

**POLÍTICA, LIBERALISME I REVOLUCIÓ.
BARCELONA, 1820-1823**

VOLUM I

JORDI ROCA VERNET

TESI DOCTORAL DIRIGIDA PER
LLUÍS FERRAN TOLEDANO GONZÁLEZ
DEPARTAMENT D'HISTÒRIA MODERNA I CONTEMPORÀNIA
UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA
2007

Aquesta tesi doctoral forma part:

-Grup de Recerca Consolidat SGR 00960 “Manuscrits. Grup de recerca d’Història Moderna” dirigit pel professor Antoni Simón i Tarrés.

-També ha rebut el finançament del projecte HUM 2005-01118 “Cultura i societat a la guerra del francès, 1808-1814” del Ministerio de Educación y Ciencia, dirigit per Antoni Moliner.

-Aquesta tesi doctoral s’inicià en el marc del programa de beques de *Formació del Professorat Universitari* (FPU), corresponent al període 2003-2006, concedida pel Ministerio de Educación y Cultura.

-I finalment, s’ha enllestit gràcies a una beca del *Congreso de los Diputados* d’acord a la convocatòria de beques per a realitzar tesis doctorals relacionades amb les Corts Generals o el Parlament, segons resolució de 3 d’octubre de 2006 (Boletín Oficial de las Cortes Generales, Congreso de los Diputados, Serie D, Número 450 de 17 de octubre de 2006).

Sumari

Vol. I

Introducció.....	9
Capítol 1. El pronunciament i la gènesi de la formació de les juntes revolucionàries	31
1.1 Introducció	31
1.2 La Conspiració del Palmar (juliol 1819).....	36
1.3 Paramaçoneria: societat secretes contra el règim absolutista de Ferran VII.....	40
1.4 De la conspiració al pronunciament.....	43
1.5 El pronunciament de Rafael del Riego	48
1.6 La mobilització revolucionària de Barcelona del 10 de març de 1820.....	51
1.7 La fallida insurrecció del general Luís Lacy.....	71
1.8 De les juntes tradicionals a les juntes revolucionàries: una nova pràctica política	79
1.9 La junta de gremis, col·legis i fabricants per salvar la vida de L. Lacy.....	89
1.10 Balanç.....	97
Capítol 2. La sociabilitat política formal a Barcelona, 1820-1823.....	101
2.1 Introducció	101
2.2 La sociabilitat en la historiografia.....	103
2.3 La sociabilitat a la historiografia de l'Europa meridional.....	109
2.4 La sociabilitat política formal	116
2.5 Els límits de la recerca	119
2.6 La Societat Patriòtica <i>Barcinonense</i> dels Bons Amics	125
2.7 La Junta Patriòtica de Lacy.....	140
2.8 La Societat Econòmica d'Amics del País de Barcelona	143
2.9 Les Càtedres de Constitució.....	147
2.10 Acadèmia Cívica	158
2.11 La fi de les societats patriòtiques	164
2.12 Tertúlia Patriòtica de Sant Andreu del Palomar.....	168
2.13 El Voto de Barcelona i la Junta de desembre de 1821.....	173
2.14 La tertúlia patriòtica de Barcelona, gener a febrer de 1822	179
2.15 L' <i>afer</i> del coronel Costa	180
2.16 El gabinet de lectura del palau de la virreina	196
2.17 La tertúlia patriòtica d'abril de 1822.....	206
2.18 La tertúlia patriòtica de juny de 1822	211

2.19 Una nova conjuntura política per una nova tertúlia patriòtica.....	219
2.20 La Tertúlia Patriòtica de Lacy.....	224
2.20.1 La política i la tertúlia.....	236
2.20.2 Qui eren els socis de la tertúlia?.....	250
2.20.3 Les societats secretes i la tertúlia patriòtica.....	258
2.20.4 La participació de les dones a la tertúlia.....	282
2.21 Balanç.....	288
Capítol 3.La mobilització revolucionària: la pràctica política liberal exaltada.....	291
3.1 Introducció.....	291
3.2 Primera jornada revolucionària: abril de 1821.....	295
3.2.1 La crispació dels ciutadans de Barcelona.....	295
3.2.2 La mobilització popular i la formació de la junta general d'autoritats.....	300
3.2.3 La conspiració revolucionària de Jorge Bessières.....	321
3.2.4 Balanç.....	338
3.3 Segona jornada revolucionària: 5 de setembre de 1822.....	341
3.3.1 Les interpretacions contraposades sobre la jornada.....	362
3.4 Tercera jornada revolucionària: 15 d'abril de 1823.....	370
3.4.1 La pràctica de la violència revolucionària i l'anticlericalisme.....	383
3.5 Quarta jornada revolucionària: 4 d'agost de 1823.....	386
3.5.1 Repressió contra els revolucionaris per signar la capitulació.....	399
3.6 Balanç sobre la mobilització política revolucionària.....	404
Capítol 4 La cultura constitucional del Trienni a Barcelona.....	413
4.1 Introducció.....	413
4.2 La reforma de la moral.....	425
4.3 L'historicisme.....	430
4.4 La universalització de la condició de ciutadà.....	463
4.5 Balanç de la cultura constitucional.....	473
Balanç final de la tesi.....	477
Bilancio finale.....	503

Vol. II: ANNEXOS.

Annex A. Apèndix documental	15
Annex B. Llistes i xarxes de relacions dels ciutadans més significats políticament a la Barcelona del Trienni Liberal	87
Fonts documentals	233
Altres publicacions de la primera meitat del segle XIX	240
Bibliografia.....	266

INTRODUCCIÓ

Des de ben aviat, em vaig sentir atret pel període en el què la política va començar a difondre's més enllà de les esferes de poder. El Trienni Liberal (1820-1823) fou el primer cop que Barcelona visqué immersa en un règim polític fonamentat en la participació dels ciutadans. La ciutat Comtal durant la “Guerra del Francès (1808-1814)” fou ocupada per tropes napoleòniques, des del primer al darrer dia del conflicte, i quan fou alliberada, el desitjat Ferran VII ja havia derogat la Constitució de 1812. Llavors, Barcelona era un dels grans ports de la mediterrània occidental però, essencialment, era una ciutat industrial que s'esforçava per recuperar-se dels perjudicis ocasionats per la guerra. La capital catalana tenia una població resident que sobrepassava les cent mil persones i unes quinze mil s'hi desplaçaven, des dels diversos pobles del pla, que la circumdava, per anar a treballar-hi. Les dimensions i la població de Barcelona, la convertiren en una de les grans ciutats europees; s'hi obviem de la comparació les grans metròpolis com Londres, París o Nàpols.

Quan vaig endinsar-me en la recerca sobre el Trienni, pretenia esbrinar quins foren els mecanismes que suscitaron una ràpida politització de la societat barcelonina. Conèixer la difusió i la recepció dels significats de la política entre els ciutadans havia d'oferir nous elements que permetrien comprendre, de quina manera incidí la mobilització política dels ciutadans en el funcionament de les institucions liberals establertes a Barcelona. D'entrada, vaig creure que la mal·leabilitat del concepte cultura política seria una avantatge per fer encaixar la pluralitat de fonts usades en la recerca. El terme cultura política liberal havia de facilitar la comprensió de la manera com es configuraren i definiren els primigenis col·lectius polítics, i quins foren els mitjans que empraren per fer sentir la seves veus en les esferes de poder polític. També, no volia perdre mai de vista, l'objectiu d'entendre com la política liberal era percebuda pels ciutadans més allunyats del poder polític i econòmic. La cultura política –com sinó li demanés prou– havia de fer comprensible els mecanismes que incentivaven la participació política dels ciutadans.

En un començament, vaig abordar la recerca des d'una doble perspectiva, d'una banda, fer un exhaustiu estudi bibliogràfic per aprofundir en totes les formulacions que la literatura acadèmica havia donat sobre el concepte de cultura política; i de l'altra, indagava en la premsa i en la literatura política del Trienni, per esbrinar si la

documentació m'ajudava a aclarir alguna de les meves incògnites. Quan més llegia, al voltant de l'ús que feien els historiadors sobre el terme cultura política, més clarament m'adonava que les formulacions de S. Berstein¹, F. Sirinelli², K. Baker³, J. Beramendi⁴, P. Gabriel⁵, Mª C. Romeo⁶, D. Castro Alfin⁷ s'enfrontaven a d'altres problemes historiogràfics, i no resolien els meus dubtes. La dificultat per trobar una definició que resolgués les incògnites esbossades, m'estimularen a afrontar el repte de formular una nova definició de la cultura política liberal.

Paral·lelament a la lectura de les publicacions aparegudes durant el Trienni cercava eines per construir una nova interpretació del concepte de cultura política. El primer esbós fou una caracterització de la cultura política liberal del Trienni⁸, a través del calendari commemoratiu, el martirologi, les festes cíviques, el nou llenguatge associat a la política i les imatges reproduïdes en gravats, litografies, auques, ventalls, mocadors, jocs de naips i caixetes de rapè. La perseverança en aquesta temàtica d'investigació m'abocà a fer una prospecció en diversos museus de Madrid i Barcelona: el Romàntico, el Frederic Marès⁹, el de la Ceràmica, el de les Arts decoratives, el de la Indumentària Tèxtil¹⁰, la Fundació Rocamora, el Gabinet Numismàtic i el Gabinet de dibuixos, gravats i fotografies, aquests dos darrers vinculats al Museu Nacional d'Art de

¹ BERSTEIN, SERGE (1999): *Les cultures politiques en France*. Seuil. Paris.

² SIRINELLI, J. F. (1992): "Des cultures politiques" dins *Histoire des Droites en France*, Gallimard, Vol II. Cultures. Paris.

³ BAKER, KEITH MICHEL (ed.) (1987): *The French and the Creation of Modern Political Culture*. Vol. 1 *The Political Culture of the Old Regime*. Pergamon Press, Oxford; i BAKER, KEITH MICHEL (2006): "El concepto de cultura política en la reciente historiografía sobre la Revolución Francesa" *Ayer*, núm. 62, pp. 89-110

⁴ BERAMENDI, JUSTO G. (1998): "La cultura política como objeto historiográfico. Algunas cuestiones de método" en ALMUIÑA, C. (ed.) *Culturas y Civilizaciones. III Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea*, Universidad de Valladolid. Valladolid.

⁵ DUARTE, ANGEL I GABRIEL, PERE (2000): "¿Una sola cultura política republicana ochocentista en España?" *Ayer*, núm. 39, pp. 11-34; i GABRIEL, PERE (2002): "Cultures polítiques republicanes del vuit-cents: insurrecció, democràcia i federalisme" *Quaderns d'història de Barcelona*, núm. 6, pp. 239-254

⁶ ROMEO MATEO, Mª C. (2000a): "Historiografía "crítica" de la revolución francesa: política, cultura y lenguaje" pp. 30-54 dins GÉRARD, ALICE I ROMEO MATEO, Mª C. *La Revolución Francesa: historiografía y didáctica*. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra; i ROMEO MATEO, Mª C. (2000b): "La Cultura política del progresismo: las utopías liberales, una herencia en discusión" *Berceo*, núm. 139, pp. 9-30

⁷ CASTRO ALFÍN, DEMETRIO (2001): "La cultura política y la subcultura política del republicanismo español" pp. 15-34 dins CASAS SÁNCHEZ, J. L. I DURÁN ALCALÁ, F. *1º Congreso. El Republicanismo en la Historia de Andalucía*. Priego de Córdoba.

⁸ ROCA VERNET, JORDI (2002): "Las imágenes en la cultura política liberal durante el trienio constitucional (1820-1823): El caso de Barcelona" *Cuadernos de Ilustración y Romanticismo*, núm. 10, pp. 185-215

⁹ MUNDÓ, ANSCARI M. (1994): *Catàleg del museu del llibre de Frederic Marès*. Publicat per la Biblioteca de Catalunya. Barcelona.

¹⁰ ROCAMORA, MANUEL (1933): *Junta de Museus, Catàleg de la col·lecció d'indumentària de Manuel Rocamora*, Museu d'Arts decoratives. Palau de Pedralbes, Barcelona; i ROCAMORA, MANUEL (1970): *Museo de indumentaria colección Rocamora*. Ajuntament de Barcelona, delegación de servicios de cultura. Museos de Arte. Barcelona.

Catalunya. La dificultat per accedir als materials i per conèixer la difusió d'aquelles imatges em feren desistir de prosseguir aquella línia de recerca.

Els obstacles per construir el concepte de cultura política procedien, massa sovint, de la dispersió dels objectius de la recerca. Durant un temps més o menys llarg, vaig voler encabir en el nou llenguatge polític, la transformació urbanística de Barcelona propiciada per l'acceleració de la desamortització de convents i esglésies. Els nous carrers i les noves places convertien la ciutat en un espai més proper als ciutadans i els oferia llocs públics en els que desenvolupar les noves pràctiques i rituals polítics, reforçant així, la percepció de la comunitat política formada per tots els ciutadans. La desamortització significà una transformació urbanística, concebuda també amb finalitats polítiques, en la mesura que convertia la ciutat en l'espai privilegiat on es representaven els rituals polítics essencials del liberalisme, és a dir, l'exercici simbòlic de la sobirania. Els antics convents foren reutilitzats com aforaments per a les tertúlies i els batallons de la milícia, contribuint al dinamisme polític de la ciutadania. El significat de la creació de noves places, i els efectes que havia de provocar en els ciutadans quedà palès en un article publicat a la premsa, quan les Corts aprovaren el projecte per construir la plaça dels herois nacionals a Barcelona:

“Las Cortes de la monarquía en su sesión del 21 del fenecido marzo a solicitud del Excmo. Ayuntamiento Constitucional de esta ciudad apoyada por S. E. la Diputación de Provincia tuvieron a bien aprobar el proyecto de una plaza cívica en el terreno de los suprimidos conventos de Capuchinos y colegio de San Buenaventura y en el huerto de los trinitarios descalzos. La grandiosidad de esta obra unida a los efectos morales que deben producir las estatuas bajos relieves y demás adornos del arte darán al ornato de esta capital un nuevo embellecimiento y serán un eterno monumento de nuestras antiguas glorias que fomentará en nuestros pechos un noble entusiasmo por la conservación de nuestros fueros y libertades. Tanto el proyecto de esta plaza de los héroes españoles como el plano y fachada de la misma se hallan de venta a 16 reales de vellón en la librería de Gaspar bajada de la Cárcel¹¹”

La manca d'una definició acurada del terme cultura política contribuïren a la meua dispersió, alhora, d'investigar els mecanismes i les pràctiques polítiques que el liberalisme adoptà per incentivar la participació dels ciutadans. Així doncs, vaig decidir combatre la vaguetat conceptual i metodològica d'un concepte en creació, aprofundint en d'altres instruments conceptuals emprats en l'estudi de la política que eren menys polièdrics i polèmics, i gaudien d'una llarga tradició historiogràfica. L'anàlisi del discurs, la sociabilitat, les pràctiques polítiques i de la cultura constitucional em

¹¹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 100, 10 d'abril de 1823, p. 832

semblaren més idonis per interpretar els processos de presa de consciència política dels ciutadans. Primer, vaig dirigir la meua recerca cap a l'estudi del discurs polític liberal sorgit durant el Trienni, que era perfectament distingible respecte el de l'etapa liberal precedent. La incorporació de la figura Napoleó al discurs polític liberal acaparà la meua atenció, estudiant l'impacte que tingué la seva mort en la premsa barcelonina, i com les publicacions del Trienni recuperaren el general revolucionari com a símbol polític per temperar i consolidar el projecte revolucionari espanyol. Juntament amb la historiadora I. Castells¹² analitzarem la construcció del mite i la llegenda napoleònica entre els liberals de la ciutat Comtal, constatant una modificació del significat polític que els liberals donaven a l'emperador, d'ençà de la fi de la "Guerra del Francès". Durant el Trienni, Napoleó és enaltit per la seva actuació el 18 de brumari, consolidant les conquestes de la revolució a la vegada que les moderà.

La vinculació de Napoleó al discurs polític liberal fou enfortida per la presència dels revolucionaris italians i francesos exiliats a la capital catalana que col·laboraven amb la causa constitucional. Mentre els italians evocaven el Trienni Republicà (1796-1799) i les reformes polítiques de la dècada següent, els revolucionaris francesos somiaven amb la restauració de la família Bonaparte, a través del fill de l'emperador, Napoleó II, i es debatien, si el règim liberal el fonamentarien en la Constitució de 1791 o bé en l'Acta Constitucional de l'Imperi dels Cent dies (1815). La Barcelona del Trienni era un lloc d'efervescència política on els liberals de mitja Europa discutien sobre quines eren les essències revolucionàries del liberalisme.

L'èxit del pronunciament de Rafael del Riego (1820) desencadenà una onada revolucionària a l'Europa meridional, imitant el fenomen insurreccional i l'arquitectura constitucional del règim liberal espanyol. L'historiador Gonzalo Butrón¹³ ha emfasitzat els lligams del model revolucionari espanyol amb el procés revolucionari piemontès de 1821. Tots els règims liberals constituïts durant aquella conjuntura adoptaren la carta magna espanyola de 1812. Ara bé, napolitans, portuguesos i piemontesos desenvoluparen nous significats de la Constitució gaditana, basant-se en la seva pròpia tradició política i el seu llegat cultural. De sobte, la recepció del codi constitucional era més transcendent que la seva lletra. La recerca per entendre com els ciutadans napolitans i portuguesos entengueren la Constitució de 1812, es fonamentà l'anàlisi dels

¹² CASTELLS, IRENE I ROCA VERNET, JORDI (2004b): "Napoleón y el mito del héroe romántico. Su proyección en España (1815-1831)" *Hispanianova*, núm. 4, revista electrònica

¹³ BUTRÓN PRIDA, GONZALO (2006): *Nuestra Sagrada Causa. El modelo gaditano en la revolución piemontesa de 1821*. Fundación Municipal Cultura. Cádiz.

elements que aquells ciutadans subratllaven, i s'esforçaven en difondre entre els seus compatriotes. Són encara pocs els estudis fets sobre la interpretació que feren napolitans i portuguesos de la Constitució de 1812. Sense pretensió de ser exhaustiu, només esmentaré algunes de les recerques que han estat pioneres en aquesta temàtica, en l'àmbit napolità: M. S. Corciulo¹⁴, W. Daum¹⁵, A. de Francesco¹⁶, M. Meriggi¹⁷, P. Colombo¹⁸, A. Scirocco¹⁹ i C. Ghisalberti²⁰; i en l'àmbit portuguès: Z. O. de Castro²¹, T. S. Verdheho²² i I. N. Vargues²³.

La derrota de les revolucions napolitana i piemontesa provocaren l'exili de milers d'italians. Més de mig miler atracaren a Barcelona fugint de les tropes austríaques i el govern els dispersà entre els diversos ports de la costa mediterrània. Tot i la seva disseminació deixaren petja en la cultura constitucional del Trienni. Els exiliats napolitans i piemontesos interpretaren la Constitució gaditana en funció del seu bagatge cultural i de la seva història, aprofundint en la seva potencialitat revolucionària. Els liberals italians conjugaren el codi de 1812 amb la tradició democràtica, procedent del

¹⁴ CORCIULO, MARIA SOFIA (1984): "Il Parlamento napoletano del 1820-21 nel giudizio dei contemporanei: la Minerva Napolitana" pp. 473-485 dins *Assemblee di stati e istituzioni rappresentative nella storia del pensiero politico moderno. Atti del convegno internazionale tenuto a Perugia dal 16 al 18 settembre 1982*. Università di Perugia. Perugia; CORCIULO, MARIA SOFIA (1985): "La stampa costituzionale durante la rivoluzione napoletana del 1820-1821 e la sua polemica contro la camera alta" *Analisi Storica*, III, pp. 13-29; i CORCIULO, MARIA SOFIA (2004): "La circolazione del modello spagnolo in Italia (1820-1821)" pp. 129-147 dins PEPE, FERNANDA MAZZANTI. *Culture costituzionali a confronto. Europa e stati uniti dall'età delle rivoluzioni all'età Contemporanea. Atti del Convegno internazionale, Genova 29-30 aprile 2004*. Name Edizioni. Genova.

¹⁵ DAUM, WERNER (2005): *Zeit der Drucker un Buchhändler. Die Produktion un Rezeption von Publizistik in der Verfassungsrevolution Neapel-Siziliens 1820-1821*. Peter Lang. Frankfurt.

¹⁶ ANTONINO, DE FRANCESCO (1995): "Cultura costituzionale e conflitto politico nell'età della Restaurazione" pp. 121-134 dins BENIGNO, F. i TORRISI, C. *Elite e potere in Sicilia dal Medioevo ad oggi*. Donzelli. Roma; FRANCESCO, ANTONINO DE (1996): *Rivoluzione e costituzione saggi sul democratismo politico nell'Italia napoletana 1796-1821*. Napoli; i FRANCESCO, ANTONINO DE (1998): "La Constitución de Cádiz en Nápoles" pp. 273-286 dins IÑURRITIGUI, J. M^a i PORTILLO VALDÉS, J. Mª *Constitución en España: orígenes y destinos*. Centro de Estudios políticos y constitucionales. Madrid.

¹⁷ MERIGGI, M. (1999): "Nazione e religione, Meriggi legge Portillo" *Storica*, núm. 31, pp. 199-204.

¹⁸ COLOMBO, PAOLO (1998): "Costituzione come ideologia. Le rivoluzioni italiane del 1820-21 e la costituzione di Cadice" pp. 131-157 dins PORTILLO VALDÉS, J. M^a *La Nazione cattolica. Cadice 1812: una costituzione per la Spagna*. Piero Lacaita Editore. Bari – Roma.

¹⁹ SCIROCCO, ALFONSO (1990): "Parlamento e opinione pubblica a Napoli nel 1820/21: L'Adattamento della costituzione" *Clio. Rivista Trimestrale di Studi Storici*, núm. 26, pp. 569-78; i SCIROCCO, ALFONSO (1992): "La reazione a Napoli nel 1821 e la riabilitazione dei compromessi" pp. 225-235 dins MANGO, ALFREDO (ed) *L'età della Restaurazione in Piemonte e i moti del 1821. Atti del Convegno Nazionale di Studi, Bra, 12-15 novembre 1991*. Edizioni L' Artistica Savigliano. Bra.

²⁰ GHISALBERTI, CARLO (2004): "I modelli costituzionali della restaurazione e le istanze Revolucionarie" *Clio, Rivista trimestrale di studi storici*, anno XL, núm. 2, pp. 223-235.

²¹ CASTRO, ZILIA OSÓRIO DE (1990): *Cultura e Política. Manuel Borges Carneiro e o Vintismo*, INIC. Lisboa; i CASTRO, ZILIA OSÓRIO DE (1995): *Constitucionalismo vintista. Antecedentes e Pressupostos*, Centro de Historia da Cultura U. N. L. Lisboa.

²² VERDELHO, TELMO DOS SANTOS (1981): *As Palavras e as Ideias na Revolução Liberal de 1820*. INIC. Coimbra.

²³ VARGUES, ISABEL NOBRE (1997): *A aprendizagem da cidadania em Portugal (1820-1823)*. Minerva História. Coimbra.

Trienni Republicà, dotant-lo d'un significat democràtic, que s'infiltrà tènuement en el discurs polític exaltat. La influència d'aquells revolucionaris també s'entreveu en el reforçament de la figura del dictador revolucionari, l'home fort que defensaria la nació liberal en les situacions d'assetjament, i en la consolidació dels mecanismes de subversió de la legalitat, quan es recorria a la supremacia política de la *salus populi, suprema lex esto*. La incorporació d'aquestes innovacions, en el debat polític del liberalisme revolucionari, contribuïren a modificar la cultura constitucional del Trienni Liberal i revertiren en la interpretació exaltada de la Constitució de 1812²⁴.

L'element catalitzador de la política liberal del Trienni fou el codi gadità. Cap altra constitució fou tan coneguda i tan interpretada pels espanyols. Els ciutadans s'apropriaren de la Constitució de 1812 i multiplicaren les seves exegesis defugint la dualitat moderats i exaltats. Durant el Trienni, les glosses de la Constitució aportaren tot un ventall de referents polítics i culturals que havien restat al marge del debat constituent. Les múltiples interpretacions de la llei fonamental justificaren les discrepàncies en el desenvolupament del règim liberal espanyol. L'ús del concepte cultura constitucional permet aplegar la pluralitat interpretativa del codi i defineix els límits dels significats de la Constitució, a partir de la recepció i reelaboració feta pels ciutadans. Aquests hi observaren la confluència d'una tradició política i cultural, els anhels, i les esperances de la seva comunitat. La multiplicitat d'intèrprets de la Constitució afavoriren noves pràctiques polítiques i gestaren nous llenguatges que configuraren un nou desenvolupament del sistema polític liberal, basat en la preeminència de la revolució, en detriment de la Constitució. El discurs polític exaltat sancionà la conculcació de la llei fonamental, si la revolució era amenaçada. Per comprendre com s'articulà aquell discurs polític, s'havia de procedir a reconstruir els processos de difusió del codi gadità i, analitzar les pràctiques polítiques que li foren associades.

Els intermediaris culturals feren quelcom més què explicar la Constitució, li atorgaren nous significats, posant-la en relació amb el context històric, cultural i social del públic a qui es dirigien. La gènesi de les interpretacions de la Constitució es localitzà al voltant dels centres de sociabilitat política, on els ciutadans conegueren el discurs polític liberal a través de l'estudi, l'adoctrinament i el diàleg sobre el codi gadità. Els centres de sociabilitat és on es donà a conèixer la Constitució i s'hi bastiren

²⁴ ROCA VERNET, JORDI (2007): "L'impacte dels projectes radicals del Trienni Liberal en l'exegesi exaltada de la Constitució de 1812" *Recerques*, núm. 52-53, pp. 147-171

les diverses exegesis constitucionals. La difusió del codi gadità es féu des d'espais de tota mena, tant acadèmics on el professor adoctrinava als alumnes, com en espais més polifònics, oberts i participatius en els que ningú ostentava el monopoli absolut de la construcció del discurs polític, com foren els cafès i les tertúlies. L'acadèmia cívica i les nombroses càtedres de Constitució sorgides a la universitat, a la junta de comerç, als seminaris episcopals o a les escoles pies, construïren les seves exegesis constitucionals, atorgant significats distints a al Constitució. Els capellans també se'ls encarregà d'explicar la Constitució als seus feligresos, des de la trona de la seva parròquia. Les mancances documentals impedeixen refer tant el discurs elaborat per aquells intermediaris culturals com la recepció que tingué entre els oïdors. Només la troballa de nous materials documentals permetrà reconstruir el discurs polític bastit per aquells intermediaris.

La recerca en arxius i biblioteques va fer possible localitzar un manual dret constitucional elaborat per Eudaldo Jaumeandreu²⁵ que regentà la càtedra de Constitució de la junta de comerç, durant el primer any del Trienni i després fou titular de la càtedra de la universitat de segona i tercera ensenyança de Barcelona. L'obra de Jaumeandreu posa de relleu com un sector del liberalisme moderat intentà desplegar un règim liberal d'ordre basat en la Constitució de 1812, sense proposar en un primer moment cap reforma constitucional. L'eclesiàstic explica el codi gadità en funció de les seves lectures: la construcció de la relat de la història nacional espanyola feta per l'obra de Francisco Martínez Marina, la confluència del catolicisme amb el dret natural de la mà de l'abat Mably, la recuperació de la virtut cívica i l'educació republicana formulades per Gaetano Filangieri com a puntals del règim liberal, i el fre de qualsevol deriva revolucionària de la Constitució de 1812, a partir de l'obra de Benjamin Constant, per evitar els atemptats contra la propietat o l'ús de la justícia per perseguir la pluralitat política. L'obra de Jaumeandreu corrobora l'heterogeneïtat del discurs polític moderat. Entre els dèficits de la historiografia del Trienni encara s'hi troba l'anàlisi de la diversitat del liberalisme moderat i l'estudi dels processos de divulgació i penetració del discurs moderat en el teixit social.

La investigació dels centres de sociabilitat política formal del Trienni ha posat al descobert els principals espais d'organització del moderantisme, des d'on vertebraren el seu propi discurs polític. Els sectors moderats del liberalisme controlaren les càtedres de

²⁵ JAUMEANDREU, EDUALDO. *Curso elemental de derecho público*. Barcelona. En la imprenta del Gobierno Político Superior. 1820.

Constitució i les empraren per difondre les seves idees entre l'emergent elit social que, segons el seu parer, havia de gaudir del poder polític; alhora que també feren un esforç per incidir i apropar-se al món popular, a través de la milícia nacional voluntària i d'òrgans de politització com l'acadèmia cívica. Ara bé, el centre organitzatiu per antonomàsia del liberalisme moderat fou el club polític que, a Barcelona –com en tantes altres ciutats espanyoles–, adoptà la forma de gabinet de lectura. A la ciutat Comtal, des del gabinet de lectura del palau del virrei del Perú, els moderats articularen una alternativa política, quan el moviment exaltat semblava apoderar-se de la ciutat, alhora que aglutinaren als diversos sectors del moderantisme per desballestar els centres de poder i d'organització del liberalisme exaltat que apel·lava constantment a la legitimitat popular per portar una mica més lluny la revolució.

Les futures recerques permetran refer les xarxes de sociabilitat dels liberals moderats barcelonins, fent possible comprendre quina fou la incidència d'aquells en l'entramat social de les institucions liberals. L'estudi dels centres de sociabilitat ha perfilat una malla política que uní els moderats de Barcelona a través de l'acadèmia de bones lletres, la universitat de segona i tercera ensenyança, el gabinet de lectura i alguns dels batallons de la milícia. La recerca sobre el moderantisme ha obert noves incògnites al voltant del paper que jugaren la junta de comerç i la comissió de fàbriques en la seva articulació política, i de quina manera els moderats polititzaren centres de sociabilitat, nascuts en períodes precedents per difondre els seus discursos polítics. Els estudis sobre la irrupció de la política liberal en les confraries religioses de laics i en les acadèmies científiques encara no s'han abordat, però el moviment liberal exaltat vinculà els moderats a les confraries, i una anàlisi exhaustiu del personal polític moderat posaria de relleu els lligams que s'establiren entre les diverses corporacions professionals, les confraries, les acadèmies científiques i les noves formes de poder polític. La història d'aquells centres de sociabilitat ajudarà a comprendre quins foren els mecanismes emprats pels moderats per assolir el poder i perpetuar-s'hi, frenant l'ascens del moviment exaltat i l'adveniment dels sectors populars.

Els lligams dels centres de sociabilitat amb les institucions polítiques liberals condicionaren el discurs polític amb el que difonien la Constitució de 1812. L'anàlisi de les xarxes de sociabilitat barcelonina ha de fer comprensible la manera com s'articulà la societat civil, quan es produí l'eclosió de la societat política. Les societats o tertúlies patriòtiques i els gabinets de lectura foren els únics centres de sociabilitat que s'autofinançaren i, malgrat que no s'integraren en l'arquitectura institucional liberal,

foren espais de poder concebuts per incidir en les institucions polítiques. Moderats i exaltats s'organitzaren políticament en aquells centres amb la finalitat d'assolir el control de les institucions i coordinar els esforços per reprimir o eliminar els seus adversaris polítics. La societat patriòtica barcinonense dels bons Amics i la Tertúlia Patriòtica de Lacy s'erigiren en els nòduls de sociabilitat que conformaren el moviment liberal exaltat i vertebraren la seva xarxa política. Totes dues entitats, mitjançant pràctiques i debats articularen un discurs polític propi que enfortí la divulgació de l'exegesi revolucionària de la Constitució gaditana.

L'escassa documentació sobre la societat patriòtica barcinonense, motivaren l'ús indirecte d'altres fonts documentals a partir de les quals se'n podia deduir alguns aspectes. Les evidències sobre els nombre de socis eren massa minses, per oferir dades rellevants sobre la seva vinculació amb les institucions liberals. Quan era a punt de desaparèixer, aquesta societat patriòtica impulsà la creació del cinquè batalló de la milícia nacional voluntària en el que s'hi donaren d'alta un bon nombre de socis. La llista incompleta dels milicians del cinquè batalló s'ha elaborat a partir de l'estudi que féu F. Dueñas García²⁶ sobre la milícia nacional voluntària a Barcelona. El batalló el conformaren més de cinc-cents ciutadans, dels quals Dueñas només ha pogut identificar una cinquena part. També, cal tenir en compte que molts dels ciutadans aplegats a la societat patriòtica ja formaven part d'altres batallons de la milícia. El cinquè batalló es fundà en un moment de creixement de les unitats moderades de la milícia i, això el convertí en un cos profundament dividit. En el si d'aquell batalló i confluïren exaltats i moderats, i no se sap del cert quants i qui havia format part prèviament de la societat patriòtica.

La investigació s'ha concentrat en la configuració del moviment liberal exaltat i la seva irrupció en les institucions polítiques liberals de la capital catalana. La Tertúlia Patriòtica de Lacy fou el centre neuràlgic que vertebrà el moviment exaltat. Els components de la tertúlia s'han pogut identificar a partir de les llistes de socis aparegudes en la premsa barcelonina, just abans de la inauguració de la tertúlia. Els noms dels socis foren publicats al *Indicador Catalán* i al *Diario de la ciudad de Barcelona*. La contraposició de totes dues llistes ha reduït el marge d'error en la identificació dels integrants de la tertúlia. La nòmina de socis s'ha completat amb els

²⁶ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997): *La Milicia Nacional Local en Barcelona durante el Trienio Liberal (1820-1823)*. Tesis Doctoral dirigida per Irene Castells. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.

oradors, presidents i comissionats que foren mencionats en les ressenyes dels discursos i les activitats de la tertúlia, publicades a la premsa barcelonina. Des de mitjans de novembre de 1822 fins a gener de 1823, els debats de la tertúlia es reproduïren fil per randa a les pàgines del *Diario de la ciudad de Barcelona*. La fi de l'abundància de notícies coincidí amb l'aprovació del reglament intern de la tertúlia i, a partir de llavors, els diaris de la ciutat Comtal només pogueren fer-se ressò esporàdicament del que succeïa a la tertúlia. La identificació dels socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy es convertí en el punt de partida per analitzar la formació del moviment exaltat, i de quina manera aquell tingué cada vegada una major presència en les institucions polítiques liberals. Només fent un estudi minuciós de la trajectòria política dels components de la tertúlia, en el període que precedí a la seva obertura, era possible l'anàlisi de la formació del moviment i de l'ascens a les esferes de poder d'un col·lectiu polític definit per la seva pertinença en aquell centre de sociabilitat, amb tot el que això significava. Per comprendre la presència dels socis de la tertúlia a les institucions liberals barcelonines calia reconstruir les xarxes polítiques institucionals i esbrinar quins ciutadans ostentaven càrrecs polítics electes, quins eren els càrrecs designats pels representants municipals i provincials, i quins foren electors i escolliren l'ajuntament, la diputació provincial de Barcelona i els diputats a Corts. Tot plegat, significava refer les xarxes de sociabilitat institucional i electoral per dirimir com s'incrementava la presència del moviment liberal exaltat durant el darrer any i mig del Trienni.

L'anàlisi del poder polític des de la perspectiva social ha generat un munt d'aportacions historiogràfiques sobre les elits polítiques, econòmiques i culturals. Els historiadors de la revolució liberal han abordat el procés de renovació i definició de les noves elits polítiques. La majoria de recerques s'han dedicat a estudiar les elits polítiques des d'un òptica socioprofessional menystenint la seva agrupació en diversos col·lectius polítics. La història política de les darreres dècades del segle XX i de la primera del XXI ha usat noves metodologies per comprendre l'organització política de les elits més enllà de la seva condició social. En aquest camp destaquen els estudis de J. Cruz²⁷, I. Burdiel²⁸, Mª C. Romeo²⁹, Q. Casals³⁰, entre d'altres. Els historiadors no han

²⁷ CRUZ, JESÚS (2000): *Los notables de Madrid. Las bases sociales de la revolución liberal española*. Marcial Pons. Madrid.

²⁸ BURDIEL, ISABEL (1987): *La política de los notables. Moderados y progresistas durante el régimen del Estatuto Real (1834-1836)*. Institució Alfons el Magnànim. València.

²⁹ ROMEO MATEO, Mª CRUZ (1993): *Entre el orden y la revolución. La formación de la burguesía liberal en la crisis de la monarquía absoluta. (1814-1833)*. Colección: "Ensayo e Investigación". Instituto de Cultura "Juan Gil-Albert". Alicante.

d'obviar que la història la protagonitzaren els homes, i la construcció de categories socials i polítiques, només s'utilitza com un mitjà per inserir la història individual en la col·lectiva. La tecnologia de començaments del segle XXI permet connectar la identitat individual amb la col·lectiva sense eliminar una o altra de la narració històrica.

Al voltant de la tertúlia patriòtica es configurà el moviment polític liberal exaltat que aglutinava a diversos col·lectius polítics, sovint articulats des de les societats secretes, i que només els unia el dissentiment vers el liberals moderats. Els exaltats utilitzaren la tertúlia com un òrgan de poder que els conferia legitimitat, sense vulnerar legalitat, per endegar el procés de substitució de les autoritats polítiques electes mitjançant les vies establertes per la Constitució. La unitat d'acció del moviment exaltat es mantingué, tot i algunes desavinences, mentre no es renovaren totes les autoritats electes. Ara bé, un cop aquestes foren renovades, esclataren els enfrontaments entre les distintes faccions del moviment exaltat, capitalitzades pels sectors majoritaris de les diverses societats secretes.

Sens dubte una de les tasques més feixugues de la recerca, ha consistit en esbrinar quins ciutadans formaren part de les societats secretes barcelonines. L'estudi s'ha ocupat essencialment de resseguir els vincles que tingueren els socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy. Gairebé, tota la documentació que ha emprat la historiografia per analitzar aquestes societats secretes, fou la que produïren les institucions repressores. Aquesta recerca no ha obviat aquestes fonts documentals i els estudis precedents, tot i que ha privilegiat l'estudi dels expedients i informes emesos per la policia francesa entre 1823 i 1831, en relació als espanyols que s'exiliaren a França o s'hi aturaren camí d'algun altre destí a l'exili. La consulta dels expedients ha aportat nous materials per interpretar els esdeveniments que visqué Barcelona durant el Trienni, alhora que ha reconstruït les vinculacions d'alguns dels seus protagonistes amb les societats secretes. En tot aquell munt de reports i cartes, s'hi reconeix una constant, els extractes de la correspondència de Antonio Guillén de Mazón. L'administració francesa del departament dels Pirineus Orientals contractà com a informants dos destacats dirigents del liberalisme exaltat barceloní: Antonio Guillén de Mazón i Ramón María Sala. Tots dos havien estat expulsats de la capital catalana, l'estiu de 1823, quan la ciutat era dominada pels sectors més revolucionaris del moviment exaltat. Sala i Guillén tenien informació de primera mà sobre l'organització de les societats secretes, ja que ells

³⁰ CASALS, QUINTÍ (2002): *Polítics de Lleida. El poder local i les seves mutacions a través del temps (1716-1868)*. Universitat de Lleida. Lleida.

n'havien estat membres i mantenien els seus contactes a Barcelona. Els dos confidents emeteren dos reports setmanals sobre quins eren els ressorts de les societats secretes a la Barcelona ocupada pels francesos, a la vegada, que feien transmetien a les autoritats franceses, tot el què els arribava a les seves orelles sobre els exiliats espanyols. Tota la muntanya de documentació que generaren, durant gairebé quatre anys, ha estat el pal de paller sobre el que s'han bastit els vincles dels socis de la tertúlia patriòtica i les societats secretes. Si els confidents actuaren simplement per diners, o bé delataren els seus antics companys amb ànim de revenja, és quelcom que hauran de dirimir futures investigacions sobre l'exili espanyol a França.

Des de les tribunes de la tertúlia i des de les pàgines de la premsa exaltada es construï un nou discurs polític exaltat, incorporant nous referents polítics, morals i històrics que transformaren la cultura constitucional i dinamitzaren les exegesis revolucionàries de la Constitució de 1812. La premsa i la tertúlia patriòtica expressaren la diversitat del moviment exaltat, i mostraren les dificultats per articular un projecte polític capaç d'arrossegar a la majoria de la població. La pluralitat del discurs polític exaltat quedà palesa també en a la premsa que, de mica en mica, s'apropà al llenguatge i al discurs polític d'aquelles societats secretes. L'anàlisi de la premsa exaltada ha esdevingut fonamental per comprendre els perfils ideològics de les societats secretes i del conjunt del moviment liberal exaltat.

La premsa ha estat una font malbaratada en la recerca de la història política. Aquesta investigació ha fet un seguiment sistemàtic i complet de tots els diaris que es publicaren a Barcelona durant el Trienni: *Diario de Barcelona*; *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*; *Indicador Catalán*; i *Diario de la ciudad de Barcelona*. També, s'han analitzat alguns dels periòdics liberals que aparegueren a la ciutat Comtal, durant aquells anys: *Gaceta de Cataluña*; *Gaceta Extraordinaria de Barcelona*; *Seminario Nacional, Político y Mercantil*; *Revista Nacional y Política*; *Periódico Universal de Ciencias, Literatura y Artes*; i *Voz del Pueblo*. Els diaris no foren òrgans monolítics, sempre vinculats al mateix credo polític, sinó que patiren els vaivens de la quotidianitat política. La premsa fou l'artífex de l'articulació de les diverses tendències polítiques que configuraren el moviment liberal exaltat. Llavors, els diaris –també– canviaven de directors i redactors alhora que feien girs polítics absolutament inversemblants. El més espectacular fou el del *Diario de la ciudad de Barcelona o sea el Eco de la Ley*, quan amb el canvi d'editors va sortir de l'òrbita del moderantisme barceloní i s'apropà als sectors més revolucionaris de la Tertúlia

Patriòtica de Lacy, arribant fins i tot, a modificar el nom del diari, suprimint la referència al *Eco de la Ley*:

“Gacetín (...) Insulto. Por tal reputamos el que se nos ha hecho en un tertulia de esta ciudad, asegurando que nuestro periódico estaba antes redactado por anillistas; pero que ahora lo está por jacobinos: vaya lo uno por lo otro; no falta quien dice que somos pasteleros³¹.”

La història de la premsa³² és cabdal per entendre el moviment exaltat. Fou des de les pàgines de les publicacions exaltades que es configurà el discurs polític que amalgamà les divergències del moviment. La recerca ha elaborat la història del moviment exaltat, a partir de l'anàlisi que feren els diferents òrgans de premsa exaltats, sobre el què succeí a la Barcelona en el darrer any del Trienni. Els diaris són l'única font documental que explica la pluralitat i la unitat del moviment exaltat.

L'ocultació i tergiversació dels fets, i la manca de sèries completes han estat dues de les principals dificultats que s'han hagut de vèncer emprant aquesta font documental. Aquestes s'han resolt contrastant contínuament el relat dels fets amb el què publicaven d'altres diaris i el que deien d'altres fonts documentals. La recerca en arxius i biblioteques de Madrid, Lisboa, París, Roma i Torí han contribuït a omplir alguns dels buits documentals que existien sobre la premsa barcelonina del Trienni. Els diaris i periòdics esdevingueren una pràctica política liberal més i foren els altaveus dels ciutadans. El moviment exaltat convertí les pàgines dels diaris –juntament amb les tertúlies– en els espais d'expressió de la voluntat popular. Els exaltats conceberen les publicacions afins com els portaveus del poble. La premsa també oferí un munt d'informació sobre les pràctiques polítiques i socials desenvolupades en els espais de sociabilitat política. Sense els diaris tampoc s'hagués pogut reconstruir la recepció que els discursos liberals tingueren entre els ciutadans. La lectura pública dels diaris en cafès i tertúlies afavorí la popularització de la política i estimulà la mobilització popular, reforçant els lligams de pertinença a una identitat política:

“Yo agradezco el esfuerzo heroico de tantos escritores ilustrados y elocuentes, como hoy se afanan en sostener la razón, y convencido de que los escritos pequeños son los más adecuados por su módico precio y corto volumen, a que la verdad penetre por todas partes, me he animado a contribuir a este fin grandioso³³.”

³¹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 199, 21 de desembre de 1822, p. 620

³² GUILLAMET, JAUME (2004): *Els orígens de la premsa a Catalunya, catàleg de periòdics antics, 1641-1833*. Arxiu Municipal de Barcelona. Barcelona; i FUENTES ARAGONÉS, J. F. I FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, J. (1997): *Historia del periodismo español. Prensa, política y opinión pública en la España contemporánea*. Síntesis. Madrid.

³³ *La Revista Nacional y Patriótica*, núm. 1, 1820, Barcelona, p. 5

L'opinió publicada no ha de cenyir-se exclusivament a la premsa, sinó que llavors també proliferaren extraordinàriament la publicació de pamflets, llibels, opuscles i fulletons de contingut polític. Tot aquest material s'ha localitzat espargit per biblioteques i arxius de Barcelona i Madrid. Els continguts extrets d'aquestes fonts documentals, s'han completat amb els procedents d'unes altres més properes als ciutadans. Els dietaris i la correspondència s'han convertit en un contrapès de l'opinió publicada que ofereixen una visió més reveladora sobre els temors i els anhels d'aquells ciutadans. Aquesta documentació esdevé el complement idoni al descens de la pluralitat informativa que es produí el 1823. La localització de diversos arxius personals d'alguns ciutadans destacats de l'època, com són: el del membre del consell d'estat, el baró de Castellet; l'Intendent de Catalunya el 1821, Antonio Elola y Acevedo; els regidors barcelonins, Francisco Renart y Arús i Buenaventura Sans y de Gregorio; el membre de la comissió de fàbriques, Erasmo Janer de Gónima; el governador de Barcelona el 1820, Francisco Copons y Navía. Tot plegat, ha conferit encara més transcendència aquelles fonts documentals. La recopilació de veus menys rellevants i anònimes per la política del Trienni –els dietaris de Mateu Crespi i el d'un milicià anònim– ha ofert una perspectiva més àmplia, de tot allò que passava a la ciutat, i que els diaris obviaven. En aquesta tipologia de fonts documentals, no s'ha descuidat la documentació generada per les principals institucions polítiques: l'ajuntament i la diputació provincial catalana i barcelonina, i les Corts. En els seus arxius, s'hi conserven materials dels diversos centres de sociabilitat, sobretot dels que depengueren d'alguna d'aquelles institucions com és el cas de les càtedres de Constitució, la societat econòmica d'amics del país, la junta patriòtica de Lacy i l'acadèmia cívica.

Aquesta recerca sobre la sociabilitat política formal ha encaixat les noves troballes documentals amb els estudis precedents sobre la milícia barcelonina³⁴, la universitat de segona i tercera ensenya³⁵, l'acadèmia de bones lletres³⁶ i els centres d'ensenyament³⁷. La perspectiva adoptada en la recerca sobre la sociabilitat política

³⁴ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997)

³⁵ PALOMEQUE TORRES, ANTONIO (1970): *El trienio constitucional en Barcelona y la instauración de la Universidad de 2ª y 3ª enseñanza*. Universidad de Barcelona. Barcelona.

³⁶ CAMPABADAL I BERTRAN, MIREIA (2006): *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII. L'interès per la història, la llengua i la literatura catalanes*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat; i RIQUER I PERMANYER, MARTÍ (1955): "Breve historia de la Real Academia de Buenas Letras" pp. 3-32 dins AADD. *Historia y Labor de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona. Desde su fundación en el siglo XVIII*. Real Academia de Buenas Letras. Barcelona.

³⁷ SÁENZ-RICO URBINA, ALFREDO (1973): *La educación general en Cataluña durante el trienio constitucional, (1820-1823)*. Universidad de Barcelona. Barcelona; MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, JORDI (1987): *L'obra educativa de la Junta de Comerç*. Cambra oficial de Comerç, Indústria i Navegació de

formal, concentrada fonamentalment en les societats i tertúlies patriòtiques barcelonines, s'ha d'analitzar en funció del context polític en el que aquests centres sorgiren i desaparegueren. La història política del Trienni a Barcelona tenia forces llacunes que impedièn de conèixer adequadament els avatars de les institucions liberals. La història de la capital catalana s'havia abordat des de diverses perspectives: Antoni Moliner³⁸ havia estudiat el procés de formació de juntes durant la revolució de 1820; Alberto Gil Novalés³⁹ s'havia ocupat de les societats patriòtiques barcelonines; Francesc Curet⁴⁰, de manera intuïtiva i perspicaç, elaborà un estudi sobre les pràctiques culturals i polítiques de la societat barcelonina del Trienni basant-se en la premsa; Josep Fontana⁴¹ acoblà la dinàmica sociopolítica del Trienni a Barcelona, a la revolució liberal en una anàlisi de la primera meitat del segle XIX. L'anàlisi més complet de la història política de Barcelona l'ha ofert Ramon Arnabat⁴², quan ha estudiat els canvis socials, econòmics i polítics que es produïren a Catalunya durant el Trienni Liberal. R. Arnabat s'apropà a la història de la ciutat Comtal a través de les actes de la diputació barcelonina, la premsa i el dietari de Mateu Crespi.

Les recerques de R. Arnabat⁴³, Eliseu Toscas⁴⁴ i Ferran Ayala⁴⁵ sobre la història política de l'ajuntament de Barcelona, s'han concentrat gairebé exclusivament en l'anàlisi socioprofessional del personal polític que participà en l'elecció dels consistoris municipals del Trienni. L'historiador Esteban Canales⁴⁶ ha resseguit les tasques

Barcelona. Barcelona; i FLORENSA, JOAN (1996): *L'ensenyament a Catalunya durant el trienni liberal (1820-1823). El mètode dels escolapis*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

³⁸ MOLINER PRADA, ANTONIO (1997a): "Las juntas durante el trienio liberal" *Hispania*, LVII/1 núm. 195, pp. 147-181; i MOLINER, ANTONIO (1997b): *Revolución burguesa y movimiento juntero en España*. Milenio. Lleida.

³⁹ GIL NOVALES, ALBERTO (1975): *Las sociedades Patrióticas (1820-1823). Las libertades de expresión y de reunión en el origen de los partidos políticos*. Tecnos. Madrid.

⁴⁰ CURET, FRANCESC (1971): *Rebomboris i bullangues de Barcelona*. Vol. II. Bruguera. Barcelona.

⁴¹ FONTANA, JOSEP (1961): *La revolució de 1820 a Catalunya*. Dalmau. Barcelona; i FONTANA, JOSEP (1988): *La fi de l'antic règim i la industrialització 1787-1868*, dins VILAR, PIERRE (dir.) *Història de Catalunya*. Vol. V. Edicions 62. Barcelona.

⁴² ARNABAT MATA, RAMON (2001a): *La revolució de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya*. Eumo. Vic.

⁴³ ARNABAT MATA, RAMON (1998): "El govern de la ciutat durant el trienni liberal i la seva comparació amb el govern local de Catalunya" pp. 111-122 dins ROCA, J. (coord.) *El Municipi de Barcelona i els combats pel govern de la Ciutat*. Institut Municipal d'Història. Institut de Cultura Ajuntament de Barcelona. Proa. Barcelona.

⁴⁴ TOSCAS I SANTAMANS, ELISEU (1995b): "Els lligams polítics entre Barcelona i Sarrià al segle XIX: la connexió Vives" *Estudis Històrics i documents dels arxius de Protocols*, núm. 13, Barcelona, pp. 253-278

⁴⁵ TOSCAS, ELISEU I AYALA, FERRAN (1995a): "Aspectes del poder polític local a Barcelona del Trienni 1820-1823" *Gausac*, núm. 7, pp. 39-43

⁴⁶ CANALES, ESTEBAN (1987): "La Diputació a l'inici del liberalisme, 1812-1823" pp. 44-73 dins RIQUER, BORJA DE (dir.) *Història de la Diputació de Barcelona*. Diputació de Barcelona. Barcelona. Vol. 1

desenvolupades per la diputació provincial barcelonina i Manel Risques⁴⁷ ha estudiat com s'inseriren els presidents de la diputació provincial barcelonina, el Cap polític, en la dinàmica social i política de la capital catalana.

Mentre, els diputats provincials els escollien els mateixos electors que elegien els representants de la província a les Corts, el Cap polític era designat pel poder executiu. Per entendre quina era la incidència dels centres de sociabilitat política, aquesta investigació ha recompost els processos electius dels càrrecs polítics de les institucions liberals barcelonines. També, s'han reconstruït tots els òrgans polítics dependents de les institucions liberals i escollits pels seus membres (jutges de censura, comissaris de barri, socis de la societat econòmica d'amics del país, membres de la junta de contribució). Aquesta tasca s'ha fet contrastant les fonts documentals, a fi d'eliminar els possibles errors d'emprar només una sola font documental. S'ha incrementat el volum del personal polític analitzat, afegint-hi els càrrecs polítics electes o designats que no s'havien considerat en les recerques precedents. L'anàlisi del personal polític el completarien les juntes extraordinàries creades a partir de març de 1823 per defensar i impulsar el procés revolucionari. Tot plegat conformaria el personal polític de la Barcelona del Trienni que s'analitzaria en funció de la gradual increment de la presència de socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy. La identificació de les xarxes de sociabilitat electoral i de les xarxes ciutadans presents a les institucions liberals barcelonines, permet comprendre com va irrompre el moviment exaltat en les esferes de poder polític.

La historiografia havia fet una radiografia social del poder polític de Barcelona, construint unes categories socials extremadament condicionades per la documentació d'on provenien les dades, i, sovint, tendien a provocar equívocs per l'anacronisme d'alguns termes. Aquesta recerca mitjançant la reconstrucció de les xarxes institucionals de poder i les de sociabilitat política formal ha donat preeminència a l'individu o ciutadà, sense oblidar-se de la seva pertinença a un col·lectiu polític. L'anàlisi de les activitats i dels components de la Tertúlia Patriòtica de Lacy ha permès observar com es configura la identitat política d'un col·lectiu social. Els centres de sociabilitat política esdevenen espais privilegiats en els que s'articularen els embrions dels col·lectius sociopolítics i, per tant, conèixer la seva història i la manera com interactuen amb les esferes de poder institucional permet definir aquests col·lectius polítics. Sense immiscir-

⁴⁷ RISQUES CORBELLA, MANEL (1995a): *El govern civil de Barcelona al segle XIX*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona; i RISQUES CORBELLA, M. (1995b): "Autoridad militar versus autoridad civil. Jefe político y orden público en el primer liberalismo. Cataluña 1812-1814 y 1820-1823" *Trienio*, núm. 26, pp. 99-148

se en la dinàmica política municipal i provincial semblen incomprensibles les reiterades obertures i tancaments de la tertúlia patriòtica de Barcelona, produïdes de gener a octubre de 1822. La història de la capital catalana, durant el 1822, fou la de l'èxit de la vertebració política del moderantisme que decapità constantment l'organització del moviment exaltat. El gabinet de lectura fou el centre de sociabilitat política, a partir del qual els moderats s'organitzaren per enfrontar-se a qualsevol temptativa dels exaltats d'articular-se políticament, a través d'una tertúlia. La conformació del moderantisme com a col·lectiu polític i el seu apropament a les propostes de reforma constitucional, comportaren una modificació de les característiques polítiques del moviment liberal exaltat, ampliant la seva base social. La inserció de la conjuntura política en l'anàlisi de la sociabilitat i de la premsa, permet comprendre el canvi de rumb del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* i la sortida al carrer del *Diario de la ciudad de Barcelona o sea el Eco de la Ley*.

El desconeixement de la història política de la Barcelona del Trienni –sobretot la del darrer any– impedié comprendre de quina manera es formà el moviment exaltat, si abans no s'enfrontaven a l'estudi sobre el procés revolucionari. Els historiadors han hagut d'enginyar-se-les per trobar noves fonts documentals que ajudessin a explicar què ocorregué a la capital catalana aquells dies. La historiografia encapçalada per E. La Parra⁴⁸, R. Arnabat⁴⁹ i A. Gil Novales⁵⁰ fins ara, havia centrat els esforços en analitzar l'enfrontament amb els contrarevolucionaris i amb la guerra contra les tropes de la Santa Aliança, quedant descuidada la política revolucionària de la reraguarda. Des de la tardor de 1822 fins la seva rendició, Barcelona viu en una situació d'agitació permanent que accelerarà el procés revolucionari, fins al punt de constituir-s'hi un govern revolucionari per defensar la ciutat. La proliferació de diaris exaltats en aquells mesos contrasta amb l'opacitat d'aquells mitjans. L'extrema politització de la premsa provoca el menyspreu per la repressió política contra els qui són titllats d'enemics del règim liberal. Les pàgines dels diaris s'omplen d'abrandats articles, que constaten els enfrontaments entre les diverses corrents que pugnen per imposar-se en el si del moviment liberal exaltat i monopolitzar les institucions liberals. La formació d'un junta

⁴⁸ PARRA, EMILIO LA (2007): *Los cien mil hijos de San Luís. El ocaso del primer impulso liberal en España*. Síntesis. Madrid.

⁴⁹ ARNABAT MATA, RAMON (2006): *Visca el rei i la religió! La primera guerra civil de la Catalunya contemporània (1820-1823)*. Pagès. Lleida.

⁵⁰ GIL NOVALES, ALBERTO (1997): "La guerra de 1823. Consideraciones historiográficas" pp. 63-75 dins AYMES, JEAN-RENÉ I FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, JAVIER. *La imagen de Francia en España (1808-1850)*. Editorial Universidad del País Vasco. Bilbao.

de govern amb tints revolucionaris, emanada del poder polític, i dominada per alguns dels socis de la tertúlia, significarà, paradoxalment, la desaparició de la tertúlia com a centre preeminent del moviment exaltat. L'èxit de la tertúlia provocà la seva decadència ja que els exaltats s'enfrontaren, a partir de maig de 1823, des de les institucions polítiques. La marginació de la tertúlia, del centre de l'activitat política, significarà la fi del *Diario de la ciudad de Barcelona* –el seu òrgan de premsa– que havia donat veu a les propostes més vehementment revolucionàries, amalgamant els sectors més revolucionaris del liberalisme. Durant els mesos d'estiu, el periòdic el *Grito de Riego* maldà per continuar la tasca d'aquell diari, malgrat que moderà el seu discurs polític, i probablement desaparegué, quan s'expurgà la ciutat –l'agost de 1823– dels sectors menys abrandats del moviment exaltat barceloní.

Les mancances documentals impedièren afrontar la complexa interpretació dels esdeveniments polítics que es produïren durant el govern revolucionari de Barcelona. Era necessari localitzar nous observadors que aportessin més elements per entendre quina fou la dinàmica revolucionària del Trienni. Els arxius dels ministeris dels afers estrangers tant francès com italià, tenien emmagatzemada, en els seus dipòsits, la correspondència dels seus cònsols, residents a la Barcelona, amb els seus respectius governs i ambaixadors. El cònsol piemontès Antonio Bresciano, va escriure multitud d'informes acuradíssims sobre els esdeveniments polítics que visqué la ciutat Comtal. L'abundància i el detall d'aquells reports tenia relació amb el gran nombre de compatriotes de Bresciano que s'havien refugiat a la capital catalana, després, que el règim constitucional piemontès fos enderrocat per les tropes austríaques, enviades per la Santa Aliança. El cònsol Bresciano, conscient de la preocupació del seu govern i de la de l'ambaixador, escrivia llarguíssims reports informant sobre quin paper desempallegaven els exiliats italians en la política barcelonina. Quan les tropes franceses creuaren la frontera pirinenca sota el mandat de la Santa Aliança, Antonio Bresciano no fugí i prosseguí la seva tasca, escrivint informes en els quals descrivia la inèrcia revolucionària que assotava Barcelona. La correspondència del cònsol piemontès esdevé una documentació valuosa, per ponderar el discurs i la pràctica política de la revolució barcelonina, i sobretot per entendre de quina manera actuaren els exiliats piemontesos.

Res a veure, amb la documentació enviada pel cònsol francès que interrompé la seva correspondència el març de 1823, quan li fou ordenat retirar-se a Perpinyà, just abans de la invasió de les tropes franceses. En els seus informes aflora el seu tarannà

contrarevolucionari, quan evoca contínuament i exagerada el clima d'excitació revolucionària i terror que viu la ciutat, a finals d'estiu de 1822. Les hipèrboles del cònsol francès les motivaria la seva preocupació i la del seu govern, per la possibilitat que la revolució liberal s'estengués a l'altra banda dels Pirineus. I, potser, la voluntat de col·laborar amb els sectors de l'administració francesa que eren partidaris d'una ràpida intervenció francesa. Contraposant, les opinions d'un i altre cònsols, queda palès l'exageració de les opinions del francès. El piemontès A. Bresciano fou cònsol, abans, durant i després de la revolució liberal piemontesa, i va saber no significar-se massa, manifestant les seves opinions polítiques.

La gran font documental francesa, per comprendre millor la dinàmica política del Trienni a la ciutat Comtal, són els expedients policials dels refugiats espanyols, elaborats pel ministeri de l'interior francès. En alguns d'aquells expedients, hi consten llargues descripcions sobre l'actuació política dels exiliats, arrel de les informacions recollides per la policia, essencialment, a partir de les notes realitzades pels seus confidents. L'administració del departament dels Pirineus Orientals emeté nombrosos informes, sobre tot allò que tenien constància que succeïa a la capital catalana, durant el Trienni, ja que Barcelona, era la seu de les pors de les autoritats franceses, per por que s'ordís una conspiració que estengués la revolució a territori francès. La policia departamental es mostrà més interessada per fer-se ressò dels plans i les conxorxes polítiques més descabellades, que no per conèixer en profunditat els projectes i les mesures polítiques adoptades a Barcelona. Tot plegat, contribuí a engrandir els temors de l'administració francesa davant d'un possible contagi revolucionari.

La correspondència dels ambaixadors francès i piemontès amb els seus respectius governs, gairebé, únicament es fa ressò, del què es deia en els centres de poder polític de la capital de la monarquia: la cort reial, les Corts i l'opinió del carrer. Mentre, les vicissituds polítiques de les altres ciutats espanyoles, no tenien rellevància, fins que el què hi succeïa, era objecte de controvèrsia en el centre de poder polític de la monarquia. Els ambaixadors menystenen els informes transmesos pels cònsols ja que la política fora del capital se considerada de segon ordre. Per altra banda, els informes consulars són extremadament minuciosos i, de vegades, el detall de les explicacions dificulta la comprensió de les claus globals del conflicte. La contraposició dels reports del cònsol francès i del piemontès evidencia la divergència de percepcions, al voltant dels conflictes polítics i socials que patia Barcelona. Només la contrastació permanent de les fonts documentals permet reduir l'efecte del biaix de la percepció política de

l'observador. La potència de l'administració política francesa i la seva proximitat a la capital catalana multiplicaren el nombre d'informacions, arribades sobre els avatars polítics de la ciutat, per bé, que reduïen la preeminència dels reports del cònsol qui sovint, amb els seus reports projecta la necessitat d'erigir-se en l'únic intèrpret vàlid, per explicar els fets que viu la capital catalana. El cònsol piemontès no s'ha d'afrontar a aquests maldecaps. Ell és l'única veu que el govern de Torí s'escolta, sobre el que passa a Barcelona, i no demostra massa interès en exagerar-los. El llenguatge polític del cònsol piemontès està fornit de paraules catalanitzades, reforçant la percepció d'una forta imbricació en el teixit social barceloní i d'una residència permanent, per tot això, és difícil creure, que el cònsol considerés el seu càrrec com una manera d'obrir-se camí en la carrera diplomàtica piemontesa. De ben segur, el cònsol piemontès desempallegava alguna altra activitat econòmica per poder sobreviure a Barcelona, tot el contrari, que el cònsol francès que es dedicava exclusivament a la tasca diplomàtica, enviant, tota mena d'informes al seu govern: els vaixells que arribaven a la ciutat; els preus dels productes; la correspondència que mantenia amb els altres cònsols de la província; l'activitat administrativa relacionada amb els súbdits que eren a la ciutat. La història dels cònsols encara està per fer i queda un llarg camí per recórrer.

En els arxius consulars s'hi troben autèntics tresors documentals ja que sovint els cònsols completaven les seves cartes adjuntant-hi impresos o exemplars, especialment rellevants de la premsa, per la seva transcendència política i difícils de localitzar a les hemeroteques. La recerca s'ha acotat als arxius consulars de França i del Piemont –actualment en el fons del ministeri d'assumptes exteriors italià– ja que no s'ha pogut trobar la documentació dels cònsols portuguès i napolità, que també eren a Barcelona durant el Trienni. El Piemont, Nàpols i Portugal visqueren processos revolucionaris semblants a l'espanyol, i la seva proximitat geogràfica incentivà l'intercanvi de persones i idees. La proximitat, la por al contagi revolucionari i el seu desplegament militar per sufocar la revolució espanyola, esdevé cabdal per entendre l'interès de la consulta de la documentació consular francesa. Futures recerques hauran de completar la perspectiva dels observadors estrangers amb l'anàlisi de l'arxiu del cònsol britànic perquè els revolucionaris espanyols esperaren en va, que els britànics els auxiliessin durant la guerra. La societat civil londinenca i anglesa es manifestà públicament a favor del règim espanyol, i quan fou derrotat acollí als liberals espanyols més revolucionaris.

La historiografia del primer liberalisme a través de les recerques de Mª C. Romeo⁵¹ ha fonamentat el model polític del liberalisme gadità en l'equiparació de les condicions polítiques dels ciutadans i, en la mobilització permanent i vigilant del poble, per garantir les seves llibertats i els drets dels ciutadans. Les societats patriòtiques i la milícia s'erigien en les formes d'organització política que permetien la mobilització permanent del poble, garantint la consolidació del sistema polític liberal. La confrontació entre les Corts i el monarca feien inviable aquell sistema polític com ha demostrat J. Varela Suanzes Carpegna⁵², i abocaven als sectors revolucionaris del liberalisme a una sortida basada en un govern revolucionari, assentat en la mobilització permanent dels ciutadans, a partir d'una interpretació immediata de la sobirania que, també, justificava les expressions de violència insurreccional. Si les societats i les tertúlies patriòtiques eren un dels puntals per organitzar la mobilització popular, era imprescindible resseguir tots els moments de mobilització revolucionària per asseverar aquella hipòtesi.

La historiografia ha consolidat la tesi que el model polític gadità en la seva versió exaltada, fonamentava la consolidació del sistema polític en la mobilització permanent del poble vigilant i legitimava la violència insurreccional. La hipòtesi de treball d'aquesta recerca pretén conèixer: quins foren els canals i mecanismes a través dels quals es polititzaren els ciutadans de Barcelona, de quina manera participaren en les mobilitzacions polítiques que es desencadenaren a la capital catalana, al llarg del Trienni, com s'expressà la mobilització d'un poble permanentment vigilant quan les institucions eren en mans dels exaltats, i quins foren els actors polítics que participaren en les mobilitzacions durant el règim liberal.

A l'inici de cadascun dels capítols i cada vegada que s'usi un nou concepte, el lector trobarà els debats historiogràfics suscitats al voltant de la qüestió tractada. L'utilitatge historiogràfic emprat per afrontar aquestes recerques ha procedit eminentment de la història política, malgrat que s'ha abordat aquesta des distints prismes. D'una banda, s'ha articulat una història social de la política a través de l'estudi de la sociabilitat que ha permès definir les xarxes de poder, mitjançant les quals s'articularen les elits liberals, que nodriren de personal polític a les esferes institucionals

⁵¹ ROMEO MATEO, Mª C. (2000b): "La Cultura política del progresismo: las utopías liberales, una herencia en discusión" *Berceo*, núm. 139, pp. 9-30; i ROMEO MATEO, Mª C. (2003): "Los mundos posibles del liberalismo progresista" pp. 287-314 dins LA PARRA, EMILIO I RAMÍREZ, GERMÁN (eds.) *El primer liberalismo: España y Europa, una perspectiva comparada*. Biblioteca Valenciana. València.

⁵² VARELA SUANZES-CARPEGNA, JOAQUÍN (1996): "La Monarquía Imposible: La Constitución de Cádiz durante el trienio" *Anuario de Historia del Derecho español*, núm. 66, pp. 653-687

i els centres organitzatius del liberalisme. L'estudi de la sociabilitat ha contribuït a perfilar quins foren els àmbits on es produí la politització de la societat, alhora que ha ajudat a distingir, quins foren els elements organitzatius i quines les inèrcies dels processos de mobilització política del liberalisme. Per altra banda, l'anàlisi de les pràctiques i discursos polítics bastits durant les mobilitzacions, ha facultat les interpretacions sobre els significats d'aquestes. Pràctiques i discursos afaiçonaran una cultura constitucional nova, durant el Trienni, que enunciarà noves significacions de la Constitució de 1812. La utilització d'un llenguatge i d'uns referents històrics distints respecte a la tardo il·lustració i el liberalisme constituent, posarà en dubte la identitat de la comunitat nacional fonamentada en la formació d'un relat nacional, en la monarquia i el catolicisme. La transformació de la cultura constitucional havia de gestar l'espai necessari perquè poguessin desplegar-se les interpretacions que feren els liberals revolucionaris barcelonins de la Constitució de 1812. Tot plegat, ajudarà a entendre quin paper jugaren les elits polítiques liberals en els processos de mobilització i politització de la societat barcelonina, a la vegada, que explicarà les divergències entre aquesta elit i la de la resta de la monarquia, a través de la configuració d'una cultura constitucional distinta, que posà de relleu les dificultats per articular a nivell nacional una cultura constitucional homogènia.

La mobilització política dels ciutadans de Barcelona s'ha analitzat des de diverses perspectives, emprant tota mena de fonts documentals per tal de contrastar dades i interpretacions sobre els fets: la premsa i un seguit de publicacions coetànies a la mobilització, la documentació emesa per les institucions polítiques liberals (l'ajuntament, la diputació o les Corts), les versions elaborades per aquells qui visqueren els fets en pròpia carn, els relats dels qui eren a Barcelona a l'època i observaren aquells esdeveniments, i, finalment, els testimonis que anys després evocaren les mobilitzacions polítiques, a fi de col·laborar en els processos judicials oberts contra els liberals revolucionaris.

CAPÍTOL 1. EL PRONUNCIAMENT I LA GÈNESI DE LA FORMACIÓ DE LES JUNTES REVOLUCIONÀRIES

1.1 INTRODUCCIÓ

L'hivern humit de Barcelona fa parsimoniosa l'encesa de les llars de foc. La ciutat s'escalfa lentament i els passejants s'arrauleixen mentre fan cap al cafè. El mes de gener els cafès són espais més tancats i allunyats dels carrers, s'hi respira un aire dens barrejat de fum de cigar, calor humana i escalfor de brases. La remor dels congregats apropa els conversadors que s'intercanvien rumors torrencialment. Tots expliquen el mateix, tot i parlar de qüestions dispars. Del rum-rum dels cafès se'n destria la proclamació de la Constitució de Cadis, el primer dia del 1820 en un llogarret anomenat *Las Cabezas de San Juan*, en el corregiment de Sevilla.

Des de la muralla de mar es divisen els vaixells ancorats davant les platges de la ciutat. Els cafeters esperen en candeletes, nous detalls de les tropes revoltades, saben que convé regenerar el ventall de notícies per omplir el cafè. La darrera setmana de gener, el degoteig de novetats és incessant i les autoritats responen contundentment, enfrontant-se amb qualsevol vel·leïtat revolucionària. Un menestral barceloní, Mateu Crespi, anota en el seu dietari "*Llegó la correspondencia de Cadis que salió de aquella plaza por mar y por el diario se nos dieron proclamas contra la revolución de las tropas de la Isla de León y San Fernando.*"¹ L'acció de la tropa expedicionària encoratja als oficials de la guarnició de Barcelona per fer realitat els seus projectes revolucionaris. Militars i civils tornen a conspirar plegats i la ciutat bull de nou, i com no ho feia des de la primavera de 1817.

I és que l'abril de 1817 fou avortat el pronunciament del tinent general Luís Lacy. La repressió posterior deixà un pòsit de desànim i passivitat entre els barcelonins. Però, aquell gener de 1820 el soroll de sabres despertà les consciències dels liberals de la ciutat Comtal que es llençaren a la conquesta dels carrers. La fogositat dels oficials topà amb el sigil d'un gat vell, el Capità general de Catalunya, Francisco Javier Castaños. L'heroi de Bailén havia signat la sentència de mort de L. Lacy què, com ell, també havia estat la màxima autoritat militar de Catalunya. El consell de guerra que condemnà el tinent general basà la seva sentència en considerar provada la seva participació en una trama de conspiradors que anava més enllà del Principat, i que

¹ Arxiu Històric Ciutat de Barcelona (AHCB), Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, 25 de gener de 1820, p. 4

comptava amb el suport dels generals Mariano Renovales i Francisco Espoz i Mina, entre d'altres. La insurrecció de Lacy a Barcelona, segons el fiscal que instruïa la causa, havia d'acompanyar-la la proclamació de la Constitució de 1812 a Navarra i Biscaia². L'abast de la temptativa insurreccional de Lacy no ha estat investigada encara amb la suficient profunditat pels historiadors. La darrera recerca sobre aquella insurrecció es remunta a començaments de la dècada dels setanta del segle XX, de la mà de Josep Fontana, quan publicà *La quiebra de la monarquía absoluta*. En aquesta obra Fontana feia la dissecció del teixit insurgent que hi havia al darrera de la insurrecció de Lacy, acotant les seves ramificacions a l'àmbit del Principat³. La investigació de Fontana oferia una interpretació dels fets que desmuntava els tòpics historiogràfics basats en el caràcter exclusivament militar de la conspiració, i en la seva desconexió de la realitat social que l'envoltava, que havien fonamentat totes les anàlisis precedents. La meua recerca no s'ha encaminat a dirimir el què succeí durant aquells mesos de 1817, però sí que he volgut resseguir el paper que jugaren els participants de la fallida insurrecció en l'esclat revolucionari de 1820 a Barcelona. Els noms dels insurrectes sortiren de l'anonimat amb el triomf del règim liberal. Les impremtes publicaren pamflets, explicant l'entrellat de la conspiració, i els detalls del consell de guerra es feren públics quan fou editada la causa del tinent general Lacy. Els diaris difongueren els noms dels conspiradors i ompliren desenes de pàgines cada vegada que esclatava una polèmica sobre quin era el paper que havia jugat aquell liberal o aquell altre en la insurrecció. Fins i tot, una setmana després de proclamada la Constitució a Barcelona, alguns dels companys insurrectes de Lacy i notables barcelonins constituïren la Junta Patriòtica Lacy que havia d'encarregar-se de perpetuar la memòria del tinent general i, també, la d'aquells fets luctuosos. Recordant el màrtir de la llibertat i les seves vicissituds s'honorava el comportament de tots aquells que participaren en la insurrecció. Deixaré per més endavant, la utilització política de la memòria que feren els insurgents contra l'absolutisme durant els anys del règim liberal, i em cenyiré a l'anàlisi del moviment insurreccional barceloní de 1820.

Les temptatives revolucionàries de gener de 1820 a Barcelona potser tenien una entitat menor a la conspiració de Lacy però Castaños no les menyspreà, actuà

² *Causa criminal formada en la plaza de Barcelona contra el héroe de la libertad española el excelentísimo señor D. Luís de Lacy, teniente general de los ejércitos nacionales, caballero gran cruz de la militar orden de S. Fernando, etc. Pasado por las armas en los fosos del castillo de Bellver de la isla de Mallorca en el aciago día de 5 de julio de 1817*. Madrid, Imprenta del Censor, 1821, pp. 277-82

³ FONTANA, JOSEP (2002): *La quiebra de la monarquía absoluta. La crisis del antiguo régimen*. Crítica. Barcelona. (la primera edició és del 1971), pp. 188-195

discretament i ràpida escapçant la trama insurreccional i envoltant-se dels cossos militars de la seva confiança. El prior del convent dels carmelites calçats de Barcelona, Joan Serrahima ho narrava de la manera següent:

“En Barcelona se devia proclamar en lo mateix dia que en la Isla, pero lo General D. Francisco Xavier Castaños era home molt astut, y de sagacitat, y los burlà tots los projectes, pues vehient que la tropa era corrompuda fêu venir a tots a los Mossos de la Escuadra de Valls, y tots los Perrots de la Província, los quals passavan ses rondas de nit, y los feia estar en lo mateix palaci.”⁴

La insurrecció fou avortada i el cap de turc escollit fou el cap del regiment de Múrcia, Fermín Escalera:

“el digno Coronel de dicho regimiento de Murcia D. Fermín Escalera, que se habían malogrado las primeras tentativas de la capital, en las que tenia parte y fue uno de los jefes que entró en tan ardua empresa.”⁵

Ni a les idees ni a les notícies se'ls podia barrar el pas. Aquells dies els rumors sobre l'èxit del pronunciament de la tropa expedicionària guanyaren credibilitat amb la difusió de les proclames revolucionàries. El *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, el març de 1821, recreava l'atmosfera que es vivia a la ciutat aquelles setmanes de començaments de 1820:

“Se hablaba públicamente del golpe que iba a darse, y se leían las proclamas de Quiroga no solamente dentro las paredes: de las casas particulares sino también en las calles y cafés; porque todos en Barcelona era amigos, y los pocos que es exceptuaban eran tan contados y tan conocidos, que podía cada cual comunicar sus sentimientos patrióticos al primero que encontrase por la calle sin temor de comprometerse.”⁶

La capital catalana quedava lluny de la badia de Cadis i les notícies que arribaven d'allí ho feien amb tardança i confusió. Menys dubtes oferien les proclames signades pel coronel A. Quiroga. Els conspiradors barcelonins Francisco Soler i Ginés Quintana, conscients de la força de les paraules de Quiroga, redactaren i signaren –en nom del coronel– les proclames que donaren a imprimir a José Rubió i que circularen per Barcelona aquelles setmanes:

⁴ ARNABAT MATA, RAMON (1999): *Revolució i Contrarevolució a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823)*. Tesi Doctoral. Universitat Pompeu Fabra, Barcelona. Annex I. 1, (Joan Serrahima) *Breve relació de lo que succehí en la proclamació de la Constitució dita per malícia Española; pues ella no creà més que una còpia de la que los Jacobins i francmasons formaren en Franza en lo añ 1791*. (1824-1825). Arxiu de la Corona d'Aragó, Monacals, Universitat vol. 27

⁵ *Adición que puede servir de suplemento a la relación de las fiestas celebradas en Figueras con motivo de la restauración y jura del Código político de la monarquía española. El día 4 de abril de 1820*. Barcelona. Imprenta de José Torner, calle de Capellans, p. 11

⁶ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 69, 10 de març de 1821, p. 1

“Declaro a la faz del mundo, que yo fui uno de los que contribuyeron más eficazmente en esta ciudad al restablecimiento del sistema constitucional a principios del año 1820, y uno de los siete denominados Infantes de Lara, que para facilitarlo nos comprometimos particularmente a apoderarnos del general Castaños, con el eminente riesgo que se deja discurrir: que al mismo objeto fui el autor de las proclamas que a nombre del invicto general Quiroga se imprimieron en esta ciudad por el ciudadano Rubió, y circularon antes del 10 de marzo, por la provincia, cuya proclama tuvo la bondad de corregir D. Gines Quintana: que he puesto muchos comunicados continuados desde entonces en los periódicos de esta capital, bajo los anónimos de =Uno de los siete infantes de Lara. –El exaltado por la Constitución. –El último miliciano. =El de buena fe. =El sin solapa. –Uno de los oficiales retirados. –El Príncipe de Menzicof– y otros que no tengo presentes, a más de algunos en que he continuado mi firma: (...) Francisco Soler⁷.”

Aquell hivern de 1820, gairebé cap barceloní podia imaginar-se les divisions i les picabaralles que es produïen entre els insurgents enrocats a la badia. El comandament de Quiroga era qüestionat després de no haver-se apoderat de Cadis i el pas dels dies afeblia la seva posició. Mentrestant a la ciutat Comtal només corrien les proclames que els conspiradors barcelonins llançaven als catalans, perquè s'unissin a la insurrecció gaditana. Els insurgents es pronunciaven per restituir la Constitució de 1812, garantint la continuïtat del monarca, a la vegada que definien els límits del procés revolucionari que havien endegat. Els militars justificaven la seva insubordinació apel·lant a la legitimitat de les seves idees. La seva rebel·lia havia de redimir-los d'un passat de connivència amb la derogació del règim liberal:

“El Ejército nacional, al pronunciarse por la Constitución de la Monarquía Española, promulgada en Cadis por sus legítimos representantes, no trata en ningún modo de atentar a los derechos del legítimo soberano que ella reconoce, mas convencido que todas las operaciones de su gobierno, por una fatalidad tan funesta, como incomprensible, sólo han contribuido hacer desgraciada una nación que hizo tantos sacrificios para sancionarla, cree que sólo este pronunciamiento puede salvarla tanto a ella, como al Príncipe, del Estado de nulidad en que se encuentra⁸.”

La restitució de la Constitució gaditana proporcionava als rebels els límits de la transformació social i política de la nació espanyola. Els insurrectes insistien en manifestar la seva voluntat de retornar a la situació política anterior a la revocació del

⁷ *Diario Constitucional Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 186, 5 de julio de 1822, p. 3

⁸ Archivio Storico Diplomatico Roma (ASDR). Ministero degli affari esteri. Busta 4 (1819-1821) Correspondència de l'ambaixada Sarda a Madrid, núm. 53, 20 de gener de 1820. Proclama signada per “De orden y por ausencia del S. General en Jefe (Antonio Quiroga). El Jefe del Estado Mayor: Firmado: Arco Agüero.” Veure en els annexos totes les proclames que es difongueren des de la badia gaditana.

codi gadità. La restauració d'aquell codi havia d'evitar qualsevol vel·leïtat revolucionària que fes trontollar el canvi polític:

“No trata el ejército de atentar a las propiedades ni a las personas, ni tampoco de hacer innovaciones que la equidad, la justicia y la religión de nuestros padres no autoricen. No es un espíritu de sedición, no son los momentos de una efervescencia efímera los resortes que le animan. El más puro patriotismo, los deseos más ardientes por la felicidad de su país le han dictado el juramento más solemne de derramar la última gota de su sangre por verlos satisfechos⁹.”

Les proclames de les tropes insurgents volien encendre altres focus insurreccionals arreu del territori. Les primeres espurnes sortides de San Fernando s'adreçaven als principals polvorins revolucionaris amb els quals mantenien contactes els insurrectes. Els militars rebels de la badia de Cadis volien estendre la insurrecció entre els seus companys.

“Uníos con nosotros y volveréis a ser hombres y verdaderos hijos de la gloria. Uníos a la causa de la Patria, que os colmará de bendiciones cuando vea restablecida la Constitución que es el objeto de todos sus anhelos. Su dignidad está abatida, restaurémosla, su honor se halla obscurecido a los ojos de la Europa, volvamos su brillo antiguo. Démosla por fin la libertad civil, y nos será deudora de los más grandes de los beneficios¹⁰.”

Quatre setmanes després d'aquelles primeres espurnes, els insurgents més esgotats i neguitosos veien com el seu fracàs era imminent, i enviaven emissaris a les principals ciutats de la península, esperant que esclatés en alguna d'aquelles un pronunciament que atiés el foc revolucionari. Mentrestant a Barcelona, els revolucionaris escrivien les proclames perquè les entenguessin els seus conciudadans – eren plenes de referències concretes – que somiaven amb encendre les brases revolucionàries de 1817. Ginés Quintana rememorava el pronunciament de Lacy per incentivar a la mobilització política dels ciutadans contra el règim absolutista:

“CATALANES: (...) Si algunas tentativas frustradas en vuestro suelo, y el funesto resultado de malhadadas víctimas, pudieron retardar la explosión que tanto ansías; ya nuestro rompimiento os asegura del favorable éxito, si siguiendo los impulsos de vuestro corazón despreciáis los fementidos discursos de algunos pocos trastornadores del verdadero orden, que intentan disuadirnos pretextando máximas de religión cuya pureza desconocen para amoldarla a sus miras particulares (...) y dejándoos regir del mas intrépido de vosotros que levante el primer grito de la libertad civil, cooperad a tan grandiosa obra, y

⁹ Ídem.

¹⁰ ASDR, Busta 4, núm. 58, 7 de Febrer de 1820 “Cuartel general de S. Fernando, 9 de enero de 1820. Como Jefe y Órgano del Ejército. Antonio Quiroga”

*juntos solidemos el gobierno con arreglo a la Constitución de la Monarquía española, a fin de que respetándose las leyes sea estable nuestra futura dicha*¹¹.”

1. 2. LA CONSPIRACIÓ DEL PALMAR (JULIOL DE 1819)

El dia de cap d'any de 1820, el tinent coronel Rafael del Riego proclamava la Constitució de 1812 en *Las Cabezas de San Juan*. Des de l'endemà dels fets, conspiradors i, anys més tard historiadors, donaren consistència a la idea que l'acció de Riego era una conseqüència del fracassat pronunciament del Palmar de l'estiu anterior – juliol de 1819–. Però, tot just a començaments del segle vint-i-un, apareixen investigacions que desmenteixen aquella interpretació clàssica. La darrera obra del hispanista francès Claude Morange¹² posa al descobert la trama de conspiradors que ordiren la fallida insurrecció de 1819. Aquella xarxa s'estenia dins i fora de la península. Des de Baiona, els exiliats espanyols es posaren en contacte amb els principals nuclis de conspiradors de l'interior, que eren a Vitòria, Galícia, Madrid i Cadis. La investigació de Morange connecta la fallida conspiració del Palmar amb el pla Beitia, que havien concebut exiliats josefins –afrancesats – i liberals des de Baiona, altre costat de la frontera. La principal novetat d'aquell projecte revolucionari forjat l'any 1818 des de l'exili, era la voluntat de promulgar una nova constitució més moderada que la gaditana de 1812. Per tot plegat, Morange afirma que:

*“la traición del Palmar creó una situación nueva, en dos sentidos: el centro de la red conspirativa se desplazó hacia Andalucía y el ejército expedicionario, y ya no sirvieron los programas políticos moderados o tendentes a una conciliación entre los diferentes sectores de la oposición al absolutismo.*¹³”

L'hispanista francès ha integrat a la seva recerca els darrers treballs de l'historiador Francisco Varo Montilla¹⁴, en els quals aprofundeix en el detall de la conspiració, dirimint el comportament de l'oficialitat i els caps de l'exèrcit expedicionari, interpretant la repressió posterior¹⁵, i analitzant els moviments dels

¹¹ Archive du Ministère des Affaires Étrangères (AMAE), Correspondance consulaire et commerciale, Barcelona, vol. 24, p. 101. Manifest d'Antonio Quiroga dirigit als Catalans des de San Fernando, 8 de febrer de 1820

¹² MORANGE, CLAUDE (2006): *Una conspiración fallida y una Constitución nonnata (1819)*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.

¹³ MORANGE, CLAUDE (2006) p. 83

¹⁴ VARO MONTILLA, FRANCISCO (2002b): “La participación de la tropa en la sublevación del Palmar” *Espacio, Tiempo y Forma. Serie V. Hª Contemporánea*, t. 15, pp. 25-40

¹⁵ VARO MONTILLA, FRANCISCO (2003): “El mariscal de campo Sarsfield y la represión del pronunciamento del Palmar.” *Hispanianova*. núm. 3. http://hispanianova.rediris/es/articulos/03_010.htm

regiments imbricats en la conspiració¹⁶. Totes aquestes darreres investigacions han permès entendre alguns dels lligams que uniren els conspiradors civils i els insurrectes de l'exèrcit expedicionari, però encara no han aclarit d'altres punts foscos, com és el cas de les divergències entre conspiradors o la importància del teixit revolucionari clandestí andalús que donà suport als insurrectes de l'exèrcit expedicionari.

El calitjós primer d'agost de 1819, Antonio Elola y Acevedo, director de la duana de Cadis, acabava la redacció de l'obra titulada *“Noticia de la batalla del Palmar en el campo de la Victoria del Puerto de Santa Maria, el día 8 de julio de 1819.”* Aquest manuscrit mai arribà a publicar-se i el seu autor el posà a l'equipatge que s'endugué a Barcelona, quan l'any 1820 fou nomenat Intendent de Catalunya. Aquell manuscrit d'una trentena de pàgines narrava la conspiració del Palmar abans que triomfés el pronunciament de Riego. L'autor havia tingut molta cura de no introduir cap dels noms dels protagonistes i només esmentava els principals càrrecs que ocupaven en el si de l'exèrcit expedicionari i, alguna vegada, mencionava algun càrrec públic. La precaució de A. Elola alhora d'abordar el relat de la conspiració, és comprensible si tenim en compte quan fou escrit. En el manuscrit el director de la duana de Cadis carrega els neulers sobre el comte de la Bisbal, cap de l'exèrcit expedicionari, que hauria fet créixer la conspiració en el si de l'exèrcit, buscant complicitats entre civils i militars, i comprant el suport popular, per després deixar caure la conspiració i reprimir-la tènuement. Antonio Elola també es fa ressò de l'ambient que es respirava en els pobles de la zona occidental d'Andalusia, allí on estaven ubicats els regiments de la tropa expedicionària, durant aquelles setmanes de juny de 1819:

“Desde sus primeros días se esparció con descaro un número general por todos los pueblos de las provincias de Cadis y aún de Sevilla, sin distinción de clase ni sexo: de que las tropas no se embarcaban para América, sino que irían a Madrid a restablecer la constitución y a despojar al rey de los malvados que le rodean. Esta voz del pueblo la confirmaban los militares de todas armas hasta los soldados rasos cada uno en el punto en que se hallaba, y se sostenía por indicantes poderosísimos que se advertían en el General en Jefe, cuales fueron: el enviar a preguntar a uno de los confidentes, si existía todavía la lápida de la constitución que fue derribada en Cadis, y si conservaba la inscripción.”¹⁷

¹⁶ VARO MONTILLA, FRANCISCO (2002a): “Liberalismo revolucionario y la gestación de un régimen constitucional: 1819, la Conspiración del Palmar” Comunicación del Congreso Internacional *Orígenes del Liberalismo. Universidad, Política y Economía*. Universidad de Salamanca. Salamanca. En format electrònic (CD)

¹⁷ Biblioteca de Catalunya (BC). Arxius personals. Fons Antonio Elola y Acevedo. Lligall 6 / 7, p. 16

La fracassada conspiració del Palmar no és l'objecte central d'anàlisi de la meua recerca però aquest fragment del document em permet apuntar la importància de la mobilització de col·lectius socials per poder convertir les conspiracions en insurreccions. La capacitat de mobilitzar part de la societat era un element fonamental de les insurreccions del segle XIX. La politització incipient de diversos sectors socials, la canalització del descontentament popular, les promeses de beneficis econòmics o ascensos socials entre alguns col·lectius, eren les maneres més senzilles de trobar el suport dels ciutadans per fer triomfar la causa liberal. La primavera de 1819, els conspiradors estimulaven la mobilització ciutadana evocant el record del règim liberal anterior pels contorns de Cadis i Sevilla. Aquells pobles eren els més adeptes a la Constitució de 1812 ja que era allí on s'havia forjat, i gairebé l'únic lloc on havia estat vigent durant dos anys. En aquell temps s'havia gestat una incipient cultura constitucional entre bona part dels seus ciutadans i els insurgents volien despertar-la de nou per trobar-hi les complicitats socials necessàries per estendre el moviment insurreccional.

Des de Baiona, els exiliats espanyols creien factible un canvi de model constitucional a fi d'aconseguir un major consens polític entre josefins i liberals. Aquelles elits polítiques s'oblidaven de la necessitat de mobilitzar als sectors populars per portar a bon port els seus projectes polítics. Sense el suport del món popular urbà – per escàs que fos – era impossible endegar una insurrecció capaç de transformar el règim absolut de Ferran VII en una monarquia constitucional. Si els conspiradors no eren capaços de fer sortir al carrer als ciutadans per festejar la proclamació del canvi polític, no podria triomfar arreu de la península. La mobilització d'amplis sectors socials era difícil sense un discurs polític conegut que els ciutadans poguessin comprendre. El constitucionalisme gadità era un referent proper i palpable amb el qual podien connectar els sectors populars de les províncies de Cadis i Sevilla. De ben segur, en d'altres províncies, la manera de mobilitzar el món popular urbà hauria estat una altra, ja que en la majoria de territoris peninsulars el grau de coneixement dels principals referents de la cultura constitucional gaditana era ínfim.

Quan Antonio Elola narra els preparatius de la fallida insurrecció del Palmar descriu de quina manera el comte de la Bisbal intentà atraure's a les elits polítiques i econòmiques que eren més proclius a les idees liberals:

“Entrando el mes de enero del presente año buscó y llamó a su casa el general reservada y separadamente a varios sujetos notables en la capital por

sus letras, por su carrera y por su reputación de ilustrados, entre ellos algún diputado del común (a quien por cierto, anteriormente había vejado) y a un representante público elegido bajo sus auspicios; sujetos todos reconocidos por adictos a las ideas constitucionales en el gobierno de las Cortes. A cada uno le descubrió lo interior de su corazón y sus deseos de que gobernase en España el suave imperio de las leyes en lugar de la arbitrariedad, el despotismo y la corrupción¹⁸.”

El cap de l'exèrcit expedicionari demanà a elits polítiques –diputats del comú– i als notables de la ciutat, que mobilitzessin els ciutadans de la província:

“Que procurasen (les añadió en seguida) preparar ellos al pueblo de Cadis y de sus contornos para que a su tiempo declamasen y sostuviesen estas ideas, mientras que él predisponía las de su ejército, tanto más respetable cuanto podía contar con doce mil hombres más, en los voluntarios de Cadis que se hallan instruidos, habilitados y prontas a un toque de campana¹⁹.”

El comte de la Bisbal, cap dels insurgents de l'exèrcit expedicionari, –segons relata Elola– empenqué un reguitzell de mesures per assegurar-se el suport d'amplis sectors socials que a la província de Cadis se sentien desplaçats dels centres de poder polític. El general comptava amb la seva tropa per encapçalar el moviment insurreccional però volia teixir una xarxa profunda de conspiradors que li asseguressin que també tindria el beneplàcit popular quan esclatés la insurrecció. En el següent fragment, Elola explica amb gran profusió de detalls, de quina manera el Comte de la Bisbal intentà mobilitzar la burgesia i el món popular de la badia de Cadis:

“Estas gestiones, que no ocultaba el general en sus conversaciones con sus amigos o adictos, fueron seguidas de otras continuas en adelantamiento de la ejecución para captarse la voluntad del pueblo y en ellas se ocuparon los meses de febrero hasta Junio. Tales fueron el concederse gracias públicas de feriar, espectáculos y diversiones fuera de los tiempos de costumbre; concederse permisos privados o individuales hasta con quebranto de las Reales prohibiciones, como por ejemplo rifar, loterías diarias en los cafés, toro de muerte en algunos puntos, fuegos artificiales, y otros semejantes. Mientras que con estas medidas lisonjeras procuraba atraerse al pueblo, mantenía sus conferencias con aquellos paisanos notables que había escogido para resortes de la popularidad, después de haber prescrito a cada cual sus funciones determinadas; a unos las de disponer los ánimos en el Ayuntamiento de Cadis, donde protegió extraordinariamente a los regidores electivos contra los perpetuos; a otro cometiò el que se celebrasen en su casa las juntas a deshora de la noche; a otros encargó el formar la opinión de los pueblos vecinos; a otros, el difundir en la capital; a otros el llevar correspondencia con la reserva necesaria; y a todos ellos les distinguió en su casa fijando una orden por escrito sus edecanes y ayudantes, para que no se les impidiese la entrada hasta su

¹⁸ BC. Fons Antonio Elola y Acevedo. Ll. 6 / 7, p. 11-12

¹⁹ BC. Fons Antonio Elola y Acevedo. Ll. 6 / 7, p. 13

persona a toda hora y deshora, en igual grado que los oficiales Generales y Jefes Superiores.

Celebrándose las juntas y las conferencias en la casa y hora designada, a las que el mismo general iba dirigiendo a los oficiales que juzgaba a propósito, reportándosele reservadamente el resultado de cada sesión o conferencia. Se mudaba intempestivamente la guarnición de la plaza de Cadix donde en dichos cinco meses han turnado todos los cuerpos de infantería del ejército, a manera de quien los va pasando por un crisol o escuela de determinados principios.²⁰

El manuscrit d'Antonio Elola posa de relleu la importància que els conspiradors donaven a la mobilització popular en l'avenir del procés insurreccional. Els militars insurgents havien de tenir la certesa que els ciutadans sortirien al carrer a defensar el canvi polític que se'ls proposava. Aquells pronunciaments eren quelcom més que insubordinacions militars, eren insurreccions revolucionàries liderades per l'exèrcit i secundades als carrers de les ciutats per amplis sectors socials. Si tornem altre cop al text escrit per Elola, veurem com el comte de la Bisbal considerava que els agents polítics capaços d'aplegar al seu darrera amplis col·lectius urbans, eren els càrrecs electius dels ajuntaments borbònics (diputats del comú i síndics personers), els creadors de la primigènia opinió publicada (periodistes, escriptors, oradors, etc.) i els notables que gaudien de gran popularitat entre la ciutadania (comerciants, fabricants, metges, advocats). Molts d'ells es mostraven descontents amb el sistema polític absolutista i advocaven per un sistema més participatiu, que s'adequés als seus interessos i vetllés per satisfer les seves demandes. Els més atrevits i decidits no en tenien prou amb advocar pel canvi polític, volien instigar-lo i es reunien clandestinament per planejar com impulsar el procés revolucionari.

1.3. PARAMAÇONERIA: SOCIETATS SECRETES CONTRA EL RÈGIM ABSOLUTISTA DE FERRAN VII

En aquelles reunions envoltades de secretisme no s'aplegaven més d'una desena d'aquells descontents. Òbviament, eren una minsa minoria però amb una gran capacitat d'incidir en els col·lectius urbans donada la seva posició social, econòmica i política. Alguns dels opositors al règim absolutista —els menys— eren maçons i la seva bel·ligerància política els féu fagocitar les poques lògies existents a l'Espanya peninsular per adequar-les a les seves finalitats polítiques. La maçoneria, després de créixer de la mà dels francesos i els afrancesats durant la guerra del francès (1808-

²⁰ BC. Fons Antonio Elola y Acevedo. Ll. 6 / 7, p. 13-4

1814)²¹, havia remés amb la tornada de Ferran VII. I fou la persecució absolutista contra els liberals i els afrancesats, la que permeté el seu ressorgiment i expansió. El preu per redimir la maçoneria fou la seva desnaturalització. L'historiador Claude Morange en el seu darrer estudi ha interpretat l'apropament dels grups liberals, dels afrancesats i de les lògies maçòniques, com una resposta inicialment defensiva enfront la repressió fernandina però que gradualment aniria finançant-se mitjançant la creació d'unes xarxes de solidaritats²². Liberals i afrancesats aprofitaren l'experiència de les lògies en l'organització clandestina dels seus grups a partir de sistemes pronunciadament jeràrquics, utilitzaren les garanties en comunicació i contactes segurs en diverses ciutats peninsulars per posar-ho al servei de la seva lluita política contra l'absolutisme fernandí. En aquells anys, la maçoneria i les societats secretes confluïren i de resultes hibridaren les societats de conspiradors *–paramaçoneria–*, que s'estengueren prolíficament arreu de les principals ciutats espanyoles. Pels repressors, totes aquelles societats eren maçòniques i pels assistents a aquelles reunions secretes, la maçoneria i aquelles entitats aparentment eren el mateix. Aquella mena de lògies creades amb el retorn de Ferran VII eren societats secretes nodrides de conspiradors que proliferaren al ritme que marcaven les necessitats insurreccionals. Les velles lògies mantingueren principis, simbologia i ritual –tot i les dificultats– però les constituïdes quan la repressió fernandina s'intensificà, oblidaren la litúrgia, les idees i l'obediència a les entitats superiors, i forjaren la seva identitat en la resistència i en la lluita contra el règim opressor. Per tot això, allò que la immensa majoria de ciutadans espanyols entenia per maçoneria tenia molt poc a veure amb les associacions secretes que havien proliferat per Europa durant el segle XVIII.

Les lògies espanyoles constituïdes durant el Sexenni Absolutista (1814-1820) eren societats secretes de resistència contra l'opressor, de mica en mica, es convertiren en espais en els que es complotava per a la fi del règim. Aquelles entitats secretes, la paramaçoneria, eren independents les unes de les altres, tot i que per la seva afinitat política teixiren un entramat de contactes quan confluïren els seus projectes insurreccionals. La seva independència les impedia sotmetre's a l'obediència d'entitats

²¹ FERRER BENIMELI, J. A. (1987): "Implantación de las logias y distribución geográfica-histórica de la masonería española" pp. 57-216 dins FERRER BENIMELI, J. A. (coord.) *La masonería en la España del siglo XIX. II Symposium de metodología aplicada a la historia de la masonería española. Salamanca, 2 – 5 julio de 1985*. Consejería de Educación de Castilla y León. Valladolid, pp. 60-63. A Barcelona, hi havia quatre lògies durant l'ocupació napoleònica: Els amics fidels de Napoleó 1809-1813, La felicitat 1809, Triomf de l'amistat 1809-13 i Napoleó 1809-1813.

²² MORANGE, CLAUDE (2006) p. 44

superiors d'orde maçònic. Aquelles lògies havien construït la seva identitat basant-se en elements que no eren característics de la maçoneria europea i els seus membres es consideraven maçons perquè per a ells la seva resistència política contra el règim absolut era una de les essències de la maçoneria. L'autonomia de les lògies i la seva manca d'obediència de la jerarquia superior maçònica, ha fet que el principal estudiós de la maçoneria espanyola, José A. Ferrer Benimeli, titllés a les lògies d'aquells anys de “salvatges²³” i posés en dubte la seva adscripció a la maçoneria. Més contundent s'ha manifestat l'historiador Luis P. Martín quan assegura que els maçons tingueren poca presència en l'organització dels complots liberals contra el règim absolut. Martín desvincula la maçoneria de la pràctica política desenvolupada en les societats secretes, ja que ni els rituals ni l'activisme polític dels seus membres té res a veure²⁴. Tot i els milers de pàgines escrites sobre la maçoneria durant el regnat de Ferran VII, no s'ha assolit una interpretació historiogràfica de consens, i la controvèrsia sembla que torna encendre's quan l'hispanista Claude Morange qualifica a aquelles lògies maçòniques del Sexenni d'una manifestació immadura de la maçoneria espanyola²⁵. Menys punyent es mostra Morange quan manifesta la seva incomprensió cap a les anàlisis de Raymond Carr o P. Janke²⁶ en les quals es diferenciava entre una maçoneria civil i una de militar, i emfasitza que “lo que encontraban en la masonería aquellos que querían acabar con la tiranía era ante todo una estructura eficaz por un lado y unificadora por otro²⁷.”

La paramaçoneria –terme que utilitzo amb totes les precaucions esmentades anteriorment– era un espai de trobada entre els resistents al règim tirànic de Ferran VII. La clandestinitat de les trobades allunyava la desconfiança amb més rapidesa perquè tots els reunits sabien que quan entraven en aquelles reunions, havien de fer confiança a tots els altres que s'hi aplegaven. La paramaçoneria era un àmbit d'igualtat en el que els ciutadans de diversos estaments, orígens i status econòmic es relacionaven d'igual a igual. Amb el ben entès que tots els qui hi formaven part eren representants de l'elit social. L'espai de confiança perfilat per la paramaçoneria afavoria l'organització de complots contra el règim absolut, ja que permetia posar en contacte els grupuscles de conspiradors isolats en el seu entorn social, professional o estamental amb unes xarxes

²³ FERRER BENIMELI, JOSÉ A. (1980): *Masonería española contemporánea*, Vol. 1, 1800-1868. Siglo veintiuno. Madrid, p. 133

²⁴ MARTÍN, L. P. (1993): “La masonería y la conspiración liberal (1814-1834). Los límites de un mito histórico” *Trienio*, núm. 22, pp. 73-90; especialment pp. 83-4

²⁵ MORANGE, CLAUDE (2006) p. 44

²⁶ JANKE, PETER (1974): *Mendizábal y la instauración de la monarquía constitucional en España (1790-1853)*. Siglo veintiuno editores. Madrid.

²⁷ MORANGE, CLAUDE (2006) p. 105

més grans. Quan es dissenyaven les conspiracions s'atribuïa a cadascun dels membres una funció en particular. La historiadora Irene Castells en les seves recerques sobre els pronunciaments del primer terç del segle XIX insisteix en la importància del component militar perquè sense la seva força no podia materialitzar-se el projecte insurreccional i “sin los jefes militares al frente era imposible comunicar a la nación el mensaje del pronunciamiento y la señal de la insurrección²⁸.” Però, Castells a continuació afirma que “el pronunciamiento era el vértice de una conspiración de civiles y militares impregnados del mismo ideal político y de idéntico mesianismo revolucionario²⁹.” Totes aquelles insurreccions polítiques contra el règim tirànic de Ferran VII no eren l'inici d'un època d'ingerència dels militars en la vida política espanyola com han escrit tants historiadors³⁰. La insurrecció militar era només la punta més enlluernadora del pronunciament, però sense una trama de conspiradors civils que mobilitzessin una part del teixit social urbà més proper, no quallaria la insurrecció política. La proclamació del canvi polític feta pels cossos militars insurrectes havia d'anar acompanyada d'una mobilització social en favor dels pronunciats, i si les guarnicions militars i els insurgents civils d'arreu de les ciutats espanyoles imitaven el comportament dels insurrectes pronunciats, l'èxit del pronunciament era inapel·lable.

1.4 DE LA CONSPIRACIÓ AL PRONUNCIAMENT

El triomf del pronunciament de Rafael del Riego es bastí en la fallida conspiració del Palmar de juliol 1819. Les següents reflexions no són un estudi exhaustiu, ni de l'èxit del pronunciament ni del fracàs de la conspiració; simplement la descoberta d'una documentació d'arxiu inèdita, em permet abordar des d'una perspectiva més concreta els lligams que existiren entre els conspiradors civils i els insurrectes militars. L'any 1824 la policia francesa prenia nota somerament de tots els papers amb els que el general Quiroga creuava el pas de Calais camí de l'exili anglès. Les anotacions maldestres sobre aquells papers engruixirien el dossier que li havia obert el ministeri de l'interior francès. La policia de la frontera havia fet breus descripcions de la documentació de Quiroga i només havia copiat les llistes dels conspiradors de la

²⁸ CASTELLS, IRENE (2001b): “La resistencia liberal contra el absolutismo fernandino (1814-1833)” *Ayer*, núm. 41, pp. 43-62

²⁹ CASTELLS, IRENE (2001b) p. 52

³⁰ “En las Cabezas de San Juan se inicia el golpe militar como medio de transformación política” p. 37. ZAVALA, IRIS M (1971): *Masones, comuneros y carbonarios*. Editores Siglo veintiuno. Madrid.

fracassada temptativa del Palmar i de la reeixida de Las Cabezas de San Juan³¹. De l'anàlisi de la paperassa inventariada per la policia, se'n dedueix el projecte de Quiroga d'escriure la història del pronunciament de l'1 de gener de 1820. El general havia conservat un munt de cartes d'aquells dies i durant els anys del Trienni havia demanat informes i dades a la majoria dels que hi participaren.

Les llistes de Quiroga aporten més dades per reconstruir les trames d'insurgents que forniren la conspiració del Palmar i el pronunciament de Riego. Les llistes només recullen els conspiradors dels que tenia coneixement Quiroga, però no aquells que no formaren part del nucli dur de la conspiració i que intervingueren a través d'algú altre. En la llista del Palmar només apareixen set militars de l'exèrcit expedicionari dels que reprimiren quan fou descoberta la conspiració. Les diverses anàlisis historiogràfiques han convingut que la repressió del comte la Bisbal afectà entre catorze i setze oficials del cos expedicionari³². En aquella llista tampoc consten Vicente Bertrán de Lis³³, José Mª Montero, Francisco Lascano³⁴, Manuel Cepero³⁵, Salvador Garzón y Salazar³⁶ ni J. Álvarez Mendizábal, tots ells són noms que afluïren en la majoria de les obres clàssiques

³¹ Archives Nationales Paris (ANP) Série F. 7. Lligall 11996 correspon a l'expedient de Quiroga "*Etat des Papiers du Général Quiroga*." La majoria dels noms dels membres de les dues conspiracions els hem extret d'aquesta documentació.

³² BORREGO, ANDRÉS (1886): "Séptima conferencia. El general Riego y los revolucionarios liberales. Tentativas para restablecer el sistema constitucional durante el reinado de Fernando VII" dins *La España del siglo XIX. Colección de conferencias históricas, curso 1885-6. Ateneo Científico, Literario y Artístico de Madrid*. Tomo I, p. 339. En aquesta llista apareixen: Antonio Roten, Ramón María Labra, Evaristo Fernández San Miguel, Antonio Quiroga, Demetrio O'Daly, Alejandro Benicio, Santos Fernández San Miguel i Felipe Arco Agüero. I els que no són citats en la llista de Quiroga: tinent coronel del batalló de Canàries, Lorenzo García; segon comandant del batalló de València, José Mª Letrovera; segon comandant del batalló de Sòria, José Malpica; comandant del cos d'Artilleria, Joaquín de Ponte; coronel del batalló de València Sebastián Vázquez; comandant del batalló de Sòria; Salvador Díaz Bermejo. L'organigrama de l'exèrcit expedicionari pot trobar-se en l'anex I de VARO MONTILLA, FRANCISCO (2002)

³³ SÁNCHEZ GARCÍA, RAQUEL (2005): *Alcalá Galiano y el liberalismo español*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid, p. 88-94. En aquesta obra s'inclou entre els conspiradors Vicente Bertrán de Lis a partir d'un opuscle de Fernando Miranda.

³⁴ MORANGE, CLAUDE (2006) p. 345

³⁵ Eclesiàstic i antic diputat de les Corts de Cadis. Després de descoberta la conspiració del Palmar fou detingut a Jerez de la Frontera acusat de ser un dels conspiradors. Fou alliberat a començaments de febrer de 1820 quan el pronunciament de Riego s'estenia per la província. A ell i A. Domingo de la Vega els hi han atribuït la redacció de la majoria de proclames dels insurrectes. Totes aquestes dades les he extret del manuscrit d'Antonio Elola y Acevedo, del folletó *Galerie Espagnole ou Notices Biographiques sur les membres des Cortès et du gouvernement; les généraux en chef et comandans de guerrillas, des armées constitutionnelles et de la foi. Et généralement tous les hommes qui ont marqué dans la péninsule, pendant de la guerre de l'indépendance ou depuis la révolution de 1820*. A Paris, chez bechet aine libraire, 1823. p. 32-3, i de CANDIDO, SALVATORE (1990): "La rivoluzione di Cadice del gennaio 1820 e i suoi prodromi del luglio 1819 nei dispacci inediti di Antonio Brignole Sale ministro sardo a Madrid (8 luglio 1819 - 24 aprile 1820)" *Italiana. Cuadernos de Trabajos de la Escuela Española de Historia y Arqueología de Roma*, núm. 18, pp. 175-232

³⁶ FUENTE, VICENTE DE LA (2006): *Historia de las Sociedades Secretas antiguas y modernas de España*. Prensa Católica, 1933. Barcelona. Reimpresión facsímil, Analecta. Vol. 1. p. 307; i MORANGE, CLAUDE (2006) p. 67

sobre els fets del Palmar. El descobriment d'aquestes llistes no és el desllorigador definitiu de la xarxa de conspiradors que hi havia al darrera d'aquells fets. Aquestes llistes expliquen les dificultats que tenien els propis insurrectes per saber l'abast de l'entramat clandestí del que formaven part. La pertinença de Quiroga³⁷ a l'exèrcit expedicionari explica que conegués millor aquell ramal de la trama de conspiradors, i per això anotés en la seva llista majoritàriament els militars d'aquells cossos. En la llista dels conspiradors dels Palmar hi havia els següents militars que eren membres de l'exèrcit expedicionari: Antonio Roten³⁸, Ramón María Labra³⁹, Evaristo Fernández San Miguel⁴⁰, Santos Fernández San Miguel⁴¹, Demetrio O'Daly⁴², Alessandro Benisia⁴³, Miguel López Baños⁴⁴, Antonio Ruiz Garcia⁴⁵, Francisco Osorio⁴⁶, Agustín Fernández Gamboa⁴⁷, Felipe Arco Agüero⁴⁸, i Fernando Miranda Grado⁴⁹. També, n'hi havia d'altres militars que no estaven integrats en aquell exèrcit: Sebastián Fernández Vallesa⁵⁰, José Grases⁵¹ i Cristino Juillé⁵². I finalment, figuren els civils: Juan Manuel de Aréjula⁵³, Domingo Antonio de la Vega⁵⁴, Alcalá Galiano⁵⁵, José Manuel Vadillo⁵⁶, Pedro Gutiérrez Acuña⁵⁷, José Moreno Guerra⁵⁸, i Francisco Javier Istúriz⁵⁹.

³⁷ Coronel del primer batalló de Catalunya. GIL NOVALES, ALBERTO (1991): *Diccionario Biográfico del Trienio Liberal*. Tecnos.Madrid, p. 544-5

³⁸ Coronel del regiment d'Aragó. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 582-3.

³⁹ Coronel comandant el batalló de Guies. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 354

⁴⁰ Tinent coronel del batalló d'Astúries. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 233

⁴¹ Tinent coronel del batalló d'Astúries. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 234-5

⁴² Brigadier del primer batalló de Canàries. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 476

⁴³ Tinent coronel del primer batalló del regiment d'Aragó.

⁴⁴ Comandant dels esquadrons d'Artilleria. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 373

⁴⁵ Comandant del primer batalló del regiment de Catalunya.

⁴⁶ Segon comandant del batalló de Sevilla. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 492

⁴⁷ Capità del cos de Caballeria. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 229

⁴⁸ Coronel del cos d'Enginyers. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 45

⁴⁹ Coronel ajudant del batalló d'Astúries. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 439

⁵⁰ Asesor militar. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 236

⁵¹ Coronel d'Artilleria. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 307

⁵² Comptador de l'exèrcit. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 346

⁵³ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 46

⁵⁴ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 676

⁵⁵ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 18-9

⁵⁶ L'antic diputat de les Corts de Cadis. ANP Série F. 7. Ll. 12038, correspon a l'expedient d'Antonio Rotten, "*Notice Sur Roten. (...) il prés part en 1819 a la fameuse conspiration de Cadiz, en faveur de la Constitution. Connaissant sa bravoure personnelle et ses lumières très borneés, Moreno Guerra, Isturiz, Vadillo, Gutierrez Acuña, et les autres chefs de la conspiration, mirent Roten en avant, et el compromirent de la manière la plus dangereuse.*" Per una referència biogràfica de José Manuel Vadillo, GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 665-6; i GIL NOVALES ALBERTO (1992): "Diccionario biográfico del Trienio Liberal – Addenda" *Trienio*, núm. 19, pp. 240-1

⁵⁷ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 313

⁵⁸ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 451-2

⁵⁹ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 335

La segona llista recull el nom dels conspiradors que participaren en el pronunciament de Las Cabezas de San Juan. Només Agustín Fernández Gamboa apareix en les dues llistes de Quiroga. Entre els papers del general hi ha una segona còpia de les dues llistes i el nom d'Agustín Fernández Gamboa ha desaparegut. Una vegada més, Quiroga omet o bé desconeix l'extensió de les ramificacions de les xarxes d'insurrectes, ja que no menciona tots aquells que prengueren part en les dues conspiracions. També en aquesta segona llista no consten personatges tan destacats del pronunciament de Riego com Alcalá Galiano, José María Montero⁶⁰, Fernando Miranda del Grado⁶¹ i Agustín Jayme⁶², ni molts dels tinentes i capitans que Rafael del Riego citaria en una narració dels fets que féu mesos després⁶³. La majoria dels noms que apareixen en aquesta segona llista són militars de l'exèrcit expedicionari que són propers en l'escalafó militar al tinent coronel Rafael del Riego: Atanasio Alesón y Cobos⁶⁴, Jacobo Gil de Avalue⁶⁵, Francisco Valdés⁶⁶, Jerónimo Valle⁶⁷, Lorenzo Sabater⁶⁸, Félix Combé⁶⁹, Manuel Bustillos⁷⁰, Ramón Galí⁷¹, Miguel Matamoros⁷², Pablo Viver⁷³, Francisco Javier Guiral, Ramón Marichalar⁷⁴ i A. D. N. Ronce. Dels tres darrers no he trobat cap dada, per aquest motiu, no és factible incloure'ls en cap categoria. En aquesta llista també figuren altres militars com Pedro Lillo⁷⁵, el tinent

⁶⁰ “Don José María Montero, del comercio de Cadis, joven de grandes esperanzas, y uno de los vocales de la Suprema Junta conspiradora que en dicha plaza trazaba el cuadro de la revolución, contribuyó con sus luces, y con sus fondos dio impulso a la trama: a él y a sus compañeros se les debe el alzamiento de las Cabezas” *Lista de los hombres eminentes, heroicos, beneméritos, esclarecidos, ilustres y distinguidos que han contribuido a restablecer el sistema constitucional, o sea contestación al Catálogo de los héroes de la revolución*. Madrid. Imprenta de la Compañía por su regente D. Juan José Sigüenza y Vera. 1822. p. 26-7

⁶¹ Segon comandant del batalló de Sòria. GOÑI GALÁRRAGA, J. M^a (1987): “Un legajo documental desconocido sobre la figura y la familia de Riego” pp. 196-241 dins GIL NOVALES, ALBERTO (ed.) *Ejército, pueblo y Constitución. Homenaje al General Rafael del Riego*. Anejos de la Revista Trienio. Madrid; i GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 439

⁶² Un dels signants de la primera proclama que els insurrectes llançaren a la nació espanyola pronunciant-se a favor de la Constitució de 1812. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 339

⁶³ GOÑI GALÁRRAGA, J. M^a (1987) pp. 196-241

⁶⁴ Tinent d'un esquadro a les ordres de Riego. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 22

⁶⁵ Tinent coronel major d'artilleria. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 282

⁶⁶ Comandant del batalló de Veterans Nacionals. GOÑI GALÁRRAGA, J. M^a (1988) p. 225; i GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 667

⁶⁷ Tinent coronel del batalló de Guies. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 669

⁶⁸ Oficial del segon batalló Aragó. GOÑI GALÁRRAGA, J. M^a (1988) p. 225

⁶⁹ Ajudant del regiment de Guies. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 150

⁷⁰ Tinent d'artilleria, i cap de brigada de la primera divisió. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 102; i GOÑI GALÁRRAGA, J. M^a (1988) p. 225

⁷¹ Capità del regiment Sòria. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 259

⁷² Subtinent del cos d'artilleria. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 422

⁷³ Segon comandant del Batalló de Veterans Nacionals. GOÑI GALÁRRAGA, J. M^a (1988) p. 225

⁷⁴ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 408

⁷⁵ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 367

coronel Pedro Fonfeda y Caula⁷⁶, el capità José Maria Rodríguez Vera⁷⁷ o l'oficial de la marina destinat a Cadis Olegario de los Cuetos y Castro⁷⁸. Dels noms de la relació només he pogut reconèixer a sis civils, tot i que n'hi ha tres dels quals no sé gairebé res –Manuel Sessé⁷⁹, Fernando Ariño⁸⁰ i Bermúdez⁸¹–, els altres tres són el periodista gadità Juan Mac-Crohon⁸², el comerciant J. Álvarez Mendizábal⁸³ i l'acadèmic Manuel María de Arjona Cubas⁸⁴.

Les dues llistes de Quiroga són un element més que pot ajudar als historiadors a lligar caps sobre el que succeí a la badia de Cadis entre les primaveres de 1819 i 1820. La meua intenció –un cop més– no es analitzar aquells fets sinó usar aquells materials per explicar dos fenòmens, d'una banda comprendre que no sempre els principals conspiradors coneixien l'abast exacte dels complots en els quals estaven immersos, i de l'altra, observar com els conspiradors de les llistes poden agrupar-se en tres categories: civils, militars i militars de l'exèrcit expedicionari. Em sembla més rellevant diferenciar entre les dues darreres categories perquè els militars d'aquelles províncies tenien uns lligams socials i reivindicatius més forts amb els civils, que no pas amb els militars del cos expedicionari que vivien una realitat molt condicionada pel seu immediat embarcament cap a Amèrica. La divisió estamental en aquest cas em sembla poc útil per entendre quins eren els pols de l'organigrama dels conspiradors. Si refaig les categories agrupant les dues primeres (civils i militars aliens a l'expedició americana) i deixo al marge els militars de l'exèrcit expedicionari, obtinc la paritat dels dos grups de conspiradors en les llistes elaborades per Quiroga. Per tot això, les llistes de conspiradors del general, posen de relleu la necessitat mútua que havia entre tots dos col·lectius, i la manca d'una preeminència clara d'un sobre l'altre.

⁷⁶ Fou nomenat per Quiroga governador de San Fernando el 5 de gener de 1820. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 246

⁷⁷ GIL NOVALES, ALBERTO (1989): *Edición de la Historia de la Revolución española y otros escritos de Juan Romero Alpuente*. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid. Vol. II, p. 150

⁷⁸ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 165

⁷⁹ JANKE, PETER (1974) p. 17, n. 7. Mendizábal s'incorporà en un grup de conspiradors dels quals eren membres “Hasta entonces el grupo había estado constituido por Manuel González Bustillos, Jacobo Gil de Aballe y V. Acosta, oficiales de artillería; Sebastián Fernández Vallesa, un abogado local; José María Montero, un joven de veintitrés años dedicado a los negocios y perteneciente a una familia amiga de los Álvarez; Olegario de los Cuetos, u marino; Manuel Sessé, Fernando Ariño y por último Antonio Alcalá Galiano.”

⁸⁰ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 51

⁸¹ GOÑI GALÁRRAGA, J. M^a (1988) p. 213

⁸² GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 399

⁸³ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 30

⁸⁴ L'antic secretari de l'Acadèmia Llatina de Madrid que fou desterrat de Madrid per Lozano Torres. L'any 1819 es traslladà a Córdoba. GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 52

En aquelles enumeracions queda palès com la doble vessant política i militar del pronunciament del primer terç del vuit-cents, no pot segregar-se a raó de civils i militars. L'exèrcit espanyol s'havia convertit en un altre, més complex socialment i ideològica després de la guerra dels francès. Aquesta complexitat l'ha expressat amb les següents paraules, l'historiador Morange “el espíritu de cuerpo, que suele mencionarse como específico del Ejército, no significaba ninguna unanimidad. Las mismas tensiones que existían en toda la sociedad y las mismas discrepancias ideológicas se manifestaron entre los militares⁸⁵.” Irene Castells, la principal especialista en l'estudi de la pràctica insurreccional del liberalisme, quan aborda el desplegament polític del pronunciament insisteix en que l'objectiu d'aquest és crear una situació revolucionària que susciti la insurrecció dels nuclis urbans, com a mitjà de pressió per esfondrar el règim absolut i provocar l'adveniment del liberalisme. L'historiadora Castells apunta que l'estratègia política del pronunciament es fonamenta en la tasca dels conspiradors en promoure la insurrecció urbana, i en el control de la situació revolucionària mitjançant l'establiment de les juntes. D'aquesta manera Castells insereix el pronunciament en l'esquema de la revolució juntista, sorgida durant la guerra del francès i que caracteritzarà la revolució liberal espanyola⁸⁶ com ha analitzat Antoni Moliner⁸⁷.

1.5. EL PRONUNCIAMENT DE RAFAEL DEL RIEGO

Paradoxalment, el pronunciament de Las Cabezas de San Juan –el primer que assolí els seus objectius– no ha estat investigat en profunditat. Cap llibre d'història ha explicat amb profusió de detalls el què succeí entre la proclamació de la Constitució de 1812 a Las Cabezas de San Juan –1 de gener de 1820– i el jurament d'aquesta per part de Ferran VII (el 6 de març de 1820). Només José Luís Comellas⁸⁸ s'ocupà d'aquell episodi, tot i que la seva aportació no anà més enllà d'una interpretació matussera dels fets a partir de les dades que donaven els historiadors precedents. La complexitat del pronunciament queda reflectida millor en les pàgines que dedica l'historiador Peter Janke⁸⁹ al pronunciament de 1820, en la seva biografia de J. Álvarez Mendizábal. Janke descriu la insurrecció basant-se en les memòries dels coetanis Antonio Alcalá Galiano,

⁸⁵ MORANGE, CLAUDE (2006) p. 104

⁸⁶ CASTELLS, IRENE (1989): *La utopía insurreccional del liberalismo*. Crítica. Barcelona, p. 23

⁸⁷ MOLINER PRADA, ANTONIO (1997b): *Revolución burguesa y movimiento juntero en España*. Milenio. Lleida.

⁸⁸ COMELLAS, JOSÉ LUÍS (1958): *Los primeros pronunciamientos en España*. CSIC. Madrid.

⁸⁹ JANKE, PETER (1974) p. 10-24

Evaristo San Miguel i Ramón Santillán. Les síntesis de Miguel Artola⁹⁰ i Alberto Gil Novales⁹¹ són les que han retratat amb més rigor la complexitat dels fets. Aquest darrer també publicà un llibre⁹² en el que recopilava la documentació produïda per Rafael del Riego. En aquella obra de compilació documental, gairebé la meitat dels materials reproduïts es generaren en aquells mesos de l'hivern de 1820, però estranyament aquella obra instrumental no inclou una biografia del tinent coronel.

Rafael del Riego fou el primer en proclamar la Constitució de 1812. Havia d'altres que també estaven preparats per pronunciar-se però no ho feren i preferiren esperar. Tres dies després, el fugitiu coronel Antonio Quiroga es feia amb el control de San Fernando i els insurrectes iniciaven el setge sobre Cadis. L'assalt fracassà i alguns coetanis en feren responsable a Quiroga. Mentre la fama del coronel s'ensorrava, la de Riego creixia quan s'apoderava de Puerto Real i entrava i sortia amb facilitat del Puerto Santa María. Els insurrectes tot i haver ocupat l'arsenal de la Carraca se'ls resistia la peça més cobejada de la badia, la ciutat baluard de Cadis. El desori d'aquells dies afavoria les evasions i les desercions. La nit de reis fugiren de la presó gaditana de Sant Sebastià, Ramón Mª Labra, Felipe Arco Agüero, Demetrio O'Daly, Fernando Marín, Evaristo i Santos Fernández San Miguel⁹³. A l'endemà, un grup d'oficials del batalló de guies desertaven de la causa constitucional i a continuació ho feia un oficial que comandava una escolta amb un grup de detinguts⁹⁴. Les pluges a la badia de Cadis no s'aturaven i tothom quan s'escapava quedava *ben enfangat* i la confusió ho impregnava tot. El lideratge de Quiroga també quedava enfosquit per les decisions heroiques de Rafael del Riego, els èxits militars de Miguel López Baños i per l'èpica fugida del coronel Arco Agüero. Quiroga prenia protagonisme esforçant-se des de San Fernando per proclamar als quatre vents el seu furibund liberalisme⁹⁵. Els llargs dies d'espera convertiren Rafael del Riego, un home irredempt i coratjós, en un tinent coronel més dels que restaven a San Fernando i desitjaven l'arribada de notícies que els erigís en herois als ulls dels ciutadans.

A finals de la tercera setmana de gener tot canvià. Riego sap que la seva vida depèn de l'èxit de la insurrecció. Potser d'altres l'acompanyarien a la força, però ell

⁹⁰ ARTOLA, MIGUEL (1968): *La España de Fernando VII*, dins MENÉNDEZ PIDAL, R. (dir.) *Historia de España*. T. XXVI Espasa-Calpe. Madrid.

⁹¹ GIL NOVALES, ALBERTO (1980): *El Trienio Liberal*, Editorial. Siglo Veintiuno. Madrid.

⁹² GIL NOVALES, ALBERTO (1976): *Rafael del Riego, La revolución de 1820, día a día. Cartas, escritos y discursos*. Editorial. Tecnos. Madrid.

⁹³ GOÑI GALÁRRAGA, J. M^a (1988) p. 222

⁹⁴ GOÑI GALÁRRAGA, J. M^a (1988) p. 223

⁹⁵ La narració d'aquests fets es basa en la documentació de CANDIDO, SALVATORE (1990)

segur que no l'evitaria si fracassava el cop. El tinent coronel convenç als seus companys de la necessitat de reforçar la difusió de la insurrecció amb la proclamació de la Constitució en d'altres localitats. El raonament de Riego és senzill, si els conspiradors liberals de les principals ciutats espanyoles s'assabenten de la proclamació del codi gadità en d'altres localitats, l'ànim no decaurà i també s'impulsarà el pronunciament a escala local. A finals de gener la junta militar de San Fernando aprovà la proposta de Riego i el 27 de gener de 1820, el tinent coronel, amb poc més de mil cinc cents homes, comença un camí amb destí incert. Les tropes de Riego proclamaren la Constitució de 1812 a Coronil, Véjer i Algeciras abans que acabés el mes de gener. Les passes d'aquells soldats proclamant el codi gadità a tort i a dret, havien de fer el soroll necessari per despertar el coratge dels liberals espanyols. Aquella acció militar era una empresa propagandística que buscava el ressò en la incipient opinió pública espanyola.

L'acció de Riego no era silenciada per les autoritats i els diaris explicaven les desercions de molts dels seus homes, i com la fugida endavant dels insurrectes acabaria de manera imminent. Però els dies passaven, i la columna mòbil d'insurrectes no s'aturava i proclamava la Constitució gaditana a Marbella, Màlaga i Antequera⁹⁶. El tinent coronel fugia de l'enfrontament amb la tropa reialista que el perseguia, sabia que a la seva manera també esperava, però no ho feia assegut a San Fernando. Andrés Borrego fou un dels liberals malaguenys que serví als insurrectes de Riego i anys després explicaria com:

“por medio de mensajeros seguros comuniqué a Riego el resultado previsto de su encargo (a quantes hores de camí estava la tropa que el perseguia), al mismo tiempo que le hacía saber, fundado en las noticias que en Málaga teníamos los iniciados de lo que pasaba en las demás provincias de España, que le bastaría a Riego evitar encuentros con tropas del gobierno para que éste se hallase muy en breve imposibilitado de detener el curso de la revolución⁹⁷.”

La tenaç resistència d'aquells homes no fou un gest polític ni un símbol. Els soldats de Riego posaren en evidència un règim autoritari incapaç de reprimir poc més d'un miler d'homes que deambulaven per l'Andalusia occidental. La peregrinació de la tropa de Riego era una acte de resistència heroic que havia permès constatar l'afebliment d'un règim moribund. Després de tres setmanes de *via crucis*, la causa constitucional ressuscità a A Coruña. La resistència dels insurrectes havia fet triomfar el pronunciament. El viatge de Riego havia acabat a Còrdova i la dissolució de la tropa a

⁹⁶ GIL NOVALES, ALBERTO (1976) i (1980)

⁹⁷ BORREGO, ANDRÉS (1886) p. 349

Ayamonte evità l'enfrontament amb els soldats reialistes quan era ja inevitable la victòria dels liberals. Riego decidí llavors marxar cap a Portugal i esperar, i quan era a punt de creuar la frontera va rebre la notícia que el 7 de març el rei havia jurat la Constitució⁹⁸. Durant el tram final del trajecte de Riego, els liberals, tan civils com militars, havien promogut insurreccions arreu de la península a favor de la Constitució de 1812. Primer havia estat A Coruña, i a finals de febrer s'hi havien afegit el Ferrol, Vigo, Oviedo i Múrcia. A començaments de març era el torn de Saragossa, Segòvia, Tarragona, Barcelona, Pamplona, Cartagena i Cadis⁹⁹.

1.6. LA MOBILITZACIÓ REVOLUCIONÀRIA DE BARCELONA DEL 10 DE MARÇ DE 1820

A Barcelona durant els mesos de gener i febrer de 1820 s'ordiren trames per provocar una insurrecció i proclamar la Constitució de 1812. Els seus habitants de havien de manifestar-se i incorporar-se a la insurrecció revolucionària. El pronunciament principal havia d'estimular nous pronunciaments a escala local, la historiadora Irene Castells ha estat la primera a manifestar la importància de “*distinguir entre el pronunciamiento principal y los pronunciamientos locales*”¹⁰⁰. Poca cosa se sap sobre els intents que no arribaren a quallar. Quan Riego encara no havia sortit de San Fernando, la Cort ja rebia notícies del Capità general de Catalunya sobre l'adhesió d'alguns oficials de la guarnició a la Constitució proclamada a la badia de Cadis. La notícia la donava l'ambaixador piemontès, Antonio Brignole Sale al seu govern en una carta enviada el 2 de febrer de 1820::

*“Tutto ciò merita conforma, e sembra assai più fondata la voce sparsasi di qualche movimento accaduto nella guarnigione di Barcellona, dove molti Ufficiali, riuniti a mensa, hanno fatto dei toasts alla Costituzione e prorotto in altri clamori di simili natura, quali il prudente Capitano Generale di Catalogna, Castaños, ha finito d'ignorare, trasmettedone però immediato rapporto al Governo.”*¹⁰¹

Barcelona era plena de conspiradors àvids de complots als quals integrar-se. Pels volts de carnaval, un jove hisendat figuerenc, Joaquim Romá “*estuvo en Barcelona y contribuyó con sus caudales a los gastos del levantamiento proyectado.*”¹⁰² Cap

⁹⁸ GIL NOVALES, ALBERTO (1975): *Las sociedades patrióticas (1820-1823). Las libertades de expresión y de reunión en el origen de los partidos políticos*. Tecnos. Madrid. Vol. I, p. 22.

⁹⁹ FONTANA, JOSEP (1971) p. 249

¹⁰⁰ CASTELLS, IRENE (1989) p. 22

¹⁰¹ CANDIDO, SALVATORE (1990) Annexe núm. XX (2 febrario 1820, N. 57, 12549 K. C.)

¹⁰² *Adición que puede servir de suplemento...* p. 11

conspirador volia quedar-se al marge de la insurrecció. El carmelita calçat Joan Serrahima anotava en el seu dietari:

*“Lo Tinent General D. Pere Villacampa era desterrat en esta com a complicat en la revolució que (ha)via de estallar en Madrid, lo qual per summa consideració del Capità general estava a Areñs de Mar, y molt sovint venia pera assistir a les Juntas Clandestines.”*¹⁰³

El diumenge 5 de març fou el dia escollit pels conspiradors barcelonins, llavors ja coneixien els èxits dels liberals que transmetia el cònsol francès de Barcelona al seu ambaixador: *“La insurrecció d’una part de l’exèrcit, el trastorn que té lloc a Galícia o l’ocupació momentània de Màlaga i de Múrcia pels rebels.”*¹⁰⁴ A la ciutat Comtal, tothom ja sabia que els soldats de Riego havien proclamat la Constitució a Màlaga el 19 de febrer, i que quatre dies després, tres-cents homes havien assaltat la seu de la Inquisició a Múrcia, cridant consignes liberals¹⁰⁵. Els insurrectes de A Coruña també s’havien revoltat proclamant la Constitució i formant una junta revolucionària. De la junta gallega en sortiren proclames cap a Madrid, Trujillo, Barcelona i Reus per estendre-hi el moviment revolucionari¹⁰⁶. Aquell 5 de març tot feia pensar que les tornes havien canviat i el triomf dels insurrectes a Barcelona semblava assegurat.

De nou, un cop més, Castaños aconseguí avortar el projecte, fent gala de la seva xarxa d’informadors que tenia escampats per la ciutat. Quan el Capità general rebé la notícia, immediatament cridà a palau als *“Prohombres de los Colegios y Gremios (i) fueron convocados a Palacio a quienes el General les encargó sobre las ocurrencias del día. El General no está del todo tranquilo y parece que no se fía de la tropa porque por las noches tiene a palacio una gran guardia de parrots”*¹⁰⁷. El Capità general s’adreçà als prohoms dels col·legis i gremis per exigir-los tranquil·litat; temps després, aquella exigència fou interpretada com un acte de traïció a la nació i se la comparà amb l’actitud del Capità general comte d’Ezpeleta durant l’ocupació napoleònica. Un any després des de les pàgines del *Diario Constitucional, Político y Mercantil* es recordava aquell fet:

¹⁰³ ARNABAT MATA, R. (1999) Annex I. 1

¹⁰⁴ AMAE. Fons Consular. Barcelona. Serie A. Correspondència de les autoritats franceses i de particulars. (p. 91v) Carta a l’ambaixador a Madrid. Barcelona. 8 de març de 1820.

¹⁰⁵ MOLINER PRADA, ANTONIO (1997a) “Las juntas durante el trienio liberal” *Hispania*, LVII/1, núm. 195. Madrid, pp. 147-181; i MOLINER PRADA, ANTONIO (1997b) p. 104

¹⁰⁶ MOLINER PRADA, ANTONIO (1997) p. 97. A Barcelona els seus destinataris foren el corredor de canvis, José Dalmases i Pablo Nicolau, mentre que a Reus les reberen la vídua de Robert, el comerciant José Giol i Serrano, José Fortuny, Salvador Soler i José Uguet.

¹⁰⁷ Dietari de Mateu Crespi, 5 de març de 1820, p. 9

“El lenguaje que usó con los cónsules y prohombres de las corporaciones reunidas renovó en su memoria las pacíficas exhortaciones del Conde de Ezpeleta, y obró los mismos efectos en el espíritu público, es decir introdujo en él la desconfianza y el desamor hacia el gobierno que miró desde luego contrario a su suprema voluntad. Fue a la verdad un espectáculo imponente el que presentaron los paseos de Barcelona en aquel domingo. Los más afectuosos saludos, y aún las aclamaciones del pueblo acompañaban antes a Castaños por todas partes: pero aquel día nadie saludó, ni hizo la más pequeña demostración del respeto debido a las autoridades.”¹⁰⁸”

Si algú encara ho dubtava, Castaños dissipà qualsevol ombra de dubte: ell no s’afegiria a la revolta, ans el contrari.

Els insurrectes havien planejat fer-se amb el control de la ciutat, capturant al Capità general i al governador de la ciutatella. La xarxa d’informants advertí del pla al Capità general i el féu fracassar, així ho explicava un mes després, el comandant del regiment de Còrdova d’aquells dies al *Diario de Barcelona*:

“Como se hubiera pensado en prender al Capitán general, y para ello fuera preciso valerse de varias personas, no es de extrañar que llegase a su noticia, cuando le llegaban otras infinitas de cosas reservadísimas; pues es verdaderamente admirable la facilidad que en esta parte se observaba. De ahí provino el resguardarse el general, y precaverse también el gobernador de la ciudadela; y todo se convertía en pérfidas delaciones.”¹⁰⁹”

Els oficials involucrats en el complot havien d’aconseguir que els regiments de la guarnició de Barcelona juressin la Constitució; si els comandants la juraven se’ls havia destituir. Aquell diumenge 5 de març, Manuel Elorduy¹¹⁰ comandant del regiment de Pavía fou destituït pels seus companys per negar-se a jurar la Constitució. No hi ha constància que cap altre regiment hagués pres una decisió semblant. L’actitud vacil·lant i dubitativa dels oficials de la guarnició abocà al fracàs la temptativa insurreccional. La resposta de Castaños fou encarcerar als principals responsables, entre els quals hi havia el coronel Iriarte, defensor de Francisco Díaz Morales durant procés contra els responsables de la conspiració encapçalada per L. Lacy. El Capità general argüí que l’intent d’insurrecció havia estat ordit pels antics companys de Lacy de dins i fora de la presó, i així ho comunicava el cònsol francès al seu ambaixador¹¹¹.

En caure la nit d’aquell diumenge, es reuniren a casa de Melchor Sas, comandant del regiment Còrdova, set conspiradors que tramaren una nova insurrecció:

¹⁰⁸ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 69, 10 de març de 1821, p. 2

¹⁰⁹ *Suplemento al Diario de Barcelona*, 5 de abril de 1820, p. 1

¹¹⁰ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 200

¹¹¹ AMAE. Fons Consular. Barcelona. Serie A. Correspondència de les autoritats franceses i de particulars, p. 91v-92r Carta a l’ambaixador a Madrid. Barcelona. 8 de març de 1820.

“prender al referido gobernador, uno de los medios que se propusieron fue el de llamarle de parte del capitán general, y en el camino apoderarse de su persona. ¡Pero cuanto puede la contraria suerte! Al día siguiente el general lo envía a llamar, y parece contestó que para ir necesitaba ver su firma.”¹¹²

L’endemà, donaren l’ordre a tots els oficials del regiment de Còrdova que es congreguessin a la ciutadella a les vuit del vespre i d’allí ja no en sortiren. La reclusió de l’oficialitat del regiment i l’amistat que unia a Melchor Sas amb el Governador de la plaça forta, Pedro María Grimarest, aixecaren les sospites d’alguns dels companys de la junta clandestina. Probablement en aquella junta també s’aplegaren Francisco Soler¹¹³, Vicente Cabanillas¹¹⁴, Pedro Tell¹¹⁵, Fernando Marín¹¹⁶ i Juan Dorca¹¹⁷.

Melchor Sas, conscient que la seva actitud seria percebuda com a sospitosa, es dirigí al cafè on es podia trobar habitualment un dels conspiradors per justificar-se¹¹⁸, i no aconseguí trobar-lo. La traïció, a ulls dels conspiradors, fou consumada quan el regiment de Còrdova no sortí al carrer defensar la Constitució el 10 de març, dia de la seva proclamació a Barcelona. Tot i els esforços per defensar la seva lleialtat a la causa constitucional, fou perseguit i empresonat per traïdor. Setmanes després fou alliberat i tornà a Barcelona, un cop allí es dedicà a intentar netejar el seu nom des de les pàgines del *Diario de Barcelona*¹¹⁹.

¹¹² *Suplemento al Diario de Barcelona*, 5 de abril de 1820, p. 1

¹¹³ *Diario Constitucional Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 187, 6 de julio de 1822, p. 3

¹¹⁴ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona. (Constitución ó Muerte)*, Año IV, núm. 227, 15 d’agost de 1823, p. 3 “*Respetable ciudadano; virtuoso Cabanillas: Al ocupar el difícil puesto a que la fuerza de las circunstancias te ha sacado (...) en vano quisieras ocultar tu saber y tus virtudes multiplicando sus efectos: el voto del patriotismo ya te descubrió antes de ahora y los que dirigían los esfuerzos por la restauración de la libertad en Cataluña a principios de 1820, ya te designaron entonces para constituirte al frente de este pueblo heroico, al frente de la provincia entera. Tu obstinación lo resistió como todo cargo público: pero bien fatalmente ha demostrado la experiencia que no fue en bien de la patria*”

¹¹⁵ *Voz del Pueblo*, núm. 25, 23 d’agost de 1822, p. 15 Semblanzas de Pedro Tell “*Es reservado en todas sus cosas y tienen la virtud de no hacer alarde de los servicios que presta a la patria; así es que pocos saben los no pocos duros que entregó para el restablecimiento del sistema constitucional, y posteriormente los préstamos que voluntariamente ha hecho para las atenciones públicas*”

¹¹⁶ *Suplemento al Diario Constitucional de Barcelona*, 3 de juliol de 1821, p. 2 “*Los que hayan conocido, y tratado al coronel don Fernando Marín, (...) Quien sepa los pasos que dio, las diligencias, y gestiones que hizo desde el año de 1815 y especialmente desde la primera noticia que se tuvo del glorioso levantamiento de los héroes de la Isla de León, para ver de imitar su ejemplo y realizar su resolución en esta Ciudad, como consta a algunos y se demostrará con documentos: quien tenga entendido (que no son pocos) que desde la nueva publicación de la Constitución ha pedido con vivas instancias, en repetidas representaciones a las Cortes y al Gobierno, se le emplease contra los facciosos, ofreciendo sacrificar su vida en defensa de nuestros sagrados derechos*”

¹¹⁷ *El Indicador Catalán*, núm. 76, 31 de març de 1822, p. 304 “*Vds. conspiraron el año 20 y saben mejor que nadie la teoría de las conspiraciones. Basta que Vds. lo digan ¿Y la práctica? El año 20. ¿En donde? En Barcelona; es una friolera, todos saben lo que nosotros hicimos ¿Y los seis años anteriores? Nosotros hablamos del año 20. ¡Pobres hombres!*”

¹¹⁸ *Ídem*, p. 1

¹¹⁹ *Diario de Barcelona*, núm. 139, 18 de maig de 1820, p. 1206-7

La nit del 6 de març de 1820, la ciutadella era plena a vessar amb més d'un miler d'homes a les seves entranyes. Els oficials confinats esperaven mentre s'organitzava el trasllat dels principals militars presos en als calabossos de la plaça forta. Tots els captius havien estat condemnats com a còmplices en la conspiració del general Luís Lacy. El què succeí aquella nit fou embolcallat ben aviat pel misteri, com queda palès en la lectura del dietari de Mateu Crespi:

*“Esta noche pasada han embarcado los presos militares de la ciudadela que estaban presos por asuntos de conspiración, unos opinan que los llevan a Mallorca y otros a Cartagena.”*¹²⁰

El contingent de presoners estava format pels revolucionaris Francisco Díaz Morales¹²¹, Cristófol Frizzi, Pedro Moulin, Francisco Oliver, Andrés Robledo¹²², Juan Ulzurum i Cayetano Revello¹²³, i es dirigien a Cartagena.

El 7 i 8 de març la tensió no s'apaivagà, i el vespre del dia 9 arriben noves notícies: Tarragona i Saragossa ja són ciutats constitucionals¹²⁴. Altra vegada, l'arribada de la nit afavorí una reunió més dels conspiradors en la que es decidí que es proclamaria la Constitució l'endemà. Joan Serrahima, el carmelita calçat, dies més tard ho explicaria així:

*“En la Junta que se tingué en lo dia nou de Març se resolgué proclamar la Constitució en lo endemà; però eren (les) deu de la nit que encara no sabien com fer-ho. En esta hora se presentaren quatre desanimats: feren son contracte, y se obligaren en lo endemà publicar la constitució.”*¹²⁵

El mateix carmelita relatava els fets del 10 de març

*“Efectivament entre vuit i nou del matí del dia deu eixiren los quatre en diferens punts de la ciutat amb mocadors blancs en les mans cridant viva la Constitució. Les criatures los seguiren, lo poble sorprès quedà inaccionat, luego los fabricants tancaren les fàbriques i feren eixir los treballadors per a que anessin al pla de Palau a cridar, y en un instant lo pla de palau fou ple de gent alborotada, cridant contra lo General Castaños”*¹²⁶.

¹²⁰ Dietari de Mateu Crespi, 6 de març de 1820, p. 9-10

¹²¹ “ayudante mayor del 2º escuadrón de Artillería ligera, preso en marzo de 1820 como uno de los agentes de la conspiración de Lacy, y condenado a pena de muerte; trazaba sus planes en los cafés, y aunque debía perjudicarle esta publicidad no le arredró” dins de *Lista de los hombres eminentes, heroicos, beneméritos, esclarecidos, ilustres...* p. 37

¹²² “teniente de Cazadores del 2º batallón del regimiento de infantería de Córdoba, preso en marzo de 1820 como uno de los reos de la causa del General Lacy, y condenado a la pena ordinaria de muerte” dins de *Lista de los hombres eminentes, heroicos, beneméritos, esclarecidos, ilustres...* p. 37-8

¹²³ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 180, 253, 455, 482, 568, 559 i 656 respectivament. Per Díaz Morales, Ulzurum i Revello trobem la referència del seu retorn. AHCB. Ajuntament Borbònic. Acords. Barcelona, 3 de Maig de 1820, p. 108

¹²⁴ ARNABAT MATA, RAMON (2001a): *La revolució de 1820 i el Trienni liberal*. Eumo. Vic, p. 27

¹²⁵ ARNABAT MATA, R. (1999) Annex I. 1.

¹²⁶ ARNABAT MATA, R. (1999) Annex I. 1.

Setmanes després, apareixia un opuscle que oferia indirectament noves dades sobre aquells quatre protagonistes. Salvador Gaya y Jover lloava en un fulletó a José de Rivadeneira y Texada, un dels presos amb qui havia compartit calabós i un dels que fou alliberat de la presó de la ciutadella, quan es proclamà la Constitució. En Gaya, també donava detalls sobre els líders de la insurrecció barcelonina:

“Tú quizás fuiste el primero de los primeros, que en sus torres o prisiones oyeron resonar los consoladores y vivificantes ecos de los vivas que precedían al dulce nombre de la Constitución; porque los Flores, los Ferrandis, los Carreras, los Guillemos con el resto de la numerosa reunión de conciudadanos, no aguardaron la orden de la Autoridad reunida en el Palacio¹²⁷.”

Ben poques coses més sabem d'aquells homes. L'economista asturià Álvaro Flórez Estrada des de l'exili havia instigat les temptatives insurreccionals dels darrers anys del Sexenni. Quan l'asturià s'assabentà del pronunciament de Rafael del Riego, abandona Londres i emprengué el camí de tornada cap a Espanya, aturant-se uns dies a París i seguidament continua el seu viatge. Les desavinences amb el general insurrecte F. Espoz y Mina el fan decidir a entrar a la península per Catalunya, i així li ho comunica al seu germà. Tots dos acorden trobar-se a Barcelona la primavera de 1820. La capital catalana havia esdevingut la porta d'entrada a la península d'alguns dels exiliats espanyols, i mesos després la societat patriòtica *barcinonense* esdevingué el lloc de trobada a la ciutat. Atansio Lescura i Ramón Romay eren dos il·lustres conspiradors que tornaven de l'exili i s'aturaven a Barcelona. La persecució fernandina i l'exili posterior havien convertit a Lescura, Romay i als Flórez Estrada en herois. Des de la societat patriòtica, els liberals de Barcelona els honraren.

Álvaro i el seu germà Antonio reberen el mes de maig de 1820 l'homenatge de la recent constituïda diputació catalana i de la Junta de Comerç, del qual es fa ressò la premsa¹²⁸. Tots dos germans, Lescura i Romay seran socis de la primigènia societat patriòtica de Barcelona. El seu president escriu al *Diario Constitucional, Político y Mercantil*, el següent:

“Inserto la lista de los ciudadanos que componen la Sociedad Patriótica Barcinonense de Buenos Amigos que han sido perseguidos por adictos al

¹²⁷ GAYA I JOVER, SALVADOR. *El Europeo a su amado hermano el Español-Americano, El coronel D. José de Rivadeneira y Texada*. Reimpreso con nuevas notas. Barcelona. Imprenta Constitucional de Joaquín Jordí, calle Librería. Año 1820, p. 4

¹²⁸ FUENTES ARAGONÉS, J. F. (2004): “Flórez Estrada en el Trienio Liberal” pp. 175-207 dins VARELA SUANZES-CARPEGNA, J. (coord.) *Álvaro Flórez Estrada (1766-1853), política, economía, sociedad*. Junta General del Principado de Asturias. Oviedo, p. 179

sistema constitucional, o que bien han tenido en algunas de las empresas para restablecer el tal sistema. (...) Álvaro Flores de Estrada, Antonio Flores de Estrada (...) Ramón Romay (...) Atanasio Lescura (i molts altres)¹²⁹.”

No ha quedat cap constància documental de l'arribada de cap dels quatre. Potser Álvaro, Romay i Lescura creuaren plegats la frontera. Romay i Lescura havien fugit del règim tirànic de Ferran VII després d'haver participat en els fallits pronunciaments de Porlier i Vidal, respectivament. Abans de creuar la frontera, durant l'exili, haurien continuat implicats en les xarxes de societats secretes en les quals haurien conegut a Álvaro Flórez Estrada, un dels ideòlegs i organitzadors de la majoria d'insurreccions fallides del Sexenni.

Tots tres eren homes que estaven en el punt de mira del règim fernandí. Antonio Flórez Estrada estava menys implicat per la pràctica insurreccional i això el feia passar més desapercebut. Antonio, quan Riego es pronuncià tenia trenta tres anys, vint anys menys que el seu germà. Tot plegat, fa pensar que “el Flores” –artífex de la mobilització ciutadana barcelonina– que esmenta Salvador Gaya en el seu fulletó, era Antonio Flórez Estrada. El petit dels Flórez Estrada hauria arribat setmanes abans de la proclamació de la Constitució a Barcelona i s'hauria encarregat de posar en contacte els conspiradors de l'exili i els de l'interior, i d'avivar el foc de la insurrecció. Ni liberals ni afrancesats volien deixar escapar l'oportunitat que se'ls brindava amb el pronunciament de Rafael del Riego. Si Barcelona proclamava la Constitució, la victòria liberal i la tornada de l'exili era garantida.

La identificació dels altres tres dels quatre que menciona Gaya no és pas més fàcil. Tres dies abans del tercer aniversari de la proclamació de la Constitució a Barcelona, Josep Carreras i Ferrer¹³⁰ declarava a les pàgines del *Diario de Barcelona* el següent:

“Declara que antes del diez de marzo de 1820 ya se hallaba comprometido a favor del sistema constitucional que felizmente nos rige: que en dicho día en prueba de su entusiasmo, fue el que puso al comandante de la guardia del entonces capitán general D. F. J. Castaños, la escarapela nacional en medio de numerosísimo concurso: que luego tremoló un pendón por los parajes más públicos con el lema viva la Constitución: que luego cooperó con otros ciudadanos al mantenimiento del orden: que se alistó en la milicia, adoctrinando a los individuos de su compañía en las maniobras de la guerra¹³¹.”

¹²⁹ *Diario Constitucional, Político y mercantil de Barcelona, Papel Suelto*, 24 de juny de 1820

¹³⁰ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 131

¹³¹ *Diario de Barcelona*, núm. 66, 7 de març de 1823, pp. 590-1

Josep Carreras i Ferrer seria un d'aquells quatre individus que esmentava Salvador Gaya en el seu opuscle.

Treure l'entrellat dels altres dos noms és una mica més complicat. Quan Gaya menciona els "Guillermos" és molt probable que es referís a Antonio Guillén de Mazón¹³². En aquells anys, el nom Guillem o Guillermo havia caigut en l'oblit entre l'elit barcelonina i, cal adonar-se que Gaya en cap moment usa els noms propis per referir-se als quatre agitadors. Tot fa pensar que "Guillermo" fos el cognom del personatge. Precisament, un catalanoparlant com Gaya –un parell d'anys després pronuncià un discurs en català a la seu de la tertúlia patriòtica de Sabadell–, que no conegués el personatge per un excés de zel, podia fer una traducció barroera del cognom per evitar ser titllat de pagerol per l'elit ciutadana barcelonina. Aquesta hipòtesi pren entitat si tenim en compte que Antonio Guillén de Mazón era un eclesiàstic afrancesat que compartí exili i amistat amb José Marchena¹³³. Des de Perpinyà Guillén participà en diverses temptatives revolucionàries. Quan arribà a Barcelona? No ha deixat encara de ser un misteri però el mes de març de 1820 segur que hi era. Aquella primavera publicà alguns articles al *Diario Constitucional, Político y Mercantil*, abans de convertir-se en el seu director. L'impressor d'aquell diari era Juan Dorca, un dels conspiradors que participà en la fallida insurrecció de Lacy i en el mateix pronunciament de març. A la seva llibreria (J. Dorca) se celebraven les reunions per projectar la insurrecció i ell fou qui imprimí la proclama que havien de llançar els pronunciats a la nació, l'abril de 1817¹³⁴. Els seus mèrits foren reconeguts per tothom, quan el seu nom aparegué al costat dels Flórez Estrada, Villacampa, Robledo, Escalera, etc., en la llista dels membres de la societat patriòtica barcelonina perseguits per la seva adhesió a les idees constitucionals¹³⁵.

Al darrera de la fallida insurrecció de Lacy hi havia un bon nombre de maçons. Els més coneguts són Francisco Díaz Morales, Gabriel Flugier, Florencio Ceruti, Cristóbal Frizzi, Juan Granados, Jaime Ardévol i José Baigés¹³⁶. Francisco Díaz

¹³² GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 310-1

¹³³ FUENTES, JUAN FRANCISCO (1989): *José Marchena. Biografía política e intelectual*. Crítica. Barcelona, pp. 263-4

¹³⁴ FONTANA, JOSEP (2002) p. 190

¹³⁵ *Diario Constitucional, Político y mercantil de Barcelona, Papel Suelto*, 24 de juny de 1820

¹³⁶ ANP F. 7. Ll. 12008 i Ll. 12013. Segons el dossier elaborat per la policia francesa, Antoni Baigés participà en el pronunciament de Lacy i en el de Riego. El dia 1 de març de 1820 desertà de la guàrdia de Corps i, pocs dies després, s'integrà a les tropes comandes pel Comte la Bisbal, un cop aquest hagué proclamat la Constitució de 1812 a Ocaña. De la seva participació en el fallit pronunciament de Lacy no se'n especifica res i apareix esmentat per primera vegada, en un informe de Guillén de Mazón de 1824.

Morales i Gabriel Flugier foren condemnats per francmaçons pel tribunal de la inquisició de Barcelona¹³⁷, després de la guerra del francès i abans que fossin processats per la seva participació en la conspiració de Lacy. Florencio Ceruti fou processat per la Inquisició¹³⁸ i després de la temptativa de Lacy es féu fonedís. Cristóbal Frizzi, fou un altre dels condemnats per ser còmplices del general Lacy, que anys després, també se'l titllà de maçó¹³⁹. Juan Granados es convertí en un dels líders destacats del moviment liberal exaltat del Trienni. Per últim Jaime Ardévol i José Baigés apareixen en un dels informes que escriví, el setembre de 1824, el confident de la policia francesa Antonio Guillén de Mazón:

“Les jacobins de Barcelone paraissent parfaitement instruites, et a la minute, de toute ce qui se trame à Gibraltar. En partant du principe que toutes ces machinations n'ont d'autre source que les sociétés de maçons et de comuneros, on doit observer qu'au nombre des réfugiés espagnols qui sont dans cette place, se trouvent le médecin Ardévol, natif de Reus, et l'ex-commissaire des guerres Baigés, ancien membre du souverain chapitre maçonnique de Catalogne, et doivent avoir nécessairement des rapports avec ceux de leurs camarades qui restent ici en assez bon nombre et s'y montrent fort fiers”¹⁴⁰.

El prefecte de Perpinyà des de gener de 1824 i durant més de quatre anys, rebé informes periòdics sobre els moviments i els membres de les societats secretes a la capital catalana, de puny i lletra de Guillén. L'eclesiàstic castellanenc potser no era maçó, no obstant, segur que formava part de les societats secretes que es reunien a l'exili; i comptava amb bastos coneixements i contactes a l'interior d'aquell món de conspiradors per poder revelar tanta informació a la policia francesa. Tampoc la documentació diu res sobre l'adscripció de J. Dorca a les societats secretes, ara bé, ell coneixia bé les xarxes de conspiradors en les que hi havia maçons durant el Sexenni. En aquelles trames ordides per liberals i afrancesats es conegueren Dorca i Guillén, i feren créixer la confiança mútua fins al punt que l'eclesiàstic dirigí el diari de l'impressor, que fou el primer *–Diario Constitucional de Barcelona–* en difondre els principis liberals a Barcelona.

Antoni Baigés, potser era germà de Josep Baigés i Muré, un dels principals instigadors de la insurrecció de Lacy segons FONTANA, JOSEP (2002) p. 190

¹³⁷ BADA, JOAN (1986): *L'església de Barcelona en la crisi de l'antic règim (1808-1833)*. Col·lectània Sant Pacià. Facultat de Teologia de Barcelona. Herder. Barcelona, p. 459

¹³⁸ Ídem.

¹³⁹ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) pp. 310-1 i p. 726 “Francmasonería: La Francmasonería en cueros vivos y los francmasones en faldones. O sean reflexiones sobre las reflexiones que ha publicado el señor don Antonio Alcalá Galiano con relación al Zurriago núm. 79 y 80. Por dos españoles puros y netos. Gibraltar. 1823.”

¹⁴⁰ ANP F. 7. Ll. 12008 “Extrait de renseignement reçus de Catalogne, et communiqué au Préfet des Pyrénées Orientales, par le Prieur de Mazón, 20 sept. 1824.”

Segurament, algunes de les llacunes sobre la maçoneria a Catalunya podran resoldre's gràcies a les recerques sobre la maçoneria al Rosselló. L'historiadora Céline Sala¹⁴¹, deixeble del màxim especialista sobre la maçoneria a França P. Y. Beaurepaire¹⁴², ha investigat fins al moment la maçoneria a la Catalunya nord durant el segle de la Il·lustració; en un futur proper, les seves investigacions afrontaran l'anàlisi de les relacions entre els maçons de les dues bandes dels Pirineus durant el primer terç del segle XIX¹⁴³, així com la influència que la maçoneria del Rosselló exercí sobre els exiliats espanyols. D'aquesta manera, els historiadors podrem saber alguna cosa més dels afrancesats i liberals espanyols que decidiren establir-se a Perpinyà.

La identitat del quart home és un misteri encara. Malgrat no saber qui s'amaga darrera del nom de "Ferrandis", queda palesa la presència de la paramaçoneria en les societats secretes i les xarxes de conspiradors que instigaren la insurrecció ciutadana aquell març de 1820. Altres "paramaçons", com el metge Jaume Ardévol, també prengueren part en l'excitació dels ànims dels ciutadans abans de la insurrecció de març, com recordava un fulletó:

"en marzo de 1820, uno de los más laboriosos y esforzados patriotas para proporcionar el cambio del Gobierno, encendía con sus consejos los ánimos de los patriotas barceloneses para que en tan críticas circunstancias llegase el feliz momento del día diez¹⁴⁴."

A Barcelona els paramaçons, o maçons segons les fonts de l'època, tingueren una presència activa durant els darrers anys del Sexenni, com manifestà José Manuel de Regato en un informe secret remès a Ferran VII després del Trienni¹⁴⁵. Aquells foren processats 14 persones pel tribunal del Sant Ofici de Barcelona, dues de les quals eren eclesiàstics i la resta militars¹⁴⁶. L'acumulació de referències bibliogràfiques i d'arxiu reforcen la tesi que al darrera de l'eclosió política dels ciutadans de Barcelona el 10 de març de 1820, hi havia les societats secretes paramaçòniques. Una vegada constatats els lligams entre la paramaçoneria i els insurrectes barcelonins, cal submergir-se de nou en la descripció dels fets.

¹⁴¹ SALA, CELINE (2005): *Franc-maçonnerie et sociabilité en pays catalan au siècle des lumières: un particularismo de frontière*. Trabucaire. Canet.

¹⁴² BEAUREPAIRE, PIERRE-YVES (1998): *L'autre et le frère: l'étranger et la franc-maçonnerie en France au XVIIIe siècle*. H. Champion. Paris; BEAUREPAIRE, PIERRE-YVES (2002): *Nobles jeux de l'arc et loges maçonniques dans la France des Lumières: enquête sur une sociabilité en mutation*. Ivoire-clair. Cahors; i BEAUREPAIRE, PIERRE-YVES (2003): *L'espace des francs-maçons: une sociabilité européenne au XVIIIe siècle*. Presses universitaires de Rennes. Rennes.

¹⁴³ La recerca de SALA la dirigeix PIERRE-YVES BEAUREPAIRE.

¹⁴⁴ *Lista de los hombres eminentes, heroicos, beneméritos, esclarecidos, ilustres...* p. 28

¹⁴⁵ MORANGE, CLAUDE (2006) p. 43, n. 48

¹⁴⁶ BADA, JOAN (1986) p. 457-9

El matí del 10 de març de 1820, la soldadesca i un poble heterogeni molt exaltat recorrien els carrers de la ciutat Comtal¹⁴⁷. La gentada es dirigí al pla de palau. Els manifestants s'hi concentraren per protestar davant la casa del Capità general. Castaños, una vegada més, va respondre amb agilitat, convocant una reunió d'autoritats. A les places, a mig matí, tothom observava els bans manuscrits en els que el Capità general convidava “*a todas las autoridades a Palacio para las dos de la tarde*”¹⁴⁸. La ràpida resposta de Castaños havia aconseguit calmar la multitud. El pla de palau quedà buit però per poca estona, dues hores més tard, tornava a bullir. A primera hora de la tarda, la paciència dels concentrats a la plaça ja s'havia esgotat. La junta d'autoritats encara no havia acabat quan la multitud es tornà a concentrar a la plaça:

“se presentaron una infinidad de militares y paisanos en la plaza de palacio clamando la Constitución y otros subieron arriba sin atreverse a contenerles nadie de la guardia, de cuyo resultado el General, el Ilmo. Sr. Obispo con los demás colaterales salieron al balcón aclamando con el pueblo, viva la constitución”¹⁴⁹.

La imatge de les autoritats aixecant el llibre de la Constitució desfermà la festa. La música i la gatzara embolcallaren les propostes dels revolucionaris. Aquella tarda, els congregats, al pla de palau designaren noves autoritats:

“prengueren tinter i ploma, se assentaren en una taula per a rebre los vots, però no se esperà que cada un donés són vots sinó que 4 o 6 de ells mateixos anaven per mig de la gent cridant Viva lo General Villacampa, lo poble repetia lo mateix, i aquells tornaven als que escrivien dient: Lo Poble ha proclamat a D. Pere Villacampa per General de Barcelona, i de esta manera se feren totes les elecciones de Jefe Polítich i Gobernador, i aixís eixiren los que ells mateixos (ha)bien elegit en las seues juntas diabòliques”¹⁵⁰.

Els revolucionaris havien nomenat un nou Capità general, Pedro Villacampa Maza de Lizana, un nou Cap polític, Josep de Castellar, i nou Governador militar, el mariscal de camp Joaquín Ruiz de Porras en contra de l'opinió popular que volia al coronel Fermín Escalera¹⁵¹. Només el primer i el darrer, havien participat en conspiracions per restablir la Constitució.

A l'aragonès Villacampa l'havien condemnat per la seva participació en la insurrecció constitucional de Madrid; any i escaig el tingueren reclòs a la ciutadella,

¹⁴⁷ AMAE. Fons Consular. Barcelona Serie A. Correspondència del Cònsol amb el Ministeri d'Affers Estrangers, núm. 14, p. 70 r i 71 r/v i 72 r

¹⁴⁸ AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, 10 de març de 1820, p. 10

¹⁴⁹ Ídem.

¹⁵⁰ ARNABAT MATA, R. (1999) Annex I. 1.

¹⁵¹ ARNABAT MATA, R. (2001) p. 27

després el traslladaren a Montjuïc quan les autoritats sospitaren que havia ajudat un grup d'oficials que volien alliberar el general Lacy, el qual esperava sentència a la presó de la ciutadella¹⁵². Després d'un parell d'anys al castell de Montjuïc, a Villacampa li donaren permís per prendre les aigües d'Arenys de Mar¹⁵³. El coronel Escalera –com ja he esmentat– fou un dels caps visibles d'una conspiració avortada a la ciutat a començaments d'aquell 1820. Tots dos militars havien forjat la seva popularitat en les conspiracions fracassades i en les estades a les presons barcelonines. Els artífexs de l'aixecament barceloní respectaren la devoció popular pel que fa a l'aragonès, ja que s'havia involucrat des de la presó, en les xarxes que conspiraven a la ciutat. I després quan gaudia d'un cert grau de llibertat “*molt sovint venia (a Barcelona) per a assistir a les Juntes Clandestines*¹⁵⁴.” Pocs anys després, el ministeri de l'interior francès no dubtava en ratificar la participació de Villacampa en els fets del 10 de març a Barcelona, de la manera següent:

*“D. Pedro Villacampa, ex-capitaine général de Catalogne, impliqué dans l'affaire de la rébellion militaire de Barcelone, au 10 mars*¹⁵⁵.”

Res a veure amb el que succeí amb Fermín Escalera; aquest santenderí havia arribat a Barcelona l'1 de gener de 1820, i pràcticament no era conegut entre els cercles de conspiradors. Pels revolucionaris barcelonins, aquest coronel era revolucionari més, com molts dels que corrien per la ciutat. Per tant, quan el poble cridava el seu nom com a governador, els líders de la revolució proposaven un home menys rupturista i de major graduació, com el mariscal Joaquín Ruiz de Porras. A ulls del poble, Fermín Escalera no podia quedar-se sense càrrec i fou nomenat governador d'una de les fortaleses de la ciutat, la ciutadella, mentre l'altra fortalesa –el castell de Montjuïc– requeia en mans de José Ortega¹⁵⁶, un dels destacats oficials empresonat per haver participat en les temptatives insurreccionals de 1817¹⁵⁷.

¹⁵² RODRÍGUEZ, JOSÉ. *Sucinta narracion de la empresa trazada en Barcelona el año 1817, para dar libertad al escelentísimo señor capitán general D. Luis Lacy*. La da a luz el capitán agregado al regimiento de Cordova. D. José Rodríguez. Barcelona. En la imprenta de Juan Dorca. Año 1820, p. 15

¹⁵³ “*Accusé de libéralisme, et soupçonné d’avoir en des intelligence avec le malheureux Lacy, il fut arrêté et relégué dans le fort de Montjui, ou il demeura étroitement resserré jusqu’en 1819. A cette époque, il lui fut permis d’aller prendre les eaux d’Arens del Mar, et il était encore, quand l’insurrection de l’île de León éclata et le délivra*” dins *Galerie Espagnole ou Notices Biographiques...* pp. 127-8 (correspon a la biografia de Pedro Villacampa)

¹⁵⁴ ARNABAT MATA, R. (1999) Annex I. 1.

¹⁵⁵ ANP F. 7. Ll. 12028 “Extrait du bulletin de police du Département des Pyrénées Orientales en date du 12 juillet 1826”

¹⁵⁶ *Diario de Barcelona*, núm. 91, 31 de març de 1820, p. 747

¹⁵⁷ Forma part de la llista dels oficials presos per haver participat en la fallida insurrecció de Lacy. *Suplemento Diario Constitucional de Barcelona*, núm. 39, 20 d'abril 1820, p. 1

Minuts després del nomenament de les autoritats, allà mateix –al pla de palau– s’organitzaren fins a sis comissions: una d’elles s’encarregaren de forçar la dimissió del Capità general Javier Castaños, una l’altra de coaccionar al Governador polític i militar de la ciutat Francisco Copons perquè abandonés el seu càrrec; de la plaça sortiren altres tres comissions que volien alliberar els presos reclosos en diferents centres, un s’encaminà a la ciutadella, una altra a la seu de l’audiència i una darrera al palau de la Inquisició, i aconseguiren obrir les portes d’aquelles tres presons. L’última de les comissions constituïdes al pla de Palau marxà cap Arenys de Mar per portar a Barcelona al nou Capità general, Pedro Villacampa¹⁵⁸.

Els ciutadans comissionats per alliberar els presos de la capital catalana anhelaven retrobar-se amb els principals oficials liberals de l’intent insurreccional del general Lacy, però de les portes de la ciutadella sortiren d’altres captius, com Pedro Rivadeneyra de Texada¹⁵⁹, i la notícia del trasllat dels companys de Lacy a Cartagena. Sense perdre un instant, els revolucionaris barcelonins enviaren un vaixell per portar-los altre cop a Barcelona¹⁶⁰. Les demandes populars es confonien amb les dels constitucionalistes, i en arribar una de les comissions a l’audiència, exigiren al regent:

*“que ponga en libertad a todos los presos de la cárcel que están en ella por contrabando de tabaco”*¹⁶¹.

Per la comissió que es dirigí al palau de la Inquisició, fou ben diferent. Una riuada de gent acompanyava la comissió; des de les finestres, els inquisidors veieren astorats com aquella multitud s’apropava. El poble estava embriagat d’eufòria, i topar-se amb el rebuig dels inquisidors despertà la seva ràbia. La reacció d’aquella gernació era previsible:

*“se amotinó de tanta manera que se agolparon dentro gritando y dando golpes a las puertas hasta derribarlas, los inquisidores y demás empleados tuvieron que esconderse o fugarse y los paisanos entraron por todas partes llevándose todo lo que encontraron tanto de ropa como de muebles sin respetar a nadie”*¹⁶².

¹⁵⁸ AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, 10 de març de 1820, pp. 11-12. També, en el *Diario de Barcelona*, núm. 91, 31 de març de 1820, pp. 746-8

¹⁵⁹ GAYA I JOVER, SALVADOR. *El Europeo...* p. 4

¹⁶⁰ AMAE Fons Consular. Barcelona Serie A. Correspondència del Cònsol amb el Ministeri d’Afers Estrangers, núm. 14, p. 70 r i 71 r/v i 72 r.

¹⁶¹ Dietari de Mateu Crespi, 10 de març de 1820, p. 11

¹⁶² Ídem.

Dels calabossos de la inquisició barcelonina en sortiren pocs presoners, només he pogut esbrinar la identitat de dos d'ells: D. N. Antillón i F. Pinto¹⁶³. D'Antillón no hi ha cap rastre que expliqui perquè era a la presó, mentre que la documentació sobre Pinto és molt dispersa. A finals d'abril de 1820, el cònsol francès a Barcelona¹⁶⁴, el menciona juntament amb Díaz Morales quan parlava dels clubs polítics de la ciutat. Durant aquells mesos l'únic Pinto que he localitzat a la ciutat, era María Dolores Pinto, actriu de la companyia del teatre nacional. No hi ha cap indici que faci pensar que era una dona la persona que fou alliberada el 10 de març. Antonio Guillén de Mazón escriu a finals de 1823 la "*Notice sur les sociétés secrètes organisées en Espagne jusqu'en 1823 et sur celles de la Catalogne en particulier*" i en ella afirma que:

*"cuando se abrieron las prisiones inquisitoriales, sólo tres personas se encontraron en ellas por masones, a saber: el cómico Pinto, el conde de Almódovar y el conde de Montijo, creyéndose que los dos últimos habían sido encerrados por delitos políticos"*¹⁶⁵.

El mes de març de 1820, el comte d'Almódovar fou alliberat de la presó de la Inquisició de València¹⁶⁶ i el comte de Montijo havia estat condemnat per delictes de francmaçoneria i desterrat a Galícia a finals del Sexenni, on complí condemna, però quan fou proclamada la Constitució el recompensaren pel seu compromís polític amb la Capitanía general de Valladolid¹⁶⁷. Comprovades les dades que dona Guillén, guanya credibilitat la hipòtesi que el còmic Pinto i el Sr. F. Pinto, fossin la mateixa persona. Fins i tot, aquest còmic no seria estrany que fos l'espòs de la Sra. María Dolores Pinto. Aquesta identificació només té una pega i és que en l'onomàsticon dels processats per la Inquisició de Barcelona entre 1790 i 1819¹⁶⁸, no se l'inclou. De tota manera les dades dels processats pel tribunal del Sant Ofici són incompletes, ja que durant l'assalt al palau de la Inquisició foren destruïdes moltes de les causes. En un article de *Diario de Barcelona*, es disculpava al coronel García de Marín de les imputacions que li havien

¹⁶³ *Diario de Barcelona*, núm. 87, 27 de març de 1820, p. 701-2

¹⁶⁴ AMAE. Fons Consular. Barcelona. Serie A. Correspondència del Cònsol amb el Ministeri d'Afers Estrangers, núm. 14, p. 79 r/v. N'hi ha una altra còpia. AMAE. Barcelona. Vol 24, f. 122-4

¹⁶⁵ MORANGE, CLAUDE (2006) p. 48, n. 59 "La "*Notice sur les sociétés secrètes*" fue remitida al director de la Policía en marzo de 1824, por el prefecto de los Pirineos Orientales (ANP, F 7 Ll. 6684). Se comunicó luego a las autoridades de Madrid, lo que explica que una traducción del documento se encuentre entre los "Papeles reservados de Fernando VII" (tomo 67, Fol. 214-221). La ha reproducido ZAVALA, IRIS M. (1971) doc. X, pp. 220-9"

¹⁶⁶ ROMEO MATEO, Mª CRUZ (1993): *Entre el orden y la revolución. La formación de la burguesía liberal en la crisis de la monarquía absoluta (1814-1833)*. Instituto de Cultura "Juan Gil-Albert". Alicante, p. 102

¹⁶⁷ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) pp. 501-2

¹⁶⁸ BADA, JOAN (1986) pp. 455-9

fet per haver delatat a Antillón i Pinto davant del tribunal de la Inquisició, i ho feia a partir dels expedients inquisitorials d'aquests dos¹⁶⁹. I cap d'aquells dos apareix en el citat onomàsticon¹⁷⁰.

Al vespre d'aquell 10 de març de 1820, el pla de palau ja era buit i el bullici s'havia desplaçat a l'interior de les cases. Mentre en el palau reial se sancionaven els nomenaments de les autoritats¹⁷¹ fets a peu de plaça, a les impremtes es teixien paraules per distribuir-les a l'endemà. En una d'aquestes es recloïa un dels presos alliberats, P. Rivadeneyra¹⁷², que escrivia per dotar de dinamisme i continguts a l'explosió insurreccional. Les hores perdudes a la presó havien donat com a resultat una proclama concisa i directe que alhora ofería una explicació dels fets ocorreguts aquell dia. La revolució barcelonina no era *“un acto de insurrección, es el ejercicio de unos derechos innatos revalidados con nuestra sangre, y escritos por mano de la sabiduría, y el heroísmo bajo el cañón de un invasor”*¹⁷³. D'altra banda, també deixava ben clar l'obligació de jurar una Constitució que era garant de la monarquia i es fonamentava en:

*“nuestros derechos y obligaciones, y las leyes de prosperidad y de justicia; nos llama en fin a salvar y legitimar el trono de Fernando, que se desploma por la misma gravedad del despotismo, que va a abrir a la agricultura, la industria, y al comercio, los obstruidos canales, que han de restituirnos nuestro poder y grandeza”*¹⁷⁴.

La proclama acabava fent esment a la qüestió americana que Rivadeneyra tenia molt present, ja que no només havia nascut al Virregnat del Perú sinó que allí era on havia desenrotllat la major part de la seva activitat revolucionària. Rivadeneyra parlava de la unió dels espanyols d'Amèrica i Europa al voltant de la Constitució i de sancionar la independència *“la independencia de algún distrito, ahuyentado para siempre esa*

¹⁶⁹ *Diario de Barcelona*, núm. 87, 27 de març de 1820, pp. 701-2 *“Si la prudencia que caracteriza el Excmo. Sr. Capitán general Don Pedro Villacampa, no se hubiera resistido a dar un completo asenso a lo que parece habersele asegurado sobre la solemne falsedad de que el coronel D. Fernando García de Marin, había prestado una declaración, o tenido alguna inteligencia en uno de los expedientes formados por la extinguida inquisición contra D. N. Antillon y F. Pinto; el concepto y la opinión de este jefe hubiera padecido enormemente entre los que justamente se han condolido de los tormentos que en aquella caverna tenebrosa se han hecho sufrir a estas inocentes víctimas de la arbitrariedad. El coronel Marin se ve, bien a su pesar, en la precisión de hacer palpable al público la absurdidad de tan infame calumnia”*

¹⁷⁰ BADA, JOAN (1986) pp. 455-9

¹⁷¹ AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, 10 de març de 1820, p. 11-12.

¹⁷² “Entre las demostraciones de gratitud que exaló tu alma en el papel del memorable día 10 del presente” dins de GAYA I JOVER, SALVADOR. *El Europeo...* p. 10

¹⁷³ AHCB. Fulls volanders Àlbum 1. E.5. II-30. Barcelona 10 de marzo de 1820. LOS PATRIOTAS. En la imprenta Constitucional, calle Escudillers. Aquesta mateixa proclama apareix reproduïda en CURET, FRANCESC (1971): *Rebomboris i bullangues de Barcelona*. Vol. II. Editorial Bruguera. Barcelona, pp. 144-5

¹⁷⁴ Ídem

*guerra inmoral y fraticida*¹⁷⁵.” Durant la nit d’aquell dia, ni les llums ni la melodia mecànica de les impremtes s’aturaren. L’endemà havia de sortir el primer diari liberal de la ciutat, el diari d’en Dorca¹⁷⁶ o *Diario Constitucional de Barcelona*. Les noves autoritats s’afanyaven a portar a les impremtes els acords aprovats. El nou Cap polític comunicava la formació de la junta general d’autoritats i la proclama de la Constitució:

*“Para dictar las providencias convenientes al establecimiento de la Constitución Política que hemos jurado, y para arreglar el gobierno de esta capital, y Provincia, tengo convocada una Junta general de Autoridades y Personas notables (...) Mañana mismo (día 11) se publicará a las tres y media de la tarde solemnemente la Constitución Política en el gran balcón de la casa de la Lonja.*¹⁷⁷”

La victòria dels revolucionaris havia engrandit les pors d’alguns eclesiàstics. En Joan Serrahima, carmelita, explicava com:

*“en les Juntas Patriòtiques s’havia resolt saquejar lo Palaci del Sr. Bisbe, i tots los convents; a conseqüència anaren a Casa lo Sr. Bisbe i en lo mateix instant passà lo nou Governador Porras el qual encara que liberal, era amant de l’ordre, i per tan los féu sortir d’allí, i posà una guàrdia d’artillers, i aleshores se’n anaren a la Inquisició, i no pensaren més en convents*¹⁷⁸.”

Poca credibilitat, es pot donar a aquestes paraules, quan no hi ha cap altre document que esmenti un atac de caràcter anticlerical, ja fos al palau del bisbe o als convents de la ciutat. L’únic assalt que es produí el 11 de març fou un nou atac al palau de la Inquisició. Aquesta vegada no es volia alliberar ningú i el què motivava els assaltants era l’afany destructor. Volien exterminar qualsevol vestigi de la inquisició i començaren:

*“derribar puertas y ha llevarse todo lo que encontraron lo peor de todo fue que entraron a donde estaban depositadas las obras de Cirugía, se llevaron todos los libros, desbaratando todas las obras que eran de mucha utilidad. Desbaratando todos los papeles depositados de tantos años, fueron echados por las ventanas, en estos se encontraron procesos de más de 200 años*¹⁷⁹.”

Només s’aturà la destrucció, amb l’arribada d’una trentena d’homes enviats pel nou Governador polític i militar de la ciutat, Joaquín Ruiz de Porras¹⁸⁰.

La llum de les primeres hores de la tarda il·luminà el pla de palau mentre es proclamava la Constitució des del balcó de la Llotja. En aquell acte hi assistiren “*el*

¹⁷⁵ Ídem

¹⁷⁶ ARNABAT MATA, R. (1999) Annex I. 1.

¹⁷⁷ CURET, FRANCESC (1971) pp. 143-144

¹⁷⁸ ARNABAT MATA, R. (1999) Annex I. 1.

¹⁷⁹ Dietari de Mateu Crespi, 11 de març de 1820, pp. 12-4

¹⁸⁰ Ídem

*Teniente de Rey y el Excmo. Ayuntamiento acompañados de una escuadra de Dragones de Pavía y las compañías de granaderos de los Regimientos de la guarnición de la plaza*¹⁸¹.” Quan els membres del consistori barceloní tornaven al saló al Consell de Cent i creuaven la plaça de l'Àngel foren increpats per un grup de ciutadans que exigien les seves dimissions¹⁸². En aquell moment, uns metres més enllà entrava al palau Reial el nou Capità general que ja havia arribat d'Arenys. Tot just es passejava per palau quan li comunicaren que el nou Cap polític havia convocat una junta d'autoritats per aquella mateixa tarda a la seu de les cases consistorials, és a dir, al saló del consell de Cent. Es reuniren en aquella sala carregada d'història i

*“asistieron las Autoridades, los Cónsules, Prohombres de los Colegios y Gremios y las personas notables siguientes: El Brigadier de los Ejércitos D. José de Castellar Jefe Político Superior de esta Provincia, el Teniente General de los R. Excmo. D. Pedro Villacampa Capitán General de este Ejército, el Sr. D. Juan López de Vinuesa Regente de esta Audiencia Territorial, el Ilmo. Sr. D. Pablo Schar Obispo de esta diócesis, el Mariscal de Campo de los R. Ejércitos D. Joaquín de Porras como Gobernador interino de esta Plaza, el Sr. D. Juan de la Dehesa Fiscal de lo Civil de dicha Audiencia, el Sr. D. Pedro José Avellá Vicario General, el Sr. D. Félix Torres y de Amat dignidad de Sacristán de esta Santa Iglesia, el Teniente General de los R. Ejércitos Marqués de Casacagigal, los Regidores de esta ciudad D. Raimundo de Vedruna y Ignacio de Gayolá, los abogados D. Antonio Abadal, D. Antonio Tamaro, D. Vicente Cabanillas, los Prohombres de Maestros Horneros, los de Zapateros de viejo, los de Estereros, y los de Maestros Carpinteros, y otros varios prohombres y sujetos de carácter*¹⁸³.”

Les autoritats polítiques, militars i eclesiàstics, i els notables ratificaren una vegada, més els nous nomenaments, tot i que posaren l'epítet d'interí al Governador de la ciutat Joaquín Ruiz de Porras. Els reunits acordaren crear una junta formada per set membres que assumiria, provisionalment les funcions de la diputació provincial catalana, segons les disposicions establertes en els articles 325 i 326 de la Constitució. La votació determinà que els membres fossin *“el Sr. Barón de Castellet, D. Antonio Tamaro, D. Juan Batlle, D. Benito de Plandolit, D. Félix de Torres y de Amat, D. Manuel Lasala y D. Mariano Esteve y Morató*¹⁸⁴.” Si en la primera jornada de la revolució els insurrectes havien derrocat el despotisme a Barcelona, durant la segona

¹⁸¹ Ídem

¹⁸² Ídem

¹⁸³ Arxiu Diputació de Barcelona (ADB) Lligall. 62 expedient. 1. p. 1-2. (Esborrany de les actes de la Junta provisional de Catalunya, 13 de març a 12 de juliol de 1820), Barcelona, 13 de març de 1820. La transcripció de les primeres dues pàgines de les actes està publicada en PALOMEQUE TORRES, ANTONIO (1970): *El trienio constitucional en Barcelona y la instauración de la Universidad de 2ª y 3ª enseñanza*. Universidad de Barcelona. Barcelona, pp. 9-10

¹⁸⁴ ADB. Ll. 62 exp. 1. pp. 1-2

havien creat els òrgans de govern de la província. El tercer dia succeí l'inesperat, la tranquil·litat, però l'endemà –el 13 de març– la tensió s'apropià de la ciutat.

A les dues de la tarda, la notícia s'havia estès per tota la ciutat. El rei havia jurat la Constitució la nit del 7 de març. Els protagonistes de la insurrecció barcelonina reberen amb recel la notícia, ja que temien que el jurament reial permetés la restitució de les velles autoritats. Per impedir un nou gir polític, una altra vegada, ompliren el pla de Palau amb manifestants que bramaven amenaçadorament contra les autoritats. Els concentrats exigien que una vintena de jerarques significats durant l'anterior règim abandonessin la ciutat en menys de 24 hores¹⁸⁵, alguns dels que calia expulsar eren:

“los Sres. D. Francisco Castaños D. Francisco Copons, el Gobernador de la Ciudadela (Pedro María Grimarest Oller Legobien y Mendoza) y Montjuïc (Juan Desvalls Rivas) y el Exmo Sr. Duque de Almenara Alta y Marques de Villel Decano del Excmo decano del Ayuntamiento”¹⁸⁶.

El nou Capità general accedí a les demandes dels concentrats, alhora que es protegia configurant una *Junta de Guerra* formada pel:

“Jefe Político (Josep de Castellar), el Teniente General D. José Maria Santocildes, el Teniente General Marques de Casa-Cagigal, el Mariscal de Campo D. Antonio Garces de Marcilla, el Sr. Gobernador Militar (Joaquín Ruiz de Porras), el Sr. Intendente del Ejército y Principado (Juan Bautista Erro y Azpiroz) y D. José María Paniagua, Secretario”¹⁸⁷.

Aquella tarda els insurrectes tornaren a casa convençuts que Javier Castaños, Francisco Copons, el duc de l'Almenara Alta, el marquès de Villel, l'administrador de loteria Xipell¹⁸⁸ i els altres serien expulsats immediatament del Principat¹⁸⁹. L'endemà al matí partiren *“el general Castaños, los gobernadores de la Plaza de Montjuïc y de la Ciudadela y el Decano del Ayuntamiento”¹⁹⁰.* Francisco Copons, governador de la ciutat, *“fue trasladado a la Cartuja de Montealegre”¹⁹¹.* En canvi Castaños, no marxà

¹⁸⁵ ARNABAT MATA, R. (2001) pp. 35-6, nota 29. Informació que extreu de la correspondència entre Manuel Lasala i Manuel Vicent.

¹⁸⁶ Dietari de Mateu Crespi, 13 de març de 1820, p. 15-6

¹⁸⁷ Ídem

¹⁸⁸ MOLINER PRADA, ANTONIO (1997b) p. 107

¹⁸⁹ AMAE, Correspondance consulaire et commerciale, Barcelona, vol. 24, p. 111. *Diario Constitucional de Barcelona*, núm. 11, 23 de marzo 1820, p. 41

¹⁹⁰ Dietari de Mateu Crespi, 14 de març de 1820, p. 16

¹⁹¹ Real Academia de Historia (RAH). Col·lecció o Fons Francisco Copons y Navia. “1825. Resultado favorable y antecedentes en la causa que formó al General Copons por la sala del crimen de la Real Audiencia de Barcelona, por la parte que pudiera haber tenido en la proclamación de la Constitución el día 10 de marzo de 1820.”

de Barcelona fins el matí del 15 de març i ho féu cap a Castella, com ho comunicava el Capità general a la Junta Provisional de Madrid¹⁹².

La tarda del 14, els militars desfilaven davant les noves autoritats. Els regiments de la guarnició celebraven la victòria, jurant la Constitució i la ciutat els agraià el seu activisme revolucionari. La festa militar transcorregué pel passeig de l'Esplanada on els ciutadans mostraren el seu agermanament amb els seus companys de causa, els militars. La guarnició estava formada pel:

“regimiento de Córdoba, el regimiento de Murcia, cazadores de Hostalrich, Cazadores de Barbastro, Soisos de Vinfen (Suizos de Winfen), Caballería de Pavia, el tren de artillería con 4 piezas acabada la función dispararon 3 descargas y la fusillería también”¹⁹³.”

Tots els aplegats al passeig rememoraven el dia de la proclamació de la Constitució a Barcelona.

La tarda del dia 10, no sortí ningú de la ciutadella per anar al pla de Palau. A l'interior del quarter s'havia donat ordre de formar piquets al regiment de Còrdova i als caçadors d'Hostalric. Mentre els soldats esperaven sentien com, tres cent metres més enllà, la ciutat cridava a favor de la Constitució. Quan arribava l'hora baixa de la tarda, la multitud es fragmentà i una part d'aquesta es dirigí cap a la ciutadella. El governador, P. Mª Grimarest, feia hores que rumiava com respondre a la multitud. Havia demanat instruccions a Castaños que *“le repitió lo mismo, añadiendo que no convenía desmembrar aquella corta guarnición por los presidiarios; y entre uno y otro se mantuvo así la tropa hasta el anochecer”¹⁹⁴.* Però llavors, Castaños ja s'havia vist desbordat per la revolució. La força dels fets obligà al governador Grimarest a rebre als revoltats amb les portes obertes i a deixar sortir els captius sense oposar resistència:

“El día 10 de marzo y siguientes algunos ciudadanos del pueblo y guarnición publicaron que el Comandante del Córdoba D. Melchor de Sas era un vil delator y falso adicto a la Constitución”¹⁹⁵.”

I arrel d'aquestes acusacions el comandant fou un més dels expulsats aquell mes de març de 1820; ell no s'hi conformà i ben aviat s'esforçà en netejar el seu nom. A començaments d'abril, justificava les seves accions des de les pàgines del *Diario de Barcelona* i ho feia de manera ampul·losa, parlant d'ell mateix en tercera persona:

¹⁹² Archivo Histórico del Congreso (AHC). Papeles Reservados de Fernando VII. Leg. 37. f. 181, Carta de J. Mª Alós al Cardenal Borbón.

¹⁹³ Dietari de Mateu Crespi, 14 de març de 1820, p. 16

¹⁹⁴ *Suplemento al Diario de Barcelona*, 5 de abril de 1820, p. 1

¹⁹⁵ *Diario de Barcelona*, núm. 135, 14 de maig de 1820, pp. 1058-9

“se le quiso atribuir el no haber salido la tropa de Córdoba la tarde del 10, a la aclamación del sagrado código; pero todos saben que de orden del mismo gobernador estaban formados los piquetes de este regimiento y el de Hostalrich, y el mismo comandante a su cabeza; cuando al tiempo de mandar salir la bandera, llegó un ayudante con la orden del Capitán general que aun mandaba, para que hiciese salva de artillería de la ciudadela, pero que no saliese de ella tropa alguna. En vista de esto pasó a instar al gobernador que le permitiera salir, y le contestó que después de esa orden no se atrevía a permitirlo por la responsabilidad de presidio¹⁹⁶.”

Després, assenyalà als que l’havien acusat

“los que pudieron ser engañados por las falsas apariencias que tengo manifestadas, son absolutamente los que concurrieron a la junta que la noche del 5 de marzo se celebró en mi casa, y efectivamente fueron algunos de éstos los que equivocadamente me anunciaron el 10 como falso adicto a la Constitución¹⁹⁷.”

El comandant de Sas fou acusat d’haver traït als seus companys conspiradors avisant al seu bon amic, Pedro Mª Grimarest Oller, i de plegar-se a les seves ordres. El regiment de Còrdova no sortí al carrer. De quines unitats eren els uniformes que hi havia al pla de Palau? Eren homes dels regiments de Múrcia, Pavia (cavalleria) i dels suïssos Winfen. Els oficials del de Múrcia havien vist com arrestaven Fermín Escalera, comandant del regiment i, anys enrere, havien processat alguns dels homes que formaven el regiment per haver participat, primer en el fallit intent de pronunciament del general Lacy i, dos mesos després, en la fracassada fugida del general de la ciutadella. En el procés a Lacy apareixen imputats un bon nombre d’oficials i foren condemnats: el comandant del segon batalló Lorenzo Cerezo, el comandant del primer batalló, Francisco Mancha¹⁹⁸, el tinent coronel Diego Rubio, els capitans Andrés Echauri, José Rubio i Josep Pérez Gisbert, i el sergent Juan de Mallo¹⁹⁹, i tants altres. Aquell regiment de Múrcia fou un pòsit de revolucionaris.

La cavalleria de Pavia fou un altre dels puntals de la insurrecció barcelonina. Els responsables d’aquest regiment no s’afegiren a la insurrecció i foren oficials, com l’alferes Juan María Llufrío²⁰⁰ i el tinent coronel Paulino Vicente, els qui ocuparen els llocs preeminents. Una setmana després de la proclamació de la Constitució, el Capità

¹⁹⁶ *Suplemento al Diario de Barcelona*, 5 de abril de 1820, p. 1

¹⁹⁷ *Diario de Barcelona*, núm. 139, 18 de maig de 1820, pp. 1206-7

¹⁹⁸ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 405

¹⁹⁹ *Causa criminal formada en la plaza de Barcelona contra el heroe de la libertad española el excelentísimo señor D. Luis de Lacy, teniente general de los egércitos nacionales, caballeron gran cruz de la militar órden de S. Fernando, etc. Pasado por las armas en los fosos del castillo de Belver de la isla de Mallorca en el aciago dia de 5 de julio de 1817*. Madrid. Imprenta del Censor. 1821, pp. 34-6

²⁰⁰ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 395

general destituí els comandants del regiment J. A. Llano, M. Elorduy i Baltasar de Villalba, i recompensà un dels oficials d'insurrectes, P. Vicente²⁰¹, amb el càrrec de comandant del regiment. Les imatges propagandístiques de la insurrecció barcelonina volgueren deixar constància de la participació de la cavalleria en els fets del 10 de març. La més coneguda de totes elles és una litografia d'Engelmann feta a partir d'un dibuix de Lecomte en la qual dos oficials de cavalleria flanquegen l'assalt al palau de la Inquisició²⁰².

En les concentracions del pla de Palau també hi aparegueren homes del regiment dels suïssos de Winfen. El ministeri de l'interior francès quan elaborà els expedients sobre els refugiats assegurava que “*D. Antonio Maria Smith, adjudant au régiment suisse de Winphen, impliqué dans l'affaire de la rébellion militaire de Barcelone du 10 mars 1820*”²⁰³. Alguns oficials del regiment també foren implicats en la temptativa insurreccional del general Lacy, com és el cas de Gabriel Flugier²⁰⁴, que fou encausat i condemnat. D'altres militars, també participaren en els fets del 10 de març, tot i que no coneixem el cos al qual pertanyien, aquest és el cas de Pedro Perena²⁰⁵ i Francesc Delhom²⁰⁶, un dels oficials que també participà en la fallida fugida del general Lacy²⁰⁷.

1.7 LA FALLIDA INSURRECCIÓ DEL GENERAL LUÍS LACY

Les anàlisis de la causa oberta contra el general Lacy arrel del fallit pronunciament i de la descripció de l'intent de fugida del general, incriminen un nombre gens menyspreable d'oficials dels regiments de la guarnició de Barcelona. Òbviament, el procés contra el fracassat pronunciament no destruï l'entramat de conspiradors que l'havia planejat, ja que mes i mig després era desbaratat un pla per alliberar Lacy. Les autoritats no aconseguiren en cap de les ocasions capturar la major part dels oficials que hi participaren; n'hi havia alguns que pogueren fugir mentre d'altres es mantingueren en un segon pla i no foren delatats. Tres anys després, tot i els esforços de les autoritats per renovar els regiments de la guarnició, encara hi restaven els regiments de Còrdova, de

²⁰¹ AHC. Papeles Reservados de Fernando VII. Leg. 37. f. 303. Carta del Ministeri de Guerra al Cardenal de Borbó, signada per Antonio Zarco del Valle.

²⁰² La interpretació d'aquesta imatge la vaig desenvolupar en ROCA VERNET, JORDI (2002): “Las imágenes en la cultura política liberal durante el trienio constitucional (1820-1823): El caso de Barcelona” *Cuadernos de Ilustración y Romanticismo*, núm. 10, pp. 185-215 (concretament pp. 207-9)

²⁰³ ANP Série F. 7. Ll. 12048 “Extrait du bulletin de police du Departament Pyérenées Orientals, en dates, 12 juillet 1826”

²⁰⁴ *Suplemento Diario Constitucional de Barcelona*, núm. 39, 20 d'abril 1820, p. 1

²⁰⁵ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 514

²⁰⁶ *Adición que puede servir de suplemento...* p. 9

²⁰⁷ RODRIGUEZ, JOSE. *Sucinta narracion...* p. 8

Múrcia i el batalló d'Hostalric, sobretot els dos primers havien posat a disposició de les fallides insurreccions un bon nombre d'oficials. Aquell llunyà 1817, el Capità general havia aconseguit enviar a la ciutadella més d'una trentena d'homes relacionats amb el fallit pronunciament i amb la fracassada fugida del general, alhora que feia desaparèixer de la ciutat els regiments de Bailén, de l'Infant Carles i de Ferran VII, i el batalló de Tarragona, que havien nodrit d'oficials i soldats els intents revolucionaris del 1817.

Aquells foren anys de repressió; els calabossos de la ciutadella eren plens de militars condemnats per revolucionaris i sovint eren els seus antics companys, els qui conformaven la guarnició de la plaça. Les autoritats havien avortat el pronunciament de Lacy però no havien aconseguit capturar els principals líders, amb l'excepció del general. Tampoc havien desarticulat la xarxa de conspiradors que hi havia al darrera de l'intent insurreccional. Fou un petit grup de comerciants de Reus i Tarragona, els que amagaren els líders fugitius de la fracassada insurrecció, i també els que dotaren de recursos pecuniaris a l'intent d'alliberar a Lacy. El capità José Rodríguez, artífex del projecte de fuga del general, ho explicava de la manera següent:

“En la misma noche de mi arribo (a Reus) dicho Bartolí me facilitó una conferencia larga con el benemérito General D. Francisco Milans, que en unión de D. Francisco Mancha Comandante del Regimiento Murcia, D. Antonio Comes primer Ayudante del de Bailén, D. José Quer Teniente Coronel del de Tarragona y D. Francisco Oliver capitán del mismo los cuales errantes, prófugos, faltos de medios y huyendo con precipitación; tuvieron la felicidad de que los dichos Bartolí, Gaya, Molins, Sans y Canals, los abrigasen dándoles los tratamientos correspondientes a su heroísmo²⁰⁸.”

La reunió del capità amb la plana major dels insurrectes convertí el pla de fuga en un nou pronunciament i acordaren:

“Que ellos conducidos por una nave al frente de Barcelona, estarían prontos a la primera señal de alarma, y que entrando por la puerta Socorro, tomarían parte activa en la lucha contra la tiranía²⁰⁹.”

El 12 de maig havia de desencadenar-se la fuga i la revolució. En la conspiració també hi estaven embolicats civils barcelonins, com el:

“Fabricante D. José Bracons del Comercio de esta ciudad prometió al Capitán Vidal, estar dispuesto con algunos paisanos de su confianza, para que luego que estuviese asegurado el golpe de la Ciudadela, salir por las calles a proclamar la Constitución²¹⁰.”

²⁰⁸ RODRÍGUEZ, JOSÉ. *Sucinta narracion...* p. 9

²⁰⁹ RODRÍGUEZ, JOSÉ. *Sucinta narracion...* p. 10

²¹⁰ RODRÍGUEZ, JOSÉ. *Sucinta narracion...* p. 14

O el ciutadà José Codina que:

“es recomendable por su adhesión a la Constitución, y muy particularmente, por haber rogado se le admitiera en la Ciudadela la noche de la ejecución, para desempeñar lo que se le confiase: en su casa se celebraron varias juntas preparatorias, de la clase de Sargentos, y a algunos de éstos les facilitó pistolas compradas de su propio dinero²¹¹.”

I finalment el ciutadà Magín Florit

“quien a más de ser sabedor de la empresa, ocultó en su casa al Sargento Camprodón²¹².”

El nou intent insurreccional s’havia gestat i sufragat des de Reus, segona ciutat del Principat a l’època, i aquesta no podia quedar-se’n al marge. El capità Rodríguez comunicà el projecte revolucionari al:

“Teniente coronel graduado D. Ramón Olsinellas Teniente del Batallón de Hostalrich que se hallaba en Torredembarra en persecución de malhechores, recibió mis instrucciones para que al primer aviso se trasladase con la tropa que pudiese reunir a la Villa de Reus, (contando con el Subteniente D. Juan Montestruh) en donde en unión de sus Patriotas vecinos había de publicar la Constitución²¹³.”

Però una vegada més el desastre:

“la gloria se eclipsó y las esperanzas se convirtieron en amargura. El Sargento primero del Regimiento del Infante D. Carlos Pedro Escobar fue el judas que vendió a la Patria y a sus compañeros: delató el proyecto en los momentos de su ejecución y en la madrugada del once al doce de Mayo, fui puesto en prisión con D. Francisco de Paula Vidal, D. Joaquín Velzunce, y los Sargentos Hernández, Navarro, Perotín, Lázaro, Ferrer, Sánchez, Suárez, y Martínez; siendo víctimas del rigor y expuestos a perder nuestras vidas y acompañar al sepulcro al malhadado General Lacy que nos sobrevivió poco tiempo²¹⁴.”

Els cabdills de la insurrecció no arribaren a posar els peus a terra i fugiren cap a Salou, i des d’allí tornaren al seu amagatall, a la casa que tenia a Vilaseca el comerciant Josep Gaya.²¹⁵

El Capità general Castaños havia guanyat de nou la partida. No obstant, una suor freda li recorria l’esquena quan escoltava alguns dels detalls de la insurrecció. Altra vegada, Milans, Mancha, Comes i els altres se li havien escapat, i només havia engarjolat poc més de la punta visible de la insurrecció. Tot d’una, ho veia molt clar,

²¹¹ Ídem

²¹² Ídem

²¹³ Ídem

²¹⁴ RODRÍGUEZ, JOSÉ. *Sucinta narracion...* p. 15

²¹⁵ Ídem

mentre mantingués en el calabós de la ciutadella al general Lacy els problemes en forma de rebel·lió no s'acabarien. Cada nova insurrecció estroncada, comportava un desgast més gran pel sistema polític i ningú sabia quan temps es podria aguantar així. Calia fer-hi alguna cosa, i donar un cop de puny sobre la taula. El consell de guerra al qual fou sotmès Lacy el condemnà a mort. Castaños horroritzat i en desacord amb la sentència, acatà l'ordre d'executar-lo quan aquesta fou ratificada des de Madrid. L'execució del general es convertí en el cant del signe de l'antic règim. Cap ni una de les autoritats de Madrid, albirava la possibilitat d'executar-lo a Barcelona ja que creien que la resposta popular era del tot imprevisible. La matinada del 30 de juny de 1817, quan tothom dormia a Barcelona, engrillonaren al general Lacy i l'embarcaren cap a Mallorca. La foscor l'arraulia quan la nit del 4 de juliol creuava les portes del castell de Bellver. Des d'aquell moment fins que l'executaren, fou acompanyat per Faustino Vidal, soldat del regiment d'Infanteria de Saragossa que havia estat designat assistent del general. Anys després, Vidal declararia el què havia succeït aquell 4 de juliol de 1817:

“tuvo varios ratos de conversación durante el día entre asuntos indiferentes, que llegada la noche le fue notificada la sentencia de muerte, por lo que entraron en su cuarto dos sacerdotes del orden de Santo Domingo, cuyos nombres ignora, quienes exhortaron cristianamente al afligido, el cual les dijo muchas veces que tenía muy en memoria a su santo por el que entiende el declarante a San Luís, que asistió al acto de suministrarle el santísimo viático por uno de dichos sacerdotes, revestido con los ornamentos correspondientes, al tratado como reo, por lo que entiende que precedió la confesión de éste: que llegada la hora de las cuatro de la madrugada del día cinco fue extraído del cuarto, y acompañado al lugar del suplicio, llevando un crucifijo en la mano, a cuya Santa figura dirigía coloquios los más piadosos, y en especial tiene presente que rezó un credo y un acto de contrición: que colocado en el patíbulo fue reconciliado por uno de los sacerdotes, y dijo en público que perdonaba a sus enemigos²¹⁶.”

Poc dies després, es confirmaven els rumors del trasllat de Lacy a Mallorca, ahora que la frustració envaïa els barcelonins quan coneixien la notícia de la seva execució. El capità Rodríguez escrivia anys després com:

“el Gobierno que vigilaba en secreto y que se apresuró a despecho de la Ley y contra las ritualidades prescritas, sancionó el impío y fatal decreto de la muerte del General Lacy que antes se supo quedar ejecutada, que dispuesta. Ésta, que propiamente puede llamarse un asesinato desconocido en Naciones

²¹⁶ ADB. Ll. 58 exp. 2 “La Junta patriótica erigida, (y aprobada por S. M.) para perpetuar la memoria del esclentísimo señor D. Luis Lacy, no pudiendo oír con indiferencia las equivocadas voces con que algunos mal informados han tratado de poner en duda los religiosos sentimientos, piedad y resignacion de que abundó en los últimos momentos de su vida aquel héroe, creyó de su obligacion implorar de la autoridad del señor Gefe superior político de la isla y reino de Mallorca, mandase tomar, acerca el particular, infomres en debida forma autorizado, cuyo resultado es a la letra como sigue:” pp. 10-11

*menos civilizadas que la nuestra, llenó de consternación a todo el pueblo, y de noble desesperación a los beneméritos cooperadores de su empresa, y a los contribuyentes al proyecto de su libertad*²¹⁷.”

La mort del general commocionà a la ciutat i garantí que els seus companys no complissin condemna en cap altra caserna fora de Barcelona. Les autoritats havien fet la demostració de força més imponent quan més dèbils eren.

Els oficials revolucionaris continuaren als calabossos de la ciutadella i els principals dirigents de les insurreccions havien fugit. Semblava doncs senzill, recompondre la xarxa de conspiradors per intentar assaltar de nou el poder. Però no fou així, durant mesos el silenci i la por s'apoderaren de la ciutat. L'execució del general havia aconseguit el seu efecte; després, de mica en mica, va renéixer l'activitat conspiradora a la ciutat. La base era la de sempre, la de tots aquells que havien participat en les insurreccions del 1817 i encara eren a Barcelona. L'estímul també estava entre barrots; els conspiradors tancats a la ciutadella ajudaven a mantenir la flama de la revolució més present que abans. Tot plegat, permetia que l'activisme polític dels revolucionaris recuperés els nivells als quals havia arribat anys abans. Afloraven de nou els conspiradors, uns més implicats en les trames de 1817 i d'altres menys, però tots treballaven en silenci esperant una nova oportunitat per desencadenar la revolució i proclamar la Constitució de Cadis. Durant el primer trimestre de l'any 1820, se succeïren les oportunitats i cadascuna d'elles era desaprofitada o avortada. A la fi, aquell matí del 10 de març, la insurrecció triomfà, malgrat que el regiment de Còrdova no sortí de la ciutadella, tal i com en un primer moment estava previst, i foren els homes dels regiments de Múrcia, de Pavia i de Winfen els que ompliren els carrers de militars.

Alguns dels conspiradors de dins i de fora de la ciutadella es retrobaren un any i escaig després, a l'interior d'una altra societat secreta, la comuneria. Les xarxes de conspiradors tingueren continuïtat després de l'execució de Lacy i després de l'èxit del pronunciament de 1820. A Barcelona, la comuneria –societat secreta nascuda a començaments de 1821– acollí militars i civils que havien teixit les xarxes de conspiradors que hi havia al darrera de la fallida insurrecció de Lacy, i de la triomfant de 1820, com Francisco Díaz Morales, Andrés Robledo, José Mª Ortega, Onofre Gomila, Ventura Escacio, Francisco Vidal, Florencio Ceruti, Pedro Villacampa,

²¹⁷ RODRÍGUEZ, JOSÉ. *Sucinta narracion...* p. 16

Marcelo Baeza, Ramón Casulá, Juan Salvá, Antonio Saura²¹⁸ i Juan Granados²¹⁹. Aquests comuners de mitjans del Trienni, havien estat membres de les societats secretes paramaçòniques de finals del Sexenni que havien participat en la mobilització revolucionària que desencadenà el pronunciament de 1820.

“Fue necesario, pues, reunirse en lugares solitarios a cubierto de los instrumentos del despotismo; establecer señales de reconocimiento para no ser sorprendidos, hacer el juramento inescrutable de sigilo, absolutamente preciso para el feliz éxito de operaciones tan importantes, y no admitir en su círculo sino a los que hubiesen dado repetidas pruebas de estar identificados con sus mismos sentimientos. Si esto es lo que se llama una sociedad secreta, no hay duda que las hubo para destruir el formidable poder de los tiranos, y debió haberlas precisamente para llevar a cabo tan vasto y filantrópico objetos. Pero, es un error creer que a las sociedades secretas se deba el restablecimiento del sistema. Si hubo alguna reunión oculta para concertar las medidas que conviniesen tomar, fue efecto de la imperiosa necesidad de sustraerse a la vigilancia de los partidarios del absolutismo. Sólo la civilización actual ha preparado la opinión pública a favor del reinado de las leyes, y las reuniones secretas no fueron más que instrumentos que los libres emplearon para romper los inhumanos hierros que nos oprimían²²⁰.”

L'èxit de la insurrecció liberal no depenia dels militars i menys encara quan aquests no havien aconseguit fer-se amb el control de la ciutadella, on hi quedaven mil homes armats fins a les dents. La victòria de la revolució la garantiren els barcelonins que ompliren carrers i places. La part civil de la xarxa de conspiradors aconseguí portar els treballadors de les fàbriques al pla de Palau, a la vegada que arrossegaven un ingent nombre de barcelonins. Qui formava aquest teixit de conspiradors? Alguns noms ja han aparegut: els germans Flórez Estrada, Carreras, Guillén de Mazón, Vicente Cabanillas, Pedro Tell, Francisco Soler, Juan Dorca o Joaquim Romá; però n'hi hagué d'altres. El

²¹⁸ Tots aquests aquests noms figuren a la llista de comuners elaborada per Marta Ruiz Jiménez en la seva tesi doctoral. RUIZ JIMÉNEZ, MARTA (1999): *El liberalismo Comunero: una consideración especial de “El Zurriago” (1821-1823)*. Tesis realitzada sota la direcció d'ALBERTO GIL NOVALES i defensada la Universidad Complutense de Madrid. Vol. III; RUIZ JIMÉNEZ, MARTA (2007): *El liberalismo exaltado*. Fundamentos. Madrid

²¹⁹ Aquest oficial fou perseguit durant els anys del Sexenni per haver participat en la temptativa de Lacy de 1817. L'any 1820 fou soci de la Societat Patriòtica dels Bons Amics de Barcelona i membre de la Junta Patriòtica de Lacy. L'any 1824 segons un informe enviat per Guillén de Mazón i Ramón María Sala es considerat com un dels caps dels comuners a Barcelona. ANP F. 7. Ll. 12005 “*Département des Pyrénées Orientales. Bureau de la Police, n. 184. Perpignan, le 7 Février 1824. Monseigneur. J'ai l'honneur d'adresser à votre excellence une notice des derniers renseignements qui m'ont été communiqués, sur l'Espagne, par les réfugiés Mazón et Sala, ou réside nu à Prades. (...) Barcelone est toujours le foyer principal des sociétés secrètes. Au nom de eux qui ont déjà été signalés connu en faisant partie, il faut ajouter les deux frères Ribot dont l'un fut membre de la Députation provinciale et l'autre fait parties de la municipalité actuelle, Altès y Gurena, secrétaire de la mairie, le prêtre Casamada, le notaire Jaumard, le procureur Llobet, le commissaire des guerres pour l'artillerie Jean Granados, Paul Poc, tous eus-ci comuneros fon la présidence de Casagemas et Roviralta*”

²²⁰ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 130, 10 de maig de 1823, pp. 1128-1131

juny de 1820 a les pàgines del diari liberal del moment, apareixia una llista dels socis de la societat patriòtica barcelonina²²¹ que havien estat perseguits durant el Sexenni absolutista. Fet l'exercici d'expurgar d'aquella llista tots els militars que havien estat acusats, involucrats o condemnats en els pronunciaments fallits entre 1815 i 1820, aflora un petit grup de civils que permet apuntar algunes línies de recerca per a reconstruir la xarxa de conspiradors barcelonins.

Els germans Francisco i José Mota són dues peces claus de la trama de conspiradors d'aquells anys; tots dos participaren al fallit pronunciament del general Lacy, organitzant un grup de ciutadans format per treballadors de fàbrica del carrer Sant Pere, dependents i veïns de les seves botigues, que havien de sortir al carrer a defensar la Constitució, un cop fos proclamada pel general Lacy²²². Francisco Mota també fou representant dels gremis i col·legis professionals que demanaren l'alliberament de Lacy, la primavera de 1817. Després de l'ocupació de Barcelona, el novembre de 1823, la política francesa obrí un expedient a Francisco Mota com a membre del darrer consistori constitucional. El 18 de maig de 1826 el prefecte del departament dels Pirineus Orientals envià una carta al ministre de l'interior francès, en la qual informava que:

“Le fameux procès du 10 mars va finir. Il y avait une foule immense d'individus compromis, et principalement 167 qui presque tous sont réfugiés à Marseille, Gènes, etc. Le fiscal a donné ses conclusions définitives d'après les quelles il y a seulement lieu a poursuivre contre Mota, chapelier, dont on ignore la résidence actuelle²²³.”

Les conclusions del fiscal²²⁴ apuntaven al barreter Francisco Mota com un dels principals artífexs de la insurrecció barcelonina. Poques setmanes després, el prefecte de Perpinyà notificava que Mota s'havia presentat davant l'audiència de la ciutat

²²¹ *Diario Constitucional, Político y mercantil de Barcelona, Papel Suelto*, 24 de juny de 1820.

²²² FONTANA, JOSEP (2002): p. 190 “*Con otra [partida] de confianza se contaba en la calle de Escudillers, donde el patriotismo exaltado de los hermanos Mota bastaba, con sus dependientes y vecinos, a cubrir el punto: en la calle de San Pedro, donde se encuentran establecidas numerosas fábricas, además que cada una de ellas era un punto en que podía contarse con todos los individuos que encerraban, había dadas disposiciones en una de las más numerosas*”

²²³ ANP F. 7. Ll. 12008 “*Extrait du Rapport du Préfet du Département des Pyrénées Orientales, en date du 18 mai 1826.*”

²²⁴ Aquesta investigació hauria de tenir continuïtat amb l'anàlisi de la repressió fernandina a Barcelona entre (1826-1828). La recerca hauria de fer-se a l'Arxiu de la Corona Aragonesa en el fons corresponent a l'Audiència. Un punt de referència per posteriors recerques són els treballs de PEGENAUTE, PEDRO (1974): *Represión política en el reinado de Fernando VII. Las Comisiones Militares (1824-1825)*. Universidad de Navarra. Pamplona; ARNABAT MATA, RAMON (2002c): “Repressió liberal i restauració de la monarquia absoluta (La postguerra de 1823-1824)” pp. 422-440 dins *Segon Congrés Recerques: Enfrontaments civils: postguerres i reconstruccions*. Avenç. Lleida; i LUIS, JEAN-PHILIPPE (2002): *L'Utopie Réactionnaire. Épuration et modernisation de l'état dans l'Espagne de la fin de l'ancien régime (1823-1834)*. Bibliothèque de la Casa de Velázquez. Madrid.

Comtal²²⁵. El maig de 1827 un cop tancat el procés judicial pels fets de Barcelona, del 10 de març de 1820, la policia francesa incorporava a la carpeta de Francisco Mota, una notícia enviada per Guillén de Mazón:

“Le chapelier Mota, municipal de 1823, a été condamné par contumace, aux travaux forcé, pour quatre ans, dans un préside d’Afrique²²⁶.”

Alguns dels ciutadans que participaren en el fallit pronunciament de Lacy o en l'intent d'alliberar-lo i pronunciar-se a favor de la Constitució, s'integraren a finals de març de 1820, en la Junta Patriòtica de Lacy que es constituí a Barcelona. Aquesta junta es consagrà a preservar la memòria i el record del general executat. El barreter Francisco Mota, el fabricant Juan Rull²²⁷, el representant dels col·legis professionals i gremis Antonio Morera²²⁸, el propietari del café Quiroga, Fortià Tortella, Francisco Soler²²⁹, Santiago Pascual y Rubio²³⁰, i l'agremiat Jaume Bosch²³¹, tot ells foren membres de la junta patriòtica de Lacy²³².

D'altres destacats conspiradors del pronunciament de Lacy, com el comerciant que finançà l'intent d'evasió del general, José Bartolí, i els ciutadans Ramón Casulá, Domingo Blancher, José Baigés y Muré, o l'impressor Juan Dorca, no ocuparen cap cadira en la Junta Patriòtica de Lacy. Aquells –i molts militars– hagueren de recordar els seves heroiques actituds i els seus patiments des de les pàgines dels diaris. Val a dir, que encara foren molts els ciutadans perseguits durant els anys de la primera restauració absolutista i que no se'n sap gairebé res, com són els casos dels següents ciutadans: Juan Salvá, Antonio Saura, José Biosca, Nicolàs Salomó, Juan Pujol, José Delecraf, Tomás Calafau, Francisco Pertierra, Melchor Didié, Isidro Llovella i José Herms y Trias, entre d'altres.

Tota aquesta corrua de personatges estaven imbricats en la insurrecció de començaments de març de 1820? No tots, però de ben segur alguns d'ells sí. Quins?

²²⁵ ANP F. 7. Ll. 12008 “Extrait du bulletin de police du Département des Pyrénées Orientales, en date du 12 juillet 1826”

²²⁶ ANP F. 7. Ll. 12008 “Extrait du Rapport du Préfet du Département des Pyrénées Orientales, en date du 3 mai 1827, correspondance du Prieur de Mazón.”

²²⁷ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 588

²²⁸ AHCB. Fons Cerimonial. 1 MI Caixa 9. Funerària Lacy 1820-1823. Carta en la qual Ignasi Morera i Sans, fill del “conspirador” Antoni Morera implicat en l'intent de pronunciament de Lacy, sol·licita feina al assabentar-se de la construcció d'un monument en honor del general

²²⁹ GIL NOVALES, ALBERTO (1991) p. 627

²³⁰ *Diario Constitucional de Barcelona*, núm. 34, 15 d'abril 1820, p. 130

²³¹ FONTANA, JOSEP (2002) p. 190

²³² AHCB. Fons Cerimonial. 1 MI Caixa 9. Funerària Lacy 1820-1823. “President, barón de Horst; Vice-president, Eudaldo Jaumeandreu; Vocals, marquès de Llió, Francisco de Paula Vidal, Miguel Plandolit, Buenaventura Martorell, Jaime Bosch, Francisco Mota, Antonio Puig i José Massanés; Secretaris, Francisco Soler i Santiago Pascual y Rubió.”

Potser per esbrinar-ho hauríem de respondre prèviament una altra pregunta. Per què els jornalers i menestrals quan els tancaren les fàbriques i els tallers, es dirigiren al pla de Palau, el 10 de març? Aquells eren anys en els quals el món popular vinculat a gremis, col·legis i fàbriques, encara reconeixia l'autoritat de les representacions polítiques emanades d'aquelles corporacions.

1.8 DE LES JUNTES TRADICIONALS A LES JUNTES REVOLUCIONÀRIES: UNA NOVA PRÀCTICA POLÍTICA.

Les autoritats borbòniques del país, si bé no incentivaven la reunió conjunta dels representants dels gremis, col·legis i fàbriques, sí la vigilaven i regulaven, dotant-la d'aquesta manera d'un vernís de legitimitat institucional. Les juntes de gremis, col·legis i fàbriques –aquesta era la manera tradicional d'anomenar-les– es formaven en situacions excepcionals, és a dir, d'extremada tensió social. Aquest cos mancomunat es convertí durant la segona meitat del segle XVIII en el millor instrument polític dels sectors urbans, no representats en les institucions municipals, per a resoldre conflictes. Les juntes permetien canalitzar el descontentament popular i alhora obrien una via negociadora amb les autoritats. Gradualment, les autoritats borbòniques del Principat s'adonaren de la utilitat d'aquesta pràctica política, ja que ajudava a resoldre algunes de les mancances estructurals dels ajuntaments catalans.

La derrota en la guerra de Successió (1700 – 1714) reportà la implementació del decret de Nova Planta que fou concebut com un estilet repressiu. La Nova Planta no s'oblidà de les institucions municipals catalanes i les substituï per l'organització política dels ajuntaments castellans. La importació de les institucions municipals castellanes deixava fora del joc polític un reguitzell de sectors socials que fins llavors havien estat representats en els municipis catalans. Els gremis, col·legis i fabricants s'havien avesat a gestionar els conflictes dels seus representats des de les institucions municipals i de sobte, n'estaven fora, i les autoritats no els reconeixien com interlocutors vàlids. L'historiador Josep Mª Torras i Ribé, especialista en la política municipal catalana del segle XVIII, ha insistit en la importància de la desaparició en els ajuntaments borbònics catalans, dels representants tradicionals escollits a partir dels organismes gremials tradicionals, per entendre la conflictivitat social que sorgí durant gairebé tot el segle. Torras i Ribé enllaça aquella desaparició amb la mobilització popular:

“inevitablemente con los episodios de movilización popular registrados en algunas poblaciones catalanas desde los años cuarenta (del siglo XVIII), y

conformarían el reconocimiento por parte de las autoridades borbónicas del papel atribuido a las instituciones gremiales como elemento vertebrador de la sociedad, y como vehículo de expresión de las quejas y del descontento popular ante el mal funcionamiento de las instituciones borbónicas, además de constituirse en un instrumento providencial para autentificar y conferir credibilidad a las reformas ante la opinión pública²³³.”

Les reformes municipals introduïdes per la monarquia borbònica durant el regnat de Carles III, havien de solucionar la conflictivitat i les queixes dels estaments no privilegiats en l'àmbit municipal. Aquelles reformes pretenien donar un espai polític a amplis sectors socials que fins llavors no podien participar en els ajuntaments, i per fer-ho, crearen les figures del “síndic personer” i del “diputat del comú”. Ambdós càrrecs eren electes i a Catalunya s'escollien a través dels gremis i col·legis professionals de cada ciutat. La reforma dels consistoris estava concebuda per denunciar l'arbitrarietat, la impunitat i la corrupció amb la qual actuaven els regidors perpetus, i per dotar de legitimitat social als consistoris municipals. La reforma el govern creava un mecanisme de control sobre l'estament privilegiat que s'havia apropiat dels ajuntaments, a la vegada que volia desactivar la creació d'organismes institucionals paral·lels, és a dir, les institucions gremials. La reforma assolí els objectius estipulats; però la monarquia fracassà. Els enfrontaments entre els nous càrrecs municipals i els regidors perpetus foren constants, i la pressió de l'aristocràcia obligà al govern a fer una contrareforma l'any 1770, i a partir de l'any següent els “diputats del comú” i els “síndics personers” a Catalunya, s'escollirien amb el mateix procediment que s'usava a Castella, és a dir, a través dels barris i les parròquies. La contrareforma era la victòria dels regidors perpetus que desnaturalitzava la representativitat dels càrrecs electes. La monarquia havia perdut el pols amb l'aristocràcia.

Durant el darrer terç del segle XVIII es produïren a Catalunya tres moments de crisi social i política: el primer fou l'avalot de quintes (1773); el segon, els rebomboris del pa (1789); i el tercer, la Guerra Gran (1793-1795). En tots ells, Barcelona es convertí en l'escenari de la crisi i en ella es foguejaren les juntes, òrgans d'excepció política, que feren sentir la veu més moderada dels sectors descontents amb les autoritats. Menció a part mereix la Guerra del francès (1808-1814), ja que la dimensió política d'aquella crisi res té a veure amb les precedents. La comparació entre els tres moments de crisi del segle de les Llums i l'inici de la revolució liberal espanyola s'ha

²³³ TORRAS RIBÉ, JOSEP M^a (2003): *Los mecanismos del poder. Los ayuntamientos catalanes del siglo XVIII*. Crítica. Barcelona, p. 160

d'acotar a alguns aspectes concrets ja que sinó es corre el perill que la flama de la revolució faci ombra a les manifestacions polítiques precedents. Durant la guerra del francès, Barcelona és ocupada del primer al darrer, fent un paper galdós en l'organització de la resistència contra Napoleó. L'aixecament contra l'ocupant, s'organitza des d'altres ciutats, alhora que creixia un nou model d'organització política capaç d'articular tot el territori, des del món local al nacional; aquest nou model d'organització política serien les juntes. Aquest nou òrgan de poder polític és objecte de la meua anàlisi i no pas les conjuntures que es desenrotllaren en cadascuna de les crisis. Malgrat tot, cal esmentar breument algunes referències bibliogràfiques fonamentals per fer més senzill l'apropament històric a cadascun d'aquells moments de crisi social i política.

En els darrers temps, la investigació sobre l'avalot de quintes de 1773 ha fet algunes passes endavant i s'han elaborat nous treballs que han replantejat la seva interpretació. La recerca de l'historiador Lluís Roura²³⁴ ha desempolsat nous materials d'arxiu sobre l'avalot i ha observat, com la tensió social continuà els anys posteriors al motí de quintes. Així doncs, Roura ha arribat a la conclusió que l'avalot fou un símptoma més del descontentament social dels catalans fruit de la política repressora, fiscalitzadora i militaritzadora de la monarquia borbònica cap a Catalunya. Abans d'ell, molts altres historiadors havien escrit sobre aquests esdeveniments, tot i que la majoria ho havien fet d'esquitllada i s'havien concentrat en l'estudi d'algun aspecte en particular. N'és un molt bon exemple, la biografia que del Bisbe Climent fa l'historiador Francesc Tort²³⁵ en la qual aprofundeix en l'actuació del bisbe durant aquells anys que determinaren la seva carrera eclesiàstica. L'estudiós del dret Carlos Garriga²³⁶, aborda l'anàlisi del conflicte institucional entre els nous òrgans polítics apareguts a Barcelona durant la revolta, i l'acció paranoica del consell de Castella. Des d'una perspectiva ben diferent, els articles de Alfonso Menéndez²³⁷ i de J. Santaló i Peix²³⁸ subratllen el caràcter

²³⁴ ROURA, LLUÍS (2001): "Subjecció i militarització a la Catalunya del segle XVIII" pp. 289-315 dins ALBAREDA, J., ARRIETA, J., FONTANA, J. (ed.) *Del patriotisme al catalanisme*. Eumo. Vic; ROURA, LLUÍS (ed.) (2002): *Pedro de Lucuce. Precauciones contra alborotos, motines y rebeliones en la plaza de Barcelona*. Eumo. Vic; ROURA, LLUÍS (2003): "La Diputació de Catalunya de 1773" *Pedralbes*, núm. 23, pp. 237-261; i ROURA, LLUÍS (2006): *Subjecció i revolta en el segle de la Nova Planta*. Eumo. Vic.

²³⁵ TORT MITJANS, FRANCESC (1978): *El Obispo de Barcelona Josep Climent i Avinent*. Balmes. Barcelona.

²³⁶ GARRIGA, CARLOS (1997): "La enfermedad política de Cataluña: en torno a la diputación de los colegios y gremios de Barcelona (1773-1775)" *Anuario de Historia del Derecho Español*, LXVII-I, pp. 721-748

²³⁷ MENÉNDEZ, ALFONSO (1991): "Victoria por los catalanes. Los motines de Barcelona de 1773" *Pedralbes*, núm. 11, pp. 119-129

social i antisenyorial de la revolta encapçalada pels gremis. Precisament, al món gremial barceloní ha estat investigat per l'investigador Pere Molas²³⁹, i per acabar aquest petit estat de la qüestió bibliogràfica cal esmentar les obres de Joan Mercader²⁴⁰, Eduard Escartín²⁴¹, Marina López i Ramon Grau²⁴² que ajuden a reconstruir el funcionament de les institucions i de la vida política de les autoritats borbòniques del Principat durant aquells anys.

Els rebomboris del pa (1789) és una crisi menystinguda per la historiografia catalana, ja que fa anys que no hi ha nous treballs sobre aquesta. Encara avui, són fonamentals les obres d'Irene Castells²⁴³ i d'Enric Moreu-Rey²⁴⁴, la primera s'apropà a la crisi amb l'utilatge metodològic de l'escola de Labrousse, mentre E. Moreu-Rey ho feia a partir de les fonts indirectes escrites pels observadors de l'època. Tots dos conclogueren que el rebombori era una crisi de subsistència típica d'antic règim, i amb un abast molt limitat fora de Barcelona i la seva àrea d'influència, que no anava més enllà de Sabadell. D'altra banda, la interpretació sobre els fets l'ha modificat Oriol Pi i Cabanyes²⁴⁵ a partir d'un text d'Ignasi Bruguera coetani als fets en el qual s'emfasitza el paper de la noblesa, dels col·legis professionals i dels gremis en l'apaivagament de la crisi social.

El tercer moment de crisi fou la guerra contra la França de Revolució (1793-1795) que ha donat lloc a un allau de estudis. La meua intenció no és fer un extens i completa relació de les recerques sobre la guerra sinó que em limitaré a mencionar les obres fonamentals i alguna monografia sobre les innovacions institucionals que articularen la defensa del Principat. L'historiador Lluís Roura²⁴⁶ ha modernitzat el coneixement al voltant de la Guerra Gran i les seves investigacions han reeixit en una de les obres de referència. Els hispanistes francesos han abordat la temàtica des d'una

²³⁸ SANTALÓ I PEIX, JOSEP (1997): "L'avalot de quintes de 1773, un exemple de resistència popular" pp. 81-92 dins ARNABAT, RAMON (ed.) *Moviments de protesta i resistència a la fi de l'Antic Règim*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

²³⁹ MOLAS RIBALTA, PERE (1970): *Los gremios barceloneses del siglo XVIII*. Confederación Española de Cajas de Ahorro. Madrid; i MOLAS RIBALTA, PERE (2002) "Reflexions sobre la societat barcelonesa del segle XVIII" *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 7, pp. 51-69

²⁴⁰ MERCADER, JOAN (1957): *Els Capitans Generals al segle XVIII*. Teide. Barcelona.

²⁴¹ ESCARTÍN, EDUARD (1988): "Els Intendents de Catalunya en el regnat de Carles III" *Pedralbes*, núm. 8-II, pp. 107-117

²⁴² GRAU, RAMON I LÓPEZ, MARINA (1988): "L'ajuntament de Barcelona sota Carles III (1759-1788). Un esquema històric" *Pedralbes*, núm. 8-II, pp. 27-39

²⁴³ CASTELLS I OLIVÁN, IRENE (1970): "Els rebomboris del pa de 1789 a Barcelona" *Recerques*, núm. 1

²⁴⁴ MOREU-REY, ENRIC (1967): *Revolució a Barcelona el 1789*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.

²⁴⁵ PI DE CABANYES, ORIOL (1972): "Dos textos inèdits sobre els rebomboris del pa de 1789: els manuscrits de Ramon Cornet i d'Ignasi Bruguera i Almirall" *Miscellanea Barcinonensia*, núm. 31,

²⁴⁶ ROURA, LLUÍS (1993): *La guerra gran a la ratlla de França. Catalunya dins la guerra contra la Revolució Francesa (1793-1795)*. Curial. Barcelona.

perspectiva dual, és a dir, per un costat, han observat la guerra des de la França de la Convenció i per l'altre, han analitzat l'impacte de les idees, pràctiques i polítiques revolucionàries en la societat espanyola de l'època; l'historiador J. R. Aymes²⁴⁷ ha escrit articles i una monografia des d'aquest punt de vista. Més enllà, dels autors esmentats cal citar a dos dels clàssics, Angel Ossorio²⁴⁸ se submergí en els arxius aportant tot un reguitzell d'informacions noves sobre la guerra, i Pierre Vilar²⁴⁹, que donà més dinamisme a la recerca històrica esbossant una nova interpretació a partir de la resposta divergent i heterogènia dels catalans davant la guerra. Per a la meua temàtica d'estudi, ha estat fonamental la consulta de l'article de Josefina Ruiz²⁵⁰, que analitza la formació i funcionament de la Junta de Comissionats de Barcelona. Finalment, voldria fer esment d'algunes investigacions iniciades en el darrer lustre i que han començat a donar els seus fruits, és el cas de Jordi Llimargas²⁵¹ i de Betlem Castellà²⁵².

La imminència del segon centenari de la Guerra del Francès, ha generat un munt de publicacions sobre aquest fet. El meu interès no rau en la guerra sinó en un aspecte en particular d'aquesta, la formació de juntes. La historiografia²⁵³ ha dedicat un immens volum de pàgines a les juntes ja que en elles s'ha debatut el tarannà dels inicis de la revolució liberal espanyola. La polèmica entre els historiadors Ángel Martínez de Velasco²⁵⁴, que interpretava les juntes com un element de continuïtat respecte les

²⁴⁷ AYMES, J. R. (ed.) (1989): *España y la Revolución Francesa*. Crítica. Barcelona; i AYMES, J. R. (1991): *La guerra de España contra la Revolución Francesa (1793-1795)*. Instituto de Cultura Juan Gil Albert. Alacant.

²⁴⁸ OSSORIO, ANGEL (1931): *Historia del pensamiento político catalán durante la guerra de España con la República Francesa (1793-1795)*. CIAP. Madrid. Hi ha una reedició a l'editorial Grijalbo. Barcelona, 1977.

²⁴⁹ VILAR, PIERRE (1973): "Ocupació i resistència durant la Guerra Gran i en temps de Napoleó" dins *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII*. Curial. Barcelona.

²⁵⁰ RUIZ, JOSEFINA (1987): "Defensa y juntismo en la Barcelona de la Guerra Gran (1793-1795)" *Trienio*, núm. 10, pp. 27-44

²⁵¹ LLIMARGAS, JORDI (1999): *Consens i coerció en l'exercici del poder a Catalunya. La junta provincial de 1794-1795*. Universitat Pompeu Fabra. Treball de recerca inèdit. Barcelona i LLIMARGAS, JORDI (2005): "La Junta de la Província de 1794-1795: una assemblea representativa per a Catalunya" pp. 645-661 dins J. SOBREQUÉS, J. AGUIRREAZKUENAGA, M. MORALES, M. URQUIJO i M. CISNEROS (coord.) *Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries*. Parlament de Catalunya. Barcelona.

²⁵² CASTELLÀ, Mª BETLEM (2000): "La Guerra Gran a l'abric de la historiografia catalana" *Manuscrits*, núm. 18, pp. 199-217; i CASTELLÀ, Mª BETLEM (2004): *Legisladors a cavall, intermediaris en campanya i forjadors d'un somni: comissaris i representants en missió en el sud-est francès (1792-1795)*. Universitat Autònoma de Barcelona. Treball de recerca inèdit. Bellaterra.

²⁵³ AYMES, JEAN-RENÉ (1992): "Las nuevas autoridades: las Juntas. Orientaciones Historiográficas y datos recientes" dins ENCISO RECIO, LUÍS MIGUEL (ed.) *Actas del Congreso Internacional. El Dos de Mayo y sus precedentes*. Madrid Capital Europea de la Cultura. Madrid.

²⁵⁴ MARTÍNEZ DE VELASCO, ÁNGEL (1972): *La formación de la Junta Central*. Ediciones de la Universidad de Navarra. Pamplona.

institucions de l'antic règim, i Miguel Artola²⁵⁵, que les valorava com l'instrument de la revolució i del canvi polític, polaritzà la recerca durant dècades. Des del bicentenari de la revolució francesa han aparegut noves publicacions que han obert una tercera via. Al capdavant d'aquest punt de vista hi trobem l'historiador Antoni Moliner²⁵⁶ que defineix les juntes com l'instrument de redistribució del poder polític entre les oligarquies locals, que trenca amb les institucions tradicionals, i vertebrada i legitima la construcció de l'Estat. D'altres historiadors com Pedro Ruiz Torres²⁵⁷, o José María Portillo Valdés²⁵⁸ han tallat el nus gordià que unia el caràcter de la revolució espanyola amb les juntes, insistint en la importància d'altres transformacions polítiques i socials al marge d'aquells òrgans de poder. La historiografia ha polemitzat també al voltant del caràcter provincialista o unitari de la formació de juntes. Les obres de Pierre Vilar²⁵⁹ o Maties Ramisa²⁶⁰, han resseguit els punts de contacte entre l'emergència de les juntes i el manteniment de concepcions autonomistes o provincialistes del Principat. Un cop enllestida, aquesta breu passejada historiogràfica per cadascuna de les crisis citades, m'endinsaré en l'anàlisi comparativa del procés de formació de juntes.

En totes els moments de crisi esmentats, les autoritats de Catalunya havien de garantir l'ordre públic i el control sobre els arrauxats sectors populars de Barcelona. L'avalot de quintes i els rebomboris del pa foren dos moments de revolta social en els quals la violència i el desordre s'apoderà dels carrers. La Guerra Gran mobilitzà a les tropes de la guarnició de Barcelona, deixant una ciutat sense soldats que la protegissin. A les guerres, la vida a la reraguarda és eixelebrada i plegada de batusses i festes. Durant la Guerra Gran, Barcelona era lluny del front, però es convertí en camp de

²⁵⁵ ARTOLA GALLEGU, MIGUEL (1983): *La España de Fernando VII*. Editorial Espasa-Calpe. Madrid.

²⁵⁶ MOLINER PRADA, ANTONI (1989): *La Catalunya resistent a la dominació francesa (1808-1812)*. Edicions 62. Barcelona; MOLINER PRADA, ANTONIO (1997b); MOLINER PRADA, ANTONIO (2004): "Crise de l'état et nouvelles autorités: les juntes lors de la guerre d'indépendance" *Annales historiques de la Révolution française*. Paris, núm. 2, pp. 107-128; i MOLINER PRADA, ANTONIO (2006): "El juntismo en la primera mitad del siglo XIX como instrumento de socialización política" *Coloquio sobre la guerra de la independencia*. Casa Velásquez. Madrid. (en premsa)

²⁵⁷ RUIZ TORRES, PEDRO (1982): *Señores y propietarios. Cambio social en el Sur del País Valenciano (1650-1850)*. Valencia; i RUIZ TORRES, PEDRO (1994): "Del antiguo al Nuevo Régimen: carácter de la transformación" pp. 159-192 dins AADD. *Antiguo Régimen y liberalismo. Homenaje a Miguel Artola*. Vol. I. Visiones Generales. Madrid.

²⁵⁸ PORTILLO VALDÉS, JOSÉ M^a (2000): *Revolución de nación orígenes de la cultura constitucional en España, 1780-1812*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.

²⁵⁹ VILAR, PIERRE (1982): "Ocupantes y ocupados: algunos aspectos de la ocupación y resistencia en España en 1794 y en tiempos de Napoleón" (el text original és el d'una conferència impartida a Brussel·les el 1968) dins *Hidalgos, amotinados y guerrilleros*. Crítica. Barcelona.

²⁶⁰ RAMISA, MATIES (2002): "Guerra, economia i política a Catalunya a les acaballes de la guerra del francès" *II Congrés Recerques. Enfrontaments civils: postguerres i reconstruccions*. Pagès. Lleida; i RAMISA, MATIES (2005): "El paper de les elits dirigents a Catalunya" *Congrés Ocupació i Resistència a la Guerra del Francès (1808-1814)*. Museu d'Història de Catalunya. Barcelona. (en premsa)

batalla de conspiracions, complots i aldarulls. La guerra havia legitimitat la barbàrie; i els menestrals, els jornalers i els mateixos soldats, alliberaven la seva ràbia contra l'enemic allà on fos. El més nimis dels rumors podia aixecar la sospita d'una conspiració i desencadenar un aldarull que arremetia contra les casernes on estaven reclosos els presoners. La virulència i la ferotgia d'aquells atacs només era comprensible pel torrent d'emocions pel qual transcorria la guerra.

Fou durant l'avalot de quintes, quan les autoritats utilitzaren els gremis i els col·legis professionals per recuperar la tranquil·litat pública. Aquells constituïren un òrgan mancomunat format pels seus representants i reconegut pel poder polític del Principat. El nou òrgan gremial, rebria el nom de *Junta de Gremis i Col·legis*, i es convertiria en l'intermediari idoni per resoldre els conflictes entre els revoltats i les institucions. Els membres de la junta no eren els que manifestaven el seu desacord, pels carrers sinó un grup benestant de menestrals i professionals. Però la rellevància de la junta, rau en el què deien i l'autoritat que tenien sobre els revoltats. L'organisme mancomunat s'arrogava algunes de les demandes dels insurrectes i obria un espai de negociació amb les autoritats. Els qui protestaven se sentien representats per la junta malgrat, que quan aquesta formulava les seves demandes moderava el to de la protesta. La percepció sobre la junta era diferent segons uns i altres, els esvalotadors la concebien com un òrgan tradicional que representava el món popular enfront dels abusos dels privilegiats, mentre que les autoritats la utilitzaven com un mal menor ja que era l'eina més eficaç per eradicar les tensions socials. Tots dos contrincants atorgaven a la junta gremial una autoritat social que no era reconeguda institucionalment per la monarquia borbònica. Aquesta pràctica política afavoria la cohesió del món popular, alhora que el vertebrava políticament al voltant dels gremis.

L'experiència política de l'avalot de quintes quallà en l'enteniment de les autoritats que respongueren amb més agilitat i perspicàcia durant els rebomboris del pa. Al tercer dia d'aquestes aldarulls –el 3 de març de 1789–, les autoritats, els aristòcrates, els notables i els representants dels gremis i col·legis de la ciutat, ja havien creat un nou òrgan polític per sortir de la crisi, la *Junta d'autoritats, notables i gremis*. Aquesta vegada, la Junta era quelcom més que un intermediari, era l'espai en el qual havia de resoldre's el conflicte. La junta mancomunada aglutinava a tots els representants tradicionals de la ciutat, desnaturalitzant la capacitat de l'ajuntament de gestionar els conflictes. En aquesta junta confluïen dues pràctiques polítiques, d'una banda, l'organització política gremial basada en l'autoritat i la representativitat que els gremis

tenien tradicionalment sobre el món popular urbà, i de l'altra, la necessitat de les autoritats catalanes de mancomunar-se per constituir un junta d'autoritats que facilités la coordinació i l'eficàcia de les diverses institucions. Aquesta necessitat s'expressà per primera vegada quan es constituí la *Junta de Govern de Catalunya* el 1776, que havia de reduir les tensions entre les institucions i fer més eficaç l'exercici del poder, alhora que havia de proporcionar abundant informació per controlar el Principat. La *Junta de govern* vigilà el territori per no perdre'n el control, a la vegada que es convertia en una eina de centralització del poder polític.

La junta d'autoritats, notables i gremis de 1789 recull ambdues pràctiques polítiques i esdevé un nou model de gestió de les tensions socials en el què les autoritats subverteixen l'arquitectura institucional de la Nova Planta per construir un nou espai polític. Un espai institucionalment *alegal* amb una àmplia vocació de representació social i al que s'atorgava una autoritat reconeguda per tothom. La junta neix per les mancances del sistema municipal borbònic, i aconsegueix un nou equilibri polític entre estaments. La realitat social de Catalunya no s'adequava a l'estructura institucional dibuixada per la Nova Planta i el biaix el corregeix el nou òrgan polític. La junta no és un retorn al passat mitificat sinó que representa el projecte de futur per consolidar el sistema polític borbònic i absolutista. La conflictivitat féu necessària la junta, ja que recupera els gremis com element vertebrador del món popular. La reunió en una junta d'ampli espectre social, és la pràctica que revolucionarà la política local avesant als diversos representants de la comunitat a trobar-se en un espai comú. Les autoritats han assimilat la junta gremial però no han pogut fer-la desaparèixer de la política.

Només feia quatre anys d'aquell 1789 quan començà la guerra entre la monarquia borbònica i la França de la Convenció. Els Pirineus foren l'escenari bèl·lic, però la resistència s'articulava des de Barcelona. El monarca ben aviat demanà a totes les institucions i autoritats del Principat un esforç perquè l'ajudessin a guanyar la guerra. El prec del monarca anunciava el caràcter excepcional del conflicte. La guerra al Principat, fins llavors, era un record nebulós que es remuntava vuitanta anys enllà. En la demanda del monarca les autoritats perceberen la justificació de les mesures extraordinàries. Ningú havia oblidat l'avalot de quintes i els rebomboris del pa, i cada vegada que els rememoraven, els mudava la cara. Actuaren ràpid sense dubtar. Quan el 1793 arribà la primavera ja feia alguns dies que l'ajuntament, nobles, metges, advocats, fabricants i els col·legis i gremis, s'havien reunit per separat per escollir els seus comissionats o representants. A finals de març, la *Junta de Comissionats de Barcelona*

quedà constituïda i de la mateixa manera, a tots els corregiments del Principat es crearen juntes que s'articularen mitjançant la *Junta de Comissionats dels Corregiments de Catalunya* o *Junta General de Defensa*. Les juntes vertebraven la defensa de Catalunya i assumien les competències de govern sobre el territori en guerra. El model de junta experimentat durant els rebomboris del pa, era la base de l'organització política del Principat durant la guerra. La Junta de Comissionats de Barcelona no era un calc respecte l'homònima del 1789, sinó que s'hi havien produït algunes novetats. El comissionat més nombrós era el dels gremis i col·legis, el de l'ajuntament tenia dos representants menys i la resta els seguien a molta distància²⁶¹. Els gremis i col·legis tenien més d'un terç dels representants de la junta, perquè l'experiència de l'avalot de quintes havia demostrat la dificultat d'organitzar una quinta sense comptar amb ells. Les autoritats només podien guanyar la guerra si mantenien l'ordre públic a la reraguarda. Una elevada representació del món popular a través del comissionat de gremis i col·legis, era la moneda de canvi per garantir la tranquil·litat. La Junta de Comissionats consolidava la participació dels representants tradicionals del món popular en les institucions de govern de la ciutat. Aquella junta tenia una vida política acotada a la durada del conflicte. Però les guerres no s'estronquen com un aldarull. La vida de la guerra permetrà que bona part dels sectors populars barcelonins es desil·lusionin amb l'actuació dels seus comissionats. La distància entre les demandes populars i l'acció de govern dels agremiats havia esdevingut irrecuperable. La manera de fer política dels gremis, estava condicionada pels límits dels òrgans gremials que eren concebuts per no qüestionar-se l'organització política de la societat, sinó per resoldre els problemes puntuals que neguitejaven als sectors populars. L'autoritat dels gremis en el món popular s'havia esquerdat i des de llavors l'esquerda no deixaria de fer-se més gran. L'actitud poruga dels gremis respongué a la manca de sintonia amb els altres comissionats de la junta barcelonina, que posaren pals a les rodes al desplegament polític de la junta. Els comissionats més imbricats en les institucions borbòniques esvaïren l'autonomia política de la junta al plegar-se a la voluntat dels agents de la monarquia.

Les juntes desaparegueren amb la fi de la Guerra Gran. Tretze anys després, una nova guerra, la del Francès (1808-1814), les llançà de nou a la palestra política. Aquelles juntes s'assemblaven tant a les precedents que gairebé ningú podia dubtar de

²⁶¹ RUIZ, JOSEFINA (1987) p. 30

la seva legitimitat. Però, tot sovint, les semblances enganyen. I les guerres tenen conseqüències del tot imprevisibles. La invasió napoleònica detonà la crisi política de la monarquia espanyola, que es reflectí en l'esfondrament de les institucions borbòniques de manera irremeiable quan aquestes es posaren al servei de l'invasor. Les juntes sorgiren de la tradició política per omplir el buit de poder, gestionar la resistència contra les tropes de Napoleó i garantir l'ordre social establert. Les juntes eren l'autoritat constituïda per la legitimitat que les atorgava la pràctica política dels darrers quaranta anys. Els membres de les juntes no eren estranys a la política, ja que eren plenes d'aristòcrates, eclesiàstics, militars, comerciants, fabricants i artesans. Així doncs, la composició social de les noves autoritats no havia canviat però sí els límits de la seves decisions. La presència dels representants tradicionals del món popular era, si fa no fa la mateixa, tot i això la seva veu podia escoltar-se més fort. S'havien ensorrat les parets que dividien els estaments i les corporacions en les juntes anteriors. Les juntes havien legitimat la seva autoritat apel·lant al retorn de la sobirania al poble després de l'enfonsament de la monarquia. El poble constituent les juntes com a l'òrgan que els representava, havia delegat momentàniament en elles la sobirania. Les juntes provincials eren les dipositàries d'una sobirania que per definició era indivisible. Per tot plegat, la segmentació en estaments o corporacions a l'interior de la junta era impensable. Els representants del món popular escollits mitjançant els gremis i col·legis, es diluïen entre els altres membres de les juntes. Aquestes eren un cossos electes i compactes sense particularismes motivats per interessos corporatius. Tots els seus membres representaven a tot el poble. La qualitat de sobiranes de les juntes havia modificat la pràctica política tradicional en la que es basaven. Les juntes de la Guerra del Francès havien desnaturalitzat les juntes del segle XVIII, que aglutinaven a les autoritats i a tots els representants de les diverses corporacions que hi havia a la ciutat.

La victòria espanyola aconseguí l'anhelat retorn de Ferran VII. El monarca, quan trepitjà la costa espanyola, modificà el rumb que li havien traçat les Corts i es dirigí a València per reunir-se amb alguns diputats i una part de l'exèrcit. Ferran VII alçà la veu i l'espasa contra el govern constitucional. El cop d'estat havia triomfat de la mà de l'exèrcit i els 69 diputats anomenats els *Persas*. El 4 de maig de 1814, el rei abolia la Constitució de 1812 i derogava tota l'obra legislativa dels liberals. Els colpistes emprengueren la tasca de reprimir i empresonar a tots els que havien manifestat idees revolucionàries. La contrarevolució s'havia apoderat del govern de la monarquia. La restauració fracassà en el seu intent de retornar a l'absolutisme precedent. Els súbdits de

la monarquia després de sis anys sense monarca i inserits en un procés revolucionari, s'havien transformat, i no es podia fer marxa enrere. El degoteig sistemàtic d'insurreccions fallides per tornar a proclamar la Constitució, excità la por d'un govern, cada vegada, més repressor.

1.9 LA JUNTA DE GREMIS, COL·LEGIS I FABRICANTS PER SALVAR LA VIDA DE L. LACY

El pronunciament del general Luís Lacy fracassà, i el 11 d'abril de 1817, sis dies després, Lacy entrava a la presó de la Ciutadella. En saber-se la notícia, la ciutat es despertà trasbalsada; mentre alguns companys d'armes del general rumiaven la manera d'alliberar-lo, la tensió del món popular barceloní creixia. Com si quaranta anys no fossin res, alguns prohoms i cònsols dels gremis demanaren al Capità general que els permetés reunir-se perquè:

“Ellos necesitan juntarse para tratar asuntos del interés de los mismos, y para cuanto conceptúen digno de hacer para que quede más manifiesto su amor a S. M. R. y su fidelidad; y como para ello necesitan permiso de V. E., por tanto a V. E. suplican se digne concederles dicho permiso para que puedan juntar en convocatoria general a dichos gremios por medio de sus prohombres, a los cónsules de los colegios, y a los representantes de las fábricas y nobles artes, en la sala de tejedores de velos de dicha ciudad, y con asistencia de escribano y del ministro que V. E. destinare²⁶².”

El 16 d'abril començaven les sessions de la *Junta Gremial* amb la presència de l'alcalde major de la ciutat. Antonio Morera, prohom primer del gremi dels sastres, i Francisco Mota, síndic del de barreters, entregaven en nom de tots els reunits, una declaració d'intencions a l'alcalde en la qual agraiïen que el Capità general els hagués permès reunir-se:

“para que éstos contribuyesen a la tranquilidad pública en unos días en que el gobierno se hallaba ocupado con motivo de lo que S. E. hizo notorio en el manifiesto que se publicó en doce de los corrientes²⁶³.”

Els agremiats, col·legiats i fabricants es posaven al servei del govern per a contribuir en tot allò que fos necessari, ahora que proposaven:

“que se forme un plan como mejor se pueda servir en este lance a satisfacción del gobierno, y se nombre para ello unos comisionados que al paso que se entiendan con este nombre de todas las corporaciones, distribuyan a éstas lo hacedero para el mejor y más exacto servicio, y para que con los hechos

²⁶² AHC. Papeles Reservados de Fernando VII. Leg. 41. f. 358, Barcelona, 14 d'abril de 1817.

²⁶³ AHC. Papeles Reservados de Fernando VII. Leg. 41. f. 359, Barcelona, 16 d'abril de 1817

*sea confirmada la opinión que gozan de ser fieles al Rey, y de interesarse en la tranquilidad y orden público*²⁶⁴.”

Immediatament després escolliren a Jaime Reniu, prohoms dels espasers, Antonio Morera, José Puig y Fages, prohoms dels serrallers, i Francisco Mota com a representants de la comissió o junta gremial. Els comissionats, mentre durés la situació de crispació social, se'ls donaven amplis poders:

*“hacer y operar cuanto consideren oportuno al bien y tranquilidad pública; y a la conservación de los derechos de S. M. y de los particulares nombrando los individuos de los colegios, gremios y fábricas que sean de su satisfacción para auxiliar y cooperar a las disposiciones y operaciones del gobierno, empleando y gastando para ello, cuanto consideren necesario, repartiéndolo proporcionalmente entre dichos colegios, gremios y fábricas, que a todo prometen atender y cumplir bajo la obligación de todos los bienes réditos y emolumentos de su respectivo colegio, gremio o corporación y que no lo revocarán en tiempo ni por motivo alguno durante las presentes circunstancias*²⁶⁵.”

Un cop constituïda la junta i perfilats els poders i els límits dels representants, es donà a conèixer la motivació que l'havia impulsat, *“ha llegado el momento que todas las corporaciones deben hacer un sacrificio digno de las mismas, a favor del teniente general D. Luis Lacy. No ignoran Vds. que Cataluña debió su salvación al heroísmo de este guerrero.”* Els congregats es postulaven a favor d'adreçar una súplica al monarca i alertaven que el:

*“general Lacy, que en la actualidad está preso en la ciudadela, se le va a juzgar irremisiblemente por un consejo de guerra. Ni a Vds. ni a mí nos es permitido entrar a examinar su causa, pero sí nos es lícito representar a S. M. para implorar su benignidad de que el caso sea susceptible: y por lo mismo propongo a esta junta que así se haga en nombre de la misma, y por medio de los comisionados que tuviese a bien elegir. En vista de lo cual, y oída la exposición, los mismos concurrentes a una voz, han dicho que ratificando la comisión a los mismos sujetos que anteriormente hecha*²⁶⁶.”

Aquella tarda, els representants de la junta signaven la súplica dirigida al monarca, recordant-li que la seva era la veu de:

*“cuarenta mil almas que representan los suplicantes, de cuya convocatoria se acompaña el debido testimonio, a postrarse llorando alrededor del trono, con el fin de conseguir del magnánimo Fernando la primera gracia que le piden perdonando la vida al teniente general D. Luis Lacy, si resultase que con ella debiese expiar su extravío y error*²⁶⁷.”

²⁶⁴ Ídem

²⁶⁵ Ídem

²⁶⁶ AHC. Papeles Reservados de Fernando VII. Leg. 41. f. 360, Barcelona, 16 d'abril de 1817

²⁶⁷ AHC. Papeles Reservados de Fernando VII. Leg. 41. f. 357, Barcelona, 16 d'abril de 1817

Quaranta anys després, els gremis i col·legis havien tornat a constituir un òrgan que els representés per poder assolir algunes de les demandes dels sectors populars barcelonins. El pas del temps, s'havia deixat sentir en els gremis i col·legis, i no aconseguien arrossegar les multituds d'anys enrere. Els mateixos agremiats sabien que amb prou feines podien representar un terç de la població barcelonina. La societat s'havia transformat, i els gremis havien perdut la supremacia precedent. D'aquesta manera, la creació de la junta gremial fou el cant del cigne de la capacitat mobilitzadora dels gremis. El malestar de la ciutat quedà palès amb la constitució de l'òrgan gremial, però amb això no n'hi havia prou. La junta gremial fracassà i el mes de juliol executaren a Lacy; els dies de fer d'intermediaris entre institucions i món popular, i d'autoritat suprema en el si del món popular, s'havien acabat, ja no era útil una institució antiga tot i que tingués objectius revolucionaris.

Tres anys després, quan començava a configurar-se una opinió pública des de les pàgines dels diaris, favorable a la dissolució dels gremis, els comissionats d'aquella junta gremial relataven les conseqüències que patiren per haver adreçat la súplica al monarca:

“A pocos días de haberse enterado de ella S. M., como hubiese recibido el gobierno diferentes papeles firmados por personas enemigas eternas de las luces, desacreditando altamente a la Comisión, expidió un interrogatorio para que se averiguase entre otras cosas, cuales eran las circunstancias y relaciones de los que habían firmado la representación y las del autor de ella: y aunque una indignación de esta naturaleza debía amilanar a cualquiera, principalmente habiéndonos visto insultados en varios parajes públicos de esta ciudad por personas de mucha distinción, diciéndonos, que debíamos sufrir igual castigo al que se daría al general Lacy y otras expresiones denigrativas de todas nuestras operaciones, la Comisión siempre impávida y serena, resolvió con acuerdo del citado D. Ramón María Sala que sufriría cuantas aflicciones fuesen de menester con la mayor resignación siempre que se procediese contra sus personas y familias²⁶⁸.”

En uns paràgrafs més endavant s'observa com els representants gremials atribuïen el seu fracàs a la incapacitat dels gremis de la resta de la monarquia d'organitzar-se i oposar-se a la política repressora del monarca. La junta gremial barcelonina no havia aconseguit arrencar un moviment juntista: la creació de juntes arreu del territori. Implícitament, els comissionats havien assumit que les juntes gremials podien estendre's de la mateixa manera que ho feren les juntes durant la

²⁶⁸ AHC. Papeles Reservados de Fernando VII. Leg. 41. f. 355, Barcelona, 18 d'abril de 1820

Guerra del Francès. Per als agremiats barcelonins, era lògica la continuïtat entre ambdós procediments de formació de juntes, ara bé no tenien en compte que la realitat social de Barcelona diferia de la de les altres ciutats d'Espanya. La filiació entre els juntes gremials i les sobiranes de la guerra contra Napoleó, era difícilment exportable fora del Principat. Amb aquestes paraules ho explicaven els comissionats:

“¡Qué lástima que las demás provincias no hubiesen tenido los colegios, gremios y fábricas de Barcelona, que tan voluntariamente ofrecieron sacrificarse en las aras preciosas de la patria, cuando el crimen ministerial de aquellos tiempos arrancaba del seno de ellas a sus verdaderos hijos!!! No habrían perecido tantos guerreros en el suplicio, ni habrían sido tantos los dignos diputados de Cortes que lanzados en los presidios y en reclusiones horrosas, han estado sufriendo hasta ahora todo el peso de la barbarie²⁶⁹.”

L'abril de 1817, la junta gremial no podia usar els mecanismes tradicionals per obtenir els seus objectius. La negociació amb les autoritats era inviable, sobretot quan el que es volia assolir anava en contra de la supervivència del sistema polític tradicional. D'ençà del retorn de Ferran VII i la derogació de la Constitució, s'havien succeït amb assiduitat els pronunciaments constitucionals. La debilitat dels governs de Ferran VII es dissimulava amb la repressió. La junta de 1817 manifestà la seva incapacitat per mobilitzar el món popular; i sense aquesta qualitat, el fracàs estava assegurat, condemnant a mort a Lacy. Aquella primavera de 1817, els gremis esmicolaren una mica més la seva autoritat entre els sectors populars. Altra vegada, les institucions gremials s'havien vist desbordades per un conflicte revolucionari. Un bon grapat d'agremiats podien sentir-se propers a les propostes dels liberals, però des d'uns organismes gestors anacrònics, no podien assaltar el poder i havien de conformar-se en minimitzar els efectes de la repressió. Alguns d'ells, emprenien alhora d'altres camins, optaven per la conspiració per alliberar el general Lacy i, un cop lliure, posar-lo al capdavant d'un nou pronunciament. Aquest és el cas de Francisco Mota, comissionat de la junta gremial que participà en una de les conspiracions fallides per alliberar Lacy, conjuntament amb el seu germà José, i amb l'impressor Dorca²⁷⁰.

Els complots dels revolucionaris romperen en intents insurreccionals fallits durant els mesos de gener i febrer de 1820. El Capità general Castaños, i el Governador militar de la ciutat Francisco Copons, cercaven tots els recursos que tenien al seu abast per frenar l'inevitable. El governador rememorava en les seves memòries les mesures

²⁶⁹ Ídem

²⁷⁰ CURET, FRANCESC (1971) p. 115

que s'adoptaren “*para evitar que el contagio revolucionario penetrase en Cataluña*”²⁷¹.” El 5 de març de 1820, Castaños convocà als prohoms de gremis i col·legis perquè li garantissin la tranquil·litat dels carrers. Els agremiats percebien la imminència de la fi del sistema i no es comprometeren amb Castaños, ans el contrari. Havien après la lliçó, si el 1817 s'empararen en els mecanismes tradicionals per sortir del conflicte, aquest cop n'hi havia prou en deixar-se portar. Castaños en la seva lluita desesperada per la supervivència, no els arrossegaria. El sistema feia aigües i només calia esperar que s'enfonsés; no tothom esperà pacientment, alguns decidiren foradar el sistema perquè l'aigua entrés més ràpidament. Francisco Mota, representant de la junta de 1817 i diputat del comú de l'ajuntament de 1820, i el fabricant Juan Rull, decidiren reforçar la conspiració revolucionària per assegurar el seu triomf el 10 de març. De bon matí, alguns tallers i fàbriques tancaren les portes, instigant als treballadors perquè anessin al pla de Palau. A mig matí, la plaça era plena a arrebossar de menestrals, artesans i jornalers. Per què aquells treballadors quan els feren sortir del seu lloc de treball es dirigiren al pla de Palau? Des de mitjans segle XVIII, els sectors populars de Barcelona feien sentir la seva veu i la seva disconformitat vers les autoritats polítiques manifestant-se davant la casa del Capità general, el palau Reial. El pla de Palau era l'espai de protesta triat per la tradició política. Els jornalers i menestrals s'hi concentraren perquè encara hi havia un bon gruix del món popular que reconeixen l'autoritat d'alguns dels seus representants tradicionals. El barreter Francisco Mota, diputat del comú durant aquells dies i ric agremiat, era un dels homes que havia participat en la mobilització del món popular. El senyor Mota havia forjat la seva popularitat en la fracassada junta gremial de 1817, i en els calabossos de la ciutat al ser acusat de conspirador liberal. Francisco Mota i el seu germà José, també estaven al darrera de la mobilització popular que havia d'acompanyar el pronunciament de Lacy – com explicà Fontana²⁷² el 1971–.

Un passat de conspirador, de liberal proscrit i de portaveu gremial, havien fet créixer l'autoritat de Francisco Mota entre els sectors descontents amb el règim absolut que concorrien a l'elecció dels càrrecs municipals. Mota fou escollit diputat del comú quan ja feia setmanes que durava la insurrecció a la badia de Cadis, i els que l'elegiren

²⁷¹ ARNABAT MATA, R. (2001) p. 24, nota 7 que remet a l'obra de COPONS Y NAVIA, F. *Memorias de los años de 1814 y 1820 al 24, escritas por el Teniente gr Excmo. Sr. Don... Conde de Tarifa, Caballero gran Cruz de la Real y distinguida Orden española de Carlos III y de la militar de San Fernando y San Hermengildo*. Madrid: Atlas. 1858.

²⁷² FONTANA, JOSEP (2002) p. 190

ho feren pensant que ell seria la persona adequada per encarrilar el canvi polític a Barcelona, si aquest es produïa. Deu dies després de la insurrecció barcelonina, es procedia a l'elecció del nou ajuntament i des del *Diario de Barcelona*, es recordava als votants la conveniència d'escollir algun dels diputats del comú o síndics personers dels darrers anys, a fi de fer més àgil la gestió municipal. L'articulista escrivia:

“me parece que podría reportar beneficio de consideración al pueblo, nombrando en su instalación para Regidores una tercera o cuarta parte de ciudadanos enterados del cuerpo político, para no pender de la dirección de los dependientes en las varias administraciones y ramos de atribución del Ayuntamiento que fenece, lo serán también del Constitucional que se va a nombrar. A cuyo fin habiendo un número suficiente de ciudadanos que han desempeñado la diputación y personería elegidos por el mismo público”²⁷³.

La transició del vell al nou ajuntament, s'havia produït sense estridències i sense ferir sensibilitats. El nou consistori no tenia res a veure amb el vell però tampoc premiava als conspiradors que havien accelerat l'ensorrament del sistema polític precedent²⁷⁴. De la llista de síndics i diputats del comú que publicà el *Diario de Barcelona*, més de la meitat d'aquells ciutadans tingueren una activitat política liberal en les institucions del Trienni. Els casos més rellevants foren els de Francisco Mota, Ramón María Sala, Salvador Sanjuan, Antonio Tamaro, Felipe Mas, José Baigés, entre alguns altres²⁷⁵; la resta passaren despercebuts. Ramón María Sala fou designat advocat de la junta gremial que sol·licità la magnificència del rei amb l'afer Lacy. En aquella tasca, fou assessorat per José Antonio Saurí que també havia estat síndic de la ciutat en dues ocasions, els anys 1799 i 1802. Cap dels síndics i diputats del comú foren escollits en el primer ajuntament constitucional de Barcelona, tampoc aquells que tenien un passat compromès amb el canvi, i Francisco Mota i Ramón María Sala foren els únics que formaren part del consistori municipal durant el Trienni.

Un altre dels instigadors de la insurrecció de març era el fabricant Juan Rull, perseguit per les seves idees liberals²⁷⁶ i representant del cos de teixits, filats i estampats²⁷⁷. Aquest era un òrgan representatiu que aglutinava als fabricants que, de manera semblant als gremis, tenia una forta incidència sobre el món popular i sobre els

²⁷³ *Diario de Barcelona*, núm. 80, 20 de març de 1820, pp. 637-8

²⁷⁴ Cap dels membres de l'Ajuntament Constitucional de Barcelona de l'any 1820 havia estat perseguit pel règim anterior. Les dades les he extretes a partir de l'anàlisi de la premsa liberal d'aquell 1820 i no sortí cap article que impliqués poc o molt, a cap dels regidors, alcaldes i síndics de l'ajuntament, en insurreccions i conspiracions revolucionàries durant el Sexenni.

²⁷⁵ Veure la llista dels annexos B.9

²⁷⁶ *Diario Constitucional, Político y mercantil de Barcelona, Papel Suelto*, 24 de juny de 1820

²⁷⁷ Biblioteca de Catalunya (BC). Arxius Personals. Fons d'Erasme Janer de Gònima (FEJG). Representacions del cos de fabricants. Barcelona, 18 de gener de 1819.

seus treballadors. N'és un bon exemple el cas de Lorenzo Clarós, un dels altres representants d'aquell cos, que el mes de setembre de 1820 enmig d'un reguitzell de protestes i picabaralles amb l'ajuntament per negar-se a pagar la nova contribució, instigà “*a los trabajadores de su fabrica y al pueblo contra los que el Ayuntamiento había enviado*”²⁷⁸.” En Juan Rull i Francisco Mota són dos d'aquells representants tradicionals del món popular que jugaren un paper decisiu en la mobilització de jornalers de fàbrica i artesans que féu triomfar la insurrecció barcelonina. I, tant l'un com l'altre, no feren bones les paraules del fiscal de l'audiència de Barcelona en la causa contra Francisco Copons, que instruí l'any 1825 i que deien:

“Los verdaderos autores de la rebelión no quedaron sin mando y sin influjo en el Gobierno: no teniendo ellos otro objeto en hacer aquel trastorno, cuidaron muy bien de aprovecharse del triunfo; y hasta el más solapado y tímido se mostró entonces orgulloso del éxito de una empresa que cada cual se la quería atribuir a si propio”²⁷⁹.

Francisco Mota i Juan Rull no aconseguiren càrrecs polítics però sí influïren en la política de la ciutat –tots dos foren membres de la societat patriòtica *barcinonense* dels Bons Amics, i de la Junta Patriòtica de Lacy–. Finalment, Mota i Rull s'integraren a l'ajuntament dos anys després de proclamada la Constitució a Barcelona.

La insurrecció de març fou controlada per una junta que amalgamava les noves autoritats sorgides de la revolució, les autoritats eclesiàstiques, les velles autoritats municipals i judicials, i els representants de gremis i col·legis. Aquella junta escollí la *Junta Provisional de Catalunya* que faria les funcions de la diputació catalana, i decidí que la renovació de l'ajuntament de Barcelona, es fes mitjançant el procediment electoral estipulat per la Constitució de 1812. La insurrecció havia durat poc, i ben aviat fou controlada per una junta que implementà ràpidament el codi gadità per evitar qualsevol deriva revolucionària descontrolada. Els protagonistes dels fets de març no se'ls col·locà al capdavant de les institucions, quedaren en un segon pla i des d'allí feren valer la seva influència política a través dels centres de formació de l'opinió pública de la ciutat.

L'èxit de la jornada revolucionària del 10 de març, se sustenta en la capacitat dels conspiradors civils de mobilitzar el món popular barceloní; en uns militars amb una clara voluntat política, descontents amb el temps que viuen i bregats en intents

²⁷⁸ AHCB. Ajuntament Borbònic. Acords. Barcelona, 21 de Setembre de 1820.

²⁷⁹ RAH. Col·lecció o Fons Francisco Copons y Navía. “1825. Resultado favorable y antecedentes en la causa...”

revolucionaris anteriors; i en unes societats secretes paramaçòniques –enteses per als coetanis com lògies maçòniques– capaces de fer de teixit connectiu entre les diverses xarxes de conspiradors de Barcelona i altres zones de la monarquia. Tot tres elements es combinen amb la percepció generalitzada de l'imminent esfondrament del sistema polític. Les élites manufactureres i els representants tradicionals del món popular, s'implicaren fermament en la insurrecció quan constataren la debilitat del Capità general i tingueren la certesa que la revolució s'estenia arreu de la monarquia. La divisió de la guarnició de Barcelona plasmava la desunió d'un exèrcit extremadament polititzat, que bastia les conspiracions en la seva pròpia organització interna. Els oficials eren el pal de paller de les conspiracions a la guarnició, reclutant alguns sergents de la tropa i temptant a d'altres companys. Tota insurrecció sempre es delatada almenys per un dels conspiradors. Si l'autoritat té els recursos pertinents, la delació es produirà pocs dies abans que esclati el complot, si no es paga bé els informadors, amb molta sort, les autoritats sabran el que succeirà poques hores abans. La primavera de 1817, el Capità general Castaños havia aconseguit guanyar-se la tropa i els informadors omplint-los les butxaques amb els diners de l'església que el bisbe de Barcelona, Pablo Schar, havia posat a disposició del Capità general²⁸⁰. Tres primaveres després, la inversió no pagava la pena. Les notícies arribades d'arreu de la península alertaven de la impossibilitat de frenar la revolució. El darrer intent del Capità general per controlar l'imminent complot revolucionari, també fracassà. Els gremis, col·legis i el cos de fabricants de la ciutat, es negaren a actuar per garantir la tranquil·litat pública, quan els rumors de revolució ja eren cants de sirena. Aquella vegada, les corporacions barcelonines no farien de crosses d'unes institucions tan dèbils. Aquell 10 de març, només la meitat de la guarnició cridà a favor de la Constitució i la resta esperaren en el quarter. Foren pocs els prohoms dels gremis i els fabricants que finançaren i ajudaren a la mobilització popular. Només una minoria arrauxada de liberals, organitzaren l'assalt als principals llocs de poder de la ciutat. Però fou suficient una sola jornada revolucionària perquè triomfés. El Capità general no havia pogut trencar el desànim dels qui podien evitar la insurrecció. L'allau de notícies feia imminent la victòria dels liberals i impedia la mobilització dels recursos dels contrarevolucionaris. Els fonaments de la insurrecció barcelonina també es bastiren sobre la impotència de les autoritats per mobilitzar els contraris a la causa liberal. La repressió del pronunciament de Lacy havia deixat un mal record entre els ciutadans. Des

²⁸⁰ FONTANA, JOSEP (1961): *La revolució de 1820 a Catalunya*. Episodis de la Història. Rafael Dalmau Editor. Barcelona, p. 22

de llavors, Barcelona vivia dividida i enfrontada, i en un permanent joc d'equilibris. Les autoritats barcelonines pogueren aturar el cop de la insurrecció de Riego però quan aquesta es reproduí a Galícia ja només calia esperar. Castaños féu tot el que estava a les seves mans –i això era molt– però no aconseguí evitar que fos proclamada la Constitució a Barcelona, el 10 de març de 1820.

1.10 BALANÇ

La historiografia tradicional havia considerat que el pronunciament de 1820 era un cop militar més dels que es produïren durant el segle XIX. El pronunciament durant les primeres dècades del segle esdevingué la pràctica política més determinant del primer liberalisme. És una forma d'insurrecció revolucionària basada en la mobilització de militars i ciutadans per tal de formar una junta revolucionària que proclamés la Constitució de 1812, i es faci ressò de les demandes dels revolucionaris. La junta representarà als insurrectes tot i que maldrà per moderar les seves peticions i garantir l'ordre social de la situació revolucionària.

El pronunciament de Rafael del Riego no provocà l'esfondrament del règim absolutista sinó que només el féu trontollar. Quan Riego i els seus homes peregrinaren per les terres d'Andalusia proclamant la Constitució arreu, sense que ningú els aturés, les liberals de tota la península constataren la debilitat del règim absolut i impulsaren noves insurreccions o pronunciaments a escala local. El pronunciament a Barcelona fou ordit en les societats secretes paramaçòniques, que amalgamaren els oficials de la guarnició amb les xarxes de conspiradors civils de la ciutat. Aquelles societats secretes les conformaven els supervivents de la fallida trama revolucionària de 1817, que havia suposat l'execució del general L. Lacy juntament amb els militars revolucionaris arribats a Barcelona en els darrers anys.

El 10 de març de 1820, la guarnició de la capital catalana es mostrà dividida, i no tots els regiments sortiren al carrer afegint-se a la desfilada revolucionària del poble de Barcelona. La mobilització massiva dels ciutadans assegurà l'èxit del pronunciament. Al darrera de la mobilització popular hi havia els líders de les societats secretes paramaçòniques de Barcelona, els exiliats que tornaven a Espanya per col·laborar en l'enderrocament del règim absolut, i els representants tradicionals del món gremial, de les fàbriques i dels col·legis professionals. L'entramat civil de revolucionaris aconseguí treure al carrer a milers de ciutadans que feren inútil qualsevol temptativa d'oposició de les unitats militars fidels al Capità general Castaños i a les autoritats absolutistes.

Les societats secretes s'apropriaren dels usos i les pràctiques clandestines de la minsa estructura maçònica de la península, i sobretot de les lògies maçòniques franceses i angleses amb les que havien contactat els liberals espanyols durant el seu exili. Els liberals i afrancesats crearen societats secretes seguint el model maçònic, però sense establir vincles de dependència i lleialtat amb un òrgans maçònics superiors ni adscriure's a cap ritus de maçó. Les societats secretes absorbiren superficialment els rituals i les pràctiques maçòniques malgrat que els seus objectius eren exclusivament polítics, i s'allunyaven de les finalitats filantròpiques de la maçoneria. Les societats secretes espanyoles eren paramaçòniques, ja que tant els ciutadans que hi participaven, com les autoritats que les perseguïen, estaven convençuts que aquelles societats o lògies eren maçòniques.

El 1820 Barcelona era plena de revolucionaris que conspiraven en les societats secretes la proclamació de la Constitució de 1812. La majoria dels revolucionaris tenien alguna ascendència sobre el món popular, perquè havien ocupat els càrrecs electes dels consistoris municipals absolutistes, o bé perquè havien format part de la junta gremial que havia suplicat l'alliberament del general Lacy. Els liberals barcelonins s'organitzaren per difondre tot el què succeïa a la badia de Cadis alhora que redactaven i imprimien proclames signades per Antonio Quiroga que instigaven la insurrecció. Durant els anys del Trienni sortiren de l'anonimat els conspiradors que propiciaren el pronunciament de Barcelona: els impressors Juan Dorca i José Rubió; els eclesiàstics Vicente Cabanillas i Antonio Guillén de Mazón; el corredor de canvis Pedro Tell; els germans barreters José i Francisco Mota, el fabricant Juan Rull; Antonio Flórez Estrada, José Carreras, Jaime Ardévol, José Baigés, Francisco Soler i Ginés Quintana, entre tants altres.

Els representants tradicionals del món popular, tot i haver participat en els consistoris municipals durant el règim absolutista, no havien aconseguit satisfer les seves demandes, i col·laboraren amb l'exèrcit i els conspiradors més arrauxats per tal de garantir l'èxit del pronunciament, mobilitzant els sectors populars urbans. Els liberals revolucionaris de la primavera de 1820 unien col·lectius bens diversos, sobretot en relació el seu grau de politització. Els militars, eclesiàstics i alguns dels representants del món popular eren els grups més polititzats, mentre els sectors populars eren els que menys. Les xarxes de societats secretes foren el pont que va permetre als exiliats de l'altra banda dels Pirineus incorporar-se en l'entramat polític del pronunciament revolucionari.

El pronunciament barceloní també comptà amb el suport d'un bon grapat de militars tot i la divisió de la guarnició. Els oficials dels regiments de Múrcia, de Cavalleria i els suïssos Winfen foren els que ompliren el pla de palau amb les tropes que comandaven. Els militars foren el col·lectiu més castigat per la repressió fernandina durant el Sexenni Absolutista. Les presons de Barcelona eren plenes d'antics col·laboradors de Lacy. El Capità general Castaños n'ordenà el seu trasllat, quan l'informaren del perill d'una imminent insurrecció. Malgrat les mesures adoptades per Castaños, els militars encapçalaren el pronunciament, i quan aquest triomfà, la seva activa resistència fou recompensada atorgant la Capitania general a Pedro Villacampa i nomenant a José de Castellar, Cap polític. De tota manera, encara manquen recerques que expliquin de quina manera l'exèrcit és polititzat durant les primeres dècades del segle XIX.

La peça cabdal sobre la qual s'instal·lava la legitimitat política i popular del pronunciament era la junta revolucionària. Aquella pràctica política havia sorgit a mitjans del segle XVIII i gradualment s'havia anat modificant fins convertir-se en un òrgan polític constituït en moments de crisi polític en el que els ciutadans delegaven la seva sobirania fins a l'elecció de les noves autoritats. La tradició política juntista conciliava els sectors benestants de la societat, que les consideraven òrgans de moderació de les demandes populars i de concentració del poder polític per front a la pressió dels revoltats, mentre el món popular percebia les juntes com entitats en les que els seus representants tradicionals feien sentir la seva veu. Les juntes amalgamaven tradició i innovació política quan acotaven els límits del procés revolucionari, omplint ràpidament el buit deixat per les velles autoritats, i conduint la transició fins a l'elecció dels nous representants institucionals. Els sectors populars, els militars i el liberalisme revolucionari, s'educaren políticament en aquella pràctica i no és estrany que durant el Trienni, els exaltats l'empessin per coaccionar a les autoritats perquè adoptessin les seves demanes polítiques.

CAPÍTOL 2. LA SOCIABILITAT POLÍTICA FORMAL A BARCELONA, 1820-1823

2.1 INTRODUCCIÓ

La història política del Trienni Liberal (1820-1823) pren protagonisme social l'any 1975, quan Alberto Gil Novales publica *Las sociedades patrióticas*¹, una obra de referència per qualsevol investigació sobre el Trienni. Aquella recerca minuciosa, meticulosa i desbordant no instigà noves anàlisis sobre aquelles societats. Durant la dècada dels setanta del segle XX, irromperen amb una inusitada força els estudis econòmics i socials que bastiren les interpretacions del Trienni. La política havia quedat en un segon pla i ningú gosava implicar-se sobre unes élites socials més o menys àmplies que experimentaven amb un nou sistema polític. Els historiadors acotaren la recerca a l'anàlisi de les transformacions econòmiques i socials que havien de permetre entendre, però bàsicament judicar, la revolució burgesa a Espanya. En aquelles investigacions les societats patriòtiques eren enteses simplement com incipients formes d'organització política d'una burgesia que intentava assaltar el poder. No obstant, La dècada dels vuitanta del segle passat fou un temps crepuscular per aquella manera d'entendre la història. Mai com llavors s'havia investigat i escrit tant sobre la fi de l'antic règim i el procés de transició cap un nou model econòmic basat en la cooperació entre la vella aristocràcia i les noves oligarquies burgeses. Historiadors –com Josep Fontana²– explicaren aquell pacte entre l'emergent elit econòmica i el decadent poder polític, basant-se en la por a perdre el poder que ostentaven uns i altres. Les recerques buscaven els elements de consens entre aquelles dues classes socials, i els enfrontaments entre ambdues eren reduïts a simples escaramusses negociadores. En aquella explicació el sectors populars no gaudien d'autonomia, per la seva manca de consciència de classe que els feia alinear-se amb uns o altres en funció de les característiques de la seva realitat socioeconòmica. La burgesia capitalitzà el moviment urbà, mentre l'aristocràcia mitjançant l'església i el clientelisme secular, mobilitzava els camperols. Quan les tensions entre velles i noves élites obriren esquerdes en la seva supremacia social i política configuraren el pacte per evitar la irrupció de les incipients demandes socials dels moviments populars. La transició de l'antic al nou règim obeïa a

¹ GIL NOVALES, ALBERTO (1975): *Las sociedades Patrióticas (1820-1823). Las libertades de expresión y de reunión en el origen de los partidos políticos*. Tecnos. Madrid.

² FONTANA, JOSEP (1979): *La crisis del Antiguo Régimen, 1808-1833*. Crítica. Barcelona.

la crisi del vell sistema econòmic i a l'ascens de les noves forces socials. Els historiadors ha elaborat nombroses treballs sobre els debats historiogràfics que s'han produït al voltant de la transició de l'antic al nou règim. Aquesta introducció no pretén ser exhaustiva en aquest aspecte ja que més endavant aprofundiré en les polèmiques que s'insereixen en la temàtica d'aquesta investigació. Ara bé, per conèixer més curosament aquests debats cal fer esment almenys de les compilacions de Irene Castells³, Pedro Ruiz Torres⁴, Raquel Sánchez⁵ i Javier Fernández Sebastián⁶.

El determinisme socioeconòmic de la història es basava l'entelèquia que suposava conèixer les lleis generals de l'avenir històric. Aquesta concepció finalista de la història havia començat a fer aigües a mitjans de la dècada dels setanta a Europa i als EUA, quan alguns historiadors havien incorporat noves perspectives a l'anàlisi històrica provinents d'altres disciplines del coneixement. La historiografia espanyola assimilava ràpidament el mètode de recerca que tants fruits havia donat a França durant les dècades dels seixanta i setanta, i eludia les crítiques. La caiguda del mur de Berlín (1989) i l'esfondrament del bloc soviètic propicià una autèntica revolució historiogràfica. I aquesta vegada Espanya no en quedà al marge. Amb la bel·ligerància del neòfit, els historiadors espanyols buscaren arreu del món occidental nous models de recerca històrica. Durant la segona meitat de la dècada dels noranta aparegueren articles i monografies que feien ús de l'utilitat de les noves corrents historiogràfiques. La recuperació de la història política, de la cultural i una mirada diferent a la història social, permeteren als historiadors espanyols fer un salt endavant en els seus estudis i connectar amb les línies de recerca europees.

Els historiadors tornaren a la història política amb un nou bagatge conceptual i metodològic amb el qual resoldre velles i noves preguntes. La descoberta de la política des d'una nova perspectiva social i cultural permetia superar la situació d'estancament interpretatiu en la qual semblaven travades algunes recerques. La nova història considerà la política com espai globalitzant per la seva voluntat de projectar-se sobre el

³ CASTELLS, IRENE (1995a): "La rivoluzione liberale spagnola nel recente dibattito storiografico" *Studi Storici*, anno 36, núm. 1, pp. 127-161

⁴ RUIZ TORRES, PEDRO (2004): "Contribuciones recientes al estudio del primer liberalismo en España" *Ayer*, núm. 55, pp. 237-263

⁵ SÁNCHEZ GARCÍA, RAQUEL (2006): "La revolución liberal en España. Un estado de la cuestión" pp. 11-62 dins CARO CANCELA, DIEGO. *El primer liberalismo en Andalucía (1808-1868). Política, economía y sociabilidad*. Universidad de Cádiz. Cádiz.

⁶ FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, J. (2006): "Cádiz y el primer liberalismo español. Sinopsis historiográfica y reflexiones sobre el bicentenario" pp. 23-58 dins ÁLVAREZ JUNCO, J. I MORENO LUZÓN, J. (eds.) *La Constitución de Cádiz: historiografía y conmemoración. Homenaje a Francisco Tomás y Valiente*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.

conjunt de la societat, com quedà palès amb la seva capacitat per gestionar les estratègies i els interessos dels diversos col·lectius que participen en els assumptes econòmics i socials. Els nous horitzons de la història política impulsaren noves recerques entre les quals destaca l'estudi dels processos de politització de la societat espanyola durant la seva història contemporània. L'apropament a la política des de les seves bases socials, feia més intel·ligible la seva recepció entre els ciutadans, i la reconstrucció de les xarxes polítiques a nivell local donava nous elements per comprendre la politització individual i l'acció política col·lectiva. L'anàlisi dels processos de politització se centrà gairebé exclusivament en el concepte de sociabilitat.

2.2 LA SOCIABILITAT EN LA HISTORIOGRAFIA

La sociabilitat és un concepte exportat dels estudis sociològics de Georges Gurvitch⁷ durant la dècada dels cinquanta del segle passat per l'historiador francès Maurice Agulhon⁸ qui publica l'any 1966 un estudi sobre les confraries franceses meridionals durant el segle XVIII. L'èxit aclaparador durant dècades del concepte de sociabilitat ha convertit en historiable la seva gènesi de la mà d'historiadors com Jordi Canal⁹ o Jean-Louis Guereña¹⁰. Són molts els estudis referents a la sociabilitat que esmenten explícitament l'obra de M. Agulhon, i que l'estimularen a revisar i perfilar l'ús històric d'aquest concepte, i plantejar-se la seva viabilitat com a categoria històrica. Durant gairebé dues dècades, l'ús del terme s'havia modificat obrint-lo a nous camps que incorporaren aspectes més formals –la vida associativa– i d'altres de menys estructurats de la vida quotidiana. El pare del concepte M. Agulhon afrontà el repte de formular una definició més concisa i integradora de les diverses formes de sociabilitat i les definí com:

“les systèmes de relations qui confrontent les individus entre eux ou qui les rassemblent en groupes plus ou moins naturels, plus ou moins contraignants, plus ou moins stables, plus ou moins nombreux”¹¹.

⁷ GURVITCH, GEORGE (1963): *La vocation actuelle de la sociologie*. Presses Universitaires de France. Paris.

⁸ AGULHON, MAURICE (1966): *La sociabilité méridionale (Confréries et associations dans la vie collective en Provence orientale à la fin du XVIIIe siècle)*. Éd. La Pensée Universitaire, Aix-en-Provence; i AGULHON, MAURICE (1968): *Pénitents et Francs-maçons de l'ancienne Provence. Essai sur la sociabilité méridionale*. Fayard. Paris.

⁹ CANAL, JORDI (1997a): “Maurice Agulhon: Historia y compromiso republicano” *Historia Social*, núm. 29, pp. 47-72

¹⁰ GUEREÑA, JEAN LOUIS (2003): “Espacios y formas de sociabilidad en la España Contemporánea” *Hispania*, LXIII/2, núm. 214, pp. 409-414

¹¹ AGULHON, MAURICE (1981): “Les associations depuis le début du XIXe siècle” a MAURICE AGULHON, MAURICE I BODIGUEL, MARYVONNE. *Les Associations au village*. Le Paradou. Actes Sud, p. 11

Posteriorment insistí en la qüestió de la formalització de la sociabilitat; i en l'aptitud de constituir i consolidar grups humans.

L'esforç de definició d'aquest concepte ha estat una constant entre els historiadors, fins al punt que cada nova investigació ha refet la definició, o l'ha formulat de nou. L'exercici de revisar el concepte ha obeït a la profusió de recerques sobre espais i formes de sociabilitat que han assolit un gran nivell de desenvolupament en les principals historiografies europees i americanes. L'hispanista francès J. L. Guereña¹², introductor del concepte en l'estudi de la història d'Espanya, l'ha definit de manera genèrica com:

“la aptitud de los hombres para relacionarse en colectivos más o menos estables, más o menos numerosos, y a las formas, ámbitos y manifestaciones de vida colectiva que se estructuran con este objeto¹³.”

L'amplitud de la formulació ha permès a J. L. Guereña incloure la diversitat de recerques sobre la sociabilitat des de multitud de disciplines: l'antropologia cultural, l'etnologia de la vida quotidiana, la sociologia de l'oci, i la història social, política i cultural.

La capacitat polièdrica de la sociabilitat i una certa ambigüitat, han ajudat a recuperar l'embranchida d'algunes disciplines que estaven en punt mort. En la presentació d'un dossier d'articles per a la revista *Hispania* l'any 2003, J. L. Guereña escriu sobre la utilitat del concepte des del punt de vista de la història social:

“puede facilitarnos un nuevo modo de abordar y relacionar cuestiones antiguas y de plantear nuevos objetos históricos bajo una misma mirada integradora, como, en particular, la historia del ocio, del tiempo libre o de las fiestas, permitiendo entender la estructuración de identidades colectivas y la noción de redes a nivel local¹⁴.”

En els darrers anys, la història social s'ha interessat per les diverses formes de sociabilitat popular que coincideixen en algunes característiques de la sociabilitat informal definida pel mateix M. Agulhon, basada en l'espontaneïtat i naturalitat. L'interès per la història dels espais informals, l'ha suscitat el major coneixement sobre

¹² GUEREÑA, JEAN LOUIS (1980): “Fuentes para la historia de la sociabilidad en la España Contemporánea” *Estudios de Historia Social*, núm. 50-51, pp. 273-305; GUEREÑA, JEAN LOUIS (1991): “Hacia una historia socio-cultural de las clases populares en España (1840-1920)” *Historia Social*, núm. 11, pp. 149-151; i GUEREÑA, J. L., BUSSY GENEVOIS, D., RALLE, M. (1999-2000): “Fêtes, sociabilités, politique dans l'espagne contemporaine” *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, núm. 30-31, pp. 11-27

¹³ GUEREÑA, JEAN LOUIS (2003) p. 413

¹⁴ GUEREÑA, JEAN LOUIS (2003) p. 413

els espais formals que han posat de relleu la pressió i la ingerència exercida per les classes dirigents sobre ells, que n'alteraren tant el seu caràcter originàriament popular, com els seus trets formals garants de l'espontaneïtat associativa. Recerques com les de l'historiador Albert Garcia Balanyà¹⁵ han demostrat que la intromissió dels sectors hegemònics en les societats corals d'obrers, arribaren a condicionar, sinó determinar, el funcionament d'aquell espai de sociabilitat que es convertí en un òrgan moderador de l'obrerisme, que pretenia assimilar els obrers al model social burgès.

L'estudi dels espais de sociabilitat informal ha trobat en la taverna –amb historiadors com Jorge Uría¹⁶– un lloc privilegiat per analitzar la capacitat de resistència a les tendències espontànies a l'associació i a la formació de grups més o menys complexos, lliures en un primer moment a les interferències. La taverna, tot i les seves característiques –com qualsevol altre forma de sociabilitat popular–, tampoc aconseguirà evitar les intromissions del poder i de les classes hegemòniques. L'anàlisi dels fenòmens de socialització dels sectors populars al voltant de la taverna, el teatre popular¹⁷ i les corrides de toros¹⁸, han estat interpretades a partir d'una història de l'oci que no pot considerar aquells espais com:

“territorios neutros o pasivos sino construcciones de agentes sociales activos, que pueden reflejar y reproducir, a la vez que estimular o retardar, determinadas dinámicas sociales¹⁹.”

La recerca sobre les diverses manifestacions de l'oci, ha anat més enllà del món popular i les seves formes de sociabilitat, per convertir-se en un àmbit d'escenificació del poder i del prestigi social d'un determinat grup en el si de la seva comunitat, o també en un lloc comú en el qual es representen les relacions entre els diversos col·lectius socials que hi participen.

Menys revolucionari ha estat l'ús que la història del moviment obrer ha fet de la sociabilitat formal, que s'ha convertit en una peça cabdal del procés de renovació metodològica que segons Manuel Morales Muñoz:

¹⁵ GARCIA I BALANYÀ, ALBERT (1996): “Ordre industrial i transformació cultural a la Catalunya de mitjan segle XIX: a propòsit de Josep Anselm Clavé i l'associacionisme coral” *Recerques*, núm. 33, pp. 103-134

¹⁶ URÍA, JORGE (2003): “La taberna. Una espacio multifuncional de sociabilidad popular en la Restauración española” *Hispania*, LXIII/2, núm. 214, pp. 571-604

¹⁷ SALAÛN, SERGE (2001): “La sociabilidad en el teatro (1890-1915)” *Historia Social*, núm. 41, pp. 127-146

¹⁸ SHUBERT, ADRIAN (2001): “En la vanguardia del ocio Mercantilizado de masas: la corrida de toros en España, siglos XVIII i XIX” *Historia social*, núm. 41, pp. 113-126

¹⁹ URÍA, JORGE (2001): “Lugares para el ocio. Espacio público y espacios recreativos en la Restauración española” *Historia Social*, núm. 41, pp. 89-111, la cita és de la p. 91

“ayuda a entender las formas y mecanismos que conducen a la toma de conciencia de clase de los distintos grupos sociales más allá de las meras referencias a la organización y a la ideología²⁰.”

La perspectiva de M. Morales Muñoz²¹ complementa els estudis sobre l'oci popular aportant nous coneixements sobre les pràctiques, els símbols i la construcció d'un món cultural comú entre els col·lectius obreristes, a fi de valorar el seu grau de politització. En les seves darreres investigacions, M. Morales Muñoz²² ha buscat els orígens de la sociabilitat obrera –tan formal com informal– en la sociabilitat liberal que precedí a la revolució de 1868. Els cafès, les tertúlies de les rebotigues, les redaccions dels diaris, l'ocupació del carrer de manera cívica mitjançant la festa o les manifestacions, les societats patriòtiques, les societats secretes i els clubs, foren espais porosos a la participació popular que progressivament es filtrarà en ells fins a tenir prou entitat per constituir els seus propis espais al començament del Sexenni Revolucionari (1868-1874). Les noves formes de sociabilitat obrera manifestaren tota la cultura política liberal radical que s'havia configurat durant la primera meitat de segle XIX. Els articles de M. Morales Muñoz es construeixen sobre la filiació evolutiva entre les formes de sociabilitat burgesa i les obreres, tan formals com informals. Aquesta interpretació però obvia que els espais de sociabilitat burgesa foren dinàmics i canviants per la conjuntura política, i que experimentaren amb la capacitat d'atraure i dirigir altres sectors socials. L'ampliació de les bases socials de la sociabilitat burgesa, no fou un procés gradual i inexorable, i la sociabilitat obrera –com diu Juan Francisco Fuentes Aragonés²³– fou una barreja dels elements procedents de la cultura popular de l'antic règim, amb una notable aportació de la sociabilitat burgesa.

La recerca sobre el republicanisme espanyol del segle XIX ha produït estudis sobre la seva sociabilitat política, inserint-la en l'anàlisi de la cultura política republicana. Els clubs revolucionaris sorgits l'endemà de la revolució gloriosa de 1868,

²⁰ MORALES MUÑOZ, MANUEL (2006): “Un espacio propio. Sociabilidad e identidad obrera en Andalucía” *Historia Social*, núm. 56, pp. 53-69, cita p. 69

²¹ MORALES MUÑOZ, MANUEL (2002a): “Cultura política y sociabilidad en la democracia republicana” pp. 211-234 dins de SERRANO GARCÍA, RAFAEL (dir.) *España, 1868-1874 (Nuevos enfoques sobre el sexenio democrático)*. Valladolid; i MORALES MUÑOZ, MANUEL (2001-2002): “Los espacios de la sociabilidad radical-democrática: Casinos, Círculos y Ateneos” *Studia Histórica. Historia Contemporánea*, núm. 19-20, pp. 161-205.

²² MORALES MUÑOZ, MANUEL (2005): “Cultura y sociabilidad política en el liberalismo radical” pp. 249-295 dins de CARO CANCELA, DIEGO (ed.) *El primer liberalismo en Andalucía (1808-1868). Política, economía y Sociabilidad. Servicio de Publicaciones*. Universidad de Cádiz. Cádiz.

²³ FUENTES, JUAN FRANCISCO (2001): “De la sociabilidad censitaria a la sociabilidad popular en la España liberal” pp. 207-224 dins de FUENTES, J. F. I ROURA, LL; *Sociabilidad y liberalismo en la España del siglo XIX. Homenaje a Alberto Gil Novales*. Milenio Hispania. Lleida.

han estat considerats per Rosana Gutiérrez Lloret²⁴ com les primeres formes de sociabilitat política plenament democràtiques i populars, per seva l'àmplia afiliació i pels objectius basats en la consolidació d'un espai propi de reunió, propaganda i aprenentatge polític. Aquells clubs són interpretats per R. Gutiérrez Lloret com:

“un claro avance en el proceso de modernización política y son indesligables de la organización de un partido de características más modernas: el partido republicano y, en un sentido más amplio, los partidos populares que aspiran a configurarse como de masas²⁵.”

La gènesi dels clubs revolucionaris segons la historiadora, cal buscar-la en les similituds de pràctiques i funcionament de les societats patriòtiques del Trienni Liberal.

L'exhaustiu coneixement sobre la sociabilitat política del Trienni ha provocat una menysvaloració de fenòmens semblants que es produïren en d'altres moments de la Revolució Liberal Espanyola. En els darrers anys, els estudis de Genís Barnosell²⁶ i Florencia Peyrou²⁷ han aportat nous materials sobre les societats patriòtiques sorgides durant el Trienni Esparterista (1840-1843). El lligam entre ambdues formes de sociabilitat política –tot i les evidències– encara no s'ha investigat, en bona mesura perquè encara manca una recerca minuciosa sobre les societats patriòtiques del període *esparterista*, que investigacions en curs potser esmenaran. L'obra de G. Barnosell ha permès inserir el primer republicanisme barceloní –estudiat ja fa més de trenta anys per Antonio Elorza²⁸– en la dinàmica política i social de la ciutat de Barcelona durant els anys quaranta, analitzant de quina manera s'establiren els vincles i les aliances entre progressistes, el primerenc sindicalisme i l'incipient republicanisme. La societat patriòtica constitucional de Barcelona esdevé, segons Barnosell, el punt de contacte entre tots ells, fins a la seva desaparició arrel de la prohibició de febrer de 1841. La recerca de G. Barnosell i A. Elorza han posat al descobert la capacitat organitzativa d'aquella societat patriòtica per vertebrar durant un any i mig una alternativa política comuna per fer front als moderats. Aquesta interpretació manifesta algunes divergències amb les societats patriòtiques barcelonines del Trienni Liberal que quedaran paleses en la meua investigació.

²⁴ GUTIÉRREZ LLORET, ROSANA (2001): “Sociabilidad política, propaganda y cultura tras la revolución de 1868. Los clubes republicanos en el Sexenio Democrático” *Ayer*, núm. 44, pp. 151-172,

²⁵ GUTIÉRREZ LLORET, ROSANA (2001) p. 172

²⁶ BARNOSELL, GENÍS (1999): *Orígens del sindicalisme català*. Eumo. Vic, pp. 167-251

²⁷ PEYROU, FLORENCIA (2002): *El Republicanismo popular en España 1840-1843*. Servicio de publicaciones. Universidad de Cádiz.

²⁸ ELORZA, ANTONIO Y TRIAS VEJERANO, JUAN J. (1975): *Federalismo y Reforma social en España (1840-1870)*. Seminario y Ediciones, Madrid.

Les dues dècades que separen ambdós triennis, han rebut una atenció dispar, ja que gairebé tots els estudis s'han concentrat en el darrer lustre dels anys trenta, i la majoria no han examinat les formes de sociabilitat política. En aquest desert historiogràfic, els únics oasis són els estudis d'Antonio Eiras Roel²⁹, Irene Castells Oliván³⁰ i Anna Mª Garcia Rovira³¹, sobre les societats secretes de finals dels anys trenta. La desaparició dels espais de sociabilitat política durant el regnat d'Isabel II ha dirigit les recerques dels historiadors cap a els espais de sociabilitat literària, artística i acadèmica, per entendre la politització del món burgès; i en el món popular, els estudis han centrat la seva atenció en les associacions de socors mutus, els ateneus i els casinos d'obrers. De la ingent bibliografia sobre aquests espais de sociabilitat formal – impossible de citar–, simplement recolliré alguns noms particulars que per la seva trajectòria en aquesta línia de recerca, o bé per les seves aportacions als estudis, són indispensables esmentar-los en qualsevol apropament a la sociabilitat política del segle XIX. Són els casos de: Francisco Villacorta Baños³², J. L. Guereña³³, Marie-Claude Lecuyer³⁴, Jordi Casassas i Ymbert³⁵, Pere Anguera³⁶, Pere Solà³⁷ i Pere Gabriel³⁸. Per les característiques de la meua investigació, en aquest breu balanç historiogràfic, n'han quedat al marge totes les obres que s'han fet en els darrers anys al voltant de la sociabilitat política de la contrarevolució, tot i haver utilitzat els principals referents

²⁹ EIRAS ROEL, ANTONIO (1961): “Sociedades secretas republicanas en el reinado de Isabel II” *Hispania*, núm. LXXXVI, pp. 250-310

³⁰ CASTELLS I OLIVÁN, IRENE (1989): *La Utopía insurreccional del Liberalismo*. Editorial Crítica. Barcelona; i CASTELLS, IRENE (2001): “La resistencia liberal contra el absolutismo fernandino (1814-1833)” *Ayer*, núm. 41, pp. 43-62.

³¹ GARCIA ROVIRA, ANNA MARIA (1998): “Sociedades secretas, facciones y partidos políticos durante la Revolución Liberal: La Barcelona revolucionaria (1835-1837)” *Trienio*, núm. 32, pp. 67-102.

³² VILLACORTA BAÑOS, FRANCISCO (2003): “Los ateneos liberales: política, cultura y sociabilidad intelectual” *Hispania*, LXIII/2, núm. 214, pp. 415-442

³³ GUEREÑA, JEAN-LOUIS (2001): “El “Espíritu de asociación”. Nuevos espacios y formas de sociabilidad en la España decimonónica” pp. 225-237 dins FUENTES, JUAN F. I ROURA, LL. *Sociabilidad y liberalismo en la España del siglo XIX. Homenaje a Alberto Gil Novales*. Milenio Hispania. Lleida.

³⁴ LÉCUYER, MARIE-CLAUDE (1989): “Algunos aspectos de la sociabilidad en España hacia 1840” *Estudios de Historia Social*, núm. 50-51, pp. 145-159.

³⁵ CASASSAS I YMBERT, JORDI (1986): *L'Ateneu Barcelonès. Dels seus orígens als nostres dies*. La Magrana. Barcelona; i CASASSAS I YMBERT, JORDI (dir.) (2006): *L'Ateneu i Barcelona. 1 segle i ½ d'acció cultural*. RBA/La Magrana/Diputació de Barcelona. Barcelona.

³⁶ ANGUERA, PERE (1977): *El Centre de lectura de Reus. Una institució ciutadana*. Edicions 62, Barcelona; i ANGUERA, PERE (1993): “Formes i espais de sociabilitat en una ciutat catalana: Reus a l'època contemporània” *L'Avenç*, núm. 171, pp. 62-67

³⁷ SOLÀ, PERE (1998): *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana: L'associacionisme i la cultura popular a la demarcació de Tarragona (1868-1964)*. Diputació de Tarragona, Tarragona; i SOLÀ, PERE (1993): *Història de l'associacionisme català contemporani. Barcelona i les comparques de la seva demarcació, 1874-1966*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

³⁸ GABRIEL, PERE (1993): “Sociabilidad obrera y popular y vida política en Cataluña, 1868-1923” *Butlletín d'Historie Contemporaine de l'Espagne*, núm. 17-18.

historiogràfics d'aquesta matèria: Jesús Millán³⁹, Francisco Javier Capistegui⁴⁰, Lluís Ferran Toledano⁴¹ o Jordi Canal⁴².

2.3 LA SOCIABILITAT A LA HISTORIOGRAFIA DE L'EUROPA MERIDIONAL (FRANÇA, ITÀLIA I PORTUGAL)

Per entendre la recerca de les xarxes de sociabilitat política formal que es teixiren a la Barcelona del Trienni Liberal, no n'hi ha prou amb enumerar-les adequadament i ressenyar les seves activitats –com ha fet curiosament la historiografia espanyola– sinó que també és necessari posar-les en relació amb les xarxes semblants de sociabilitat que s'establiren en els països del seu entorn durant els processos revolucionaris. La historiografia sobre la Revolució Francesa també ha estat a l'avantguarda de la investigació sobre la sociabilitat analitzant com es modificaren les xarxes de sociabilitat durant l'abans, el decurs i el després de la revolució. En un dels darrers col·loquis sobre quines eren les perspectives actuals de la història de la Revolució francesa, Hervé Leuwers escrivia un magnífic estat de la qüestió sobre les aportacions de la sociabilitat al coneixement de la revolució i mostrava com la utilització de l'accepció històrica de la sociabilitat, podia ajudar a comprendre els canvis de la societat:

“dans l'étude sociale, elle introduit à l'examen du lien social ou des réseaux sociaux, aide à comprendre les processus de construction des groupes ou à les définir et permet de mesurer l'ampleur des transformations sociales en un temps donné. Dans l'analyse politique ou culturelle la sociabilité contribue à l'approche de la formation et de la diffusion des idées, des représentations et des pratiques, introduit à l'analyse des réseaux intellectuels, et renvoie aux débats sur la structuration de l'espace public ou sur les processus «d'acculturation politique»⁴³.”

³⁹ MILLÁN, JESÚS I FRADERA, JOSEP M^a (2000): *Las Burguesías europeas del siglo XIX: sociedad civil, política y cultura*. Biblioteca NuevaValència. València – Madrid.

⁴⁰ CAPISTEGUI, FRANCISCO JAVIER (2004): “La llegada del concepto de cultura política a la historiografía española” pp. 167-185 dins AADD. *Usos de la historia y políticas de la memoria*. Prensas universitarias de Zaragoza. Zaragoza.

⁴¹ TOLEDANO GONZÁLEZ, LLUÍS FERRÁN I RUBÍ, GEMMA (1999): “El Carlismo en Cataluña Contemporánea: Tradición histórica y cultura política” *Trienio*, núm. 33, pp. 117-140

⁴² CANAL I MORELL, JORDI (1992): “La sociabilidad en los estudios sobre la España contemporánea” *Historia Contemporánea*, núm. 7, pp. 183-205; i CANAL, JORDI (1997b): “La gran familia: estructuras e imágenes familiares en la cultura política carlista” pp. 99-136 dins CRUZ, R. I PÉREZ LEDESMA, MANUEL (eds.) *Cultura y movilización en la España contemporánea*. Alianza Universidad. Madrid.

⁴³ LEUWERS, HERVÉ (2005): “Pratiques, réseaux et espaces de sociabilité au temps de la Révolution française” dins de MARTIN, JEAN-CLEMENT (dir.) *La Révolution à l'oeuvre. Perspectives actuelles dans l'histoire de la Révolution Française*. Presses Universitaires de Rennes. Rennes, p. 45

Les principals recerques sobre el procés revolucionari s'han preguntat sobre els canvis que es produïren en el si dels espais de sociabilitat provinents de l'antic règim: francmaçons, confraries, acadèmies i societats diverses; aquell conjunt de xarxes de sociabilitat, es contraposava a l'anàlisi d'aquelles mateixes xarxes, un cop es recompongueren després d'acabada la revolució. Aquest tipus de monografies no han assolit l'èxit de les que s'han dedicat a investigar la sociabilitat revolucionària, ja fos la formal (l'activisme dels clubs, les assemblees electorals) o la informal (cafès, salons, teatres, festes, estancs, safareigs, carrers o places). També s'han bastit estudis com els de Philippe Bourdin⁴⁴, que posen en relació les diferents pràctiques de sociabilitat presents durant la revolució per copsar la nova cultura i els nous espais públics que emergiren de la revolució. A partir de l'examen minuciós de les societats polítiques reconstrueix el transcurs de la revolució, alhora que explica la configuració dels diversos col·lectius socials i reconstrueix el procés de formació de la nova sociabilitat política. L'originalitat de la investigació de Bourdin rau en com construeix les xarxes de sociabilitat que entreteixien el conglomerat les formes d'aquesta. La interpretació de P. Bourdin sobre com les xarxes de sociabilitat són una peça cabdal de l'assimilació progressiva dels valors culturals de la revolució (aculturació revolucionària⁴⁵); entronca amb la formulada per Michel Vovelle⁴⁶ en *La mentalidad revolucionaria* on analitzava la penetració cultural i social de les pràctiques, símbols i idees durant el període revolucionari. M. Vovelle en aquella obra trencava l'equiparació que s'havia fet entre sociabilitat revolucionària i els clubs jacobins, i insistia en la rellevància d'entrellaçar la història dels clubs, tant dels més moderats com dels revolucionaris, amb el ritme que estava marcant la revolució i amb les altres formes de sociabilitat com eren la guàrdia nacional, el moviment de les seccions, entre d'altres. Per tot plegat, Vovelle entén que la importància de la revolució radica en:

“esa maduración en caliente de una sociabilidad convertida en el soporte de los compromisos políticos, puede percibirse en toda su densidad no sólo a través de la historia de los jacobinos, sino tomando como referencia toda una red de instancias complementarias o rivales”⁴⁷.

⁴⁴ BOURDIN, PHILIPPE (1995): *Des lieux, des mots, les révolutionnaires. Le Puy-de-Dôme entre 1789 et 1799*. Institut d'études du Massif Central, Clermont-Ferrand.

⁴⁵ BOURDIN, PHILIPPE (2001): “La aculturación revolucionaria: combates franceses por una nueva sociabilidad (1789-1799)” *Cuadernos de Historia Moderna*. núm. 26, pp. 151-167, la cita és de p. 152

⁴⁶ VOVELLE, MICHEL (1989): *La mentalidad revolucionaria*. Crítica. Barcelona.

⁴⁷ VOVELLE, MICHEL (1989) p. 167

Pocs temps després, M. Vovelle culminaria la seva recerca sobre sociabilitat revolucionària cartografiant totes les societats populars de França durant la revolució⁴⁸, donant d'aquesta manera un nou impuls a la investigació sobre les diverses formes de sociabilitat revolucionària.

Per procedir a la comparació de la sociabilitat política formal durant el fenomen revolucionari francès i l'espanyol, ha estat essencial conèixer la historiografia de la Revolució Francesa sobre les societats populars revolucionàries: nom genèric en el qual incloc les entitats sorgides durant la revolució per instruir, educar, adoctrinar i debatre sobre els principis polítics revolucionaris, com són les societats d'amics de la Constitució i els clubs revolucionaris. D'aquesta tria n'han quedat fora les entitats dependents dels procediments electorals, per no contaminar una comparació ja de per si enrevessada. En la meua recerca he primat l'anàlisi de les societats polítiques revolucionàries de províncies, deixant en un segon terme les parisenses, per encarar la comparació amb les societats patriòtiques barcelonines d'una manera més adequada. La descentralització de la història de la Revolució Francesa, ha generat una muntanya de monografies que han trencat alguns dels mites forjats per la historiografia. Cas paradigmàtic és la desmitificació sobre el funcionament dels clubs jacobins a la perifèria, Rolf E. Reichardt a partir de l'exemple del club de Tulle, considera que:

“la oleada de fundaciones de clubes jacobinos no fue un proceso unitario, centralmente controlado, sino que estuvo constituido en gran medida por movimientos espontáneos con diversidad de iniciativas y puntos de gravedad regionales, y que, además, la red de afiliaciones no fue ningún instrumento arbitrario de la dictadura jacobina, sino una unión flexible de muchos centros con cambiantes formas organizativas y acentos políticos, todo ello, naturalmente, dentro del marco de comunes convicciones revolucionarias de base⁴⁹.”

La diversitat provincial del procés revolucionari durant temps fou arrossegada pel conflicte entre jacobins i girondins, però la diversitat en el si d'ambdós grups posa en dubte els esquemes clàssics que atribuïen a uns, un projecte centralitzador, i als altres una alternativa federal. La pugna entre jacobins i girondins –en els darrers temps– ha estat interpretada més com una enfrontament entre els líders d'un i altre grup, catalitzada sovint per les precaucions que els girondins manifestaren davant qualsevol

⁴⁸ VOVELLE, MICHEL (1993): *La découverte de la politique: géopolitique de la révolution française*. La découverte, Paris.

⁴⁹ REICHART, ROLF E (2002): *La Revolución Francesa y la cultura democrática. La sangre de la libertad*. Siglo veintiuno de España editores. Madrid, p. 78

mena d'acció abusiva de la capital. La recerca d'Azucena Rodríguez Álvarez⁵⁰ ha reforçat la tesi apuntada per Jacques Guilhaumou⁵¹, analitzant la intenció que els congressos de societats populars revolucionàries que tingueren lloc a la perifèria, i com foren llegits pels jacobins de París com un intent d'assaltar el poder que ells ostentaven malgrat que només volien una major descentralització administrativa, i fer present la iniciativa popular en els òrgans revolucionaris d'àmbit local sense qüestionar l'autoritat i legitimitat de la Convenció. Actualment, el debat historiogràfic sobre la centralització de la revolució com ha analitzat Michel Biard⁵² s'ha traslladat fora dels marges del govern revolucionari, per interrogar-se sobre els processos de centralització abans de 1789, els debats al voltant de la divisió territorial que es produïren a l'assemblea constituent, i les polítiques depuradores dels òrgans de poder departamentals impulsades des del París del Directori (1795-1799), que tingueren el seu punt culminant amb la figura del prefecte durant l'etapa napoleònica.

El desconeixement dels espais i les xarxes de sociabilitat política durant l'època directorial, és un impediment alhora d'apropar-se a les formes d'organització dels grups demòcrates i neojacobins, i albirar quines són les continuïtats i les diferències amb les xarxes que es configuraren els primers anys de la revolució. La historiografia francesa ha preferit abocar-se a l'estudi dels procediments i resultats electorals⁵³, deixant en un segon pla l'observació dels espais de sociabilitat que s'havien constituït en el període precedent. Aquestes mancances han començat a corregir-se mitjançant l'estudi de la perifèria de la revolució: és el cas d'Itàlia, durant el Trienni Republicà (1796-1799), que ha incentivat la recerca per capir com assimilaren els ciutadans italians la nova cultura revolucionària, concentrant-se en la recepció i participació de la ciutadania en els canvis polítics. La investigació ha girat al voltant de la transformació dels vells espais de sociabilitat i de la creació de nous. L'exemple de la ciutat de Milà, s'ha convertit en el paradigma de la recerca històrica sobre la sociabilitat formal a partir de les obres de

⁵⁰ RODRÍGUEZ ÁLVAREZ, AZUCENA (2001): "Sociedades populares y descentralización en la Revolución Francesa (1790-1793)". *Hispania*, LXI/2, núm. 208, pp. 563-582

⁵¹ GUILHAUMOU, J. (1986): «Le congrès républicain des sociétés populaires des départements méridionaux de Marseille (octobre-novembre 1793): programme et mots d'ordre» dins *Existe-t-il un fédéralisme jacobin? Études sur la Révolution*, Actes du 111e Congrès National des Sociétés Savantes, Poitiers 1986, tome I, fasc. 2, Ed. CTHS. Paris.

⁵² BIARD, MICHEL (2005): "Paris / provinces. Le fil conducteur des pouvoirs, rouages et dysfonctionnements" dins de MARTIN, JEAN-CLEMENT (dir.) *La Révolution à l'oeuvre. Perspectives actuelles dans l'histoire de la Révolution Française*. Presses Universitaires de Rennes. Rennes, pp. 57-76

⁵³ EDELSTEIN, MELVIN (1998): «Les élections de l'an VI dans la Côte-d'Or: le rôle des cercles constitutionnels et les scissions» pp. 351-364 dins del Vol. I de PHILIPPE BOURDIN ET BERNARD GAINOT. *La République directoriale. Actes du colloque de Clermont-Ferrand*. Bibliothèque d'Histoire Révolutionnaire. Clermont-Ferrand.

Stefano Nutini⁵⁴ i Marco Meriggi: el primer obrí el foc demostrant com al darrera de la “*società pubblica di istruzione Milano*” –entitat creada a les poques setmanes de l’arribada de les tropes del Directori– hi havia l’elit política governamental que intentava atraure als il·lustrats milanesos, perquè col·laboressin en el bastiment d’un consens social capaç de legitimar el nou règim. Deu anys després S. Nutini⁵⁵ tornaria a afrontar la seva recerca interrogant-se sobre quines eren les categories professionals que participaren en aquella societat i les compararia amb la guàrdia nacional de la pròpia ciutat de Milà, arribant a la conclusió que:

*“alla non-identità, in termini di continuità tra soggetti, composizione socioprofessionale e grado di esposizione-compromissione politica, degli ambiti dei club con quelli della Guardia nazionale, semmai grosso modo apparentabili per una certa vicinanza quanto a media censitaria e anagrafica (fermo restando, lo ripeto, che siamo comunque davanti a universi di riferimento diversissimi, ben poco sovrapponibili)”*⁵⁶.”

Per altra banda, M. Meriggi⁵⁷ ha escrit l’obra de capçalera de qualsevol investigació sobre la sociabilitat formal durant el segle XIX, tenint en compte les particularitats de la seva recerca, he dedicat especial cura, a l’anàlisi de la sociabilitat formal del Trienni Republicà, perquè manifesta una metamorfosi comparable a la del període objecte del meu estudi. En la seva obra Meriggi recalca les diferències respecte les precedents formes de sociabilitat, i també entre elles, distingint en quan al composició social, en quan el funcionament (reglaments, criteris d’accés, entre d’altres) i respecte els objectius dels diversos espais de sociabilitat formal que sorgiren en el període republicà. No obstant, l’anàlisi d’aquelles noves formes de sociabilitat de manera global, el porta a concloure que:

*“la moderna società civile, del resto, nasce proprio da un lato per germinazione, dall’altro per differenziazione rispetto a quella epifania; e nell’avviata evanescenza della funzione giurpubblicistica dei corpi, ormai fissata legislativamente e irreversibile, si dota, per esprimersi, di istanze associative libere, volontarie e individualistiche”*⁵⁸.”

⁵⁴ NUTINI, STEFANO (1989): “La società di pubblica istruzione di Milano” *Studi Storici*, fasc. 4, pp. 891-916

⁵⁵ NUTINI, STEFANO (1999): “I soci dei club democratici milanesi nel Triennio: status, professione, formazione” *Società e storia*, núm. 85, pp. 587-616

⁵⁶ NUTINI, STEFANO (1999) p. 615

⁵⁷ MERIGGI, MARCO (1992): *Milano borghese. Circoli ed élites nell’Ottocento*. Marsilio. Venezia, pp. 3-28

⁵⁸ MERIGGI, MARCO (1992) p. 27

Ben aviat, a començaments de la dècada dels vuitanta del segle XX, les historiadores Maria Malatesta i Giuliana Gemelli⁵⁹ donaren a conèixer les obres de M. Agulhon i les recerques de la historiografia francesa sobre sociabilitat, impulsant als historiadors italians a obrir una nova via d'investigació en aquella direcció. Durant la dècada següent, Malatesta⁶⁰ perseverà en la reflexió sobre les noves formulacions historiogràfiques de la sociabilitat, traduint les darreres obres de M. Agulhon i analitzant les formes de sociabilitat aristocràtica i la seva relació amb les noves manifestacions de sociabilitat burgesa. Paral·lelament, les recerques donaven els seus resultats principals en les obres de Raffaele Romanelli⁶¹, Alfio Signorelli⁶² i Marco Meriggi. Actualment, segons la historiadora Maria Angela Caffio⁶³, la historiografia italiana ha abandonat l'anàlisi quantitatiu i descriptiu dels espais de sociabilitat formal, i afronta l'estudi de la sociabilitat des d'una perspectiva de sistema i sobretot penetrant en les xarxes informals i interpersonals per comprendre el perquè i el com els individus abandonen les faccions tradicionals, i construeixen les seves identitats sociopolítiques en el trànsit de l'antic règim als estats constitucionals moderns. La historiadora conclou que el:

“svilimento progressivo conosciuto dagli aristocratici circuiti accademici e massonici a partir dai primissimi anni dell’ottocento e la contemporanea diffusione di nuove forme di sociabilità istituzionale ed extraistituzionale aperte ad un ventaglio più ampio ed eterogeneo d’individui e gruppi socio-professionali possono essere controllabili d’apprendistato politico funzionali a correggere le aporie ed i rischi impliciti nel sistema vecchio fazionario⁶⁴.”

⁵⁹ MALATESTA, MARIA E GEMELLI, GIULIANA (ed.) (1982): *Forme di sociabilità nella storiografia francese contemporanea*. Feltrinelli. Milano.

⁶⁰ AGULHON, MAURICE (1993): *Il salotto, il circolo e il caffè: i luoghi della sociabilità nella Francia borghese, 1810-1848*. A cura di MARIA MALATESTA. Donzelli. Roma; MALATESTA, MARIA (1989a): *Sociabilità nobiliare, sociabilità borghese*. Centro di ricerche storiche e sociali Federico Odorici. Brescia; MALATESTA, MARIA (1989b): *I signori della terra: l'organizzazione degli interessi agrari padani: 1860-1914*. Franco Angeli. Milano; i MALATESTA, MARIA (1996): *I professionisti*. Einaudi. Torino.

⁶¹ ROMANELLI, RAFFAELE (1994): “Il Casino, l'accademia e il circolo. Forme e tendenze dell'associazionismo d'élite nella Firenze dell'ottocento,” dins de P. MACRY – A. MASSAFRA (ed.) *Fra storia e storiografia. Scritti in onore di Pasquale Villani*. Il Mulino. Bologna, pp. 809-51.

⁶² SIGNORELLI, ALFIO (2002): *A teatro, al Circolo. Socialità borghese nella Sicilia dell'Ottocento*. Aracne. Roma.

⁶³ CAFFIO, MARIA ANGELA (2006): “L'individualità corretta: note sulle strutture d'aggregazione sociale e sulle culture politiche nel mezzogiorno del primo ottocento” *Società e storia*, núm. 112, pp. 361-383

⁶⁴ CAFFIO, MARIA ANGELA (2006) p. 378

Tot i els plantejaments de M. A. Caffio, la historiografia italiana continua produint bones monografies –com la d’Antonio Chiavistelli⁶⁵– que utilitzen l’estudi dels espais de sociabilitat formal per analitzar el ritme de la construcció de l’esfera pública durant la primera meitat segle XIX. Però els historiadors italians –com els europeus en general–, han abandonat la recerca sobre la sociabilitat formal i han dirigit les seves mirades sobre els espais de sociabilitat informal (cafè, teatre, carrer, la festa, entre d’altres), interpretant-los com instruments de propaganda i d’aculturació política⁶⁶.

La brevetat dels processos revolucionaris italians del 1820 –piemontès i napolità– no va generar xarxes de sociabilitat formal revolucionària, per tant, la comparació amb les revolucions portuguesa i espanyola, de la mateixa època no s’ha pogut desplegar i –com he esmentat anteriorment–, ha estat més fructífera la comparació d’aquestes formes de sociabilitat amb el període republicà de finals del segle XVIII⁶⁷. Sens dubte, la revolució portuguesa amb “*as sociedades patrióticas e literárias*” és el cas més semblant a l’espanyol, però malauradament la recerca sobre aquestes ha topat amb les limitacions de les fonts arxivístiques i amb interpretacions molt contraposades, que només han consensuat una enumeració d’aquestes i una descripció del seu funcionament. La historiografia portuguesa dels darrers trenta anys no ha aconseguit desempallegar-se d’algunes velles polèmiques que arrossegava des de la mateixa revolució liberal: una d’aquestes té a veure amb el protagonisme de les lògies maçòniques en la formació dels nous espais de sociabilitat política. D’ençà de la *História da revolução portuguesa de 1820* de José de Arriaga⁶⁸, gradualment s’ha configurat una corrent historiogràfica que dona un paper decisiu a la maçoneria en el procés revolucionari portuguès. Actualment, l’historiador A. H. Oliveira Marques, ha perpetuat aquesta interpretació apriorística afirmant categòricament que:

“las llamadas sociedades patrióticas que surgieron en Portugal en 1820-1823 y, después, en 1834-1842 tuvieron origen masónico”⁶⁹.”

⁶⁵ CHIAVESTELLI, A (2006): *Dallo Stato alla nazione. Costituzione, sfera pubblica in Toscana dal 1814 al 1849*. Carocci. Roma.

⁶⁶ LORENZO, RENATA DE (2000): “Dalla scoperta della politica al tempo della politica: la dimensione italiana in età napoleonica” *Rassegna storica del Risorgimento*, fasc. III pp. 335-356.

⁶⁷ Per conèixer la recerca realitzada sobre el procés revolucionari piemontès i napolità remeto al lector a la introducció d’aquesta tesi doctoral.

⁶⁸ ARRIAGA, JOSÉ DE (1886-1889): *História da revolução portuguesa de 1820*. Liv. Portuense. 4 vols. Porto; i la reedició de l’obra ARRIAGA, JOSÉ DE (1980): *História da revolução portuguesa de 1820. “A filosofia portuguesa, 1720-1820”*. Guimarães, Editores. Lisboa.

⁶⁹ MARQUES OLIVEIRA, A. H. (1995b): “Las sociedades patrióticas” pp. 289-300 dins Ferrer Benimeli, José Antonio. *La masonería española entre Europa y América: VI Symposium internacional de Historia de la masonería española, Zaragoza 1-3 de julio de 1993*. Gobierno de Aragón. Zaragoza; i MARQUES OLIVEIRA, A. H. (1995a): *História da maçonaria em Portugal. Política e Maçonaria (1820-1869)*. Editorial. Lisboa.

Durant la dècada dels setanta del segle XX, des de la història social s'abordà l'estudi de la maçoneria de manera menys visceral i els historiadors Graça Dias i J. S. da Silva Dias⁷⁰, acotaren i definiren la seva rellevància en la formació de les élites polítiques liberals, reobrint l'anàlisi de les societats patriòtiques perquè fos estudiat de manera més acurada, per historiadors com Maria Carlos Radich⁷¹. La renovació de la història política portuguesa ha tornat a dirigir la mirada sobre les societats patriòtiques des de la perspectiva de la sociabilitat, integrant-les en un teixit més ampli que va més enllà de l'entorn maçònic. La investigació de la mà d'Isabel Norbe Vargues⁷² s'ha concentrat en les pràctiques i discursos polítics que es desenrotllaren en el teixit associatiu nascut durant la revolució de 1820, minimitzant la importància de l'origen d'aquests espais de sociabilitat; I. N. Vargues afirma que:

“as sociedades patrióticas e literárias vintistas, talvez extensões profanas da sociedade maçónica, foram promotoras da regeneração liberal. Com as suas práticas políticas múltiplas (formação de oradores, publicações, comemoração de datas revolucionárias, evocação de liberais falecidos e mobilização de forças), ensaiadas em reuniões e discursos forma alfobres em que germinava e se fortalecia o espírito liberal do cidadão”⁷³.

2.4 LA SOCIABILITAT POLÍTICA FORMAL

Paradoxalment, l'augment de la recerca sobre el Trienni Liberal en els darrers anys no ha repercutit en la millora del coneixement de les xarxes de sociabilitat política sobre les quals se sostingueren les anomenades genèricament “*societats patriòtiques*” en l'espai local, ni tampoc s'ha avançat en una interpretació més complexa, que faci més comprensible les diferències existents entre aquells nòduls polítics que teixiren la sociabilitat formal política del Trienni. La historiografia sobre el Trienni, no ha posat en dubte l'anàlisi que Alberto Gil Novales féu d'aquelles societats com espais que

“su fundación obedece a la necesidad de difundir las ideas liberales y el significado de la Constitución a capas cada vez más amplias del pueblo, pensando siempre que se actúa de acuerdo con el gobierno”⁷⁴.

Però A. Gil Novales, també considera que

⁷⁰ DIAS, GRAÇA e J. S. DA SILVA (1980): *Os primórdios da maçoneria em Portugal*. 4 vols., Lisboa, Inic.

⁷¹ RADICH, MARIA CARLOS (1982): “Formas e organização Política: Sociedades Patriotas e Clubes Políticos: 1820-1836” en *O Liberalismo na Península Ibérica na primeira metade do século XIX*, Vol. I, Lisboa, pp. 117-141.

⁷² VARGUES, ISABEL NOBRE (1997): *A aprendizagem da cidadania em Portugal (1820-1823)*. Editorial Minerva História. Coimbra, pp. 171-200

⁷³ VARGUES, ISABEL NOBRE (1997) p. 200

⁷⁴ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 11

“estos clubs políticos son como cajas de resonancia de la vida pública nacional, en donde todo se habla y todo se discute, y que se trata de asociaciones necesarias en un país con un porcentaje elevadísimo de analfabetos”⁷⁵.”

I finalment, l'insigne historiador afirma que la tasca principal d'aquestes societats és la denúncia de les infraccions de la Constitució de 1812. La definició de les societats patriòtiques segons A. Gil Novales s'articula en tres aspectes: difusió i formació dels ciutadans en el correcte significat de la Constitució, articulació d'una opinió entre els ciutadans sobre els assumptes de la vida política espanyola, i la vigilància sobre els càrrecs polítics –electes o no– per denunciar qualsevol infracció de la Constitució. Aquesta interpretació converteix a les societats en entitats col·laboradores, i a la vegada opositores als òrgans polítics representatius. Col·laboren perquè recullen la voluntat d'aquests de formar als ciutadans en matèria política, i s'oposen, quan s'erigeixen en intèrprets de l'opinió pública, atorgant-les la capacitat de desautoritzar els òrgans de representació política, exercint de contrapoder a partir de les opinions d'un grup de ciutadans. L'ambivalència de la interpretació d'Alberto Gil Novales no li ha fet perdre adeptes i la historiografia espanyola l'ha ratificada investigació rere investigació, malgrat que sovint, els historiadors han tendit a resoldre la ambigüïtat, considerant les societats patriòtiques com una peça fonamental per la defensa del sistema polític liberal⁷⁶.

Les societats patriòtiques –com el dret de petició, la llibertat de premsa i els comicis electorals– són concebudes també com un mitjà més per conèixer la voluntat dels ciutadans però, a diferència dels altres, les societats no estaven regulades ni controlades per cap òrgan polític del sistema constitucional, i això les dóna l'oportunitat d'erigir-se en intèrprets de l'opinió pública i mantenir un pols amb les autoritats. Les societats són concebudes –almenys per un sector arrauxat del liberalisme– com espais de representació política dels ciutadans, amb la força necessària per desautoritzar els òrgans polítics electes, articulant l'oposició. Però també en aquells anys, les societats esdevingueren plataformes d'organització política de les autoritats que consolidaren el seu poder, cohesionant els seus adeptes i controlant els seus opositors. Les societats ben aviat es convertiren en espais on es canalitzaren les demandes revolucionàries dels liberals, que volien anar més endavant amb la revolució. Les autoritats amb major o

⁷⁵ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 12

⁷⁶ ARNABAT MATA, RAMON (2001a): *La revolució de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya*. Eumo. Vic, p. 131

menor destresa, aprofitaren aquells espais per gestionar el procés revolucionari que procedia dels sectors més abrandats i populars del liberalisme. Les societats patriòtiques naixeren com espais de formació política, es consolidaren com a artífexs de l'opinió pública, alertaren a les autoritats sobre les infraccions de la Constitució, i esdevingueren òrgans de conducció del procés revolucionari, és a dir, juntes que de vegades s'erigien en formes de control i fre de la revolució, mentre que d'altres conduïen i organitzaven els impulsos més revolucionaris.

Les juntes revolucionàries foren espais de negociació de la revolució on els representants dels revoltats legitimaven les autoritats que els havien de regir. Les juntes s'instauraven per donar sortida a una situació potencialment revolucionària que no sempre suscitava un desplegament i una articulació del moviment juntista. De tant en tant, les juntes també es formaven quan les autoritats polítiques i militars volien controlar i frenar una insurrecció que atemptava contra elles en l'àmbit local. Aquestes juntes esdevenien altre cop espais no reglats per la legislació, que concentraven a les autoritats per fer front a les accions populars que eren percebudes com una amenaça.

Rere la denominació de societats patriòtiques i l'ambigua definició d'Alberto Gil Novales, la historiografia espanyola ha encabir tota mena de formes de sociabilitat política formal o regulada, sempre i quan s'adequessin amb alguna de les característiques formulades en aquella definició. L'heterogeneïtat de les entitats agrupades sota la magna obra d'Alberto Gil Novales, ha diluït les funcions específiques de cadascuna en un tot límits laxes. La meua recerca s'ha concentrat en l'estudi dels espais de sociabilitat política formal de Barcelona durant el Trienni, per cercar d'esbrinar quins eren aquells espais, què s'hi feia, i qui hi participava. Els resultats de la recerca han emparat la meua interpretació sobre cadascun d'aquells espais alhora, que em facultaven per reconstruir una part de les xarxes de sociabilitat política que es compongueren a la ciutat Comtal. No ha estat objecte d'aquesta investigació els espais de sociabilitat política informal (tertúlies particulars, fondes, tavernes, bordells, cafès, llibreries, teatres, places de toros, i tants altres) i els espais de sociabilitat formal no concebuts per instruir, fer i debatre de política (gremis, confraries, acadèmies, col·legis professionals, universitat, entre d'altres) que existiren abans, durant i després del Trienni; encara que és factible que en aquells espais de sociabilitat formal es desenvolupessin activitats relacionades amb la política, completant les xarxes de sociabilitat objecte de la meua investigació.

2.5 ELS LÍMITS DE LA RECERCA

La ciutat esdevé durant el Trienni, un espai privilegiat per observar els fenòmens de politització d'amplis sectors socials, i també és una atalaia des d'on es pot analitzar el ritme descompassat de les transformacions polítiques del règim constitucional. Mentre a les principals ciutats catalanes (Barcelona, Reus, Manresa, Vic, Lleida, Girona, Tarragona, etc.), el Trienni és un temps breu i intens en el qual el ritme de la revolució s'accelera contínuament, a les zones rurals –allunyades dels centres de poder polític– és on la revolució es defensa amb unghes i dents, perquè qualsevol petita transformació és una victòria contra els que primer reaccionen contra la revolució, i després engruixiran les files de la contrarevolució. La implementació del sistema constitucional a les ciutats fou ràpida, convulsa i multitudinària. La ciutat és la fàbrica de la revolució, perquè a partir dels principis constitucionals s'afaiçonen les idees polítiques, el llenguatge, les pràctiques i els símbols; i els espais i les xarxes de sociabilitat ho fan circular entre els ciutadans. A les urbs, els ciutadans s'amunteguen i conviuen en espais ínfims i algun d'ells insalubres, la procacitat és la norma, i els somnis de subversió de l'ordre polític quallen amb facilitat. La irreverència política dels ciutadans no té límits, i de vegades excel·leix quan es posa al servei dels fins revolucionaris. Els vells dogmes culturals es revisen i modifiquen fins adaptar-los a les noves demandes socials dels habitants. La cultura en l'àmbit urbà, quan aborda la política, esdevé un terreny mutable on es dirimeixen els conflictes que confronten els ciutadans. El sistema polític liberal basat en la Constitució de 1812, obrí noves perspectives per a la resolució de velles qüestions socials que afectaven les ciutats. El nou sistema polític privilegià la ciutat com espai polític i menystingué el món rural.

La ciutat de Catalunya durant el Trienni és Barcelona, n'hi havia d'altres però cap arribava a tenir més d'una desena part dels habitants de la capital catalana. Malgrat això, convé no oblidar que Barcelona només representava una desena part de la població de Catalunya. La meua recerca s'ha circumscrit a Barcelona, ja que per les seves dimensions i per la seva dinàmica social i política, és comparable a les principals ciutats portuàries de la mediterrània, a la major part de capitals meridionals, i a no poques ciutats fabrils europees. La ciutat Comtal durant aquells anys sobrepassà amb escreix els cent mil habitants i si és té en compte la població flotant, aquesta puja fins als cent vint mil. Aquella Barcelona és una gran ciutat europea com ho són a la península Madrid i Lisboa, però queda lluny de les metròpolis de l'època: Londres, París i Nàpols. L'anàlisi de la Barcelona del Trienni és un exercici de microhistòria que pretén comprendre quins

foren els canals de politització de la societat barcelonina i com a través d'aquells es conformaren les xarxes de sociabilitat política que fan més entenedors els ritmes polítics de la ciutat.

L'atapeïda malla política que entrellaçava als ciutadans de Barcelona, s'ha reconstruït a partir dels centres de sociabilitat política formal en els quals s'ha indagat el què hi passava, com els individus s'hi relacionaven, i com es gestaven els col·lectius polítics. L'originalitat d'aquest apropament rau en l'observació simultània del col·lectiu i de l'individu, i com aquest participa de les xarxes polítiques a partir dels centres de sociabilitat. L'anàlisi dels centres de sociabilitat s'elabora des d'una doble vessant, d'una banda la conformació del grup, i de l'altra la inserció del individu en aquell. Aquest plantejament de recerca, inicialment es volia estendre als espais de sociabilitat política informals, però després de la lectura de la bibliografia i d'una exhaustiva mirada a les fonts primàries quedà desestimada aquesta opció per la dificultat per documentar-los. Els llocs de sociabilitat política informal són fonamentals per entendre la circulació d'idees, pràctiques, símbols i notícies, i conèixer la difusió de la política dins un món social heterogeni. Els estudis futurs hauran de penetrar en el món dels cafès, de les fondes, dels mercats, dels carrers, de les rebotigues, de les llibreries, entre altres llocs per tal de conèixer millor de quina manera circulà i es modificà la cultura liberal durant el Trienni. La recerca que el lector té entre les mans, no ha volgut seccionar la història que explica i alguna vegada, esmentarà els lligams visibles que existiren amb aquelles formes de sociabilitat més quotidianes.

Aquesta recerca s'ha centrat en els espais de sociabilitat política formal que afloraren durant el Trienni; hi ha deixat en un segon pla l'anàlisi de les formes de sociabilitat formals de llarga durada, la qual és cabdal per conèixer com i fins a on penetrà la cultura liberal en els espais de sociabilitat que precediren a la revolució. A hores d'ara, encara manquen investigacions des del punt de vista de la sociabilitat i la política sobre el paper que jugaren els gremis i les confraries durant el règim liberal. Els gremis –com he explicat en el capítol anterior– foren l'espai de sociabilitat principal en el qual es desenrotllà la política durant el segle que precedí a la revolució liberal espanyola. Pocs mesos després del triomf del pronunciament de Rafael del Riego, des de la premsa se'ls reconegué el seu protagonisme i s'impulsà una campanya perquè els diputats catalans a Madrid els preservessin, evitant la seva dissolució. Tot i que s'assumia la necessitat d'adequar els seus estatuts als nous principis polítics, el *Diario Constitucional de Barcelona* ho expressava de la manera següent:

“Los gremios no están disueltos como entienden algunos; lo están sí sus ordenanzas, en aquella parte que prohibía a los extranjeros vecinados y demás ciudadanos el ejercer libremente cualquier industria u oficio, sin examen, título, o incorporación correspondiente. Si los temores que agitan a algunos acerca de esto son infundados, la experiencia lo ha de acreditar prontamente, y en este caso saldrán de su error y alabarán las disposiciones del gobierno; si al contrario, son fundados, si en efecto esta providencia es perjudicial al bien público; la provincia sabrá exponerlo a sus diputados, éstos lo manifestarán abiertamente a las Cortes, y éstas que no desearán más que el lustre y la prosperidad de la nación española, discutirán, aprobarán o reprobarán decidiéndose siempre por la justicia y la razón; éstas son las ventajas que ofrece el código sagrado que hemos jurado⁷⁷.”

La història política dels gremis durant les primeres etapes de la revolució liberal està per fer, i l'anàlisi del procés d'aculturació política liberal és podria començar a recuperar a partir d'algunes referències, presents a la premsa liberal. Els gremis sufragaren la publicació de discursos de lloa a la Constitució⁷⁸, els seus representants formaran part de l'entitat que commemorà la memòria del general Luís Lacy⁷⁹ i participaren en les festes cíviques⁸⁰ i tradicionals, com en la processó de corpus de 1821, lluint ostentament els símbols més arraixats dels liberals:

“En la general celebrada el día 21 vimos formada a lo largo de la carrera los cinco batallones existentes de la milicia nacional voluntaria, interpolados con algunos de los pocos cuerpos que forman esta guarnición. En una de las banderas de los gremios que concurrieron, vimos ondear la cinta

⁷⁷ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 86, 6 de juny 1820, p. 1-2

⁷⁸ *Sermón que el día 4 de abril de 1820, en la iglesia parroquial de Sta. Maria del Mar de esta ciudad en la solemne función que en acción de gracias por la feliz publicación de la Constitución Política de la Monarquía española tributaron al altísimo los gremios de mareantes, pescadores y carpinteros calafates presididos por el M. I. S. Comandante Militar de Marina de este tercio naval; dijo el R. P. D. Agustín Jaumeandreu C. R. T. Barcelona: En la Imprenta de Brusi año 1820; i Oración inaugural que en la obertura de la nueva Academia Cívica. Gratuita de Barcelona, presidiendo S. E el Ayuntamiento Constitucional de la misma por medio de sus tres regidores comisionados D. Juan Reynals decano, D. Ramón Maresch y D. Ramón de Vedruna, Dijo en la casa cofradía de los tejedores de velos. El P. Lr. Francisco Joaquín Catalá del orden de trinitarios calzados y maestro-director de la referida academia. El día 16 de noviembre de 1820. Lo dan a la prensa algunas personas amantes de la instrucción del pueblo. Barcelona: En la imprenta de los hermanos Torras frente San Francisco de Paula.*

⁷⁹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 116, 16 de juliol 1820, p. 3 *“La magnánima Cataluña, siguiendo tan laudable ejemplo, erige monumento que recuerde a nuestros nietos el heroísmo decidido del inmortal caudillo de nuestra libertad política D. Luís Lacy. Pero también es laudable y justo que, siguiendo constantes los principios de la efusión de nuestros corazones en perpetuar agradecidos las virtudes sociales de tan valiente guerrero, tributemos nuestros elogios y gratitud a los colegios, gremios, y fábricas de esta capital, que con denuedo, tesón y firmeza tan desusada, sin terror a los aciagos días en que la venal hipocresía dictaba, y el colosal despotismo obraba, supieron aparecer frente la tiranía con aquel aire marcial e imponente que arredra a las bayonetas mismas del gran Sultán (...) L. G. Oronoz”*

⁸⁰ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 69, 10 de març de 1821, p. 3 *“El Domingo 11 a las nueve de la mañana se reunirán en estas casas consistoriales los Sres. Celadores de Marina, Jueces de hecho, Comisarios de Barrio, Prohombres y Cónsules de Colegios y Gremios, Comisiones de las Corporaciones científicas de esta capital y demás que se acostumbra en semejantes casos.”*

*verde con un terrible, Constitución o Muerte. En las procesiones de las parroquias, apenas ha habido un pendonista que no haya llevado el uniforme de la patria*⁸¹.”

Quelcom de semblant succeix amb el buit historiogràfic existent sobre l'activitat política en el si de les confraries de penitents. La recerca en aquest camp té diverses investigacions en curs, malgrat això encara són poques les obres que s'han escrit sobre la irrupció de la cultura liberal en aquestes formes de sociabilitat, però cal mencionar la recerca de J. Mª Puigvert⁸² i la d'Elena Sánchez de Madariaga⁸³.

Menys interès han suscitat altres centres de sociabilitat formal nascuts durant el segle XVIII a Barcelona. Les monografies sobre la Junta de Comerç, com les de J. Iglesias⁸⁴, J. Carrera i Pujal⁸⁵, E. Lluch⁸⁶ i P. Ruiz i Pablo⁸⁷, no han indagat sobre la relació d'aquella entitat amb la política municipal barcelonina durant la segona meitat del segle de les Llums i la revolució liberal, ni tampoc han explorat la capacitat política de la Junta i els seus membres. Els altres centres de sociabilitat gestats a la Barcelona de la Il·lustració foren: Acadèmia de Ciències Naturals, Acadèmia Mèdica-Pràctica, Acadèmia de Bones Lletres, Societat Filosòfica, Col·legi de Cirurgia Mèdica, Col·legi de Farmacèutics. Però han estat objecte de poques recerques, només l'Acadèmia de Bones Lletres⁸⁸ ha rebut més atenció per la seva projecció cultural, i per haver mantingut una activitat contínua fins a l'actualitat, mentre que la resta centres només s'han investigat des d'una doble perspectiva global, primer en l'obra d'Antonio Palomeque Torres⁸⁹, que descriu l'ambient cultural de la ciutat abans que es restablís

⁸¹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»*, núm. 177, 26 de juny de 1821, p. 3.

⁸² PUIGVERT I SOLÀ, JOAQUIM M^a (2000): *Església, territori i sociabilitat als segles XVII-XIX*. Eumo. Vic, pp. 177-194

⁸³ SÁNCHEZ DE MADARIAGA, ELENA (1999): “Cultura religiosa y sociedad: las cofradías de laicos” *Historia Social*, núm. 35, pp. 23-42.

⁸⁴ IGLESIES, J. (1969): *Síntesis de la Junta de Comerç de Barcelona, 1760-1847*. Episodis de la història de Catalunya. Editorial Rafael Dalmau. Barcelona. Vol. 119-120.

⁸⁵ CARRERA I PUJAL, JAUME (1953): *La Lonja de Mar y los Cuerpos de Comercio de Barcelona*. Barcelona.

⁸⁶ LLUCH, ERNEST (1976): *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*. Edicions 62. Barcelona.

⁸⁷ RUIZ I PABLO, ANGEL (1919): *Historia de la Real Junta Particular de comercio de Barcelona (1758-1847)*. Barcelona.

⁸⁸ CARRERAS, JOSEP RAFEL (1929-1930): “Estudis biogràfics d'alguns benemèrits patrici” *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*. Vol. 14, pp. 15-31, 183-193 i 213-229; RIQUER I PERMANYER, MARTÍ (1955): “Breve historia de la Real Academia de Buenas Letras” pp. 3-32 dins AADD. *Historia y Labor de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona. Desde su fundación en el siglo XVIII*. Real Academia de Buenas Letras. Barcelona; i CAMPABADAL I BERTRAN, MIREIA (2006): *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII. L'interès per la història, la llengua i la literatura catalanes*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

⁸⁹ PALOMEQUE TORRES, ANTONIO (1970): *El trienio constitucional en Barcelona y la instauración de la Universidad de 2^a y 3ª enseñanza*. Universidad de Barcelona. Barcelona, pp. 26-42

breument la universitat (1822), i després en les recerques sobre història de la ciència fetes per Santiago Riera i Tuèbols⁹⁰. La premsa, els fulletons i opuscles publicats durant el Trienni manifesten clarament que en aquells centres també s'hi parlà de política, poc o molt, i de quina manera, és el que encara manca investigar. A començaments de maig de 1820, el *Diario Constitucional de Barcelona* es feia ressò del canvi dels estatuts de l'Acadèmia de Bones Lletres, per tal d'adequar-los a la nova situació política, ampliant-ne el nombre dels socis i els assistents a les reunions:

“en los restos vergonzosos de la ignorancia, que la luz de los siglos no había podido destruir, se debe contar el estatuto que excluía de la Academia de Buenas Letras de esta ciudad a cualquiera que no fuese noble, eclesiástico o graduado en alguna de las facultades que llaman mayores. Cerrada de esta manera la puerta de este cuerpo literario a todos los ingenios que en las demás clases sobresalían, la Academia se plagó de socios, cuyos méritos consistían solamente en sus ejecutorias, sus borlas, o sus órdenes. (...) Pero una feliz revolución ha hecho nacer un nuevo orden en esta reunión de amigos del saber. Ya desprecia las vanas distinciones que en sus miembros requería, ya mira solamente el mérito que adorna a los que recibe en su seno⁹¹.”

Un any després (1821), els joves fundadors de la Societat filosòfica –creada el juliol de 1815– s'integraren com a socis en l'Acadèmia de Bones Lletres⁹². El col·legi de Cirurgia Mèdica⁹³, i el col·legi de Farmacèutics feren esment en les seves publicacions de l'estret lligam que unia les seves disciplines amb la revolució política. D'aquesta manera ho expressava, el catedràtic de farmàcia Agustín Yáñez:

“Calmada la efervescencia que este dichoso acontecimiento excitó en mi corazón y asegurado el sistema constitucional con el juramento espontáneo que prestó el Rey ante las Cortes, he tratado de emplear en bien de la patria los precisos derechos que ésta en su Constitución nos restablece ¿Con cuánta razón podría tachárseme de ingrato y mal ciudadano, si no usase la libertad de escribir, publicar e imprimir mis ideas sobre cualquier asunto sin necesidad de revisión o censura anterior a la publicación, para dar a luz estas lecciones de una ciencia tan útil y necesaria a nuestra España, de la cual no sé que haya obra alguna elemental completa en nuestro idioma? Tales son las razones que me han decidido a publicar esta obra fruto de cuatro años de trabajo⁹⁴.”

⁹⁰ RIERA I TUÈBOLS, SANTIAGO (1985): *Ciència i tècnica a la il·lustració: Francesc Salvà i Campillo: 1751-1828*. La Magrana. Barcelona; i RIERA I TUÈBOLS, SANTIAGO (2003): *Història de la ciència a la Catalunya Moderna*. Pagès / Eumo. Lleida – Vic.

⁹¹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 57, 8 de maig 1820, p. 3

⁹² PALOMEQUE TORRES, ANTONIO (1970) p. 32

⁹³ *Sociabilidad natural del hombre y poderos influjo de las formas de gobierno en su constitución física*. Discurso inaugural que en la abertura de clases del colegio nacional de cirugía-médica de la ciudad de Barcelona leyó el Dr. D. Antonio Maynér y Alcover. Barcelona. En la oficina de la viuda Roca. 1820

⁹⁴ *Lecciones de historia natural esplicadas en el colegio nacional de Farmacia de S. Victoriano de Barcelona*, por el Dr. D. Agustín Yáñez y Girona. Catedrático de dicha asignatura en el mismo colegio, socio de la academia nacional de ciencias naturales y artes de esta ciudad y de la médica matritense etc. Barcelona. En la oficina de la viuda Roca, calle Libretería año 1820. pp. II-III

El litigi per la recuperació de la universitat de Barcelona culminà l'estiu de 1822, quan aquesta tornava a la ciutat amb el nom de “*Universidad de 2ª y 3ª enseñanza*”. Aquell procés ha estat analitzat minuciosament per A. Palomeque, qui posà de relleu la confluència en la institució dels membres més destacats de les entitats formatives que existien prèviament a Barcelona⁹⁵. Però encara ningú ha investigat la universitat com a centre de sociabilitat durant aquells anys. De ben segur, l'espai de sociabilitat que més recerques ha motivat és el teatre, sobretot arrel de l'estudi de l'actor, director i dramaturg Josep Robrenyo. El teatre de Robrenyo ha estat analitzat per una llarguíssima nòmina d'historiadors entre els quals destaquem J. Mª Poblet⁹⁶, R. Llorens i Jordana⁹⁷, J. Ll. Marfany⁹⁸, Albert Mestre⁹⁹ i Pere Anguera¹⁰⁰, mentre que el teatre del primer terç del segle XIX l'han investigat F. Curet¹⁰¹, X. Fàbregas¹⁰² i T. Suero Roca¹⁰³. Malgrat aquestes copioses recerques –com la de T. Suero Roca–, cap d'elles s'ha acostat al teatre des del caire de la sociabilitat, concebant l'espai com un marc de relació i de comunicació entre els ciutadans, i entre aquests i els actors. La connivència d'algunes companyies teatrals amb els esdeveniments polítics que assolaren la ciutat durant el Trienni, no ha estat prou treballat, com és el cas de la Societat Dramàtica Espanyola, que sufragà un discurs enaltint la Constitució de 1812, per celebrar l'èxit de la revolució a Barcelona¹⁰⁴. Actors, actrius, empresaris i empresàries teatrals, foren peces cabdals del procés de politització i entendre de quina manera es relacionaren amb el poder polític, és essencial per acotar els límits de la seva capacitat d'incidir políticament, i quina autonomia tenien. En aquesta mateixa direcció la recerca de T. Suero Roca¹⁰⁵ és extremadament suggerent per la multitud de referències que aporta

⁹⁵ PALOMEQUE TORRES, ANTONIO (1970) pp. 54-5

⁹⁶ POBLET, JOSEP M^a (1980): *Josep Robrenyo, comediant, escriptor i revolucionari*. Millà, Barcelona.

⁹⁷ LLORENS I JORDANA, RODOLF (1981): *Josep Robreño. El nou concepte de la Renaixença*. Ariel. Barcelona-Caracas.

⁹⁸ MARFANY, JOAN LLUÍS (1965): *Teatre revolucionari, Josep Robrenyo*. Curial. Barcelona.

⁹⁹ MESTRES, ALBERT (1998): *Tres peces teatrals de Josep Robrenyo*. Proa. Barcelona.

¹⁰⁰ ANGUERA, PERE (2004): *El teatre català. Josep Robrenyo*. Arola. Tarragona.

¹⁰¹ CURET, FRANCESC (1967): *Història del teatre català*. Aedos. Barcelona.

¹⁰² FÀBREGAS, XAVIER (1978): *Història del Teatre català*. Millà. Barcelona.

¹⁰³ SUERO ROCA, TERESA (1987-1997): *El teatre representat a Barcelona de 1800 a 1830*. 4 vol. Institut del Teatre. Barcelona.

¹⁰⁴ *La Constitución política de la Monarquía española base de nuestra felicidad, cuando este apoyada y sostenida por las virtudes sociales*. Sermón que en la solemne acción de gracias que ofreció al ser supremo la sociedad dramática de la ciudad de Barcelona por el restablecimiento del código fundamental de nuestras leyes. R. P. Fr. Manuel Casamada. Bcelona, Imprenta Nacional del Gobierno, por Dorca, 1820.

¹⁰⁵ SUERO ROCA, TERESA (1987-1997) p. 87 La nit del vint-i-nou de desembre de 1821 els regidors Raymundo Vedruna, el marquès de Llió i Francisco Renart y Arús acompanyaren a l'alcalde José

sobre la relació entre els desordres públics i les representacions teatrals, fins al punt que l'ajuntament barceloní es veié obligat a prendre mesures per evitar avalots a la sortida del teatre¹⁰⁶. L'anàlisi de la sociabilitat teatral podria donar una perspectiva política del teatre durant els anys de la revolució liberal esbrinant quina transcendència social i cultural tingué sobre una societat urbana en procés de transformació. En els teatres espanyols durant el Trienni s'hi representaren obres densament poblades de referents polítics, però també esdevingueren unes magnífiques plataformes socials perquè la política s'hi manifestés tant dins com fora del teatre, a la vegada que eren un espai on es representaven visualment les noves jerarquies socials i es mostraven les incipients xarxes polítiques.

2.6 LA SOCIETAT PATRIÒTICA *BARCINONENSE* DELS BONS AMICS

La historiografia espanyola s'ha apropiat del doble origen de les societats patriòtiques que enuncià A. Gil Novales. Per una banda les vinculava a les tertúlies dels cafès, i per l'altra a les societats econòmiques d'amics del país, que s'havien concebut durant la segona meitat del segle XVIII. Però els trets d'aquells dos espais de sociabilitat, els allunyaven més que els apropaven. Les societats econòmiques d'amics del país eren institucions culturals que promovien les idees econòmiques, polítiques i culturals pròpies del despotisme il·lustrat i en elles els seus membres feien estudis per millorar la productivitat econòmica del seu entorn. Havien sorgit primer amb el consentiment de les autoritats i després foren aquestes les que incentivaren el naixement de les societats arreu del territori. Els membres d'aquelles societats eren, fonamentalment, nobles, eclesiàstics, administradors o industrials, i en quedaven al marge els agremiats i els sectors populars. El funcionament i l'organització de les societats econòmiques s'assemblava força a les acadèmies il·lustrades, com ho corroboren les recerques de Gonzalo Anes¹⁰⁷ i Jean-Pierre Amalric¹⁰⁸. Els cafès eren tota una altra cosa, allí l'espontaneïtat i la vehemència regnaven amb l'ajuda del menjar, les begudes excitants i les alcohòliques, i el joc; allí els debats esdevien discussions i les opinions pura xerrameca. Aquests cafès eren espais oberts a tots les élités benestants de la societat, i

Mariano Cabanes en la presidència del teatre per tranquil·litzar els ànims i evitar que es produís cap desordre.

¹⁰⁶ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»*, núm. 184, 13 de juliol de 1821.

¹⁰⁷ ANES ÁLVAREZ, GONZALO (1994): *El Antiguo Régimen los Borbones*. Alfaguara. Madrid, 1975 i ANES ÁLVAREZ, GONZALO. *El siglo de las luces*. Alianza. Madrid.

¹⁰⁸ AMALRIC, JEAN-PIERRE I DOMERGUE, LUCIEN (2000): *La España de la Ilustración (1700-1833)*. Crítica Barcelona. 1ª edició 1985, pp. 121-5

els preus i les bones maneres –l’etiqueta– barraven l’entrada dels sectors populars perpetuant la segregació social. De la història dels cafès durant el trànsit del segle XVIII al XIX, poca cosa se’n sap, ja que només historiadors com J. Fernández Sebastián¹⁰⁹, Mª Virtudes Narváez Alba¹¹⁰ o Mª Ángeles Pérez Samper¹¹¹, han incrementat el coneixement sobre ells. L’historiador J. F. Fuentes Aragonés, quan interpreta la sociabilitat del primer terç del segle XIX, considera que els cafès foren:

“un nuevo espacio burgués y mesocrático que viene a romper con el doble carácter socialmente hermético y promiscuo de la sociedad estamental. Como parcela de libertad que anticipa y prepara el triunfo de la burguesía, su papel será particularmente decisivo en la creación de una moderna opinión pública, entendida como libre intercambio de ideas”¹¹².”

Les societats patriòtiques gestades als cafès, en res devien assemblar-se a les nascudes de la reforma de les societats econòmiques, o que s’emmirallaven en aquestes. On i qui concebé les societats patriòtiques, determinà el seu funcionament i el seu tarannà.

A la Barcelona de 1820 no hi havia hagut mai cap societat econòmica d’amics del país, potser com diu l’historiador Jean-Pierre Amalric, per la influent presència de la Junta de Comerç des de 1758. Cap ni una de les poques dades recollides sobre la primera societat patriòtica, apunta en la direcció de la Junta de Comerç, per tant no hi ha res que ens indiqui que al darrera de la societat patriòtica hi havia aquella institució. La societat patriòtica fou constituïda el 7 d’abril de 1820, i celebrà la seva sessió inaugural al convent dels frares mercedaris¹¹³. La premsa d’aquell dia ja portava els rumors de la presència, sinó de la imminent creació, d’una societat, quan denunciava els que fugien per haver infringit la Constitució una vegada jurada, i deia si:

“estas personas sean algunos pobres miserables sin medios ni recursos y en favor de los cuales parece se instalará una Sociedad de beneficencia y vigilancia constitucional que suponiendo instalada, escandaliza mucho más al Sr. F. (que) tanto despotismo y arbitrariedad de un jefe al momento de jurar la Constitución”¹¹⁴.”

¹⁰⁹ FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, J. (1995): “Los primeros cafés en España (1758-1808): nueva sociabilidad urbana y lugares públicos de afrancesamiento” pp. 65-82 dins AYMES, JEAN-RENÉ Y FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, JAVIER. *La imagen de Francia en España (1808-1850)*. Universidad del País Vasco 1995.

¹¹⁰ NARVÁEZ ALBA, Mª VIRTUDES (2006): “El café gaditano em la época de las Cortes” pp. 207-215 dins CANTOS CASNAVE, MARIETA (ed.) *Redes y espacios de opinión pública. XII Encuentros de la Ilustración al Romanticismo 1750-1850, Cádiz, América y Europa ante la modernidad*. Universidad de Cádiz. Cádiz.

¹¹¹ PÉREZ SAMPER, MARÍA DE LOS ÁNGELES (2001): “Espacios y prácticas de sociabilidad en el siglo XVIII: tertulias, refrescos y cafés de Barcelona.” *Cuadernos de Historia Moderna*, núm. 26, pp. 11-55.

¹¹² FUENTES, JUAN FRANCISCO (2001) p. 209

¹¹³ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 245

¹¹⁴ *Diario Constitucional de Barcelona*, núm. 26, 7 d’abril 1820, p. 110

Quinze dies després, la societat fa dues sessions extraordinàries, la del 22 d'abril per debatre quina era la rebuda que s'havia de donar al "traïdor" de la conspiració del Palmar, el comte de la Bisbal, i dos dies després, el 24, perquè la societat considerés una exposició:

"que se trataba dirigir a las autoridades sobre la venida de O'Donnell, cuya exposición firmada un crecido número de ciudadanos, que tuvieron la bondad de someterla a consulta de la junta, y entre los cuales se contaban muchos individuos de ella"¹¹⁵.

El 1821 el frare mexicà Luís Gonzaga Oronoz, escrigué que la societat patriòtica de Barcelona s'havia inaugurat el 2 de maig de 1820, potser n'era una altra o bé simplement el frare escollí aquella data per solemnitzar la fundació de la societat al fer-la coincidir amb l'aixecament del poble espanyol contra les tropes napoleòniques, el 2 de maig de 1808. El dia 3, 4 i 5 de maig, la societat organitzà conjuntament amb les autoritats municipals, l'Acadèmia de Bones Lletres¹¹⁶ i el Departament Nacional d'Artilleria¹¹⁷, diversos actes de reconeixement i commemoració als companys de Lacy, Juan Ulzurum, Cayetano Rebello, Francisco Díaz Morales i Baltasar Rodado, que havien retornat a la ciutat després del seu captiveri a Cartagena, on foren enviats la matinada del 6 març anterior.

Quan els liberals reflexionaven després de la victòria de la revolució, sobre les societats, no les destriaven del procés revolucionari i afirmaven que:

"se instalaron en los días en que el pueblo en el lleno ejercicio de su poder estipulaba el pacto social; una porción de actos positivos las aprobaron; sólo un voto se ha publicado en su contra; el Gobierno elegido por aclamación en esta ciudad se puso en relación con ellas; admitió las diputaciones que se le mandaron; y todos los días tratan con sus comisiones. He aquí las mejores pruebas de su legitimidad"¹¹⁸.

Per tant, la identificació de la societat patriòtica amb el moviment juntista és absoluta, considerant-la una peça més de l'engranatge de la revolució. Una vegada ha triomfat el pronunciament, les societats patriòtiques esdevenen centres de formació de ciutadans en l'art de la política, per poder representar el poble:

"Ahora que hemos recobrado el derecho de hablar y de escribir en asuntos políticos; que podemos instruirnos de la razón de los mandatos, y

¹¹⁵ *Suplemento al Diario Constitucional de Barcelona*, 25 d'abril 1820, p. 2.

¹¹⁶ AHCB. Ajuntament Borbònic. Acords. Barcelona, 3 de Maig de 1820.

¹¹⁷ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 246 nota 6

¹¹⁸ *Semanario Nacional, Político y Científico* (1820). Vol. II. núm. 1, p. 22. i ARNABAT MATA, RAMON (2001a) p. 132

*debemos saber el arte de legislar porque somos legisladores de nosotros mismos, sean estas materias objeto de las reuniones, así como las devotas científicas gremiales y otras*¹¹⁹.”

El sistema constitucional incentiva als ciutadans a participar-hi i per fer-ho, han de conèixer quins són els seus drets i deures, i com poden exercir-los per intervenir en la política. Els liberals atorguen a les societats patriòtiques la funció d'exercitar al ciutadà en l'aprenentatge dels seus drets i en la pràctica de la política. Aquelles societats esdevenen espais òptims perquè els ciutadans adquireixin consciència dels seus drets i puguin emprar-los i defensar-los. El sistema polític liberal necessitava d'una base social de ciutadans que participessin en el sistema per poder-lo consolidar.

Aquell maig de 1820, la premsa de Barcelona i la d'arreu d'Espanya debaten vehementment sobre la necessitat de dissoldre les societats patriòtiques, i l'eix de la discussió és si la revolució està ja prou consolidada, o bé si encara són primordials les funcions que s'hi desenvolupen:

*“Estas juntas políticas establecidas con el más grande y más virtuoso fin, cual es consolidar la opinión, y por ella el sistema constitucional, estará demás en un tiempo en que aquella no ha adquirido toda su ilustración y fuerza*¹²⁰.”

Un dels herois del pronunciament de 1820, Evaristo San Miguel s'immisceix en el debat i puntualitza que l'existència de les societats pot ajudar:

“a ilustrar, a aclarar, a dirigir la conducta del gobierno en materias que pueden extraviarle por no consultar debida y detenidamente la opinión del pueblo,”

A continuació San Miguel insisteix en que les juntes són una peça inherent i fonamental per bastir el sistema polític:

“las juntas patrióticas y populares son casi de esencia en los gobiernos libres, y como sus consecuencias naturales. Los hombres se ocupan entonces de la causa pública,”

L'article l'acaba exalçant la conducta dels ciutadans que debaten sobre la política i la Constitució de 1812, perquè consoliden el sistema polític dels:

“Españoles que os reunís para hablar de vuestro gobierno, de vuestra Constitución, de vuestras leyes, vosotros podéis renovar estos ejemplos que la historia ofrece de los pueblos libres. Penetraos de las ventajas de vuestras

¹¹⁹ *Semanario Nacional, Político y Científico* (1820). Vol. II. núm. 1, p. 23

¹²⁰ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 54, 5 de maig 1820, p. 4. Article signat per El patriota S. V.

*sociedades, y veréis la utilidad que pueden producir a nuestra patria. Mientras la ley sea la norma y base de vuestras discusiones*¹²¹.”

En aquells mesos, els liberals no escatimaran esforços per vèncer la batalla dialèctica sobre les societats patriòtiques. L'obra de J. Bentham els legitimarà per presentar les societats com un mitjà per conèixer l'opinió dels ciutadans, evitant qualsevol acció contestatària contra el sistema polític. Les societats preserven el sistema i no inciten a rebel·lar-se contra ell:

*“Lejos de ser una causa eficiente de insurrección conceptuó las asociaciones como uno de los medios más poderosos para precaver esta desgracia. Las insurrecciones son las convulsiones de la debilidad que encuentra fuerzas en una momentánea desesperación. Son los esfuerzos de hombres a quienes no les es permitido manifestar su modo de pensar, o cuyos proyectos no podrían tener buen éxito si fuesen conocidos*¹²².”

Els liberals espanyols fan seva la demanda de Bentham d'exigir un reglament estricte que reguli el funcionament de les societats o juntes, coartant qualsevol deriva tumultuària i aconseguint conciliar la formació dels ciutadans, dissipar els possibles errors del govern escoltant les opinions del poble i garantir unes dosis de llibertat que evitin els excessos:

*“Además que las mismas juntas establecidas con una sabia policía pueden servir de antídoto contra los malos efectos, porqué a proporción que una reunión va siendo más numerosa, estando bien gobernada con un buen reglamento, todos sus asuntos se discuten en público, éste se ilustra, y el Gobierno encuentra los medios más eficaces para publicar los hechos y disipar los errores. La libertad y la instrucción se dan la mano. La libertad facilita los progresos de las luces, y estos evitan los excesos, o el abuso que se puede hacer de la libertad, y se llama libertinaje*¹²³.”

Conèixer l'opinió dels ciutadans era l'eix sobre el qual girava el sistema constitucional, per tant els diputats havien de preocupar-se de donar els mecanismes suficients perquè els ciutadans poguessin expressar les seves opinions ja que aquestes eren les que preservarien el sistema. Així ho manifestaven en un article dirigit-se als diputats:

“Padres de la Patria: vosotros que conocéis que donde hay una libertad moderada de hablar y escribir, hay una opinión pública, una voluntad general, una representación moral, una soberanía popular, una garantía contra el

¹²¹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 85, 5 de juny 1820, pp. 2-4

¹²² *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 92, 12 de juny 1820, p. 1

¹²³ *Semanario Nacional, Político y Científico* (1820). Vol. II. núm. 3, p. 69

*despotismo, y que nada de esto existe donde está prohibida la expresión del pensamiento*¹²⁴.”

La llibertat d'expressió, si es reduïa a la impremta –donats els elevats índexs d'analfabetisme– no garantiria la creació de la base social que demandava el sistema, per tant les societats patriòtiques eren essencials per instruir els ciutadans i assegurar la supervivència política del règim liberal. Les societats patriòtiques són concebudes com espais que han de consolidar la revolució, despertant la consciència política dels ciutadans i el sentiment de pertinença vers el sistema. Quan comença la revolució, aquelles societats són espais de formació política, més que de llibertat, que legitimen i fonamenten el sistema:

*“el conocimiento de los derechos y deberes del ciudadano es una ciencia; para las otras ciencias jamás ha bastado la imprenta, buscamos cátedras, buscamos academias donde se aprendan los rudimentos y se aclaren las dificultades; ¿y es menos digna la ciencia que más debe saber el hombre que vive en sociedad? Se impregna mejor en el entendimiento lo que sale demostrado por la boca, que lo que se lee fríamente en los escritos. Son innumerables los que no entienden lo que leen y oyen las reflexiones del que explica y caen en la razón. (...) La imprenta produce y confirma todo pensamiento útil; y las sociedades lo explican y generalizan con rapidez. (...) La imprenta ofrece a los sabios sostener el extremo que más le convenga, y en las sociedades patrióticas se presenta el cotejo de las opiniones encontradas*¹²⁵.”

Aquella polèmica que omplia les pàgines dels diaris no era baladí, al darrera hi havia les tensions que assolaven la ciutat. El clima polític estava enrarit i les autoritats vivien amb por qualsevol concentració de població que es fes a la ciutat. La nit del 19 de maig fou convocada una junta extraordinària en la qual el Cap polític, José Castellar, reunia a les autoritats i encadenava els intents de sublevació militar amb l'anunci de la sessió extraordinària de la Junta:

“Que el motivo y objeto de aquella Junta, había sido el haberle manifestado el Sr. Capitán General que tenía vehementes indicios de una conspiración contra las autoridades establecidas, de la cual y sus circunstancias nadie mejor que él mismo podría informar a la junta supuesto que se hallaba allí presente. Tomando en seguida la palabra dicho señor Ecxmo. manifestó que algunos militares indignos de este nombre trataban de promover alborotos y trastornos del orden público, a lo que se le contestó que quiénes eran esos individuos y sujetos a su jurisdicción tomase las medidas que creyese oportunas, contando con la protección de la Junta Provisional y demás autoridades. Seguidamente el Jefe Político presentó un papel que acababa de entregarle para que lo hiciese presente a la Junta y se había arrancado de las esquinas, firmado por el presidente de la Sociedad Patriótica Barcinonense de Buenos Amigos, en

¹²⁴ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 100, 20 de juny 1820, pp. 1-2

¹²⁵ *Semanario Nacional, Político y Científico* (1820). Vol. II. núm. 2, p. 28

el cual invitaba a una Junta extraordinaria para las cuatros horas de la tarde, y el cual papel se decía que había alarmado y puesto en consternación a los ciudadanos pacíficos¹²⁶.”

Quatre dies després, la junta provisional rebia la resposta del president de la societat, Luís Gonzaga Oronoz en la que manifestava:

“se le había tomado a mal por el gobierno el aviso que había fijado como presidente de la Sociedad Patriótica Barcinonense convidando para las cuatro de la tarde a Junta Extraordinaria a todos los socios manifestaba, que su intención no fue jamás turbar la tranquilidad pública alegando otras razones en su defensa¹²⁷.”

Malgrat les al·legacions del president, la Junta de Censura ja l’hi havia obert una causa motivada per la denúncia de les autoritats. Per aquelles, la convocatòria d’una sessió extraordinària de la societat patriòtica reobria el procés revolucionari, ja que equiparava la societat amb el fenomen de la formació de les juntes revolucionàries, i consegüentment la reunió d’aquella podia desembocar en la destitució de les autoritats. El 24 de maig de 1820 Francisco Díaz Morales era embarcat cap a València per ordre del Capità general¹²⁸ i L. G. Oronoz ingressava a la presó durant sis dies¹²⁹, i els membres de la societat traslladaren les seves reunions al Cafè de la Font¹³⁰. No obstant això, per què tot aquell enrenou? Francisco Díaz Morales havia informat a Luís Gonzaga Oronoz sobre les irregularitats que s’havien comès en el partit de Tortosa durant les eleccions parroquials, i el president de la societat havia decidit convocar la societat per denunciar aquella infracció de la Constitució. L. G. Oronoz un mes després dels fets continuava defensant-se des de la premsa i deia que:

“Subvertir es destruir o trastornar alguna cosa. Lo que debía destruirse o trastornarse, para calificarse el papel subversivo, debían ser las leyes fundamentales de la Monarquía; empero el contenido principal del papel calificado de subversivo, se dirigía a invitar a reunión extraordinaria a la Sociedad Patriótica Barcinonense de Buenos Amigos, cuya presidencia me honraba; Sociedad precisa, y expresamente dirigida a consolidar el sistema constitucional, o sea la observancia de las leyes fundamentales¹³¹.”

La causa s’allargà durant mesos i finalment la Junta Suprema de Censura desestimà l’acusació vessada contra L. G. Oronoz i l’acusat féu pública de forma

¹²⁶ Arxiu de la Diputació de Barcelona (ADB) Lligall (Ll.) 62 expedient (exp.) 1. p. 133

¹²⁷ ADB. Ll. 62 exp. 1, p. 133

¹²⁸ ADB. Ll. 62 exp. 1, p. 134

¹²⁹ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 247

¹³⁰ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 78, 29 de maig 1820, p. 4 “Observaciones particulares de Barcelona. Cafés. En el de la fuente o sea reunión patriótica se sigue predicando. Los curiosos asoman la cabeza y rien, los panzistas pasan y murmuran.”

¹³¹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, Papel Suelto*, día 24 de junio de 1820.

immediata –el 13 de setembre de 1820¹³²– la seva exculpació a les pàgines de la premsa:

“Para que el mundo todo que presenció los acontecimientos tristes en que me mezcló la anterior junta de censura de esta capital se penetre al mismo tiempo de la inocencia mía, é injusta persecución sufrida con desdoro de mi honor y patriotismo (...) ésta en vindicación de mi honor erróneamente mancillado, ínterin persigo ante la ley á los factores de tan malicioso embrollo¹³³.”

La societat patriòtica barcelonina reprèn les seves activitats el 12 de juny de 1820, impulsant una comissió que recollirà els donatius pels damnificats per la febre groga a Mallorca. Paral·lelament, a la premsa encara s'estirava la polèmica sobre les funcions i l'organització de les societats patriòtiques, el *Diario de Barcelona* reproduïa un article del diari madrileny *Miscelánea de Comercio, Artes y Literatura*, en el que atacava virulentament:

“La suposición de que todas las sociedades del reino podrían confederarse para proclamar máximas contrarias al bien de la patria es tan inadmisibile, como ridículo el temor que de resultas de ella se concibiese; y esto a pesar de los ejemplos que puedan alegarse de Francia¹³⁴.”

Però aquella suposició deixava de ser descabellada quan un mes després la societat patriòtica de Tudela es posava en contacte amb d'altres societats de la península, entre elles la de Barcelona, per incitar-les a acceptar:

“la proposición de la de Oviedo de establecer entre las mismas un sistema de unión que las haga caminar de acuerdo, relativamente a las resoluciones que convengan al bien general a cuyo fin propone que se elija como centro de la sociedad mejor organizada de la Corte: muchas se han conformado ya¹³⁵.”

El propòsit d'establir uns lligams entre les societats i d'escollir-ne una que exercís de centre polític, podia interpretar-se a partir de l'experiència de la Revolució Francesa com feien els seus detractors però, també podia ser explicable pel paral·lelisme amb el moviment juntista. Gairebé mentre s'instituïen les juntes arreu de la península, una d'elles organitzava i liderava el moviment constituïnt-se en Junta Suprema Central. La influència de la formació de juntes es deixava sentir més que no pas tota la propaganda antiliberal que rememorava la pràctica política dels clubs francesos durant la revolució. La proposta de la societat patriòtica d'Oviedo no reeixí, però no desistiren

¹³² GIL NOVALES, ALBERTO (1975) pp. 247-250

¹³³ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 191, 20 de setembre de 1820, p. 3

¹³⁴ *Diario de Barcelona*, núm. 156, 11 de juny de 1820, p. 1423

¹³⁵ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 118, 8 de juliol 1820, p. 2-3

de comunicar-se entre elles ja que era un dels seus trets distintius com queda palès en el reglament de la Societat Patriòtica de Saragossa:

“los honrados ciudadanos suscriben, han determinado formar una sociedad con este objeto, la cual hará presente al Gobierno con la mayor franqueza cuanto crea conveniente al bien de la Nación, y se pondrá en correspondencia con las demás que ya se han establecido en la Corte y en varias Provincias de la península, para comunicarse mutuamente sus luces y conocimientos”¹³⁶.

La pràctica d'adreçar-se a la resta de societats homònimes, sens dubte procedia de les societats econòmiques d'amics del país que teixiren una xarxa de contactes entre elles d'arreu de la península, per tal de compartir coneixements i millorar la seva incidència en les problemàtiques del seu territori més proper. Les societats patriòtiques havien heretat la imbricació territorial de les societats econòmiques i l'instint d'organitzar-se, a partir d'un centre, els provenia de l'experiència del moviment juntista.

El 28 de juny de 1820, el ciutadà Francisco Raull pronuncià un discurs a la seu de la societat patriòtica barcelonina en el que reconeixia haver col·laborat amb els francesos durant l'ocupació. Els barcelonins amb la societat patriòtica, al capdavant lideraven un moviment –segons A. Gil Novales– que demanava el perdó i la reconciliació amb els afrancesats¹³⁷. A Barcelona el debat sobre els col·laboracionistes amb el règim napoleònic, s'estirava des de finals de maig d'aquell any, no en va, la capital catalana fou la ciutat espanyola que més anys restà en mans de les tropes de Bonaparte. La *Miscelánea Liberal*, periòdic exaltat i popular, s'enfrontava amb el *Diario Constitucional de Barcelona* que responia als atacs, recordant a aquells abrandats liberals, que si havien pogut llegir les obres de Rousseau, Burlamaqui o Wattel era perquè els afrancesats les havien donat a conèixer:

“La calidad que hemos tomado de defensores de la humanidad tan vilmente ultrajada nos autoriza a llamar (mal patriota e indigno ciudadano español) al autor del artículo que impugnamos. (...) Desconocidas serían seguramente al autor las obras maestras de derecho público y de gentes, según la repugnancia que se observa entre los principios de los hombres grandes y los suyos: desconocido le será el Watel, el Burlamaquio, el Coccei, el Rousseau, los escritos con que los patriotas mas beneméritos han exhortado últimamente a la paz, y sobre todo la citada obra del examen de los delitos de la infidelidad imputados a los españoles refugiados en Francia”¹³⁸.

¹³⁶ ADB. Ll. 58 exp. 2 “Reglamento formado por la sociedad patriótica de la ciudad de Zaragoza, aprobado en las sesiones celebradas en los días catorce y quince de abril. En la Imprenta de Andres Sebastian, año 1820.” p. 3

¹³⁷ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 252

¹³⁸ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 111, 1 de juliol 1820, p. 2-3

Aquell liberalisme abrandat i popular que reflectia la *Miscelánea Liberal*, no tenia ressò en la societat patriòtica barcelonina, ans el contrari, ja que publicava un discurs d'un soci en el que alertava sobre la presència d'agitadors filòsofs:

“Hay infinitos que por resultas del estudio que han hecho de varios libros antiguos y modernos, y sin pararse en el conocimiento de las naciones, y de las épocas, quisieran que la España se gobernase como las repúblicas Griega y Romana: no creen que puede haber patria sin tributos, sin censores, sin sangre, y sin una rígida igualdad de fortunas, y en los destinos¹³⁹.”

Amb aquells discursos, la societat patriòtica barcelonina mostrava a les seves homònimes d'arreu del territori nacional, un tarannà reconciliador, moderat i allunyat del liberalisme popular més exaltat.

El 15 de maig de 1820, la societat patriòtica de Barcelona havia aprovat en sessió ordinària el seu reglament. De ben segur, aquell era deutor del de la societat patriòtica de Saragossa que havia enviat un exemplar del seu reglament a la Junta Superior de Catalunya el 20 d'abril de 1820¹⁴⁰. La reglamentació de les societats patriòtiques era inherent a la seva naturalesa com manifestaven els liberals, arrogant-se la formula política traçada per Bentham que justificava aquelles societats. El reglament aragonès era tota una declaració d'intencions perquè emfasitzava la seva capacitat de control sobre el govern, però no arrauxadament sinó des de l'observació i la discreció:

“El pueblo tiene derecho de observar con vigilante atención la conducta del Gobierno, no desde el tumulto de las pasiones exaltadas en que sólo se ven enemigos de la Patria: no desde la estúpida ignorancia que convierte en acciones nocivas las más acertadas providencias; si únicamente desde un observatorio prudente y discreto, en que fiel y justamente sean examinadas por hombres cuyo interés esté íntimamente unido al de sus conciudadanos, que es lo que propiamente forma el espíritu público¹⁴¹.”

La societat patriòtica aragonesa posava al capdamunt dels seus objectius la difusió de la Constitució, i acotava la discussió de qualsevol assumpte a la seva vinculació amb el codi gadità. La declaració de principis ho enumerava:

“Primera: El grato deseo de ver restablecida en todas sus partes la Constitución política de la Monarquía española, es el único objeto que se propone la Sociedad. Toda cuestión ajena de este asunto es impropia del establecimiento, y será desechada por consiguiente. Segundo: La marcha

¹³⁹ “Discurso sobre la precaución que se debe tener para evitar las intrigas de los opuestos al sistema constitucional. Leído en la Sociedad Patriótica Barcelona, en la sesión del 17 de julio de 1820. Por el ciudadano socio G. de la P., Barcelona, 1820. (Discurso reproducido en el Periódico de la Sociedad Patriótica Constitucional de Murcia), pp. 14-15” GIL NOVALES, ALBERTO (1975) pp. 252-3

¹⁴⁰ ADB. Ll. 58 exp. 2

¹⁴¹ ADB. Ll. 58 exp. 2 “Reglamento formado por la sociedad...” p. 2

*política de los asuntos concernientes a este particular, será la que la Sociedad observe; y sobre ello podrán exponer sus individuos cuanto gusten*¹⁴².”

El reglament també establí qui eren aquells que havien de concórrer a les sessions de la societat, prioritzant a militars, homes de lletres, membres de l'administració i els ciutadans que havien destacat per la seva actitud d'ençà que s'havia proclamat la Constitució a Saragossa:

*“Personas que han hecho la carrera literaria con aprovechamiento; militares que se han distinguido en el desempeño de los diferentes encargos de esta profesión; empleados en el ramo de Hacienda que han manifestado conocimientos; y ciudadanos de todas clases, a quienes su prudencia ha hecho conocer con aprobación de la generalidad de sus conciudadanos, son las que pueden procurar el esplendor y gloria de la Nación, cuyo cimiento data desde la restauración de nuestros derechos sancionados por la Constitución*¹⁴³.”

El Capità general, el Cap polític, i alguns dels membres de la Junta Provisional de Catalunya, formaven part de la societat patriòtica barcelonina i és factible que traslladessin el reglament de la societat aragonesa als altres membres de la de Barcealona.

Tot el que s'ha esbrinat sobre el funcionament de la societat patriòtica barcelonina s'ha fet de manera indirecta, ja que no s'ha localitzat cap exemplar del seu reglament. La societat tenia una manera de fer que l'assimilava a una acadèmia il·lustrada on l'espontaneïtat i les discussions vehements eren absolutament inapropiades, i l'apropament a la política se solemnitzava pomposament, tractant-la com una disciplina científica. La societat distingia entre els socis i els oients, només els primers tenien dret a pujar a la tribuna i quan ho feien, havien de presentar prèviament les seves memòries als secretaris perquè les aprovessin. A ningú li barraven l'entrada a la societat, però només hi tenien un cert protagonisme els socis que pagaven les seves quotes. A la societat patriòtica imperava el llenguatge de la ciència política, les maneres acadèmiques i les formes il·lustrades mentre l'excés burgès, la vehemència popular i l'emoció revolucionària impregnava la política als cafès de la ciutat. El periòdic, *Semanario Nacional Político y Científico de Barcelona*, recollia en un article aquests procediments¹⁴⁴ i també exposava les prevencions amb les quals s'havia d'escoltar i

¹⁴² ADB. Ll. 58 exp. 2 “Reglamento formado por la sociedad...” p. 3-4

¹⁴³ ADB. Ll. 58 exp. 2 “Reglamento formado por la sociedad...” p. 7

¹⁴⁴ *Semanario Nacional, Político y Científico* (1820). Vol. II. núm. 2 *Observaciones sobre el discurso inserto en el diario del 28 del abril, por el ciudadano A. C. A Siguen las Observaciones* (p. 25-37) “En la sociedad patriòtica Barcelonesa sólo se oye la voz de sus socios; allí se miden las materias que deben tratarse; allí se aclaran las cuestiones científicamente; allí los oyentes no tienen otro derecho que el de

llegir les proposicions que feien les societats patriòtiques. Els diputats a Corts – representants de les províncies per les quals havien sortit escollits– no podien deixar-se endur i posar per davant la voluntat i les opinions d’un grup d’homes a la de tots els seus electors. L’article ho expressava així:

“Cualquier cuestión que se propusiese en la sociedad patriótica Barcelonesa, se comunicará a los representantes por escrito, y los que oyesen la discusión en la sociedad, no podrán ocupar en el día siguiente las galerías del salón del Congreso. Las de las otras provincias se hallan en el mismo caso. Los miembros del poder legislativo que por las discusiones de todas las sociedades de la península, y por los escritos de otra mano que de las mismas sociedades, cotejarán el espíritu público, y observarán si en la Corte se respira de igual modo. Bajo este pie la sociedad patriótica de la Corte tampoco puede tiranizar la opinión pública; y el Diputado que no fuere bastante para resistir a la opinión de dos o trescientos hombres teniendo a su favor el voto de las provincias, no es digno de este destino; y si las provincias manifiestan los mismos sentimientos que la Corte, es el voto de la Nación y debe cumplirse. El diputado sin virtud para oponerse a una sociedad patriótica, es sin virtud para oponerse a las maquinaciones que tal vez intentase el Gobierno que tiene más resortes, más influjo, más medios y más fuerza¹⁴⁵.”

Aquestes disposicions estaven ideades per evitar el que havia succeït a París durant la revolució, on els debats als clubs havien condicionat el funcionament de l’Assemblea Nacional i de la Convenció. Barcelona quedava lluny de les Corts, però la xarxa de contactes entre les societats podia temptar-les d’organitzar-se –com he esmentat abans– i exercir una pressió sobre els diputats de la nació, que alterés el funcionament dels òrgans polítics. La societat vigilava les autoritats per denunciar qualsevol infracció de la Constitució i el reglament havia d’acotar-la per evitar que fos seduïda per la fascinació del poder i intentés assaltar-lo.

Durant la calitja estival, la societat patriòtica barcelonina es traslladà al capdamunt de la rambla, al Col·legi dels Carmelites Calçats des d’on emprengué diverses accions: la primera fou establir una comissió formada pels socis Antonio Valls, Francsico Raull, Miguel García de la Madrid i José Antonio Grassot, encarregada de

presentar sus memorias por conducto de los secretarios. Un acalorado que quisiese tomar la palabra, la señal del presidente le llamará al orden, o levantará la sesión sus atributos: un extraño que se entrometiese en los negocios de la sociedad, los socios le contendrían y le obligarán a usar de los medios que dispone el reglamento. Son a millares los individuos que forman la reunión en Inglaterra, y las españolas se hallan ceñidas a un corto número; no se admite a la multitud para formar un partido, ni se distinguen clases que separen a los ciudadanos. El mérito, la moderación, la virtud y el patriotismo, son los únicos que abren la puerta de la sociedad patriótica Barcelonesa; y con igual aprecio admitió en un mismo día a dos ciudadanos de armas mariscales de campo, honrado el uno con el tratamiento de excelentismo que a un patriota joven zapatero.”

¹⁴⁵ *Semanario Nacional, Político y Científico* (1820). Vol. II. núm. 2 “Observaciones sobre el discurso inserto en el diario del 28 del abril, por el ciudadano A. C. A Siguen las Observaciones” pp. 25-37

defensar davant la Junta de Censura l'obra *Projet d'une constitution religieuse* publicada el 1819 per l'afrancesat Juan Antonio Llorente¹⁴⁶.

La segona acció fou sol·licitar a les Corts l'enderroc de la Ciutadella, al·legant:

“que siendo la parte de la fortificación de la Ciudadela y de la Atarazana que mira a la ciudad un signo ominoso de vasallaje para los catalanes, sin dar mayor seguridad a la población, impidiendo la comunicación directa con el puerto, diesen orden las Cortes para derribar inmediatamente dichas fortificaciones, mandando fabricar casas en su lugar que hermoseasen la ciudad”¹⁴⁷.”

La tercera activitat fou la petició que adreçà la societat patriòtica de Barcelona a les Corts, perquè sancionessin un decret que protegís les societats patriòtiques dels atacs malintencionats:

“En esta verdadera inteligencia la Sociedad patriótica barcinonense de buenos amigos espera del Augusto Congreso expedirá el correspondiente decreto en el que se les dispensará a estas sociedades la debida protección”¹⁴⁸.”

I la darrera fou la publicació del periòdic, *Semanario Popular de la Sociedad Patriótica*¹⁴⁹, del qual no se'n ha conservat cap exemplar. L'efervescència política de la societat patriòtica arriba al seu zenit a finals d'agost de 1820 i llavors, començà la seva decadència.

Aquella tardor decau l'activitat de la societat i la polèmica política ve estimulada per la formació del quart batalló de la Milícia Nacional Voluntària de Barcelona. La societat recupera protagonisme a mitjans d'octubre quan es trasllada a la casa número 3 de la plaça de la Verònica, on el dia 16 s'inaugura la càtedra de ideologia i dret natural a càrrec de Miguel García de la Madrid. Tres dies després, la societat fa pública a través del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* la petició que ha enviat a les Corts –signada pel catedràtic García de la Madrid– implorant la supervivència de les societats patriòtiques, quan les notícies que arriben des de la cambra deixen prou clar que els diputats són a punt d'aprovar una llei que les restringirà fins a fer-les desaparèixer. La representació adreçada a les Corts argumenta la viabilitat de les societats patriòtiques en la seva capacitat formadora dels representants de la nació del

¹⁴⁶ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) pp. 256-7

¹⁴⁷ ARNABAT MATA, RAMON (2001) p. 133

¹⁴⁸ Archivo Histórico del Congreso de Diputados (AHC) Papeles Reservados de Fernando VII. Legajo 53. folio 57 Barcelona, 29 agosto 1820.

¹⁴⁹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 171, 31 d'agost de 1820, p. 4 “Suscripción al Semanario Popular de la Sociedad patriótica barcelonesa: sale todos los domingos. Su objeto es la ilustración del público, particularmente de aquella parte que por interés del gobierno ha estado hasta aquí sumida en la ignorancia”; i, també, GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 1039.

futur, i en el desenvolupament d'activitats que només tenen com a objectiu la consolidació del sistema polític de la mateixa manera que les societats econòmiques d'amics del país volen estimular l'economia del país:

“Las sociedades patrióticas son el marco ideal donde los políticos del mañana aprenden a dialogar y discutir sobre política, por tanto estamos ante unos espacios de formación del ciudadano gobernante del mañana. En las sociedades patrióticas se enseña a la juventud los fundamentos del régimen constitucional mediante las cátedras públicas, de derecho público y de gentes, y otra de ideología. Finalmente el texto concluye con una pregunta relevante, si las cortes permiten las sociedades económico-políticas para el fomento de la agricultura, industria y comercio ¿dejará de ser mayor la necesidad de e las Patrióticas que además de aquellos objetos tienen el de la consolidación del sistema representativo?”¹⁵⁰”

Els socis preveuen el pitjor i l'obertura de la càtedra és un subterfugi per intentar donar una patina encara més acadèmica a la societat patriòtica barcelonina i poder sobreviure. Les Corts sancionen la llei que condemna les societats patriòtiques a desaparèixer el 21 d'octubre 1820, i el rei la promulga el 8 de novembre següent.

La fi de la societat patriòtica barcelonina és immediata i els socis opten perquè sobrevisqui en el si de la Milícia Nacional Voluntària de Barcelona. Els tres socis comissionats s'adrecen al consistori municipal per tal de formar nou batalló, qui els fa costat, i tramet la sol·licitud a la diputació provincial¹⁵¹. Només sis dies després, el 29 de novembre, l'ajuntament nomena una comissió formada per Antonio Satorras i Raymundo Vedruna que assumeix l'organització del nou batalló¹⁵². Alhora, L. G. Oronoz feia de portaveu de quaranta membres de la societat que anunciaven l'obertura d'una subscripció –el 27 de novembre de 1820– per oferir el 8 de desembre, un banquet patriòtic a la guarnició de la ciutat¹⁵³. Dos dies després, les autoritats polítiques i militars de Barcelona obligaven als quaranta socis a fer-se enrere i així ho feia saber L. G. Oronoz:

“después de varios detenidos exámenes en que no han podido conciliarse cuantas dificultades militares y políticas se presentan, adhiriéndose, como debe, a la opinión superior, ha suspendido todo efecto de prosecución en la materia ínterin las ocurrencias políticas no lo permitían, como órgano que fui entonces de la reunión (o junta interina) a invitaros, lo soy ahora para desdeiros”¹⁵⁴.”

¹⁵⁰ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, n. 219, 19 d'Octubre de 1820, p. 3-4

¹⁵¹ Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB) Ajuntament Borbònic. Acords. Barcelona, 29 de Novembre de 1820, pp. 750-1

¹⁵² AHCB. Ajuntament Borbònic. Acords. Barcelona, 29 de Novembre de 1820, pp. 767-8

¹⁵³ *Diario de Barcelona*, núm. 335, 29 de novembre de 1820, p. 3593-4

¹⁵⁴ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 264, 3 de Desembre de 1820, p. 4

Les autoritats municipals i militars de Barcelona, coincidiren amb la majoria dels socis, que en aquelles circumstàncies el soroll i les demostracions públiques no els afavorien, només trencaren aquesta premissa quan decidiren tots els socis acomiadar al Cap polític José Castellar, que marxava l'1 de desembre cap a la seva nova destinació, València. L'estratègia política de la societat patriòtica barcelonina tingué èxit, i a començaments de desembre, just després del trasllat del Cap polític, la diputació aprovava la creació del nou batalló al qual ràpidament s'hi allistaren cinc cents ciutadans¹⁵⁵.

El 6 de desembre de 1820, Eulogio de Cuenca optà per temptejar una altra via i dirigí a l'Ajuntament el reglament d'una nova societat patriòtica:

“Habiendo pasado el Sr. Alcalde Constitucional con oficio de hoy al Ayuntamiento el Reglamento impreso que a este efecto le ha entregado el ciudadano D. Eulogio de Cuenca, el reglamento de la Sociedad Patriótica Barcelonesa¹⁵⁶.”

E. de Cuenca era militar i comissari de guerra honorari; aquella nova societat coexistirà durant quinze dies amb l'altre que existia a la ciutat, la “*Sociedad Patriótica Barcinonense de los Buenos Amigos*” que estava afectada per la llei de 21 d'octubre de 1821 i per tant era a punt de desaparèixer. L'ajuntament acordà el 18 de desembre de 1820 fer efectiu el decret –rebut quatre dies abans–:

“para que cesen desde luego las reuniones de individuos constituidos y reglamentados por ellos mismos bajo el nombre de sociedades, confederaciones, Juntas patrióticas o cualquier otro sin autoridad publica con lo demás que expresa¹⁵⁷.”

Les dues societats patriòtiques de Barcelona s'esvaeixen abans del Nadal de 1820 i els seus socis continuaren la seva activitat des de l'asil que els proporcionà la milícia i els cafès. La presència de les dues societats patriòtiques la corrobora la premsa liberal, justament un any després, quan els liberals prenen el pols de la situació política per establir una nova societat patriòtica i recordaven el tancament de les dues societats precedents:

“Las dos sociedades patrióticas que aparecieron desde luego de proclamada la Constitución se disolvieron tan presto como una ley impuso el conocimiento previo de la autoridad política local como condición necesaria

¹⁵⁵ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 263

¹⁵⁶ AHCB. Ajuntament Borbònic. Acords. Barcelona, 6 de Desembre de 1820, p. 801-2. En els acords del consistori municipal dues pàgines més enllà recull la resposta dels alcaldes a una petició de la “*Sociedad patriótica Barcinonense de los Buenos Amigos*” queda patent en els acords d'un mateix dia que es referien a dues societats diferents.

¹⁵⁷ AHCB. Ajuntament Borbònic. Acords. Barcelona, 18 de Desembre de 1820, p. 840

*para reunirse los ciudadanos a tratar públicamente materias políticas; y aunque una y otra estaban levantadas sobre un pie no enteramente perfecto, la suspensión de sus sesiones fue una verdadera pérdida para el espíritu público, que si bien se ha conservado entre nosotros siempre ardiente, hubiera sido entonces más bien dirigido*¹⁵⁸.”

2.7 LA JUNTA PATRIÒTICA DE LACY

El consistori barceloní no prohibí les reunions de la *Junta Patriòtica de Lacy* que prolongà les seves activitats fins l'estiu següent i gradualment anirà desapareixent. Aquella junta patriòtica havia sorgit el mes de març de 1820, durant el procés revolucionari. El president de la junta, el baró d'Horst escriví el 20 de març al Cap polític de la província per demanar-li la seva col·laboració per poder traslladar ràpidament les despulles del general Luís Lacy del castell de Bellver de Mallorca fins a la ciutat Comtal¹⁵⁹. Cinc dies després, el destinatari de la carta del baró és el bisbe de la diòcesis de Barcelona Pablo Schar, al qual li prega la seva col·laboració en la subscripció oberta per celebrar les exèquies fúnebres de Luís Lacy:

*“La junta patriòtica que tengo el honor de presidir ha creído que dedicado V. S. I. enteramente a las muchas e importantes tareas de su sagrado ministerio quizá no llegaría a su noticia el aviso inserto en el Diario Constitucional de 22 de marzo último ni en consecuencia la suscripción que se ha abierto para celebrar las exequias fúnebres que son debidas al desgraciado general Luís Lacy, y para erigir un monumento que transmita a la posteridad su nombre y sus hazañas*¹⁶⁰.”

La junta patriòtica de Lacy mantingué una activitat frenètica durant els mesos d'abril, maig i juny, adreçant-se a les autoritats provincials espanyoles per requerir-los donacions que ajudessin a sufragar les despeses per honorar la memòria de Lacy. Els principals corresponents epistolars de la junta foren les autoritats polítiques i militars d'arreu de la península, que organitzaren les subscripcions populars, com queda palès en el cas de l'Havana¹⁶¹ i Palma de Mallorca¹⁶². La correspondència amb les autoritats provincials de la península i les de Cuba, tingué en el cas d'aquesta darrera, un efecte inesperat, quan una de les societats patriòtiques de l'illa antillana, la “*Sociedad de vigilancia constitucional de Bayamo*” instà a la junta patriòtica de Lacy –potser pensant

¹⁵⁸ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte*», núm. 361, 27 de desembre de 1821. p. 2

¹⁵⁹ AHCB. 1 MI Caixa 9 – Funerària Lacy 1820-1823

¹⁶⁰ Ídem

¹⁶¹ Ídem. *Diario del gobierno constitucional de la Habana*, núm. 294, 10 de setembre de 1820, p. 3 “*Srs suscriptores al monumento del ilustre desgraciado general el Escmo. Sr. D. Luis Lacy*”; i Carta de Manuel de la Puente i altres al President i vocals de la Junta Patriòtica, La Habana, 5 de juliol de 1820, en la que sol·licitaven els exemplars de les contribucions i les subscripcions per erigir el monument a Lacy.

¹⁶² Ídem. *Diario Constitucional de Palma*, núm. 60, 16 de maig de 1820.

que era la societat patriòtica *barcinonense*– a obrir una subscripció a la ciutat Comtal per homenatjar a dos herois liberals que havien sofert la cruesa de la repressió¹⁶³.

La junta patriòtica de Lacy no era una societat patriòtica, era una entitat dependent d'un òrgan polític, l'ajuntament barceloní, per tant sotmesa a les picabaralles que enfrontaven al consistori i la diputació. La pugna entre aquells dos òrgans, explicaria la carta que el Cap polític de la província dirigí a la junta, demanant-li que una part dels fons recaptats es dediquessin a auxiliar les víctimes de la febre groga que des de mitjans de juny de 1820 assolava l'illa de Mallorca:

“osando de los fondos que existen en caja dedicados a la pompa fúnebre del general Lacy, para socorrer a nuestros hermanos de Palma en Mallorca, espero se servirá V. S. dar orden al tesorero de los mimos para que pongan en poder de los S. S. D. C. Gironella e Hijos hasta la cantidad de cinco mil duros, o sean cien mil reales de vellón¹⁶⁴.”

Els lligams de la junta amb l'ajuntament són més visibles si s'analitza la seva organització interna, ja que entre els membres de la junta hi havia representats tots els sectors principals sobre els quals es volia bastir el nou règim polític liberal a Barcelona: eclesiàstics, militars, nobles, hisendats, advocats, comerciants, agremiats i fabricants. La majoria dels trenta integrants de la junta els avalava una trajectòria política de defensa dels principis polítics liberals durant els anys obscurs de Sexenni Absolutista. Alguns d'aquells membres també eren socis de la societat patriòtica *barcinonense*, com era el cas de Juan Granados, Francisco de Paula Vidal, Cayetano Revelo, Pablo Galcerán, Magín Bas, Jaime Bosch, Santiago Pasqual y Rubió, Francisco Soler, Juan Rull i Francisco Mota. Els dos darrers i altres sis ocuparen càrrecs polítics en els consistoris municipals barcelonins durant el Trienni, són els casos de Juan Reynals, Eduardo Dou, el coronel José Costa, el marquès de Llió, Juan Guardiola i Ramón Bonaplata. De la resta d'integrants de la junta destacaren per les seves idees liberals: Antonio Puig, Eduardo Jaumeandreu, Fortian Tortella, i els quatre representants de la Comissió de gremis, col·legis i fabricants constituïda durant la causa oberta a Lacy. Totes aquestes coincidències fan evident els lligams de la junta i el consistori municipal.

El 5 de juliol de 1820, s'oficiaren les exèquies del general Lacy a l'església de Santa Maria del Mar, on s'alçà un templet per dipositar-hi les seves restes dins d'una urna, regal de l'ajuntament de Palma de Mallorca. El templet era circular, estava dedicat a la llibertat civil i l'urna la circumdaven columnes cadascuna de les quals era

¹⁶³ Ídem. *Sociedad de Vigilancia Constitucional de Bayamo*, 16 d'agost de 1820.

¹⁶⁴ Ídem.

al·legòrica d'un dels màrtirs de la llibertat (Padilla, Lanuza, Porlier, Mina, Sánchez Barbero, Vidal, Tirado i Acevedo). Aquell dia, des de la trona, el catedràtic de la Constitució, Eduardo Jaumeandreu¹⁶⁵ pronuncià un discurs enaltint l'inclit general, i els barcelonins passaren per l'església per retre l'homenatge al general. Pocs dies abans, la junta havia publicat la declaració dels testimonis que assistiren a Lacy en les seves darreres hores, tot plegat perquè:

“la junta patriótica erigida, (y aprobada por S. M.) para perpetuar la memoria del excelentísimo señor D. Luís Lacy, no pudiendo oír con indiferencia las equivocadas voces con que algunos mal informados han tratado de poner en duda los religiosos sentimientos, piedad y resignación de que abundó en los últimos momentos de su vida aquel héroe, creyó de su obligación implorar de la autoridad del señor Jefe Superior Político de la isla y reino de Mallorca, mandase tomar, acerca el particular, informes en debida forma autorizados, cuyo resultado es la letra como sigue¹⁶⁶.”

L'èxit de la celebració fou absolut per la qual cosa la junta perllongà la seva vigència, impulsant un nou projecte: la construcció d'un monument en honor al general que s'ubicaria a la plaça de la Constitució, ampliada per acollir-lo. L'ajuntament de Barcelona a través de la junta maldava per cohesionar els liberals instituint una memòria col·lectiva. L'homenatge a Lacy fou la primera festa cívica del liberalisme i la demostració de la seva capacitat mobilitzadora a la capital catalana. El lluïment de la junta de mica en mica s'anà esvaint i el febrer següent, la junta, amb el suport de l'ajuntament, es manifestava queixosa i recorria al govern perquè desbloquegés les traves que les autoritats provincials catalanes posaven al desenvolupament del projecte, i així ho feia saber als ciutadans de Barcelona publicant un article a la premsa:

“tiene la complacencia de manifestar al público que se está ya trabajando el magnífico sarcófago que ha de encerrar los preciosos restos de dicho General, siente no poder, por ahora, disfrutar de igual satisfacción en orden al grandioso proyecto de engrandecimiento de la plaza de la Constitución y nueva puerta del mar, en cuyo centro debe erigirse el arco triunfal en memoria del ciudadano Lacy; pues aunque se remitió el plan total enérgicamente apoyado por las principales autoridades de esta provincia, y S. M. se dignó aprobarlo en su mayor parte, bajo ciertas restricciones, ha creído la Junta, de acuerdo con el Excmo. Ayuntamiento en unión del cual se entabló la solicitud, manifestar al gobierno los obstáculos que se presentan insuperables¹⁶⁷.”

¹⁶⁵ *Relación de la pompa fúnebre con que en el mes de julio de 1820 y en virtud de real aprobación se celebraron en esta capital las triunfales exequias al cadáver del excelentísimo Sr. D. Luís Lacy capitán general de los ejércitos nacionales arcabuceado en el castillo de Bellver en la isla de Mallorca el 5 de julio de 1817, víctima del despotismo, que en aquella época afligía a la nación española.* Redactada por disposició de la junta patriótica en honor del esclarecido ciudadano Lacy. Barcelona imprenta de Juan Dorca

¹⁶⁶ ADB. Ll. 58 exp. 2

¹⁶⁷ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 51, 20 de febrer de 1821, p. 2-3

La publicitat de l'enfrontament comportà l'enquistament del conflicte. La primavera de 1821 la premsa esdevé l'altaveu de les disputes entre la junta i alguns ciutadans descontents al voltant dels criteris que s'havien seguit per escollir quina era la millor proposta monumental per glorificar la memòria del virtuós Lacy. Les contrarietats no deixaven de créixer i només l'epidèmia de febre groga d'estiu de 1821, les dissipà dramàticament. Després la virulència i la densitat dels conflictes polítics que enfrontaven als barcelonins, va truncar qualsevol discussió sobre temes que llavors semblaven inoportuns. El 1822 la junta patriòtica quedà diluïda i les seves funcions les assumí directament el consistori. La supeditació de la junta a l'ajuntament impedí el desenrotllament d'una autonomia política que es dugué a terme en d'altres espais de sociabilitat política: la societat patriòtica barcelonina o la milícia.

2.8 LA SOCIETAT ECONÒMICA D'AMICS DEL PAÍS DE BARCELONA

L'estiu de 1820 la recent restituïda diputació provincial catalana expedeix cartes a diverses societats econòmiques d'amics del país de la península, demanant-les una còpia dels seus estatuts perquè desitja fundar una societat econòmica a Barcelona. Només responen la diputació alabesa, informant de la dissolució de la societat econòmica basca i consignant els seus estatuts, i la "*Sociedad Económica Matritense*" que tot i no remetre els estatuts, informa que ho farà en breu. La carta de la societat madrilenya esdevé molt aclaridora per entendre quin era el lloc que ocupaven les societats econòmiques en el nou entramat polític: les societats econòmiques mantenien els seus objectius però restaven sotmeses a l'autoritat de les diputacions provincials i la societat *matritense* havia perdut tota capacitat directora:

"Luego que empezaron a regir las nuevas instituciones, cesó la dependencia central de las sociedades del Reino de la Matritense, por cuyo conducto tenía que dirigirse precisamente al Rey en sus proyectos y pensamientos. Desde entonces ya tuvieron que entenderse con las Diputaciones Provinciales respectivas, porqué estando cometidas a estas autoridades y a los Ayuntamientos constitucionales las altas funciones de promover la prosperidad de sus distritos, y siendo las atribuciones de las sociedades análogas a las que la Constitución y Decretos emanados de ella señalan a dichas corporaciones, se reputan los cuerpos económicos como sus colaboradores y auxiliares, presentándose por consiguiente a aquéllas con mayor facilidad para llevar al cabo sus ideas con relación de las tres clases productoras del Estado, y de la instrucción¹⁶⁸."

¹⁶⁸ ADB. Ll. 25 exp. 2

La societat *matritense*, just abans de finalitzar la seva resposta, no s'estava de dir que les societats econòmiques malgrat incorporar-se a les diputacions provincials no havien d'interrompre les relacions entre elles, perquè:

“Las relaciones de la sociedad con las de sus clase, a pesar de las mudanzas políticas, en nada sufrieron interrupción, porqué como todas conspiran a un mismo objeto, siempre las ha distinguido una íntima correspondencia, una cordial fraternidad y una admirable armonía, lisonjeándose no pocas veces la matritense de haber ilustrado a las demás, en cuantos casos tuvieron que pedir su opinión¹⁶⁹.”

La societat *matritense* havia perdut la capacitat centralitzadora però explorava la possibilitat de continuar mantenint un paper preminent entre les societats homònimes.

La diputació catalana –obligada per la legislació– perseverà en el projecte de concebre una societat econòmica d'amics del país i requerí a l'Acadèmia de Bones Lletres una proposta d'estatuts. Mentrestant la diputació continuava rebent documentació ben diversa de les iniciatives educatives¹⁷⁰ que es duïen a terme les societats econòmiques de Jaén i Sevilla, en el cas de la primera, la relació s'explica perquè entre els seus socis comptava amb Gregorio Lluelles y Aleu¹⁷¹, antic membre de la societat patriòtica barcelonina, i pel que fa de la segona no se'n sap gairebé res. El maig de 1821 l'Acadèmia adreçà una resposta a la diputació provincial catalana en la qual hi adjuntava els estatuts de la societat econòmica barcelonina:

“Luego de recibido el grato oficio de V. E. de 5 de febrero último en que se sirve de decir a este cuerpo literario que extienda un proyecto de estatutos para la sociedad económica barcelonesa a consecuencia de lo que la Academia tenía representado anteriormente a V. E., acordó la misma nombrar una comisión especial que teniendo a la vista los estatutos de las mejores sociedades del Reino y no desviándola de lo prescrito terminantemente por el decreto de 8 de junio de 1813 extendiese un proyecto digno a la vez de esta recomendable capital y provincia, del cuerpo científico que promovió la idea y sobre todo de

¹⁶⁹ Ídem.

¹⁷⁰ ADB Ll. 25 exp. 6. Ban *“En la feliz época que empieza a gozar el pueblo español, digno por tantos títulos de una suerte afortunada, no puede menos la Sociedad Económica de Sevilla, cuyo instituto es promover la prosperidad de esta provincia, de coadyuvar a las intenciones de nuestro sabio Gobierno, procurando se propaguen las luces y se desarrollen los felices ingenios de que abundan en nuestra nación (...) Ciencias Políticas. Al autor del mejor catecismo político acomodado en su tamaño, claridad y concisión a la enseñanza de la niñez de uno y otro sexo.”*

¹⁷¹ ADB Ll. 25 exp. 6. *Discurso que por acuerdo de la sociedad económica de amigos del país de esta ciudad de Jaén pronunció su contador y socio de número D. Gregorio Lluelles y Aleu.* En la tarde del 30 de mayo del presente año, día del cumpleaños de nuestro augusto monarca constitucional d. Fernando VII, en la sala del ilustre Ayuntamiento, en la que celebró esta patriótica corporación Junta general, y repartimiento de premios a los beneméritos acreedores a ellos, con distinción a los más instruidos en los elementos del código sagrado de la Constitución política de la monarquía española. Año 1821, Jaén: Imprenta de D. Manuel de Doblas.

*V. E. encargada por la Constitución de fomentar la prosperidad interior que es el único objeto de las sociedades económicas bien cimentadas*¹⁷².”

En aquella mateixa carta l'Acadèmia proposà assumir ella mateixa les funcions de la nova societat econòmica barcelonina, incorporant nous socis a partir dels criteris que establien els estatuts. La diputació catalana s'hi negà i després de la tornada a la ciutat Comtal –una vegada finalitzada la quarantena arrel de la febre groga d'estiu de 1821– reprengué el projecte de formar una societat econòmica d'amics del país, donant per bons els estatuts proposats per l'Acadèmia de Bones Lletres. El mes de febrer de 1822, la diputació catalana requerí a l'ajuntament de Barcelona i a la Junta de Comerç, que proposessin vint noms perquè la integressin. Al cap de pocs dies la demanda era satisfeta i la diputació rebia dues llistes¹⁷³ amb vint noms cadascuna: una de l'ajuntament de Barcelona i l'altre de la Junta de Comerç, en aquelles dues llistes només coincidien dos noms¹⁷⁴. A començaments de juny de 1822, és la diputació provincial de Barcelona –després de la divisió provincial de Catalunya– la que resol i fa pública la llista definitiva dels socis de la societat econòmica d'amics del país de Barcelona¹⁷⁵, en la qual hi havia una àmplia majoria d'homes vinculats al consistori municipal. Dels vint homes de la llista onze eren propers a l'ajuntament: set eren noms proposats per aquella institució¹⁷⁶, dos havien estat suggerits per l'ajuntament i la junta a la vegada, un era un regidor¹⁷⁷ i un altre comissari de guerra¹⁷⁸. Els nou restants es repartien així: tres eren dels proposats per la Junta de Comerç¹⁷⁹, tres per l'Acadèmia de Bones Lletres¹⁸⁰, un

¹⁷² ADB Ll. 25 exp. 2. Carta signada pel marquès de Monistrol, Juan Francisco Bahí i Ramon Muns i adreçada a la diputació provincial catalana

¹⁷³ ADB. Ll. 25 exp. 6 “*Lista de los veinte individuos de todas clases que el Ayuntamiento Constitucional de Barcelona propone a la S. E. Diputación provincial de Cataluña, para formar en dicha capital una sociedad económica de amigos del país. Barcelona, 27 de febrero de 1822.*” I “*Propuesta de la Junta Nacional de Comercio a la Exma. Diputación provincial para la formación de una sociedad económica de amigos del país. Barcelona 8 de marzo de 1822*”

¹⁷⁴ El fabricant Manuel Torner i el comerciant Gaspar Ramisa

¹⁷⁵ *Diario de la ciudad de Barcelona ó sea El Eco de la Ley*, núm. 35, 4 de juny de 1822, p. 318

¹⁷⁶ Ramón Bacardí, Antonio Coma, Erasme Janer de Gónima, Benito Plandolit, Antonio Puig i Luca, Joaquín Compte i Juan Ros. Aquests dos darrers foren substituïts posteriorment per Magín Corominas i Ramón Siscar. ADB. Ll. 25 exp. 6 “*D. Magín Corominas y D. Ramón de Siscar. Con igual oficio se ha nombrado a los sres indicados. Se ha pasado con fecha de 2 de abril de 1822, fueron nombrados en sesión de un reemplazo de los sres Joaquín Compte y Juan Ros.*”

¹⁷⁷ El marquès de Llió

¹⁷⁸ Salvador Sanjoan

¹⁷⁹ L'hisendat Manuel de Angulo, l'artista (entès com a professional) Felipe Solá i l'eclésiàtic i artista Cristóbal Montius

¹⁸⁰ L'arxiver Próspero de Bofarull, l'eclésiàtic Alberto Pujol i el catedràtic d'història natural Agustín Yáñez

era diputat provincial¹⁸¹, un era magistrat de l'audiència¹⁸² i un era membre de l'Acadèmia de Ciències Naturals¹⁸³.

La societat econòmica barcelonina no desenvolupà cap activitat i romangué en un segon pla ja que s'havia convertit en el cavall de Troia de l'ajuntament barceloní en el si de la nova diputació provincial que emergia dèbil després de la divisió de Catalunya. Al cap d'un parell de mesos d'haver-se constituït –l'agost de 1822– els diputats provincials J. F. Llauder i J. Casajemas proposaren d'augmentar el nombre de socis amb ciutadans procedents d'altres poblacions de la província, per tal d'assolir de manera més eficient els objectius de la societat¹⁸⁴. Quan aquella proposta tornà a fer-se a finals de setembre, semblava menys innocent, ja que tres setmanes abans –la nit del 5 al 6 del darrer mes d'estiu– s'havia produït un altercat que havia subvertit l'ordre polític imperant, debilitant a l'ajuntament barceloní. Els diputats provincials volien aprofitar la nova conjuntura per invertir la preponderància política que tenia el consistori municipal en aquell òrgan dependent de la diputació. Tot i la situació d'afebliment de l'ajuntament, els diputats provincials no se sortiren amb la seva.

Si la diputació no podia controlar la societat econòmica, l'única alternativa factible era arraconar-la i desvirtuar els seus objectius. Aquella societat acabà sucumbint per inanició política, ja que mai desplegà cap mena d'activitat i no assolí l'embranchida d'altres entitats homònimes –la societat econòmica de Sevilla o Jaén– que havien aconseguit fer-se un lloc en els seus municipis formant políticament als ciutadans. La possibilitat d'inculcar els principis constitucionals a homes i dones, els atorgava autonomia i els allunyava de la submissió a les diputacions, perquè els enfortia el contacte amb els ciutadans de les seves localitats. La vitalitat d'aquelles societats depenia de l'atracció que despertessin entre els ciutadans, perquè sinó es convertien en una part desconeguda més de la diputació. Aquelles societats andaluses per poder formar políticament als ciutadans, s'empararen en l'excusa de la necessitat de conèixer el marc jurídic i polític, per dur a terme qualsevol activitat econòmica. A Barcelona ja era tard per optar per aquesta via didàctica, ja que des de mitjans de 1822, la ciutat vivia permanentment convulsa i qualsevol vulneració de la legalitat, per nímia que fos, podia fer esclatar un conflicte, sobretot si s'infringia la llei per crear un nou espai de

¹⁸¹ Antonio Gironella

¹⁸² Felipe Martín Igual

¹⁸³ José Antonio Balcells

¹⁸⁴ ARNABAT I MATA, RAMON (2001a) p. 96 “Actes de la Diputació de Barcelona” vol. 12, sessions de 12 i 20 d'agost i 26 de setembre de 1822

sociabilitat, que podia atraure les sospites dels ciutadans ja que no fora estrany que el percebessin com un subterfugi d'una societat secreta.

Els estatuts de la societat econòmica barcelonina no contemplaven la formació política dels ciutadans, i sí uns objectius clarament definits que només consideraven la col·laboració en el foment i la formació dels ciutadans en activitats econòmiques:

“Formar cartillas rústicas acomodadas a la inteligencia de los labradores, y a las circunstancias del país; arreglar memorias y otros escritos oportunos para promover y mejorar la agricultura, y cría de ganados y las artes y oficios útiles; publicar y explicar los secretos y máquinas que pueden ser convenientes; distribuir gratuitamente semillas y plantas que puedan aclimatarse; proponer y distribuir públicamente algunos premios para excitar la aplicación y circulación de luces; ilustrar a las Diputaciones provinciales y Ayuntamientos con sus observaciones en beneficio de estos ramos: tal es el objeto de la sociedad Barcelona de amigos del país¹⁸⁵.”

Potser, si la societat econòmica s'hagués fundat abans, hauria pogut emparar-se en la formació política dels ciutadans i trobar l'impuls necessari per desplegar un paper més rellevant tant en el marc urbà com en el rural.

2.9 LES CÀTEDRES DE CONSTITUCIÓ

La recerca històrica en els darrers anys ha fet noves contribucions a la sociabilitat política formal del Trienni de la mà de l'historiador Ramon Arnabat, qui ha definit les càtedres de Constitució com *“una alternativa moderada a las sociedades y tertulias patrióticas que tenían un carácter más popular y exaltado¹⁸⁶.”* La investigació sobre càtedres de Constitució és tot just a les beceroles, però a continuació mostraré les característiques que definiren aquests nous espais de sociabilitat política formal. L'endemà del triomf de la revolució i de l'estabilització política de Barcelona, sortia un anunci a la premsa en el qual Miguel García de la Madrid –catedràtic de la Constitució a Madrid durant la Guerra del Francès– s'oferia per ensenyar els principis constitucionals basant-se en el dret natural i el de gents, i en les lleis consuetudinàries dels diversos regnes que integraven Espanya¹⁸⁷. Un mes i unes setmanes després, com esmenta

¹⁸⁵ ADB. Ll. 25 exp. 2. “Estatutos de la sociedad económica Barcelonesa” p. 1

¹⁸⁶ ARNABAT MATA, RAMON (2003) “La divulgación popular de la cultura liberal durante el Trienio (Cataluña, 1820-1823)” *Trienio*, núm. 41, pp. 55-83, cita p. 61 i ARNABAT MATA, RAMON (2001a) pp. 136-7

¹⁸⁷ Diario de Barcelona, núm. 74, 14 de març de 1820. “*El Dr. D. Miguel García de la Madrid, Catedrático que ha sido Madrid de la Constitución Española, ofrece enseñar ésta según los principios en que se funda de derecho natural y de gentes, y en las leyes, fueros de varias provincias de España y Constituciones de Cataluña. Los sujetos que gusten aprender una cosa tan útil podrán asistir a casa de dicho señor, que es en la calle Ancha, número 10.*” dins SÁENZ-RICO URBINA, ALFREDO (1973): *La*

l'historiador Alfredo Saénz-Rico, els diaris de Barcelona publicaren el reial decret de 24 d'abril de 1820 pel qual la junta provisional de govern regulava l'ensenyament de la Constitució en quatre àmbits: el capellà des de la trona de l'església, les escoles de primeres lletres d'arreu d'Espanya, les universitats i els seminaris conciliars, i els col·legis de les escoles pies¹⁸⁸. El primer en complí les disposicions governamentals a la capital catalana fou el prior dels mercedaris Salvador Roig, qui el 4 de maig adreçà al Cap polític de la província un pla d'ensenyament en el que hi figurava un curs de Constitució impartit per Magín Ferrer. Amb l'aprovació del Cap polític s'anuncià a la premsa l'inici del nou curs:

“El R. P. Prior del convento de N. Sra. de la Merced de la presente ciudad en cumplimiento del decreto de S. M. d 14 de abril último, ha dispuesto que se establezca la enseñanza de la Constitución Política de la Monarquía, bajo la dirección del P. Lector de filosofía Fr. Magín Ferrer, para los cursantes que concurren a las clases de filosofía del mismo convento. Y a fin de cooperar en lo posible a la utilidad del público, y de que el método de sea compatible con las demás obligaciones de los religiosos estudiantes (...) Explicará el Lector clara y sencillamente cada uno de los artículos de la Constitución, deteniéndose en aquellos puntos que más puedan ilustrar a los oyentes: seguirán las preguntas a los alumnos sobre los artículos que se hayan explicado¹⁸⁹.”

A partir del 8 de maig de 1820, la Junta de Comerç establí que la càtedra d'Economia Política dirigida per Eudaldo Jaumeandreu impartís algunes lliçons sobre els principis que fonamentaven la Constitució de 1812. El darrer dia d'aquell mes de maig, la Junta de Comerç inaugurà la càtedra de Constitució en mans de l'esmentat Jaumeandreu, la premsa uns quants dies després en ressenyà la seva obertura:

“El celo de su catedrático el P. F. Eudaldo Jaumeandreu y sus ideas liberales, que arrostrando todos los peligros que amenazaban al idioma de la razón y de la verdad, ha manifestado siempre así en la cátedra, como en todas las comisiones que se le han confiado, así como la analogía de la ciencia de economía-civil con el precioso código, sobre cuyas bases ha de levantarse el

educación general en Cataluña durante el trienio constitucional, (1820-1823). Universidad de Barcelona. Barcelona, p. 327

¹⁸⁸ SÁENZ-RICO URBINA, ALFREDO (1973) p. 332 “Atendiendo a la necesidad que hay de instruir al pueblo por medio de personas dignas de su respeto y consideración, que puedan darle a conocer sus derechos y sus obligaciones, el gobierno moderado y paternal bajo que viven ahora, y a la felicidad que les promete la estricta y completa observancia de la Constitución del reino;... he venido en resolver, de acuerdo con la Junta provisional, lo siguiente: 1º Los prelados diocesanos cuidarán de que todos los curas párrocos de la Monarquía, o los que hicieren sus veces, expliquen a sus feligreses en los domingos y los días festivos la Constitución... 2º En todas las escuelas de primeras letras y humanidades del reino se explicará por los maestros la Constitución de un modo claro... 3º... se explicará ésta en todas las universidades del reino por uno de los catedráticos de leyes; en todos los seminaris conciliares por el catedrático de filosofía moral, si no hubiese curso de leyes... 4º En los colegios de las Escuelas Pías y en demás casas de educación pública o privada, que estén a cargo de seculares o regulares, explicarán la Constitución...”

¹⁸⁹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 55, 6 de maig 1820, p. 3

*edificio social sostenido por la riqueza pública, indujeron a la Junta a conferir al memorado profesor el encargo que admitió de la enseñanza de la Constitución. Se abrió en 31 pasado la cátedra con una oración inaugural que leyó el mismo profesor en el salón de la casa de la Lonja, presidiendo la función el Sr. Jefe Político con los vocales de la Junta*¹⁹⁰.”

La tasca educativa de la Junta de Comerç ha estat estudiada per l'historiador Jordi Monés i Pujol-Busquets, qui afirma que assistiren a la càtedra de Constitució 170 alumnes¹⁹¹ el primer any que es constituí. Paral·lelament, la premsa barcelonina es feia ressò a les seves pàgines de la inauguració d'altres càtedres de Constitució a l'antic regne d'Aragó. La primera fou la de Saragossa restablerta a començaments d'abril quan la *Junta Suprema General de Aragón* ordenà que en tots els pobles i caps de partit, es fundés una càtedra de Constitució, abans hi tot que el govern fes públic el decret que regulava la seva formació¹⁹². Però la càtedra de Saragossa s'inaugurà oficialment dos mesos després, quan el 12 de juny, el catedràtic Lorenzo Español pronuncià un discurs davant de totes les autoritats de la ciutat¹⁹³. Després arribà el torn de les càtedres dels seminaris conciliaris de San Valero i San Baudilio a la mateixa capital aragonesa, i el de les escoles pies de Daroca i Alcañiz:

*“El día 14 del corriente se instaló en la ciudad de Daroca y colegio de Escuelas pías de la misma la cátedra de Constitución, para cuya enseñanza fue nombrado el P. Ramón de San Francisco, rector del dicho colegio. En el seminario conciliar de S. Valero y S. Braulio de Zaragoza se ha principiado también la enseñanza del precioso código siendo el encargado de su explicación el catedrático de filosofía moral el Dr. D. Juan Panillo. En la ciudad de Alcañiz se explica también todos los domingos en las escuelas pías, en el convento del Carmen Calzado*¹⁹⁴.”

Però Barcelona s'haurà d'esperar fins al dia 3 de novembre perquè principiessin els cursos de Constitució en el Seminari Episcopal, assignats al catedràtic de Cànon, Bartolomé Gresa¹⁹⁵. La implantació de les càtedres de Constitució en les escoles pies no ha rebut l'atenció historiogràfica merescuda, malgrat que la investigació de Joan Florensa¹⁹⁶ ha fet un recorregut per totes les escoles pies del territori català: Balaguer,

¹⁹⁰ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 87, 7 de juny 1820, p. 4

¹⁹¹ MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, JORDI (1987): *L'obra educativa de la Junta de Comerç*. Cambra oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona. Barcelona, p. 173

¹⁹² RÚJULA, PEDRO (2000): *Constitución o Muerte. El trienio liberal y los levantamientos realistas en Aragón. (1820-1823)*. Rolde. Zaragoza, pp. 36-7

¹⁹³ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 95, 15 de juny 1820, p. 2-3

¹⁹⁴ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 108, 28 de juny 1820, p. 3

¹⁹⁵ SÁENZ-RICO URBINA, ALFREDO (1973) p. 343

¹⁹⁶ FLORENSA, JOAN (1996): *L'ensenyament a Catalunya durant el trienni liberal (1820-1823). El mètode dels escolapis*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

Barcelona, Calella, Igualada, Mataró, Moià, Oliana, Puigcerdà, Sabadell i Solsona. Encara escassegen les recerques al voltant de les càtedres de Constitució de les escoles pies que expliquin quin fou el ritme d'instauració d'aquelles càtedres. Les escoles pies i les de primeres lletres, foren les úniques a les que confiaren la formació dels infants en els principis constitucionals.

Fora de la capital catalana, la principal càtedra de Constitució fou la de la Universitat de Cervera que s'integrà, el 20 de setembre de 1820 en el nou pla d'estudis decretat per la facultat de Lleis. L'historiador del dret canònic José Luís Llaquet de Entrambasaguas¹⁹⁷, ha reconstruït l'itinerari d'aquella càtedra durant els anys del Trienni, que sempre ostentà Ramón Torra. La rellevància i la popularitat d'aquella càtedra traspua en la carta que el també professor de la universitat de Cervera i antic diputat a les Corts Constituents, Ramón Llätzer de Dou, escriu al diputat provincial el baró de Castellet, manifestant les queixes dels catedràtics de la universitat per l'arribada d'un grup d'estudiants provinents de Barcelona que han obligat a tothom a posar-se la cinta verda de *Constitució o mort*. El dr. Llätzer de Dou demanà al vocal de la diputació que prengué mesures per frenar la coacció a la qual estaven sotmesos els estudiants i els professors. La carta també es fa ressò de la multitud d'alumnes –entre tres cents i quatre cents– que assistien a les classes de Constitució de Ramón Torrá, i que tot sovint acaben aplaudint dempeus. I acaba dient la carta que l'entusiasme estudiantil de vegades es traslladava als carrers on s'improvisaven cercaviles nocturnes per fer visible la seva adhesió al nou sistema polític¹⁹⁸.

El catedràtic Ramón Torrá formava part d'un grup de professors d'idees liberals integrat per Ramón Utgés, Joaquín Rey, Juan Pablo Janer, Jaime Quintana, Ramón Roig, Ignacio Riu i José Flotats. La recerca de J. L. Llaquet ha permès reconstruir una part del seu itinerari vital al voltant de la seva estada a la universitat de Cervera. Utgés havia estat diputat juntament amb Llätzer de Dou en les Corts Constituents, i Rey i Janer ho foren durant el Trienni, mentre Quintana i Utgés ocupaven càrrecs a la diputació provincial catalana, i Ramón Torrá també ocupà la càtedra d'Història i elements del Dret civil Romà de la renascuda universitat de Barcelona. Tots ells foren cessats el 1824 quan s'aplicà el decret de purificacions; i només es reincorporaren a la universitat de Cervera –la de Barcelona havia estat dissolta a la fi del Trienni– cinc

¹⁹⁷ LLAQUET DE ENTRAMBASAGUAS, JOSÉ LUÍS (2001): *La facultat de Cánones de la Universidad de Cervera (s. XVIII-XIX)*. Tesi doctoral dirigida per Eduard Bajet i Royo. Universitat de Barcelona.

¹⁹⁸ Arxius Personals Biblioteca de Catalunya (APBC) Fons del Baró de Castellet, Correspondència. Cervera, 27 de novembre i 4 de desembre de 1820 cartes de Ramon Llätzer de Dou al baró de Castellet.

d'ells, el 1834. Joaquín Rey preferí quedar-se com a regent de l'audiència de Mallorca, Juan Pablo Janer restà a Barcelona com a catedràtic de Clínica, i Ramón Torrà va morir el 1832¹⁹⁹.

La universitat de Barcelona obrí de nou les seves portes quan faltava ben poc per acabar la tardor de 1822. A finals de novembre ja s'havia atorgat les trentat-tres càtedres de la universitat entre les quals hi havia la de Constitució, que anà a parar a mans de Domingo María Vila, síndic del consistori municipal durant els dos darrers anys del Trienni. La universitat barcelonina adjudicà càtedres d'altres disciplines Ramón Torrà, Domingo Moret o Eduardo Jaumeandreu, que havien estat en càtedres de Constitució d'arreu del territori: a la universitat de Cervera, a Manresa i a l'escola de la Junta de Comerç respectivament. Gairebé la meitat d'aquells nous catedràtics eren socis de l'Acadèmia de Bones Lletres (Juan Francisco Bahí, Manuel Casamada, Félix Illas, Eduardo Jaumeandreu y Trité, Joaquín Llaró y Vidal, Alberto Pujol y Gurena, Ignacio Sanpons y Barba, Juan Sans y de Barutell, Ramón Torrà, Pedro Vieta, Domingo María Vila, Agustín Yáñez)²⁰⁰. La historiografia catalana ha passat de puntetes sobre tots aquells ciutadans que des de les seves càtedres defensaren els principis del règim constitucional. En alguns casos particularment rellevants, com el catedràtic de Moral i dret Natural, Lorenzo Puig, el desconeixement és absolut. Més endavant, inclouré aquells catedràtics en l'anàlisi de les xarxes de sociabilitat política que es teixiren en els diversos espais de sociabilitat política formal de la Barcelona del Trienni.

El 1821 els municipis de Vic, Solsona, Manresa i Girona²⁰¹ ja disposaven de la seva pròpia càtedra de Constitució. Els alumnes de la càtedra de Constitució de Solsona l'havien estrenat el 1 de juny de 1820. La càtedra estava ubicada en el col·legi dels dominics, anomenat d'en Llobera, que era la institució que havia acollit l'antiga universitat literària de Solsona, fins que aquesta desaparegué arrel de la unificació de les universitats catalanes en la universitat de Cervera 1716-1717 –després de la victòria borbònica a la guerra de Successió–. Tomàs Pi era el rector del col·legi dels dominics solsonins quan s'inaugurà la càtedra de Constitució i la regentà el lector de filosofia, Josep Arqués, després de substituir a Jaime Pontí²⁰². El 16 de maig de 1821, fou suprimit el col·legi dels dominics i els seus membres traslladats a Barcelona per

¹⁹⁹ LLAQUET DE ENTRAMBASAGUAS, JOSÉ LUÍS (2001) p. 354

²⁰⁰ AADD (1955) *Historia y Labor de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona. Desde su fundación en el siglo XVIII*. Real Academia de Buenas Letras. Barcelona, pp. 236-9. Veure també les llistes dels annexos.

²⁰¹ ARNABAT MATA, RAMON (2003) p. 61

²⁰² SERRA VILARÓ, J. (1953): *Universidad literaria de Solsona*. Sugrañes. Tarragona, pp. 190-4

integrar-se al convent dels dominics de Santa Caterina. Josep Arqués no marxà, mentre a unes autoritats els deia que no podia desplaçar-se per problemes de salut, a les altres els feia saber que estava en tràmits de secularització. I d'aquesta manera, durant els mesos de maig i juny, el catedràtic de la Constitució continuà donant les seves classes en un convent que llavors ja era buit. La dissolució del col·legi solsoní no suposava l'eliminació de la càtedra sinó que simplement es produí un canvi de titularitat, aquella passà a mans de l'ajuntament malgrat les súpliques i peticions dels alumnes de J. Arqués perquè continués impartint les lliçons:

“Piden y suplican se sirva V. E. disponer lo conveniente para la continuación del citado establecimiento y que por especial director de él se confirme a P. L. F. Josef Arqués²⁰³”

El consistori decidí substituir-lo per considerar que no era prou constitucional:

“que el Ayuntamiento elegirá otro catedrático más constitucional y de más desempeño y satisfacción del público, y repiten que el secretario dé el decreto arriba expuesto; pues no les falta a los respondientes relevantes motivos para no acceder a la súplica del mencionado memorial²⁰⁴.”

El motiu argüït per l'ajuntament era simplement un pretext per eliminar una facció de ciutadans que s'havia configurat al voltant de la càtedra de Constitució i que podia fer-se amb el poder municipal o assaltar-lo. L'ajuntament estava dividit davant aquell assumpte i quan respongueren les al·legacions presentades pels milicians de Solsona i pels alumnes de la càtedra de Constitució, feren especial èmfasi en els lligams de J. Arqués i del regidor Francisco Pons, per manifestar que el regidor es movia per interessos pecuniaris i que quan encapçalava una facció volia assaltar el poder:

“Francisco Pons por más regidor que sea es el encubridor de dicho P. Arqués y de sus planes y proyectos: porque en su casa come; en su casa pasa la mayor parte del día; y hasta deshora de la noche; en su casa se llevaron innumerables efectos inmuebles del colegio suprimido antes de tomarse el inventario, con escándalo de los moradores y sus vecinos, el mismo regidor Pons fue encontrado por el ayuntamiento yendo de ronda en las cercanías del colegio y en hora prohibida de la noche trayendo un fardo ocultamente; el hijo de dicho Pons es quien firma en tercer lugar el recurso dirigido a V. E. bajo la denominación de Francisco Pons cursante en filosofía, este mismo Francisco Pons hijo del regidor es quien le acompaña cada noche desde su casa al colegio quedándose a dormir en él, en casa de Pons es donde se tienen las Juntas y tertulias que antes se celebraban en la celda del P. Arqués donde se jugaban juegos y se trataban asuntos que en vergüenza se diga ni se sepa, fraguándose

²⁰³ ADB. Ll. 14 exp. 6. Petició dels alumnes de la càtedra de Constitució de Solsona a l'Ajuntament, 28 de maig de 1821 i el 19 de juny següent els alumnes presentaven un memorial amb més al·legacions.

²⁰⁴ ADB. Ll. 14 exp. 6. Còpia del llibre de resolucions de l'Ajuntament de Solsona, 7 de juny de 1821.

*allí los recursos y quizá también los anónimos pasquines y otras puerilidades que desacreditaban el ayuntamiento*²⁰⁵.”

L'ajuntament de Solsona destituí al catedràtic de la Constitució i obrí un concurs públic per escollir-ne un altre; i així pretenia assegurar-se el control d'un espai de sociabilitat que li era advers i que la llei li garantia la direcció²⁰⁶. Dels candidats que s'hi presentaren en foren elegits dos, el primer l'antic catedràtic de Cervera Josep Oliveras, com a titular, i el segon, el prevere Josep Viles, com a substitut del primer. Els alcaldes també recordaren als peticionaris que havien de complir les resolucions del consistori i els avisaven que segons la llei només podia haver-hi una sola càtedra de Constitució per adults a Solsona i aquella ja no l'ostentava J. Arqués:

*“El ayuntamiento asegura a V. E. que para los fines que expresa el decreto de 24 de abril de 1820, hasta en esta ciudad una sola cátedra pública de Constitución para la gente adulta: y así mismo que para la tranquilidad y conservación del orden público en la misma no conviene la permanencia en ella del P. Lector Fr. José Arqués religioso dominico que es cuando debe informa a V. E. devolviéndole el recurso y suplicándole tenga a bien tomar una providencia que contenga el abuso de molestar sin motivo ni fundamento a las autoridades*²⁰⁷.”

Tot i l'advertència de l'ajuntament de Solsona esclatà el descontentament dels milicians que protestaven contra la decisió de les autoritats municipals:

*“el apuro en que se vio el alcalde 1º y regidores 4º, 5º y síndico de verse sofocados por los gritos y amenazas que se hacían los milicianos, unos queriendo que se prestase el juramento como lo mandaba el ayuntamiento como previene el reglamento, y los otros perturbando con el título de voluntario, de todo esto ninguno de los individuos del ayuntamiento puede responder, sí sólo los que asistieron*²⁰⁸.”

Les protestes dividiren encara més a l'ajuntament doncs, entre els que cridaven hi havia els fills d'alguns dels regidors i d'alcaldes de la ciutat, tot i la pressió dels milicians, el consistori solsoní no es féu enrere i perseverà amb la seva decisió,

²⁰⁵ ADB. Ll. 14 exp. 6. Resposta de l'Ajuntament de Solsona al recurs que presentà el milicà Ramón Esteve. Solsona, 28 de juliol de 1821. p. 3 revers

²⁰⁶ ADB. Ll. 14 exp. 6 “Aviso. El Ayuntamiento Constitucional de esta ciudad de Solsona hace saber al público sus vivos deseos, de que no se interrumpa en ella la enseñanza de la Constitución Política de esta Monarquía, que hasta ahora corría a cargo de PP. Dominicos de esta ciudad. Mas como en el día, por disposición superior del Gobierno ha quedado suprimido dicho colegio previniendo que los religiosos, que lo componen, se reúnan a los de Santa Catalina de Barcelona, ha acordado este Ayuntamiento invitar por este edicto a todas las personas de luces y patriotismo, que no faltan en esta benemérita ciudad, y que se hallen en disposición de explicar el código de nuestra leyes fundamentales, al efecto de que dirijan sus solicitudes al referido Ayuntamiento para poder en su vista acordar lo más conveniente al bien general de Solsona. 14 junio de 1821. Por disposición del Ayuntamiento.”

²⁰⁷ Ídem. p. 5 revers

²⁰⁸ ADB. Ll. 14 exp. 6. Còpia del llibre de resolucions de l'ajuntament de Solsona, 31 de juliol de 1821.

informant de tot el que havia succeït en aquells mesos a la diputació provincial catalana. El detall dels fets de Solsona posa de relleu la submissió de les càtedres de la Constitució a les autoritats municipals quan desaparegueren els col·legis o seminaris conciliars.

La diputació derogà l'autorització de crear una càtedra de Constitució a Vic l'octubre de 1820²⁰⁹ i s'haurà d'esperar fins l'abril de 1821 per inaugurar-la. Aquesta s'estrenà i regentant-la el frare Silvestre Puig²¹⁰, però algunes dades confirmen que ja l'any anterior n'hi havia alguna altra en aquesta ciutat, perquè en el *Manual de la Constitució espanyola disposat per lo Coronel D. L. D. S.*, (Luís de Sosa), publicat a Vic, el traductor mencionava l'existència d'una càtedra:

“Una corporació que des de al nou sistema que nos regeix ha mirat per la utilitat d'aquesta ciutat (En la càtedra de la Constitució que ha establert per la pública instrucció), no deixarà passar per alt lo repetir una i moltes vegades, quan profitós és al home d'instruir-se en lo que condueix a son benestar²¹¹.”

Els darrers dies de 1821, Vic celebrà la col·locació de l'última pedra de la columna constitucional que s'erigí a la ciutat, al cap d'uns mesos publicaren un opuscle amb el detall d'aquells fastos, en el qual l'autor es vanagloriava dels sentiments dels vigatans vers els principis constitucionals, rememorant que d'ençà el restabliment de la Constitució s'havia instaurat una càtedra de Constitució:

“Desde el feliz restablecimiento de la Constitución ha organizado milicias de infantería, y caballería voluntarias, dos batallones de la Reglamentaria, ha establecido una Cátedra de Constitución y las fiestas cívicas han sido continuas: no parece sino que esta ciudad en los seis años últimos preparaba sus entrañas, como un volcán, la ardiente lava del patriotismo, que arroja con abundancia²¹².”

La càtedra de Manresa s'obria per primera vegada el 7 de novembre de 1821, i l'ostentava Domingo Moret, qui voluntàriament havia accedit a explicar la Constitució, però tres mesos després marxava cap a Barcelona, per ocupar la càtedra de Lògica i Gramàtica en la restablerta universitat de la capital catalana²¹³.

²⁰⁹ CARRERA I PUJAL, JAUME (1957): *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*. Tomo II “El turbulento reinado de Fernando VII”. Bosch. Barcelona, p. 64, nota 1

²¹⁰ ADB. LI. 25 exp. 6. *Oración inaugural de la Cátedra de Constitución de Vic*.

²¹¹ SOSA LUIS DE. *Manual de la Constitución espanyola disposat per lo coronel D. L. D. S. y traduit a la llengua catalana per un ciutadà de Vich, amant de la Constitució, y desitjò del be de sos conciutadans*. Vich. En la Estampa de Felip Tolosa, 1820.

²¹² *Descripción de la famosa columna constitucional de la ciudad de Vich y del modo conque se precedió hasta su solemne colocación celebrada en los días 29 y 30 de diciembre de 1821*. Imprenta del ciudadano Felipe Tolosa. Vich, 1822.

²¹³ SÁENZ-RICO URBINA, ALFREDO (1973) p. 398

Tarragona fou la darrera localitat, que inaugurà una càtedra el desembre d'aquell 1822²¹⁴. La càtedra de Tarragona aprofità la inèrcia que mostrava la càtedra creada a Barcelona per la Junta de Comerç. Els alumnes de la càtedra barcelonina dirigits per E. Jaumeandreu, i amb l'aprovació del govern municipal, representaren una funció solemne en el gran saló de la Llotja durant dos dies –16 i 17 d'octubre de 1822– en la què explicaren públicament quins eren els principis fonamentals de la Constitució de 1812²¹⁵. La càtedra de la Junta de Comerç s'emparava en l'esperit del reial decret de 24 d'abril de 1820 que regulaven la formació d'aquelles espais d'educació política però no s'adequava exactament a cap dels espais descrits. El consistori municipal tarragoní s'havia assabentat per la premsa de la funció patriòtica desplegada per la Junta de Comerç, i decidí aprofitar l'avinentsa per impel·lir la gestació d'una càtedra a la seva ciutat; i el 8 de desembre de 1822 començaven les conferències en el convent de la Trinitat:

“I. Que sirva el Ayuntamiento acordar que todos los domingos des de las 4 a las 6 horas de la tarde en la casa consistorial o en el sitio que sea más a propósito, se expliquen la Constitución y las leyes, y se conferencien en general los asuntos políticos y económicos más interesantes al público, convidando a los Jefes y Cuerpos de todas clases, y admitiendo a todos los individuos indistintamente que quieran asistir y cooperar a tan patriótico acto. (...) III. Que en cada uno de los domingos sucesivos se lean y expliquen otros capítulos de la Constitución y sus derivadas disposiciones legislativas y gubernativas, empezando desde el primero hasta el último, haciendo estos encargos a individuos de dentro o fuera del Ayuntamiento y se conferencie el punto que con anticipación debe señalar el Ayuntamiento en la primera sesión ordinaria de cada semana, anunciándolo al público²¹⁶.”

Quan l'ajuntament de Tarragona acordà la creació de la càtedra de Constitució, seguia l'exemple de Solsona, i aprofitant-se de les circumstàncies ideava un espai de sociabilitat política formal absolutament sotmès a la voluntat de les autoritats municipals, per fidelitzar els seus ciutadans i contrarestar qualsevol alternativa política que s'organitzés a la ciutat. Els liberals exaltats tarragonins veladament manifestaren que la càtedra de Constitució era en realitat un centre de reunió del moderantisme, on

²¹⁴ *Discurso preliminar que el ciudadano Oliver Regidor pronunció en la abertura de la Cátedra o explicación y conferencia de Constitución y economía política, establecida en Tarragona. 1822.*

²¹⁵ *El Indicador Catalán*, núm. 249, 16 d'octubre de 1822, pp. 2-3 “*Tal es el objeto del certamen del Derecho Público y de la Constitución política de la monarquía española, que once alumnos de la cátedra gratuita de dicha ciencia establecida en la nacional casa lonja de ésta ciudad a invitación del Gobierno por la Junta de Comercio, ofrecen al público en el gran salón de dicha casa en las tardes de hoy y mañana... bajo la dirección de su catedrático el presbítero Eudaldo Jaumeandreu.*”; i *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 168, 15 d'octubre de 1822, pp. 30-1

²¹⁶ ARNABAT MATA, RAMON (1999) Anex I. 12. pp. 1748-50

s'expressaven encara els membres de la societat secreta de l'anell. Davant l'amenaça moderada, la resposta dels exaltats, tant milicians com militars i altres ciutadans de Tarragona, fou impulsar la creació d'una nova tertúlia patriòtica –anunciada a la premsa el 16 de desembre de 1822²¹⁷–, que enllaçava amb la tertúlia tarragonina desapareguda aquell mateix estiu. La recuperació de la tertúlia havia de coaccionar a les autoritats per garantir que en les properes eleccions sortissin escollits alguns dels seus representants, configurant un centre de poder polític que de facto desactivaria qualsevol vel·leïtat del moderantisme d'organitzar-se des de la càtedra de Constitució, per fer-se amb el control dels diversos òrgans polítics. La tertúlia tarragonina s'erigí en l'alternativa revolucionària que havia d'oposar-se al miratge polític que significava l'amenaça d'una reorganització del moderantisme, o de la societat secreta dels *anilleros*, just abans del procés electoral municipal. Aquella càtedra de Constitució fou percebuda com l'argúcia ideada pels liberals moderats que regentaven el poder municipal, per projectar-se cap als ciutadans de Tarragona i assegurar-se una mínima continuïtat al consistori després del tomb polític de l'estiu de 1822. La tertúlia patriòtica era una mesura revolucionària que congregava a les autoritats polítiques i militars per vigilar l'exercici de la política en els òrgans de poder, i evitar que cap col·lectiu se'ls apropiés. L'historiador R. Arnabat²¹⁸ ha posat al descobert que el periòdic *El Analizador Tarraconense* fou el portaveu d'aquella tertúlia, durant els mesos que romangué oberta. Era la càtedra de Constitució un espai de sociabilitat política dels sectors liberals moderats? Tot indica que sí, com també ho foren la càtedra de Solsona o el gabinet de lectura del palau de la virreina de Barcelona.

La càtedra de Constitució de Tarragona fou l'intent dels sectors moderats de controlar l'imminent canvi polític i per tant no s'entroncà amb la pràctica desenvolupada per algunes societats patriòtiques que a finals de 1820 –quan eren a punt de ser prohibides–, tractaren de sobreviure projectant la seva faceta més formativa i educadora. Algunes fracassaren, com la societat patriòtica *barcinonense* –veure pàgines precedents– mentre d'altres assoliren l'èxit, com *el Ateneo de Madrid*²¹⁹, que inaugurava els seus cursos de Dret Natural i de Dret públic Constitucional durant el 1821: el primer a començaments d'any i dirigit pel catedràtic José Joaquín de Mora²²⁰ –

²¹⁷ GIL NOVALES, ABERTO (1975) pp. 283-4

²¹⁸ ARNABAT MATA, RAMON (2001a) pp. 136-7; i ARNABAT MATA, RAMON (1999) pp. 292-3

²¹⁹ GIL NOVALES, ABERTO (1986): *El primer Ateneo (1820-1823)*. Ateneo de Madrid.

²²⁰ *Discurso inaugural que pronunció en el Ateneo español D. J. Joaquin de Mora, uno de sus socios, al abrir un curso de derecho natural. El día 7 de marzo de 1821*, Madrid. Imprenta del Censor, Carrera San Francisco, 1821.

traductor de l'obra de Burlamaqui i de Bentham²²¹—, i el segon dels cursos estava en mans del també catedràtic Faustino Rodríguez Monroy²²². Tot i això, l'ateneu madrileny esdevingué un centre vinculat als cercles del moderantisme més temperat de l'època. Les càtedres de Constitució, i de dret Natural i de Gents per si mateixes no constituïren un espai de sociabilitat política formal propi i independent, en dependre, o bé d'entitats educatives com les universitats, seminaris o escoles pies, o bé en formar part de l'organigrama de societats patriòtiques i ateneus. La càtedra de Constitució de la Junta de Comerç no tenia entitat pròpia al inserir-se en un marc educatiu de formació més àmplia, malgrat pogués atraure per si sola multitud de liberals assedegats de conèixer els principis de la Constitució per defensar la revolució. Per contra, la càtedra de Constitució de Tarragona era un espai gestat i dirigit des de l'ajuntament amb la finalitat de contribuir a la formació política dels ciutadans, possiblement perquè les parròquies i els altres centres establerts per llei per dur a terme aquella funció, no ho feien, i calia incrementar els adeptes al sistema polític a través de la formació política. Així doncs, aquells espais de sociabilitat existiren però s'integraren en el si d'algun altre de superior, i per tant no tingueren la categoria per poder esdevenir un contrapès als centres de sociabilitat política formal, protagonistes del Trienni: les societats patriòtiques.

El triomf del sistema constitucional la primavera de 1820, comportà la recuperació de les càtedres de dret Natural i de Gents que havien desaparegut de les universitats, el 31 de juliol de 1794, quan les prohibí el consell de Castella. La historiografia encapçalada per Richard Herr²²³ i Rus Rufino²²⁴ han considerat que aquella mesura fou un fre al desenvolupament de la Il·lustració espanyola, i atribuïren el tancament d'aquelles càtedres a la por que suscitava el contagi revolucionari en uns moments que Espanya combatia amb la França republicana. L'historiador del dret Manuel Martínez Neira²²⁵ ha revisat aquella tesi convertida en clàssica, demostrant que tot i la desaparició de les càtedres de dret Natural i de Gents, els alumnes continuaren rebent lliçons sobre aquelles matèries en les càtedres de Filosofia Moral, Ètica i

²²¹ PARGA, MANUEL DE. *Extracto de los trabajos hechos por el Ateneo Español desde su origen hasta la presente época, acompañado de una ligera idea acerca de sus ventajas y progresos*. Madrid. Imprenta I de Sancha. 1821.

²²² ARBÓS, XAVIER (1986): *La idea de Nació en el primer constitucionalisme espanyol*. Curial. Barcelona, p. 214; i GIL NOVALES, ABERTO (1986) p. 10

²²³ HERR, RICHARD (1971): *España y la revolución del siglo XVIII*. Aguilar. Madrid, pp. 290-313

²²⁴ RUS RUFINO, SALVADOR (1993): *Historia de la Cátedra de Derecho Natural (1770-1794)*. Publicaciones Universidad de León. León.

²²⁵ MARTÍNEZ NEIRA, MANUEL (1998): “¿Una supresión ficticia? Notas sobre la enseñanza del Derecho en el reinado de Carlos IV” *Anuario de Historia del Derecho Español*. T. LXVIII, pp. 523-44.

Teologia Moral, i –segons l'autor– només es produí un canvi de rumb en l'orientació educativa d'aquelles matèries, ja que es deixaren d'usar com autor de referència els textos d'Almici, deutor de Pufendorf, i en el seu lloc s'empraren els de Jacquier o Corsini. Aquest exemple, li serveix a l'historiador Emilio La Parra, per qüestionar la imatge de Manuel Godoy com un home contrari i repressor de la Il·lustració²²⁶.

La meua recerca no té entre els seus propòsits reobrir el debat sobre la influència de la política borbònica en el caràcter de la Il·lustració espanyola. Només procura apropar-se a la història de les càtedres de dret Natural i de Gents, perquè la seva restauració en els plans d'estudi de les universitats espanyoles, fou acompanyada de la incorporació de les càtedres de Constitució i Dret Públic. Sense ànim d'immiscir-me en un debat complex, simplement vull apuntar que durant el Trienni, la irrupció dels cursos i les càtedres de dret Natural i Gents, servien per explicar la Constitució de 1812, i que sovint en elles els referents eren Pufendorf, Burlamaqui, Mably, Filangieri, tots ells eren els teòrics que bastiren les interpretacions més potencialment revolucionàries de la Constitució²²⁷. Algunes ciutats, com és el cas de Vic, impartiren classes de Constitució des de la càtedra de filosofia moral ja que algunes diputacions, fins el 1821, es negaren a instituir càtedres de Constitució arreu del seu territori. La importància del dret natural en la història del constitucionalisme espanyol és quelcom que encara no s'ha investigat en profunditat ja que la historiografia ha assimilat l'estudi del dret natural a la interpretació exaltada de la Constitució, ara bé, els moderats també empraren aquesta disciplina per divulgar la seva exegesi del sistema constitucional. Cal trencar el binomi historiogràfic del dret natural amb la interpretació radical de la Constitució.

2.10 ACADÈMIA CÍVICA

La historiografia catalana del Trienni ha omplert pàgines i pàgines sobre els projectes i les institucions educatives que sorgiren durant aquells anys revolucionaris. La recerca sobre l'Acadèmia Cívica de Barcelona l'elaborà l'historiador A. Saénz-Rico recalcant l'ús de l'ensenyança mútua com un projecte educatiu innovador i la creació d'un espai educatiu per a les persones cegues i sordes. Per a la meua investigació, la vàlua de l'acadèmia rau en la seva projecció com un espai de formació política entre els ciutadans menestrals adults. L'acadèmia s'inaugurà oficialment a mitjans de novembre

²²⁶ PARRA, EMILIO LA (2002): *Manuel Godoy. La aventura del poder*. Fabula-Tusquets. Barcelona.

²²⁷ JAUMEANDREU, EDUALDO. *Curso elemental de derecho público*. Barcelona. En la imprenta del Gobierno Político Superior. 1820.

de 1820, quan la societat patriòtica *barcinonense* maldava per sobreviure a través de la càtedra de dret Natural, i la Junta de Comerç havia consolidat la seva càtedra de Constitució. En un principi el lector de teologia del convent dels trinitaris calçats, Joaquín Catalá –l’instigador de l’acadèmia– havia sol·licitat el seu nomenament com a capellà de la milícia nacional voluntària barcelonina però no se’l complagué. Llavors, J. Catalá optà per elaborar un projecte educatiu per a la milícia, amb profund afany polític, que presentà al Cap polític José de Castellar i al coronel de la milícia J. Costa, el 18 d’abril de 1820²²⁸. La resposta del coronel fou molt favorable i així li ho comunicà al Cap polític, el dia de Sant Jordi d’aquell any, sobretot perquè la proposta de Catalá harmonitzava les obligacions laborals amb la formació política, sense que una alterés l’altra. Les autoritats polítiques manifestaren unes certes recances que obligaren al lector de teologia a transformar aquella proposta educativa per a la milícia en una Acadèmia Cívica, que primer fou concebuda únicament per als milicians, però després i pogueren concórrer també els conjunt dels artesans. Les autoritats municipals nomenaren una comissió per estudiar la viabilitat de l’acadèmia:

“A este efecto, obtenido el correspondiente permiso de mis preladados, extendí una exposición, formulé el siguiente Plan, que visto, reconocido y examinado detenidamente por los señores Jefe Político de esta provincia, Coronel de milicias nacionales D. José Costa, y señores regidores D. Juan Raynals y D. Antonio Satorras, comisionados a este objeto por el mismo Ayuntamiento; esta última corporación tuvo a bien aprobarle y tomar á su cargo la protección del expresado establecimiento²²⁹.”

L’estiu de 1820, el projecte de l’acadèmia estava aprovat però sense disposar de dotació econòmica. La primera setmana d’aquella tardor, Catalá oferia l’acadèmia per ensenyar als cecs de la ciutat, i requeria a l’ajuntament que li facilités els recursos per fer front a les despeses de mobiliari i enllumenat. Els motius que impulsaren aquella noble iniciativa són encara desconeguts; potser fou un exemple de bonhomia i filantropia, o bé simplement una manera d’agilitzar els tràmits per obrir l’acadèmia. Les dificultats persistiren, i Catalá enfront la negativa del consistori municipal de cedir-li les antigues dependències de la inquisició barcelonina com demanava, començà les classes a finals de setembre a la seu de la confraria de teixidors de vels, al capdamunt del carrer Sant Pere Més Alt. L’Acadèmia Cívica anunciava la seva obertura a través dels diaris i determinava que anaven dirigides a milicians i pobres:

²²⁸ SÁENZ-RICO URBINA, ALFREDO (1973) pp. 32-4

²²⁹ CATALÁ, JOAQUIN. *Prólogo del método*...p. 3

“los individuos de la milicia nacional y los pobres serán preferidos presentándose en un mismo tiempo con igualdad de motivos y mediante una certificación que lo justifique²³⁰.”

L'èxit de la convocatòria fou extraordinari, superant els quatre cents ciutadans, i ben aviat l'enorme concurrència d'alumnes obligà a l'ajuntament a habilitar espais més amplis. El director de l'Acadèmia J. Català, demanà el monestir de Sant Pau, el convent dels trinitaris descalços –antiga seu de la societat patriòtica *barcinonense*– i l'edifici de Sant Sebastià; l'ajuntament li concedí temporalment, ja que eren els únics recursos dels quals podia disposar per a l'acadèmia. El seu finançament esdevé un maldecap més per a l'ajuntament, que tenia dificultats econòmiques en aquell moment.

La formació que impartia l'Acadèmia Cívica anava més enllà de la Constitució de 1812, perquè volia convertir els ciutadans en homes profitosos a la pàtria, bons als ulls de Déu, sotmesos a les autoritats polítiques, i devots de la religió catòlica que garantia la sabia Constitució:

“lo he dirigido únicamente a formar hombres buenos a los ojos de Dios, útiles a sí mismos, y provechosos a la Patria en que vivimos, desterrando de entre mis discípulos aquellas ideas exaltadas, que bajo de un celo indiscreto, pervierten el orden, y más bien sirven para destruir, que para edificar. Frutos sazonados que espero recoger si el pueblo barcelonés se digna a aceptar esta prueba de cuanto deseo el bien de mis semejantes, la sumisión a las autoridades que felizmente gobiernan, la paz y unión entre los hombres y el lustre y esplendor de aquella religión santa que tanto nos garantiza la sabia Constitución de la Monarquía Española, que bajo Fernando VII hemos jurado²³¹.”

El 16 de novembre de 1820, Joaquín Catalá feia la sessió inaugural de l'Acadèmia Cívica a la seu de la confraria de teixidors de Barcelona²³², i precisava clarament les finalitats que perseguia l'acadèmia: instruir políticament als milicians de la ciutat que per primera vegada entraven en contacte amb el fet polític:

“El amor a la Patria, aquella ley que imperiosa nos manda seamos útiles á nuestros semejantes, y la caridad evangélica, son los únicos resortes que han movido mi corazón, y han inclinado mi espíritu a trazar este plan de instrucción

²³⁰ SÁENZ-RICO URBINA, ALFREDO (1973) p. 48

²³¹ CATALÁ, JOAQUÍN. *Prólogo del método y plan de enseñanza e instrucción pública* que el P. Lector en Sagrada Teología Fr... del orden de Trinitarios Calzados da á luz para sus beneméritos conciudadanos de la Academia Cívica de Barcelona. Barcelona. En la imprenta Nacional de la Viuda de D. Agustín Roca, Impresor de Cámara de S. M. p. 4

²³² CATALÁ, JOAQUÍN. *Oración inaugural que en la obertura de la nueva Academia Cívica. Gratuita de Barcelona, presidiendo S. E el Ayuntamiento Constitucional de la misma por medio de sus tres regidores comisionados D. Juan Reynals decano, D. Ramón Maresch y D. Ramón de Vedruna*, Dijo en la casa cofradía de los tejedores de velos. El P... del orden de trinitarios calzados y maestro-director de la referida academia. El día 16 de noviembre de 1820. Lo dan a la prensa algunas personas amantes de la instrucción del pueblo. Barcelona: En la imprenta de los hermanos Torras frente San Francisco de Paula.

*pública, extensivo á todos los barceloneses que hayan cumplido 18 años; pero en especialidad, a aquellos beneméritos ciudadanos que a pesar de la importancia de sus obligaciones personales y domésticas hayan corrido presurosos a alistarse a las banderas de la Patria en los cuerpos de las milicias nacionales*²³³.”

L'objectiu de l'Acadèmia era formar als ciutadans d'origen més popular que participaven en política del Trienni des de la milícia, per tal d'evitar qualsevol possible deriva revolucionària, i així ho expressava clarament Joaquín Català, quan afirmava que ell pretenia fer entendre aquells ciutadans ignorants que la igualtat jurídica havia de traslluir-se amb un augment de la caritat cristiana i no pas amb una igualtat social:

*“Aquella igualdad tan mal entendida por los ignorantes, recibe en mi Plan sus reglas en el capítulo que trata de los pobres, en que asimismo he procurado brillara la caridad heroica hacia el indigente, socorriéndole con lo que sea necesario á su instrucción, y proporcione generosidad de los pudientes, de aquellos ricos que aunque gozan de mejor fortuna; no obstante son, como ellos, hijos de una misma madre, la Patria, miembros de un mismo cuerpo, el Estado, y sujetos igualmente a aquella ley que declara indigno de la sociedad y desnaturalizado al que haciéndose sordo á los clamores de la naturaleza, y olvidándose de la fidelidad que prometió al jurar ser cristiano; abre las puertas de su corazón a un egoísmo que le acrimina ante Dios y los hombres*²³⁴.”

L'adhesió dels milicians a les classes gratuïtes de l'Acadèmia fou massiva, la freqüentaren una sisena part dels milicians barcelonins –segons dades de l'historiador de la milícia a la capital catalana, Francisco Dueñas²³⁵–, com manifestaven els diaris quan reobrí l'Acadèmia, el gener de 1821: *“asisten a ella unos 530 alumnos que tienen entre 20 y 40 años*²³⁶.” Els horaris de l'Acadèmia encaixaven amb el ritme de treball dels menestrals barcelonins, a fi de facilitar la combinació de les obligacions laborals i la instrucció política. L'ajuntament va utilitzar l'Acadèmia per persuadir els milicians que assimilessin una lectura moderada de la Constitució de 1812. En definitiva, l'ajuntament se serví de l'Acadèmia per conduir la interpretació política que la milícia barcelonina formulava sobre el nou sistema polític.

En un futur les recerques historiogràfiques podran aprofundir en la manera en què les institucions polítiques propiciaren i consolidaren, amb el seu finançament, els centres de formació cívica i política, dirigits als sectors populars i als més desfavorits

²³³ CATALÁ, JOAQUÍN. *Prólogo del método*...p. 2

²³⁴ CATALÁ, JOAQUÍN. *Prólogo del método*...p. 4

²³⁵ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997): *La Milicia Nacional Local en Barcelona durante el Trienio Liberal (1820-1823)*. Tesi Doctoral dirigida per la dr. Irene Castells. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.

²³⁶ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 22, 22 de gener de 1821, p. 4

de la població, per tal convertir-los en el fonament del sistema polític i prevenir així qualsevol desviació radical que pogués qüestionar el control exercit per aquelles autoritats.

La irrupció de l'epidèmia de febre groga l'estiu de 1821, obligà a tancar les portes de l'Acadèmia i s'endugué a J. Català. La mort del director afeblí l'Acadèmia, i quan s'aixecà la quarantena, la institució no tornà a obrir les portes. Els professors s'adreçaren al Cap polític per suplicar un ajut econòmic per poder sobreviure, mentre esperaven que es reobris aquell centre d'ensenyança pública. Però llavors, el consistori municipal no va veure amb bons ulls el restabliment del centre, ja que aquella s'havia mostrat incapaç de moderar les idees polítiques dels milicians. Durant l'epidèmia de febre groga, els milicians s'havien radicalitzat, i l'ajuntament creia que l'Acadèmia – espai d'ensenyament mutu– hi havia contribuït. Per apaivagar les queixes, el consistori municipal nomenà un nou director, Manuel Casamada²³⁷, tot i que es negà a concedir-li els espais eclesiàstics amb els que havia comptat l'Acadèmia Cívica mesos abans. L'ajuntament demanava al professorat que continuessin la seva tasca temporalment a la seu de la confraria de teixidors de vels, a l'espera de l'adjudicació de nous espais conventuals. La restricció física acotava el nombre d'alumnes que podien assistir a les classes, i consegüentment també limitava les despeses de l'Acadèmia, el subterfugi en el que s'emparava l'ajuntament per tancar les classes a milicians i artesans. El nomenament de Casamada també contribuirà al debilitament de l'Acadèmia Cívica ja que aquell febrer se li concedí la càtedra de literatura i història de l'estrenada Universitat de Segona i Tercera Ensenyança que finalment obtingué el reconeixement oficial el novembre de 1822. El nou director no s'esmerçà massa en fer possible les demandes del professorat de l'Acadèmia, que exigien tres espais diferenciats per dur a terme la formació de cecs, sordmuts i de llengües estrangeres, i menys encara perquè l'Acadèmia tornés a recuperar les sessions per a milicians i artesans. Des d'abril de 1822, Casamada era un dels socis del gabinet de lectura, centre neuràlgic del moderantisme barceloní, i fou col·locat al capdavant de l'Acadèmia per desarticular qualsevol temptativa de restabliment d'aquell espai d'adoctrinament polític de la milícia. L'any següent aparegueren diversos articles a la premsa –recollits per A. Saénz-

²³⁷ SAENZ-RICO URBINA, ALFREDO (1973) pp. 130-1 “En consecuencia de la expresada determinación y enterado de las luces y del amor a la beneficencia de que se halla V. dotado, le nombra este ayuntamiento director de todas aquellas enseñanzas, expresando el celo de V. por el bien público que mantendría la mejor armonía entre los profesores y procuraría que, sin descuidar las máximas de la sana moral y los principios constitucionales que rigen felizmente a los españoles, vayan adquiriendo aquellos establecimientos la filosofía de los sabios nacionales y extranjeros.”

Rico— en els que es demanava que l'Acadèmia tornés a impartir les classes de formació política segons els criteris del prevere J. Català; aquelles mateixes reclamacions les féu el ciutadà Francisco Soler des de la tribuna de la Tertúlia Patriòtica de Lacy²³⁸. A partir de maig de 1823, desaparegueren les notícies de premsa sobre aquella Acadèmia. En opinió d'Antonio Saénz Rico, conclou que la poca eficiència de l'actuació de Casamada contribuí a la limitació de l'activitat formativa de l'Acadèmia als invidents i als sords²³⁹.

L'Acadèmia Cívica es fonamentava en les propostes d'ensenyament mutu i tot i ser concebuda per moderar i adoctrinar la milícia, el desplegament del seu mètode educatiu contribuí a reforçar els principis liberals més revolucionaris. Aquest mètode consistia en la col·laboració activa dels alumnes per incentivar l'aprenentatge recíproc, el professor esdevenia el regulador i supervisor del contingut d'allò que s'ensenyaven entre els estudiants. Els alumnes més avançats ajudaven als seus companys en l'aprenentatge i això permetia que a les aules confluïssin persones amb diferents graus de coneixement sobre la matèria. Aquesta pràctica trencava radicalment l'establerta a la universitat, on la relació entre el professor i l'estudiant era unidireccional.

Després de l'epidèmia de febre groga, el consistori municipal s'adonà que era inútil continuar finançant l'acadèmia quan la milícia ja s'havia convertit en el principal focus de radicalisme liberal de la ciutat, i per tant reduïren la seva dotació econòmica. El consistori es disculpà atribuint aquella decisió a les dificultats econòmiques en les que es trobava. La fi del projecte educatiu de l'Acadèmia Cívica esdevé la constatació de la impossibilitat per conduir políticament la milícia mitjançant la formació política. A partir de començaments de 1822, s'optà per dirigir la milícia pressionant perquè els responsables dels batallons fossin persones properes al liberalisme més moderat, la conjuntura política afavorí la renovació dels comandaments de la milícia emparant-se en el nou reglament que la regulava. Tot plegat, emfasitzà el control dels oficials dels batallons sobre la tropa, evitant així que els discursos radicals del liberalisme s'estenguessin amb facilitat entre els diversos cossos de la milícia. El nou reglament regia només alguns batallons, reforçant la seva jerarquització i atomitzant aquestes unitats, posant així obstacles a les reunions i accions conjuntes dels milicians dels diversos batallons.

L'hivern de 1822 els liberals més cànids comprovaren que una formació política àmplia dels ciutadans implica el risc que triomfin moviments polítics de

²³⁸ SÁENZ-RICO URBINA, ALFREDO (1973) p. 192-5

²³⁹ SÁENZ-RICO URBINA, ALFREDO (1973) pp. 198-200

caràcter revolucionari. Els esdeveniments d'aquell 1822 els donaren la raó i els liberals moderats delimitaren tant com pogueren l'educació política dels ciutadans per poder mantenir-se en el poder.

2.11 LA FI DE LES SOCIETATS PATRIÒTIQUES

Les Corts aprovaren la llei de les societats patriòtiques, el 21 d'octubre de 1820, després de gairebé dos mesos de debats entre els diputats. El detall de la discussió parlamentària l'ha recollit l'historiador A. Gil Novales en un dels capítols de la seva obra cabdal sobre les societats patriòtiques²⁴⁰. No reproduiré escrupolosament aquells debats, sinó que condensaré alguns dels arguments que esdevenen determinants per entendre el futur d'aquells espais de sociabilitat política formal. Nicolás Gareli era representant de València i un dels membres de la comissió de les Corts encarregada de fer la llei per regular les societats patriòtiques. Aquell diputat d'idees moderades, argüia que les societats patriòtiques eren un artifici polític com les juntes provincials o la guerrilla, que només tenia raó de ser en situacions excepcionals o revolucionàries. Una vegada el monarca havia jurat la Constitució, havien de fer-se fonedisses aquelles societats, doncs ni el propi codi constitucional les contemplava. Un altre dels membres d'aquella comissió, Juan Álvarez Guerra, afegia que les autèntiques societats patriòtiques eren les Corts, les diputacions provincials i els ajuntaments, i la configuració d'una xarxa de societats patriòtiques arreu del territori nacional legitimava una dualitat en l'estructura de l'Estat: d'una banda, les institucions polítiques constitucionalment establertes, i per l'altra, les societats patriòtiques legitimades per la seva pràctica política diària. Aquella dualitat implicava la transferència de representativitat política a les societats patriòtiques, i per tant les abocava a l'enfrontament amb les institucions emanades de la legalitat constitucional. Les societats patriòtiques –segons J. Álvarez Guerra– eren un àmbit potencialment revolucionari, un perill per l'estabilitat política de les institucions. Tant N. Garelli com J. Álvarez Guerra, concebien aquelles societats com una prolongació de les juntes revolucionàries. La comparació amb els clubs francesos i els *meetings* anglesos s'arrossegà durant setmanes i sustentà l'amenaça d'una degeneració revolucionària de les societats patriòtiques que malejaren al seu gust els diputats més moderats, quan evocaven la brutalitat i la pràctica política del terror durant la Revolució Francesa.

²⁴⁰ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) pp. 517-573

Els qui defensaven les societats patriòtiques s'allunyaven del procés revolucionari francès i enfortien els lligams d'aquestes amb estructures socials precedents: germandats i confraries; i asseveraven –com Romero Alpuente– que les societats patriòtiques eren espais de formació política per tots aquells que no podien instruir-se a la universitat: dones i artesans. Els diputats exaltats entenien les societats patriòtiques com espais de formació política d'aquells que havien d'impulsar el règim liberal, participant en política. Si la milícia defensava els avenços de la revolució, les societats patriòtiques havien de forjar l'opinió pública o esperit públic –segons el llenguatge de l'època– que esdevindria el motor de la revolució, portant-la tant lluny com els ciutadans volguessin. Tot i els esforços de la minoria exaltada, la llei de societats patriòtiques fou aprovada per les Corts i sancionada pel monarca. Les disposicions de la llei eren tan restrictives que a finals d'aquell 1820 havien desaparegut la majoria de societats patriòtiques del país.

Encara no s'havia acabat aquell hivern, quan el 27 de febrer de 1821 cent disset ciutadans signaven una petició adreçada a les Corts, demanant la restitució de les societats patriòtiques. Aquells ciutadans percebién les societats com a canals de regulació de les passions populars, hi posaven l'exemple del que havia ocorregut a Madrid el novembre i desembre de 1820, quan alguns antics membres de les societats patriòtiques les restauraren per tal de preservar l'ordre. Els liberals observaven la imbricació d'aquelles societats en la política més popular, i la legitimitat d'aquestes es bastí en la capacitat per moderar l'opinió arrauxada i transmetre-la als òrgans polítics de poder. La pràctica política de les societats patriòtiques era una rememoració permanent de la conducció revolucionària feta per les juntes ja que donaven a veu als sectors descontents amb les decisions polítiques de les institucions, d'aquesta manera afeblien la força de la mobilització popular.

Les Corts donaren resposta als cent disset peticionaris que reclamaven la restauració de les societats, constituint una comissió que en paraules d'Alberto Gil Novales:

“no trataba de dar una ley que sustituyese a la de 1820, sino un reglamento que la completase, y que tuviese en cuenta la experiencia posterior a la ley de 21 de octubre²⁴¹.”

El projecte de decret topà amb el monarca, que després de consultar-ho prèviament amb el consell d'Estat, no el sancionà i el retornà de nou a les Corts. El

²⁴¹ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 557

ministre de governació fou l'encarregat per expressar l'opinió del rei que associava els desordres públics a la presència de les societats, i assegurava que tot i les garanties establertes per la llei, no hi havia mitjans suficients per fer-les complir²⁴².

Una representació signada per tres-cents ciutadans fou l'aval de Quiroga per fer una nova petició a les Corts, però aquesta vegada les pretensions eren menors, perquè només sol·licitaven més claredat en els termes i l'abast de la llei del 21 d'octubre de 1820, per evitar les arbitrietats creixents dels Caps polítics a les províncies. La petició fou desestimada per la comissió de societats que la retornà a les Corts adduint la fi de les seves funcions. Les iniciatives ciutadanes dirigides a la cambra de diputats no assoliren cap resultat positiu i el govern durant la legislatura extraordinària de 1821-1822 empenyé a les Corts a començar a debatre projectes de llei que restringien la llibertat dels tres canals d'expressió política ciutadana: la llibertat d'impresió, el dret de petició i les societats patriòtiques. Els dos primers foren aprovats i el final de la legislatura impedí la sanció del darrer. Mentrestant, els ciutadans desencisats per la llei del 21 d'octubre, i el fracàs dels intents de reformar-la, decidiren emprendre una altra via i aprofitaren totes les disposicions de la llei, que restringia les societats patriòtiques, eixamplant totes les seves esquerdes legals.

La primavera de 1821 excità les passions i la virulència dels ciutadans de Barcelona, i aquella efervescència política, es transmeté a la premsa liberal quan reproduí l'encès discurs que el ciutadà Pessino Butler, havia pronunciat a la tertúlia patriòtica de Saragossa, inaugurada a mitjans d'aquell d'abril. Aquella arenga impel·lí als ciutadans a denunciar els funcionaris corruptes, que posaven pals a les rodes del sistema polític i arremetia contra els crítics amb la tertúlia dient-los, que si bé l'objectiu dels liberals congregats a la tertúlia no era exercir la violència, si la situació ho exigia no dubtarien en fer-ne ús:

“Yo invito a todos los ciudadanos a que se presenten en este respetable lugar, a acusar a los funcionarios públicos que sean contrarios al sistema, o criminales por cualquiera estilo. Ruego empero, a todos que no aventuren acusaciones improbables; el que aquí profiera una expresión que pueda herir a algún ciudadano ha de tener la justificación preparada. De este modo acallaremos a los miserables que culpan a las reuniones patrióticas de exaltadas, diciendo que sus individuos solo respiran sangre, destierros y venganza. Los infames nos temen, y por lo mismo nos denigran. Los ciudadanos aquí reunidos, sólo desean paz, unión, felicidad: ved aquí sus votos; mas si para esto fuese necesario sangre, sabrían derramarla. Lo han evitado, lo evitarán, y

²⁴² GARCÍA LEÓN, JOSE M^a (1999): *Cádiz en el trienio liberal (1820-1823)*. Fundación Municipal de Cultura. Cádiz, p. 207

será para ellos un día de amargura aquel en que un español perezca, sea cualquiera su opinión: pero no puede responder de la tenacidad imprudente de sus contrarios, y si su ceguera les hace dar lugar a que llegue el aciago momento, que tiemblen ya, pues su ruina es inevitable²⁴³.”

La crispació, les amenaces i el llenguatge de la violència velada assoliren el seu punt àlgid a finals d'aquella primavera, quan encara cuejaven els aldarulls viscuts a la ciutat Comtal, després de mica en mica tot tornà al seu lloc i la normalitat s'imposà. Aquell agost els redactors ometeren la cautela precedent i al *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* plasmaren en una editorial, la voluntat dels ciutadans de fer saber a les autoritats que volien seguir l'exemple d'altres ciutats espanyoles i establir una nova societat patriòtica capaç de regular i encaminar correctament l'opinió pública dels ciutadans:

“se han dirigido muchos ilustrados patriotas a nosotros, recomendándonos hiciésemos en nuestro Periódico una insinuación, a fin de excitar a la autoridad Política, y a los buenos todos a imitar el ejemplo de Cádiz, Zaragoza y otras ciudades de la Monarquía. Es verdaderamente doloroso, y casi inexplicable el ver que la gran Barcelona carezca de las inapreciables ventajas de una Sociedad Patriótica bien organizada y constituida, (...) esta falta es tanto más sensible, cuando las Sociedades de esta especie son el más firme apoyo de la libertad, y el más seguro regulador del espíritu público, que sin ellas pudiera tal vez o descarriarse o exagerarse²⁴⁴.”

Sis dies després, el mateix diari liberal feia tota una declaració d'intencions a través d'un llarg article que insistia en la necessitat d'adaptar-se a la llei de 21 d'octubre de 1821, i constituir una nova societat patriòtica a Barcelona. La desaparició de les societats havia comportat la formació de faccions en el si del liberalisme augmentant la discòrdia entre ells. La recuperació de les societats patriòtiques havia d'ajudar a restituir la unió dels liberals, temperant l'exaltació política i configurant una opinió pública menys polaritzada. L'articulista reiterava que els debats de les societats patriòtiques podrien revertir en benefici de les Corts, si aquelles s'hi dirigien adreçant-li propostes sempre a títol de ciutadans individuals i no de corporació. L'escrit acaba amb la idoneïtat d'establir només una societat en cada localitat, oberta a tothom i respectuosa amb totes les opinions, mentre no desobeeixin la llei:

“Ábranse pues estas sociedades: redúzcanse a una sola si es posible; dese una ancha puerta a la admisión: entre allí serviles, o sujetos conocidos por tales: no importa: las opiniones son sagradas, mientras respeten las leyes, y no

²⁴³ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 163, 12 de juny de 1821, p. 3-4.

²⁴⁴ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* «*Constitución o Muerte*», núm. 216, 4 d'agost de 1821, p. 2-3. Singat per “Los redactores”

*sean peligrosas a la pública salvación: hablese con libertad, y con firmeza: la Nación está segura de su mayoría inmensa en número y en luces, que es la que ha restablecido la Constitución, y la que ha de conservarla*²⁴⁵.”

Per aquells liberals la societat patriòtica esdevé una junta quan recull la diversitat d'opinions –també les populars–, les modera i les canalitza cap a les institucions, però també com qualsevol junta amb aquells trets és imprevisible, perquè té inoculat el germen de la representativitat popular, atorgant-li la capacitat d'encapçalar un procés revolucionari. A finals de juliol s'havia iniciat la gestació de la iniciativa ciutadana per estrenar una nova societat patriòtica a Barcelona, però de sobte a mitjans d'agost l'epidèmia de febre groga feia estralls a la ciutat i hagué de suspendre's aquella proposta.

2.12 TERTÚLIA PATRIÒTICA DE SANT ANDREU DEL PALOMAR

Quan els contagis proliferaren i la pudor de mort embriagà als sectors benestants de la ciutat, entre els quals algunes de les autoritats, els més fugiren, però d'altres conjuntament amb el consistori municipal, romangueren en una Barcelona empestada. La ciutat fou posada en quarantena i al pla de Barcelona s'organitzà un cordó sanitari per detenir qualsevol que volgués abandonar-la. Els de dins lluitaven per sobreviure, mentre els de fora s'ho miraven i els vigilaven. Les torres de guaita del cordó permetien la comunicació entre els de dins i els de fora però, quan l'epidèmia va remetre i el cordó encara es mantenia, les talaies esdevingueren territoris de conflicte. Les dues darreres setmanes de novembre la premsa liberal –que tot i la pesta no havia interromput la seva tirada– relatava els enfrontaments que s'havien produït a la talaia de Sant Andreu del Palomar. La vigilància d'aquella part del cordó estava en mans del regiment de cavalleria de Pavia, i en dues ocasions, el 30 d'octubre²⁴⁶ i el 11 de novembre, la tropa muntada rebé ordres d'endinsar-se a l'altra banda del tancat per perseguir els ciutadans

²⁴⁵ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»*, núm. 222, 10 d'agost de 1821, p. 2. La reproducció de la totalitat de l'article consta en els annexos.

²⁴⁶ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»*, núm. 316, 13 de novembre de 1821, pp. 2-4 “*El día 30 de octubre Pavia (regimiento) hizo su último, y lo hará siempre que insensatos perturbadores, estúpidos y malos patricios traten de insultar y atropellar las providencias del gobierno y ordenes sanitarias, sus sables así como todas las armas de estos dignos cuerpos del cantón, se emplearán no sólo de ocho pasos de la barrera si no es hasta lo más recóndito de Barcelona contra los alborotadores sin temor a las circunstancias, y serán el apoyo firme de los sensatos barceloneses, a la ley a las autoridades que no pueden permitir que por el salvo conducto de la epidemia queden impunes los delitos de los malos y comprometido el decoro de las armas españolas, y de la desgraciada Cataluña modelo de heroísmo y entusiasmo por todo lo justo. (...) El capitán ayudante del primer escuadrón de Pavia. José de Urbina.*”

que els desafiaven²⁴⁷. Les dues accions repressives de la cavalleria foren indiscriminades i molt violentes, i la premsa liberal publicà les crítiques que en feien els testimonis que havien presenciat els fets:

“Pasmado quedé el domingo 11 del corriente cuando presencié el desorden que reinaba en el palenque de San Andrés, motivado entre el oficial comandante de aquel punto y sus compinches con algunos individuos de Barcelona de la parte llamada sucia, llegando a tal extremo que parecían enemigos contra enemigos, pues que los de la guardia referida estaban todos con los fusiles preparados. A mi parecer el palenque se puso a entre ambas partes para que comunicarse no pudiesen los de ésta ni aquélla, ni los unos ni los otros pudiesen pasar los límites señalados; siendo esto así como tengo entendido, ¿Cómo es que el oficial comandante, y sus compinches, puedan si se les antoja llegar hasta tocar el palenque de la parte sucia, a hablar, y hacer lo que quieran cuando no es permitido a los de una, ni otra parte, si se les cae alguna cosa poder cogerla? ¿No es esto una arbitrariedad, que los señores oficiales puedan ser limpios, y sucios, que puedan hacer lo que les de la gana, y a los otros les esté prohibida, la más mínima acción? ¿No es igual la ley para todos? Este es pábulo que ha encendido el fuego para algunas jarandillas que se han suscitado, no solamente en el referido palenque, sino también en el de Sans. El oficial comandante y sus compinches, que valiéndose de su arbitrariedad, porque ninguno les rechaza, obran de tan servil modo; ¿no infringen las leyes sanitarias al menos así lo siente? El enemigo de las arbitrariedades. J. F²⁴⁸.”

El paroxisme de la tensió política arribà quan la comissió de les companyies del primer regiment comunicaren al coronel Costa –cap de tota la milícia nacional de Barcelona– que es negaven a acatar les ordres del govern. Els milicians comissionats argumentaren que la milícia s’havia fet càrrec durant l’epidèmia de funcions que no li pertocaven per tal de mantenir l’ordre públic, però no estaven disposats a cedir la seva autonomia i observar les ordres de la principal autoritat militar de la ciutat. Els comissionats prevenien a les autoritats sobre els desordres que es produirien si s’imposava aquell decret, i les advertien que en cas d’aplicar-lo els milicians es limitarien a fer el que estipulava el seu reglament:

“Por lo tanto los comisionados poniendo toda su confianza en V. S. le suplican se sirva enérgicamente hacerlo presente a las Cortes y si es necesario, exponer contra el ministerio pues nos confirma una tal conducta la poca observancia del sistema constitucional pudiendo ocasionar este modo de proceder un desorden en la Milicia local y tal vez la ruina de la libertad. Creyendo al mismo tiempo de su deber el manifestar a V. S. que este cuerpo no se cree obligado a sufrir el rigor de la ordenanza del ejército sin un nuevo consentimiento suyo y en caso de que por el servicio que da en el día se le

²⁴⁷ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte», núm. 319, 16 de noviembre de 1821, p. 4*

²⁴⁸ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte», núm. 323, 20 de noviembre de 1821, p. 3.*

*quisiese absolutamente imponer, se cree dicha Milicia autorizada a retirar la promesa que hizo de cubrir los puntos de esta plaza limitándose al sólo servicio prescrito en su reglamento*²⁴⁹.

Una setmana després, L. Gonzaga Oronoz, expresident de la societat patriòtica *barcinonense*, en la seva condició de milicià del primer regiment, féu avinent el front comú en el que confluïen l'ajuntament i la milícia per oposar-se a la diputació provincial i els regiments militars del cordó sanitari:

*“Unión entre aquella (milicia) y nuestras autoridades constituidas desengañó al mundo entero que jamás unos y otros pueden separarse de la senda trazada por las leyes. Aquella Unión sagrada entre nuestros jefes, nuestro Ayuntamiento y la milicia disipó en un momento el llanto los perversos designios que algunos mal intencionados esparcieron para dividirnos. Unión fue el grito universal que en una agitación política calmó nuestras inquietudes. Unión se ha hecho respetar*²⁵⁰.

Els milicians donaren a conèixer la correspondència que havien creuat amb el regiment d'Aragó que custodiava la ciutadella. Les cartes dissipaven els rumors que els enfrontaven i refermaven la bona sintonia que existia entre aquells dos cossos²⁵¹.

A l'altre costat del cordó sanitari, els temors anaven en augment, ja que a finals de novembre Rafael del Riego, després d'haver estat destituït de la Capitania general d'Aragó i enviat al quarter de Castelló de Farfanya, havia començat una nou periple però aquesta vegada per terres catalanes. L'heroi de 1820 cercava recuperar el seu poder polític peregrinant d'una banda a una altra fins que la popularitat el catapultés de nou al centre polític del sistema constitucional. La tardor de 1821 sortí, de Castelló de Farfanya fins a Lleida i allí agafà el camí cap a Reus –a l'època era la segona ciutat en importància de Catalunya– esperant que s'aixequés la quarantena de la capital catalana²⁵². Passaren les setmanes i els mesos, i de tant en quan s'apropà al cordó sanitari que envoltava Barcelona temptat d'entrar-hi. Antonio Canals, home de confiança a la capital catalana del baró de Castellet, li explicava per carta quan el baró –membre del consell d'Estat– residia a Madrid. L'home a Barcelona del baró es mostrava perplexa per l'actitud del general que només podia portar més maldecaps a la ciutat:

²⁴⁹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»,* núm. 330, 27 de novembre de 1821, pp. 2-4. La reproducció de la totalitat de l'article consta en els annexos

²⁵⁰ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»,* núm. 337, 4 de desembre de 1821, p. 4. “El miliciano del primer regimiento. Luis Gonzaga Oronoz.”

²⁵¹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»,* núm. 347, 14 de desembre de 1821, pp. 3-4.

²⁵² GIL NOVALES, ALBERTO (1976): *Rafael del Riego, La revolución de 1820, día a día.* Tecnos. Madrid, pp. 144-164

“no entiendo la venida del general Riego en estos alrededores. Pues el permanece aun desde el lunes que se decía que el miércoles quería entrar en la ciudad, pero creo que no puede lograr el fin que deseaba, que no es nada bueno, en fin veremos en que pasará, pues no ha hallado aplauso en la mayor parte de los milicianos, que pretendía se le hiciese una entrada como la hicieron en otras partes²⁵³.”

Deu dies després, a tots els pobles del pla de Barcelona corrien rumors sobre la connivència del coronel Costa i Rafael del Riego, la por dels que havien fugit de la ciutat els alimentava, ja que la unió d'aquells dos cabdills revolucionaris i molt populars, podia impulsar la revolució. Les autoritats polítiques i militars que havien fugit quan saberen que Riego rondava pel voltant del cordó sanitari, es decidiren a enviar-hi més tropes per evitar qualsevol possible temptació d'insurrecció revolucionària, així li feia saber Antonio Canals al baró de Castellet:

“Pues todo lo que ocurre en esta ciudad ya se lo participo no más que lo que sepa de cierto, pues que se dicen muchas cosas sobre Riego que los patriotas, y Costa lo quieren por General pero los demás cuerpos no, que a este efecto se ha bajado el General en San Feliu con toda la caballería²⁵⁴.”

Però només la por de les autoritats, podia unir els dos líders revolucionaris, perquè Rafael del Riego volia exhibir el seu liberalisme immaculat convertint-se en una figura política conciliadora que ajudés a tancar les ferides que s'obrien entre els de dins i els de fora de la ciutat Comtal. Per contra, Costa vivia el seu moment àlgid i no se sotmetria a la voluntat del general.

La incertesa sobre l'actuació de Riego incrementava el temor del nou Cap polític, J. M. Munárriz que facilità als militars l'establiment de la primera tertúlia patriòtica de Barcelona fora d'aquesta, a Sant Andreu del Palomar. La tertúlia patriòtica respectà escrupolosament la llei de les societats patriòtiques i concorregué a la seva inauguració el restituit Cap polític –tot i que encara no havia pres possessió del càrrec–, qui prometé als tertulians la continuïtat de la tertúlia a Barcelona quan s'aixequés el cordó sanitari:

“seré el primero a proteger estas reuniones, porque estoy convencido de la utilidad, que de ellas resulta a las libertades patrias; y ruego permanezca establecida esta tertulia para trasladarse a Barcelona, luego que las circunstancias lo permitan²⁵⁵.”

²⁵³ APBC. Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 17 de novembre de 1821 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet

²⁵⁴ APBC. Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 1 de desembre de 1821 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet

²⁵⁵ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte», núm. 352, 19 de desembre de 1821, pp. 3-4.*

Aquella tertúlia va néixer enmig de les picabaralles entre els milicians i els regiments del cordó sanitari, i precisament els militars de la talaia de Sant Andreu foren els que l'encapçalaren. La tensió i la necessitat d'unir-se per imposar-se quan entressin de nou a Barcelona, fou el motor dels militars que instituïren la tertúlia patriòtica. En aquell nou espai s'havia d'escenificar la cohesió entre els militars i la unitat amb les autoritats provincials. La tertúlia patriòtica era una àmplia junta d'autoritats que anhelava projectar el seu poder sobre la ciutat Comtal.

La vigília de Nadal s'obrí el cordó sanitari i com escriu –el dia de Sant Esteve– el cònsol del Regne de Sardenya a Barcelona, Antonio Bresciano, al seu l'ambaixador, informant de l'entrada de quatre-cents homes del cordó sanitari a la ciutadella i com havia despertat les pors dels milicians davant d'una possible amenaça de conspiració, que després d'una nit de tensió, s'esvaïren quan s'assabentaren que era una mesura sanitària:

“Il fatto consistette in che, essendo stata la cittadella rinforzata con 400 uomini di truppe di linea che vi entrò dall'altra parte del cordone, in allora esistente, senza ch'esi pasasero per la città, n'ebbe la miliza nazionale un grande sospetto, temendo che fosse una operazione occulta e diretta a sconvolgere l'attuale sistema politico, per cui riunitasi dietro una chiamata generale si mantenne sotto le armi fino a mezza notte. Aquietata poi la medesima dalla competente autorità particolarmente coll'operazione che l'aver fatto pasare la truppe extramuros era una misura sanitaria che aveva per oggetto il non spere quei soldati ad spere attaccati dalla febbre gialla, che ancor regnava in questa città; si ritirò senza che sia più occorso nulla di rimarchevole²⁵⁶.”

A l'endemà, la premsa liberal demanava al nou Cap polític que fes efectiva la seva promesa de facilitar l'establiment d'una tertúlia patriòtica a Barcelona, tot i fer esment a la de Sant Andreu del Palomar, no es manifestava cap interès en donar-li continuïtat:

“Tenemos al frente del gobierno de nuestra provincia un celoso patriota, identificado con la Constitución, y acostumbrado ya a promover empresas semejantes; conocida es del público la erección de la tertulia patriótica de S. Andrés de Palomar, y conocidas las expresiones con que dicho jefe se despidió de sus consocios al ir a ejercer su nuevo encargo político (Sr. Munárriz). “Seré el primero, exclamó enajenado de patriotismo, en proteger estas reuniones,

²⁵⁶ Archivio Storico Diplomatico. Ministeri degli affari esteri. Roma (ASDR). Busta 33 (1816-1833) Cartes del consolat general de Barcelona a l'ambaixada. “Barcelona addi 26 decembre 1821”

*porque estoy convencido de la utilidad que ellos resulta a las libertades patrias*²⁵⁷.”

2.13 EL VOTO DE BARCELONA I LA JUNTA DE DESEMBRE DE 1821

Un cop oberta la ciutat la imatge de la situació política canvià radicalment. El coronel Costa al capdavant del primer regiment de la milícia havia aprofitat la seva popularitat que havia crescut durant l'epidèmia, per fer-se amb el control de tota la milícia i ho féu emparant-se en una adició del reglament d'aquesta, que li permetia convertir-se en el cap suprem de tota la milícia barcelonina. L'ajuntament, ofegat per la pesta, no s'hi oposà i accedí a nomenar-lo provisionalment, endarrerint el moment de fer-ho oficialment. El consistori s'excusava dient que l'adició del reglament encara no havia estat publicada a la ciutat, i consegüentment encara s'hi podien fer algunes modificacions, i com afirma l'investigador Francisco Dueñas²⁵⁸, l'ajuntament retardava el nomenament perquè considerava que als altres batallons (3º, 4º i 5º) que es regien per normes particulars, no els afectava l'adició del reglament. Finalment, les autoritats municipals se sortiren amb la seva, i Costa només fou cap de la Milícia interinament.

Al darrera de la unitat entre la milícia i l'ajuntament propagada als quatre vents pels milicians durant les últimes setmanes de 1821, s'hi amagaven tibantors i asprors radicades en la preeminència creixent que havia aconseguit el coronel Costa com a cap de la milícia; i sobretot per l'enfrontament del consistori amb els sectors més arrauxats i populars de la milícia. Arran d'un escrit anomenat "*Voto de Barcelona*" distribuït a la capital catalana durant el novembre de 1821 que s'adreçava especialment als milicians "*en apoyo de la actitud de Cádiz, frente al ministerio, de rechazo de los vampiros políticos Feliu y Pelegrín equiparados a Lozano y a Eguía*"²⁵⁹." Aquell abrandat text, acabava lloant a Riego i incitant als barcelonins a desobeir tota autoritat que no hagués donat mostres de patriotisme²⁶⁰. La resposta de les autoritats municipals fou extremadament contundent, titllant l'escrit d'incendiari i desorganitzador. L'erudit historiador A. Gil Novales ha interpretat aquell clima de tensió com un enfrontament de classes:

²⁵⁷ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»,* núm. 361, 27 de desembre de 1821, pp. 2-3

²⁵⁸ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) pp. 92-95

²⁵⁹ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 266

²⁶⁰ Veure els annexos A. 6 "Exposició dels ciutadans militars i milicians de Barcelona demanant la destitució del govern de desembre de 1821, coneguda amb el nom de Voto Barcelona"

“aquí representa el Ayuntamiento a las clases conservadoras aristocrático-burguesas. Los del Voto son los constitucionales, que acaso buscan la participación popular para salvar la Revolución²⁶¹.”

Però la sang no arribà al riu ja que un dels impulsors del *Voto*, L. G. Oronoz, féu marxa enrere, declarant la unitat de la milícia i del consistori municipal quan la tensió es traslladà al tancat del cordó sanitari. Les manifestacions d'unitat quallaren en una actuació conjunta i el 30 de desembre de 1820, els militars de la guarnició i els milicians, feren una ostentació de la seva força ocupant els carrers de la ciutat Comtal i demostrant així que controlaven Barcelona. L'endemà, la guarnició, la milícia i alguns ciutadans glorificaven l'acció i exigien la destitució del govern:

“Los cuerpos e la Milicia Nacional de esta plaza, el primer regimiento de Artillería, el primer Escuadrón de la misma arma y el batallón del Tren, la Armada Nacional, los regimientos de Infantería, de Soria, Aragón, Suizos de Wimpffen, un destacamento de Murcia y una multitud de ciudadanos de todas clases elevan al Trono Constitucional de V. M. su voto unánime, que es Abajo el Ministerio actual²⁶².”

I aquell vespre del darrer dia de 1821, els representants de tots aquells cossos immediatament s'organitzaren conformant una *Junta de milicians, ciutadans i militars* que els garantia una actuació unitària, alhora d'encarar-se amb les autoritats polítiques perquè s'adcrivissin a les seves exigències de dirigir-se al govern demanant la seva dimissió:

“congregados en una sala de la Casa Lonja los individuos abajo firmados en nombre propio y en el de los cuerpos que representan, se constituyeron en junta para deliberar del más conveniente de los medios que deben adoptarse en la crisis actual para salvar la patria de los males que la amenazan, teniendo al frente del gobierno un ministerio que según ha expuesto las Cortes a S. M. ha perdido la fuerza moral necesaria para dirigir la nación por la senda de la libertad²⁶³.”

Aquella junta acordà dirigir-se a la diputació permanent de les Corts i nomenar comissions que presentarien aquella exposició de la junta a l'ajuntament, Cap polític de la província i al Capità general. Mentrestant, la junta resolgué que:

²⁶¹ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 266

²⁶² ASDR. Busta 33. Cartes del consolat general de Barcelona a l'ambaixada. “Barcelona addi 5 gennai 1822” Inclou l'imprès. ¡*El día glorioso de Barcelona! Domingo 30 de diciembre de 1821. Barcelona: En la imprenta constitucional de Joaquín Jordi, año 1822*; Veure els annexos A. 6; i *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»*, núm. 365, 31 de desembre de 1821, p. 4.

²⁶³ *Suplemento al Diario Constitucional Político y Mercantil de Barcelona*, 3 de gener de 1822. Imprenta nacional de la Heredera de Dorca. Veure la reproducció del document completa en els annexos.

“Para el inesperado caso de que S. M. no accediese a dicha petición acordaron todos y cada uno de por sí en representación de los cuerpos no obedecer ninguna orden del ministerio actual siempre que para el día quince del mes de enero próximo no tuviesen una contestación cual desean²⁶⁴.”

La junta de militars, milicians i ciutadans desafiava el govern i l'imposava un ultimàtum, amenaçant que el desobeiria sinó dimitia. Barcelona estava en mans de la junta, el 1 de gener de 1822 l'ajuntament mostrava la seva incapacitat per tornar a oposar-se als manifestants –com ho havia fet amb la publicació del *Voto de Barcelona*– i expressà tènueament la seva adhesió a les demandes de la milícia, la guarnició i els ciutadans. Després s'aveniren a signar l'exposició de la junta: el Cap polític, el Governador de la plaça, i tota una corrua de militars i milicians que fins llavors no havien exterioritzat el seu suport. El dia 2 de gener, el Cap polític, J. M. Munárriz, enviava correus extraordinaris per notificar la seva decisió a les principals ciutats de Catalunya. L'historiador R. Arnabat fa una magnífica descripció de com el moviment revolucionari s'estengué per arreu del Principat²⁶⁵. Aquell retorn a la capital catalana, J. M. Munárriz no se l'havia imaginat, i la formació d'aquella junta li havia demostrat que hauria de bregar molt per poder imposar la seva voluntat política.

El clima enrarit es perllongà durant alguns dies, més però sense incidents, el Cap polític maldà per apaivagar aquella situació, expressant públicament i prometent als milicians i militars de la guarnició que seria intransigent amb la seva defensa de la Constitució i els convidava a vigilar la seves accions. Malgrat tot, les protestes continuaren i la divisió dels ciutadans era un procés irrevocable com escrivia el cònsol sard:

“Nel dì successivo avendo l'Eccmo Sig. Cap. Generale della Provincia fatto presente alle truppe stagionate in questi contorni, la sue intenzioni di non separarsi un apice della costituzione, invitandole ad seguire in ogni movimento la sua condotta, succese qui una nuova rimozione, comparando un numero ragguardevole di abitanti con certe fetucce verdi dicenti Constitución o Muerte, Esclavos jamás, Abajo Ministerio. (...) La tranquillità pubblica non su in questa circostanza essenzialmente turbata, però le opinioni sembrano tutt'ora alquanto divise, e le persone sensate e d'un pacato raziocionio non lasciano di dichiararsi o incerti sul partito che debbano abbracciare o contrari alla suddetta risoluzione d'impedire al monarca il libero esercizio delle sua facoltà. Le autorità costituite ed il reggimento di Cordoba sembra che non abbiano voluti immischiarseni²⁶⁶.”

²⁶⁴ Ídem.

²⁶⁵ ARNABAT MATA, RAMON (2001a) pp. 218-225

²⁶⁶ ASDR. Busta 33. Cartes del consolat general de Barcelona a l'ambaixada. “Barcelona addi 5 gennaio 1822”

La tarda del 7 de gener semblava de nou imminent el conflicte, a les dues del migdia havia entrat a la ciutat el regiment de Còrdova, el darrer que encara no ho havia fet. La multitud s'amuntegava pels carrers i quan el regiment arribà a la plaça de la Constitució, el crit de *¡Abajo el Ministerio!* fou més unànime que mai entre els que l'esperaven. El comandant del regiment després adreçà quatre visques als allí congregats, i ometé fer esment al govern. La tensió augmentà però no esclatà i el regiment abandonà la plaça per dirigir-se al quarter de drassanes. Al cap de poca estona d'haver-hi arribat, començaren a reunir-se milicians i ciutadans davant del quarter on s'hi barrejaven els crits desafiants amb les peticions de dimissió del comandant del regiment. La gentada es retirà quan arribaren algunes patrulles i sonà el toc de generala que obligava als milicians a quedar-se en els seus bivacs. No passà massa estona fins que s'obrí la porta del quarter i en sortí una comissió del regiment que peregrinà per cadascun dels bivacs de la milícia i els quarters, per declarar l'adhesió del regiment a les queixes que exigien la destitució del govern²⁶⁷. Després, una calma tensa fins que va tocar a la fi l'últimàtum imposat per la Junta, i dos dies abans esclatà la joia.

El dia 13 de gener la gentada omplia la plaça de la Constitució i quan Rafael del Riego sortí al balcó de la Llotja per donar la notícia de la dimissió del govern, l'eufòria esclatà:

“En seguida se formaron a la plaza de la Constitución, en masa salió el general Riego al balcón de Palacio y arengó un poco que fue a modo de proclama y después manifestó de que el rey había elegido el nuevo ministerio en seguida pasaron todos los cinco batallones por delante de la lápida dando los Vivas a la Constitución y Rey²⁶⁸.”

La plaça tremolava, tothom estava exultant i es revivia el goig de la jornada en que es proclamà la Constitució des d'aquell mateix balcó. Però amb una clara diferència, aquella vegada el moviment revolucionari l'havien encapçalat militars, milicians i ciutadans de Barcelona. La victòria era embriagadora i a les sis de la tarda s'estrenava la primera tertúlia patriòtica de la capital catalana. Els ciutadans s'amuntegaren a la Rambla davant la porta de l'antic convent del trinitaris descalços esperant que s'obris l'església per assistir a la reunió. La tertúlia s'havia organitzat precipitadament per aprofitar la presència de R. del Riego a la ciutat, i l'església del convent no estava adequada pertinentment per a l'ocasió. El temple era ple a vessar i el

²⁶⁷ AHCB. Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, 7 de gener de 1822.

²⁶⁸ Dietari de Mateu Crespi, 13 de gener de 1822. p. 7

públic escoltà amb delit els discursos que s'hi pronunciaren. El primer en pujar a la tribuna fou R. del Riego²⁶⁹, després era el torn de Ramón Salvató però no va comparèixer segons diu A. Gil Novales²⁷⁰ a partir de la ressenya de la notícia que fa el diari madrileny *Independiente*. La premsa barcelonina no mencionà l'absència, i informà dels següents oradors:

*“Subieron sucesivamente a la tribuna los ciudadanos, don Rafael del Riego, don Salvador Manzanares, un sargento primero del regimiento de la Constitución, cuyo nombre ignoramos, don Patricio More, y don Antonio Guillen de Mazón. Los oradores se extendieron acerca del objeto de esta nueva tertulia, el estado actual de la España, la mudanza del ministerio, las calumnias esparcidas contra Riego, por indignos ministros de paz, y sobre la necesidad de la unión y fraternidad para consolidar la grande obra del patriotismo, y la ilustración”*²⁷¹.

El *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* acabava l'article lloant la inauguració de la tertúlia i emplaçava als lectors a mirar-se el diari en els propers números perquè hi podrien llegir propostes i idees que donarien més esplendor a la tertúlia.

L'endemà al vespre tot semblava oblidat i Barcelona bullia de nou. La junta de milicians, militars i ciutadans es transformà en una *Junta d'Autoritats* en la qual comparegueren els representants de l'ajuntament i el Cap polític. La convocatòria de la junta era per prevenir els aldarulls que es podien produir el dia 15 de gener, el Cap polític expressava que tot i que les circumstàncies havien canviat arrel de la dimissió dels quatre ministres, fora convenient estar alerta i *“republicar un bando según se dijo en otra cesión, arreglado a lo que previene la ley sobre bullicios o motines”*²⁷². El regidor de l'ajuntament Bruno Petrus, indicava que calia actuar amb celeritat i *“averiguar quienes eran los revoltosos que perturbaban la tranquilidad pública, y proceder contra ellos, que el bando debería tenerse pronto y aun impreso con la fecha en blanco”*²⁷³. La resposta d'un dels integrants de la junta precedent fou immediata i

²⁶⁹ GIL NOVALES, ALBERTO (1976) pp. 164-5. Reprodueix íntegrament el discurs de Rafael del Riego.

²⁷⁰ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 268

²⁷¹ *Diario Constitucional Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 15, 15 de gener de 1822

²⁷² ADB. Ll. 65 i 76, Actes reservades de l'ajuntament de Barcelona. 16 d'octubre de 1826. Còpia feta per “Don Felipe Claramunt y Rodoreda Exmo mayor y secretario por S. M. del Exmo Ayuntamiento de la Ciudad de Barcelona, capital del Principado de Cataluña. Certifico que entre los papeles del llamado Ayuntamiento Constitucional que existen en esta Exma mayor y Secretaría a mi cargo se halla un legajo rotulado. Variedades, dentro del cual entre otros varios papeles el acta reservada que a la letra dice así. Acta del 14 de enero de 1822.” Totes les següents cites fan referència aquesta acta.

²⁷³ Ídem

molt contundent, Ramón Salvató –síndic de l’ajuntament durant els fets de finals de desembre– qüestionà la legitimitat d’aquella junta i apel·là a la precedent:

“que habiendo sido el voto general, “Abajo los Ministros” por lo que se entendía todos los ministros y no habiéndose hecho colectivamente estamos en el caso de saber la opinión de los cuerpos que asistieron a la Junta a la casa de la Lonja²⁷⁴.”

El Cap polític responia que la junta precedent només havia decidit desobeir el govern, sinó es produïa un canvi d’autoritat, i per tant considerava que ja no tenia raó de ser la consulta. La resposta de R. Salvató, un dels membres del consistori, que havia subscrit la petició de destitució del govern, fou en un to desafiant: *“por el mismo medio que el Señor Jefe (Político) supo lo que había referido podía saber como se piensa ahora²⁷⁵.”* En aquell debat s’hi afegí el nou regidor electe, el coronel Costa, qui expressà el suport de l’ajuntament, tot i que no s’havia pogut reunir després de conèixer la remodelació del govern, ja que havien assistit a la inauguració de la tertúlia patriòtica. I el nou síndic del consistori municipal J. Elías, posà el dit a la nafra quan preguntà si aquelles juntes es reunien amb anuència de l’autoritat, i la resposta de J. M. Munárriz fou explícita dient que:

“cuando él regresó a esta ciudad, ya las encontró establecidas, y que todo lo más que había hecho era permitir las tácitamente²⁷⁶.”

El síndic li aclarí les seves intencions quan

“dijo que no trataba de impugnarlas, sino que sería fácil que los mismos asuntos de que se trataba en las mencionadas juntas, podrían tratarse en presencia de la autoridad civil²⁷⁷.”

La junta va concloure amb la intervenció del Coronel Costa qui a cavall de milicians i autoritats afirmà que *“cualquier súplica o pretensión se hiciese presente al cuerpo municipal, y que no tenía el menor recelo de que la quietud se alterase²⁷⁸.”*

²⁷⁴ Ídem

²⁷⁵ Ídem

²⁷⁶ Ídem

²⁷⁷ Ídem

²⁷⁸ Ídem

2.14 LA TERTÚLIA PATRIÒTICA DE BARCELONA, GENER A FEBRER DE 1822

La inauguració de la tertúlia patriòtica i l'elecció d'un nou consistori municipal contribuïren a enfortir un malmès consens entre milicians, militars, ciutadans i autoritats. La tertúlia patriòtica s'inaugurava com un espai de comunió política en el qual superar les divisions i les escissions dels liberals barcelonins. Les pors formulades pel Cap polític i pel regidor Petrus durant la junta d'autoritats, s'atenuaren amb el pas dels dies quan la tranquil·litat s'imposà. De les reunions d'aquella tertúlia patriòtica se'n sap ben poca cosa, només la recerca d'Alberto Gil Novales permet reconstruir tres sessions celebrades el 30 de gener, el 11 i 22 de febrer de 1822. La primera d'aquestes s'ocupà gairebé monogràficament d'assumptes relacionats amb l'església: les resistències de la cúria romana quan Espanya havia deixat d'enviar-li diners, la il·legitimitat del delme com a tribut i les males arts usades per l'estament eclesiàstic per acaparar poder. Salvador Manzanares i Patricio Moore foren els tertulians que pujaren a la tribuna. La segona –11 de febrer– els congregats a l'església del convent del trinitaris descalços, expressaren els seus temors per veure's privats d'aquell espai de reunió i per les mesures que havia adoptat el Capità general Villacampa. Aquest fou la darrera de les autoritats en tornar a Barcelona a finals de gener de 1820, i com diu R. Arnabat:

“ho va haver de fer protegit per la milícia i sentint-se escriidassat amb els crits de “¡fora, fora!” i veient com la seva casa era saquejada²⁷⁹.”

Enmig d'aquell allau de protestes contra la seva persona és comprensible que la paranoia de Villacampa augmentés i prengué mesures extremes davant allò que creia que era l'amenaça d'una república impulsada per soldats, milicians i el poble²⁸⁰. I quan les seves tropes més fidels –el regiment de Còrdova– foren acusades d'ordir una conspiració anticonstitucional, Villacampa replicà amb duresa des del *Diario de Barcelona*, desmentint tots aquells rumors²⁸¹. Les autoritats polítiques cercaven de fer-li entendre que calia rebaixar la crispació de la ciutat, però tot el que feren fou en va, i ell perseverà amb la seva actitud fins a forçar la seva dimissió a mitjans de febrer, pocs dies després li acceptava el monarca.

La darrera reunió d'aquella tertúlia es celebrà el 22 de febrer de 1822 i els oradors foren Patricio Moore i Salvador Manzares –altra vegada–, qui consagrà tota la seva exposició des de la tribuna a denunciar l'imprés “*Constitución fundamental de los*

²⁷⁹ ARNABAT MATA, RAMON (2001a) p. 224

²⁸⁰ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 270

²⁸¹ RISQUES CORBELLA, MANEL (1995a): *El govern civil de Barcelona al segle XIX*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, p. 232; i *Diario de Barcelona*, 17 de febrer de 1822.

libertadores del género humano” i la llista d’adeptes al moviment republicà que circulava per la ciutat, i en la qual hi apareixia el seu. L’al·locució de S. Manzanares fou un exercici d’oratoría per demostrar que aquell pamflet revolucionari l’havien escrit els contraris a les idees liberals durant la Guerra del Francès, i com diu A. Gil Novales “*había sido escrito por los serviles antes de 1814 e incluso con anterioridad a 1810*”²⁸².” Des de la tribuna S. Manzanares acusà, als qui havien publicat aquell vell pamflet, de voler promoure disturbis i evitar la reunió de la cambra de representants. El tresorer de l’exèrcit S. Manzanares havia format part de la junta de ciutadans, militars i milicians que dominava Barcelona el desembre de 1821, i incloure’l en la llista de “*libertadores del género humano*”, era afirmar que la finalitat d’aquell moviment juntista era la destitució del govern i la proclamació d’una república. Una vegada més, la instrumentalització del terror que despertava la república era cabdal per cohesionar als sectors més moderats del liberalisme al voltant d’una idea de reforma de la Constitució de 1812. El darrer dels oradors fou P. Moore qui féu una defensa a ultrança de la trajectòria política de L. Lacy que havia estat calumniada. Dos dies després –el 24 de febrer– esclatà un aldarull a Barcelona i la conseqüència més immediata fou l’ordre del Cap polític de tancar la tertúlia patriòtica.

2.15 L’AFER DEL CORONEL COSTA

El cònsol sard a Barcelona va escriure dos informes el 27 de febrer de 1822. Un l’envià a l’ambaixador a Madrid mentre l’altre –com li pertocava– el va remetre a la secretaria del ministeri d’assumptes exteriors del govern piemontès. Però aquella vegada, els reports no eren gairebé iguals: l’adreçat a l’ambaixador era més breu i explicava curosament els fets que s’havien produït el 24 de febrer, mentre el que va trametre a Torí incorporava al relat d’aquells fets, els precedents, recreant-s’hi amb detall. Antonio Bressiano, el piemontès, establert a Barcelona narrava en aquella segona exposició els rumors que corrien per la ciutat des de mitjans de febrer quan s’havia posat en circulació el pamflet revolucionari la “*Constitución fundamental de los libertadores del género humano*” que encengué els liberals. Els més moderats asseguraven que al darrera d’aquella constitució republicana hi havia una junta secreta capaç de desencadenar una reacció que insubordinaria els empleats públics arrossegant i empantanegant als liberals exaltats. Per contra, els exaltats atribuïen aquell projecte

²⁸² GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 270

polític als contrarevolucionaris que pretenien desacreditar-los. El més sorprenent del report de Bressiano és la plasmació de l'opinió del govern sobre l'origen del pamflet, i qui hi havia al darrera. El cònsol sard escrivia que aquella constitució revolucionària l'havien trobat un dels secretaris de l'ajuntament a casa d'una de les víctimes de l'epidèmia de febre groga que havia assotat Barcelona l'estiu de 1821. El secretari municipal havia amagat la seva troballa, quan assabentat de l'existència d'una junta secreta composta de diversos liberals exaltats, i alguna que altra autoritat municipal i provincial, i també algun refugiat piemontès, es decidí a fer-la pública. La reimpressió del pamflet no fou senzilla ja que els més exaltats impressors s'hi negaren rotundament. Finalment, el Bressiano, abans d'endinsar-se en l'explicació dels fets posteriors, no dubtava gens ni mica en afirmar, que al darrera d'aquella junta secreta hi havia molts dels membres de la tertúlia patriòtica i d'una societat secreta, que sense precisar-ho es correspondria amb la forma que havia adoptat la carboneria a Espanya: la *sociedad de los europeos* que si bé no hauria escrit aquella constitució revolucionària, compartiria els seus objectius:

“Il governo pare che si sta in() accuratamente occupato per venire in cognizione della vera origine di detto libello, che diresi essere stato ritrovato in casa di persona morta nella pasata epidemia, che vuolsi da taluno che fosse segretario della giunta di questa città, ma finora nulla avvi in proposito di positivo a pubblica notizia. Non lascia però di eservi chi apicura che una tale giunta o convenzione esista effettivamente in questa città che membri siano molti de conosciuti per liberales exaltados, che vi entri pure qualche autorità delle quali alcune, dicesi che sincsi schermite all'atto di essere richieste, e non manca perfino chi aperisce che vi si conta alla medesima qualche rifugiato piemontese. Io non saprei dir altro a V. E. in questo secreto e misterioso argomento fuori che mi i noto che la pubblicazione del menzionato libretto ha trovato fortissima resistenza, che lo stampatore dai quali tipi sortono tutti i fogli più arditi e licenziosi si rifiuto di stampare dello statuto e che dopo la sua promulgazione nella Tertulia o conversazione patriotica che si tiene ogni sera nella () soppressi Trinitari di questa città, s'imp() o col maggior vigore l'esistenza d'una simile convenzione da quelli appunto che sono sospetto di essere i fautori. Non debbo nemmeno tracere a V. E. che una persona di senno confesò ad un mio confidente chi esa era stata richiesta da piu d'un anno a voler entrare in uns società secreta che aveva per oggetto il bene dell'umanità, che per entrarvi occorreva una spesa di dodici collonati oltre un collonato al mese ma che non poteva il candidato conoscere gli arcani se non che dopo parecchie priore qualcosa sembra coincedere col senso dello scoperto statuto e dia pero alla probabilità dell'esistenza d'una siffatta convenzione che taluno aggiunge esternsi non solo in tutta la Spagna, ma benanche ad esteri paesi²⁸³.”

²⁸³ Archivio di Stato di Torino (AST). Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Maggio 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 27 febbraio 1822

La versió del cònsol sard corroborà la hipòtesi de la desconexió del pamflet revolucionari respecte la realitat política barcelonina de començaments de 1822, però hi incorpora un element esclaridor sobre la idoneïtat de la seva publicació. El nucli dur dels liberals moderats que copaven el consistori municipal instigà la impressió d'aquell pamflet quan els moderats del consistori perceberen el moviment liberal exaltat com una amenaça que podria fer-los fora del poder. La publicació d'aquella constitució revolucionària justificava la contundència de les mesures repressives contra els milicians dissidents amb el ferri control polític al qual sotmetien a la milícia, conscients que havia cohesionat el moviment liberal exaltat barceloní durant els darrers mesos de 1821. Les autoritats justificaren la repressió i consegüent purga política dels líders de la milícia apel·lant a la pretesa conspiració política que havien orquestrat per fer-se amb el poder de la ciutat.

La historiografia batejà els fets de febrer de 1822 com *l'afer Costa*; les principals recerques històriques les elaboraren A. Gil Novales, Manel Risques i R. Arnabat, tot tres s'aproparen a *l'afer Costa* des de perspectives ben diverses. A. Gil Novales²⁸⁴ uní explícitament l'avalot del 24 de febrer de 1822 a la desaparició de la tertúlia patriòtica i resseguí les seves seqüeles durant tot aquell 1822, observant que cada nova tertúlia patriòtica que obria les portes, estava estretament lligada als moments de màxima agitació política, coetanis amb l'exigència de llibertat pel Coronel de la milícia, José Costa. A partir d'aquí, la conclusió era diàfana: el liberalisme radical barceloní s'organitzà en les tertúlies patriòtiques i estigué encapçalat per la figura de Costa.

L'historiador Manel Risques en el seu llibre *El govern civil de Barcelona al segle XIX* escrigué una esplèndida, minuciosa i intemporal anàlisi de “*la crisi de febrer de 1822*” en la que interpretava el paper del Cap polític, J. Munárriz, i de les autoritats municipals barcelonines en la crisi. L'actitud autoritària de Munárriz, la seva manca de capacitat negociadora, i “*els mètodes per a afrontar l'agitació i la dissensió política en clau d'ordre públic sobretot des del moment en què hom posava en joc el principi d'autoritat*”²⁸⁵, l'abocaren a l'adopció de respostes d'ordre militar per sufocar la confrontació política. Risques veu en els procediments de Munárriz, descaradament partidistes, una premonició del futur, i finalment conclou que:

²⁸⁴ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) pp. 270-276

²⁸⁵ RISQUES CORBELLA, MANEL (1995a) p. 255

“l’espiral de la confrontació, la negativa al compromís, la defensa del principi d’autoritat i la provocació político-ideològica serviren per a decapitar momentàniament una part d’aquest radicalisme²⁸⁶.”

En darrer lloc, l'historiador R. Arnabat en un llibre titulat *La revolució de 1820 i el Trienni a Catalunya*, ha abordat l'afer Costa des d'una doble vessant, d'una banda ha reflectit la transcendència dels fets de febrer en el *Diario de Sesiones de Cortes*, ja que a partir d'aquells s'organitzà una moció contra el govern, signada per quaranta diputats liberals, que cohesionà una oposició dispersa; i per altre costat, ha constatat la divisió de l'opinió pública barcelonina quan s'enfrontà a la interpretació d'aquells fets, construint dues versions oposades: una justificadora de l'actitud de les autoritats que l'encapçalava el *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, i l'altra, crítica amb unes autoritats que titllava d'arbitràries i despòtiques, i que s'estructurava al voltant dels pamflets publicats pels seus defensors. Arnabat també incorpora la mirada més popular dels fets a través del *Dietari de Mateu Crespi*, i de la repercussió que tindran posteriorment en la *Voz del Pueblo*, i conclou, que el fracàs del moviment liberal exaltat es deu a que:

“els moderats, i el govern al capdavant, no estaven disposats a perdre cap més batalla, tal i com havia succeït al tombant de 1821 i 1822, quan la pressió popular obligà al rei a canviar el Ministeri²⁸⁷.”

Tots els historiadors han considerat que l'origen d'aquells fets cal buscar-lo en la renúncia a la milícia nacional voluntària del tinent coronel del primer regiment Juan Antonio Llinàs, que no fou acceptada pel coronel Costa, Cap de la milícia. J. A. Llinàs era un dels molts milicians que havia marxat de la ciutat el setembre de 1821, quan les autoritats municipals donaren llibertat als milicians per abandonar-la, just abans que Barcelona fos posada sota quarantena per l'epidèmia de febre groga. Un cop fora de les muralles, J. A. Llinàs engruixí el cordó sanitari que envoltava la ciutat, i des de les torres de guaita escoltà com els seus companys l'escribassaven i el , juntament amb els companys milicians del cordó, de covards.

Els insults i les acusacions a finals d'octubre i durant el mes de novembre degeneraren en altercats entre els de dins i els de fora de Barcelona. El tinent coronel, J. A. Llinàs respongué a les crítiques des de les pàgines del *Diario de Barcelona*, qüestionant les raons dels milicians que havien romàs a la ciutat. Les seves diatribes anaven signades com *El exmiciliano*, posant al descobert quines eren les seves

²⁸⁶ RISQUES CORBELLA, MANEL (1995a) p. 256

²⁸⁷ ARNABAT MATA, RAMON (2001a) p. 231

intencions. El tinent coronel encengué un aspre debat amb els milicians i les autoritats municipals, que maldà per liquidar el Cap de la milícia, el coronel Costa. Però, el to de les crítiques vessades contra J. A. Llinàs i les picabaralles entre els de dins i fora de la ciutat, el convenceren per decidir-se a renunciar a la milícia, i el 13 de desembre, des de l'Hospitalet, comunicava la seva decisió al coronel Costa. El comunicat s'obstinava amb les dificultats que li suposaria comandar una tropa que no el respectava, i instava a Costa respectar la seva opinió:

“pero como la oficialidad de ese benemérito cuerpo no lo forma todo por sí sola, vendría resultar que, al presentarme yo al frente de mi Batallón, los individuos de él disgustados de la distinción, que se ha hecho de mí con relación al Comandante del 3, demostrarían su descontento de un modo, que mi honor no me permitiría concluir sus extremos escandalosos; quedando desairados también los oficiales de la acción de su tropa, por haberme querido conservar a su cabeza²⁸⁸.”

I en aquella mateixa carta li recordava a Costa, que ell havia decidit quedar-se al seu costat quan li havien ofert el comandament del cinquè batalló, demostrant un comportament patriòtic exemplar:

“Uno de los pasos que di, fue escribir el artículo inserto en el diario de Brusi de 22 pasado: lo que digo francamente a V. S. a fin que se digne hacer presente la benemérita oficialidad de este regimiento, o la imposibilidad, en que me encuentro de seguir siendo su Teniente Coronel; pues así como no pude olvidar el llamamiento, que hizo de mí para su 2. Jefe, cuando el 5 Batallón de esa milicia nacional me quiso nombrar su Comandante, de igual modo no puedo olvidar tampoco en esta ocasión lo que me debo a mi mismo²⁸⁹.”

El exmiliciano no trigà en obtenir la resposta del coronel Costa, qui no acceptà la renúncia, emparant-se en el reglament de la milícia, i li contestà afectuosament i afable, donant-li la paraula, que tothom tindria present les seves accions patriòtiques i s'oblidaria d'assumptes nimis com eren els incidents de la talaia i les picabaralles de la premsa:

“Nadie ignora, no menos, que los papeles que V. ha hecho insertar en los periódicos de esta Capital, no han sido otro que unas justas represalias de los insultos que de palabra se le habían hecho a Vm. en el palenque del Cordón sanitario. Si el pundonor ultrajado le ha hecho a Vm. deslizarse en alguna expresión, esté Vm. bien seguro, que la dignísima oficialidad del cuerpo, que yo tengo el honor de mandar, no le juzgará a Vm. por ella, y si con arreglo a la conducta patriótica y jamás desmentida, que Vm. ha observado en el mismo; y que a estas guerrillas de pluma no les damos por acá más importancia, que la

²⁸⁸ *El Indicador Catalán*, núm. 3, 17 de gener de 1822, p. 12 “Hospitalet 13 de diciembre de 1821. El Teniente Coronel Juan Antonio de Llinàs.”

²⁸⁹ Ídem

*que por sí mismas merecen. Ellas hacen la ocupación de los ociosos por algunos días; más el verdadero mérito subsiste por siempre*²⁹⁰.”

La confiança de Costa amb els milicians no es corresponia amb la realitat, malgrat alguns intents d'homes com l'antic president de la societat patriòtica *barcinonense*, L. G. Oronoz, per conciliar el retorn a la milícia, dels milicians fugitius i d'els que havien efectuat les seves funcions, ocupant interinament els seus càrrecs²⁹¹. Els rumors, xerrameques i la premsa, revelaven les dificultats per conciliar el retorn dels milicians. Un bon exemple, és el cas Juan Eloy de Bona que esperava en candeletes el retorn de J. A. Llinàs, i des del diari començava a passar-hi comptes, signant un article en el qual rememorava les acusacions de J. A. Llinàs, i li assenyalava que Barcelona hagués quedat sumida en el caos i el desordre social sinó s'haguessin romàs aquells milicians:

*“El que algunos de los de dentro se hayan producido mal con los de fuera, no autoriza a V. para herir, ofender, y poner en un bochornosa duda a todos los de dentro. (...) A los de pura, patriótica, y recta intención y enteramente limpios de las consabidas razones se atreve V. después de confesar su heroísmo de tacharles de temerarios o indiscretos; ésta es otra de las faltas que V. debe reconocer. Todos sabemos que en aquellos días se temía una peste moral mucho más que la física: los efectos de ella los llegamos a tocar; y sino hubiera sido por los a quien V. llama, tememos se hubiera asaltado la amenazada tesorería y casas pudientes: los desórdenes de los pícaros cuyo desenfreno se estrella en las bayonetas de los mal llamados temerarios hubiéranse aumentado con velocidad horrorosa; y todos lloraríamos ahora la salida de los indiscretos, tampoco deja de ser inexacto de los que V. dice de la autoridad política de esta plaza*²⁹².”

Aquella polèmica traspuava la recança que sentien els de dins perquè els de fora no els reconeixien la seva tasca, ans el contrari.

Ben aviat, la disputa reglamentària entre Costa i J. A. Llinàs quedà absorbida per l'enfrontament entre el Cap de la milícia i el Cap polític. Quan J. M. Munárriz havia entrat a Barcelona s'havia vist obligat a claudicar en algunes de les seves propostes i estava decidit a recuperar el poder sobre la ciutat, escapçant l'autoritat de la junta de milicians, militars i ciutadans. Durant els mesos de gener i febrer, féu passes petites, una rere l'altra, per controlar la milícia. Quan Rafael del Riego creuà les muralles de la ciutat Comtal, Munárriz ordenà a cadascun dels batallons de la milícia retre els honors a

²⁹⁰ Ídem. “Barcelona 15 de diciembre de 1821. José Costa. Sr. D. Juan Antonio de Llinàs.”

²⁹¹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»*, núm. 361, 27 de desembre de 1821, p. 3

²⁹² *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»*, núm. 361, 27 de desembre de 1821, p. 4

l'heroi de la pàtria, obviant l'autoritat del Cap de la milícia. Aquella era la primera vegada –com diu M. Risques– que “*el comportament del Cap polític suposava una clara interferència governativa i constituïa una mostra febaent de la mala relació existent entre ambdós personatges*”²⁹³. Durant aquell llarg gener de 1822, primer Riego i després una junta d'autoritats constituïda pel consistori municipal, el Cap polític i els oficials del primer regiment maldaren per reconstruir la unitat de la milícia i trobar solucions a la disputa del coronel Costa i J. A. Llinás. Ni els banquets ni les reunions amb les autoritats aconseguiren resoldre la situació. El coronel Costa no estava disposat a acceptar la dimissió de Llinás, i menys encara el nomenament en el seu lloc del síndic municipal José Elías, sinó rebia unes contraprestacions a canvi: la revocació del nomenament de J. Elías, el reconeixement que la renúncia de J. A. Llinás no s'havia tramitat correctament i la creació d'un nou cos d'artilleria dirigit per J. Gibert que s'enquadraria en el primer regiment. Totes aquestes demandes, s'encaminaven a enfortir i garantir l'autoritat del coronel Costa sobre tota la milícia nacional voluntària, i posar fre a qualsevol ingerència de les autoritats polítiques en aquella institució que només havia de rendir comptes a les Corts.

El retorn del Cap polític, del Capità general i de la tropa, havien trencat la unitat de la junta de milicians, militars i ciutadans, i Costa lluitava per acaparar els rèdits d'aquell moviment polític. El coronel fou abandonat progressivament pels companys polítics forjats durant l'epidèmia, i només una part de l'oficialitat del primer regiment i alguns ciutadans li feren costat. A finals de gener, Costa optava per fer una demostració de força, i renunciava a través d'un article al comandament de la milícia i al del primer regiment, a la vegada que denunciava una campanya de desprestigi contra ell, que el presentava com un defensor de la república, la qual cosa desmentia categòricament. L'ajuntament s'inhibí apel·lant a que la renúncia de Costa no s'havia fet pel conducte reglamentari i traslladà la qüestió al Cap polític que veié l'oportunitat de treure's de sobre el coronel.

La resposta dels milicians quan s'assabentaren de la renúncia de Costa, no fou tan multitudinària com s'esperava; el coronel, adonant-se de com havia girat la truita, féu marxa enrere. Aquell 4 de febrer de 1822, la debilitat de Costa es palesava i els seus adversaris polítics (ajuntament, diputació, Cap polític i oficials de la milícia), no estaven disposats a deixar-se perdre aquella oportunitat. Aquell dia s'alçaren algunes veus entre

²⁹³ RISQUES CORBELLA, MANEL (1995a) p. 233

els membres de l'ajuntament –com la de Gironella– que reclamaven prudència per esbossar una opció conciliadora per sortir de l'atzucac polític en el que es trobava Costa. La intransigència s'imposà a la negociació política, el coronel Costa en dues ocasions, el 12 i el 22 de febrer, es negà a acceptar el nomenament de J. Elías com a nou tinent coronel del primer regiment. Aquell nomenament exhibia la submissió de la milícia a l'autoritat política, i Costa no podia accedir-hi si volia mantenir el control sobre els milicians, ja que l'autoritat política l'havia anat perdent d'ençà de la tornada del Cap polític a Barcelona. La negativa de Costa esdevingué un acte de desobediència a les ordres de J. M. Munárriz, posant en dubte la constitucionalitat del seu comportament. El coronel actuava de la mateixa manera que ho havia fet la junta revolucionària el desembre anterior, quan desafia al govern i exigí un canvi polític, però Costa no tenia al seu darrera ni el consens social d'aquella junta ni el mimetisme polític d'altres ciutats espanyoles.

El vespre del dissabte 23 de febrer, el Cap polític aplegà tots els oficials del primer regiment de la milícia i els exposà els motius pels quals cessava dels seus càrrecs a Costa, i els demanava el seu suport al nou Cap del regiment, J. Elías. La majoria d'oficials acataren la decisió del Cap polític i quan sortiren, els esperava un grup de partidaris de Costa que els escridassaren. Mentrestant, Costa entomava els cops que Munárriz llançava contra la seva autoritat com diu M. Risques

“el seu tour de force amb les autoritats no passava per la conspiració contra aquestes sinó que, tal i com havia anunciat al Cap polític, esperava que les pròximes eleccions als càrrecs de la Milícia permetrien escatir quina era la posició ideològica triomfant²⁹⁴.”

El Cap polític conscient que el temps li jugava en contra, manà l'endemà, la publicació de l'ordre que sancionava la dimissió de Costa i el nomenament de J. Elías. La resposta dels milicians fou immediata i una munió d'homes es congregà davant de la seu del primer batalló. Entre ells corria la brama que les autoritats conspiraven contra la Constitució, i la confusió s'apoderà de la Rambla:

“Los que parece se han empeñado en desacreditar y hacer cometer desaciertos al patriota coronel Costa pusieron en movimiento todos los resortes para alarmar al público en su favor. Esparcieron voces que la suspensión del mando era obra de los serviles, que se intentaba desarmar al primer regimiento, que había una conspiración para destruir el sistema constitucional, que la tropa tenía orden de tirar sobre el pueblo, y otras suposiciones por el mismo estilo. Sus tramas salieron frustradas; pues a duras penas lograron reunir en la

²⁹⁴ RISQUES CORBELLA, MANEL (1995a) p. 243

Rambla algunas gentes, cuyo número eran tan reducido, como grande su audacia. Éstas apedrearon a un ayudante del primer regimiento, corrieron a gritar frente a la casa del señor Jefe Político; pero fueron contenidas por el tesón de nuestro digno amigo el ayudante D. Bruno Vidal, y dispersados por las patrullas y por un piquete del regimiento de Aragón que se colocó en aquel punto²⁹⁵.”

A quarts de tres de la tarda el consistori municipal aprofità l’avinentesa per avançar-se a la situació; ordenà publicar el ban sobre aldarulls per impedir les reunions de milicians a la part baixa de la Rambla, i la instrucció de diligències contra els escrits de Costa. L’acció del consistori abrandà els ànims i davant la plaça del teatre es concentrà una petita multitud que amb els seus crits desafiaven a les autoritats polítiques. La reacció del Cap polític fou extremadament contundent desplegant la tropa amb l’artilleria i els milicians del 3r. i 4t. batalló, i algunes companyies del 1r. i 2n. batalló. Munárriz volia que aquella ostentació de força tingués un efecte dissuasori i se sumaren a aquella fanfàrria militar els regiments de Còrdova i d’Aragó amb dues peces d’artilleria. Aquells homes formaven part de la guarnició de la ciutat que estava en mans del Governador de la plaça, Ruiz Porras, qui de manera irresponsable els donà l’ordre de reprimí violentament als milicians que protestaven. Mai com aquella nit, la plaça del teatre estigué tan il·luminada i aquells milicians, militars i ciutadans que dos mesos abans s’havien posat d’acord per pressionar el govern formant una junta, ara eren a punt d’enfrontar-se. Les ordres del Governador de la plaça foren desobeïdes i el comandant de la tropa desplegada per la Rambla, Santocildes, negocià la dissolució dels milicians concentrats de manera pacífica, evitant un bany de sang.

El Cap polític aquella matinada del 24 al 25 de febrer envià el regiment de Còrdova a tancar la seu del primer regiment de la milícia. Després, precedits per alguns dels alcaldes constitucionals de Barcelona desarmaren els milicians rebels i cercaren i detingueren a José Baigés, Vicente Falcó, Juan Valls, Francisco Puig, Francisco Gibert, Juan Pujol²⁹⁶, Juan Tamaro²⁹⁷, Antonio Brosa²⁹⁸, José Costa i 5 veïns més, un d’aquests era José Robreño²⁹⁹. Els excessos repressius són els que donaren transcendència a les polèmiques i fets de febrer. Les autoritats polítiques municipals i provincials, encapçalades per Munárriz, aprofitaren les circumstàncies per atacar durament el

²⁹⁵ *Diario Constitucional Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 57, 26 de febrer de 1822, pp.1-4

²⁹⁶ RISQUES CORBELLÀ, MANEL (1995a) p. 250

²⁹⁷ Els historiadors Manel Risques i A. Gil Novales afirmen que fou un dels empresonats mentre R. Arnabat considera el contrari. Les dades de R. Arnabat fan pensar que se’l posà en llibertat molt aviat.

²⁹⁸ *El Indicador Catalán*, núm. 65, 20 de març de 1822, pp. 259-60

²⁹⁹ ARNABAT MATA, RAMON (2001a) p. 229

moviment juntista que les havia deixat en evidència els mesos anteriors, recuperant el control absolut sobre la ciutat. Vint-i-quatre hores després de les detencions, la premsa liberal barcelonina construïa dues versions diferents sobre el que havia passat el dia 24: les dissensions polítiques dels liberals es consumaven amb la divisió. El *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, s'esdevenia el portaveu no oficial de les autoritats polítiques de la ciutat. El redactor en cap del diari era Buenaventura Carlos Aribau, i –com diu A. Gil Novalés³⁰⁰– simplement es feia ressò de les opinions d'Andrés Rubiano, secretari del Cap polític de la província, J. M. Munárriz. El 26 de febrer el diari plasmava en les pàgines la visió oficial sobre els fets: Costa i els seus partidaris havien desobeït la llei, i ho havien fet des de la tertúlia patriòtica, donant arguments a tots aquells servils que afirmaven que les faccions –alguna d'elles republicana– s'havien apoderat del sistema constitucional. Calia una resposta eficaç i ràpida, i el Cap polític i l'ajuntament es veieren obligats a desplegar totes les seves forces per impedir un esclat revolucionari d'imprevisibles conseqüències. Només la prudència i la heroïcitat de la tropa evitaren el desastre:

“Conocemos muy bien que a muchos de los que levantaban tanto ruido, se les había hecho creer que en su coronel consistía la conservación del sistema constitucional, y en este concepto admiramos la decisión con que un puñado de hombres hacía frente a un ejército. (...) El sistema constitucional está apoyado en el voto de todos los buenos. (...) Sea Costa un héroe, pero Costa ha infringido las leyes, y las leyes valen más que los héroes. (...) Ahora crece su maledicencia (absolutistas) contra las sociedades patrióticas, suponiéndolas origen de estos atentados, ahora se confirman en la existencia de la Constitución secreta con que pretendieron pocos días dar el golpe más fatal a nuestra libertad, ahora propalan más que nunca que el sistema se halla únicamente sostenido por una facción, ahora maldicen unas instituciones a quienes atribuyen este estado de incertidumbre, de inquietud, de diarios alborotos, de exposición de sus propiedades, y de peligro de sus vidas³⁰¹.”

L'altra versió del fets la construï el *Indicador Catalán* –de tendència exaltada– responsabilitzant al Cap polític d'aquells fets perquè havia desobeït la llei adjudicant-se una autoritat sobre la milícia que aquella no li reconeixia. Un Cap polític que justifica l'actuació il·legal de les altres autoritats polítiques quan desposseïren dels seus càrrecs al coronel Costa:

“¿Un Jefe Político está autorizado para separar del mando a un coronel de milicias locales sin previa formación de causa, o este puede resistir sus

³⁰⁰ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 274 *“Independiente, núm. 125. El artículo está fechado en Barcelona, a 27 de febrero y empieza descalificando al Diario Constitucional de Barcelona y a su redactor, Aribau, mero eco de Rubiano, que lo es de Munárriz. Ignoro quién es Rubiano.”*

³⁰¹ *Diario Constitucional Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 57, 26 de febrer de 1822, pp.1-4

mandatos en ciertos casos, sin hacerse delincuente? (...) los Jefes políticos, que son las autoridades primeras encargadas en las provincias de hacer cumplir las leyes, están constituidos en una obligación más estrecha que los demás ciudadanos, para que bajo ningún pretexto se alteren o interpreten las disposiciones legales; (...) y por consiguiente deben ser los observadores más exactos en su fiel cumplimiento; porque de otro modo, tomando los subordinados ejemplo del que les manda, encontrarían estos la reconvención áspera que se opondría a sus mandatos, y aquel viniendo a quedar sin opinión o fuerza moral sería desobedecido, entraría el desorden, y por consecuencia la anarquía y los horrores: (...) Guiados por esta doctrina, diremos que no autorizando la ley al jefe político para remover sin justa causa al Coronel de voluntarios locales este que veía la usurpación de otro poder, tuvo razones para excusar la orden que aquel le comunicó, a fin de que entregase el mando; y todas las razones, que puedan alegarse en contrario son de ningún valor³⁰².”

Durant tot aquell llarg mes de març el *Indicador Catalán* s'erigí en el portaveu dels empresonats i contradiu tots els arguments que forjaren la interpretació oficial dels fets. Les seves pàgines foren l'altaveu de les intervencions dels diputats Ramón Salvató i Guillermo Oliver en la cambra de diputats, quan criticaren l'actuació de les autoritats municipals i provincials durant aquells dies. El primer acusà a les autoritats de connivència, quan no processaren ni impediren la publicació del pamflet incendiari la “*Constitución fundamental del género humano*”, que excità els ànims dels ciutadans. Oliver estripava l'actuació del Cap polític quan havia usurpat il·legalment el poder sobre la milícia, i també l'acusà d'infringir el reglament de la milícia, per mantenir encara detinguts a Costa i tots els altres milicians captius. Salvató en una intervenció posterior insistia que el Coronel Costa no participà en els aldarulls del 24 de febrer de 1822 i que aquells foren responsabilitat de les autoritats polítiques, al capdavant de les quals hi havia el Cap polític, perquè feren ús d'una força absolutament desproporcionada per recuperar la tranquil·litat política de Barcelona. Per aquells dos diputats, l'excés del desplegament militar és el que permetrà a les autoritats polítiques exagerar l'abast de l'aldarull, justificant la repressió que exerciren posteriorment contra el moviment liberal exaltat partidari de Costa.

El debat a les Corts i l'exigència dels diputats liberals exaltats per fer comparèixer el secretari de governació, no aconseguiren la llibertat dels captius a Barcelona. El govern, a través d'aquell secretari, reiterà el suport a les autoritats polítiques i militars de la ciutat Comtal Barcelona, i acusà a Costa d'haver instigat els aldarulls³⁰³. La fermesa política del *Indicador Catalán* portà als seus editors ha haver-se

³⁰² *El Indicador Catalán*, núm. 43, 26 de febrer de 1822, pp. 170-2

³⁰³ ARNABAT MATA, RAMON (2001a) pp. 232-3

de defensar continuament de les acusacions de complicitat amb els agitadors, que perpetraren els aldarulls de febrer del 1822. Les acusacions contra el diari arribaren fins i tot de la cambra de diputats, quan el secretari de governació informava dels esdeveniments de febrer i els acusava de maquinari amb els agitadors aquella concentració:

“el Indicador Catalán no era más que el eco de las pasiones, que no conocía más lógica que la falsedad, ni otras armas que las de la ofensa como que en su publicación habían tenido parte varios de los que se habían amotinado”³⁰⁴.

La resposta dels editors del *Indicador Catalán* no es féu esperar i conscients que els hi anava la pell, bregaren per defensar-se, adduint que ells analitzaven els fets amb criteris racionals i que no havien tingut res a veure amb aquell avalot. Finalment cercaven la indulgència de les autoritats municipals –que els podien tancar el diari– i diferenciaven l’actuació d’aquestes, de la dels militars i la del Cap polític:

“El Indicador será siempre órgano de la verdad y de la justicia, y hablará con la franqueza que le es propia y nunca transigirá con la falsedad ni con el embuste, sin arredrarse por la presencia imponente de las autoridades mientras le asista la razón (...) Los editores de este periódico ni directa ni indirectamente han tenido la menor parte en tales sucesos, ni se han mezclado con ellos, y lo que es más, ni han tenido la más remota idea del estado a que habían llegado las desavenencias entre el jefe político y el coronel Costa, y por consiguiente estaban muy distantes de figurarse que tales hechos pudiesen haber tomado tal incremento, y aun viéndolo lo dudaban”³⁰⁵.

Una setmana després, quan la posició del diari s’havia reforçat aglutinant al seu voltant el moviment exaltat que sobrevivia a Barcelona, la benevolència amb el consistori municipal s’apaivagà i criticaren veladament la seva apatia política enfront J. M. Munárriz:

“El respetable ayuntamiento de Barcelona, aunque alguna vez no se haya manifestado con toda la energía que deseáramos en el sostén de las libertades públicas, amenazadas por mandarines imprudentes, lo hemos visto sin embargo al mismo tiempo promover la agricultura con eficacia, la industria con actividad, el comercio con celo, y cuanto ha sido útil y beneficioso a esta capital como lo acreditarán el estado de estos ramos y todos sus habitantes”³⁰⁶.

Des de les pàgines del *Indicador Catalán*, els liberals exaltats barcelonins es dirigiren al govern per denunciar les irregularitats que s’havien comès quan fou aplicada la llei de reincorporació dels milicians fugitius –durant l’epidèmia–, al servei actiu.

³⁰⁴ *El Indicador Catalán*, núm. 66, 21 de març de 1822, p. 262. Reproducció del *diario de sesiones*

³⁰⁵ *El Indicador Catalán*, núm. 66, 21 de març de 1822, p. 266. Singat per “Los editores”

³⁰⁶ *El Indicador Catalán*, núm. 76, 31 de març de 1822, p. 306.

Aquelles irregularitats legals implicaven al 1r. regiment, al 3r. i 5è. batalló de la milícia, i posaven al descobert els moviments de les autoritats municipals i provincial per consolidar en el comandament d'aquells batallons ciutadans d'idees més moderades que Costa. Aquelles indagacions reforcen la convicció, que la polèmica sobre la renúncia de J. A. Llinás enfortia les postures dels comandants del 3r. i 5è. batallons, debilitant l'autoritat del coronel com a cap de la milícia: Costa lluitava durant aquella aspre polèmica per apuntalar el seu poder i tenir la capacitat d'imposar la seva autoritat sobre els comandants dels batallons de la milícia:

“el coronel Costa pedía una cosa conforme en un todo a dicha orden; pues pretendía que Llinás, teniente coronel del primer regimiento de milicias, antes de la epidemia, continuase en su destino después de ella; sépase además, que Gironella debe por esta orden del gobierno ser comandante del tercer batallón de milicias, en lugar de don Ramón Llano Chavarri, sépase que don José Montero debe serlo del quinto y no don Matías Masanet; y sepa la nación, sepa el congreso, sepa el señor secretario del despacho que las ocurrencias desagradables de Barcelona proceden probablemente de no haberse dado cumplimiento por las autoridades a lo mandado por el gobierno sepan los mismos que, lo que deseaba y pedía Costa era arreglado a lo que éste prevenía³⁰⁷.”

L'article al·legava que els signants –els *indicadores* – no lloaven el govern, ans eren defensors incorruptibles de la llei, i per tant el seu desig era fer saber al secretari de governació que s'equivocava donant veracitat als seus informes:

“Los indicadores no tienen el honor de pertenecer a la distinguida milicia de Barcelona: los indicadores no tienen ningún interés en ser amigos de los comandantes actuales, personas, en verdad, a quienes respetan; los indicadores son órganos broncos de la ley cuando se la desoye, no del capricho ni de la arbitrariedad; los indicadores claman vigorosamente por el exacto y riguroso cumplimiento de ella; los indicadores no adulan, ni adularán al poder, pero no lo acriminarán sin datos. Concluyen diciendo, que el señor secretario de la gobernación ha partido de informes equivocados, o no ha entendido los que se le han dado³⁰⁸.”

Les queixes se sentiren als diaris però el moviment exaltat també les féu arribar a la diputació i com han ressenyat acuradament R. Arnabat i M. Risques: els exaltats van remetre mitja dotzena³⁰⁹ de representacions “*signades per ciutadans i milicians de Barcelona i Reus donant la seva versió sobre aquests fets i demanant que s'exigissin*

³⁰⁷ *El Indicador Catalán*, núm. 65, 20 de març de 1822, pp. 259-60 “*Barcelona, ¡Incidit in foveam quam fecit!*”

³⁰⁸ Ídem.

³⁰⁹ RISQUES CORBELLA, MANEL (1995a) pp. 249-250

*responsabilitats a les autoritats civils i militars de la ciutat*³¹⁰.” Però, una d’elles sobresurt per sobre la resta, ja que l’acompanyava les signatures de 3.010 de ciutadans i 27 ciutadanes, que responsabilitzaven a l’Ajuntament de Barcelona i al Cap polític d’haver provocat els fets del 24 de febrer, i albirava el renaixement del moviment liberal exaltat.

La primavera de 1822, el moviment exaltat barceloní es cohesionà al voltant de la redacció del *Indicador Catalán*, anunciant sense embuts que les autoritat, enlloc de perseguir els qui hostilitzaven la Constitució, es dedicaven a envestir els qui volien formar constitucionalment l’opinió dels ciutadans. Els *indicadores* quan tingueren notícia de l’absolució del pamflet “*Constitución fundamental de los libertades del género humano*” van escometre contra les autoritats:

*“Esta es una ocasión oportuna para decir nosotros que en Barcelona al paso que se protegen escritos que tienden al desorden y a la destrucción de la libertad, se persigue y se ataca a los que predicando la doctrina constitucional procuran ilustrar la opinión y defender las libertades patrias: el ejemplo citado es un testimonio positivo de esta verdad, y en sentido contrario lo son las denuncias que se han hecho de nuestro periódico, y los fallos de ha lugar a formación de causa que han recaído sobre ellos. Nosotros conocemos que se persigue por todas partes a los mejores patriotas a imitación del imbécil ministerio anterior, que dio este funesto ejemplo, y que no se perdona medio para arruinarlos; sin embargo constantes y firmes en nuestro propósito alzaremos serenos la frente, y nos presentaremos en el campo de batalla, a combatir abusos y errores, siempre que se nos presente la ocasión, sin arredrarnos a la vista de las conjuraciones que nos amenazan; si la desgracia llega a conducirnos hasta el punto de ser víctimas de una facción liberticida, que tiene minado el suelo que pisamos, nos quedará la gloria de haber combatido con los enemigos de la patria hasta el último aliento*³¹¹.”

Un parell de dies després, els *indicadores* s’esforçaven per defendre’s de les escomeses del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, al·legant que l’absolució d’aquell pamflet incendiari seria capitalitzat pels enemics de la Constitució:

*“una cosa es que no aprobemos la absolución que ha recaído sobre la Constitución fundamental de los libertadores del género humano, y otra muy distinta que nos figuremos, ni aun por sueño, que el jurado pueda componer la facción liberticida; nosotros conocemos que con la absolución del folleto incendiario se han dado armas a nuestros enemigos y esto es lo que tratamos de evitar en ls sucesivo; persuadirse lo contrario, prueba mucha malicia o crasa ignorancia, y prueba también que se ha forzado el sentido genuino y general de nuestro escrito*³¹².”

³¹⁰ ARNABAT MATA, RAMON (2001a) p. 230

³¹¹ *El Indicador Catalán*, núm. 69, 24 de març de 1822, p. 277

³¹² *El Indicador Catalán*, núm. 71, 26 de març de 1822, p. 286. Signat “*Los editores*”

Aquella setmana, els editors del *Indicador Catalán* adquiriren consciència públicament de la seva tasca d'oposició política al govern i ho escriviren:

“En todos los gobiernos hay papeles de oposición; los hay en que los funcionarios consignan su defensa de sus actos gubernativos: ambos entran como elementos esencialísimos en el régimen constitucional; mas como somos novicios en él, todo nos escandaliza. Los Indicadores profesan altamente los sentimientos de Constitución, orden, unión y ley³¹³.”

Els *indicadores* no es quedaren plegats de braços i mans, i empraren tot el ressò que tenien entre els ciutadans per organitzar una subscripció popular per ajudar els milicians i ciutadans que estaven empresonats arrel dels esdeveniments del febrer de 1822:

“Algunos de los milicianos comprometidos y presos con motivo de las ocurrencias de 24 de febrero pasado, se recomiendan de nuevo, faltos de todo auxilio, a la caridad del público de Barcelona. Sigue abierta la suscripción en su favor en el despacho de este periódico³¹⁴.”

El *Indicador Catalán* es transformà en l'òrgan de premsa del moviment liberal exaltat: l'alternativa a la versió oficial que reproduïa el *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, que com ja mencionava en el primer capítol, reunia en la seva redacció alguns dels conspiradors responsables de l'èxit del pronunciament de 1820 a Barcelona:

“En cuanto al Constitucional, baste decirle que la caza no se ha espantado por el Indicador; que le envidia éste el no estar tan en los adentros de las autoridades; en cuyo caso la habría espantado, ha mucho tiempo, con su publicación oportuna; como sucedió con otra que se fraguaba, de la cual dio noticia en su núm. 5, que procuró llegase a manos de los conspiradores principales, quienes se contuvieron al verse descubiertos. Por lo demás, si bien desearíamos la intimidad con los mandones, a quienes apreciamos, no sería a costa de constituirnos siempre en panegiristas suyos, inculpadores de patriotas, y les pedimos que nos disimulen el que hablemos así, en cambio de los denuestos necios y tontos que nos prodigan. Vdms. conspiraron el año 20 y saben mejor que nadie la teoría de las conspiraciones. Basta que Vdms. lo digan ¿Y la práctica? El año 20. ¿En donde? En Barcelona; es una friolera, todos saben lo que nosotros hicimos ¿Y los seis años anteriores? Nosotros hablamos del año 20. ¡Pobres hombres!³¹⁵”

Alguns d'aquells antics conspiradors liberals de 1820, determinants pel triomf del pronunciament a Barcelona –és el cas del director del diari Antonio Guillén de Mazón–, combregaren amb la política repressiva de les autoritats i la justificaren des de

³¹³ *El Indicador Catalán*, núm. 72, 27 de març de 1822, p. 290. Signat “Los editores”

³¹⁴ *El Indicador Catalán*, núm. 76, 31 de març de 1822, p. 306.

³¹⁵ *El Indicador Catalán*, núm. 76, 31 de març de 1822, p. 305

la premsa. Les detencions, la incomunicació i el temps que passaren empresonats posaren de relleu la desproporció de la repressió ordenada pel Cap polític, amb la conformitat del consistori barceloní i de la diputació provincial. Quan els milicians foren detinguts no se'ls comunicà el motiu del seu arrest, i romangueren durant dies incomunicats, vulnerant les autoritats el reglament de la milícia que els protegia. Els milicians captius eren els líders del moviment exaltat barceloní, impulsor de la junta de militars, milicians i ciutadans de desembre de 1821, que hostilitzaren el govern fins a provocar la seva remodelació. La matinada del 25 de febrer de 1822, foren empresonats el Coronel Costa i vuit milicians més: quatre eren membres d'aquella junta: Vicente Falcó, Juan Támara i José Baigés representant al primer regiment, i Antonio Brosa al cinquè batalló³¹⁶. La resta dels milicians detinguts formaven part del primer regiment: Juan Valls, Francisco Puig, Francisco Gibert; i l'única excepció era sergent del tercer batalló José Pujol³¹⁷.

La repressió dirigida per Munárriz eliminà qualsevol temptació de resistència contra la seva autoritat en el si de la milícia, i a la vegada esdevingué una demostració de força per advertir a tot el moviment liberal exaltat de Barcelona. Les autoritats polítiques, actuant amb una contundència extrema, sotmeteren la milícia i decapitaren el liberalisme revolucionari que encapçalà el primer regiment. El Cap polític havia aconseguit els seus propòsits i l'èxit dels seus plantejaments era inqüestionable, però la seva jugada era arriscada. Conscient que podia encendre un polvorí i fer explotar una crisi política, Munárriz sol·licità una nova destinació a finals de febrer de 1822. Si sortia victoriós de la seva acció, lluiria prestigi des d'arreu de la península, si fracassava, la crisi política consegüent, apaivagar-la seria competència del seu substitut. El 15 de març de 1822 el govern nomenava un nou Cap polític, Vicente Sancho que prengué possessió el 8 de maig següent.

L'impacte dels fets de febrer sobrepassà l'àmbit del Principat i quedà reflectit en l'ordenança que aprovà el govern el 22 de juny de 1822, que segons R. Blanco Valdés posava a la milícia sota dependència de l'autoritat política provincial i en situacions greus podia actuar de mutu acord amb l'ajuntament. Així doncs, l'ambigüitat legal que havia propiciat el conflicte entre el comandant de la milícia i el Cap polític desapareixia

³¹⁶ *Suplemento al Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, 3 de gener 1822

³¹⁷ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) Vol. II Annexos

quan la llei consagrava la supremacia del Cap polític, i com diu M. Risques, “*la situació generada a Barcelona ja no tindria base legal per reproduir-se*³¹⁸.”

La historiografia, en l’anàlisi de la política repressiva de les autoritats, ha menystingut la rellevància del tancament de la tertúlia patriòtica. La desmesura del desplegament de militars i milicians ordenada pel Cap polític, només podia justificar-se engrandint el desordre públic que causaven els manifestants concentrats a la plaça del teatre. Quan les autoritats aconseguiren infondre la por als sectors benestants de la ciutat, ja només calia buscar els culpables; els trobaren a la milícia i a la seu de la tertúlia patriòtica. Els comandaments del primer regiment de la milícia se’ls podia incriminar en els fets magnificats de febrer i processar-los per agitadors. La llei de societats patriòtiques donava la capacitat al Cap polític de clausurar la tertúlia, i aquell no cregué necessari haver d’explicar-se, ja que la magnitud atorgada als fets de febrer parlaven per si mateixos. Quan la tertúlia patriòtica desaparegué, l’empenta de la revolució tornà a aturar-se, i la voluntat dels liberals d’actuar unitàriament es dissolgué. La tertúlia era un espai concebut per aglutinar els liberals, conduint i moderant les veus de la revolució, però des d’aquella tribuna, les veus dels exaltats s’escoltaven més fortes i arribaven més lluny, atemorint a les autoritats polítiques que capitanejaven el moviment liberal moderat de la ciutat. La tertúlia esdevingué un espai incòmode pel poder, doncs de mica en mica es convertí en un altaveu de l’oposició, i les autoritats es mostraven incapaces de reconduir les opinions que s’hi difonien, i optaren per considerar-la una peça més dels qui atemptaven contra el sistema constitucional.

2.16 EL GABINET DE LECTURA DEL PALAU DE LA VIRREINA:

SOCIEDAD CONSTITUCIONAL DEL ANILLO

L’ordre de tancament de la tertúlia patriòtica fou una mesura repressiva més del Cap polític, J. M. Munárriz, davant la incapacitat demostrada per controlar aquell centre de sociabilitat política.

La clausura de la tertúlia significà la fi de l’esperança de cohesió que havien somiat els liberals barcelonins quan s’aixecà la quarantena de la ciutat. Sense tertúlia, desapareixen els espais d’unitat política i les faccions liberals s’imposen, configurant espais de sociabilitat política diferenciats: n’hi ha de nous i n’hi ha de vells amb nous usos però, uns i altres seran els motors de la divisió i de l’enfrontament de la família

³¹⁸ RISQUES CORBELLA, MANEL (1995a) p. 254

liberal. És el moment d'eclosió de les societats secretes que aprofiten cafès, diaris, milícia o qualsevol altre centre de sociabilitat política per captivar adeptes i organitzar-se.

Les societats secretes configuraren unes xarxes de sociabilitat política rellevants però massa sovint sobrevalorades pel misticisme de la clandestinitat, la fascinació dels seus rituals i pel miratge revolucionari dels seus horitzons polítics. El Trienni foren anys de proliferació i multiplicació d'aquelles societats secretes que s'inseriren amb naturalitat en la pràctica política, cohesionant els grups polítics que germinaven arreu de la monarquia. L'anàlisi de les societats secretes s'ha d'acoblar als estudis d'altres centres de sociabilitat política, per reconstruir les xarxes que compongueren i a les quals s'empeltaren per desenrotllar els seus objectius polítics. La historiografia espanyola s'ha trencat el cap per esbrinar qui eren membres d'una o altra societat secreta, fent-ne una fotografia fixa inalterable, oblidant-se d'inocular la circumstancialitat política de les adscripcions dels ciutadans. Les societats secretes durant el Trienni han d'examinar-se en funció de la conjuntura política del marc local, encara que aquell localisme sigui el del voltant de les Corts. De vegades, s'ha volgut adjudicar a aquelles societats una extensió i una vertebració política que no es correspon amb als mitjans ni amb les iniciatives de l'època. L'organització i la cohesió política de les societats secretes del Trienni, no ha de tenir com a punt de referència les societats que afloraren immediatament abans i després d'aquell període constitucional. L'exili i la repressió política d'un règim opressor, tendeixen a col·ligar la resistència, tot i que menys del que es podria imaginar perquè les confrontacions en la clandestinitat tenen reconciliacions difícils. Les societats secretes durant el Trienni foren organitzacions més mal·leables, amb mires polítiques radicalment diferents dels períodes precedents i posteriors, que maquinaren per projectar-se cap als òrgans de poder polític, impulsant accions conjuntament amb d'altres societats, per accedir al poder. La cohesió ideològica d'aquelles societats secretes era transcendent en la distància curta de l'àmbit local, tot i que sovint s'ordien trames que enfrontaven seccions d'una mateixa societat secreta, en densos espais locals com les grans ciutats. Sense una vertebració de l'entramat polític de les societats secretes, la cohesió ideològica de la societat a nivell nacional, esdevenia una utopia inassolible, i per tant, la autèntica potencialitat política, la convertiren en acció en el marc local.

Les autoritats polítiques municipals i provincials capitalitzaren l'admiració que despertà, entre els sectors benestants, la repressió política del radicalisme dels milicians,

per afrontar la vertebració i l'organització política del moviment liberal moderat que els havia de donar una capacitat de resposta més ràpida enfront les actuacions dels exaltats. A finals de febrer –potser abans hi tot–, es congregaven a casa de l'Intendent Bernardo Elizalde³¹⁹ per formar una junta –presidida per aquest–, les principals autoritats polítiques i militars, conjuntament amb els ciutadans barcelonins més actius en la defensa de les tesis moderades del liberalisme. Aquella junta política moderada havia decidit constituir-se en un gabinet de lectura i llogar el palau conegut popularment com “*de la virreina*”, per reunir-s'hi i dur a terme les seves activitats sense necessitat de requerir l'autorització del Cap polític, i sobretot per no haver de fer públiques les discussions que s'hi feien. El dia 3 de març, tot rutllava i el baró de Castellet se'n assabentava, a través de la correspondència que li trametia el seu home de confiança, Antonio Canals:

“disfruten de tranquilidad, como la tenemos en esta desde que están encerrados los revolucionarios, y será regular que permanecerá con la nueva junta que acaba de instalarse, que se compone de las personas principales, y visibles de la ciudad, que tienen alquilada la casa del virrey para este fin, pues dicen que a esa también se ha instalado que hay toda la grandeza, dios quiere que éstas sean la piedra de mantenernos la tranquilidad”³²⁰.”

El *Gabinet de Lectura* quedava al marge de la llei de societats patriòtiques i s'emparava en la sanció favorable que li havien donat les Corts al *Ateneo de Español* de Madrid³²¹. La història d'aquests espais de sociabilitat política encoberta encara està per fer en el conjunt d'Espanya, tot i que ja han passat més de tres dècades des de que ho anuncià A. Gil Novales³²². Els gabinets de lectura de Barcelona i Madrid –els únics dels quals se'n ha dit alguna cosa– foren concebuts perquè els seus socis poguessin relaxar-se i distreure's mitjançant el plaer de la lectura i de la conversa. El gabinet de lectura de Madrid publicà un catàleg del fons d'obres, el qual posava a disposició dels seus socis,³²³ i el 1822, com diu A. Gil Novales, la societat patriòtica de “*la Fontana, aparte*

³¹⁹ *Voz del Pueblo*. núm. 16, 23 de juliol de 1822, p. 11 “Bernardo Elizalde. En Badajoz fue perseguido de muerte por el Ayuntamiento, y en Barcelona, donde el Ayuntamiento lo aprecia, es perseguido furibundamente por los habilitados de los cuerpos del ejército (...) Tubo el alto honor de que la primera sesión del gabinete de lectura se celebrase en su casa y ha sido, y dicen que es, el presidente del mismo gabinete”

³²⁰ APBC. Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 3 de març de 1822 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet

³²¹ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 553

³²² GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 660 nota 257

³²³ *Catálogo de las obras que se halla para la lectura en el Gabinete de la calle de Preciados, núm. 2*. En Madrid. Imprenta y librería que fue de Bueno.

*de seguir siendo Café, aparece como gabinete de lectura*³²⁴.” Els gabinets de lectura eren un autèntic club polític des d'on s'articulaven les primigènies organitzacions polítiques, sense que es pugui adscriure aquesta pràctica a moderats o exaltats.

El centre neuràlgic dels moderats barcelonins fou el gabinet de lectura, allí s'hi reunien regidors, alcaldes, militars, diputats provincials i els caps de la milícia. El periòdic radical barceloní *Voz del Pueblo*, la primavera i l'estiu de 1822, introduí una secció anomenada “*semblanzas*” que s'ocupà dels regidors, alcaldes, eclesiàstics i milicians destacats de la ciutat. La *Voz del Pueblo* desvinculava irònicament el gabinet de lectura de les institucions eclesiàstiques formades per laics –les confraries–, precisament per emfasitzar públicament el lligam que unia aquells espais de sociabilitat amb el gabinet. En els diversos números, un reguitzell de membres del consistori barceloní se'ls considerava també socis del gabinet de lectura: José Elías³²⁵, Agustín Ortells y Pinto³²⁶, Francisco Milans y Durán³²⁷, Cayetano Galup³²⁸, Francisco Altés y Gurena³²⁹ i Francisco Renart y Arús³³⁰, però aquest darrer només se'l titllà d'aspirant a soci. El mateix periòdic mencionava –entre els socis del gabinet–, els caps de la milícia: José Elías comandant del primer regiment i Matías Masanet³³¹, comandant del cinquè batalló.

³²⁴ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 660

³²⁵ *Voz del Pueblo*, núm. 15, 19 de juliol de 1822, p. 12 “José Elías (...) Está iniciado o admitido, según se reunieran, en el gabinete de lectura de la casa de la Virreina del Perú. Tan amigo del orden como pueda ser Porras”

³²⁶ *Voz del Pueblo*, núm. 16, 23 de juliol de 1822, p. 5 “Agustín Ortells y Pinto (...) Regidor lego, de oficio platero (...) él es quien lleva la voz en el Ayuntamiento por lo que pida, o necesita Barcelona (...) Ortells, aunque platero, dicen que es otro de los socios del gabinete de lectura, establecido en la casa de la virreina de esta ciudad.”

³²⁷ *Voz del Pueblo*, núm. 17, 26 de juliol de 1822, p. 9 “Francisco Milans y Duran. Alcalde lego, comerciante hacendado (...) es devotísimo, cofrade de varias cofradías, y como éstas no tienen ninguna relación con el gabinete de lectura de la casa de la virreina, no es extraño que no lo conozca ni por el forro. Aborrece las tribunas porque dice que se las han hecho aborrecer; pero a pesar de esto no puede dudarse de su buena intención.”

³²⁸ *Voz del Pueblo*, núm. 19, 2 d'agost de 1822, p. 14 “Cayetano Galup. Regidor lego, de oficio corredor de cambios... También es de los de monte-pío, y cofradías: amigo de ver procesiones, y de que haya muchas y mucha cera en ellas (...) Las tribunas no las conoce, y dice que no se hace tampoco ningún caso del gabinete de lectura establecido en esta ciudad en la casa de la Virreina”

³²⁹ *Voz del Pueblo*, núm. 21, 9 d'agost de 1822, p. 21 “Francisco Altés y Gurena (...) sin mezcla ni resabio de exaltado como lo era antes de ser nombrado vice-secretario del ayuntamiento, en cuya época ejercía el destino de redactor del constitucional. Asistiría con frecuencia al gabinete de lectura de la casa de la Virreina del Perú sino fuese por muchas y graves ocupaciones.”

³³⁰ *Voz del Pueblo*, núm. 15, 19 de juliol de 1822, p. 8 “Francisco Renart y Arús. Regidor lego, de oficio albañil. (...) no es de admirar que por abril de este año fuese aspirante a socio del gabinete de lectura establecido en la casa de la Virreina de esta ciudad. Es hombre, aun que albañil, de muchas camisas, y pone de muy mala cara si le hablan de tribunas.”

³³¹ *Voz del Pueblo*. núm. 25, 23 d'agost de 1822, p. 13 “Sino es instruido es muy aplicado, y dice que tomaba sus lecciones de política en el gabinete de lectura de la casa de la Virreina del Perú. Se pone grueso del poco ejercicio que hace, porque de su casa á la alcaldía y de la alcaldía a su casa.”

La correspondència entre Antonio Canals i el baró de Castellet, aporta més noms a la llista de socis del gabinet de lectura: el Capità general interí J. Ruiz Porras, el comandant militar J. Mª Santocildes, el cap de la milícia de Barcelona, A. Gironella, i el comandant del 3r. batalló d'aquesta, R. Llano y Chávarri: “*la Junta nuevamente instalada patriótica son los Santocildes, el Capitán General, Gironella, Chavarri, y en fin los principales de la ciudad*³³².” Més enllà d'aquesta breu relació de noms foren molts més els qui pagaren la quota de soci, com manifesta Antonio Canals –un dels socis– en la seva correspondència amb el baró, quan referint-se als incidents d'abril de 1822, diu que:

*“ayer el capitán general tuvo Junta de generales en Palacio, que salieron a las 5 de la tarde, que no se sabe porqué, pues volviendo con la Junta o Tertulia de la casa del virrey, son todos los socios las principales autoridades, todos los comandantes de los regimientos, y la mayor parte de los oficiales, y allí se va cuando se quiere para tener noticias de toda Europa, en donde se está componiendo unas piezas para café, y ayer quede admitido por uno de los socios de tercera clase en punto al pago de la entrada, y mensualmente, que cuando haya ido algunos días le podré dar más exacta relación de todo*³³³.”

L'accés al gabinet de lectura no era fàcil, i en quedaven exclosos tots aquells que eren titllats d'exaltats; calia pagar una quota d'entrada que multiplicava per quatre la quota mensual, i era necessari que dos terços dels socis aprovessin l'ingrés del candidat. Els socis es dividien en dues categories, els de segona i els de tercera, que pagaven la meitat que els altres. Els abonaments dels socis s'utilitzaven per pagar el lloguer del palau de la virreina, per sufragar les subscripcions de la premsa internacional, per finançar la difusió del seu missatge polític des de la premsa, etc. Antonio Canals –un d'aquells socis de tercera categoria– ho explica en les seves cartes:

*“no se admite ningún acalorado, como que los que pretenden entrar en ella hacen su solicitud, y no teniendo de tres partes dos de votos no queda admitido, y se dice a rebatir todo papel que salga infamatorio, y para esto se tienen que son asociados Pujolet, Jaumeandreu, y Casamada y se tiene alquilada la casa del virrey del Perú en la rambla, que pagan de renta al año 1000r pero tal vez dentro de pocos días se lo manifestaré con más certidumbre; de todo lo que se compone y de lo que se trata. Pues que allá se tendrán las noticias de toda Europa. La instalación de ella para la entrada de la sociedad fue de 80r, y 20r cada mes y los como yo 40r entrada, y 10r al mes*³³⁴.”

³³² APBC. Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 10 d'abril de 1822 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet, núm. 1

³³³ APBC. Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 10 d'abril de 1822 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet, núm. 2

³³⁴ APBC. Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 10 d'abril de 1822 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet, núm. 1

Aquell centre de sociabilitat política del moviment liberal moderat comprovà ben aviat la necessitat de rebatre qualsevol acusació i contractà a tres eclesiàstics acèrrims defensors de la Constitució de 1812: Alberto Pujol, Eudaldo Jaumeandreu i Manuel Casamada. A tots tres se'ls coneixia pels seus mèrits com a divulgadors del text constitucional: el primer redactà el catecisme constitucional més reproduït a Catalunya, el segon era el catedràtic de Constitució de la Junta de Comerç i el tercer era el director de l'acadèmia Cívica. A principis d'abril de 1822, aquells tres eclesiàstics es distingiren pels seus pamflets i fulls volants, que es venien als cafès³³⁵.

El gabinet de lectura comptava entre els seus socis amb Buenaventura Carlos Aribau³³⁶, col·laborador habitual del *Diario Constitucional Político y Mercantil de Barcelona*, on es distingí per la seva secció “*Susurros*” i membre de l'Acadèmia de Bones de Lletres. En aquell temps, Aribau mantenia una intensa relació epistolar amb Félix Torres Amat, que mesos després seria bisbe electe de la diòcesi de Barcelona. En una d'aquelles cartes, el 26 d'abril de 1822, Aribau li informava que deixava de col·laborar en el *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, i li ho justificava a partir del canvi de rumb del diari després dels fets d'abril de 1822, que ell atribuïa a les societats secretes:

*“Supongo a V. enterado de mi separación del Diario Constitucional, que ha vuelto a sus antiguos desatinos. Todo esto fue consecuencia de la firmeza de mis principios y de la intriga de las sociedades secretas fomentadoras de los actuales desórdenes, por haber yo, el primero y el único, osado levantar el grito contra sus ridículos misterios”*³³⁷.

En aquella mateixa carta, li anunciava la seva participació en un nou diari en el que compartiria la direcció amb M. Casamada, i li trametia un prospecte d'aquella, “*Diario de la Ciudad de Barcelona o sea El Eco de la ley*” per tal que li fes arribar al seu oncle, el bisbe de Palmira:

“Me llena de satisfacción el favorable voto de su Sr. Tío de V. (Félix Amat de Palou y Pont) con respecto al Constitucional; esto me anima a suplicar a V. se sirva recomendarle el adjunto prospecto del Eco de la ley, que, unido

³³⁵ APBC. Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 10 d'abril de 1822 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet, núm. 2

³³⁶ “*El gabinete de lectura (vulgo, sociedad del anillo) del que soy individuo, el 2 de mayo celebra la fiesta nacional con poesías, música, iluminación, y lo que es mejor con socorro a favor de las familias de los milicianos que han sido víctimas de los facciosos en el Ampurdán.*” Carta de Buenaventura Carlos Aribau a Félix Torres y Amat, 26 d'abril de 1822, reproduïda per FERRER, ANTONI LLUC. *La patrie imaginaire. La projection de «La patria» de B. C. Aribau (1832) dans la mentalité catalane contemporaine*. Publications de l'Université de Provence. Aix-en-Provence. 1987, t. II, p.753.

³³⁷ Carta de Buenaventura Carlos Aribau a Félix Torres Amat, 26 d'abril de 1822, reproduïda per SOBERANAS, AMADEU, J. “Aribau i el guiatge de Félix Torres Amat” pp. 27-40. AADD (1982): *Commemoració de la Renaixença*. Fundació Jaume I. Barcelona, p. 32

con el Sr. Manuel Casamada , voy a redactar en los términos que V. verá. Si yo escribiera en él sólo, como en el Constitucional, hubiera echado el guante con mayor valentía; pero han querido darme este freno (el tal Casamada), y nadie quiere comprometerse y hablar claro sin andarse en pelillos (...) paciencia! Espero que V. procura la prosperidad y extensión de este nuevo periódico, que bien necesario es en tiempos en que la imprenta está en manos de picarones, a lo menos en esta ciudad³³⁸.”

El nou diari sortí al carrer l'1 de maig de 1822, i els vincles amb el gabinet de lectura eren evidents per a tothom quan pocs dies després els subscriptors d'aquell diari rebien gratuïtament un opuscle en el que es feia una descripció de com havien commemorat els socis del gabinet la festa nacional del 2 de maig de 1822³³⁹. El gabinet de lectura fins a la tardor de 1822, comptaria amb aquell *Diario de la ciudad de Barcelona o sea El Eco de la ley*, com un òrgan de premsa afí –sinó propi–, que s'encarregaria de difondre un missatge polític moderat entre els ciutadans de Barcelona, replicant els atacs furibunds llançats contra el gabinet. Els directors del diari confiaren en el jove Wenceslao Ayguals de Izco perquè s'ocupés de la primera secció de crítica teatral que apareixia amb regularitat en la premsa diària³⁴⁰. Els esdeveniments revolucionaris de setembre de 1822, propiciaren un viratge en el rumb polític del *Diario de la ciudad de Barcelona o sea El Eco de la ley*, que es materialitzà el 12 d'octubre de 1822, quan el diari fa desaparèixer de la seva capçalera “o sea *El Eco de la ley*”, a partir de llavors s'acaben les col·laboracions de W. Ayguals de Izco, B. C. Aribau i M. Casamada. La desvinculació absoluta del gabinet de lectura del palau de la virreina es consumà, el dia 1 de desembre de 1822, quan es fa saber que des d'aquell dia:

“son otros los editores de este periódico, cuya manifestación hemos creído conveniente hacer, para enterarles que sólo desde este día responderemos de las materias que inserten en él³⁴¹.”

El *Diario de la ciudad de Barcelona*, després de mes i mig de transició, passà a mans del liberalisme més revolucionari de la ciutat Comtal. Durant la tardor de 1822, la història d'aquell diari és la de Barcelona.

La mutació política de setembre de 1822, tindrà per torna el sobtat eclipsi del gabinet de lectura: primer parcial, però després, a finals d'any, fou total amb el canvi de

³³⁸ Ídem

³³⁹ *Función con que los ciudadanos suscriptores al gabinete de lectura establecido en esta ciudad celebraron. La fiesta nacional del dos de mayo. Gratis para los Srs. Suscriptores al Eco de la ley.* Barcelona: En la imprenta de Rubió y Gaspar 1822.

³⁴⁰ El primer article l'escriu el 8 de maig de 1822 i el barrer el 7 d'octubre de 1822.

³⁴¹ GUILLAMET, JAUME (2004): *Els orígens de la premsa a Catalunya, catàleg de periòdics antics, 1641-1833.* Arxiu Municipal de Barcelona, p. 195

consistori municipal. Els esdeveniments de setembre que analitzaré en el proper capítol propiciaren l'expulsió de les principals autoritats militars de la ciutat, alguns comandants de la milícia, alguns alts càrrecs de l'administració i molts d'eclesiàstics; i almenys entre les tres primeres categories, n'hi havia un bon grapat, sinó tots, que eren socis del gabinet de lectura: és el cas de J. Mª Santocildes, Matías Masanet, Ramón Llano y Chávarri, però també de José Rich, governador de la Ciutadella; Antonio Puig y Lucá, tinent del rei a la Ciutadella; Andrés Rubiano, secretari del Cap polític i els mariscals de camp José Antonio Sans, Pedro Bruguera, Blas Tornas i Joaquín Caamaño, i tants altres. Però, l'endemà d'haver desterrat més d'una cinquantena de ciutadans acusats de conspirar contra els sistema constitucional, les autoritats polítiques encara eren les mateixes, ara bé, ja no tenien el poder de la ciutat. Durant aquella tardor de 1822, les activitats del gabinet de lectura no se suspengueren: no era necessari. La por dels socis a noves represàlies, provocà la mort del gabinet per inanició, ja que s'havia esfumat la seva capacitat d'incidir en la política barcelonina. Llavors, s'acabà el temps en el qual, per accedir a alguns càrrecs dependents del consistori –com era el cas de la direcció general d'estudis– era necessari ser soci del gabinet de lectura:

“Deben no menos cuidar de los establecimientos de educación que se paguen los fondos del común, y examinar en consecuencia si la buena fe de la Dirección general de Estudios ha podido ser sorprendida, al confiar ciertos ramos de enseñanza a personas cuyos títulos literarios se ignoran. Y en punto a oficinas, si es cierto, como parece, que para entrar en ellas fuera requisito necesario en un tiempo al pasar por el crisol de la casa de la Virreina, fuerza será también el pasar ora la escobilla por ellas³⁴².”

Potser l'aspecte més controvertit al voltant del gabinet de lectura és la seva adscripció a la *Sociedad del anillo*, que esbombà el *Indicador Catalán*, una vegada s'assegurà que havia caigut en desgràcia. La premsa exaltada madrilenya, després de glorificar el comportament heroic del poble i els milicians de Madrid responsables de la derrota de la insurrecció contrarevolucionària del 7 de juliol de 1822, es dedicaren a cercar els culpables i els dits acusadors apuntaren els *anilleros*.

El *Indicador Catalán* a finals d'agost assenyalava públicament en un article signat pel ciutadà Braio que el gabinet de lectura era la seu de la *sociedad del anillo* a Barcelona: “*el santuario del Gabinete de... lectura de casa la Virreina del Perú, donde es fama se reunía la abominable sociedad del Anillo³⁴³.”* Mesos abans, B. C. Aribau, no dubtava en unir totes dues societats quan escrivia al seu amic F. Torres y Amat: “*El*

³⁴² *El Indicador Catalán*, núm. 5, 6 de gener de 1823, p. 3

³⁴³ *El Indicador Catalán*, núm. 212, 30 d'agost de 1822, p. 941

*gabinete de lectura (vulgo, sociedad del anillo) del que soy individuo*³⁴⁴.” El 2 de setembre de 1822, el *Diario de la Ciudad de Barcelona o sea El Eco de la ley* provava de sobreviure, reproduint en les seves pàgines un article del diari madrileny *El Espectador* que exigia a la “*sociedad constitucional y vulgarmente llamada del anillo*” la seva dissolució:

*“Lo repetimos: la llamada sociedad constitucional es ya incompatible con la confianza que debe reinar entre los liberales, y con la unión necesaria en las actuales circunstancias para hacer frente a los enemigos de la libertad. Los socios se disolverán, o continuarán reunidos según mejor les parezca; pero estén muy seguros que hacen si adoptan este último partido, un daño muy considerable a la causa de la patria, y crecidos perjuicios a sus reputaciones aun aquellos mismos de cuyos buenos principios jamás han dudado los que miran las cosas y los hombres sin prevención, ni preocupaciones que puedan extraviar el juicio*³⁴⁵.”

Els esdeveniments de setembre de 1822, condemnaren aquella societat secreta a perviure identificada públicament amb el gabinet de lectura. Els seus soci,s atemorits davant la violència dels fets, desplegaren una escassa activitat política, que sols ressenyava la premsa exaltada per fer-ne mofa:

*“Anilleros: los de esta ciudad decían ayer en cierto paraje que estaban muy mal, por haber recaído el nombramiento de electores en los descamisados, y que por lo mismo el año próximo tendríamos un ayuntamiento gorro ¡Que mentecatos son los tales anilleros! Los electores nombrados son del número de los mejores patriotas, y si descamisado fue sinónimo de patriota ¿Quién duda que los electores son descamisados?*³⁴⁶”

La dispersió de les fonts complica l’anàlisi d’aquella societat secreta –com també de totes les altres–, però aquesta és una història que està per fer, encara són molt escasses les recerques sobre aquestes. La *sociedad del anillo* fou investigada des de la perspectiva madrilenya per Albert Dérozier³⁴⁷, però les seves dades sobre la seva transcendència són escadusseres; només esmenta com a socis a Vicente Sancho, Cap polític l’estiu de 1822, i Salvador Manzanares, tresorer de l’exèrcit. La seva condició de socis *del anillo*, tingué una relació molt estreta amb els càrrecs polítics i militars que desenvoluparen al Principat. L’adscripció categòrica a una o altra societat secreta és impossible d’assegurar, perquè sempre l’historiador s’apropa aquelles organitzacions

³⁴⁴ Carta de Buenaventura Carlos Aribau a Félix Torres y Amat, 26 d’abril de 1822, reproduïda per FERRER, ANTONI LLUC (1987)

³⁴⁵ *Diario de la ciudad de Barcelona ó sea El Eco de la Ley*, núm. 125, 2 de setembre de 1822, p. 4

³⁴⁶ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 186, 8 de desembre de 1822, p. 499

³⁴⁷ DÉROZIER, ALBERT (1965): “L’histoire de la Sociedad del anillo de oro pendant le triennat constitutionnel 1820-1823: la faillite du système libéral” *Annales Littéraires de l’Université de Besançon*. Vol. 72, Paris, pp. 9-54

més o menys clandestines de manera indirecta, i la contrastació de les fonts esdevé cabdal. El diari exaltat la *Voz del Pueblo* –com he esmentat abans– denuncià els membres de la *sociedad del anillo*, però es referí a V. Sancho de manera elogiosa, gairebé considerant-lo un dels seus. La complicitat de Salvador Manzanares amb el moviment liberal exaltat barceloní, aflorà quan se'l acusà de ser membre de la societat secreta que divulgà la “*Constitución de los libertadores del género humano*” i es defensà d'aquell atac des de la tribuna de la tertúlia patriòtica. També fou un dels editors³⁴⁸ del *Indicador Catalán*, un dels diaris que més es prodigà en els atacs als *anilleros*. Cap dels arguments exposats invalida la possibilitat que tots dos militars formessin part en algun moment o altre d'aquella societat secreta, ara bé, relativitza la capacitat de la societat per cohesionar i dirigir les accions dels seus socis.

La present recerca només pretén obrir camí perquè futures investigacions abordin l'anàlisi de les societats secretes des d'una perspectiva més complexa i no pretenguin immobilitzar una realitat política que durant el Trienni canvià permanentment. Cal tenir en compte que tots els ciutadans que ocuparen càrrecs polítics, militars o a l'administració, sobrevisqueren als vaivens polítics adaptant-se a la situació que els tocava viure, i habitualment ho feren apropant-se a les xarxes de poder. Des de la fi de l'epidèmia i fins a mitjans d'estiu de 1822, la “*sociedad del anillo*” gaudia de poder. Mentre les fonts per a l'anàlisi d'aquelles societats secretes siguin els informes policials i els articles de premsa, caldrà anar amb peus de plom. La recerca ha d'afrontar vells reptes des de noves perspectives i noves fonts, i la investigació en arxius personals de coetanis als fets pot ajudar a escatir, quins foren els mecanismes d'afiliació de les societats secretes, de quina manera es relacionaven els seus membres, quina era la cohesió interna d'aquesta, i resoldre un llarg rosari d'incògnites.

El gabinet de lectura del palau de la virreina només fou el recurs ideat pel moviment liberal moderat per poder reunir-se sense subvertir la legalitat emmirallant-se amb altres institucions semblants de Madrid, com ara el *Ateneo Español*. En aquell espai de sociabilitat es teixí una malla política destinada fonamentalment a ocupar els càrrecs públics i polítics designats per les institucions del municipi i la província. El gabinet de lectura, de març a setembre, fou el centre d'aquella xarxa, però hi havia d'altres nòduls en els quals s'ordiren estratègies polítiques i personals; encara que la majoria eren espais de sociabilitat informals: tertúlies en domicilis, redaccions de diaris,

³⁴⁸ GIL NOVALES, ALBERTO (1991): *Diccionario Biográfico del Trienio Liberal*. Tecnos. Madrid, p. 405

etc. La “*sociedad del anillo*” arribà a la ciutat Comtal de la mà de militars, membres de l’administració i càrrecs polítics designats des de les Corts. Aquella societat secreta nascuda a Madrid s’estenia com una bassa d’oli per arreu del territori espanyol, i el gabinet de lectura fou la seva plataforma política a Barcelona, des d’on va poder créixer i organitzar-se fent nous adeptes. Les clientele polítiques enfortiren la *sociedad del anillo*, i els seus membres alimentaven la percepció entre els ciutadans que el sistema constitucional necessitava una reforma en un sentit moderat, per temperar els impulsos dels liberals més revolucionaris, que podien provocar una subversió de l’ordre social. Aquells anhels de reforma política moderada es concretaven en el projecte polític d’introduir una segona cambra que havia d’evitar els excessos dels legisladors, que massa sovint, donaven una embranzida amb les seves decisions i omissions als moviments polítics més revolucionaris. A Barcelona n’hi havia prou en recordar el que havia succeït de novembre de 1821 a febrer de 1822: la ciutat era a mans dels liberals exaltats.

2.17 LA TERTÚLIA PATRIÒTICA D’ABRIL DE 1822

La cruenta i desmesurada repressió contra el coronel Costa i els seus homes despertà les pors dels ciutadans, i ningú gosa posar en entredit aquelles accions fins forces setmanes després. Els liberals exaltats atemorits, expressaren les seves queixes a través dels diaris de fora del Principat, en els que revelaven la persecució i la coerció que duïen a terme les autoritats:

“No se puede escribir y hablar, pues todo papel que no está acorde con las ideas de los que gobiernan, se denuncia; los cafés y demás sitios públicos están llenos de espías. Toda nuestra esperanza estriba en los padres de la Patria y en la ilustrada diputación de Cataluña³⁴⁹.”

El temor es perllongà durant dies, i els rumors persistiren, però la tranquil·litat es restablí a la ciutat com li explicava Antonio Canals al baró de Castellet:

“unión, y paz que es lo que debemos desear, pues en ésta por el presente lo hay, y dicen que desde que está preso Costa, y sus secuaces. Jamás ha habido un día de rumores siquiera³⁵⁰.”

³⁴⁹ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 274 “*Independiente*, núm. 125. El artículo está fechado en Barcelona, a 27 de febrero”

³⁵⁰ APBC. Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 27 de març de 1822 carta d’Antoni Canals al baró de Castellet.

Quatre dies després, el mateix A. Canals en una altra carta al baró, li explicava que la instal·lació de la nova tertúlia patriòtica que s'estava preparant a Barcelona, ajudaria a asserenar els ànims i apaivagaria el ressò de les opinions dels agitadors:

“aquí dios nos de paz y tranquilidad, pues esta junta que nuevamente se esta instalando, puede influir mucho en la tranquilidad... Pues son los principales de la ciudad, para rebatir cuanto papel sea contrario, y alborotador de estas juntas patrióticas³⁵¹.”

La reobertura de la tertúlia patriòtica havia de facilitar la conducció de l'opinió dels ciutadans, i no deixà en mans dels agitadors de cafè, taverna i milícia, aquella tasca. Les autoritats polítiques concebien les tertúlies com la prolongació de les juntes i per tant era allà on s'havien de combatre les opinions més revolucionàries, evitant que s'expandissin entre els sectors més populars del liberalisme. La tertúlia patriòtica era un espai de sociabilitat obert –tot i les restriccions– i les autoritats polítiques la necessitaven per controlar les passes dels liberals més abrandats, ja que les permetia preveure la direcció política en la que apuntaven. Mentrestant, el moviment liberal exaltat la utilitzava per propagar amb prudència les seves opinions, i denunciar les infraccions de la legalitat que cometien les autoritats polítiques.

En algun dels deu dies que separen el 27 de març del 7 d'abril, s'inaugurà la tertúlia patriòtica sense grans celebracions. Ben poques sessions s'havien pogut celebrar-s'hi, quan en la reunió del diumenge 7 d'abril de 1822, com narra A. Gil Novales:

“al referirse un individuo a la causa del coronel Costa, un grupo de gentes se echó sobre el orador y un miliciano lo hirió con su sable³⁵².”

El tumult sortí de l'església del convent dels trinitaris per ocupar la Rambla, quan arribà la nit, l'agitació s'havia endut la vida d'un ciutadà. A. Canals responsabilitzà d'aquesta mort als partidaris del captiu Costa:

“el domingo hicieron suavemente (que ha muerto) a un pobre, injustamente, y creo se les sigue sumaria, y todo se reduce en el partido de Costa que si el gobierno no toma alguna providencia pronto, temo algún mal resultado³⁵³.”

Les exigències de Canals encarnaven les pors dels sectors benestants de la ciutat, que foren escoltades pel consistori municipal, quan demanà al Cap polític el tancament

³⁵¹ APBC. Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 23 de març de 1822 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet.

³⁵² GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 274

³⁵³ APBC. Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 10 d'abril de 1822 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet, núm. 2

de la tertúlia: “*Pero los patronos de la ciudad siempre nos han favorecido, a pesar, que éstos siempre es un número de poca gente que no son bastantes para perturbaros nuestra tranquilidad*”³⁵⁴.” J. M. Munárriz accedí a les peticions dels representants municipals, i ordenà clausurar la tertúlia el 9 d’abril. Aquell dia els tertulians havien d’oficiar una nova reunió, i com se’ls barrà l’accés al convent, es congregaren a la rambla, i s’encengueren les passions quan algú exigí que també es tanqués la *sociedad del anillo* establerta al palau de la virreina. En previsió d’aldarulls, el Cap polític es reuní amb el Capità general i els responsables militars de la guarnició de Barcelona, per si s’havien adoptar mesures d’ordre públic: “*con todo ayer el capitán general tuvo Junta de generales en Palacio, que salieron a las 5 de la tarde*”³⁵⁵.” La calma tensa regnà aquell vespre però durà pocs dies.

Encara no feia una setmana del tancament de la tertúlia, quan uns tres cents jornalers assaltaren el palau de la virreina buscant indicis que incriminessin el gabinet de lectura barceloní amb la *sociedad del anillo*, però no aconseguiren trobar res. Els assaltants eren partidaris del coronel Costa, tant milicians com ciutadans en general, que com deia A. Canals, no estaven disposats a passar per l’adreçador, i conformaven un petit col·lectiu polític unit al voltant de la figura del coronel Costa:

“*los revolucionarios no quieren ceder como que ya se distinguen los del partido de Costa con un lienzo blanco en el Morrión y una cinta verde y otros blanca que dice viva l’avi pero éstos son un número muy corto*”³⁵⁶.”

A finals d’abril la calma tornà a Barcelona, i les autoritats convertiren a Joaquín Jordi en el cap de turc que necessitaven. Ell era un dels assaltants, però sobretot era un impressor i llibreter barceloní, molt conegut per vendre el *Zurriago*³⁵⁷, la *Tercerola* i altres periòdics radicals madrilenys, i perquè publicà els diaris liberals més radicals de la ciutat: *Miscelánea liberal o el redactor del pueblo* i *Voz del Pueblo*. L’atac al gabinet de lectura el portà a la presó de la ciutadella, i a partir de llavors J. Jordi fou observat amb lupa per les autoritats polítiques i judicials, com ho explica Braio en un article publicat al *Indicador Catalán*:

³⁵⁴ Ídem

³⁵⁵ Ídem

³⁵⁶ APBC. Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 20 d’abril de 1822 carta d’Antoni Canals al baró de Castellet

³⁵⁷ *El Zurriago*, núm. 48 “*Nota. Este periódico se publicará de cuando en cuando, y por ahora no tiene día fijo. El precio de la suscripción es de 12 rs. por cada trece números. A los señores que se abonen en Madrid se les llevará á su casa: a los de fuera de la Corte se les remitirá por el correo. Se suscribe en la librería Esparza, calle de la concepción Gerónima; y se vende en las de Paz, Brun, Sanz, Villa, Munitria, Alonso, Antoran. En Sevilla en la de Bernad; En la de Cádiz en la de Picardo; En Jaen en la de Carrion; y en Barcelona en la Yordy.*”

“el patriota Jordi, que hallándose preso por el atrevimiento de haber profanado el santuario del Gabinete de... lectura de casa la Virreina del Perú, donde es fama se reunía la abominable sociedad del Anillo, recibió unos ejemplares del periódico titulado La Tercerola no recuerdo que número, pero sé que era uno en que los editores se atrevieron a decir algo de lo mucho que se podía decir del Excmo. Sr. Comandante general (que fue) e este distrito D. Joaquín Ruiz de Porras, y sin embargo de que al buen Jordi nada atañía más que vender aquellas tercerolas en comisión, lo sacó de la cama y de la Cárcel el Dr. Marques entre doce y dos de la noche y acompañado de su hijo, lo llevaron a su casa, le tomaron declaraciones y al muchacho aprendiz, y prohibiendo la venta de las referidas tercerolas, lo volvieron al calabozo³⁵⁸.”

Els incidents a Barcelona i el ressò d'unes noves Corts contràries al govern, i que no dubtaven en manifestar les seves discrepàncies, provocaren un sobtada transformació del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* que s'apropà a la societat secreta de la *comunería* abandonant els *anilleros*. El malestar de B. C. Aribau –redactor d'aquell diari fins llavors–, quedà palès en la carta que envià al seu amic, F. Torres y Amat, que he reproduït anteriorment. Al cap d'unes setmanes, a finals de maig de 1822, apareixia a les pàgines del diari un article signat per “*el exaltado en este sentido*” en el qual advertia que aquella “*Constitución de los Caballeros Comuneros*” era un pamflet incendiari distribuït pels *anilleros* amb l'única intenció de generar més discòrdia entre els liberals barcelonins, i ho comparava amb els problemes que se'n derivaren de la publicació de la “*Constitución de los libertadores del género humano*” el mes de febrer anterior:

“Hace algunos días que se decía entre los llamados descamisados (a que tengo el honor de pertenecer), que la grande Asamblea del Anillo establecida en la corte había remitido a sus consocios de esta capital un papelote, inventado por sus indecentes escritores asalariados, titulado, Constitución de la confederación de Caballeros Comuneros. Asegurábase que con este motivo se habían reunido en sesión extraordinaria todos los ensortijados, para tratar el modo de darle publicidad a este folleto, y dicen que no faltó quien pronosticase que de hecho iba a producir los mismos efectos que la Constitución de los Libertadores del género humano, origen de los males que lloró la Patria en el año catorce, cuando la dio a la luz la Atalaya de la Mancha, y causa motriz de las facciones y partidos en que se halla envuelta nuestra Cataluña en el día.”

L'articulista, unes frases més enllà manifestava les seves divergències amb aquell pamflet que considerava absolutament apòcrif, perquè caricaturitzava i ridiculitzava als *comuners*:

“pero contra nuestras esperanzas hemos visto que aun se apetece más desunión entre nosotros que no sólo se da al público esta apócrifa Constitución

³⁵⁸ *El Indicador Catalán*, núm. 212, 30 d'agost de 1822, p. 941

para dividir más las opiniones y para prevenir los ánimos de los incautos contra los liberales, sino que se ha querido llevar la obra hasta su colmo con las ridiculísimas y mal insertas notas que sus autores le han puesto: notas insulsas y chabacanas a la verdad, pero al mismo tiempo las más alarmantes para alucinar al vulgo sencillo contra los ciudadanos, que ahora con el título de comuneros, y antes con el de republicanos, y siempre con el de anarquistas han designado los Censores, los Imparciales, y otros, que no tienen inconveniente en confesarse que pertenecen a la anillada hermandad del ni más ni menos³⁵⁹.”

Les noves circumstàncies polítiques afavoriren l'extensió de la *comunería* a Barcelona, primer es reflectí en els sectors populars i després fou el torn dels que maldaven per acomodar-se a la nova situació. El *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* representant d'aquests darrers, va virar suaument de rumb per adaptar-se al sentir de les Corts i a les noves autoritats del Principat. El món popular veié en l'expansió de la *comunería* un instrument més per augmentar la seva participació política, expressant la seva opinió a través d'un nou setmanari polític, la *Voz del Pueblo*. Aquella doble vessant de la *comunería* aparegué gairebé des del primer dia, i conviurà sense masses tensions fins la tardor de 1822, quan la proximitat als òrgans de poder sembrarà la divisió que recolliran a començaments de febrer de 1823. La historiadora Marta Ruiz Jiménez³⁶⁰ ha explorat el funcionament, l'organització i la repressió d'aquella societat secreta, posant de relleu l'escissió interna que s'inicià en el moment àlgid de la *comunería*, quan capitalitzà la victòria contra el cop d'estat del 7 de juliol, i que finí quan entraren alguns representants de la *comunería* més acomodaticia al govern, el febrer de 1823. La recerca de M. Ruiz Jiménez posa al descobert, com aquella societat secreta arrossegà el liberalisme popular en algunes províncies espanyoles, conferint-li unes trets revolucionaris propis. La fortalesa del liberalisme revolucionari barceloní provocà l'efecte invers: els comuners maldaren per beneficiar-se'n, però sense aconseguir-ho del tot, per l'ascendent que tenien sobre aquell la milícia i les lògies *paramaçòniques*³⁶¹ més revolucionàries. La investigació sobre la *comunería* a Catalunya encara està per fer, els estudis de M. Ruiz Jiménez aporten poquíssimes dades sobre aquesta al Principat, i la principal recerca sobre el Trienni a Catalunya, feta

³⁵⁹ *Diario Constitucional Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 146, 26 de maig de 1822, p. 2-3

³⁶⁰ RUIZ JIMÉNEZ, MARTA (2007): *El liberalismo exaltado*. Fundamentos. Madrid; RUIZ JIMÉNEZ, MARTA (2000): "La Confederación de Comuneros Españoles en el Trienio Liberal (1820-1823)" *Trienio*, núm. 35, pp. 155-186; i RUIZ JIMÉNEZ, MARTA (2000): "Fuentes documentales y bibliográficas para el estudio de la Confederación de Comuneros durante el Trienio Liberal" dins FERRER BENIMELI, J. A. *La masonería española en el 2000. Una revisión histórica. Vol I. IX Symposium Internacional de Historia de la Masonería española. Segovia del 18 al 22 de octubre de 2000*. Centro de Estudios Históricos de la Masonería Española. Zaragoza.

³⁶¹ Aquest concepte ha estat tractat en el primer capítol d'aquesta investigació.

per R. Arnabat³⁶² tampoc proporciona masses valoracions. Les futures anàlisis sobre aquella societat secreta a Catalunya, hauran de cercar noves fonts documentals produïdes, tant durant el Trienni, com en els processos de purificació endegats durant la repressió absolutista de la Dècada Ominosa. La contrastació d'aquella documentació en la dinàmica política local i provincial permetrà comprendre millor, quina fou la incidència de la comuneria entre els ciutadans i en els òrgans de poder polític catalans. Aquesta nova línia d'investigació permetrà aprofundir en el coneixement del'abast de la societat secreta dels comuners, alhora que revitalitzarà l'anàlisi sobre el liberalisme radical i la seva incidència en el procés de revolució liberal.

2.18 LA TERTÚLIA PATRIÒTICA DE JUNY DE 1822

El 8 de maig de 1822 prenia possessió el nou Cap polític de la província de Barcelona Vicente Sancho. Aquest havia substituït a J. M. Munárriz, que tot i la seva voluntat de dimitir després de l'afer Costa, havia hagut de perllongar-se en el càrrec i fer la transició durant la divisió provincial de Catalunya en quatre províncies. Durant la primera legislatura a Corts, V. Sancho fou diputat per València i a la cambra es forjà la fama de liberal exaltat quan s'hi discutí la reforma de les ordes religioses regulars:

“Para ser hijo de Marte tiene unas entrañas tan compasivas y tan humanas, que se deshace y se desvive al revés de otros guerreros por procurar la libertad, propiedad, seguridad, y toda comodidad posible a las infelices monjas y frailes, de quien se solía decir antes que no eran prójimos. Es muy exacto en sus juicios, y generalmente claro en sus discursos: habla poco, a tiempo, y a menudo. (...) No tiembla a nadie, ni teme nada, porque tiene ya muy bien echadas sus cuentas. No tiene asiento fijo, ni repara en eso como algunos señores compañeros, que hay algunos que así disputa el suyo como luneta abandonada, y la defienden contra griegos y troyanos³⁶³.”

El seu nomenament com a Cap polític fou la seva gran oportunitat per corroborar la seva vàlua política i pensà acreditar-la expurgant de la província els reialistes – contraris a la Constitució i a la revolució–. Precisament l'11 de maig de 1822, el Capità general interí sortí de la ciutat per combatre els reialistes.

La fama d'abrandat liberal precedia a V. Sancho, i els liberals exaltats reberen amb una alegria continguda el seu nomenament. El temptejaren traient al carrer un nou setmanari, la *Voz del Pueblo*, de característiques semblants al *Zurriago* que s'imprimia a Madrid. El nou setmanari anava adreçat als sectors més populars del liberalisme

³⁶²ARNABAT MATA, RAMON (2001a) pp. 142-3

³⁶³ *Condiciones y semblanzas de los Diputados de Cortes para legislatura de 1820 – 1821*. Madrid. Imprenta de D. Juan Ramos y compañía, 1821. pp. 91-2

barceloní, emprava un to irònic i còmic, era bilingüe, i tenia un preu més accessible i popular. El nou periòdic l'imprimia J. Jordi –distribuïdor de la premsa radical madrilenya i molt vinculat al primer regiment de la milícia–, i sortia un parell de cops la setmana. La *Voz del Pueblo* no topà amb l'oposició del Cap polític, i la resta d'autoritats no s'hi atreviren. L'èxit d'aquella iniciativa féu més fàcil la instal·lació d'una nova tertúlia patriòtica a Barcelona. A partir d'aquí tot són incògnites. Com es gestà? Qui hi havia al darrera? Ho sabia el Cap polític? Comptà amb la seva aprovació? Aquestes només algunes de les preguntes que manquen resoldre encara. L'historiador A. Gil Novales³⁶⁴ apunta algunes vaguetats que el porten a afirmar que la tertúlia reobrí les seves portes a mitjans d'abril, però cap d'elles l'he pogut corroborar amb evidències d'altres fonts.

Aquell mes de maig la capital catalana anirà buidant-se gradualment de militars, que es destinaran a combatre els facciosos. Tres setmanes després, els rumors d'un esclat revolucionari a Barcelona s'intensifiquen:

“Estos desgraciados profetas que no han cesado de repetir y aun repiten que los exaltados preparaban una ruidosa asonada en Barcelona, que para verificar deseaban la salida de la tropa, están rabiosos (...) porque van al virtuoso nacional voluntario y de la ley abandonan sus talleres para hacer con la más escrupulosa observancia el servicio militar³⁶⁵.”

Aquell clima enrarit provocà una exaltació de les passions que preocupà als *indicadores*, i des del seu diari alertaren sobre els errors que imperaven entre els liberals apassionats de la ciutat:

“En la borrasca de las revoluciones no basta la voluntad para obrar con acierto; es además necesario el estudio de los hombres y de las cosas y de la meditación de todos los actos: el mismo que cree en un momento estar ejerciendo uno de virtud, está tal vez cometiendo un crimen, y profana el mismo grito de Constitución que da. Culpa de esto son generalmente las pasiones, cuyo imperio es incompatible con el reinado de las leyes; y a aquellas atribuimos cuanto ocurre de muchos meses acá: por pasiones se mueve una persecución injusta; por pasiones resisten ilegalmente las consecuencias de ella; por pasiones se comete tal vez mañana una imprudencia, y por pasiones nos degollaremos acaso un día unos a otros. Mas decimos; puede suceder que todos creamos que obramos bien cuando, mirada la cosa filosóficamente, no haya uno solo tal vez que deje de ser criminal³⁶⁶.”

Els *indicadores*, després de l'experiència de l'abril anterior, havien decidit moderar un discurs que havia agreujat les desavinences entre els liberals barcelonins, i

³⁶⁴ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) pp. 274-5

³⁶⁵ *Diario Constitucional Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 146, 26 de maig de 1822, p. 3

³⁶⁶ *El Indicador Catalán*, núm. 142, 5 de juny de 1822, p. 604

havia adobat les consciències dels ciutadans per la irrupció de les lluites entre les societats secretes que s'estenien per Barcelona.

L'atmosfera de la ciutat estava tan carregada, que els milicians del cinquè i el sisè batalló, s'enfrontaren durant la processó de Corpus i el Cap de la milícia, A. Gironella, només aconseguí calmar els ànims, ordenant que es retirés la companyia del sisè batalló de la processó³⁶⁷. Dos dies després, l'11 de juny de 1822, un rumor corria com la pólvora. Volien embarcar al coronel Costa cap a Mallorca, i ràpidament es reuniren milicians i ciutadans –uns 500 aproximadament segons el dietari de Mateu Crespi³⁶⁸– i formaren una comissió de representants que s'encaminà cap a al palau reial, on residia el Cap polític, per demanar-li el trasllat de Costa “*dentro de la ciudad en el paraje que tuviesen a bien colocarlo porque a la torre de la Ciudadela iba a caer enfermo por ser húmedo y mal sano*”³⁶⁹. La comissió la integraven 7 milicians del primer regiment i un dels defensors de Costa: “ *fueron el Capitán Francisco Carbonell y Francisco Javier Sarret, el Teniente Manuel Ribas, el Subteniente Francisco Raul, el Sargento Agustín Vila, el Cabo Victo Gibert, el soldado Mariano Bosch y Renart, el defensor D. N. Canellas y un ayudante de plaza*”³⁷⁰ i abans de trobar-se amb el Cap polític, s'hi afegiren els representants de les autoritats polítiques –segons informa el periòdic radical la *Voz del Pueblo*– que eren tres regidors de l'ajuntament: Juan Sagarra³⁷¹, José Valentí³⁷² i Jaime Esteve y Claramunt³⁷³, i dos diputats provincials: Antoni Gironella i José Casajemas.

Un altre cop la plaça de la Constitució era plena de milicians que esperaven quina era la reacció del Cap polític, que no li quedà altre opció que cedir a les demandes

³⁶⁷ Dietari de Mateu Crespi, 9 de juny de 1822. p. 51 “*Esta tarde ha habido una pendencia con el 5º y 6º Batallón de la MNV el motivo fue que inadvertidamente pasaron orden a los dos batallones para que pasase una compañía por acompañar a Jesús Sacramental en la procesión de Corpus de la Iglesia parroquial de Santa María del Mar, aquí tuvieron grandes disputas los individuos de ambos batallones en que acudieron varios Jefes y dieron parte al Comandante general de milicias D. Antonio Gironella que inmediatamente se presentó en persona y mandó que se retirase la compañía del 6º por se avisada inadvertidamente.*”

³⁶⁸ Dietari de Mateu Crespi, 11 de juny de 1822, p. 51

³⁶⁹ Ídem, p. 52

³⁷⁰ Ídem, pp. 52-3

³⁷¹ *Voz del Pueblo*, núm. 13, 12 de juliol de 1822, p. 10 “*Juan Sagarra. Regidor lego, hacendado (...) Es enemigo de pasteleros y anillistas y tan justo y benéfico que sin conocer de trato al coronel Costa, fue otro de los 5 beneméritos ciudadanos que se ofrecieron por fiadores (...) para que se le pudiese trasladar de la torre de la Ciudadela al vivac del 1º Regimiento.*”

³⁷² *Voz del Pueblo*, núm. 13, 12 de juliol de 1822, p. 11 “*Jaime Esteve y Claramunt. Regidor lego, comerciante (...) los amigos del orden le miran no con muy buen semblante por ser exaltado. Va siempre con el chaleco abrochado porque no se le repare que no lleva camisa; y a fe que no es por falta de dinero para comprarlo, pues le ofreció prestar la fianza por Costa.*”

³⁷³ *Voz del Pueblo*, núm. 13, 12 de juliol de 1822, p. 12 “*José Valentí. Regidor lego, fabricante de pintados (...) Se ofreció de fiador al descamisado Costa.*”

d'aquella junta. A les set de la tarda, els milicians comissionats pel primer regiment, el defensor de Costa, un dels ajudants del Cap polític, i el diputat provincial i Cap de la milícia A. Gironella, enfilaren cap a la ciutadella per traslladar el coronel Costa, des de la Torre on era, fins a la seu del primer regiment de la milícia. El captiu arribà a la Rambla amb la posta de sol, i ja era negra nit quan l'escortaren en la seva visita al Cap polític i al Governador militar de la plaça.

El cònsol del regne de Sardenya, quan explicava aquells esdeveniments a l'ambaixador a Madrid i remetia copia al secretari d'afers exteriors a Torí, feia especial èmfasi en la pressió que exerciren els milicians partidaris de Costa sobre els seus companys, falsejant el consentiment del Capità general. El cònsol també disculpava la cessió que feren el Cap polític i el Governador militar, quan accediren a traslladar al coronel Costa, argumentant que era la manera d'evitar un desordre públic més greu que podria degenerar en un assalt de la ciutadella:

“Ecsendosi opposte le Autorità che non credevano di essere autorizzate a far luogo alla dimanda di Miliziani, incomincio una certa effervescenza che suole essere preludio di disordini. Allora per accontentare la parte del popolo che si mostrava inquieta sa pubblicato un avviso dicendo, essersi spedita una stafetta a Tarragona onde averne il consetimento del Comandante generale che trovassi co li ma impazienti e detti miliziani ed altri della plebe di avere fra loro il Sig. Costa, i privo il governo di forza per contrarrestari, poi che il servizi del resto della milizia o guardia nazionali era cosa pericolosa, e mostrandosi d'altra parte i detti partidari minacciosi all'armi in mano al cospetto delle autorità e contro un Piccheto di 25 soldati del Regimento di Soria che era stato porte avanti il Palazzo del Capo Politico, e che si dovette levare immediatamente disposti conche a tentare un asatto alla Cittadella permise il governatori di questa Piazza che il Sig. Costa fosse trasportato da quel castello al Bivacco del 1° Regimento sudetto, ciò chi ebbe luogo alle 9 circa della sera fra gli luviva di detti miliziani e di molta plebe³⁷⁴.”

Mentrestant, la gresca envaïa la Rambla i el Cap polític enviava correus urgents a la guarnició i al Capità general, perquè tornessin a la ciutat. Durant tres dies el Cap polític rumià i preparà la seva resposta, tot esperant l'arribada de la tropa. El 15 de juny de 1822, el regiment d'Aragó entrava a Barcelona i quan va rebre la notícia V. Sancho donà a la impremta del govern provincial l'edicte repressor que havia de constrènyer als milicians a la seva autoritat. El Cap polític, amb l'amenaça de l'exèrcit, podia reprimir sense temors els desordres dels darrers dies. Podia clausurar la tertúlia patriòtica i prohibir que se'n obrís cap altre sense la seva autorització, també desarmar el primer

³⁷⁴ AST. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 12 giugno 1822. Hi ha una còpia amb algunes petites diferències d'estil en ASDR. Busta 33. Barcellona.

regiment i impedir que els milicians es reunissin, o es passegessin d'uniforme quan no estaven de servei:

“1º La tertulia patriótica establecida en el suprimido convento de Trinitarios descalzos, se cerrará desde este día, y ni ésta, ni otra que se intente establecer, se abrirá sin mi conocimiento. 2º Ningún individuo de la milicia nacional de esta capital podrá llevar el uniforme, fuera de los actos de servicio. 3º Ningún cuerpo de milicias, ni parte de él, podrá reunirse sin orden o permiso de sus respectivos jefes, que lo pondrán en mi conocimiento con anterioridad. 4º Los individuos, sea cual fuese la clase a que pertenezcan, que se reúnan con armas, sin orden o permiso de la autoridad competente, serán tratados como perturbadores del orden público y juzgados con toda la severidad de las leyes. Barcelona, 16 de junio de 1822.³⁷⁵”

Aquell 16 de juny, després de fer-se públiques les ordres del Cap polític i quan queia la nit, ocupà la ciutat el Capità general interí, J. Ruiz de Porras, amb el regiment de Saragossa, part del de Cantàbria i l'artilleria, a peu i a cavall. La tropa no entrà als quarters de Barcelona, i esperava ordres amenaçadorament. El Capità general, després de parlar amb el Cap polític, ordenà a una trentena d'homes que retornessin a Costa al calabós de la torre de la ciutadella. Els milicians aquella nit no gosaren resistir-se, i els soldats s'endugueren a Costa del principal del primer regiment, sense cap mena d'entrebanc. A les tres de la matinada, la tropa cansada després d'haver caminat 30 milles, marxava cap als quarters de la ciutat. El cònsol sard detallava les mesures repressives contra la milícia i la tertúlia patriòtica. El representant sard, al costat de la paraula tertúlia i afegia entre parèntesi el terme “*convenzione*” per definir-la; aquell mateix aclariment apareixia quan emprava la paraula junta, equiparant ambdós conceptes. Significativament, el cònsol, malgrat el predomini dels liberals exaltats, no equiparava aquell espai de sociabilitat amb els clubs polítics, sinó amb les òrgans de representativitat política *parainstitucionals*. El 19 de juny, el cònsol remetia aquest informe al seu ambaixador i al secretari d'afers exteriors a Torí:

“Per disposizione del Sig. Capo Politico di questa Provincia entro il 15 in città il reggimento d'infanteria di Aragona, e nella mattina del successivo giorno 16 venne dal sudetto Sig. Capo pubblicata un'energica proclamazione nella quale condannando gli avvenimenti dell'11 ed attribuendoli ad un piccolo num di miliziani e ad alcuni pochi individui del popolo, ordinó che venisse chiuso lo stablmento della cosi detta Tertulia (Convenzione) patriotica, che nesun individuo della milizia potese usare dell'uniforme, ecceto negli atti di servizio e che non se ne potesero riunire i copri, senza permeso ed ordine di rispettivi loro comandanti previa intelligenza del lodocto Sig. Capo ec. ec. All'imbrunir della notte del giorno stesso entró in questa citta l'Eccelentismo Sig. Comandante

³⁷⁵ *Diario de la ciudad de Barcelona ó sea El Eco de la Ley*, núm. 48, 17 de juny de 1822, pp. 3-4

generale del Distretto procedente da Tarragona, accompagnato dal 1° Batallaglione del Reggimento infanteria di Saragozza da parte di quello di Cantabria, dall'artiglieria a piedi ed a Cavallo che era sortita in persecuzione di malcontenti e dal Reggimento di Cavalleria di Pavia, e ne il prelodato comandante generale si direse al suo Palazzo ne la truppe presero quartiere finche il riferito Sig. Colonello Costa fose nuovamente alla Cittadella ciochè ebbe luogo alle 11 ½ circa della notte senza che la pubblica quiet forse menomamente turbata e verso le tre ore doppo mezza notte si ritiro S. E. e la truppe stanche a ingione della lunga tuppa di 30 miglia e più che avevano in quel giorno steso sostenuta, sneza che gia piu occorso nulla di notabile³⁷⁶.”

Durant la setmana següent, la repressió continuà i les autoritats la focalitzaren sobre la milícia, que fou purgada de tots els individus sospitosos, llevaren els jornalers, els menors, els criats, els sense ofici, els desobedients i els que havien pres part en els fets de l'11 de juny, com li explicava per carta Juan Amat –antic síndic de la ciutat abans del revolució de 1820– adreçada al baró de Castellet:

“Se está haciendo un expurgo general de estos cuerpos de milicianos voluntarios. Quedan fuera de ellos todos los que no tengan 18 años de edad: los que sean meros jornaleros; los que se animaron el día 11; los que no gocen de los derechos de ciudadano; los que hayan tenido mala conducta, y la conserven aún; los que no prometan nuevamente, obedecer a las autoridades.³⁷⁷”

La recerca sobre les purgues de la milícia encara es troba a les beceroles i encara manca molt per conèixer.

La contundència de l'acció repressora fou atribuïda únicament i en exclusiva a J. Ruiz Porras, i els liberals exaltats en deixaren al marge el Cap polític, qui era considerat un liberal arrauxat o “descamisado” més. La *Voz del Pueblo* publicava sobre ell –a començaments de juliol de 1822– les següents paraules:

“Ni una hilacha siquiera de camisa lleva (...) Comprometido más que Riego, pues los frailes no perdonan y a fe a fe que lo pillaban, sin el apoyo de los buenos, herviría, como hay Dios, en las tinajas de madana la Inquisición³⁷⁸.”

Tot el contrari succeí amb el Capità general interí, qui fou jutjat amb severitat fins al punt que el diputat provincial José Cortés intentà que la diputació barcelonina aprovés una petició dirigida a les Corts, en la qual es demanaven responsabilitats a J. Ruiz Porras pels fets del 16 de juny. No se'n sortí:

³⁷⁶ AST. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 19 giugno 1822. Hi ha una còpia amb algunes petites diferències d'estil en ASDR. Busta 33. Barcellona

³⁷⁷ APBC. Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 22 de juny de 1822 carta de Joan Amat al baró de Castellet

³⁷⁸ *Voz del Pueblo*, núm. 11, sense data però posterior als fets del 16 de juny, probablement el 5 de juliol de 1822

“Cortés se hubiera llevado la palma si propone a la diputación y consigue que se hubiese despachado un extraordinario a la corte por las ocurrencias del 16 de junio, pero se sabe que no olvida tratar de si debe pedirse la responsabilidad contra el general Porras³⁷⁹.”

Malgrat les crítiques vessades per la *Voz del Pueblo*, qui portava la batuta en la desqualificació de les accions del Capità general interí era el *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*. A començaments de juliol de 1822, el relleu a la Capitania general ja s’havia fet efectiu i el lloc de J. Ruiz Porras l’ocupà Francisco Javier Ferraz, qui llegí a les pàgines d’aquells diaris exaltats –l’historiador R. Arnabat³⁸⁰ els ha considerat òrgans comuns–, furibunds atacs contra el seu predecessor. La indignació per l’actuació de J. Ruiz Porras era desbordant, i arribà a comprometre l’opinió que els liberals exaltats tenien sobre el monarca, perquè equiparava el seu comportament com a rei constitucional, amb el que tingué quan era rei absolut. Per aquells liberals exaltats, l’aprovació de l’acció de l’antic Capità general era comparable amb la ratificació de les sentències de mort de Lacy i Porlier; per tant implícitament no hi havia diferències entre el monarca constitucional i l’absolut. La premsa exaltada barcelonina exigia depurar responsabilitats, i en l’actuació de Ruiz Porras el 16 de juny, hi veia motivacions personals contra el coronel Costa:

“He leído con escándalo en los periódicos, que enterado el Rey del parte del Excmo. Sr. Comandante General de este 7º distrito, aplaude la fuerza y energía que desplegó el mismo gobernante en el día 17 para volver a la Ciudadela al Coronel Costa. Todo amante verdadero de la Patria, no puede menos de recordar los partes oficiales en que S. M. daba infinitas gracias por su comportamiento a los asesinos de Porlier y Lacy. Sí, S. M. dice que no hubo alteración pública por efecto de aquel movimiento, y recomienda a su querido mandarín que siga conservando el orden; pero en el oficio se confunde lo que se entiende por orden o por letargo político; jamás causa resentimiento público el degüello de millares de hombres en Constantinopla; pero la parte sana de Barcelona, los verdaderos amantes de la Patria, aquellos cuyos corazones se mantienen puros en medio de la corrupción todos creen que no por bien de la Patria ejecutó el comandante general la acción del 17 en la distinguida y benemérita persona del Coronel Costa, si no porque tal vez envidia las virtudes de este patriota a quien jamás sabrá imitar. Los hombres de bien, los amantes de las leyes se baten y exterminan a los agentes del absolutismo, y no persiguen a los liberales, y cuan diversa fuera la situación de Cataluña, si su Comandante general hubiera perseguido a los facciosos con la energía que trasladó a Costa del principal a la Ciudadela!³⁸¹”

³⁷⁹ *Voz del Pueblo*, núm. 22, 13 d’agost de 1822, p. 13 “*Semblanzas. José Cortés*”

³⁸⁰ ARNABAT MATA, RAMON (2001a) p. 142

³⁸¹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 186, 5 de julio de 1822, p. 3-4. Signat per “J. G. y V”

L'atac contra els actes de J. Ruiz Porras es desplegà des de tots els flancs i el *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* també denuncià els obstacles que havia de superar el nou Capità general, F. J. Ferraz, per les reiterades negatives del seu predecessor a donar-li la informació necessària per prosseguir les campanyes contra els facciosos reialistes. El diari l'acusava i exigia que es processés a J. Ruiz Porras i recaigués sobre ell tota la força de la llei:

“Se dice, no lo aseguramos, que el nuevo Sr. Comandante general al entregarse del mando, reclamó de su antecesor los estados de la fuerza armada que había en el distrito (...) y a todo se le contestó por el Sr. Porras, según dicen repetimos, que no podía entregarle nada: (...) ¿o este Sr. tenía aquellos datos y conocimientos, o no los tenía? Si carecía de ellos, es criminal por su descuido, por su dejadez, por su apatía, y por su desgobierno: Si los tenía, también es criminal; pues no comunicándolos a su sucesor, le exponía a dar los más desacertados pasos, comprometiendo su honor; y exponía a la provincia y a sus defensores a que fuesen víctimas de las facciones liberticidas; porque no pudiendo su sucesor trazar un plan sobre datos ciertos, por falta de noticias, dejaba a todo el mundo en la más grande confusión y aislamiento: de modo que no hay que darle vueltas; supuesta aquella contestación, resulta el Sr. Porras tan criminal, que le vindicta pública exige que inmediatamente se le forme causa, con lo cual saldrán los verdaderos culpados en el excesivo aumento de los facciosos en estas provincias, que han producido fatales consecuencias. (...) Venganza, clama ante la ley la sangre de tantos patriotas, y tantos ilusos, como se ha derramado: venganza, contra los que han tenido la culpa de vernos reducidos en el fatal estado en que nos vemos: venganza; y cuando la hayamos logrado, clamaremos con todo el ardor patrio que nos anima. ¡Viva la ley!”³⁸²

L'estiu de 1822 fou el més encès de tots els del Trienni. Els milicians i els ciutadans de Madrid sufocaren un intent de conspiració reialista que comptava amb la connivència del govern i dels sectors moderats de la cambra de representants. Mentre els madrilenys defensaven el sistema polític basat en la Constitució de 1812, a Barcelona els rumors sobre un intent dels exiliats piemontesos, napolitans i francesos, de creuar els Pirineus i proclamar emperador el fill de Napoleó, i restablir la Constitució de 1791, sacsejaven la ciutat. Quan els liberals barcelonins conegueren l'acció heroica del poble madrileny, la festa desbordà la ciutat. La temperatura política pujava i la revolució s'accelerava. L'agost de 1822, la vivacitat política eixamplà les divergències entre els liberals quan s'exigí als ciutadans més cabdalats que prestessin diners per sufragar les despeses de la lluita contra els reialistes. Aquelles decisions polítiques feren créixer la tensió entre moderats i exaltats que esclatà –un cop més–, a començaments de

³⁸² *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 187, 6 de julio de 1822, p. 3-4

setembre. El 6 de setembre eren desterrades de Barcelona seixanta-una persones, la meitat de les quals eren eclesiàstiques i la resta militars, membres de l'administració i ciutadans. Aquests fets seran objecte d'una anàlisi particular en una altre capítol d'aquesta recerca.

2. 19 UNA NOVA CONJUNTURA POLÍTICA PER UNA NOVA TERTÚLIA PATRIÒTICA

La matinada del 5 al 6 de setembre la revolució pren embranzida i es dinamitza, deixant enrere unes autoritats desautoritzades per la política de fets consumats. Els revolucionaris Malden per mantenir les formes, i no es desfan de les autoritats polítiques com ho han fet de les militars. Ells respecten la Constitució i no poden desposseir als càrrecs polítics electes ni els designats pel govern de la nació. Per tant, durant aquells dies, s'imposa un poder dual que es perpetuarà fins l'elecció de les noves autoritats municipals.

Pocs dies després d'aquella llarga matinada, cinc-cents vuitanta-dos ciutadans firmen una representació dirigida a la diputació demanant que es conclogui la causa contra Costa, es reobri la tertúlia patriòtica, i s'adoptin les mesures convenients per descobrir els enemics de la Constitució. La diputació de Barcelona respon en la sessió del 9 de setembre, accedint a les demandes dels peticionaris, malgrat que com diu R. Arnabat, fa constar que no s'hi ha pogut negar sense comprometre la seguretat i l'ordre públic de la ciutat³⁸³. En aquella sessió s'acordà aixecar la suspensió de celebrar

“reuniones patrióticas, luego que los que gusten reunirse y hablar conforme a la ley lo manifiesten previamente a la autoridad que corresponde, y propongan un local que se considere a propósito, debiendo ser diferente del que antes se celebraban³⁸⁴.”

Una setmana després, Costa encara continua a la presó i la ciutat bull i exigeix la seva llibertat. Les autoritats polítiques i militars es reuneixen una vegada més com a junta d'autoritats el 19 de setembre, i expressen la necessitat d'adoptar mesures urgents per posar fre a l'agitació que viu la capital catalana. Durant aquella junta, els diputats provincials s'adhereixen a l'allau de peticions que s'han fet demanant la llibertat de Costa. La junta resol alliberar el coronel de la milícia, i donar-li la direcció de la columna expedicionària que ha d'encarregar-se de perseguir i derrotar els reialistes, però aquella decisió, com afirma R. Arnabat, “no va ser adoptada per les seves qualitats

³⁸³ ARNABAT MATA, RAMON (2001a) p. 289

³⁸⁴ ADB. Actes de la Diputació de Barcelona. Vol. 12, sessions 5 i 9 de setembre de 1822. Nota extreta de ARNABAT MATA, RAMON (2001a) pp. 135-6

*militars, sinó perquè Costa feia nosa a la ciutat*³⁸⁵.” L’endemà Costa surt de la ciutadella i el *Diario de la ciudad de Barcelona o sea Eco de la Ley*, anuncia els preparatius a la seu del primer regiment de la milícia per festejar el seu alliberament:

*“Este pueblo ha tenido hoy la mayor satisfacción al ver salir esta de la Ciudadela y regresar a su casa el ilustre patriota y Coronel de los ejércitos nacionales José Costa, acompañado de un individuo de la Diputación y otro del Ayuntamiento. Se nos ha asegurado que en el bivac de los dos primeros batallones se celebrará esta noche con una brillante música e iluminación el triunfo de la libertad. No dudamos que ello será el iris de las discordias que por tanto tiempo nos han agitado y esperamos ver a éste decidido guerrero a la frente de una columna en persecución de los facciosos; y entonces la Cataluña entera tendrá la complacencia de admirar al autor de las milicias voluntarias en todo este principado cuando despliegue a un tiempo sus prendas militares y sus virtudes cívicas*³⁸⁶.”

Si la pressió popular havia obligat a donar-li la llibertat a Costa el 20 de setembre de 1822, perquè la reobertura de la tertúlia –una de les altres demandes dels ciutadans– no s’aconseguí fins dos mesos després, el 17 de novembre? Just quan acaba la junta d’autoritats de 19 de setembre, V. Sancho presentà la seva dimissió al·legant motius de salut³⁸⁷, però com queda palès en la carta que adreçà A. Canals al baró de Castellet, aquella renúncia l’havia provocada l’alliberament de Costa i les seves possibles conseqüències de les quals es volia desentendre V. Sancho:

*“verá con el diario de ayer que el jefe político se ha despedido y creo de aborrecido, y ayer mismo sacaron a Costa de la ciudadela, con músicas por la noche algunas casas, y con el principal de 1º batallón iluminado, y con 4 hachas, y su retrato (dicen) que yo nada vi que no salí de casa, y ahora dicen que para el martes tienen echa una lista de 400 para hacer la misma función del 7 en fin veremos el señor que como lo dispondrá que por los diarios ya verá las disposiciones de la diputación provincial*³⁸⁸”

Després del desconcert inicial, vuit dies després José Camps és nomenat interinament Cap polític³⁸⁹ i la reobertura de la tertúlia patriòtica quedà en un segon pla. Durant dos mesos J. Camps es mostrà renitent a autoritzar l’obertura de la tertúlia patriòtica, i els ciutadans tampoc s’entossudiren amb aquella demanda. A mitjans de novembre, la situació dóna el tomb quan els ciutadans s’assabenten de l’aprovació d’una llei de societats patriòtiques, sancionada per les Corts l’1 de novembre de 1822, i

³⁸⁵ ARNABAT MATA, RAMON (2001a) p. 290

³⁸⁶ *Diario de la ciudad de Barcelona ó sea El Eco de la Ley*, núm. 143, 20 de setembre de 1822, pp. 3-4

³⁸⁷ ARNABAT MATA, RAMON (2001a) p. 290

³⁸⁸ APBC. Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 21 de desembre de 1822 carta d’Antoni Canals al baró de Castellet

³⁸⁹ RISQUES CORBELLA, MANEL (1995a) pp. 601-2

de l'arribada d'un nou Cap polític, Fernando Gómez de Butrón, que prengué possessió del càrrec l'endemà de la inauguració de la tertúlia.

La nova norma política –reproduïda per A. Gil Novales³⁹⁰– sobre les societats patriòtiques, desposseïa als Caps polítics de les seves facultats per impedir l'obertura de les tertúlies, ja que no les havien d'autoritzar, i només les podien suspendre durant un màxim de tres dies, en cas d'escoltar crits que incitessin a la rebel·lió contra les autoritats. La nova legislació permet una àmplia autonomia a les tertúlies patriòtiques que només havien d'informar prèviament de les seves reunions al Cap polític o al primer Alcalde de la ciutat on se celebren. Les tertúlies només tenen tres restriccions: la celebració de sessions de matinada, la necessitat de presentar un reglament a les autoritats, que només l'examinaran per si troben alguna cosa que sigui susceptible de la intervenció dels tribunals, i la denegació del dret d'actuar com un ens corporatiu davant les Corts o la llei, perquè els membres només podran expressar-se a títol individual. En el prefaci de la nova legislació sobre societats patriòtiques es defineix quin és l'objecte d'aquelles reunions:

“animar y sostener el espíritu público (...) Conviene acostumar al pueblo a ocuparse de sus intereses y a ilustrarse sobre ellos³⁹¹”

i les adverteix que no s'apropiïn d'atribucions que li corresponen a les autoritats. La nova llei transformava aquelles velles societats patriòtiques, a mig camí entre les juntes revolucionàries i els clubs polítics, en societats ben definides i reglamentades: les noves tertúlies patriòtiques. La legislació es diàfana però es contraposa amb una pràctica política a la que li costa adaptar-s'hi.

El divendres 15 de novembre, la premsa liberal notificà l'obertura d'una nova tertúlia patriòtica anomenada de Lacy en la mateixa ubicació que les anteriors: l'església del convent dels trinitaris descalços al vell mig de la Rambla. L'anunci equipara la tertúlia amb els ateneus del món clàssic, i la defineix com un centre de formació política destinat als ciutadans menys instruïts, per fer-los conèixer els principis del règim constitucional:

“El hombre sencillo, el ciudadano a quien la fortuna negó los medios de adquirir una sólida instrucción y de conocer la dignidad que le distingue en un gobierno representativo podrá oír en este digno Ateneo las nobles y sublimes ideas que deben gravarse para siempre en el corazón de los hombres libres³⁹².”

³⁹⁰ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 567

³⁹¹ Ídem

³⁹² *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 163, 15 de novembre de 1822, p. 283

Les setmanes posteriors, els liberals exaltats des del *Diario de la ciudad de Barcelona* esmerçaren temps i energies per explicar quina era la finalitat de la *Tertúlia Patriòtica de Lacy* i ho feren des de la secció d'opinió, *Variedades*. En un d'aquells articles, l'autor apuntava la continuïtat entre les societats patriòtiques nascudes els primers dies de la revolució de 1820, i les noves tertúlies. Les primeres havien sorgit espontàniament pels combatents revolucionaris i volien promoure la il·lustració i donar a conèixer els avantatges de la Constitució de 1812:

“Hablamos de las sociedades patrióticas, de estas reuniones filantrópicas de hombres libres, instituidas en los primeros días de nuestra regeneración política por los enemigos irreconciliables de la tiranía, con el laudable objeto de promover la ilustración y propagar las luces tan necesarias para el conocimiento de las ventajas que nos proporciona la ley fundamental del estado”³⁹³.

Les segones afloraren massivament arrel de l'eixamplament de la normativa reguladora de les societats patriòtiques, per tal de resoldre els problemes que assetjaven el sistema constitucional. L'articulista concebia les tertúlies com escoles de patriotisme on els ciutadans podrien entendre la llibertat i les oposava a les “*sociedades constitucionales o del anillo*” que s'havien inspirat en els clubs jacobins:

“Los hombres libres, los exaltados en amor a la patria haremos ver a todo el mundo que no hay que tener semejantes males, que las sociedades públicas son las escuelas del verdadero patriotismo, donde se adquieren las ideas indispensables para conocer todo el precio del inestimable tesoro de la libertad: haremos ver palpablemente que los verdaderos clubes de jacobinos son esas tenebrosas reuniones aristócratas conocidas por anilleros, donde se conspira contra todas las virtudes”³⁹⁴.

En una anàlisi dels arguments de l'autor de les *Variedades*, apareixen divergències entre les societats i les tertúlies: les primeres sorgiren espontàniament i eren espais de comunió política, mentre les segones s'interpretaren com una victòria dels liberals exaltats i s'idearen per organitzar l'oposició contra els *anilleros*.

Quan aparegueren les tertúlies patriòtiques, ja no era suficient explicar la Constitució de 1812, llavors ja hi havia centres que ho feien, calia anar més enllà de l'objectiu didàctic, i es convertiren també en acadèmies de moral. Els liberals revolucionaris s'havien convençut que per a desenvolupar l'esperit revolucionari de la Constitució de 1812, era necessari una reforma de la moral dels ciutadans, basada en els principis de la natura: la moral universal. Aquells liberals radicals fonamentaven el

³⁹³ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 179, 1 de desembre de 1822, pp. 431-3

³⁹⁴ Ídem

patriotisme dels ciutadans en la seva conducta pública i privada, que havia de reflectir la nova moral, i per inculcar-la les tertúlies esdevenien un espai òptim:

“Todo aquel que no acredite con su conducta pública y privada que cumple exactamente con las máximas de la verdadera moral no debe ser tenido por amante de la patria; y si el amor a la patria sólo es una consecuencia de la moral. (...) Las tertulias patrióticas debían ser en nuestro concepto las escuelas de verdadera moral. Sin descuidar las lecciones políticas que con tanto acierto se han dado al pueblo en todas ellas; y particularmente en esta Barcelona desde el restablecimiento por sus dignos oradores, destínese una parte del tiempo en instruirle en los principios de la moral universal³⁹⁵.”

Les mires dels liberals més exaltats sobre la Tertúlia Patriòtica de Lacy es revelaren de nou a mitjans de gener de 1823, just abans que fos aprovat el seu reglament. Quan la premsa afí a la tertúlia va enumerar els propòsits d'aquella, i ometé l'ensenyament de la Constitució, a ningú li estranyà. Llavors tothom sabia que el codi gadità per si sol no canviaria el món sinó es preparava als ciutadans per entendre'l adequadament. La tertúlia havia d'esdevenir una escola cívica per construir l'autèntic patriotisme i la nova moral, que es basaria en el dret natural i en els principis de la llibertat i la independència. Les escoles cíviques formarien els ciutadans que eradicarien els perills de la nació: contrarevolucionaris i *anilleros*. Amb aquells objectius la tertúlia patriòtica es convertia en l'espai central del moviment liberal exaltat barceloní. Les paraules les signava *El regañón T. B.* i eren justament aquestes:

“mi pecho rebozó de alegría al oír semejante indicación porque en ella vi el complemento y la perfección que faltaba a una sociedad, que difundiendo la luz y el patriotismo al numeroso concurso que la honra, es a un tiempo el azote de los serviles, el terror de los anilleros y la verdadera escuela cívica donde se enseñan los principios eternos del derecho natural; donde se inculcan las máximas sublimes de la libertad y de la independencia; y donde por último, se dan a conocer los elementos de la moral sin la cual ningún pueblo puede ser feliz³⁹⁶.”

No tots els liberals exaltats compartiren aquell afany visionari, i l'emergència d'un proselitisme amb aquells trets corroborà la incapacitat de la tertúlia per cohesionar el liberalisme exaltat que no superava les seves profundes divergències. La tertúlia tot just començava a celebrar les seves sessions amb assiduitat, quan una discussió sobre la inviolabilitat del monarca estigué a punt de rebentar-la. A les reunions següents del 10 i 13 de desembre els oradors S. Canalejas i Juan Vilaregut, intentaren posar pau esbossant els objectius de la tertúlia que s'havien de circumscriure a ensenyar els drets i deures del

³⁹⁵ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 182, 4 de desembre de 1822, pp. 461-2

³⁹⁶ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 19, 19 de gener de 1823, p. 169-172

poble segons el marc legal imperant. Tots dos també demanaven prudència i responsabilitat als oradors; Canalejas els recordava la rellevància de les opinions vessades des de la tribuna perquè apareixien reproduïdes a la premsa:

“es preciso desterrar para siempre de la tribuna las personalidades, y particularidades; quien quiera discurrir particularmente es necesario lo haga cargando de una manera real con la responsabilidad, pues lo requiere la opinión y el concepto del ciudadano a quien se dirige, y esto debe verificarse por medio de la prensa³⁹⁷.”

El soci Juan Vilaregut des de les pàgines del *Indicador Catalán*, apel·lava a les pors dels tertulians perquè se cenyissin als límits marcats per la llei en les seves discussions, i els espantava amb el perill de tancament que corria la tertúlia, si continuaven manifestant-se opinions enfrontades de les quals responsabilitzava als partits liberals:

“yo quisiera señores indicadores que por medio de su apreciable periódico, se sirvieran decir a éstos y a cualquier otro orador que ocupa la tribuna, que en sus discursos procuren ilustrar al pueblo y enseñarles cuales son sus intereses y deberes, sin apartarse un solo ápice de los límites que manda la ley y el decoro público, como tan bien y con tanto tino lo han hecho otras veces; y que jamás, jamás entren en disputas de las que se originarían infaliblemente los disgustos, las personalidades y ninguna ventaja para el soberano pueblo. Quisiera les hicieran Vds. presentes también, que si continúan (aunque no lo creo) como en la sesión predicha, no me admiraría que la autoridad (sin embargo de ser constitucional y exaltada), mandase suspender la tertulia, como y en uso de sus facultades puede hacerlo, medida que tal vez muchos son capaces de provocar excitando conmociones y escándalos a toda costa³⁹⁸.”

2.20 LA TERTÚLIA PATRIÒTICA DE LACY

La Tertúlia Patriòtica de Lacy obrí les seves portes el diumenge 17 de novembre de 1822 a les 5 de la tarda. La junta preparatòria de la tertúlia celebrada el dissabte anterior havia acordat que el nou Cap polític seria el conservador de l'ordre i que les sòcies hi fossin admeses:

“Los socios tuvieron la indecible satisfacción de verse acompañados en ella del señor jefe político d. Fernando (Gómez) de Butrón, a quien nombraron conservador del orden para las reuniones que se tuviesen en los quince primeros días. (...) Así es que propuso se admitiesen como socias en la tertulia a las ciudadanas que aspirasen a ello para más difundir la instrucción en el bello sexo³⁹⁹.”

³⁹⁷ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 192, 14 de desembre de 1822, pp. 549-51. Sessió de la tertulia patriòtica del 10 de desembre

³⁹⁸ *El Indicador Catalán*, núm. 306, 15 de desembre de 1822, pp. 2-3

³⁹⁹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 165, 17 de novembre de 1822, p. 308

A l'església del convent dels trinitaris descalços s'hi aplegaren els socis i les sòcies que havien pagat els 8 reals de subscripció mensual a la redacció del *Diario de la ciudad de Barcelona*⁴⁰⁰. La quota de soci de la tertúlia era inferior al preu que tenia la subscripció mensual del periòdic més popular que es publicava a la ciutat. Amb aquella despesa es garantia que no s'hi congregués una gernació, evitant els maldecaps que se'n podien derivar.

A la tertúlia patriòtica si reunia gent de ben diversa condició social i també els sectors populars urbans hi eren presents. El món popular barceloní era majoritàriament analfabet i usava com a llengua vehicular el català, tot i que podia entendre amb més o menys dificultats el castellà. Des de les tribunes, els oradors gairebé sempre empraren la llengua de més prestigi a l'època: el castellà, i només alguns com Francisco Soler i Baudilio Carreras utilitzaren la llengua catalana. Quan els oradors recorrien al català ho feien per adreçar-se únicament als sectors més desfavorits que acudien a la tertúlia i aclarir-los la bona sintonia dels articles constitucionals amb els principis de la religió catòlica:

“Ocupó la tribuna el ciudadano Carreras, y su idioma provincial, discurrió sobre diferentes artículos de la constitución, esforzándose particularmente en hacer ver la armonía que existe entre sus preceptos y los del evangelio”⁴⁰¹.

L'ús del català apropiava als liberals als sectors més populars, que interpretaven el nou sistema constitucional en funció de les opinions que els eclesiàstics proclamaven des de la seva trona parroquial. Les al·locucions en català no es reproduïen a la premsa i el *Diario de la ciudad de Barcelona* només s'esmentava quan els oradors usaven aquella llengua des de la tribuna i quina era la seva finalitat. En tres sessions de la tertúlia patriòtica l'emprà B. Carreras⁴⁰², tot i que el primer en fer-hi una arenga en

⁴⁰⁰ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 163, 15 de novembre de 1822, pp. 283-4. “*Cuantos quieran suscribirse en adelante, podrán acudir al despacho de este periódico, pagando ocho reales de mensualidad, y advirtiéndolo que en las secciones de tertulia no se dará otro tratamiento que el de ciudadano.*” I també, APBC. Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 19 de novembre de 1822 carta d'Antoni Canals al baró de Castellet “*El domingo abrió la tertulia patriótica que le han dado el nombre de la Junta de Lacy, lo cual fue muy concurrida y hay lunetas para abonados a 8 reales al mes creo que no quedarán sin ocuparse.*”

⁴⁰¹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 199, 21 de desembre de 1822, pp. 615-20. Sessió de la tertúlia patriòtica del 17 de desembre.

⁴⁰² *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 194, 16 de desembre de 1822, pp. 569-72. Sessió de la tertúlia patriòtica del 13 de desembre.

Diario de la ciudad de Barcelona, núm. 208, 30 de desembre de 1822, pp. 687-9. Sessió de la tertúlia patriòtica del 24 de desembre.

català fou F. Soler⁴⁰³. La llengua de la política era el castellà, i el català només era un mitjà per arribar als estrats populars i divulgar els principis del liberalisme, desmentint les premisses dels contrarevolucionaris. La *Voz del Pueblo* –periòdic adreçat al món popular barceloní– també utilitzà el mateix recurs i només recorregué al català en una de les seves seccions, la que obria el diari explicant els articles de la Constitució de 1812, la resta del periòdic com tota la premsa barcelonina del Trienni, era en castellà⁴⁰⁴. La llengua catalana només era un mitjà més per guanyar la batalla a la contrarevolució i mobilitzar el món popular, però la seva mobilització provocà un efecte pervers –per alguns liberals–, com era la irrupció d’un nou actor social en el sistema polític liberal. En la lluita per sobreviure, el liberalisme havia donat peu a participar políticament a aquells que fins llavors en quedaven al marge, i d’aquesta manera sancionava la capacitat d’aquests, de fer sentir la seva veu i aconseguir una millora de les seves condicions de vida a través de la política.

En la sessió de 1 de desembre de 1822, el ciutadà Jacinto Doménech⁴⁰⁵ llegí una proposta signada per José Alegret y Ferrer, Pablo Janer, José Antonio Jaumard, José de Portell, Miguel Ribot y Menós i ell mateix, perquè cada dia, abans de començar les reunions de la tertúlia, s’expliqués un article de la Constitució de 1812. Els tertulians acceptaren aquella proposició, i la sessió següent –el 3 de desembre–, s’inicià amb un breu discurs de J. Doménech, en el que glossava el primer i el segon article del codi constitucional⁴⁰⁶. Cada dimarts, divendres i diumenge d’aquell desembre de 1822, s’obrí la Tertúlia Patriòtica de Lacy i tots els dies començava amb la dissertació d’un dels socis sobre un article de la Constitució gaditana. Per fer aquelles exposicions pujaren a la tribuna els socis: Doménech interpretà l’article vuitè, el novè⁴⁰⁷ i el tretzè per segona vegada⁴⁰⁸; Ribot el cinquè⁴⁰⁹; Portell el tretzè⁴¹⁰; Alegret el quart⁴¹¹; Jaumard el tercer⁴¹²

⁴⁰³ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 192, 14 de desembre de 1822, pp. 549-51. Sessió de la tertúlia patriòtica del 10 de desembre.

⁴⁰⁴ ANGUERA, PERE (1995): “Damunt el polvorí: els catalans 1800-60” pp. 37-76 dins GABRIEL, PERE (dir.) *Història de la Cultura Catalana*. Vol. IV. *Romanticisme i Renaixença 1800-1860*. Edicions 62. Barcelona; ANGUERA, PERE (2000): *Els precedents del catalanisme, catalanitat i anticentralisme*. Empúries. Barcelona; i ANGUERA, PERE i MANENT, ALBERT (2001b) “La resposta” pp. 73-84 dins VALLVERDÚ, FRANCESC (dir.) *Enciclopèdia de la llengua catalana*. Edicions 62. Barcelona.

⁴⁰⁵ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 181, 3 de desembre de 1822, pp. 447-9

⁴⁰⁶ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 184, 6 de desembre de 1822, pp. 475-7. Sessió de la tertúlia patriòtica del 3 de desembre.

⁴⁰⁷ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 206, 28 de desembre de 1822, pp. 669-72. Sessió de la tertúlia patriòtica del 22 de desembre.

⁴⁰⁸ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 7, 7 de gener de 1823, pp. 58-61. Sessió de la tertúlia patriòtica del 27 de desembre.

⁴⁰⁹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 191, 13 de desembre de 1822, pp. 541-4. Sessió de la tertúlia patriòtica del 10 de desembre.

i setè⁴¹³; Torres també el setè⁴¹⁴; Carreras preferí explicar alguns articles del codi penal⁴¹⁵ i Canalejas, en la seva intervenció, féu una breu recapitulació del tretzè i dels cinc primers articles de la Constitució⁴¹⁶. El gener següent (1823), només tornà a ocupar la tribuna Canalejas per explicar un article del codi gadità: el vint-i-setè⁴¹⁷. Aquell gener, la dèria per donar a conèixer la llei fonamental ja havia passat, i les exposicions sobre els articles es diluïren, i qui sap –la documentació és escassa–, si feren bona la proposta que el ciutadà Ribot havia llançat des de la tribuna el 20 de desembre anterior, quan requeria que el gener, la tertúlia s’obrís explicant des de la tribuna un dels articles del codi penal⁴¹⁸. D’aquells intèrprets de la Constitució, n’hi havia almenys dos – Jaumard i Canalejas⁴¹⁹– que havien destacat com alumnes del catedràtic de Constitució E. Jaumeandreu.

El ciutadà Canalejas recordà des de la tribuna de la tertúlia, que la nova legislació sobre societats patriòtiques exigia que les tertúlies tinguessin un reglament si obrien les seves portes amb regularitat periòdica. En la reunió del 10 de desembre de 1822, l’orador proposà la creació d’una comissió per elaborar el reglament, però el conservador de l’ordre li féu retirar la proposició perquè encara no havien rebut la nova llei sancionada pel monarca:

“con el objeto de que la tertulia tenga todos los caracteres formales pido: se nombre una comisión de cinco individuos, que entiendan en extender y presentar a la tertulia para su aprobación un reglamento para el gobierno interior de ella. (El señor conservador del orden advirtió al orador que aun no había llegado sancionado el decreto sobre las sociedades, facultándolas para

⁴¹⁰ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 193, 15 de desembre de 1822, pp. 560-4. Sessió de la tertúlia patriòtica del 13 de desembre.

⁴¹¹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 189, 11 de desembre de 1822, pp. 521-4. Sessió de la tertúlia patriòtica del 8 de desembre.

⁴¹² *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 187, 9 de desembre de 1822, pp. 505-8. Sessió de la tertúlia patriòtica del 6 de desembre.

⁴¹³ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 199, 21 de desembre de 1822, pp. 615-20. Sessió de la tertúlia patriòtica del 17 de desembre.

⁴¹⁴ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 202, 24 de desembre de 1822, pp. 641-4. Sessió de la tertúlia patriòtica del 20 de desembre.

⁴¹⁵ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 208, 30 de desembre de 1822, pp. 687-9. Sessió de la tertúlia patriòtica del 24 de desembre.

⁴¹⁶ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 196, 18 de desembre de 1822, pp. 589-92. Sessió de la tertúlia patriòtica del 15 de desembre.

⁴¹⁷ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 18, 18 de gener de 1823, pp. 162-4. Sessió de la tertúlia patriòtica del 14 de gener.

⁴¹⁸ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 202, 24 de desembre de 1822, pp. 641-4. Sessió de la tertúlia patriòtica del 20 de desembre.

⁴¹⁹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 187, 3 de novembre de 1822, pp. 184-5. Apareixen aquests dos noms entre els alumnes de la càtedra de Constitució de Jaumeandreu.

*reglamentarse por si mismas. Después de algunas contestaciones del orador, convino en retirarse por entonces la proposición referida.)*⁴²⁰”

Finalment, la vigília del dia de Nadal, altra vegada J. Canalejas insistí en la necessitat de redactar el reglament de la tertúlia patriòtica, i després de diverses deliberacions, s’encarregà la redacció a una comissió formada per J. Canalejas, P. Álvarez de Andino i J. Doménech:

*“Últimamente dijo que ya no se podía por más tiempo dilatar un reglamento para el gobierno interior de la tertulia, y que debían cumplirse los deseos de todos los socios que lo pedían. Hizo sobre el particular una proposición, la cual el señor conservador del orden la sometió a la deliberación de la tertulia, la que convino en que se nombrara una comisión, que entendiese y presentase dicho reglamento y al afecto lo fueron los ciudadanos Canalejas, Doménech y Andino*⁴²¹*.”*

L’endemà de Sant Esteve, el soci Doménech sol·licità que s’afegissin a aquella comissió els ciutadans, Gironella, Camps, Busquets y Vila⁴²².” D’aquells quatre socis, tres representaven a les principals autoritats polítiques i l’altre era la màxima autoritat sobre el coneixement de dret públic i la Constitució: A. Gironella era diputat provincial, J. Busquets era el síndic de l’ajuntament barceloní, J. Camps era l’Intendent i Domingo María Vila era rector de la restaurada universitat barcelonina i catedràtic de jurisprudència civil; principis de legislació universals en aquesta. La comissió presentà la proposta de reglament en la sessió del 14 o 17 de gener, i un exemplar quedà exposat perquè pogués debatre’s sobre ell en la següent sessió.

El procediment adoptat per l’aprovació del reglament no agradà massa, i la premsa fou l’altaveu d’aquelles crítiques que reclamaven una sessió extraordinària de la tertúlia i la distribució d’un exemplar per cadascun dels socis:

“Es preciso que nos convenzamos de que el reglamento de una sociedad patriótica como la de Lacy es de mucho más interés de lo que a primera vista presenta, y por lo tanto al paso que en su discusión ha de evitarse cualquiera disputa tenaz que el amor propio a veces produce, debe sin embargo dejarse con absoluta y franca libertad a los socios para que con reflexiones justas y decentes puedan llevar al rigorismo de la perfección si es posible un estatuto, del que depende el sostén y la gloria de la propia sociedad así como el fomento y propagación del sistema constitucional en una no pequeña parte del pueblo de esta heroica ciudad, y por lo tanto no debería emplearse ninguna sesión ordinaria para este objeto, porque es obvio que la delicadeza de no querer

⁴²⁰ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 192, 14 de desembre de 1822, pp. 549-51

⁴²¹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 208, 30 de desembre de 1822, pp. 687-9

⁴²² *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 7, 7 de gener de 1823, pp. 58-61

*incomodar a la masa general de oyentes y la poca quietud de estos tal vez dispensaría el acto, coartaría en cierto modo esta misma libertad*⁴²³.”

L'article aparegué signat pel *Regañón T. B.* (Tomàs Bruguera⁴²⁴) i els editors del *Diario de la ciudad de Barcelona* s'hi adheriren amb una breu declaració que hi col·locaren a continuació clamant perquè es repartís còpia del reglament entre els socis:

*“Coincidiendo en las mismas ideas que presenta este artículo no podemos menos de apoyarle en su totalidad esperando por lo tanto que tomándole la tertulia en consideración resolverá el que se imprima y reparta entre los socios la minuta del reglamento antes de la discusión y que para esta se señalará una sesión extraordinaria para que con tino y libertad pueda procederse a su minucioso examen*⁴²⁵.”

L'aprovació del reglament significà la desaparició de les llargues ressenyes sobre les sessions de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que podien llegir-se al *Diario de la Ciudad de Barcelona*. Des de mitjans de gener de 1823, en aquell diari només aparegueren referències indirectes del que es debatia i succeïa a la tertúlia, com passava en tots els altres diaris liberals de la ciutat. Els tertulians decidiren que allò que es deia a la tertúlia no quedés plasmat en les pàgines de la premsa, per tal de donar més llibertat als oradors i evitar que la censura els pogués processar per les seves paraules. Mesos abans, durant les primeres sessions de la tertúlia, algun dels redactors del *Diario de la ciudad de Barcelona* requerí la presència de taquígrafs⁴²⁶ per poder donar constància en les seves pàgines de tot el que es deia i tothom qui parlava. Tres dies després, el 8 de desembre, la tertúlia ja comptava amb els taquígrafs per prendre nota dels discursos, tot i que de vegades no se'n sortien prou bé: *“La vehemencia del orador no permitió a los taquígrafos redactar el discurso con la extensión que hubiéramos deseado*⁴²⁷.”

L'arribada dels taquígrafs també significà la fi del càrrec de redactor que ostentava un o dos socis en cadascuna de les sessions de la tertúlia. Els mesos de desembre i gener, aquell diari detallà tot el que ocorregué a la tertúlia esdevenint de facto el seu òrgan de premsa, i malgrat que després s'interromperen aquelles detallades descripcions sobre les sessions de la tertúlia, el *Diario de la ciudad de Barcelona* continuà exercint aquella tasca. En les pàgines d'aquell diari també si pot comprovar els contactes que s'establiren entre les diverses tertúlies patriòtiques catalanes. El diari també reproduí

⁴²³ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 19, 19 de gener de 1823, pp. 169-172

⁴²⁴ L'únic soci de la tertúlia que coincideix amb aquelles inicials.

⁴²⁵ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 19, 19 de gener de 1823, pp. 169-172

⁴²⁶ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 187, 9 de desembre de 1822, p. 509 “*Gacetín. (...) Taquígrafos: Nos han asegurado que des de hoy los habrá en las sesiones de la tertulia pública.*”

⁴²⁷ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 190, 12 de desembre de 1822, pp. 531-6.

alguns dels discursos inaugurals de les noves tertúlies del Principat, quan foren pronunciats per algun dels socis de la tertúlia barcelonina, és el cas de Sabadell, on els primers oradors foren José de Portell⁴²⁸ i Salvador Gaya i Jover⁴²⁹, i el de Mataró, on el discurs fou a càrrec Joaquín Alcántara Boria⁴³⁰; de ben segur altres tertúlies catalanes rebieren representants de la tertúlia patriòtica barcelonina el dia de la seva estrena o dies posteriors. La tertúlia patriòtica de Tarragona anuncià la seva obertura des de les pàgines del *Diario de la ciudad de Barcelona*⁴³¹ i la de Manresa deixà que aquell diari ressenyés en alguna ocasió les allocucions dels oradors, entre els quals, el gener de 1823, comptà amb la presència del soci de la tertúlia barcelonina J. Andreu⁴³². Finalment, la tertúlia patriòtica *Ausonense* de Lacy, que esmenta F. Espoz y Mina en les seves memòries, quan s'aturà a Vic el febrer de 1823⁴³³. La premsa –el *Diario de la ciudad de Barcelona*– reflectí els lligams que uniren a les diverses tertúlies patriòtiques del Principat amb la de la capital catalana. La tertúlia barcelonina col·laborà en la creació d'altres tertúlies però no hi establí una relació d'afiliació ni s'erigí com òrgan vertebrador i centralitzador del conjunt de tertúlies catalanes, ni tan sols de les de la província de Barcelona.

La junta directiva de la tertúlia patriòtica barcelonina, a començaments de febrer de 1823, publicà un anunci a tots els diaris liberals de la ciutat Comtal, en el que advertia als seus socis, de la intenció de sufragar un suplement on hi constarien tots els noms de tots ells. Aquella llista era una exhibició del potencial polític i de la rellevància de la tertúlia, a la vegada que esdevenia una credencial perquè tots aquells socis poguessin assistir lliurement a totes les societats patriòtiques d'arreu de la monarquia:

“La Junta directiva de la Tertulia patriótica de Lacy advierte al público, que debiendo pasar una lista de los socios que la componen (la que se dará por suplemento al diario) a todas las demás del Reino, para el objeto de que siempre y cuando un socio esta se presente en alguna de aquellas, tenga libre entrada entre los ciudadanos que la compongan, como y también para demostrar el gran número de socios de que esta se halla compuesta: espera que los ciudadanos que guste asociarse los harán a la posible brevedad, pues de lo contrario tendrá esta junta el sentimiento de no poder comprenderlas en las citadas listas, que

⁴²⁸ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 286

⁴²⁹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 169, 21 de novembre de 1822, pp. 340-2.

⁴³⁰ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 206, 28 de desembre de 1822, pp. 669-72.

⁴³¹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 181, 3 de desembre de 1822, pp. 447-9.

⁴³² *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 33, 2 de febrer de 1823, pp. 289-90.

⁴³³ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 287

*cuanto antes se remitirán al indicado intento. El presidente de la junta directiva. Juan Vilaregut. Francisco Maria de Capaccio, secretario*⁴³⁴.”

Al darrera de l'elaboració d'aquella llista hi havia la voluntat de recuperar la vella idea d'establir una xarxa nacional de societats patriòtiques, com diu A. Gil Novales⁴³⁵, però a escala local es volia fer pública la diferència política que hi havia entre els socis i els no socis: s'estava forjant la cohesió política del moviment liberal exaltat al voltant de la tertúlia que ja tenia l'entitat de club polític. Cap rastre en queda d'aquella llista i ni tan sols se sap si arribà a fer-se.

Quan s'inicià la guerra amb les tropes franceses, va decaure el nombre de socis i la situació s'agreujà quan la direcció de la tertúlia amenaçà de donar a conèixer els noms dels que no havien renovat la seva quota de soci:

*“En estos momentos muchos que eran socios no han comparecido a tomar sus tarjetas en este mes: se dan 3 días de término para que acudan y después se publicará la lista de los que faltan para que se tenga conocimiento de sus nombres en los momentos que puedan ocurrir. El prevenido. P. D. Si hay algunos que antes no hayan sido socios se les tendrá la misma consideración que los antiguos, en atención a que acuden cuando la patria los necesita*⁴³⁶.”

La decadència de la tertúlia s'inicià quan els seus socis acaparaven més poder en els òrgans polítics municipals i provincials, però la guerra amenaçava al sistema constitucional. A partir d'aquell moment proliferaren els anuncis que recordaven als socis el pagament de la quota i s'intentava captar nous socis recordant-los quines eren les finalitats de la tertúlia:

*“Desde la hora de las 10 de mañana de hoy 1º de mayo hasta las 12 del mediodía, y por la tarde de 4 a 6 y sucesivamente en los inmediatos, estará abierto el local de la Tertulia patriótica de Lacy, para que los ciudadanos y las ciudadanas que gusten suscribirse y los socios y socias ratificar la suscripción en dicho mes puedan pasar a verificarlo; omitiendo recordar a todos las conocidas ventajas que reporta la asociación a este objeto para sostener las libertades patrias y fomentar la ilustración y el espíritu público, en que tan interesados deben estar los hijos de la Nación grande y magnánima como se linsojea ser y será eternamente España*⁴³⁷.”

La junta directiva donà llavors les màximes facilitats perquè les dones ocupessin les butaques d'una tertúlia que s'estava buidant:

⁴³⁴ *El Indicador Catalán*, núm. 37, 6 de febrer de 1823, p. 4; *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 36, 5 de febrer de 1823, p. 320; i *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»*, núm. 38, 7 de febrer de 1823, p. 4.

⁴³⁵ GIL NOVALES, ALBERTO (1975) p. 287

⁴³⁶ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 128, 8 de maig de 1823, pp. 1110-1116

⁴³⁷ *El Indicador Catalán*, núm. 121, 1 de maig de 1823, p. 4

“Los socios y socias de la Tertulia patriótica de Lacy, y los demás ciudadanos y ciudadanas que gusten (...) para el presente mes de junio, tendrán la bondad de pasar al local de la misma sociedad a verificarlo desde la hora de las once hasta la una y desde las cuatro hasta las seis de la tarde; sirviéndose avisar con tiempo las ciudadanas que han ocupado los asientos numerados en el tramo intermedio, si se los reservan, pues de lo contrario no extrañarán que otras los ocupen reclamándolos después de pasados tres días⁴³⁸.”

Quan començaren les sessions de la tertúlia patriòtica es nomenà un òrgan de direcció que havia de regular i organitzar les reunions. La direcció o junta de la tertúlia havia de renovar-se cada quinze dies, i la formaven cinc socis: un era el president o conservador de l'ordre, dos secretaris i dos redactors. La presidència de la tertúlia va recaure successivament en mans de les principals autoritats de la província i la ciutat: Fernando Gómez de Butrón (Cap polític), marquès de Castellodosrius (Capità general), José Camps (Intendent) i Ramón María Sala (alcalde 1r.). Les secretaries les ocuparen els socis: J. Alsina, J. Vilaregut, J. Jaumar, Albrador, López, Soveñat i Gardín. El càrrecs de redactor foren liquidats quan el 8 de desembre assistiren taquígrafs a la tertúlia, fins llavors els havien ostentat: J. de Portell i J. Alcántara y Boria. La reconstrucció d'aquelles juntes té un caràcter fragmentari, i només abasta els mesos de desembre i gener, ja que després de l'aprovació de reglament de la tertúlia, les informacions sobre les juntes directives són mínimes. De febrer a octubre de 1823 només he localitzat cinc membres de les diverses juntes directives, tres presidents: J. Canalejas, J. Granados i Puig; i dos secretaris: M. M. Pasqual i J. López Paredes.

El darrer any del Trienni, la majoria de les autoritats polítiques de la província i de la ciutat Comtal eren membres de la tertúlia patriòtica, convertint-se aquesta en el centre del poder polític. La seva transcendència en la vida política barcelonina es reflecteix límpidament amb el lloc que aquella ocupà en la litúrgia de les festes cíviques de la ciutat. El 6 de gener de 1823, els socis de la tertúlia acceptaren la invitació del consistori municipal barceloní⁴³⁹, i formaren part de la processó que traslladà la verge de Montserrat, des de la seva arribada a Barcelona fins a la catedral, per impedir que caigués en mans dels reialistes i la convertissin en un símbol mobilitzador. Dues

⁴³⁸ *El Indicador Catalán*, núm. 154, 3 de juny de 1823, pp. 3-4

⁴³⁹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 17, 17 de gener de 1823, pp. 153-5 “*Mientras el ciudadano Canalejas estaba perorando el ciudadano conservador del orden recibió un oficio del Excmo. Ayuntamiento Constitucional de esta ciudad con 300 esquelas de convite para los socios de la tertulia, de quienes esperaba el Ayuntamiento procurarian asistir con hacha a la procesión que se había dispuesto para el día 6 del corriente para trasladar la imagen de la Virgen de Montserrat a esta ciudad, preservándola así de la impiedad y sacrilegios de los facciosos que intentaban hacerla un objeto de seducción.*”

setmanes després, les autoritats municipals festejaren l'enèrgica resposta de les Corts contra l'imminent atac que preparava la Santa Aliança contra el règim liberal espanyol. La festa cívica resseguí l'itinerari usual, incorporant com una de les seves darreres etapes, la celebració d'una sessió extraordinària de la tertúlia amb la presència de les autoritats polítiques⁴⁴⁰. El punt culminant d'aquell procés d'institucionalització de la tertúlia com un òrgan polític més, es produí els darrers dies d'hivern de 1823, quan el 19 de març, es commemorà a la vegada l'aniversari del triomf de la revolució a Barcelona, i la promulgació de la Constitució de 1812. Aquella era la festa cívica per antonomàsia, i la tertúlia va realitzar una part del ritual festiu celebrant una sessió extraordinària⁴⁴¹ amb presència de les autoritats i dels herois milicians i militars que s'homenatjaven aquell dia. Setmanes després, el *Regañón T. B.* suggerí la renovació del jurament de lleialtat a la pàtria per part dels barcelonins, mitjançant una festa cívica d'aquelles mateixes característiques, la tertúlia ocupà el seu lloc, incloent tots els trets propis i la celebració d'una sessió extraordinària:

“Sirva pues esta indicación de medio para que se efectúe un acto de tanta trascendencia, y sea el día, en que tenga lugar un continuo regocijo celebrado con Te-deum, repique de campanas, tertulia patriótica, iluminación general, músicas públicas, teatro, etc., de manera que sea una verdadera función cívica digna del objeto que la promueve para que se convenza los tiranos y los malvados del patriotismo y decisión en que se hallan los libres de Barcelona, en cuyo número tiene la gloria de contarse⁴⁴².”

Quan la tertúlia arribà al zenit de la seva influència inicià la decadència. El nombre de socis es reduí gradualment –com he esmentat anteriorment–, i a poc a poc anà esvaint-se la seva incidència en la política barcelonina, fet que es posà de relleu quan quedà al marge de les següents funcions cíviques: 2 de maig i 24 de setembre. La tertúlia havia estat un magnífic trampolí per assaltar el poder municipal, però un cop allà, els socis que eren regidors o alcaldes maldaren per desactivar-la, donat el seu potencial polític.

Sovint des de les tribunes de la tertúlia es feren propostes per commemorar efemèrides recents i celebrar funcions cíviques que exaltessin els ànims dels liberals que defensaven la capital catalana. La majoria d'aquelles iniciatives no comptaren amb el

⁴⁴⁰ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»*, núm. 22, 22 de gener de 1823, pp. 2-3

⁴⁴¹ *El Indicador Catalán*, núm. 78, 19 de març de 1823, pp. 2-3 “*Por la tarde a las 7 se abrirá la tertulia patriótica en la que se colocarán en lugar distinguido los individuos que componen las Autoridades y los laureados.*”

⁴⁴² *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 118, 28 d'abril de 1823, pp. 1035-6 i *El Indicador Catalán*, núm. 118, 28 d'abril de 1823, p. 3

suport de les autoritats, i algunes es diluïren mentre d'altres quedaven en un segon pla. El ciutadà Braio escrigué un article al *Indicador Catalán* en el que demanava a les autoritats la commemoració dels fets del 24 de febrer de 1822, i els suggeria quin fora el recorregut òptim de la rua festiva, que òbviament finalitzaria a la seu de la tertúlia:

“los patriotas perseguidos en aquella época, sus defensores y amigos reunidos en las Casas consistoriales, saliesen como en triunfo precedidos de otra música a las doce del día, suplicando de antemano a la Autoridad Municipal que se dignase acompañarles en Comisión de su seno, quienes todos juntos podrían dirigirse a la Sociedad patriótica con el objeto de renovar allí el juramento de resistencia a toda opresión, y después de correr las calles más principalmente de la ciudad, se reunirían en un banquete, en que confraternizasen lo buenos, se inflamasen recíprocamente, y prometiesen del modo más auténtico y solemne no sobrevivir a la pérdida de la libertad⁴⁴³.”

Aquella iniciativa segons el cònsol sard de Barcelona s'havia instigat des de la tertúlia patriòtica, ja que durant aquells dies, alguns dels socis havien expressat la voluntat de restablir la dignitat al coronel Costa, tancant el seu procés i celebrant la seva victòria:

“Il di 24 detto scaduto febbrajo, anniversario di quello in cui nell'anno scorso le autorità di questa centrale impedirono con un imponente apparato di forze, che le mire rivoluzionarie del Colonello Costa e de suoi partigiani producessero i loro effetti, facendo particolarmente catturare il riferito colonello che su poi dalgi esaltati posto nuovamente in libertà, volevasi segnalare dagli esaltati medesime con delle vive pubbliche dimostrazioni di triunfo, già accunate nella società patriotica e ne periodici, fra le quali l'indicava l'abbrugiamento del proceso del ripetuto colonello, proceso che trovasi ancora aperto, ma sebbene le autorità non siano più le stese, eguali a quelle delle prime sono apparse le intenzioni dirette ad ovviare un movimento pubblico, per cui nulla succese in quel giorno di rimarchevole⁴⁴⁴.”

L'ajuntament escoltà les opinions emanades de la tertúlia i llançades des de la premsa, i va consensuar una solució que no crispés els ànims, i pogués provocar desordres públics. El consistori municipal no commemoraria públicament els fets del febrer anterior, però una representació seva assistiria a la celebració privada que realitzés el moviment liberal exaltat. Aquell reconeixement als perseguits i empresonats de febrer, no tingué lloc a la tertúlia, evitant discrepàncies entre els socis i reforçant la concepció *parainstitucional* d'aquella. Els liberals exaltats reteren homenatge als captius de febrer amb un banquet a la fonda Margarita:

“Los patriotas del 24 de febrero del año pasado se han reunido hoy en la fonda de Margarita para obsequiar a sus padrinos y defensores, y mostrar de

⁴⁴³ *El Indicador Catalán*, núm. 49, 18 de febrer de 1823, p. 4

⁴⁴⁴ AST. Mazzo 2. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 19 febraio 1823

este modo su gratitud a unos hombres que tan útil celo mostraron por sus clientes en aquellos tiempos calamitosos. Y a nombre de éstos anunciamos con la más cordial satisfacción a nuestros lectores, que esta reunión ha sido presidida por dos ciudadanos alcaldes y otros dos síndicos del Ayuntamiento; que en ella no se ha vertido una sola expresión que tuviese el menor viso de resentimiento; que se ha proclamado la más sincera unión como la sola áncora de nuestra salud, y que todo esto se ha hecho, no ya por los consejos de un articulista conciliador, sino por le propio convencimiento de los hombres libres y virtuosos reunidos allí con este motivo⁴⁴⁵.”

Aquella iniciativa de la tertúlia, tot i desnaturalitzada, reeixí, i caldrà esperar mig any perquè torni a quallar una altra proposta festiva de la tertúlia. El 17 d'agost una comissió de socis rebé a les milicianes i a la jovenalla del batalló gimnàstic⁴⁴⁶ que havien dut a terme les tasques de fortificació d'un dels fortins de Lacy.

L'abril de 1823 s'iniciava el crepuscle de la tertúlia quan era en el zenit. L'èxit havia impulsat als socis a endegar un seguit de reformes: adequaren un espai diferenciat a la zona de la tribuna de l'església per a les dones, i demanaren a l'ajuntament que els proporcionés les peces del temple de la llibertat que s'utilitzaren en la festa del 19 de març anterior⁴⁴⁷. La tribuna estava enllestida el 15 d'abril⁴⁴⁸ i la resta de millores s'havien enllestit a començaments de maig⁴⁴⁹. Malgrat tot, el caporal Pau des del *Diario de la ciudad de Barcelona*, exigia que tot vestigi del passat eclesiàstic del local s'eliminés, perquè la tertúlia aflués com el veritable temple de la llibertat:

“Como el infrascrito ha sido siempre enemigo de la superstición y del fanatismo, no puede mirar con indiferencia que en la tertulia patriótica cuyo edificio representa el templo de la libertad, permanezca por más tiempo en su interior debajo el techo del excoro, un escudo de... el cual en tiempo de Maria Castañ... pertenecía a los... que afianzados con aquellos emblemas se constituían dueños absolutos de lo bienes nacionales⁴⁵⁰.”

⁴⁴⁵ *El Indicador Catalán*, núm. 56, 25 de febrer de 1823, p. 2

⁴⁴⁶ *El Indicador Catalán*, núm. 231, 19 d'agost de 1823, p. 4

⁴⁴⁷ AHCB. 1 MI Caixa 9 – Funerària Lacy 1820-1823. Comissió d'obreria “*Sesión del 29 de abril de 1823, Ha resuelto V. E. conceder a los individuos de la tertulia patriótica de Lacy las piezas que necesiten del templo de la libertad para adorno del salón, que solicitaron del concejal Argelich para que lo hiciera presente a V. E.*”

⁴⁴⁸ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 105, 15 d'abril de 1823, pp. 870-1. “*Habiendo el cuerpo administrativo de la tertulia patriótica de Lacy, mandado componer asientos para las ciudadanas, en la tribuna que hay en el mismo local, se advierte al público para que las, que quisieran abonarse lo verifiquen el martes próximo, a la hora de sesión, acudiendo al indicado fin, por la parte de san Pablo, donde el sujeto encargado de la suscripción les entregará la tarjeta mediante una peseta mensual.*”

⁴⁴⁹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 128, 8 de maig de 1823, pp. 1112.

⁴⁵⁰ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 149, 28 de maig de 1823, p. 1275-6.

2.20.1 LA POLÍTICA I LA TERTÚLIA

La tertúlia patriòtica esdevingué una plataforma per difondre les propostes polítiques del moviment liberal exaltat de Barcelona. El desembre de 1822 calia frenar la contrarevolució i els tertulians decidiren contribuir-hi impulsant una col·lecta o subscripció per donar menjar i veure a la tropa, i animant a les sòcies i a les dones, filles, germanes i mares dels socis, perquè cosissin gratuïtament els capots militars. La subscripció només aconseguí recaptar sis-cents reals⁴⁵¹ i pocs dies després el ciutadà Arango des de la tribuna, desencisat pel fracàs de la donació, demanava a les autoritats que obliguessin als ciutadans de Barcelona a fer una petita contribució:

“Propongo que no habiendo sido suficiente la suscripción abierta para donativo de capotes para el ejército, se haga un reparto igual a todos los vecinos de esta capital por ser su objeto de interés general; y es preciso que se lleve a efecto por todos, quien con más, quien con menos, aunque no sea más que con un real; y con este objeto me parece que podrían influir y ayudar muchísimo algunas ciudadanas que animadas del más acendrado patriotismo y del más puro amor a nuestra libertad y sabia constitución, están deseando el momento en que se las llame para contribuir a este interesante empresa⁴⁵².”

Però, la situació econòmica era desesperant i ningú se'n escapava; la crisi assolava i des d'aquella tribuna es feien sentir propostes revolucionàries. El jove milicià Roger assenyalava els venedors d'aliments i els contrabandistes com els culpables de la precarietat que hi havia a Barcelona, i acollint-se als principis constitucionals, exigia la formació d'una junta de ciutadans que fixés el preu just dels productes reduint els beneficis dels venedors:

“pasó a demostrar lo conveniente que sería que las autoridades políticas tomasen en consideración el precio subido a que se venden los comestibles; que inspeccionasen los manejos de los vendedores, particularmente de los de primera necesidad, los cuales los venden atendiendo únicamente el mayor lucro, olvidándose de ser justos y benéficos conforme lo manda nuestra constitución, y que con este objeto, y para que todos conociesen los grandes bienes que resultan de nuestra constitución, creía conveniente se crease una junta de hombres de buenos sentimientos, que autorizados competentemente celasen a favor del vecindario y particularmente de los compradores por menor (...) es preciso que los vendedores se contenten con un justo interés, y no como sucede ahora, que venden como quieren, sin que les anime el menor favor por sus semejantes. Pasó después a presentar el triste estado de las fábricas, y el gran número de brazos desocupados, que cada día aumentan por los progresos que

⁴⁵¹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 186, 8 de desembre de 1822, p. 499 “Gacetín. (...) Suscripción: En lo abierto ayer en la sociedad patriótica se recogieron 600 reales que parece se deben poner a disposición del ciudadano Barón de biure a fin de que se empleen en vino para el rancho de la tropa”

⁴⁵² *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 190, 12 de desembre de 1822, p. 531

*impunemente hace el contrabando, aniquilando los talleres y reduciendo a infinitas familias al estado de la indigencia*⁴⁵³.”

Aquelles paraules rememoraven les demandes tradicionals sobre la justícia dels preus que l'historiador anglès E. H. Thompson definí com la concepció de l'economia moral de la multitud⁴⁵⁴. Els sectors populars interpretaren els principis constitucionals de la felicitat i la virtut de la manera tradicional: la Constitució esdevenia l'eina per garantir la justícia dels preus dels productes essencials. A la tertúlia, les apel·lacions a la justícia dels preus, les respongueren els socis amb el silenci, però el contraban era tota una altra cosa. Els liberals exaltats responsabilitzaven al consum de productes estrangers de la crisi econòmica en la que estava immersa Catalunya, i des de les tribunes s'escoltaren atacs duríssims als contrabandistes; el ciutadà S. Canalejas pujà un parell de cops a la tribuna per explicar quines eren les seves propostes per frenar el contraban; la primera era assimilar els contrabandistes als facciosos i castigar-los amb les mateixes penes:

*“demostrar los graves males, que causa el pleno contrabando que se hace con descaro, perjudicando a los talleres y que acrecienta cada día más el número de pordioseros, y que era preciso tomar contra los inmorales contrabandistas, unas medidas iguales a las que se han tomado contra los facciosos y demás conspiradores; unos y otros, dijo el orador, son asesinos de la patria, y de nada servirá que concluyamos con la facción, si el infame contrabando va arrastrando a la nación al estado de nulidad absoluta*⁴⁵⁵”

I la segona era denunciar i processar a tots els funcionaris que col·laboressin i fessin els ulls grossos amb el contraban⁴⁵⁶. Alguns oradors com S. Canalejas o J. Doménech⁴⁵⁷ desmentiren categòricament que el sistema prohibicionista contradigués la

⁴⁵³ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 199, 21 de desembre de 1822, pp. 615-20. Sessió de la tertúlia patriòtica del 17 de desembre

⁴⁵⁴ THOMPSON, E. P. (1979): *Tradición, revuelta y conciencia de clase*. Barcelona; i THOMPSON, E. P. (1995): *Costumbres en Común*. Crítica. Barcelona.

⁴⁵⁵ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 199, 21 de desembre de 1822, pp. 615-20. Sessió de la tertúlia patriòtica del 17 de desembre

⁴⁵⁶ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 206, 28 de desembre de 1822, pp. 669-72. Sessió de la tertúlia patriòtica del 22 de desembre. “Ocupó la tribuna el ciudadano Canalejas, quien dijo que había tomado empeño en perseguir desde aquel puesto al infame contrabando que se hacia sin rubor alguno (...) Que estaba decidido con la ayuda de algunos patriotas, a delatar a la opinión pública a los funcionarios que no fuesen exactos en esta parte (...) la necesidad de poner en práctica con todo rigor el sistema prohibitivo pues era el único medio de salir del estado de abatimiento en que la nación se halla; hizo ver que cada día se aumenta el número de pordioseros.”

⁴⁵⁷ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 209, 31 de desembre de 1822, pp. 698-700. Sessió de la tertúlia patriòtica del 24 de desembre. “Luego observó que los amigos del sistema de libertad de comercio proclamaban que no podía existir el sistema prohibitivo, por chocar con el espíritu de nuestra constitución; deshizo esta objeción manifestando, que nunca atacaba una nación su libertad adoptando medidas generales que deben servir para su engrandecimiento, corroboró su doctrina con ejemplos de diferentes reinos extranjeros, como la Inglaterra, Francia, Países Bajos, Suiza, etc. las cuales en medio

Constitució, i van palesar influència que sobre el primer havien tingut les classes d'economia política del teòric del prohibicionisme E. Jaumeandreu. Els socis foren molt prolífics en propostes per reduir el consum dels productes estrangers: el ciutadà Ribot volia fer una subscripció per frenar la seva compra, mentre J. Alegret plantejava fer un boicot d'aquells productes, i els que el seguissin podrien rebre el reconeixement que es mereixien portant una cinta groga al braç:

“observó que no era lo suficiente lo dicho y propuesto para el estímulo, y que era necesario que los que se decidiesen a favor de la proposición del ciudadano Ribot, tuviesen un orgullo en distinguirse por medio de un signo exterior, como se distinguen los patriotas verdaderos por la cinta verde y el lema de constitución o muerte; con este objeto dijo el orador podría adoptarse una cinta amarilla, que indicase que aquel individuo excluía absolutamente para su consumo todo lo que fuese extranjero⁴⁵⁸.”

Una altra de les preocupacions dels socis de la tertúlia era com acabar amb els facciosos. Els oradors no es limitaven a comentar les notícies aparegudes als diaris sobre les escaramusses entre liberals i els reialistes⁴⁵⁹, sinó que ordiren plans per desempallegar-se dels facciosos que eren als calabossos de Barcelona. Des de la tribuna, algunes veus reclamaven que se'ls tragués de les presons, i se'ls portés a un altre lloc per evitar que la tensió esclatés i la turba liberal descarregués la seva fúria contra ells. Els fets de setembre de 1822 havien legitimat l'exercici de la virulència política que des de llavors no havia parat d'anar en augment. El 3 de gener de 1823, els socis de la tertúlia se'ls presentava per segona vegada una proposta per treure de la ciutat als reialistes captius i acordaren que els socis S. Canalejas, J. López Paredes i F. Basora farien un esborrany de la representació que dirigirien a les autoritats:

“habiéndose leído por segunda vez la proposición hecha anteriormente para que se representase a fin de que se quiten de los fuertes de esta capital los facciosos que hay presos en ellas para preservarnos de un día de amargura⁴⁶⁰.”

Tot i la insistència, la qüestió era molt delicada i deu dies després, la tertúlia resolía el nomenament d'una comissió per redactar la representació que havien d'adreçar al Capità general per treure als facciosos dels calabossos:

de ser amigas de su libertad, no dudaron un momento en adoptar el sistema prohibitivo, para adelantar y perfeccionar su industria.”

⁴⁵⁸ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 208, 30 de desembre de 1822, pp. 687-9. Sessió de la tertulia patriòtica del 24 de desembre

⁴⁵⁹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 18, 18 de gener de 1823, p. 163 “*El ciudadano Gaya: Leyó unos papeles públicos de la ciudad de Zaragoza sobre los facciosos que se aproximaron a aquella capital.*”

⁴⁶⁰ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 17, 17 de gener de 1823, p. 155

“Se nombró una comisión para presentar al señor comandante general, la representación que hacen varios ciudadanos de la tertulia a fin de que se extraigan cuanto antes los facciosos presos⁴⁶¹.”

L'acceleració del clima de violència superà a tothom, i el 6 de març, es constituí la Junta de Vigilància que esdevingué la principal autoritat política i militar de la ciutat. A partir de llavors, la tertúlia i el *Diario de la Ciudad* foren l'altaveu del terror revolucionari que exigia els caps dels enemics del sistema constitucional. La nit del diumenge 13 d'abril, es clamava des de la tribuna, que la salut del poble era l'única llei suprema; i l'exaltació dels oradors no aconseguí esvalotar els socis, perquè les autoritats que hi eren presents ho evitaren:

“Barcelona en la noche del domingo, iba... estoy para decir, a completar la obra, a no ser que la detuvo el impulso de que las autoridades cumplirán sus deseos. Derribense pues todas cuantas maquinaciones se sacan fomentarse en contra la ley fundamental de la monarquía⁴⁶².”

La reivindicació de mesures excepcionals contra els enemics del sistema era l'única manera de salvar la pàtria i fer justícia contra els que conspiraven contra ella:

“La justicia, no esté inerme. La salvación de la patria; es la suprema ley. Cuando está peligrante, cuando los enemigos de sus derechos trabajan sin cesar día y noche, para sucumbirla y atarla de nuevo al ominoso carro del despotismo, la ley debe obrar y dar la salvación a aquella que está ligada. Justicia contra los enemigos interiores toca haber; obren las autoridades enérgicamente, no se intimiden que tienen a su favor las armas de los libres para su defensa⁴⁶³.”

Però les limitacions de les autoritats eren tantes que no impediren que la nit següent els liberals més arrauxats omplissin els calabossos de la ciutadella, bàsicament d'eclesiàstics. Les autoritats atemorides davant el descontrol que regnava a la ciutat, decidiren enviar a Raymundo Strauch, bisbe de Vic, cap a la presó de Tarragona, però els militars que el traslladaven, l'afusellaren en un camí proper a Vallirana. La sang de la revolució corria per Barcelona i els socis de la tertúlia en tenien les mans tacades. La tertúlia pujà el darrer graó d'aquella escalada revolucionària el 4 d'agost, quan les autoritats demanaren als socis que els consells de guerra es realitzessin al local de la tertúlia i els garantien el seu lliure accés:

⁴⁶¹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 18, 18 de gener de 1823, p. 164. Sessió de la tertulia patriòtica del 14 de gener de 1823.

⁴⁶² *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 105, 15 d'abril de 1823, pp. 870-1

⁴⁶³ Ídem

“Por la comodidad que proporciona el local de la Patriótica de Lacy se ha propuesto por la autoridad competente señalarle para celebrar los consejos de guerra; en cuya consecuencia podrán los ciudadanos socios de dicha patriótica concurrir si gustan, entrando por la puerta de la calle san Pablo conforme lo hacen para las sesiones públicas y disfrutar de sus respectivos asientos⁴⁶⁴.”

La violència s'instruïa a la tertúlia, que després de la preeminència durant els fets d'abril, quedà absolutament sotmesa a les autoritats. La tertúlia havia dirigit el procés revolucionari des de novembre de 1822 fins l'abril següent, però el seu èxit la convertí en una amenaça per les autoritats, que, de mica en mica, la desposseïren de poder, convertint-la en el teatre on s'escenificava la violència política.

Quan a mitjans de novembre de 1822 s'inaugurà la tertúlia patriòtica, Barcelona vivia embriagada pels incessants arrestos d'eclesiàstics acusats de conspiradors d'aquella tardor que analitzaré en el proper capítol. Des de la seva tribuna, en una de les primeres sessions, els oradors J. Doménech, R. M. Sala i C. Ribot coaccionaren als eclesiàstics de la ciutat perquè propugnessin, des del cadafal de la tertúlia, les seves idees. El ciutadà Sala reptà a les principals autoritats eclesiàstiques a exposar les seves opinions a la tertúlia:

“¿Por qué no se han dignado a venir a nosotros y a ilustrarnos, ese gobernador de la mitra, ese vicario general que aun no los hemos visto ocupar la tribuna, a hacer ver las ventajas de que la ley y sólo la ley nos mandes y nos dirija? (...) Vengan empero, los ciudadanos, vengan que ya que esos señores no quieran hacernos merced de inculcarnos, como debieran, las máximas de que se hicieron responsables a Dios, a su religión y a los hombres, nosotros doctrinaremos a nuestros conciudadanos y a sus pequeños hijos⁴⁶⁵.”

Les acusacions contra els eclesiàstics foren persistents, i els liberals exaltats donaren la volta a les invectives que els hi llançaven per calumniar-los, recriminant-los que eren els instigadors del republicanisme i de les veritables societats secretes:

“En seguida hablando de las sociedades secretas aseguró que efectivamente existían ¿pero donde en lo interior de las comunidades donde juegan sus máximas particulares que no revelan a nadie por ningún estilo por que ni en los actos más apurados ni en los más sagrados del estado civil se les ha podido arrancar lo que en sus clubes pasa? Observó sus diferencias en los vestidos, en las habitudes y aun hasta en los cánticos que dirigen al omnipotente de lo que sacan con su perversa menita un partido que les hace amos y directores de las acciones más indiferentes de los hombres. Hablando de repúblicas y republicanos, afirmó el orador que ellos las tenían y nacían del

⁴⁶⁴ *El Indicador Catalán*, núm. 216, 4 d'agost de 1823, p. 4

⁴⁶⁵ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 181, 3 de desembre de 1822, pp. 447-9. Sessió de la tertúlia patriòtica del dia 1 de desembre

*gran oriente de Roma, y que nadie más que ellos son los verdaderos republicanos*⁴⁶⁶.”

Sense fer massa soroll, l'orador Sainz de Andino, posava en qüestió la intolerància religiosa de la Constitució i subtilment augurava que la millor manera de consolidar la religió catòlica, apostòlica i romana, era desenvolupar els seus mecanismes de persuasió i avortant tota obligació:

*“recordó que el domingo pasado había presentado francamente su concepto sobre el fanatismo religioso; pero que su ánimo ante todas cosas era someterse a la iglesia católica apostólica romana que veneraba con el debido respeto; que también respetaba las razones de alta política que tuvieron las cortes constituyentes para declarar la religión católica única y exclusiva de los españoles, que por lo mismo no trataba de oponerse en lo que iba a exponer al artículo 12 de la constitución, antes lo sostenía. Luego entró a discurrir sobre la intolerancia de opiniones en materias religiosas, y la influencia que podría tener la libre opinión, en los adelantos de las naciones. Inmediatamente presentó la verdadera misión de los ministros de J. C. sobre la tierra, observó los pasos de Jesús, sus preceptos a los apóstoles en diferentes ocasiones, respecto de aquellos que se extraviasen de la senda de la religión, y dedujo exactamente, que las armas de la religión del crucificado, son la persuasión y el perdón*⁴⁶⁷.”

Després de desafiar al clergat, calumniar-lo i postular-se per un reforma futura de la Constitució que garantís la tolerància de credos religiosos; els oradors feren una passa més i incriminaren els eclesiàstics en les trames ordides per l'aristocràcia per enderrocar el sistema liberal. L'orador J. Doménech feia una ràpida reflexió sobre les connivències de la noblesa i el clergat amb els facciosos, assenyalant-los amb el seu dit acusador:

“Advirtió la conducta que observaba la nobleza que en mucha parte coligada con los religiosos extraviados, formaba y trabajaba en el proyecto de batir el sistema constitucional, y dijo que estas clases por lo mismo que son más condecoradas deben ser con más rigor castigadas. Se observa dijo el orador que todas las familias comprometidas o temerosas de los facciosos se han internado en la capital o pueblos fortificados, lo que no se repara en los nobles, y si lo contrario, que a proporción que se ha engrosado la facción, han abandonado las poblaciones y se han establecido en sus haciendas y casas de campo, donde existen respetados de los facciosos, y estas premisas dan por consecuencia una intimidación entre ellos. Invitó a los pueblos a entrar en reflexión y que conociesen que la dignidad y el ser de hombres existe en ellos tan perfecto como en los

⁴⁶⁶ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 202, 24 de desembre de 1822, pp. 641-4. Sessió de la tertúlia patriòtica del 20 de desembre

⁴⁶⁷ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 207, 29 de desembre de 1822, pp. 682-4. Sessió de la tertúlia patriòtica del 22 de desembre

*demás, y en fin que se convenciesen que el que no quiera Constitución, es preciso que suba al cadalso*⁴⁶⁸.”

Totes aquelles arremeses d'anticlericalisme es materialitzaren amb l'empresonament d'eclesiàstics i amb la destrucció simbòlica. L'abril de 1823, una vegada buits els convents, s'accelerà el procés desamortitzador que sovint comportà la transformació o la demolició d'aquells edificis. La tertúlia encapçalà la metamorfosi dels centres religiosos en espais per a la política. Els socis enviaren una representació al Cap polític, perquè habilités els convents de la ciutat per acollir els refugiats que fugien del camp, quan els seus pobles queien en mans dels reialistes o dels francesos:

*“los Conventos que hoy día se hallan sin uso pudieran servirles de alojamiento, que les sería de grande alivio en tan apuradas circunstancias, y es lo que esperan que V. S. acuerde con la Autoridad o corporación a que esto corresponda, a fin de que sin dilación se les facilite, como lo esperan todos los patriotas que se suscriben a la anunciada proposición*⁴⁶⁹.”

I Fernando Gómez de Butrón –el Cap polític–, responia als socis dient-los que una part d'aquells convents, els necessitava la diputació per transformar-los en quarters, i l'ajuntament per fer-ne graners i dipòsits d'armes, però que de tota manera havia enviat còpia a totes a les autoritats per consensuar una decisió:

*“He resuelto pasar una copia de vuestra exposición a las Autoridades superiores militar y provincial como al Excmo. Ayuntamiento, invitándoles a que se pongan de acuerdo conmigo a fin de encontrar un medio de aliviar y socorrer a aquellos infelices con un alojamiento al menos, salvas sin embargo las demás exigencias y atenciones de una ciudad ya populósísima de por sí, y plaza de armas del primer orden*⁴⁷⁰.”

La crisi econòmica, la guerra i la revolució acceleraren el procés desamortitzador a Barcelona durant els mesos d'abril a octubre de 1823, en el qual tingué una actuació preeminent l'antic regidor de l'ajuntament i soci de la tertúlia, Francisco Renart y Arús que fou un dels taxadors dels edificis desamortitzats. En aquell procés de secularització d'espais i construccions, la tertúlia acollí la proposta del soci de F. Soler⁴⁷¹ d'enderrocar l'antiga casa de la Inquisició i la traslladà al consistori municipal que al cap d'uns dies decidia impulsar una subscripció popular en els diversos llocs de reunió emblemàtics

⁴⁶⁸ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 11, 11 de gener de 1823, pp. 98-101. Sessió de la tertúlia patriòtica del 29 de desembre

⁴⁶⁹ *El Indicador Catalán*, núm. 115, 29 d'abril de 1823, pp. 2-3

⁴⁷⁰ Ídem

⁴⁷¹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona. (CONSTITUCIÓN O MUERTE)*, Any IV, núm. 184, 3 de juliol de 1823, pp. 3-4

del moviment liberal exaltat barceloní, demostrant el poder simbòlic de la destrucció, seguint fil per randa l'exemple francès de la demolició de la Bastilla:

“Vencidas todas las dificultades, puede en fin procederse a la destrucción del edificio que fue de la inquisición. Los patriotas verán cumplidos sus deseos. El alcázar de la servidumbre va a desaparecer de entre nosotros. (...) Subcripciones de todas estas clases se admitirán en las oficinas de los periódicos, en el edificio de la Tertulia patriótica, en el café nuevo frente la esquina de la Lonja en la plaza de la Constitución, y en el café llamado del Racó en la del Teatro⁴⁷².”

La tertúlia fou un centre de comunió política que amalgamà el moviment liberal exaltat barceloní però la unitat no ha d'obviar la discrepància entre els socis que emergí fonamentalment en el qüestionament de la monarquia. El desembre de 1822, la tertúlia s'havia consolidat teixint unes excel·lents relacions amb les autoritats polítiques del municipi i de la província, i alguns socis aprofitaren aquella tranquil·litat per posar al monarca en el punt de mira de les seves crítiques. La seva connivència amb els contrarevolucionaris que havien donat el cop d'estat del 7 de juliol, no podia quedar-se sense conseqüències, i des de la tribuna de la tertúlia el soci Ribot no titubejà en comparar la conducta de Ferran VII amb la del rei de Nàpols, titllant-lo de traïdor al sistema constitucional. L'orador exhortava als ciutadans a encausar-lo per aquell delictes i expressava que la inviolabilitat del monarca s'acabava quan era sospitós de complicitat amb els conspiradors contra el sistema:

“En fin, el pueblo es infinitamente superior por todos los respetos a los reyes, se fueron aquellos tiempos en que se creía que los hombres debían ser gobernados como una manada de carneros por un hombre sólo. El Rey es inviolable; pero el Rey será inviolable en todo lo concerniente a la ejecución de las leyes de que está encargado; pero cuando ataca la constitución ¿es inviolable? El Rey de Nápoles, ese infiel para con su pueblo ¿debe ser inviolable según la constitución que había adoptado y jurado? ¿Puede ser inviolable un rey que engaña a su pueblo con una felonía y se presenta con un ejército extranjero? ¿Será este rey inviolable? El pueblo gritó no, no⁴⁷³.”

El Capità general com a conservador de l'ordre li cridà l'atenció quan escoltà aquelles paraules i li recordà que la tertúlia: *“no admitiría ningún recurso de presos, pues no era tribunal, y si únicamente instituida para instruir al pueblo⁴⁷⁴.”* En la reunió següent de la tertúlia –10 de desembre– Ribot prengué de nou la paraula per contestar

⁴⁷² *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona. (CONSTITUCIÓN O MUERTE)*, Any IV, núm. 205, 24 de juliol de 1823, pp. 2-4

⁴⁷³ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 189, 11 de desembre de 1822, pp. 521-4. Sessió de la tertúlia patriòtica del 8 de desembre.

⁴⁷⁴ Ídem

enèrgicament l'article còmic aparegut al *Diario de la ciudad de Barcelona* que posava límits a les seves paraules. El soci Ribot des de la tribuna ratificava les seves paraules i s'esplaiava qualificant d'agressió al poble l'actitud del rei durant el juliol anterior:

“si el Rey intentase fuera de la esfera del ejercicio de su potestad real podía ser violable: y en efecto el Rey puede, apartándose de los trámites que le prescribe la ley fundamental atacar la libertad de la Nación, y que en este caso es cuando yo dije que podía ser violable: ahora digo yo, en comprobación de mi aserto, que si el Rey intentase quitar la vida a cualquiera ciudadano honrado, si le amenazase con un puñal, este tal ¿debería dejarse matar? ¿No le da derecho la ley natural para resistirse a su agresor que intentase quitarle la libertad? Pues ¿cuanto más si un Rey intentase quitar la libertad a una Nación?”⁴⁷⁵

Ara bé, en aquella sessió Ribot hagué de fer front a les crítiques que li llançà des de la tribuna d'oposició el soci Portell, quan exposà els casos en els quals la Constitució destituïa de la seva autoritat al rei, deixant clar que la seva inviolabilitat era absoluta⁴⁷⁶. El debat sobre aquell assumpte polaritzava la tertúlia i els oradors es dividiren mentre, Casas, Soler i Canalejas aprovaven les paraules de Ribot, a l'altre costat Portell i Doménech feien front comú contra aquelles. La crispació d'aquella disputa feia trontollar l'estabilitat de la tertúlia, i els editors del *Diario de la ciudad de Barcelona* la tancaren publicant emfàticament l'opinió del soci Canalejas, quan afirmava rotundament que la Constitució era imperfecta però aquell no era el moment d'obrir un debat sobre els seus defectes:

“el tratar de estas materias en la tribuna; porque ¿Qué resultaría de probarse que según principios de política general podía un Rey ser violable en algunos casos estando en el ejercicio de su autoridad? Si esto se demostrase no se podría concluir que la Constitución, estableciendo una inviolabilidad absoluta, era injusta en esta parte? ¿Y esto no sería atacar abiertamente la ley fundamental que hemos jurado observar? Nosotros sabemos muy bien que la Constitución como obra de los hombres, pueda tener defectos; los tendrá tal vez; pero nunca convendremos en que en un tiempo en que necesitamos hacer los mayores esfuerzos por consolidarla; sea conveniente manifestar que tiene defectos”⁴⁷⁷.

⁴⁷⁵ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 191, 13 de desembre de 1822, pp. 541-2. Sessió de la tertúlia patriòtica del 10 de desembre.

⁴⁷⁶ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 192, 14 de desembre de 1822, pp. 549-51. Sessió de la tertúlia patriòtica del 10 de desembre “*El ciudadano Portell animado del fuego patrio que le es propio impugnó con energía la doctrina del ciudadano Ribot acerca de la inviolabilidad, demostrando que la constitución indica los casos en que el Rey puede ser destituido de su autoridad, y que hasta que esto se verifique es inviolable: que esta inviolabilidad debe entenderse de un modo absoluto.*”

⁴⁷⁷ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 193, 15 de desembre de 1822, pp. 560-4

Els editors del diari, conscients dels perjudicis, volien passar pàgina ràpidament, deixant clar que l'opinió d'un parell de socis no era la de la tertúlia i cercaven desesperadament alguna mà negra a qui etzibar-li la culpa de tot plegat:

“Si nosotros no estuviésemos seguros del patriotismo que distingue a los ciudadanos que han promovido estos debates, no dudáramos en asegurar que lo habían hecho con siniestras intenciones para desacreditar la tertulia patriótica (...) al menos diremos que la opinión de dos o tres individuos no es la de la tertulia, que nos dedicaremos con especial cuidado en demostrar al público que la inmensa mayoría de la tertulia patriótica es de nuestro mismo dictamen acerca de la individualidad del Rey (...) No podemos menos de advertir que nos parece muy extraño que en la sesión de ayer se reprodujese esta cuestión del mismo modo que en la anterior, cuando los ciudadanos que la suscitaron se dieron por convencidos en ella, adhiriendo en un todo a la opinión de los ciudadanos Domenech y Portell⁴⁷⁸.”

La polèmica sobre la inviolabilitat del monarca havia posat de relleu que la publicitat de les sessions a través de la premsa podria desestabilitzar la tertúlia, i que les divergències entre els socis s'eixamplaven quan els discursos es llegien a la premsa. Aquesta experiència calà en els socis, i quan redactaren el reglament de la tertúlia posaren tots els entrebancs possibles perquè les opinions que s'expressaven des de les tribunes de la tertúlia, fossin reproduïdes en els diaris. L'autocensura dels socis era un mecanisme per garantir la capacitat d'actuar unitàriament i esbossava una tendència cap a la unanimitat de les opinions. A començaments d'estiu de 1823, quan aquell debat ja s'havia oblidat, F. Soler mostrava el seu enuig perquè el soci Carbonell havia emprat la tribuna de l'oposició per fer un aclariment sobre les seves opinions referents a un projecte de fàbrica d'armes que volia instal·lar la diputació en un dels espais conventuals de la ciutat, i aprofitava l'avinentesa per fer-li memòria de quina era la funció d'aquella tribuna:

“únicamente debe ocuparse para contrariar a las malas doctrinas, o deshacer equivocaciones de puntos literarios, a fin de desarrollar la cuestión y presentarla al público bajo el verdadero punto de vista, para que se consiga la ilustración a que deben encaminarse los discursos; y nunca debe hacerse uso de un, ni otra tribuna, para simples conversaciones, como es público y no quiero sonrojar a V. con referirlas⁴⁷⁹.”

Les divergències en el si de la tertúlia havien aflorat amb la controvèrsia sobre la inviolabilitat del monarca i en les recriminacions que es feien els oradors, quan

⁴⁷⁸ Ídem

⁴⁷⁹ *El Indicador Catalán*, núm. 180,29 de juny de 1823, p. 4

veladament s'insinuava que eren agents d'un o altre partit⁴⁸⁰. Aquella encesa tardor de 1822, els partits eren concebuts més que mai com a faccions i la desunió el greuge més transcendent que els liberals exaltats podien fer a la seva revolució. La heterogeneïtat del moviment liberal exaltat barceloní no havia de suposar un inconvenient per actuar unitàriament. El *Diario de la ciudad de Barcelona* –òrgan de premsa de la tertúlia– assenyalava, com a culpables de la divisió del liberalisme exaltat, als periodistes que excitaven els ànims dels liberals enfrontant-los entre ells. Els editors els amenaçaven i subtilment deixaven entreveure, quan lloaven els periodistes del *Indicador Catalán*, que els responsables dels conflictes entre els liberals eren redactors del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*:

“Hay ciertos periodistas que fanatizados hasta el extremo de creerse superiores a los demás, no viendo en el mundo a otros más virtuosos que ellos mismos, se deshacen por manifestar su saña contra los que no son de su mismo partido. (...) Nosotros que somos enemigos de semejantes ridiculeces y que además no sufriremos que con estas indirectas misteriosas, de que usan los tales periodistas, se altere de modo alguno la íntima unión que deben estar ligados todos los amantes de la libertad constitucional, prevenimos a estos señores que si siguen en sus venenosas producciones no será extraño que el día menos pensado descargue un nublado de palos sobre sus costillas. (...) Conozcan la necesidad absoluta que hay de prescindir de las manías extravagantes, si queremos triunfar de nuestros enemigos, y que como lo dicen muy bien los recomendables editores del Indicador Catalán, cualquiera que sea la insignia que nos reúna, bien la de San Juan, de San Teobaldo o de Padilla todos queremos con el mismo ardor la libertad⁴⁸¹.”

El darrer any del Trienni ningú s'amagava de constatar que les societats secretes liberals s'havien fermat a la capital catalana, amb l'única excepció dels *anilleros*, que havia caigut en desgràcia després dels esdeveniments de juliol i setembre de 1822, diluint-se la seva projecció a Barcelona. Des del cadafal de la tertúlia a finals de 1822, s'escoltaren les darreres diatribes contra els *anilleros* que no els censuraven la seva organització política i les seves propostes de reforma constitucional, sinó el domini del poder executiu que els induí a pensar que podien imposar les seves idees fent el buit al legislatiu. L'orador J. F. Doménech els condemnava per haver-se apropiat del govern i

⁴⁸⁰ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 194, 16 de desembre de 1822, pp. 569-72 “*El ciudadano Canalejas (...) Dijo que cuando hablaba en la tribuna lo hacia siempre sin prevención por ningún partido, que consideraba muy superiores en el don de la palabra a los dignos oradores que le habían precedido; pero que interin no se le convenciese con razones sólidas no desistiría de su opinión (...) y dijo “esta cuestión estaba ya desvanecida. El ciudadano Portell la renovó aquel día, y hoy se ha vuelto a provocar la cuestión; no sólo esto, sino que se me ha pintado a la vista del pueblo con los colores de un discolo, y esto es muy delicado para que pueda enmudecer (subió a la tribuna opuesta en medio de los aplausos el ciudadano Portell).”*”

⁴⁸¹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 199, 21 de desembre de 1822, pp. 615-20

no sotmetre's a la pluralitat política de la cambra de representants. Emanava d'aquelles paraules el principi polític de submissió de l'executiu al legislatiu:

“prescindiendo, dijo el orador, de si maquinaba o dejaba de maquinar en los días de su existencia contra el sistema constitucional, siempre era una sociedad peligrosa por los elementos de que se componía, veíamos en ella los primeros agentes del poder ejecutivo, y cualquiera que sea la naturaleza de la sociedad nunca puede ser buena si se cuentan en ella los principales miembros de la potestad ejecutiva, que en todos los tiempos tira hacia al despotismo. Además de esto en esta sociedad se contaban los mayores recursos pecuniarios, en ella entró la aristocracia⁴⁸².”

La resta de societats secretes emergiren subtilment a la llum pública i es feren sentir a través de la premsa i la tertúlia patriòtica. Cadascuna d'elles tenia el seu patró sota el qual s'encobrien discursos i referències: el dels maçons era Sant Joan, el dels carbonaris era Sant Teobald i el dels comuners era Padilla; també totes elles tenien un diari o setmanari on expressar-se, mentre els comuners usaren el *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, els paramaçons ho feren al *Indicador Catalán*⁴⁸³ i els carbonaris aprofitaren les esclatxes que els oferia el *Diario de la ciudad de Barcelona*.

El desconeixement sobre aquelles societats secretes i els seus membres és extraordinari, ja que les recerques són poques i donada l'absència de fonts s'han limitat rastrejar la documentació policial. Una altra de les limitacions ha estat l'excessiva dimensió que se li ha atorgat a aquelles associacions polítiques. Les societats secretes, per la seva pròpia essència, només són una petita part del moviment liberal exaltat i del liberalisme en general. El liberalisme popular no fou capitalitzat per cap d'aquelles societats i sovint s'organitzà al voltant dels cafès i les tavernes o bé la milícia. A la Tertúlia Patriòtica de Lacy s'organitzà el moviment liberal exaltat barceloní amb tota la seva pluralitat, participant-hi els membres de les diverses societats secretes amb l'excepció de la “*sociedad constitucional del anillo*” i aflorant tènueament un liberalisme popular i radical que cap societat secreta canònica aconseguí capitalitzar. Els editors del *Indicador Catalán* –òrgan paramaçó– cercaven el consens amb els comuners per denunciar la presència d'aquell liberalisme radical, que volia portar més enllà la revolució i titllaven de robespierrista i maratista. Els comuners maldaven per apropar-se

⁴⁸² *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 7, 7 de gener de 1823, pp. 58-61

⁴⁸³ *El Indicador Catalán*, núm. 183, 2 de juliol de 1823, pp. 2-4 “*Presentamos al público algunas reflexiones que hemos hecho sobre el papel impreso en la oficina de Torner e intitulado: Observaciones del ciudadano Francisco Maria Perpiñá sobre el artículo inserto en el Indicador de 25 de mayo; (...) El autor de dichas observaciones se queja de que no se haya tenido a bien insertarlas en ninguno de los periódicos, por ser todos vendidos a las facciones, o intimidados por ellas. Habla de sociedades secretas, y las supone tan malas que no puede sufrir por un momento que se crea que pertenece a una de ellas por haber sido elogiado en nuestro periódico que es su órgano. Responderemos a nuestro amigo observador*”

aquell liberalisme popular i evitaren d'enfrontar-s'hi directament. Els paramaçons deixaren en un segon terme als carbonaris potser pels seus orígens italians i els contactes amb els republicans francesos, o simplement perquè creien que aquella societat seria la que més interès mostrava per accelerar el ritme de la revolució a través del radicalisme revolucionari d'aquell liberalisme popular:

“Los Agustinos y los Tomistas explican de diferente manera el como obra en nosotros la gracia, y tan Cristianos son los unos como los otros. V. puede decir ¡Viva Padilla! Nosotros ¡Viva la luz! Conformándonos ambos en aclamar con preferencia y decir ¡Viva la Patria y la libertad Española! Pero los Maratistas y Robespierristas no son dignos de pertenecer ni al uno ni al otro bando. Trabajemos por aislar a esos hombres de sangre y autores de nuestra división y de todos nuestros males; de otro modo los ultras franceses se aprovecharían indudablemente de nuestra imprudencia, y la Patria caería en un abismo de donde ciertamente no la sacarían ni el mismo Padilla, ni aun S. Teobaldo ni S. Juan⁴⁸⁴.”

Els *indicadores* perseveraren en l'acarament contra aquell liberalisme radical i popular, i el 23 d'abril, quan els comuners des de les pàgines del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* honraven la derrota i el martiri dels seus herois:

“Memoria de la libertad española, perdida de la batalla de Villalar, y de la muerte de sus defensores Padilla, Bravo y Maldonado, degollados en el día veinte y cuatro del año mil quinientos veinte y uno. Al aniversario de la batalla de Villalar y muerte de Padilla⁴⁸⁵.”

els atiaven les passions revelant-los les semblances entre el *Zurriago* i el diari que dirigia Marat durant la Revolució Francesa:

“el infame periódico Père Duchêne, que desmoralizó la Francia exagerando la libertad, lo pagaba un Borbón. El tigre Robespierre, que llevó indistintamente al cadalso a los Girondinos y a millares de Nobles,... era asalariado de un Borbón... ¡Españoles! Leed con esta prevención el Zurriago⁴⁸⁶.”

Els paramaçons –els *indicadors*– burxaven als comuners perquè s'allunyessin del liberalisme popular que inundava les grans ciutats de la monarquia.

La Tertúlia Patriòtica de Lacy esdevé centre d'organització política del moviment liberal exaltat, fent possible la convivència de les diverses societats secretes

⁴⁸⁴ *El Indicador Catalán*, núm. 5, 6 de gener de 1823, pp. 3-4

⁴⁸⁵ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona. (CONSTITUCIÓN O MUERTE)*, Any IV, núm. 113, 23 d'abril de 1823. Portada.

⁴⁸⁶ *El Indicador Catalán*, núm. 114, 24 d'abril de 1823, p. 3. Barcelona, 23 d'abril. L'historiador Claude Morange ha posat de relleu que alguns dels diaris radicals del Trienni foren finançats per els sectors contrarevolucionaris; MORANGE, CLAUDE (1990): *Siete calas en la crisis del Antiguo Régimen y un panfleto clandestino de 1800*. Instituto de Cultura Juan Gil-Albert. Alicante.

que campen per Barcelona . La unitat d'acció dels socis la vertebraren dos elements: la lluita contra un enemic comú encarnat per la contrarevolució i el moderantisme, i l'oportunitat política d'assaltar el poder. El moviment liberal exaltat amalgamà paramaçons i comuners, però un cop controlaren els primers l'ajuntament i els segons la diputació, reaparegueren les friccions. La tertúlia, d'ençà dels fets d'abril, havia anat perdent gradualment representativitat i capacitat per aglutinar el liberalisme exaltat. El juny de 1823, el conflicte entre les autoritats provincials i municipals era de domini públic i el *Indicador Catalán* –pocs dies després– donava un cop puny sobre la taula i advocava per la continuïtat de les societats secretes perquè no s'aturés la revolució:

“mientras el despotismo tenga mil recursos para corromper la opinión, para apoderarse del gobierno, para detener la revolución, para sufocar la voz de la sabiduría, no nos atreveremos a afirmar que sea inútil el que los verdaderos amantes de la libertad estén prevenidos para todo evento; se unan con vínculos indisolubles; minen las preocupaciones, y sigan con el auxilio del secreto todos los pasos que los enemigos de la luz y de la virtud dan para destruir la libertad que un pueblo conserve por medio de una constitución; pero que no tenga aun todos los apoyos necesarios. Si hay sociedades secretas serviles, es necesario un contrapeso”⁴⁸⁷.

El 4 d'agost la diputació destitueix tres alcaldes de l'ajuntament: Ramón María Sala, Antonio Rodón i Francisco Raul⁴⁸⁸, i encara no una setmana després, els empresona conjuntament amb A. Guillén de Mazón⁴⁸⁹ editor del *Indicador Catalán*, Juan Roth i José Miguel Comellas⁴⁹⁰.

La purga d'agost fou coetània a la celebració dels primers consells de guerra en el local de la tertúlia patriòtica. Si l'abril de 1823 havia començat la seva decadència, a l'agost a la submissió a les autoritats era absoluta. Els socis mostraven tot el seu fervor cap als seus representants polítics i quan a mitjans d'octubre Vicente Cabanillas – l'alcalde que havia substituït a Ramón María Sala–, es dirigí al conservador de l'ordre de la tertúlia per fer-li saber que l'ajuntament enviaria oradors a la tribuna de la tertúlia perquè mantingués ben amunt l'esperit de lluita contra els francesos, donant a conèixer els èxits de la resistència:

“Ciudadano: Mientras se trabaja en dar a la Tertulia patriótica que presidís el lustre que le es debido, se enviarán constantemente por esta alcaldía

⁴⁸⁷ *El Indicador Catalán*, núm. 184, 3 de juliol de 1823, pp. 2-4

⁴⁸⁸ Dietari de Mateu Crespi, 10 d'agost de 1823, p. 52-3

⁴⁸⁹ *El Indicador Catalán*, núm. 162, 11 de juny de 1823, pp. 3-4 “*La opinión manifestada en el número 160 de este periódico, o sea del 9 de junio, col 6ª (...) es solo propia y particular del ciudadano Guillén de Mazón, redactor responsable de dicho periódico.*”

⁴⁹⁰ Dietari de Mateu Crespi, 10 d'agost de 1823, p. 55

*patriotas ilustrados y decididos que hagan conocer a este pueblo de héroes las intrigas de los franceses y los males de los españoles*⁴⁹¹.”

La resposta dels socis fou entusiasta i unànime, un dels oradors excitat d'emoció demanà als editors dels diaris barcelonins que publicuessin el discurs que s'hi havia pronunciat:

*“Tembló al oír la palabra verdad, y después que para victorearlo fue interrumpido varias veces por el unánime y fervor de todos, se ha pedido por un socio y acordado el cuerpo, se saquen copias de dicho escrito y se dirijan a los editores de los periódicos de esta heroica ciudad para que los amantes de la libertad se congratulen a la par que los esclavos e infames tiranos se avergüencen*⁴⁹².”

La tertúlia d'estiu de 1823, havia perdut la preeminència política que havia tingut anteriorment però continuava congregant petites multituds i esdevé determinant per insuflà d'alè constitucional a la resistència barcelonina. Quan la rendició era imminent, els qui encapçalaren les protestes contra aquella decisió de les autoritats militars foren els socis de la tertúlia i els milicians. Aquella tarda –23 d'octubre– només és contengueren les protestes amb l'empresonament dels caps de la milícia: coronel J. Costa, els tinents coronels Mariano Albó i Tadeo Aldea, el comandant i capità del cinquè batalló José de Portell i N. Puig, respectivament, i l'alcalde primer Vicente Cabanillas. Tots ells eren socis de la tertúlia i se'ls imputava la mobilització popular que s'havia produït hores abans davant el palau reial per impedir la rendició. La tertúlia tot i sotmesa a les autoritats, no s'esvai políticament fins la caiguda de Barcelona de 2 novembre de 1823.

2.20.2 QUI EREN ELS SOCIS DE LA TERTÚLIA?

Abans d'endinsar-me en l'anàlisi dels socis de la tertúlia patriòtica, caldria fer algunes precisions metodològiques: la llista de socis s'ha confeccionat a partir de les llistes publicades al *Indicador Catalán* i al *Diario de la ciudad de Barcelona*, els dies que precediren a la inauguració de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, afegint-hi les referències dels oradors que aparegueren a la premsa barcelonina des de novembre de 1822 fins a l'octubre de 1823. Els números finals són dos-cents setanta vuit socis i catorze sòcies; òbviament aquestes dades són incompletes, ja que manquen els socis que s'incorporaren posteriorment a la tertúlia, i tampoc s'aclareix quins d'aquells socis

⁴⁹¹ *El Indicador Catalán*, núm. 292, 19 d'octubre de 1823, pp. 3-4

⁴⁹² Ídem.

deixaren de pagar la seva quota, donant-se de baixa. Tot i les dificultats, la llista elaborada ofereix una mostra significativa sobre quins homes conformaren la tertúlia patriòtica i com incidiren en la política de la capital catalana. A continuació desgranaré els lligams dels socis amb cadascun dels àmbits on s'organitzà i vertebrà la política durant aquells anys.

La Tertúlia Patriòtica de Lacy fou concebuda com un club polític, però la pràctica que s'hi desenvolupà, l'assimilà a les juntes revolucionàries. Quan s'inaugurà la tertúlia –17 de novembre de 1822– comptava entre els seus socis amb sis dels membres de la diputació provincial barcelonina, el Cap polític, el Capità general, l'Intendent i set dels trenta-quatre membres del consistori municipal. La tertúlia s'estrenà dues setmanes abans que es procedís a la tria dels electors parroquials que renovarien la meitat del nou ajuntament barceloní. L'11 de desembre de 1822 s'escolliren trenta quatre electors dels quals vuit eren socis de la tertúlia patriòtica i altres set estaven lligats al moviment liberal exaltat: l'impressor Joaquín Jordi, el capità d'artilleria Francisco Pérez Meca, el conspirador i comerciant J. Baigés, el diputat provincial i a Corts Ginés Quintana, diputat provincial de 1823 Cayetano Roviralta, el comerciant Antonio Saforcada i el fabricant Juan Pons. Altres quatre probablement tenien algun familiar directe que pagava la quota de la tertúlia. Tot plegat, indica que dos terços d'aquells electors parroquials estaven vinculats a la tertúlia o al liberalisme arraumat barceloní. El 22 de desembre de 1822, els trenta-quatre electors escolliren els disset nous membres del consistori barceloní.

En aquelles tres setmanes que separaven ambdues fites del calendari d'eleccions municipals, a la tribuna de la tertúlia patriòtica es féu quelcom més que debatre sobre les eleccions. En la sessió del 6 de desembre, l'orador Francisco Raull –futur regidor de l'ajuntament de 1823–, elogià des de la tribuna els electors parroquials i va coaccionar a l'auditori que l'escoltava dient-li “*los gravísimos males que puede ocasionar a un pueblo un mal ayuntamiento*”⁴⁹³.” Al cap d'una setmana, Portell, des del cadafal de la tertúlia, mentre explicava l'article 13 de la llei fonamental, condicionava als electors que eren socis de la tertúlia perquè triessin les persones amb més virtuts socials per ocupar els càrrecs polítics:

⁴⁹³ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 187, 9 de desembre de 1822, pp. 505-8

“que los electores no deben tener presente otra cosa que las virtudes sociales porque el ser constitucional no consiste en alborotar ni desear la constitución, sino en practicar las virtudes constitucionales⁴⁹⁴.”

L'arribada de l'hivern implicà l'elecció de disset nous membres del consistori municipal dels quals deu eren membres de la tertúlia patriòtica, mentre dels set restants, només dos també havien estat electors parroquials el desembre de 1822: Antonio Margaria i Jaime Fabrés. A començaments de 1823, l'ajuntament de Barcelona l'integraven cinc alcaldes, vint regidors i quatre síndics: vint-i-nou en total dels quals deu regidors i dos síndics provenien del consistori de 1822. Dels dotze que repetien càrrec el 1823 n'hi havia cinc que eren socis de la tertúlia, i dels set restants he pogut reconstruir la seva adscripció política a partir del setmanari exaltat la *Voz del Pueblo*, que l'estiu de 1822, a la seva secció les *semblanzas*, realitzà una petita ressenya mordaç sobre els regidors, síndics i alcaldes barcelonins del moment. D'aquells set *no-socis*, el setmanari exaltat establí que cinc: Gabriel Ametller, José Elías, Cayetano Galup, Bruno Petrus i Ignacio Regés, eren *amigos del orden* mentre que els altres dos, se'ls considerà amics del coronel Costa: Juan Sagarra i José Valentí; i per tant exaltats o descamisats. Quan definí aquella publicació els cinc regidors i els síndics que al cap de quatre mesos, esdevingueren socis de la tertúlia, determinà que només dos d'aquells eren amics de l'ordre: Juan Argelich i Ramón Urgell. Una ràpida recapitulació de totes aquestes dades indica que quinze dels vint-i-nou membres de l'ajuntament barceloní de 1823, eren socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, tot i que a dos se'ls havia qualificat de moderats.

Dels quinze socis que seien en les reunions del consistori, deu ho havien fet des de novembre a la tertúlia. Dels regidors, síndics i alcaldes que no ho eren –catorze en total– dos eren coneguts públicament per les seves abrandades opinions polítiques properes al liberalisme revolucionari: Juan Sagarra i José Valentí. Quan aquell consistori municipal començà a reunir-se el 1823, estava per primera vegada en mans del moviment liberal exaltat. La transcendència d'aquestes dades aflora quan es comparen amb la composició d'altres ajuntaments barcelonins que es configuraren durant el Trienni. Dels integrants dels consistoris municipals de 1820 i 1821 només dos de cadascun d'ells foren socis de la tertúlia patriòtica el novembre de 1822, mentre l'ajuntament de 1822 n'eren buit socis, i al del 1823 n'eren quinze (setze⁴⁹⁵). La mateixa desproporció es manifesta quan comparem els electors parroquials, dels set electors de

⁴⁹⁴ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 193, 15 de desembre de 1822, pp. 560-4. Sessió de la tertúlia patriòtica del 13 de desembre

⁴⁹⁵ Veure Annexos B.6

març de 1820 cap arribarà ser soci de la tertúlia, dels vint-i-cinc de desembre de 1820 esdevenen socis solsament dos, dels trenta un electors de desembre de 1821, es convertiran en socis set, i dels trenta un electors de desembre de 1822 eren socis dotze⁴⁹⁶. En aquella última etapa del Trienni la tertúlia detenia el poder polític tant municipal com provincial, i era a la pràctica una junta revolucionària que concentrava tots els poders.

L'exemple paradigmàtic foren els comissaris de barri, la darrera peça de l'engranatge polític municipal, encarregat de dur a terme àgilment les decisions del consistori. L'agost de 1822 foren nomenats vuitanta dos nous comissaris dels quals només un d'ells pagarà mesos després la seva quota com a soci de la tertúlia. Dels cent vint-i-cinc ciutadans que foren comissaris de barri durant els dos primers anys del Trienni només cinc seran socis de la tertúlia patriòtica, i d'aquells, dos seran regidors del consistori de 1823. Dels comissaris de barri de 1823, només tres eren socis de la tertúlia patriòtica. Dels dos cents cinquanta dos ciutadans que foren comissaris de barri durant els anys del Trienni només onze s'inscriviren a la tertúlia⁴⁹⁷. Els números palesen que els regidors, alcaldes i síndics, quan assistien a les reunions de la tertúlia ho feien imbuïts de la representativitat que els dotava el seu càrrec polític i no simplement com a ciutadans. Els comissaris de barri percebien la tertúlia com un espai de poder, on ells hi eren representats a través dels membres del consistori municipal.

Tres quartes parts dels membres de la diputació provincial barcelonina de novembre de 1822 eren socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy⁴⁹⁸; en el cas del vicesecretari Cayetano Roviralta, tot i no ser soci, el seu germà José Roviralta sí que l'era. Tots dos germans tingueren una intensa activitat política en la clandestinitat com a líders comuners després de l'ocupació francesa, com esmentaré més endavant. Llavors, per què no hi figura com a soci Cayetano Roviralta? Potser perquè ja hi era el seu germà, potser perquè s'hi incorporà uns dies més tard o simplement preferí romandre en un segon pla. La diputació era un òrgan menys polifònic que l'ajuntament barceloní, i la seva unitat es reforçà quan la tertúlia patriòtica esdevingué el seu altaveu per projectar les seves opinions sobre el moviment exaltat. La complicitat de la diputació amb la tertúlia quedà palesa amb la designació el 4 de març de 1823 dels nous jutges de fet per

⁴⁹⁶ Veure Annexos B.5

⁴⁹⁷ Veure en els annexos B.8

⁴⁹⁸ Veure els annexos B. 15 Cal tenir compte que en la diputació barcelonina de maig de 1822, foren renovats abans que s'inaugurés la Tertúlia Patriòtica de Lacy, el Intendent i el Cap polític de la província. Tot plegat comporta que set dels deu membres de la diputació fossin socis.

assumpes de censura, dels cinquanta cinc jutges, la majoria, vint-i-set són socis de la tertúlia i dos comparteixen cognoms amb algun soci i podien ser familiars. Dels vint-i-sis jutges de censura que no eren socis ni tenien lligams de parentiu amb els socis, set eren catedràtics de la restablerta universitat, dos eren membres de la societat econòmica d'amics del país (marquès de Llió i Magín Corominas, cap d'ells proposat per l'ajuntament), i la resta no els he pogut vincular amb els centres de sociabilitat política. Tinc constància que alguns d'ells desenvoluparen una certa activitat política, com és el cas del Governador militar de la ciutat, J. M. Roth; d'un dels líders empresonats el febrer de 1822, Antonio Brosa; d'un elector parroquial de l'ajuntament de desembre de 1822, Mariano Mir; i del comissari de barri dels anys 1820 i 1821, Juan Roig y Jacas; dels altres quinze no he pogut esbrinar cap activitat política més durant el Trienni. Les dades posen de relleu la presència massiva de socis, representants del moviment liberal exaltat, i un col·lectiu rellevant de ciutadans de reconeguda categoria intel·lectual –els catedràtics de la universitat– entre els jutges de fet de 1823. L'elecció dels jutges de fet demostra la capacitat de la tertúlia per incrementar la seva representativitat fent-se amb el control de la majoria dels nous càrrecs electes. La presència dels socis de la tertúlia augmenta la representativitat d'aquesta, que esdevé un òrgan de poder *parainstitucional*. Una vegada més la comparació amb els jutges de censura escollits durant els primers anys del Trienni, reflecteix diàfanament la incidència de la tertúlia sobre la tria de jutges de 1823. El 1820 s'escolliren nou jutges, dels quals només un serà soci de la tertúlia anys després, l'any següent se'n designaren vuitanta-tres i solsament deu esdevingueren socis. Finalment, el 1822 foren triats vuitanta-cinc i tot just onze foren socis de la tertúlia deu mesos després. Per tant del total dels cent noranta-tres ciutadans que foren designats jutges de fet durant el Trienni –forces repetiren càrrec en més d'una ocasió–, n'hi havia quaranta-un que eren membres de la Tertúlia Patriòtica de Lacy. D'aquesta quarantena, més de la meitat foren escollits quan ja s'havia inaugurat la tertúlia⁴⁹⁹.

El final de l'hivern i durant tota la primavera de 1823 la tertúlia visqué les seves setmanes més dolces. Les notícies de les victòries de F. Espoz y Mina –Cap de l'exèrcit expedicionari i des del 20 de gener Capità general de Catalunya– sobre les partides realistes, insuflaven energies als liberals exaltats de Barcelona. Després de la derrota de l'enemic, calia passar comptes amb els que s'havien revelat contra la Constitució. Ferran VII ho evità quan el 20 de febrer de 1823, s'avançà i féu públic un decret

⁴⁹⁹ Veure en els annexos B.16

d'amnistia per a tots els facciosos que entreguessin les armes abans de l'u d'abril d'aquell any. Vuit dies després, Fernando G. de Butrón ordenà a Manuel Arango, al capdavant del regiment de Saragossa, dirigir-se cap a Santa Coloma de Farnés per fer complir la llei. Mentre les ordres del monarca s'executaven, el Cap polític es reunia amb les principals autoritats polítiques, les militars, de la milícia, i alguns ciutadans per constituir la Junta de Vigilància, un òrgan polític-judicial que no estava previst per la Constitució.

El 6 de març de 1823, el Cap polític sancionava la disposició per instituir aquella Junta en la qual hi hauria els següents representats: dos ciutadans, dos milicians, dos militars, el tresorer de l'exèrcit, un comissari de guerra i un empleat municipal, i seria presidida per una l'autoritat política, tant el Cap polític com qualsevol dels alcaldes de la ciutat. Aquella Junta demanava la col·laboració de tots els ciutadans per perseguir i processar tots els que profanessin o malmetessin la llei fonamental. Dels onze integrants d'aquella Junta, més de la meitat eren socis de la tertúlia patriòtica⁵⁰⁰ i no ho eren els dos militars, el comissari de guerra i un dels ciutadans. L'exercici de la violència política –com explico al proper capítol– assolí el seu zenit durant la segona setmana de juliol, quan Roten establí un consell de guerra permanent format per catorze homes per reprimir amb rapidesa i brutalitat qualsevol temptativa contra el sistema constitucional o la deserció de la tropa. En aquell òrgan polític i judicial només hi constaven quatre socis de la tertúlia⁵⁰¹. L'estiu de 1823 la decadència de la tertúlia traspuava per tot arreu quan era incapaç d'aturar els enfrontaments entre l'ajuntament barceloní i la diputació, que foren aprofitats per Roten per enfortir la seva autoritat col·ligant-se amb l'òrgan provincial.

L'agost de 1823, Roten, amb el silenci de la diputació, expurgava l'ajuntament i expulsava de Barcelona tres alcaldes, el Governador militar de la ciutat, el Cap polític i un dels redactors del *Indicador Catalán*. Aquella acció fou el cop d'efecte que liquidà el funcionament de la tertúlia com a junta revolucionària, i el seu esperit convencional. L'octubre següent, quan s'escolliren els electors parroquials per triar els nous diputats a Corts només vint-i-quatre dels cent vint-i-dos electors eren socis de la tertúlia⁵⁰². Respecte als processos electorals precedents per escollir diputats a Corts, la proporció de socis de la tertúlia en relació al total d'electors, només augmentà lleugerament durant

⁵⁰⁰ Veure en els annexos B.18

⁵⁰¹ Veure en els annexos B.21

⁵⁰² Veure en els annexos B.13

l'octubre de 1823. Res a veure amb els increments molt significatius que es produïren en els comicis electorals municipals. Aquella tardor el règim constitucional agonitzava i la tertúlia s'havia desnaturalitzat convertint-se en un club polític sotmès a l'autoritat de Roten, i incapaç d'insuflar vida a la política barcelonina del Trienni.

Aquell octubre de 1823 tothom havia oblidat els primers dies d'aquell any, quan els barcelonins percebien la Tertúlia Patriòtica de Lacy com el veritable òrgan dinamitzador del poder polític, ja que hi confluïen gairebé totes les autoritats polítiques, algunes de militars i els principals líders de la milícia nacional voluntària. Un de cada quatre socis de la tertúlia era milicià dels cinc primers batallons de la milícia nacional voluntària, la meitat d'aquells ho eren del primer regiment, centre neuràlgic del liberalisme radical; un quart dels socis que eren milicians, ho eren del cinquè batalló; i la resta se'ls repartien a parts iguals el tercer i quart⁵⁰³. La tertúlia donà veu als milicians exaltats dispersos en batallons, on regien les raons del moderantisme. Però allí també s'hi aplegaren dos milicians del sisè batalló, un del cos de cavalleria i un del cos d'artilleria; totes tres unitats nascudes sota l'òrbita de la moderació política que també formaven part de la milícia nacional voluntària. L'abril de 1822 prorromperen els batallons de la milícia nacional reglamentària que es conformaren a partir dels quarters en els que s'estructurava la ciutat. Dinou dels milicians de la reglamentària, també es convertiren en socis de la tertúlia. Tot plegat dóna com a resultat que un de cada de tres socis de la tertúlia era milicià, ja fos dels sis batallons de la milícia voluntària, del cos d'artilleria, del de cavalleria o dels cinc batallons de la milícia reglamentària.

Després de diverses temptatives fallides, la tertúlia patriòtica es consolidà a finals de 1822. Ara bé, encara hagueren de passar uns mesos per assolir la solera de la societat patriòtica *barcinonense*, que romangué oberta durant gairebé els nou mesos que coincidiren el restabliment del règim constitucional. Onze dels socis de la tertúlia també havien participat en les sessions de la societat patriòtica *barcinonense* dos anys abans⁵⁰⁴. Per entendre la migradesa d'aquesta xifra, cal tenir en compte, que aquesta recerca només ha pogut esbrinar el nom d'una setantena de socis d'aquella primera societat patriòtica. D'aquesta setantena, com a mínim la meitat ja no residia a Barcelona, perquè molts d'ells eren militars que havien col·laborat en l'èxit de la insurrecció, i després d'ocupar els principals càrrecs militars i polítics, foren traslladats a un altre destí. I també hi havia una petita part de socis que havia decidit continuar la seva carrera

⁵⁰³ Veure en els annexos B.4

⁵⁰⁴ Veure en els annexos B.32

política en d'altres ciutats de la monarquia, essencialment a Madrid. La majoria dels socis anònims de la societat patriòtica *barcinonense* s'integraren al cinquè batalló. Si s'afegeixen aquells milicians del cinquè batalló a la llista dels socis de la primera societat patriòtica, aquella xifra es duplica: vint ciutadans foren socis de la tertúlia patriòtica⁵⁰⁵.

El caràcter convencional de la tertúlia, espai on eren representats els diversos òrgans institucionals, distorsionava la seva condició de club polític. En la llista de socis de la tertúlia n'hi havia uns quants, no masses, que havien coquetejat amb el gabinet de lectura del palau de la virreina, però aquell novembre de 1822, eren representants polítics, el diputat provincial Antonio Gironella, i els regidors J. Argelich i F. Renart i Arús. De tota manera, la presència de liberals moderats era escassa i les dades són aclaparadores. En aquest aspecte, dels seixanta cinc membres de l'Acadèmia de Bones Lletres, un dels principals centres de sociabilitat del liberalisme moderat, només sis eren socis de la tertúlia⁵⁰⁶. Un altre d'aquells àmbits del moderantisme, eren les càtedres de la universitat de Barcelona; dels trenta-tres catedràtics, dotze eren membres de l'Acadèmia de Bones Lletres, i d'aquells, dos també ho eren de la tertúlia: Manuel Casamada i Domingo María Vila⁵⁰⁷. Dels vint-i-un catedràtics que no eren membres de l'Acadèmia de Bones Lletres, n'hi havia cinc més que eren socis de la tertúlia patriòtica⁵⁰⁸. Tot plegat mostra una gairebé nul·la presència dels liberals moderats.

La reunió d'autoritats, milicians i ciutadans convertí a la tertúlia en una convenció, on el moviment liberal exaltat barceloní maldà per organitzar-se. Els liberals exaltats cercaven la cohesió política a partir de la unitat d'acció. No obstant això, ben aviat va entreveure's la diversitat interna d'aquell moviment. La conquesta dels òrgans del poder polític i l'articulació de la defensa contra els reialistes, havien provocat el miratge d'amalgamar la pluralitat del món exaltat, però fou per poc temps. Quan els francesos creuaren els Pirineus i els fracassos de la guerra avivaren les pugnes, emergí l'enfrontament entre els liberals de la tertúlia. La historiografia espanyola⁵⁰⁹ ha responsabilitzat a les societats secretes dels conflictes en el si del liberalisme, considerant que la maçoneria era la vessant moderada i la comuneria era la que defensava propostes més revolucionàries. La dificultat per interpretar la pluralitat del

⁵⁰⁵ Veure en els annexos B.33

⁵⁰⁶ Veure en els annexos B.36

⁵⁰⁷ Veure en els annexos B.37

⁵⁰⁸ Ídem

⁵⁰⁹ ZAVALA, IRIS M^a (1971): *Masones, comuneros y carbonarios*. Siglo veintiuno. Madrid; GIL NOVALES, ALBERTO (1980): *El Trienio Liberal*. Siglo Veintiuno. Madrid; i RUIZ JIMÉNEZ, MARTA (1999)

món exaltat ha trobat una sortida catàrtica en les societats secretes, a les quals se les dota d'una cohesió, organització i unitat, que depassa qualsevol criteri històric. En canvi aquesta recerca constata que les societats secretes tendiren a la mateixa heterogeneïtat que el moviment liberal exaltat, i és un anacronisme històric entendre-les com la llavor de les organitzacions polítiques amb una direcció central que s'estengueren arreu de la monarquia. Aquestes no poden sublimar les dificultats del liberalisme exaltat per gestar un moviment polític amb les característiques del jacobinisme francès.

2.20.3 LES SOCIETATS SECRETES I LA TERTÚLIA PATRIÒTICA

A l'interior del moviment liberal exaltat barceloní camparen diverses societats secretes que poden dividir-se en les lògies *paramaçòniques*, en el tronc de la comuneria i els carbonaris europeus. Les primeres assimilaren superficialment els ritus iniciàtics i les pràctiques de la maçoneria d'influència francesa que havien conegut alguns liberals durant el seu exili al país veí de la mà d'alguns afrancesats. Aquelles lògies trobaren en l'exèrcit la capacitat d'organitzar-se i vertebrar un moviment polític i foren responsables de l'èxit de la difusió del pronunciament a petita escala que es produïren en les principals ciutats espanyoles de febrer a març de 1820. L'heterogeneïtat d'aquelles lògies es multiplicà quan s'estengueren arreu de la monarquia sense cap òrgan director. La seva diversitat s'enriquí quan la primavera de 1821, després que les tropes austríaques ocupessin el Piemont i Nàpols, arribà un allau de refugiats italians a Barcelona. Aquells aportaren a les lògies *paramaçòniques* elements procedents de la carboneria, a la vegada que impulsaren una forma pròpia de carbonaria a Espanya, que donà lloc a la formació de la *societat de carbonaris europeus*.

Les lògies *paramaçòniques* rebrotaren quan les Corts donaren l'ordre de tancar les societats patriòtiques, el novembre de 1820. Al cap de pocs mesos, els principals ports de la mediterrània s'omplien de carbonaris piemontesos i napolitans, que enlluernaren a les incipients societats secretes que s'estaven gestant a la península. La carbonaria era una pràctica política clandestina sorgida durant la lluita contra les tropes napoleòniques al sud d'Itàlia. L'èxit de la mobilització carbonària arrelava en la lluita fratricida dels bàndols locals i s'oposava formalment a la branca italiana de la maçoneria que havia quedat majoritàriament fascinada per la França revolucionària i napoleònica. La carbonaria incorporà el món rural i catòlic a les societats secretes, i organitzà un moviment de societats on les dinàmiques locals era preponderants per la manca d'un òrgan únic que centralitzés el funcionament de totes aquelles societats.

L'esfondrament de l'imperi napoleònic no desarticulà aquella pràctica política, sinó que la dirigí cap a nous objectius: el liberalisme revolucionari. La vaguetat del nou horitzó polític, es concilià adequadament amb una pràctica política clandestina que se sostenia en la diferència i en els acords puntuals. La carbonària participà de l'èxit de les revolucions italianes del 1820 però sobretot de l'experiència. L'exili francès i espanyol enfortí la carbonària i l'estengué per les terres d'acollida. El creixement de la carbonària depenia de la lluita política clandestina i de la capacitat d'oferir un model alternatiu a la maçoneria, per tant allí on era present aquesta darrera, creixia la primera. A la monarquia espanyola, les societats *paramaçòniques* del Trienni no tenien una estructura a la qual oposar-se i la carbonària pròpiament espanyola quedà engolida per aquelles lògies que eren un conglomerat de pràctiques i ritus. A la costa lleuantina, tot i la rellevància de la carbonària, que ve donada per la presència dels refugiats italians, la supremacia de lògies *paramaçòniques* fou indiscutible, així com, en el si del moviment liberal exaltat.

El tancament de les societats patriòtiques i la consegüent revifalla de les lògies *paramaçòniques*, suscitaron la necessitat de vertebrar i organitzar políticament aquelles societats secretes. El 1821 sorgiren dues societats secretes antitètiques la *sociedad constitucional* popularment anomenada del *anillo* i la *comunería*, però cap de les dues aconseguí arrossegar i aglutinar l'heterogeneïtat de les lògies paramaçòniques. L'una reforçà a l'altra i totes dues es bastiren i dirigiren des del centre per difondre's cap a les províncies on es fundaren organitzacions que reconeixen la preeminència de l'homònima del centre polític. Per un costat, els *anilleros* eren bàsicament les autoritats polítiques i militars que volien preservar l'ordre públic i l'estabilitat governamental, i es beneficiaven de l'administració i de l'exèrcit per buscar nous adeptes. Per l'altre, la comuneria englobava a tots aquells liberals que percebien la revolució com inacabada i volien avançar en les seves conquestes. L'oposició a les autoritats polítiques cohesionava a la incipient comuneria que s'enfortia col·laborant en la mobilització popular contra un govern dominat pels anilleros. El fracàs del cop d'estat ordit pels contrarevolucionaris, el juliol de 1822, estimulà unes sinèrgies populars que intentà canalitzar-les la comuneria per assaltar el poder. Aquella oportunitat política requeria de la unitat dels defensors de la Constitució de 1812, però les esquerdes s'eixamplaren quan s'apropaven al poder. La tardor de 1822, les friccions entre els comunsers augmentaven i a finals d'octubre els sectors més radicals i populars que seguien les directrius del setmanari *El Zurriago* i de la *sociedad Landaburiana* de Madrid es feren

amb el control de la comuneria. La radicalització de les seves propostes polítiques els allunyava del poder i els grups més moderats de comuners feren sentir el seu malestar fins al punt d'organitzar una temptativa per fer-se amb el control de la comuneria. El febrer de 1823, la comuneria s'escindeix i gairebé es dissol formant-se dos bàndols enfrontats que la historiadora Marta Ruiz Jiménez els ha definit com:

“los comuneros revolucionarios que permanecerán fieles a los originarios ideales de la comuneria que de hecho ya ha desaparecido, y los comuneros contrarrevolucionarios quienes constituyen la Confederación de Comuneros Españoles Constitucionales quedando como autores y responsables de la escisión y partidarios de una línea de actuación moderada o pastelera”⁵¹⁰.”

Les escissions de la comuneria i els lligams amb un món popular predominantment heterogeni i divers en cada territori, impediren que es pogués estructurar una xarxa política capaç d'organitzar les diverses “Torres” o seccions constituïdes arreu de les províncies espanyoles. El somni de la unitat política de la comuneria topà amb les mateixes dificultats que patiren la resta de societats secretes espanyoles i, consegüentment la pluralitat i l'heterogeneïtat de la comuneria és comparable a la dels carbonaris o a la de les lògies paramaçòniques.

Quan s'inaugurà la Tertúlia Patriòtica de Lacy, totes les societats secretes amb l'excepció de la del anillo hi estigueren representades. Després de mesos de persecució, patiment i escissions, l'accés a la tertúlia els apropà al poder polític conferint-los unitat d'acció. La renovació del consistori barceloní i la presència a la diputació provincial, dotarà a les societats secretes de la ciutat Comtal d'un cert poder polític que l'empraran per purgar la tertúlia i conferir-li un tarannà més revolucionari. L'assalt al poder les havia unit i la pugna per la supremacia política les dividirà, multiplicant-se la pluralitat de veus en les lògies paramaçòniques i en la comuneria. La fragmentació es present dins cadascuna d'aquelles dues famílies i entre elles mateixes.

Habitualment, l'estudi de les societats secretes s'ha fet a partir dels materials de la repressió política de la Dècada Ominosa. Aquesta recerca no eludeix aquestes fonts documentals, ans el contrari, busca en els seu orígens, contrastant-les amb les fonts policials franceses⁵¹¹ produïdes, posant-les en relació amb els conflictes i les purgues que es realitzaren a Barcelona durant el darrer any del Trienni. Els prefectes del departament dels Pirineus Orientals contractaren els serveis d'un il·lustre liberal exaltat, Antonio Guillén de Mazón, el prior de l'hospital general de Barcelona i un dels

⁵¹⁰ RUIZ JIMÉNEZ, MARTA (2000) p. 162

⁵¹¹ Veure apèndix documental A.34, A.37, A. 38

redactors i directors del diari exaltat *El Indicador Catalán*. Des de Prades i Perpinyà, l'eclesiàstic desenvolupà aquella escabrosa tasca, en soledat només amb la col·laboració remunerada de Ramón María Sala que residia a Perpinyà. L'antic defensor de Costa durant la primavera de 1822 i alcalde de Barcelona de gener a agost de 1823, fou el confident idoni després que l'infortuni els hagués unit quan Roten els empresonà i els sentencià a mort expulsant-los a Cartagena, un destí al qual no havien d'arribar mai, perquè els seus carcellers al mar, havien rebut ordres de llançar-los per la borda quan s'allunyessin prou de la costa barcelonina. Els dos futurs delators i quatre liberals més foren engrillonats en un vaixell que els conduïa cap a la mort i tornaren a la vida quan la fragata francesa Junon els alliberà de la condemna, i després d'estar-s'hi trenta dies els desembarcaren a Mataró, deixant-los sota la custòdia del cabdill reialista Pedro Sarsfield⁵¹². Quan va caure Barcelona i la guerra finí, aquells sis liberals tornaren a mans de l'exèrcit francès per tal que no fossin víctimes de la crueltat de la repressió reialista. Les tropes franceses se'ls endugueren cap a l'exili⁵¹³. Guillén i Sala sobrevisqueren durant quatre anys i mig fent de confidents de la policia francesa, proporcionant-los tota mena d'informació sobre les societats secretes barcelonines i fent-los un petit perfil polític dels companys d'exili⁵¹⁴.

El tàndem entre l'eclesiàstic i l'advocat funcionà perfectament, i els dos prefectes que residiren a Perpinyà entre 1823 i 1828 se'n beneficiaren rebent dos butlletins setmanals sobre les notícies que els seus confidents aplegaven dels moviments que les societats secretes feien a Barcelona. Al cap de quatre anys i mig de delacions i traïcions el binomi es dissolgué quan el rei Ferran VII li concedí una gràcia reial a R. M. Sala perquè pogués retornar Barcelona, en agraïment per la seva col·laboració en la detenció de Josep Busoms, *Jep del Estany*s. El juny de 1828, l'advocat esperava la carta reial per emprendre el camí de tornada, i Guillén, atemorit per un futur incert i ple de suspicàcies, sol·licitava a les autoritats franceses el seu trasllat a París. L'eclesiàstic al·legava que sense Sala no disposava dels recursos i els confidents a la capital catalana per prosseguir detallant els moviments de les societats secretes a Barcelona. Tampoc s'estalviava les malfiances que li despertava el seu company de traïcions, i no titubejava quan assumia que Sala el delataria si en podia treure algun rèdit. La vida de Guillén a

⁵¹² Archives Nationales, Paris (ANP), Série F7 Lligall 12038 Expedient J.M. Roth Rapport. Département des Pyrénées Orientales (DPO). Bureau de la Police. Carta datada a Prades el 31 de desembre de 1823

⁵¹³ ANP, Série F7 Lligall 12038 Expedient Antonio Rodón. Rapport. DPO. Bureau de la Police. Carta datada a Marsella el 2 d'abril de 1829.

⁵¹⁴ ANP, Série F7 Lligall 12038 Expedient Antonio Guillén de Mazón. Rapport. DPO. Bureau de la Police. Carta datada a París el 13 de juny de 1828

Perpinyà corria perill i París era una alternativa atractiva. L'eclesiàstic, des de 1825, amb el nou prefecte, el marquès d'Augeron, s'havia hagut d'espavilar ja que li havia reduït l'assignació gairebé a la meitat. Els seus informes sobre el que succeïa a Barcelona ja no tenien tant interès i Guillén els compaginà amb les traduccions que li encarregava el llibreter Alzine de Perpinyà. I quan el 1828 la seva vida d'espia tocava a la seva fi, creia que a París podia reprendre, lluny d'un passat ple de màcules, la seva vocació d'escriptor i redactor de diari⁵¹⁵.

El marquès d'Augeron adreçava un carta al ministre de l'interior explicant-li fil per randa les peticions de Guillén de Mazón. El prefecte de Perpinyà, alhora que li transmetia les intencions del confident també li feia avinent una breu ressenya sobre les idees polítiques de l'exiliat, manifestant-li, que tot i la seva estada a França, no havia abjurat dels seus principis constitucionals. La carta del prefecte emfasitzava la repulsa que l'espia tenia cap a les societats secretes i atribuïa la seva expulsió de la capital catalana l'agost de 1823, al coneixement exhaustiu que tenia sobre aquelles i a les maniobres que havia fet per fer prevaldre les seves opinions polítiques. En aquell informe, el prefecte no dubtava de la intensa activitat política que havia desplegat Guillén durant el Trienni, tot i no mencionar-se en cap dels processos judicials i purificacions que havia dut a terme el règim absolut de Ferran VII, el prefecte ho imputava al fet de no haver ocupat cap càrrec polític ni de l'administració⁵¹⁶.

Les autoritats franceses no dubtaren mai de la veracitat dels informes de Guillén sobre les societats secretes, fins al punt de convertir-se en la brúixola que els orientà per reprimir-les. Al cap d'un temps, la policia francesa no es conformà en conèixer les societats secretes sinó que li encarregà a Guillén que elaborés unes breus ressenyes sobre l'activitat política dels liberals exiliats amb qui havia coincidit. Les autoritats franceses volien controlar els refugiats, però també volien conèixer qui eren, per evitar maldecaps. El control sobre la majoria d'exiliats esdevingué la repressió d'una minoria basant-se en els informes d'aquell confident. Molts dels exiliats malvisqueren durant la segona meitat de la dècada dels vint al voltant de la frontera, o bé es desplaçaren fins les grans ciutats franceses: Marsella, Bordeus, París, bàsicament. També, n'hi hagué uns quants –una àmplia minoria– que pel seu activisme i unes premisses polítiques massa radicals es veieren obligats a fugir de França cap a Anglaterra o cap a la costa nord

⁵¹⁵ ANP, Sèrie F7 Lligall 12038 Rapport del marquis d'Auberjoy.au Ministre Secrétaire d'Etat au DPO. Bureau de la Police. Perpignan, le 7 mars 1829.

⁵¹⁶ Veure annexos A.38

africana per evitar que les delacions d'alguns confidents exiliats els portessin de nou cap a Espanya a través dels contactes que mantenia la policia francesa amb la “*superintendencia de policia española*.” Els líders més revolucionaris del moviment liberal exaltat barceloní foren les principals víctimes de l'exili i els seus companys de desventures es cobraren els deutes pendents que havien contret amb ells durant el darrer any del Trienni.

A. Guillén juntament amb R. M. Sala, F. Raull, A. Rodón, J. M. Roth i J. M. Comellas, foren víctimes de les purgues d'agost de 1823 del moviment liberal exaltat barceloní, orquestrada per la màxima autoritat política i militar de Catalunya durant aquells dies, A. Roten. El 3 de juliol de 1823, F. Espoz y Mina havia entrat a Barcelona malalt i romangué postrat al llit durant setmanes. Aquelles circumstàncies foren aprofitades pel seu segon Roten, que assumí la direcció política i militar de Catalunya. La Constitució de 1812 donava poders polítics gairebé absoluts al Cap militar d'un districte en estat de guerra i Roten els aprofità col·ligant-se amb les societats secretes més revolucionàries. El mariscal de camp suís s'havia guanyat la seva popularitat en els cafès del *Racó* i dels *Guàrdies* de Barcelona, durant la primavera de 1822, i fou un dels que estigué al darrera de l'acció revolucionària contra les autoritats moderades de setembre de 1822⁵¹⁷. Quan F. Espoz y Mina assumí el comandament de totes les forces militars que operaven a Catalunya, era finals de setembre, i decidí dividir les tropes en quatre seccions, atorgant la direcció d'una d'aquelles a Roten⁵¹⁸. La decisió de F. Espoz y Mina suposava treure de Barcelona un dels líders de la proscripció de setembre i enviar-lo prop de Manresa, perquè combatés als facciosos i demostrés tot allò del que presumia en els cafès. A Manresa contactà amb les lògies paramaçòniques d'aquelles contrades i la seva fama augmentà quan decidí combatre als contrarevolucionaris executant eclesiàstics, alcaldes i notables locals comeses a les afores de Manresa camí de Montserrat –els assassinats Tres Roures–. El nom del suís anava de boca en boca dels catalans, uns els volien veure mort i d'altres celebraven les seves victòries sobre els rebels.

Roten tornà a Barcelona l'abril de 1823, i portava sota el braç el despatx que el nomenava número dos de F. Espoz y Mina en substitució del Cap polític, F. G. de Butrón. Aquell abril, un nou esclat de violència perpetrat per les lògies paramaçòniques

⁵¹⁷ ANP, Sèrie F7 Lligall 12038 Expedient Antonio Rotten. Rapport. Département des Pyrénées Orientales (DPO). Bureau de la Police, n. 1031. Perpignan, 19 juillet 1824. Veure text complet en els annexos A.34

⁵¹⁸ ARNABAT MATA, RAMON (2001a) p. 300

i els comuners, provocà la proscripció de dotzenes d'eclesiàstics i d'alguns ciutadans. El suís s'inhibí i deixà fer, mentre el Cap polític censurava aquella acció. La matinada següent a la proscripció, el 16 d'abril, Roten ordenà que el bisbe de Vic, Raymundo Strauch, fos conduït cap a Tarragona; però prop de Vallirana, l'oficial en cap del destacament executà les ordres i afusellà al bisbe. Quatre dies després, el suís prenia possessió del seu nou càrrec, i quan tornà a la capital catalana, el destacament militar que havia executat el bisbe, no el desautoritzà públicament, ans el contrari. Durant les setmanes següents se succeïren les execucions als fortins de la ciutat i alguns dels sentenciats penjaren dels pals del telègraf de Montjuïc. Aquella primavera el suís se sentia fort perquè s'havia guanyat el suport de la lògia paramaçònica més revolucionària de Barcelona, igual que ho havia fet a Manresa amb la seva amistat amb Ramón Galí i l'eclesiàstic Antonio Vila⁵¹⁹, que l'acompanyaren a Barcelona. Aquesta vegada la peça clau era Ramón Albó, convertit en nou Cap de l'estat major.

La confiança dels comuners l'obtingué Roten quan donà suport a la diputació provincial en detriment del Cap polític i l'ajuntament. Roten aconseguí la complicitat dels sectors més revolucionaris, tant de la comuneria com de les lògies paramaçòniques. Tant uns com altres eren representats a la Tertúlia Patriòtica de Lacy i A. Guillén en els seus informes els identificà i els adscriuï a cadascuna d'aquelles societats secretes. L'eclesiàstic les coneixia bé ja que era un dels protagonistes de l'èxit del pronunciament barceloní de març de 1820, i durant el darrer any i mig del Trienni, fou un dels redactors del *El Indicador Catalán* que s'havia erigit com a portaveu d'algunes lògies paramaçòniques. Les expulsions d'agost determinaren un canvi en la correlació de forces a l'ajuntament, i també significaren la liquidació de la branca moderada de la paramaçoneria, que era representada a la tertúlia per quatre dels expulsats: Guillén, Sala, Raull i Comellas. Aquella expulsió fou la victòria de les lògies més exaltades, que estaven representades a la tertúlia per als socis: R. Albó, M. Soro, I. Vidal i J. Poc.

El capellà que feia d'espia –Guillén–, mai denuncià a cap membre de les lògies paramaçòniques més moderades que potser l'haguessin pogut incriminar. Ara bé, durant els quatre anys que el tingué en nòmina la policia secreta francesa, escrivint informes cada tres dies sobre els moviments de les societats secretes, no vacil·là en assenyalar a antics socis de la tertúlia patriòtica com a membres prominents de les diverses lògies

⁵¹⁹ ANP Sèrie F7 Ll. 12015 L'expedient dels eclesiàstics exiliats hi figuren Félix Molas, Camille Ulle, Juan Costa, Mauricio Flaquer, José Llevaría, Francisco Moga, Gabriel Vila i Antonio Vila del qual es diu que era un dels redactors del *Indicador Catalán*.

paramaçòniques⁵²⁰: P. Sainz de Andino, J. Andreu, F. Basora, T. Bruguera, I. Coll, J. Camps, J. Montero y Vigodet, P. Ramírez, V. M. Sobiñat, Torner, P. N. Valls. La recerca historiogràfica de R. Arnabat, ha determinat també altres lligams entre aquelles lògies i altres socis de la tertúlia: J. A. Llinás i M. Torrens. L'oblit d'aquells personatges posen de relleu les vinculacions que –potser– hi havia mantingut A. Guillén des de les files de les seccions més moderades de la paramaçoneria, i delatant-los a ells, podia incriminar-s'hi.

L'heterogeneïtat de les lògies irrogà una repressió de diversa intensitat, en funció de la seva projecció revolucionària, els més perseguits i vigilats foren els que A. Guillén titllava de jacobins, que patiren amb tota la seva cruïda la col·laboració de la policia francesa i espanyola. La pluralitat política de les societats secretes paramaçòniques, les enfrontà durant els conflictes del Trienni quan s'arregleraren en bàndols polítics oposats. L'exili mitigà les divergències i la clandestinitat va ajudar a consensuar objectius amb l'única excepció dels qui més s'havien distingit pel seu esperit revolucionari i la pràctica política del terror durant el Trienni. La recerca historiogràfica sobre aquells exiliats més revolucionaris que no tornaren a casa encara està per fer, malgrat que la recerca sobre l'exili s'ha multiplicat en els darrers temps de la mà dels principals historiadors que han abordat aquesta qüestió: V. Llorens⁵²¹, Irene Castells⁵²², J. F. Fuentes Aragonés⁵²³, R. Sánchez Mantero⁵²⁴ i M. Moreno Alonso⁵²⁵.

Els informes de Guillen també revelaren la identitat d'altres membres de les lògies paramaçòniques barcelonines de tarannà revolucionari, que no figuraven a la llista de socis de la tertúlia patriòtica: el comissari de guerra i membre de la Junta de Vigilància, José Baigés; l'empleat de duanes, elector parroquial de desembre de 1822 i membre de la Comissió Vigilància, Ignacio Vidal y Pigem; un dels antics companys de

⁵²⁰ Veure annexos B.41

⁵²¹ LLORENS, VICENTE (1979): *Liberales y Románticos. Una emigración española en Inglaterra (1823-1834)*. Castalia. València. (1ª ed., 1954)

⁵²² CASTELLS I OLIVÁN, IRENE (1989); CASTELLS, IRENE (2001) i CASTELLS OLIVÁN, IRENE (2004): “Los orígenes del iberismo (1815-1832)” pp. 1033-1046 dins AADD. *Josep Fontana. Història i projecte social. Reconeixement a una trajectòria*. Crítica. Barcelona.

⁵²³ FUENTES, JUAN FRANCISCO (1989): *José Marchena. Biografía política e intelectual*. Crítica. Barcelona; FUENTES, J. F., RUBIO, D. I ROJAS FRIEND, A. (1998): “Aproximación sociológica al exilio liberal español en la década ominosa (1823-1833)” *España Contemporánea*, núm. 13, pp. 7-19; i FUENTES, JUAN FRANCISCO (2002): “Imagen del exilio y del exiliado en la España del siglo XIX” *Ayer*, núm. 47, pp. 35-55

⁵²⁴ SÁNCHEZ MANTERO, RAFAEL (1972): *Las Conspiraciones liberales en Francia (1815-1823)*. Publicaciones de la Universidad de Sevilla. Sevilla; i SÁNCHEZ MANTERO, RAFAEL (2002): “Exilio liberal e intrigas políticas” *Ayer*, núm. 47, pp. 17-32.

⁵²⁵ MORENO ALONSO, MANUEL (1997): *La forja del liberalismo en España. Los amigos españoles de Lord Holland, 1793-1840*. Congreso de Diputados. Madrid.

Lacy i jutge de censura el 1822, Jaime Ardévol y Cabré; el notari, milicià del cinquè batalló i l'elector parroquial per escollir diputats a Corts d'octubre de 1823, Manuel Planas y Compte; l'eclesiàstic –íntim amic de Roten– i redactor de *El Indicador Catalán* des d'abril de 1823, Antonio Vila i el diputat a Corts Miguel Victorica. Tots ells després de l'ocupació francesa encara maldaven per col·laborar en els intents de pronunciaments que s'organitzaven des de Gibraltar, França o des de la costa nord africana. La presència de militars en aquelles lògies ha estat sempre recollida exhaustivament per la historiografia però en les cartes de A. Guillén hi consten els següents que no foren socis de la tertúlia: el darrer Cap polític de Girona, el coronel Perol; el tinent coronel Luís Montero; el coronel Par; l'ajudant de Capitania general Ramón García; i el primer Cap de l'estat major de l'exèrcit expedicionari de F. Espoz y Mina, Mariano Zorraquín.

Les recerques de R. Arnabat⁵²⁶ a partir de les fonts de la repressió absolutista han incrementat el nombre de paramaçons entre les files de l'exèrcit: el Cap de l'exèrcit expedicionari F. Espoz y Mina; els antics Caps polítics de Catalunya A. Renom Zarco del Valle i J. M. Munárriz; el Capità general Pedro Villacampa; governador de Montjuïc el coronel, J. M. Ortega; Governador militar de Tortosa i comandant militar de Tarragona, el brigadier Miguel Haro; el Cap polític de Tarragona, Marcelo Baeza; el brigadier J. M. Torrijos i el comandant del batalló de cavalleria de Girona, Francisco Valdés. L'historiador R. Arnabat també ha trobat indicis per incloure entre aquelles lògies paramaçòniques; el ciutadà i conspirador Juan Salvá perseguit durant el Sexenni Absolutista; el diputat a Corts Esteban Desprat; i el prevere de la vídua de Lacy, Patricio Moore. Els resultats de les indagacions de R. Arnabat completen el panorama global sobre aquelles lògies però tenen l'únic inconvenient de la seva procedència, les fonts documentals de la repressió, no contemplaren les divergències internes entre les lògies ni les mutacions, abandonaments o divisions dels seus membres. Els casos de P. Villacampa i J. M. Ortega esdevenen paradigmàtics ja que formaren part de les lògies que impulsaren el pronunciament de la capital catalana el febrer i març de 1820 però després gradualment s'allunyaren de les actituds més revolucionàries. Les anàlisis de les societats secretes no pot aïllar-se dels factors que les determinaren: les transformacions polítiques, la dinàmica política local i els enfrontaments entre elles.

⁵²⁶ ARNABAT MATA, RAMON (2001a) p. 142 i ARNABAT MATA, RAMON (1999) Vol. I pp. 312-3

Al cap d'uns quants mesos d'enviar informes, A. Guillén rebé la visita del sotsprefecte del departament dels Pirineus Orientals, el Sr. d'Huart, amb qui havia establert una certa confiança. L'autoritat departamental li suggeria que escrivís un informe sobre l'actuació de les societats secretes durant el Trienni a Catalunya, per acontentar al prefecte Chauvigny: la coneguda i famosa *Noticia acerca de las sociedades secretas organizadas en España hasta el año de 1823 y sobre las de Cataluña en particular*. Anys després, A. Guillén es queixaria que el seu informe fou retocat i aquelles mateixes autoritats departamentals el feren arribar a la premsa i a les autoritats espanyoles, que no s'aturaren fins que esbrinaren la identitat del seu autor⁵²⁷. Totes les recerques històriques sobre les societats secretes espanyoles durant el Trienni realitzades pels historiadors V. de la Fuente⁵²⁸, M. Fernández⁵²⁹, A. Eiras Roel⁵³⁰, I. Zavala⁵³¹, M. Ruiz Jiménez⁵³², R. Arnabat⁵³³ i C. Morange⁵³⁴, han utilitzat aquell informe, donant-li una total veracitat. No obstant, aquell testimoni documental era una descripció somera d'una realitat política feta des de Prades de Conflent a començaments de 1824, que havia estat modificada per les autoritats com expressà el seu autor a finals de juny de 1828, des de París. Les paraules de A. Guillén denotaven un cert rebuig cap aquell informe, que tanta fama havia assolit, i desvetllant el dubte de la manipulació, es revoltava contra unes autoritats que primer l'havien utilitzat, i després l'abandonaren en la seva fugida cap a París. Les notícies d'aquell eclesiàstic cal trillar-les i contrastar-les, ja que les recerques sobre la maçoneria de J. A. Ferrer Benimeli⁵³⁵ i J. L. Martín⁵³⁶, posen en dubte la presència de lògies maçòniques adscrites a alguns dels ritus estàndards a Europa, i més qüestionable encara, és l'existència d'una òrgan vertebrador i aglutinador de les disperses lògies de les províncies espanyoles. La diversitat de lògies

⁵²⁷ Veure annexos A. 37

⁵²⁸ FUENTE, VICENTE DE LA (1933): *Historia de las Sociedades Secretas antiguas y modernas de España*. Barcelona. Editorial Prensa Católica. Reimpresión facsímil Editorial Analecta.

⁵²⁹ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, MANUEL (1961): *Las sociedades secretas y los orígenes de la España contemporánea*. Publicaciones Españolas. Madrid.

⁵³⁰ EIRAS ROEL, ANTONIO (1961) pp. 250-310

⁵³¹ ZAVALA, IRIS M^a (1971): *Masones, comuneros y carbonarios*. Siglo veintiuno. Madrid, 1971.

⁵³² RUIZ JIMÉNEZ, MARTA (1999): *El liberalismo Comunero: una consideración especial de El Zurriago (1821-1823)*. Tesis realizada bajo la dirección de ALBERTO GIL NOVALES. Madrid i publicada el 2007; i RUIZ JIMÉNEZ, MARTA (2005): "Medidas represivas a los integrantes de las sociedades secretas a partir de 1823" *Trienio*, núm. 45, pp. 69-93

⁵³³ ARNABAT MATA, RAMON (2001) p. 139-144 i ARNABAT MATA, RAMON (1999) p. 289-313

⁵³⁴ MORANGE, CLAUDE (2006): *Una conspiración fallida y una Constitución nonnata (1819)*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.

⁵³⁵ FERRER BENIMELI, JOSÉ A. (1980): *Masonería española contemporánea*, Vol. 1, 1800-1868. Siglo veintiuno. Madrid.

⁵³⁶ MARTÍN, L. P. (1993): "La masonería y la conspiración liberal (1814-1834). Los límites de un mito histórico" *Trienio*, núm. 22, pp. 73-90

paramaçòniques la constata Guillén en el seu report dient que hi havia “*dieciocho logias regularizadas de Masones, sin contar las ambulantes que seguían a los regimientos. Los Comuneros tenía el duplo de Torres*⁵³⁷.” Però aquella multiplicitat de lògies ningú la pogué coordinar, tampoc la gran assemblea de Barcelona òrgan suposadament rector de la paramaçoneria. L'autonomia de les lògies era absoluta i només reconeixien l'autoritat de les causes polítiques que defensaven, i aquesta característica les allunyava de qualsevol obediència d'associacions maçòniques franceses o angleses.

Un dels grans enigmes del Trienni és si existí una societat secreta carbonària pròpiament espanyola. Els indicis són tan escassos, que és gairebé inviable treure'n alguna conclusió contrastable. La notícia sobre les societats secretes de l'eclesiàstic Guillén testimonia que al voltant dels refugiats italians s'establí una societat carbonària que s'estengué per Màlaga i València:

*“Proscrito el carbonarismo de su país natal vino a pagar su tributo el genio de la Revolución Española; apenas era éste conocido de la llegada de los emigrados italianos y piamonteses a Barcelona; (...) Los refugiados Pacchiarotti y D'Attely fueron los promotores de esta secta en Barcelona, que estableció bien pronto algunas ramificaciones en Cataluña, pero que no se extendió más allá. Los primeros adeptos fueron los llamados Fidalgo, Sobiniac, Polo, empleado en la secretaría de Cortes, y el ex-general francés Guillermo Vaundoncourt, que intentó propagar el Carbonarismo en Valencia y Málaga*⁵³⁸.”

Les recerques historiogràfiques sobre els refugiats italians fetes per A. Bistarelli⁵³⁹, A. Morán⁵⁴⁰ i M. Mugnani⁵⁴¹ han comprovat les dades de Guillén sense massa èxit ja que si bé tots coincideixen en afirmar que existiren diverses *Ventes* o seccions carbonàries, no aporten gairebé cap informació més que la producció memorialística d'aquells exiliats. Sense un coneixement sobre la carboneria italiana a

⁵³⁷ ZAVALA, IRIS M^a (1971) Documento X “*Noticia acerca de las sociedades secretas organizadas en España hasta el año de 1823 y sobre las de Cataluña en particular*” pp. 220-29

⁵³⁸ ZAVALA, IRIS M^a (1971) “*Noticia acerca de las sociedades secretas...*” pp. 220-29

⁵³⁹ BISTARELLI, AGOSTINO (1998): “Vivere il moto spagnolo. Gli esiliati italiani in Catalogna durante el Trienio Liberal. I” *Trienio*, núm. 32, pp. 5-14 i la segona part de l'article, *Trienio*, núm. 33, pp. 65-90; i BISTARELLI, AGOSTINO (2002): “El fondo piamontés en el Archivo Municipal de Tarragona, fuentes para el estudio de los exiliados italianos en el Trienio Liberal” Tesina dirigida per ANTONI MOLINER I PRADA, Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.

⁵⁴⁰ MORÁN ORTÍ, MANUEL (1989): “La cuestión de los refugiados extranjeros. Política española en el trienio liberal” *Hispania*, XLIX, núm. 173, pp. 985-1016; MORÁN ORTÍ, MANUEL (1990): “Los emigrados italianos de 1821 en la guerra de Cataluña” *Itálica. Cuadernos de Trabajos de la Escuela Española de Historia y Arqueología de Roma*. núm. 18, pp. 362-329; i MORÁN ORTÍ, MANUEL (1991): “Los piamonteses en el trienio constitucional español” *L'Émigration politique en Europe Aux XIXe et XXe siècles*. École Française de Rome. Roma, pp. 217-234

⁵⁴¹ MUGNAINI, MARCO (1994): *Italia e Spagna nell'età contemporanea. Cultura, politica e diplomazia (1814-70)*. Alessandria.

Espanya, esdevé gairebé una entelèquia abordar la participació dels ciutadans espanyols en aquella, i una temeritat històrica suposar que hi hagué alguna secció de la carbonària formada essencialment per ciutadans de la monarquia espanyola. La *carboneria* era una societat secreta amb una vocació eminentment política sense la tradició i la normativització de la maçoneria. Consegüentment estava dotada d'una laxitud en els seus costums i en les seves pràctiques que la convertien en summament atractiva pels revolucionaris d'arreu. A França s'havia estès amb una rapidesa insòlita mostrant-se com una alternativa política i revolucionària a la solera filantròpica d'una francmaçoneria que eludia l'enfrontament amb les autoritats de la Restauració. L'èxit de la propagació de la societat secreta carbonària a França durant els anys vint, ha estat investigada des de diverses perspectives. L'historiador Pierre-Arnaud Lambert⁵⁴² que s'ha concentrat l'organització, la simbologia i el ritual de la societat secreta, que ha interpretat políticament, com la voluntat d'una associació clandestina, que tan pretén subvertir l'estat opressor com substituir-lo, explorant nous models polítics d'organització estatal. D'altra banda, l'historiador R. Sánchez Mantero⁵⁴³ analitza la carboneria francesa, com una societat secreta més, que es coordina amb les altres per actuar coetàniament i dificultar la resposta repressora de la monarquia francesa.

A Itàlia, la recerca sobre la carboneria s'ha desenvolupat profusament en els darrers cent anys. La investigació que el lector té entre les mans no és un estudi sobre les societats secretes, sinó sobre els espais de sociabilitat política, la pràctica política i la cultura constitucional. Per tant, l'interès per les societats secretes s'ha de circumscriure aquestes àrees de la recerca. La consulta de la historiografia italiana s'ha fet des d'una doble vessant. Primer amb la intenció de reconstruir l'activitat de la carboneria a Barcelona, a partir dels carbonaris italians coetanis, que es relacionaren amb els seus companys napolitans i piemontesos refugiats a Espanya durant el Trienni. A l'altra vessant, també ha cercat noves propostes metodològiques per abordar una temàtica de recerca que té una tradició historiogràfica a Itàlia i no a Espanya.

L'abundant bibliografia sobre la carboneria segregar-se en els obres historiogràfiques produïdes durant les primeres dècades del segle XX, i les que es produïren a partir de la dècada dels vuitanta. Els historiadors de començaments de segle ompliren pàgines i pàgines fent una descripció acurada dels rituals, del llenguatge i de la

⁵⁴² LAMBERT, PIERRE-ARNAUD (1995): *La Charbonnerie Française 1821-1823. Du secret en politique*. Presses Universitaires de Lyon. Lyon.

⁵⁴³ SÁNCHEZ MANTERO, RAFAEL (1972)

pràctica clandestina i resistent dels pares de la nació italiana. Aquelles anàlisis sobre el fenomen polític de la carboneria s'han de contextualitzar en la fascinació historiogràfica –gairebé hagiogràfica– sobre el naixement d'Itàlia: *il risorgimento*. En aquelles històries de la carboneria circumscrites a àmbits territorials corresponents als estats italians pre-unitaris, incorporaren multitud de documents sobre el funcionament d'aquella societat secreta (catecismes, estatuts, entre d'altres). D'aquella primera generació, els principals historiadors de referència sobre la carboneria foren, Oreste Dito⁵⁴⁴, Valentino Labate⁵⁴⁵, Henri de la Torre⁵⁴⁶, Giono Bandini⁵⁴⁷, Angelo Ottolini⁵⁴⁸, Augusto Pieratoni⁵⁴⁹, Ruggero Moscati⁵⁵⁰ i Fr. Lemni⁵⁵¹. De l'exploració de tota aquella bibliografia, no aflorà cap element nou que aportés noves referències sobre la carboneria a Barcelona. L'única excepció era l'obra de R. Moscati, que publicava tota la producció epistolar d'un dels capitosts dels exiliats napolitans a Espanya, el general Guglielmo Pepé, qui només esmentava la carboneria en relació als intents dels refugiats italians, per organitzar un desembarcament a la costa de Sicília o Calàbria, per pronunciar-se i restituir el règim constitucional. Les cartes del general Pepé mostren els seus contactes amb altres refugiats il·lustres com Vincenzo Pisa, Giuseppe Pecchio i Luigi Angeloni, però es concentren en la producció periodística dels exiliats, o que tracta sobre els exiliats, i la que concretament posa en dubte el seu comportament durant la derrota de les tropes constitucionals napolitanes, enfront els exèrcits austríacs de la Santa Aliança. L'única referència sobre les societats secretes que se li escapà al general Pepé, en les seves cartes, és la complaença que li provoca la creació d'una societat germana portuguesa de la *società dei fratelli costituzionali europei*⁵⁵². La societat dels europeus l'havia fundat el general Pepé a Barcelona, i és l'única variant de la carboneria que assolirà una certa difusió i èxit a Espanya, com analitzaré més endavant. Durant la

⁵⁴⁴ DITO, ORESTE. (1905): *Masoneria, Carboneria ed altre società segreta nella storia del Risorgimento italiano*. Torino.

⁵⁴⁵ LABATE, VALENTINO (1909): *Un decennio di Carboneria in Sicilia, 1821-1831: documenti*. Roma.

⁵⁴⁶ LATORRE, HENRI DE (1908): *A la liberte: Italie de 1814 a 1848*. Paris.

⁵⁴⁷ BANDINI, GINO (1908): *Giornili e scritti politici clandestini della Carboneria Romagnola (1819-21)*. Roma – Milano.

⁵⁴⁸ OTTOLINI, ANGELO (1936): *La carboneria dalle origini ai primi tentativi insurrezionali: 1797-1817*. Modena.

⁵⁴⁹ PIERATONI, AUGUSTO (ed.) (1910): *I carbonari dello stato Pontificio ricercati dalle inquisizione austriache nel Regno Lombardo-Veneto (1817-1825). Documenti inediti*. Roma.

⁵⁵⁰ PEPE, GUGLIELMO (a cura di RUGGERO MOSCATI) (1938): *Guiglielmo Pepe*. Regio Istituto per la storia del risorgimento italiano. Roma.

⁵⁵¹ LEMNI, FR. (1920): “Le società segreta nella Sicilia, nell'autobiografia dell'ab. Luigi Oddo (1814-1820)” *Archivio Storico Siciliano*, Palermo.

⁵⁵² MOSCATI, RUGGERO (1939) Document núm. 255. “Giuseppe Pecchio a Guglielmo Pepe. Madrid, 27 luglio 1821” p. 229

segona meitat del segle XX, la publicació de compilació de fonts documentals, continuà però a un ritme menor, algunes de les obres més rellevants són les dels historiadors Bruno di Sabantonio⁵⁵³ i Salvatore Carbone⁵⁵⁴.

A la dècada dels vuitanta i noranta del segle XX, tornà a primera línia historiogràfica l'estudi sobre la carboneria però aquesta vegada s'utilitzà un nou prisma per analitzar la documentació, obtenint-ne uns altres resultats, que emfasitzaven les concomitàncies d'aquella societat secreta amb els grups democràtics italians del Trienni Republicà (1796-1799), i amb el moviment d'alliberament contra els règims napoleònics dels primers decennis del *ottocento*. L'ombra del bicentenari de la Revolució Francesa era visible també a Itàlia i la historiografia sobre la carboneria s'encavalcà amb la difusió de les pràctiques, idees i projectes gestats pels republicans italians de finals del *settecento*. De la mà d'historiadors com G. Vannoni⁵⁵⁵, C. Francovich⁵⁵⁶, G. Gabriele⁵⁵⁷, G. Bracco⁵⁵⁸ i A. M. Rao⁵⁵⁹, la historiografia féu un gran salt endavant incorporant la carboneria al teixit revolucionari europeu. A començaments del segle XXI una nova generació d'historiadors està instigant als seus coetanis, a revisar la història de la carboneria des dels preceptes historiogràfics de la nova història política, tant des del punt de vista cultural com social. En un magnífic article M. A. Caffio⁵⁶⁰ esbossa quins són els nous camins que haurà de recórrer la historiografia sobre la carboneria, per desmitificar els vells tòpics que la consideren una organització política massa vinculada a les faccions o bàndols d'antic règim. Una interpretació polièdrica de la carboneria aproparà l'historiador a les distintes funcions que desenvolupà, a la manera com s'inserí en el teixit social i territorial, com esdevingué un grup de pressió en l'àmbit local i de quina manera fou capaç de convertir-se amb un interlocutor privilegiat amb l'estat a través dels diversos òrgans de govern. Caffio fa un munt de suggeriments sobre de quina manera podria abordar-se la recerca de la carboneria des d'una perspectiva sociopolítica analitzant la identitat socioprofessional dels seus

⁵⁵³ SABANTONIO, BRUNO DI (1977): "Luigi Angeloni tra liberalismo e democrazia" *Rassegna Storica del Risorgimento*, anno LXIV, fasc. I, pp. 3-21

⁵⁵⁴ CARBONE, SALVATORE (1962): *Fonti per la storia del Risorgimento italiano negli archivi nazionali di Parigi*. Istituti per la storia del Risorgimento Italiano. Roma.

⁵⁵⁵ VANNONI, G. (1985): *Le società segrete dal seicento al novecento: note e documenti*. Sansoni. Firenze.

⁵⁵⁶ FRANCOVICH, C. (1986): "Prospettive politiche delle società segrete in Italia durante il periodo napoleonico e la Restaurazione" *Rivista italiana di studi napoleonici*, núm. 2, pp. 9-17.

⁵⁵⁷ GABRIELI, GIUSEPPE (1981): *Massoneria e Carboneria nel regno di Napoli*. Roma.

⁵⁵⁸ BRACCO, F. (1990): *Democrazia e associazionismo nel XIX secolo*. Le Monnier. Firenze.

⁵⁵⁹ RAO, A. M. (2002): *Napoli 1799 fra storia e storiografia: atti del convegno internazionale Napoli, 21-24 gennaio*. Vivarium. Napoli.

⁵⁶⁰ CAFFIO, MARIA ANGELA (2006) pp. 379-383

membres i de quina manera aquells participaren dels processos de renovació de l'administració italiana que es produïren durant el decenni napoleònic; des d'una vessant cultural acostant-se a la matriu religiosa, mitjançant l'estudi del llenguatge i el cerimonial religiós; i des d'una òptica antropològica interpretant el secretisme i la solidaritat de la societat com un element que s'ha configurat en oposició a lògica de la delació i de la família, característiques de les faccions d'antic règim.

El munt de plantejaments innovadors de Caffio i la seva reflexió en abstracte contrasta amb una realitat historiogràfica italiana en la que no ha suscitat massa interès la revisió de la carboneria. Només dos historiadors han renovat alguns aspectes les anàlisis d'aquella societat secreta: E. di Rienzo⁵⁶¹, qui en un estudi sobre els grupuscles democràtics italians durant tota l'etapa d'ingerència francesa, ja fos de revolucionaris o funcionaris, ha posat de relleu les aliances contingents entre la carboneria i les societats filoborbòniques per expulsar l'opressor francès; i M. Meriggi⁵⁶² –l'altre historiador–, ha revisat la fascinadora cultura de l'acció de la carboneria per palesar la coherència política dels principis organicistes i corporatius que hi havia al darrera, considerant la carboneria, la manera com s'adaptà el model revolucionari francès basat en l'individu en un sistema teocràtic anti-individualista que s'havia bastit a partir de l'omnipresent religió catòlica.

A la fi d'aquest breu recorregut per la carboneria francesa i italiana, la pregunta és obvia. Si durant la dècada dels vint fou la primavera de la carboneria a Itàlia i França, per què no succeí el mateix a Espanya, si compartia característiques culturals, socials i polítiques? La resposta cal trobar-la en la debilitat de la maçoneria espanyola, i la força de les societats secretes que emergiren durant el Trienni. Les lògies paramaçòniques cobrien perfectament l'espai que ocupava la carboneria a Itàlia i França, perquè estaven mancades d'una pètria reglamentació i s'havien constituït essencialment per fer-hi política. La carboneria no podia plantejar una alternativa i havia de competir amb societats secretes amb trets molt semblants. L'heterogeneïtat de comuners i paramaçons oprimia l'espai vital dels carbonaris, i sense diferenciar-se de les altres societats secretes, era impossible atraure els ciutadans espanyols. La carboneria era tan heterogènia o més, que les societats secretes espanyoles, i sovint s'ha comès l'error historiogràfic de percebre-la com l'associació clandestina més revolucionària, pel seu

⁵⁶¹ RIENZO, EUGENIO DI (2000): "Neogiacobinismo e movimento democratico nelle rivoluzioni d'Italia (1796-1815)" *Studi Storici*, fasc. 2, pp. 403-31

⁵⁶² MERIGGI, M. (1999): "Nazione e religione, Meriggi legge Portillo" *Storica*, núm. 31, pp. 199-204.

esperit republicà i democràtic. A l'interior de la carboneria italiana també hi havia liberals moderats que perseguïen horitzons polítics que estaven a les antípodes de la democràcia i la república.

La caiguda dels règims constitucionals de Nàpols i el del Piemont portà els refugiats italians a Barcelona i Tarragona, i des d'allí es desplegaron per la costa llevantina i la capital de la monarquia. Els carbonaris arribats de la península itàlica només pogueren engrandir la seva societat secreta amb els seus companys exiliats, però aconseguiren desenvolupar una societat fraternal que aixoplugà a ciutadans espanyols, refugiats italians i combatents francesos que somiaven amb la culminació de la segona onada revolucionària europea. La projecció europea de la revolució és el triomf dels carbonaris, i a la monarquia espanyola proliferà la carboneria fixant un horitzó polític que no es limitava a Espanya. La carboneria que nasqué a Espanya no fou pròpiament espanyola sinó europea, ja que volia confederar els esforços de tots els revolucionaris europeus, perquè fessin triomfar en els seus estats els règims constitucionals. El cònsol sard de Barcelona⁵⁶³, notificà l'existència d'aquesta carboneria durant *l'afer Costa*, i en donà algunes dades, ja que havia intentat introduir-hi un confident: la societat tenia finalitats filantròpiques i perseguia la felicitat de la humanitat, els associats havien de pagar una quota per fer-se'n soci i una mensualitat, i les seves relacions amb societats germanes s'estenien per d'altres països. Aquesta documentació ratifica la presència d'una societat carbonària espanyola amb una proposta política internacionalista. L'historiador M. Morán⁵⁶⁴ ha demostrat la força de la causa internacionalista alhora que ha desmuntat qualsevol vel·leïtat que esbossés propostes federals d'àmbit europeu. La investigadora I. Castells⁵⁶⁵ ha constatat una sola excepció al plantejament de Morán, l'iberisme, que es gestarà durant aquells anys i que tindrà una llarga vitalitat durant tot el segle XIX com ha explicat l'historiador Sergio Campos Matos⁵⁶⁶.

Quan A. Guillén de Mazón redactà la notícia sobre les societats secretes, passà de puntetes sobre els ciutadans espanyols, adscrits a la carboneria i només dotà d'entitat a la *sociedad de los Europeos* a la qual atribuï la responsabilitat d'haver liquidat la carboneria, evidenciant la seva servitud i dependència respecte les principals societats secretes que operaven a la monarquia:

⁵⁶³ AST Mazzo I. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 27 febbraio 1822. El text està reproduït quan s'explica l'afer Costa.

⁵⁶⁴ MORÁN ORTÍ, MANUEL (1989)

⁵⁶⁵ CASTELLS OLIVÁN, IRENE (2004a)

⁵⁶⁶ MATOS, SÉRGIO CAMPOS (2006) "Iberismo e identidade nacional (1851-1910)" *Clio. Revista do Centro de Historia da Universidade de Lisboa*, núm. 14, pp. 349-400

“Desde su organización los Europeos fueron como tropas mercenarias marchando en seguimiento de las dos sociedades preponderantes según el grado de favor de cada una de ellas. Cuando se reunieron para abatir el cuerpo del Carbonarismo confiaron esta misión delicada a los Europeos, que la desempeñaron con toda finura italiana. Empezaron a corromper con algún dinero a los jefes de más influencia entre los Carbonarios, sembraron por todas partes la discordia entre los otros y tanto hicieron que al fin la secta fue disuelta y sus restos fueron a aumentar las filas de las otras sociedades. Los que más contribuyeron a esta división fueron Sobiniac, Torrens, López Paredes, Alcántara y Boria⁵⁶⁷.”

La carboneria italiana desaparegué de Barcelona per l'actuació de la seva societat germana, la dels *europeos* que agrupava la majoria de ciutadans de Barcelona propers a la carboneria. Els artífexs de la liquidació de la carboneria a la primavera de 1823 foren els quatre *europeos* socis de la tertúlia: V. M. Sobeñat, M. Torrens, J. López Paredes i J. Alcántara y Boria. Tots quatre havien donat veu a la *carboneria/europeos* en les sessions de la tertúlia patriòtica, i col·laboraren amb les lògies paramaçòniques quan s'havia d'escollir els membres de la Junta de Vigilància constituïda el març de 1823⁵⁶⁸. Amb l'actuació conjunta d'aquelles dues societats secretes aconseguiren controlar la Junta ja que pressionaren perquè les tres societats secretes que campaven per Barcelona, hi estiguessin representades per igual. La unitat dels *carbonaris/europeos* i els paramaçons provocaren la inversió de poder polític deixant en minoria als comuners. La Junta esdevingué un òrgan polític cabdal de març a juny de 1823, s'apropià d'algunes tasques de la diputació provincial i fou l'encarregada de nomenar els jutges de fet per assumptes de censura del 1823. Entre aquells jutges hi havia els *europeos*: V. M. Sobeñat, M. Torrens i J. Alcántara y Boria. La Junta escollí cinquanta cinc jutges, i d'aquells quatre o potser més eren membres de la *carboneria/europeos*, dotant-los d'una representativitat que els equiparava pràcticament als jutges que eren comuners (J. Roviralta, B. Cubero, el marquès de Llió) i sancionava la supremacia dels jutges vinculats a les lògies paramaçòniques (M. Albó, P. Sainz Andino, F. Bassora, T. Bruguera, J. Montero).

Amb l'arribada de l'estiu, la bona entesa entre Roten i la diputació provincial, facilità el retrobament dels sectors radicals de les lògies paramaçòniques i els comuners. La màxima autoritat de la ciutat sancionà el projecte de la diputació provincial i obligà a claudicar a l'ajuntament barceloní. Les Corts havien considerat que Catalunya estava en estat de guerra i enviant-hi com a Cap de l'exèrcit expedicionari a F. Espoz y Mina, amb

⁵⁶⁷ “Noticia acerca de las sociedades secretas...” pp. 220-29

⁵⁶⁸ Veure annexos B.18

àmplies facultats polítiques i militars, que havia designat primer com a lloctinent seu al Cap polític F. G. de Butrón, però al cap d'uns mesos el rellevà i nomenà a Roten. Aquell, un cop a Barcelona, desautoritzà el Cap polític i s'apropà a la diputació per consolidar el seu poder i implementar mesures extremes *aconstitucionals*. Roten tenia un cert pes en les lògies paramaçòniques més revolucionàries i el consens amb la diputació s'entengué com el retrobament de la unitat d'acció entre paramaçons i comuners, que en aquell temps dominaven la diputació barcelonina. Les seccions més revolucionàries de les societats secretes s'havien posat d'acord i per tant l'autonomia dels carbonaris ja no tenia raó de ser. Els quatre *carbonaris/europeos* citats per A. Guillén foren els artificiers de la implosió de la carboneria, després d'executar aquella operació, s'esvaí la influència d'aquella societat secreta en la política barcelonina, i els quatre executors s'integraren en alguna de les lògies paramaçòniques o a la comuneria.

En aquell report sobre les societats secretes no ometé els comuners com tampoc ho havia fet en tots els seus informes anteriors i els posteriors que trameté a la policia francesa. Durant un lustre A. Guillén delatà amb els seus informes setmana rere setmana quins eren els caps de la comuneria que després de la fi del Trienni s'esmunyien per la península i maldaven per organitzar-se políticament, i –com no podia ser d'una altra manera– alguns d'aquells també eren antics socis de la tertúlia: J. Casajemas, M. Casamada, J. Cortés, B. Cubero, J. Granados, J. A. Jaumar, J. López Paredes, J. Alcántara y Boria, J. Llobet, els germans Miguel i Cayetano Ribot y Menos i J. Roviralta⁵⁶⁹. La historiografia sobre la comuneria de la mà de M. Ruiz Jiménez ha ampliat la nòmina de comuners que eren socis de la tertúlia: el marquès de Castllosrius, Capità general de Catalunya fins el gener de 1823, i el diputat provincial A. Gironella. Aquell grup de comuners presents a la tertúlia esdevé una mostra representativa de la polarització que patí la comuneria el 1823. D'una banda un sector més moderat i avesat a l'art de governar que agrupà les autoritats: J. Casajemas, M. Casamada, el marquès de Castllosrius, J. Cortés, A. Gironella i B. Cubero; i de l'altra, un de més revolucionari que se sentia més proper al liberalisme popular: J. Llobet, Miguel i Cayetano Ribot, J. López Paredes i J. Roviralta. De la multitud d'informes escrits per A. Guillén només una petita part es conserva en els arxius, i en aquells s'hi esmenta d'altres líders comuners que no eren socis de la tertúlia patriòtica: el secretari de l'ajuntament i redactor del *Diario Constitucional Político y Mercantil de Barcelona*,

⁵⁶⁹ ANP F 7, Ll. 12028

Francisco Altés y Gurena; el regidor barceloní exaltat, el marquès de Llió; el vicesecretari de la diputació provincial Cayetano Roviralta; i l'antic diputat a Corts Ramón Salvató. Tots tres han d'integrar-se en el sector de tendència més moderada dins el moviment exaltat; també hi afloren d'altres comuners que foren més propers a les inèrcies polítiques més revolucionàries i populars: l'apotecari Pablo Janer i el seu germà, i el desconegut Pablo Pol.

La vessant més popular i revolucionària de la comuneria es bastí al voltant d'un dels seus òrgans de premsa, *La Voz del Pueblo*. Aquell setmanari seguia l'estela del conegudíssim periòdic madrileny *El Zurriago*, que havia dotat d'un llenguatge popular i sorneguer al liberalisme radical espanyol. L'impressor Joaquín Jordi era el responsable de la distribució del periòdic madrileny a Barcelona, i també fou l'impulsor del setmanari *La Voz del Pueblo*, en el que Ramón Pagés escrivia la secció *las semblanzas*, la més càustica i popular. A mitjans d'agost de 1822, aquell redactor fou denunciat per Francisco Artís, un dels regidors barcelonins al que havia biografat; i el darrer número del periòdic publicat el 30 d'agost el dedicaren íntegrament a reproduir l'acte del judici de conciliació, amb el qual es procedia a la reparació de les injúries que el setmanari havia vessat contra el regidor⁵⁷⁰. En aquella causa el futur soci de la tertúlia patriòtica J. Comellas actuà com apoderat i representant de Pagés⁵⁷¹. No fora estrany que l'apoderat de Pagés fos un comuner més. La unitat d'aquell final d'estiu de 1822, contrasta amb la desunió de les diverses "Torres" de comuners de l'any següent quan Comellas fou un dels expulsats de la ciutat, juntament amb els tres alcaldes, J. M. Roth, i A. Guillen de Mazón. Aquell exemple reflecteix com la comuneria havia mantingut la unitat durant els anys d'oposició i tant bon punt tocar amb la punta dels dits el poder es dividí.

En el report més conegut de Guillén de Mazón, escriu que maçons i carbonaris s'aliaren perquè les tres societats secretes (paramaçons, carbonaris/europeus i

⁵⁷⁰ *Voz del Pueblo*, núm. 27, 30 d'agost de 1822, p. 5 "Y como se deduce de esto que Ramón Pagés no trató de injuriar a aquel en terminos que puso tuvo que dispersarse que es lo mismo que decir, que no lo hizo voluntariamente. =Se ponga este en el mismo papel que salga de La voz del pueblo; quedando por lo mismo concluido el negocio: a cuya deliberación se han conformado las partes y lo firman. =José Antonio Generés. =Francisco Artís. =José Comelles. =José Viñals y Arbós. =Pedro Roure. El alcalde 3º Constitucional. Ignacio Galf"

⁵⁷¹ *Voz del Pueblo*, núm. 27, 30 d'agost de 1822, p. 1 "Barcelona 26 de agosto de 1822: Ante el infraescrito alcalde constitucional han comparecido a juicio de conciliación, en virtud de lo dispuesto por el juez de primera instancia de la misma José Mariano Marquez y Aguilar, Francisco Artís sargento mayor del primer regimiento de milicias de esta ciudad, actor con su hombre bueno José Viñals y Arbós: y José Comelles en calidad de apoderado de Ramón Pagés, según el poder que ha puesto de manifiesto, demandado con el suyo Pedro Roure"

comuners) tinguessin una representació igual en la Junta de Vigilància que s'escollí a finals de febrer de 1823:

“Las elecciones de 1823 fueron en Cataluña la ocasión de una lucha muy seria entre Masones y Comuneros; los primeros en esta circunstancia pidieron socorro a los Carbonarios y lo consiguieron de sus adversarios; a consecuencia de esta intervención se les admitió en número igual a las demás sociedades para la composición de una Junta mixta encargada de velar en el depósito de la Constitución⁵⁷².”

Aquella Junta estava conformada per nou individus, sota la presidència d'una de les autoritats polítiques, ja fos el Cap polític o algun dels alcaldes. La Junta la integraven cinc militars dels quals quatre també eren milicians, quatre civils i un representant de l'autoritat política. Quants d'aquells membres de la Junta representaven a les societats secretes? Segons la notícia escrita per A. Guillen de Mazón, quan es trià aquella Junta, el milicià del quart batalló V. M. Sobeñat i M. Torrens formaven part de la carboneria; en els informes que el mateix eclesiàstic envià des de Perpinyà i Prades titllava de paramaçons a J. Baiges i J. Montero, i la policia francesa en l'expedient de L. García Piña⁵⁷³ afirmà que aquest era un dels companys de Ramírez, líder d'una de les lògies paramaçòniques. Segons el report de Guillen *“Un simple subteniente del regimiento de Zaragoza, llamado Ramírez, presidente de la Gran Asamblea de Barcelona, ha mandado más de hecho en esta parte de España que el general en Jefe⁵⁷⁴.”* Per tant, tot indica –malgrat els dubtes–, que tots els membres de la Junta estaven vinculats a alguna de les societats secretes, i si s'accepta l'argumentació de Guillén els altres quatre membres de la Junta haurien de ser tres comuners i un carbonari. Qui eren aquells quatre? El milicià Juan Támara era l'ajudant major del segon batalló de la milícia i un home proper al coronel Costa, soci de la tertúlia patriòtica i elector parroquial en les eleccions municipals de 1821 i 1822. El comerciant Juan Bolart fou elector parroquial el 1823 per escollir els diputats a Corts de la legislatura següent, elector parroquial en les eleccions municipals de 1820 i comissari de barri de 1820. Un altre dels vocals de la junta era l'hisendat Francisco Capaccio, que després esdevingué elector parroquial en les eleccions a Corts de 1823. I el darrer

⁵⁷² ZAVALA, IRIS M^a (1971) *“Noticia acerca de las sociedades secretas...”* pp. 220-29

⁵⁷³ ANP F 7, Ll. 12029 Carta del superIntendent de policia al Director de la Policia de París. *“Superintendencia de policia del Reino. Muy Sr. mio con el mayor aprecio he recibido el aviso que V. E. se sirve darme de la salida de ese Reino y dirección a éste de D. Luís García y Piña, D. Antonio Bray, D. Pedro Ramírez, y Dª Maria del Carmen Asprer; dando a V. E. las más expresivas gracias por su celo en comunicarme esta noticia. Madrid, 29 de marzo de 1824. El superIntendente general de Policia. J. M. de Arjona”*

⁵⁷⁴ ZAVALA, IRIS M^a (1971) *“Noticia acerca de las sociedades secretas...”* pp. 220-29

d'aquells vocals era un dels comandants del quart batalló de la milícia barcelonina Ambrosio Tomás Lillo del qual no se'n sabrà res més. L'anàlisi del report de Guillén pot esclarir qui d'aquells quatre era el carbonari:

“Sólo por esta vez fueron los Carbonarios iniciados en los asuntos públicos; poco después, en nuevos pactos que hubo entre Masones y Comuneros, éstos, que no habían olvidado ni su derrota ni sus causas exigieron la destrucción de los Carbonarios”⁵⁷⁵.”

Si s'atorga veracitat aquella sentència l'altre carbonari només podia ser Ambrosio Tomás Lillo que servia en el mateix batalló de la milícia que el conegut carbonari V. M. Sobeñat, i lògicament J. Tamaro, J. Bolart i F. Capaccio eren els comuners. Resumint, a la Junta de Vigilància, tots els seus membres pertanyien a les societats secretes: Sobeñat (carbonari), Torrens (carbonari), Baiges (paramaçó) Montero (paramaçó), García Piña (paramaçó), Tamaro (comuner), Bolart (comuner), Capaccio (comuner) Lillo (carbonari)

La comuneria d'extracció popular i radical és encara la gran desconeguda. Probablement podem deduir que dos dels seus membres foren J. Jordi i J. Tamaro que establiren lligams amb els oficials del 1r. regiment de la milícia, arrenclarats al costat de Costa durant els fets de febrer de 1822. Des de les pàgines de *El Zurriago* beneïren l'alliberament de Costa el juny següent com si d'un dels seus es tractés:

“¿Y se escandalizan los ministeriales del heroico movimiento del pueblo barcelonés á favor del benemeritísimo Costa... ¿Costa escudo fuerte de la libertad y organizador de aquella milicia tan distinguida por sus hechos, Baiges, sentenciado á muerte en la causa de Lacy, Brosa, los Moras y otros de los esclarecidos patriotas de aquella capital gemían en el mismo calabozo de Lacy y sus compañeros = ¡Calabozo horrible que destruyó para siempre la salud de los que los ocuparon entonces, y al que se ha visto con indignación ir en tiempo de libertad los que bajo el despotismo pudieron eludirlos! = ¿Y se llama hollar la ley el vindicarla, sacando á aquellos ilustres patriotas á prisión mas racional? –Todo lo que ha hecho la milicia de Barcelona ha sido el transferir los presos á lugar digno de nacionales; pero siempre á disposición de la ley. = Tiranillos, enfureceos: que la nación entera aplaude la conducta de la milicia de Barcino aunque lo desapruebe el señor Sancho”⁵⁷⁶.”

Tot plegat, apuntala la tesi que els col·laboradors de Costa foren ciutadans propers a la comuneria en la seva versió més popular i revolucionària. Alguns dels homes més fidels a Costa també foren socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy i probablement també es vincularen a aquella vessant popular i rebel de la comuneria: J.

⁵⁷⁵ Ídem

⁵⁷⁶ *El Zurriago*, núm. 48, pp. 12-13. Els companys del coronel Costa també col·laboraren en el fallit intent del pronunciament de L. Lacy: José Baigés, Antonio Brosa i els germans José i Francisco Mota.

Támaro, V. Falcó i F. Gisper, i els que bregaren per mobilitzar ciutadans i milicians per alliberar Costa aquell juny de 1822, F. Carbonell i M. Ribas.

A la tertúlia patriòtica també hi assistiren d'altres membres de les societats secretes que donada la vaguetat de les seves referències és incert adscriure-les a alguna societat en particular. En la notícia sobre les societats secretes que escrigué Guillén, apareix el nom dels quatre carbonaris que liquidaren la carboneria a Barcelona, incorporant-se posteriorment a d'altres societats secretes: V. M. Sobeñat, M. Torrens, J. López Paredes, J. Alcántara Boria. Els dos primers s'aproparen a les lògies paramaçòniques segons el que diuen el mateix Guillén i l'historiador R. Arnabat; mentre que els dos darrers acabaren integrant-se a la comuneria. El tarannà popular i revolucionari dels socis i oradors de la tertúlia patriòtica, S. Gayá y Jover i Baudilio Carreras, preocupats en emprar el català perquè els sectors més populars se sentissin més propers a les idees exaltades que pregonaven també els apropa a la realitat de les societats secretes. I els socis de la tertúlia J. Rovira, M. Moreno⁵⁷⁷ foren membres de societats secretes durant l'exili, i aquella pràctica potser hauria començat ja durant el Trienni.

El 23 d'octubre de 1823 fou el darrer acte dels enfrontaments entre liberals a Barcelona, un grup de ciutadans protestaven contra les principals autoritats político-militars de la ciutat, quan era imminent la signatura de la capitulació de F. Espoz y Mina i Roten –les autoritats– ordenaren apressar els qui consideraven els instigadors d'aquell desordre: el coronel Costa, el Cap de l'estat major M. Albó, l'alcalde de Barcelona V. Cabanillas, T. Aldea i J. Portell. Tots cinc eren socis de la tertúlia patriòtica i encarnaven el liberalisme més revolucionari i popular. A les acaballes de 1823, no se'n sabia res sobre els lligams d'aquells líders amb les societats secretes. De tota manera, els seus repressors els hi donaren una certa identitat de grup i foren doblement reprimits; primer pels liberals que signaren la capitulació de Barcelona, i després quan els entregaren als reialistes embarcant-los cap a Mallorca. Només el coronel Costa i M. Albó aconseguiren fugir de la presó. Segons Guillén, Albó havia pogut escapar perquè el tresorer d'una de les lògies barcelonines havia subornat els carcellers:

⁵⁷⁷ GARCÍA ROVIRA, A. M^a (2004) "Històries d'exili: els "pronunciaments insurreccionals" a la frontera catalana durant la dècada ominosa" pp. 1046-1057 dins AADD. *Josep Fontana. Història i projecte social. reconeixement a una trajectòria*. Crítica. Barcelona, p. 51. Manuel Moreno i Joaquín Rovira foren dos dels detinguts per la policia francesa després dels fets del 30 d'agost de 1829 quan fracassaren en l'assalt a Puigcerdà, segons R. Xaudaró l'objectiu era arribar-se fins a Barcelona per assassinar el comte d'Espanya.

“Le fameux Mariano Albó, évadé des prisons, a été cité par un nouveau ban à se présenter devant ses juges. Tout cela n’est qu’une farce, même très imprudent. On dit publiquement à Barcelone que la fuite de ce grand coupable a coûté quelque mille piastres. Qui a pu fournir cet argent? On n’a qu’à la demander aux trésoriers des loges maçonniques, et surtout à celui du souverain chapitre⁵⁷⁸.”

En l’expedient que el ministeri de l’interior francès elaborà sobre M. Albó hi figura breu ressenya de Guillén sobre una carta que la policia interceptà, en la qual Albó s’adreçava als capitosts de la comuneria i de la maçoneria de Barcelona. Ni ell ni cap dels líders que esmentà en la carta, ni cap dels seus companys d’infortunis d’octubre de 1823, aconseguí sobreviure per poder tornar a veure una Barcelona liberal:

“La famille du fameux Albó, viens de recevoir des lettres très récentes d’Angleterre. Elles ont été et e suite communiquées aux chefs des jacobins, aux Janer, Roviralta, Ribot et autres pour les comuneros; aux Bassora, Torner, & pour les maçons. Ils en paraissent satisfaits et commencent à reprendre leur orgueil. Cette correspondance aussi intime avec Londres nous sera quelque jour bien funeste⁵⁷⁹.”

Els líders més revolucionaris del moviment liberal exaltat sucumbiren davant la duresa de la repressió, dels fallits pronunciaments de la dècada posterior, dels enganys i de les traïcions dels seus companys de lluita, de la misèria de l’exili i de la cruel soledat del pas del temps. El liberalisme popular i revolucionari quedà escapçat, i hagué d’esperar una llarga travessia de més d’una dècada per recuperar la vitalitat i el protagonisme del Trienni.

Les societats secretes persistiren a l’interior i a l’exterior, però la virulència que exercí contra elles les autoritats polítiques fou brutal en els anys de la Dècada Ominosa (1823-1833), i cap d’aquells líders revolucionaris lligats al liberalisme popular sobrevisqué. La historiografia s’adonà de la importància d’aquelles societats a partir de les recerques de A. Eiras Roel⁵⁸⁰, que després foren àmpliament desenvolupades per A. Solà⁵⁸¹, A. Garcia Rovira⁵⁸² i sobretot per I. Castells⁵⁸³. La tertúlia patriòtica esdevé el centre articulador del moviment liberal exaltat, tot i la seva heterogeneïtat. Les

⁵⁷⁸ ANP F 7, LI. 12046 “Extrait du Rapport du Préfet du Département des Pyrénées Orientales, en date du 11 octobre 1824.”

⁵⁷⁹ ANP F7, LI. 12046 “Extrait du Rapport du Préfet du Département des Pyrénées Orientales, en date du 31 mars 1825. Correspondance communiquée par le Prieur de Mazón.”

⁵⁸⁰ EIRAS ROEL, ANTONIO (1961) pp. 250-310

⁵⁸¹ SOLÀ I PARERA, ÀNGELS (1984) “Escoceses, yorkinos y carbonarios (La obra de O. De Attellis, marqués de Santangelo, Claudio Linati y Florencio Galli en México en 1826)” *Boletín Americanista*, núm. 34, any XXVI, pp. 209-244

⁵⁸² GARCÍA ROVIRA, A. M^e (1998) pp. 67-102.

⁵⁸³ Veure la nota precedent sobre la recerca sobre l’exili.

recerques han d'encaminar-se a resseguir les continuïtats d'aquells personatges polítics, i de les seves pràctiques, en els períodes constitucionals posteriors. Les investigacions de J. Mestre⁵⁸⁴, R. Soler i Montserrat⁵⁸⁵ o A. Garcia Rovira⁵⁸⁶, han explorat les vinculacions de la burgesia i la política, i la revitalització del liberalisme radical a través del incipient republicanisme durant el darrer lustre de la dècada dels trenta. Aquelles recerques esbossen com, al darrera del primigeni partit progressista i de les juntes conformades durant (1835-6) per controlar un liberalisme radical que s'havia irromput políticament a través de les bullangues, hi havia una petita multitud d'antics socis de la tertúlia patriòtica del Trienni: A. Gironella, J. Vilaregut, J. Andreu Fontcuberta, J. A. Llinàs, F. Raull, J. Casajemas, J. F. Doménech, J. A. Llobet, F. Soler, F. Subirachs, D. M. Vila, els germans Bonaplata o A. Ribot y Fontseré, que fou un dels descendents dels germans Miguel i Cayetano Ribot y Menós. I una presència significativa dels liberals exaltats que en l'últim any del Trienni tingueren un cert protagonisme polític: el diputat Guillem Oliver, el regidor barceloní A. Yánez, l'elector parroquial per l'elecció de diputats a les Corts previstes de 1824 Mariano Borrell, el capitost comuner C. Roviralta i un dels caps de lògies paramaçòniques J. M. Planas. L'heterogeneïtat del progressisme abocà algun d'aquells socis a les files de les primeres organitzacions que s'empeltaven a la cultura constitucional del Trienni: J. A. Llinàs, J. F. Doménech, etc. Les tímides manifestacions de republicanisme que s'apreciaren en aquells anys trenta també enllaçaren amb el liberalisme radical i popular a través d'antics socis de la tertúlia com és el cas del malaurat S. Canalejas, qui portà la defensa de R. Xauradó que li suposà la seva deportació a Cuba. Per conèixer com el moviment liberal exaltat s'anà modificant i tornà a irrompre amb força durant les bullangues dels anys trenta, les recerques han d'endinsar-se en l'estudi de la Dècada Ominosa i esbrinar que succeí amb el liberalisme radical popular.

La recerca ha de connectar el Trienni amb el segon període liberal, però també ha de treure l'entrellat sobre la influència de les pràctiques polítiques gestades durant el Trienni en les èpoques en que es manifestà amb vigor el radicalisme i republicanisme entre els sectors populars. El Trienni *Esparterista* (1840-1843) és el moment en el qual els sectors populars, el republicanisme i el liberalisme progressista tornen a conviure

⁵⁸⁴ MESTRE, JESÚS (1985): *Una ciutat emmurallada al temps de la revolució industrial. Barcelona: ciutat, societat i política (1823-1859)*. Tesi doctoral inèdita. Universitat de Barcelona. Barcelona.

⁵⁸⁵ SOLÀ I MONTSERRAT, ROSER (2001): *Joan Vilaregut i Albafull. Industrial i progressista (Barcelona, 1800-1854)*. Biblioteca Serra d'Or. Barcelona.

⁵⁸⁶ GARCÍA ROVIRA, ANNA MARÍA (1989): *La Revolució liberal a España les classes populars*. Eumo. Vic.

políticament en la “*Sociedad Patriótica Constitucional de la provincia de Barcelona*”, recuperant aquella pràctica política revolucionària que havia caigut en l’ostracisme de la moderació. Les recerques de G. Barnosell⁵⁸⁷, A. Moliner⁵⁸⁸ i E. Elorza⁵⁸⁹ han explorat els contactes del progressisme amb les primerenques organitzacions sindicals; el moviment centralista i la dificultat per canalitzar les pulsions revolucionàries del món popular; i la gènesi ideològica i política dels nuclis republicans. Aquell temps fou el de la revifalla d’una mobilització popular, que per fer sentir la seva veu, utilitzà el liberalisme polític –com havia succeït durant el Trienni– i després del desencís arran dels petits i grans fracassos, anà dipositant gradualment les seves esperances en el republicanisme. Al capdavant dels primers cercles republicans, hi aparegueren ciutadans que s’havien foguejat en la cultura constitucional gaditana. i en la pràctica política revolucionària dels anys vint. Alguns d’aquells primers republicans també havien estat socis de la tertúlia patriòtica: Francisco de Paula Cuello, i de ben segur, Abdó Terrades tingué algun lligam de parentiu amb els dos germans Pedro i Pablo Terrades socis de la tertúlia.

2.20.4 LA PARTICIPACIÓ DE LES DONES A LA TERTÚLIA

La tertúlia patriòtica el 17 de novembre de 1822 obrí les portes per homes i dones, i aquell dia hi assistiren les catorze sòcies que s’havien donat d’alta. D’aquelles sòcies ben poca cosa se’n pot dir, només que dues eren les esposes de les principals autoritats polítiques i militars: la marquesa de Castellsosrius, muller del Capità general, i Teresa Ros de Butrón esposa del Cap polític. També hi havia dues esposes més de socis: la Sra. Navarro de Boria i la Sra. González de Reyeno, la primera era la muller de J. Alcántara de Boria i la segona era l’esposa d’un liberal que no consta en la llista de socis de novembre de 1822⁵⁹⁰. De les restants, set eren germanes o filles de socis de la tertúlia, mentre les altres dues, una d’elles era germana o filla de Ginés Quintana, que

⁵⁸⁷ BARNOSELL, GENÍS (1999); BARNOSELL, GENÍS (2004): “Consens i revolució. Poble i nació a la Barcelona de la Revolució Liberal, 1835-1843” *Barcelona, Quaderns d’Història*, núm. 10, pp. 137-170 i BARNOSELL, GENÍS (2006): “Libertad, Igualdad, Humanidad. La construcción de la democracia en Cataluña” pp. 145-182 dins SUÁREZ CORTINA, MANUEL (ed.). *La redención del pueblo. La cultura progresista en la España liberal*. Universidad de Cantabria. Santander.

⁵⁸⁸ MOLINER PRADA, ANTONIO (1988): “El movimiento centralista catalán de 1843” *Trienio*, núm. 11, pp. 25-109; i MOLINER, ANTONIO (1997): *Revolución burguesa y movimiento juntero en España*. Milenio. Lleida, pp. 198-263

⁵⁸⁹ ELORZA, ANTONIO I TRIAS VEJERANO, JUAN J. (1975) i ELORZA, ANTONIO (1995): “El tema de Francia en el primer republicanismo español” dins AYMES, JEAN-RENÉ I FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, JAVIER. *La imagen de Francia en España (1808-1850)*. Universidad del País Vasco.

⁵⁹⁰ Podria ser un error del tipògraf i ser l’esposa del soci Reynés

llavors era diputat català a Madrid, quan el febrer de 1823 és nomenat Cap polític de les Balears, i de l'altra Gertrudis Balach no n'he pogut saber res⁵⁹¹. Una d'aquelles set sòcies germanes o filles de socis era Teresa Rovira que s'esposarà el 1826 a Barcelona amb Ramón Xaudaró, primer teòric del republicanisme a Catalunya⁵⁹². Un exemple com aquest, i la multitud de lligams familiars que hi havia entre els socis i els jutges de censura, els electors parroquials per escollir regidors, els regidors de l'ajuntament, els electors parroquials per escollir diputats a Corts, etc. posen de relleu que el liberalisme polític també fou un assumpte familiar, i que una de les vies de politització més transcendents fou l'àmbit domèstic. Com es relacionaren les famílies dels liberals entre elles? La família perpetuarà la cultura constitucional durant els anys de clandestinitat política? Quin va ser el paper de les relacions familiars en l'exili polític? Quina va ser la politització dels primers liberals abans que es gestessin els mecanismes per difondre els principis del liberalisme? Aquestes són només algunes de les múltiples preguntes que futures recerques hauran de resoldre.

El novembre de 1822, catorze dones eren sòcies de la tertúlia patriòtica i una vuitantena s'oferiren per cosir gratuïtament capots per a les tropes que lluitaven contra els reialistes. Només cinc de les catorze sòcies s'oferiren per a cosir, d'aquelles, dues, eren les germanes Isabel i Madrona Capella, la marquesa de Castelludosrius, la vídua de Lacy i al darrera de les inicials T. R. hi havia la sòcia Teresa Rovira. D'aquelles vuitanta dones que cosiren gratuïtament, vint-i-cinc, incloses les cinc sòcies, tenien el mateix cognom que socis de la tertúlia, i vint-i-set, que altres liberals que, malgrat no ser socis de la tertúlia, eren milicians, jutges de censura, electors parroquials per a les Corts de 1823, entre d'altres. D'aquelles vint-i-set dones, n'hi havia vint-i-dues que eren filles o germanes de milicians, bàsicament del tercer, quart i sisè batalló, sis ho eren dels electors parroquials que havien d'escollir els diputats a Corts per la propera legislatura i quatre eren filles, germanes o esposes de jutges de censura. De les gairebé trenta restants ni rastre. Aquesta recerca no pretén analitzar quin fou el paper de les ciutadanes en la vida política barcelonina, sinó que simplement s'apropa a les dones –com un col·lectiu social més– que participà activament en un centre de sociabilitat política eminentment masculí com fou la tertúlia patriòtica. La comparació de les ciutadanes que cusen gratuïtament i les sòcies, constata la incomunicació entre ambdós col·lectius femenins que obren noves perspectives de recerca. Per què són tan poques les sòcies

⁵⁹¹ Podria ser un error del tipògraf i ser la germana de Salvador de Dulach o Dulachs

⁵⁹² GARCÍA ROVIRA, ANNA MARÍA (1989) p. 380

que cosien gratuïtament? S'establí una diferenciació entre sòcies i cosidores? Incidí la pressió familiar en aquella divisió? La participació femenina de la tertúlia, quan s'incrementà, ho féu amb aquelles dones que cosien gratuïtament? Per què les filles i les germanes dels socis tenien una presència més rellevant que les seves dones? Les dones que cosien podien fer-ho plegades a la tertúlia? Les dones accediren a la política només a través dels espais que els facilitaren els homes?

El 6 de desembre de 1822, fou la primera vegada que un orador –S. Canalejas– es dirigia a les ciutadanes presents a la tertúlia patriòtica per infondre'ls-hi ànims, ja que el seu concurs era decisiu per la consolidació de la causa constitucional a través de l'enaltiment de les virtuts socials⁵⁹³. Deu dies després, en la sessió del 15 de desembre de 1822, el joveníssim milicià Miralles des de la tribuna exhortà a les ciutadanes a continuar propagant a través de la persuasió en l'àmbit domèstic i familiar, les idees liberals, i les felicità:

“a vosotras os diré, que empleéis el poderoso influjo que el autor de la naturaleza os concedió en la sociedad en bien de la patria, y esto nos bastará para completar la obra de la libertad, entretanto yo os felicito por vuestro civismo y por el amor que manifestáis a la ilustración”⁵⁹⁴.”

Ara bé, el punt culminant de la participació política de les sòcies es produí quan Francisco Soler, en la sessió extraordinària del 23 de febrer, presentà un projecte per formar un societat de milicianes amb la intenció que col·laboressin en l'assistència i l'avituallament dels defensors de Barcelona durant l'indefugible enfrontament amb les tropes franceses. Aquells dies la guerra era imminent, i les dones de la família de J. B. Maimó y Soriano, li feren saber a F. Soler la voluntat de les ciutadanes de prendre part activa en la defensa del règim constitucional. Cap d'aquelles ciutadanes emparentades amb J. B. Maimó no eren sòcies de la tertúlia –el novembre de 1822–, ni tampoc s'oferiren per a cosir els capots de les tropes. L'acció política femenina també demandava d'espais propis independents dels masculins. Aquelles dones requeriren a F. Soler que s'endegués l'organització d'una societat femenina que estava vagament enquadrada en el si de la milícia. Soler –l'orador– quan parlà des de la tribuna cità l'exemple de la companyia de patriotes gironines, que s'havia conformat durant la

⁵⁹³ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 187, 9 de desembre de 1822, pp. 505-8 “expuso que el aumento de la ilustración nos ponía en el camino de la felicidad desapareciendo los horrores del despotismo y de la las tinieblas estableciéndose para siempre el imperio de la luz. Inculcó al bello sexo las mismas máximas por lo mucho que puede contribuir a la total recuperación de las virtudes sociales.”

⁵⁹⁴ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 196, 18 de desembre de 1822, pp. 589-92

guerra del francès, per auxiliar als defensors de Girona durant el setge de les tropes napoleòniques:

“Soy testigo del ardimiento con que algunas ciudadanas se han producido en defensa del sistema, y de su pronta voluntad a dar un testimonio de sus decidido patriotismo: por estas razones me he propuesto formar un proyecto con el que se facilite a estas heroínas el camino por donde puedan conseguir tan apreciables fines: si se efectuase redundaría en bien de sus maridos, padres, hermanos y de todos los bravos ciudadanos que empuñan las armas para repeler todo enemigo de la constitución: tal vez se ofrecerán reparos de que se lleve a efecto, pero si recurrimos las historias, y sin separarnos de Cataluña nos acordamos de la heroica Gerona, veremos este delicado sexo arrostrar todos los peligros de un sitio obstinado y desastroso, auxiliando a sus defensores con valor y serenidad: no han de ser menos las barcelonesas que las gerundenses si la urgencia lo exige⁵⁹⁵.”

La tertúlia no vacil·là en aprovar aquell projecte, i oferí el seu local pel reclutament de les fèmines, però en un primer moment només s’hi adheriren vint-i-cinc de les quals no se’n sap el nom:

“Solo resta ahora, que las ciudadanas que se precian de patriotas aumenten el número de las 25 que quedan ya alistadas, presentando en el local de la misma tertulia patriótica la correspondiente papeleta del nombre, estado, calle, casa y habitación de la que solicite alistarse: o bien dirigiéndomela a mi en la diputación bajo carpeta⁵⁹⁶.”

Mentre el nombre de milicianes augmentava en compte gotes, a la tertúlia cada vegada hi havia més ciutadanes que ocupaven les cadires i escoltaven, ja que mai cap d’elles pogué intervenir-hi. Aquelles veus no s’escoltaven des de la tribuna, però sí en d’altres ubicacions de la tertúlia, generant un malestar entre alguns liberals que empraren la irònica secció del *Gacetín del Diario de la Ciudad de Barcelona* per deferir l’actitud deshonest a d’alguns homes que se servien d’espais contigus a l’església dels trinitaris descalços per fer la cort a les sòcies:

“Se susurra que van a tomarse providencias para que en la tertulia patriótica no haya un paraje destinado exclusivamente por ciertos monos para el galanteo, y que esto sucederá muy pronto respecto a que aquel templo merece mayor respeto⁵⁹⁷.”

Les dissonàncies entre els socis i les sòcies s’anaren mitigant alhora que guanyava preponderància la societat de milicianes, que prengué part juntament amb els socis en la recollida de fons per finançar la resistència barcelonina:

⁵⁹⁵ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 94, 4 d’abril de 1823, pp. 780-3

⁵⁹⁶ Ídem

⁵⁹⁷ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 117, 27 d’abril de 1823, p. 1027

“Habiéndose la Sociedad patriótica de Milicianas barcelonesas ofrecido generosamente a llevar a efecto la idea anunciada por el Sr. Comandante general en el 2º de este distrito, acerca del modo de recaudar suscripciones, empezará ésta desde mañana en los cinco cuartos de esta ciudad por las referidas comisiones de Patriotas milicianas acompañadas de algunos socios de la tertulia patriótica de Lacy⁵⁹⁸.”

Al cap d'una setmana d'aquella iniciativa, el Cap polític sancionava la societat de milicianes, les atorgava el dret de reunir-se sota la seva presidència, i les hi restringia les seves activitats a la beneficència i a l'assistència dels liberals ferits:

“Accediendo a los nobles y filantrópicos sentimientos que me han manifestado varias Señoras de este vecindario de reunirse en sociedad, cuya nomenclatura me propongo sea la de humanidad y beneficencia, para dedicarse a los sagrados objetos de atender a la asistencia de los ilustres defensores de la patria, que heridos en el campo del honor necesitan de los cordiales auxilios, del eficaz y amable consuelo a que se ofrece tan bello sexo, (...) tengo el honor de acoger y proteger esta liberal y heroica formación de Señoras en sociedad; pero con todo el decoro y pudor que corresponde a vuestra delicadeza y virtudes, por las cuales me tomo la libertad contaros en el núm. de las beneméritas; cuya aceptación firmaréis al reverso de este billete para inscribiros en el asiento correspondiente; y a fin de celebrar y presidiros en la abertura que se hará con citación de día y hora en el local que yo designe, espero que me dispensareis vuestro consentimiento y luego la gloria de vuestra inmortalidad⁵⁹⁹.”

El fills de Sant Lluís havien acampat el juliol a Gràcia, l'Hospitalet, Sant Andreu, Sans i Sarrià, i el 10 de juliol de 1823, posaven setge sobre Barcelona. I al cap d'un mes, caigueren les primeres bombes sobre la ciutat, els habitants patien menys del que s'imaginaven els de fora, que contemplaven amb estupor la fugida de ciutadans i les contínues entrades i sortides de milicians. Dins de la ciutat emmurallada, els liberals es disputaven en mans de qui havia d'estar la defensa de la capital, que finalment recaigué en Antonio Roten amb l'ajut de la diputació provincial. L'ajuntament i el Cap polític havien perdut la batalla de l'interior i Roten amb el suport del líders més revolucionaris i de la diputació encetaven la fase més revolucionària del Trienni. L'exigència d'una contribució extraordinària entre les sectors benestants de Barcelona posava en evidència l'enfrontament entre l'ajuntament i la resta de poders polítics i militars. La diputació s'arrogava facultats que no li atorgava la Constitució, emparant-se en la *salus populi*: l'aplicació de mesures extraordinàries per salvar la pàtria. La revolució s'accelerava i la por de les principals fortunes de la ciutat creixia cada vegada més. A començaments de

⁵⁹⁸ *El Indicador Catalán*, núm. 135, 15 de maig de 1823, p. 4

⁵⁹⁹ *El Indicador Catalán*, núm. 146, 26 de maig de 1823, p. 3

juliol, Espoz y Mina, amb amplíssimes facultats polítiques per l'estat de guerra en que es trobava la seva capitania, entrava a Barcelona. El seu lloctinent A. Roten, esdevenia la màxima autoritat política i militar, després que l'abril passat Espoz y Mina hagués destituït d'aquell càrrec el Cap polític, Fernando Gómez de Butrón. Durant els mesos de juliol i agost, Roten revolucionà Barcelona: establí el 9 de juliol un consell de guerra permanent, destituï el 4 d'agost a tres alcaldes de la ciutat i els expulsà cinc dies després juntament amb el Governador de la plaça J. M. Roth i el procurador J. M. Comellas, i també obligà al Cap polític a dimitir, col·locant en el seu lloc a l'Intendent F. Camps. El 14 d'agost F. G. de Butrón marxava cap a Cadis, i Roten i els liberals revolucionaris governaven la ciutat amb mà de ferro exercint una violència sistemàtica contra el traïdor i l'opositor.

La vídua de Lacy, directora de la societat de milicianes, conscient del canvi de la correlació de forces, expressà la seva disposició a posar al servei de Roten les seves ciutadanes, a les quals encomanà la tasca de concórrer, juntament amb la jovenalla del batalló gimnàstic, en les millores del baluard Lacy:

“Excma. Señora. Con el entusiasmo que inspira el sagrado amor a la patria he leído el escrito que V. E. se ha servido dirigirme por el que se ofrece a nombre de toda la sociedad de Milicianas Barcelonesas a trabajar en la cortadura del fuerte de Lacy. Yo creería hacer un agravio a tan beneméritas ciudadanas sino admitiese tan noble ofrecimiento; y al acceder a los deseos de V. E. contemplo con una dulce anticipación el tierno espectáculo que presentará a los ojos del verdadero patriota un rasgo tan elevado de virtudes cívicas⁶⁰⁰.”

El 17 d'agost de 1823, enmig d'una gernació que omplia els carrers, les ciutadanes es desplaçaren fins al baluard, on desenrotllaren les tasques encomanades, mentre aquella jovenalla vigilava i les animava amb la seva música. Les milicianes sobrepassaven amb escreix les vint-i-cinc que s'havien apuntat inicialment, ja que sinó hagués estat del tot impossible assolir la remodelació del baluard en una sola jornada. A l'ocàs del sol, les ciutadanes es dirigiren a la tertúlia patriòtica, on foren rebudes per una comissió i celebraren una sessió extraordinària presidida per la vídua de Lacy:

“Al darse los vivos frente la lápida hizo el ciudadano Moore una alocución alusiva a la fiesta añadiendo que no se extendía más por lo tarde que era y porqué en la junta patriótica esperaba desahogar el amor patrio que le consumía. Lo cumplió en efecto con la maestría y elocuencia que le caracterizan. Al llegar a la tertulia hizo alto a la columna, y saliendo una comisión de patriotas a recibir a las milicianas, las introdujeron en el templo de la libertad, y se hicieron un honor de instar a la Excma. Sra. Directora se

⁶⁰⁰ *El Indicador Catalán*, núm. 229, 17 d'agost de 1823, “Barcelona, 16 d'agost. Antonio Rotten”

*serviera presidirles en un día de tanto regocijo. (...) La tertulia fue interesante y propia de un día tan remarcable*⁶⁰¹.”

A partir de llavors, no aparegué cap més notícia sobre les activitats de la societat de milicianes.

2.21 BALANÇ

Durant el Trienni Liberal irromperen amb profusió el nombre de centres de sociabilitat política. La majoria dels nous centres depengueren de l'entramat institucional del règim constitucional, dificultant el seu desenvolupament autònom. Tot i aquells lligams, la diputació i l'ajuntament no escatimaren esforços per conduir i moderar el discurs polític sorgit des de centres com l'Acadèmia Cívica o les càtedres de Constitució. Les institucions polítiques també maldaren per controlar les pràctiques i els discursos dels nous centres de sociabilitat que incentivaven, enfortint la submissió d'aquells: la Junta Patriòtica de Lacy i la Societat Econòmica d'Amics del País. Només quedaren al marge de la ingerència dels òrgans polítics, els centres de sociabilitat que s'immisciren en política, nascuts durant períodes precedents –la Reial Acadèmia de Bones, les Acadèmies i la Junta de Comerç–, i els centres autònoms de sociabilitat política formal nascuts durant el Trienni: les societats patriòtiques, els gabinets de lectura i la milícia nacional voluntària.

La societat patriòtica *barcinonense* dels Bons Amics –com tantes altres de la península– inicià les seves sessions poques setmanes després que hagués triomfat el pronunciament a la capital catalana. L'objectiu d'aquelles societats era l'aprenentatge polític dels ciutadans, perquè poguessin participar i exercir la vigilància sobre les institucions polítiques. Ara bé, aquelles entitats polítiques, alhora que formaven políticament els ciutadans, també moderaven les seves reivindicacions. Les societats patriòtiques s'arrogaren algunes de les pràctiques de les juntes revolucionàries, i això, les féu un instrument potencialment revolucionari, sinó restaven sotmeses a la voluntat de les autoritats. Com les juntes, les societats patriòtiques temperaven les demandes dels ciutadans, però també se les infonia d'una gran autoritat política basada en la capacitat de fer-se ressò de la voluntat ciutadana, i fins i tot representar-la. Les associacions polítiques no tenien cabuda en aquell règim liberal, i per tant el què es deia en les societats patriòtiques, si era quelcom més que la veu d'un ciutadà, només podia ser la

⁶⁰¹ *El Indicador Catalán*, núm. 231, 19 d'agost de 1823, p. 4. Signat per “T. B. Regañón”. Pseudònim de Tomas Bruguera.

veu del poble. I si les societats esdevenien un dels canals a través dels quals el poble s'expressava, les seves veus estaven legitimades per contradir les decisions de les institucions polítiques i oposar-s'hi. Per tot plegat, quan els òrgans de poder polític s'adonaren que no podien controlar les societats, feren mans i mànigues per tancar-les. Les societats només podien sobreviure si les autoritats polítiques les sotmetien a un ferri control, que sovint s'expressava amb la seva presència en les reunions; tot i que aquesta consolidava la percepció entre els ciutadans que la societat patriòtica era un òrgan polític de representació de la ciutadania: una junta política permanent.

El gir exaltat de l'executiu afermà la facultat de les societats o tertúlies patriòtiques de representar als ciutadans a partir de la nova legislació aprovada el novembre de 1822. A Barcelona, el 17 de novembre de 1822, s'inaugurà la Tertúlia Patriòtica de Lacy, que des dels seus orígens esdevingué un centre de representació política de la sobirania. Les autoritats polítiques no podien tancar la tertúlia, i això significà que gradualment s'aprofundí en la identificació de la tertúlia amb el poble de Barcelona. El moviment liberal exaltat emprà la tertúlia per coaccionar les autoritats fins que pogueren substituir-les, ocupant les institucions. La tertúlia s'havia erigit en la plataforma política idònia per controlar els processos electorals, fins permetre als liberals exaltats assaltar els òrgans de poder. Durant mesos, els moviment liberal exaltat convertí la tertúlia en una convenció revolucionària a la qual s'havien de plegar les autoritats polítiques. Aquella inèrcia només s'interrompé, quan es desencadenà l'enfrontament entre les societats secretes revolucionàries, per controlar el poder polític de la capital catalana. A finals d'abril de 1823, quan totes les institucions liberals de la ciutat eren en mans dels exaltats, es desfermà el conflicte entre les diverses faccions del moviment exaltat. Finalment, l'acord entre la nova autoritat política i militar, el general Roten, i les societats secretes, permeté consolidar els òrgans de poder polític institucionals –ajuntament i diputació provincial–, i els sorgits de la tertúlia –Junta de vigilància–, afeblint extraordinàriament a la tertúlia patriòtica.

Gradualment, d'ençà la seva obertura, la tertúlia arremeté contra els centres de sociabilitat en els que s'havien refugiat els moderats. El moviment exaltat perseguí l'eliminació de qualsevol forma d'organització política que bastís l'alternativa moderada; de la mateixa manera que ho havia fet el moderantisme mesos abans, quan, des de el Gabinet de lectura del palau de la virreina, maldaren per decapitar el liberalisme exaltat, posant d'acord les autoritats polítiques, militars i judicials. La identificació de la Tertúlia Patriòtica de Lacy amb el poble barceloní comportà la

progressiva pressió sobre els altres centres de sociabilitat –Gabinet de lectura i l'Acadèmia de Bones Lletres– fins al punt d'obligar-los a tancar. A començaments de 1823, la tertúlia patriòtica s'havia convertit en l'únic centre de sociabilitat política ja que representava el conjunt de la societat política barcelonina. A la tertúlia hi assistien la majoria de les autoritats contribuint a la percepció que aquella era una entitat política on s'exercia la sobirania.

Les societats secretes foren centres de sociabilitat política clandestina que s'acoblaren als centres de sociabilitat formal. Aquestes societats eren eminentment heterogènies i sovint la divisió interna era superior a la distància que les separava de les altres societats. Les diferències entre aquelles societats eren laxes, ja que amalgamaven interessos dispars i els seus objectius polítics no estaven del tot definits, més enllà de fer-se amb el poder polític. Durant el Trienni emergiren quatre societats secretes: les lògies *paramaçòniques*, la *sociedad constitucional del anillo*, la *comunería* i la *carboneria*; tot i que sovint patiren escissions i divisions internes. El moviment exaltat s'agrupà bàsicament al voltant les lògies *paramaçòniques*, la *comunería* i la *carboneria*, aquesta darrera tingué poca incidència en la societat barcelonina. La manca d'obediència a entitats superiors, la diversitat ideològica, la indefinició i la compaginació amb la religió catòlica era quelcom de comú en les lògies *paramaçòniques* i la *comunería*, i això impedí que arrelés la *carboneria* que compartia aquells trets i que havia definit la seva identitat a Itàlia oposant-se a la maçoneria. La incapacitat de les societats secretes per articular una organització a nivell nacional dirigida per un òrgan rector, limità la seva competència per desenvolupar els seus projectes polítics a nivell nacional. Les societats secretes només pogueren vertebrar una opció potencialment revolucionària en l'àmbit local. L'anàlisi de les societats secretes barcelonines s'ha inserit en la dinàmica política local barcelonina, posant de relleu les diferències internes de la *comunería* i de les lògies *paramaçòniques* que provocaren de vegades l'actuació conjunta de les vessants més revolucionàries d'ambdues societats. La divisió interna de les societats secretes prevaldrà a la seva capacitat d'imposar una organització, disciplina i unitat ideològica en cadascuna d'aquelles societats.

CAPÍTOL 3. LA MOBILITZACIÓ REVOLUCIONÀRIA: LA PRÀCTICA POLÍTICA LIBERAL EXALTADA

3.1 INTRODUCCIÓ

El moviment liberal exaltat desenvolupà una pràctica política basada en la mobilització del poble mitjançant la recreació constant de la jornada revolucionària. La pràctica política exaltada ha estat analitzada per Mª Cruz Romeo¹ qui considera, que els exaltats s'apropriaren de la Constitució de 1812, i fonamentaren la garantia de les llibertats i la consolidació del sistema polític, en la mobilització permanent del poble vigilant, fins al punt de legitimar la violència insurreccional. La historiadora afirma que la manca d'instruments parlamentaris i polítics legals, i la dissolució del *Ejército de la Isla* que havia liderat la revolució, abocaren als liberals exaltats a l'apel·lació permanent al poble, per exercir el dret d'intervenir en política apuntant el sistema constitucional. La presència constant del poble en política, la fonamentaren en la supremacia del poder legislatiu, en l'arquitectura constitucional de l'estat i en la necessitat de traslladar la veu dels ciutadans als àmbits de poder. La mobilització popular era l'exercici de la sobirania del seus ciutadans, que a parer de Mª C. Romeo, s'orquestrava en les formes d'organització política de l'època: les societats patriòtiques i la milícia. Tant unes com altra, eren els canals a través dels quals els ciutadans participaven en política i procedien a la vigilància revolucionària dels òrgans de govern i de la incipient administració. La historiadora assevera que els exaltats buscaven la consolidació del sistema constitucional en aquelles formes d'organització política.

La mobilització popular per Mª C. Romeo significà que la llei cedia davant la pràctica immediata de la sobirania, justificant-la en l'apel·lació a la doctrina de la salvació pública. A partir del seu anàlisi sobre radicalisme valencià, cerca els límits de la participació popular, fonamental per a la construcció del règim liberal basat en la Constitució de 1812. El temor social dels radicals a la multitud i el seu rebuig a la violència, els obligaren a institucionalitzar la resolució del conflicte a través de canals legals, evocant el respecte per l'imperi de la llei, que emanava de la voluntat nacional.

¹ ROMEO MATEO, Mª C. (1993): *Entre el orden y la revolución. La formación de la burguesía liberal en la crisis de la monarquía absoluta. (1814-1833)*. Colección: "Ensayo e Investigación". Instituto de Cultura "Juan Gil-Albert". Alicante; ROMEO MATEO, Mª C. (1995): "La sombra del pasado y la expectativa del futuro: jacobinos" pp. 107-138 dins ROURA, LL. I CASTELLS, I (eds.) *Revolución y Democracia. El Jacobinismo Europeo*. Ediciones del Orto. Madrid; i CASTELLS, I. I ROMEO, M. C. (1997b): "Liberalismo y revolución en la crisis del antiguo régimen europeo: Francia y España" *Trienio*, núm. 29, pp. 27-48.

Això explicaria segons l'autora, per què tot i els moments de crisi –com la conjuntura 1822-1823– no s'establí un govern revolucionari a partir del model francès de Saint Just².

L'historiador del dret Ignacio Fernández Sarasola³ en la seva recerca sobre les exegesis moderada i exaltada de la Constitució de 1812, corrobora les semblances ideològiques del liberalisme exaltat dels diputats a Corts, amb el jacobinisme de la Revolució Francesa. La Constitució de 1812 per aquells liberals exaltats era un punt de partida del seu projecte polític, ja que la revolució era inconclusa i les Corts eren les encarregades de dirigir el procés revolucionari. Per tant, pels diputats exaltats allò que esdevé essencial és preservar la revolució, i això els empara per avantposar la revolució a la norma legal, a partir de l'argumentació de Marat “preservar la revolució per sobre de qualsevol formalisme.” El liberalisme exaltat valencià, com el dels diputats a Corts, empra el principi de la *salus populi, suprema lex esto* per subvertir la legalitat sempre que la nació i la revolució estaven amenaçades. Segons I. Fernández Sarasola, els diputats exaltats a través dels discursos pronunciats a la cambra i dels articles escrits a la premsa liberal madrilenya es presentaren com els transmissors de la voluntat popular, interpretant-la segons la seva percepció de l'opinió pública. Per Fernández Sarasola els exaltats identificaren l'opinió pública amb la voluntat general i amb la defensa dels principis revolucionaris. Els exaltats conceberen les Corts com un mirall tant fidedigne de la societat, que en la seva deriva més revolucionària podia arribar a substituir-la. Els exaltats fan la glossa sobre l'opinió pública els exaltats a través de les societats patriòtiques, la premsa, les peticions i les resistències populars a les autoritats. La reivindicació de la legitimitat revolucionària apel·lant al principi ciceronià de la *salus populi, suprema lex esto*, és l'encarnació de la noció inacabada de la revolució, de l'oposició a l'arbitrarietat política i del dret natural a la insurrecció.

Les justificacions de la permanent mobilització popular del moviment liberal exaltat, entronquen amb el discurs polític del jacobinisme que segons l'historiador Lucien Jaume⁴, es construí a partir de l'exaltació de la independència de l'acció política respecte de les institucions. El discurs jacobí es bastí en la legitimitat de la virtut

² ROMEO MATEO, Mª C. (2003): “Los mundos posibles del liberalismo progresista” dins pp. 287-314 LA PARRA, EMILIO I RAMÍREZ, GERMÁN (eds.) *El primer liberalismo: España y Europa, una perspectiva comparada*. Biblioteca Valenciana. València.

³ FERNÁNDEZ SARASOLA, IGNACIO (2001b): *Poder y libertad: los orígenes de la responsabilidad del Ejecutivo en España (1808-1823)*. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid, pp. 601-18; 633-59

⁴ JAUME, LUCIEN (1990): *El Jacobinismo y el Estado Moderno*. Instituto España Espasa Calpe. Madrid, pp. 43-62

política, en la identificació dels governants amb els governats i en la doctrina de la salvació pública per impulsar la transformació de la societat. La pluralitat del jacobinisme no coincideix amb la imatge estereotipada de la maquinària jacobina⁵, que actuava des de París i estenia els seus tentacles fins al darrer racó de França mitjançant l'afiliació de les societats polítiques. Aquella imatge construïda a mitjans de segle XIX per la historiografia de la Revolució, i perpetuada per uns i altres durant anys, fou contradita per les recerques sobre la politització i la sociabilitat revolucionària dels historiadors J. Boutier i Ph. Boutry⁶ que constataren que només 800 de les 6.027 societats polítiques censades i cartografiades estaven afiliades a la societat dels jacobins de París.

La diversitat del jacobinisme francès analitzada per Jacques Guilhaumou⁷ corroborà que el moviment jacobí fou menys homogeni del que s'havia dit, i aplegà una multiplicitat d'expressions polítiques republicanes. La historiografia de la Revolució ha deslligat l'etapa del govern revolucionari del conjunt del moviment jacobí i l'ha circumscrit a un sector del moviment: el jacobinisme robespierrista que pren el nom de la principal figura, Maximilien Robespierre. El teòric del govern revolucionari fou Saint Just, qui el formulà en oposició al govern constitucional ja que el revolucionari havia de defensar-se dels atacs de les faccions que volien fer-se amb el poder. El govern revolucionari immobilitzava el poder executiu amb una fèrria vigilància i concentrava el poder polític en mans de la cambra, que assolía la seva legitimitat identificant-se amb el poble i amb el seu anhel per impulsar la revolució en la direcció de la voluntat general i dels principis ètics universals, tal i com sintetitza la historiadora de la Revolució Francesa Irene Castells⁸. El govern revolucionari impulsà una transformació de la societat francesa, a partir de l'establiment d'un programa igualitari –el maximum–, la mobilització política i la depuració –moral i política– de la societat. En aquells moments, els revolucionaris confiaren la salvació de la república als municipis que consideraven la base de la sobirania popular.

La pràctica política del moviment exaltat que millor representà l'exercici de la sobirania dels ciutadans fou la mobilització popular. El present capítol aprofundeix en

⁵ CASTELLS, IRENE (1995b): "La Revolución francesa: Jacobinos y Jacobinismo" pp. 1-40 dins CASTELLS, I. I ROURA, LLUÍS. *Revolución y Democracia. El Jacobinismo Europeo*. Orto. Madrid.

⁶ BOUTIER, J. I BOUTRY, PH. (1992): *Atlas de la Révolution française*. Vol. 6. *Les sociétés politiques*. Editions de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales. Paris.

⁷ GUILHAUMO, J. (1992): *Marseille républicaine (1791-1793)*. UPF. Paris

⁸ CASTELLS, IRENE (1997a): *La Revolución francesa 1789-1799*. Síntesis. Madrid, p. 185; i CASTELLS, IRENE I ROMEO, Mª C. (1997b): pp. 27-36

l'anàlisi dels processos de mobilització política en l'àmbit local barceloní, per tal de discernir si existí una pauta d'acció política; quins foren els agents socials que hi participaren; quina incidència provocaren en la dinàmica de les institucions polítiques municipals, provincials i estatals de l'època; i quins objectius i projectes polítics hi havia al darrera d'aquella pràctica política.

L'anàlisi de la mobilització popular des d'aquesta perspectiva, per força ha de tenir com a punt de partida, l'aprenentatge polític que significà l'èxit del pronunciament del tinent coronel Rafael del Riego a Barcelona, com ja s'ha explicat en el primer capítol. L'èxit de la mobilització política de març de 1820 a la ciutat Comtal suposarà que els fenòmens posteriors adoptin unes mateixes pautes procedimentals. L'endemà del triomf de la revolució, els processos de mobilització foren assumits pel moviment liberal exaltat, que els usà per desplegar les seves propostes polítiques i pressionar les institucions. La recreació constant de la jornada revolucionària comporta la representació de l'exercici de la sobirania popular, que legitima l'adopció de mesures extraordinàries per empènyer la revolució en el seu avanç polític i alhora també significà la legitimitat dur a terme la depuració dels enemics polítics del règim constitucional. Una purga, que si bé al començament s'acontentà amb la deportació de ciutadans, quan irrompé el conflicte armat contra els reialistes i la guerra amb les tropes de la Santa Aliança, els sectors més revolucionaris coerciran per a que corri la sang dels enemics interiors i exteriors del règim constitucional. La violència revolucionària és una forma de repressió contra els opositors al sistema que des de juliol de 1822 es confongué amb la violència d'una guerra que era a pocs quilòmetres de Barcelona.

La política del Trienni es desenvolupà essencialment en l'àmbit local i provincial, ja que la construcció de l'estat liberal basat en la Constitució de 1812 necessitava de la col·laboració de les institucions polítiques més properes als ciutadans, per tal de canalitzar la seva participació política i consolidar el règim. L'espai local barceloní és un marc privilegiat per observar de quina manera incidí la política nacional –feta a les Corts– en l'àmbit local i provincial. Barcelona és la ciutat per potencial econòmic i humà més dinàmica de l'Espanya metropolitana sense tenir en compte Madrid, on la contigüitat física de l'àmbit local, provincial i nacional impedeixen una anàlisi d'aquestes característiques. L'aprofundiment en l'estudi de la política barcelonina comporta un increment del coneixement sobre la fallida de la construcció de l'estat liberal basat en una àmplia participació política dels ciutadans.

3.2 LA PRIMERA JORNADA REVOLUCIONÀRIA: ABRIL DE 1821

3.2.1 LA CRISPACIÓ DELS CIUTADANS DE BARCELONA

Quan el règim liberal nascut l'hivern del 1820 no havia encara complert un any de vida, els seus partidaris percebien angoixadament com a floraven indicis que apuntaven cap a la seva fi. La primera legislatura havia endegat tot un reguitzell de mesures per acabar amb el contraban –un problema que uní a treballadors i fabricants– però resultaren infructuoses. La col·laboració de les autoritats locals que l'havien de combatre, la permanent discussió parlamentària sobre l'adopció d'una política econòmica proteccionista i la desunió dels diputats catalans al voltant d'aquesta qüestió, eternitzaren la resolució política del problema del contraban. L'historiador Ramon Arnabat –una vegada més– ha resseguit magníficament el debat a Corts que suscità el contraban en relació a les polítiques proteccionistes, i ha esbossat les protestes socials que es produïren durant els anys del Trienni, tant entre el teixit popular barceloní, com entre els membres de la Comissió de Fàbriques⁹. El 19 de febrer de 1821, els jornalers de fàbrica assaltaven les botigues dels carrer Hospital i de la plaça Sant Agustí, buscant gèneres de contraban. Aquells treballadors crispats alliberaven les seves pors vers un futur que imaginaven absolutament miserable, cremant els objectes procedents de l'estranger. La misèria la transformaren en impotència i ràbia.

Barcelona estava encesa i el Cap polític, José María Gutiérrez de Terán ordenava –el 19 de febrer de 1821– al primer batalló de la milícia nacional que sufoqués l'aldarull i es desplegués pels carrers, alhora que manava al segon batalló que el substituís a l'endemà, i manà al tercer batalló reemplaçar-lo el dia següent, el 21 de febrer. El permanent desplegament de la milícia era la demostració fefaent que J. M. Gutiérrez de Terán no volia que res ni ningú li espatllés els darrers dies que exercia de Cap polític del Principat abans de marxar cap a Madrid, per assistir a l'obertura de les Corts, com a diputat escollit per la província de Mèxic. L'acció de protesta estava orquestrada perquè coincidís amb el relleu del Cap polític i arribés a oïdes dels diputats que estaven a punt d'inaugurar la nova legislatura. El missatge era ben clar, les mesures adoptades pel govern precedent no havien aconseguit solucionar el problema del contraban, i calia que les noves Corts fessin alguna cosa més per tal d'aturar la crisi econòmica que patien els fabricants i la misèria dels treballadors.

⁹ ARNABAT MATA, RAMON (2002): *“Visca la Pepa!” Les reformes econòmiques del Trienni Liberal (1820-1823)*. D'ahir per Avui. Societat Catalana d'Estudis Històrics. Barcelona, pp. 37-42

El 21 de febrer de 1821 prenia possessió del càrrec de Cap polític de manera interina el mariscal de camp José Manuel Munárriz, qui viuria les setmanes més difícils des de que havia estat proclamada la Constitució a Barcelona. Mentre els jornalers de fàbrica assaltaven les botigues i els milicians es desplegaven per temperar els ànims, corria la brama que el regiment de Còrdova volia apoderar-se de la ciutadella i subvertir l'ordre polític establert, atemptant contra la revolució. La intensitat dels rumors havia augmentat amb els desordres del carrer Hospital i la plaça Sant Agustí, i el malestar entre milicians i militars de la guarnició creixia inexorablement. El clima de tensió aconseguí deixar en un segon pla l'anunci del comiat de J. Mª Gutiérrez de Terán i obligà –aquell mateix dia, 21 de febrer de 1821– al Capità general a desmentir públicament, a través de la premsa, els rumors que involucraven en un acte de sedició al regiment de Còrdova:

“Habiéndose esparcido por esta ciudad rumores suponiendo que el acreditado Regimiento de Córdoba que tantas pruebas tiene dadas de su adhesión al sistema constitucional, trataba de trastornar el orden establecido, hasta el punto de apoderarse de la Ciudadela que guarnece y lleva adelante tan depravados designios, queriendo dar mayor probabilidad los autores de este supuesto atentado a sus voces sediciosas han inventado cuanto puede sugerir la malignidad, suponiendo hechos que sólo existen en su delirante imaginación; los Jefes y Oficiales de este distinguido cuerpo llevados del mejor celo se presentaron la tarde del día de ayer al Gobernador interino de dicha fortaleza D. Fermín Escalera a ofrecer nuevamente sus vidas y desvanecer hasta la más ligera sombra de tan horroroso atentado¹⁰.”

El comunicat del Capità general, Pedro Villacampa, acusava als difusors d'aquella brama d'inocular el virus de les desavinences entre els milicians, els militars i el poble de la capital catalana:

“y estando yo íntimamente convencido del estado de disciplina y entusiasmo que anima a este benemérito cuerpo por sostener el sistema que felizmente nos rige, les he dado las más expresivas gracias, y he creído propio de mi deber hacer este manifiesto al público a fin de que quede desvanecida la más leve sospecha que haya podido producir en el corazón de algunos incautos la perversidad de esos seres miserables y mezquinos que tratan de introducir la discordia, y romper los lazos con que se hallan íntimamente unidos los cuerpos de esta guarnición, la Milicia nacional local y este heroico pueblo¹¹.”

L'endemà, un article atribuïa aquells rumors als enemics del sistema constitucional, que maldaven per imbuir la desconfiança entre els liberals, i suscitar un

¹⁰ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 52, 21 de febrer de 1821, pp. 3-4

¹¹ Ídem.

conflicte que esfondrés el règim polític, però ahora aquest article lloava la resposta que havien donat els ciutadans, no deixant-se arrossegar per aquelles xerrameques:

“No ocultaremos que han corrido rumores, la mayor parte de ellos absurdos a nuestro parecer, y dirigidos a hacer perder a la guarnición y la Milicia la confianza reciproca que les anima. Esta táctica no es nueva, pues acaba de ser empleada en otras partes por los enemigos del sistema a fin de enredarnos en una guerra civil ha sido puesta en uso entre nosotros; mas por fortuna con poco fruto. En medio de esta incertidumbre, el espíritu público se ha pronunciado extraordinariamente en las calles, cafés y principalmente en el teatro, donde el entusiasmo sube al más alto punto cuando se habla de patria¹².”

La discòrdia entre els cossos armats de la ciutat revertí en una excitació política extraordinària, alliberada durant la celebració del primer aniversari de la proclamació de la Constitució de 1812 a Barcelona. Al cap d'una setmana –el dissabte següent– i preveient una nova mostra d'alegria desmesurada durant la commemoració de la promulgació de la Constitució a Cadis, els redactors del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* s'esplaiaren justificant el canvi d'orientació d'una de les seves seccions per adequar-la a l'entusiasme polític que es respirava a la ciutat Comtal. El diari narrava la passió amb la qual els ciutadans garlaven als cafès sobre el futur de les revolucions del Piemont i Nàpols, i explicava de manera exultant com la primera festa cívica celebrada a la ciutat havia desbordat totes les expectatives, convertint-se en un colofó fantàstic de la festa més popular i concorreguda de totes, el carnestoltes:

“en suma nada hemos hecho de provecho, de manera que el diario constitucional sólo puede haber tenido sustancia para los políticos que desde el gabinete del café de Riego, o del café del héroe Morales, o del café de la reunión patriótica van decidiendo los destinos de la Europa, como pudieran hacer en Laibach los príncipes de Metternich, y de Capo de Istria. Para éstos habrá sido muy sabrosa la lectura de nuestros diarios últimos, pero no habrá tenido la misma aceptación entre el patriótico bello sexo, y entre la gente alegre de Barcelona, que al no ver en las letras mayúsculas SUSURROS, deja el diario constitucional a un lado, y prefiere leer las nodrizas, perros perdidos, y sirvientes del diario del Brusi. Para éstos vamos a escribir ahora, aunque será con brevedad; pues a nuestro parecer, más interesante es saber como Napolitanos y Austriacos se dan de cachetes, que averiguar si en la Patacada hubo mucha concurrencia el día diez de marzo. (...) El diez de marzo fuese eternamente un día de bailes para Barcelona, y como una especie de cola o postdata de las Carnestolendas en el centro de la Cuaresma, que tanto tarda a pasar (...) A los dos batallones de Nois de Costa, y de Jefe de familia, no hubo medio: todos los reunidos no quisieron desistir de su empeño, y fue preciso ceder a su patriótico ardor de manera que en lugar de 400 hombres que debían salir, salieron mil y quinientos¹³.”

¹² *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 53, 22 de febrer de 1821, p. 3

¹³ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 76, 17 de març de 1821, p. 4

La profusió d'articles apareguts a la premsa¹⁴ sobre l'avenir del règim napolità quan s'albiraven les dificultats de l'enfrontament amb les tropes enviades per la Santa Aliança, sublimà el desig dels liberals de veure consolidat el sistema polític constitucional espanyol en una Europa antirevolucionària. El punt culminant de tot aquell furor es produí el 20 de març de 1821 quan una corbeta napolitana atracava a Barcelona i en desembarcava el nou ambaixador napolità¹⁵ que ràpidament es dirigí cap a Madrid, com diu Antonio Canals, l'home del baró de Castellet a Barcelona: “*Por la diligencia de Valencia ha salido de esta capital, un capitán de artillería napolitano que viene de Embajador de Nápoles, que dijeron llevaba pliegos a la Corte*”¹⁶.” Mentrestant continuaven els embats de les tropes austríaques sota el mandat de la Santa Aliança contra el règim napolità. Els liberals més arrauxats de Barcelona sentien aquelles investides en carn pròpia ja que les interpretaven com el preludi d'un atac contra el règim constitucional espanyol. La por davant d'una possible agressió exterior, coincidia amb els rumors que circulaven de reforma de la Constitució en un sentit més moderat, per tal d'apaivagar l'enuig de les potències internacionals. La percepció d'amenaça exterior i de traïció interior esperonaren als liberals més exaltats per portar més enllà conceptualment la revolució espanyola si volien preservar-la. El 29 de març de 1821 encara mancaven quatre dies perquè es conegués la notícia de l'entrada dels austríacs a Nàpols i l'excitació vessava per arreu de la ciutat. La premsa liberal s'atreu a publicar allò que es deia als cafès: per salvar la revolució calia eliminar a trets tots els que conspiraven o havien conspirat contra el règim constitucional. Els liberals combatien la por a la regressió política fruit de la intervenció de la Santa Aliança, amb el terror de la violència contra els enemics del sistema polític liberal:

“Sres. Redactores: tanto y tanto anda la mariposa rodeando la luz, que viene a dar con ella y acaba la vida: tanto y tanto andarán esparciendo falsas y vagas noticias los enemigos del nuevo sistema, que algún día se les aplicará un parche de Constitución, y quedarán libres para siempre más de incomodarnos. ¡Qué lástima que no esté el pandero en mis manos, que tanto a éstos como a otras ciertas personas le aplicaría yo un remedio que daría gusto! ¿Y que pensarán Vds. que haría? Nada, nada: mandaría por un par de arrobas de azúcar negro, y otras tantas de confites de cierto color: registraría de una a una

¹⁴ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 72, 13 de març de 1821, pp. 1-3. Reproducció dels impresos rebuts procedents d'Itàlia i un article amb l'encapçalament “*Eco de Italia al Grito de la Libertad Napolitana*” i *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 81, 22 de març de 1821, pp. 3-4. Diversos articles sobre la qüestió napolitana

¹⁵ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 80, 21 de març de 1821, pp. 2-4.

¹⁶ Arxius Personals de la Biblioteca de Catalunya (APBC) Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 21 de març de 1821 carta d'Antoni Canals al Baró de Castellet

*todas las cárceles, y si en alguna hallase, como por ejemplo, a uno que en 1814 hubiese aconsejado a S. M. que no jurase la Constitución, PUM... trágate tres confites*¹⁷.”

L'article prosseguia i detallava quins eren els enemics de la Constitució que estaven en el punt de mira dels revolucionaris, i d'aquella manera retrataven quines eren les seves pors i els qui percebien com una amenaça. Els principals crims que s'havien de castigar eren la desconfiança vers les idees constitucionals del monarca; les manifestacions incendiàries; l'engany dels qui expressaven la incompatibilitat de la Constitució amb la religió, amb les antigues lleis de la monarquia i amb els principis de la natura; la traïció dels espanyols que havien perjudicat a la seva nació per interessos espuris; i la mentida dels qui auguraven l'arribada imminent de les tropes russes per liquidar el règim liberal espanyol.

La virulència política que traspuava aquell article aixecà una polseguera inusitada, sobretot quan el 2 d'abril ja corria per la ciutat la notícia de l'esfondrament del règim napolità després de la derrota militar enfront els austríacs. L'endemà, els redactors del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* no es retractaren de les opinions expressades en el diari, però les matisaren. Els crims contra el sistema constitucional els havien d'expiar els enemics polítics, ara bé, calia processar-los i condemnar-los sense abandonar el camí traçat per la llei. Aquella nova apel·lació a la legalitat era l'estratègia que seguiren els redactors per defensar-se de la denúncia que els havien interposat. Bastiren la seva defensa assenyalant només als enemics que s'havien revoltat contra el règim constitucional. Els redactors conclouen l'article advertint que el processament dels rebels i conspiradors enfortirà la salut de la pàtria:

“Estábamos muy distantes de creer que dicho articulillo hubiese sido tan mal interpretado, cual se nos asegura lo ha sido, y que se nos sospechará y calificará casi de amotinadores, y apóstoles de ciertos desórdenes, que tanto desdican de las costumbres españolas, y del carácter y genio bien conocidos de los Redactores de este periódico. Éstos desean sinceramente, y todos los buenos lo desean, que se enfrenten al fin a los malvados, que tan a menudo retoñan en nuestro país, y que parece han jurado no reposar, hasta conseguir hundirnos de nuevo y a su tan generosa patria en el abismo; pero desean que se haga legalmente, y cual debe hacerse en pueblos civilizados; y bajo la metáfora de músicos diestros, que el autor del articulillo empleó, entendieron y ora entienden jueces hábiles, vigilantes, activos y celosísimos, cuales los exige el estado actual de la Nación. La contradanza pues, de que allí se hace mérito, no es un baile septembrizador, cuales ya nos preparaban los Barrios y los Vinuelas; es sólo, así lo han entendido nuestros lectores juiciosos, un recuerdo

¹⁷ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 87, 29 de març de 1821, pp. 3-4. La reproducció de tot l'article és consultable en els annexos d'aquesta tesi.

*de la ley, y un deseo ardiente que ésta se ejecute y aplique. Convenimos y conocemos bien, que el PUM, PUM del articulillo debe hacer aterecer de espanto a los atroces delincuentes, que allí se mencionan; más dicho PUM, PUM legal, sería la salud de la patria, y el complemento de los votos y deseos de todos los buenos*¹⁸.”

Les principals autoritats polítiques i militars es reuniren el 23 de març de 1821, pocs dies després d'assabentar-se del triomf de la revolució piemontesa a través del cònsol marsellès. En aquella reunió, segons l'historiador Manel Risques, “el Cap polític sol·licità al Capità general l'adopció de mesures preventives davant el perill d'aldarulls al carrer¹⁹” quan es conegués aquella notícia. Tots dos acordaren que l'exèrcit adoptaria un paper preeminent enfront de qualsevol alteració de l'ordre públic, i la milícia nacional voluntària només actuaria com un cos auxiliar quan la tropa no pogués fer front als desordres. Aquell acord no va fer-se públic fins setmanes després. El Cap polític, quan va saber el 2 d'abril de 1821 que les tropes constitucionalistes napolitanes havien estat derrotades, decidí dirigir-se als ciutadans del Principat, demanant-los tranquil·litat i assegurant-los que tots els enemics del sistema constitucional serien perseguits i processats. La crispació engendrada durant setmanes només necessitava d'aquella guspira en forma de notícia per encendre els ànims dels liberals més exaltats i la promesa insulsa de J. M. Munárriz –el Cap polític– no els podria refredar. Els revolucionaris de Barcelona havien projectat les seves pors en l'avenir de la revolució napolitana i el seu fracàs les incrementà. L'amenaça contrarevolucionària s'havia fet més gran a Nàpols, i a Barcelona es decidiren exorcitzar-la, expulsant tots aquells que eren titllats d'enemics de la Constitució.

3.2.1 LA MOBILITZACIÓ POPULAR I LA FORMACIÓ DE LA JUNTA GENERAL D'AUTORITATS

El migdia del 3 d'abril de 1821 en un cafè de la Rambla ple a vessar, s'escoltaren els primers crits exigint la destitució de l'Intendent, Antonio Elola y Acevedo, i la del Governador de la plaça, Joaquín Ruiz de Porras²⁰. Tot just després s'iniciava de nou el ritual revolucionari, per una banda, les comissions de tots els cossos

¹⁸ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 91, 3 d'abril de 1821, p. 4

¹⁹ RISQUES CORBELLA, MANEL (1995): *El govern civil de Barcelona al segle XIX*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, p. 219

²⁰ APBC. Fons Antonio Elola y Acevedo (FAEA) Correspondència enviada 7/2. Carta a Joaquín Rubio, fiscal de la causa, a Antonio Elola i Acevedo. Madrid 14 de maig de 1824. “*A las tres de la tarde vino un oficial a mi casa a avisarme de que en un Café de la Rambla se había tratado en una numerosa reunión, de mi destitución y la del gobernador de la plaza con varias invectivas contra nuestra conducta y opinión.*”

de la milícia nacional i una representació dels ciutadans que protestaven s'adreçaren a la plaça de la Constitució per entrevistar-se amb el Cap polític, i exigir-li la formació d'una Junta General d'Autoritats, de l'altra, els revolucionaris més arrauxats cercaven els qui titllaven d'enemics del sistema per capturar-los. El bisbe de Barcelona, Pablo Schar era un dels perseguits, quan l'informaren que s'apropaven els milicians, fugí cames ajudeu-me:

“Dice el R. Obispo que en la tarde del 3 de abril hubo una conmoción popular en Barcelona amenazando de muerte a muchos sujetos así eclesiásticos como seculares, designando entre los primeros a aquel prelado; que al momento que supo de acercaban a su casa se huyó con la ropa a cuestras y se refugió en una casa en lo alto de la montaña a hora y media de la Ciudad²¹.”

Mentrestant un bon grup d'oficials i comandants dels regiments de la guarnició presentaven una petició al Capità general que estava en sintonia amb la formulada al Cap polític per les comissions de milicians i ciutadans.

La milícia nacional voluntària amb la col·laboració de ciutadans i militars havia encapçalat la revolta i seguia ritualment la pràctica política de la formació d'una junta, que regularia, legitimaria i consensuaria l'adopció de mesures extraordinàries. Els comissionats de la milícia i el grup de ciutadans es congregaren davant del palau reial fins que foren rebuts pel Cap polític, i el coaccionaren per a que convoqués una junta general d'autoritats que havia de sancionar el nou impuls revolucionari de la ciutat. Els insurrectes reclamaven fermesa i contundència contra els qui posaven en perill la pàtria, i amb la formació d'una junta, volien constrènyer a les autoritats a expurgar de la ciutat les principals dignitats eclesiàstiques, militars i civils que públicament no combreguessin amb els principis del règim constitucional:

“presentado en la tarde del mismo día varias comisiones de todos los cuerpos de la milicia nacional, y muchos ciudadanos particulares en su casa a pedirle que en atención a las críticas circunstancias en que se halla la Patria con motivo de las desgraciadas noticias de Nápoles, y otras, era preciso tomar las medidas más ejecutivas y enérgicas para salvarla a cuyo fin se convocase una Junta general de autoridades había dispuesto S. E. condescender a estas peticiones, diciéndoles que se presentasen a dicha Junta por comisionados, y expidiendo al efecto los correspondientes oficios²².”

²¹ BADA, JOAN (1986): *L'església de Barcelona en la crisi de l'antic règim (1808-1833)*. Col·lectània Sant Pacià. Facultat de Teologia de Barcelona. Herder. Barcelona, p. 529

²² Arxiu Diputació Barcelona (ADB). Lligall. 65 i 76. Actes reservades. Sessió de la junta general d'autoritats celebrada la nit del 3 al 4 d'abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d'octubre de 1826. Veure annexos.

A quarts de sis de la tarda, el Cap polític expedia els oficis a les diverses autoritats, citant-los a les vuit del vespre al saló del Consell de Cent per assistir a la junta general d'autoritats. El malestar s'havia canalitzat adequadament a través de la formació d'una junta, una pràctica política tradicional que gestionava la resolució dels conflictes socials. Al saló de cent s'hi aplegaren el Cap polític J. M. Munárriz; el Governador de la plaça J. Ruiz de Porras; l'Intendent A. Elola y Acevedo; el regent de l'audiència Juan López Vinuesa; el provisor Pedro José Avellá com a principal autoritat eclesiàstica ja que el bisbe havia fugit; els diputats provincials; tots els membres del consistori municipal amb l'excepció dels regidors J. Casas y Vilarrubias i del marquès de Gironella; i el secretari del govern polític Antonio Buch. L'única autoritat que no s'hi presentà fou el Capità general Pedro Villacampa, qui s'excusà dient que creia més oportú restar-ne al marge, malgrat que a parer de J. Ruiz de Porras, aquell havia delegat la seva representació en els comissionats dels diversos regiments de la guarnició: “*El Sr. Gobernador de la Plaza manifestó que habiéndose presentado al Sr. Capitán General una exposición firmada por varios Jefes y oficiales de la guarnición, les había dicho S. E. que concurriesen a la Junta por medio de comisionados*²³.” En aquella junta doncs hi concorregueren els representants dels regiments de Múrcia, d'Artilleria, de Còrdova, de Pavia, d'Hostalric, d'Aragó, d'Enginyers i el de la Comptadoria de l'exèrcit. La junta la completaven un grup heterogeni de ciutadans del que no se'n sap res i els comissionats dels diversos batallons de la milícia barcelonina encapçalats pel coronel Costa.

El secretari del govern polític Antonio Buch, fou l'encarregat d'aixecar acta d'aquella junta i va remetre'n al cap d'un mes una còpia a l'ajuntament quan el govern havia obert una investigació sobre aquells esdeveniments. Tres anys després, Antonio Elola y Acevedo –Intendent de Catalunya el 1821– rebia una carta del fiscal Joaquín Rubió, que l'interrogava sobre quin era el grau de participació de nou destacats membres del moviment liberal exaltat barceloní en els fets de l'abril de 1821. Potser arran d'aquells fets, l'any següent Elola ja no era Intendent i es retractava de les seves idees liberals, abraçant la causa absolutista. Al final de Trienni ocupà un lloc preeminent en l'administració espanyola a la *Dirección General de Rentas* i un temps després fou vocal de la *Junta Consultiva* establerta a Madrid el 1825²⁴. El 14 de maig de

²³ ADB. Ll. 65 i 76. Actes reservades. Sessió de la junta general d'autoritats celebrada la nit del 3 al 4 d'abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d'octubre de 1826. Veure annexos.

²⁴ LUIS, JEAN-PHILIPPE (2002): *L'Utopie Réactionnaire. Épuration et modernisation de l'état dans l'Espagne de la fin de l'ancien régime (1823-1834)*. Bibliothèque de la Casa de Velázquez. Madrid, pp. 216-7

1824, A. Elola adreçava la resposta al fiscal J. Rubió comunicant-li que només coneixia a Mariano Albó, José de Portell i José Costa dels nou individus que li havia esmentat, i només aquest darrer havia comparegut en la junta d'abril:

“de los nueve sujetos que a su margen me nombra sólo conozco a tres, a saber: el coronel D. José Costa y los tenientes Coroneles D. Mariano Albó y D. José de Portell. A estos dos últimos no conservo idea de haberles oído ni visto en la sesión de 3 de abril de 1821, bien que no fue fácil distinguir desde mi silla a los que componían el cerco de peticionarios por mi falta de vista y por la escasa luz²⁵.”

La carta de A. Elola no es cenyia a repassar l'actuació del coronel Costa sinó que aprofitava l'avinentesa per aclarir algunes qüestions sobre el què succeí aquella nit del 3 al 4 d'abril de 1821. El buròcrata feia constar que no s'havia pogut prendre nota de tot el què s'havia dit aquella nit, per l'excitació i el caos imperant a la junta: *“no fue posible redactar cuanto ocurrió; se habló, entre temores por unos, y descompostura de otros; ni menos escribir con orden lo que fue el completo desorden²⁶.”* A continuació, precisava que la investigació ordenada posteriorment pel monarca i duta a terme pel jutge de primera instància de l'audiència, Nicolás Malatesta, el maig de 1821, no s'hi havien reflectit algunes opinions –entre d'altres la seva– ni tampoc les vexacions i les humiliacions que havien patit les autoritats: *“No consta en el acta mi razonamiento y discurso: ni el susurro que suscitó, ni las amenazas que se me dirigieron, ni el que no se me permitió salir y bajar al patio a orinar, por los centinelas. Tampoco consta el enmudecimiento de todas las autoridades cuando se trató de designar personas para arrestarlas y deportarlas²⁷.”* La carta del funcionari desautoritzava absolutament totes les decisions preses per aquella junta que, segons ell, actuà coaccionada per un grup de militars i milicians dirigits pel coronel Costa:

“Fuimos en realidad testigos forzados de varias deportaciones, pero no votos, porque no hubo votación alguna: nadie de las autoridades designó ni aprobó arrestos o destierros; nadie desplegó sus labios contra determinada persona: sólo un silencio lúgubre nos confundió en nuestras sillas, mientras que los peticionarios designaban expulsos a su placer. Sin embargo ¡aparecieron las deportaciones como acordadas por las Autoridades reunidas!²⁸”

²⁵ APBC. Fons Antonio Elola i Acevedo. Correspondència enviada 7/2. Carta a Joaquín Rubio, fiscal de la causa, a Antonio Elola i Acevedo. Madrid 14 de maig de 1824. Les notes següents corresponen a diversos fragments d'aquesta carta.

²⁶ Ídem

²⁷ Ídem

²⁸ Ídem

El report de Elola era concloent exculpant a les autoritats polítiques, militars i eclesiàstiques congregades al saló de cent, i atribuïa tota la responsabilitat sobre els fets a Costa i els seus homes: “*sólo Costa era quien mandaba y a quien obedecían los granaderos y fusileros milicianos que nos rodeaban*”²⁹. La carta finia apel·lant a la investigació realitzada per N. Malatesta a partir de la qual podria trobar el fiscal –J. Rubió– els elements i indicis suficients per encausar els qui foren còmplices de Costa:

“En el Acta y causa del juez Malatesta que dejo citadas, comprendo puede Vd. hallar lo suficiente para formar un juicio legal de aquel suceso, antes positivo que explicable, y del cual sólo conservo fielmente una memoria de los compromisos y las depresiones que acarreo hasta de mis mismos subalternos”³⁰.

Ja era de nit quan s’inicià la sessió de la junta general d’autoritats i els primers en fer sentir les seves opinions foren els qui havien compel·lit la seva convocatòria. Els insurrectes sentien la pàtria amenaçada i volien salvar-la eliminant tots els qui manifestaven la seva resistència a la implementació de les lleis aprovades per les Corts. Els enemics polítics entorpien el correcte funcionament del sistema, provocant el desànim i la discòrdia entre els liberals, per tant calia expulsar-los per evitar que engendressin el malestar capaç de desencadenar noves conspiracions contra el règim constitucional. Els revolucionaris assenyalaren els conspiradors; eren els sectors privilegiats més recalcitrants amb la seva enyorança cap el sistema polític precedent: l’alt clergat i alguns nobles. Els representants dels milicians, militars i ciutadans descontents amb les autoritats, tenien la percepció que els conspiradors actuaven impunement i si la justícia els processava, ho feia massa lentament, per tant exigien més contundència i fermesa. La formació d’aquella junta subvertia la legalitat constitucional però els liberals exaltats al·legaven que la salvació de la pàtria i la salut del poble estaven per sobre de la llei. També invocaven principis morals per legitimar la seva actuació quan insistien que amb l’expulsió dels enemics aturaven un bany de sang, cas de no allunyar-los de Barcelona els ciutadans es prendrien la justícia pel seu compte:

“Que el bien de la Patria que es la suprema ley en los casos apurados pedía imperiosamente que se sacasen de entre los buenos, todos aquellos notoriamente desafectos y enemigos del nuevo sistema y que esta medida interesantísima e imprescindible en todos sentidos debían adoptarla las autoridades, a fin de que el Pueblo no se tomase la Justicia por su mano, como sucedería infaliblemente si agotada su paciencia por el orgullo y las maniobras ocultas de los contrarios y por la apatía de las autoridades viese que no le

²⁹ Ídem

³⁰ ADB. Ll. 65 i 76. Actes reservades. Sessió de la junta general d’autoritats celebrada la nit del 3 al 4 d’abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d’octubre de 1826. Veure annexos.

*quedaba otro recurso para su salvación que dejarse de formalidades y trámites legales y castigar por sí mismo a los malvados*³¹.”

Al cap d'una llarga estona, els convocants posaren sobre la taula una lletania de noms per proscriure'ls del Principat. Eren bàsicament les principals autoritats eclesiàstiques, alguns militars i pocs ciutadans, tots ells tenien en comú el paper preeminent que havien desenvolupat durant el règim absolutista:

*“separar cuando menos de esta provincia y finar a Mahón a todos los obispos de Cataluña y a otras personas eclesiásticas, militares y particulares indiciados de conspirar contra el sistema. Después de lo que, y a consecuencia de las antecedentes reflexiones de los respectivos oradores que sucesivamente hablaron, se hicieron diferentes peticiones dirigidas al extrañamiento de los varios sujetos que se indicaron*³².”

Els insurgents no sols volien bandejar als principals enemics de la Constitució de Catalunya, sinó que també volien destruir l'amenaça que significaven els canons de la ciutadella que apuntaven cap al poble de Barcelona:

*“el pueblo barcelonés había manifestado constantemente deseos de que se derribase o inutilizase la cortina de la Ciudadela, cuyos fuegos, ofenden la ciudad por cuanto dicha fortificación era dirigida únicamente para oprimir la libertad de Barcelona y que si ahora no había que temer por parte de la guarnición podría no ser así en los sucesivos*³³.”

La reivindicació de l'enderrocament de la ciutadella es remuntava a mitjans de segle XVIII i el liberals exaltats s'apropriaren d'aquella demanda popular. Si els exaltats aconseguien anul·lar l'amenaça repressora que representava pels ciutadans de Barcelona la ciutadella, ampliaven el consens popular al voltant de moviment liberal exaltat, i es desempallegaven del principal instrument de coerció que tenien les autoritats per fer front a la pressió política del carrer. El liberalisme revolucionari s'havia apropiat d'aquella petició popular de la mateixa manera que ho havia fet amb la pràctica política de la formació de juntes, dotant-les d'uns trets innovadors i d'una projecció revolucionària.

Les autoritats no electes (Cap polític, Intendent i el Governador de la plaça) es negaren a accedir a les peticions dels insurrectes i s'excusaren dient que ni la Constitució ni les lleis els facultaven per sancionar-les. Tampoc podien acceptar que ningú fos inculpat d'un delictes sense proves ni judici, ni que un grup de ciutadans plens

³¹ ADB. Ll. 65 i 76. Actes reservades. Sessió de la junta general d'autoritats celebrada la nit del 3 al 4 d'abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d'octubre de 1826. Veure annexos.

³² Ídem

³³ Ídem

de bones intencions vulneressin la legalitat amb l'aplicació de mesures polítiques extraordinàries. Tot els portava a concloure que la pàtria estava menys amenaçada del que advertien els liberals exaltats i que si bé hi havia alguns conspiradors, no feien trontollar l'edifici constitucional. Aquell raonament comportava una conseqüència lògica, si el perill no existia tampoc tenia raó de ser aquella junta aliena a l'arquitectura constitucional, i en demanaven la seva suspensió recordant als milicians, militars i ciutadans que si es reunien sense la presència de les autoritats, infringirien la llei:

“no siendo el peligro ni tan grave ni tan urgente como se había ponderado por fin que nada se aventuraban, y por el contrario estaban dentro del orden y de la razón el suspender toda deliberación que siempre sería ilegal por falta de autoridad, hasta que se supiese el resultado y el efecto que haría en el gobierno y en el congreso la noticia de lo ocurrido en Nápoles, cosa que se sabría muy en breve³⁴.”

Si la Constitució no regulava ni esmentava la formació d'aquelles juntes d'autoritats, la legitimitat d'aquella pràctica política es fonamentava en la legalitat consuetudinària d'una pràctica que es remuntava anys enllà. La institució de les juntes era l'eina utilitzada per les autoritats per gestionar i resoldre els conflictes oberts amb la ciutadania, reconeixent la representativitat dels comissionats amb els que dialogaven i assolien a acords.

L'actitud desafiant de les autoritats descrita en l'acta de la junta, contradiu la versió dels fets de l'Intendent Antonio Elola. La fanfarroneria de les màximes dignitats polítiques i militars era la manera de justificar allò que era inadmissible per les Corts i el govern: la subversió de la legalitat i la proscripció de ciutadans. Antonio Buch quan redactà l'acta de la junta, es prengué algunes llicències –potser suggerides del Cap polític– per defensar l'honor de les autoritats, mostrant una fermesa inusitada en les seves conviccions que ratllaven la imprudència. Segons la redacció, els insurgents amenaçaren a les autoritats que si abandonaven la junta ningú podria impedir l'esclat d'un aldarull, per tant es veieren obligats a negociar i acceptar algunes de les peticions dels representants dels milicians, militars i ciutadans. Per recalcar la sensatesa de les autoritats, l'acta retratava l'expectació que hi havia a les afores del saló de cent, on els liberals exaltats s'havien congregat. Un cop aquells coneguessin el fracàs de la negociació, les conseqüències eren del tot imprevisibles i fins tot podien posar en perill a les mateixes autoritats. La manera com s'havia descrit aquella situació feia

³⁴ ADB. Ll. 65 i 76. Actes reservades. Sessió de la junta general d'autoritats celebrada la nit del 3 al 4 d'abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d'octubre de 1826. Veure annexos.

absolutament inevitable la decisió de les autoritats de conculcar la llei si volien garantir l'ordre públic, i consultar a posteriori a les Corts i al govern per dirimir la resposta que s'hauria de donar als exaltats:

“haciéndose cargo las autoridades de que en atención al grado de efervescencia en que se hallaba el espíritu público de aquella reunión y de la mucha concurrencia que estaba fuera en expectación, movido sin duda por el deseo de salvar la Patria, y previendo además que si en medio de la noche se derramaba por las calles aquella numerosa Junta se daría quizás, y sin culpa de ella margen a desagradables ocurrencias que pudieran turbar la tranquilidad pública con peligro inminente de los mismos indicados, se penetraron unánimes de la imperiosa y extrema necesidad en que se veían constituidas, y que no autoriza, pero si dispensa de la observancia de las leyes, obligando a adoptar ciertas medidas extraordinarias que sólo pueden concederse a favor del bien de la sociedad, que es la conservación del orden ínterin se consultase al gobierno y a las Cortes la aprobación de semejantes providencias y de las razones de conveniencia en que se fundaban³⁵.”

El sentit comú de les autoritats, les havia fet triar el mal menor abans d'arriscar-se a contraure riscos excessius. Després les autoritats electes, el regidor degà, els alcaldes, els síndics i el primer vocal de la diputació provincial aprovaren aquella decisió. La discussió de la lletra petita d'aquella resolució, s'allargà fins entrada la matinada i a les dues acordaren que es proscriuria de la ciutat al bisbe de Barcelona Pablo Sichar; al provisor Pedro José Avellá; a l'inquisidor J. Llozer; als mariscals de camp: el baró d'Eroles, el baró de la Barre i Blas de Fournas; al general Pedro Sarsfield, als brigadiers Luís Andriain i Patricio Campbell, al comandant del regiment de Barbastre Francisco Estrauch i a l'hisendat Joaquín de March y Basols. En aquella llista no hi constava el pare guardià del convent de Sant Francesc d'Asís José Planas, que segons el dietari de Mateu Crespi també fou expulsat de Barcelona³⁶. Les autoritats congregades a la junta havien aconseguit escurçar la corrua feta pels exaltats d'eclesiàstics, nobles, militars i ciutadans proscrius. Fins i tot, quan arribà de matinada el Capità general Villacampa a la junta després que l'anessin a buscar, es mostrà estranyat quan li comunicaren que l'únic dels bisbes que desterraven, era el de Barcelona, P. Sichar comentari fou inclòs per l'escrivà en les notes finals:

“que si se consideraba justa la separación de este prelado, lo era mucho más según su juicio la de los RR. Obispos de Tortosa, de Vich y Lérida, porque tenía conocimiento de que existían en el Gobierno político de esta Provincia,

³⁵ ADB. Ll. 65 i 76. Actes reservades. Sessió de la junta general d'autoritats celebrada la nit del 3 al 4 d'abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d'octubre de 1826. Veure annexos.

³⁶ Arxiu Històric Ciutat de Barcelona (AHCB), Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, 3 d'abril de 1821, pp. 16-7

*expedientes de los que resulta que estos Prelados eludían en cuanto les era posible las determinaciones superiores*³⁷.”

Aquella matinada, la junta acordà set proposicions més, de les quals cinc estaven relacionades amb les ordres de proscripció. Als acusats de conspiradors se'ls expulsava del Principat i se'ls donava l'alternativa de marxar a l'estranger o bé anar-se'n a les Illes Balears. El procediment de confinament i bandeig es deixava en mans del Cap polític i del Capità general que havien de garantir un tractament adequat als proscrits, el respecte per les seves propietats, i també se'ls encarregava d'especificar que les ordres d'expulsió s'emetien per protegir la tranquil·litat i la seguretat tant de la ciutat com dels proscrits. En els dos acords restants s'estipulaven les disposicions per enderrocar la part de la ciutadella que espaordia al poble i la resolució per enviar una còpia de l'acta de la junta a les Corts, requerint l'adopció de les providències oportunes.

El secretari del govern polític Antonio Buch, va reescriure l'acta de la junta un mes i un dia després d'oficiar-se, per tal d'adreçar-la al magistrat N. Malatesta al que li havien encarregat una investigació sobre els fets. La transposició sobre les paraules que es digueren aquella matinada no concorda amb l'opinió del vicari general Pedro José Avellá, glossada per l'historiador de l'església Joan Bada³⁸, ni amb la de l'inquisidor José Llozer analitzada per l'historiador Manel Risques³⁹ ni amb l'anteriorment esmentades de l'Intendent A. Elola. El vicari general Avellá era de l'opinió que les autoritats no havien mostrat cap mena de resistència cap els representants del moviment liberal exaltat, mentre Llozer s'inhibia de criticar l'actuació de les autoritats i Elola simplement deia que els milicians, militars i ciutadans els segrestaren i decidiren sense tenir-los en compte:

*“nos hallamos una porción de Jefes y Magistrados, arrestados en un salón, a disposición de dos o trescientos granaderos, con doce o más centinelas a nuestra vista a la frente de un circo de peticionarios apoderados de Corporaciones (pero sin presentar poderes para ellas): para deliberar sobre prisión y destierro cuando menos, quizás de nuestros amigos, y de personas que nos eran muy respetables*⁴⁰.”

El paroxisme de la contradicció d'aquella acta respecte a la resta de versions, queda palès en la denúncia que dos dels proscrits, el bisbe P. Sichar i el provisor P. J.

³⁷ ADB. Ll. 65 i 76. Actes reservades. Sessió de la junta general d'autoritats celebrada la nit del 3 al 4 d'abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d'octubre de 1826. Veure annexos.

³⁸ BADA, JOAN (1986) pp. 84-6

³⁹ RISQUES, MANEL (1995) pp. 221-3

⁴⁰ APBC. Fons Antonio Elola i Acevedo. Correspondència enviada 7/2. Carta a Joaquín Rubio, fiscal de la causa, a Antonio Elola i Acevedo. Madrid 14 de maig de 1824.

Avellá presentaren a l'audiència. La justícia els respongué que desconeixia el què havia ocorregut –el regent de l'audiència era a la junta general d'autoritats– i al·legà que fins llavors ningú ho havia notificat a l'audiència:

“La mencionada contestación de la Audiencia dice que ni por autoridad alguna ni persona particular se la dio parte de las ocurrencias del 3, ignorando hasta ahora la calidad y circunstancias de los hechos sobre los que se ha hablado con variedad y contradicción; que tampoco sabe las providencias tomadas por los que están encargados de la seguridad y conservación del orden público; por estas razones y porqué ninguno de los jueces de primera instancia ha dado parte de haber procedido a formar sumaria sobre dichas ocurrencias no ha tomado la Audiencia ninguna, ni sabe que se haya formado causa⁴¹.”

Tot plegat reforça la percepció que la redacció d'aquella acta fou modificada discrecionalment segons el criteri de les autoritats polítiques. L'acta refeta s'adjuntà a la petició que dirigiren els membres de la junta general d'autoritats a les Corts, per tal que prenguessin mesures excepcionals per combatre els enemics dels sistema constitucional. La còpia consultada l'envià el secretari del Cap polític a l'ajuntament de Barcelona, el 22 de maig, i adjuntava els acords adoptats i esmentava l'original expedit el 4 d'abril. Però, aquell original existí? Una lectura en profunditat confirma que la petició a Corts s'havia escrit a partir de l'acta elaborada el 5 de maig ja que l'exposició de l'argumentació d'ambdós documents coincideix amb exactitud, corroborant la voluntat de les autoritats d'oferir una versió dels fets que legitimés les seves decisions i minimitzés la transcendència i l'impacte d'aquella situació potencialment revolucionària:

“Para llegar mejor a este objeto se representa por las infrascritas autoridades lo más conveniente a S. M. con copia de esta exposición y del acta que dirigen a las Cortes. El cielo rodee al Congreso de los aciertos de que ha menester la Nación para el sostenimiento de su dignidad y derechos. Barcelona, cuatro de abril de mil ochocientos veinte y uno. Y para que conste expido la presente a solicitud del Excmo. Ayuntamiento constitucional de esta ciudad y en virtud de orden del Excmo. Sr. Jefe Superior Político en Barcelona a veinte y dos de mayo de mil ochocientos veinte y uno. Andrés Rubiano⁴².”

El 4 d'abril de 1821 tornà a reunir-se la junta general d'autoritats per polir els detalls dels acords presos durant la matinada anterior i esmenar la petició a Corts i l'acta de la junta:

“Reunidas en la sala capitular de estas casas consistoriales las mismas autoridades que constan en el acta de ayer se ha leído ésta por el secretario

⁴¹ BADA, JOAN (1986) p. 532

⁴² ADB. Ll. 65 i 76. Actes reservades. Sessió de la junta general d'autoritats celebrada la nit del 3 al 4 d'abril de 1821 i petició a les Corts. Còpia, Barcelona, 14 d'octubre de 1826.

interino de S. E. la Diputación Provincial, habiéndose hecho al tiempo de su lectura varias observaciones para la rectificación correspondiente, conformes todas a las resoluciones tomadas en Junta General de ayer a instancia y en unión con los comisionados de los varios cuerpos de la guarnición, milicia nacional y ciudadanos de todas clases⁴³.”

Però feren alguna cosa més, donaren a conèixer la notícia que el vicari general Pedro José Avellá s’havia escapat, tal i com havia fet el bisbe anteriorment. La fugida fou corroborada pel report que enviaren el bisbe de Barcelona i el vicari al *Consejo de Estado*, el 21 d’abril de 1821, que ha estat reproduït per l’historiador J. Bada. El segon dia consecutiu de junta, P. Villacampa Capità general, mostrà el seu desacord amb la proscripció del bisbe de Barcelona argüint que si els altres bisbes no eren proscrits, tampoc ho havia de ser el de la capital catalana, i Antonio Elola –l’Intendent– li respongué contundentment recalcant-li que no es modificarien cap de les resolucions preses la matinada anterior. El bisbe havia fugit deixant en paper mullat la seva deportació. Si la junta tornava a debatre la llista de proscrits, es corria el perill de reobrir la jornada revolucionària i augmentar les represàlies i proscripcions. L’Intendent maldava per temperar els ànims, retornà a la situació anterior i desactivà el potencial revolucionari que implicava la reunió d’aquella junta general d’autoritats, coaccionada pels líders del moviment liberal exaltat barceloní:

“El Sr. Capitán General ha indicado que no quitándose por ahora a los demás obispos de Cataluña que se tienen por sospechosos podría no alejarse al de esta capital, pero el Sr. Intendente dijo que no le parecía conveniente que las autoridades alterasen en nada lo acordado ayer, si se quería que se procediese consecuentemente y no se perdiese la confianza⁴⁴.”

La intenció del Capità general no era reobrir la jornada revolucionària sinó que simplement pretenia garantir el retorn del bisbe de Barcelona. Aquesta pretensió la confirmà Pablo Sichar quan diu en l’informe al *Consejo de Estado*, que pogué fugir a Esparreguera gràcies a l’ajut de Villacampa: *“Noticioso de esto se marchó a la villa de Esparraguera en donde permanece con anuencia del Capitán General que ha salido fiador de su persona, quedando en avisarle de cualquier novedad⁴⁵.”* Aquella junta de 4 d’abril de 1821 just abans d’aixecar la sessió, s’aprovà d’atorgar una pròrroga al secretari perquè enviés la petició i l’acta de la junta anterior a les Corts, el 5 d’abril:

⁴³ ADB. Ll. 65 i 76. Actes reservades. Sessió de la junta general d’autoritats celebrada el 4 d’abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d’octubre de 1826.

⁴⁴ Ídem

⁴⁵ BADA, JOAN (1986) p. 530

“Se ha leído igualmente la representación de las Cortes la que se ha aprobado con dos pequeñas adiciones que se habían olvidado conformes a lo resuelto en sesión de ayer, y manifestado por el Sr. Secretario del Gobierno Político D. Antonio Buch que era absolutamente imposible que marchase todo por el correo de hoy, se ha decidido que se enviase la representación por extraordinario el día de mañana⁴⁶.”

Cap evidència documental permet contrastar l’asseveració que la junta enviés a l’endemà l’acta i la petició a les Corts, i afloren bastants indicis que ho posen en dubte: les Corts no debateren sobre les mesures adoptades per aquella junta general d’autoritats ni sobre la seva existència, i la còpia sobre la petició enviada a Madrid –com s’ha dit abans– fou escrita un mes i mig després de la matinada del 4 d’abril, a partir d’una còpia de l’acta de la junta feta el 5 de maig de 1821. La insistència en la cronologia esdevé fonamental quan la situació política a Barcelona en un mes es capgirà diametralment.

Al cap de cinc dies, el 9 d’abril de 1821, tot era diferent i l’ajuntament erigit en portaveu de les autoritats volgué copsar discretament l’opinió dels comandants dels cossos de la milícia nacional voluntària mitjançant una nova junta: *“Que en esta crisis las autoridades Superiores habían querido saber la opinión de todos los Jefes de milicias que éste era el objeto de la convocatoria y así que cada uno de ellos se explicase del modo que tuviese conveniente⁴⁷.”* L’objectiu d’aquella junta del dia 9 era qüestionar la representativitat de les comissions de milicians que participaren en la junta general d’autoritats de la matinada del 4 d’abril, això atorga més veracitat a les opinions de A. Elola quan assegurava que la junta estava dominada per un grup de milicians i soldats fidels a Costa. El comandant del tercer batalló A. Gironella atestà que el seu batalló estaria sempre de la banda de la justícia, l’ordre, la Constitució i les autoritats: *“El comandante D. Antonio Gironella dijo entonces que su batallón seguiría siempre el impulso de los buenos, que siempre mantendría el orden, la justicia y la Constitución. Que donde hubiese un robo, un insulto a las autoridades constituidas, una infracción de ley, allí acudiría el batallón de Jefes de familia⁴⁸.”* Aquelles paraules les ratificaren el comandant del quart batalló Antonio Puig y Luca i el de cavalleria, el comte de Santa Coloma. I quan ja enfilaven cap a la sortida, arribà el coronel del primer regiment de la milícia J. Costa, l’últim dels comandants convocats, doncs llavors el cinquè batalló encara no s’havia integrat a la milícia nacional. El coronel llançà una perorada amb la

⁴⁶ ADB. Ll. 65 i 76. Actes reservades. Sessió de la junta general d’autoritats celebrada el 4 d’abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d’octubre de 1826.

⁴⁷ ADB. Ll. 65 i 76. Actes reservades. Sessió de la junta general d’autoritats celebrada el 9 d’abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d’octubre de 1826.

⁴⁸ Ídem

intenció de disculpar-se de tot el que havia ocorregut a la ciutat des de la tarda del 3 d'abril, i atemorit advertia públicament que les autoritats havien ordit una conxorxa juntament amb un grup de milicians del seu regiment encapçalat pel capità Francisco Madriguera y Cot, per tal de treure-se'l de sobre:

“Coronel hizo un largo discurso dirigido a disculparse de lo que había hecho el día tres del corriente, dijo que todo era efecto de su patriotismo y de la impresión que le hicieron las desgracias de Nápoles, se quejó al mismo tiempo de que había llegado a sus oídos que las autoridades trataban de perderle y de representar y que varios de su mismo cuerpo firmaron una representación contra él en cuyo frente estaba el capitán Madriguera⁴⁹.”

El degà dels regidors de l'ajuntament, J. Reynals desmentí rotundament aquelles afirmacions i negà haver rebut cap queixa contra el coronel dels milicians del seu regiment. L'enuig del coronel trobà la complicitat dels altres comandants de la milícia que mostraren la seva fermesa per combatre la dissidència interna.

Aquell dia, a l'altra banda de la ciutat, F. Madriguera i un grup nodrit de milicians del primer regiment exposaven al Cap polític el rebuig que sentien quan se'ls vinculava als fets ocorreguts la tarda del 3 d'abril i la matinada següent. Els milicians dissidents explicaven la seva decisió de romandre en els seus batallons per poder netejar la imatge del primer regiment, que era un dels puntals del règim constitucional a Barcelona. Des de dins dels seus batallons, Madriguera i els seus companys es presentaven com una autèntica alternativa política al lideratge de Costa i dels seus acèrrims seguidors al capdavant del primer regiment:

“Excmo. Sr. Una porción de ciudadanos que en varias clases forman parte de los batallones del primer regimiento de milicias, han creído que no podían prescindir de manifestar a V. E. como Jefe superior político, y nato de la milicia sino también como Presidente de S. E. la Diputación Provincial, el sentimiento que les ha causado el oír la voz u opinión difundida por la población, de que se contaba con dichos batallones para forzar las Autoridades a resoluciones perentorias y tal vez prematuras. Tal es lo que han oído los Exponentes como consecuencia de lo acaecido en la noche del 3 al 4 de los corrientes, y no pudiendo sobrellevar esta idea siendo mirados como origen de males los que deben ser la confianza de las Autoridades del pueblo, pensaron algunos al primer momento salir de estos batallones: pero rectificada su idea con el testimonio de los buenos sentimientos que poseen así los Exponentes como los demás Conciudadanos de los batallones creyeron que no debían mancillar con este paso el mérito que contrajeron, siendo los primeros que se resolvieron a tomar las armas para conservar el orden interior de esta plaza y sostener la Constitución sancionada por las Cortes⁵⁰.”

⁴⁹ Ídem

⁵⁰ Suplemento al Diario Constitucional de Barcelona del miércoles 18 de abril 1821.

L'entitat d'aquell grup de milicians dissidents quedava reforçada per la manca de representativitat dels milicians que s'insubordinaren contra la seva màxima autoritat política: el Cap polític, que també era comandant suprem de la milícia. En l'al·legació que els milicians remeteren al seu comandant emfasitzaven la il·legitimitat dels qui s'havien atorgat el dret d'actuar en nom del primer regiment quan ningú els havia escollit i per tant no el representaven:

“Ni crea V. E. que el primer Regimiento de Milicias se hubiese legítimamente representado en tal caso, pues ni se reunió la oficialidad ni las compañías para elegir sus Comisionados, y no basta para representar un cuerpo el que un número de hombres clame a nombre de él sin consentimiento de éste. Y si alguno de entre las filas que componen el primer Regimiento de Milicias no mereciese existir en ellas quítese en hora buena por la autoridad legítima, que lejos de darnos por agraviados le daremos gracias por su celo en procurar el bien de la Patria⁵¹.”

L'endemà –el 10 d'abril de 1821– la ciutat bullia i corrien brames de tota mena i la por davant un imminent esclat revolucionari contra les autoritats obligà a l'ajuntament a convocar una nova junta secreta per esbrinar la veracitat dels rumors que demanaven la substitució de les principals autoritats del Principat:

“Reunidos los Sres. concejales no todos al margen se trató detenidamente de las voces que se habían dado el día antecedente en los cafés sobre la variación de autoridades, se convino en que ahora más que nunca convenía fuego, decisión y energía, y habiéndose significado que el que había proferido estas voces era un tal Caldas se llamó al Alcalde constitucional primero, se le enteró de todo y quedó encargado de verse con los Excmos. Sres. Capitán General y Jefe Político, a fin de que hallándose testigos se extendiesen las primeras diligencias y se procediese contra aquel perturbador público⁵².”

Al cap d'unes hores, el consistori aclarí la falsedat de les veus que acusaven al ciutadà anomenat “Caldas”. Tot i les brames que corrien, les autoritats polítiques i militars havien recuperat el control polític sobre la ciutat enfortint les discrepàncies internes del primer regiment. Només una setmana després d'aquella matinada revolucionària –la del 4 d'abril–, l'ajuntament se sentia prou fort per posar condicions a la proposta de Francisco Gibert, un dels companys més fidels de Costa, alhora de formar un cos d'artilleria depenent del primer regiment. El promotor d'aquella proposta es negà en rodó a acatar unes condicions que desvinculaven el nou cos del

⁵¹ Ídem

⁵² ADB. Ll. 65 i 76. Actes reservades. Sessió de la junta general d'autoritats celebrada el 10 d'abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d'octubre de 1826.

comandament del coronel Costa (i del primer regiment) i consegüentment l'ajuntament li denegà l'autorització.

A mitjans d'aquell abril el coronel Costa vivia les seves hores més baixes i tothom s'atrevia a discrepar d'ell. L'oposició d'aquells milicians disconformes amb l'actuació de Costa i dels seus homes la matinada del 4 d'abril, la feia pública la premsa, mitjançant reproducció de la carta enviada al Cap polític, en la que desautoritzaven al vell coronel. La resposta de Costa no es féu esperar, havia perdut el pols amb les autoritats polítiques però lluitaria amb unghes i dents per mantenir la seva supremacia al capdavant del primer regiment. En acabat de llegir el *Suplemento al Diario Constitucional de Barcelona del miércoles 18 de abril de 1821*, el coronel Costa i el tinent coronel Juan Antonio Llinás acusaren als signants d'aquella carta d'haver-se reunit il·legalment a casa de F. Madriguera y Cot, considerant que aquell comportament era constituïu de delictes, i titllant aquella reunió de complot. Costa i els seus partidaris, amb aquella acusació, trobaren l'argúcia per expurgar del primer regiment les veus oposidores, segons el reglament cap milicià processat no podia mantenir-se en actiu a la milícia. La tesi doctoral de l'historiador de la milícia barcelonina Francisco Dueñas García en la seva anàlisi sobre aquella polèmica, insisteix que el fons de la qüestió era la pugna que mantenien el coronel i l'ajuntament en relació a l'aplicació del nou reglament de la milícia aprovat per les Corts⁵³. En aquell enfrontament, el consistori municipal comptà amb un cavall de Troia a l'interior del primer regiment a fi d'afeblir la posició de Costa i així donà facilitats als milicians encausats perquè s'organitzessin i fessin front a l'atac del coronel. El 26 d'abril d'1821, l'alcalde Antonio Dionisio Ferret sancionava legalment i assistia a la reunió que tots els milicians acusats per Costa oficiaren a casa de F. Madriguera amb l'objectiu d'escollir una comissió de quatre ciutadans que els representessin davant les màximes autoritats polítiques:

“Y así reunidos han convenido con unanimidad de votos nombrar en comisionados a D. Francisco Madriguera, D. José Regés, D. Ramón Sans y D. José Escarrá para que juntos y a solas puedan acudir a las Autoridades constituidas de esta ciudad cualesquiera que sean, al Gobierno, y a las Cortes si fuese conveniente para defender su causa o quejarse de alguna infracción de ley en los procedimientos o diligencias que se forman acerca la falta que se les atribuye por haber firmado las exposición que impresa se ha publicado en el suplemento al diario constitucional de esta ciudad a de dieciocho del corriente abril, dándoles facultad para que juntos o su mayor parte nombren apoderado si

⁵³ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997): *La Milicia Nacional Local en Barcelona durante el Trienio Liberal (1820-1823)*. Tesi Doctoral dirigida per Irene Castells. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra. Vol. I, pp. 301-12

*es necesario para que los defienda y gestione cuantas diligencias sean conducentes a los objetos citados*⁵⁴.”

Tot i la col·laboració amb els opositors de Costa, el consistori municipal no volia arriscar-se a immiscir-se públicament en aquella discussió i quan fou pública preferí transferir-la al Cap polític, que escarmentat maldà per posar-hi pau però fracassà. El coronel Costa refusava qualsevol negociació i només reconeixia l'autoritat de les Corts per arbitrar en el conflicte. Les dues parts enfrontades enviaren a les Corts els seus reports exposant-hi els seus arguments, i el govern sortí d'aquell atzucac polític encarregant una investigació a l'audiència territorial de Barcelona sobre els fets d'abril. El maig següent el jutge de primera instància N. Malatesta, conegut per la seva adhesió a la causa liberal revolucionària⁵⁵, dugué a terme la investigació i fou llavors que Antonio Buch redactà l'acta de la sessió de la junta general d'autoritats de la tarda del 3 d'abril i la matinada posterior.

La pugna entre Costa i Madriguera acabà derivant a les Corts en una polèmica sobre quin era el reglament que havia de regir el primer regiment de la milícia barcelonina. La comissió de milícies de les Corts no podia donar la raó a Costa perquè com diu F. Dueñas “no podía contradecir un reglamento aprobado en las Cortes, aunque hubiera sido en la legislatura anterior⁵⁶.” Com resolgueren les Corts aquell enfrontament? De moment, ningú n'ha dit res, només afloren alguns indicis que permeten intuir que s'adoptà una solució de compromís. Els signants del conegudíssim *Suplemento* podien reintegrar-se al primer regiment de la milícia, tot i que no ho feren tots, i els dos primers batallons de la milícia barcelonina aconseguiren mantenir el seu reglament i evitaren que se'ls acusés de tot el que havia succeït la tarda, vespre, nit i matinada del 3 al 4 d'abril de 1821. Les autoritats polítiques de Barcelona menystingueren aquells fets públicament per assegurar la tranquil·litat i l'ordre públic. El capitost dels opositors F. Madriguera, no es reincorporà al primer regiment a diferència de la majoria dels signants de la carta que havia posat contra les cordes a

⁵⁴ Archivo Histórico del Congreso de Diputados (AHCD). Papeles reservados de Fernando VII. Legajo. 56. folios 68-9. Còpia de diversos documents enviats a les Corts el 19 de maig de 1821 “*Es conforme esta copia con su original que obra en poder de D. Juan Prats y para que se la de entera fe yo el infrascrito notario público Real Colegiado de número de Barcelona y Excmo. de la Audiencia territorial de Cataluña requerido por ausencia de dicho Prats la signo y firmo en dicha ciudad a diecinueve de mayo de mil ochocientos veinte y uno. Manel Rafart.*”

⁵⁵ *Voz del Pueblo*, núm. 27, 30 d'agost de 1822, p. 14 “*Semblanzas. Nicolás Malatesta y Major. (...) El otro día protestó en la Rambla y delante de sus amigos que era liberal y que le gustaba que se supiese, y como esto fue antes del 7 de julio no puede dudarse que lo hacía de corazón y que le hubiese tocado su cluna si hubiesen ido mal dadas.*”

⁵⁶ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) Vol. I, p. 311

Costa, desautoritzant-lo davant les autoritats pel seu comportament de començaments d'abril. Els milicians dissidents que es reintegraren al primer regiment romangueren en silenci durant gairebé un any, i quan la conjuntura canvià al seu favor, l'abandonaren per formar part dels nous cossos de la milícia: el d'artilleria i el sisè batalló. Tots dos s'organitzaren durant la primavera de 1822, quan Costa ja era entre reixes i agruparen els milicians que s'havien oposat al coronel durant els anys precedents. Dels milicians signants de la carta adreçada al Cap polític el 9 d'abril, Joaquín Borés s'integrà al cos d'artilleria, mentre d'altres recalaren en el sisè batalló: Joaquín Arimón, Esteban Fillo, Magín Cabezas, José Elías, Mariano Font, José Gispert i Gaspar Pouplana. Les dades sobre els cossos de la milícia barcelonina s'han extret de les llistes de milicians elaborades per F. Dueñas en el seu apèndix documental. En la llista del sisè batalló també hi consten altres dos opositors al coronel Costa, Juan Antonio Tresserra i Ignacio Regés, que compartiren cognom amb altres dos signants d'aquella carta. Quelcom de semblant succeeix amb Joaquín Jaumar i Francisco Espalter, milicians del cos d'artilleria que tenen el mateix cognom que dos signants de la carta. De la vintena de milicians que donaren suport a F. Madriguera més de la meitat es reintegraren el primer regiment la primavera de 1821 i l'abandonaren gairebé un any després, quan es crearen els cossos d'artilleria i el sisè batalló, instigats essencialment pels opositors al comandament del coronel Costa. Les recerques futures sobre el Trienni hauran d'aprofundir en el coneixement sobre la milícia a Barcelona ja que encara subsisteixen moltes incògnites, entre les quals, les conseqüències que tingué la crisi que obrí els fets d'abril de 1821 és una d'elles.

Durant les setmanes en les que s'allargà la investigació del jutge de primera instància de l'audiència –N. Malatesta y Major–, tothom optà per evitar sembrar la discòrdia a la ciutat. Les autoritats polítiques oferiren una versió més benigne dels fets ocorreguts l'abril de 1821 sense carregar els neulers contra el coronel Costa i els seus seguidors, responsabilitzant de l'agitació al conjunt de la milícia i de la guarnició, com reflecteix el text de l'acta de la junta general d'autoritats celebrada aquella llarguíssima nit del 3 al 4 d'abril. Mentrestant, els milicians del primer regiment s'accontentaren amb l'expulsió temporal dels dissidents que havien provocat la divisió del primer regiment, i esperaven la resposta de les Corts.

El govern col·laborà a rebaixar l'acritud dels partidaris de Costa i les seves exigències quan publicà el 17 d'abril de 1821 un reial decret sobre *“el conocimiento y el modo de proceder en las causas de conspiración o maquinaciones contra la*

*observancia de la constitución*⁵⁷” que es convertí en llei poc després. La historiografia espanyola a partir de les interpretacions de Pedro Cruz Villalón⁵⁸, Manuel Ballbé⁵⁹, L. Roberto Blanco Valdés⁶⁰ i Alberto Gil Novales⁶¹ ha considerat aquella mesura com el punt de partida de la ingerència dels militars en el control de l’ordre públic en detriment de l’autoritat civil. L’historiador Manel Risques ha repassat les interpretacions de cadascun d’aquests autors i ha conclòs que aquella norma “desnaturalitzava l’embrió d’una administració policial civil que s’havia d’edificar sobre la base de la milícia nacional ja que es militaritzaven completament les relacions amb els ciutadans i la seva aplicació havia de posar, durant més d’un segle, els drets de reunió, expressió i manifestació sota tutela de les institucions militars i permetria decretar l’estat d’excepció a les autoritats civils i militars sense entrebanc⁶².”

La nova normativa sobre ordre públic afermava el poder del Cap polític que no dependria d’uns batallons de milícia, massa desobedients i sovint responsables de l’alteració de l’ordre públic, per reprimir els avalots de la ciutat, sinó que comptaria amb l’exèrcit per estroncar qualsevol desacatament a la seva autoritat. Aquella primavera de 1821 el Cap polític i la resta d’autoritats havien sortit enfortides de la crisi política precedent, deixant una milícia debilitada i dividida. L’abril de 1821 no s’acabava mai a Barcelona i les discussions als cafès s’eternitzaven al voltant de la necessitat d’imposar mesures extraordinàries contra els traïdors. El 17 d’abril es donava a conèixer la sentència exculpadora al *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* i a l’autor de l’article que exigia màxima severitat i més diligència amb els càstigs contra els traïdors, conegut com l’article del pum, pum:

“Se verificó en efecto la reunión de los Jueces de hecho, y hubo siete contra dos que dijeron no ser subversivo el que se deseaba y pidiera comedidamente el castigo de los que ya nos deshonraron y perdieron en el año 14, y que lejos de manifestar hoy el menor arrepentimiento, no perdonan a medio alguno de desunirnos, y abismarnos una segunda vez. En consecuencia el menguado artículo del PUM, PUM, y sus padres adoptivos fueron absueltos. (...) Días pasados, Sres. Redactores, entre en un café, donde se hablaba, y es muy natural, con un poquito de calor de cosas del día. = “Camaradas, decía uno de los concurrentes, ojo alerta! No nos acontezca lo que en el año 14” =

⁵⁷ RISQUES, MANEL (1995) p. 225 nota 453 “*Diario de Barcelona 9, 10, 11 i 12 de maig de 1821*”

⁵⁸ CRUZ VILLALÓN, PEDRO (1980): *El estado de sitio y la Constitución. La constitucionalización de la protección extraordinaria del Estado (1789-1878)*. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid.

⁵⁹ BALLBÉ, MANUEL (1983): *Orden público y militarismo en la España Constitucional, 1812-1983*. Alianza Universidad. Madrid.

⁶⁰ BLANCO VALDÉS, RAMÓN (1988): *Rey, Cortes y Fuerza armada en los orígenes de la España Liberal, 1808-1823*. Siglo Veintiuno. Madrid.

⁶¹ GIL NOVALES, ALBERTO (1980): *El Trienio Liberal*. Siglo Veintiuno. Madrid.

⁶² RISQUES, MANEL (1995) p. 226

*Virgen de la Fuente-santa, decía yo para mi, si será esto una conversación subversiva! Aunque por otra parte este año 14 es una época, y bien histórica, de nuestro país, y la historia nunca es ni sediciosa ni subversiva, y es bien al contrario una maestra imparcial que enseña a los pueblos lo que vale la libertad, y no menos lo que les interesa conservarla.*⁶³”

Les setmanes següents el batibull de rumors als cafès –deia el cònsol francès a Barcelona– anunciaven noves proscripcions de ciutadans i els temors s’escampaven per arreu davant d’una nova escalada de violència revolucionària⁶⁴. Les autoritats havien après la lliçó i comptaven amb el suport del govern després de conèixer l’aprovació del reial decret de 17 d’abril de 1821, i decidiren aplicar-lo a la seva manera, i el 26 d’abril establiren la llei marcial a la ciutat. El poder civil s’havia posat en mans dels militars per garantir l’ordre públic i evitar que es repetissin els incidents de començaments de mes. El cònsol francès informava al ministeri d’afers estrangers a París que les autoritats procuraven recuperar el control de la ciutat fent patrollar a la cavalleria i a la infanteria per dissipar les aglomeracions de milicians i ciutadans que es produïen als cafès de la rambla⁶⁵. Paral·lelament, la premsa barcelonina era l’altaveu de les desavinences entre els milicians del primer regiment, mentre el consistori municipal avivava el foc de la discòrdia entre els milicians, facilitant l’organització dels milicians dissidents. Les autoritats havien sabut esperar fins a trobar el moment idoni per donar un cop de puny sobre la taula i imposar la llei marcial que els permetés recuperar el control sobre la ciutat.

Barcelona a mitjans de maig tornava a respirar tranquil·litat i alguns liberals moderats decidiren passar comptes i manifestar públicament el seu enuig amb l’actuació dels milicians durant els fets del 3 i 4 d’abril de 1821. El *Diario de Barcelona* publicà a les seves pàgines un article signat pel “*Manresano preguntón*” en el que llençava vint-i-quatre preguntes als ciutadans denunciant la il·legalitat de l’acció duta a terme pels exaltats aquella matinada i ratificant els arguments formulats pels milicians dissidents del primer batalló, i els que exposarà anys després l’Intendent Antonio Elola y Acevedo:

“4^a ¿Los comisionados de los batallones de milicias traían poderes formales de sus cuerpos? 5^a ¿Se habían reunidos éstos en debida forma para dar

⁶³ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 105, 17 d’abril de 1821, p. 3-4 “*Ensayemos un susurro*”

⁶⁴ Archive du Ministère des Affaires Étrangères. Nantes (AMAEN). Barcelonne. Série A. Répertoire numérique des registres du Consulat Général de France à Barcelonne, n° 14 Correspondance avec le Ministère des Affaires étrangères. Le 28 avril 1821, pp. 109-111

⁶⁵ Ídem

los indicados poderes, y manifestar su voluntad a sus apoderados, o fueron varios individuos nombrados por los jefes y otros de mutuo propio los que hicieron las peticiones en nombre de dichos batallones? 6ª ¿Reside en algún individuo de un cuerpo desde jefe hasta soldado, facultad para tomar el nombre del mismo, y constituirse órgano de su voluntad, sin estar en efecto revestido de poderes otorgados en debida forma por los individuos convocados al intento? 7ª ¿Después de hechas a la junta de Autoridades las peticiones que creyeron útiles al bien de la patria, dejaron los comisionados en plena libertad a la dicha junta para que pudiera deliberar sin coacción alguna, o se estuvieron siempre presentes con una comitiva tal cual numerosa, y fuerza armada de milicias, todos en la misma sala, y en contacto físico con las autoridades?⁶⁶”

L'article insistia en les formes de l'acció revolucionària i li negava la representativitat als milicians insubordinats que transgrediren amb els procediments de la pràctica política *juntista*, impedit la lliure deliberació dels integrants de la junta. El “*Manresano preguntón*” no s'aturava aquí i anava més enllà, i posava en dubte el fons de l'actuació dels milicians perquè atemptava contra la delegació de poders establerta a la Constitució quan coaccionava a les autoritats a violar la llei:

“13ª Después de haber delegado la Nación el ejercicio de su soberanía en los diferentes poderes constitucionales, ¿Qué individuo, qué pueblo particular está autorizado para reasumir de hecho la más mínima parte de ella? 14ª Si la observancia de la ley es el supremo bien de la sociedad, ¿podrá jamás ser un bien el infringirla terminantemente, aunque sea con buenos deseos, y si se quiere con utilidad momentánea?⁶⁷”

La rèplica no trigà en arribar, i l'endemà el *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, dedicava una columna i mitja per tornar a enunciar els motius que impel·liren als milicians exaltats a conculcar a la Constitució. L'article no rebutava la vulneració de la legalitat sinó que la justificava argüint la situació de perill en la que vivia la nació espanyola. L'argumentació apel·lava al principi de la conservació de la societat, és a dir, a la salvació de la pàtria com l'única llei que estava per sobre de la resta. Una vegada més es reiterava el silenci i la indolència del govern per combatre la connivència d'algunes dignitats –de tota índole– amb els enemics del règim constitucional que només perseguïen el seu esfondrament, com havia succeït als regnes italians. L'articulista responia a les preguntes vessades des de les pàgines del *Diario de Barcelona* amb unes altres que induïen a glorificar l'actitud dels habitants de Barcelona

⁶⁶ *Diario de Barcelona*, 10 de maig de 1821. Fragment citat per DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) Vol. I, p. 304

⁶⁷ *Diario de Barcelona*, 10 de maig de 1821. Fragment citat per DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) Vol. I, p. 305

que, enlloc de romandre apàtics enfront de l'amenaça contrarevolucionària, havien actuat decididament:

“Supongo, y el Sr. Manresano convendrá conmigo, que la observancia de las leyes positivas no excluye el deber de conservar la sociedad y conservarnos, y si que toda ley humana descansa y se apoya sobre este primer precepto de una ley no escrita, que es la fuente de todas las demás. Y que el Manresano quiera o no quiera confesarlo ahora, no es menos cierto que había en esta ciudad y Provincia sujetos que entorpecían la marcha constitucional, y se burlaban descaradísimamente de las leyes. Que personas imbuidas de los mismos principios han hecho caer la Constitución en Nápoles y el Piamonte. Y que consultado al fin el gobierno superior y prevenido de la mala intención de estos personajes, y de su escandalosa rebelión a las leyes, o no ha querido, o no ha podido, o no sabido remover estos obstáculos, y los dichos han seguido insultándonos, amenazándonos e intrigando contra nosotros. Supuesta pues la incorregibilidad de estas gentes, su jactancia y el desprecio con que miraban no menos a nuestras leyes que a nosotros; supuesto el silencio del gobierno que acabamos de anunciar, y esta especie de imprevisión y mortal apatía; y supuesto nuestro gravísimo e inminente riesgo justificado por los acontecimientos de Nápoles y del Piamonte: señor Manresano de mi alma, y aquí entran mis preguntillas “¿Qué derecho le queda al pueblo? ¿O el pueblo de Barcelona ha podido perder el derecho de conservarse a sí mismo? ¿Y si el gobierno calla, y el peligro crece, los que se conquistaron su libertad, tienen aun el derecho de conservársela a sí mismo?”⁶⁸”

Els retrets per les preguntes articulades del “*Manresano preguntón*” no s’aturaren allí però prengueren una altra direcció quan adduïren la inhibició i la manca de represàlies de les autoritats polítiques en relació a aquells fets provant la benvolença amb la que tractaren els milicians que els protagonitzaren, legitimant d’aquella manera el seu comportament durant els primers dies d’abril:

“El Ayuntamiento de esta ciudad es toda Barcelona (...) la Diputación provincial toda Cataluña; el gobierno que está en Madrid, la Nación española, y no habiendo sabido que desde el 4 del mes pasado se hayan tomado providencias por el atentado, que supone el Manresano, cometido en la noche del 3 de abril, dijo que lo hecho está bien hecho⁶⁹.”

Les autoritats polítiques de la capital catalana prosseguiren amb el seu silenci i amb la seva política de fets consumats, patentitzant el seu èxit quan la discussió s’havia traslladat de la via pública plena i amenaçadora a l’inici de la primavera, a les pàgines dels diaris a les acaballes. A mitjans de maig, la ciutat era una mica més tranquil·la i segura per a tothom. Les autoritats polítiques i militars havien asserenat el moviment

⁶⁸ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 128, 11 de maig de 1821, p. 3-4

⁶⁹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 129, 12 de maig de 1821, p. 3

liberal exaltat barceloní i es preparaven per aprofitar qualsevol oportunitat per reprimir-lo.

3.2.3 LA CONSPIRACIÓ REVOLUCIONÀRIA DE JORGE BESSIÈRES

L'assossec de Barcelona durà ben poc i la nit del 22 de maig de 1821 feia fallida l'intent de conspiració política més rocambolesca que patí la ciutat durant tot el Trienni. Els contrarevolucionaris subornaren al súbdit francès i liberal revolucionari Jorge Bessières, instal·lat a Barcelona des de 1815, perquè instigués una conxorxa política que fes trontollar les autoritats polítiques de Barcelona i del Principat. Els enemics del sistema constitucional creien que a la ciutat Comtal després dels esdeveniments d'abril seria fàcil que quallés una conspiració revolucionària contra les autoritats. Els contrarevolucionaris pretenien provocar una reacció en cadena que trenqués la precària estabilitat del règim constitucional i fes evidents les divergències entre els liberals. Aquella conspiració i la posterior de Saragossa, en paraules de J. F. Fuentes Aragonés, “sólo podían servir a la causa involucionista: por un lado, dando argumentos al poder para difamar y perseguir a los militares más significativos por su liberalismo, y por otro, creando las pruebas que el gobierno francés necesitaba para justificar una intervención en España⁷⁰.” El conspirador J. Bessières fou l'estilet escollit pels contrarevolucionaris per sembrar la desconfiança entre els liberals barcelonins i les autoritats, i per fer més versemblant el pitjor malson dels polítics francesos: reviure la revolució o l'etapa napoleònica. L'actuació dels contrarevolucionaris, analitzada brillantment per Emilio La Parra, era coordinada i operava des de diversos fronts a la vegada: les juntes, les partides guerrilleres, les “confidencias” o juntes secretes i els agents secrets que s'infiltraven entre els grups més revolucionaris, per “emitir las opiniones revolucionarias más descabelladas y organizar o potenciar asonadas callejeras destinadas a intimidar a los liberales moderados y, sobre todo, a los propietarios⁷¹.” El paradigma d'aquelles accions incendiàries, E. La Parra el localitza en José Manuel Regato, qui serà capaç d'enganyar els liberals durant tot el Trienni impulsant avalots populars i pronunciant abrandats discursos liberals, mentre era un petri defensor de la causa contrarevolucionària. Les recerques de Claude Morange⁷² demostraren que aquell agitador estava al servei de l'absolutisme, així com també constataren, com els

⁷⁰ FUENTES, J. F. (1987): “La conjuración republicana en Barcelona” pp. 180-185 dins GIL NOVALES, ALBERTO (ed.) *Homenaje al General Rafael del Riego. Ejército, pueblo y Constitución. Anejos Revista Trienio*. Madrid, p. 184

⁷¹ LA PARRA, EMILIO (2007): *Los cien mil hijos de San Luís. El ocaso del primer impulso liberal en España*. Síntesis. Madrid, p. 84

⁷² MORANGE, CLAUDE (1990): *Siete calas en la crisis del Antiguo Régimen y un panfleto clandestino de 1800*. Instituto de Cultura Juan Gil-Albert. Alicante.

contrarevolucionaris injectaren diners en els diaris més radicals per provocar la fractura del liberalisme. A Barcelona, un dels agents secrets de la contrarevolució fou Jorge Bessières, qui assumí una certa rellevància en el si del moviment liberal durant el primer any de règim constitucional. Les ordres del marquès de Mataflorida, establert a Tolosa i líder de la contrarevolució a Catalunya, als agents secrets de les ciutats, consistien a provocar tota mena de desordres públics –com diu R. Arnabat⁷³–, amb la intenció de fragmentar el liberalisme i atraure als més moderats, als propietaris, als sectors benestants i al món popular menys polititzat. L’actuació de Jorge Bessières es regí pels plans del marquès de Mataflorida, i va pronunciar discursos incendiaris, ordí projectes revolucionaris, tramà avalots populars i radicalitzà les propostes del moviment liberal exaltat.

Era la nit del 22 de maig de 1821 quan fou detingut J. Bessières. La notícia es mantingué en secret i no saltà a les pàgines dels diaris fins alguns dies després. Tan aquella nit com la següent, patrullà per la ciutat el regiment de Cavalleria de la guarnició militar, fent créixer encara més els rumors que alguna cosa havia passat o era a punt de passar. Els redactors del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* estaven esverats i clamaven perquè les autoritats els oferissin una explicació després de dues nits consecutives escoltant com trotaven els cavalls per Barcelona. Si aquella no arribava aviat, l’enfrontament entre la milícia i l’exèrcit estaria servit. L’exèrcit, en virtut del reial decret de 17 d’abril –convertit en llei el 26 d’abril de 1821–, realitzava tasques d’ordre públic, provocant el malestar de la milícia, que creixia alarmantment per les brames i el desplegament militar de les darreres nits:

“En el diario de ayer advertimos al gobierno de algunas hablillas a que habían dado lugar numerosas patrullas de caballería, que corrieron por nuestras calles en la noche del 22 al 23 del corriente. Éstas continuaron en la noche consecutiva, y nadie todavía sabe el objeto. Sin pretender indagarlo, dimos nuestro aviso al gobierno con el solo fin de que impidiese las malas resultas que pueden tener estas providencias, si algún malévolo se vale de ellas para indisponer la guarnición con la milicia, que es una de las arterías que más han empleado los enemigos de la Constitución. Nos obliga a dar esta advertencia la altísima ignorancia de algunos que vieron en nuestras expresiones de ayer cosas de otro mundo. Aprendan estos ignorantes a conocer los derechos y los deberes de un escritor, a quien ningún gobierno libre puede quitar la facultad, no solamente de observar sus descuidos, sino de censurarlos conforme a su humor y a su conciencia⁷⁴.”

⁷³ ARNABAT MATA, RAMON (2001): *La revolució de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya*. Eumo. Vic, pp. 238-9

⁷⁴ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 142, 25 de maig de 1821, p. 4

La Cavalleria havia anat a buscar a J. Bessières a casa seva i se l'havia endut detingut; llavors ja feia un parell de nits que el frare mexicà Luís Gonzaga Oronoz dormia en els mateixos calabossos de la torre de la ciutadella on ubicaren a Bessières. Segons el cònsol francès a Barcelona⁷⁵, després de l'interrogatori de J. Bessières arrestaren el sots-ajudant d'aquella fortalesa Francisco Brotons. Les informacions que el cònsol envià al ministeri d'afers estrangers de París no són massa fiables si les contrastem amb la resta de documentació ja que no hi ha cap indicatiu –en contra de l'opinió del cònsol– de la confessió de J. Bessières ni de la delació d'una xarxa de conspiradors que estenia les seves ramificacions fins a la frontera francesa. Tot indica que F. Brotons fou capturat per la seva llarga relació d'amistat amb l'agent francès.

Els confidents Font i Hernández delataren a J. Bessières, i les autoritats l'acusaren de formar part d'una junta clandestina que pretenia proclamar la república a Barcelona. Aquella junta havia de reunir-se a la ciutadella i la conformaven tres membres més de la desapareguda societat patriòtica *barcinonense* –tots els detinguts eren socis de la desapareguda societat–. De sobte, per les autoritats militars tot lligava: L. Gonzaga Oronoz, antic president d'aquella societat patriòtica, havia estat sorprès la nit del 20 de maig quan, vestit de paisà, intentava entrar a la ciutadella:

“por haber intentado introducirse en la ciudadela de esta plaza disfrazado de paisano en la noche del 20 de mayo próximo, de cuya sumaria dice el fiscal militar que no resulta criminalidad contra el dicho Fr. Luís Gonzaga Oronoz por aquel hecho, más que reservándose el derecho de reclamarlo, si encontrase méritos para ello, de la jurisdicción eclesiástica se remita a ésta para que lo juzgue y castigue por su disfraz”⁷⁶.”

Pels acusadors semblava obvi que l'antic president de la societat patriòtica i una primera espasa dels exaltats era un dels conspiradors, per què sinó hauria volgut entrar a la plaça forta? Francisco Brotons era l'altre col·laborador necessari que ajudaria al seu amic francès a esmunyir-se fins a l'interior d'aquella fortalesa. La captura del francès seria una peça de segon ordre si s'aconseguia processar al frare mexicà, un dels màxims exponents del moviment liberal exaltat barceloní. El vicari general i provisor Pedro José Avellá, en el seu report sobre els esdeveniments de la nit del 3 d'abril adreçat al *Consejo de Estado*, inculpava de la seva proscripció a L. Gonzaga Oronoz a qui havia

⁷⁵ AMAEN. Barcelonne. Série A. Répertoire numérique des registres du Consulat Général de France à Barcelonne, n° 14 Correspondance avec le Ministère des Affaires étrangères. Bulletin du 6 juin au Ministre, p. 116

⁷⁶ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 157, 6 de juny de 1821, pp. 3-4

obert una causa pocs dies abans. El mexicà segurament fou un d'aquells ciutadans que encapçalà els sectors revolucionaris que convocaren i coaccionaven la junta:

“Atribuye parte de su desgracia a Fr. Luis Gonzaga de Oronoz, franciscano de América, bien conocido por los horrores cometidos contra los europeos, quien pocos días antes publicó un escrito injurioso contra el R. Obispo incitando a la desobediencia, tanto que fue denunciado y se declaró por los jueces de hecho haber lugar a la formación de causa, y sin duda es una de las causas de su persecución de aquel prelado y de la suya”⁷⁷.

L'altre arrestat F. Brotons era un dels que maldà per alliberar el general Lacy quan estava empresonat, i la seva amistat amb J. Bessières s'hauria forjat llavors, enfortint-se durant les sessions de la societat patriòtica *barcinonense*.

Les autoritats franceses, des de l'endemà de la proclamació de la Constitució de 1812, no deixaren d'observar el que succeïa a Espanya, i, particularment, a les ciutats més properes a la frontera: Barcelona rebé totes les mirades. La consulta dels reports elaborats per la policia francesa del departament dels Pirineus Orientals els mesos d'abril i maig de 1821, permet reconstruir el perfil biogràfic J. Bessières⁷⁸. El francès havia fugit de França el 1815, amb el retorn dels borbons, i s'havia establert a Barcelona casant-se amb una catalana i portant al món quatre fills. Aquelles mateixes fonts l'implicaven en el fallit pronunciament del general Luís Lacy de 1817, esmentaven que posteriorment compartí penúries a la presó de la ciutadella amb P. Villacampa i, després de la proclamada la Constitució a Barcelona, obtingué un lloc a la secretaria del Cap polític. La policia francesa l'assenyalava com un exaltat que havia pres part en tots els avalots viscuts a la capital catalana durant aquell any. Aquella fama d'intrèpid revolucionari l'havia portat a convertir-se en el capitost dels francesos residents a la ciutat⁷⁹. La seva actitud vehement i bel·ligerant en la defensa dels principis revolucionaris li obriren les portes de bat a bat de la societat patriòtica *barcinonense*, reportant-li el reconeixement dels seus conciutadans. Aquella primavera de 1821, J. Bessières, tot i no ser una primera espasa del moviment liberal exaltat barceloní, s'havia fet un nom entre els sectors revolucionaris més arrauxats. Però, ni els historiadors ni tampoc la documentació consultada esclareixen convincentment perquè i com J. Bessières es deixà seduir per col·laborar amb els seus acèrrims enemics.

⁷⁷ BADA, JOAN (1986) p. 531

⁷⁸ Archives Nationales, Paris (ANP) Série F7 Ll. 6641 Direction Générale de l'Administration départementale et de la Police. Affaires Etrangères. À Monsieur le Directeur Général. Datée 4 avril 1821.

⁷⁹ ANP Série F7 Ll. 6641. Préfecture des Pyrénées Orientales. Bureau de la police, n° 637. Perpignan, le 28 mai 1821. Le Conseiller de préfecture Dantron.

El conspirador francès no confessà res, i les acusacions contra ell les formularen els seus delators que relataren amb tota mena de detalls el seu pla revolucionari. Els confidents afirmaven reproduir les paraules de J. Bessières quan esmentaven la necessitat d'imposar un nou ordre, ja que el govern havia omès les exigències dels liberals exaltats d'extremar les mesures per combatre els contrarevolucionaris. El pla de Bessières –segons els seus delators– era entrevistar-se amb un antic company, el general Milans, que com ell també havia participat en el fallit intent revolucionari de Lacy –com acreditava L. Gonzaga Oronoz⁸⁰–, perquè reunís tres mil homes i ordenés a cinc cents que entressin a la ciutadella. Un cop allí aquells soldats comptarien amb el suport dels batallons de la milícia nacional del coronel Costa i amb la col·laboració d'alguns homes de la guarnició, concretament els oficials i soldats del regiment d'Hostalric i uns quants sergents del regiment de Còrdova. Després d'apoderar-se de la ciutadella es farien amb el control de Barcelona, destituint totes les seves autoritats amb l'única excepció del Capità general, P. Villacampa que s'encarregaria d'ordenar la formació de batallons de tropes lleugeres, que les comandaria el general Milans. El colofó d'aquella empresa portaria a J. Bessières al capdavant d'un centenar d'aguerrits, decidits i somiadors liberals a creuar la frontera i infiltrar-se a França, per ajudar als revolucionaris francesos a proclamar la Constitució gaditana. La unitat de francesos i espanyols els permetria resistir-se als atacs de russos i austríacs que volien ensorrar els règims constitucionals europeus. A parer dels delators, el revolucionari francès creia poder comptar amb el suport dels herois del pronunciament de 1820 i els supervivents dels fallits intents del sexenni absolutista: els generals Rafael del Riego, Francisco Espoz y Mina, Miguel López Baños, Felipe Arco Agüero i el Empecinado⁸¹.

⁸⁰ GONZAGA ORONOZ, LUIS. *Manifiesto que Fr Luis Gonzaga Oronoz hace a la España entera sobre la soñada conspiración para destituir las autoridades legítimamente constituidas levantar nuevas fuerzas militares, remover los empleados en el ramo de hacienda, jueces de la audiencias, y cometer otros excesos, substituyendo al gobierno monárquico moderado hereditario el demócrata, ó republicano, de que se acusó. A dicho Oronoz, a D. Jorge Besieres, y al ayudante supernumerario de la ciudadela de esta plaza D. Francisco Brotons; cuyas causas tuvieron origen de la prisión del primero en la noche del 20 de mayo último. En refutación a la conclusión, ó manifiesto, fiscal por el Coronel Don Manuel Fernández.* Barcelona: En la imprenta constitucional de Joaquín Jordi, año 1821. “éste tuvo parte en la empresa del general Lacy: éste contribuyó al restablecimiento de la Constitución el año pasado; y éste en fin, ha dado en la sociedad pruebas inequívocas de su adhesión a las leyes fundamentales de la Monarquía.” p. 2

⁸¹ ANP Série F7 Ll. 6641. Préfecture des Pyrénées Orientales. Bureau de la police, n° 721. Perpignan, le 12 juin 1821. Le Conseiller de préfecture Dantron. Bulletin de Police. Préfecture des Pyrénées Orientales. Perpignan, le 6 juillet 1821. Préfecture des Pyrénées Orientales. Bureau de la police, n° 871. Perpignan, le 16 juillet 1821. Le Secrétaire Général. De Leo.

Les declaracions d'aquells dos confidents –que segons la policia francesa eren tres⁸²– eren un autèntic despropòsit però encaixaven adequadament amb la trajectòria política d'aquells personatges. A Barcelona ningú, amb dos dits de seny, podia creure's aquella tirallonga de bajanades però les autoritats franceses s'ho empassaren del tot. Els projectes de J. Bessières eren simples castells de cartes que cercaven encendre els sectors més revolucionaris de Barcelona, dividir la milícia, intimidar a les autoritats liberals espanyoles i desvetllar les pors entre les autoritats franceses, davant la possibilitat d'un contagi revolucionari induït des de Barcelona. Les autoritats franceses, després de la intervenció de les tropes austríaques a Itàlia, estaven molt atentes a tot el que succeïa a l'altra banda de la frontera. El cònsol francès a la capital catalana i el prefecte del departament fronterer dels Pirineus Orientals durant la primavera de 1821, emeteren multitud d'informes adreçats al ministeri d'afers exteriors i al de l'interior respectivament, comunicant el què aconseguïen esbrinar sobre la situació política de la capital catalana.

El 28 d'abril de 1821, el cònsol enviava una carta⁸³ als seus superiors de París avisant-los de l'agitació que es respirava als cafès de Barcelona que indefectiblement desembocaria en una nova proscripció de ciutadans. La carta esmentava que una de les mesures previstes per les autoritats barcelonines per rebaixar el clima de tensió, era la de fer fora de la ciutat a tots els ciutadans que no hi estaven domiciliats, entre els quals n'hi havia molts de francesos. El cònsol prosseguia dient que si es donaven passaports a tots els qui volguessin retornar a la seva pàtria, seria més senzill d'identificar els que restaven a Barcelona per inferir-hi desordres. A les autoritats franceses els preocupava molt la possibilitat del contagi revolucionari, amb tants súbdits com creuaven la frontera per dirigir-se cap a la ciutat Comtal, i els semblava que l'amenaça de l'extensió de la revolució es multiplicava cada dia que passava. L'endemà de la captura de J. Bessières, el cònsol francès⁸⁴ escrivia una nova carta –el 23 de maig de 1821– en la que es mostrava content perquè la ciutat havia recuperat la calma després de les detencions de L. G. Oronoz, de J. Bessières i la del coronel Costa, i a tots ells, els relacionava amb els incidents de la nit del 3 al 4 d'abril 1821. Al vespre, el cònsol tornava a escriure al ministeri per rectificar la carta anterior i desmentir que el coronel Costa hagués estat

⁸² ANP Série F7 Ll. 6641. Renseignements relatifs à Georges Bessières. Bulletin de Police. Préfecture des Pyrénées Orientales. Perpignan, le 27 juillet 1821. Bulletin de Police. Préfecture des Pyrénées Orientales. Perpignan, le 10 août 1821.

⁸³ AMAEN. Barcelonne. Série A. n° 14 Le Ministre des Affaires Etrangères. Barcelona Le 28 avril 1821, pp. 109-111

⁸⁴ AMAEN. Barcelonne. Série A, n° 14 Bulletin du 23 mai au Ministre, pp. 114-115

empresonat⁸⁵. Totes aquelles missives i reports del prefecte i del cònsol posen de relleu que les autoritats franceses percebien els moviments dels revolucionaris de Barcelona com una autèntica amenaça pel règim borbònic franc.

Els contrarevolucionaris, refugiats a l'altra costat de la frontera, preparaven conjuntament amb els seus companys de l'interior la primera onada d'aixecaments contra el règim liberal. Era la primavera de 1821 i maldaven per aconseguir tot l'ajut possible, sent el gran objectiu que els francesos els donessin un cop de mà. Els reialistes no pensaven en una intervenció imminent de les tropes de Lluís XVIII però volien obtenir algunes avantatges logístiques, i assegurar-se d'entrar i sortir del país veí amb total impunitat, utilitzant l'altre costat de la frontera com una espai on reorganitzar-se per atacar de nou els liberals. L'historiador R. Arnabat ha elaborat una monografia excel·lent sobre la contrarevolució i l'antirevolució a Catalunya durant el Trienni. Els primers intents de mobilització política de la contrarevolució s'iniciaren en ciutats mitjanes de pràcticament tot Catalunya. Al darrera d'aquells intents, com diu R. Arnabat⁸⁶, hi havia una maquinària propagandística antiliberal que s'expressava sobretot a través de la literatura de canya i cordill, dels pasquins i de tota mena de rumors que havien de dividir, desmoralitzar i desacreditar els liberals i fer proselitisme per a la causa reialista. El complot planejat per J. Bessières cal inserir-lo en aquesta campanya de propaganda que feren els contrarevolucionaris, d'una banda per dividir els liberals i de l'altra per guanyar-se el suport de les autoritats franceses.

Les autoritats constitucionals de Barcelona no feren massa cas als projectes relatats pels acusadors de l'agent contrarevolucionari. El coronel Costa, un dels esmentats pels confidents, no fou imputat per aquell assumpte, i només quan transcendiren les minúcies del consell de guerra celebrat contra F. Brotons i J. Bessières, el coronel s'assabentà per la premsa que se l'esmentava en aquell pla desorbitat. Immediatament, respongué des del *Diario Constitucional, Político y Mercantil* refutant la declaració dels confidents:

“Se me ha asegurado que el consejo de guerra que se celebró el día... y he visto después por la defensa dada al público por el procurador de D. Jorge Bessiers, que sonó mi nombre en alguna declaración, aunque de oídas, como parte de una conspiración contra el actual sistema y otros excesos; de que se contaba conmigo y con el primer regimiento de Milicia Voluntaria. Como la indicación referida sea tan intempestiva y tan contraria a mi, y no menos al

⁸⁵ AMAEN. Barcelonne. Série A, n° 14 Suite au bulletin précédent, p. 115

⁸⁶ ARNABAT MATA, RAMON (2006): *Visca el rei i la religió! La primera guerra civil de la Catalunya contemporània (1820-1823)*. Pagès. Lleida, pp. 50-60

primer regimiento, no habiéndose hecho ninguna investigación acerca de este particular, con todo de que se me afirmó que el Consejo lo despreció, no obstante que yo no menos he despreciado, para aquellos crédulos o visionarios no puedo menos de tomar la pluma y manifestar a la faz del público con todo el desahogo que me inspira, que digan y citen datos para siquiera poder fascinar su exposición: digan con que sujetos me he reunido, donde, y como: se examine y vea si son imposturas o hechos: si he tratado a los que fueren acusados o acusadores, y vieránse sus resultas, pues que me son desconocidos.⁸⁷”

Les delacions de Font i Hernández només eren creïbles si se les vinculava amb l'intent L. G. Oronoz d'entrar d'amagat a la ciutadella la nit del 20 de maig de 1821. El frare mexicà possiblement fou un d'aquells antics membres de la societat patriòtica *barcinonense* que segons el defensor de J. Bessières, el capità del regiment de Sòria Andrés Serrano, havien d'esmunyir-se fins a l'interior de la plaça forta amb la col·laboració del tinent coronel José Rovira de Villá per enxampar *infraganti* a un grup de conspiradors contrarevolucionaris:

“¿Sería útil y posible saber quienes son los tres sujetos de que trata la página 14 de las defensas de D. Jorge Besieres, que no pudo procurarse la justificación correspondiente (dice el defensor) por la precipitación con que se exigió la defensa: aquellos tres individuos, quiero decir, de la Junta patriótica (que fue) a quienes se asegura que ofreció el Teniente coronel D. José Rovira de Villá que proporcionaría la entrada en una celda inmediata a la en que se celebraban la conferencia servil los componentes de la reunión conventual, descubierta por el mismo: aquellos tres corifeos de la exsociedad patriótica Barcinonense de buenos amigos que no eran tontos y que se prestaron a ir a ocupar el escondrijo desde donde podrían enterarse de los planes y... de los serviles reunidos, con que les brindaba el dicho Sr. Rovira de Villa, sub, tamen, conditione de ir bien armados y con guarda espaldas?⁸⁸”

La manca de temps impedí a Andrés Serrano acreditar la versió de Bessières amb proves, i tampoc no va poder obtenir la declaració dels tres individus que formaven la junta secreta i dels quals se'n desconeixia la seva identitat. Tot i els esforços de l'acusació, no aparegueren altres indicis i, a F. Brotons i L. Gonzaga Oronoz no se'ls pogué imputar cap delictes de subversió. Al frare mexicà i antic president de la societat patriòtica *barcinonense* no se'l podia acusar de res, ja que haver intentat entrar vestit de paisà a la ciutadella, no era una falta. El Capità general, molest per no poder-lo inculpar

⁸⁷ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»,* núm. 191, 20 de juliol de 1821, p. 4 “*Susurros*”

⁸⁸ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»,* núm. 193, 22 de juliol de 1821, pp. 3-4. Signat per Braio.

de res, l'engrillonà i el passejà per la ciutat⁸⁹ per fer-lo comparèixer davant l'autoritat eclesiàstica perquè l'encausessin pel seu comportament:

“remitiéndose en calidad de preso el llamado fray Luís Gonzaga Oronoz, que se dice religioso franciscano, con copia de la sumaria contra él mismo formada por la jurisdicción militar, y de orden del Excmo. Sr. Capitán General por haber intentado introducirse en la ciudadela de esta plaza disfrazado de paisano en la noche del 20 de mayo próximo, de cuya sumaria dice el fiscal militar que no resulta criminalidad contra el dicho Fr. Luís Gonzaga Oronoz por aquel hecho, más que reservándose el derecho de reclamarlo, si encontrase méritos para ello, de la jurisdicción eclesiástica se remita a esta para que lo juzgue y castigue por su disfraz (...) examinado el dictamen del fiscal eclesiástico de nuestro tribunal, que no halla méritos, para que por este sea juzgado el sobredicho Oronoz, ni en razón de su persona, ni de los hechos que se apuntan en la sumaria militar por no ser de su naturaleza, pertenecientes a la autoridad eclesiástica, pidiendo por lo mismo que se devuelva el enunciado Fr. Luís Gonzaga Oronoz a la jurisdicción militar para que lo juzgue o lo remita a aquella otra autoridad que deba juzgarlo⁹⁰.”

Els eclesiàstics no observaren indicis de delictes punibles en la seva conducta, segons la jurisdicció, i el retornaren a la presó el 4 de juny de 1821, després de comunicar-ho a P. Villacampa. Tres setmanes després, les autoritats militars no tingueren més remei que alliberar-lo per manca de proves; el frare mexicà s'havia passat un mes i escaig en diverses cel·les de la ciutat per uns indicis que no s'aguantaven per enlloc. Quan sortí de la garjola, demanà a l'impressor més revolucionari, atrevit i vehement de Barcelona, Joaquín Jordi, que li publicqués un opuscle en el que denunciava la injustícia comesa contra ell, J. Bessières i F. Brotons. L'impressor acceptà publicar-lo, però l'opuscle no sortí al carrer fins l'agost de 1821, quan tothom ja deia la seva sobre la causa contra J. Bessières. En aquell llibel, L. Gonzaga Oronoz responsabilitzà del seu engarjolament, tant als enemics de la Constitució com als liberals que no havien paït la seva designació com a president de la societat patriòtica *barcinonense*, i que no veien amb bons ulls la seva ascendència sobre el moviment liberal exaltat barceloní:

“Convencidos de estos sentimientos de filantropía y franqueza 17 o 20 ciudadanos patriotas de ilustración, carrera y honradez quisieron como liberales, garantidos en la actividad y en mi celo, ponerme con interinidad, y últimamente en propiedad, a la cabeza de una sociedad patriótica barcinonense, titulada de Buenos Amigos, que en dos de mayo del año anterior tuvo su

⁸⁹ GONZAGA ORONOZ, LUIS. *Manifiesto que...* pp. 4-5 “por las calles públicas de esta capital custodiado de un ayudante, un sargento, y escolta, a las horas de más concurso, desde el fuerte de la Ciudadela al Palacio habitación del Rdo. Diocesano, que se hallan diametralmente opuestos y distantes uno del otro: encerrado, incomunicado, y con la misma custodia en la prisión curial eclesiástica; prisión opuesta al art. 297 de la Constitución; extraído con el mismo aparato y escandalosa conducción a las 10 de la mañana del siguiente día hasta las cárceles públicas de esta capital.”

⁹⁰ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 157, 6 de juny de 1821, pp. 3-4

cimiento (...) La venganza de mis rivales por una parte, la envidia de mis émulos por otra, el furor del servilismo en contrapeso, a sobra refinada y capciosa política ¿quién duda ser la que por medio de tretas y mañas suaves ha tratado no solo de comprometerme a mi que me considera un enemigo capital, sino a todos los decididos, a la Nación y a las instituciones modernas que tan de cerca chocan con sus intereses privados? ¿Quién, que estos mismos inventan estas patrañas, esas quiméricas oscilaciones políticas, que sólo tienen origen en lo trazado de sus cerebros?⁹¹»

L'èxit de l'avortament d'aquella conspiració l'havia capitalitzat el Capità general, màxima autoritat militar del Principat, i suposava la reafirmació del seu poder i un reconeixement a la immissió de l'exèrcit en les qüestions d'ordre públic arrel de l'establiment del reial decret de 17 d'abril de 1821. Aquelles detencions havien reforçat el paper polític de Pedro Villacampa i ell no estava disposat a renunciar-hi, quedant en evidència, si a la fi no podien processar a ningú. L'estiu de 1821 encara eren a la presó acusats de sedició J. Bessières i F. Brotons. El Capità general P. Villacampa necessitava una condemna per presentar-la com la seva victòria contra el moviment liberal exaltat barceloní que havia humiliat a les autoritats polítiques i militars la nit del 3 al 4 d'abril, imposant-los les seves decisions. La màxima autoritat militar insistí en tirar endavant el procés contra J. Bessières i F. Brotons, tot i que només comptés amb les acusacions de dos confidents contra el primer. Tots dos foren jutjats per un consell militar, doncs la ciutat era en mans de l'exèrcit –en virtut de la llei de 26 d'abril– quan fou comès el delicte d'insurrecció del qual se'ls acusava. El consell militar resolgué deixar en llibertat vigilada a F. Brotons i sentencià al revolucionari francès a morir en el garrot vil el 14 de juliol de 1821, ratificà la sentència el Capità general. La condemna de J. Bessières era la victòria del Capità general que creia haver atestat un cop definitiu al moviment liberal exaltat de Barcelona, consolidant la seva autoritat militar i la seva projecció política.

Dos dies abans de l'execució, J. Bessières va entrar en capella. El dia que se l'havia d'executar –com diu R. Arnabat⁹²– el seu defensor, A. Serrano, ajudant del regiment de Còrdova, sol·licità l'ajornament de la sentència en conèixer la notícia de l'indult dels facciosos de Salvatierra. Una gentada omplia el pati d'armes de la ciutadella, i la muralla i el passeig de l'esplanada eren plens a vessar. Els ciutadans s'ho miraven des dels balcons del born més propers i tothom estava expectant per contemplar

⁹¹ GONZAGA ORONÓZ, LUIS. *Manifiesto que...* pp. 15-6. També reproduït a ARNABAT MATA, RAMON (1999) *Revolució i Contrarevolució a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823)*. Tesi doctoral dirigida per Josep Fontana. Universitat Pompeu Fabra. Barcelona, p. 687

⁹² ARNABAT MATA, RAMON (2001) p. 214

l'espectacle de la mort. Els liberals més arrauxats interpretaren tota aquella concurrència com una manifestació de protesta per tal de forçar l'alliberament del condemnat:

“Yo seré mal táctico, o no tendré buen golpe de ojo porque hubiera dicho que en la explanada, plaza Palacio, muralla del Mar, Borne, balcones y tejados había más de mil almas: sin contar unas seiscientas dentro de la Ciudadela, que aguardaban la salida. Y yo no oí más que vivas; y aun hasta el Verdugo (dicen y esto ni lo vi, ni oí) que vitoreó la suspensión: y ¿Quién es capaz de calcular los vivas que se dieron después dentro de las casas, en las plazas, y en los cafés de esta capital, y fuera de ella en los pueblos del principado; y después en las demás provincias de la península; y fuera de ella los que se darán en América? Sin que esto sea de extrañar porque para los españoles es una obligación; y Vd. sabe, Sr. T., que en Barcelona somos constitucionales, y por lo mismo benéficos, con arreglo al art. 6 de la Constitución “el amor de la patria es una de las principales obligaciones de todos los españoles, y asimismo el ser justos y benéficos”⁹³.”

Els altres menys arrauxats minimitzaren la transcendència del públic i atribuïren la gentada a la gran afició que tenien els barcelonins per presenciar les execucions, i recordaven que la darrera també havia tingut gran aflluència de públic:

“Porque si Vd. es del país ya sabe que un día de sentencia se parece esta Capital a un día de Jubileo, que no hay ni uno ni una de las fábricas, talleres, huertos, marinos y aun de las aulas de estudiantes que con una escapatoria no vaya a la explanada. (...) Y sino: ¡Vea Vd. esta última sentencia que se ejecutó del de Juneda hará unos quince días! ¡Qué gente Jesús!!!! Y ¿a qué? Para decir únicamente. Dios te haya perdonado: y eso que a aquel infeliz nadie lo conocía, que a Besieres sí: mucho porque ¡como había sido de la Junta patriótica! Y esto... que se yo, parece que mueve la curiosidad. (...) El multiplicador de puntad ad!!!⁹⁴”

De ben segur, tant uns com altres tenien part de raó. Quan els espectadors esperaven l'aplicació de la sentència, va córrer la veu que s'havia suspès la pena i els crits de joia embriagaren Barcelona. Els ciutadans més exaltats ho celebraren fins ben entrada la matinada als cafès de la ciutat. Quines foren les veritables raons de la suspensió de la sentència? El temor que la concentració popular desemboqués en un avalot de conseqüències polítiques imprevisibles, la possibilitat d'indultar-lo com havia passat amb els facciosos i la pressió de les autoritats polítiques davant del Capità general per evitar que la seva fatxendaria provoqués nous enfrontaments amb el moviment liberal exaltat. Les autoritats no indultaren a J. Bessières, evitant d'aquesta

⁹³ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte», núm. 219, 7 d'agost de 1821, pp. 3-4. Signat “El que lo presencié”*

⁹⁴ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte», núm. 219, 7 d'agost de 1821, p. 4*

manera que el moviment liberal exaltat s'atribuís l'èxit del seu l'alliberament, i simplement el deixaren a la presó posposant la resolució de l'assumpte.

L'ajornament de la condemna de J. Bessières li proporcionà temps, a ell i al seu defensor, per traslladar a la premsa tota la bateria d'irregularitats que s'havien comès en la seva causa i així donar arguments a l'opinió pública perquè pressionés per fer-lo sortir de la presó. El 16 de juliol de 1821, Andrés Serrano exposava els motius pels quals apel·lava contra la sentència de mort. La llista d'infraccions de la legalitat constitucional no s'acabava mai, i tacava de ple a les principals autoritats militars del Principat. Ja no era possible fer com si no hagués passat res:

“Que éste no puede haber sido juzgado por la ley de 26 de abril último; todas las demás de la ordenanza militar, que dispone los casos en que los reos independientes de la jurisdicción militar deben ser juzgados por ésta, quedan derogados por la Constitución en su art. 248 (...) Apelo también de la sentencia porque no hay prueba en el proceso contra Besieres fuera los dichos de los delatores; y éstos según leyes no pueden servir de testigos absolutamente. Apelo de ella porque el proceso se ha ampliado y el consejo se ha celebrado en secreto contra lo dispuesto en el art. 302 de la Constitución ni se me quiso dar comunicación de las nuevas diligencias practicadas en la causa. Finalmente apelo de ella porque por todos derechos se halla dispuesto que nadie puede ser Juez en causa propia, razón que motivo el nombramiento de otro Presidente del Consejo en lugar del Excmo. Sr. Gobernador y V. E. ha confirmado la sentencia. Por tanto apelo de la sentencia pronunciada por el Consejo contra D. Jorge Besieres ante el tribunal especial de guerra y marina, o aquel superior que corresponda a quien me sea permitido apelar, y al cual se remitan los autos originales con emplazamiento de las partes. Otro si: y solamente para el caso de evitar todo evento con todas las salvedades que menester sean, se acoge mi defendido a la amnistía declarada por las Cortes de que trata la sesión extraordinaria del 13 de junio último. Otro si: Pido y Suplico que de este pedimento se me faciliten los testimonios que pidiere y por de pronto dos⁹⁵.”

La causa contra J. Bessières, fins llavors s'havia ordenat envoltada de secretisme, però la suspensió cautelar de la sentència i sobretot la reacció popular que suscità entre els ciutadans, decidiren a l'encausat i al seu defensor a jugar la carta de l'opinió pública. La denúncia de totes les irregularitats comeses en el procés li havien de permetre un judici popular paral·lel, que al cap i a la fi, era l'únic que li podia salvar la vida. El condemnat tenia l'amistat de l'impressor del *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, Juan Dorca –segons dirà J. Bessières, temps després a les autoritats franceses– que li publicà, des del 16 de juliol fins al 17 d'agost de 1821, gairebé un article cada tres dies. Els primers eren les denúncies i apel·lacions de

⁹⁵ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»*, núm. 187, 16 de juliol de 1821, pp. 3-4

condemnat i defensor, i en acabat els articles que donaven a conèixer nous detalls sobre el seu sumari i els punts foscos de la causa. En dues ocasions, el propi condemnat hi envià els seus articles. El 18 de juliol de 1821, el seu amic i company, Juan Dorca li publicà un suplement perquè pogués esplaiar-se alhora d'explicar les infraccions de la legalitat en les que s'havia incorregut durant la seva causa. Aquell suplement era una carta oberta als ciutadans, en la qual J. Bessières demostrava un coneixement minuciós de la legislació constitucional. El francès amb aquell escrit maldava per preservar la seva vida que penjava d'un fil; no escrivia per convèncer als ciutadans de la seva innocència sinó per denunciar, amb la llei a la mà, que no se'l podia condemnar a la pena capital. En aquells moments, la seva culpabilitat i l'empatia que li tenia el moviment exaltat, era la seva millor arma per salvar la vida. A la carta afirmava que la pena pel delictes de sedició era el confinament en un llogarret de les illes Balears o Canàries sota vigilància de l'autoritat civil corresponent i no pas la de mort. També es queixava amargament que se li aplicués la jurisdicció militar i no se'l processés civilment, simplement, perquè se'l va encausar quan era en vigor la llei que deixava la regulació de l'ordre públic en mans de l'exèrcit i de la màxima autoritat militar. La decisió d'aplicar-li el fur militar i no la llei penal sobre conspiració, fou una decisió unilateral adoptada pels jutges militars i per tant deixava entreveure que l'únic responsable era la màxima autoritat militar del Principat, el Capità general, Pedro Villacampa:

“Yo fui acusado de cómplice en una conspiración para destruir a las Autoridades y cometer otros desordenes. A pesar de que ninguna tropa fue expresamente destinada para perseguirme (palabras expresas de la Ley) como que yo fui solo el acusado, la jurisdicción militar, declarándome comprendido en la ley marcial del 26 de abril último, se abrogó la potestad de juzgarme. Sin embargo cuando hubo de fallar, debiendo hacerlo por la penal del 28 del mismo abril, dictada para atajar las conspiraciones, no les acomodó a mis jueces, porque, según ella aun cuando se hubiese comprobado plenamente el delito del que yo hubiese conspirado en realidad de palabra (como han dicho algunos de los delatores que yo lo hacía), para cambiar el sistema que nos rige, no podía imponérseme más pena, que la de confinación a un pueblo de las islas adyacentes de la península, bajo la inspección de la autoridad civil, por tener de considerarme español, con arreglo a lo dispuesto en el art. 5 cap. 2 de la Constitución (...) Diciendo las Cortes que eran objeto de la ley del 26 de abril las causas de conspiración dictó al mismo tiempo la penal del 28, para que los jueces se arreglen a ella: inútil hubiera sido dictarla si las penas de la

*ordenanza militar hubieran tenido que aplicarse por los Consejos. El legislador modificó la pena, e hizo distinción de caso a caso*⁹⁶.”

Les paraules finals, de l'encara condemnat a mort, dictaminaven que el culpable de totes aquelles violacions de la llei era el Capità general amb qui, en altre temps, havia compartit calabós, lluitant per instaurar un règim liberal a Espanya:

*“Si había conspiración: si en su razón yo fui procesado por la Autoridad militar como comprendido en la ley marcial de 26 de abril ¿por qué el Capitán general no avisó de tal conspiración a la autoridad civil, para que se publicase el bando que ordena el art. 4º de la misma Ley, bajo la más severa responsabilidad del Jefe Superior Político? ¿A qué privarse a los imaginarios y supuestos conspiradores de los beneficios que aquella Ley en su artículo 6º les concede a fin de evitar el derramamiento de sangre española? ¿Por qué si yo en realidad hubiese sido conspirador había de morir cuando desde el primer día de la publicación del bando podía haberme retraído a mi casa, donde verdaderamente retirado me prendieron? Todo esto evidencia el modo como las leyes son cumplidas, y que jamás debí yo ser juzgado por un Consejo de Guerra. Torre de la ciudadela 17 de julio de 1821*⁹⁷.”

Els pols que mantenien des de maig P. Villacampa i J. Bessières donà un tomb i en sortí perjudicat el Capità general que ja no era l'heroi del pronunciament de 1820, sinó un repressor del moviment liberal exaltat. El canvi de tornes provocà la resposta immediata de P. Villacampa qui cercà de buscar-li les pessigolles al defensor de J. Bessières, el capità Andrés Serrano, a qui se l'acusà d'haver infringit el procediment establert en els consells de guerra i se l'amenaçà d'obrir-li una causa. El condemnat a mort tornava a utilitzar les pàgines del diari del seu company de conspiració –com dirà després als francesos– per denunciar davant dels ciutadans, l'actuació indigne i intimidadora del Capità general i rebatre les observacions del fiscal Manuel Fernández que li atribuïa a Serrano la redacció del suplement del 18 d'abril:

“Ciudadanos redactores: Permitidme un ligero desahogo a mi mucha aflicción desde que leí el Consejo que me juzga además de mandar dar testimonio a Font y Hernández, delatores míos, de lo que en cuanto a ellos se había alegado en mi defensa, pasó oficio al Capitán general para que penase a mi benéfico y virtuoso padrino el capitán Andrés Serrano por haberse vertido en la defensa, proposiciones, que le parecen al Consejo que no están arregladas a los méritos de los autos. Si, como espero, del auxilio del protector de la inocencia, si yo salgo victorioso de la palestra judicial, nada pido más sino que cargue sobre mi toda pena que imponerse intentase a mi buen defensor. (...) se

⁹⁶ *Suplemento al Diario Constitucional de Barcelona del miércoles 18 de julio de 1821. Observaciones que hace el infrascrito sobre la sentencia pronunciada por un Consejo de guerra ordinaria contra él, y por la que se le impuso la pena de garrote.*

⁹⁷ *Ídem*

*vierte falacia, pues siendo yo el editor de mi defensa, dice que es Serrano; nos insulta con el feo borrón de embusteros*⁹⁸.”

Les autoritats militars quan llegiren la rèplica de J. Bessières, castigaren la seva irreverència i el seu desafiament al fiscal, posant-lo en règim d'aïllament. L'endemà la seva dona ho esbombava als quatre vents des de les pàgines del diari de J. Dorca, i advertia que, amb les visites restringides i malalt com estava, podia sobrevenir-li la mort d'un moment a un altre:

*“Mi marido en el día de ayer fue puesto sin comunicación pues fue privado del recado de escribir; de tener comunicación con otras personas más que con su familia, sin permiso del Gobernador de la Ciudadela, el coronel D. José Maria Colub; y haciendo responsable al Capitán de la guardia principal de permitir firmar papel alguno a Besieres. Es esto sin duda, por haber ofrecido mi marido D. Jorge Besieres en el diario Constitucional del día de ayer que desvanecería como el humo la conclusión del fiscal de D. Manuel Fernández: y como por esta razón y por haberse agravado el mal de Besieres creyéndose llegado la orden de su muerte, el puede dar este aviso*⁹⁹.”

Aquella nova apel·lació a l'opinió pública no suscità l'efecte desitjat. El 6 d'agost, el diari de Dorca amb un acte de provocació reproduí la notícia que donava el diari madrileny *El Espectador* anunciant que sis mil persones havien festejat l'indult de J. Bessières¹⁰⁰ a Barcelona. El diari no trigà en rebre respostes de distint signe que rememoraven, amb tota mena de detalls, el que havia succeït el dia que suspengueren la sentència de J. Bessières. Un d'aquells articles, publicat el 7 d'agost de 1821, contradeïa la versió que la diputació provincial hagués tingut alguna cosa a veure en l'ajornament de la sentència, un dels rumors que s'havia fet corre per la ciutat. Aquella brama no sembla del tot forassenyada perquè el 21 d'agost de 1821, aparegué un article que comparava el cas de J. Bessières amb el que havia succeït a Catalunya el 1416, quan Alfons fill de Ferran I, que governava per malaltia del seu pare, decidí castigar un delinqüent sense respectar les lleis i les constitucions de Catalunya, i els diputats de la generalitat s'hi oposaren¹⁰¹. L'ús d'aquell exemple no era baladí i indueix a pensar que la diputació provincial catalana tingué alguna cosa a dir en la suspensió de la sentència

⁹⁸ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»,* núm. 198, 27 de juliol de 1821, p. 4.

⁹⁹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»,* núm. 199, 28 de juliol de 1821, p. 4.

¹⁰⁰ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»,* núm. 218, 6 d'agost de 1821, p. 3.

¹⁰¹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»,* núm. 233, 21 d'agost de 1821, p. 2-4.

de J. Bessières i en la commutació de la pena de mort per la de cadena perpètua, que compliria fora de Barcelona, en el castell de Sant Ferran a Figueres.

A les acaballes d'agost de 1821 quan l'epidèmia de febre groga feia els primers estralls traslladaren a J. Bessières malat cap a Figueres. Tres mesos després –segons l'historiador J. F. Fuentes Aragonés– el conspirador francès era indultat i expulsat d'Espanya¹⁰². A començaments de 1822 creuava la frontera i els francesos l'internaven en un llatzeret del Pertús on compliria els dies de quarantena. Sortí del llatzeret el 27 de febrer de 1822 i repregué el camí per reunir-se amb els contrarevolucionaris refugiats a Perpinyà, però abans de poder-ho fer, quan la policia s'assabentà de qui era, el detingueren i l'interrogaren. El 20 de març de 1822, el prefecte del Pirineus Orientals¹⁰³ escrivia al ministre de l'interior per donar-li compte de l'interrogatori de J. Bessières, en el que havia confessat ser un agent contrarevolucionari. El prefecte narrava, com J. Bessières li explicava que havia fet creure a tothom que era membre del partit republicà per posar al descobert fins on arribava la xarxa de conspiradors que hi havia al darrera. Després, quan les autoritats constitucionals el condemnaren a mort, es resignà i callà per no delatar els seus companys. L'agent reialista declarava que el grup de revolucionaris barcelonins on estava infiltrat, tenia contactes amb París a través de Juan Antonio Llorente, qui mantenia correspondència amb l'impressor Juan Dorca i l'empleat de la diputació Francisco Fidalgo. El darrer era el cap de la societat secreta de carbonaris a Barcelona que pretenia establir un govern republicà a la península i a França. Els carbonaris –segons J. Bessières– pretenien impulsar un moviment insurreccional des de Cadis a París, i els francesos residents a Barcelona havien de col·laborar en aquella conspiració. El líder dels carbonaris barcelonins li esmentà dos noms de compatriotes seus que estaven al servei de la causa revolucionària i que li farien saber els seus contactes amb els grups republicans de Grenoble i Bordeus. Finalment, Fidalgo li reclamava que formés part d'aquella societat secreta però Bessières no ho acceptà, per creure que aquella decisió li suposaria córrer massa riscos. L'informe del prefecte també incloïa la transcripció d'algunes de les qüestions fetes a J. Bessières que donaven a conèixer la seva condició d'ajudant major en el cinquè batalló de la milícia barcelonina i les relacions que mantenia amb la comunitat francesa de la ciutat, bàsicament amb el Sr. Castelain. El report acabava dient que J. Bessières tornava a la presó però se'l

¹⁰² FUENTES ARAGONES, J. F. (1987) p. 183

¹⁰³ ANP Série F7 Ll. 6641. Préfecture des Pyrénées Orientales. Bureau de la police, n° 664. Perpignan, le 20 mars 1822. À S. E. Le Ministre de l'Intérieur. Le préfet des Pyrénées Orientales.

traslladava a la infermeria. El prefecte prenia aquella decisió esperant poder confirmar la versió de J. Bessières, mentrestant aquell restà gairebé un mes reclòs.

L'interrogatori es repetí en un parell d'ocasions, com a mínim, ja que dues vegades més, el prefecte envià informes al ministre de l'interior sobre el cas de J. Bessières. Les noves declaracions aportaren més dades sobre el personatge i sobre els seus contactes amb els revolucionaris francesos de Barcelona. En el report del 28 de març de 1822, el prefecte¹⁰⁴ explicava com havia sondejat l'opinió que tenia J. Bessières sobre Costa i aquell li havia respost que era un liberal exaltat –partidari de Riego–, i que només l'havia vist en alguna ocasió als cafès de la ciutat Comtal. Després el prefecte el pressionà per veure si realment era el que deia, comunicant-li que havia rebut una carta del cònsol francès de Barcelona, en la que li feia avinent la demanda del govern espanyol perquè l'enviessin a l'ambaixador de París, ja que tenien indicis dels seus lligams amb el coronel Costa, detingut a Barcelona el febrer de 1822. La professionalitat del prefecte donà els seus fruits i J. Bessières confessà el nom dels dos carbonaris francesos que eren a Barcelona, i dels quals la setmana anterior no es recordava: Bertran i Foult.

El prefecte expedí, el 17 d'abril de 1822¹⁰⁵, el seu darrer report sobre el comportament polític de J. Bessières en el que ratificava la versió de l'investigat després d'haver-la contrastada amb el tinent coronel Caralt i amb el marquès de Mataflorida, dos dels líders contrarevolucionaris que s'havien refugiat a França per organitzar les accions contra el règim liberal. L'agent francès, un cop va saber que havien corroborat la seva versió, en donà més detalls, explicant que els refugiats espanyols li prometeren diners i el grau de coronel de cavalleria si secundava les accions de la contrarevolució. J. Bessières ja no callà i aprofità l'avinentesa per denunciar als germans Rond, un d'ells li havia confessat, en el llatzeret del Pertús, que es preparaven per enarborar la bandera tricolor a Grenoble. Amb aquella nova confessió, el contrarevolucionari francès mostrava la seva deferència cap a les autoritats franceses i esborrava qualsevol retret pels dies que havia passat a la presó de Perpinyà. Quan acabà el seu captiveri, els contrarevolucionaris espanyols el posaren al capdavant d'una partida reialista que s'infiltrà en territori espanyol i penetrà a l'interior de Castella per lluitar contra els liberals.

¹⁰⁴ ANP Série F7 Ll. 6641. Préfecture des Pyrénées Orientales. Bureau de la police, n° 737. Perpignan, le 28 mars 1822. À S. E. Le Ministre de l'Intérieur. Le préfet des Pyrénées Orientales.

¹⁰⁵ ANP Série F7 Ll. 6641. Préfecture des Pyrénées Orientales. Bureau de la police, n° confidentielle. Perpignan, le 17 avril 1822. À S. E. Le Ministre de l'Intérieur. Le préfet des Pyrénées Orientales.

3.2.4 BALANÇ

La historiografia a través de la recerca de J. F. Fuentes Aragonés ha conclòs que la conspiració republicana, en la qual estigué involucrat J. Bessières, fou organitzada pels reialistes per incriminar-hi als líders del liberalisme exaltat, difamant-los. A la vegada que també pretenien convèncer al govern francès de la necessitat d'intervenir a Espanya. La recerca que el lector té entre les mans constata que, si bé J. Bessières era un agent reialista, fou una peça important de l'engranatge del moviment liberal exaltat barceloní. Fou soci de la societat patriòtica *barcinonense*, oficial del cinquè batalló de la milícia barcelonina, mantingué contactes amb la incipient societat secreta barcelonina dels carbonaris i maldà per organitzar políticament la comunitat francesa que permanentment o temporal eren a Barcelona. El maig de 1821 durant la primera gran campanya propagandística contrarevolucionària, l'agent contrarevolucionari jugà les seves cartes per enemistar l'exèrcit i la milícia per desencadenar un conflicte que fes proselitisme entre els ciutadans de Barcelona per a la causa reialista. Primer calia escollir el moment adequat: aquell maig les ordres del govern ja havien arribat a Barcelona i el control de l'orde públic havia passat a mans del Capità general. En segon lloc era necessari trobar l'oportunitat: conegué la intenció de l'antic president de la societat patriòtica *barcinonense* d'entrar a la ciutadella vestit de paisà per desemascarar una conxorxa contrarevolucionària. El tercer element era mobilitzar els sectors més revolucionaris sobre els que podia incidir mitjançant rumors i notícies d'una imminent conspiració revolucionària. En quart lloc no s'impacientà quan els plans no sortiren bé del tot. J. Bessières havia de callar si era capturat, perquè qualsevol cosa que digués contra els seus companys, tant els revolucionaris com els contrarevolucionaris, li podia llevar la vida. El seu silenci i la legalitat constitucional li auguraven que no en sortiria massa malparat. Només l'ambició política del Capità general li estigué a punt de jugar una mala passada ja que convertí aquella conspiració revolucionària en un qüestionament intolerable a la seva autoritat i exigí reprimir-la amb la màxima severitat. El conspirador francès salvà la vida perquè controlà els nervis i no confessà. Quan l'impressor J. Dorca li brindà l'oportunitat de convèncer a l'opinió pública, demostrant les irregularitats comeses en la seva causa, l'aprofità i desencadenà un clima de malestar i tensió entre els liberals de Barcelona que li garantí continuar viu.

Aquell maig de 1821, J. Bessières ordí una conspiració per exacerbar les intencions revolucionàries d'alguns líders del moviment exaltat, posant-les de relleu i

aconseguint d'aquesta manera aguditzà la seva divisió. La conspiració de Bessières fracassà perquè no suscità l'enfrontament entre els liberals exaltats i les autoritats. Els projectes republicans foren una simple fal·làcia de l'agent francès per captivar l'atenció francesa. L'agent de la contrarevolució simplement encengué i abrandà el discurs polític radical per captivar el moviment liberal exaltat que havia protagonitzat els fets de la matinada del 4 d'abril de 1821. Per aconseguir mobilitzar als revolucionaris de la ciutat Comtal, de ben segur J. Bessières coquetejà amb les idees que cadascun dels col·lectius revolucionaris volgué sentir. Als carbonaris els diria que lluitava per la república, als francesos que era una manera de pressionar perquè les autoritats ajudessin decididament als revolucionaris de l'altra banda dels Pirineus, als consocis de l'antiga societat patriòtica *barcinonense* que calia perseverar en la lluita per evidenciar les connivències d'algunes autoritats amb els contrarevolucionaris i als cafès empraria la xerrameca que fes falta per convèncer als agitadors. L'objectiu era mobilitzar el més granat del moviment liberal exaltat per provocar un conflicte que polaritzés la ciutat entre revolucionaris i contrarevolucionaris, per tant, com més desorbitades fossin les peticions dels revolucionaris, més adeptes a la contrarevolució naixerien.

L'anècdota de la fallida conspiració de J. Bessières esdevé categoria quan s'analitza en relació a les pràctiques polítiques del primer liberalisme i de la contrarevolució. Durant el Trienni, totes les mobilitzacions revolucionàries liberals foren aprofitades per agents de la contrarevolució o del liberalisme moderat per infiltrar-s'hi i sembrar-hi la divisió, afeblint-les i desacreditant-les. L'èxit d'aquells complots tenia una relació inversament proporcional a la fortalesa, dimensió i organització del moviment liberal exaltat. La representativitat de la pràctica política de la formació de juntes moderava les iniciatives més revolucionàries però esdevenia el millor antídoto per combatre aquelles confabulacions ordides contra el sistema polític liberal. La desactivació de les propostes més radicals afavoria consensuar punts en comú amb d'altres sectors del moviment liberal exaltat. La pràctica política *juntista* ofería més garanties per fer triomfar la mobilització del liberalisme exaltat, tot i que no s'assolissin totes les seves propostes. La nova llei de societats patriòtiques de novembre de 1822 permeté que les tertúlies patriòtiques esdevinguessin juntes permanents monopolitzades pel moviment liberal exaltat, que amb el pas del temps, quedaren expurgades de mica en mica d'elements moderats. Durant els anys del Trienni, el moviment liberal exaltat barceloní assajà diverses pràctiques polítiques per expressar-se: l'ocupació política del

carrer, la conspiració per assaltar el poder, la formació de juntes en moments de crisi política puntual i l'establiment de tertúlies patriòtiques.

L'anàlisi de les represàlies contra J. Bessières esdevé cabdal per entendre el calat polític de la jornada revolucionària del matí del 3 al 4 d'abril de 1821 ja que el processament i la condemna contra el conspirador francès, fou una venjança de les autoritats polítiques i militars contra el moviment liberal exaltat. La llei d'ordre públic de 26 d'abril de 1821 donà amplies facultats al Capità general i convertí l'encausament de J. Bessières en un assumpte de gran transcendència política. El 18 de juny de 1821, José Remón Zarco del Valle substituï el Cap polític, Juan Munárriz, que ocupava el càrrec interinament des del 21 de febrer anterior. L'arribada del nou Cap polític reforçà el poder de la diputació provincial de Catalunya que intercedí per commutar la pena capital de J. Bessières i apaivagà així els ànims de la capital catalana. La posició del Capità general quedà afeblida per ingerir-se excessivament en el procés de J. Bessières i convertir-la en una qüestió cabdal per la consolidació de la seva autoritat. El temperament més dialogant del Cap polític i la seva necessitat de guanyar-se el suport, tant de moderats com d'exaltats, posaren en evidència l'actitud despòtica del Capità general.

L'assumpte de J. Bessières revela quines foren les pràctiques polítiques dels contrarevolucionaris, i com les autoritats polítiques i militars no havien paït que no es processés als protagonistes de la primera jornada revolucionària, i també utilitzaren aquell conat de conspiració per intentar reprimir, amb una violència desproporcionada, a dos líders del moviment liberal exaltat. La legislació sobre ordre públic emanada de les Corts generà una certa confusió i el Cap polític interí cedí la supervisió del control de l'ordre públic al Capità general qui s'aproprià d'aquella funció política. El processament de J. Bessières era la demostració palpable que si l'ordre públic era en mans de militars, s'estroncava qualsevol mobilització revolucionària amb rapidesa i eficàcia. L'arribada del nou Cap polític reconduí la situació i recuperà les funcions d'ordre públic, utilitzant l'exèrcit per reprimir els desordres però desposseint al Capità general de qualsevol funció política en aquella qüestió.

3. 3. LA SEGONA JORNADA REVOLUCIONÀRIA: 5 DE SETEMBRE DE 1822

El 7 de juliol de 1822 els milicians i ciutadans de Madrid avortaren el cop d'estat tramat pels contrarevolucionaris i la família reial. L'historiador Emilio La Parra, en unes magnífiques pàgines¹⁰⁶, ha destriat les dues conspiracions que s'ordiren durant aquells mesos per atemptar contra el sistema constitucional, d'una banda la conxorxa dels moderats que confiaven en reformar del règim liberal –seguint la traça del model francès de 18 de brumari, per tal d'imposar un sistema més autoritari capaç d'eradicar els desordres públics–, i de l'altra, la trama ordida pels sectors contrarevolucionaris i pel rei –que aspirava a generalitzar un moviment insurreccional dels reialistes arreu del territori, que el facultaria a cridar el govern a palau, i emparant-se en el perill que corria la seva vida, li permetria derogar la Constitució, assumir tots els poders i restablir la seva inviolabilitat sagrada–. El govern francès –com ha descabdellat Emilio La Parra– volia evitar a qualsevol preu haver d'intervenir militarment a Espanya i maldarà per incentivar les solucions que impedissin el desplegament del seu exèrcit, per por a una revolta interior i a una reacció britànica. L'ambaixador francès a Madrid, el comte de La Garde, rebé ordres de París d'aglutinar els esforços de totes dues conspiracions i, cas de no ser factible, promoure-les totes dues. Ferran VII durant setmanes flirtejà amb la conspiració moderada però quan el moderat Martínez de la Rosa li presentà la proposta de reforma constitucional es negà acceptar-la, i abocà tots els seus esforços en la trama contrarevolucionària. La recerca de E. La Parra reflecteix la distància insalvable que hi havia entre moderats i contrarevolucionaris a començaments d'estiu de 1822. El govern de les Tulleries, quan s'assabentà de les dificultats de conciliar uns i altres, decidí finançar el cop d'estat de Ferran VII per assegurar-se la fi del règim liberal revolucionari que regia Espanya. El monarca espanyol, com demostra E. La Parra, finançà la sublevació de la guàrdia reial de juliol de 1822 amb diner francès. Tot i la col·laboració francesa, el cop d'estat de Ferran VII fracassà, palesant la debilitat dels contrarevolucionaris per enderrocar per si mateixos el règim constitucional.

Mentre el rei retenia el govern a palau, els milicians, els ciutadans i les autoritats polítiques i militars de Madrid prengueren la iniciativa i avortaren el cop d'estat. La resposta popular madrilenya col·ligada amb les autoritats de la nació i de la capital de la monarquia encara té moltes llacunes que impedeixen fer una interpretació acurada del

¹⁰⁶ LA PARRA, EMILIO (2007) pp. 89-103

paper de la diputació permanent de les Corts, de l'ajuntament de Madrid i del Cap polític, durant aquells esdeveniments.

La notícia del fracàs del cop d'estat corregué ràpidament i cinc dies després ja es coneixia a Barcelona. Al Principat els reialistes s'havien apoderat de la Seu d'Urgell, seguint el model d'acció directa i generalització del conflicte marcat pels contrarevolucionaris liderats pel monarca. La seva àrea d'influència s'estenia per una quarta part del territori català, bàsicament al voltant de les comarques frontereres i prepirinenques amb l'única excepció de l'Alt Empordà. Quan les autoritats liberals dels ajuntaments i les diputacions s'assabentaren de l'actitud del monarca –còmplice amb els colpistes i indigne del seu càrrec–, li adreçaren un munt de representacions recriminant-la. El cop d'estat i el comportament col·laboracionista del rei suscitaron la proliferació, entre les autoritats liberals, de propostes polítiques i militars per frenar l'assetjament de la contrarevolució.

A mitjans de juliol cadascú feia la guerra pel seu compte. L'ajuntament de Barcelona impulsava un pla per encapçalar i coordinar la defensa de Catalunya, i sol·licitava a les quatre diputacions catalanes que enviessin els seus representants juntament amb els Caps polítics a Barcelona per impulsar un pla conjuntament. El consistori de la capital catalana també volia reorganitzar i concentrar la milícia nacional, oferint una remuneració econòmica als milicians, integrant-los a l'exèrcit¹⁰⁷. Amb aquella proposta, l'ajuntament barceloní volia treure's de sobre l'ombra allargada de la milícia barcelonina –la més radical i nombrosa del Principat–, que havia desafiat constantment al consistori, a la vegada que demostrava vehementment la seva fermesa contra els reialistes. El projecte topà amb la negativa de la diputació barcelonina que tenia la seva pròpia proposta: la creació d'un cos de miquelets que l'haurien de finançar els diversos ajuntaments de la província i essencialment el de Barcelona¹⁰⁸. L'ajuntament barceloní pagà amb la mateixa moneda a la diputació: la seva negativa la fonamentà en la manca de recursos per poder finançar el nou cos. Les principals autoritats liberals discrepaven i destruïen la unitat necessària per l'adopció de mesures extraordinàries. La resposta pacificadora la donà l'arbitratge polític de les Corts.

El govern decidí el 23 de juliol de 1822 declarar l'estat de guerra al setè districte militar –Catalunya–, i enviar-hi un exèrcit expedicionari per combatre els reialistes, comandat pel general Francisco Espoz y Mina. La legislació liberal a partir del decret de

¹⁰⁷ DUEÑAS GARCIA, FRANCISCO (1997) pp. 408-414

¹⁰⁸ Ídem

6 de gener de 1813 dotava d'àmplies facultats al cap militar d'una zona que estava en estat de guerra. Els liberals exaltats celebraren la decisió del govern i la glossaren com una mesura extraordinària per tal de salvar la pàtria. La incorporació en el discurs liberal revolucionari de la figura del dictador, com una mesura més de la doctrina política de la *salus populi* per sortir legalment d'un moment excepcional de crisi política, l'he analitzat en altra banda¹⁰⁹. La por enfront l'amenaça contrarevolucionària omplí els diaris més revolucionaris de lloances cap a la legislació de l'Època Clàssica que introduïa la figura del dictador, nomenat pel senat o pel poble, en un moment de perill per a la república:

“las Constituciones que para salvar a las naciones de peligros inminentes no recurren a instituciones análogas a las de un Dictador romano, han de perecer infaliblemente. En algunos de nuestros números anteriores hablando sobre estas materias, no hallábamos otro remedio que a Salus Populi; pero era porque no teníamos presente el decreto de las cortes de 6 de enero de 1813¹¹⁰.”

Al *Indicador Catalán* –el diari més revolucionari publicat a la ciutat durant aquells dies– festejaren la declaració d'estat de guerra i la designació de F. Espoz y Mina, perquè posava fi a la discussió dels revolucionaris que fins llavors semblava irresoluble: si el perill que amenaçava la pàtria legitimava la vulneració de la Constitució. La legislació liberal els donava una solució que no figurava en l'articulat del codi. El comandant general de l'exèrcit, en un districte en estat de guerra, podia conculcar els drets dels ciutadans quan se'ls considerava enemics en una situació de guerra i atemptaven contra la supervivència de la nació. Si els reialistes perdien la seva condició de ciutadans quedava legitimat l'ús de la violència brutal i repressora contra ells:

“La privación de las ventajas que ellas proporcionan, sólo alcanzan a los que directa o indirectamente, sean de la clase y condición que fueren, protegen o auxilian a los facciosos; pues estos quedan por el mismo hecho privados de los derechos de ciudadanos, considerados como enemigos del estado, en guerra abierta con él, y sujetos en un todo al Magistrado encargado de hacer desaparecer a cuantos perjuros mantienen la patria en su seno... La cuchilla de la ley, casi virgen hasta ahora, se paseará sangrienta por sus relucientes cervices y la justificación del Dios exterminador, que profanan invocando, se cansará ya de sufrir sus crímenes que han privado a estas horas de vida a tantos españoles¹¹¹.”

¹⁰⁹ ROCA VERNET, JORDI (2007): “L'impacte dels projectes radicals del Trienni Liberal en l'exegesi exaltada de la Constitució de 1812” *Recerques*, núm. 52-53, pp. 147-171

¹¹⁰ *El Indicador Catalán*, núm. 186, 3 d'agost de 1822, p. 828

¹¹¹ Ídem

La declaració de l'estat de guerra convertia a F. Espoz y Mina en l'autoritat política i militar suprema al Principat, i la tasca de combatre els contrarevolucionaris esdevenia prioritària. La diputació desestimà aparentment la creació d'un cos de miquelets i impulsà la subscripció d'un emprèstit entre els ciutadans de la capital catalana amb recursos, perquè sufraguessin la despesa de la guerra. L'ajuntament de Barcelona defugí implicar-se en la reclamació de les contribucions de guerra i la responsabilitat recaigué sobre els diputats provincials. Tot i que la quantia de l'emprèstit no era excessiva, tres cents mil duros, la seva obligatorietat el convertí en una qüestió controvertida i ben aviat els ciutadans el titllaren de préstec forçós. Aquell malestar i la sensació que ningú el pagaria quedaven reflectits a la carta que Antonio Canals enviava al seu senyor, el baró de Castellet:

“ya habrá visto en los diarios el préstamo forzoso de 300.000 duros, que discurro serán muy pocos los que los pagarán. Respeto la mayor parte por hallarse imposibilitados para ello, como en D. M. Valls que le han señalado 1.000 duros, que hace más de un año que vive de prestado, y así a proposición la mayor parte de los propietarios de ésta que siguen tengo entendido ya discurren otro medio, porque ya conceptúan que no cobrarán una tercera parte¹¹².”

Els liberals exaltats tampoc donaven suport de manera entusiasta a aquella mesura. Des del setmanari comuner la *Voz del Pueblo*, el redactor expressava les seves reticències davant el procediment escollit per recaptar aquell impost, mitjançant la designació d'una comissió formada per ciutadans adinerats i compromesos políticament amb el moderantisme. Tot i lloar la idoneïtat d'aquella mesura davant la incapacitat del govern de proveir de recursos el Principat, els redactors del periòdic comuner no es mossegaven la llengua quan posaven en entredit la capacitat dels comissionats per dur a terme aquella empresa:

“Nosotros aprobamos el préstamo de que se trata o el donativo que se hubiese pensado hacer por la necesidad urgentísima que hay de reunir caudales en las circunstancias actuales, mayormente no habiendo el ministerio cuidado de remitirlos desde que estalló la facción liberticida: y desaprobamos altamente el modo con que se ha hecho, y que haya habido personas que hayan admitido una comisión de quien no se la podía conferir para obligar a otros, como a nosotros, sin haberles autorizado para ello, y sin saber si la cantidad que se nos ha señalado la podíamos prestar sin incomodarnos¹¹³.”

¹¹² APBC. Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 17 d'agost de 1822 carta d'Antoni Canals al Baró de Castellet

¹¹³ *Voz del Pueblo*, núm. 22, 13 d'agost de 1822, p. 4

Si bé els mateixos redactors reconeixien la incapacitat legal dels òrgans polítics del Principat per imposar una contribució com aquella, apel·laven a la sobirania dels ciutadans de Barcelona per impulsar aquella mesura excepcional que garantís la conservació o salvació de la pàtria. I també exigien que se'ls aclarís qui havia escollit els membres d'aquella comissió, encarregada de recaptar el préstec forçós:

“En ningún artículo se autoriza al Ayuntamiento, Jefe Político o Diputación Provincial para nombrar comisionados a fin de hacer proyectos de préstamos y sus repartos: luego siendo necesario este préstamo, como lo es, era una atribución de los ciudadanos de Barcelona, era objeto de una convocatoria de sus vecinos acordarlo y convenirlo: sobre todo era indispensable que la comisión nombrada para la formación del proyecto y reparto de cuotas a los ciudadanos, y la comisión administrativa mereciesen la aprobación de los prestamistas reunidos en convocatoria, y no como ahora que no se sabe quien los ha nombrado. Nosotros por ejemplo, tendremos la mayor confianza y deferiremos con gusto a cuanto hagan don Antonio Gironella, don Esteban Badia, don Magín Corominas, y no nos satisfará el que lo hayan manejado ó que sea con la intervención de don Ramón Llano y Chavarri, don Gaspar Remisa, etc; y a otros a la inversa les acomodarán éstos y no tendrán igual confianza en Gironella y demás nombrados¹¹⁴.”

La historiografia sobre el Trienni ha obviat aquella comissió i és encara un misteri saber com s'escolliren els comissionats. La comissió reunia alguns dels grans representants del poder econòmic de la ciutat que havien demostrat el seu compromís amb la causa liberal. Els redactors del setmanari exaltat esmentaren cinc dels membres, dels quals tres els mereixen la seva confiança, mentre els altres dos, no. Els tres eren: A. Gironella, diputat provincial; M. Corominas, ric comerciant; i E. Badia un autèntic desconegut en la vida política barcelonina. Per contra, el setmanari no creia en la diligència i la bona fe de R. Llano y Chavarri i Gaspar Remisa, tots dos eren destacats comerciants barcelonins i feien política des de la milícia –el primer era comandant del tercer batalló i el segon era capità del quart batalló–, i des dels centres de poder moderat: el gabinet de lectura del palau de la virreina i la junta de comerç respectivament. Des dels primers dies de l'estiu de 1822, Remisa, Corominas i Gironella havien estat escollits per la diputació per formar part de la societat econòmica d'amics del país. L'emprestit s'havia gestat a la diputació, impulsat pels seus diputats a títol individual per no vulnerar la legalitat constitucional, i havia requerit la col·laboració de fabricants i comerciants involucrats en la instauració del règim liberal, creient així que els seria més fàcil recaptar-lo. La jugada els havia sortit malament,

¹¹⁴ Ídem, p. 3

alguns d'aquells comissionats no veien amb bons ulls l'obligatorietat de l'emprèstit i ho expressaven públicament, mentre l'ajuntament passava de puntetes sobre aquell assumpte.

Era agost i feia una calor sufocant, a Madrid s'havia nomenat un nou govern encapçalat pel conspirador i revolucionari Evaristo San Miguel –un dels protagonistes del pronunciament de 1820–, mentrestant el coronel Costa encara estava engarjolat a la ciutatella. Els liberals més arrauxats estaven encesos i esmolaven les seves plomes per retreure públicament les accions als socis de la *sociedad constitucional del anillo*. La percepció dels liberals exaltats era que les tornes havien canviat amb els esdeveniments de Madrid i la sort donava l'esquena als *anilleros*, tant els d'aquí, com els d'allà. El ciutadà exaltat Braio els recriminava les seves accions i esmentava el tracte que se li estava conferint al captiu coronel Costa:

“esa detestable sociedad, en fin del ANILLO, no contenta con haber llenado de sangre y desolación su patria, con haberse puesto a la cabeza de la facción liberticida de Madrid, y con haber protegido la insurrección Cataluña; no contenta repito, con haber perseguido a todo patriota, y devorado una nación, cuya mayor prueba de tolerancia es haberla consentido tanto tiempo en su seno, siendo ella y cada uno de los individuo que la componen una vergüenza del género humano. (...) Viles ¿no os habíais saciado todavía con haber logrado que el general Porras abandonase un punto importante que ocupaba en las más delicadas circunstancias, cuando cundía el fuego de la insurrección, alimentada por vosotros mismos en esta desventurada provincia, y que entrasen Barcelona, sin más objeto que el de prender a un preso, y castigar al tan apreciable como liberal Costa, a quien os propusisteis atormentar en una espantosa prisión, a fin de que espirase en una lenta y dolorosa agonía, el delito de no haber querido ceder a los despotillas que le perseguían?”¹¹⁵

La incertesa ho envaïa tot, i les autoritats barcelonines trigaren un mes i mig a fer una demostració pública del seu reconeixement vers els milicians i ciutadans madrilenys que havien mort defensant el règim constitucional. El 29 d'agost de 1822 les autoritats feren un missa en honor dels liberals caiguts el 7 de juliol a Madrid, i després passaren revista als batallons de la milícia nacional voluntària i de la guarnició formats, davant la muralla de mar¹¹⁶. L'endemà, la indignació omplia els carrers i quarters de Barcelona quan llegien la paperassa difosa pels reialistes als ciutadans del Principat, l'assossegament després d'aquella commemoració cívica, havia durat ben poc. Les autoritats municipals tenien a les seves mans les proclames elaborades per la regència d'Urgell. Dues setmanes abans, el 14 d'agost de 1822, s'havia constituït la *Junta de*

¹¹⁵ *El Indicador Catalán*, núm. 208, 25 d'agost de 1822, pp. 921-2

¹¹⁶ Dietari de Mateu Crespi, 29 d'agost de 1822, p. 71

Regencia Suprema de España durante la cautividad de Fernando VII, que era l'òrgan polític director de les partides reialistes a Catalunya i esdevindrà, segons R. Arnabat, la clau de volta de la justificació de la intervenció francesa al considerarà que el monarca era captiu dels liberals exaltats¹¹⁷.

Els militars del regiment de cavalleria foren els primers en manifestar el seu enuig i el 31 d'agost, des del *Diario de Barcelona*, impel·liren al monarca que dissipés els dubtes sobre la seva adhesió al sistema constitucional i desmentís el seu captiveri, com diu R. Arnabat, “que es manifestés públicament davant la invocació del seu nom per part de la regència¹¹⁸.” L'ajuntament barceloní volgué fer palès la seva bel·ligerància contra els reialistes, executant-los simbòlicament i pública, en una funció cívica que es dugué a terme el 5 de setembre de 1822. Els integrants del consistori municipal s'havien d'asseure davant de les columnes de la llotja, sota el dosser, uns esglaons més avall, seurién els convidats, i al mig de la plaça de la Constitució, en un entarimat especialment alçat per l'ocasió, es representaria l'execució de les proclames reialistes. A l'hora establerta, feien entrada a la plaça pel costat de la muralla de mar, el regiment de Sòria, els sis batallons de la milícia nacional voluntària i la resta de cossos de la milícia: algunes companyies del cos l'artilleria, un esquadró de la cavalleria i un destacament del batalló gimnàstic militar; tots ells formaren davant la làpida constitucional. Quan els milicians entraren a la plaça ja era plena vessar de ciutadans i militars, i a continuació, un cop asseguts els membres del consistori, començà el ritual de la incineració. Les autoritats municipals llegiren la sentència i les comissions de l'exèrcit i dels diversos cossos de la milícia la ratificaren, tot plegat, era una escenificació de l'exercici de sobirania i justícia popular, realitzat pels ciutadans de Barcelona. El botxí recollí les proclames de mans dels alcaldes, pujà a l'entarimat, les ensenyà al públic congregat allí, i les llençà al foc:

“Llegado que fue el Excmo. Ayuntamiento y acompañamiento, y habiendo respectivamente ocupado sus asientos, empezó la ceremonia con un redoble para llamar la atención y silencio de los espectadores, se leyó el acta de la sesión en la que se resolvió la quema, y llamadas comisiones de los cuerpos de milicias y del ejército se comunicó por un comisionado del cuerpo municipal lo que se iba a practicar; retiradas éstas se pusieron los papeles sobre una mesa que había al intento desde la que los tomó el verdugo y subiendo al tablado, y enseñándolos a todo el público, los entregó a las llamas¹¹⁹.”

¹¹⁷ ARNABAT MATA, RAMON (2006) p. 257

¹¹⁸ ARNABAT MATA, RAMON (2001) p. 284 nota 75

¹¹⁹ *Diario Constitucional Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 250, 7 de setembre 1822, p. 1 Veure tot el text en els annexos

Acte seguit es distribuïen entre la multitud els fulls volants preparats per l'ajuntament que havien d'embriagar els ànims dels seus conciutadans. Els crits de la multitud contra els reialistes esmoreïren la música que havia acompanyat la celebració. De sobte, succeí l'imprevist, un grup de ciutadans exaltats acompanyats d'alguns oficials de la guarnició que no havien participat en la parada, convertiren aquella festa cívica en una junta revolucionària. Els oficials i els ciutadans enfilaren cap a les autoritats, exigint-les-hi que demanessin el parer als diversos batallons de la milícia i dels cossos de l'exèrcit que allí s'aplegaven, a través de les comissions formades. Les opinions dels comissionats, dels oficials i dels ciutadans eren unànimes, calia arrestar a tots aquells que s'havien manifestat contraris o expressaven poca lleialtat amb el sistema constitucional. Les autoritats municipals i el Cap polític, Vicente Sancho, es negaren a escoltar aquelles veus però l'exaltació augmentava i davant el perill d'un aldarull, el marquès de Castellidosrius, Capità general, i José Castellar, el Governador de la plaça, que eren entre els convidats, decidiren dir-hi la seva. Tots dos conscients, de la pèrdua de facto d'autoritat dels representants polítics, adoptaren una actitud prudent i col·laboradora amb els liberals exaltats, i es procedí a fer la llista dels ciutadans que s'haurien d'arrestar. La resta de convidats assistien estupefactes a la formació dels piquets de milicians i militars que anaven a detenir les persones incloses a la llista. Durant aquella llarguíssima nit ningú va moure's de la plaça, amb l'única excepció dels piquets i del primer batalló de la milícia, que es traslladà als quarters de Santa Madrona per vigilar i assegurar l'ordre al voltant de la rambla.

Els soldats que eren a la plaça estaven exaltadíssims i mostraren la seva empena i ferotgia cantant tota la nit. El regiment de Saragossa que custodiava la ciutadella rebé amb crits d'eufòria els piquets que hi entraven per detenir alguns dels militars de la llista. El *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* escrigué que, per preservar la vida dels arrestats, les autoritats havien acordat embarcar-los cap a Maó:

“Y continuaban los arrestos, y empezó a notarse en una gran parte del público que no era de muy buen pronóstico para la seguridad de los arrestados: previsto esto por los patriotas que estaban presentes, insinuaron sus recelos a la autoridad sobre el peligro que corrían las vidas de aquellos detenidos, y para evitarlo se acudió a la idea de embarcarlos: negose la autoridad a ello, pero convencida en fin que no había otro remedio para poner seguras de todo insulto aquellas personas, empezó a dar disposiciones para que esto se verificase¹²⁰.”

¹²⁰ *Diario Constitucional Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 250, 7 de setembre 1822, p. 2 Veure tot el text en els annexos

Aquesta versió no és del tot ajustada, a la tarda següent, la del 6 de setembre de 1822 es reuniren a la sala del consell de cent uns quants dels membres de l'ajuntament, alguns ciutadans, el Cap polític i el Governador de la plaça, i discutiren l'adopció de mesures per evitar que els arrestats emprenguessin el viatge cap a les Balears. El Cap polític fou concloent quan contestà:

“que era inútil toda medida porque tampoco sería obedecida pues si hubiese esperanza de que lo fuera se podrían colocar en la Ciudadela. Hechas varias reflexiones por algunos se creyó ventajoso a los mismos embarcados permanecer abordo en la actual efervescencia para librarse de un atropellamiento¹²¹.”

La ciutat era en mans dels exaltats i aquella vegada, a diferència de la matinada del 3 d'abril de 1821, la junta revolucionària s'havia escenificat públicament i la presència massiva de milicians, militars i ciutadans impedia a les autoritats que poguessin podrir les decisions preses, esperant un tomb de la correlació de forces. Les autoritats polítiques no gaudien del poder militar, per ni tan sols obstaculitzar les decisions del moviment liberal exaltat.

Aquella matinada els revolucionaris arrestaren seixanta vuit persones i, al cap d'unes quantes hores després, n'alliberaren a deu¹²². Entre els detinguts hi havia trenta dos eclesiàstics: els priors dels convents de Barcelona, quatre canonges de la catedral entre els quals hi eren P. J. Avellà i J. Lloser, proscrips l'abril de 1821, i cinc capellans. També hi constaven divuit militars que eren fonamentalment tots els comandaments de la ciutadella: J. Rich, governador; V. Mena, sergent major; A. Puig y Luca, tinent del rei; M. Granados, comandant del presidi i C. Coban, capità de les claus. La resta de militars capturats eren els mariscals de camp: B. Tornas, J. Caamaño i J. A. Sans; els responsables del regiment d'artilleria J. Ortega, P. Miranda i J. Taberna; el comandant del regiment d'Aragó P. N. Bruguera; el tinent general J. Mª Santocildes que dirigí la repressió contra la milícia durant els fets de febrer; i la resta eren graus menors de l'escalafó militar. Entre els arrestats també hi havia tres magistrats de l'audiència: V. Oñate, M. Castillo i J. M. Marques Aguilar que havia encausat al coronel Costa; un empleat de correus, un altre de l'ajuntament, i dos membres de la secretaria del Cap polític. Dels altres onze ciutadans detinguts, destacaven els comandants del tercer i cinquè batallons de la milícia barcelonina: R. Llano y Chavarri i M. Masanet. El del tercer –R. Llano y Chavarri– era també un dels comissionats encarregats de recaptar la

¹²¹ Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB) Acords de l'ajuntament, 6 de setembre de 1822.

¹²² Veure els annexos B.44. Llistes dels proscrips la matinada del 5 al 6 de setembre de 1822

contribució extraordinària de guerra i un dels qui més s'hi oposà. El del cinquè era un vell adversari dels milicians exaltats que havia accedit a la comandància del batalló després de l'afer Costa de febrer de 1822. Dels deu arrestats que posteriorment foren alliberats, sis eren eclesiàstics: quatre capellans, un canonge de la catedral i un beneficiat. Els altres quatre alliberats eren els militars J. A. Sans i el seu fill, i els ciutadans N. Sans i Rius i Mariano Gassols.

La majoria de ciutadans proscrits no eclesiàstics –sobretot els militars de la ciutadella i els mariscals camp–, se'ls atribuï lligams amb el gabinet de lectura del palau de la virreina del Perú, seu de la *sociedad constitucional del anillo*. Tots els jutges de primera instància foren proscrits excepte Nicolás Malatesta que havia recusat participar en l'encausament del coronel Costa¹²³ i s'havia manifestat proper al moviment liberal barceloní. Entre els proscrits també hi figuraven els que s'havien distingit en la detenció i processament del coronel Costa i els seus companys, i els que havien reprimat els milicians el febrer de 1822. Entre els eclesiàstics deportats hi havia els que foren proscrits durant els fets d'abril de 1821 i tornaren a la ciutat després, i els priors i els guardians de les ordes religioses que amb la recentment aprovada legislació liberal havien de secularitzar-se i no havien fet. La reducció d'aquelles ordes i la secularització obligada dels regulars abocà a molts d'aquells a combatre amb els reialistes, fent créixer els temors dels liberals exaltats sobre les conspiracions tramades als convents. Les proscripcions d'eclesiàstics continuaren, i el 5 de novembre de 1822 es tornaren a repetir, tot plegat, les convertí en la pràctica anticlerical més desconeguda i transcendent d'aquells anys, juntament amb la desamortització. La proscripció i posterior deportació a Màlaga de 75 eclesiàstics de les d'ordes regulars el novembre de 1822¹²⁴; no l'envoltà la litúrgia política dels esdeveniments de setembre, sense que s'escenifiqués la sobirania popular ni el miratge de la conformitat de les autoritats mitjançant una junta

¹²³ *Voz del Pueblo*, núm. 27, 30 d'agost de 1822, p. 14 “*Semblanzas. Nicolás Malatesta y Major. (...) Se le encarga un poquito más de actividad en las causas de los facciosos, porque si las hubiese despachado hubiera podido ser acompañado de José Mariano Marquez de Aguilar en la causa contra el Coronel Costa, que ha recusado a su señoría honoraria; pero a pesar de ello tendrá que serlo Malatesta, si los abogados no se engañan porque diz que hay una ley que dispone, que si se recusa un juez de partido deban ser sus acompañados, no uno sino todos sus compañeros.*”

¹²⁴ Dietari de Mateu Crespi, 5 de novembre de 1822. “*Serían las dos de la madrugada que se presentó un partida de tropa con el Sr. Jefe del crédito público D. Jaime Domínguez en el convento de P. P. Franciscanos y se les intimó que por orden superior quedaba el convento suprimido y todos los religiosos debían ser embarcados inmediatamente y quedaba todo a cargo del crédito público. Serían las cinco de la madrugada que ya dieron el convento desocupado estando embarcados 75 religiosos que se marcharon a las seis de la mañana para Málaga.*” p. 88.

revolucionària com s'havia produït la tarda, vespre i nit del 5 de setembre, i la matinada i matí de l'endemà.

A les sis del matí del 6 de setembre, es retiraren de la plaça de la Constitució totes les autoritats donant les ordres pertinents per embarcar els primers arrestats, i dues hores després, els milicians abandonaven la plaça portant als proscrius al moll. A la tarda, durant la sessió del consistori municipal amb presència de V. Sancho, Cap polític, i de J. Castellar, Governador de la plaça, quedà patent que l'objectiu fonamental de les autoritats era recuperar el control de la ciutat i per fer-ho, el Cap polític creia necessari dirigir-se públicament als ciutadans:

“considerarse enteramente inútil no siendo obedecido y no pudiendo tomar providencia alguna ni resistir a 3 o 4 mil hombres armados que todos pedían lo mismo; que ignoraban la situación en que se ignoraban la situación en que se estaba ni hasta que punto podían llegar los excesos (...) y concluyó que para cortar la anarquía que empezaba a erguir su horrible cabeza era oportuno hablar al público breve y enérgicamente infundiendo confianza y respeto a las autoridades constituidas¹²⁵.”

Mentrestant la jornada revolucionària prosseguia el seu curs a la plaça de la Constitució, tornaven a reunir-s'hi ciutadans i milicians, i l'amenaça de noves proscripcions persistia. El consistori municipal decidí enviar-hi una delegació formada pel regidor, el marquès de Llió, i, el síndic Ramón Banquells, per conèixer de primera mà el que debatien els milicians, militars i ciutadans que fins ben entrada la nit es congregaven en aquell escenari, on es desenrotllaven els rituals polítics de conciliació entre el poder establert i els sectors revolucionaris:

“Poco antes de anochecer vino un oficial de la secretaria de la plaza de la Constitución y dijo que había aun reunidas allí de unos 500 a 700 milicianos que estaban con las armas empabellonadas y que la fermentación cundía entre la gente de gorro cuyo número aumentaba, pareciendo que estaba al frente de todo el Capitán de artillería Paniagua¹²⁶.”

Aquella vesprada, al saló de cent el regidor, J. Argelich prengué la paraula per fer un parell de propostes, per temperar els ànims, que eren reveladores de quines suposaven que podien ser les motivacions dels revolucionaris. El regidor pregonava davant del consistori la necessitat de fer-se càrrec de l'emprèstit i d'obligar als morosos a pagar, mitjançant les juntes de reemplaçament que serien les encarregades de recaptar la contribució:

¹²⁵ AHCB. Acords de l'ajuntament, 6 de setembre de 1822. Intervenció del Cap polític.

¹²⁶ AHCB. Acords de l'ajuntament, 6 de setembre de 1822.

“manifestar al público que el Ayuntamiento hasta ahora no ha tenido el empréstito a su cargo, pero que la toma en fuerza de las actuales circunstancias y hará pagar a los morosos. Segunda, que se nombren en los barrios unas juntas a manera de las de reemplazo para repartir entre los pudientes del mismo la manutención del cupo de hombres que le corresponda”¹²⁷.”

El Cap polític, veladament i després que foren aprovades les propostes, s’oposà a donar-hi el seu suport argüint que no era el millor moment per discutir-les¹²⁸. La manca d’implicació de l’ajuntament en la recaptació de la contribució de guerra es traslluïa com una de les claus de l’enuig dels exaltats, aplegats a la plaça de la Constitució. El consistori, durant els dies immediatament posteriors, mostrà ostentament el seu compromís en la lluita contra els reialistes i, en la sessió del 9 de setembre, acordà la creació d’un cos de milicians destinat a combatre els facciosos, que el conformarien els milicians refugiats a Barcelona procedents dels pobles ocupats pels contrarevolucionaris i els voluntaris de la capital catalana que s’hi volguessin afegir. Als milicians destinats al combat, se’ls retribuïria econòmicament amb els recursos de l’ajuntament. Els regidors calculaven poder armar inicialment uns vuit-cents homes i al cap d’un temps arribarien fins els mil cinc-cents¹²⁹. L’endemà el consistori debaté la manera de finançar aquella despesa i arranjà demanar a la diputació que l’autoritzés a condonar la contribució de guerra que aquesta li requeria. L’ajuntament també establí que les juntes de reemplaçament fossin les encarregades de recaptar les contribucions que sufragarien els costos dels milicians¹³⁰.

Al cap d’una setmana –el 16 de setembre– la diputació barcelonina presentava un projecte polític i militar, extraordinàriament ambiciós per combatre els facciosos, que contemplava una lleva general i la formació de comissions de vigilància locals, impulsades per l’autoritat militar de la contrada i amb estrets lligams de submissió cap a la diputació. Aquelles comissions havien de garantir el control sobre el capellà i l’ajuntament per evitar que el primer difongués un discurs anticonstitucional i el segon s’inhibís en la lluita contra els facciosos:

“Art. 24 Los comandantes de armas velarán sobre la conducta política de lo párrocos y ayuntamientos de los pueblos respectivos distritos, quedando

¹²⁷ AHCB. Acords de l’ajuntament, 6 de setembre de 1822. Intervenció del regidor J. Argelich

¹²⁸ AHCB. Acords de l’ajuntament, 6 de setembre de 1822. “Se aprobó la idea y habiendo expresado el Jefe Político que primero convenía que el Ayuntamiento se ponga dignamente en su lugar se determinó que otro día se discutirán las dos proposiciones.”

¹²⁹ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) Vol. II, Anexos, pp. 377-8 “Levantamiento de una fuerza armada para perseguir a los facciosos. Ayuntamiento de Barcelona Actas del 9 de septiembre de 1822”

¹³⁰ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) Vol. II, Anexos, pp. 378-80 “Financiación de esta fuerza (para perseguir a los facciosos). Ayuntamiento de Barcelona Actas del 9 de septiembre de 1822”

facultados para imponerles multas, si fuere necesario, a fin de estrecharles al cumplimiento de sus deberes, sin perjuicio de formárseles la correspondiente sumaria según la gravedad de la falta, dando conocimiento de todo a la Diputación, para desempeñar exacta y escrupulosamente esta atribución, podrán dichos comandantes nombrar comisiones de vigilancia en los pueblos que creyesen convenientes¹³¹.”

El pla de la diputació comportava una militarització de la província i la submissió de les autoritats locals a les militars dependents de la diputació:

“Art. 9 En cualquier pueblo, en que haya un competente número de vecinos decididos a la defensa de él, se procederá con todo rigor por los respectivos comandantes de armas contra cualquiera que la impida o no coopere con ella y con particularidad contra las autoridades que la miren con indiferencia y no se presten desde luego a contribuir eficazmente a tan laudable resolución¹³².”

Els diputats provincials instigaven a la resta de diputacions catalanes a desenrotllar aquell projecte per fer front als enemics del sistema. Amb aquell pla la diputació pretenia imposar la seva supremacia política, desfent-se de qualsevol alternativa política plantejada des del poder municipal, i ho feia impulsant i liderant la lluita militar contra els reialistes. La proposta de màxims de la diputació topà amb el rebuig de les autoritats municipals barcelonines; amb el pla de defensa del coronel Costa que volia convertir a la milícia en un exèrcit revolucionari; i amb el desconeixement del comandant de l'exèrcit destacat a Catalunya, F. Espoz y Mina. La diputació comptava amb l'oposició del municipi, el recel del moviment liberal exaltat i el desconcert de l'exèrcit, massa entrebancs perquè s'aprovés el seu pla. Els darrers deu dies d'aquell setembre, totes les parts, amb l'excepció del comandant de l'exèrcit destacat a Catalunya, negociaren l'establiment d'un pla de mesures per combatre els rebels reialistes. La primera setmana d'octubre, la diputació barcelonina i l'ajuntament pactaren l'establiment d'una columna expedicionària sota el comandament del coronel Costa. La diputació també acceptava la proposta de l'ajuntament de finançar un cos militar de vuit-cents homes però fixava com a condició que no fossin milicians. Els batallons de milicians de la columna expedicionària, els havia d'organitzar i finançar la diputació, a partir dels voluntaris barcelonins, els milicians refugiats a Barcelona i milicians d'altres localitats¹³³. La diputació, amb la formació de la columna

¹³¹ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) Vol. II, Annexos, pp. 369-76 “Plan de la diputación provincial de Barcelona para combatir la insurrección de los facciosos”

¹³² Ídem

¹³³ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) Vol. II, Annexos, pp. 381-2 “Organización de una columna expedicionaria al mando del coronel Costa”

expedicionària s'erigia com el principal avalador de la lluita contra els facciosos. El comandament de la columna l'entregaren al coronal Costa amb la intenció d'implicar-lo en la lluita militar i treure'l de Barcelona, desactivant el seu potencial polític. La diputació també imposava la seva preeminència sobre l'ajuntament fent que gairebé la meitat del finançament del cos recaigués sobre les seves espatlles. A mitjans d'octubre, el consistori municipal constituïa les juntes que havien de fer-se càrrec de la recaptació de les contribucions que sufragarien la despesa militar.

Quan es reuní la junta per finançar la despesa militar –el 13 d'octubre–, quedà palès el malestar dels ciutadans que la integraven, quan manifestaren els seus dubtes sobre la seva legitimitat i es queixaren sobre l'adopció de mesures extraordinàries, alienes a l'articulat de la Constitució i que consideraven una mera imposició de la diputació:

“Salvador Ros, comisionado del barrio 3 del cuartel 3, tomó la palabra exponiendo; que habiendo sus convecinos depositado en él toda su confianza, haría muy mal uso de ella si diese el voto en un asunto que a su modo de entender infringía directamente la Constitución de la monarquía... Recordó que la facultad de imponer contribuciones sólo residía en las Cortes, y que ahora Barcelona se sujetara a la estrena dinaria de guerra acomodada por la Diputación Provincial reconocería en esta autoridad más atribuciones que están bien fuera de círculo de las que la ley le concede¹³⁴.”

El president de la junta, el regidor Agustín Ortells, els recordà el perill que amenaçava la pàtria i com aquella situació d'excepcionalitat política, empenyia a l'ajuntament a subvertir la llei per salvar el sistema polític:

“la patria dijo, está en peligro, su salvación está recomendada por la ley, y los hombres virtuosos y amigos del bien no deben negarle ningún auxilio. Tales son a veces las ocurrencias, que las autoridades se ven, precisadas, sino a traspasar los límites de la ley, a lo menor a suspender sus efectos; el Ayuntamiento tampoco podía levantar cuerpos militares, también es ésta una atribución que sólo corresponde a las Cortes, más sin embargo las necesidades le han obligado a ello¹³⁵.”

La junta a la que li assignaren el repartiment de la contribució de guerra la formaven quinze comissionats¹³⁶, i el seu president era el regidor A. Ortells. Cada quarter de la ciutat era representat per tres comissionats. Tots quinze eren desconeguts en la vida política barcelonina i alguns, pocs, havien ocupat amb anterioritat algun

¹³⁴ AHCB. Acords de l'ajuntament, 13 d'octubre de 1822.

¹³⁵ AHCB. Acords de l'ajuntament, 13 d'octubre de 1822.

¹³⁶ Veure els annexos B.12. Comissionats dels Barris pel repartiment de la contribució extraordinària de guerra.

càrrec dependent del poder municipal. Quatre d'ells havien estat comissaris de barri: José Ribas, Juan Cruells, Jaime Bosch i Andrés Naranja; tres havien estat electors parroquials en el darrer desembre per escollir el consistori: Jaime Bosch, Andrés Naranja i Mariano Nadal; i un d'ells, Vicente Alañó havia fet de jutge de censura l'any anterior mentre un altre, Magín Sandiumenge, era membre de la junta beneficència constituïda l'agost de 1822. Els altres vuit eren desconeguts en la política barcelonina i cap d'ells era membre de la milícia. Els membres d'aquella junta no havien destacat en la lluita política i se'ls encarregava una tasca feixuga i desagradada que era la de fer el repartiment d'una contribució de guerra entre els ciutadans benestants de la ciutat –entre els quals s'hi comptaven–, que era percebuda com una forma d'extorsió política. Els integrants de la junta demoraren el repartiment de la contribució entre els ciutadans dels barris i a l'ajuntament no li quedà més remei que informar a la diputació d'aquelles limitacions i, en paraules de l'historiador Jaume Carrera i Pujal, “la conducta de Barcelona causaría mal efecto en los pueblos, que pagaban a pesar de sus continuos servicios y sacrificios; y que no concurriendo en la ciudad tan tristes circunstancias, debía pagarse dicha contribución¹³⁷.”

Si durant l'agost les autoritats liberals havien mostrat les seves discrepàncies deixant isolada la diputació barcelonina amb la seva exigència de l'emprestit, a començaments de setembre la irrupció del moviment liberal exaltat invertí l'ordre establert i li donà a la diputació la preeminència política a la ciutat, en detriment de l'ajuntament, el Cap polític i els capitosts militars. La diputació fou l'únic òrgan de poder que aconseguí reforçar la seva autoritat després dels esdeveniments de setembre. Durant les seves sessions de finals d'estiu, s'hi negocià i aprovà l'alliberament del coronel Costa, la reobertura de la tertúlia patriòtica¹³⁸ i l'adopció d'un pla polític i militar per combatre els facciosos, que acabà concretant-se amb la formació d'una columna militar, finançada en part pel consistori barceloní i dirigida per Costa¹³⁹. La diputació havia sortit victoriosa del duel amb l'ajuntament, aconseguint més recursos dels establerts en l'emprestit de l'agost anterior. La seva autoritat no tornaria a ser discutida fins la renovació de l'ajuntament els darrers dies de 1822. Tot el contrari succeí amb el president de la diputació, el Cap polític V. Sancho, qui havia malmès la seva autoritat i, al cap d'uns dies dels fets de setembre, presentà la seva dimissió

¹³⁷ CARRERA I PUJAL, JAUME (1957): *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*. Tomo II “El turbulento reinado de Fernando VII” Bosch. Barcelona, pp. 143-4

¹³⁸ ARNABAT MATA, RAMON (2001) pp. 289-90

¹³⁹ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) Vol. I, pp. 415-6

al·legant motius de salut. El seu lloc l'ocupà interinament l'Intendent José Camps fins el 17 de novembre de 1822, quan prengué possessió del càrrec el nou Cap polític, Fernando Gómez de Butrón. Durant aquella tardor, el poder de la diputació esdevé incontestable i només amb l'arribada del nou Cap polític i l'obertura de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, amb la consegüent expressió pública de la sobirania popular, s'atenuà la seva supremacia política. A partir de desembre i el primer quadrimestre de 1823, els socis de la tertúlia aniran fent-se amb els llocs de decisió política de la ciutat i tornaran a renéixer les tensions entre les autoritats polítiques de diferent signe liberal.

Tot i el rendiment que en tragué la diputació dels fets de setembre de 1822, cap indici demostra que al darrera de la mobilització de milicians, militars i ciutadans hi hagués els diputats provincials, més enllà que no se'ls mencionés entre les autoritats presents a la plaça de la Constitució. El reforçament de l'autoritat de la diputació provocà la reacció inversa a l'ajuntament. L'afebliment del consistori municipal, després de les proscripcions de setembre, arribà fins al punt que en la sessió del dia 10 d'aquell mes debateren si havien de presentar al rei la dimissió de tot l'ajuntament, com havia proposat el regidor Francisco Renart. La moció finalment no fou aprovada:

“Renart ha propuesto que en seguida de la misma parte el cuerpo hiciese dimisión de su encargo, a lo que han contestado algunos señores que era inútil la renuncia cuando el mismo rey, no puede admitirla añadiendo Elías que sólo debiera hacerse cuando el cuerpo no se creyese en libertad de deliberar. Los Argelich y Petrus han indicado que podría pedirse se formase causa al Ayuntamiento por imputárseles haber dado lugar a las citadas ocurrencias disponiendo la función que hubo en la tarde del 5 o por no haberla suspendido pudiendo presentir después que había alborotos (...) habiéndose pasado a votar la proposición de Renart no quedó admitida por diez votos contra seis¹⁴⁰.”

El *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, en l'edició del 7 de setembre, justificà les proscripcions a partir d'un cúmul de circumstàncies desafortunades: els rumors sobre la causa oberta als frares franciscans i caputxins de la ciutat acusant-los de conspiradors, el descobriment d'un pla perquè els reialistes s'apoderessin de la ciutadella, la captura de Claret comandant del segon batalló de la milícia per part dels reialistes i l'aïllament de Granollers quan els soldats del general Milans del Bosch es dirigien cap a Mataró¹⁴¹. Aquelles al·legacions exculpadores no abordaven les raons de fons de la mobilització dels liberals exaltats barcelonins. La matinada del 5 al 6 de setembre els exaltats acceleraren la revolució expurgant de la

¹⁴⁰ AHCB. Acords de l'ajuntament, 10 de setembre de 1822

¹⁴¹ *Diario Constitucional Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 250, 7 de setembre 1822, p. 2 Veure tot el text en els annexos. Aquest fragment també el reproduïx ARNABAT MATA, RAMON (2001) p. 287.

ciutat a tots els que eren sospitosos d'haver format part de la *societad secreta del anillo*; tots els eclesiàstics que no havien fet ostentació del seu liberalisme secularitzant-se, perquè se'ls titllava de conspiradors; i els magistrats de l'audiència que havien processat als liberals exaltats. El cònsol del Piemont a Barcelona –Antonio Bresciano– palesava que les intencions dels revolucionaris amb aquelles accions era eliminar tots els *anilleros* que volien moderar la revolució, introduint una reforma a la Constitució:

“tre o quattro uffiziali seguiti poi da altre persone non avessero, prendendo la voce del popolo preteso che le autorità fasce pero arresttare e mandasero in relegazione molte ragguardevoli persone, inficate come non affetti all'attuale sistema politico, come membri, rapporto ad alcuni di esi, d'una società della di Anilleros, il di cui scopo credesi quello di stabilire in Spagna le Camere, o come supposti complici d'una cospirazione che si credeva ordita per facilitare l'ingresso dei faziosi, ma avendi indagiato l'Autorità in dare il suo consenso, che dapprincipio pareva lo negase, si fece asai notte e trallamito il ceto delle autorità suddelle fino alle sei del seguente mattino si verificò durante la notte medesima l'arresto di oltre sesanta persone¹⁴².”

Tota la cúpula militar de la ciutat fou expulsada per considerar que els seus membres eren socis del gabinet de lectura del palau de la virreina, *anilleros*. Les úniques excepcions foren el Capità general, marquès de Castellidosrius, i el governador de la ciutat, José de Castellar. El primer, perquè havia estat nomenat el 22 d'agost de 1822 quan F. J. Ferraz havia hagut de marxar a Madrid; mentre el segon, perquè era un heroi pels barcelonins que l'havien aclamat com a Cap polític el març de 1820, i des del seu retorn a Barcelona –el març de 1822– havia sabut sobreviure políticament a les tensions viscudes per la ciutat. La destitució del Capità general, del Governador de la plaça o el Cap polític significava un desafiament a l'autoritat de les Corts.

L'elecció dels proscrits de setembre –com els de l'abril de 1821– no era fruit de la improvisació del moment, sinó que estava força meditada. Mai s'ordenà la destitució i proscripció de cap autoritat política, ja fos aquesta escollida pels ciutadans o nomenada pel govern, per evitar qualsevol acte que revoqués el lliure exercici de la sobirania dels ciutadans. El moviment liberal exaltat usurpava l'autoritat política dels òrgans de poder però no destituïa els seus ocupants, esperava pacientment la renovació dels càrrecs electes o bé coaccionava la dimissió de les autoritats designades pel govern. Els revolucionaris liberals de setembre no conceberen proscriure al Cap polític V. Sancho però li feren saber que ell era l'objectiu, incloent en la llista de proscrits dos homes de la seva confiança: el seu secretari, Andrés Rubiano i un oficial de la seva secretaria,

¹⁴² Archivio di Stato di Torino (AST). Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Maggio 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 7 settembre 1822

Joaquín Lloser. Uns quants dies després, el Cap polític presentà la seva dimissió. Després de gairebé dos mesos, un pamflet moderat es feia ressò de la desautorització que havia significat pel Cap polític l'arrest de la seva mà dreta:

“Sancho se quejó también de que se hubiese arrestado en su mismo despacho al secretario del gobierno político Don Andrés Rubiano, sujeto muy liberal diciendo que este era un tiro hecho a su persona, pues se suponía que tenía a su lado un hombre desafecto al sistema”¹⁴³.

La mobilització revolucionària de setembre s'havia preparat a consciència i només se la presentà amb aquella pàtina d'avalot descontrolat per evitar represàlies posteriors. L'anàlisi curiosa de les fonts posa de relleu les concomitàncies entre els fets de setembre, els d'abril de 1821 i els de març de 1820. El 5 de setembre la revolució es percebia amenaçada i tornava a renéixer per salvar la pàtria; l'escenari, el procediment i els agents repetien, només l'objectiu diferia aquella vegada: els insurrectes havien de conduir el procés revolucionari, no n'hi havia prou en reivindicar la Constitució, calia interpretar-la en el sentit correcte. El ritual del renaixement de la revolució s'escenificava en l'espai tradicional de les insurreccions que, després de març de 1820, havia esdevingut la representació de l'àgora pública: la plaça de la Constitució. La festa cívica convocada per l'ajuntament per incinerar les proclames reialistes ajudà a congregat tots els ciutadans que encarnaven la sobirania popular. Quan les autoritats demanaren el parer dels milicians i militars, a través de les comissions per representar la unitat de governants i governats, obriren les portes als ciutadans a participar en els òrgans polítics i a constituir una junta revolucionària conjuntament amb elles. Els crits i càntics d'una multitud unànime insuflaren legitimitat als líders del moviment liberal exaltat per imposar les seves proscripcions. Aquella vegada, a diferència de l'abril de 1821, la junta revolucionària s'escenificava en l'ocàs del dia, però davant l'atenta mirada de tothom qui feia política des dels carrers de Barcelona.

Quan es conegué la llista d'arrestats, la unanimitat representada a la plaça es fragmentà i aflorà la diversitat del moviment liberal exaltat, i no trigaren a escoltar-se veus que s'excusaven, apel·lant a la precipitació i a l'excitació, reconeixent que entre els noms de la llista hi havia liberals compromesos políticament amb la ciutat:

“En obsequio a la verdad decimos francamente que tal vez no todos los indicados sujetos eran merecedores del arresto ¡pero quien obra con serenidad

¹⁴³ Adición a la relación de sucesos de la noche del cinco al seis de septiembre de 1822. Y respuesta a las variedades del Indicador Catalán del 13 de octubre, y a las reflexiones del descamisado militar sin remordimientos. Barcelona: Por Garriga, y Aguasvivas en dicho año, p. 12. DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) Vol. II, pp. 307-46, inclou la fotocòpia del pamflet en els annexos

y discernimiento en los momentos de efervescencia! Los que tal vez pertenezcan a esta clase perdonen los efectos del acaloramiento por la libertad de la patria; sufran con resignación su suerte, que llegará el día en que rectificándose la opinión serán separados de entre aquellos con quienes se les ha confundido y entonces con el mayor placer publicaremos el triunfo de su inocencia¹⁴⁴.”

El malestar dels ciutadans es generalitzà entre liberals de distint tarannà polític i, el 6 de setembre i els dies posteriors, es feren mans i mànigues per alliberar els embarcats, com explica el pamflet moderat esmentat anteriorment:

“Agréguese el común descontento que se observó en la tarde del seis y días consecutivos entre la gente más respetable de Barcelona cuando supieron los pormenores de aquella conmoción; agréguese la circunstancia de no haber querido contribuir a ella cierta clase de personas que si bien opuestas, según creemos, en ideas a los deportados conocieron desde luego el grande atentado que se quería cometer¹⁴⁵.”

L'esquerda entre els liberals de Barcelona s'eixamplava i s'exigí l'alliberament de l'hisendat i primer alcalde constitucional de 1820, N. Sans y Rius; dels comandants dels batallons tercer i cinquè de la milícia nacional voluntària, R. Llano y Chavarri i M. Masanet¹⁴⁶ respectivament; i dels militars A. Puig y Luca, major de la ciutadella i antic comandant del quart batalló de la milícia; J. Taberna, tinent coronel del primer regiment d'artilleria; i P. Bruguera, comandant del regiment d'Aragó¹⁴⁷. Els capitosts del moviment liberal exaltat barceloní accediren a alliberar a N. Sans y Rius i R. Llano Chavarri; mentre el primer sortí juntament amb nou ciutadans més –eclesiàstics i militars de segon ordre que eren captius al vaixell que els havia de dur a Mallorca–, el segon s'hi negà, com escrigué el cònsol piemontès, perquè volia aprofitar aquella oportunitat per fugir cap a l'estranger donat el rumb que havia pres la revolució:

“Sig. De Llano Chavarri omeso dalla nota gia subordinata a V. E. poichè dopo essere stato condotto al bordo della nave gli su offerta la primitiva libertà che non volle accettare, il quale nell'epoca della spraziata epidemia che afflisse l'anno pasato questi abitanti, presto delle vistosisime fomme alla città e mantenne a su proprie spese qualche centinaja di miserabili, al tempo steso chi egli era comandante d'un Battaglione di Miliziani, e che finalmente la costituzione su in quella circostanza non solo dimenticata ma apertamente violata tutto ha indisposto molto gli uomini ed ha divisi in due partiti i miliziani non solo, ma anche l'esercito ed il popolo. Però frattanto non si tratta di

¹⁴⁴ *Diario Constitucional Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 250, 7 de setembre 1822, p. 3 Veure tot el text en els annexos.

¹⁴⁵ *Adición a la relación de sucesos de la noche del cinco al seis de septiembre de 1822...* p. 14

¹⁴⁶ *Suplemento al Diario de la ciudad de Barcelona o sea el Eco de la ley*, 10 de setembre de 1822

¹⁴⁷ *Dietari de Mateu Crespi*, 5-7 de setembre de 1822, p. 80. Els esmenta tots excepte Matias Masanet. El text ha estat reproduït per ARNABAT MATA, RAMON (2001) p. 286

*richiamare i relegati, di quali alcuni come il Sig. De Llano, trattano di stabilirsi in esteri paesi*¹⁴⁸.”

Res a veure amb el cas del comandant del cinquè batalló de la milícia, Matias Masanet, qui fou un adversari declarat del coronel Costa, i només pogué accedir al comandament del seu batalló després que el coronel fos tancat a la ciutadella, el febrer de 1822. El cap del cinquè batalló de la milícia era un peça cobejada pel moviment liberal exaltat i, malgrat les queixes d'alguns dels seus oficials, no romangué a Barcelona. El 8 de setembre, la ciutat havia recuperat la calma i els milicians fidels a Masanet li adreçaven una petició al Cap polític, suggerint-li que, enlloc de proscriure al seu comandant, si les sospites eren fundades, se li obrís una causa perquè pogués defensar-se públicament, impedit que se'l condemnés i sentenciés sense les mínimes garanties, com s'havia fet:

*“se creen los exponentes constituidos en el estrecho deber de sostener en el santuario de la justicia del honor del cuerpo a que pertenecen el de su comandante que creen injustamente vulnerado y los deberes de todo hombre en sociedad, y así sirviéndoles de norte tan sanos y rectos principios = A. V. S. suplican se sirva disponer inmediatamente se forme sumario a Matias Masanet Comandante del expresado batallón para que si es culpado sufra la pena de que según las leyes fuese condigno y en caso de no serlo, sea desde luego restituido al seno de su inconsolable familia, repuesto en el empleo, y se proceda criminalmente contra el vil y calumnioso delator que inducido tal vez de una rastrera venganza atropelló la seguridad individual consignada en el código fundamental de nuestras leyes*¹⁴⁹.”

El Cap polític no tenia capacitat per revocar aquella decisió i els homes fidels a Masanet observaren com el batalló tornava a mans dels partidaris de Costa –Salvador Dulachs i Antonio Brosa–, que tan s'havien oposat al seu nomenament. L'agost de 1822, començaven a bufar vents favorables per al moviment exaltat barceloní amb el canvi de govern. La premsa exaltada més popular aprofità la bafarada de llibertat per no deixar caure en l'oblit l'actuació de Masanet, quan havia arribat al comandament del cinquè batalló de la milícia barcelonina en substitució de J. Mª Montero y Vigodet, sobretot per les terribles tensions que havia provocat:

“Masanet acudió al rey y a rajatabla vino una orden, dirigida al Jefe político Munárriz, del febrero de este año, en la que se lee lo siguiente,... haga V. E. que se dé posición a don Matías Masanet del empleo de comandante del 5º batallón M. N. L. de Barcelona para que ha sido elegido; que V. E. proceda contra cualquiera persona que se oponga a esta disposición legal, suspendiendo

¹⁴⁸ AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 18 settembre 1822

¹⁴⁹ *Suplemento al Diario de la ciudad de Barcelona o sea el Eco de la ley*, 10 de setembre de 1822

del ejercicio de sus funciones a cualquier individuo de la M. N. que se niegue al debido cumplimiento, (...) El sargento mayor Brosa, los capitanes Dulachs, y Ricart, los tenientes López Ros, y Arozena, el subteniente Navarro, el sargento 1º Vila y otros individuos del batallón han tenido muchos debates con el poco tiempo que manda; pero ya se ve todos pertenecen a la clase de los exaltados, y el tímpano de Masanet, o la membrana formada del 5º par de nervios, extendida y tensa como la de un tambor, no se acomoda ni puede acomodarse a los gritos¹⁵⁰.”

Tampoc els militars d'alta graduació pogueren fugir del destí que els hi havien reservat els exaltats i, tot i els planys dels liberals moderats, foren deportats cap a Mallorca. Dues setmanes després, i dos dies abans que el coronel Costa tornés a casa seva, el govern aprovà una reial ordre, de 17 de setembre de 1822, per apaivagar els ànims i retornar la llibertat a tots els proscrits arribats a Palma provinents de Barcelona en els darrers dies, però els impedí de tornar a la capital catalana¹⁵¹. A finals de setembre, semblava que l'amenaça revolucionària s'havia esvaït i començaren a sorgir les primeres interpretacions sobre tot el que havia succeït. Des del cafè del racó, els insurrectes, cofois per les proscripcions, glossaven la subversió de l'ordre polític i social que s'havia produït aquella matinada, i amb fatxendaria amenaçaven amb fer rodar els caps dels seus enemics, comparant-se amb els jacobins francesos. Aquells milicians embriagats per l'èxit de la inversió de l'ordre establert –un carnaval sense quaresma–, i plens de supèrbia, usaven l'exemple de la violència dels jacobins per atemorir als qui conspiressin contra el sistema constitucional, amenaçant que no es quedarien enrere amb les seves represàlies:

“Los tunantes, que se han levantado a mayores y constituidos en regencia de España en Urgell, acaban de procurarnos a los patriotas de Barcelona un verdadero día de Carnaval, con su gaceta de dios y el rey (...) ¡Con qué bulliciosa algazara ha sido leída en el café del Rincón en medio de un numeroso concurso de espectadores, muchos de ellos testigos presenciales y autores de los coscorrones que por doquiera se les han distribuido tan a larga mano a esos forajidos, que dicen defender el trono y el altar! (...) ¡En Barcelona se proclamó el 5, no la República, bribones sino vuestra sentencia de muerte, y la de combustión de vuestros inmundos cadáveres, que tarde o temprano tendrán la misma muerte que vuestros papeluchos (...) no ya algunas docenas de Jacobinos, sino 12 millones de españoles peninsulares, igualmente idolatras de su libertad y Constitución, excepto sólo algunos capigorrotos, babazorros, falsos predicantes y embusteros como vosotros¹⁵².”

¹⁵⁰ *Voz del Pueblo*, núm. 25, 23 d'agost de 1822, pp. 11-12

¹⁵¹ ARNABAT MATA, RAMON (2001) p. 288

¹⁵² *El Indicador Catalán*, núm. 234, 1 de octubre de 1822, p. 2. Barcelona, 30 de setembre de 1822.

3.3.1 LES INTERPRETACIONS CONTRAPOSEDES SOBRE LA JORNADA

La petulància dels exaltats s'embriagava de paraules, i els liberals disconformes amb els fets de setembre feren sentir la seva veu per contradir les justificacions que havien formulat alguns exaltats. Per una banda exigien saber quines proves tenien els acusadors contra els deportats per titllar-los de *anilleros*, i per l'altra condemnaven aquella acció perquè l'havia protagonitzada un grup reduït i no representatiu de la ciutadania barcelonina i qualificaven aquella pràctica de violenta, il·legal i anticonstitucional. Tots tres arguments quedaren patents en la resposta apareguda a les pàgines del *Diario de la ciudad de Barcelona* quan el milicià Braio refutava aquelles idees, elogiant les proscripcions de setembre:

“¿Quién ha dicho a usted que los personajes deportados en la noche del 5 al 6 pertenecían a ominosas sociedades anillistas que estaban de acuerdo con la facción liberticida de Madrid, que la mayor parte de los deportados se han decidido contra el bien de la patria y que antes del día 5 se afirmaba ya que estos mismos sujetos habían vendido la ciudadela a los facciosos? Perdóneme usted Brayo: esto es mucho adelantar y puede que usted ante la ley distará mucho de probar lo que escribe: pero ello vendrá a su tiempo. No se queje usted tampoco de que el deportamento se llame una violencia ilegal: el ministerio la llama así, y a fe es de presumir que tendrá sus razones para ello. Absténgase igualmente de suponerle hecho por parte de la guarnición y del pueblo, y como una expresión de la voluntad general que protegieron las autoridades en aquel momento¹⁵³.”

Aquelles paraules insistien amb la impunitat, la il·legalitat i la manca de representativitat dels revolucionaris que perpetraren les proscripcions. Aquells eren els mateixos arguments usats contra les deportacions de 3 d'abril de 1821 que utilitzaven de nou els autors del pamflet moderat, imprès i distribuït a Barcelona, a començaments d'octubre, sota el títol de *Relación de los sucesos de la noche del cinco al seis de septiembre de 1822*¹⁵⁴. Curiosament aquell mateix dia –el 13 d'octubre de 1822–, al *Indicador Catalán* sortia la rèplica exaltada a la versió difosa pel pamflet. L'historiador R. Arnabat¹⁵⁵ ha analitzat els arguments emprats pels exaltats per reafirmar la representativitat dels revolucionaris i desterrar d'una vegada l'afirmació dels moderats que atribuïen la coacció soferta per les autoritats a un petit grup de liberals exaltats encesos per alguna facció revolucionària. La interpretació exaltada –com la moderada– coincidia en alguns aspectes amb la formulada a l'abril de 1821: el dret del poble a

¹⁵³ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 166, 13 d'octubre de 1822, pp. 10-11

¹⁵⁴ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) Vol. II, pp. 291-305, inclou la fotocòpia del pamflet en els annexos i ARNABAT MATA, RAMON (2001) p. 286

¹⁵⁵ ARNABAT MATA, RAMON (2001) p. 287

preservar la seva conservació, és a dir, la *salus populi* o la salvació de la pàtria. Aquest dret justificava i legalitzava la imposició de mesures extraordinàries que subvertien la lletra de la llei però s'emparava en l'esperit revolucionari de la Constitució. S'imposava, un cop més en el moviment liberal exaltat, la doctrina de la salvació de la pàtria i l'exercici de la sobirania immediata dels ciutadans, arraconant l'imperi de la llei:

“En uno de nuestros números anteriores manifestamos ya cuán doloroso era reducir un pueblo a tales extremos: pero si llega el caso, si urge la necesidad, si no bastan o no obran los recursos ordinarios, sólo quedan entonces los extraordinarios, aunque duros y peligrosos. Nadie puede disputar al pueblo el derecho de su conservación, y en una extrema necesidad se justifican y hacen legales aun los medios menos análogos con la ley escrita¹⁵⁶.”

Aquell setembre de 1822 els liberals exaltats desautoritzaren els seus governants per no haver combatut amb prou fermesa contra els conspiradors contrarevolucionaris. El moviment exaltat acusava a les autoritats per l'omissió dels seus deures:

“En lo que sucedió, no hubo más objeto que suplir en esto el inmenso vacío que dejaban las autoridades: mucho tiempo había que el pueblo en general se lamentaba de la inseguridad, de que la libertad se minaba en Barcelona y de que los conventos eran otros tantos clubes revolucionarios teniendo a prevención en alguno de ellos vestidos de paisano para todos los frailes¹⁵⁷.”

La diferència més significativa entre la glossa de les dues proscripcions –la d'abril de 1821 i la de setembre de 1822– fou l'acusació d'enemics del sistema constitucional que llençaren els exaltats contra tots els que participaren en el processament a Costa i als seus partidaris, el febrer de 1822. Aquella vegada en el ventall de proscripits hi havia militars i jutges que havien sancionat legalment la decisió política de portar al calabós de la ciutadella al coronel Costa. La jornada revolucionària de setembre reprenia el camí de la revolució després de la frenada brusca que havia patit el febrer anterior. El desafiament del moviment exaltat deixava unes autoritats mancades de poder:

“Si hubo pasiones y resentimiento en los arrestos del 5 y 6 ¿cuál fue su origen? ¿No lo fue la atroz persecución que habían sufrido hasta entonces los liberales exaltados, algunos de los cuales no tendrán quizás toda la virtud o discernimiento necesario para reparar en aquella noche la causa de la patria de la suya propia? Las sangrientas amenazas, las delaciones, la persecución, las vejaciones y humillaciones que algunos de los arrestados habían hecho sufrir a liberales sólo por su exaltación y por espíritu de partido, no es extraño, que aunque no hubiese otro motivo, les hiciese entonces el blanco de una represalia.

¹⁵⁶ *El Indicador Catalán*, núm. 246, 13 d'octubre de 1822, pp. 3-4

¹⁵⁷ Ídem

¿Y pretenden ahora sus apologistas? ¿Suspiran por otro 24 de febrero? Vendrá después otro 5 y 6 de septiembre. Arderán con más furor que nunca los partidos, y se convertirá nuestra capital en un teatro de venganza¹⁵⁸.”

L'epíleg de l'article donava l'assumpte per tancat i suggeria –gairebé com si d'una broma es tractés–, unitat d'acció i tolerància per la diversitat d'opinions, el què realment comptava era la salut de la pàtria:

“La salud de la patria exige ya imperiosamente que se unan estrechamente todos sus hijos y verdaderos liberales que se ponga fin a sus contiendas sobre cuestiones secundarias y sobre los medios de perfeccionar nuestra libertad. Aprendamos por fin a ser tolerantes unos con otros, y no mirarnos como enemigos por ligera variación en el modo de pensar, sobre lo cual cada uno debe tener ancha libertad¹⁵⁹.”

Tres dies després –el 16 d'octubre–, el *Diario de la ciudad de Barcelona* ja exercia sense rubor com un periòdic exaltat més, anunciant que es podia trobar un nou pamflet revolucionari sota el títol de *Reflexiones de un descamisado en contestación al impreso que han dado a luz sobre las ocurrencias del 5 y 6 del anterior en esta capital los llamados constitucionales¹⁶⁰*, concebut per rebatre les opinions vessades pels moderats sobre els fets de setembre. Durant tot aquell octubre de 1822 sortiren al carrer diversos libels de caire exaltat dedicats a glossar elogiosament tot el que succeí aquella matinada.

Des del liberalisme moderat contrarestaren la interpretació dels revolucionaris de setembre fent una defensa acèrrima del codi constitucional gadità que posà de relleu la seva heterogeneïtat ideològica. La denúncia de les infraccions de la llei comeses pels revolucionaris i la desarticulació de la lògica exaltada sobre el dret d'exercir la sobirania més enllà dels límits establerts per la Constitució, foren els dos aspectes cabdals de la refutació moderada que confluïren per contrarestar el principi polític de *salus populi*, el dret de conservació o salvació de la pàtria, estava per sobre de les lleis i la Constitució. Cap situació de perill podia vulnerar la llei apel·lant a un ens tan indefinit com era el poble i evocant el munt de vegades que, en nom del poble, s'havien perpetrat tota mena d'atemptats contra els ciutadans:

“cuantas infracciones de Ley se han cometido en esta ciudad todas han querido cubrirse con la voz del pueblo, con el erróneo principio de que siendo éste soberano debe prevalecer en casos arduos y circunstancias espinosas la

¹⁵⁸ *El Indicador Catalán*, núm. 246, 13 d'octubre de 1822, p. 4

¹⁵⁹ *El Indicador Catalán*, núm. 246, 13 d'octubre de 1822, p. 4

¹⁶⁰ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 169, 16 d'octubre de 1822, p. 38. “Véndese en la imprenta de Joaquín Jordi, calle librería”

mayoría legal que tiene facultad de disponer lo que crea conducente a su salvación de amor patrio y con la mal aplicada sentencia de Sócrates “salva la patria y huella las leyes.” Para desvanecer estas quiméricas ideas, nos parece del caso explicar lo que es pueblo, las facultades que disfruta bajo el régimen constitucional, los actos en que ejerce por sí la soberanía, los casos en que puede y debe valer la mayoría legal y los prejuicios que puede atraer la exaltación que no esté circunscrita en los límites del pacto social que debemos rígidamente observar. (...) El pueblo sólo puede ejercer constitucionalmente por sí la soberanía, cuando reunidas las diferentes clases de que se compone procede al nombramiento de electores a quienes comete el delicado encargo de elegir los representantes de la Nación o sean los diputados a Cortes. Verificadas estas elecciones el pueblo ha transmitido sus facultades en personas determinadas y por consiguiente, aunque conserva radicada en sí la soberanía, se abdica del derecho de ejercerla por él mismo y únicamente lo retienen los elegidos durante el término de la ley¹⁶¹.”

La glosa moderada sobre les proscipcions de setembre irremeiablement comportava la revisió de les d'abril de 1821. Els exaltats havien legitimat l'acció de setembre apel·lant a la bondat del poble, convertint les deportacions d'abril en el seu paradigma, ja que alguns dels proscrits –el baró d'Eroles i l'arquebisbe J. Creus– s'havien incorporat a les files dels reialistes. Els moderats contradeien aquella intel·lecció desmitificant aquesta fe cega en el poble, a partir de l'exemple de la conspiració de J. Bessièrès, en la que la pressió popular havia tingut conseqüències nefastes, i invertien la relació causa efecte entre els deportats d'abril i els seus lligams amb els reialistes. El respecte per la llei era clau de volta del sistema constitucional i la confiança amb els òrgans de justícia establerts per la Constitució era l'exigència que els feien els moderats als liberals revolucionaris:

“sigue V. con su pueblo a cuestras diciendo que nunca se engaña, y en prueba me cita V. a Eroles, Creus y otros, óiganos V. con flema ¿No le está a V. remordiendo la conciencia de que a esos hijos espurios de la Patria no se les formase sumaria cuando fueron arrestados por sospechosos y en vez de deportarlos a Mallorca se les enviase caso de merecerlo a viajar por la eternidad? ¿No le está a V. también remordiendo que se escapase del merecido patíbulo el infame Bessièrès que en el día sirve de jefe a los facciosos, protegido por una nube de compañeros o amigos suyos que con la más descarada impudencia decían públicamente que se quería el exterminio del buen patriota? (...) Por otra parte señor remordimientos debe V. reflexionar que porque de los deportados en el tres de abril haya resultado alguno traidor a la nación, es prueba que lo fuese en aquel entonces y pudiese ser castigado por delitos futuros; pues no existe legislación que para ellos establezca pena, al revés debe V. sacar más bien la consecuencia que un hombre que no tuviese las virtudes, al

¹⁶¹ Adición a la relación de sucesos de la noche del cinco al seis de septiembre de 1822... pp. 8-10

*verse injustamente perseguido se decidiría tal vez en un acto de desesperación a lo que ni en su vida hubiera soñado*¹⁶².”

En la interpretació moderada, el respecte per la llei i per la justícia constitucional, impedia que poguessin equiparar-se les proscripcions de setembre, il·legals i fruit de la reacció popular, amb les detencions de febrer de 1822 –durant l’afer Costa–, ordenades per les autoritats segons totes les formalitats legals. Un to sorneguer traspuava en la rèplica moderada quan manifestava la seva perplexitat davant la indignació dels exaltats quan adduïen, per justificar els fets de setembre, les infraccions procedimentals que s’havien comès en l’encausament del coronel. La resposta moderada era categòrica sobre la relació amb l’assumpte Costa: aquella matinada del 6 de setembre ningú alçà la veu per demanar l’excarceració del coronel:

*“Aquí nos habla V, de la excarcelación del coronel Costa suponiéndola el origen de las ocurrencias del cinco al seis, sin embargo en aquellos días no se mentó a dicho coronel. Allá nos refiere V. que con su prisión se infringieron las leyes; más allá afirma V. que para dar un impulso al adelanto y sostén de nuestro código era necesaria una reacción popular*¹⁶³.”

L’argumentació moderada procedí a donar la seva opinió sobre cadascun dels avatars, viscuts per la ciutat el 1822, que els exaltats havien argüït per justificar la il·legalitat de les deportacions. Les argücies dels moderats desmentia cadascuna de les raons apuntades pels exaltats, no sense caure en incongruències, com és el cas de negar la presència de la *sociedad constitucional del anillo*, i amb algunes contradiccions, arribant al paroxisme quan esmentaven la publicació del fulletó sobre la *Constitución fundamental de los libertadores del género humano* que segons ells tan havia desagradat a les autoritats. Però no tenien cap mena de pudor en adjuntar-lo al pamflet on exposaven la seva glossa moderada sobre els fets de setembre, fent-hi una breu introducció que induïa als lectors a creure que aquell era l’autèntic propòsit dels revolucionaris barcelonins:

“los continuos desórdenes y perenne zozobra en que vivirán de preciso, mientras la decisión y energía no separen de entre los liberales amantes del orden a una porción de hombres pérfidos sin honor ni patria que con horribles planes intentan sólo producir la anarquía para lograr en el universal trastorno donde se mantengan de la sangre de los buenos; una porción de hombres repito que se venden por acérrimos patriotas, por liberales y amantes de la Constitución mientras sordamente la minan para después de destruida establecer otra cual sola a ellos conviene según lo manifiesta la misma ley que

¹⁶² Adición a la relación de sucesos de la noche del cinco al seis de septiembre de 1822... pp. 20-1

¹⁶³ Adición a la relación de sucesos de la noche del cinco al seis de septiembre de 1822... p. 19

*siguen, y es la que se lee: Constitución fundamental de los libertadores del género humano*¹⁶⁴.”

Els moderats havien copiat del procediment reialista desenvolupat durant la conspiració de J. Bessières. Els reialistes, mitjançant aquella trama, havien buscat la polarització dels liberals per fer proselitisme entre els sectors més moderats, i debilitar el front comú moderat i exaltat. La mateixa tècnica usaren les autoritats constitucionals el febrer de 1822 quan feren corre aquell pamflet amb la intenció de dividir el moviment liberal exaltat barceloní i atraure els grups més temorosos del fantasma revolucionari de la república francesa. La distribució d'aquell libel contribuí, entre altres raons, a la divisió del moviment liberal exaltat i al fracàs de l'organització política dels exaltats. A finals de 1822, l'impacte de la publicació del pamflet fou irrisori perquè llavors la unitat la donava el poder, tot i les discussions internes. Els exaltats havien assolit la preeminència política a l'ajuntament, respectant els processos electius establerts per la Constitució, a la vegada que la tertúlia patriòtica era la junta revolucionària on es congregaven els ciutadans per exercir amb immediatesa la sobirania. La tertúlia esdevindrà la plataforma política que permetrà als exaltats d'assaltar legalment el poder i copar la majoria de càrrecs electes des de novembre de 1822 fins a la fi del règim liberal. La ciutat era en mans del moviment liberal exaltat que tot i les seves tensions internes, ningú gosava dubtar de la seva adhesió a un sistema constitucional que havien sabut adaptar a les seves demandes polítiques.

Els autors del pamflet moderat eren rotunds quan consideraven les deportacions de setembre com un acte il·legal i desmentien la legitimitat conferida per part del poble als revolucionaris, aduint que una vegada delegada la sobirania en els seus representants, a través dels mecanismes establerts per la Constitució, ja no es podia apel·lar a aquella quan ho creguessin oportú¹⁶⁵. Aquells libels moderats foren replicats contundentment per un liberal exaltat des de les pàgines del *Indicador Catalán*, basant-se en la supremacia absoluta de la sobirania del poble sense cap mena de limitació constitucional. El poble, quan escollia els seus representants, no els transferia la sobirania i podia exercir-la sempre que ho cregués convenient. Les proscripcions de setembre foren un acte de sobirania popular il·legal i anticonstitucional però legítim,

¹⁶⁴ *Adición a la relación de sucesos de la noche del cinco al seis de septiembre de 1822...* p. I

¹⁶⁵ *Adición a la relación de sucesos de la noche del cinco al seis de septiembre de 1822...* “Con lo dicho queda probado, que las prisiones y deportaciones verificadas en los días cinco y seis de septiembre del corriente año, no fueron pedidas por el pueblo, pues no estuvo ni pudo estar legítimamente representado, y que aun cuando lo hubiese sido tampoco tenia la facultad de desviarse de la ley.” pp. 10-11

perquè els deportats conspiraven contra la nació. La justificació dels fets de setembre es fonamentava en el principi de *salus populi*: l'establiment de mesures extraordinàries que podien vulnerar la llei en moments que la supervivència de la nació liberal perillava. Les proscripcions eren una forma d'expressió de la sobirania popular quan la pàtria estava amenaçada i quedaven legitimades per aquell principi i per la mitificació de la bondat, inherent al poble en totes les seves expressions:

“Es cierto que en la Constitución no se observa otro caso en que el pueblo ejerza la soberanía por sí e inmediatamente; pero no por esto la Constitución puede privar al pueblo del derecho que tiene de ejercer su soberanía, siempre y cuando lo juzgue conveniente. La soberanía del pueblo es muy anterior y muy superior a la Constitución. Al darse el pueblo la Constitución, ejerció un acto de esta soberanía; pero no entendió por ello disminuirla, ni coartarla y mucho menos abdicar su ejercicio; pues ¿a favor de quién la abdicaría? Cuando la nación da sus poderes a un representante para que pueda ejercer determinados actos de su soberanía, no por esto se priva a sí misma de aquella facultad, lo mismo que no se priva del derecho de administrar por sí sus bienes el que nombra un procurador. Todo mandatario, depositario o representante depende siempre del que les delega sus poderes, el cual puede ampliarlos, modificarlos o revocarlos. Por consiguiente la Nación tomada colectivamente, nada pierde de sus derechos y facultades naturales por haberse dado una Constitución. Mañana puede abolirla y darse otra nueva, lo mismo que el padre de familia que forma hoy un plan doméstico, puede mañana desecharlo y adoptar otro. Sin embargo, ninguna nación procede a estas mudanzas absolutas sino en casos muy extraordinarios, o después de haberse convencido de serle absolutamente perjudicial la Constitución de que goza. (...) Ahora si consideramos la nación tomada singularmente, o en cada uno de sus individuos como separados unos de otro, es claro entonces que la Constitución le obliga, que marca sus derechos y el modo de ejercerlos de cuyos límites no pueden separarse ni un ápice, sino en aquellos casos extraordinarios en que el individuo hallándose aislado y sin protección, aun en medio de la sociedad misma, vuelve a entrar en el estado de naturaleza.¹⁶⁶”

El moviment exaltat construí la legitimitat de la jornada revolucionària en la seva identificació amb la nació o el poble i això el permeté justificar la vulneració de la Constitució, si actuaven com una suma de ciutadans sobirans, no podien apropiarse del dret de decidir perquè eren una minoria. Els exaltats creien en una nació formada per ciutadans que exercien el seu dret de sobirania però la representativitat de la nació es fonamentava en els ciutadans virtuosos i revolucionaris que només encaixaven amb el perfil polític dels exaltats. La pluralitat política desapareixia i els exaltats reforçaven la convicció que eren ells els autèntics ciutadans que conformaven la nació liberal espanyola.

¹⁶⁶ *El Indicador Catalán*, 22 de desembre de 1822, núm. 313, pp. 3-4

La segona jornada revolucionària significà la primera gran victòria del moviment liberal exaltat i l'acceleració de la revolució. Les institucions polítiques sortiren debilitades, amb l'excepció de la diputació provincial que esdevenia l'únic òrgan polític amb prou llibertat d'acció per encapçalar el procés revolucionari. Els exaltats sancionaren la seva identificació amb la nació de ciutadans i legitimaren la conculcació de l'articulat de la Constitució, sempre i quan s'adeqüés al principi revolucionari per excel·lència: la salut del poble o la salvació de la pàtria. La revolució havia sotmès a la Constitució i avançava sense límits que l'aturessin.

3. 4. LA TERCERA JORNADA REVOLUCIONÀRIA: 15 D'ABRIL DE 1823

La tarda del 5 de febrer de 1823 Barcelona festejava l'ocupació de la Seu d'Urgell –del dia 3– per les tropes del general d'operacions del setè districte militar, Espoz y Mina. Set dies i trenta vuit llegües després, i sense previ avís, el general entrava a Barcelona tot exigint més recursos per les seves tropes:

“me presenté el 10 repentinamente en esta plaza; excité el patriotismo de sus habitantes; reuní algunos fondos que necesitaba para socorrer mis tropas; y entré ya de regreso el 15 en Cervera”¹⁶⁷.

Els reialistes afeblits maldaven per agrupar-se de nou però llavors Mina els tornava a atacar i els encerclà provocant que haguessin de creuar la frontera cap a França:

“dispuse un movimiento general, por el que formando una extensa línea desde Camprodon a Figueres, y haciendo reunir dentro de ella todas las grandes masas de facciosos, las obligué a abandonar el suelo español y entrar en Francia simultáneamente el 17 de marzo”¹⁶⁸.

Mentrestant –aquell febrer de 1823– a Barcelona, les presons s'omplien de reialistes amb l'entrada de les tropes del general Milans del Bosch i es complien les ordres del general Espoz y Mina de fortificar la ciutat davant de la immediatesa d'una invasió francesa, creant la junta d'observació i defensa de Barcelona¹⁶⁹.

A començaments de març, la premsa barcelonina publicava el decret d'amnistia pels reialistes que entreguessin les armes abans del 1 d'abril de 1823 i, per fer-lo efectiu, el Cap polític de la província de Barcelona, Fernando Gómez de Butrón, ordenava al comandant del regiment de Saragossa, Manuel Arango, sortir de la ciutat amb un destacament militar en direcció cap a Santa Coloma de Farners per tal que, els rebels que ho volguessin, els donessin les armes: *“a quien podrán con toda confianza presentarse los que por un error, que la nación acaba de indultar, hubiesen tomado parte hasta el día en las facciones que han afligido la antigua Cataluña”¹⁷⁰.* Paral·lelament, el Cap polític de Barcelona –nomenat per F. Espoz y Mina el seu número dos, és a dir, la segona autoritat política i militar del Principat– decidia constituir una junta de vigilància. El Cap polític configurà la junta amb els detentors del

¹⁶⁷ ESPOZ Y MINA, FRANCISCO. *Breve extracto de la vida del general Mina*. Publicado por el mismo. Impreso por J. Pinard, Paris, 1825, p. 92

¹⁶⁸ ESPOZ Y MINA, FRANCISCO. *Breve extracto de la vida del general Mina*, p. 94

¹⁶⁹ ARNABAT MATA, RAMON (1999) pp. 1459-60

¹⁷⁰ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) Vol. II, p. 412

poder polític real a la ciutat, reunint-se amb els representants de les societats secretes, les quals havien sortit reforçades políticament després dels comicis electorals de desembre de 1822. Aquella Junta –com diu el confident de la policia francesa A. Guillén de Mazón– la conformaren els representants de les tres societats secretes que operaven a Barcelona¹⁷¹. Les lògies paramaçòniques actuaren conjuntament amb els carbonaris europeus de la ciutat i com que aconseguiren una representativitat igual per a les tres, deixaren en minoria als comuners que sense possibles aliances.

Els integrants d'aquella junta de vigilància la convertiren en quelcom més que un apèndix per a la de defensa de Barcelona, a diferència de les que es formaren a Girona¹⁷² i Tarragona¹⁷³, i assumí tasques polítiques revolucionàries. La junta barcelonina era un ens polític que prengué funcions de control i vigilància sobre les autoritats polítiques malgrat que fos presidida per una d'elles. Per la seva composició, el Cap polític o algun dels alcaldes de la ciutat, quedava en minoria, doncs era una sol representant de l'autoritat política enfront dels altres 9 membres de la junta. Les competències de la junta entroncaven amb el pla de defensa contra els facciosos presentat per la diputació barcelonina el 16 de setembre anterior. La junta havia de reprendre la conducta de les autoritats quan aquestes no contribuïssin adequadament a la lluita contra el reducte reialista o l'invasor francès. Ni la Constitució ni la legislació liberal contemplaven la creació d'aquella junta i s'havia constituït com una mesura extraordinària que garantia la supremacia política del moviment liberal exaltat de Barcelona en la defensa política i militar de la ciutat, en detriment d'altres autoritats polítiques. El cònsol del Piemont, Antonio Bresciano, definia aquella junta com un òrgan il·legal, la titllava d'inquisició política i l'acusava de procedir contra els que no fossin exaltats:

“E stata qui installata l'8 del corrente una giunta così detta di Vigilanza composta dal Capo politico e uno degli alcaldi come Presidente, e dalli Sig. Giuseppe Bages, Giovanni Tamaro, Vincenzo Sobeñach, Giuseppe Montero, Francesco Capaccio, Emanuele Torrens, Ambrogio Tomaso Llillo, Giovanni Bolart, Luigi Piña, uffiziali civili, militari e della guardia nazionale. Una simile istallazione da alcuni applaudita viene da molti altri riprovata, sia perchè questo corpo politico, o la di cui istituzione non e autorizzata dagli attuali

¹⁷¹ ZAVALA, IRIS M^a (1971): *Masones, comuneros y carbonarios*. Siglo veintiuno. Madrid. Documento X. Noticia acerca de las sociedades secretas organizadas en España hasta el año de 1823 y sobre las de Cataluña en particular, pp. 220-9

¹⁷² ARNABAT MATA, RAMON (2001) p. 318

¹⁷³ ARNABAT MATA, RAMON (1999) pp. 1930-1 Annex IX.11 “*La Junta principal de fortificació de la província de Tarragona als habitants de la Província, 24 de març de 1823.*”

*statuti come anche perchè sembra loro una inquisizione politica che non dice coll'esaltazione in cui si troveno ora qui le menti*¹⁷⁴.”

Quan el Cap polític s'adreçà als ciutadans per fer públic la formació d'aquella junta, demanà la col·laboració de tots els habitants per a que denunciessin els enemics de la Constitució:

*“Sí, esta Junta va a ser el antemural impenetrable para mantener ilesas las prerrogativas nacionales, el caos donde se confunden sus enemigos y el baluarte invencible para los tiranos que osen hollar el inviolable y sagrado código de la ley fundamental de la Monarquía, y mucho más si todos los amantes de las instituciones vigentes se acercan, como espero, a la Junta para ayudarla en sus tareas y facilitarle datos y noticias para el logro del grandioso fin que se han propuesto, y de este modo quedará formada otra fortaleza guarnecida de ciudadanos*¹⁷⁵.”

La Junta l'havien concebuda per fiscalitzar les accions de les autoritats i dels ciutadans però no li havien atorgat el poder necessari per processar les conductes punibles d'uns i altres. La Tertúlia Patriòtica de Lacy llavors vivia el seu moment àlgid, i s'aproprià de les funcions de control i vigilància revolucionària amb la complicitat dels comuns de la diputació provincial barcelonina. La junta de vigilància perdé rellevància, sense que els seus membres poguessin fer-hi res, i la direcció de la revolució tornà a mans de l'exercici immediat de la sobirania de la nació, representada pels ciutadans a la tertúlia patriòtica. Caldria esperar un altre moment polític, més idoni, perquè s'erigís un òrgan de govern revolucionari que aglutinés el moviment exaltat.

El març de 1823 els liberals exaltats de la ciutat quedaren bocabadats pels fastos que s'havien preparat per commemorar els aniversaris de la promulgació de la Constitució de 1812 i de la seva proclamació a Barcelona. Els carrers de la ciutat s'engalanaren amb els articles de la llei fonamental:

*“se dispone grande fiesta por el día 10 del presente, que será regular lo ponen en los papeles públicos, que los regidores por aquella festividad se han hecho bandas nuevas, distintas de las que se llevaban. También convocaron todos los propietarios de la calle del conde asalto a fin de que por empresa se pusiese un artículo de constitución en cada casa, a lo que conforme a la mayoría ya están poniendo, que creo han de estar concluidos el día 10*¹⁷⁶.”

Els dos aniversaris se celebraren el 19 de març de 1823, ja que les Corts havien declarat dia de dol nacional la jornada del 10 de març, per retre un homenatge als

¹⁷⁴ AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 12 marzo 1823

¹⁷⁵ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) Vol. II, pp. 409-11

¹⁷⁶ APBC. Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 5 de març de 1822 carta d'Antoni Canals al Baró de Castellet

ciutadans morts a Cadis defensant la Constitució el 1820¹⁷⁷. La setmana següent, el cònsol piemontès en la carta adreçada al seu govern, constatava que la ciutat havia recuperat la seguretat i tranquil·litat malgrat que encara els exaltats clamessin per interpretar la Constitució en un sentit revolucionari:

“Lo spirito pubblico non si mantiene per altro in quella esaltazione da cui si lascia strascinare ne mesi indietro. Stanchi alcuni di tante oscillazioni, dissidenti altri delle proprie forze i molti malcontenti del contegno di queste autorità locali non si desidera ormai altro, in questa capitale particolarmente, che finiscano tanti quai e siano una volta ristabilite la sicurezza, la tranquillità ed il buon ordine. In mezzo però a tutto cio non mancano exaltate nelle guardie nazionali, nell’esercito e più particolarmente ne rifuggiti, che sembrano disposti a sacrificar tutto prima di vedere menomamente lesa la costituzione non senza avere anzi lo svopo di migliorarlaa lor capriccio¹⁷⁸.”

Les alternatives radicals a la Constitució de 1812 havien desaparegut en la mesura que els liberals exaltats havien sabut integrar les demandes revolucionàries en els principis que fonamentaven el codi gadità. L’esperit de la Constitució, encarnat per la sobirania popular, havia fet viable el manteniment del seu articulat. Als liberals més exaltats no els calia reobrir el debat sobre la Constitució i el poder constituent perquè havien incorporat el principi de *Salus populi, suprema lex esto*¹⁷⁹: la llei podia subvertir-se si això contribuïa a la supervivència o el benestar del poble. La integració d’aquell principi ciceronià a l’esperit de la Constitució de 1812 s’inclouïa en el desenvolupament de la percepció de la sobirania popular que donava preeminència a l’expressió permanent de la sobirania dels ciutadans fonamentalment a través de la mobilització al carrer, la premsa i les tertúlies patriòtiques, deixant en un segon pla l’òrgan de sobirania política per excel·lència, les Corts. Els liberals exaltats adduïren que la sobirania no es delegava en els diputats sinó que aquells eren simples corretges de transmissió de la voluntat política del poble. Els ciutadans podien expressar-se en qualsevol moment com a dipositaris de la sobirania i per tant els representats del poble havien d’estar alerta per esbrinar quina era la direcció que traçava la voluntat popular. La incorporació del principi de *salus populi* permetia flexibilitzar la Constitució infringint el seu articulat

¹⁷⁷ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 67, 8 de març de 1823, p. 568 “Con motivo de haber las cortes decretado el 12 de marzo del próximo pasado que el día 10 del mismo mes sea día de luto nacional, para recuerdo de lo ocurrido en Cádiz en igual día del año de 1820; el Ayuntamiento constitucional ha determinado, que la función cívica en celebración del cumpleaños del pronunciamiento de Barcelona por la constitución se trasladase al 19 del corriente aniversario de la publicación del código fundamental de la monarquía.”

¹⁷⁸ AST. Materie politiche per rapporto all’estero. Consolati nazionali. Barcellona. Maggio 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addì 26 marzo 1823

¹⁷⁹ M. T. CICERO. *De legibus*, llibre III, part III, sub III. Principi segons el bé / benestar del poble és la llei suprema que l’ha de regir.

sense malmetre la seva legitimitat política. L'horitzó de la Constitució s'equiparà al de la revolució i els liberals més arraixats no propugnaren reobrir el procés constituent perquè la situació d'excepcionalitat política els permetia aproximar els límits de la Constitució als de la revolució.

El Cap del setè districte militar decidí reunir-se a Vic amb els quatre Caps polítics i amb dos representants de cadascuna de les diputacions catalanes per tal d'aconseguir els recursos necessaris per respondre a l'imminent invasió francesa. El general F. Espoz y Mina ho rememorava des del seu exili londinenc el nadal de 1824 quan escrigué una petita autobiografia publicada a París en una edició bilingüe en castellà i francès:

“Pero la invasión francesa iba a verificarse. No me hallaba con gente ni con medios para contrarrestarla. Por tanto, convoqué en Vich a los cuatro Jefes Políticos del distrito, acompañados de dos individuos de cada una de sus Diputaciones Provinciales, con los poderes de ellas. Expúseles el triste estado del Ejército; y por resultado de las conferencias tenidas desde el 5 hasta el 8 de abril, se me acordó, entre otras medidas, un subsidio de 30 millones de reales destinados al aprovisionamiento de las plazas y a sostener las tropas durante el tiempo, que, en la imposibilidad de hacer frente al enemigo, contemplé necesario fatigarlo, diseminar sus fuerzas, y atacarle con éxito. Desgraciadamente, la entrada de los franceses y los facciosos en Cataluña el 13 y 14 por diferentes puntos, impidió hacer efectivo ese subsidio sino en una pequeña parte¹⁸⁰.”

En aquella reunió s'acordà el repartiment d'un emprèstit entre les quatre diputacions catalanes i les dificultats amb les que toparen les diputacions per recaptar aquella contribució de guerra han estat analitzades per R. Arnabat qui, quan esmenta el cas de Barcelona, demostra com la diputació tenia la intenció de fer pagar la contribució fins i tot al clergat de la província¹⁸¹.

El divendres 11 d'abril de 1823 els diputats provincials J. Casagemas i J. F. Llauder i el Cap polític comparegueren en la sessió de la diputació barcelonina per explicar el què s'havia acordat a Vic. L'endemà tota Barcelona ja coneixia la notícia i els ànims s'encenien amb el nou perill que arremetia sobre la pàtria. La tarda del diumenge següent, quan la Tertúlia Patriòtica de Lacy obrí les portes, s'hi congregà una gentada sense la presència de les autoritats. Des de la tribuna els oradors clamaven a favor de la defensa de la pàtria emparant-se en el principi revolucionari i mobilitzador *salus populi, suprema lex esto*: “Cuando los oradores, que se hicieron celebres por sus

¹⁸⁰ ESPOZ Y MINA, FRANCISCO. *Breve extracto de la vida del general Mina*, pp. 97-8

¹⁸¹ ARNABAT MATA, RAMON (1999) pp. 1493-99

*enérgicos discursos manifestaron a los concurrentes, y a las autoridades (aunque no estaban) de que la salud del pueblo, es la suprema ley, temblaban las bóvedas de aquel recinto de los libres a los mayores aplausos que recibían por parte de la soberanía nacional*¹⁸².” En aquella sessió els ciutadans alçaren les seves veus perquè arribessin a orelles de les autoritats i les coaccionessin per a que sortissin de la seva apatia i reprimissin als enemics interiors. Els socis de la tertúlia les advertien que sinó ho feien, el poble es prendria la justícia pel seu compte i les avisava que només conservarien els seus càrrecs, si es comportaven d’acord amb els principis de la Constitució: si respectaven la sobirania popular que s’expressava a través de la tertúlia:

*“Mucho puede un pueblo decidido para conservar su libertad, su independencia, y cuando se trata de contrarrestar a una invasión amenazadora, es preciso que las que la fomentan perezcan a los filos de la ley. El pueblo repito está resuelto en conservar lo que ha jurado solemnemente; constitución o muerte ha sido, y constitución o muerte, quiere sostener a todo evento. Con que así manos a la obra. Autoridades, no temáis; somos libres, os queremos conservar libremente, si camináis por la senda constitucional*¹⁸³.”

El vespre del dimarts 15 d’abril tornava a tocar sessió ordinària de la tertúlia patriòtica i els socis ja havien pogut llegir al *Diario de la ciudad de Barcelona* les paraules que coaccionaven a les autoritats a reprimir els adversaris de la causa constitucional. Quan ja era negre nit, foren detinguts gairebé quaranta eclesiàstics¹⁸⁴ entre els quals hi havia el bisbe de Lleida, sis preveres, catorze beneficiats (set de la parròquia del Pi, tres de Santa Maria del Mar, un de la catedral, un de Sant Joan i un de Lleida), dos canonges (el de Santa Anna i el de Lleida), dos Priors (el de l’hospital general de la Santa Creu i el de la casa de convalescència), l’abat de Sant Pau, el domer de Sant Pere, el vicerector del col·legi episcopal, dos capellans, nou frares (dos de caputxins i set de servites) i els dos criats del bisbe de Lleida. Aquella nit també entraren arrestats a la ciutadella una desena de ciutadans: un hisendat, un alcalde – empleat de l’administració de duanes–, un comissari de barri, un sastre, un forner francès i altres cinc dels que no n’he pogut esbrinar res¹⁸⁵. L’home de confiança del baró de Castellet espantadíssim li escriurà des de Barcelona, dient-li:

¹⁸² *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 105, 15 d’abril de 1823, pp. 870-1. Signat S. S. S. El patriota. Darrera d’aquesta signatura s’hi amaga Salvador Sanjuán, comissari de guerra i soci de la Tertúlia Patriòtica de Lacy. Veure l’article complet en l’annex documental.

¹⁸³ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 105, 15 d’abril de 1823, pp. 870-1. Signat S. S. S. El patriota.

¹⁸⁴ Veure els annexos B.45. Llista de proscrius del 15 d’abril de 1823

¹⁸⁵ Dietari de Mateu Crespi, 15 d’abril de 1823, pp. 23-6. Reproduït en l’annex IX.8 de ARNABAT MATA, RAMON (1999) p. 1938. Veure la llista completa s en els annexos.

“la alarma de la entrada de los franceses que dicen entrarán hoy o mañana, y el arresto de ayer de muchos sacerdotes, y algún paisano en ésta, me tiene que no se lo que me hago¹⁸⁶.”

El cònsol piemontès inflà el número d'empresonats fins a la vuitantena però sense especificar-los, tot i que mencionà vagament que els capturats eren advocats, magistrats i procuradors. El cònsol es feia ressò que se'ls imputava el crim de conspirar contra la Constitució i així li ho comunicà al govern de Torí:

“Nella notte anteriore all'ultima scorsa sono state qui arrestate e tradotte in cittadella ottanta circa persone distinte che si vuol supporre che cospirassero contro la Cosituzione fra ese si contano diversi ecclesiastici regolari e secolari, dei magistrati, degli avvocati e procuratori ec. senza esersi risparmiato il vescovo di Lerida che in mancanza di simile Prelato in questa capitale vi era stato chiamato a consacrare gli ugli ed a somministrare la Cresima. Tutti li suddetti sciagnurati stanno per essere imbarcati senza che io sappia ancora per dove¹⁸⁷.”

Les escasses recerques historiogràfiques fetes sobre la proscripció de la nit del 15 d'abril de 1823 i la migradesa de les fonts consultades, insinuen una hipòtesi de treball sobre el que succeí aquella nit d'abril. Aquella proscripció, com les que es produïren amb anterioritat –la del 3 d'abril de 1821 i la del 5 de setembre de 1822–, s'impulsà des d'una junta revolucionària que escenifiqués l'exercici de la sobirania dels ciutadans, i el consegüent consens polític entre les autoritats i els representats del poble insurrecte. Si l'abril de 1821 es constituí una junta general d'autoritats per aprovar les proscripcions, i el setembre de 1822 s'escenificà en el ritual festiu la comunió entre les autoritats i el poble, aquella nit del 15 d'abril de 1823, devia de produir-se, quelcom de semblant, a la sessió de la Tertúlia Patriòtica de Lacy. Aquell dimarts al vespre les autoritats polítiques de la ciutat i província assistirien a la tertúlia, després de les queixes per la seva absència a la sessió del diumenge anterior. A l'església del convent dels trinitaris descalços –seu de la tertúlia–, els capitostos del moviment liberal exaltat expressaren –com ho feren el diumenge anterior– l'enuig per la desídia de les autoritats en la persecució contra els enemics interiors, i aquelles, preveient que podia córrer la sang pels carrers, decidiren col·laborar en l'empresonament dels acusats de conspiració contra el règim constitucional. Mariano Albó, líder de la paramaçoneria barcelonina i soci de la tertúlia, encapçalà els clams per detenir els qui acusava de conspirar contra el

¹⁸⁶ APBC. Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 16 d'abril de 1822 carta d'Antoni Canals al Baró de Castellet

¹⁸⁷ AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 16 aprile 1823

règim constitucional i, una vegada més, mentre uns feien la llista dels acusats, els altres sortien a capturar-los. La llista d'arrestats la formaven alguns dels pocs eclesiàstics que encara vivien en llibertat a Barcelona, malgrat no haver-se secularitzat, i també incloïa a tots aquells ciutadans que, segons el parer dels revolucionaris, amb la seva conducta posaven en perill la pàtria. Les detencions d'un forner francès i la d'un magistrat de la duana, cal interpretar-les com la d'un informador del invasor, i la d'un funcionari corrupte que feia la vista grossa amb els aranzels i el contraban.

El Cap polític, F. G. de Butrón havia obstaculitzat algunes de les decisions de F. Espoz y Mina i del moviment revolucionari, per la qual cosa acordaren la seva destitució com a governador polític i militar de Barcelona i número dos de F. Espoz y Mina. La nit del 15 al 16 d'abril, F. G. de Butrón, quan fou coaccionat per M. Albó per ratificar les proscripcions, s'adonà que havia perdut el suport dels comuners i maçons de la ciutat. Al cap de pocs dies, el cap de l'exèrcit expedicionari i principal autoritat del Principat, el destituïria de tots els seus càrrecs excepte del de Cap polític, i en el seu lloc nomenaria a Antonio Roten:

“Quand la funeste réputation de Roten fut assez bien établie de ce côté là, le général Mina se décida à le placer sur un théâtre plus convenable. Le Maréchal de Camp et chef politique de Barcelonne, Butrón, que Mina avait aussi nommé son second commandant général, constitutionnel de cœur, gênait les projets de ce révolutionnaire. Sa destitution fut décrétée par les sociétés secrètes des comuneros et des maçons, d'autant plus qu'il avait montré une humanité qui faisait leur censure, dans la fameuse proscription du 16 avril 1823, proscription à laquelle il ne consentit qu'à la force, et d'après les menaces du fameux Mariano Albó, qui était comme le maître de la Catalogne, en qualité de meneur des maçons. Rotten remplaça Butrón dans la place de second commandant général du septième district, en y réunissant l'emploi du gouverneur militaire de Barcelonne¹⁸⁸.”

Aquella matinada del 16 d'abril, els bisbes arrestats a la ciutadella, el de Vic i el de Lleida, reberen l'ordre de vestir-se i marxar cap a Tarragona. Al cap d'una hora i escaig, avisaren al bisbe de Lleida que havien rebut contraordres i que no aniria enlloc. A quarts de cinc del matí, Raimundo Strauch –bisbe de Vic– abandonava la ciutadella acompanyat del franciscà Miguel Quetglas, escortats per un destacament del regiment de Saragossa. Quan arribaren prop de Vallirana, segons la descripció dels fets que en fa l'historiador del món eclesiàstic Jordi Figuerola¹⁸⁹, uns quants homes del destacament s'internaren al bosc per simular una emboscada d'una partida reialista. Llavors, l'oficial

¹⁸⁸ ANP Série F7 Ll. 12038. Expedient de Antonio Roten. “Notice sur Roten” Veure els annexos.

¹⁸⁹ FIGUEROLA, JORDI (1988): *Església i societat a principis del segle XIX. La societat osonenca i el bisbe Strauch durant la crisi de l'antic règim*. Eumo. Vic, p. 115

Barrera ordenà a Strauch i Quetglas que penetressin al bosc, i un cop allí, Ramón Arce donà l'ordre de disparar-los, el mateix Arce els rematà quan eren a terra. El destacament abandonà els cadàvers insepultes i tornà cap a Barcelona on arribà de matinada. Els assassinats del bisbe de Vic i del franciscà foren el colofó dels esdeveniments que havien començat la nit anterior. Aquella vegada el moviment exaltat barceloní no en tenia prou amb les deportacions de costum i clamava perquè rodessin caps.

El dia de la mort del bisbe de Vic –el 16 d'abril de 1823–, els liberals més exaltats, quan llegiren el *Diario de la ciudad de Barcelona* –òrgan de premsa de la tertúlia patriòtica– i veieren reflectides les opinions més brutals de la vesprada anterior, en un article que exigia a les autoritats els caps dels detinguts. El liberal exaltat que l'havia escrit enaltia la conducta vigilant dels revolucionaris que estaven atents per castigar els enemics del sistema constitucional, i deixava ben clar el desig de desfer-se dels conspiradors definitivament, no conformant-se amb la seva deportació:

“Viva la vigilancia de los hombres libres, con que tenemos en nuestro poder parte crecida de la pandilla servilesca que iba cundiendo por esta ciudad el fomento de la sublevación! Bravo, Jesús, y que pesquisa abades, curas, obispo, capellanes, exciudadanos y... tantos pajarotes que se comían las mieses sin dejar ni un solo grano. Ellos ya están, (aunque no todos) en poder de la autoridad, veremos ésta como consuela las ansias de los buenos patricios. La complicidad creo es clara. Pues clara sea la finición. El brazo de la justicia, descargue el tremendo golpe que la ley señala. (...) Las autoridades acaben de consumir la obra. Las cabezas de los avechuchos, traidores, sean separadas de los hombros de sus señores. Ojo alerta, y para fin de fiesta clamemos muerte y no destierro de los perversos desoladores de la humanidad¹⁹⁰.”

L'article era signat amb el pseudònim *S. S. S. el patriota*. Qui s'amagava al darrera d'aquell pseudònim? El Sr. Salvador Sanjuán és la hipòtesi més fiable, ja que cap altre soci de la tertúlia coincideix amb aquelles inicials. El doctor Sanjuán era comissari de guerra, havia estat síndic en els ajuntaments barcelonins de 1807 i 1814, i durant el Trienni fou elector parroquial el 1821, tant per escollir l'ajuntament de 1822, com els diputats a Corts de la segona legislatura. També fou jutge de fet per assumptes de censura el 1821 i el 1822, i fou nomenat, per la diputació barcelonina, com un dels integrants de la societat econòmica d'amics del país, el juny de 1822. El darrer any del Trienni esdevé un dels col·laboradors més propers a Antonio Roten. Aquella bona relació s'anuncià de manera premonitòria en un altre article aparegut dos dies després en el mateix diari que signava *El patriota*, en el que celebrava el nomenament de A.

¹⁹⁰ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 106, 16 d'abril de 1823, p. 878. L'article complet està reproduït en els annexos.

Roten com a comandant militar de Barcelona enloc del Cap polític, F. G. de Butrón. *El patriota* coneixia bé la fama de justicier terrorífic del nou governador i es lamentava que no hagués arribat a temps de poder contemplar les detencions del dia 15 d'abril:

“Lástima que no llegase a tiempo. Ya me parece que vamos andando bien. No hay cura, que al leer el anuncio de que estaba destinado a esta plaza, nos decía el Constitucional, que no le hayan temblado las canillas y dicho entre sí, (...) Sabe, pues una y mil veces campeón, terror de la inhumanidad fanática, exterminador de nuestros enemigos salve eternamente. Los hijos de la patria, desean ser gobernados por ti; Barcelona no cabe de placer por ver le han destinado a un Cid, que sabrá perecer entre sus conciudadanos, y nos congratulamos de tener para admirar tu bien obrada justicia¹⁹¹.”

El nomenament de Roten es féu públic el matí del 16 d'abril de 1823. Ell havia arribat de matinada a la ciutadella, on cedí la seva tartana al bisbe de Vic per desplaçar-se fins a Tarragona. Roten ,si bé no fou qui ordenà l'execució del bisbe, la conegué quan encara podia fer alguna cosa per impedir-la, i no l'aturà. El general aprovà la demostració de força de M. Albó i de les societats secretes barcelonines.

L'afusellament del bisbe de Vic havia de satisfer als sectors més revolucionaris de la ciutat, alhora que executant-lo fora de Barcelona, es pretenia reduir el risc de possibles avalots o concentracions de protesta pública que atuessin la seva execució. La mort del bisbe de Vic havia de donar exemple de la ferotgia del moviment exaltat. La historiografia ha atribuït la responsabilitat de l'assassinat de R. Strauch a la conspiració maçònica, al liberalisme malèfic i al martiri en defensa de la religió eterna, segons comenta J. Figuerola, qui afirma també que “la causa directa fou la pressió que els grups liberals exaltats exerciren sobre les autoritats com a represàlia per l'entrada dels francesos a Catalunya¹⁹².” Per tant, els instigadors d'aquella mort foren els qui mobilitzaren els exaltats a Barcelona el vespre del 15 d'abril. En els reports escrits després del Trienni pels confidents de la policia francesa, A. Guillén de Mazón i el seu company R. Mª Sala, acusaren d'aquells crims a Mariano Albó, cap de l'estat major i màxima autoritat de les lògies paramaçòniques a Barcelona, i al comuner Manuel Arango, comandant del regiment de Saragossa. Les mateixes fonts també exculpaven al Cap polític, mentre inculpaven com a còmplice al nou Governador militar de Barcelona, Antonio Roten qui s'havia negat a processar els assassins i els havia rebut amb una abraçada càlida i pública, i havia permès que el seu superior militar, el comandant M.

¹⁹¹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 108, 18 d'abril de 1823, pp. 892-3

¹⁹² FIGUEROLA, JORDI (1988) p. 121

Arango, els ocultés de les ires públiques i de les del Cap polític, i convertí en la seva mà dreta a R. Albó:

“Il se mit à découvert dès le lendemain de son installation. Les assassins du vénérable évêque de Vich venaient d’arriver dans cette capitale. Butrón déplorait ce forfait et avait juré la perte de ses auteurs qui, en qualité d’officiers du régiment de Saragosse, étaient ses justiciables. Ces misérables s’étant tenus cachés par ordre de leur commandant Arango, fameux Comunero, qui les avait dressé pour cet assassinat, jusqu’au lendemain que Roten prit possession de son nouvel emploi de second commandant général. Ils se présentèrent à lui, et, bien loin de les blâmer, il alla au devant d’eux, les embrassa et les accueillit de la manière la plus distinguée, en louant leur courage, et leur offrant sa protection pour l’avenir”¹⁹³.

L’endemà de la mort del bisbe de Vic es difongué la notícia a Barcelona i el Cap polític que encara ho havia estat rellevat com a Governador militar de la ciutat, ordenà embarcar a tots els arrestats el vespre del 15 d’abril, a fi de preservar-los la vida. El vaixell *Nuestra Señora de las Nieves* els duria a Màlaga, amb l’excepció de la comitiva d’eclesiàstics i criats del bisbe de Lleida, del capellà del cos d’artilleria i de sis ciutadans que serien desembarcats a Tarragona¹⁹⁴. El bisbe de Lleida emmalaltí quan s’assabentà de la mort de Strauch i les autoritats temeren per la seva vida, com explicava el cònsol piemontès a l’informe adreçat al seu govern:

“L’altra sgraziato vescovo di Lerida detenuto (...) nella suddetta cittadella si risenti molto per l’inaspettato suo arresto, trovasi quindi ammalato e si temi per i suoi giorni”¹⁹⁵.

La vigília de la festa dels comuners per antonomàsia –el 22 d’abril de 1823– Antonio Roten prenia possessió del càrrec de Governador militar de Barcelona¹⁹⁶ i durant les tres setmanes següents, la ciutat visqué un període de violència extrema que la policia francesa, en els seus reports, descriurà com el terror revolucionari. El suís A. Roten féu honor a la seva fama i en vint dies executà més d’una vintena de persones. El 25 d’abril quatre capellans i quatre ciutadans, entre els quals hi havia el metge Antonio Suriá i l’escrivà de Castelló d’Empúries José Torrauba, sortiren de la torre de la ciutadella i pujaren a la tartana per fer camí cap a Tarragona, i quan arribaren a Molins

¹⁹³ ANP Série F7 Ll. 12038. Expedient de Antonio Roten. “Notice sur Roten” Veure els annexos.

¹⁹⁴ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»*, núm. 107, 17 d’abril de 1823, p. 3 “Todos los que han sido embarcados en el jabeque N. S. de las Nieves con destino a Málaga; a excepción del obispo de Lérida, el canónigo Mariategui, el capellán Cifuentes, el de artillería Pro, y los paisanos Marcerau, Ribes, Fabregas, Rullo, Oliver, Martí y los criados del obispo que deben quedarse en Tarragona.”

¹⁹⁵ AST. Materie politiche per rapporto all’estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 18 aprile 1823

¹⁹⁶ Dietari de Mateu Crespi, 22 d’abril de 1823, p. 28

de Rei, foren afusellats¹⁹⁷. Els dies següents es produí un degoteig d'execucions, a alguns se'ls afusellava davant la porta de mar, a d'altres a l'esplanada, o bé se'ls feia sortir de la ciutat, i se'ls disparava un tret. El dietari del menestral acomodat Mateu Crespi ressenya que entre el 25 d'abril i el 16 de maig de 1823 s'executaren vint-i-quatre presos a Barcelona: quatre capellans, quatre ciutadans acusats de col·laboració amb els reialistes, onze reialistes, dos francesos que s'havien fet passar per revolucionaris, dos desertors i un soldat acusat d'haver ferit mortalment un company de regiment¹⁹⁸. Les fonts policials franceses augmentaven el nombre de morts i els seus confidents declaraven que les tartanes s'omplien per executar els presos fora de la ciutat, amb el pretext de traslladar-los a Tarragona o Manresa. Els pals del telègraf de la muntanya de Montjuïc s'ompliren de cadàvers de nois joves acusats de voler desertar:

“Les suites furent tout à fait conformes à ce commencement, une nouvelle scène de carnage et d'horreur s'ouvrit aux yeux de Barcelonne étonnée. C'est de cette époque que date l'invention de la Tartane de Roten (...) On faisait monter des malheureux prisonniers sur les voitures du pays, qu'on appelle Tartanes, et sous le prétexte de les expédier sur Tarragonne ou sur Manrèsa, ils étaient impitoyablement massacrés en route par ordre du féroce gouverneur. Ainsi périrent les prisonniers de Castellon d'Ampurias et tant d'autres. On raffina bientôt ces mêmes cruautés, et l'on vit plus tard des jeunes gens, sous prétexte de désertion, pendus aux vergues du télégraphe de Montjouich¹⁹⁹.”

Mentre s'incrementava la virulència de la repressió, la premsa se censurava a si mateixa, i preferia no polemitzar sobre aquelles decisions, alhora que líders del moviment liberal exaltat les aprovaven, des de les pàgines del *Diario de la ciudad de Barcelona*. El 27 d'abril José López de Paredes, conservador de l'ordre de la tertúlia patriòtica, apel·lava al recurs de la *salus populi, suprema lex esto*, per legitimar veladament la implementació de la pràctica política de l'eliminació de l'enemic: *“La salud del pueblo es la suprema ley, y esta eterna verdad es necesario que la tengan presente las naciones que deseen gozar el aura feliz de la libertad. El pueblo es el verdadero soberano, y a nadie más que a él corresponde formar sus leyes²⁰⁰”* i el mateix feia, quinze dies després, *el Patriota* quan reiterava l'al·legació que la pàtria

¹⁹⁷ Dietari de Mateu Crespi, 25 d'abril de 1823, p. 28

¹⁹⁸ Dietari de Mateu Crespi, 25 d'abril al 16 de maig de 1823, pp. 28-32

¹⁹⁹ ANP Série F7 Ll. 12038. Expedient de Antonio Roten. “*Notice sur Roten*” Veure els annexos.

²⁰⁰ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 117, 27 d'abril de 1823, pp. 1018-9 citat per CASTELLS, IRENE (2002): “Le Jacobinisme et le romantisme politique dans la presse du premier libéralisme espagnol (1808-1823)” pp. 173-183 dins *Hommages Offerts à J. P. Bertaud: La plume et le sabre*. Publications de la Sorbonne.

corria perill, per perseverar amb la vigilància revolucionària i justificar l'exercici de la violència justiciera:

“La patria esta en peligro (...) El brazo armado continuamente tengamos, los párpados no descansan hasta concluir la obra de nuestra felicidad, y electrizados nuestros corazones corramos a la pelea clamando sin cesar constitución o muerte²⁰¹.”

L'article prosseguia fent una exultant defensa de la violència esgrimida contra els eclesiàstics, a qui considerava els principals enemics interns del sistema constitucional, com ho provava la seva col·laboració amb la repressió que patí Saragossa quan hi entraren les tropes contrarevolucionàries amb el beneplàcit dels francesos:

“Tanto, y tanto enemigo teníamos aun entre nosotros, y aquí dentro, que no nos hemos de estar descuidados. Observemos la conducta más y más, y más, y más repito de tanto zángano de Cle... tente lengua pero reviento, clérigos: puesto que el fomento de los daños ocasionados por los invasores sobre los libres hijos del zaragozano pueblo, salió de los canónigos, y de toda esta raza. Cuanta sangre, señor editor se vertió, toda se debe a sus caridades, paternidades, mosenes, y señorías canonicas. Y quien sabe si nos sucedería lo propio? Quién sabe si pasaría lo que pronosticaba el beato sastrer Jerónimo de que se pondrían 11 horcas, y uno le reconvinó diciéndole, hombre, falta para la docena una, contéstole, ésta, es para los de campanilla. Sí, sí, no nos dejemos alucinar, no, nos intimidemos, estamos en una crisis de bastante consideración²⁰².”

La violència contra els reialistes no era qüestionada, perquè eren l'enemic i havien perdut els seus drets de ciutadania. L'enorme presència dels clergues entre els contrarevolucionaris farà que se sospiti de tots ells, i la primavera de 1823, hauran de demostrar la seva lleialtat al règim constitucional els qui no la provin, se'ls titllarà d'enemics i se'ls aplicaran les mateixes mesures que als reialistes, però sense cap mena de procediment processal, ni polític ni militar.

El governador de Barcelona, Antonio Roten, juntament amb els capitosts de les societats secretes impulsaren aquella onada de violència revolucionària. Roten aplicà la seva experiència quan era la principal autoritat de Manresa, i ordenà afusellar, a les afores de la ciutat, els qui les lògies locals qualificaven de contrarevolucionaris: dos alcaldes i tres eclesiàstics de la contrada. Ben aviat aquells assassinats foren coneguts

²⁰¹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 130, 10 de maig de 1823, p. 1128-9 cita per CASTELLS, IRENE (2002) pp. 173-183

²⁰² *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 130, 10 de maig de 1823, p. 1128-9

com els dels “Tres Roures”. Dies després, de camí cap a Barcelona, Roten executaria cinc persones més a Piera, de les quals tres eren eclesiàstics:

“A cette époque, Rotten et ses dignes conseillers se proposèrent de donner à la Révolution Espagnole les atroces et sanglantes couleurs qu’imprimèrent à la révolution française Robespierre et ses complices. De vexations sans nombre et de quelques assassinats obscurs, ils se décidèrent à frapper de grands coups tous les hommes modérés, Constitutionnels ou Royalistes en furent révoltés. Conformément aux listes dressées dans les clubs de Manresa, on procéda à l’emprisonnement de plusieurs individus de la ville et du Canton, et les expédia sur Barcelone (...) Los tres Robles, le groupe qui marchait le premier, composé de 25 hommes, tombe criblé de balles (...) Là périrent les deux alcaldes constitutionnels de Manresa et plusieurs membres très distingués du clergé. (...) Toute la Catalogne resta comme stupéfiée de ce noir attentat, et quand elle s’attendait à le voir punir d’une manière exemplaire, Rotten est promu au grade de Maréchal de Camp sur les recommandations très pressantes du Général Mina. (...) En revenant de Manresa à Barcelonne, il s’arrête quelques heures au village de Piera, (...) et ordonne qu’on fusille sur le champ 5 individus, dont trois prêtres. Tous ses voyages, ses démarches et expéditions étaient marqués de sang et de carnage. Dans l’une d’elles fut brûlé et détruit de fond en comble le village de San Llorens dels Sitens et c’est encore Gali qui l’ordonna et présida à l’exécution²⁰³.”

3.4.1 LA PRÀCTICA DE LA VIOLÈNCIA REVOLUCIONÀRIA I L’ANTICLERICALISME

La recerca historiogràfica sobre la violència revolucionària encara està per fer. L’anàlisi de les pràctiques polítiques revolucionàries a Barcelona, és gairebé inexistent amb l’única excepció dels treballs sobre el jacobinisme i el romanticisme polític de la historiadora Irene Castells, que han obert el camí per comparar les pràctiques polítiques liberals radicals amb les de jacobinisme francès. L’estudi de Castells²⁰⁴ recalca que el liberalisme radical espanyol –concretament el barceloní– i el jacobinisme francès compartiren unes mateixes pràctiques basades en la reivindicació de la preeminència dels ciutadans en la idea de nació, l’exigència d’una permanent vigilància sobre les autoritats per denunciar qualsevol vulneració de la legalitat i la presència constant dels ciutadans en la política, a través de la milícia, la premsa i les associacions patriòtiques per configurar l’opinió pública. La recerca de I. Castells corroborà així el camí obert uns anys abans per Mª Cruz Romeo²⁰⁵, amb la seva intuïtiva i revolucionària anàlisi sobre el cas valencià, on hi havia detectat les incipients semblances entre el liberalisme radical i el jacobinisme francès. La manera com abordava la comparació entre ambdós fenòmens

²⁰³ ANP Sèrie F7 Ll. 12038. Expedient de Antonio Roten. “Notice sur Roten” Veure els annexos.

²⁰⁴ CASTELLS, IRENE (2002) pp. 173-183

²⁰⁵ ROMEO MATEO, Mª C. (1993); ROMEO, Mª C. (1995); i ROMEO, Mª C. (2003)

històrics, subvertia les tesis clàssiques de la historiografia espanyola que havia insistit en les diferències entre el procés revolucionari espanyol i francès, sense aturar-se en l'estudi de la pràctica i el discurs polític. En aquest camp encara queda molt de camí per fer, i la recerca haurà de prosseguir per escatir quin lloc ocupà el terror revolucionari en la pràctica política del Trienni; un aspecte absolutament menystingut, sinó fos per les recerques sobre l'anticlericalisme del segle XIX.

La pràctica política de la violència contra l'església i els eclesiàstics durant el Trienni, produí ben aviat un reguitzell d'hagiografies i pamflets sorgits de les impremtes del món proper a les víctimes. A començaments del segle XX, aparegueren les primeres investigacions sistemàtiques sobre aquells fets, de la mà de Cayetano Barraquer y Roviralta²⁰⁶, però després s'interrompran pels avatars polítics de la història d'Espanya, i s'haurà d'esperar a la dècada dels setanta, per trobar nous treballs sobre la violència anticlerical, com són els de Manuel Revuelta²⁰⁷ i Gaspar Feliu²⁰⁸, tot i que, un i altre autors, aborden la recerca de la violència des d'una interpretació de l'anticlericalisme molt més àmplia. Els anys setanta i vuitanta, els historiadors s'aproparen a l'antropologia per comprendre el significat de les pràctiques anticlericals: és el cas J. Caro Baroja²⁰⁹ o J. Jiménez Lozano²¹⁰ que interpretà la violència física i simbòlica contra l'església com la manera de rebel·lar-se contra la seva tutela paternalista. Anys després, en aquella mateixa direcció, l'antropòleg Manuel Delgado²¹¹, farà un salt endavant en l'anàlisi de la pràctica de la violència anticlerical quan la interpreta com un descontrol sobre els rituals tradicionals de la societat catòlica, desposseint aquelles pràctiques d'una fèrria ideologia revolucionària, i apropant-les als ritus religiosos. L'obra de M. Delgado es concentra essencialment en l'anàlisi de les pràctiques anticlericals del segle XX. La historiografia espanyola no ha exportat aquell model d'investigació al període del Trienni, i els estudis d'anticlericalisme han primat la recerca sobre les reformes polítiques, els discursos, les sàtires anticlericals i la contraposició entre els models del clergue que proposen els liberals i els reialistes,

²⁰⁶ BARRAQUER Y ROVIRALTA, C (1906): *Las Casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Vols. 2. Imprenta de F. J. Altés y Alabert. Barcelona.

²⁰⁷ REVUELTA GONZÁLEZ, MANUEL (1973): *Política religiosa de los liberales en el siglo XIX. Trienio Constitucional*. CSIC. Escuela de Historia Moderna. Madrid.

²⁰⁸ FELIU MONTFORT, GASPARD (1972): *La clerecía catalana durant el trienni*. IEC. Barcelona.

²⁰⁹ CARO BAROJA, JULIO (1980): *Introducción a una historia contemporánea del anticlericalismo español*. Istmo. Madrid.

²¹⁰ JIMÉNEZ LOZANO, J. (1978): *Los cementerios civiles y la heterodoxia española*. Taurus. Madrid.

²¹¹ DELGADO, MANUEL (1992): *La ira sagrada. Anticlericalismo, iconoclastia y antiritualismo en la España contemporánea*. Editorial Humanidades. Barcelona

obviant l'estudi de la pràctica de la violència simbòlica i física. En els darrers temps, la interpretació més completa, curosa i assenyada sobre l'anticlericalisme del Trienni, l'ha fet E. la Parra²¹² qui ha mostrat la seva doble vessant, per una banda la que qualifica com a culta i elaborada per il·lustrats i liberals, i per l'altra, la definida com a popular pel seu profund arrelament, més enllà de grups socials i conjuntures polítiques. L'anàlisi de E. la Parra conclou que “una y otra tendencia se alimentan mutuamente y en determinadas ocasiones se confunden, dando lugar –como en la época del Trienio– a una auténtica eclosión anticlerical²¹³.” Des d'aquella doble vessant, l'estudi de l'anticlericalisme pot establir diferències i similituds entre la pràctica de la violència anticlerical i apropar-se a l'anàlisi de la desamortització des d'una perspectiva sociocultural, aprofundint en l'estudi dels usos socials que els liberals donaren als antics espais religiosos desamortitzats.

La historiografia sobre la revolució liberal ha descuidat l'anàlisi de la violència en les pràctiques i discursos del liberalisme. Les recerques futures hauran d'abordar aquesta temàtica, sobretot per entendre perquè coexistiren la pràctica d'una violència legal i una d'il·legal, durant el règim liberal. L'estudi de la violència com un instrument polític més de la pràctica liberal, qüestionarà la rellevància de la por a la multitud durant el procés revolucionari espanyol i emergiran d'altres temors que coartaran el desenrotllament radical de la revolució liberal. El terror revolucionari fou una pràctica política que no aflorà solsament durant el Trienni sinó que es podria remuntar a la guerra del francès, malgrat que aquest és un camp poc investigat. La construcció de categories de violència durant la guerra permetria comprendre millor els fenòmens socials, culturals i polítics que es produïren al voltant de la guerra. Si es millora el coneixement sobre les pràctiques polítiques de la guerra, també s'entendran les continuïtats d'algunes d'aquestes en èpoques posteriors. Tot plegat, permetrà posar en relació la violència de la Revolució Francesa amb la d'altres processos polítics, minimitzant la seva excepcionalitat. Els historiadors no han de caure en l'error de comparar quantitativament les dades, sinó analitzar com la violència revolucionària s'interpretà en una societat que visqué atemorida pel fantasma del terror revolucionari, provinent de l'altre costat dels Pirineus.

²¹² LA PARRA, EMILIO (1998): “Los inicios del anticlericalismo español contemporáneo” pp. 17-68 dins E. LA PARRA I M. SUÁREZ CORTINA (eds.) *El anticlericalismo español contemporáneo*. Biblioteca Nueva. Madrid.

²¹³ LA PARRA, EMILIO (1998) p. 62

3.5. QUARTA JORNADA REVOLUCIONÀRIA: 4 D'AGOST DE 1823

Amb les pluges de mitjans de maig de 1823 s'acabaren les execucions, però no se'n esborrà el seu record. El número dos en l'escalafó de comandament del setè districte militar i governador de Barcelona, Antonio Roten, havia usat la brutalitat repressora per fer ostentació del seu poder polític i militar, deixant palès qui manava davant les autoritats polítiques i els ciutadans de Barcelona, i quins serien els mètodes per convèncer a l'enemic interior i exterior de la seva fi. La ferotgia de Roten no estava reservada únicament als contrarevolucionaris, i el 8 de maig, tancà durant unes hores a la presó a J. M. Roth i un grup de piemontesos, acusant-los de voler insurreccionar-se contra la seva autoritat. A la principal autoritat barcelonina, no li tremolava el pols quan havia de prendre mesures contundents. Aquell vespre el cònsol piemontès informà de les detencions al govern de Torí:

“Egli è pertanto che in simile conflitto si mantiene nulla dimeno fra noi una certa tranquillità sempre pero pronta ad essere sommamente alterata. A quel che vengo di sapere in questo punto, sono stati per disposizione del General Rotten, governatore di questa piazza in oggi arrestati il tenente colonello Roth ed alcuni rifuggiti piemontesi che sembra che machinasero il progetto di tentare una simosa atta a suotere l'esercito di Catalogne dall'innazione in cui qualche exaltados fra i quali li suddeti credono che maliziosamente vi giaccia²¹⁴.”

Al cap d'uns quants dies, Antonio Roten remodelà²¹⁵ la junta auxiliar d'observació i de defensa, reduint el nombre de civils, i només restaren una mínima representació dels òrgans polítics, de la milícia i dels ciutadans. Dels trenta un membres només vuit són civils entre els quals hi havia el vocal de la diputació, un regidor de l'ajuntament, un comissari de guerra, un coronel de la milícia, un membre de la junta de repartiment de la contribució de guerra i tres comerciants. Els altres vint-i-quatre membres són les principals autoritats militars de la ciutat i els comandants dels regiments de la guarnició. El Cap polític en quedà al marge, evidenciant que sense el suport de F. Espoz y Mina –l'havia substituït per Roten com a segon en l'ordre de comandament del districte militar– tenia poca capacitat d'incidir políticament.

²¹⁴ AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Maggio 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 8 maggio 1823

²¹⁵ APBC. Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 20 de maig de 1823 carta d'Antoni Canals al Baró de Castellet. “Pues que en esta capital se preparan para todo, habiendo derribado la Riera d'en Molla que por los mismos diarios verá las Juntas que se han tenido para darle nueva dirección, que esto va largo, que veremos la dirección que resolverán el Ayuntamiento y Junta.”

La junta auxiliar de defensa –nom amb que se la conegué a partir de llavors– instà al Governador militar de Barcelona i segona autoritat del Principat, a requerir nous fons als òrgans polítics per poder defensar la ciutat. Els capitosts de la *paramaçoneria* i la *comunería* a Barcelona, obliden les seves rivalitats i col·laboren en un nou projecte polític que serà articulat per la diputació barcelonina, on gairebé tots els diputats provincials eren comuns:

“Cependant, le 15 mai, déjà Roten demandait de nouveaux fonds pour la subsistance journalière de la garnison de Barcelone. Dès lors commencèrent les intrigues, les marchés honteux, les vexations et les vols de tout genre. Les chefs des maçons et des comuneros oublièrent leurs anciennes rivalités, et travaillèrent d'accord pour écraser le peuple et s'enrichir de ses dépouilles. La députation provinciale, dont les membres et les employés étaient tous comuneros, favorisait de tout son pouvoir, (et il était alors immense d'après nos lois) tous ces désordres, et déclara une guerre à mort à la municipalité et au chef politique Butrón, les seuls obstacles que les intrigants n'auraient pu jamais surmonter légalement. On abreuva Butrón de dégoûts et d'affronts, et on lui ôta, à la Municipalité, jusqu'à l'intervention et distribution des fonds sacrés de la corporation²¹⁶.”

La diputació, de mutu acord amb Roten, elaborà un pla de defensa de la ciutat que feia avinent a l'ajuntament a començaments de juny²¹⁷. La proposta indignà al consistori barceloní perquè el desautoritzava i el posava sota sospita davant dels ciutadans que l'havien escollit: *“tiende directamente a desacreditarle en el pueblo que representa; y como una autoridad popular si pierde la confianza queda despojada de su fuerza moral y se halla en el caso de causar más daños que bienes a sus representados²¹⁸.”* Al cap de pocs dies, i de manera precipitada, l'ajuntament proposava la seva alternativa al pla de defensa²¹⁹ però el seu pla fou enterrat sota l'entusiasme que despertà el projecte de la diputació. La proposta de la diputació desposseïa a l'ajuntament de la facultat de continuar recaptant els impostos, l'obligava a presentar els seus pressupostos setmanalment o mensual, i establia una tresoreria comuna sota control d'una junta controlada per la diputació, Roten i les societats secretes, que s'encarregaria de les tasques de recaptació i redistribució dels impostos. Amb aquell pla l'ajuntament esdevenia un òrgan absolutament sotmès a la voluntat política d'aquella junta que s'arrogà les principals competències municipals. La diputació i Roten, amb aquell

²¹⁶ ANP Sèrie F7 Ll. 12038. Expedient de Antonio Roten. “*Notice sur Roten*” Veure els annexos.

²¹⁷ *Diario de Barcelona*, núm. 157, 6 de juny de 1823. pp. 1395-8; i *Diario de Barcelona*, núm. 158, 7 de juny de 1823. p. 2007. Veure els annexos

²¹⁸ *Suplemento al Diario de Barcelona del 10 de junio de 1823*, p. 1

²¹⁹ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) Vol. I, pp. 107-8

projecte posaven en dubte l'eficiència de l'ajuntament en el desenvolupament de les seves tasques, gestant tota mena de sospites sobre la malversació dels fons recaptats.

La diputació desposseïa de les competències recaptatòries a l'ajuntament, emparant-se en un decret aprovat per les Corts el 15 de març de 1823, pel qual la diputació d'un província envaïda podia prendre les mesures que cregués necessàries per conservar la independència nacional. El 8 de juny de 1823, la diputació de Barcelona responia a les crítiques de l'ajuntament adduint que aquell decret que li conferia un poder polític absolut sobre la resta d'autoritats polítiques del territori:

“esta corporación, puesta de acuerdo con el Sr. Comandante general segundo de este séptimo distrito, ha creído conveniente a dicha defensa la formación de un plan, que en la penuria actual introdujese la igualdad y justa proporción entre todas las clases que sirven a la patria ¿cómo podrá suponerse que se haya excedido de los límites que la ley prescribe? Si las Cortes hubiesen querido circunscribir las facultades de las Diputaciones provinciales dentro el círculo de los límites que les estaban antes señalados, en vano las hubieran autorizado para tomar todas las disposiciones convenientes a la independencia nacional. El deliberar sobre la conveniencia de tales disposiciones queda al arbitrio de las Diputaciones de las provincias invadidas; pues que en todo el decreto no se fija el punto hasta que pueden llegar las providencias de aquellas²²⁰.”

Al cap de tres dies, l'ajuntament rebatia aquell supòsit argumentant que el poder atorgat a la diputació en aquell decret estava acotat per la Constitució:

“Este (decreto de las Cortes del 15 del último marzo) autoriza a V. E., no hay duda, para tomar las medidas convenientes a la defensa de la independencia nacional, pero estas medidas deben entenderse siempre dentro de la esfera de la Constitución, de otro modo para defender la independencia, se destruiría la libertad y contribuiríamos nosotros mismos a la obra fatal de nuestros enemigos²²¹.”

Les dues primeres setmanes de juny, els diaris foren l'escenari d'una encesa polèmica entre les autoritats polítiques, debatent-se la majoria dels articles del pla de defensa: l'elecció de nous interventors per dur a terme el cobrament d'impostos, la creació d'una tresoreria comuna, el control sobre les despeses de l'ajuntament i sobretot la formació de la junta de recaptació i distribució dels impostos, foren alguns dels eixos de la controvèrsia. El pla de defensa de la diputació erigia una junta a la que arrogava les competències fiscals del consistori, i la seva composició esdevingué un dels aspectes

²²⁰ *Suplemento al Diario de Barcelona del 10 de junio de 1823.* Contestación dada por S. E. la Diputación provincial al oficio del Excmo. Ayuntamiento constitucional, continuado en los periódicos de esta capital del día ocho del corriente, pp. 1-2

²²¹ *Suplemento al Diario de Barcelona del 13 de junio de 1823.* El Excmo. Ayuntamiento dirigió con fecha de ayer a la Excma. Diputación Provincial el oficio siguiente, p. 1

més polèmics de la disputa entre autoritats. La diputació s'esforçava per legitimar la junta, justificant que la majoria dels seus membres eren representants electes i no eren nomenats pel govern:

“La creación de dicha junta no será causa de que se vea desatendida la milicia nacional, pues a más de que los dependientes del gobierno que se designan como vocales de ella, albergan los más nobles y patrióticos sentimientos, es equivocado que formen la mayoría de la junta, pues que los Sres. Comandante general, Jefe político, Intendente de la provincia, Jefe de la administración militar, y los dos jefes más antiguos de la guarnición, sólo forman seis personas, cuando forman siete los dos individuos de la Diputación, los dos del Ayuntamiento, y los tres particulares que en calidad de vocales deben asistir a dicha junta²²².”

El debat sobre la composició de la junta era estèril, ja que deixava en una minoria als representants municipals, però l'ajuntament maldava per desacreditar el pla de la diputació mostrant les contradiccions dels articles:

“Cuando V. E. pretende combatir lo que dijo el Ayuntamiento, a saber que los vocales de esta clase componían la mayoría de la Junta dice que forman el número de siete, los dos individuos de la Diputación, los dos del Ayuntamiento y los tres vocales restantes; pero oculta V. E. que entre los tres particulares se cuenta un individuo del Clero, y éste debe considerarse en el día como dependiente del Gobierno pues el Gobierno es arbitro de su destino y puede hacerle variar de domicilio en virtud del decreto de Cortes de 1º de noviembre del año último²²³.”

El pla de defensa alternatiu del consistori municipal havia dissenyat una junta directiva, formada per totes les autoritats civils i militars de Barcelona, que seria l'encarregada d'adoptar les mesures més adequades per la defensa de la ciutat²²⁴. El pla de l'ajuntament ràpidament fou desestimat, i el consistori optà per impedir la implantació de la proposta de la diputació.

L'ajuntament denunciant les infraccions de la Constitució, les contradiccions del pla i desautoritzant públicament a la diputació, justificava la sol·licitud que havia transmès al Cap polític perquè el consistori fos inhabilitat i se li obrís una causa que l'impedís haver d'acceptar la proposta. Regidors, alcaldes i síndics defugien tota complicitat amb aquell pla establert com una mesura d'urgència per salvar la pàtria i s'emparaven en la justícia per demostrar la seva competència política:

“Excmo. Sr., parece que la salvación de la patria consiste en que el Ayuntamiento de Barcelona no recaude caudales. Autoridades sospechosas no

²²² *Suplemento al Diario de Barcelona del 10 de junio de 1823*, p. 7

²²³ *Suplemento al Diario de Barcelona del 13 de junio de 1823*, p. 6

²²⁴ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) Vol. I, pp. 107-8

deben mandar; ya esperan los concejales que se les forme causa, y que se les reemplace por los del año 21. Se ha dado disposición para que sin demora se presenten las cuentas fuera del tiempo que señala la ley. V. E. las inspeccionará²²⁵.”

El Cap polític Fernando Gómez de Butrón es negà a acceptar la petició de l'ajuntament, i es declarà incapaç legalment per prendre una decisió que només competia al govern. Mentre s'esperava la seva resposta, el Cap polític comminava als integrants del consistori a que no abandonessin els seus càrrecs:

“Excmo. Sr. Ni en el jefe político residen facultades para admitir a V. E. la dimisión que hace del encargo que el pueblo que representa le confió, ni V. E. puede hacerla a otra Autoridad que al gobierno supremo de la Nación, conforme a la Constitución y a las leyes: por lo tanto espero que V. E. continuando en su honroso encargo, no me proporcionará el disgusto de tener que compelerle por los medios coactivos que la ley me concede, hasta que el supremo gobierno resuelva en el particular. Del mismo modo tampoco me es posible acceder a la formación de causa, que V. E. me pide en oficio separado, porque no habiendo acusador, no me hallo en el caso de invitar a ningún juez para que lo verifique²²⁶.”

La primera quinzena de juny l'ajuntament cedí quan s'adonà que s'havia quedat sol protestant. La Tertúlia Patriòtica de Lacy felicità públicament a la diputació pel seu pla de defensa, mostrant el seu suport incondicional alhora que desautoritzà les veus crítiques. L'espai on es representava la sobirania dels ciutadans, s'havia pronunciat a favor del pla, i això significava que els ciutadans expressaven públicament la seva adhesió als plantejaments de la diputació. La tertúlia, un cop més, escenificava la sobirania dels ciutadans barcelonins.

“Cuenta V. E. que mientras el norte de sus operaciones sean la justicia y salud de la patria hallará en ellos una decidida protección; y si algún día hay quien haga cargos a V. E. conteste con la energía que le es propia: “siguiendo la senda de la libertad y luchando contra los intereses y caprichos de algunos hombres traté de salvar a la patria; si me he equivocado cúlpese no a mí solamente sino a todo Barcelona y en particular a la Tertulia patriótica de Lacy que tan decididamente aplaudieron mi resolución²²⁷.”

La tertúlia no fou l'única opinió favorable al pla, ja que el Cap de l'estat major i un dels homes forts de la *paramaçoneria* barcelonina, Mariano Albó, també s'expressà en el mateix sentit. L'apel·lació a la salvació de la pàtria –com deia Albó– havia

²²⁵ *Suplemento al Diario de Barcelona del 13 de junio de 1823*, p. 8

²²⁶ *Suplemento al Diario de Barcelona del 13 de junio de 1823*, p. 8

²²⁷ *Diario de Barcelona*, núm. 170, 19 de juny de 1823, pp. 2109-10 “*Felicitación dirigida por los socios y concurso de la tertulia patriótica de Lacy a S. E. la Diputación de esta provincia por plan de la administración de caudales decretado por la misma*”

legítimat les dotzenes d'infraccions de la legalitat constitucional comeses per l'ajuntament, i Albó s'encarregà de posar-les de nou sobre la taula:

“Así es por necesidad e interés de la Patria ha sido forzoso allanar a deshoras las casas de los ciudadanos; por la necesidad sin duda se ha dispuesto entender en causas de contrabando, ya haciendo quemar los géneros, cosa que ni las mismas Cortes se han decidido a resolver, ya repartiendo las aprensiones sin pagar derechos a la hacienda, e introduciéndose en las atribuciones del poder judicial tan separado y aislado por la misma Constitución; por la necesidad se vio obligado el Ayuntamiento a permitir la entrada de granos extranjeros y alterar los aranceles que por la Constitución sólo toca a las Cortes; por la necesidad se había visto el Ayuntamiento en el caso de introducirse a intervenir en el nombramiento de operarios de fortificación, que por las leyes toca al cuerpo de Ingenieros exclusivamente, etc²²⁸.”

Mariano Albó tampoc s'abstingué de criticar el procediment emprat per aprovar aquell pla que havia eludit el consens amb l'ajuntament i havia provocat una confrontació tan amarga entre institucions polítiques. L'article conclouïa amb una abrandada defensa dels membres del consistori, lloant els principis constitucionals que animaven les seves accions:

“Creo igualmente que en la época en que estamos, la Diputación debió prever la oposición del Ayuntamiento, y antes de dar su plan al público, pudo llamar a su seno algunos individuos de él, para acordar y evitar el escándalo que está viendo Barcelona en la desunión de sus autoridades: (...) Conozco a la mayor parte de sus individuos, y estoy tan seguro como de mí mismo de su decisión por la causa de la libertad, de su integridad, de su zelo y de sus deseos del acierto; por esto creo que sólo una equivocación en el modo de ver, nos hace estar discordes a ellos como concejales, a mi como particular, creyendo uno y otro que su opinión es acertada²²⁹.”

La soledat de l'ajuntament convertí en inútil la seva actitud i acatà l'aplicació del pla de defensa de la diputació el 16 de juny de 1823: *“por este nuevo plan ha habido algunas disputas entre la Diputación y Ayuntamiento pero se ha modificado los ánimos y se ha puesto en planta dicho plan²³⁰.”*

Al capdavant de la junta de recaptació i distribució d'impostos hi havia Antonio Roten i la seva mà dreta Ramón Galí, que instigaren a la junta a sol·licitar el triple dels recursos necessaris per satisfer les despeses de defensa. Les fonts policials franceses esmenten com els homes de confiança de Roten, R. Galí, Rius de Castella i José Baigés, amb la connivència del comissari de guerra Salvador Sanjuán, aprofitaren el lloc preminent que ocupaven en la recaptació d'impostos, per embutxacar-se grans sumes

²²⁸ *El Indicador Catalán*, núm. 165, 14 de juny de 1823, p. 3

²²⁹ Ídem

²³⁰ *Dietari de Mateu Crespi*, 16 de juny de 1823, pp. 37-8

de diners, arruinant els subministraments de l'exèrcit. La corrupció assolí cotes tan elevades que fins i tot el comandant del regiment d'Aragó i paramaçó, Mariano Ximénez de Bagües maldà per denunciar-la. Les màximes autoritats paramaçòniques de Barcelona, segons els confidents dels francesos, feren valer la seva autoritat per apropiari-se d'aquell assumpte i obstruir-ne qualsevol investigació:

“Les affidés de Roten vinrent encore augmenter l'horreur de cette scène. Gali, Rius de Castella et Baiges, commissaires des guerres, prirent pour leur compte, sous des noms supposés, la fourniture des provisions de l'armée, et ruinèrent de fond en comble les finances militaires. A la tête de celle-ci, se trouvait, à Barcelonne, le commissaire des guerres. D. Salvador San-Juan, voleur déhonté, qui en leur prêtant tout l'appuy de son emploi, volait pour son compte et laissait voler Roten et ses complices avec une effronterie sans exemple. Des maçons même, assez raisonnables, élevèrent leurs voix contre ces criminels, et le Capitaine d'Aragón Vagues présenta à la loge, dont il était vénérable, un état démonstratif de toutes ses infamies. Mais le souverain chapitre maçonnique s'empara de cette affaire, et étouffa, par un coup d'autorité, les plaintes et les réclamations²³¹.”

Mentre els col·laboradors més íntims de Roten eren acusats de desfalcantar la caixa de cabdals municipals, el Governador militar de la ciutat, de comú acord amb paramaçons i comuners, posava setge sobre qualsevol intent de dissidència política interna. La seva experiència política al capdavant del govern polític i militar de Manresa li ensenyaren a mantenir brutalment la seva autoritat i cultivar bones relacions amb les societats secretes revolucionàries, ja que aquelles eren les úniques que li podien tombar el seu comandament, o bé salvar-lo dels seus enemics. Roten, com havia fet a Manresa, maldà per captivar a paramaçons i comuners perquè col·laboressin amb ell, i els oferí el ressorgiment i modificació de la junta de vigilància com un autèntic òrgan de govern revolucionari. La junta es transformà en la comissió de vigilància i la configuraren els sectors més arraïats de la paramaçoneria i de la comuneria, desapareixent els carbonaris europeus. La comissió de vigilància la formaven Roten i cinc representants de la paramaçoneria: Ignacio Vidal y Pigem, Ildefonso Vidal, Mariano Soro, Manuel Planas y Compte i Juan Poc; i cinc representants de comuneria, dels quals només se'n sap que un dels germans Roviralta en formava part:

“Pour composer le conseil permanent, on choisit parmi les officiers de la garnison, tout ce qu'il y avait de plus immoral et de plus exagéré, par exemple, Meca, Lopes, Panyagua, capitaines d'artillerie, Llorella et quelques autres. Comme pour former la junte de vigilance, on eut recours à tout ce qu'il y avait dans la ville de plus vil et de plus déhonté et au rebut des sociétés secrètes. Vidal

²³¹ ANP Sèrie F7 Ll. 12038. Expedient de Antonio Roten. “Notice sur Roten” Veure els annexos.

*et Pigem, avocat, Ildefonse Vidal, employé dans les douanes, Mariano Soro, employé dans la poste aux lettres, Planes y Comte, notaire des Escaldes, Poc, négociant, Roviralta, médecin, attaché à l'hôpital général, et plusieurs autres qui se promènent aujourd'hui par Barcelone, en bravant l'opinion publique, étaient de ce nombre*²³².”

El 9 de juliol de 1823, Roten féu públic un ban militar en el que establia un consell de guerra permanent per processar tots els ciutadans que conspiressin, proferissin opinions contra el règim, espargissin notícies de desànim, mantinguessin correspondència amb l'enemic, portessin armes blanques sense autorització o es neguessin a satisfer les despeses que se'ls exigien:

*“Art. 1 Los que emprendieren cualquier sedición, conspiración o motín y los que indujeran a cometer estos delitos contra el servicio, seguridad de la plaza y sus fuertes, contra la tropa y demás defensores, su comandante u oficiales en cualquier modo que se intente o ejecute, serán pasados por las armas en cualquier número que sean; y los que hubieren tenido noticia, y no lo declarasen luego que puedan sufrirán la misma pena. Art. 2 El que hubiese proferido o escrito cualesquiera palabras que inclinen a sedición, motín o rebelión, o que habiéndolas oído no diese cuenta a la autoridad inmediatamente, sufrirán la pena de muerte o corporal, según las circunstancias del delito. Art. 3 Toda persona que desde este día esparza directa o indirectamente noticias melancólicas, y que con sus escritos o conversaciones procure extraviar la opinión pública, será reputado como traidor a la patria, y enemigo de la Constitución*²³³.”

Aquell estiu Roten tornava a revitalitzar el terror revolucionari com única via factible per poder salvar la revolució. Les presons s'ompliren i els revolucionaris es tacaren les mans de sang, ja que els delictes de sedició o desànim, tant de paraula com d'acció, o els contactes amb l'enemic, eren castigats amb la pena capital. Com s'aplicà el ban militar? Quants ciutadans patiren les represàlies revolucionàries? Quines conseqüències tingué sobre la població? Sobre aquell episodi afloren més preguntes que respostes.

El consell de guerra permanent fou nomenat per A. Roten després de consultar-ho amb la comissió de vigilància. El formaren dotze militars i dos representants de la milícia: un de la voluntària i l'altre de la legal. Només quatre dels catorze eren membres de la Tertúlia Patriòtica de Lacy i solsament Salvador Paniagua, Manuel Rivas i Mariano Ximénez Bagües apareixen vinculats al moviment liberal exaltat barceloní i a les societats secretes de la ciutat. Dels dotze militars, sis eren membres de l'antic

²³² ANP Sèrie F7 Ll. 12038. Expedient de Antonio Roten. “*Notice sur Roten*” Veure els annexos.

²³³ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) Vol. II, Annexos, pp. 413-4 “*Bando militar. Copiado del Diario de Barcelona, 10 de julio de 1823.*”

regiment d'Aragó, quatre del d'artilleria i els altres dos formaven part de l'organigrama militar de la plaça. La instauració d'un consell de guerra permanent fou, òbviament, un element coercitiu que permeté imposar un règim de terror revolucionari durant l'estiu de 1823. El reguitzell de mesures aprovades per Roten fomentaren la por i la desconfiança entre els revolucionaris. Les delacions es convertiren en una pràctica quotidiana i de nou alguns ciutadans aprofitaren l'oportunitat per dotar d'impunitat a les seves venjances personals:

“La comisión de Vigilancia de esta ciudad, deseosa de evitar por todos los medios posibles la funesta influencia de las pasiones, resentimientos personales y rastreras venganzas que algunas veces cubiertas con el velo de un supuesto patriotismo se presentan a los gobernantes procurando sorprenderles y ponerles en el caso de dictar providencias que, aunque hijas del mejor celo, producen un efecto muy poco favorable para la común felicidad; ha resuelto no tomar deliberación alguna en virtud de anónimos, y como son varios los que obran ya en su poder, advierte a sus autores que si se hallan poseídos del amor patrio que suponen, podrán presentarse inmediatamente a formalizar sus denuncias, seguros de que se les guardará un inviolable secreto en caso necesario y que con este acto presentarán un distinguido servicio a la causa de la libertad española²³⁴.”

La por regnava a Barcelona, i tres dels quatre alcaldes de la ciutat foren destituïts el 4 d'agost de 1823 i substituïts per Vicente Cabanillas, Agustín Yáñez i Antonio Cortada y Amoreti. Al cap d'una setmana la ciutat vivia una nova proscripció, quan la nit del 9 al 10 d'agost, aquells alcaldes destituïts: Antonio Rodón, Ramón Mª Sala i Francisco Raull, juntament amb el prior de l'hospital general de la Santa Creu i redactor del *Indicador Catalán* Antonio Guillén de Mazón, el tinent coronel J. M. Roth i el milicià i procurador Miguel Comelles, eren empresonats a la ciutadella on els custodiava el Cap polític. El matí següent foren embarcats en un vaixell rumb a Cartagena, i quatre dies després, el custodi –Fernando G. de Butrón– era enviat cap a Cadis amb el pretext que el govern l'havia proposat per formar part d'una comissió. La proscripció d'agost de 1823 havia decapitat el poder polític municipal, coartat la llibertat d'expressió, silencià l'exèrcit i liquidat la veu del govern a Barcelona. Aquelles detencions no foren com les anteriors, ja que les envoltà una certa aureola de secretisme, i la premsa silencià l'incident. Aquella vesprada del 10 d'agost de 1823 no consta per enlloc que es produís l'escenificació de l'exercici de la sobirania popular per part dels ciutadans, i tot transcorregué enmig d'un silenci eixordador. La destitució dels tres alcaldes uns dies abans, tampoc havia provocat unes riuades de gent als carrers per

²³⁴ *El Indicador Catalán*, núm. 217, 5 d'agost de 1823, pp. 3-4

demanar la seva restitució en el càrrec. El cònsol piemontès a Barcelona trigarà dues setmanes en informar d'aquells fets i emfasitzarà el misteri sobre el destí dels proscrits i el desconeixement sobre les causes de les seves detencions:

“Nella notte stess furono per ordine del general Rotten imbarcate e non manco poi chi assicurava che per mandato del generale medesimo erano stati gettati in mare aggiungendo altri che dietro la Montagna erano state moschettati, una si riseppe poi che destinati a Cartagonova su predata dai francesi la bobarda nella quale erano stati imbarcati e che questi prigionierri trovansi a bordo della fregata la Vittorieuse. Nulla si è reso di pubblica ragione ne circa all’arresto di questi tali, ne su quanto può averso coignato ne intorno al destino loro, ne finalmente in unto all’incidente d’essere stati predati dalla squadra francese. I fogli pubblici di questa capitale non hanno fatto punto menzione di queste paritoclarità, e però qui opinione generale che li suddetti tagliassero, d’accordo col General Manso, o da se soli per fommentere questa città e le sese fortezze all’ubbidienza del Re (...) Il generale Butron, già capo politico superiore residente in questa centrale sparsi di qui il 14 di questo mese ed è stato provvisoriamente surrogato dall’Intendente Camps. Ne la partenza del primo ne la surrogazione nel secondo è stata qui annunziata al pubblico. Il primo sembra essere stato rimosso dal General Rotten come sospetto di complicità nella trama che si crede fosse ordita dalle sei persone di sopra nominate, e che siasi retto a Majorca²³⁵.”

Les motivacions que hi havia al darrera d'aquelles detencions i expulsions, no s'han aclarit prou encara. Els informes policials francesos atribuïren les proscripcions a la decisió mancomunada de F. Espoz y Mina, A. Roten, la comissió de vigilància i els caps de la *paramaçoneria* i *comunería*, que volien desfer-se dels qui es planyien pel desordre públic i la corrupció de Barcelona:

“La municipalité jetait les hauts cris en voyant ce désordre, comme chargée plus directement par les lois, de défendre les intérêts du peuple. Le chef Politique Butrón était inconsolable. Et c’est alors que, pour en venir plus aisément a leur but, Roten et ses complices, Mina, les chefs des Maçons et des Communeros, la Junte de Vigilance et tout le ramassis des brigands et des voleurs, résolurent de perdre l’alcalde premier Sala, qui, en qualité de Président de la Municipalité, s’opposait de toutes ses forces, à ce brigandage; le chef Politique Butrón qui le blâmait aussi à haute voix, et leur ami Guillén de Mazón, Prieur de l’hôpital général, que l’on soupçonnait d’avoir révélé toutes ces iniquités au gouvernement supérieur. Sala et Guillén de Mazon furent jetés à la mer dans la matinée du 10 août avec des ordres secrets pour Carthagène, et vraisemblablement ils y eussent reçu la mort. Butrón fut expédié pour Cadix, le 14 du même mois, avec une prétendue commission pour le gouvernement²³⁶.”

²³⁵ AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 26 agosto 1823

²³⁶ ANP Série F7 Ll. 12038. Expedient de Antonio Roten. “Notice sur Roten” Veure els annexos.

Anys després, l'alcalde tercer Antonio Rodón –un dels proscrius– donarà la seva versió dels fets a la policia francesa, insistint que el general Roten governava Barcelona amb total arbitrarietat, conculcant la llei i la justícia. El general va proscriure de la ciutat aquells funcionaris i militars que podien oposar-s'hi, apel·lant a legalitat i justícia. Aquelles paraules escrites per A. Rodón el 1829, estaven pensades per presentar-se davant les autoritats franceses com un assenyat advocat que respectava escrupolosament la llei, i desvirtuà la imatge de revolucionari liberal exiliat a França. Aquella versió de A. Rodón, no s'aguantava per enlloc:

“Le général Rotten commanda en chef la place dès qu'elle fut assiégée. L'arbitraire sur lequel il s'appuyait lui faisait haïr la légalité et la justice. Redoutant le caractère indépendant de quelques fonctionnaires civils, et de quelques militaires qui pouvaient en invoquant les lois s'opposer à ses ordres tyranniques, il voulut s'en débarrasser, pour marcher plus à l'aise dans sa domination oppressive. L'exposant fut compris parmi ceux qui excitèrent sa méfiance et furent l'objet de sa persécution. Dans la nuit du 9 au 10 août 1823 il fut arrêté, ainsi que deux autres Maires de la même ville, un lieutenant-colonel, un prêtre prieur curé de l'hôpital militaire, et un lieutenant de la milice nationale. Rotten les fit embarquer dans un petit bateau avec ordre de les conduire à Carthagène qui était sous le commandement du général Torrijos²³⁷.”

Els alcaldes albiraven una derrota que els faria responsables davant la llei de la brutalitat repressiva i dels furtus de les autoritats, i expressaren el seu desgrat amb la conducta dels revolucionaris. El Cap polític intercedí a favor dels alcaldes, i simplement censurà la decisió denunciant el comportament de les societats secretes. Els ciutadans, milicians i militars no mostraren cap mena de rebuig a la proscripció d'aquell agost. Tots aquests indicis apunten que Roten i els líders comuns i paramaçons purgaren les institucions de tots aquells que infonien desànim, els criticaven veladament i posaven pals a les rodes al desplegament dels seus projectes revolucionaris. L'expulsió fou una solució de consens entre el poder militar i la comissió de vigilància per eliminar els seus opositors. El règim de terror tenia els seus límits i les execucions, malgrat el ban militar de Roten, es reservaven per delictes de traïció, deserció o conspiració contra el règim liberal. L'execució de les autoritats escollides pels ciutadans era una decisió que podia comportar conseqüències terribles.

La historiografia catalana ha interpretat la proscripció d'agost de 1823 com la constatació de l'hegemonia del poder dels capitosts militars sobre les autoritats

²³⁷ ANP Série F7 Ll. 12022. Expedient de Antonio Rodón. “A Son Excellence le Ministre des affaires étrangères. (...) Antonio Rodon, Marseille le 2 avril 1829”

exaltades. Aquella visió sobre els fets, l'encunyà l'historiador J. Mª Ollé Romeu²³⁸, i la completà R. Arnabat, dient que la proscripció només fou la manera com “Mina es desfer d'aquells exaltats que s'oposaven a la seva posició favorable al pacte amb els francesos²³⁹.” Els proscrius d'agost de 1823 no eren els líders més revolucionaris del moviment liberal exaltat, ans el contrari, eren els qui havien exposat les seves discrepàncies amb el pla de defensa de la diputació, amb l'actuació repressora de Roten i amb el govern popular de la comissió de vigilància. El cap del setè districte militar –F. Espoz y Mina–, setze mesos després d'aquells incidents, donà una visió absolutament exculpadora sobre el que succeí aquell estiu de 1823, explicant que havia arribat a Barcelona el 5 de juliol, gairebé moribund, i no havia pogut adonar-se de res fins gairebé tres mesos després:

“postrado en un lecho sin esperanzas más que muy débiles de vida, tuve que lidiar cuatro meses con lo escandaloso de los que se disputaban el mando, creyéndome ya muerto, o lo inexcusable de los que desobedecían mis órdenes, no diré ahora porqué; (...) con la fuerza del enemigo en el exterior, y sus manejos e intrigas en el interior; con la exaltación de éstos, el desaliento de aquellos; en fin, con las necesidades más perentorias y absolutas. Algunos más ejemplares, ejecutados durante estos cuatro meses en personas de alta categoría, hubieran sido tan justos como provechosos: el mal estuvo en que unas veces se me ocultaban o desfiguraban las cosas por mi delicada situación, y otras me impedía ésta hacer lo que debiera²⁴⁰.”

El cònsol piemontès ratificà la versió de Espoz y Mina durant aquell agost:

“Il general Mina continua a starsene ritirato in casa, impossibilitato da quanto dicesi, da una gamba che gli si gelò nell'ultima sua spedizione ai Pirinee. Machè però ne dicano mi farà persmeso valermi dell'espressione che l'anima sua piuttosto che la gamba credo io che abbia gelata²⁴¹.”

La intervenció del general en la proscripció d'aquell agost fou gairebé nul·la i al cap d'unes quantes setmanes, quan pogué alçar-se del llit, juntament amb el seu home de confiança A. Roten optarà per negociar amb les tropes assetjadores. Aquell agost eren uns altres els qui ostentaven el poder a la ciutat i foren també els responsables de les primeres detencions dels ciutadans que no feien front a les contribucions exigides per les autoritats. Els comerciants i fabricants més adinerats de la ciutat no pagaven els

²³⁸ OLLE ROMEU, JOSEP MARIA (ed.) (1981): *Successos a Barcelona (1822-1835)*. Curial. Barcelona, pp. 40-1

²³⁹ ARNABAT MATA, RAMON (2001) p. 334

²⁴⁰ ESPOZ Y MINA, FRANCISCO. *Breve extracto de la vida del general Mina*, pp. 106-7

²⁴¹ AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 26 agosto 1823

emprèstits forçosos i les autoritats ordenaren empresonar-los a Montjuïc, segons els informes que escrigué el cònsol piemontès al seu govern:

“Li dieci negozianti che secondo feci anno a V. E. nella posenta dell’antecedente mio foglio erano stati detenuti nel Palazzo della municipalità pel sociale pagamento di Colti 250.000 sono li sig. Sargelet, Nadal, Castañe, Marti, Plandolit, Amat, Seriol, Fontanellas, Remisa, e Sabadell: essi fuorono per la loro resistenza ad effetuare questo sborso, tradotti al castello di Monjuich, ove poi dovettero cedere alle minacce, ecceto gli ultimi tre che conservandosi ancor renitenti, sono per esere imbarcati non si sa per dove²⁴².”

L’home del baró de Castellet a Barcelona advertia del pànic que despertaren aquelles detencions entre els ciutadans benestants que preferiren fugir de la ciutat per evitar el calabós:

“No puede tener una idea del Estado en que se halla esta capital, con respecto de los préstamos, y contribuciones, está despoblada enteramente que sólo han quedado pobres, que por esto se está arreglando una contribución mensual sólo para mantener la guarnición de la Plaza que veremos si esta será soportable, pues que es tanta la miseria que a pesar de haber rebaja de los alquileres de las casas casi apenas se cobra ninguno, porque los pobres que han quedado tienen harto trabajo en buscar medios para poderse sustentar, que muchos sólo se sostienen del pan, y de los reales diarios que dan a toda la Milicia Voluntaria²⁴³.”

Els revolucionaris maldaven per convertir les pedres en recursos pecuniaris, obligant als rics comerciants i fabricants barcelonins a comprar les antigues finques eclesiàstiques que, un cop desamortitzades, eren propietat del crèdit públic²⁴⁴; les pagaren a meitat del preu que les havien taxat però no feren negoci perquè l’única garantia absoluta de mantenir-les en propietat era el manteniment intacte del sistema constitucional, quelcom que semblava difícil que es produís. D’ençà de l’abril de 1823 s’havia accelerat el procés de desamortització dels edificis eclesiàstics de l’interior de Barcelona per vendre’ls i disposar de més recursos per defensar la ciutat. En futur, la recerca sobre la desamortització haurà d’integrar la variable de la pressió política, que implicarà una reinterpretació sobre la compra i venda de propietats desamortitzades. Els darrers mesos del Trienni, la tropa i la milícia enderrocaren l’antic edifici de la Inquisició²⁴⁵ i l’església de Sant Jaume²⁴⁶. Les penúries econòmiques també afectaren a

²⁴² AST. Materie politiche per rapporto all’estero. Consolati nazionali. Barcellona. Maggio 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 26 agosto 1823

²⁴³ APBC. Fons del Baró de Castellet. Barcelona, 29 d’agost de 1822 carta d’Antoni Canals al Baró de Castellet

²⁴⁴ ARNABAT MATA, RAMON (2001) p. 336

²⁴⁵ Dietari de Mateu Crespi, 25 d’agost de 1823, pp. 57-8

²⁴⁶ Dietari de Mateu Crespi, 8 d’octubre de 1823, p. 74

l'exèrcit destacat a Catalunya i obligaren al Cap militar a espavilar-se per aconseguir recursos d'allà on fos, arribant a la paradoxa d'haver de fondre els canons per encunyar moneda i poder sufragar les despeses de l'exèrcit²⁴⁷.

3.5.1 REPRESSIÓ CONTRA ELS REVOLUCIONARIS PER SIGNAR LA CAPITULACIÓ

Quan la xafogor s'apacà i arribaren les primeres tempestes d'estiu, el general F. Espoz y Mina tornà a primera línia, ordenant noves accions militars per obrir nous fronts. A primera hora del matí del 10 de setembre, després d'haver endarrerit la sortida un dia, salpà del port de Barcelona un comboi format per 100 petites naus de cabotatge que havien de desembarcar a la platja de Montgat i des d'allí havien de fer camí cap a Figueres. L'expedició es dirigia a Figueres per trencar el setge sobre els milicians refugiats al Castell de Sant Ferran i obrir un nou front a la reraguarda de les tropes que assetjaven Barcelona. La columna expedicionària la composaven milicians, militars, els liberals francesos i refugiats italians. La presència d'italians féu que el cònsol piemontès reportés bastament l'operació militar al seu govern:

“Mantenutasi frattanto la piu rigorosa incomunicazione sia per mare come per terra, collo scopo che i francesi non fossero informati di simile movimento, la colonna si riuni novamente in porto dalle 3 alle 6 pomeridiane del 9 ed alle 11 della notte fece vela per mongat vicino a Badalona, in questa costa di levante, a 3 leghe di distanza, senza avere incontrato il piu piccolo ostacolo sia nel tragitto come nell'approdo. I legi di trasporto sono stati qui di ritorno alle 6 antimeridiane del successivo ed immediato giorno 10 senza che nemmeno essi siano stati molestati nel loro regreso, malgrado che conducevero seco trenta cavalli che non si poterono sbarcare, e 27 prigionieri francesi stati sorpresi al momento dello sbarco della colonna preceduta dalla legione che conta due compagnie di disertori francesi. Il fortunato risultato che nel suo principio ha avuta questa spedizione sommamente rischievole ha inebriati i liberali, quali fecero immediatamente sortire dalle porte di terra una colonna di altri due mila e piu uomini, colo scopo d'intrallenare i francesi della linea, e cio fu causa d'un orribile fuoco di moschetteria, e d'artiglieria che durò dalle 6 alle 9 del mattino, ma che non arreo gran danno ne all'una ne all'altra parte. Come abbia potuto il suddetto convoglio composto di piu di 100 legni sortire da questo porto bloccato ed approdare alla spiazza di Mongat, senz'esere menomamente inquietato, e cosa che ha distato il generale stupore²⁴⁸.”

La impotència dels liberals barcelonins davant el fracàs de l'expedició, els indignà i feren sortir una altre columna per terra per enfrontar-se amb els francesos, però l'artilleria no els deixà avançar i al cap d'unes hores tornaven a entrar a Barcelona.

²⁴⁷ ESPOZ Y MINA, FRANCISCO. *Breve extracto de la vida del general Mina*, p. 112

²⁴⁸ AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 18 settembre 1823

L'arriscat desembarcament a Montgat i el fallit intent per rompre el setge de Figueres, foren hàbilment aprofitats per Espoz y Mina –com afirma R. Arnabat²⁴⁹– per treure's de sobre les tropes que eren contràries a la negociació amb l'exèrcit francès. A finals d'estiu, el Cap del setè districte militar havia recuperat el control sobre la ciutat i a finals de 1824, escrigué: “*hice ejecutar un desembarco en la playa de Montgat (...) y puedo lisonjearme de que la tranquilidad pública, la libertad e independencia nacional se conservaron bajo mi mando hasta el último extremo*²⁵⁰.” Al cap d'uns quants anys, en les seves memòries, diria just el contrari sobre aquella tardor de 1823: “*ya no hubo sosiego en Barcelona desde este tiempo: todos se apuraban y todos mes apuraban, y lo que mayor aflicción causaba era la falta de recursos metálicos*²⁵¹.” Quan escriví les memòries, aquells mesos de 1823 eren l'etapa més revolucionària que havia viscut la ciutat, i ell marcava una certa distància sobre la seva responsabilitat en els esdeveniments, ni tant sols en l'assossegament de la violència revolucionària hi volia tenir res a veure.

El setembre i les primeres setmanes d'octubre foren dies més aviat tranquils en els quals els ciutadans de Barcelona escolliren els electors parroquials que havien d'elegir els nous diputats a Corts per a la quimèrica legislatura de 1824-1825. La segona setmana d'octubre, aquella calma fal·laç es dissipà i s'espargiren rumors que el rei tornava a ser absolut després d'haver capitulat Cadis l'1 d'octubre. Les autoritats militars demanaren a l'ajuntament que desmentís públicament aquelles brames i l'ajuntament respongué vehementment dient que “*aun cuando los diputados a Cortes y el gobierno cediesen a convenios indecorosos, excediéndose de las facultades que tienen por la Constitución, Barcelona nunca cederá con la ignominia, ni arrastrará los hierros de una vergonzosa esclavitud*²⁵².” L'historiador F. Dueñas²⁵³ imputà a F. Espoz y Mina en la difusió d'aquells rumors, però els indicis són més aviat escassos per donar-los-hi veracitat, i la documentació no ho testimonia malgrat que R. Sánchez Mantero²⁵⁴

²⁴⁹ ARNABAT MATA, RAMON (2001) p. 334

²⁵⁰ ESPOZ Y MINA, FRANCISCO. *Breve extracto de la vida del general Mina*, p. 108

²⁵¹ ESPOZ Y MINA, FRANCISCO (1962): *Memorias del general Francisco Espoz y Mina*. Edición y estudio preliminar de Miguel Artola. Atlas. Madrid. Citat per ARNABAT MATA, RAMON (2001) p. 336

²⁵² Actes de l'Ajuntament de Barcelona, 11 d'octubre de 1823. Citat per DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) Vol. I, p. 112

²⁵³ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) Vol. I, p. 111; i DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1988): “El Sitio de Barcelona, 1823” pp. 123-133 dins ROCA, J. (coord.) *El Municipio de Barcelona i els combats pel govern de la Ciutat*. Institut Municipal d'Història. Institut de Cultura Ajuntament de Barcelona. Proa. Barcelona.

²⁵⁴ SÁNCHEZ MANTERO, RAFAEL (1981): *Los cien mil hijos de San Luís y las relaciones franco-españolas*. Universidad de Sevilla. Sevilla, p. 75

afirmi que Espoz y Mina conegué la notícia a través del Mariscal Moncey, el mateix 1 d'octubre de 1823. A mitjans d'aquell mes, la ciutat estava dividida i les discrepàncies s'escoltaven per arreu; els rumors de fugida de Cadis eren replicats amb la convicció de l'ajuntament de combatre fins a la fi. Les brames inflamaren els ànims i l'escissió entre els resistents era tan evident, que el final del règim constitucional era imminent pels observadors com el cònsol piemontès que escrivia:

“Qui regna piu che mai una gran divergenza ed una vera confusione di pubbliche opinione chi mette in dubbio la certezza della notizia d’esser cioè S. M. Cat stata risposta nella pienezza di suoi diritti, supponendo (...) la sua uscita da Cadice, chi e disposto di credere in caso positivo, e chi di resistere quantunque averse ceduto non solo il supremo governo costituzionale, ma anche le stese Cortes. La municipalità in un suo proclama li manifesta acerrima come vuole il general Rotten lascia travvedere nel suo proclama che V. E. leggera negli mili periodici, che quasi sarebbe a cedere quando rimanse intato il suo onore. Alcuni corpi di miliziani hanno rappresentato che vogliono sepelleiris piuttosto sotto la rovine di Barcellona che rinunciando a suoi diritti mentre gli altri e quelli del piccolo esercito indaggiano e stano in silenzio. Ma in fine sembra che tutto annunzia che imminente il suglimento del nodo²⁵⁵.”

El 14 d'octubre F. Espoz y Mina es reuní amb el baró de Berge –el representant de les tropes assetjants comandades pel mariscal Moncey– qui li comunicà oficialment la rendició de Cadis i els quatre decrets expedits per Ferran VII en els que es requeria la submissió de les places fortes resistents i la restitució de la legalitat anterior al 7 de març de 1820: la derogació de tota la legislació liberal. El general respongué al parlamentari francès demanant-li temps per fer les comprovacions necessàries. L'endemà les autoritats militars s'aplegaren en una junta de generals i comandants de batalló per debatre sobre la notícia que havia transmès el baró de Berge. El 18 d'octubre, el baró Espoz y Mina i Roten es tornaren a reunir. Cinc dies després, es congregaren al migdia *“varias autoridades civiles, párrocos de algunas parroquias y los cónsules y prohombres de los colegios y gremios en que tuvieron Junta²⁵⁶.”* Al cap d'unes hores, els rumors sobre la rendició s'estenien per tota la ciutat i un grup nombrós de milicians i ciutadans es concentraren davant les cases de les principals autoritats militars. Aquella tarda s'havien escampat algunes veus que deien que Cadis no s'havia rendit, i que tot plegat, era una maniobra del traïdor Espoz y Mina per vendre la ciutat als francesos:

“giorno 23 vi su un momento di sfrenata anarchia che sembrava preparare a Barcellona nuovi e piu terribili giorni di dolore, ai quali ha posto

²⁵⁵ AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 13 ottobre 1823

²⁵⁶ Dietari de Mateu Crespi, 23 d'octubre de 1823, p. 82

fortunatamente un vigoro argine il generale Mina. Erasi da qualche malevole speculatore sparsa la voce d'esser vioe falsa la resa di Cadice. Da cio s'inferi tosto che Mina vendeva la Piazza ai francesi ed una folla di gente oziosa, sovvertitrice dell'ordine pubblico, ingamnata e comperat accorse al Palazzo di detto generale gridando muera el traidor, e diriggendogli ogni specie d'insulto l'obbligarono a difendere le scale. Presentatosi egli nella pubblica contrada in mezzo al tumulto, scortato da otto a dieci granatieri che appuntarono i fucili contro la sfrenata faccia del popolo, e fatta una calisima parlata riconduse tutto all'ordine²⁵⁷.”

Els manifestants obligaren al general en cap. F. Espoz y Mina a donar-los una explicació a peu de carrer. Quan Espoz y Mina els digué que “*no se había resuelto nada y que el Excmo. Ayuntamiento ya tenía tres de lo que se estaba tratando*²⁵⁸.” La gentada es dirigí cap a la seu del consistori municipal i allí els seus membres els llegiren els tres acords proposats pel mariscal Moncey. L'arribada de la nit fou aprofitada per F. Espoz y Mina per ordenar la detenció dels responsables de l'avalot –segons deia el cònsol piemontès²⁵⁹– que s'havia produït a la tarda: el coronel i regidor del consistori municipal J. Costa, el cap de l'estat major M. Albó, el tinent coronel T. Aldea, l'alcalde constitucional V. Cabanillas, el comandant del cinquè batalló de la milícia J. de Portell, i el capità d'aquella mateixa unitat de la milícia N. Puig. Als detinguts se'ls acusà de tenir un pla per capturar els governadors de Montjuïc i de la ciutadella, per pressionar i evitar que se signés un acord amb els francesos, que volien defensar la ciutat mentre els quedés un alè de vida. Mentre Espoz y Mina i Roten reprimien els revolucionaris més encesos, apaivagaven els ànims del moviment exaltat barceloní empresonant cinquanta dos ciutadans “*por no haber satisfecho la contribución que se les ha señalado como es de tanta consideración no pueden satisfacerla los que han señalado menos son 200 duros*²⁶⁰.” L'endemà, tancats a pany i forrellat a la ciutadella, Espoz y Mina i Roten signaren l'armistici, i el 2 de novembre ratificaren la capitulació. Les súpriques de l'ajuntament perquè s'alliberessin els dos membres del consistori arrestats –l'alcalde V. Cabanillas i el degà dels regidors J. Costa– i poguessin fugir abans de l'entrada dels francesos, foren infructuoses²⁶¹. La matinada del 25 d'octubre els arrestats la nit del 23 foren embarcats cap a Mallorca, deixant-los a la mercè dels francesos.

²⁵⁷ AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Maggio 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 30 ottobre 1823

²⁵⁸ Dietari de Mateu Crespi, 23 d'octubre de 1823, p. 84

²⁵⁹ AST. Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Maggio 1. Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcellona addi 30 ottobre 1823

²⁶⁰ Dietari de Mateu Crespi, 23 d'octubre de 1823, p. 85

²⁶¹ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) Vol. I, p. 115

El general Espoz y Mina legitimà la proscripció d'octubre de 1823 amb la confiança que li havia dipositat la junta d'autoritats civils, capellans, cònsols i prohoms de gremis i col·legis unes hores abans de l'avalot. Aquella junta havia aprovat les negociacions de F. Espoz y Mina i l'havia ratificat perquè les conclogués. La junta –una vegada més– era l'encarnació de la sobirania popular. El general havia pres la iniciativa en la decisió de rendir la ciutat, i cercà de representar públicament el suport de les autoritats polítiques, eclesiàstiques i populars de Barcelona. Els líders del moviment liberal exaltat barceloní no pogueren coaccionar la junta per continuar la defensa, i quan sortiren d'aquella, optaren per aplegar els seus seguidors més fidels i mobilitzar els sectors més revolucionaris per pressionar a les autoritats de la ciutat des del carrer. El general Espoz y Mina havia après la lliçó, i emparant-se amb la calma de la nit i amb el suport de la junta, òrgan de representació política excepcional, ordenà l'empresonament dels líders revolucionaris. Ell i Roten es refugiaren a la ciutadella per signar l'armistici el més aviat possible i desdir als altres revolucionaris de qualsevol temptativa contra ells. Deu dies després, el 2 de novembre de 1823, el duc de Conegliano –mariscal Moncey– entrava a la ciutat després de signar les capitulacions. Les ciutats ocupades pels francesos, com Barcelona o Cadis –com diu E. La Parra²⁶²– foren una mena d'espai d'oasi de tolerància on els liberals pogueren viure còmodament els mesos següents a la caiguda del règim constitucional. L'historiador Gonzalo Butrón²⁶³ ha estudiat l'ocupació francesa de Cadis, posant al descobert, com els francesos protegiren als liberals de patir les crueltats i les detencions per opinions polítiques es produïren arreu del territori. A Barcelona succeí quelcom de semblant, però encara manca per fer la seva història, que haurà d'aprofundir en la manera com els liberals aprofitaren aquella llibertat per organitzar els primers pronunciaments, que es produïren a la costa andalusa i llevantina durant l'estiu de 1824, i que han estat estudiats per Irene Castells²⁶⁴.

La resistència contra la Santa Aliança es bastirà des de les diputacions provincials, intentant evocar el model de lluita militar que li havia donat tants èxits al règim liberal durant la guerra del francès. La manera com afrontaren la guerra els revolucionaris espanyols del Trienni i els francesos de la revolució, fou una de les diferències més significatives de la diversitat política dels processos revolucionaris. Mentre l'experiència victoriosa de la guerra contra Napoleó condicionà al sistema

²⁶² LA PARRA, EMILIO (2007) pp. 343-4

²⁶³ BUTRÓN PRIDA, GONZALO (1998a): *La intervención francesa y la crisis del absolutismo en Cádiz (1823-1828)*. Universidad de Huelva. Huelva.

²⁶⁴ CASTELLS I OLIVÁN, IRENE (1989): *La Utopía insurreccional del Liberalismo*. Crítica. Barcelona.

constitucional es bastí una resistència militar liderada per les unitats polítiques provincials. La convenció revolucionària optà per exacerbar la centralitat legislativa durant la guerra i emprà el municipi com a base de la sobirania popular per controlar els òrgans intermedis que s'establien entre la convenció i aquell. A l'Espanya de 1823, el desenvolupament polític de la guerra fou absolutament diferent i enfortí el procés d'atomització política de les diputacions provincials que s'havia començat a produir a Catalunya durant l'organització de la lluita contra els facciosos o contrarevolucionaris, i particularment en el cas estudiat de Barcelona.

3.6 BALANÇ SOBRE LA MOBILITZACIÓ POLÍTICA REVOLUCIONÀRIA

L'exploració dels processos de mobilització política del Trienni a Barcelona s'ha concentrat especialment en les quatre jornades revolucionàries que s'hi produïren. Totes quatre determinaren la política a nivell municipal i provincial, però sense que incidissin en la política nacional feta des de les Corts. D'aquesta anàlisi n'ha quedat al marge la mobilització política de desembre de 1821 i gener de 1822, que clamava per la destitució del govern, i que s'insereix en un moviment polític d'abast nacional que ja ha estat explicat en el capítol precedent. Aquelles quatre jornades definiren el moviment liberal exaltat i marcaren el ritme del seu ascens al capdamunt dels òrgans de poder i la seva posterior decadència. Aquelles jornades revolucionàries no sempre significaren grans mobilitzacions de població, ja que només quan la societat o tertúlia patriòtica estava tancada, es produïren grans concentracions de ciutadans, militars i milicians a la plaça de la Constitució: escenari tradicional de les protestes populars.

Només durant les dues primeres jornades revolucionàries –el 3 d'abril de 1821 i el 5 de setembre de 1822– la societat o tertúlia patriòtica romangué clausurada i fou necessari escenificar la sobirania popular mitjançant el procediment de la concentració de la població a la plaça pública. La primera de les protestes s'inicià quan sortiren alguns milicians, ciutadans i militars dels cafès de la Rambla i es dirigiren cap a la plaça de la Constitució, on s'hi aplegà més gent a la concentració. Els manifestants coaccionaren al Cap polític perquè convoqués una junta general d'autoritats, en la que pogueren fer sentir les seves demandes els representants del concentrats a la plaça. La segona jornada revolucionària començà quan els ciutadans es reuniren a la mateixa plaça per celebrar-hi l'execució simbòlica d'un grapat de proclames emeses per la regència d'Urgell. Durant aquell acte cívic de comunió política entre ciutadans i autoritats, s'havien nomenat diversos comissionats per sancionar públicament l'actitud de fermesa de les autoritats enfront les partides reialistes. L'elecció d'aquells comissionats de ciutadans, milicians i militars, i el seu aplegament a la plaça, permeteren al moviment liberal exaltat representar públicament l'exercici de la sobirania popular a través d'una junta simbòlica constituïda per les autoritats i tots aquells comissionats. En totes dues jornades, l'exercici de la sobirania no es produí amb l'ocupació del carrer sinó amb l'escenificació ritual de la formació de juntes polítiques, mitjançant les quals s'expressava la sobirania del conjunt dels ciutadans de la capital catalana, i es resolien els conflictes polítics entre aquells i les autoritats.

Durant les altres dues jornades revolucionàries –el 15 d’abril i el 4 d’agost de 1823– la necessitat d’expressar una sobirania directe i immediata dels ciutadans, no es canalitzà a través de l’ocupació del carrer per després crear juntes més o menys simbòliques i fortament coaccionades, sinó que els ciutadans escenificaren l’exercici de la seva sobirania conjuntament amb les autoritats, des de la Tertúlia Patriòtica de Lacy el 15 d’abril de 1823, i des de la junta de vigilància el 4 d’agost de 1823. El moviment liberal exaltat utilitzà la tertúlia patriòtica per representar l’acció de sobirania dels ciutadans que s’hi aplegaven conjuntament amb la major part de les autoritats de la ciutat i de la província. El moviment liberal exaltat s’articulà des de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, i en la mesura que progressivament els socis ocuparen els càrrecs electes del sistema polític, identificaran la tertúlia amb la societat barcelonina, convertint-la en l’espai polític on exerceixen de manera immediata la seva sobirania els ciutadans de Barcelona. La tertúlia esdevé una junta política permanent on els ciutadans expressen per canals institucionals la seva voluntat política, i exerceixen la seva sobirania. L’acte de sobirania de la darrera jornada revolucionària, es representà en la junta o comissió de vigilància: un òrgan aliè a l’arquitectura institucional dissenyada per la Constitució de 1812, que aglutinava els sectors més revolucionaris de la ciutat – representats pels delegats de les societats secretes– i la màxima autoritat política i militar de Barcelona. Aquella junta encarnava l’expressió de la sobirania popular i revolucionària, esdevenint el govern revolucionari de la ciutat.

Quan el moviment liberal exaltat accedí als òrgans de poder institucional mitjançant els mecanismes electorals establerts pel règim liberal, desaparegueren les mobilitzacions polítiques per desencadenar la creació de juntes on poder expressar-se políticament i experimentar de manera immediata la sobirania. Els exaltats canalitzaren l’expressió política i l’exercici de la sobirania dels ciutadans a través de les tertúlies patriòtiques i els nous òrgans de poder revolucionari, en els que hi eren representats els sectors més revolucionaris. Els ciutadans podien expressar-se políticament i exercir la sobirania sense ocupar el carrer ni promoure la formació de juntes revolucionàries. Durant els mesos de 1823 que les institucions polítiques, tant la municipal com la provincial, estigueren dominades pels exaltats, només es produí una situació de conflicte entre autoritats i ciutadans que suscità la mobilització d’un grup de milicians, militars i ciutadans. La tarda del 23 d’octubre esclatà un avalot quan els sectors partidaris de prosseguir la lluita contra els francesos s’assabentaren que les autoritats havien rendit la ciutat. La capitulació barcelonina s’havia acordat mitjançant la formació

d'una junta de prohoms i cònsols dels gremis, les autoritats polítiques i militars, i els capellans de la ciutat, per representar una vegada més l'expressió de la sobirania del conjunt de la societat barcelonina. La formació d'aquella junta desautoritzava l'òrgan de poder revolucionari: comissió de vigilància, alhora que impedia la identificació del moviment liberal exaltat amb el poble de Barcelona a través de la Tertúlia Patriòtica de Lacy. El general F. Espoz y Mina constituí aquella junta perquè aprovés la seva decisió de capitular enfront les tropes franceses. La junta deixava en minoria els representants més arraïats dels moviment liberal exaltat sentenciant la revolució barcelonina. Els líders més revolucionaris del moviment exaltat hi assistiren però no aconseguiren convèncer els seus conciutadans per resistir fins a la fi. Al cap d'uns dies aquells destacats dirigents del moviment liberal exaltat orquestraren un avalot que fou reprimat i els portà a la presó de la ciutadella.

La primera jornada revolucionària gairebé esdevé un calc del procediment emprat per la proclamació de la Constitució a Barcelona, un any i mes abans d'aquella. La mobilització dels ciutadans, milicians i militars ocupà la plaça de la Constitució i constrenyí a les autoritats per a formar una junta política que legitimés les accions revolucionàries proposades pels líders de la mobilització. En les altres tres jornades es diluï gradualment la mobilització popular, i es reforçà l'establiment de juntes o òrgans polítics sobirans, per justificar l'adopció de les mesures revolucionàries propugnades pels capitosts del moviment liberal exaltat.

Totes les jornades revolucionàries tingueren com a comú denominador la utilització d'un discurs polític per part del moviment liberal exaltat, basat en la necessitat de preservar el règim constitucional dels perills que l'amenaçaven, mitjançant la implantació de mesures extraordinàries que conculcaven la lletra de la Constitució. Els exaltats acudien a l'esperit revolucionari dels ciutadans per consolidar el règim liberal. La conservació dels drets del poble o de la pàtria estaven per sobre de qualsevol formalisme legal, per tant les consignes que apel·laven a la salut del poble i a la salvació de la pàtria, esdevindran l'essència del llenguatge polític revolucionari del moviment liberal exaltat. El discurs polític exaltat acabarà integrant els puntals ideològics de la pràctica política de la mobilització. La interpretació exaltada de la Constitució insistirà en els principis fonamentals que aquella sancionava i obviarà l'articulat de la norma quan signifiqui un entorpiment per a la defensa dels drets del poble i de la continuïtat del règim. La nació era la garant dels drets dels ciutadans i un d'aquells era l'exercici de la sobirania, i quan els exaltats acudien a la doctrina de la salvació pública i de la salut

del poble, reiteraven un discurs polític basat en la preeminència dels principis revolucionaris subjacents en la Constitució, en detriment del legalisme constitucional. El moviment exaltat enaltí el codi gadità perquè preservava un sistema polític bastit sobre la participació dels ciutadans, garantia els seus drets, i dibuixava a l'horitzó polític la seva felicitat.

El discurs del moviment liberal exaltat, durant les jornades revolucionàries, s'enriquí amb altres elements que el fan encara més proper al discurs polític jacobí de la Revolució Francesa. Tot i que la concentració popular només es produí en dues ocasions, el discurs exaltat emfasitzà la representativitat dels revolucionaris que perpetraven les accions amb el poble. El moviment liberal exaltat s'emmirallà amb el poble virtuós i revolucionari fins al punt d'identificar-se i confondre's amb ell. Això explicaria que els exaltats concebessin la tertúlia patriòtica com la representació de la sobirania dels ciutadans de Barcelona. L'acció revolucionària desenvolupada en aquelles jornades, li atorgava una legitimitat popular a partir de l'escenificació de l'exercici de la sobirania dels ciutadans. El discurs exaltat justificà la seva actuació revolucionària, expressada essencialment a través de proscripcions de ciutadans, argüint que d'aquesta manera evitaven el desbordament de la violència popular contra els enemics del sistema constitucional. Totes les jornades revolucionàries comportaren la identificació dels enemics de la revolució, la seva detenció i la deportació posterior. La primera jornada va proscriure les autoritats militars i eclesiàstiques que no havien estat renovades amb la proclamació de la Constitució, el 10 de març de 1820. La segona purgà la societat de tots aquells empleats de l'administració, militars, eclesiàstics, milicians i ciutadans que eren sospitosos d'haver vertebrat el liberalisme moderat a través de la seva pertinença a la *sociedad constitucional de los anilleros*.

La tercera reconegué als eclesiàstics i els ciutadans corruptes com l'encarnació del enemics interiors que col·laboraven amb els reialistes i francesos per ensorrar el sistema constitucional. El triomf del moviment liberal exaltat legitimà la pràctica de la violència il·legal i legal contra els enemics del règim. Els líders exaltats decidiren desfermar el terror executant civils i eclesiàstics sense ni tan sols representar la pantomima d'un judici, argumentant que ho feren per apaivagar els ànims dels liberals exaltats que no s'accontentaven amb processar-los o deportar-los. El moviment exaltat clamava venjança contra els que acusava de traïdors i conspiradors contra el règim, i la legitimitat d'aquells actes il·legals s'emparava en la demanda de justícia popular dels ciutadans de Barcelona. Les dues setmanes posteriors a la tercera jornada prosseguiren

les execucions, mentre els capitostos reialistes capturats durant els combats i els desertors, els jutjava un consell de guerra que els sentenciava a mort; els civils i eclesiàstics que eren acusats de conspirar per enderrocar el règim se'ls tancava a les presons de la ciutat, i de tant en tant, se'n agafava un grup, se'ls feia sortir de Barcelona i se'ls executava. Els líders polítics de la ciutat, amb aquelles execucions il·legals, obtenien un rèdit polític entre els sectors revolucionaris. La pràctica política del terror tenia una vessant legal, que s'emparava en la legislació civil i militar en una situació d'estat de guerra, i una altra d'il·legal, que vulnerava la legalitat constitucional argüint el mateix discurs exaltat que legitimava conculcar la norma quan la pàtria era en perill. Els líders de la Barcelona revolucionària subvertien la Constitució per enfortir els lligams que identificaven el seu discurs polític amb les demandes populars.

Durant la quarta jornada revolucionària el moviment liberal exaltat es divideix i s'inicià el procés de purga de les faccions polítiques que l'integraven. Els exaltats deportaren alguns dels seus antics líders perquè les seves accions i paraules infonien el desànim, i es manifestaven en contra de continuar la guerra. La junta o comissió de vigilància, que aplegava els capitostos de les societats secretes, representants dels sectors més revolucionaris del moviment liberal exaltat, condemnà als antics companys per la seva negativa a lluitar, i els sentencià, entregant-los a l'enemic. Aquella junta era un òrgan de govern, que se situava per sobre les institucions polítiques, que representava la voluntat popular del moviment liberal exaltat i que conflua amb la principal autoritat política i militar de la ciutat, el general Roten. La junta de vigilància significava la instauració d'un govern revolucionari a Barcelona que acabava amb la immunitat de les autoritats electes. La junta era un òrgan dominat pels sectors revolucionaris del moviment exaltat, i identificat amb el poble revolucionari de Barcelona; això li permetia gaudir de la legitimitat suficient per destituir les autoritats electes escollides pels ciutadans, quan les accions d'aquestes possessin en dubte la conservació del règim: la salvació de la pàtria i salut del poble. La fi del règim liberal a Barcelona l'acompanyà la darrera proscripció ordenada pel general F. Espoz y Mina amb el beneplàcit de la junta de cònsols, prohoms, capellans i autoritats que havien ratificat la decisió de signar la capitulació amb l'exèrcit francès. Els últims proscripats foren els líders del moviment exaltat que volien prosseguir la seva lluita contra els francesos i se'ls deportà a Mallorca que era la manera de sentenciar-los, decapitant els sectors revolucionaris barcelonins.

La comparació del discurs i la pràctica política del moviment liberal exaltat, i del moviment jacobí francès, apunta nombroses semblances que poden agrupar-se en: la construcció d'un discurs basat en la conculcació de la legalitat adduint la conservació de la salut del poble i de la salvació de la pàtria; l'exercici de la sobirania immediata i permanent del poble virtuós a través de la mobilització popular i de mica en mica l'establiment de canals legítims aliens a l'edifici constitucional perquè els ciutadans expressessin la seva sobirania; la identificació del moviment liberal exaltat amb el poble i gradualment quan els exaltats ocupen els càrrecs electes la identificació s'extrapola als governants; i la concentració de poders en nous òrgans de govern més revolucionaris i populars que els establerts per la Constitució. Òbviament, el moviment liberal exaltat mostrà algunes diferències significatives vers el moviment jacobí, com són: el poc desenvolupament del projecte igualitari que no despertà l'atracció massiva del món popular urbà a la causa del moviment liberal exaltat; la insinuació d'una reforma moral basada en els principis d'una ètica moral qüestionà la consolidada moral catòlica i desvetllà masses enemics; i la defensa del règim liberal articulant les diputacions provincials i no els municipis, que a la França del govern revolucionari eren la base de la sobirania popular.

El procediment electoral per l'elecció dels nous consistoris no permetia renovar la totalitat dels membres de l'ajuntament, per la qual cosa es produïa un cert encotillament de l'expressió de la sobirania. Les dificultats de la renovació del consistori impediren que el moviment liberal exaltat controlés absolutament l'ajuntament barceloní. Les disposicions de les Corts atorgaren amplis poders a les diputacions provincials quan es declarava l'estat de guerra al territori que governaven. D'aquella manera les diputacions capitalitzaren el poder polític i subjugaren l'autonomia política dels municipis. Quan un districte militar vivia en estat de guerra, l'autoritat militar allí destinada tenia àmplies facultats polítiques i militars. A la província de Barcelona, l'autoritat militar es col·ligà amb la diputació barcelonina i els líders del moviment liberal exaltat, per sotmetre al Cap polític i a l'ajuntament barceloní, i imposaren una deriva més revolucionària i vèncer la guerra. La legislació constitucional durant les acaballes del Trienni atorgà amplis poders a les diputacions provincials i convertiren als ajuntaments en l'argolla més dèbil de la cadena de la sobirania. La cambra de diputats durant la guerra contra les tropes de la Santa Aliança afavorí la creació de potents òrgans intermedis entre els ciutadans i els representants de la nació, enfortint el provincialisme durant la guerra. Quelcom de semblant ja havia

succeït en el període constitucional de la guerra del francès. El moviment liberal exaltat s'adaptà a la legislació liberal, consolidant la provincialització del règim constitucional. L'autoritat militar, la diputació provincial i els sectors revolucionaris configuraren l'òrgan polític revolucionari de la província barcelonina. Les àmplies facultats polítiques de les diputacions provincials comportaren un desenvolupament divers del moviment liberal exaltat respecte el jacobinisme de la Revolució Francesa.

La mobilització dels ciutadans durant el Trienni a Barcelona es manifestà a través d'aquelles quatre jornades revolucionàries. La participació dels sectors populars urbans o del pla de Barcelona en aquelles mobilitzacions, fou rellevant però menor, i el protagonisme el tingueren els més de quatre mil milicians voluntaris que s'integraren a la milícia nacional voluntària, la tropa que conformava els regiments de la guarnició de Barcelona i les elits revolucionàries, que expressaren la seva sobirania política des dels bancs de la Tertúlia Patriòtica de Lacy. La mobilització popular més nombrosa es produí el març de 1820 –durant el pronunciament–, propiciant la proclamació de la Constitució gaditana a Barcelona. Progressivament, durant el Trienni es produí una dissociació de l'expressió política dels sectors populars urbans i la del moviment liberal exaltat, sobretot a partir de la tardor de 1822. Les investigacions futures hauran d'explicar perquè i com es generà aquell distanciament entre la política revolucionària, que impulsava una transformació de la societat, alguns cops amb tints igualitaris, i uns sectors populars, que patiren els estralls de la política econòmica i fiscal del règim liberal, i l'epidèmia de febre groga que assolà la capital catalana l'estiu de 1821. La politització de la societat es féu a través de la milícia, la premsa, l'exèrcit i els centres de sociabilitat política formal i informal, arribant més enllà dels cercles de poder, com afirma la historiadora Mª C. Romeo²⁶⁵. Tot i la difusió de discursos i pràctiques polítiques liberals, no s'aconseguí involucrar els sectors populars perquè participessin en el procés revolucionari i la milícia, el centre de politització i de sociabilitat més permeable als sectors populars, només va atraure un tan per cent baix de menestrals i artesans:

“El Excmo. Ayuntamiento colocado en la explanada bajo una tienda de campaña cubierta de damasco se gozó en recorrer las filas de los valientes que han jurado y escrito en sus cabezas defender la constitución hasta la muerte. (...) El primero y segundo compuesto de jóvenes brillantes y decididos: el tercero y cuarto, por la mayor parte de hombres robustos jefes de familias, y todos cuatro de ciudadanos virtuosos, de aplicados artesanos, de sujetos ilustres

²⁶⁵ ROMEO MATEO, Mª C. (2003) p. 297

*por su nacimiento, de ricos capitalistas y propietarios, de sabios letrados y de magistrados, incorruptibles, formaban una lista interminable de hombres caros a la patria y a la humanidad. (...) Desplegaron al aire las banderas moradas y meciendo las cintas verdes que se hallaban en ellas con el lema sagrado de Constitución o muerte*²⁶⁶.”

Les recerques futures hauran d'aprofundir en el coneixement del món popular urbà barceloní, i quins foren les seves relacions amb el moviment liberal exaltat, i perquè alguns –els menys– s'integraren a la milícia, i la resta no. La investigació haurà de perseverar en la relació dialèctica que s'establí entre els diversos discursos polítics liberals i els sectors populars. L'anàlisi dels intermediaris culturals i dels processos de politització popular han de permetre esbrinar quina fou la relació del moviment liberal exaltat amb el món popular, i també caldrà resseguir com, quan i perquè els discursos polítics liberals construïren la seva por a la presència de la multitud en la política. La història del primer liberalisme i del Trienni haurà de concentrar-se en la manera com els diversos discursos liberals plantejaren la nova organització social, i de quina manera s'acostaren a les problemàtiques dels sectors populars.

²⁶⁶ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 16, 16 de gener de 1821, pp. 2-3

CAPÍTOL 4. LA CULTURA CONSTITUCIONAL DEL TRIENNI A BARCELONA

4.1 INTRODUCCIÓ

La commemoració de la promulgació de la Constitució de 1812 i el tercer aniversari de l'èxit del pronunciament, fou celebrat el 19 de març de 1823 a Barcelona, alçant un temple dedicat a la deessa llibertat on es desenvolupà tot el ritual de la festa cívica:

“Un majestuoso templo se elevaba como hemos dicho en medio de la plaza: sus adornos eran los emblemas del código fundamental, y de las glorias adquiridas por el ejército permanente y milicia nacional en la dolorosa lucha contra el fanatismo: vistosos grupos de armas colocadas a proporcionadas distancias: las escaleras, sembradas de flores: las cuatro provincias, y cuatro virtudes cívicas que representaban figuras alegóricas: la diosa de la libertad con la constitución en la mano¹.”

Els ciutadans que eren a la plaça de la Constitució observaren aquell templet efímer –construcció abocada a desaparèixer– i el descodificaren com una manifestació més de la submissió de la religió catòlica als principis de la política liberal. Al cap d'un parell de dies, la por davant d'una interpretació més radical i esbiaixada, obligà a la premsa exaltada a reconduir la descodificació del monument. Els redactors dels diaris glossaren el significat del temple, evocant la tradició política i cultural de la Grècia clàssica, de la qual es consideraven descendents. Els intèrprets dels diaris feien del tot compatible els principis de la religió catòlica amb la recreació idíl·lica de la política dels antics. La referència de la Grècia clàssica desvirtuava la noció de reforma política establerta durant la revolució constitucional de 1808-1814. La cultura constitucional a finals del Trienni Liberal (1820-1823), no era la mateixa que s'havia forjat durant la Guerra del Francès, ja que havia patit l'impacte de les noves pràctiques polítiques. La deïficació pública de la llibertat hauria estat inimaginable tan sols dos anys abans, d'altra banda, el 1823, els revolucionaris de Barcelona frisaven per veure com s'erigien nous temples de la llibertat arreu de la península:

“Barcelona! Tú eres la primera ciudad de la monarquía en que se elevara un templo de la libertad. Un templo que no, no contraría los derechos de la divinidad, si que acata por el contrario el primer don y es el hijo primogénito de aquella! (...)

Las poesías de Homero y la historia de Herodoto leídas a los griegos en sus asambleas quinquenales, y formando reunidos un cuerpo de nación, las

¹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona. CONSTITUCIÓN O MUERTE, AÑO IV, núm. 80, 21 de març de 1823, pp. 3-4*

tragedias de Esquiles, de Sófocles y Eurípides, las coronas de los juegos olímpicos, las aclamaciones sin fin de unos espectadores, a quienes sólo movía el interés de la gloria nacional (...)

Pero en las naciones modernas, en las cuales para nada se contó con el pueblo que es el verdadero manantial del poder, ni con la opinión general que es la sola reguladora de lo justo y de lo útil en el orden civil; en que las historias no han sido más que los Romances hechos a placer de las mezquinas intrigas de una Corte corrompida; en qué el trato solo era una escuela de bufonería y de disolución, y en que se hacía como un estudio de separar la causa de la Religión de la de la Patria, ¿qué estímulos quedarán al civismo, y como encontrar el vigor de la briosa juventud que celebrará el inimitable Píndaro?²

El constitucionalisme gadità modificà el seus significats quan se'l presentà en unes noves formes que havien d'afavorir la seva difusió, se l'insertà en un context històric nou, i se l'exposà a pràctiques polítiques que apel·laven a la mística revolucionària. Tots tres factors determinaren els nous significats i les noves formulacions de la cultura constitucional durant el Trienni. Els discursos polítics liberals que divulgaren els principis constitucionals seran l'instrument emprat per analitzar la construcció de nous significats en el si de la cultura constitucional. Els autors d'aquells discursos els conceberen en funció del públic al qual els adreçaven, utilitzant tots els mecanismes que tenien al seu abast per captivar-lo. La recepció d'aquells discursos estigué mediatitzada pel context històric i per les pràctiques polítiques desenrotllades pel moviment liberal exaltat.

La cultura constitucional del Trienni insistí en la voluntat de projectar-se cap a sectors majoritaris de la societat amb la intenció d'atraure'ls vers unes noves pràctiques polítiques que ben aviat seran capitalitzades pel moviment liberal exaltat. A Barcelona, la mobilització política dels ciutadans fou constant durant aquells, ocupant els espais públics (carrers i places) per representar-hi l'exercici dels seus drets de sobirania que s'expressaven a través de la via revolucionària per excel·lència: la junta. Aquella s'erigia com un òrgan sobirà capaç de modificar qualsevol acord adoptat pels òrgans polítics municipals i provincials. Les juntes revolucionàries del Trienni eren la reunió dels representants del moviment liberal exaltat amb les autoritats polítiques. Progressivament, la necessitat de formar una junta revolucionària, se substituirà amb l'escenificació de la junta, que s'utilitzarà per imposar la voluntat del moviment liberal exaltat. Aquella pràctica política requeria d'un discurs polític liberal que la justificés a partir dels elements procedents de la cultura constitucional, als quals se'ls dotava de

² *El Indicador Catalán*, núm. 80, 21 de març de 1823, pp. 3-4

nous significats. La cultura constitucional s'eixamplà en la mesura que el discurs polític liberal incorporarà nous referents vinculats al desplegament de la interpretació més revolucionària de la Constitució de 1812, i que subvertien els fonaments de la cultura constitucional precedent.

La cultura constitucional gaditana fou analitzada per J. Mª Portillo en la seva obra *Revolución de nación. Orígenes de la cultura constitucional en España, 1780-1812*, apareguda a les acaballes del segle XX. L'ús del terme cultura constitucional li permeté a J. Mª Portillo no haver-se de circumscriure a la lectura de les obres de dret públic i polític que s'havien emprat fins llavors per definir el constitucionalisme espanyol, i poder ampliar la seva perspectiva, aprofundint en el coneixement de les obres que la historiografia havia usat per caracteritzar la il·lustració espanyola. Portillo s'allunyava de la Constitució de 1812 per tal de reconstruir els fonaments culturals que l'havien gestat. La seva recerca implicava donar una altra dimensió a la Constitució gaditana ja que el seu significat havia d'interpretar-se en funció de la cultura constitucional construïda durant les tres dècades precedents. Amb aquella anàlisi Portillo va obtenir prou certes per a confirmar amb rotunditat “la idea de una conexión entre las culturas políticas ilustrada y liberal constitucional de la monarquía española³.” Segons Portillo, a finals de segle XVIII, els territoris dels rei d'Espanya accediren a la informació il·lustrada però la passaren pel sedàs de la cosmovisió catòlica, de resultes de la qual se'n derivà la comprensió política de la nació catòlica de la monarquia. Tal vegada però, el mètode de recerca sobre la cultura constitucional de J. Mª Portillo es fonamenta amb una anàlisi teleològica de la cultura política il·lustrada i liberal, que inexorablement té el seu punt culminant en la Constitució de 1812. El codi gadità s'interpreta en funció de tot el llegat il·lustrat i liberal que té al seu darrera.

En canvi, la cultura constitucional des de l'àmbit jurídic s'ha glossat des d'una altra perspectiva, utilitzant la constitució com una expressió cultural dinàmica i plural ja que hi conflueixen la tradició i l'experiència històrica amb les esperances de la configuració del futur i els límits de les seves possibilitats reals, construint una relació de dependència cultural vers la societat que regeix. El jurista alemany Peter Häberle ha formulat una interpretació cultural de la constitució, glossant-la com una “expresión de un cierto grado de desarrollo cultural, un medio de autorrepresentación propia de todo

³ PORTILLO VALDÉS, JOSÉ M^a (2000): *Revolución de nación orígenes de la cultura constitucional en España, 1780-1812*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid, p. 154

un pueblo, espejo de su legado cultural y fundamento de sus esperanzas y deseos⁴.” La interpretació de P. Häberle de la constitució beu de les fonts de la tradició jurídica alemanya d’entreguerres a partir del magisteri de l’obra de R. Smend i de J. Heller. El primer desenvolupà la idea de la constitució com un procés dinàmic, d’integració, basat en els actes de comunicació i tolerància recíproca en detriment del conflicte. La percepció de Häberle de la constitució també respon a la formulació de J. Heller sobre el paral·lelisme entre normativitat i normalitat que posteriorment desenvolupà el filòsof vienès F. Kaufmann trencant la contraposició entre norma i existència⁵. La cultura constitucional per P. Häberle va més enllà de les obres del constitucionalisme jurídic i aplega tot un el conjunt d’actituds, valors, experiències i pràctiques relacionades amb la constitució:

“Ésta es la suma de actitudes y ideas, de experiencias subjetivas, escalas de valores y expectativas subjetivas y de las correspondientes acciones objetivas tanto al nivel personal del ciudadano como al de sus asociaciones, al igual que a nivel de órganos estatales y al de cualesquiera otros relacionados con la Constitución, entendida ésta como proceso público⁶.”

La recerca de P. Häberle dóna preeminència a la descodificació i a la recepció de la constitució entre els ciutadans que esdevenen els seus autèntics intèrprets. La vitalitat de la constitució es fonamenta en la capacitat de projectar-se a la societat, recollint, els seus anhels futurs, de sentir-se representada, i d’atribuir-li nous significats. P. Häberle distingeix entre la constitució política i la cultural: la primera precedeix en el temps a la segona però no té la densitat, solidesa i permanència temporal de la segona que la converteixen en un producte més objectiu políticament. La noció de constitució cultural es perllonga en el temps en la mesura que s’adequa a les transformacions culturals de la societat en paraules de P. Häberle:

“No es la constitución sólo un texto jurídico o un entramado de reglas normativas sino también expresión de una situación cultural dinámica, medio de la autorrepresentación cultural de un pueblo, espejo de su legado cultural y fundamento de sus esperanzas. Las Constituciones vivas, como obra de todos los intérpretes de la Constitución en una sociedad abierta, son más bien, de acuerdo con su forma y contenido, expresión y mediación de cultura, marcos de

⁴ HÄBERLE, PETER (2000): *Teoría de la Constitución como ciencia de la cultura*. Tecnos. Madrid, p. 34

⁵ HÄBERLE, PETER (2003): *La Garantía del contenido esencial de los derechos fundamentales en la ley fundamental de Bonn*. Estudio Preliminar, Peter Häberle: la gigantesca construcción constitucional de un humanista europeo, por FRANCISCO FERNÁNDEZ SEGADO. Dykinson. Madrid.

⁶ HÄBERLE, PETER (2000) pp. 35-6

*recepción y (re)producción cultural, así como archivo cultural para las informaciones, las experiencias, las vivencias y el saber popular recibidos*⁷.”

La pluralitat de significats de la Constitució de 1812 pot copsar-se a través de l'estudi de la cultura constitucional que es forjà durant el primer terç del segle XIX, i fou vigent fins a la fi del *Trienni Esparterista* (1840-1843), quan la societat espanyola convertí aquella Constitució en un mite polític, al considera-la incapaç de reflectir la realitat cultural de la nova societat. L'anàlisi de la cultura constitucional del Trienni a Barcelona és l'objecte d'aquesta recerca, on procuraré demostrar, com la pràctica política, la difusió i recepció massiva de la Constitució de 1812 entre la majoria dels ciutadans barcelonins, permeté la reelaboració d'un discurs polític revolucionari, i transformà la cultura constitucional d'aquell període.

La cultura constitucional del Trienni posa de relleu les múltiples interpretacions que sorgiren al voltant de la Constitució gaditana. La pluralitat de significats d'aquella s'insereix en les línies historiogràfiques obertes en els darrers temps que han insistit en el caràcter plural i canviant del primer liberalisme a través de la investigació sobre les cultures, les pràctiques, els discursos i la història dels conceptes. Durant la primera dècada del segle XXI s'ha publicat nombrosos llibres col·lectius que aborden l'estudi del primer liberalisme des d'aquella perspectiva. Les actes del congrés celebrat a Salamanca i editades per I. Castells, Mª Cruz Romeo i R. Robledo⁸ sota el títol de *Orígenes del Liberalismo. Universidad, Política, Economía*, foren les primeres que es dedicaren a una historiografia emergent que mostrava el liberalisme com una realitat plural i dinàmica afaiçonada per l'experiència històrica. Les obres col·lectives posteriors han perseverat en la descoberta de la diversitat del liberalisme a partir de recerques que se centraven en l'exploració dels nous camps, esbossats per la recent història de la política.

La historiografia moderna sobre el primer liberalisme espanyol neix a finals de la dècada dels cinquanta amb l'obra de Miguel Artola *Los orígenes de la España contemporánea*, que inseria el procés revolucionari espanyol en el marc general de les revolucions liberal-burgeses des de l'anàlisi de la dinàmica política i institucional i de la vessant ideològica. L'atenció sobre el llegat històric fou aprofitada per obrir el debat al voltant de la il·lustració espanyola que havia començat fora de la península a partir de

⁷ HÄBERLE, PETER (1997): *Libertad, igualdad, fraternidad. 1789 como historia, actualidad y futuro del Estado constitucional*. Trotta. Madrid, pp. 46-7

⁸ CASTELLS, IRENE; ROBLEDO, RICARDO I ROMEO, Mª CRUZ (eds.) (2002): *Orígenes del Liberalismo. Universidad, Política, Economía*. Ediciones de la Universidad de Salamanca. Junta de Castilla y León. Salamanca.

les obres de J. Sarrailh⁹ i R. Herr¹⁰. L'obra de M. Artola no tingué una bona acollida en les universitats espanyoles embriagades per la flaire que desprenia el règim franquista. L'antítesi al model interpretatiu de M. Artola l'havia formulat Federico Suárez¹¹, uns anys abans, i juntament amb els seus deixebles de l'escola de Navarra¹² s'obstinaren en demostrar la interpretació antiliberal forjada per M. Menéndez Pelayo. Aquelles dues corrents historiogràfiques polemitzaren sobre si la Constitució de 1812 era un plagi de les constitucions revolucionàries franceses, com propugnava F. Suárez basant-se en les recerques de W. Diem¹³ i M^a. C. Diz-Lois¹⁴, o bé aquella responia a la combinació de tradició i influència revolucionària francesa que havia fet la burgesia revolucionària espanyola. La polèmica s'arrossegà durant un bon grapat d'anys tot i que amb uns resultats bastant magres segons el balanç historiogràfic de J. R. Aymes¹⁵. En opinió de J. Fernández Sebastián¹⁶ les tesis de F. Suárez ratificaven el discurs oficial del règim franquista sobre la guerra civil 1936-1939, com el punt culminant d'una llarga crisi que havia assolat l'Espanya contemporània, gestada per la influència del filosofisme i el racionalisme, i iniciada a les Corts de Cadis; i que només el cop d'estat del general Franco va poder posar-hi fi. La recuperació de la tradició liberal i il·lustrada duta a terme pels historiadors Díez del Corral¹⁷, M. Artola i J. A. Maravall suposava una ruptura amb el discurs del règim dictatorial. La controvèrsia entre l'escola de F. Suárez i la de M. Artola despertà l'interès pel període, editant-se abundant documentació sobre el primigeni constitucionalisme espanyol¹⁸. Les recerques posteriors resseguien els

⁹ SARRAILH, JEAN (1957): *La España ilustrada de la segunda mitad del siglo XVIII*. Fondo Cultura Económica. México. (edició francesa 1954)

¹⁰ HERR, RICHARD (1964): *España y la revolución del siglo XVIII*. Aguilar. Madrid. (1ª edició anglesa 1958)

¹¹ SUÁREZ VERDAGUER, FEDERICO (1950): *La crisis política del Antiguo Régimen en España (1800-1840)*. Rialp. Madrid.

¹² MARTÍNEZ DE VELASCO, ÁNGEL (1972): *La formación de la Junta Central*, Ediciones de la Universidad de Navarra. Pamplona.

¹³ DIEM, WARREN M. (1967): "Las fuentes de la Constitución de Cádiz" pp. 353-483 dins ARRIAZU, M^a. ISABEL (ed.) *Estudios sobre las Cortes de Cádiz*. Universidad de Navarra. Pamplona.

¹⁴ DIZ-LOIS, Mª CRISTINA (1976): "Estudio preliminar" pp. 9-68 dins SUÁREZ VERDAGUER, FEDERICO. *Actas de la Comisión de Constitución (1811-1813)*. Instituto de Estudios Políticos. Madrid.

¹⁵ AYMES, JEAN-RENE (2003): "Le débat ideologico-historiographique autour des origines française du libéralisme espagnol: Cortes de Cadix et Constitution de 1812" *Historia Constitucional*, (revista electrònica) núm. 4.

¹⁶ FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, J. (2006): "Cádiz y el primer liberalismo español. Sinopsis historiográfica y reflexiones sobre el bicentenario" pp. 23-58 dins ÁLVAREZ JUNCO, J. I MORENO LUZÓN, J. (eds.) *La Constitución de Cádiz: historiografía y conmemoración. Homenaje a Francisco Tomás y Valiente*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.

¹⁷ DÍEZ DEL CORRAL, LUÍS (1945): *El liberalismo doctrinario*. Instituto de Estudios Políticos. Madrid.

¹⁸ SUÁREZ VERDAGUER, FEDERICO (1967-1974): *Cortes de Cádiz. Informes oficiales sobre Cortes*. 3 Vol. Eunsa. Pamplona.

origens del liberalisme abans de l'etapa constituent de Cadis preguntant-se sobre les lligams que l'unien amb la il·lustració¹⁹.

A finals de la dècada dels setanta, fou el moment d'eclosió de la història social i econòmica sota l'òrbita de la segona generació dels *Annales* i de la historiografia marxista europea. El màxim exponent entre els historiadors espanyols fou J. Fontana²⁰ qui, a partir encara del paradigma del fracàs de la revolució burgesa a Espanya, interpretà l'obra de les Corts de Cadis com un intent de reforma moderat i del tot insuficient per liquidar l'antic règim que acabaria esfondrant-se amb la mort de Ferran VII, tot i que llavors només suscitaria unes tímides transformacions socials i econòmiques. El suposat fracàs de la revolució burgesa s'atribuí a la debilitat de la burgesia revolucionària a Espanya. Els trenta anys següents, la historiografia espanyola ha omplert milers de pàgines compilant la diversitat d'una burgesia que malgrat tot, compartí, a parer de P. Ruiz Torres²¹, una experiència històrica comuna que la conformà com a classe, dotant-la d'una identitat basada en la seva independència econòmica arrelada en la propietat i/o en la seva condició de professionals liberals. Una identitat comuna que no ha permès sortir de la complexitat i la diversitat que embriagà el comportament polític de la burgesia durant la revolució.

Durant les dècades del setanta i mitjans del vuitanta el debat historiogràfic girà al voltant de l'èxit o del fracàs de la revolució burgesa tot i que sovint la polèmica s'expressà en uns altres termes, contraposant ruptura i continuïtat o revolució i transició. La revolució per alguns historiadors com E. Sebastià i B. Clavero²² s'havia iniciat amb la promulgació d'una legislació liberal que abolia el règim senyorial i esdevenia una autèntica ruptura impulsant la revolució social posterior. Les transformacions socials i les econòmiques no seguien el ritme ràpid de les legislatives per la qual cosa J. Álvarez Junco²³ preferí emprar el concepte de transició de l'antic al nou règim. Historiadors de

¹⁹ MARTÍNEZ QUINTEIRO, ESTHER (1977): *Los grupos liberales antes de las Cortes de Cádiz*. Narcea. Madrid.

²⁰ FONTANA, JOSEP (1977): *La Revolución liberal. Política y Hacienda, 1833-45*. Instituto de Estudios Fiscales. Madrid; i FONTANA, JOSEP (1979): *La crisis del Antiguo Régimen, 1808-1833*. Crítica. Barcelona.

²¹ RUIZ TORRES, PEDRO (2004): "Contribuciones recientes al estudio del primer liberalismo en España" *Ayer*, núm. 55, pp. 237-263

²² CLAVERO, BARTOLOMÉ (1976): "Para un concepto de revolución burguesa" *Sistema*, núm. 13, pp. 35-54

²³ ÁLVAREZ JUNCO, JOSÉ (2001a): "El nacionalismo español: las insuficiencias en la acción estatal" *Historia Social*, núm. 40, pp. 29-51

l'economia com G. Tortella²⁴ acolliren amb complaença aquell concepte que s'esqueia amb els plantejaments de la teoria de la modernització espanyola en la qual les reformes es produïren gradualment, iniciant-se durant l'antic règim fins assolir la modernització completa de l'economia els anys trenta del segle XX. La noció de ruptura la va fer renéixer la història social de la mà de P. Ruiz Torres quan va situar les transformacions de la propietat i de la societat, abans de la promulgació d'unes lleis liberals, que no s'adequaren a aquells canvis preexistents, i tampoc aconseguiren quallar, per les resistències dels qui se sentiren amenaçats per l'abast d'aquella legislació²⁵. La nova història política ha donat l'empenta definitiva a la interpretació rupturista durant la crisi de l'antic règim, a través de la historiadora I. Castells²⁶ que ha diferenciat els conceptes de revolució burgesa i liberal. Mentre la primera correspondria a un temps llarg de la història en el qual es produïrien gradualment les transformacions socials, econòmiques i l'assentament del nou règim liberal, la segona esdevindria en el temps curt en el qual la política seria el motor d'uns canvis d'abast social però de menys calat, arrel de la inestabilitat en la que estava immersa la societat espanyola. D'altres autores com I. Burdiel²⁷ han insistit en aquella direcció quan apunten, que en el context de caos econòmic, de fallida financera i de profunda crisi de legitimitat de la monarquia s'emascararia l'embranchida d'un liberalisme revolucionari, i l'alta mobilització política de la societat per combatre les resistències de l'absolutisme.

La història del constitucionalisme espanyol féu un salt endavant als anys vuitanta amb l'obra de J. Varela Suanzes-Carpegna²⁸ quan resseguia els orígens del constitucionalisme hispànic a les Corts de Cadis. El llibre de Varela esdevé una fita historiogràfica en la mesura que integra l'experiència i el bagatge cultural i polític dels espanyols americans en la formació de l'obra constitucional gaditana que serà l'origen del moviment constitucional de l'Amèrica Llatina. A partir dels conceptes fonamentals de la ciència jurídica i de la teoria de l'Estat, J. Varela identifica els principals grups

²⁴ TORTELLA, GABRIEL (1994): *El desarrollo de la España contemporánea. Historia económica del los siglos XIX y XX*. Madrid.

²⁵ RUIZ TORRES, PEDRO (1994): "Del antiguo al nuevo régimen: carácter de la transformación" pp. 159-192 dins AADD. *Antiguo régimen y liberalismo. Homenaje a Miguel Artola. I Visiones generales*. Madrid.

²⁶ CASTELLS, IRENE (1995): "La rivoluzione liberale spagnola nel recente dibattito storiografico" *Studi Storici*, anno 36, núm. 1 pp. 127-161

²⁷ BURDIEL, ISABEL (1999a): "Morir de éxito: el péndulo liberal y la revolución española del siglo XIX" *Historia y política: Ideas, procesos y movimientos sociales*, núm. 1, pp. 181-204

²⁸ VARELA SUANZES-CARPEGNA, JOAQUÍN (1983): *La Teoría del Estado en los orígenes del constitucionalismo hispánico (Las Cortes de Cádiz)*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.

polítics i les filiacions doctrinals dels diputats presents a Cadis. A parer de J. R. Aymes²⁹ l'estudi de Varela constata la diversitat de la cultura política dels diputats gaditans que amalgama el iusnaturalisme racionalista, el nacionalisme historicista i la il·lustració espanyola. La classificació doctrinal dels diputats li permet a Varela interpretar la resposta que cadascun dels grups polítics atorgà a les principals categories del debat constitucional: sobirania, nació, constitució, poder constituent i representació. Aquest darrer aspecte, és el que ha suscitat més interès entre la naixent historiografia dels conceptes liderada per J. Fernández Sebastián³⁰ i J. F. Fuentes Aragonés.

L'any de la commemoració del cinquè centenari del descobriment d'Amèrica es publicà l'obra de F. X. Guerra³¹ que interpretava la revolució liberal a Espanya i les revolucions d'independència americanes com un únic procés que s'inseria en un context global iniciat amb la Revolució Francesa. L'anàlisi conjunta ha tingut continuïtat en l'obra de Portillo que s'apropa a l'estudi de les independències americanes a partir del que succeïa en ambdues ribes de l'atlàntic, ja que compartiren una conjuntura crítica i una cultura política similar. El llibre de Portillo a diferència del F. X. Guerra s'ajusta perfectament a les noves preocupacions de la historiografia de mitjans dels noranta que J. Fernández Sebastián³² ha fet pivotar en la tríade memòria, identitat i nació. Tot i aquella trinitat analítica, la història social al voltant de les Corts de Cadis ha perseverat en articles com el de M. Pérez Ledesma³³, que ressegueix els debats sobre els principis d'igualtat, la diferència entre la categoria "espanyol" i "ciudadà", a partir d'un breu estudi prosopogràfic sobre els diputats congregats a Cadis.

Els anys noranta representaren l'esclat de la renovació metodològica en la recerca sobre el primer liberalisme i la Constitució de 1812. En el camp de la història de la Constitució gaditana qui millor representà el doble gir polític i cultural fou F. Tomás y Valiente³⁴ qui treballà la gènesi del text constitucional de 1812 i sobre els orígens del concepte constitució. F. Tomás y Valiente amb aquell article donava un nou rumb a les

²⁹ AYMES, JEAN-RENÉ (2003)

³⁰ FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, J. I FUENTES ARAGONÉS, J. F. (2002): *Diccionario político y social del siglo XIX español*. Alianza. Madrid.

³¹ GUERRA, FRANÇOIS-XAVIER (1992): *Modernidad e independencia. Ensayos sobre las revoluciones hispánicas*. Mapfre. Madrid.

³² FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, J. (2006) p. 33

³³ PÉREZ LEDESMA, MANUEL (1991): "Las Cortes de Cádiz y la sociedad española" *Ayer*, núm. 1, pp. 167-206

³⁴ TOMÁS Y VALIENTE, FRANCISCO (1995): "Génesis de la Constitución de 1812. I. De muchas leyes fundamentales a una sola Constitución" *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 65, pp. 13-125

seves investigacions i, com ha descrit B. Clavero³⁵, el seu gir el féu transitar del paradigma de la revolució burgesa a la revolució constitucional, desplaçant la seva atenció des de l'estat i les estructures socials i econòmiques a l'individu i els seus drets. Des de diverses perspectives la recerca sobre la revolució constitucional ha tingut continuïtat en els treballs d'una munió d'historiadors.

L'enorme influència del constitucionalisme francès en la Constitució gaditana s'amaga al darrera del tret més original del constitucionalisme espanyol: l'historicisme nacionalista que caracteritzà tant a liberals com absolutistes, segons la recerca de I. Fernández de Sarasola³⁶. El pes de la història en el constitucionalisme espanyol fa que C. García Monerris³⁷ ubiqui el model constitucional espanyol entre el que M. Fioravanti³⁸ anomena historicisme anglès i el que la pròpia autora denomina el racionalisme universalista del model francès. El desenvolupament descentralitzador de la Constitució de 1812 l'ha posat al descobert C. Muñoz del Bustillo³⁹, quan recopila les facultats que tenien les diputacions provincials en matèries de justícia, de supervisió sobre la milícia, o de control de les circumscripcions electorals. O l'aportació de C. Álvarez Alonso⁴⁰, quan reitera les garanties legals que oferia la Constitució gaditana als drets ciutadans, incorporant-les a l'entramat orgànic del text constitucional, i deixava de pronunciar aquells drets en una una declaració prèvia, sense rang normatiu. Aquestes només són algunes de les perspectives encetades a partir del canvi cultural que suscità la revolució constitucional de F. Tomás y Valiente.

Als inicis segle XXI, la historiografia convertí la nació en l'eix de les recerques sobre el constitucionalisme gadità i el primer liberalisme. L'estudi de Portillo sobre la cultura constitucional, palesava el triomf dels postulats d'un liberalisme que gestava un subjecte nacional arrelat en la comunitat cultural, inventada al voltant de la història de la monarquia catòlica, per justificar la formació de la nació catòlica, subjugant les

³⁵ CLAVERO, BARTOLOMÉ (1997): "Tomás y Valiente, insólito" *Claves de razón práctica*, núm. 72, pp. 41-8

³⁶ FERNÁNDEZ SARASOLA, IGNACIO (2001): "La Constitución española de 1812 y su proyección europea e iberoamericana." *Fundamentos*, núm. 2, pp. 359-466

³⁷ GARCÍA MONERRIS, CARMÉ (2002a): "La diversidad de proyectos políticos en el primer debate preconstitucional español: Canga Argüelles, Ribelles y Borruell en el contexto de la política valenciana" *Hispania*, LXII/I, núm. 210, pp. 113-140

³⁸ FIORAVANTI, MAURIZIO (2001a): *Constitución, de la antigüedad a nuestros días*. Editorial Trotte. Bologna, 1999. Madrid.

³⁹ MUÑOZ DE BUSTILLO, CARMEN (1998): "Los otros celadores del orden constitucional doceañista: Diputaciones provinciales y ayuntamientos constitucionales" pp. 179-213 dins IÑURRITEGUI, J. M^a Y PORTILLO VALDÉS, J. Mª *Constitución en España: orígenes y destinos*. Centro de Estudios políticos y constitucionales. Colección. Historia de la Sociedad Política. Madrid.

⁴⁰ ÁLVAREZ ALONSO, CLARA (1999): "Los derechos y sus garantías (1812-1931)" *Ayer*, núm. 34, pp. 177-216

voluntats individuals. La invenció d'un subjecte nacional previ reduïa la capacitat de radicalització de l'assemblea constituent, perquè aquella comunitat havia rebut una constitució amb anterioritat i la tasca dels diputats consistia tan sols en adequar-la a les noves condicions de la monarquia. La llibertat política s'establia sobre els fonaments d'una història idealitzada i s'oblidava de les voluntats individuals aplegades en aquella cambra constituent. La historiografia sobre la gènesi de la nació espanyola és copiosa i s'allunya de la meua temàtica de recerca; així doncs, només esmentaré els treballs de J. Fernández Sebastián⁴¹ sobre l'origen de l'adveniment de la nació en el discurs polític, i l'assaig de J. Álvarez Junco⁴² sobre el caràcter instrumental de la formació de la identitat nacional espanyola.

Les darreres revisions historiogràfiques sobre el primer liberalisme de J. R. Aymes i J. Fernández Sebastián han posat de relleu els dos nous enfocaments que utilitzen els historiadors del primer liberalisme. El primer correspon a les pràctiques culturals que engloben l'anàlisi dels mitjans de comunicació, les formes de sociabilitat, els canvis en el consum i circulació dels materials impresos i la formació de l'opinió pública. Mentre el segon correspon a "los lenguajes, discursos y conceptos que entraron entonces en juego para integrar las nuevas experiencias, mirar hacia el porvenir y articular la naciente vida política⁴³." Inicialment, l'interès pel discurs polític, el manifestà la historiografia que pretenia conèixer com les ideologies expressaven quina era la realitat del món i quina hauria de ser. L'estudi de les ideologies no quallà entre els historiadors del primer liberalisme, ja que la seva pretensió globalitzant, coherent i sistemàtica, sorgia d'una interpretació marxista que sotmetia a la realitat social i econòmica, desposseint-la de cap mena d'atractiu. L'anàlisi del discurs aflorà entre els historiadors espanyols amb el renaixement de la política durant la dècada dels noranta quan s'entenia com diu Mª C. Romeo, "como el nivel más comprensivo y revelador de la sociedad⁴⁴." La historiografia del primer liberalisme observà el que s'estava fent a Europa i als EUA a través de les obres de K. Baker⁴⁵, L. Hunt⁴⁶ o R. Chartier⁴⁷.

⁴¹ FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, JAVIER (1994): "España, monarquía y nación. Cuatro concepciones de la comunidad política española entre el Antiguo Régimen y la Revolución Liberal" *Studia Historica. Historia Contemporánea*, núm. 12, pp. 45-74

⁴² ÁLVAREZ JUNCO, JOSÉ (2001b): *Mater dolorosa. La idea de España en el siglo XIX*. Taurus. Madrid.

⁴³ FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, J. (2006) p. 37

⁴⁴ ROMEO MATEO, Mª CRUZ (2000a): "Historiografía "crítica" de la revolución francesa: política, cultura y lenguaje" pp. 30-54 dins GÉRARD, ALICE I ROMEO MATEO, Mª C. *La Revolución Francesa: historiografía y didáctica*. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra, p. 33

⁴⁵ BAKER, KEITH MICHEL (ed.) (1987): *The French and the Creation of Modern Political Culture*. Vol. 1 *The Political Culture of the Old Regime*. Pergamon Press. Oxford.

⁴⁶ HUNT, LYNN (1986) *Politics, Culture and Class in the French Revolution*. Methuen. Londres.

Aquelles aportacions les donaren a conèixer les historiadores Mª C. Romeo⁴⁸ i I. Burdiel, la primera d'elles les incorporà a les seves recerques sobre les cultures polítiques del progressisme i del moderantisme. En els darrers temps, l'anàlisi del discurs polític ha estat fagocitat per la història dels conceptes, que ha incorporat l'hermenèutica, desconnectant, en alguns autors, la interpretació del discurs de la realitat empírica.

La història dels conceptes o la història conceptual de la política –encapçalada per autors com R. Kosselleck⁴⁹ i L. Jaume⁵⁰– defuig el significat que els autors o els actors socials atorguen al discurs polític, sinó que la seva atenció la focalitzen en les representacions que la societat fa sobre ella mateixa mitjançant els seus discursos. Els analistes s'esforcen per desxifrar els pensaments ocults que hi ha al darrera d'aquelles representacions obviant que el fonament del pensament és l'experiència empírica que els individus tenen de la realitat. En contrast, els historiadors del discurs com J. Guilhaumou⁵¹ o Q. Skinner⁵² es preocupen d'allò que els textos provoquen en els actors socials i d'allò que diuen. Per tal de conèixer aquells significats s'apropen al context i a la intencionalitat de l'autor que no esdevé mai el criteri decisiu per comprendre el text. Les finalitats de l'autor només es poden esbrinar en la mesura que són intel·ligibles a partir d'altres fonts. El context del discurs i la forma com es manifesta en la realitat empírica és l'objectiu de l'historiador del discurs, convertint les intencions de l'autor en un aspecte rellevant però d'ordre secundari i sobretot eludint interpretacions que només se centren en l'anàlisi del propi text, obviant la realitat empírica. Les recerques sobre el discurs polític a començaments del segle XXI s'han convertit en una de les principals

⁴⁷ CHARTIER, ROGER (1995): *Espacio público, crítica y desacralización en el siglo XVIII. Los orígenes culturales de la Revolución francesa*. Gedisa. Barcelona. (1ª edició francesa 1990)

⁴⁸ ROMEO MATEO, Mª CRUZ (1998): “Lenguaje y política del nuevo liberalismo: moderados y progresistas, 1834-1845” *Ayer*, núm. 29, pp. 37-62; ROMEO MATEO, Mª CRUZ (2000b): “La Cultura política del progresismo: las utopías liberales, una herencia en discusión” *Berceo*, núm. 139, pp. 9-30; i ROMEO MATEO, Mª C. (2003): “Los mundos posibles del liberalismo progresista” dins pp. 287-314 PARRA, EMILIO LA I RAMÍREZ, GERMÁN (eds.) *El primer liberalismo: España y Europa, una perspectiva comparada*. Bibiloteca Valenciana. València.

⁴⁹ KOSELLECK, REINHARDT (1993): *Futuro pasado. Para una semántica de los tiempos históricos*. Paidós. Barcelona. (1ª edició alemanya 1979); i KOSELLECK, REINHARDT (2004b): “Historia de los conceptos y conceptos de historia” *Ayer*, núm. 53, pp. 27-45

⁵⁰ JAUME, LUCIEN (2004): “El pensamiento en acción: por otra historia de las políticas” *Ayer*, núm. 53, pp. 109-130

⁵¹ GUILHAUMOU, JACQUES (2004): “La historia lingüística de los conceptos: el problema de la intencionalidad” *Ayer*, núm. 53, pp. 47-61

⁵² SKINNER, QUENTIN (1998): *Liberty before Liberalism*. Cambridge University Press. Cambridge; i SKINNER, QUENTIN I VAN GELDEREN, MARTIN (ed.) (2003): *Republicanism. A shared European heritage*. Vol I. *Republicanism and Constitutionalism in Early Modern Europe*. Cambridge University Press. Cambridge.

polèmiques historiogràfiques per afrontar la història de la política, de la qual, tal vegada, n'han fet escàs ressò, els historiadors del primer liberalisme.

4.2 LA REFORMA DE LA MORAL

El juliol de 1822 els milicians i el poble de Madrid derrotaren els colpistes reialistes. A rebuït d'aquells fets, un parell de mesos després a Barcelona, el moviment liberal exaltat, protagonitzà la inversió del nou ordre polític. Els revolucionaris de setembre no destituïren les autoritats electes sinó que van esperar la seva renovació a través dels mecanismes electius establerts a la Constitució gaditana per tal d'assaltar el poder. Mentrestant exerceixen la seva autoritat política coaccionant-les amb la finalitat d'imposar-los la seva voluntat. La resta de l'estiu i la tardor de 1822, l'autoritat política es desplaçà dels òrgans de poder electes al si del moviment liberal exaltat, que la fonamentà en la mobilització política dels ciutadans. A mitjans de novembre s'inaugurà la Tertúlia Patriòtica de Lacy i el moviment liberal exaltat la convertí en una junta revolucionària, perquè allí s'hi aplegaren les autoritats i els capitosts exaltats. La tertúlia s'erigí en la veritable font d'autoritat des de novembre de 1822 fins a maig de 1823, quan Roten s'esdevingué la màxima autoritat política i militar a la ciutat i per assolir-ho, comptà amb la complicitat de les societats secretes revolucionàries, i amb l'ajut de la diputació provincial barcelonina.

Els efectes de la subversió política de setembre de 1822 deixaren palès l'ímpetu del moviment liberal exaltat que no s'atenuà les setmanes posteriors. Els revolucionaris utilitzaren la premsa que els era més propera per difondre els principis polítics que imbuïen les seves accions. Però aquells textos irradiaven una cultura constitucional distinta a la que havia propiciat la Constitució de 1812. Els liberals exaltats propugnaven una reforma moral que ultrapassava la moral catòlica, de manera que es trastocava la identificació entre la moral catòlica i la que havia de tenir cada ciutadà. El discurs polític revolucionari escampava una nova moral que havia de fonamentar la política del règim constitucional, menys preocupada en situar-se amb sintonia amb la catòlica. La reforma moral impulsada pels exaltats s'assentava en la recuperació de la virtut clàssica de la tradició grecollatina i en el redescobriment dels il·lustrats francesos més crítics amb l'ordre catòlic. En un principi, els liberals revolucionaris del Trienni no es mostraren tan preocupats per conciliar els seus principis polítics amb els de la religió catòlica en la mesura que els intèrprets d'aquesta s'havien erigit amb els principals enemics de la revolució. Pas a pas, les expressions d'anticlericalisme s'incrementaren

en el darrer any del Trienni. Les principals autoritats eclesiàstiques fugiren o foren víctimes de la violència revolucionària, i els espais eclesiàstics es transformaren per adequar-los als nous usos. Els convents es convertiren en la seu de la Tertúlia Patriòtica de Lacy i en els bivacs –les seus– dels batallons de la milícia. Els edificis religiosos s'enderrocaren per construir-hi places públiques. La desamortització de la propietat eclesiàstica desencadenà nous costums en aquells antics espais sagrats, esmicolant a poc a poc, la preeminència catòlica en l'espai públic i també la que tenia en l'anterior cultura constitucional.

Els exaltats començaren a desvincular els drets de l'home de la divinitat i el seu origen el trobaren en la pròpia raó humana. La cosmovisió catòlica sobre la llibertat i la moral ja no era l'única que impregnava la cultura constitucional. Emergia una visió de la política sense principis d'obediència religiosa ni dependència de la moral catòlica. La moral s'atomitzava trencant el monopoli que havia establert l'església catòlica. El discurs sobre la gènesi de la societat es fonamentava en la decisió dels homes de reunir-se per millorar el seu grau de benestar, fixant unes normes que preservessin la seva llibertat i seguretat:

“Si pues los hombres se han unido en sociedad para auxiliarse y defenderse los unos a los otros; si se han reunido para promover su bien estar, y por otra parte son libres, es decir que por la naturaleza no reconocen superioridad moral los unos sobre los otros, claro es que los mismos hombres unidos en sociedad son los que libre y espontáneamente deben arreglar el modo de conseguir su fin, fijar las reglas de su conducta, imponerse las obligaciones que deben ligarlos, y en una palabra manifestar su voluntad sobre los medios de mantener la reunión”⁵³.”

L'obertura de la Tertúlia Patriòtica de Lacy significarà la consolidació política del moviment exaltat que la utilitzarà per representar la seva supremacia política sobre les autoritats electes, condicionant-les. La tertúlia esdevindrà una junta revolucionària en la que s'aplegaren les autoritats de la ciutat, tant les electes com les que emanaven de la legitimitat ciutadana, les exaltades. Durant els sis mesos posteriors a la seva inauguració, l'autoritat política residí a la tertúlia i els seus socis més endavant ocuparen la majoria dels nous càrrecs electes de la ciutat. Aquell mig any es transferí una part de l'autoritat política dels òrgans de poder designat per la Constitució a la tertúlia; ara bé, a mida que els socis van anar integrant l'ajuntament, siguin escollits jutges de fet o formin part de les juntes de vigilància o de defensa, la tertúlia perdrà el seu significat, i el poder

⁵³ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 184, 31 d'octubre de 1822, p. 162

serà restituït a les institucions públiques. Mentre els exaltats no van poder ocupar els àmbits de poder, la tertúlia es va convertir en font d'autoritat, però quan s'instal·laren en els nous llocs de poder, amb el temps, la desvirtuaren.

El discurs polític exaltat a Barcelona es desplegà des de la tertúlia patriòtica i en aquell context, els més revolucionaris no dubtaren en concebre-la com una càtedra per formar políticament als ciutadans, alhora que l'erigien en un escola per ensenyar-los l'autèntica moral universal. La tertúlia havia afermat l'autoritat dels exaltats que se sentien més lliures per donar a conèixer les seves idees que sovint exigien una reforma de la moral imperant. Els més agosarats reivindicaven la subversió de la moral catòlica i la instauració d'una moral "universal" basada en el plaer, en la rebuig del dolor i en el desig de ser feliços. Al darrera d'aquella moral s'intuïa l'obra de l'il·lustrat i llibertí francès, el baró d'Holbach, que construïa la moral universal a partir de la capacitat dels homes de guiar la seva conducta a través de la seva intel·ligència i el gaudi sensorial de la realitat. L'home no havia de rebutjar les seves passions sinó que les havia de considerar part de la seva pròpia natura, harmonitzant-les i cooperà amb els altres homes per assolir la felicitat de cadascun. La felicitat dels homes la fonamentava en els factors socials de la moral als quals s'haurien d'adequar les definicions convingudes del bé i el mal. Els exaltats més revolucionaris usaven la moral universal d'Holbach per propalar l'exercici de les virtuts cíviques com l'eix vertebrador de la política liberal. Només mitjançant l'acció virtuosa es manifestava la veritable adhesió als principis de la llibertat. Aquest raonament els permetia desacreditar la moral catòlica perquè les accions dels eclesiàstics no eren prou virtuoses. Precisament, la conducta dels eclesiàstics durant aquells anys, legitimarà la revocació de la moral catòlica i la seva substitució per uns nous principis ètics més adequats a la nova política del règim constitucional:

“No podemos ser verdaderamente libres desconociendo la moral y las buenas costumbres. El uso de la libertad no es otra cosa que el ejercicio de estas virtudes. Un pueblo sin moral por más que goce de instituciones liberales, será esclavo de todo el que lisonjee sus pasiones (...) Desconfiemos pues de todos aquellos hombres que decantando continuamente patriotismo y virtudes sociales, no justifican estos sentimientos con su buena conducta. No: lo repetiremos sin cesar un hombre por más que se esfuerce en demostrar su firme adhesión a la libertad, no puede ser verdaderamente libre sino conoce y practica los preceptos de la moral universal; no una moral atroz fundada en supersticiones ridículas, sino la que se deriva de la misma naturaleza la que dicta la humanidad y que estriba en los dos motores o causas principales de nuestras acciones; esto es el placer y el dolor (...) Todo aquel que no acredite con su conducta pública y privada que cumple exactamente con las máximas de

la verdadera moral no debe ser tenido por amante de la patria; y si el amor a la patria sólo es una consecuencia de la moral. (...) Probemos así a los impostores que un pueblo ilustrado y de buenas costumbres jamás admitirá como principios religiosos la infracción de todas las leyes de la naturaleza y que este mismo pueblo lejos de ser por esto irreligioso será el que mejor cumpla con los preceptos de la verdadera religión pero detestando los abusos introducidos en ella por la ambición desmesurada de esos malvados que pretenden ser intérpretes de la voluntad del ser supremo (...) Sea pues la tribuna popular no sólo la cátedra de la libertad sino también de la verdadera moral⁵⁴.”

Si la moral catòlica es difonia des de la trona de l'església, la moral universal empraria les tribunes de la tertúlia per infondre les virtuts cíviques i morals entre els ciutadans. Els exaltats confiaven que mitjançant una educació organitzada per la raó i l'experiència social, els seus conciutadans accedirien al coneixement de les virtuts cíviques i morals que els conduirien a les bones accions. Aquells revolucionaris entenien la moral universal com el motor de la política liberal. En els darrers dotze mesos del Trienni, s'havia afermat la dissociació entre la moral catòlica i la política dels sectors liberals més revolucionaris:

“ ¡Oh educación! Tu sola puedes formar al hombre social digno de este título, y tu con las benéficas luces de la sabiduría facilitas al mede los animales el uso del divino don del raciocinio. Ciudadanos yo no sabré recomendaros suficientemente el cuidado que debe tenerse en la primera educación de la juventud. Nunca podrá serlo el inmoral y corrompido. Un pueblo virtuoso no puede arrastrar cadenas. Un pueblo bárbaro y sin costumbres debe ser esclavo. Nosotros quisiéramos pues, que en las tribunas populares, en estas escuelas de patriotismo y virtudes cívicas y morales, no se hablase sólo de política. La moral, la moral, esta ciencia sublime que hará eterna la memoria del célebre Holbach debe ocupar un lugar preferente. Sabemos muy bien que no deben descuidarse las lecciones políticas que ilustran al pueblo, que le hacen conocer sus verdaderos derechos y le imbuyen el sagrado amor a la patria; pero esto no basta: este mismo pueblo, si no tiene virtudes, muy pronto olvidará esta saludable doctrina, sucumbirá a los primeros reveses de la fortuna, adorará humillado la planta ominosa de un déspota o se venderá por el infame interés. Al contrario, si este pueblo tiene virtudes morales perecerá mil veces antes de sufrir el menor agravio a la humanidad. No lo dudéis ciudadanos. Sólo la moral puede conducir a los hombres a las grandes acciones⁵⁵.”

Quan els oradors pujaven a les tribunes, apel·laven sovint a les virtuts cíviques i a la moral pública com a fonaments que consolidarien el règim constitucional. Gairebé ningú esmentava a Holbach per por al rebuig que despertava la il·lustració francesa més crítica amb el catolicisme. Malgrat això, els seus llibres sobre la moral universal i els

⁵⁴ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 182, 4 de desembre de 1822, pp. 461-2

⁵⁵ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 132, 12 de maig de 1823, pp. 1145-7

drets de l'home es venien a les llibreries de la ciutat⁵⁶. Aquelles perorades de la tertúlia desvirtuaven la moral catòlica reconeixent com l'autèntica moral la que trobava la seva legitimitat en l'exercici d'una virtut que havia de perseguir la felicitat de tots els homes a través de les reformes socials. El nou sistema polític permetia el desenvolupament de mesures de reforma social que s'identificaven amb les accions de les quals emanaven les virtuts públiques. Els exaltats més revolucionaris glossaven la legislació liberal que maldava per reformar la societat per propiciar la felicitat de tots els homes com una expressió de les virtuts socials i de la moral pública. La participació activa dels ciutadans en la consolidació del sistema polític i en la implementació de la legislació liberal augurava l'apuntament de la nova moral universal:

“Subió después el ciudadano Ribot que se propuso hacer ver que el amor de la patria no consiste únicamente en gritar y declamar, sino que es preciso ejercer las virtudes que constituyen la moral pública. Hizo particular mención del ningún amor a la patria que tienen los fraudulentos introductores de las manufacturas extranjeras, ruina de nuestra industria⁵⁷.”

La reivindicació d'una moral universal, podia conjugar-se amb el manteniment de la religió catòlica sempre i quan s'allunyés de la doctrina que marcava l'església. Els revolucionaris destriaven la religió dels seus intèrprets, i feien una composició lliure del sentit de la religió catòlica, que podia adequar-se als preceptes de la moral universal vertebradora de la política liberal revolucionària. La lliure interpretació de la religió catòlica s'esqueia amb la llibertat, la igualtat, la justícia i la felicitat propugnades per la moral universal, així, doncs, només calia defugir la moral catòlica que havia afaïçonat l'església:

“No hay que dudarlo: no seremos libres del modo que conviene serlo, interin no practiquemos los preceptos de la moral universal. No la moral bárbara y feroz que predicán las furias de averno, abusando del hombre sagrado la divinidad: esa moral austera, enteramente contraria a los eternos principios de justicia y a las leyes inmutables de la naturaleza, hace las costumbres atroces y produce monstruos abominables. La moral de que hablamos, es la que conviene a nuestra dignidad, es la que practicaron los hombres más grandes del universo, la misma que predicó el héroe de la verdadera religión; y esta moral apacible y dulce es la única que puede llevar a la nación española al mayor grado de prosperidad y de grandeza. Practiquémosla, ciudadanos, y una entera felicidad será la recompensa⁵⁸.”

⁵⁶ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 127, 7 de maig de 1823, p. 1108

⁵⁷ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 184, 6 de desembre de 1822, pp. 475-7

⁵⁸ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 128, 8 de maig de 1823, p. 1116

Aquell article feia un recorregut per tots els pobles que havien excel·lit en l'exercici de les virtuts cíviques i morals constatant que la història els hi havia reservat un lloc de privilegi pels seus mèrits. L'autor localitzava l'èxit de tots aquells pobles en els bons costums dels ciutadans, adequats a la moral universal que els dotava d'un comportament virtuós en la pràctica de la política. Els pobles escollits s'havien distingit per l'exercici de les virtuts durant règims polítics republicans, amb l'única excepció del Principat. L'expansió medieval catalana era equiparada a les democràtiques ciutats gregues, a la república romana, als revolucionaris francesos i a les repúbliques helvètica, holandesa i nord-americana.

“La soberbia Roma conservó su libertad mientras fue la residencia de las virtudes cívicas y morales; y esta república universal con el amor a la patria, con el desprendimiento más absoluto de todas las riquezas, de todos los intereses parciales, y con el ejercicio constante de las virtudes, extendió el imperio de sus armas vencedoras por todo, el orbe conocido. La heroica Atenas dio ejemplos brillantes de cuando puede el patriotismo cuando está animado de un amor verdadero a las virtudes morales; (...) El genio de la libertad tomó bajo su protección por algún tiempo a la ilustrada Francia. En ella se desarrolló un germen fecundo de ideas luminosas que prepararon una revolución general en la culta Europa. En ella se recordó con el entusiasmo que inspira la dignidad del hombre, el santo dogma de la libertad. (...) Si, los estados unidos de América nos presentan un modelo de patriotismo y de moral que deben seguir todos los pueblos que quieran ser verdaderamente libres. La heroica Cataluña, en fin, ocupó en otro tiempo un lugar muy eminente en el mapa político de la Europa, y es indudable que lo debió a sus virtudes morales⁵⁹.”

4.3 L'HISTORICISME

La cultura constitucional de la tardo-il·lustració espanyola i del liberalisme gadità estava impregnada de la història del regnes de Castella i d'Aragó. L'historiador del dret J. M. Portillo en la seva anàlisi sobre aquella cultura constitucional afirma que la llibertat es trobava “ante todo en una identidad histórica más que en una capacidad del cuerpo nacional para determinar el ordenamiento. Su enemigo mayor estaba, por lo tanto, en todas aquellas amenazas que afectarían a tal identidad histórica⁶⁰.” Des del tombant de segle, la historiografia ha insistit en l'ús que es féu de la història durant la revolució constitucional de 1808-1814. L'historicisme nacionalista com l'ha definit I. Fernández Sarasola fou l'element més original del constitucionalisme gadità, que empraren tant liberals com reialistes. La polèmica historiogràfica rau en la diferent

⁵⁹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 128, 8 de maig de 1823, p. 1116

⁶⁰ PORTILLO VALDÉS, JOSÉ M^a (2000) pp. 217-218

consideració que se li atorga a l'historicisme: d'una banda, I. Fernández Sarasola⁶¹ l'interpreta quan l'usen els liberals com una disfressa per fer més popular el codi gadità i allunyar-lo de les mirades que l'identificaven amb la Constitució francesa de 1791, mentre que els reialistes l'utilitzaven per justificar la implantació d'un model constitucional que s'emmirallava amb el britànic. En contrast, J. M. Portillo considera que la història –de la nació espanyola i de les seves institucions– fou l'àmbit on “más rotundamente se diferenciaban posiciones de implicación política⁶²” i seguint la seva estela C. García Moneris creu oportú “modificar la rígida bipolaridad que siempre hemos establecido entre los historicistas, más o menos asimilados con los conservadores o tradicionalistas, y los políticos, identificados con los liberales tout court⁶³.”

Durant el Trienni els liberals seguiren remirant en el passat per eixamplar l'horitzó de les seves llibertats polítiques, fent de l'historicisme un element cabdal per comprendre les exegesis de la Constitució de 1812. La cultura constitucional del Trienni a Barcelona no la configurà les grans obres d'assaig històric i polític sinó que es vertebrà a partir dels considerats textos menors de la literatura política, que aparegueren en diaris, periòdics, o fulletons. Totes aquelles publicacions s'encaminaren a conduir la interpretació i desenvolupament de la Constitució gaditana durant la quotidianitat de la pràctica política. Per tant, l'historicisme esdevé un dels trets característics que preval durant tot el primer liberalisme espanyol. La cultura constitucional que donà lloc a la revolució constitucional de 1808-1814, s'articulà al voltant de la història de Castella identificant-la amb la nació espanyola. Tots els qui polemitzaren durant l'etapa constituent, ho feren regirant en la història del regne de Castella. Uns corroborant la manca d'una constitució històrica espanyola, per demostrar que el poble i els pares de família eren el subjecte nacional que recorria la història de la nació fins a Cadis, mentre d'altres subratllaven l'existència d'una constitució històrica espanyola que limitava el poder de la nació espanyola arrel dels pactes establerts amb el sobirà, contrapesant el poder del monarca al de la nació. La suggerent obra de J. Mª Portillo explora el procés de formació de la nació política espanyola durant la crisi constitucional de 1808-1814, a

⁶¹ FERNÁNDEZ SARASOLA, IGNACIO (2001) pp. 372-4

⁶² PORTILLO VALDÉS, JOSÉ M^a (1995b): “Imaginación y representación de la Nación española (el debate sobre la naturaleza de la representación y la tentativa de Francisco Xavier Uriortua)” *Anuario de Historia del Derecho español*, pp. 267-320; p. 271

⁶³ GARCÍA MONERRIS, CARME (2002a) p. 118

partir de la creació durant la tardo-il·lustració i el primer liberalisme d'una imaginària comunitat nacional identificada amb Castella⁶⁴.

L'historicisme del primer liberalisme no es reduirà a la història del nou subjecte nacional sinó que tots els liberals recorreran a la història per expressar-se políticament. El discurs polític liberal estarà condicionat en funció dels seus receptors i així com la història del subjecte nacional monopolitzarà els debats a Corts, en les polèmiques polítiques locals o provincials s'expressaran esgrimint la història més propera als ciutadans. La recreació d'un passat plegat de llibertats en els regnes que precediren a la unificació borbònica, l'explotaran els liberals per afermar les seves propostes polítiques. L'historicisme del primer liberalisme ultrapassa la història del subjecte nacional, identificat essencialment amb el regne de Castella, i participa del passat de tots els ciutadans espanyols per tal d'implicar-los en la política municipal, provincial i nacional. Els liberals de Barcelona quan polemitzen sobre assumptes d'àmbit local o provincial, acudiran a la història de la ciutat Comtal o la del Principat per manifestar que les seves propostes entronquen amb les llibertats d'un passat ofenós amb drets i llibertats. Durant el Trienni, l'historicisme embriagà l'ampli espectre polític del primer liberalisme.

La història del Principat i la de la ciutat Comtal s'integrà a la cultura constitucional quan els liberals l'usaren per difondre les seves idees i propostes. La proclamació de la Constitució 1812, suscità un gran interès per conèixer-la i un dels mitjans més usats fou la literatura catequística. L'any del triomf de la revolució quatre impremtes barcelonines editaren el *Catecismo político arreglado a la Constitución de la Monarquía Española; para la ilustración del pueblo, instrucción de la juventud y uso de las escuelas de primeras letras*⁶⁵ que havia sortit publicat per primera vegada l'octubre de 1812 a Cadis. La historiadora B. Sánchez Hita⁶⁶ ha confirmat que fou Juan

⁶⁴ PORTILLO VALDÉS, JOSÉ M^a (2000) pp. 300-2

⁶⁵ *Catecismo político arreglado a la Constitución de la Monarquía Española; para la ilustración del pueblo, instrucción de la juventud y uso de las escuelas de primeras letras*. Por D. J. G (C). Barcelona. En la Imprenta Nacional del Gobierno Político Por Rubió. pp. 104; *Catecismo político arreglado a la Constitución de la Monarquía Española*. Barcelona: En la Imprenta del Gobierno, por Miguel y Tomas Gaspar, Bajada de la Cárcel. Año 1820. pp. 78 + p. 79 sumari; *Catecismo político, arreglado á la Constitución de la Monarquía Española: para ilustración del pueblo, instrucción de la juventud, y uso de las escuelas de primeras letras*. Por D. J. G (C). Barcelona. Imprenta de Brusi. Año 1820. pp. 86; *Catecismo político arreglado á la Constitución de la Monarquía Española; para ilustración del pueblo, instrucción de la juventud y uso de las escuelas de primeras letras*. Por D. J. C. Barcelona: En la Imprenta de Piferrer, plaza del ángel: año 1820. pp. 104; *Catecismo político arreglado a la Constitución de la Monarquía Española*; Véndese en Barcelona en la librería de José Lluch, calle de la Librería.

⁶⁶ SÁNCHEZ HITA, BEATRIZ (2003): "Cartillas políticas y catecismos constitucionales en el Cádiz de las Cortes: un género viejo para la creación de una nueva sociedad" *Revista de Literatura*, Tomo LXV, núm. 130, pp. 541-574; p. 557

Corrandi l'autor del catecisme, aclarint una llarga polèmica historiogràfica⁶⁷. El 1820 s'elaborà la segona part del catecisme de Corrandi⁶⁸ que també circulà a Barcelona⁶⁹ però sense assolir les cotes de difusió de la primera part ja que el seu contingut detallava les funcions de les institucions polítiques, judicials i dels funcionaris l'administració de manera molt específica. La primera part del catecisme de Corrandi fou traduïda al català per ordre la Junta provisional catalana l'abril de 1820⁷⁰ i sortí al carrer el juliol d'aquell any⁷¹. Però llavors, ja no era l'únic que es venia a la ciutat perquè Albert Pujol n'havia escrit un altre⁷² que sovint s'ha confós amb la traducció esmentada. El catecisme de Pujol recalca que la Constitució de 1812, només havia recuperat i ordenat les antigues lleis amb les quals s'havien governat els espanyols. L'historicisme del catecisme no evocava les lleis i costums del regne de Castella sinó les de tots els espanyols. El catecisme de Pujol argüia reiteradament a la història:

“P. Per qué lo poble ha cridat ab tanta alegria viva la Constitució?

R. Per manifestar la satisfacció que tenia de veure restablertes unes lleis que observades puntualment seran nostra felicitat, y perquè vegin que se li restituïen sos drets que mirava perduts. (...)

P. Y que tenia la facultat lo poble d'elegir-se representants?

R. Sí, i aquesta facultat tan conforme als drets del home la concedien als espanyols les antigues lleis, i en virtut de ellas la usaren nostres majors. (...)

⁶⁷ CAPITÁN DÍAZ, ALFONSO (1978): *Los catecismos políticos en España (1808-1822). Un intento de educación política del pueblo*. Caja General de Ahorros y Monte de Piedad de Granada, Granada; i MORALES MUÑOZ, MANUEL (1990): *Los Catecismos en la España del siglo XIX*. Textos mínimos. Universidad de Málaga. Málaga.

⁶⁸ *Cartilla Forense, o continuación del Catecismo político constitucional. Diálogo que comprende lo dispuesto en el decreto de 9 de octubre de 1812, y otros expedidos por las Cortes generales y extraordinarias, sobre arreglo de los Tribunales de las Provincias, a saber: Audiencias, Jueces de primera instancia y Alcaldes Constitucionales*. Valencia Imprenta de Domingo y Mompié. 1820.

Lección I^a *De las Audiencias*

Lección II^a *De los Jueces letrados de Partido*

Lección III^a *De los Alcaldes constitucionales de los pueblos*

Lección IV^a *De la administración de justicia en primera instancia hasta que se formen los partidos*

Lección V^a *Responsabilidad de los magistrados y jueces*

Apéndice. *De los demás empleados públicos*

⁶⁹ SÁENZ-RICO URBINA, ALFREDO (1973): *La educación general en Cataluña durante el trienio constitucional, (1820-1823)*. Publicaciones de la Universidad de Barcelona. Barcelona, p. 342

⁷⁰ Arxiu de la Diputació de Barcelona (ADB) Lligall (Ll.) 62 expedient (exp.) 1, p. 53 “*Sesión de 8 de abril de 1820 (...) Se acordó tambien que los mismos señores estendiesen una idea para llevar a efecto la redaccion del periódico de la Junta provisional, u igualmente para la traduccion al catalan del catecismo de la Constitucion.*”

⁷¹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 133, 23 de juliol 1820, p. 4 “*Se halla de venta en las librerías de Saurí y Cerdá plaza de la lana, y en la de José Solá calle de la Boquería la traducción catalana del catecismo por D. J. A. M. y U. Esta obra tan recomendable por la sencillez y claridad de su lenguaje, por la escelencia de su método, y la verdad de sus ideas, se hacia enteramente inútil para la gente de campo y aun para el vulgo de las ciudades de nuestra provincia por serles poco ménos que extraño el idioma castellano.*”

⁷² *Catecisme politich al objecte de instruir als catalans en los drets, privilegis y ventatjes quels proporciona la Constitució Política de la Monarquia espanyola y obligaciones quels imposa*. Arreglat per lo P. A. P. A. Barcelona: En la Imprenta Nacional de Garriga, y Aguasvivas, 1820, p. 104.

P. I donchs per qué aquestes lleis tan favorables als homes eran tan olvidadas?

R. Per qué lo govern no tenia cuidado de donar a llum edicions completes i acomodades dels quaderns de Corts, ans bé prohibia els escrits que recordaven nostres furs i llibertat, i miraba amb desconfiança als que no oblidaven aquells preciosos documents de nostra felicitat. (...)

P. Donchs es pot dir que ara tenim lleis noves?

R. És un disbarat, pues la Constitució no és més que una reunió de nostres antigues lleis ordenada amb mètode, claredat y sencillesa perquè pugui tothom saber quina és la lley constitutiva de la Monarquía⁷³.”

Els divulgadors de la Constitució gaditana insistiren que la legitimitat d'aquella arrelava en les llibertats pretèrites de la nació espanyola. La necessitat de difondre el codi constitucional per arreu provocà noves manifestacions d'historicisme davant les quals els liberals donaren respostes contradictòries. L'anàlisi de la cultura constitucional del Trienni mostra la diversitat d'actituds dels liberals enfront l'evocació política de la història de Catalunya. Un primer grup de liberals l'obviaren, concentrant-se exclusivament amb la història de la nació espanyola font de les llibertats garantides a la Constitució de 1812. Un segon, en canvi, preferí evocar els costums i les llibertats catalanes, per ajudar a difondre la Constitució entre els catalans, no obstant aquells liberals s'entestaren a deslligar la història del Principat de la història de la nació espanyola per no propiciar una alteració del contingut i significat del codi gadità; un tercer grup optà per conciliar la història de Catalunya amb les idees liberals, cercant en aquella els arguments que legitimessin la seva conducta política, mentre que un quart grup utilitzà l'historicisme tènueament en la seva cultura constitucional.

El 1820 un militar revolucionari signava un relat històric sobre Catalunya, que si bé enaltia un passat impregnat per uns costums fonamentats en les llibertats i els drets agrupats en la seva antiga constitució, adduïa que aquella es limitava a garantir els dels estaments privilegiats descuidant els de la plebs. L'evocació de la constitució catalana s'instrumentalitzava per aconseguir l'adhesió dels catalans al nou sistema constitucional, malgrat que feia palès que les lleis catalanes eren lluny d'assolir les cotes de llibertat de la Constitució gaditana:

“Mediante ella, verá el lector, que ninguna provincia de España, ni aun el reino de Aragón, está más obligado a seguir las huellas que le marca el sagrado código que acabamos de jurar. Acostumbrada Cataluña a regirse por sus fueros, usos y costumbres, y a tener sujeto a su Rey, en orden a hacer el mal que puede fácilmente quien gobierna por sí solo, ha de serle muy grata una revolución, en que no sólo consiguió los indicados fines, sino que aun le quita

⁷³ *Catecismo politich al objecte de instruir...* “Capítol preliminar” pp. 3-6

aquellas trabas que le imponía una Constitución que se resentía de los tiempos en que fue hecha, y de la cual los nobles y eclesiásticos conseguían los beneficios, que en cierto modo acibarraban los que recaían sobre la plebe⁷⁴.”

En el discurs històric sobre Catalunya, aquell liberal la definia com una entitat nacional, sobirana i independent, però organitzada per un sistema polític massa moderat que es fonamentava en el joc de contrapesos entre el rei i el poble. Per aquell liberal, la constitució catalana apuntava en la direcció adequada de les llibertats, malgrat que esdevenia massa tímida i per tant era estèril reivindicar una legislació àmpliament superada pel codi gadità:

“La soberanía de Cataluña no fue puramente monárquica: el poder del príncipe siempre estuvo templado por la autoridad de los estados o Cortes. La nación formaba un cuerpo republicano, que tenía sus oficiales, sus rentas y fuerza armada para defensa de la Patria, y servicio del príncipe⁷⁵.”

El compendi d'aquell militar revolucionari conclou amb la desaparició de la nació catalana el 1714, quan Castella aplicava el seu dret de conquesta sobre els territoris de la corona d'Aragó. El poble català ja no era el subjecte nacional de la seva història, sinó que s'integrava en un altre subjecte nacional: el poble espanyol que esdevindria el protagonista de la revolució i de la Constitució de 1812:

“Ocho siglos gozó Cataluña un mismo método de gobierno. Celosa de su libertad escogió los medios más proporcionados a conservarla. Los nacionales únicamente podían ocupar los empleos y puestos civiles (...)

La revolución que produjo la guerra, que la casa de Borbón y la de Austria tuvieron en el siglo pasado, trastornó el orden político de aquellos tiempos. En torno 1714 Felipe V sujetó nuestros mayores: desde luego en uso del derecho de conquista, incorporó el Aragón a las Castillas. Cataluña no fue más una soberanía separada, si tan solo un provincia de la España. El consejo supremo de Aragón, la Diputación, los Estados generales y las franquezas y prerrogativas de la Nación, todo fue suprimido y abolido.

Barcelona perdió el derecho que tenía de crear ciudadanos honrados, y el poder municipal que la engrandecía. La Audiencia recibió una nueva forma: la nobleza quedó despojada de su anterior esplendor; el derecho privado sólo ha quedado subsistente en el código municipal, sujeto aun a las alteraciones, que decretase el Monarca: los pueblos experimentaron por la primera vez los impuestos Reales, y el idioma español ocupó el lugar del Catalán en todos los actos públicos⁷⁶.”

La construcció d'una història de les institucions i les llibertats catalanes, interpretada a través de l'equipament simbòlic del moderantisme liberal, va motivar que

⁷⁴ *Compendio histórico de la antigua constitución política de Cataluña.* Barcelona. Imprenta Constitucional de Joaquim Jordi. 1820. Por el ciudadano militar J. M. R. pp. 3-4

⁷⁵ *Compendio histórico de la antigua constitución política de Cataluña...* p. 5

⁷⁶ *Compendio histórico de la antigua constitución política de Cataluña...* pp. 17-19

els liberals exaltats en un primer moment fossin més reticents a utilitzar fets i personatges de la història de Catalunya per donar a conèixer la glossa revolucionària de la Constitució gaditana. Els sectors més moderats del liberalisme, tingueren menys pudor alhora d'expressar-se políticament a través de la història de Catalunya, ja que podien atorgar-li un significat que s'ajustava amb una interpretació moderada, sinó reformista del codi gadità.

Gairebé quatre mesos després que es proclamés la Constitució a Barcelona, era nomenada la primera diputació provincial catalana i unes setmanes després, al *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, apareixia el discurs que Ramón Muns y Serriñá havia pronunciat en la societat literària en el que sol·licitava com a seu de la diputació provincial catalana l'edifici de l'audiència territorial de Barcelona – l'antic palau de la generalitat–, establint una continuïtat simbòlica entre les llibertats catalanes i les garantides per la Constitució. El llarg discurs de R. Muns reivindicava la necessitat de donar a conèixer la història de Catalunya i de les seves institucions polítiques per tal d'il·lustrar a les noves generacions en les virtuts polítiques i socials que havien regit els seus avantpassats:

“creí muy oportuno el que se escribiese un compendio de la historia de Cataluña dirigido principalmente a resucitar la memoria de nuestras instituciones antiguas, y de aquellos felices tiempos y regidos por la sabiduría, dieron al mundo repetidos ejemplos de todas las virtudes políticas y sociales. Los claros hechos de los ascendientes siempre han sido un estímulo para las generaciones futuras”⁷⁷.

R. Muns s'aturava en la gènesi i l'ocàs de les institucions polítiques catalanes que les situava respectivament en l'expulsió dels musulmans i en la guerra civil espanyola de començaments de segle XVIII, que havia acabat per subjugar Catalunya mitjançant el dret de conquesta. Aquella derrota havia comportat l'eliminació de les institucions i llibertats polítiques catalanes, però havia estat redimida per la formació de la Constitució de 1812. El discurs de Muns revelava un historicisme liberal que absorbia la història del Principat per fer política sense topar amb la història civil de la nació espanyola, identificada amb la història de Castella, forjada en els decennis precedents per il·lustrats i liberals:

“cuando los pueblos, viéndose libres por su valor de los grillos sarracenos y con entera libertad para darse el gobierno más conforme a sus intereses, crearon aquellas célebres instituciones que han sido la admiración de las demás gentes, el origen y sostén de nuestra independencia, el escollo donde

⁷⁷ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 117, 17 de juliol 1820, pp. 2-3

se estrellaron muchas veces la ambición y despotismo de los príncipes, el semillero de buenas leyes, y el escudo de una libertad que quizás hubiera durado hasta nuestros días, si la división de los españoles y el iniquísimo derecho de conquista no hubiesen inspirado á Felipe 5º el maléfico proyecto de imponer a nuestros abuelos el yugo de la más tiránica arbitrariedad, despojándolos de todos sus fueros. Pero corriendo un velo sobre el melancólico cuadro de nuestra humillación borrada ya por los liberales principios del código constitucional, acerquémonos a contemplar rápidamente algunos contornos de nuestra Constitución antigua⁷⁸.”

Tot i la lloa de les institucions i llibertats polítiques catalanes, R. Muns advertia que eren anacròniques en relació als principis liberals imperants a la nació espanyola, i s'enorgullia de l'obra constitucional gaditana. En la seva anàlisi de la història de Catalunya, Muns menystenien la vigència de les antigues lleis catalanes i glorificava el comportament del poble català, que havia maldat per preservar les seves llibertats polítiques. El subjecte històric del discurs de Muns no era les antigues lleis catalanes sinó el poble que havia esdevingut virtuós lluitant per les seves llibertats. Oblidant-se de les antigues lleis catalanes, Muns s'apropava al discurs històric del liberal asturià Francisco Martínez Marina, que havia ajudat a vertebrar la història de la nació espanyola que afermava els principis del liberalisme revolucionari en la història dels primers espanyols, desvirtuant la recerca d'una antiga constitució espanyola. En el seu discurs, Muns integrava la història dels catalans en la història de la nació espanyola a través del pas endavant en la conquesta de la plenitud de les llibertats polítiques que significà la Constitució de 1812. La història dels catalans era la de la lluita per defensar les seves llibertats i el codi gadità les garantia i preservava com mai cap altra llei havia fet fins llavors:

“Ya nadie es vasallo sino de la razón y de la ley, y tiene igual derecho que los demás ciudadanos, sea cualquiera su condición, a ser protegido y amparado por todo el cuerpo de la sociedad a que pertenece. Este luminoso principio demuestra por sí solo la absoluta ineficacia de las antiguas Cortes en el estado actual de civilización, y con cuanta sabiduría y tino procedieron los constituyentes del año 1812 aboliendo para siempre la convocación por brazos o estamentos, como contraria al presente sistema de representación nacional, incompatible con los intereses, opiniones y estado mismo de los españoles⁷⁹.”

Els liberals catalans, a través de la mirada historicista que feien a la Constitució gaditana, observaven alguns vestigis de les llibertats catalanes. En la diputació permanent de Corts identificaven funcions de l'antiga diputació del general –la

⁷⁸ Ídem

⁷⁹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 128, 18 de juliol 1820, pp. 2-3

generalitat– quan vigilava l’execució dels acords aprovats a les Corts, i denunciava als infractors de la llei. Quan el discurs historicista se superposà a l’ambigüitat de les funcions de les diputacions provincials, provocà un eixamplament de les tasques d’aquestes. La diputació del general vetllava pel compliment de la legislació aprovada a les Corts, per la recaptació dels tributs i denunciava les infraccions comeses pels representants del rei a Catalunya, i les diputacions provincials se’ls atribuïen aquelles mateixes funcions, per tant l’equiparació d’una i altra institució no significava cap entrebanc:

“En efecto, nada hay comparable a lo que sobre este punto sanciona nuestra ley fundamental, creando la diputación permanente de Cortes. Y ¿se creará tal vez que nuestros mayores tan celosos de su libertad, y en cuyas instituciones brillan todos los principios liberales, descuidasen un punto tan importante, del que pendía la conservación de todos sus fueros? Ah señores! ¿Qué catalán medianamente instruido en la preciosa historia de su patria podrá mirar sin ternura y sin indignación el bello y suntuoso edificio destinado ahora para las juntas de la Audiencia territorial, pero que en los tiempos de nuestra gloria e independencia servía de asiento a aquella Diputación de Cataluña, fiel depositaria de nuestra libertad y barrera incontrastable del despotismo? Yo vuelvo los ojos a los fastos de la provincia, y en ellos veo el respetable tribunal de la diputación (que no era más que la reunión de unos cuantos individuos escogidos de cada uno de los tres brazos) velar constantemente sobre la observancia de las leyes, ejecución de las deliberaciones de las Cortes, cobro y administración de las rentas públicas, defensa de los derechos particulares, persecución y residencia de los oficiales y demás ministros de la autoridad real, a los que exigían el juramento de observar las constituciones, y reclamación al gobierno siempre que se advertía la menor infracción o ataque a ellas⁸⁰.”

El discurs de R. Muns assolí el seu moment àlgid quan reivindicava la memòria dels diputats catalans que s’atreviren a oposar-se a Felip IV quan el rei incomplí el jurament d’obeir les lleis catalanes. Pau Claris –president de la generalitat– era la figura més elogiada per la seva fermesa en la denúncia del comportament il·legal del monarca, i es configurava així la seva imatge d’un Claris irredent lluitador per les llibertats. Claris encarnava la vigilància sobre les institucions polítiques i la valentia per no arronsar-se quan tocava denunciar les vulneracions de la llei. L’observança de la llei i la denúncia dels seus infractors, eren les qualitats que excel·lien de la generalitat i que havien de tenir continuïtat en els òrgans provincials de la Constitució de 1812:

“Si señores: en las salas de ese palacio de la diputación, resonaron en el año de 1640 aquellas memorables y elocuentes voces proferidas por el diputado Claris, voces que debieran grabarse en todos los pechos y meditarse por todos los gobiernos. (...) En efecto, resolviese esta: Cataluña corrió a las armas, y

⁸⁰ Ídem

*negando la obediencia a Felipe por infractor del juramento con que se había ligado a observar nuestros fueros, aclamó por conde a Luis XIII de Francia en virtud de un tratado especial en que este monarca se obligó a reconocerlos y observarlos. Doce años duró la contienda; celosos patriotas como el célebre diputado Margarit, Claris, Fontanella y otros sostuvieron con energía los derechos de su patria*⁸¹.”

El 30 d'abril de 1821 les Corts acceptaven la petició feta pels diputats provincials catalans i els cedien l'edifici de l'audiència perquè fos la seu de la diputació provincial. La comissió de Corts avalà aquella decisió sancionant la vigència de l'esperit de les institucions catalanes, sempre vigilants que el monarca complís la llei. La cessió del palau de la generalitat no significà l'establiment d'una continuïtat política entre la diputació del general i la provincial, tot i que representà el reconeixement de les Corts cap a la tradició política catalana basada en l'exercici del control polític sobre l'autoritat monàrquica a través de les seves institucions:

*“las Cortes de Cataluña constaban sin disputa de elementos más libres y populares que las de otros reinos de la Monarquía; la autoridad Real y todas sus emanaciones estaban circunscritas en un círculo muy estrecho y bajo la continua tutela de la vigilancia del pueblo, que no sufría impunemente la menor violencia en sus fueros*⁸².”

El 1822, R. Muns presentà un balanç de l'actuació de la diputació catalana abans que es procedís a la segmentació del Principat en quatre províncies. Muns es complaïa de la restitució de les llibertats catalanes mitjançant del sistema constitucional i afirmava que la diputació havia reclamat la propietat del palau de la Generalitat, ja que es considerava la successora de l'antiga diputació del general. L'opuscle de Muns elogiava les tradicions polítiques catalanes forjades en la defensa de les llibertats amb les que els diputats provincials s'hi vinculaven a través de la seu de l'antiga diputació del general i custodiant l'arxiu de la corona d'Aragó⁸³. Les paraules de Muns transmetien l'esperit liberal dels catalans i obviaven la lletra de les antigues lleis:

*“nuestros mayores robustecidos por una educación liberal ofrecían a las demás naciones de la tierra el delicioso espectáculo de un pueblo regido por la sabiduría y la libertad. (...) se reunían nuestros abuelos cuando peligraba la salud de la patria y se constituían desde allí un baluarte inexpugnable de la independencia y seguridad interior*⁸⁴.”

⁸¹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 128, 18 de juliol 1820, pp. 2-3

⁸² *Diario de sesiones...* II, sessió extraordinària, 30 d'abril de 1821, pp. 1.356-1.357 dins ANGUERA, PERE (2000): *Els precedents del catalanisme, catalanitat i anticentralisme*. Empúries. Barcelona, p. 91

⁸³ ANGUERA, PERE (2000) pp. 93-4

⁸⁴ MUNS, RAMÓN. *Breve noticia de las tareas y operaciones más importantes, en que se ha ocupado la Diputación provincial de Cataluña desde 6 de junio de 1820 hasta 28 de febrero de 1822*. Barcelona. 1822. La cita procedent de ANGUERA, PERE (2000) pp. 92-3

Els liberals del Trienni usaren la història per interpretar la Constitució de 1812, i l'historicisme a Catalunya no en fou una excepció. La cultura constitucional del Trienni no pretengué reobrir el procés constituent i només els sectors més moderats del liberalisme, es postularen per una reforma de la Constitució. Els liberals del Principat s'empararen en la història catalana per justificar la seva conducta política i desenrotllar les seves exegesis constitucionals. El recurs a la història de Catalunya, permetia el desenrotllament de la glossa descentralitzada, de la Constitució. Les diputacions eren quelcom més que cossos intermediaris, ja que a parer de J. Mª Portillo, acumulava l'experiència de les juntes provincials que “habían logrado alcanzar la independencia con lo que se alumbraba constitucionalmente una forma de composición que otorgaba, sobre todo a las provincias una inusitada capacidad de gestión autónoma del territorio⁸⁵.” En els darrers temps, la recerca sobre les facultats descentralitzadores de la Constitució gaditana, s'ha concentrat en l'anàlisi de les diputacions provincials peninsulars a través dels estudis de C. Muñoz Bustillo⁸⁶. La investigació sobre la cultura constitucional que suscità el codi de 1812, no s'ha aturat després de l'obra de J. Mª Portillo, i la historiadora C. García Monerris ha publicat diverses recerques⁸⁷ en les que analitza les formulacions constitucionals fetes des de València. Algunes d'aquelles propostes li atorguen a les diputacions el paper de topall enfront l'abús de poder, dipositant sobre aquestes la legitimitat d'apel·lar al dret de resistència que podia arribar a esdevenir la reobertura del procés revolucionari⁸⁸. Reclamant l'antiga seu de la generalitat per a la diputació provincial catalana, R. Muns argüia a l'historicisme liberal per glossar el sentit més descentralitzat de la Constitució de 1812.

Amb l'arribada del segon any del Trienni, sortí de les impremtes de Barcelona el setmanari *Periódico de Ciencias, Literatura y Artes*, i es distribuí pels carrers de les principals ciutats catalanes encara que sense massa èxit, perquè cinc mesos després la manca de subscriptors provocà la seva desaparició. A les seves planes s'hi publicà l'edició en bilingüe (castellà / llatí) de Jaime Caresmar –canonge premostratenc del monestir de Nostra Senyora de Bellpuig–, de les Corts celebrades a Barcelona el 1283, en les que s'acordà que els governs municipals de les principals ciutats del Principat,

⁸⁵ PORTILLO VALDÉS, JOSÉ M^a (1995a): “La historia del primer constitucionalismo español. Proyecto de investigación” *Quaderni Fiorentini*, núm. 24, pp. 303-373; p. 356

⁸⁶ MUÑOZ DE BUSTILLO, CARMEN (1998) pp. 179-213

⁸⁷ GARCÍA MONERRIS, CARMEN (2004): *La Corona contra la historia. José Canga Argüelles y la reforma del Real Patrimonio valenciano*. Publicaciones Universitat de València. València.

⁸⁸ GARCÍA MONERRIS, CARME (2002a) pp. 125-6

tinguessin representació en el braç o estament reial. Els liberals catalans publicaven les actes de les Corts per incorporar-les al corpus documental que avalava la història de la nació espanyola, per tal de poder-les usar per expressar-se políticament. Si donaven a conèixer la història de Catalunya ampliaven l'horitzó historicista que permetia glossar la Constitució, i si s'endegava la reforma moderada del codi gadità, la tradició històrica catalana podria assolir la rellevància que havia tingut la castellana a través de l'obra de l'historiador liberal Francisco Martínez Marina. El liberalisme moderat català posava al servei dels liberals reformistes la tradició política catalana per tal d'usar les antigues lleis catalanes per bastir un règim liberal bicameral. Aquells liberals volien incorporar la història de Catalunya a l'historicisme liberal, integrant-la en la història de la nació espanyola i equiparant-la a la història de Castella.

Va ser des del *Periódico de Ciencias, Literatura y Artes* on es féu el primer intent perquè la història de Catalunya fos mal·leable políticament tal i com ho havia fet F. Martínez Marina amb la història de Castella. En el darrer número del setmanari, els redactors –B. C. Aribau, I. Santpons, R. López Soler i potser F. Torres y Amat–, recalraven que la història de les llibertats catalanes no tenia res a envejar a la de les castellanes, ans el contrari. Difonent la història del Principat pretenien integrar-la en el discurs polític que s'inclouria en el discurs històric nacional espanyol. L'historicisme liberal era el llenguatge de la política dels liberals i sobretot dels moderats:

“Advertencia acerca de la edición de las Cortes celebradas en Barcelona en el año 1283. Prescindamos... de la cuestión acerca de si antes del año 1283 lograron los pueblos de Cataluña tener representación en las Cortes, lo cierto es que los catalanes supieron desde entonces defender este derecho con tal constancia que lo conservaron hasta las últimas Cortes, que se celebraron en tiempo de Felipe V; y por consiguiente tardaron mucho más en perderle que los castellanos, los cuales ya desde el siglo XV sufrieron, según refiere Marina, que el despotismo ministerial privase a no pocos pueblos de un derecho de tanta estima, y de un fuero derivado de la misma Constitución municipal⁸⁹.”

No obstant això, la cultura constitucional del Trienni féu una lectura descentralitzada de la Constitució de 1812, dotant d'àmplies facultats a les províncies. Els liberals moderats catalans articularen un discurs històric del Principat amb la intenció de moderar la revolució, i si s'esqueia, usar-lo per una reforma moderada de la Constitució. La historiografia catalana ha debatut sobre si durant el Trienni es produïren les primeres manifestacions de catalanitat que desencadenaren un moviment polític

⁸⁹ *Periódico Universal de Ciencias, Literatura y Artes*, núm. 20, 19 de mayo de 1821, pp. 344-346; p. 345

provincialista. Els historiadors J. Casassas⁹⁰ i P. Anguera⁹¹ han interpretat la construcció d'un discurs històric sobre Catalunya, com una expressió de catalanitat que generaria les primeres propostes provincialistes, mentre l'historiador de l'administració J. Sarrion i Gualba⁹² ha considerat que era una constatació de l'efervescència del moviment provincialista, en la mateixa línia l'historiador del dret J. Ribalta i Haro afirma que “el liberalisme espanyolista podia conjugar-se amb el provincialisme català (o almenys a la seva apologia de la història catalana privativa), mercès precisament al romanticisme: l'estructura confederal de l'antiga corona d'Aragó o, més adequadament, la de la monarquia hispànica de l'època moderna, podien servir de model per inspirar una solució d'estat descentralitzat⁹³.”

La cultura constitucional de la Barcelona del Trienni assimilà un historicisme pròpiament català que nodrí políticament als diversos discursos polítics elaborats pels liberals del Principat. L'historicisme, tant el català com l'espanyol no poden associar-se únicament a una corrent o a un sector del liberalisme ja que tots els liberals l'utilitzaren per divulgar els seus discursos polítics. Els liberals aprofitaren l'ambigüitat de la Constitució gaditana, per eixamplar les facultats de les diputacions i per fer-ho manllevaren elements de la tradició política catalana. El reforçament del poder polític de les diputacions provincials en detriment del govern nacional suposà un procés de descentralització i de provincialització del règim liberal. L'historicisme fou emprat pel liberalisme moderat català, per incentivar una reforma política de la Constitució seguint el model de l'antiga constitució catalana. Els dos primers anys del Trienni, el liberalisme exaltat combaté qualsevol temptativa de reforma moderada de la Constitució de 1812, i consegüentment també les formulacions historicistes que avalaven la reforma en les antigues lleis catalanes. Amb tot, el gir revolucionari de l'estiu de 1822, propicià la implantació en el liberalisme revolucionari de l'historicisme català més epidèmic, que aportà mites revolucionaris d'oposició a la monarquia capaços de mobilitzar tant als sectors més il·lustrats com els més populars. Si la cultura constitucional tardo-il·lustrada i liberal havia convertit la història de Castella en una part consubstancial del llenguatge i el discurs polític liberal. La cultura constitucional del Trienni a Catalunya descobrí la

⁹⁰ CASASSAS I YMBERT, JORDI (coord.) (1999): *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya 1808-1975*. Pòrtic. Barcelona.

⁹¹ ANGUERA, PERE (2000)

⁹² SARRIÓ I GUALDA, JOSEP (1991): *La Diputació provincial de Catalunya sota la Constitució de Cádiz. (1812-1814 i 1820-1822)*. Publicat per la Generalitat de Catalunya. Barcelona.

⁹³ RIBALTA I HARO, JAUME (2002): “Constitución catalana y Cortes de Cataluña. Excerpta vuitcentista de Peguera, a càrrec de Ramon López Soler” *Revista de Dret Històric Català*, núm. 2, pp. 11-67; p. 24

capacitat mobilitzadora de la seva història, integrant-la en la pluralitat discursos polítics liberals sorgits des del Principat. El procés constituent transferí una profunditat política a la història de Castella, convertint-la en la història de la nació espanyola, mentre les contingències de la pràctica quotidiana de la política durant Trienni a Barcelona, feren de la història del Principat un referent mobilitzador idoni per usar-lo com estilet polític. Els liberals a Catalunya imitaren l'historicisme característic del liberalisme de les Corts de Cadis, i empraren la història de Catalunya per expressar-se políticament, per despertar complicitats, i reduir les animadversions vers el liberalisme, tal com feien arreu els liberals. En canvi, des dels òrgans de poder polític central, els liberals maldaren per limitar l'historicisme perquè aquell significava una amenaça en la mesura que ampliava el marc interpretatiu de la Constitució.

Si els liberals no acotaven la història de la nació espanyola, corrien el perill que els límits de la llibertats polítiques fossin superats o reduïts. La fixació d'un relat nacional basat en la història de Castella esdevenia cabdal per impedir que el discurs polític liberal s'excedís dels confins previstos. Els liberals de la capital catalana exhibiren les seves discrepàncies sobre l'historicisme de la cultura constitucional. Mentre uns s'esforçaven per inserir la història del Principat en el discurs històric nacional al marge dels dictats de les Corts, els altres consideraven que només aquelles tenien la facultat per determinar quina era la història nacional i consegüentment, quins herois i esdeveniments històrics eren dignes de commemorar-se. La instrumentalització de la història s'evitava si les Corts –òrgan de sobirania de la nació– eren les que establien què i qui s'havia d'homenatjar i celebrar:

“si las Cortes dan permiso al patriotismo de algunos pueblos para dedicar monumentos a los héroes de quienes han recibido beneficios, sería muy contraria la calidad de interino a la naturaleza del monumento, y muy poco propósito las materias que se designan en el proyecto para manifestar la grandeza y las magnificencias española. Por lo tanto somos de parecer que a más de la facultad que dan las Cortes, a las comunidades y particulares para perpetuar la memoria de Padilla, de Lanuza y de sus valientes compañeros en Villalar y en Zaragoza donde fueron respectivamente decapitados debieran haberla dado igualmente para que en otras partes se erigiesen obras de esta clase, a expensas de patriotas, y con aprobación de los Ayuntamientos. (...) Al paso que debiera prohibirse el colocar en ciertos parajes públicos estatuas, bustos, ni nombres laureados de aquellos a quienes las Cortes no hubiesen concedido estos honores, debiera darse a los ayuntamientos facultad para hacerlo con todos aquellos declarados dignos de tal recompensa⁹⁴.”

⁹⁴ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte», núm. 189, 9 de juliol de 1821, pp. 3-4*

L'historicisme de la cultura constitucional no ha de circumscriure's als textos de la literatura política popular sinó que també a través de la festa o la iconografia, afloren les pugnes per definir una història nacional espanyola. Tot i l'interès de les Corts per consolidar la història dels comuners castellans –el martiri Juan de Padilla, Francisco Maldonado i Juan Bravo (1521)– i la dels rebels aragonesos –Juan de Lanuza i Antonio Pérez (1592)– no aconseguiren que quallessin a la capital catalana, ja que els liberals catalans els percebien aliens a la seva tradició política. Els calendaris constitucionals de 1822 i 1823 impresos a Barcelona i distribuïts per les províncies catalanes, recollien tant la commemoració del martiri del comuners, com la dels aragonesos, però sense que es festegessin públicament. Les festes cíviques del calendari polític liberal, durant el Trienni foren essencialment dues: per un costat, la festa nacional del 2 de maig que ha atret l'atenció d'historiadors com J. L. Guereña⁹⁵, M. C. Lécuyer⁹⁶ i Ch. Demange⁹⁷; i per l'altre, la celebració de la promulgació de la Constitució el 19 de març de 1812 que ha suscitat menys interès historiogràfic amb lloables excepcions com la de G. Butrón⁹⁸ i Y. Yamamichi⁹⁹. A aquelles festes cíviques convé afegir-ne una altra: l'aniversari de la reunió de Corts el 24 de setembre de 1810 que commemorava l'expressió de sobirania nacional del poble espanyol a través dels seus representants. Aquella festivitat, tot i que era recollida en els calendaris polítics¹⁰⁰, només es festejà públicament i es popularitzà després que es consolidés el gir revolucionari del règim constitucional iniciat l'estiu de

⁹⁵ GUEREÑA, JEAN LOUIS (2000b): “Les fêtes du 2 mai ou la fondation d'une nation” *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, núm. 30-31, pp. 31-47; i GUEREÑA, JEAN LOUIS (1995): “Fête Nationale, Fête populaire? Les premières commémorations du 2 Mai (1809-1833)” pp. 35-50 dins AYMES, JEAN-RENE I FERNANDEZ SEBASTIAN, JAVIER. *La imagen de Francia en España (1808-1850)*. Editorial Universidad del País Vasco.

⁹⁶ LECUYER, MARIE-CLAUDE (1989): “Fêtes civiques et libéralisme en Espagne (1812-1843)” *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, núm. 30-31, pp. 49-64

⁹⁷ DEMANGE, CHRISTIAN (2004): *El Dos de Mayo. Mito y fiesta nacional (1808-1958)*. Marcial Pons Historia. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.

⁹⁸ BUTRÓN PRIDA, GONZALO (2001): “Fiesta y Revolución. Las celebraciones políticas en el Cádiz Liberal (1812-37)” pp. 159-177 dins GIL NOVALES, ALBERTO (ed.) *La Revolución liberal (Congreso sobre la Revolución Liberal española en su diversidad peninsular (e insular) y americana)*. Orto. Madrid; BUTRÓN PRIDA, G. I ANDAMOYO HERRERO, M^a. J. (1998): “Arquitectura efímera y espíritu revolucionario. Cádiz, 1820-3” *Gades. Homenaje al profesor José Luis Millán Chivite*. núm. 22, pp. 129-136; i BUTRÓN PRIDA, GONZALO (1995): “La fiesta revolucionaria en el Cádiz constitucional” pp. 439-444 dins FERNÁNDEZ ALBADALEJO, PABLO I ORTEGA LÓPEZ, MARGARITA (eds.) *Antiguo Régimen y liberalismo. Homenaje a Miguel Artola*. Vol. III. Alianza. Madrid.

⁹⁹ YAMAMICHI, YOSHIKO (2000): “Fiestas y celebraciones cívico-religiosas en la Barcelona Constitucional (1820-3)” *I Congreso Virtual de Historia Contemporánea de España*. Revista (digital) Hispania Nova

¹⁰⁰ *Calendario del año 1822. Año Once De la Constitución Política. Para las provincias de Cataluña, Lérida, Tarragona y Gerona. Dispuesto por el observatorio de Madrid según concesión exclusiva de las Cortes de 1820*. Barcelona: Por Miguel y Tomas Gaspar, bajada de la cárcel; i *Calendario del año 1823. Año Doce De la Constitución Política. Para las provincias de Barcelona, Lérida, Tarragona y Gerona. Dispuesto por el observatorio de Madrid según concesión exclusiva de las Cortes de 1820. Con el privilegio exclusivo de las Cortes*. Barcelona: Por Miguel y Tomas Gaspar, bajada de la cárcel.

1822. Només a les acaballes del Trienni –24 de setembre de 1823¹⁰¹– ciutadans i autoritats celebraren als carrers de Barcelona aquella festa cívica, tot i que ja el 1822 havia assolit certa popularitat entre els alguns sectors revolucionaris; quan el *Indicador Catalán*¹⁰² li féu el seu particular homenatge incloent-la en la seva capçalera, equiparant-la així amb l'altra gran festa cívica del Trienni: el 19 de març¹⁰³. Aquell diari tot i fer-se ressò de la festa nacional –el 2 de maig– no la incloïa a la capçalera, a diferència del que feien tots els altres diaris exaltats de la ciutat. Tampoc els redactors del *Indicador Catalán* evocaven aquella revolta impotent contra l'ocupant francès, com un acte d'expressió de la sobirania sinó com la primera manifestació que conduí cap als autèntics actes de sobirania nacional: la reunió de Corts i la promulgació de la Constitució. Quan evocaven en les primeres frases que escrivien sobre la festa el decret de Corts que els obligava a celebrar-la, feien tota una declaració d'intencions de quin lloc havia d'ocupar aquella festa en el calendari polític del Trienni: una festa menor en comparació a les del 19 de març i del 24 de setembre:

“ ¡Genios sublimes! Los que primero abristeis a la patria la senda de la inmortalidad! Héroes del dos de mayo! Barcelona y la nación toda se acercan otra vez a vuestras tumbas, para tributaros admiración y gratitud. Ante vuestras cenizas juraremos de nuevo rechazar la tiranía. Con la memoria de vuestro sacrificio nos será dulce si conviene la muerte por la patria. Por tan digno motivo, y en cumplimiento del decreto de las Cortes Generales extraordinarias del 2 de mayo de 1811, el Ayuntamiento Constitucional de esta ciudad ha dispuesto para igual día de este año la función que le sigue¹⁰⁴. ”

El *Indicador Catalán* quan esmentava el decret de Corts, no modificava la seva capçalera ni dedicava la seva primera pàgina a la festa nacional –el 2 de maig–. Construïa un discurs polític que reduïa la incidència de l'historicisme en els fonaments del règim liberal. La commemoració del 24 de setembre i del 19 de març suposava la reivindicació de la sobirania de la nació espanyola, expressada mitjançant la reunió dels seus representants i la decisió d'atorgar-se una constitució que havia de contribuir a la felicitat de tots els ciutadans de la nació. L'elisió de la història significava alliberar els ciutadans dels límits de la història, i donar-los totes les llibertats per decidir el que creguessin més oportú per a la seva felicitat. Aquells liberals partidaris de legislar sense

¹⁰¹ *El Indicador Catalán*, núm. 265, 24 de setembre de 1823, p. 1 “Aniversario de la instalación de las Cortes generales y extraordinarias en Cádiz en 1810”

¹⁰² *El Indicador Catalán*, núm. 227, 24 de setembre de 1822, p. 1 “Aniversario de la instalación de las Cortes generales y extraordinarias en Cádiz en 1810”

¹⁰³ *El Indicador Catalán*, núm. 78, 19 de març de 1823, p. 1 “Aniversario de la publicación de la Constitución política de la Monarquía Española en Cádiz, en 1812”

¹⁰⁴ *El Indicador Catalán*, núm. 122, 2 de maig de 1823, p. 4

límits, estaven influenciats per la cultura política dels revolucionaris francesos i s'esforçaven per destriar les virtuts dels horrors de l'experiència revolucionària francesa.

Només en una sola ocasió i quan el Trienni ja tocava a la seva fi, el *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, commemorà l'aniversari de la reunió de Corts –24 de setembre de 1823– i ho féu emprant un to fortament historicista. Els redactors evocaven com el naixement de la nació espanyola en la que conflüen el passat de tradicions i llibertats dels diversos regnes que la componien, sense que prevalgués cap d'ells sobre els altres. Aquella interpretació sorgia en un moment en el qual s'esfondrava el règim liberal, i la preocupació per acotar la cultura constitucional quedava en un segon pla davant la imminent derrota. La preocupació per la història nacional o per la recerca de l'antiga constitució espanyola, s'ometia mentre els liberals revolucionaris s'esforçaven per conciliar tradicions històriques de vegades contradictòries amb les propostes més rupturistes amb el passat:

“Hoy cumplen trece años del célebre día en que se juntaron por primera vez los representantes de la Nación Española reunidos en Cortes extraordinarias. (...) Las Castillas habían perdido su libertad y sucumbido bajo el yugo férreo del despotismo desde el ominoso día en que los héroes de Padilla, Bravo y Maldonado y muchísimos esforzados Comuneros perecieron en los campos de Villalar; Aragoneses era presa de la tiranía más atroz después de la derrota y muerte del intrépido Lanuza; Cataluña había perdido del todo sus fueros y privilegios desde el terrible sitio y capitulación de Barcelona 1714; Navarra y las provincias Vascongadas conservaban sólo algunos miserables restos de sus venerables libertades: (...) En este lastimoso estado no se reconocía otro remedio a tantos males que la convocación de Cortes: en estas tenían toda su esperanza los patriotas; de ellas esperaban los esfuerzos necesarios para rebatir la horrorosa invasión de un enemigo implacable y temible por sus inmensos recursos, la rectificación de las leyes, la formación de una Constitución arreglada a los antiguos fueros y a las luces del siglo; en una palabra, el sostenimiento del edificio social que iba desmoronándose por momentos. (...) En este célebre decreto (24 de setiembre de 1810), monumento de honor y gloria para la España, de admiración y aprecio para todas las naciones y de la mayor trascendencia para la causa de la humanidad, proclamaron nuestros dignos representantes a la faz de la Europa y del mundo todo, la soberanía nacional, la división de los tres poderes, la clasificación de sus respectivas atribuciones, y el deslinde sus límites¹⁰⁵.”

Excepte el *Indicador Catalán*, la resta dels diaris exaltats de Barcelona –el *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona* i el *Diario de la ciudad de Barcelona*– dedicaren la seva primera pàgina a l'aniversari de la promulgació de la

¹⁰⁵ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona. (Constitución o Muerte), Año IV, núm. 267, 24 de setembre de 1823, pp. 1-2*

Constitució de 1812¹⁰⁶, i a la festa nacional que recordava els defensors de la sobirania espanyola morts a Madrid a mans dels francesos, el 2 de maig de 1808¹⁰⁷. I quan s'institucionalitzà la commemoració de la reunió de Corts el setembre de 1823 el *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*¹⁰⁸ també li consagrà la portada – llavors ja no es publicava el *Diario de la ciudad de Barcelona*–. El darrer any del Trienni aquells diaris promogueren la commemoració de la derrota dels comuns a la batalla de Villalar. Les capçaleres o les primeres pàgines de tots dos diaris¹⁰⁹ es feren ressò d'aquella efemèride a diferència del *Indicador Catalán* que va ometre-la. Les autoritats barcelonines mai inclogueren aquella festa en el seu programa celebracions públiques, malgrat aparegués en els calendaris constitucionals. La incorporació d'aquella fita a les capçaleres dels diaris respongué a la voluntat d'alguns liberals de manifestar la seva proximitat i els seus lligams amb la societat secreta dels comuns. Això, explicaria que el *Indicador Catalán*¹¹⁰ –l'altre diari exaltat de Barcelona– no la unís a la seva capçalera, perquè s'havia erigit en portaveu de les societats secretes *paramaçòniques* de Barcelona i Catalunya.

Les commemoracions, les festes, els noms dels carrers, les societats patriòtiques i l'ornamentació dels centres de sociabilitat conformaven tot un discurs polític. Els liberals revolucionaris no li donaren l'esquena aquells nous espais de la política i s'adonaren de la possibilitat d'educar i reformar les tradicions i els costums dels ciutadans des d'aquells nous àmbits. Els liberals revolucionaris descobriren la facultat d'apropar la política als ciutadans i d'infondre'ls un discurs polític a través de l'evocació d'un reguitzell de referents polítics tant històrics com presents:

¹⁰⁶ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona. (Constitución o Muerte), Año IV, núm. 78, 19 de març de 1823, p. 1 “Aniversario de la publicación de la Constitución política de la Monarquía Española en Cádiz en 1812” i Diario de la ciudad de Barcelona, núm. 78, 19 de març de 1823, p. 643 “Aniversario de la publicación de la Constitución política de la Monarquía en Cádiz, en 1812”*

¹⁰⁷ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona. (Constitución o Muerte), Año IV, núm. 122, 2 de maig de 1823, p. 1 “Aniversario de los muertos por la libertad española en Madrid” i Diario de la ciudad de Barcelona, núm. 122, 2 de maig de 1823, p. 1061 “Aniversario de los muertos por la libertad española en Madrid. Fiesta nacional”*

¹⁰⁸ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona. (Constitución o Muerte), Año IV, núm. 267, 24 de setembre de 1823, pp. 1-2*

¹⁰⁹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona. (Constitución o Muerte), Año IV, núm. 113, 23 d'abril de 1823, p. 1 “Memoria de la libertad española, perdida de la batalla de Villalar, y de la muerte de sus defensores Padilla, Bravo y Maldonado, degollados en el día veinte y cuatro del año mil quinientos veinte y uno. Al aniversario de la batalla de Villalar y muerte de Padilla” i Diario de la ciudad de Barcelona, núm. 113, 23 d'abril de 1823, p. 929 “Memoria de la libertad española, perdida en la Batalla de Villalar, y de la muerte de sus defensores Padilla, Bravo y Maldonado, degollados en 24 de 1521”*

¹¹⁰ *El Indicador Catalán, núm. 113, 23 d'abril de 1823*

“¿Mas cómo darle estas costumbres a un pueblo? Dándole una Patria. ¿Y como darle una Patria? O una educación liberal, ilustrada y virtuosa, una educación que abrace todos los derechos y deberes del ciudadano, una educación que haga jugar a la vez todos los resortes del espíritu, de la memoria y del corazón del niño, y grave bien en su corazón la dignidad de hombre libre y de ciudadano español. (...) Las fiestas cívicas de que Barcelona ha comenzado ya a ofrecer el modelo, contribuirán más que otras cosa alguna a regularizar en parte esta educación nacional y uniforme, que debe asegurar la prosperidad de una Nación, a la cual no en vano ha llamado la Providencia a los más altos destinos, y tal vez entre éstos, al de ser la maestra de la verdadera libertad europea. (...) sería preciso establecer gabinetes, en que se viesen, al paso que las producciones de nuestras provincias, los retratos de nuestros grandes hombres; sería preciso proteger, recomendar y fomentar más y más esas sociedades patrióticas, verdadero baluarte de la libertad, las murallas de cuyos edificios debían estar atestadas, por ejemplo, de los detalles o bien representaciones de todos los actos de heroísmo que produjo la guerra de la independencia; sería preciso dar a luz nuevos libros elementales análogos a tan grandioso objeto; sería preciso... más otras plumas más dignas ilustrarán en lo sucesivo esta materia. Permítasenos sólo una reflexión para concluir: ¿Qué dicen, por ejemplo, y que sentimientos pueden inspirar a un joven barcelonés los nombres ordinarios de Plaza del Oli, Plaza de las Cols y Plaza de la Llana? ¿Por qué no se corrigen ya, y se les nombra en lo sucesivo, Plaza de Mina, Plaza de Roger de Lauria, Plaza de Riego, Plaza de Pablo Claris? ¿Y por qué al paso que se las diese esta nueva denominación, no pudiera colocarse en dichos sitios la imagen de aquellos héroes, que serían como una lección viva de gloria y de honor para unos jóvenes, de quienes la patria espera su prosperidad y bien estar en los siglos venideros?”¹¹¹

La primavera de 1823 els liberals revolucionaris invocaven la història del Principat per legitimar la seva conducta, dotant a la cultura constitucional del Trienni, d'un vernís d'historicisme català. La construcció dels mites liberals de la història de Catalunya es popularitzà arrel de l'embranchida que li reportà l'acceleració del procés revolucionari l'estiu de 1822. L'historicisme català es fonamentava en el comportament polític dels catalans, i condicionava menys el discurs polític liberal revolucionari, ja que el deslliurava dels límits de la llibertat que havia imposat la història durant el procés constituent, i alhora atorgava a la cultura constitucional d'un tarannà més proper. Els liberals revolucionaris usaren la història de Barcelona i de Catalunya per esmoreir la incidència del historicisme en la cultura constitucional. Només els liberals exaltats que no eren membres de la comuneria contribuirien decididament a la configuració dels mites liberals catalans mentre els comuns preferiren equiparar-los als herois castellans, que lloava la societat secreta de la qual formaven part. La *Voz del Pueblo*, era un setmanari popular escrit en català i castellà, i fou l'únic dels periòdics i diaris

¹¹¹ *El Indicador Catalán*, núm. 94, 4 d'abril de 1823, p. 4

vinculats a la societat secreta dels comuners, que esmentà la figura de Pau Claris, erigit en el nou mite liberal. La menció apareixia en la secció de les *semblanzas* dedicades al diputat provincial José Cortés quan lloaven la seva actitud d'oposició al Capità general interí J. Ruiz Porras:

“Si no es hijo de Padilla es descendiente de los Claris y otros ilustres catalanes que lo sacrificaron todo por el bien de su patria. Cortés se hubiera llevado la palma si propone a la diputación y consigue que se hubiese despachado un extraordinario a la corte por las ocurrencias del 16 de junio, pero se sabe que no olvida tratar de si debe pedirse la responsabilidad contra el general Porras¹¹².”

Els liberals més radicals de Barcelona escolliren a Pau Claris com el seu principal referent històric, infont-li els principis més revolucionaris. Claris fou president de la diputació del general durant la revolta catalana contra Felip IV i proclamà la brevíssima república catalana. L'elecció de P. Claris com a mite del liberalisme significà la vindicació d'un discurs històric que dessacralitzava la monarquia i la sotmetia a la voluntat dels homes, ja que ells eren els qui la sostenien i eren el seu fonament històric.

“en las revueltas de Cataluña bajo Felipe IV el célebre eclesiástico Claris diputado en las Cortes del principado profirió aquella verdadera como innegable máxima: los hombres hicieron a los reyes y no los reyes a los hombres. El presidente del consejo de Aragón la sostuvo igualmente en la junta que tuvo con el conde duque sobre aquel suceso, asegurando que la dignidad de los príncipes estriba en la obediencia de los pueblos, y que el trono de los monarcas no tiene otros cimientos que la permisión y consentimiento de los súbditos¹¹³.”

Els lligams de P. Claris amb la tradició republicana i la guerra oberta declarada al monarca no generaven un consens ampli en el moviment liberal exaltat. Durant aquelles setmanes alguns liberals reivindicaren la figura del conseller Fivaller, l'home que havia obligat a Ferran I a complir la llei sense empunyar les armes. L'intent de convertir a Fivaller en un mite liberal, no reeixí ja que al costat de P. Claris, el conseller de Ferran I apareixia com un heroi menor potser perquè no havia agafat les armes per enfrontar-se al rei, o bé simplement perquè la seva memòria no despertava el record de la facultat del poble d'escollir la forma de govern que més li plagués, o substituir el monarca si aquest no respectava les lleis:

“El ciudadano Vila ocupó la tribuna y (...) manifestó lo que habían hecho nuestros mayores los catalanes a favor de la libertad. Citó la heroica

¹¹² *Voz del Pueblo*, núm. 22, 13 d'agost de 1822, p. 13

¹¹³ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 186, 2 de novembre de 1822, p. 179

acción del conseller Fivaller, cuando con la mayor firmeza y tesón obligó al rey a obrar según las leyes, resistiendo a sus injustos mandatos. (...)

Durante este discurso pidió la palabra el ex-diputado Moreno Guerra que tantas y tan relevantes pruebas ha dado de su patriotismo. (...) Manifestó también que todo español debe ser exaltado, a favor del sistema, y que éste era el único medio de salvar la patria contra las intrigas de los malvados, que con el nombre de moderados han procurado cargarnos otra vez las cadenas de la esclavitud. Por último concluyó su discurso exhortando a los españoles a la unión convidando a los sabios a difundir la luz y a estrechar sus brazos con los hijos de Padilla¹¹⁴.”

Pau Claris fou l'únic mite històric de la cultura constitucional del Trienni a Barcelona, capaç de fer ombra a J. Padilla –l'heroi comuner–, que adquirí gran popularitat per les iniciatives governamentals i sobretot per esdevenir el patró de la societat secreta dels comuners. L'evocació de P. Claris la feren els revolucionaris quan el monarca vivia les seves hores més baixes, i alguns liberals no tenien cap mena de pudor en desautoritzar-lo públicament. En la sessió del 8 de desembre de 1822, el ciutadà Ribot exigí que s'obrissin diligències per esbrinar si el monarca havia col·laborat en l'avortat cop d'estat de 7 de juliol de 1822, perpetrat pels contraris al règim constitucional imperant. Si els indicis apuntaven a la traïció del monarca calia processar-lo, desposseint-lo de la seva inviolabilitat jurídica, i menystenint si aquella decisió vulnerava o no la Constitució. El discurs de Ribot legitimava la infracció de la Constitució apel·lant a la capacitat dels ciutadans per adoptar mesures extraordinàries quan la pàtria o la nació estava en perill: *salus populus, suprema lex esto*. Els liberals revolucionaris per primera vegada havien posat en el punt de mira al monarca, i argüien el recurs usual de la pràctica política del Trienni, de la salvació de la pàtria per desautoritzar el monarca:

“¿Qué resultan algunos individuos del palacio complicados contra el sistema constitucional? ¡Caiga sobre ellos la cuchilla de la ley! (...) que puede resultar que el rey haya intervenido en esta conspiración; pero el rey es inviolable; otra institución de las más sublimes de nuestra Constitución. (...) pero no demos tanta extensión a esta inviolabilidad ¿acaso, acaso un rey es de mejor condición que el pueblo que forma la sociedad que el pueblo del cual salen todas las fuerzas del estado, que el pueblo de que se extraen las contribuciones para mantenerle? En fin, el pueblo es infinitamente superior por todos los respetos a los reyes, se fueron aquellos tiempos en que se creía que los hombres debían ser gobernados como una manada de carneros por un hombre sólo. El Rey es inviolable; pero el Rey será inviolable en todo lo concerniente a la ejecución de las leyes de que está encargado; pero cuando ataca la constitución ¿es inviolable?¹¹⁵”

¹¹⁴ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 168, 20 de novembre de 1822, pp. 332-3

¹¹⁵ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 189, 11 de desembre de 1822, pp. 521-4

Les opinions contra el monarca dividiren els socis de la tertúlia patriòtica. Mentre els ciutadans Ribot, Casas i Francisco Soler defensaven la possibilitat de treure la inviolabilitat al monarca de manera retroactiva, els ciutadans José de Portell i J. Félix Doménech i els redactors del *Diario de la ciudad de Barcelona*, la negaven i advertien que la Constitució definia els casos en els quals el monarca se'l podia desposseir de la seva corona i jutjar-lo com un ciutadà. Però si la diputació permanent no havia destituït el monarca el juliol de 1822, aquell desembre no se'l podia processar perquè la seva condició de rei ho impedia, i no hi havia indicis que hagués tornat a traïr la nació. La discussió, tot i que podia semblar bizantina, tenia un sentit, ja que els liberals revolucionaris dirimien la subversió de l'ordre constitucional establert, o bé el seu manteniment. Si s'infringia la Constitució de 1812, els liberals no els quedava cap altre sortida que la reobertura del procés constituent, mentre si es mantenien dins el marc constitucional gadità, els límits del procés revolucionari eren una regència o la substitució del monarca:

“Hablamos pues de un Rey constitucional, de un Rey que ejerce una autoridad legítima por el pacto que ha hecho con el pueblo; y siendo así que en este mismo pacto se establece que su persona es sagrada e inviolable, se deduce que claramente que disfrutará de esta inviolabilidad en todos los casos ínterin que conserve legítimamente su autoridad. No es decir que el rey podrá causar impunemente la ruina de la patria sin que nos sea dable el evitarlo por impedirlo su misma inviolabilidad, pues la constitución marca los casos en que las cortes pueden declararle inhábil para el gobierno, y desde que esto suceda, reducido ya el Rey a la clase de un simple particular, en todos los actos criminales que cometa será juzgado con arreglo a las leyes como los demás ciudadanos. (...) Estamos muy lejos de temer que se nos tache de moderantismo por estas opiniones. Nosotros somos enemigos de todos los que bajo es aparente moderación tan decantada, han trabajado a favor del despotismo desde nuestra gloriosa restauración; pero no podemos menos de manifestar nuestro modo de pensar sobre esta cuestión importante, y lo hacemos con tanto más gusto cuanto que luego que llegaron a nuestra noticia los sucesos del 7 de julio publicamos entonces nuestra opinión sobre la conducta observada por la Diputación permanente de Cortes, probando que había faltado en no declarar al Rey imposibilitado para el gobierno por hallarse prisionero entre facciosos (...) nos consta que el ciudadano Ribot produjo su opinión con la mejor intención, y ni nosotros, ni el público, dudamos de su patriotismo y adhesión a nuestras instituciones; pero no cesaremos de defender nuestro concepto enteramente contrario, ni de indicar los males que puede causar a la causa pública y a los verdaderos amigos del pueblo, que se susciten semejantes cuestiones a que regularmente se dan las más siniestras interpretaciones por los partidarios del absolutismo¹¹⁶.”

¹¹⁶ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 190, 12 de desembre de 1822, pp. 531-6

El descrèdit del monarca i les polèmiques sobre la seva inviolabilitat abocaren als liberals exaltats a haver-se de defensar de les acusacions de republicanisme. Els revolucionaris insistien que al darrera d'aquelles hi havia els contrarevolucionaris i els *anilleros* que pretenien fer una reforma de la Constitució de 1812, en un sentit més moderat. Els liberals exaltats recordaven el seu comportament lleial amb la monarquia durant el cop d'estat del 7 de juliol, quan els hagués estat senzill destituir al rei, però l'estima que li professaven, els impedí desposseir-lo de la corona. Aquells liberals exaltats articularen la ficció de la captivitat del monarca per tal d'apaivagar als sectors més revolucionaris que titllaven de traïdor al monarca i volien processar-lo:

“Los patriotas que pretendían justamente que la constitución no fuese un nombre vano, que hacían presente sus quejas con la energía propia de los libres, y que delataban a la opinión pública los abusos de los malos gobernantes, sin las consideraciones humanas que sólo convienen a los siervos, eran tachados de Republicanos; y este nombre que tanto podía influir en el buen o mal concepto de los verdaderos constitucionales, era aplicado por los Aristócratas a los más fuertes atletas de la libertad. En una palabra todo el que no era servil o anillero, se quería que fuese tenido por republicano, con el fin de presentar sospechosa su conducta a los ojos del pueblo, usurparle la influencia que le proporcionase su popularidad. (...) En efecto ¿serán republicanos los que por una afecto extremo al jefe de la Nación, no han usado en los aciagos días, que precedieron al memorable 7 de julio del derecho que la Constitución concede de declararle inhábil para el gobierno, nombrando en su lugar la regencia que la misma prescribe, como debió hacerse si se mira este asunto bajo un aspecto rígido de justicia? El Rey prisionero entre facciosos se hallaba en este caso; pero los españoles por un efecto de su amor a su persona de que le han dado tantas pruebas, quisieron añadir la más irrefragable en circunstancias tan espinosas y difíciles¹¹⁷.”

Només durant aquella tardor de 1822 l'amenaça republicana fou real, tot i que minoritària, però després els liberals exaltats aconseguiren integrar les demandes revolucionàries en una interpretació de la Constitució de 1812, emparant-se contínuament en l'esperit del codi i oblidant-se de la lletra. Les alternatives revolucionàries s'havien gestat un any abans i s'havien difós el 1822, ara bé, aquelles propostes quedaren mitigades per la formació d'un govern de majoria exaltada l'agost de 1822, i foren desarticulades amb l'obertura de les Corts, i les primeres mesures revolucionàries adoptades per aquelles, la tardor de 1822. Gradualment, durant els darrers mesos de 1822 i els primers de l'any següent, els liberals revolucionaris desplegaron una exegesis de la Constitució gaditana encara més revolucionària que

¹¹⁷ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 192, 14 de desembre de 1822, pp. 553-4

sancionava la infracció de la lletra d'aquesta quan s'argüia la idoneïtat de la mesura amb el seu esperit. Aquesta exegesi exaltada de la Constitució de 1812, incorporà elements provinents de la pràctica política revolucionària i de les propostes constitucionals radicals: la infracció de la llei per salvar la pàtria, la democràcia i la dictadura¹¹⁸.

La segona setmana de gener de 1823 el *Diario de la ciudad de Barcelona* publicava un imprès en el que s'hi aplegaven de manera un tant maldestre algunes de les idees polítiques que dominaven entre els sectors liberals revolucionaris més populars. És una incògnita si aquell pamflet l'escriviren liberals exaltats o bé si ho feren els seus adversaris polítics per desacreditar-los, una pràctica política habitual tant entre els liberals com entre els reialistes. Fos com fos, el libel revela un coneixement exhaustiu sobre el llenguatge i el discurs polític dels sectors populars liberals revolucionaris malgrat que l'exageri i el distorsioni, per escandalitzar els liberals exaltats menys proclius a mantenir l'acció revolucionària. La desautorització del monarca es fa sense pal·liatius, no obstant el reclam de la república gairebé és inexistent, ja que és una reivindicació poc arrelada entre el món revolucionari popular, sobretot perquè l'han usat els reialistes per vilipendiar-los. El pamflet recalca la necessitat de cercar un nou monarca, d'exercir la pràctica del terror per eliminar els contraris al règim constitucional, de prosseguir la revolució i donar preeminència a l'acció revolucionària en detriment del respecte de la Constitució. Totes aquelles idees no eren alienes al món revolucionari tot i que les expressessin d'una altra manera: la retirada dels drets de ciutadania als que es rebel·laven contra el sistema constitucional, la preferència per la salvació de la pàtria al respecte per la Constitució i la substitució del monarca per la regència prevista al codi gadità. Tot plegat, fa que aquell libel fos producte del liberalisme exaltat menys revolucionari que, emprant idees i arguments característics del liberalisme popular i revolucionari, insistís per desacreditar-lo davant dels sectors menys arraïxats de la seva pròpia tendència política:

“Mil veces se lo dije a usted y a los demás patriotas puros cuando nos juntábamos en el guardilón de la calle de la comadre: mientras tengamos M... no haremos nada bueno: esta gente corta las alas a nuestro patriotismo, y no hace más que pastear. Lo mismo es hablarles a ellos de zurriaguistas, que si les hablarán de serviles, y han dado en la majadería de probar que hacemos tanto o más daño que ellos a la causa de la libertad. (...) El que no sea para clamar a voz en grito que se deben despellejar vivos catorce o quince mil hombres en una noche, y aun en media si es posible, para acabar más pronto, ni tiene virtudes, ni patriotismo, ni celo por la libertad, y merece que le ataquen su

¹¹⁸ ROCA VERNET, JORDI (2007): “L’impacte dels projectes radicals del Trienni Liberal en l’exegesi exaltada de la Constitució de 1812” *Recerques*, núm. 52-53, pp. 145-169

fuerza moral y aun la física a martillazos si así conviniere a la causa de la patria. Aquí lo que necesitamos es gente neta y no pastelería: la ejecución de las leyes y la observancia de la Constitución no hacen más que comprometer la tranquilidad del estado, y aumentar el número de descontentos; en vez que los tumultos, los gritos alarmantes, las difamaciones, los Zurriagos y las Tercerolas consolidan el sistema, y liberalizan a las gentes por millares. (...) Sobre todo, no deje vd. de inculcar por ahí a los patriotas que no tenemos libertad, y que la revolución no esta hecha. Bien sabe vd. que para esto es menester clamar por los cafés, plazas, corrillos y billares que no hay un solo liberal verdadero entre todos los que mandan, y si alguno por casualidad dijere que eso es falso, y que mentimos como bellacos, se hace correr la voz, y aun se stampa en el Zurriago, en el Indicador o en otro papel de los nuestros, que quien tal disparate defiende es un pícaro anillero, pastelero, camarillero, indiferente, egoísta y traidor, que sólo quiere veto y cámaras, para se par. (...) No dejen vds. de ir pensando en quien convendría proponer para rey si las circunstancias se barajasen de modo que nos fuese preciso tratar de este punto: aquí habíamos pensado en la casa de Braganza; pero ahora salimos con que la tal reina de Portugal parece que quiere irse a Alemania por no ver ni oír la Constitución de aquella monarquía de modo que no sabemos por ahora de quien echar mano. Hay tan mala cosecha de reyes hoy día, que no sabe un hombre a quien indicar en la sociedad para este empleo, y nos vemos a ver negros algunos de los oradores, si vds. no nos sacan del apuro. No faltó uno que la otra noche quiso proponer a cierto rey que rabió y que estuvo en Madrid una temporada como las aves de paso; pero le aconsejaron varios de los nuestros que no hiciese semejante disparate sino quería bajar de coronilla de la tribuna¹¹⁹.”

Setmanes després –l’abril de 1823– els diaris i els oradors de la tribuna patriòtica de Lacy reclamaven l’exercici de la violència política per expurgar els enemics interiors de la revolució, recurrent al discurs omnipresent durant tot el procés revolucionari que apel·lava a la salvació de la pàtria: *salus populus, suprema lex esto*. Els esdeveniments d’aquell abril enfortiren els sectors liberals més revolucionaris al capdavant dels quals hi havia les societats secretes paramaçòniques i dels comuners. Aquella nova embranzida del procés revolucionari va avivar l’historicisme de la cultura constitucional. El mite liberal de Pau Claris quedava en segon terme i s’enfortia el record d’un poble català virtuós, que era equiparat a d’altres pobles virtuoses que havia conegut la història de la humanitat; tots ells havien assolit el seu esplendor polític amb formes de govern republicanes. La ubicació temporal del “moment republicà” era ambigua. La hipòtesi més factible és que fes referència als mesos entre 1640 i 1641 en els quals la sort del Principat estigué en boca dels principals estadistes europeus, i

¹¹⁹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 13, 13 de gener de 1823, pp. 113-8 “Copiamos el siguiente impreso que nos parece curioso. Carta primera, del compadre del Zurriago a un amigo suyo residente en Cartagena.” Veure el text complet en els annexos.

Catalunya es constituí en una república sota protecció del rei de França i encapçalada per Pau Claris:

“Ningún pueblo puede ser verdaderamente libre sin moral ni buenas costumbres. Un pueblo embrutecido, avezado en antiguas preocupaciones, ignorante y bárbaro, siempre será el juguete e instrumento del que sepa adular sus pasiones; y este pueblo lejos de poderse llamar libre, por más que goce de sabias instituciones, será esclavo de un aventurero diestro y emprendedor que sepa conducirlo insensiblemente a la anarquía, a la disolución y al desorden. La historia de todas las revoluciones políticas, nos suministran innumerables ejemplos de esta verdad. (...) Los magnánimos Helvéticos, convencidos por el inmortal Guillermo Tell, pobres faltos de todo recurso, pero virtuosos destruyeron para siempre el poder tiránico que les oprimiera de los injustos autócratas de la casa de Austria; y estos pueblos sencillos que han sabido sostener la grande obra de sus libertades, y que aun no han marchitado los laureles que regaron con su sangre noble y generosa sus dignos ascendientes, pueden gloriarse de que el árbol de la libertad les dará continuamente nuevos y hermosos retoños. Los holandeses supieron conservar por mucho tiempo el don precioso de la libertad. Su comercio floreciente superó al de las demás naciones, y sus virtudes daban una garantía de su felicidad, si no hubiesen olvidado sus principios. (...) La heroica Cataluña, en fin, ocupó en otro tiempo un lugar muy eminente en el mapa político de la Europa, y es indudable que lo debió a sus virtudes morales¹²⁰.”

Mentre plovién bombes franceses sobre Barcelona –l’agost de 1823–, A. Roten juntament amb els sectors més revolucionaris del moviment exaltat barceloní perseveraven amb la defensa de la ciutat, sense titubejà si havien d’enfrontar-se amb les autoritats municipals, quan els exigien que multipliquessin els seus esforços per protegir Barcelona. Al Governador militar i polític de la ciutat no li tremolà el pols quan ordenà les expulsions d’aquell agost –de tres alcaldes, dos milicians i el redactor del *Indicador Catalán*– al adonar-se que calava desànim entre els resistents. Al cap d’uns dies, no gaires, els liberals revolucionaris de la ciutat Comtal tornaven a divulgar un discurs contra els francesos, utilitzant la història per demostrar que havien estat un enemic terrible, tant per les seves traïcions com pels diversos setges als que havien sotmès Barcelona. Aquell discurs aparegué publicat al *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*. L’autor s’esplaiava amb la descripció del conflicte que enfrontà Felip IV amb les institucions catalanes, emfasitzant la unitat de la diputació del general i del consell de cent enfront al monarca. Lloant aquella unitat, es feia palesa la desunió que havia regnat a Barcelona entre ajuntament, diputació i Governador militar. La diputació del general s’oposava al pla del comte-duc d’Olivares al·legant que

¹²⁰ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 128, 8 de maig de 1823, pp. 1113-1116

infringia els privilegis seculars i responia, mobilitzant els joves catalans, apel·lant a la necessitat de salvar la pàtria. El discurs reiterava una concepció de la nació espanyola alçada a partir de les seves llibertats polítiques i si per defensar-les calia deslligar-se de la monarquia, no dubtarien a fer-ho.

Aquell article era el primer cop que s'esmentava elogiosament l'episodi de la república catalana, i la seva desaparició s'atribuïa a la negligència francesa. L'article prosseguia afirmant que durant quaranta anys els catalans escolliren com a sobirans els monarques francesos però el seu comportament i els dels seus homes –estadistes i militars– abocaren als catalans a alinear-se amb els anglesos i amb l'arxiduc Carles en el conflicte successori de començaments de segle XVIII. En aquell discurs històric s'insistia que per als catalans preservar les seves llibertats polítiques estava per damunt de la religió catòlica, i així s'explicava que es col·liguessin amb els heretges anglicans per combatre la monarquia catòlica de Lluís XIV:

“Con virtud y entereza se opuso y representó la Diputación, a fin de que la juventud no se distrajera un momento de la urgente necesidad de salvar la patria: en aquel año de 1640, no permitieron las diversiones del Carnaval, y a instancia de la misma los 100 venerables consellers se presentaron constantemente desde aquellos días con vestiduras negras. Las gentes de todo el principado según costumbre vinieron a la celebridad del Corpus se querellaron con vehemencia de las vejaciones que padecían, y sabida al mismo tiempo la orden de arrestar los diputados Claris y Tamarit, se le acabó al pueblo la paciencia; el Virrey perdió la vida en S. Beltrán; se proclamó la independencia: y Alejo Senmanat marchó comisionado a Francia, en donde su rey Luís XIII firmó en Amiens el 29 de agosto poderes suficientes para formar una República bajo su protección, cuya capital fuera Barcelona. Mas se burlaron las diligencias de Senmanat y de nuestros virtuosos abuelos. (...) Con estos reveses se lograron las miras políticas del gabinete francés; la diputación y concejo tuvieron que entregarse enteramente a Luís XIII, quien les otorgó una Constitución liberal que firmó en Perona el 18 de septiembre de 1641. (...) Renovada la guerra por Luís XIV, los sujetos más acreditados de Barcelona pensaron en separarse del Gobierno del estúpido Carlos II y aun se trató sobre ello con el mariscal Noailles, pero el mal proceder de las tropas francesas, y particularmente de 80 bombas que se echaron a la ciudad de Barcelona les enajenó para siempre la voluntad de sus habitantes. (...) Los Catalanos que desde el año de 1640 habían tenido sobradas ocasiones en que experimentar la opresión de los franceses, les concibieron tal odio, que a pesar de ser tan amantes de la Religión Católica Apostólica Romana, se unieron al Archiduque y a los generales Staramberg, Gollovvay, Sthanhoppe, y Hamilton, que no dejaron vaso sagrado ni ornamento en las iglesias donde pudieron llegar. El deseo de conservar su antigua Constitución, y gozar la nacional libertad que tenían, les determinó a sacrificarse antes que consentir que en Barcelona mandaran los franceses, y esta resolución seguida con heroica constancia es la que hizo la valiente defensa de Barcelona en el año de 1714, la más memorable del siglo,

*según opinión del inteligente Carnot; la relataremos en otro número a fin de que imitemos el valor y constancia de nuestros abuelos*¹²¹.”

Durant el darrer any del Trienni els sectors revolucionaris del moviment liberal exaltat construïren el mite liberal –gairebé republicà– de Pau Claris, esdevenint un dels exemples del nou historicisme de la cultura constitucional del Trienni a Barcelona. El noranta-sisè president de la diputació del general o Generalitat, esdevingué un mite del catalanisme i del federalisme com ha constatat P. Gabriel¹²² resseguint el munt de pàgines que li dedicaren literats, intel·lectuals i periodistes des de la dècada dels cinquanta del segle XIX fins el tombant de segle. No obstant, abans –durant el Trienni– es bastí el mite liberal revolucionari d’un Claris aliè als usos posteriors, erigint-se amb el paradigma d’un historicisme que no constrenyia el desenvolupament més revolucionari de la cultura constitucional, conciliant-la amb les propostes més radicals del liberalisme revolucionari.

El setge francès sobre la Barcelona liberal desencadenà la darrera manifestació d’historicisme que s’inserí en la cultura constitucional del Trienni. La resistència liberal va recórrer a la rememoració del setge de 1714, per justificar les mesures extraordinàries adoptades l’estiu de 1823, que havien provocat l’expulsió de tres alcaldes i diversos ciutadans a començaments d’agost. La remembrança del setge de 1714, es concentrava en tots aquells fets que podien servir per vindicar el comportament dels resistents liberals de 1823. La junta general extraordinària en la qual el general Pinós havia enunciat que els catalans vencerien o moririen defensant les seves llibertats, no distava gaire de l’actuació del general A. Roten. La lloança del consell de cent organitzant la defensa i la contribució del consolat de mar en el finançament de la resistència, es mencionaven per contraposar-la a l’actitud impròpia de l’ajuntament i de la Junta de comerç que col·laboraven massa tènuement durant les setmanes del setge de les tropes de la Santa Aliança. La ferotge resistència de 1714 havia comptat, com succeïa el 1823, amb la ferma cooperació de les dones que no havien volgut abandonar la ciutat. Els defensors liberals de Barcelona se serviren de la història del setge amb el final més tràgic, per alabar el comportament de ciutadans i de les institucions catalanes.

¹²¹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona. (Constitución o Muerte), Año IV, núm. 227, 15 d’agost de 1823, pp. 3-4*

¹²² GABRIEL, PERE (2001): “Mites republicans, els federals catalans i Pau Claris” pp. 87-101 dins ANGUERA, P. (ed.) *Símbols i Mites a l’Espanya Contemporània*. Assaig 78. Edicions del Centre de Lectura de Reus. Reus.

Els liberals, quan mitificaren el setge de 1714, exaltaven la resistència com una forma de victòria tot i que acabés amb la mort:

“En este día memorable (25 de julio) lució el patriotismo y grandeza de alma de los ciudadanos de Barcelona; en medio del destrozo considerable que hacia tanta boca de fuego en la muralla y edificios, se convocó al anochecer una junta general, en la que el patriota Pinós con vehemencia exhortó a sus conciudadanos a que se afirmasen en la resolución de vencer o morir por las libertades patrias; (...) Los cien consellers organizaron con prontitud las fuerzas de las respectivas secciones que comprendían el vecindario armado de Barcelona, y mandaron que al tañerse la campana de la Catedral acudiesen al punto que se les señalara bajo pena de la vida si dejaban de cumplirlo: esto se llamaba somaten, pues en aquel acto se sometían todos a las autoridades encargadas de la defensa. El Consulado nombró los vocales de una junta, que se tituló Consejo de Hacienda, y cuya atribución era pagar las tropas, y buscar las provisiones y dineros indispensables para mantenerlas, tomándolo a buenas o malas de donde presumían hallarle, usando a menudo de violencia cuando lo dictaban la necesidad y las circunstancias. La mayor parte de las mujeres salieron a su tiempo para que no se padeciera escasez de víveres, a excepción de algunas que denodadas y valerosas tomaron parte en la defensa de la plaza, las que el día 1º de agosto fueron a la brecha y en ella plantaron un estandarte que tenía en el centro bordada un calavera, para que supieran los franceses que habían tomado la firme resolución de preferir la muerte a la esclavitud¹²³.”

L'historicisme liberal només reivindicà l'acció heroica dels catalans durant la guerra de successió quan Barcelona era assetjada per les tropes franceses l'estiu de 1823, fins llavors la cultura constitucional havia preferit focalitzar la seva atenció en la figura de Pau Claris i la revolta catalana contra el monarca Felip IV, i en les llibertats medievals. L'anàlisi de l'historicisme dels liberals barcelonins del Trienni, posà al descobert la preocupació per participar en la construcció d'un relat històric sobre la nació espanyola, que els convingués per desenrotllar els seus projectes polítics. La historiografia del primer liberalisme ha abordat a l'inici del segle XXI, els discursos liberals sobre la nació per tal d'historiar el procés de construcció política i cultural de la nació espanyola. Els historiadors a través de l'estudi de la gènesi dels discursos polítics sobre la nació han omplert de complexitat les interpretacions de sociòlegs i politòlegs, que tendien a categoritzar excessivament els processos de formació nacional sense conèixer-los en profunditat. Els primers discursos polítics sobre la nació del primer liberalisme, analitzats per J. M. Portillo¹²⁴, posaren al descobert una comunitat cultural

¹²³ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona. (Constitución o Muerte), Año IV, núm.231, 19 d'agost de 1823, pp. 3-4*

¹²⁴ PORTILLO VALDÉS, JOSÉ M^a (2000)

precedent, forjada durant el segle XVIII, i que A. Morales¹²⁵ i J. Fernández¹²⁶ Sebastián atribueixen a l'acció política de la monarquia borbònica durant la segona meitat del segle. La fortalesa de la identitat cultural construïda durant el segle de les llums explicava, segons J. Álvarez Junco¹²⁷, que els liberals espanyols no es qüestionessin els marcadors culturals d'aquella identitat: la llengua, el territori o el cànon del relat històric de la nació espanyola. La historiadora M. C. Romeo¹²⁸ considera que els liberals espanyols no es preocuparen gaire de les característiques de la comunitat nacional construïda durant el segle precedent; l'assumiren i la utilitzaren per potenciar els drets i les llibertats dels qui eren els subjectes dels drets civils i polítics: l'espanyol i el ciutadà respectivament, segons la Constitució.

La pluralitat de l'historicisme de la cultura constitucional del Trienni a Barcelona manifestà els límits del consens al voltant d'alguns dels aspectes que configuraven la comunitat cultural sobre la que es bastí la nació imaginada pels liberals. A Barcelona –i potser a Catalunya–, els liberals participaren activament en la construcció de la nació perquè per a ells ser ciutadà espanyol representava drets, lleis i llibertat enfront el despotisme, l'arbitrarietat i l'opressió del segle precedent. L'historicisme liberal barceloní revelà la presència d'un discurs històric sobre la nació espanyola que maldava per fer-se un espai en el cànon del relat de la història d'Espanya, articulat durant la segona meitat del segle XVIII, a partir de la quasi total identificació de la comunitat cultural amb Castella.

En el si de la cultura constitucional, els liberals expressaren l'historicisme a través de quatre discursos polítics diversos. El liberalisme radical combaté les manifestacions d'historicisme pròpiament català que no s'adequaven al cànon del relat històric, perquè les interpretà com una modificació del substrat que havia donat lloc al contingut polític revolucionari expressat en la Constitució de 1812. L'alteració de la història nacional podia significar la consolidació d'una interpretació moderada del codi gadità o fins i tot una reforma. Aquells liberals participaren en la formació d'un discurs polític revolucionari i universalista basat en la nació, per considerar les identitats polítiques precedents vestigis dels particularisme i del privilegi:

¹²⁵ MORALES MOYA, ANTONIO (2000): "Estado y Nación en la España contemporánea" *Ayer*, núm. 37, pp. 233-270

¹²⁶ FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, JAVIER (1994)

¹²⁷ ÁLVAREZ JUNCO, JOSÉ (2001b)

¹²⁸ ROMEO MATEO, Mª C. (2004): "Discursos de nació i discursos de ciutadania al liberalisme del segle XIX" *Afers*, núm. 48, pp. 307-326

“Encara que fins al dia no hem quasi pogut conèixer la utilitat de la nova divisió del territori espanyol, singularment en aqueixes províncies inundades de facciosos, debem calcular-la per les riqueses que ha reportat de la seva, la Nació francesa; sistema que quasi per si sol li ha compensat quanta sang fou derramada en l'època de sa revolució. Lo contingut en aquest article proporciona major unió entre los espanyols, i farà que així com, per la Constitució, tenim un mateix govern, i unes mateixes lleis nos regeixin, així tinguem un sol idioma i una uniformitat d'usos i costums, i que de tal manera nos identifiquem, que arribant a oblidar les diferències d'Aragonesos, Navarros, Viscains, Castellans, Valencians, Catalans, etc. no coneguem altre nom que lo comú de espanyol, i que cesia la especie d'antipatia que existia entre los habitants de les diferents províncies, com si perteneixessin a distintes nacions¹²⁹.”

El llenguatge polític d'aquells liberals radicals assumí la identitat cultural de la nació espanyola uniforme fonamentada essencialment en la història de Castella, però no exclusivament. Quan rememoraven la història de les llibertats espanyoles evocaven les lleis medievals castellaness i aragoneses obviant tota referència al Principat i situava la gènesi de la nació en el regne visigot, abans que la invasió d'àrabs i berebers dividissin en reialmes la unitat legislativa i territorial visigòtica¹³⁰. Aquell liberalisme radical afirmà la seva aculturació nacional a través del mite dels comuners difós intensament amb commemoracions, poesies i festes a través de la societat secreta dels comuners:

“La sobirania de la nació està reconeguda i proclamada del modo més autèntic i solemne en les lleis fonamentals de l'antiquíssim codi d'Espanya anomenat el Fuero Juzgo. En elles es disposa, que la Corona sia electiva; que ningú pugui aspirar al regne sens ser elegit; manant expressament, que les lleis se facian per los que representin a la nació, juntament amb lo Rei; que lo monarca i tots els súbdits, sens distinció, guardin les lleis. Per les de Sobrarve se manava al Rei, que no administrés justícia sense lo consell de sos súbdits; que se guardés d'emprender guerra, fer pau o executar coses graves sense lo consentiment dels majors ancians... (...) per dites lleis a Sobrarve el Justicia, la autoritat de la qual servia de salvaguarda a la llibertat civil i seguretat individual dels ciutadans, perquè les lleis parlavan així, a fi de que nostres lleis o llibertats no sian violades haguí un jutge medi, al que cada qual pugui apel·lar del mateix Rei si perjudica aquest a algú, o a la república. Si succeís que el Rei oprimís lo regne, obrant contra sos furs y llibertats, sia aquest lliure per buscar o cridar encara que sia infiel¹³¹.”

¹²⁹ *Voz del Pueblo*, núm. 19, 2 d'agost de 1822, pp. 3-4

¹³⁰ *Voz del Pueblo*, núm. 26, 27 d'agost de 1822, pp. 3 “Aqueix es lo que la Nació espanyola ha abraçat conforme's dirà mes estensament en la explicació del següent article. La forma de govern que tenim abuy dia lo disfrutabam ya en lo principi del sigle V ab la sola diferencia que la Monarquia espanyola no era hereditaria... pero ja may concediren al Rey un poder iluminat, antes be residia en lo representació nacional, baix lo nom de las Corts, lo poder de fer las lleys, y de deliberar sobre los negocis de la iglesia y de la estat.”

¹³¹ *Voz del Pueblo*, núm. 10, sense data (maig-juny) de 1822, pp. 3-4

El discurs històric del liberalisme radical no ha de circumscriure's a la història nacional que sancionaren els liberals durant el període constituent, i que donà peu a l'entronització de la revolta dels comuners com a mite nacional. Quan els comuners es feren visibles a Barcelona, la resta dels liberals revolucionaris cercaren altres llenguatges polítics per mostrar la seva alteritat construint un discurs polític que subvertia l'historicisme liberal castellanitzant imperant. Aquells revolucionaris responsabilitzaven a l'omnipresència del relat històric en el liberalisme, de les limitacions del procés constituent i de la moderació d'algunes interpretacions sobre la Constitució. El seu llenguatge polític insistia en la reunió dels ciutadans que constituïren la nació política i en la promulgació de la Constitució que garantia els drets i les llibertats dels ciutadans. No obstant, el liberalisme més revolucionari utilitzà la figura de Pau Claris i l'episodi de la república catalana de 1640, per subvertir l'historicisme liberal i qüestionar-se una identitat nacional basada en la monarquia, el catolicisme i la submissió de l'individu a la comunitat. Però la reivindicació revolucionària de la revolta catalana contra Felip IV, subvertia els marcadors de la identitat cultural de la nació espanyola. Aquells liberals radicals volien construir una nació espanyola sense límits per a la llibertats i usaren un aspecte concret i descontextualitzat de la història de Catalunya per legitimar la seva alternativa política i alhora mobilitzar a la ciutadania barcelonina.

A l'inici del Trienni, el liberalisme moderat vertebrà un discurs històric que emprava la història de les llibertats catalanes per aprofundir en la descentralització del règim constitucional, conferint àmplies facultats a les diputacions provincials. La revitalització de la memòria de les llibertats catalanes, no instava a l'actualització de les seves institucions, sinó que pretenia la inclusió de la història de les llibertats catalanes en el cànon del relat històric nacional, regit per la lluita constant pels drets i les llibertats pròpies. S'escollia l'episodi de la revolta catalana contra Felip IV, per infondre-li el mateix significat que els liberals havien donat a la revolta dels comuners o a la dels aragonesos de finals del segle XVI. De la narració del conflicte entre les institucions catalanes i la monarquia, s'ometia la formació de la república catalana i es concentrava en la vigilància de les institucions catalanes per denunciar i combatre els incompliments dels acords adoptats a Corts. El discurs històric enaltia l'actitud virtuosa dels catalans i els principis de la Constitució de 1812, que ja eren presents en la tradició política catalana.

Els liberals més proclius a una reforma moderada de la Constitució de 1812, furgaren en la història de Catalunya per descobrir una legislació equiparable a la castellana. La seva finalitat era recórrer a les antigues constitucions catalanes per impulsar una lectura moderada de la Constitució, i si s'esqueia, usar les lleis catalanes per promoure una reforma del codi gadità que assegurés un sistema bicameral, i convertís el monarca en un nou poder polític. La pervivència al Principat d'una pràctica política basada en unes constitucions que limitaven el poder reial fins a començaments de segle XVIII ofería als liberals moderats el miratge de desenvolupar un nou sistema polític a partir d'aquelles pràctiques. Sens dubte, aquell discurs històric només s'esbossà molt tènueament en el *Periódico de Ciencias, Literatura y Artes*, però va ressorgir amb força a les pàgines periòdic romàntic *El Europeo*, en el que hi col·laboraren Ramón López Soler, Buenaventura Carlos Aribau, i els exiliats Luiggi Monteggi, Fiorenzo Galli i Carlos Ernest Cook, durant els mesos de l'ocupació francesa, quan encara s'albirava la possibilitat d'un règim liberal de carta atorgada. L'historiador del dret J. Ribalta ha interpretat la trajectòria política de R. López Soler i ha arribat a la conclusió que l'article publicat a *El Europeo* sobre els perjudicis que causava en els pobles la pèrdua dels seus costums, estava dedicat a Catalunya. L'amenaça repressora evità el desenvolupament diàfan d'un article que reivindicava les lleis catalanes per bastir un nou ordre polític, com ell mateix faria una dècada després, amb la publicació de l'opuscle *Constitución Catalana y Cortes de Cataluña*, durant la discussió del Estatut Reial¹³².

Es pot constatar, doncs, a la Barcelona del Trienni, liberals tant moderats com radicals, s'apropriaren de la història del Principat per singularitzar la identitat cultural de la nació, i plantejar interpretacions descentralitzadores, revolucionàries o reformistes, de la Constitució de 1812. L'ús i l'abús de l'historicisme català manifesta la seva capacitat mobilitzadora i consegüentment els límits de la uniformització borbònica del segle XVIII a Catalunya. No tots els liberals barcelonins accediren a incloure en el seu discurs polític les referències al passat del Principat i advertiren a les Corts de la conveniència d'acotar la proliferació de l'historicisme i cenyir-lo a les directrius dictades des de la capital de la monarquia. El liberalisme posà límits a l'historicisme per impedir les derives revolucionàries o reformistes de la interpretació de la Constitució de 1812. Les polítiques sobre la memòria liberal construïren un cànon del relat històric nacional,

¹³² RIBALTA I HARO, JAUME (2002) pp. 51-55

projectaren un panteó nacional¹³³ i consolidaren la commemoració de la festa nacional. Tot plegat féu que els liberals contribuïssin sense planejar-s'ho a l'homogeneïtzació cultural de la nació i només la fi del règim liberal el 1823 interrompé aquell procés.

La cultura constitucional del Trienni a Barcelona adequà la història del Principat al llenguatge polític liberal convertint-la en un instrument mobilitzador de l'elit política i del conjunt dels ciutadans. L'historicisme dels liberals de la ciutat Comtal, radicà essencialment en la fascinació que els produïa l'enfrontament de les institucions catalanes amb el penúltim monarca de la dinastia *austracista*. El llegat medieval i la pèrdua de les llibertats durant la guerra de successió del segle XVIII, no assoliren l'èxit polític ni mobilitzador de la revolta catalana de 1640. El discurs liberal a Barcelona descobrí l'ús polític de la història del Principat per exposar les seves propostes polítiques seguint el model de l'historicisme liberal durant l'etapa constituent gaditana. El Trienni constituí un moment cabdal de naixement de la utilització política de la història de Catalunya, per construir la nació liberal espanyola, i durant les dècades posteriors maldaren per utilitzar la història del Principat i de la Corona d'Aragó per assolir els seus projectes polítics¹³⁴.

4.4 UNIVERSALITZACIÓ DE LA CONDICIÓ DE CIUTADÀ

La recerca al voltant dels discursos sobre la ciutadania ha esdevingut una matèria en boga historiogràficament en la interpretació global sobre del segle XIX. Els historiadors com J. Fernández Sebastián¹³⁵ o M. Pérez Ledesma¹³⁶ s'han servit d'aquells discursos per posar-los en relació amb les pràctiques polítiques i bastir així les identitats polítiques i socials dels diversos col·lectius humans que es convertiran en motors de la història. Els discursos de ciutadania s'integren en l'engranatge discursiu d'uns ciutadans que representen el món que els envolta i els seus anhels, mitjans i límits per impulsar la seva transformació. La pràctica política del Trienni i el discurs liberal exaltat sobre la ciutadania, incidí en la cultura constitucional desdibuixant gradualment la diferència

¹³³ GUEREÑA, JEAN LOUIS (1995) p. 48; i ROCA VERNET, JORDI (2002): "Las imágenes en la cultura política liberal durante el trienio constitucional (1820-1823): El caso de Barcelona" *Cuadernos de Ilustración y Romanticismo*, núm. 10, pp. 185-215; p. 189

¹³⁴ Per l'anàlisi de la utilització dels furs medievals en el discurs liberal progressista veure: SEGARRA ESTARELLES, JOSEP-RAMON (2004) "El provincialisme involuntari. Els territoris en el projecte liberal de nació espanyola (1808-1868)" *Afers*, núm. 48, pp. 327-341

¹³⁵ FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, J. I FUENTES ARAGONÉS, J. F. (2002)

¹³⁶ PÉREZ LEDESMA, MANUEL (2004): "El lenguaje de la ciudadanía en la España contemporánea" *Historia Contemporánea*, núm. 28, pp. 237-266

que la Constitució de 1812 feia entre ciutadans i espanyols, i universalitzant la condició de ciutadà alhora que una minoria de liberals exigien l'atenuació de les divergències econòmiques perquè la igualtat de drets també comportés una igualtat d'oportunitats socials.

Els liberals exaltats –segons la historiadora Florencia Peyrou¹³⁷– construïren un discurs sobre la ciutadania definida per la participació política i el control permanent sobre les institucions. El moviment liberal exaltat desplegarà una pràctica política, com diu Mª C. Romeo¹³⁸, basada en la mobilització permanent del poble per tal de consolidar el sistema constitucional i garantir les llibertats dels ciutadans. Els centres de sociabilitat foren els nòduls de politització i d'organització dels ciutadans des d'on irromperen en les institucions polítiques fins a fer-se-les seves. La mobilització constant dels exaltats els obligà a interpretar la Constitució en un sentit més universalista quan feia esment a la condició de ciutadà. La relació dialèctica entre el discurs de ciutadania i una pràctica política exaltada concebuda per condicionar els òrgans de poder polític desencadenaren mecanismes polítics que legitimaren la pressió política dels ciutadans des de fora dels cercles de poder. Quan els exaltats accediren als òrgans de poder local el 1823, mitjançant els canals que establia el sistema constitucional, hagueren de posar sota control una mobilització ciutadana amplíssima concebuda per vigilar, pressionar i controlar les institucions polítiques.

La pràctica política del moviment exaltat comportà la confusió entre el concepte polític de sobirania i la participació de tothom, equiparant la sobirania nacional a la voluntat del poble: com afirma Mª C. Romeo, “el vínculo que la acción social había fundido y confundido entre soberanía de la nación y ciudadanía a lo largo de la tormentosa experiencia del Trienio Liberal¹³⁹.” Els ciutadans assumiren com un dret inherent a la seva condició, l'exercici continu de la sobirania per condicionar el rumb dels òrgans polítics però quan dominaren les esferes de poder local no amenaçaren amb reobrir el procés constituent, perquè havien assimilat una pràctica política que donava preeminència a la sobirania permanent dels ciutadans, en detriment del marc restrictiu de la Constitució:

¹³⁷ PEYROU, FLORENCIA (2004): “Discursos concurrentes de la ciudadanía: del doceañismo al republicanismo (1808-1843)” *Historia Contemporánea*, núm. 28, pp. 267-283

¹³⁸ ROMEO MATEO, Mª C. (2003): “Los mundos posibles del liberalismo progresista” dins pp. 287-314 PARRA, EMILIO LA I RAMÍREZ, GERMÁN (eds.) *El primer liberalismo: España y Europa, una perspectiva comparada*. Bibiloteca Valenciana. València.

¹³⁹ ROMEO MATEO, Mª C. (2003) p. 298

“La facultad de establecer y derogar las leyes de una nación, de crear o disolver los cuerpos de su gobierno, de indicar la forma de éste y sus deberes con respeto a los sometidos, y de fijar las contribuciones y los gastos se llama soberanía y soberano al que la ejerce. Y tratándose de objetos íntimamente unidos a los derechos naturales del hombre, sin los cuales no puede éste lograr el fin que se ha propuesto al constituir la sociedad, y de funciones imprescriptibles como anexas a los mismos derechos, ¿a quién corresponderá su ejercicio, sino a los mismos individuos de la sociedad? Es innegable que esta facultad reside en la sociedad, en el pueblo o en la Nación¹⁴⁰.”

La cultura constitucional del Trienni havia afermat la figura del ciutadà sobirà sense desacreditar la nació sobirana. El liberalisme revolucionari, a finals de 1822, – quan lluitava per dirigir el règim constitucional a Barcelona– s’expressà des de la tribuna de la Tertúlia Patriòtica de Lacy contundentment, considerant la sobirania el dret natural més inherent a l’home i consegüentment identificant l’home –l’espanyol– i el ciutadà. En el si del moviment exaltat barceloní, hi havia un grup de liberals revolucionaris que optaven per una lectura universalista de la Constitució, seguint la tradició revolucionària francesa que entenia el codi gadità com la sanció de l’exercici permanent de la sobirania. Les restriccions a la sobirania eren considerades com un atemptat contra els drets naturals de l’home i es legitimava la insurrecció dels ciutadans contra el govern sinó preservava l’exercici d’aquell dret. La Constitució de 1812 garantia l’exercici de la sobirania que els revolucionaris equiparaven a la participació política dels ciutadans expressada a través de les diverses formes de mobilització:

“Ciudadano Doménech, Ciudadanos: tenéis patria porque tenéis libertad, es decir que sin libertad no hay patria, sin libertad no hay pacto explícito que valga, sin libertad no hay gobierno. El fin de las sociedades civiles, es el procurarse mutuamente la felicidad, es asegurar los derechos que la naturaleza concedió al hombre: es preciso buscar todos los medios posibles para conseguir este fin: el gobierno que no protege los derechos que la naturaleza concedió al hombre, es ilegítimo y está autorizada la Nación a levantar el grito contra él. He dicho repetidas veces y he intentado probarlo, que los hombres todos nacemos con un derecho a la soberanía, a la libertad y a la igualdad: que si los hombres todos tienen este derecho debe considerarse en igual caso una Nación, y en consecuencia, las Naciones deben considerarse soberanas e independientes: tienen en tanto este derecho las Naciones por lo mismo que los han recibido de la naturaleza y no pueden abdicarse de ellos, aunque quieran, sin hacer al mismo tiempo un agravio al criador que les concedió¹⁴¹.”

Un altre dels oradors de la Tertúlia Patriòtica de Lacy –P. Sainz de Andino– escrivia el 1820 un pamflet en el que glossava la nació com una unió de ciutadans amb

¹⁴⁰ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 184, 31 d’octubre de 1822, pp. 162-4

¹⁴¹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 193, 15 de desembre de 1822, pp. 560-4

la finalitat de perpetuar els seus drets i les seves llibertats. El text interpretava el ciutadà, com la peça cabdal de l'edifici constitucional, dotava d'entitat a la nació a través dels ciutadans. La cultura constitucional del Trienni amb l'exercici de la sobirania directa dels ciutadans impulsarà aquella exegesis de la Constitució gaditana:

“Los hombres no han constituido las sociedades sino para aumentar su poder individual y asegurar el uso de su libertad y de sus derechos; así pues la autoridad establecida para protegerlos, debe estar de tal manera organizada, que no pueda jamás despojar a individuo alguno del libre ejercicio de los derechos de ciudadano. Tales son la libertad política de concurrir al gobierno de la sociedad, o sea a explicar la voluntad general, que le compete como parte integrante de la Soberanía: la libertad civil de decir de palabra y por escrito, y hacer cuanto precedentemente no haya sido prohibido por el Soberano y no por ningún otro poder ni autoridad, la seguridad de su persona, que no debe ser molestada ni vejada por individuo alguno ni por la Sociedad misma; y la propiedad de todos lo que ha adquirido por los medios y leyes establecidos¹⁴².”

Un any després Pedro J. Sainz de Andino tornava a escriure, i recomanava mitigar les desigualtats econòmiques entre els ciutadans per evitar la fractura de la societat. La igualtat legal per si sola, no consolidaria la nació liberal, i per tant calia reduir els conflictes entre rics i pobres mitjançant la reducció de la diferència existent entre ells. La condició de propietaris no condicionava la ciutadania, perquè aquesta s'universalitzava, però per evitar maldecaps i enfrontaments convenia, que es corregissin les desigualtats, perquè sinó la política s'utilitzaria per enfrontar uns i altres, i no per a cercar l'interès general. Els ciutadans havien de participar en política, no per resoldre els seus interessos particulars o corporatius, sinó per assolir l'interès comú, i les diferències econòmiques enterbolien els criteris de la participació política dels ciutadans. El ciutadà era el qui actuava políticament però no n'hi havia prou, calia garantir quines eren les seves raons morals i socioeconòmiques, per impedir la corrupció. La minva de les diferències de riquesa entre els ciutadans, no aparegué esporàdicament en el llibel de P. Sainz de Andino, sinó que va convertir-se en un element central de les alternatives radicals a la Constitució de 1812, que es formularen des de Barcelona i València. El 1821 el règim constitucional havia triat la via moderada i l'arribada dels refugiats piemontesos i napolitans esperonà el sorgiment d'una via revolucionària entre els sectors més radicals del liberalisme. Els projectes radicals del

¹⁴² (SAINZ DE ANDINO, PEDRO) ANDINO Y ÁLVAREZ, PEDRO. *De la Constitución y del derechos que tiene todos los pueblos a constituirse del modo que crean más conveniente*. Tortosa, Impreso por Josef Cid 1820, p. 17

primer liberalisme els he analitzat en una altra banda¹⁴³ però tots ells van expressar la voluntat d'aprofundir en la igualtat dels ciutadans minimitzant les diferències econòmiques entre ells:

“La igualdad legal entre todos los miembros de una nación, es el fundamento más esencial de todo cuerpo político: todos indistintamente deben estar sujetos a unas mismas obligaciones, sin que sea permitido al legislador imponer a un ciudadano una carga ni un deber que no sea común a todos los demás; además de esta clase de igualdad, que forma el vínculo más substancial de la asociación, existe otra que corrobora o debilita la primera, según es más o menos perfecta: hablo de la igualdad de poder y riqueza. Es bien fácil comprender que cuando reina una desproporción muy grande entre todos los ciudadanos con respecto a estos dos objetos, es decir, que hay unos excesivamente ricos y otros excesivamente pobres; que unos son muy poderosos y otros muy débiles: no puede dejar de resentirse la balanza de la legislación de esta desigualdad desproporcionada, y de romperse por consecuencia de ello la unidad del cuerpo social, precipitándolo tarde o temprano a una disolución total. (...) La experiencia pues nos enseña que el único medio de evitar el choque de intereses opuestos, y de reunir todos los ánimos en favor del bien general de la patria, consiste en destruir la enorme diferencia que existe en las fortunas de los ciudadanos, y promover por medios prudentes y pacíficos la división de las grandes propiedades. Imitemos el ejemplo de Licurgo, que desterró de Esparta la opulencia y la miseria¹⁴⁴.”

Sense una reforma moral del ciutadà, no podia consolidar-se un sistema polític que requeria sobre ell, i la moral catòlica podia esdevenir un impediment perquè era aliena als fonaments que havien de sostenir el sistema constitucional derivat d'aquella exegesis de la Constitució gaditana. Les dificultats sorgien per dirimir quina moral havia de substituir la catòlica, ja que la moral universal del baró d'Holbach només la propugnava una minoria. L'autor del fullet preferia una moral basada en l'austeritat cristiana:

“Un filósofo que desenvolviera la marcha progresiva y cautelosa del despotismo en las diferentes épocas de la historia de las naciones, e hiciera palpable la íntima relación de sus progresos con los de la corrupción de las costumbres; haría un servicio importante al género humano. Entonces veríamos demostrado que la libertad y la felicidad dependen esencialmente del desprecio de las riquezas y de los placeres sensuales: que el lujo y las necesidades superficiales que él engendra son las armas más agudas de que se sirve la ambición de los tiranos para acostumar los hombres al yugo que desean imponerles¹⁴⁵.”

¹⁴³ ROCA VERNET, JORDI (2007)

¹⁴⁴ (SAINZ DE ANDINO, P. J.) ANDINO ÁLVAREZ, PEDRO JOSÉ. *Coloquio de Catón sobre la libertad y las virtudes políticas. Puesto en lengua española, y enriquecido con algunas notas y una noticia biográfica de aquel héroe*. Barcelona: Por José Torner, Calle Capellans. Año 1821, pp. 50-4

¹⁴⁵ (SAINZ DE ANDINO, P. J.) ANDINO ÁLVAREZ, PEDRO JOSÉ. (1821) pp. 63-4

Els diaris exaltats de Barcelona no es feren ressò de la publicació de l'obra de Sainz de Andino fins a finals d'estiu de 1823, corroborant la seva potencialitat revolucionària. Aquells dies Barcelona vivia immersa en una espiral revolucionària, i les autoritats polítiques havien impulsat els préstecs forçosos i les obligacions de comprar les propietats desamortitzades entre els sectors benestants de la ciutat. Les contribucions obligatòries buidaren la ciutat Comtal, i ompliren les presons i els camins de sortida. El context afavorí la difusió, altra vegada, del pamflet revolucionari de Sainz de Andino en el qual es reclamava una disminució de la desproporció de riquesa i poder entre rics i pobres. Mai com el setembre de 1823 els sectors populars des de la milícia van assolir tant protagonisme polític:

“a poseer una obrita de tal naturaleza; más, todavía falta que advertir, que después de patentizar hasta lo sumo, lo perjudicial y opuesta que es la nobleza al sistema representativo, como también, la utilidad que se sigue de mantener la igualdad de clases y de derechos entre todos los ciudadanos, evitando al propio tiempo la excesiva desproporción en las riquezas de esta concluye haciendo la más exacta pintura del carácter de un ciudadano honrado y fiel a sus deberes. Aquí fue donde acabé de electrizarme; e impelido de la viva y eficaz adhesión que me anima hacia la ilustración pública, no puede menos de concebir la idea de invitar, como invito y aconsejo a todos mis conciudadanos que hayan tenido la desgracia de no leer todavía el coloquio de aquel héroe sabio y erudito, procuren adquirirlo por cualquier estilo¹⁴⁶.”

Mesos abans –el febrer de 1823– un dels articulistes del *Diario de la ciudad de Barcelona*, posava el crit en el cel, quan s'exclamava per la desídia i l'apatia d'alguns ciutadans que no concorrien a les eleccions, mentre assistien d'altres que no tenien aquells drets. La queixa ratificava la universalització de la ciutadania entre sectors socials quan l'articulat de la Constitució els impedia l'exercici concret dels seus drets. Els joves, el servei domèstic, els estrangers sense carta de residència, els homes que no tenien ni ofici ni domicili reconegut, els deutors de cabdals públics, els condemnats per algun delictes només eren alguns dels que accediren a exercir el seu vot. La mobilització s'expressava a través del ritual polític de l'aixecament popular i la formació de juntes recreant l'esclat revolucionari del 10 de març de 1820. Tot plegat representava l'exercici de la sobirania directe dels ciutadans. Des de la tertúlia patriòtica s'organitzava la mobilització política però sobretot se la legitimava ja que aquell centre de sociabilitat acomplia la necessitat del liberalisme exaltat d'escenificar permanentment la sobirania dels ciutadans. El febrer de 1823, els sectors més

¹⁴⁶ *El Indicador Catalán*, núm. 255, 12 de setembre de 1823, p. 4

revolucionaris del moviment liberal exaltat, entraren en les institucions polítiques mitjançant els mecanismes que preveia la Constitució. Ara bé, ho feren aprofitant-se d'un discurs sobre la ciutadania universalista que havia sorgit arrel de l'àmplia mobilització política dels mesos precedents i que desembocà en la Tertúlia Patriòtica de Lacy:

“Al ver a tantos que se desdeñan de concurrir a las elecciones, y que callando sus votos imparciales dan lugar a que la facción forme una intriga y gane las votaciones nos llenamos de indignación y quisiéramos que sólo sobre ellos recayesen los males que ocasiona su apatía y descuido y su indiferencia. (...) Hemos visto últimamente con dolor que muchos de los que se presentan en las votaciones se hallan en este caso y precisamente cuando los veíamos acercarse a la mesa y dar sus votos ya conocíamos muy bien que sólo eran agentes de una facción que los sobornaba para el logro de su intento. Tan pronto se presentaba el joven imberbe, que no ha llegado aun a la edad que señala la Constitución para ejercer tan precioso derecho, como aquel que sin tener oficio o modo de vivir conocido no puede soñar en adquirirlos. Ora emitía su voto el defraudador de las rentas públicas; ora el fallido o deudor a los caudales nacionales; ya lo daba el sirviente doméstico; ya el vecino de otro pueblo; ya en fin, el extranjero que no ha tenido carta de ciudadano, o aquel que tiene sobre sí una pena infamante y aflictiva o se halla procesado criminalmente. Y no se diga que la junta parroquial, a quien la Constitución concede amplias facultades, es la que debe hacer frente a estas transgresiones de la ley; porque si se trata de evitar los males que puede ocasionar una facción liberticida, y ésta llega a componer la mayoría de la junta parroquial, claro es que las decisiones de ésta serán conformes a sus deseos y pueden privar del voto a un ciudadano sin tacha legal, mientras que los reciban a centenares de personas, llenas de impedimentos¹⁴⁷.”

L'article també demanava una actuació decidida i ferma de la nació mitjançant la promulgació d'una llei que castigues l'apatia política dels ciutadans i regulés el dret de vot mitjançant una carta de ciutadania emesa pel Cap polític a partir d'un informe de l'ajuntament. Aquesta mesura transferia el poder de les juntes parroquials, de decidir qui tenia dret a vot i qui no, a les institucions polítiques, garantint-les la victòria electoral als seus candidats més afins. Aquesta opinió, signada sota el pseudònim del *Grito de Riego*, reflectia el conglomerat ideològic del moviment liberal exaltat perquè deixava palès el temor que el règim constitucional acabés en mans dels sectors radicals i populars del liberalisme revolucionari, i acotava l'exercici de la sobirania:

“Una multa proporcionada, la suspensión por algún tiempo de los derechos de los ciudadano, la inhabilitación de ejercer ningún cargo público, la impresión de listas de los ominosos juzgamos que serían correctivos suficientes en los primeros años, y creemos, sin temor de equivocarnos, que cualquiera de

¹⁴⁷ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 55, 24 de febrer de 1823, pp. 470-2

estas penas produciría los más saludables efectos; porque al fin la condición humana no sufre la menor degradación en la opinión pública y pocos o ninguno habrá que por apatía o negligencia quisieran ver anotados sus nombres en la lista puesta a la puerta de las casas consistoriales, en que se inscribiesen los malos ciudadanos que han dejado de concurrir a las elecciones en la parroquia de A, o B, (...) Porque nosotros quisiéramos que a todo ciudadano, en el goce de sus derechos, se franquease por el gobierno una carta de ciudadano, con la cual debería presentarse, tanto a la junta parroquial, como a la mesa al dar su voto: esta credencial era la mejor salvaguardia de sus derechos y removía las tachas que pueden presentar los enemistadores, la rivalidad y el sin número de disputas que promueven hombres díscolos o mal intencionados, como por desgracia hay en todas partes. (...) Queremos, sí, que para lograr la carta que deberán franquear los jefes políticos, a virtud de informe de los ayuntamientos, se practiquen cuantas diligencias sean necesarias para que no las alcancen, sino aquellas personas que tengan un justo derecho para lograrlas: sin este riguroso examen en nada se cortarían los males que tratamos de evitar y que nos han dado margen a estas observaciones¹⁴⁸.”

Les desavinences del moviment liberal exaltat es feren insalvables a començaments de juny de 1823, quan la Tertúlia Patriòtica de Lacy havia quedat relegada a un simple centre mobilitzador de la ciutadania, perdent la seva entitat com a òrgan d'exercici de la sobirania dels ciutadans. Les societats secretes –comuners i paramaçons– s'havien col·ligat amb el general Roten per establir mesures dràstiques i afrontar la defensa de la ciutat Comtal. Llavors, l'exercici de la sobirania permanent dels ciutadans, era una càrrega per tothom i la tertúlia perdé rellevància. L'òrgan de premsa de la tertúlia s'extingí, i les diverses tendències del moviment liberal exaltat, es dispersaren entre els altres diaris o bé se'n fundaren de nous. A mitjans de juliol, el *Grito de Riego* ja no era el pseudònim d'un liberal exaltat que mostrava recança vers l'actitud del radicalisme barceloní, sinó que s'havia convertit en un setmanari polític del qual ja se n'havien publicat cinc números¹⁴⁹. Aquell periòdic exaltat donava veu als sectors que apel·laven a la lletra de la Constitució per consolidar el règim liberal i frenar la deriva revolucionària per atraure el suport de la Gran Bretanya en la seva lluita contra les tropes franceses de la Santa Aliança. El sector del liberalisme exaltat representat per aquell setmanari, dirigia les crítiques contra el món moderat que propugnava una reforma de la Constitució de 1812 per tal de recuperar el consens del moviment liberal exaltat. L'estiu de 1823 el liberalisme exaltat barceloní s'havia esmicolat i el poder

¹⁴⁸ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 56, 25 de febrer de 1823, pp. 474-9

¹⁴⁹ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona. (Constitución o Muerte)*, Año IV, núm. 203, 22 de juliol de 1823, p. 4

polític d'alguns dels grups encara atomitzava més el seu comportament, obstaculitzant qualsevol tendència unitària:

“El Grito de Riego: número 9. Este número acaba de tratar la importante cuestión que ocupó el número 8 sobre las cámaras, el veto y la carta general, o sea sobre las modificaciones que se pretenden en nuestra Constitución. Estas cuestiones son del primer interés en las circunstancias del día, y los Editores del Grito de Riego las tratan a fondo y del modo necesario a convencer que lo que se pretende con el especioso pretexto de modificaciones es dorarnos el yugo y disfrazar su horrible aspecto con apariencias ilusorias. Merecen toda atención estos dos números, y en el 9º se toma en consideración también la cuestión del término de los 8 años prescripto en la Constitución para poder reformarla: cuya interesante cuestión parece preveían bien los Editores que habían de pretenderse por los traidores encubiertos que les sirviese de pretexto para sus intentos liberticidas. El número 10 del mismo periódico que también se ha publicado ya examina el modo de proporcionarse la España el apoyo exterior que puede necesitar en su situación actual, y demuestra los multiplicados medios que están al alcance de nuestro gobierno. Son muy dignos de atención estos números en las circunstancias del día, y se encuentran en las mismas librerías de Rubió, calle de la librería; de Oliveras, calle Aviñó, y de Oliva, calle de la Argentería. Se suscribe a ellos 4 reales de vellón por cada 8 números¹⁵⁰.”

La interpretació universalista de la condició de ciutadà, no s'ha de circumscriure al darrer any i mig del Trienni, sinó que l'endemà del triomf del pronunciament de Rafael del Riego ja es produïren les primeres expressions d'un liberalisme de caire universalista. Aquell clima d'efervescència revolucionària –primavera de 1820– l'aprofitaren algunes dones per publicar libels en els quals expressaven la seva condició de ciutadanes a partir de la interpretació que feien de la Constitució:

“Y vosotras amables conciudadanas dignas de ser españolas como amantes del sagrado Código, tened entendido que la Constitución también nos comprende a nosotras, pues gozamos de los derechos de ciudadanas, procurad conservarlos contribuyendo al bien de la Patria; respetemos y obedezcamos sus autoridades, eduquemos a nuestros hijos y cuantos seres dependan de nosotras, bajo de estos principios haciéndoles entender que la Madre patria es quien debe ser preferida a todos, despreciemos los consejos contrarios que en los sagrados templos se predicán¹⁵¹.”

¹⁵⁰ *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona. (Constitución o Muerte), Año IV, núm. 226, 14 d'agost de 1823, pp. 2-3*

¹⁵¹ *La Ciudadana constitucional, sueño alegórico demuestra la historia de los acontecimientos últimos que causaron el decaimiento general de la España y excitaron su glorioso restablecimiento. Comprende una sucinta e interesante proclama que dirige a todas las patriotas amantes del nuevo sistema. Madrid: Año 1820. Aquest pamflet es difongué per Barcelona com diu l'historiador Alberto Gil Novales es venia a les llibreries de Lluç, Rubió i Solà. GIL NOVALES, ALBERTO (1975): *Las sociedades Patrióticas (1820-1823). Las libertades de expresión y de reunión en el origen de los partidos políticos*. Tecnos. Madrid. Vol. II, p. 1094*

Durant aquelles setmanes de procacitat revolucionària, cap ciutadà es manifestà a favor d'estendre els drets de ciutadania a les dones, ans el contrari, Tomás Bruguera escriuria un pamflet amb una actitud paternalista posant de relleu les limitacions que tenien les fèmines a l'hora de raonar. La resposta no trigaria en arribar mitjançant un libel signat per la *Ciudadana F. S.* on qüestionava els arguments de Bruguera, recordant-li que la Constitució no privava a les dones de participar en política, i sinó ho feien, era per no despertar l'oposició dels homes:

*“No pretendo que se nos ceda parte alguna en el gobierno, aunque la constitución no nos excluye (art. 174 y sig.) esto sería querer introducir una innovación inusitada y que tendría demasiada oposición bien que infundada e injusta. Tampoco deseo que se nos confieran cátedras, aunque andando el tiempo deberíamos regentar las de nuestro sexo”*¹⁵².

Al cap d'uns mesos, aquelles veus es deixaren d'escoltar i tornà el silenci sobre la seva situació. La història d'aquelles dones ha estat elaborada per la historiadora Elena Fernández García, qui ha analitzat el rol que desenvoluparen durant la revolució liberal espanyola, focalitzant la seva atenció en el teixit urbà espanyol. La controvèrsia sobre l'accés de les dones a la ciutadania va ressorgir de nou la tardor de 1822, quan el gir revolucionari es consolidava gradualment. Les ciutadanes de Barcelona –a finals d'aquell octubre–, s'organitzaren per cosir capots gratuïtament, demostrant el seu patriotisme i la seva cooperació amb la lluita contra els reialistes que amenaçaven el règim liberal¹⁵³. Aquella fou la primera passa d'unes ciutadanes que s'encaminaven cap a la participació política i consegüentment cap a la conquesta dels seus drets de ciutadania. Dues setmanes després, la recent inaugurada Tertúlia Patriòtica de Lacy, admetia les primeres sòcies malgrat que no pogueren pujar a les tribunes d'oradors ni presentar iniciatives o peticions, ni tampoc formar part de les comissions. A la tertúlia patriòtica les ciutadanes quedaren relegades a desenvolupar una ciutadania passiva que les impedia participar de l'exercici de la sobirania. El paradigma de la incapacitat política de les ciutadanes i de la restricció dels seus drets, la visqueren quan només

¹⁵² *Carta Eucarística-política de la ciudadana F. S. a D. Somat Aguerb por su apología al bello sexo*, Barcelona año 1820: Por la viuda e hijos de Sastres.

¹⁵³ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 182, 29 d'octubre de 1822, p. 145 “*Se susurra que deseando las señoras mujeres de Barcelona dar a conocer su patriotismo a nuestros libertadores van suscribirse para que se las permita coser de balde los capotes que se han proyectado para la tropa, y que con este motivo abandonarán por un momento la ropa de sus parientes y amigos aunque fuesen gente de cerquillo.*”

pogueren formar un “*sociedad de ciudadanas*”¹⁵⁴ –batalló de milicianes–, amb el beneplàcit masculí si desenvolupaven tasques d’auxili als ferits en la batalla. Les limitacions als seus drets de ciutadania les impediren presentar el projecte de *sociedad de ciudadanas* i hagué de pujar a la tribuna el soci Francsico Soler per exposar-lo:

*“Debo advertir en honor de la verdad y en justo obsequio al mérito, que esta producción no fue obra mía, y sí del ciudadano sexagenario don Juan Bautista Maimó y Soriano, escribano del Excelentísimo Ayuntamiento, impulsado de su entusiasmo y de las patriotas de su misma familia que concibieron la idea de hacer útil su hermoso sexo, contribuyendo activamente a la defensa de la libertad constitucional. La intervención que en ello he tenido ha sido la de instar su ejecución, y previa la adopción de la tertulia, procurar la aprobación de las autoridades populares que dían darla, y la han dado bajo las mismas bases que quedan descritas”*¹⁵⁵.

Les dones durant el darrer any del Trienni accediren a la ciutadania però els retallaren la capacitat de participar autònomament i activa en la política en igualtat de condicions que els homes. Tot i els límits establerts, una minoria de ciutadanes participaren passivament en l’exercici de la sobirania a través de la tertúlia patriòtica i s’inseriren en la mobilització política permanent dels liberals mitjançant el batalló de milicianes. La pràctica política exaltada basada en la mobilització del poble, comportà una ampliació dels participants en la política local i els diversos grups socials s’apropriaren d’un discurs polític liberal, per fer-ne una lectura universalista i igualitària.

4.5 BALANÇ DE LA CULTURA CONSTITUCIONAL

Les pràctiques i discursos polítics del Trienni modificaran la cultura constitucional aportant nous significats a la Constitució de 1812. La mobilització permanent del poble suscità una apropiació del llenguatge liberal per part dels diversos grups socials immersos en dinàmiques polítiques pròpies i com diu Mª C. Romeo “agudizaría todavía más la polisemia del propio lenguaje liberal”¹⁵⁶. La popularització de la Constitució durant el Trienni multiplicà el nombre dels seus intèrprets i de les seves exegesis. La pràctica política exaltada fonamentada en l’exercici directe de la sobirania, permetrà subvertir la lletra de la Constitució sense contradir-la. Els

¹⁵⁴ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997): *La Milicia Nacional Local en Barcelona durante el Trienio Liberal (1820-1823)*. Tesi Doctoral dirigida per Irene Castells. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra. Vol. I, p. 261-2 i Vol. II, pp. 155-9 Reproducció del “Proyecto para la formación de una sociedad de milicianas”

¹⁵⁵ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 94, 4 d’abril de 1823, pp. 780-3.

¹⁵⁶ ROMEO MATEO, Mª C. (2003) p. 298

revolucionaris apel·laren al seu esperit i a la salvació de la pàtria per encabir les seves accions en la cultura constitucional d'aquells anys.

La historiografia ha polemitzat sobre les conseqüències polítiques que tingué el cop d'estat de juliol de 1822 a partir del significat polític del canvi de govern. Mentre que l'historiador Alberto Gil Novales¹⁵⁷ discuteix el radicalisme del nou govern sense donar massa rellevància al seu caràcter exaltat, J. Varela Suanzes-Carpegna¹⁵⁸ defensa la tesi contrària, majoritària entre els historiadors, on la condició exaltada del nou govern és vista com a l'expressió de la voluntat del monarca d'accelerar l'enfonsament del sistema. Enmig cal situar l'opinió de J. F. Fuentes Aragonés¹⁵⁹, qui atribueix la manca d'iniciativa del govern exaltat a la passivitat que demostrà a l'hora de demanar responsabilitats al monarca pels fets de juliol. Ara bé, allò que caracteritzà aquell govern i els posteriors, més enllà de les divergències polítiques fou la ferma defensa dels contrarevolucionaris i la defensa a ultrança de la Constitució¹⁶⁰. L'anàlisi de la cultura constitucional corroborà el canvi polític perquè, d'ençà de la tardor de 1822, el liberalisme exaltat generà un ventall de nous significats constitucionals que modificaren la cultura política precedent forjadora del codi gadità.

La cultura constitucional a Barcelona en la seva vessant més revolucionària va propugnar una reforma moral que defugia de la moral catòlica per a consolidar el règim liberal, apropant-se a la transformació moral que patí la França revolucionària. La concepció comunitària de la nació també va perdre preeminència en la mesura que la pràctica política exaltada s'havia basat en la mobilització permanent del poble a través de l'exercici directe de la sobirania. El liberalisme exaltat barceloní també posà en dubte la identitat cultural de la nació espanyola basada en l'historicisme castellà. La cultura constitucional a Barcelona emprà la història de Catalunya i, concretament, l'episodi de la revolta de 1640, per qüestionar els fonaments de la identitat monàrquica de la nació; però sobretot per tal d'eixamplar la història de la nació espanyola, i de reforçar d'un historicisme que pogués aprofundir en la deriva revolucionària del liberalisme. La transformació de la identitat política i cultural de la nació espanyola comportà el reforçament del subjecte polític individual –el ciutadà– integrat en la comunitat

¹⁵⁷ GIL NOVALES, ALBERTO (1980): *El Trienio Liberal*. Siglo Veintiuno. Madrid.

¹⁵⁸ VARELA SUANZES-CARPEGNA, JOAQUÍN (1996): "La Monarquía Imposible: La Constitución de Cádiz durante el trienio" *Anuario de Historia del Derecho español*, núm. 66, pp. 653-687

¹⁵⁹ FUENTES ARAGONÉS, J. F. (2004): "Flórez Estrada en el Trienio Liberal" pp. 175-207 dins de VARELA SUANZES-CARPEGNA, J. (coord.) *Álvaro Flórez Estrada (1766-1853), política, economía, sociedad*. Junta General del Principado de Asturias. Oviedo.

¹⁶⁰ ROCA VERNET, JORDI (2007) p. 164

nacional. En aquesta conjuntura, la pràctica política exaltada interpretà la Constitució equiparant la nació sobirana amb els ciutadans sobirans.

La diversitat de l'historicisme de la cultura constitucional del Trienni també s'estengué més enllà del liberalisme radical. La història de Catalunya fou utilitzada per desenrotllar una interpretació descentralitzada i provincialista de la Constitució de 1812, alhora que també serví per bastir la legitimació dels primers intents de reforma en un sentit moderat del codi gadità. L'historicisme del Principat, significà un qüestionament de la identitat cultural i política de la comunitat nacional per tal de vertebrar tota mena de formulacions polítiques de la nació espanyola. La utilització de la història local i provincial havia d'expressar alternatives polítiques en el moment de construcció política i cultural de la nació, a la vegada que havia de generar les complicitats necessàries entre una política d'abast nacional en gestació, i una política local i provincial de llarga tradició sancionada pel moviment juntista.

La popularització del discursos liberals, la pràctica política exaltada, el desplegament d'una política liberal basada en el reforçament del poder de la província i la necessitat de cercar consens entre amplis grups socials, provocà la modificació de la cultura constitucional que gestà la Constitució de 1812. Durant el Trienni a Barcelona, es desenvolupà en el si del moviment liberal exaltat una cultura constitucional que propugnava una reforma de la moral catòlica, dessacralitzava la figura de Ferran VII – però sense que això comportés optar decididament per un règim republicà–, i emfasitzava la necessitat d'una vasta participació política per consolidar el règim polític que comportà l'eixamplament de la condició de ciutadà. Només amb la mitigació de les desigualtats econòmiques els ciutadans intervindrien en la política per cercar l'interès general, ja que sinó ho farien per interessos particulars o corporatius. La política l'entenien no com la confluència d'interessos sinó com l'expressió de la recerca de voluntat de general.

La cultura constitucional del Trienni tingué continuïtats i divergències respecte a la precedent però, aquest capítol, ha focalitzat l'atenció sobre les diferències per tal de subratllar la multiplicitat interpretativa de la Constitució de 1812. Les exegesis exaltades i revolucionàries sorgiren en el si d'una cultura constitucional que debatí permanentment sobre els límits del codi gadità i la concebé com el punt de partida del procés revolucionari. El moviment liberal exaltat –i els liberals moderats– li atorgaren nous significats a la Constitució que reflectiren el procés de transformació polític i social en el que estava immers la societat espanyola del Trienni. L'anàlisi de la cultura

constitucional posa de relleu la relació dialèctica que s'establí entre l'experiència de la pràctica política dels ciutadans i la llei fonamental. La cultura constitucional reflexa la incidència de l'experiència de la pràctica política en la Constitució, constatant la seva vitalitat quan es capaç d'adaptar-se a les noves realitats socials i polítiques.

BALANÇ FINAL DE LA TESI

El liberalisme revolucionari fou el motor de la transformació social i política durant el Trienni Liberal. Quan els liberals conspiraven per enderrocar el règim absolut de Ferran VII, conceberen una estratègia revolucionària basada en el pronunciament per instaurar de nou el sistema polític liberal. El pronunciament coordinava els militars insurrectes amb les organitzacions clandestines civils, capaces de mobilitzar els sectors populars urbans, per tal de desencadenar un canvi revolucionari que seria controlat i legitimat per la formació de juntes polítiques. La participació de militars, les organitzacions clandestines, la mobilització de la població urbana i la constitució de juntes revolucionàries foren els elements indispensables que configuraren la pràctica política d'aquest liberalisme. El liberalisme revolucionari convertí el pronunciament en la forma tradicional d'insurrecció política per combatre els règims absolutistes i el moviment liberal exaltat s'empeltà d'aquella pràctica política per lluitar contra els governs moderats, enarborant la bandera de la salut del poble o de la salvació de la pàtria per prosseguir la revolució.

La restauració de la Constitució de 1812 i el desplegament del règim liberal acotaren el liberalisme revolucionari fins a identificar-lo amb el moviment liberal exaltat. Els liberals moderats havien fossilitzat la revolució controlant les institucions polítiques constitucionals, mentre els exaltats s'organitzaven des de la milícia, l'exèrcit i les societats patriòtiques per propiciar un relleu polític, mobilitzant als sectors populars del liberalisme. El moviment exaltat articulà una pràctica i un discurs polític basat en la recreació permanent de la insurrecció o jornada revolucionària, legitimada pel perill que amenaçava als ciutadans, a qui convertien en els veritables subjectes de la sobirania. El liberalisme exaltat equiparà la participació política dels ciutadans amb l'exercici de la seva sobirania que s'expressà a través de les juntes revolucionàries i de les societats patriòtiques; les primeres creades per canalitzar la voluntat dels ciutadans després de les accions de mobilització política al carrer, i les segones erigides en òrgans legítims de sobirania per pressionar les autoritats polítiques, progressivament, i substituir-les, controlant els mecanismes de renovació establerts per la Constitució.

La reconstrucció de les xarxes polítiques del moviment liberal exaltat permet comprendre quina fou la seva presència en els òrgans de poder de la Barcelona del Trienni, alhora que les distingeix de les elits polítiques liberals moderades.

L'heterogeneïtat del moviment liberal exaltat es reflectí en les societats secretes, en la milícia, en l'exèrcit i al carrer, però, el moviment exaltat gestà espais on escenificà la seva unitat d'acció malgrat divergències i enfrontaments. La Tertúlia Patriòtica de Lacy representà pel moviment liberal exaltat un òrgan de sobirania des del qual assaltar les institucions sense subvertir els processos legals d'elecció. La recomposició del moviment exaltat defineix la seva alteritat: el moviment liberal moderat. La identificació de l'elit política barcelonina fa possible destriar quins foren els generadors del discurs polític exaltat que emanava de la premsa i de la tertúlia patriòtica, i què sostingué les pràctiques polítiques del moviment exaltat durant el Trienni.

L'elit política exaltada s'ha interpretat a partir de la seva conformació com a moviment polític en confrontació amb d'altres moviments i grups polítics. L'atenció de la meua recerca rau en el procés de construcció d'un moviment polític definit pel seu discurs i la seva pràctica política, i per la seva alteritat respecte als liberals moderats. La cohesió política del moviment es bastí durant el procés de substitució de les elits del liberalisme moderat, al capdavant dels òrgans de poder polític de la capital catalana. Quan el moviment exaltat estava en el seu zenit, s'inicià la seva decadència i divisió. L'assetjament reialista polític i militar a les institucions liberals provocaren la radicalització del discurs polític revolucionari que comportà la transformació del moviment exaltat, a partir dels enfrontaments amb els sectors disconformes amb el rumb marcat per la junta o comissió de vigilància, una mena de govern revolucionari de Barcelona. El discurs i la pràctica política llimaren progressivament el moviment liberal exaltat alhora que emfasitzaren la seva identificació absoluta amb el poble de la ciutat Comtal.

La identitat del moviment exaltat no es construï només en funció de la realitat socioprofessional dels seus membres, sinó que també s'articulà mitjançant un discurs i una pràctica política que es modificaren gradualment, en el seu ascens a les esferes del poder polític i quan volgueren perpetuar-s'hi. L'anàlisi del moviment exaltat s'ha abordat a partir del procés de formació d'un col·lectiu polític, integrant els individus que el configuraven sense diluir-los en categories abstractes. Els ciutadans són els constructors del discurs polític i no poden dissoldre's en el conglomerat heterogeni que representa un moviment polític, ans el contrari, han d'emergir com els veritables responsables de la transformació de la realitat social i política. La política del primer terç del segle XIX la protagonitzà una multitud formada per petites, mitjanes i grans minories que es vertebraren en grups i moviments socials i polítics, per tant, és rellevant

que els subjectes individuals no quedin fagocitats per unes identitats de grup massa genèriques i abstractes que sovint no s'adeqüen a la realitat política concreta.

L'1 de gener de 1820, a Las Cabezas de San Juan, el tinent coronel Rafael del Riego es pronuncià proclamant la Constitució de 1812 i desafiant el règim absolutista de Ferran VII. Dos mesos i deu dies després, Barcelona seguí les passes del tinent coronel a través d'un pronunciament revolucionari en el qual els militars revolucionaris tragueren dels quarters als soldats, mentre els civils omplien els carrers de ciutadans d'extracció popular. La mobilització popular fou tan rellevant com la militar, com ho demostra l'exemple la fracassada conspiració del Palmar de juliol 1819, que no aconseguí convèncer a la població de la badia de Cadis de sortir al carrer per proclamar una Constitució més moderada que la promulgada a Cadis el 1812. Possiblement el fallit intent generà la convicció entre els sectors insurgents que el pronunciament dels militars només triomfaria si comptava amb el suport d'una vasta mobilització social.

L'èxit del pronunciament de Riego radicà en la restitució de la legalitat revolucionària a partir de la reivindicació de la Constitució de 1812, ja que era l'únic element capaç d'incentivar la mobilització d'amplis sectors socials sobretot allí on havia estat vigent durant més temps. Només la rememoració dels anys constitucionals precedents podia assegurar la implicació d'amplis sectors socials en el pronunciament revolucionari. El tinent coronel Riego cercà la complicitat política dels conspiradors civils, els únics capaços de mobilitzar la població i fer triomfar el pronunciament. Amb la peregrinació de Riego i els seus homes per Andalusia, destituint les velles autoritats i nomenant les noves en nom de la Constitució, s'exacerbà la debilitat d'un règim absolut que era incapaç de reprimir-los. Aquesta debilitat insuflarà energies als revolucionaris d'arreu de la monarquia per organitzar insurreccions revolucionàries conjuntament amb els militars per tal de proclamar la Constitució i sostenir la revolució.

La insurrecció revolucionària barcelonina s'ordí en les societats secretes que permeteren coordinar els esforços dels ciutadans revolucionaris i els dels militars insurgents. Totes dues trames revolucionàries eren fonamentals perquè triomfés la insurrecció. L'heterogeneïtat i la politització de l'exèrcit el convertiren en un agent polític de primer ordre. El protagonisme dels militars fou cabdal malgrat els intents de les autoritats barcelonines per dispersar les unitats i purgar l'oficialitat que havia donat suport al fallit pronunciament del tinent general Luís Lacy (1817). La reconstrucció de les xarxes civils de revolucionaris reforçà el component social de la insurrecció i trencà amb la hipòtesi del cop d'estat militar, encapçalat per una facció revolucionària de

l'exèrcit. La rellevància dels revolucionaris civils ajuda a entendre l'àmplia mobilització popular que suscità la insurrecció o el pronunciament a Barcelona. L'entramat revolucionari barceloní el conformaren les xarxes de revolucionaris que sobrevisqueren al fallit pronunciament de Lacy i els representants tradicionals del món gremial, mercantil i professional, que gairebé havien perdut tota representativitat en els ajuntaments borbònics, amb l'excepció dels síndics i dels diputats del comú, però que encara conservaven ascendència entre els sectors populars gremials i fabrils.

L'èxit del pronunciament l'havia d'acompanyar la formació d'una junta provisional revolucionària integrada pels líders de la insurrecció, tant militars com civils, els representants tradicionals del món popular, les autoritats eclesiàstiques i els membres de l'administració que havia de regular els canvis polítics i sancionar la substitució de les velles autoritats per les noves. Els participants en la mobilització popular reconegueren la representativitat de la junta provisional, en la mesura que integrava els seus representants tradicionals i es feia ressò de les seves demandes. Al cap de tres dies de proclamar-se la Constitució, les noves autoritats satisfieren els clams populars expulsant de la província les autoritats destituïdes pocs dies abans.

La formació de juntes fou un mecanisme tradicional sorgit per gestionar el conflicte social entre el món popular urbà i les autoritats municipals de mitjans del segle XVIII, quan la nova organització dels consistoris havia eliminat la representació dels gremis que canalitzaven i moderaven les demandes dels sectors populars urbans. En situacions de conflicte, les juntes esdevingueren l'intermediari idoni per recollir les demandes populars i amainar-les, abans de dirigir-les a les autoritats, alhora que garantien l'ordre públic. Les autoritats del Principat aprofitaren aquella pràctica política tradicional per establir una via de negociació durant els avalots o revoltes populars, que els ofería una sortida de la crisi que limitava l'abast social i la durada del conflicte. Aquella pràctica tradicional dotava de representació a gairebé la meitat del món popular urbà barceloní, que formava part del món gremial, professional o mercantil. Aquelles juntes eren òrgans polítics corporatius tradicionals en els quals els seus vocals eren ciutadans benestants.

La viabilitat de la junta corporativa amb representativitat popular s'esgotà quan es mostrà inoperant per satisfer les demandes d'aquells col·lectius populars durant la "Guerra Gran (1793-1795)". Les juntes renaixeren durant la "Guerra del Francès (1808-1814)" convertint-se en els òrgans de poder, quan s'esfondrà institucionalment la monarquia arrel de la invasió francesa i el captiveri de la família reial. Aquelles juntes

organitzaren el poder polític oferint mecanismes de representació política tradicional al conjunt de la comunitat i desenvoluparen un discurs polític basat en la reassumpció, per part del poble espanyol, de la sobirania que havia sustentat el monarca fins al seu captiveri. La incorporació d'un nou discurs polític alterà aquella pràctica política tradicional fent-la d'una potencialitat revolucionària.

La doble formulació de les juntes coexistí encara un temps: d'una banda, les juntes com agents que aglutinaven la representació política durant un procés revolucionari i, de l'altra, com espais de gestió del conflicte polític entre les autoritats i els esvalotadors representats pels sectors benestants de les corporacions tradicionals en les que s'integraven els gremis i col·legis professionals. Quan esclatà el pronunciament barceloní de març de 1820, les autoritats absolutistes s'esforçaren per constituir una junta de gremis i col·legis professionals que canalitzés i acotés la dimensió revolucionària de la crisi, sense sortir-se'n. En canvi, la mobilització política i militar, sí desembocà en l'establiment d'una junta revolucionària que dirigí la transformació política i legitimà la substitució de les autoritats, ja que representava al conjunt dels ciutadans de Barcelona. La formació d'aquella junta escenificà l'exercici de la sobirania popular expressada pels ciutadans i militars a través de l'ocupació dels carrers de la ciutat. Durant els anys del Trienni, les protestes dels ciutadans i militars es manifestaren de diverses maneres, però, sempre, culminaren amb la representació de l'exercici de la sobirania popular formant una junta revolucionària, que coaccionà a les autoritats, o bé reunint-se a la tertúlia o societat patriòtica conjuntament amb elles, per tal d'escenificar la legitimitat de l'acció política, apel·lant a la tertúlia o societat com a òrgan a través del qual expressar la sobirania.

La funció política de les societats patriòtiques s'identificà amb la de les juntes revolucionàries, convertint-les en un espai de representació i d'exercici de la sobirania dels ciutadans. Aquelles societats estaven concebudes per donar a conèixer als ciutadans els seus drets i deures a fi de desvetllar les seves consciències polítiques i incentivar-los a participar en política, vigilant i denunciant les infraccions a la Constitució que cometessin els empleats públics i les institucions polítiques. Les societats patriòtiques foren les entitats encarregades de formar la base social del règim liberal a la vegada que es convertiren en l'espai des del qual el poble podrà controlar el poder polític. Aquestes entitats esdevenen òrgans gairebé institucionalitzats de representació política dels ciutadans amb la finalitat de consolidar el règim constitucional.

Els liberals exaltats no considerarien aquestes societats com a corporacions o associacions polítiques sinó com espais en els quals els ciutadans podien expressar públicament les seves idees i, per tant, eren regides per la llei reguladora de la llibertat d'expressió. Les societats patriòtiques s'erigiren en àmbits on escenificar la sobirania; el liberalisme exaltat construí un discurs polític en el què es considerava a si mateix com una corretja de transmissió de l'opinió dels ciutadans, expressada a través de la premsa i també en el si d'aquelles societats. El seu funcionament intern era deutor de les acadèmies il·lustrades i les societats econòmiques d'amics del país, i en aquestes darreres s'emmirallà, quan maldà per teixir una xarxa de societats que compartien coneixements i procediments polítics, però no arribà a designar una societat com rectora o central. El primer any del Trienni, des d'algunes societats patriòtiques, es difongueren propostes perquè aquestes actuessin de manera conjunta, instituint una d'aquestes com a òrgan suprem, com si d'una junta central es tractés, que rememorava l'articulació política del moviment juntista. Els liberals exaltats perceberen les societats patriòtiques al igual que les juntes, com espais de moderació i regulació de les peticions populars. Totes aquelles semblances convertiren les societats o tertúlies patriòtiques en una rememoració permanent de la conducció revolucionària dut a terme des de les juntes.

La tardor de 1820, la sanció d'una llei que sotmetia l'obertura o tancament de les societats patriòtiques a la discrecionalitat del Cap polític, comportà la seva desaparició de facto. Sense aquelles societats, les situacions de crisi política es canalitzaven a través de la formació de juntes revolucionàries que aglutinaven els representants dels ciutadans, milicians i militars descontents. Aquestes juntes entroncaven amb una pràctica política tradicional però ja no eren únicament espais de resolució del conflicte social o polític, sinó que es convertien en òrgans de sobirania que legitimaven les peticions del liberalisme revolucionari. Les juntes continuaven moderant les demandes dels sectors populars i exaltats del liberalisme mitjançant la seva direcció política; no obstant això, quan s'establiren durant el règim liberal ho feren per coaccionar a les autoritats electes i les designades pel govern. Les institucions liberals i els mecanismes establerts en la Constitució per conèixer l'opinió dels ciutadans eren els espais concebuts per gestionar la resolució de conflictes entre les autoritats i els ciutadans descontents. La legitimitat tradicional de les juntes s'esvaïa en la nova arquitectura institucional que assegurava l'expressió de l'opinió de la societat a través d'altres procediments. Si era vigent el sistema constitucional i els ciutadans establien juntes revolucionàries, ho feien per infondre legitimitat a l'acció coercitiva contra les autoritats

polítiques. Quan el malestar dels sectors revolucionaris instigava la creació d'una junta revolucionària en la que hi confluïen els seus representants i les autoritats, estaven legalitzant, mitjançant l'apel·lació de l'exercici de la sobirania directa, un procediment que imposava la voluntat dels revolucionaris a les institucions liberals, recorrent a la legitimitat que tenia l'acció revolucionària basada en la interpretació de l'opinió dels ciutadans.

Les autoritats polítiques sancionaven i participaven en aquelles juntes revolucionàries amb la pretensió d'assolir acords que apaivaguessin les desavinences amb els sectors revolucionaris, acotant la virulència dels desordres i les seves conseqüències polítiques. Tant insurgents com autoritats atorgaven a les juntes la capacitat de trobar una via negociada per sortir del conflicte polític, evitant el desastre. A la Barcelona de 1821, no obrí les portes cap societat o tertúlia patriòtica i els enfrontaments entre autoritats i el moviment liberal exaltat desencadenaren la formació de juntes revolucionàries en dues ocasions: l'abril i el desembre. L'any següent les autoritats polítiques acceptaren l'obertura d'una tertúlia patriòtica que tancaren cada vegada que el moviment exaltat discrepà públicament i oberta amb les decisions de les institucions liberals. La clausura de la tertúlia era l'acció repressiva per excel·lència adoptada per les autoritats contra el moviment exaltat, i, sovint, anava coordinada amb la repressió contra l'altre gran centre d'organització política dels exaltats: la milícia nacional voluntària. Les autoritats tancaren la tertúlia patriòtica barcelonina el febrer, l'abril i el juny de 1822.

La tertúlia esdevé un òrgan polític de representació permanent de la sobirania dels ciutadans de Barcelona que dominà el moviment liberal exaltat. El discurs polític exaltat convertí la tertúlia en l'espai privilegiat on s'escenificà la identificació entre el moviment exaltat i el poble de Barcelona. Els ciutadans podien exercir la seva sobirania directa en aquell espai ja que els exaltats li conferien preeminència política, en detriment de les autoritats liberals. L'enfrontament entre tertúlia i institucions significava la contraposició d'un sistema basat en una participació directa amb un sistema fonamentat en la representació política delegada. La confrontació entre la política dels antics i la dels moderns. La tertúlia s'havia convertit en l'àgora pública. Les societats o tertúlies també assimilaren de les juntes revolucionàries la capacitat de modular el discurs polític més abrandat i encès, alhora que, també, hi escenificaven l'exercici de la sobirania permanent de la societat barcelonina. El moviment exaltat amb l'ús que féu de la tertúlia, confongué la participació política dels ciutadans amb els seus

actes de sobirania. Les juntes revolucionàries no coexistiren mai amb les societats o tertúlies patriòtiques, i només es constituïren quan aquelles societats estaven clausurades, enfortint la identificació de funcions entre unes entitats i les altres. L'actuació més reveladora de la tertúlia o societat patriòtica fou la d'esdevenir un centre de sociabilitat política des d'on s'organitzà el moviment liberal exaltat.

Els liberals moderats controlaren durant els primers dos anys i mig les institucions polítiques i des d'aquestes cercaren de desarticular el moviment liberal exaltat que s'havia refugiat a la milícia. Les autoritats polítiques enfortiren els sectors moderats de la milícia afavorint la seva divisió i propugnaren la substitució dels comandaments dels batallons per ciutadans més afins, desencadenant un enfrontament intern que arraconés el lideratge del moviment liberal exaltat. La resposta dels exaltats s'articulà mobilitzant la població i ocupant els carrers per desafiar les autoritats i frenar les seves decisions. Els moderats reprimiren virulentament el moviment exaltat amb un extraordinari desplegament militar i dels batallons de la milícia, afins a les seves idees, que incrementà la percepció d'amenaça revolucionària. Les institucions, la milícia i l'exèrcit –en virtut de la llei de 26 d'abril de 1821–, foren utilitzades pels moderats per derrotar i desarticular el moviment exaltat. Els primers sis mesos de 1822 el liberalisme d'ordre subjuguà la milícia i tancà la tertúlia patriòtica, sotmeten el moviment exaltat que havia desafiat l'autoritat del govern i la del Cap polític, quan s'afegí a les mobilitzacions d'arreu de la monarquia per exigir la deposició del govern. Els moderats se serviren de la legislació emanada de les Corts per desmembrar la seva oposició política, servint-se de l'exèrcit per controlar el carrer, tancant discrecionalment la tertúlia patriòtica i impulsant la renovació dels comandaments de la milícia per subordinar-la completament als seus interessos i posar-la, finalment, sota el control del Cap polític de la província. La primera meitat de 1822 el liberalisme d'ordre havia aconseguit des de les institucions polítiques desmembrar l'organització del moviment liberal exaltat, reprimir els seus principals líders polítics, desvirtuant la seva identificació amb el poble, suscitant la seva divisió i infonent la por de l'amenaça revolucionària entre els sectors benestants. Paral·lelament al procés de repressió del moviment exaltat, els moderats pretengueren desfer-se del perill revolucionari que representaven els exaltats reformant el sistema polític per taponar les derives revolucionàries del règim liberal. Mentre els moderats s'havien dedicat a derrotar al moviment exaltat, l'amenaça contrarevolucionària havia continuat creixent i confiaren en el monarca perquè avortés la revolta, encapçalant la reforma moderada del règim

liberal. El liberalisme d'ordre proposava un règim liberal que reforçés el poder polític del monarca. Els moderats es refiaven que el monarca desautoritzaria els contrarevolucionaris, donant suport a la reforma moderada del sistema. La traïció de Ferran VII perpetrant un cop d'estat per tornar a la situació anterior, amb el suport dels contrarevolucionaris, sentencià la reforma moderada. La possibilitat d'una sortida pactista entre el liberalisme d'ordre i la monarquia s'albirà de nou amb la invasió francesa. El cop d'estat reial i contrarevolucionari revifà la revolució, i la guerra contra les tropes de la Santa Aliança la desbocà.

Els centres de sociabilitat nascuts durant el Trienni establiren lligams de dependència amb el teixit institucional tant local com provincial. Les noves entitats desenvoluparen tasques commemoratives, educatives o científiques però no tingueren l'autonomia suficient per subsistir al marge de les institucions polítiques. La majoria d'aquells centres foren finançats i controlats des del consistori municipal, imposant alguns dels seus membres; d'aquesta manera condicionaven el discurs polític que sorgia des d'aquelles entitats. La junta patriòtica de Lacy i l'acadèmia cívica foren centres de sociabilitat que restaren sota la vigilància del consistori municipal barceloní. La càtedra de Constitució –que en altres localitats catalanes també quedà sota la supervisió directe dels ajuntaments– a Barcelona tingué total autonomia ja que la fundà i regentà la junta de comerç. Quan posteriorment s'integrà a la restablerta universitat de segona i tercera ensenyança, el paraigües acadèmic li garantí el manteniment d'aquella autonomia, a diferència del que succeí a ciutats com Tarragona, Solsona o Vic. El paradigma del control sobre els nous centres de sociabilitat política fou la societat econòmica d'amics del país que, si bé fou creada a instància de la diputació provincial, l'elecció dels seus membres fou una decisió consensuada entre l'ajuntament, la junta de comerç i la mateixa diputació provincial barcelonina. La societat econòmica d'amics del país, l'acadèmia cívica i la junta patriòtica de Lacy s'integraren a l'entramat institucional de les autoritats polítiques, esdevenint prolongacions d'aquestes. Malgrat la proliferació dels centres de sociabilitat política durant el Trienni, tots ells depengueren de les institucions polítiques i els únics que gaudiren d'una certa autonomia política foren les societats o tertúlies patriòtiques, els gabinets de lectura –centre d'organització política del moderantisme– i la milícia nacional voluntària.

El gabinet de lectura fou el centre de sociabilitat on s'articulà el liberalisme moderat a Barcelona, aplegant-hi les autoritats militars, la incipient administració i algunes autoritats polítiques. La llei impedia la fundació de clubs polítics, per la qual

cosa, legalment, aquella entitat s'havia concebut per gaudir del plaer de la conversa i de la lectura, tot i que, des del primer dia, es convertí en la plataforma política des d'on els moderats bastiren les seves estratègies polítiques i coordinaren l'actuació de les institucions liberals, l'exèrcit i l'administració. Aquell centre de sociabilitat era un autèntic club polític que restringia l'entrada de nous socis en funció d'un doble criteri: econòmic –mitjançant elevades quotes–, i ideològic –era necessari que dos tercers parts dels socis aprovessin l'admissió d'un nou membre–. Les activitats del gabinet les envoltà una aureola de secretisme per no transgredir la legislació liberal en matèria de societats patriòtiques. La discreció de les seves accions i dels seus debats s'esqueia amb els seus propòsits que no cercaven infondre's de la legitimitat de la representació popular, sinó que simplement volien organitzar-se políticament per oposar-se al moviment liberal exaltat, coordinant les institucions polítiques, els militars i l'opinió gestada des de la premsa. El moderantisme es vertebrà políticament des de la societat secreta anomenada del “anillo” que va difondre's a través de l'aparell estatal: administració, exèrcit i autoritats polítiques; i la seva consolidació es produí amb la formació d'entitats com el gabinet de lectura. Els centres de sociabilitat moderats sortiren de la clandestinitat quan aconseguiren debilitar els exaltats, i es constituïren per reprimir-los i per preparar la seva liquidació definitiva a través de la reforma moderada del sistema polític liberal, evitant tota vel·leïtat revolucionària.

La tertúlia patriòtica obrí i tancà les portes a discreció del Cap polític, fins la tardor de 1822, quan les Corts aprovaren una llei que garantia l'autonomia política de la tertúlies. La nova legislació prohibia a les tertúlies actuar com una corporació, club o associació política. La llei incapacitava legalment a les tertúlies, perquè actuessin com a representació d'un col·lectiu polític, i per tant encara enfortia més la consciència que aquells espais eren oberts per poder representar-hi la pràctica de la sobirania directa dels ciutadans. La Tertúlia Patriòtica de Lacy es convertí en un centre d'organització política del moviment exaltat, alhora que per aquest col·lectiu representà la seva identificació amb el poble, en la seva defensa del règim constitucional. A la tertúlia emergí la condició de ciutadania dels seus membres com a participants actius en la política. Els exaltats utilitzaren la tertúlia com a plataforma política per assegurar-se que en el procés de renovació de les institucions liberals sortiren escollits els seus membres. Quan el moviment exaltat ocupà els principals òrgans de poder polític de la ciutat, desautoritzà, progressivament, la facultat de la tertúlia d'interpretar la voluntat del poble de Barcelona, i de representar-hi l'exercici de la sobirania política.

L'accés a la tertúlia era obert a tothom, també a dones i als sectors populars, i els socis havien de pagar una quota més aviat baixa, comparada amb la del gabinet de lectura. La presència minoritària de col·lectius socials que estaven en els llindars de la condició de ciutadania, enfortí la identificació de la tertúlia amb el poble barceloní. Els exaltats conceberen la tertúlia com un àmbit on educar políticament als ciutadans explicant-los els seus drets i deures, reformant la seva moral, denunciant la corrupció dels costums i de la moralitat catòlica, i vigilant constantment a les institucions polítiques i a l'administració perquè no infringissin la legalitat constitucional. Les funcions de la tertúlia consolidaren la convicció que era la representació política del poble, i podia procedir a controlar les institucions polítiques de la ciutat Comtal. Els primers dos mesos de vida de la tertúlia, tot el que hi succeïa –debats, propostes i discursos– aparegué publicat en el *Diario de la ciudad de Barcelona*, que s'erigí en el seu portaveu i transmissor de la voluntat popular al conjunt de la societat. La transparència de la tertúlia afermava la seva representativitat. Quan els socis aprovaren el reglament intern de la tertúlia restringiren la publicació de les opinions vessades vehementment des de la tribuna per evitar les desavinences entre exaltats i sobretot per impedir que els moderats les usessin per encausar-los judicialment. La tertúlia també maldà per bastir una xarxa política que integrés a les seves homònimes de la província, sense que això significués la primacia de la barcelonina sobre les altres. Els socis es desplaçaren fins a les seus de les altres tertúlies per pronunciar-hi discursos. Els lligams que s'establiren entre les diverses tertúlies de la província, del Principat i de la monarquia, és quelcom que encara no s'ha investigat prou, i que ens donaria pistes sobre la conformació i articulació dels nous espais de comunicació política. La tertúlia barcelonina també volgué donar a conèixer els noms dels seus socis per vertebrar el moviment exaltat més enllà de Barcelona, per a que els socis, quan es traslladessin a qualsevol altre ciutat de la monarquia, poguessin accedir sense cap mena de traves a la tertúlia patriòtica local. Totes aquestes mesures anaven encaminades a enfortir el liberalisme exaltat i potser vertebrar un moviment capaç de coordinar-se per actuar políticament arreu del territori nacional. L'ocupació francesa, les partides contrarevolucionàries, la debilitat del moviment liberal exaltat impediren el desplegament d'aquelles propostes.

Des de la seva inauguració, la tertúlia es convertí en una plataforma política per assaltar el poder respectant les vies establertes per la legalitat constitucional. La tertúlia esdevingué un òrgan polític gairebé institucionalitzat que reforçà la identificació entre

els representants i els representats, com ho corrobora la seva inclusió en les desfilades cíviques celebrades durant els rituals festius del primer terç de 1823. L'aclaparador èxit de la tertúlia significà l'inici de la seva decadència. Una vegada conclòs el procés de renovació de les autoritats polítiques i militars de Barcelona, la ciutat quedà en mans de les diverses societats secretes o faccions que integraven el moviment liberal exaltat. Les discrepàncies entre els membres de les societats secretes es deixaren de dirimir a la tertúlia patriòtica per resoldre's gradualment des dels òrgans de poder. Les divergències entre les institucions polítiques i la incapacitat mostrada per la principal autoritat política i militar de Barcelona suscitaron la seva substitució pel general Roten, qui afirmà la seva autoritat col·ligant-se amb els sectors més revolucionaris de les societats secretes. Roten revitalitzà la junta de vigilància i la convertí en l'òrgan polític revolucionari que dirigí la ciutat durant els darrers mesos del Trienni. Aquella junta aglutinà el moviment liberal exaltat i s'erigí en un govern revolucionari legitimat des de la tertúlia i per tant en l'exercici de la sobirania popular. L'establiment de la junta significà la davallada de la capacitat de participar directament i constant en l'exercici de la sobirania des de la tertúlia perquè aquesta delegava la seva representació en la junta de vigilància, convertint-la en una mena de govern revolucionari de la ciutat.

Les societats secretes del Trienni diferiren de les que es configuraren en els períodes de règim absolutista com el precedent o el posterior. Durant el Trienni aquelles societats s'acoblaren a la xarxa de centres de sociabilitat i perseguiren diversos fins polítics. En el si del moviment liberal exaltat es conformaren diverses societats secretes: paramaçoneria, comuneria i carboneria. Totes tres organitzacions polítiques es mostraren incapaces d'estructurar una xarxa política arreu de la monarquia, convertint-se en societats heterogènies i poc cohesionades. Aquestes societats clandestines actuaren principalment en l'àmbit local encara que el seu marc d'acció política fos el del voltant de les Corts. Les decisions adoptades per les societats secretes en les institucions liberals nacionals han de ser interpretades en clau local i s'ha de defugir de les explicacions totalitzadores que atorguin a aquelles societats una articulació política nacional. Les conjuntures polítiques locals i provincials expliquen el comportament d'aquestes societats en espais territorials concrets, al no disposar d'un òrgan director o rector nacional capaç d'imposar les seves directrius. La dinàmica política barcelonina suposà la quasi total desaparició de la forma pròpiament espanyola de la carboneria, i els seus membres acabaren incorporant-se a les altres dues societats secretes vinculades al moviment exaltat: la paramaçoneria i la comuneria.

La diversitat interna de cadascuna d'aquelles dues societats secretes complica la seva caracterització ideològica. Tant en una com en l'altra existí un sector més revolucionari i un altre de més moderat, i sovint discreparen fins al punt d'unir esforços amb els membres d'altres societats per aconseguir els seus fins polítics. Les societats secretes amalgamaven diverses tendències i no pogueren articular-se políticament a nivell nacional. Les futures recerques hauran d'aprofundir en l'anàlisi del llenguatge i del discurs polític produït per la comuneria i la paramaçoneria perquè ens revelarà quins foren els fonaments de les seves identitats ideològiques. Aquestes identitats s'adequaren a un comportament polític canviant en funció de les conjuntures polítiques locals i provincials que impediren extrapolar el significat polític que tenien aquestes societats en l'àmbit madrileny a la resta del territori de la monarquia. La premsa exaltada es féu ressò de la profusió de divisions en el sí de les societats secretes i de la proliferació de noves societats:

“si logramos hacer causa común con la comunería, cuyos caballeros empiezan ya a pastear, y a descubrir a los profanos que hemos sido echados a puntapiés de la confederación. Mucho siento haberle de decir a vd. que también se va ya corrompiendo esta asociación desde que han dado en entrar propietarios, padres de familia honrados y que tienen empleo del estado u oficios con que vivir; pero deje vd., que ya tenemos dispuesto lo conveniente para formar nosotros una sociedad más análoga a nuestras ideas, en la cual no ha de entrar nadie que se haya lavado desde que le bautizaron, ni se haya cortado las uñas sino con una navaja gallega. Ya le enviaré a vd. el reglamento con mis notas, y espero que ha de merecer su aprobación, porque las circunstancias que se requieren para ser admitido en esta sociedad, son las únicas para llevar a cabo nuestros planes¹.”

La comuneria barcelonina, tot i els seus intents per atraure el món popular usant un llenguatge planer i directe –sovint en català–, bastí el seu discurs polític amb els mateixos referents culturals castellans identificats amb la història de la nació liberal espanyola que no arrelaren entre el món popular barceloní. A la ciutat Comtal la comuneria s'estengué bàsicament entre els sectors més benestants que intentaven accedir al poder polític, sense que aconseguís massa èxit entre els sectors més revolucionaris que aglutinaven alguns dels sectors populars urbans. Tot el contrari succeí amb les lògies paramaçòniques, que es mostraren més permeables a la identitat cultural dels sectors populars urbans de la ciutat, augmentant la seva ascendència sobre ells. La comuneria no arrelà entre els liberals més revolucionaris perquè s'havia gestat

¹ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 13, 13 de gener de 1823, pp. 113-8. Veure tot l'article en els annexos.

en una realitat política diferent i el seu discurs polític no encaixava amb la cultura constitucional del liberalisme revolucionari de Barcelona. Tot plegat constatà les dificultats del liberalisme espanyol –com el francès–, per articular un discurs polític que aglutinés la diversitat cultural i social del conjunt de territoris de la monarquia.

Les societats secretes paramaçòniques afloraren durant el Sexenni absolutista i es nodriren de liberals, afrancesats i conspiradors, que maldaven per enderrocar el règim absolutista. Aquelles societats clandestines tenien els seus principals instigadors a l'exili, a l'altre banda dels Pirineus, des d'on s'organitzava la lluita política contra el règim despòtic de Ferran VII. Els liberals i afrancesats, des del seu exili francès, compartiren la fascinació per la capacitat d'organitzar-se en la clandestinitat de la maçoneria d'aquell país. Els revolucionaris espanyols s'apropriaren de les seves pràctiques clandestines, dels seus rituals iniciàtics i de la seva simbologia, per cohesionar les seves societats secretes que no s'adcriviren a cap ritus maçònic europeu: anglès, francès o escocès. Les societats secretes s'imbuïren de tota aquella parafernàlia i la posaren al servei de les seves finalitats polítiques, descuidant qualsevol altre fi. Les lògies del Sexenni foren maçòniques només en les seves formes però obviaren els continguts, les filiacions, els valors i les finalitats de la maçoneria, i tantes altres qüestions de fons. Les societats secretes paramaçòniques prosperaren a Barcelona durant el Sexenni i foren les instigadores de la mobilització popular, que conjuntament amb la mobilització de l'exèrcit, aconseguiren provocar la proclamació de la Constitució de 1812. Els pronunciaments no poden reduir-se a les societats secretes i a l'exèrcit sinó que aquestes simplement foren dues peces d'aquella pràctica política revolucionària:

“Fue necesario, pues, reunirse en lugares solitarios a cubierto de los instrumentos del despotismo; establecer señales de reconocimiento para no ser sorprendidos, hacer el juramento inescrutable de sigilo, absolutamente preciso para el feliz éxito de operaciones tan importantes, y no admitir en su círculo sino a los que hubiesen dado repetidas pruebas de estar identificados con sus mismos sentimientos. Si esto es lo que se llama una sociedad secreta, no hay duda que las hubo para destruir el formidable poder de los tiranos, y debió haberlas precisamente para llevar a cabo tan vastos y filantrópicos objetos. Pero, es un error creer que a las sociedades secretas se deba el restablecimiento del sistema. Si hubo alguna reunión oculta para concertar las medidas que conviniesen tomar, fue efecto de la imperiosa necesidad de sustraerse a la vigilancia de los partidarios del absolutismo. Sólo la civilización actual ha preparado la opinión pública a favor del reinado de las leyes, y las reuniones

secretas no fueron más que instrumentos que los libres emplearon para romper los inhumanos hierros que nos oprimían².”

Aquelles societats secretes mantingueren una gran influència sobre els sectors populars sovint perquè els seus membres engruixiren les files de la milícia i allí pogueren aprofundir la seva relació amb els sectors minoritaris del món popular que participaren en política.

La carboneria era una organització política clandestina heterogènia en la que conflüen tradicions polítiques distintes i en la que les seves seccions o ventes gaudien d'autonomia. La carboneria, societat secreta d'origen italià, havia bastit la seva identitat en la confrontació amb la maçoneria francesa que havia enlluernat a les elits italianes des mitjans del segle XVIII i que nodrí de col·laboradors l'administració napoleònica dels estats satèl·lits de l'emperador a Itàlia. Els carbonaris eren catòlics devots, lluitaven per expulsar els francesos del seu territori i aplegaven una ventall ampli de sensibilitats polítiques i els seus objectius eren eminentment polítics. L'heterogeneïtat social, la manca d'un òrgan rector a nivell nacional, les divergències ideològiques i els enfrontaments interns de les societats secretes espanyoles, impediren que quallés la carboneria. Les característiques de la carboneria s'adequaven a les de les societats secretes espanyoles i no podien representar l'alteritat de la maçoneria tradicional, perquè aquesta tenia una incidència gairebé irrisòria a l'Espanya del Trienni.

Les societats secretes foren una xarxa de sociabilitat clandestina que se superposà als centres de sociabilitat política, i s'ha d'analitzar en funció de la sociabilitat electoral del Trienni. La tertúlia patriòtica fou l'escenari idoni on desenvoluparen la seva activitat política les societats secretes, organitzant-se mitjançant faccions que intentaven fer-se amb el poder polític a Barcelona. La milícia i la tertúlia foren usades per les societats secretes per incrementar el nombre dels seus adeptes i per dur a terme els seus projectes polítics mobilitzant amplis sectors de la població.

Les mobilitzacions populars i les grans concentracions de ciutadans, milicians i militars acabaren desembocant en la formació de juntes quan el moviment liberal exaltat percebé la incapacitat d'expressar la seva voluntat política a través dels canals establerts pel règim liberal en el seu desenvolupament moderat. Els exaltats feren sentir el seu dret a participar en política ocupant el carrer, però conduïren aquell malestar mitjançant els mecanismes tradicionals de representació política constituint juntes. L'expressió política

² *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 130, 10 de maig de 1823, pp. 1130-1131

de la sobirania popular es féu ritualment representant, encara que fos simbòlicament, la comunió entre autoritats i manifestants en una junta política sobirana. En aquelles juntes s'imposava a les autoritats la voluntat dels sectors revolucionaris expressada al carrer. La "Guerra del Francès" havia transformat la pràctica política tradicional de les juntes en el canal òptim per exercir la sobirania. Els ciutadans reconeixen la representativitat d'aquelles juntes i les facultaven per actuar sobiranament en nom d'ells. Les juntes havien estat concebudes com un mecanisme tradicional per resoldre els conflictes entre les autoritats i els esvalotadors, que usaven l'avalot i l'ocupació del carrer, per fer escoltar les seves queixes. Els representants tradicionals dels sectors populars conformaven juntes per establir un pont de diàleg entre les autoritats polítiques i la multitud descontenta. A les juntes del segle XVIII, la multitud esvalotadora les atorgava la capacitat de representar-la mentre les autoritats les convertien en un interlocutor vàlid per gestionar el conflicte. La "Guerra del Francès" les imbuí de l'exercici de la sobirania en la mesura que representaven al conjunt de la població, i això les legitimà per destituir les autoritats vigents i imposar les seves decisions. Les elits locals constituïen les juntes basant-se en la representativitat social tradicional. En les juntes requeia la sobirania després de l'esfondrament de les institucions de la monarquia amb el captiveri de la família reial. Les juntes eren els cossos sobre els quals havia recaigut la sobirania després de la crisi institucional, a la vegada que eren els representants dels ciutadans sobirans. Aquells dos significats de les juntes enfortien la confusió entre la participació política i l'exercici de la sobirania, que esdevindrà una constant durant tot el Trienni. La doble naturalesa de les juntes explicà l'amalgama entre la nació sobirana i els ciutadans sobirans.

Les juntes es constituïen en moments de buit polític o bé de transició política, ara bé, quan es formaven durant el règim constitucional era per coaccionar les autoritats, recorrent a la legitimitat que les conferia la seva representativitat popular. Durant el Trienni, les juntes eren l'òrgan màxim de poder i, per tant s'hi aplegaven tant les autoritats polítiques com els representants dels sectors revolucionaris que havien encapçalat la mobilització política. En aquelles juntes, la batuta la portava la representació revolucionària del poble disconforme amb l'actuació de les autoritats que també hi eren per no desacreditar el sistema polític. La formació d'aquelles juntes era la representació de l'exercici de la sobirania directa dels ciutadans sobre les institucions liberals. Les juntes s'erigien en la veu del poble que constrenyia les autoritats polítiques a escoltar les demandes dels ciutadans. Durant el règim liberal espanyol, aflorà –potser

de manera més enrevessada— la polèmica de tots els processos revolucionaris de finals de segle XVIII sobre l'autonomia dels representants polítics i la capacitat política d'incidir permanentment en la política, vulnerant els canals establerts per la Constitució, ja que en ells residia la sobirania. El moviment exaltat vigilava permanentment el poder polític i formava juntes per corregir les decisions que considerava errònies de les autoritats polítiques. Els ciutadans només podien fiscalitzar les autoritats si tenien un òrgan polític que coaccionés les institucions liberals. Aquests òrgans polítics foren les juntes i, a partir de novembre de 1822, les tertúlies patriòtiques. Tot plegat, conclou que les mobilitzacions revolucionàries només assolien els seus objectius quan aconseguien escenificar la formació de juntes que legitimaven l'adopció de les seves demandes. I quan s'inaugurà la Tertúlia Patriòtica de Lacy a Barcelona, les mobilitzacions populars revolucionàries desaparegueren en la mesura que la tertúlia era una mena de junta permanent que controlava el rumb polític a les autoritats.

El moviment liberal exaltat convertí la tertúlia patriòtica en la representació permanent dels ciutadans de Barcelona a través d'una forma encoberta de junta revolucionària on es simbolitzava l'exercici de la sobirania directa d'aquells. A la tertúlia s'hi aplegaven les autoritats juntament amb l'elit política del moviment exaltat que encarnava el poble. L'elit exaltada substituï gradualment a la moderada al capdavant de les institucions polítiques, respectant els procediments establerts per la Constitució de 1812, aconseguint assimilar els governants amb els governats, en la mesura que els darrers s'identificaven amb el moviment exaltat. Els socis de la tertúlia aconseguiren progressivament fer-se amb els càrrecs públics, controlant les principals esferes de poder. Les noves autoritats s'identificaven plenament amb el poble revolucionari de Barcelona. La tertúlia no era un cos intermediari entre el poble i les autoritats, sinó que els seus socis eren el veritable poble revolucionari ja que la condició política de ciutadans, segons els exaltats, implicava la vigilància permanentment de l'acció de les institucions liberals. En el discurs exaltat s'eliminava qualsevol intermediari entre els ciutadans i els governants, per preservar la igualtat política de cadascun dels subjectes sobirans. Això significà concebre la tertúlia com un òrgan sobirà i no com un club polític que organitzés políticament una part de la ciutadania. El poble virtuós de Barcelona s'aplegava a la tertúlia on expressava la seva voluntat i exercia la sobirania quan coaccionava a les autoritats que també s'hi reunien, contribuint —un a vegada més— a confondre la sobirania i la participació política.

Quan les institucions polítiques passaren a ser dominades pels liberals exaltats, la tertúlia va esdevenir un obstacle: era un espai idoni per a que les societats secretes o faccions coaccionessin les autoritats exaltades, desfermant nous conflictes. La màxima autoritat política i militar de Barcelona –el general Roten– decidí de mutu acord amb els líders més revolucionaris comuns i paramaçons revitalitzar la junta o comissió de vigilància, perquè concentrés el poder polític del moviment liberal exaltat, desactivant el potencial revolucionari de la tertúlia patriòtica. La comissió de vigilància era l'autèntic òrgan revolucionari emanat de la sobirania popular escenificada a la tertúlia, i s'erigí en la representació permanent de la voluntat política del poble de Barcelona. La tertúlia fou constreta per l'autoritat de la comissió, i la facultat dels ciutadans d'exercir la sobirania directa quedà limitada a través d'aquella. Quan al règim constitucional li quedaven menys de dues setmanes de vida, la comissió de vigilància també fou desautoritzada, i el general Francisco Espoz y Mina aconseguí la legitimitat política per rendir la ciutat Comtal a les tropes franceses, formant una junta política conformada pels prohoms dels gremis, els fabricants i els col·legis professionals, en la qual el moviment exaltat era en minoria. Els historiadors en un futur hauran d'analitzar amb cura i atenció les accions polítiques impulsades des de la junta o comissió de vigilància.

Les diverses jornades revolucionàries orquestrades pel moviment liberal exaltat, compartiren un ritual polític basat en la rememoració del pronunciament o insurrecció que desencadenà la proclamació de la Constitució de 1812. Totes aquelles jornades tingueren en comú les proscripcions amb les que conclogueren. En cadascuna de les insurreccions, els exaltats argumentaren que les deportacions eren la manera d'aplacar les exigències de justícia popular. Els revolucionaris canalitzaren les demandes dels sectors socials mobilitzats, mitjançant les deportacions d'aquells que eren titllats d'enemics del règim constitucional. El ritual revolucionari identificava públicament als culpables de l'amenaça que assotava al règim, els perseguia i els deportava. Aquella pràctica il·legal es justificava argüint que sinó se'ls proscrivia, el poble no trigaria a prendre's la justícia pel seu compte.

“El ciudadano Ferrer (...) Hizo ver con cuanta energía clama nuestra patria la expurgación de los malvados, y que esta limpieza junto con la firme resolución de presentar denodadamente nuestros pechos a las cuchillas fraticidas, eran los remedios más eficaces para nuestros males, y los oportunos medios para acabar con sus autores³.”

³ *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 18, 18 de gener de 1823, p. 162 “*Sessió de la Tertúlia Patriòtica de Lacy del 14 de gener de 1823*”

L'acceleració gradual del procés revolucionari, la declaració de l'estat de guerra al Principat i la invasió francesa, propiciaren un clar augment de la violència política. Les autoritats polítiques i militars legitimaren aquella pràctica en la mesura que negaren els drets de ciutadania als enemics del sistema constitucional. Quan més gran es féu l'amenaça contrarevolucionària, més es desfermà la violència contra els enemics, fos a través de la pràctica legal o il·legal de la violència. La legal s'instaurà àgilment contra els desertors i els enemics que lluitaven contra el règim liberal empunyant una arma; la violència il·legal s'aplicà als sospitosos de complicitat política amb els enemics, que la legalitat els emparava, garantint-los un judici i endarrerint la seva sentència. Amb les execucions a les afores de Barcelona, els revolucionaris aconseguiren atemorir els sectors més proclius a canviar de bàndol, alhora que apaivagaven els clans populars de venjança contra els qui atacaven el règim liberal. Les principals víctimes de la violència il·legal foren els eclesiàstics acusats de traïdoria per la connivència amb l'enemic. L'espiral de violència política va arremetre també contra els adversaris polítics quan aquests actuaven posant en dubte la supervivència del règim constitucional, i això es reflectí en les purgues a l'interior del moviment liberal exaltat. Les primeres víctimes foren els qui es negaren a ratificar les decisions polítiques de la comissió de vigilància i els qui denunciaren des de la premsa l'actitud autoritària de Roten i la comissió. Al cap d'un parell mesos, s'invertiren les tornes i eren perseguits i entregats als contrarevolucionaris els qui no volien rendir la ciutat i preferien continuar lluitant fins el darrer alè de vida. El moviment exaltat barceloní, l'estiu i tardor de 1823, fou botxí i víctima. A començaments d'agost els sectors revolucionaris expurgaren l'ajuntament de Barcelona de la facció que el dominava. Els alcaldes R. Mª Sala, F. Raull, A. Rodón i els ciutadans A. Guillén de Mazón, J. M. Roth i J. M. Comellas foren les víctimes d'aquella purga. Dos mesos i escaig després, la facció eliminada del moviment exaltat fou la que controlava els sectors més populars i irredents del liberalisme, encapçalada pel coronel Costa, Mariano Albó, Tadeo Aldea, José de Portell i Vicente Cabanillas. El primer grup va ser interceptat per les tropes franceses quan els traslladaven cap a Cartagena i pogueren exiliar-se a França. El segon grup fou expulsat a territori contrarevolucionari amb la connivència de les autoritats franceses, sense poder-se acollir a les capitulacions de Barcelona. A la tardor de 1823, les autoritats militars de Barcelona i el mariscal francès Moncey decapitaren la secció més popular i revolucionària del moviment exaltat. Cap d'aquells líders revolucionaris pogueren tornar a la ciutat Comtal i veure restablerta la Constitució de 1812, ja que sofriren les

conseqüències d'una repressió violenta i d'un exili penós, rebutjats pels liberals exiliats a França i Anglaterra, refugiant-se al nord d'Àfrica. La història d'aquells exiliats encara és un misteri i la historiografia haurà d'investigar en futur els nuclis de liberals espanyols que s'exiliaren a l'altre costat de la mar Mediterrània.

La història sobre les polítiques revolucionàries d'aquells darrers mesos, encara està per fer. L'acceleració espectacular de la desamortització de les finques urbanes, la imposició de nous emprèstits obligatoris, així com l'obligació de comprar les propietats desamortitzades quan era una operació d'alt risc, són només algunes de les mesures polítiques que s'emprengueren durant la darrera etapa del Trienni des dels àmbits del poder local i provincial. Mentrestant, la resposta de la cambra legislativa per combatre els contrarevolucionaris i les tropes de la Santa Aliança, es fonamentà en el reforçament dels poders de les diputacions provincials. El règim liberal transferí àmplies facultats polítiques a aquelles institucions que havien de suportar el pes d'organitzar la resistència contra l'invasor. El govern pretenia fer renéixer de nou l'esperit del moviment juntista que tan bons resultats havia donat durant la "Guerra del francès". Les diputacions s'enfortien per la incapacitat del govern de vertebrar la defensa política i militar del territori, i el govern la delegava en aquelles institucions polítiques que esdevenien gairebé sobiranes. La legislació liberal reforçà el provincialisme per tal que el sistema constitucional pogués sortir victoriós de la guerra. El govern infongué a les diputacions d'una autoritat absoluta en el seu territori, i aquestes la gestionaren amb el cap militar i els líders revolucionaris del moviment liberal exaltat local. Aquella decisió sentencià l'autonomia de l'ajuntament de la capital catalana que s'havia convertit en el contrapoder de la diputació i dels òrgans revolucionaris de la ciutat. La moderació del consistori barceloní procedia, per una banda de la incapacitat de renovar tots els membres de l'ajuntament sense infringir l'articulat constitucional –anualment només es podia substituir la meitat del consistori–, i de l'altra dels sectors exaltats de l'ajuntament que eren els més temperats i menys proclius a les derives revolucionàries. La manera com els exaltats afrontaren la guerra contra les tropes de la Santa Aliança, intensificà el desenvolupament d'una interpretació provincialista del règim liberal gadità, que no té res a veure amb la manera com el govern revolucionari francès (1793-1795) vertebrà la defensa militar de la revolució. Mentre els francesos atorgaren amplis poders als ajuntaments i als representants de la convenció, el govern liberal espanyol reforçà l'autoritat política de les diputacions provincials descentralitzant la resposta liberal a la guerra. A les guerres també s'hi fa política i la historiografia no ha insistit prou en

l'estudi de les transformacions polítiques que es produïren durant les guerres que recorren tot el segle XIX. Durant aquestes guerres s'experimentà políticament amb noves propostes que deixaren una forta petja en les consciències dels ciutadans.

Les jornades revolucionàries perpetrades pel moviment liberal exaltat es bastiren sobre un discurs i una pràctica política que tenia molts punts en comú amb el jacobinisme francès dels anys de govern revolucionari. Els exaltats conculcaven la legalitat constitucional argüint la necessitat de salvació de la pàtria o la salut del poble, els mateixos arguments del jacobinisme francès. Aquell era un discurs basat en l'adopció de mesures il·legals extraordinàries per garantir la supervivència de la revolució, consolidant el règim constitucional. L'apel·lació permanent a la sobirania directa dels ciutadans, s'expressava a través de la mobilització política, i assolí el seu punt àlgid quan el ritual polític representava l'apropiació dels ciutadans de la seva sobirania; mitjançant la junta revolucionària o la tertúlia patriòtica. Quan els revolucionaris accediren al poder, intentaren minimitzar els mecanismes d'expressió de la voluntat popular; ells eren l'encarnació del poble virtuós. S'havia produït la identificació completa entre els governants i els governats, i per tant, es reduïa la capacitat d'aquests darrers d'expressar-se políticament. Els exaltats, com els jacobins, infringiren l'arquitectura constitucional amb la finalitat de crear òrgans de govern revolucionari directament emanats de la sobirania popular, sense cap mena de contrapoder que no fos el mateix poble. La subversió de la legalitat constitucional convertí els sectors moderats en acèrrims defensors d'una Constitució que maldaven per reformar. La defensa de la conculcació del codi gadità quedà eloqüentment plasmada en la premsa exaltada:

“Pero al paso que juzgamos indispensable para evitar el desorden y la confusión observar las leyes mientras puedan observarse: despreciamos estos miserables leguleyos que siempre con la Constitución y las leyes en la boca no observan éstas ni aquéllas, las eluden, las tergiversan, y las interpretan todas del modo que les conviene, valiéndose de sutilezas ridículas y de principios mal entendidos y peor aplicados, y que para no traspasar las leyes que no pueden observarse, o más bien, que no existan, quisieran que ninguna se observase. Pretenden que en circunstancias extraordinarias se sigan las mismas reglas que en un estado de cosas ordinarias y que no defendamos nuestros derechos y nuestras leyes, sino del modo que éstas previenen⁴”

Tot i les múltiples semblances entre el moviment liberal exaltat i el moviment jacobí, també poden detectar-s'hi algunes divergències significatives. L'escàs

⁴ *El Indicador Catalán*, núm. 188, 7 de juliol de 1823, p. 2-3

desenvolupament d'un projecte polític igualitari entre els exaltats, impedié l'atracció massiva dels sectors populars a la causa liberal. Quan es feren amb el poder, els exaltats foren incapaços d'involucrar plenament el món popular en la defensa del règim liberal. La popularització del discurs liberal no progressà quan els exaltats assoliren els seus objectius, i això significà un estancament de l'atracció del món popular. Tal vegada, Barcelona fou la ciutat més revolucionària del Trienni Liberal i en la que més ciutadans participaren regularment en política, gairebé cinc mil, si tenim en compte les dades de la milícia nacional voluntària proporcionades pels historiadors Francisco Dueñas⁵ i Ramon Arnabat⁶, els socis de la tertúlia patriòtica, la sociabilitat política formal i les institucions polítiques. Aquella elevada participació no arribà mai a superar el cinc per cent dels habitants de la ciutat Comtal i contrasta amb la precària mobilització política del conjunt dels sectors populars urbans. Els projectes revolucionaris triomfaren a Barcelona per la col·laboració que existí entre l'elit revolucionària, un exèrcit extremadament polititzat i uns sectors populars que no caigueren en mans de la contrarevolució. El liberalisme només aconseguí mobilitzar els sectors populars a través de la milícia:

“La institución de las milicias nacionales, consideradas bajo un aspecto son de una importancia tal, que no penetra bastante al común de las gentes, y que sin embargo es menester que esta importancia se conozca hasta en las chozas y en los talleres: en esto va nada menos que la entera salvación de la patria, cuando esta se halla felizmente gobernada por un régimen constitucional⁷.”

L'església catòlica a Barcelona no aconseguí desvetllar les pors entre els sectors populars, en un moment en el qual la radicalització del règim liberal significà el qüestionament de la moral catòlica, i la fi dels privilegis socials i econòmics dels eclesiàstics. En un futur les investigacions s'hauran de concentrar en quina mena de respostes donaren els sectors populars enfront al discurs, la pràctica i la legislació liberal del Trienni. Des de les institucions polítiques, els exaltats redueixen la mobilització dels ciutadans, que cada vegada tenen menys mitjans per assumir la vigilància permanent de les autoritats amb la marginació de la tertúlia de la centralitat política. Paral·lelament, els exaltats omplen la milícia i l'exèrcit dels sectors populars polititzats, generant la

⁵ DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997): *La Milicia Nacional Local en Barcelona durante el Trienio Liberal (1820-1823)*. Tesis Doctoral dirigida per Irene Castells. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.

⁶ ARNABAT MATA, RAMON (2001a): *La revolució de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya*. Eumo. Vic, p. 119

⁷ *La Revista Nacional y Patriótica*, núm. 2, Barcelona, 1820.

consegüent desmobilització general. Els historiadors haurem d'analitzar de quina manera la guerra contra les partides contrarevolucionàries i l'invasor francès, modificaren el comportament polític del món popular liberal i com la guerra afectà a la recepció del discurs liberal.

La cultura constitucional del Trienni va focalitzar la seva atenció en la recepció i la descodificació que feren els ciutadans de Barcelona de la Constitució de 1812, en funció de la conjuntura històrica, el llenguatge emprat per difondre-la, i les pràctiques polítiques que se li associaren. El moviment liberal exaltat formulà una vessant de la cultura constitucional, interpretant el codi gadità en funció de la seva experiència històrica, a la vegada que hi encabí els anhels de futur i legitimà les seves pràctiques i discursos polítics. La cultura constitucional plasmà el llegat cultural d'una societat que inserí els seus projectes de futur embolcallats amb la seva tradició. Els exaltats i els moderats, quan bastiren les diferents formulacions de la cultura constitucional, estaven representant com s'imaginaven i quin lloc volien ocupar en el sistema constitucional. Les investigacions posteriors s'hauran de concentrar en l'anàlisi de la vessant moderada de la cultura constitucional, que ajudarà a entendre la història del moviment liberal moderat i que encara no s'ha abordat en tota la seva complexitat.

El discurs polític del moviment exaltat evidencia la multiplicitat d'interpretacions que se li atorgaren a la Constitució de 1812. La cultura constitucional del Trienni integrà nous referents culturals i polítics que augmentaren la construcció de nous significats polítics de la Constitució. Des de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, el moviment exaltat procurà dirigir la interpretació de la llei fonamental assegurant-se la recepció dels significats més subversius. Aquell moviment també eixamplà la cultura constitucional del Trienni, distanciant-la de la que s'havia configurat durant la tardor il·lustració i els primers exponents del liberalisme. Els exaltats propugnaren una reforma de la moral catòlica per consolidar el sistema constitucional mitjançant l'enaltiment de la política com una acció virtuosa. L'aplicació del terme virtut a la política, era deutor de la tradició grecollatina i de la moral universalista –basada en les lleis de la natura– que havien forjat els il·lustrats francesos. Els exaltats incorporaren a la cultura constitucional l'efecte corrector de les desigualtats econòmiques que tenia la implantació de la Constitució. La legitimitat d'aquella mesura social es fonamentava en la necessitat de garantir que els ciutadans, quan participessin en política, no ho fessin pel seu propi interès, sinó que cerquessin l'interès general. La igualtat política dels ciutadans s'enfortia amb una reducció de les desigualtats econòmiques per evitar que

se'ls corrompés la moral. Les reformes socials impulsades pel sistema polític, només podien consolidar-se mitjançant una nova moral en la que confluïa la virtut clàssica i la tradició revolucionària francesa.

El moviment exaltat incorporà la conculcació de l'articulat del codi gadità en la cultura constitucional del Trienni, argüint l'amenaça permanent de la involució política. La doctrina revolucionària dels exaltats consagrava la salvació de la pàtria i la preservació del poble –*salus populi, suprema lex esto*– com la premissa política fonamental que justificava qualsevol vulneració legal. La proliferació d'aquella doctrina, sense suspendre o derogar la Constitució, fou resolta pels exaltats, integrant-la en la cultura constitucional, apel·lant a l'esperit del text gadità en detriment de la seva lletra. El moviment exaltat identificà l'esperit del codi constitucional amb la necessitat de prosseguir la revolució. L'amenaça constant de la contrarevolució, legitimà l'adopció de mesures extraordinàries que infringien la Constitució. La cultura constitucional justificava la vulneració del codi gadità, per adequar la legalitat a les demandes dels ciutadans, alhora que frenava qualsevol temptativa de reunió d'un nou poder constituent.

Els exaltats articularen un discurs polític que eixamplà la noció de ciutadà més enllà dels termes fixats per la Constitució. El moviment exaltat cercà mobilitzar amplis contingents de població per fer-se amb el control de les institucions polítiques. La cultura constitucional del Trienni difuminà les diferències entre aquells que gaudien de la condició de ciutadà i els que no, amb la intenció de difondre els principis liberals al conjunt de la població, inclòs els que eren exclosos de la participació política. La universalització de la condició de ciutadà, facilità la mobilització popular quan no existien espais com la tertúlia patriòtica, on escenificar l'exercici de la sobirania i consolidar la identificació del moviment exaltat amb el poble de Barcelona. El discurs polític exaltat bastirà una cultura constitucional que convertí en ciutadans a gairebé tothom, malgrat que diferenciés entre els que podien participar en els òrgans de poder i els que no.

La cultura constitucional del Trienni també s'aproprià de l'historicisme per expressar els diversos projectes polítics del liberalisme. L'experiència històrica que usaren els liberals de Barcelona en els seus discursos polítics, diferia de la que nodrí el debat constitucional de Cadis. En la política local i provincial, els liberals empraren la història propera per articular un discurs polític eficaç i convincent, suscitant les complicitats necessàries per mobilitzar els ciutadans. Els liberals també trobaren en la

història de Catalunya, no inclosa en el relat històric nacional, que s'havia construït durant les dècades anteriors a la promulgació de la Constitució de 1812, la possibilitat d'explorar altres vies polítiques per desenvolupar el règim liberal. La identitat històrica espanyola, identificada amb la castellana, constrenyia les interpretacions del codi gadità ja que el fonament de l'ordenament jurídic es cercava en el passat i no en la capacitat del cos nacional de decidir. Els liberals de Barcelona volgueren inserir l'historicisme català en el discurs polític liberal per incorporar la història catalana al relat nacional espanyol i justificar, d'aquesta manera, les interpretacions més transgressores del codi gadità, ja fos en un sentit moderat o bé revolucionari. La història de la nació espanyola era el corpus que condicionava la glossa constitucional, per tant, modificant el cànon nacional s'aconseguia restringir o ampliar la potencialitat revolucionària de la Constitució.

Una de les divergències més significatives en el si del moviment liberal exaltat, es reflectia en el grau de permeabilitat del discurs polític de l'historicisme que remetia a l'experiència històrica del Principat. Una vessant del liberalisme exaltat es negà a integrar cap element que modifiqués el substrat històric de la nació espanyola, que era el fonament de les llibertats garantides per la Constitució. L'alteració del relat nacional podia promoure nous significats polítics i derivar en una reforma moderada. Aquells exaltats fomentaven un discurs polític basat en propostes racionalistes i revolucionàries que titllaven qualsevol vestigi polític i cultural precedent, com a simples privilegis i particularismes. No obstant això, aquell discurs exaltat estava fornit d'historicisme quan assimilava la identitat històrica i cultural castellana amb la de la comunitat nacional espanyola, construïda durant el reformisme borbònic del segle XVIII. La societat secreta dels comuners fou la que millor representà aquella vessant revolucionària, caracteritzada per un llenguatge polític ple de referències als mites del relat històric nacional.

En contraposició, els altres exaltats que no combregaven amb el discurs polític comú que s'estenia per arreu, i també per Barcelona, bastiren un discurs polític basat en el reforçament de la seva alteritat per emfasitzar les seves diferències. Aquells revolucionaris conformaren un altre discurs exaltat que responsabilitzava al relat històric del liberalisme de les seves limitacions, expressades durant l'etapa constituent, i en el desenvolupament moderat de la Constitució de 1812. La resposta d'aquells exaltats enfront la difusió dels mites comuns i revolucionaris lligats a la història castellana, fou l'enaltiment de la història de Catalunya que els proporcionà referents

adequats per qüestionar una identitat nacional espanyola basada en la monarquia i el catolicisme. Mitjançant l'historicisme català, cercaren infondre una major permeabilitat a la identitat nacional espanyola, per afavorir el desenvolupament de noves propostes polítiques que possessin en dubte la monarquia i la religió catòlica, en la configuració de la nació espanyola. La transformació de la història nacional havia de legitimar una formulació més àmplia de la nació espanyola que enfortiria la capacitat dels ciutadans d'exercir una sobirania sense límits. La rememoració de la república catalana presidida per Pau Claris, i l'aliança amb els protestants anglicans durant la "Guerra de Successió (1700-1714)", seran els dos esdeveniments més lloats per modificar el substrat cultural i polític de la nació espanyola, definida per la monarquia i el catolicisme en el relat històric nacional.

A les acaballes del Trienni, la cultura constitucional s'havia fragmentat fins al punt d'evocar significats polítics de la llei fonamental absolutament contraposats. La proliferació d'interpretacions sobre la Constitució féu menys viable el desenvolupament consensuat del règim liberal. El descrèdit del codi gadità s'exacerbà quan el moviment exaltat, el seu principal avalador, subvertí l'arquitectura institucional de la llei fonamental per legitimar l'establiment d'un òrgan polític revolucionari –la comissió o junta de vigilància–, que posava en entredit la continuïtat de les institucions liberals. Els liberals moderats imaginaren que les tropes invasores de la Santa Aliança imposarien un règim liberal moderat basat en una carta atorgada, com el de la França de Lluís XVIII. En aquell context, el moviment exaltat no aconseguí desplegar un projecte polític capaç d'aglutinar a l'ampli ventall de sectors ideològics que agrupava. La divisió interna degenerà en enfrontaments entre les diverses faccions del moviment, que el debilitaren.

La història del liberalisme revolucionari i del moviment exaltat barceloní, explicada a través dels ciutadans que participaren en la política del Trienni, contribuirà a comprendre els itineraris vitals dels revolucionaris dels anys 30' i 40'. També ajudarà a percebre, com els problemes que afloren en les següents etapes de la revolució liberal espanyola, ja s'apuntaren durant el Trienni: la por d'amplis sectors de la burgesia liberal enfront la multitud revolucionària; la incapacitat per bastir una alternativa política fonamentada en una àmplia participació dels ciutadans; la dificultat per articular una cultura constitucional homogènia a nivell nacional; el paper preeminent de les diputacions provincials en el procés revolucionari liberal i el seu complicat encaix en l'estructura política d'un Estat liberal en formació; i els obstacles per articular un projecte polític capaç d'harmonitzar la pluralitat del liberalisme revolucionari.

BILANCIO FINALE

Il liberalismo rivoluzionario fu il motore della trasformazione sociale e politica del Triennio Liberale. Quando i liberali cospiravano per far cadere il governo assoluto di Ferran VII, concepirono una strategia rivoluzionaria fondata sul pronunciamento per instaurare un sistema politico liberale. Il pronunciamento coordinava i militari insorti con le organizzazioni clandestine civili capaci di mobilitare i settori popolari urbani in modo da scatenare un cambio rivoluzionario che sarebbe stato controllato e legittimato dalla formazione di giunte politiche. La partecipazione di militari, le organizzazioni clandestine, la mobilitazione della popolazione urbana e la costituzione di giunte furono gli elementi indispensabili che configurarono la pratica politica di questo liberalismo. Il liberalismo rivoluzionario convertì il pronunciamento nella forma tradizionale d'insurrezione politica per combattere i regimi assolutisti e il movimento liberale s'impadronì di quella pratica politica per lottare contro i governi moderati che inalberavano la bandiera della salute del popolo o della salvezza della patria per proseguire la rivoluzione.

La restaurazione della Costituzione del 1812 e la formazione del regime liberale restrinsero il liberalismo rivoluzionario sino a farlo identificare con il movimento liberale esaltato. I liberali moderati avevano fossilizzato la rivoluzione controllando le istituzioni politiche costituzionali, mentre gli esaltati si organizzavano attraverso la milizia, l'esercito e le società patriottiche per favorire un cambio politico tramite la mobilitazione dei settori più popolari del liberalismo. Il movimento esaltato articolò una pratica e un discorso politico fondati sulla ricostituzione permanente dell'insurrezione o giornata rivoluzionaria legittimata dal pericolo che minacciava i cittadini, i quali erano così trasformati negli autentici detentori della sovranità. Il liberalismo esaltato assimilerà la partecipazione politica dei cittadini con l'esercizio della sua sovranità che si esprimerà tramite le giunte rivoluzionarie o le società patriottiche: le prime create per canalizzare la volontà dei cittadini dopo una mobilitazione politica, le seconde erette in organo legittimo di sovranità per esercitare pressione sulle autorità politiche e sostuirle progressivamente attraverso il controllo dei meccanismi di rinnovamento stabiliti dalla Costituzione.

La ricostruzione delle reti politiche del movimento liberale esaltato permette di comprendere quale fu la presenza di tale movimento negli organi di potere della Barcellona del Triennio e allo stesso tempo permette di distinguerlo dalle élite politiche

liberali moderate. L'eterogeneità del movimento liberale esaltato si rifletté nelle società segrete, nella milizia, nell'esercito e nella strada, però coordinò spazi in cui mettere in scena la sua unità d'azione malgrado le divergenze e i dissidi. La *tertulia* patriottica rappresentò per il movimento liberale esaltato un organo di sovranità dal quale prendere d'assalto le istituzioni senza sovvertire i processi elettorali. La ricostituzione del movimento esaltato definisce la sua "alterità": il movimento liberale moderato. L'identificazione dell'élite politica barcellonese rende possibile discernere chi furono i generatori del discorso politico esaltato che emanava dalla stampa e dalla *tertulia* patriottica e che appoggiò le pratiche politiche del movimento esaltato durante il Triennio.

L'élite politica esaltata è stata interpretata a partire dalla sua configurazione come movimento politico nel confronto con altri movimenti e gruppi politici. L'attenzione di questa ricerca si focalizza sul processo di costruzione di un movimento politico definito dal proprio discorso e dalla propria pratica politica e dalla propria "alterità" rispetto ai liberali moderati. La coesione politica del movimento si realizzò durante il processo di sostituzione delle élite del liberalismo moderato alla testa degli organi di potere politico della capitale catalana. Nel momento in cui il movimento esaltato si trovava al proprio culmine iniziarono la sua decadenza e divisione. L'"assedio" politico e militare delle istituzioni politiche provocò la radicalizzazione del discorso politico rivoluzionario. Tale radicalizzazione comporterà la trasformazione del movimento esaltato mediante gli scontri con i settori dissidenti o non conformi alla rotta segnata dalla giunta o commissione di vigilanza, una sorta di governo rivoluzionario di Barcellona. Il discorso e la pratica politica mitigheranno progressivamente il movimento liberale esaltato e allo stesso tempo enfatizzeranno la sua identificazione assoluta con il popolo della città *Comtal*.

L'identità del movimento esaltato non si costruì in funzione della realtà socioprofessionale dei suoi membri, ma tramite un discorso e una pratica politica che si modificarono progressivamente durante la sua ascesa al potere politico e soprattutto durante il suo mantenimento. L'analisi del movimento esaltato è stata trattata a partire dal processo di formazione di un collettivo politico, che integra l'individualità dei cittadini che lo configurano senza dissolverli in categorie astratte. Gli individui sono i costruttori del discorso politico e non possono dissolversi nel conglomerato eterogeneo che rappresenta un movimento politico, al contrario, devono emergere come i reali responsabili della trasformazione della realtà sociale e politica. La politica dei primi

trent'anni del XIX secolo non ha come protagoniste le masse, bensì le piccole, medie e grandi minoranze che si organizzano in gruppi e movimenti sociali e politici, perciò è significativo che gli individui non vengano assorbiti da identità di gruppo troppo generiche e astratte che spesso non si adeguano alla realtà politica concreta.

Il 1 gennaio 1820, a Las Cabezas de San Juan, il tenente colonnello Rafael de Riego portò a termine un pronunciamento proclamando la Costituzione del 1812 e sfidando il regime assolutista di Ferran VII. Due mesi e dieci giorni dopo, Barcellona seguì i passi del tenente colonnello scatenando un pronunciamento rivoluzionario nel quale i militari rivoluzionari fecero uscire i soldati dai quartieri, mentre i civili riempivano le strade di settori popolari urbani. La mobilitazione popolare fu importante tanto quanto quella militare, come dimostra la cospirazione fallita di Palmar del luglio 1819, che non riuscì a convincere la popolazione della baia di Cadice a uscire in strada per proclamare una Costituzione più moderata di quella promulgata a Cadice nel 1812. L'intento fallito genera tra i settori insorti la convinzione che il pronunciamento dei militari avrebbe potuto trionfare solo se appoggiato da una vasta mobilitazione sociale.

L'esito del pronunciamento di Riego si radicò nella restituzione della legalità rivoluzionaria a partire della rivendicazione della Costituzione del 1812, visto che era l'unico elemento capace d'incentivare la mobilitazione di ampi settori sociali, soprattutto laddove era stata vigente più a lungo. Solo il ricordo degli anni costituzionali precedenti poteva assicurare l'implicazione di ampi settori sociali nel pronunciamento rivoluzionario. Il tenente colonnello Riego cercò la complicità politica dei cospiratori rivoluzionari, gli unici in grado di mobilitare la popolazione e fare trionfare il pronunciamento. La peregrinazione di Riego e dei suoi uomini in Andalusia, attraverso la destituzione delle vecchie autorità e la nomina di nuove in nome della Costituzione, esacerbò la debolezza di un regime assoluto che era incapace di reprimerli. Questa debolezza infonderà nei rivoluzionari di tutta la monarchia energie per organizzare insurrezioni insieme con i militari in modo da proclamare la Costituzione e sostenere la rivoluzione.

L'insurrezione barcellonese fu ordita nelle società segrete che permisero il coordinamento degli sforzi dei cittadini rivoluzionari e dei militari insorti. Entrambi i complotti rivoluzionari erano fondamentali per il buon esito dell'insurrezione. L'eterogeneità politica e la politicizzazione dell'esercito lo convertirono in un agente politico di prim'ordine. Il ruolo dei militari fu fondamentale malgrado gli intenti delle autorità barcellonesi di disperdere le unità e purgare gli ufficiali che avevano appoggiato

il fallito pronunciamento del tenente generale Luis Lacy (1817). La ricostruzione delle reti civili di rivoluzionari rafforzò la componente sociale dell'insurrezione e mise fine all'ipotesi di colpo di stato militare avanzata da una fazione rivoluzionaria dell'esercito. L'importanza dei rivoluzionari civili aiuta a comprendere l'ampia mobilitazione popolare che provocò l'insurrezione o il pronunciamento a Barcellona. L'intelaiatura rivoluzionaria barcellonese fu strutturata dalle reti di rivoluzionari rifugiati nelle società segrete che sopravvissero al fallito pronunciamento di Lacy e dai rappresentanti tradizionali del mondo corporativo, mercantile e professionale che aveva perduto quasi tutta la rappresentatività nei municipi borbonici, ad eccezione dei sindaci e dei deputati del Comune, che tuttavia conservavano ancora ascendente tra i settori popolari corporativi e manifatturieri.

All'esito del pronunciamento faranno seguito la formazione di una giunta provvisoria rivoluzionaria integrata dai leader dell'insurrezione sia militari sia civili, i rappresentanti tradizionali del mondo popolare, le autorità ecclesiastiche e i membri dell'amministrazione che doveva regolare i cambi politici e sanzionare la sostituzione delle vecchie autorità con le nuove. I partecipanti alla mobilitazione popolare riconobbero la rappresentatività della giunta provvisoria nella misura in cui era composta da rappresentanti tradizionali e si faceva portatrice delle sue domande. Tre giorni dopo la proclamazione della Costituzione, le nuove autorità soddisfarono le rivendicazioni popolari cacciando dalla provincia le autorità destituite qualche giorno prima.

La formazione di giunte fu un meccanismo tradizionale sorto per gestire il conflitto sociale tra il mondo popolare urbano e le autorità principali a metà del XVIII secolo, quando la nuova organizzazione dei consigli municipali aveva eliminato la rappresentazione delle corporazioni che regolavano e moderavano le richieste dei settori popolari urbani. In situazioni di conflitto, le giunte diventarono l'intermediario idoneo a raccogliere le rivendicazioni popolari e a mitigarle, prima di dirigerle alle autorità e, allo stesso tempo garantivano l'ordine pubblico. Le autorità politiche del Principato si avvalsero di tale pratica politica tradizionale per stabilire una via di negoziazione durante i tumulti o rivolte popolari che offriva loro un'uscita dalla crisi che limitava la portata sociale e la durata del conflitto. Tale pratica tradizionale dotava di rappresentatività quasi la metà del mondo popolare urbano barcellonese appartenente al mondo corporativo, professionale o mercantile. Le giunte erano organi politici corporativi tradizionali i cui portavoce erano cittadini benestanti. La possibilità di

costituire una giunta corporativa con poteri di rappresentanza popolare venne meno nel momento in cui essa si dimostrò incapace di dare soddisfazione alle richieste di quei collettivi popolari durante la “Guerra Gran (1793-1795)”. Le giunte rinacquero durante la “Guerra del Francès (1808-1814)” trasformandosi in organi di potere quando la monarchia crollò istituzionalmente in seguito all’invasione francese e alla cattura della famiglia reale. Tali giunte organizzarono il potere politico offrendo meccanismi di rappresentanza politica tradizionale all’insieme della comunità e svilupparono un discorso politico fondato sulla riassunzione da parte del popolo spagnolo della sovranità che aveva sostenuto il monarca fino alla sua cattura. L’incorporamento di un nuovo discorso politico alterò tale pratica politica tradizionale fornendole un potenziale rivoluzionario.

La doppia formulazione delle giunte convisse ancora qualche tempo: da un lato, le giunte come agenti che riunivano la rappresentanza politica durante un processo rivoluzionario, dall’altro, come spazio di gestione del conflitto politico tra le autorità e i perturbatori rappresentati dai settori benestanti delle corporazioni tradizionali nelle quali s’integravano le corporazioni e i collegi professionali. Quando scoppiò il pronunciamento barcellonese del marzo 1820, le autorità tradizionali si sforzarono di costituire una giunta di corporazioni e di collegi professionali che canalizzasse e smorzasse la dimensione rivoluzionaria della crisi, senza riuscirci. In cambio, la mobilitazione politica e militare sboccò nella formazione di una giunta rivoluzionaria che, dato che rappresentava l’insieme dei cittadini di Barcellona, diresse la trasformazione politica e legittimò la sostituzione delle autorità. La formazione della giunta mise in scena l’esercizio della sovranità popolare espressa dai cittadini e dai militari attraverso l’occupazione delle strade della città. Durante gli anni del Triennio, le proteste dei cittadini e dei militari si manifesteranno in modi diversi, ma culmineranno sempre con la rappresentazione dell’esercizio della sovranità popolare attraverso la formazione di una giunta rivoluzionaria che frenava le autorità, oppure attraverso la riunione della giunta rivoluzionaria e delle autorità alla *tertúlia* o società patriottica; in tal caso, la legittimità dell’azione politica era definita dalla *tertúlia* o società stessa, in quanto strumento d’espressione della sovranità popolare.

La funzione politica delle società patriottiche s’identifica con quella delle giunte rivoluzionarie trasformandole in uno spazio di rappresentazione e d’esercizio della sovranità dei cittadini. Tali società erano concepite per far conoscere ai cittadini i loro diritti e doveri per risvegliare le loro coscienze politiche e incentivarli a partecipare alla

politica, vigilando e denunciando le infrazioni alla Costituzione eventualmente commesse dagli impiegati pubblici e dalle istituzioni politiche. Le società patriottiche erano le entità incaricate di formare la base sociale del regime liberale e, nello stesso tempo, si trasformarono nello spazio dal quale il popolo potrà controllare il potere politico. Queste entità diventano organi quasi istituzionalizzati di rappresentanza politica dei cittadini con il compito di consolidare il regime costituzionale.

I liberali esaltati non consideravano queste società come corporazioni o associazioni politiche, bensì come spazi nei quali i cittadini potevano esprimere pubblicamente le proprie idee e per tanto erano rette dalla legge regolatrice della libertà d'espressione. Le società patriottiche si costituirono in ambiti nei quali mettere in scena la sovranità quando il liberalismo esaltato costruì un discorso politico nel quale si considerava come una cinghia di trasmissione dell'opinione dei cittadini espressa nella stampa e soprattutto in quelle società. Il funzionamento interno di queste società si rifaceva a quello delle accademie illuministe e delle società economiche di amici del paese e in queste ultime si rispecchiò quando i liberali esaltati si impegnarono a tessere una rete di società che condividevano conoscenze e procedimenti politici, anche se non riuscirono a designare una società come rettrice o centrale. Il primo anno del Triennio, da alcune società patriottiche giunse la proposta di un'azione comune e dell'istituzione di una società come organo supremo che ricordava l'articolazione politica del movimento giuntista tramite una giunta centrale. Anche i liberali esaltati percepirono le società patriottiche, al pari delle giunte, come spazi di moderazione e coordinamento delle petizione popolari. Tutte queste rassomiglianze trasformarono le società o *tertulias* patriottiche in una rievocazione permanente della condotta rivoluzionaria adottata dalle giunte.

Nell'autunno 1820, l'approvazione di una legge che sottoponeva l'apertura o la chiusura delle società patriottiche alla volontà del Capo politico provocò la loro scomparsa di fatto. Senza tali società, le situazioni di crisi politica sboccavano nella formazione di giunte rivoluzionarie che riunivano i rappresentati dei cittadini, miliziani e militari scontenti. Queste giunte si rifacevano a una pratica politica tradizionale, ma non erano più spazi di risoluzione del conflitto sociale o politico, poiché si trasformarono in organi di sovranità che legittimavano le petizioni del liberalismo rivoluzionario. Le giunte continuavano a moderare le richieste dei settori popolari ed esaltati del liberalismo attraverso la loro direzione politica, anche se, durante il regime liberale, si crearono per costringere le autorità elette e quelle designate dal governo ad

approvare le loro petizioni. Le istituzioni liberali e i meccanismi stabiliti dalla Costituzione per venire a conoscenza dell'opinione dei cittadini erano gli spazi concepiti per la risoluzione di conflitti tra le autorità e i cittadini scontenti. La legittimità tradizionale delle giunte si dissolveva nella nuova architettura istituzionale, la quale assicurava l'espressione dell'opinione della società attraverso altri procedimenti. Se il sistema costituzionale era vigente, i cittadini creavano giunte politiche per infondere legittimità politica all'azione coercitiva sulle autorità politiche. Quando il loro malessere istigava la creazione di una giunta rivoluzionaria nella quale confluivano i loro rappresentanti e le autorità, i settori rivoluzionari stavano legittimando, tramite l'appello all'esercizio della sovranità diretta, un procedimento che imponeva la loro volontà nelle istituzioni liberali.

Le autorità politiche approvavano e partecipavano a tali giunte rivoluzionarie con la pretesa di assolvere accordi che pacificassero le divergenze con i settori rivoluzionari, smorzando la virulenza dei disordini e delle loro conseguenze politiche. Gli insorti e le autorità conferivano alle giunte la capacità di trovare una via di negoziazione per uscire dal conflitto politico evitando il disastro. Nella Barcellona del 1821, non venne fondata nessuna società o *tertúlia* patriottica e, durante quei mesi, gli scontri tra le autorità e il movimento liberale scatenarono la formazione di giunte rivoluzionarie in due occasioni: in aprile e in dicembre. L'anno seguente, nel 1822, le autorità politiche accettarono l'apertura di una *tertúlia* patriottica in città, la quale venne chiusa ogni volta che il movimento esaltato si oppose in maniera pubblica e aperta alle decisioni delle istituzioni liberali. La chiusura della *tertúlia* era l'azione repressiva per eccellenza adottata dalle autorità contro il movimento esaltato e spesso veniva coordinata con la repressione contro l'altro grande centro d'organizzazione politica degli esaltati: la milizia nazionale volontaria. Le autorità chiusero la *tertúlia* patriottica barcellonese nei mesi di febbraio, aprile e giugno 1822.

La *tertúlia* divenne un organo politico di rappresentanza permanente della sovranità dei cittadini di Barcellona che sarà dominante per il movimento liberale esaltato. Il discorso politico esaltato convertì la *tertúlia* nello spazio privilegiato di mess'in scena dell'identificazione tra movimento esaltato e popolo di Barcellona. I cittadini potevano esercitare la loro sovranità diretta in quello spazio, visto che gli esaltati conferivano loro preminenza politica a detrimento delle autorità liberali. Lo scontro tra *tertúlia* e istituzioni rivelava la contrapposizione di un sistema fondato sulla rappresentanza politica delegata. Il confronto tra la politica degli antichi e quella dei

moderni. La *tertúlia* si era trasformata in *agorà* pubblica. Le società o *tertúlies* assimilarono dalle giunte rivoluzionarie anche la capacità di modulare il discorso politico più infiammato e acceso; inoltre, in esse veniva messo in scena l'esercizio della sovranità permanente della società barcellonese. Con l'uso che fece della *tertúlia*, il movimento esaltato confuse la partecipazione politica dei cittadini con i suoi atti di sovranità. Le giunte rivoluzionarie non coesistero mai con le società o *tertúlies* patriottiche; inoltre, il fatto che tali giunte venissero costituite solo quando le società o *tertúlies* patriottiche erano chiuse, rafforzò l'identificazione di funzioni tra le une e le altre. La *tertúlia* o società patriottica divenne in tal modo un centro di sociabilità politica dal quale prendeva le mosse l'organizzazione del movimento liberale esaltato.

Le istituzioni politiche liberali furono controllate per i primi due anni e mezzo dai liberali moderati, i quali cercarono di utilizzarle per smantellare il movimento liberale esaltato che si era impadronito della milizia. Le autorità politiche rafforzarono i settori moderati della milizia, provocandone la divisione; inoltre, appoggiarono la sostituzione dei comandi dei battaglioni con cittadini più affini, scatenando uno scontro interno che mettesse in disparte la leadership del movimento liberale esaltato. Gli esaltati reagirono mobilitando la popolazione e occupando le strade, mossi dallo scopo di sfidare le autorità e ostacolarne le decisioni. Il movimento esaltato venne brutalmente soffocato dai moderati, i quali poterono avvalersi di uno straordinario spiegamento di soldati e di miliziani, fatto che incrementò la percezione di una minaccia rivoluzionaria. In virtù di una legge del 26 aprile 1821, le istituzioni, la milizia e l'esercito vennero utilizzati dai moderati per sconfiggere e smembrare il movimento esaltato. I primi sei mesi del 1822, il liberalismo d'ordine, dopo aver soggiogato la milizia e chiuso la *tertúlia* patriottica, sconfisse il movimento esaltato, il quale aveva sfidato l'autorità del governo e quella del Capo politico congiungendosi alla mobilitazione contro il governo. I moderati si servirono della legislazione emanata dalle *Cortes* per smembrare l'opposizione politica: si avvalsero dell'esercito per controllare la strada, chiusero la *tertúlia* patriottica a propria discrezione e diedero impulso al rinnovamento dei comandi della milizia, in modo da subordinarla ai loro interessi e sottometterla al controllo del Capo politico della provincia. Durante la prima metà del 1822, il liberalismo d'ordine era riuscito a smantellare l'organizzazione politica del movimento liberale esaltato a partire dalle istituzioni politiche, a reprimere i suoi principali leader politici, indebolendo la loro identificazione con il popolo, provocando la sua divisione e infondendo la paura della minaccia rivoluzionaria tra i settori benestanti. Inoltre, i

moderati vollero disfarsi del pericolo rivoluzionario rappresentato dagli esaltati riformando il sistema politico con lo scopo di bloccare le derive rivoluzionarie del regime liberale. Durante la repressione del movimento esaltato, la minaccia controrivoluzionaria si era ingrandita e i moderati fecero affidamento sul monarca affinché facesse abortire la rivolta mettendosi a capo della riforma moderata del regime liberale. Il liberalismo d'ordine proponeva un regime liberale che rinforzasse il potere politico del monarca. I moderati speravano che il monarca avrebbe disapprovato i controrivoluzionari e appoggiato la riforma moderata del sistema. Il tradimento di Ferran VII che, con l'appoggio dei controrivoluzionari, perpetrò un colpo di stato per tornare alla situazione precedente, condannò la riforma moderata. La possibilità di una soluzione patteggiata tra il liberalismo d'ordine e la monarchia affiorò di nuovo con l'invasione francese. Il colpo di stato reale e controrivoluzionario riaccese la rivoluzione, mentre la guerra contro le truppe della Santa Alleanza la inacerbì.

I centri di sociabilità nati durante il Triennio stabilirono legami di dipendenza con il tessuto istituzionale sia locale sia provinciale. Le nuove entità svilupparono competenze commemorative, educative o scientifiche, ma non ebbero l'autonomia sufficiente per sopravvivere al margine delle istituzioni politiche. La maggior parte di quei centri vennero finanziati e controllati dall'assemblea municipale, che imponeva alcuni dei suoi membri, condizionandone, in tal modo, il discorso politico. La giunta patriottica di Lacy e l'accademia civica furono centri di sociabilità che restarono sotto vigilanza dell'assemblea municipale barcellonese. La cattedra di Costituzione – che in altre località catalane rimase sotto la diretta supervisione degli *ajuntaments* – a Barcellona godette di un'autonomia totale, dato che venne fondata e retta dalla *Junta de Comerç* (Giunta di Commercio). Quando, poi, venne integrata alla ripristinata università di secondo e terzo insegnamento, la protezione accademica le garantì il mantenimento di quell'autonomia, diversamente da quanto succedeva in città come Tarragona, Solsona o Vic. Il modello di controllo sui nuovi centri di sociabilità politica fu la società economica di amici del paese, creata sull'esempio della deputazione provinciale, ma i cui membri venivano nominati dall'*ajuntament*, dalla *Junta de Comerç* e dalla deputazione provinciale barcellonese. La società economica di amici del paese, l'accademia civica e la giunta patriottica di Lacy s'integrarono nell'intelaiatura istituzionale delle autorità, convertendosi in ramificazioni di queste ultime. I centri di sociabilità politica sorti durante il Triennio dipesero tutti dalle istituzioni politiche, tranne le società o *tertúlies* patriottiche, i gabinetti di lettura – centri d'organizzazione

politica della corrente moderata – e la milizia nazionale volontaria, che godettero di una certa autonomia.

Il gabinetto di lettura fu il centro di sociabilità in cui si articolò il liberalismo moderato a Barcellona, poiché vi si riunivano le autorità militari, l'amministrazione incipiente e alcune autorità politiche. Visto che la legge impediva la creazione di club politici, il gabinetto di lettura era stato legalmente concepito come centro di sociabilità in cui condividere i piaceri della lettura e della conversazione. Tuttavia, fin dal primo giorno, si era trasformato nella piattaforma politica dalla quale i moderati impostarono le loro strategie politiche e coordinarono l'azione delle istituzioni liberali con quelle dell'esercito e dell'amministrazione. Il gabinetto di lettura era un autentico club politico che restringeva l'ingresso dei nuovi soci in funzione di un doppio criterio: economico – grazie a quote elevate – e ideologico – era necessario che i due terzi dei soci approvassero l'ammissione del nuovo membro. Le sue attività furono circondate da un'aura di segretezza, in modo che la legislazione liberale in materia di società patriottiche non venisse trasgredita. La discrezione che caratterizzava le azioni e i dibattiti del gabinetto si adeguava ai propositi dei moderati, visto che costoro non intendevano attribuirsi la legittimità della rappresentanza popolare, ma volevano semplicemente organizzare l'opposizione politica ai liberali esaltati, coordinando le istituzioni politiche, i militari e l'opinione regolata dalla stampa. La corrente moderata si vertebrò politicamente a partire dalla società detta dell'"anillo", che si diffonderà attraverso l'apparato statale: amministrazione, esercito e autorità politiche; il suo consolidamento si produsse con la formazione di entità come il gabinetto di lettura. I centri moderati di sociabilità uscirono dalla clandestinità quando riuscirono ad indebolire gli esaltati e si costituirono per reprimerli e preparare la loro liquidazione definitiva tramite la riforma moderata del sistema politico liberale che avrebbe evitato ogni deriva rivoluzionaria.

La *tertulia* patriottica aprì e chiuse i battenti secondo la volontà del Capo politico fino all'autunno 1822, quando le *Cortes* approvarono una legge che garantiva l'autonomia delle riunioni. La nuova legislazione vietava alle *tertulias* di agire come corporazione, club o associazione politica. La legge interdiceva alle *tertulias* di agire in rappresentanza di un collettivo politico e ciò contribuì a rinforzare ancora di più la consapevolezza che quegli spazi sociali erano aperti perché potesse venirvi rappresentata la pratica della sovranità diretta dei cittadini. La *tertulia* patriottica di Lacy si trasformò in un centro d'organizzazione politica del movimento esaltato, per il

quale essa rappresentava uno strumento di identificazione con il popolo nella difesa del regime costituzionale, facendo emergere la condizione di cittadini dei suoi membri come partecipanti attivi alla politica. La *tertúlia* rappresentava l'esercizio della sovranità diretta a scapito delle autorità politiche elette o designate dal governo. Anche gli esaltati utilizzarono la *tertúlia* come piattaforma politica, in modo da assicurarsi che nel corso del processo di rinnovamento politico delle istituzioni liberali sarebbero stati scelti i suoi membri. Il movimento esaltato, quando occupò i principali organi di potere politico della città, esaurì progressivamente la *tertúlia* della facoltà di farsi interprete della volontà del popolo di Barcellona e di rappresentarvi l'esercizio della sovranità politica.

La *tertúlia* era aperta a tutti, alle donne e alle classi popolari e i soci dovevano pagare una quota piuttosto bassa se paragonata a quella del gabinetto di lettura. La presenza minoritaria di collettività sociali che si trovavano ai limiti della condizione di cittadinanza rinforzò l'identificazione della *tertúlia* con il popolo barcellonese, il quale favorì la rappresentazione permanente dell'esercizio diretto della propria sovranità. Gli esaltati concepirono la *tertúlia* come un ambito in cui educare politicamente i cittadini, spiegare loro i loro diritti e doveri, riformare la loro morale tramite la denuncia della corruzione dei costumi e della norma cattolica, ma anche dal quale vigilare costantemente le istituzioni politiche e l'amministrazione affinché non infrangessero la legalità costituzionale. Le funzioni della *tertúlia* consolidarono la convinzione che essa rappresentasse politicamente il popolo e che potesse procedere nel controllo delle istituzioni politiche della città *Comtal*. Durante i primi due mesi di vita della *tertúlia*, tutto ciò che vi accadeva –dibattiti, proposte e discorsi– venne pubblicato in uno dei giornali della corrente esaltata di Barcellona, eretto a suo portavoce e diffusore della volontà del popolo all'insieme della società. La trasparenza della *tertúlia* confermava la sua rappresentatività. I soci, quando approvarono il regolamento interno della *tertúlia*, restrinsero la diffusione di opinioni infervorate dalla tribuna, sia per evitare scontri tra esaltati, sia per impedire che i moderati usassero tali opinioni per trascinarli in giudizio. La *tertúlia* si occupò anche dell'organizzazione di una rete politica in grado di integrare le sue omonime di provincia, senza che ciò significasse la primazia della *tertúlia* barcellonese sulle altre. I soci si recarono alle sedi delle *tertúlies* di provincia per pronunziarvi discorsi. I legami che si stabilirono tra le diverse *tertúlies* della provincia, del Principato e della monarchia è un tema ancora poco investigato. La *tertúlia* barcellonese volle anche far conoscere i nomi dei suoi soci per vertebrare il movimento

esaltato al di fuori di Barcellona affinché i soci, quando si trasferivano in qualsiasi altra città della monarchia, potessero accedere senza ostacoli alla *tertúlia* patriottica locale. Tutte queste misure erano destinate a rafforzare il liberalismo esaltato facendone un movimento in grado di coordinare un'azione politica su tutto il territorio nazionale. L'occupazione francese, le frazioni controrivoluzionarie, la debolezza del movimento liberale esaltato impedirono lo sviluppo di tali proposte.

Fin dalla sua creazione, la *tertúlia* si trasformò in una piattaforma politica per attaccare il potere, pur rispettando le vie stabilite dalla legalità costituzionale. La *tertúlia* divenne un organo politico semi-istituzionalizzato che rinforzò l'identificazione tra rappresentanti e rappresentati, come dimostra il suo inserimento nelle sfilate delle festività civiche dei primi mesi del 1823. L'esito schiacciante della *tertúlia* coincise con l'inizio della sua decadenza. Una volta conclusosi il processo di rinnovamento delle autorità politiche e militari di Barcellona, la città rimase in mano alle diverse società segrete o fazioni che integravano il movimento liberale esaltato. Le controversie tra i membri delle società segrete gradualmente cessarono di essere risolte alla *tertúlia* patriottica e vennero appianate dagli organi di potere. Le divergenze tra le istituzioni politiche e l'incapacità mostrata dalla principale autorità politica e militare di Barcellona provocarono la sostituzione di quest'ultima con il generale Roten, il quale affermò la propria autorità collegandosi con i settori più rivoluzionari delle società segrete. Roten riabilitò la giunta di vigilanza e la trasformò nell'organo politico rivoluzionario che diresse la città durante gli ultimi mesi del Triennio. Tale giunta riunì il movimento liberale esaltato e si costituì in governo rivoluzionario legittimato dalla *tertúlia* e quindi in grado di esercitare la sovranità popolare. La formazione della giunta, che si trasformò in una sorta di governo rivoluzionario della città, significò il crollo della capacità di partecipazione diretta alla pratica politica della sovranità tramite la *tertúlia* e per delega del suo potere nella giunta di vigilanza.

Le società segrete del Triennio furono diverse da quelle che si crearono nel periodo del regime assolutista, sia il precedente sia il successivo. Durante il Triennio, tali società si collegarono alla rete di centri di sociabilità e perseguirono vari fini politici. All'interno del movimento liberale esaltato si formarono diverse società segrete: *paramaçoneria*, *comunería* e *carbonaria*. L'incapacità di queste tre organizzazioni politiche di strutturare una rete diffusa in tutta la monarchia, le trasformò in società eterogenee e poco coeve. Queste società clandestine agirono soprattutto in ambito locale, anche se il campo della loro azione politica era intorno alle *Cortes*. Le

congiunture politiche locali e provinciali spiegano il comportamento di queste società in spazi territoriali concreti, visto che non disponevano di un organo superiore nazionale in grado d'imporre le proprie direttive. La dinamica politica barcellonese significò la quasi totale scomparsa della forma propriamente spagnola della carboneria, i cui membri finirono per incorporarsi alle altre due società segrete vincolate al movimento esaltato.

La diversità interna di quelle due società segrete complica la loro caratterizzazione ideologica, visto che in entrambe coesistevano un settore più rivoluzionario e uno più moderato, ma che divergevano a tal punto che univano i propri sforzi con quelli dei membri di altre società con lo scopo di raggiungere i propri obiettivi politici. Le indagini future dovranno concentrarsi sull'analisi del linguaggio e del discorso politico prodotti dalla *comunería* e dalla *paramaçonería* in modo da permettere una miglior comprensione delle loro basi ideologiche e del fenomeno politico delle società segrete in generale. La *comunería* barcellonese, nonostante i tentativi d'attrarre il mondo popolare usando un linguaggio chiaro e diretto – spesso in catalano – strutturò il proprio discorso politico su quegli stessi riferimenti culturali castigliani, identificati con la storia della nazione liberale spagnola, che non attecchirono nel mondo popolare barcellonese. Nella città *Comtal*, la *comunería* si diffuse essenzialmente tra i settori più benestanti che tentavano d'accedere al potere politico, ma ottenne poco esito tra i settori più rivoluzionari che riunivano alcuni dei settori popolari urbani. Al contrario, le logge paramassoniche si mostrarono più permeabili all'identità culturale dei settori popolari urbani barcellonesi, aumentando così la propria ascendenza su di essi.

Le società segrete della *paramaçonería* fiorirono durante il Sessennio assolutista e attrassero liberali, *afrancesats* e cospiratori che tramavano per far cadere il regime assolutista. I principali istigatori di queste società clandestine si trovavano in esilio in Francia, da dove organizzavano la lotta politica contro il dispotico regime di Ferran VII. I liberali e gli *afrancesats* esiliati in Francia ammiravano la capacità di organizzarsi in clandestinità di cui la massoneria francese aveva dato prova. I rivoluzionari spagnoli adottarono quelle pratiche clandestine, quei rituali iniziatici e quella simbologia in modo da unificare le loro società segrete che non si erano ascritte a nessun rito massonico europeo (come, per esempio, l'inglese, il francese, lo scozzese). Le società segrete si avvalsero di tutti quegli usi per raggiungere i propri obiettivi politici, a scapito di altri obiettivi. Le logge del Sessennio furono massoniche nella forma, mentre trascurarono i contenuti, le affiliazioni, i valori e le finalità della massoneria, così come

tante altre questioni di fondo. Le società segrete paramassoniche si diffusero a Barcellona durante il Sessennio e furono responsabili della mobilitazione popolare provocata dalla proclamazione della Costituzione del 1812. Tali società segrete mantennero una grande influenza sui settori popolari, spesso perché gli insorti ingrossarono le fila della massoneria, dove poterono approfondire la loro relazione con i settori minoritari del mondo popolare che parteciparono alla politica.

L'eterogeneità sociale, la mancanza di un organo direttivo a livello nazionale, le divergenze ideologiche e gli scontri interni, impedirono alla massoneria spagnola di consolidarsi. La società segreta d'origine italiana aveva articolato la propria identità sul confronto con la massoneria francese, nel momento in cui le élite italiane avevano collaborato con gli stati napoleonici italiani. I carbonari erano cattolici devoti, lottavano per cacciare i francesi dai loro territori, riunivano un ampio ventaglio di sensibilità politiche e avevano obiettivi prevalentemente politici. La carboneria era un'organizzazione politica clandestina eterogenea nella quale confluivano tradizioni politiche distinte e nella quale le sezioni (o vendite) godevano di un'ampia autonomia. Le società segrete spagnole avevano molti tratti in comune con la carboneria, ma non potevano rappresentare un'alternativa alla massoneria perché questa godeva di un'influenza pressoché irrisoria nella Spagna del Triennio.

Le società segrete costituirono una rete di sociabilità clandestina che si sovrappose ai centri di sociabilità politica sorti durante il Triennio. La *tertulia* patriottica fu lo scenario idoneo in cui le società segrete svilupparono la propria attività politica, organizzandosi in fazioni che tentavano di occupare il potere politico di Barcellona. La milizia e la *tertulia* vennero utilizzate dalle società segrete per incrementare il numero degli affiliati e per portare a termine i loro progetti politici mobilitando ampi settori della popolazione.

Le mobilitazioni popolari e le grandi concentrazioni di cittadini, miliziani e militari finirono per confluire nella formazione di giunte quando il movimento liberale esaltato divenne incapace d'esprimere la propria volontà politica attraverso i canali stabiliti dal regime liberale nel suo sviluppo moderato. Gli esaltati espressero il proprio diritto a partecipare alla politica scendendo in strada, ma controllarono quel malessere tramite i meccanismi tradizionali di rappresentanza politica: attraverso la formazione di giunte. L'espressione politica della sovranità popolare venne messa in scena ritualmente, nonostante restasse simbolicamente la comunione tra autorità e manifestanti in giunta politica sovrana. In tali giunte veniva imposta alle autorità la

volontà dei settori rivoluzionari manifestata nelle strade. La “Guerra del francés” aveva trasformato la pratica politica tradizionale delle giunte nel canale perfetto per sviluppare agli occhi dei cittadini l’esercizio diretto della sovranità. Le giunte erano state concepite come un meccanismo tradizionale per risolvere i conflitti che mettevano a confronto le autorità e i settori che contestavano le loro decisioni. Tuttavia, a partire dalla “Guerra del francés”, le giunte si sentirono legittimate ad imporre la propria volontà sulle autorità vigenti, grazie alla facoltà loro assegnata d’esercizio della sovranità. La formazione di giunte significava l’esautorazione delle istituzioni politiche e la creazione di un organo di potere al quale i cittadini conferivano la massima autorità. Durante il regime costituzionale, alle giunte si riunivano le autorità politiche e i rappresentanti rivoluzionari che le costringevano ad imporre la propria volontà. In quelle giunte, nonostante non si pretendesse esautorare le istituzioni liberali, le autorità venivano obbligate ad applicare le misure reclamate dal movimento esaltato. Le mobilitazioni rivoluzionarie raggiungevano i propri obiettivi solo quando riuscivano a mettere in scena la formazione di giunte che permetteva legittimare l’adozione richieste degli esaltati.

Il movimento liberale esaltato trasformò la *tertúlia* patriottica in organo di rappresentanza permanente dei cittadini di Barcellona tramite una forma occulta di giunta rivoluzionaria in cui veniva messo in scena l’esercizio della sovranità diretta di costoro. Alla *tertúlia*, le autorità e l’élite politica del movimento esaltato incarnavano il popolo. L’élite esaltata sostituì gradualmente l’élite moderata alla testa delle istituzioni politiche rispettando i procedimenti stabiliti dalla Costituzione del 1812, riuscendo ad assimilare i governanti con i governati, nella misura in cui i secondi si identificavano con il movimento esaltato. I soci della *tertúlia* riuscirono progressivamente a occupare le cariche pubbliche controllando le principali sfere di potere. Le nuove autorità s’identificavano pienamente con il popolo rivoluzionario di Barcellona. I cittadini riuniti alla *tertúlia* non erano un corpo intermediario tra il popolo e le autorità, bensì erano i membri del popolo che acquisivano la condizione di cittadini partecipando alla politica. Il discorso esaltato insistette sulla necessità d’eliminare ogni corpo intermediario tra i cittadini e le autorità per mantenere l’uguaglianza politica di tutti coloro che erano soggetti alla sovranità. Tale percezione della *tertúlia* l’allontanava dai club politici, visto che si erigeva in organo di sovranità.

Quando le istituzioni politiche passarono a essere dominate dal movimento liberale esaltato, la *tertúlia* divenne un ostacolo, visto che era uno spazio idoneo a

scatenare le lotte tra le società segrete o le fazioni politiche. La massima autorità politica e militare di Barcellona –il generale Roten– decise di mutuo accordo con i leader più rivoluzionari appartenenti alla *comunería* e alla *paramaçonería* di potenziare la giunta o commissione di vigilanza affinché disattivasse il potenziale rivoluzionario della *tertúlia* patriottica. La commissione di vigilanza si eresse in un autentico organo rivoluzionario emanato dalla sovranità popolare messa in scena alla *tertúlia* e, di conseguenza, dalla rappresentanza permanente della volontà politica del popolo di Barcellona. La *tertúlia* venne repressa dall'autorità della commissione, mentre venne limitata la facoltà dei cittadini di esercitare la sovranità diretta tramite essa. Quando al regime costituzionale rimanevano meno di due settimane, anche la commissione di vigilanza venne esautorata e il generale Francisco Espoz y Mina ottenne la legittimità politica per consegnare la città *Comtal* alle truppe francesi formando una giunta composta dai notabili delle corporazioni, degli industriali e dei colleghi professionali, nella quale il movimento esaltato costituiva una minoranza.

Le varie giornate rivoluzionarie organizzate dal movimento liberale esaltato condivisero un rituale politico fondato sulla rievocazione del pronunciamento o insurrezione scatenato dalla proclamazione della Costituzione del 1812. Tutte queste giornate ebbero in comune le proscrizioni con le quali terminarono. In ognuna delle insurrezioni gli esaltati argomentarono che le deportazioni erano la maniera di placare le esigenze di giustizia popolare. I rivoluzionari riuscirono a canalizzare le richieste dei settori sociali mobilitati deportando coloro che erano tacciati di nemici del regime costituzionale. Il rituale rivoluzionario identificava pubblicamente i colpevoli della minaccia che affliggeva il regime, li perseguitava e li deportava. Quella pratica illegale veniva giustificata sostenendo che, se i colpevoli non venivano deportati, il popolo non avrebbe esitato a farsi giustizia da solo. L'accelerazione graduale del processo rivoluzionario, la dichiarazione dello stato di guerra nel Principato e l'invasione francese provocarono un aumento della violenza politica. Le autorità politiche e militari legittimarono quella pratica nella misura in cui negarono i diritti di cittadinanza ai nemici del sistema costituzionale. Quando la minaccia rivoluzionaria accrebbe, una maggior violenza venne scatenata contro i nemici, sia attraverso la pratica legale della violenza, sia attraverso quella illegale. Quella legale si instaurò facilmente contro i disertori e i nemici che lottavano contro il regime liberale facendo ricorso alle armi; quella illegale venne applicata ai sospetti di complicità politica con i nemici che la legalità proteggeva, garantendo loro un processo e rimandando la sentenza. Con le

esecuzioni nei pressi di Barcellona, i rivoluzionari riuscirono a intimorire i settori più inclini a cambiare di parte e ad appagare le richieste di vendetta contro i nemici del regime liberale. Le principali vittime della violenza illegale furono gli ecclesiastici accusati di connivenza con il nemico. La spirale di violenza politica investì anche gli avversari politici nel momento in cui costoro mettevano in dubbio la sopravvivenza del regime costituzionale e ciò provocò numerose purghe all'interno del movimento liberale esaltato. Le prime vittime furono coloro che si rifiutarono di suffragare le decisioni politiche della commissione di vigilanza e coloro che denunciarono dalla stampa l'atteggiamento autoritario di Roten e della commissione. Dopo un paio di mesi, la situazione cambiò radicalmente e coloro che non volevano consegnare la città e preferivano lottare fino all'ultimo vennero perseguitati e consegnati ai controrivoluzionari. Nell'estate e nell'autunno 1823, il movimento esaltato barcellonese fu carnefice e vittima al tempo stesso, un gruppo un po' spregevole di rivoluzionari non poté ricorrere alle capitolazioni e venne condannato a patire la repressione virulenta della controrivoluzione venendo mandato a Mallorca. Quasi tutti i settori più popolari e rivoluzionari di Barcellona non poterono vedere ristabilita la Costituzione del 1812 e soffrirono le conseguenze della virulenza repressiva.

La storia delle politiche rivoluzionarie di quegli ultimi mesi non è ancora stata esplorata. L'accelerazione spettacolare dell'alienazione degli edifici urbani, l'imposizione di nuovi prestiti obbligatori e l'obbligo di acquistare proprietà alienate quando ancora si trattava di un'operazione ad alto rischio, sono soltanto alcune delle misure politiche intraprese dai poteri locali e provinciali in quell'ultima tappa del Triennio. Nel frattempo, la risposta della camera legislativa per combattere i rivoluzionari e le truppe della Santa Alleanza si fondò sul rafforzamento dei poteri delle deputazioni provinciali. Il regime liberale trasferì ampie facoltà politiche a quelle istituzioni che dovevano sopportare il peso dell'organizzazione della resistenza contro l'invasore. Il governo pretendeva fare rinascere lo spirito del movimento giuntista che tanti buoni risultati aveva dato durante la "Guerra del Francès". Le deputazioni si consolidavano in seguito all'incapacità, da parte del governo, di organizzare la difesa politica e militare del territorio; il governo delegava loro tali poteri, trasformandole così in istituzioni politiche pressoché sovrane. La legislazione liberale rinforzò il provincialismo per uscire vittoriosa dalla guerra. Il governo dotò le deputazioni di un'autorità quasi assoluta sul loro territorio, che avrebbero dovuto gestire solamente con il capo militare e i leader rivoluzionari del movimento liberale esaltato. Tale decisione

decretò l'autonomia dell'*ajuntament* (consiglio municipale) della capitale catalana, trasformatosi nel contropotere della deputazione e degli organi rivoluzionari della città. La moderazione dell'*ajuntament* era dovuta sia all'impossibilità di rinnovarne tutti i membri, a meno di non voler infrangere gli articoli costituzionali – era possibile sostituire la metà del consiglio solo una volta all'anno –, sia alla presenza, al suo interno, dei settori esaltati più moderati, meno inclini alle derive rivoluzionarie. La maniera in cui fecero fronte alla guerra intensificò lo sviluppo di una interpretazione provincialista del regime liberale gaditano che si contrapponeva radicalmente al modo in cui affrontò la guerra il governo rivoluzionario francese durante la tappa della Convenzione (1792-1795) della Rivoluzione.

Le giornate rivoluzionarie messe in atto dal movimento liberale esaltato vennero fondate su un discorso e su una pratica politica che avevano molti punti in comune con il giacobinismo francese degli anni del governo rivoluzionario. Gli esaltati infrangevano la legalità costituzionale sostenendo la necessità di salvare la patria o di preservare la salute del popolo. Era un discorso basato sull'adozione di misure illegali – straordinarie – per garantire la sopravvivenza della rivoluzione e il consolidamento del regime costituzionale. Il riferimento continuo alla sovranità diretta dei cittadini si esprimeva nella mobilitazione politica e raggiungeva l'apice quando il rituale politico metteva in scena la presa di possesso della sovranità da parte dei cittadini, tramite la giunta rivoluzionaria, la *tertulia* patriottica o le società popolari. Quando i rivoluzionari ebbero accesso al potere tentarono di minimizzare i meccanismi d'espressione della volontà popolare, visto che essi erano l'incarnazione del popolo virtuoso. Si era prodotta l'identificazione completa tra i governanti e i governati, quindi si riduceva la capacità di questi ultimi a esprimersi politicamente. Sia gli esaltati sia i giacobini infransero l'architettura costituzionale con lo scopo di creare organi di governo rivoluzionari emanati direttamente dalla sovranità popolare, senza alcun tipo di contropotere che non fosse il popolo stesso.

Nonostante le molteplici rassomiglianze tra il movimento liberale esaltato e il movimento giacobino, è possibile riconoscere alcune discrepanze significative. Lo scarso sviluppo di un progetto politico egualitario tra gli esaltati impedì l'attrazione massiva dei settori popolari alla causa liberale. Quando gli esaltati occuparono il potere furono incapaci di coinvolgere il mondo popolare nella difesa del regime liberale. La diffusione del discorso liberale non progredì nemmeno quando gli esaltati raggiunsero i propri obiettivi e ciò significa un blocco d'attrazione del mondo popolare. La

Barcellona del Triennio fu forse la città più rivoluzionaria e nella quale quasi cinque mila cittadini parteciparono regolarmente alla vita politica, se si prendono in considerazione i dati della milizia nazionale volontaria di Ramon Arnabat, i membri della *tertulia* patriottica, la sociabilità politica formale e le istituzioni politiche. Tuttavia, una così elevata partecipazione non arrivò mai a superare il cinque per cento degli abitanti della città *Comtal* e contrasta con la precaria mobilitazione politica dell'insieme dei settori popolari urbani. A Barcellona, i progetti rivoluzionari trionfarono grazie alla collaborazione tra l'élite rivoluzionaria, un esercito estremamente politicizzato e alcuni settori popolari sfuggiti alle mani della controrivoluzione. La chiesa cattolica di Barcellona non riuscì a risvegliare i timori tra le classi popolari nel momento in cui la radicalizzazione del regime liberale comportò una contestazione della morale cattolica e la fine dei privilegi sociali ed economici degli ecclesiastici. In futuro, le ricerche dovranno focalizzarsi sulla reazione dei settori popolari al discorso, alla pratica e alla legislazione liberale del Triennio.

La cultura costituzionale del Triennio focalizza la propria attenzione sulla maniera in cui i cittadini di Barcellona ricevettero e decodificarono la Costituzione del 1812 in funzione della particolare congiuntura storica, sul linguaggio utilizzato per diffonderla e sulle pratiche politiche che le vennero associate. Il movimento liberale esaltato formulò un aspetto della cultura costituzionale del periodo, interpretando il codice gaditano in funzione sia della propria esperienza storica sia delle proprie attese per il futuro e legittimò le proprie pratiche e i propri discorsi politici. La cultura costituzionale plasma il lascito culturale di una società, la quale vi inserisce i propri progetti per il futuro e la propria tradizione. Quando gli esaltati e i moderati impostarono le differenti formulazioni della cultura costituzionale, stavano raffigurando la loro idea di sistema costituzionale e il posto che volevano occupare. Le ricerche future dovranno concentrarsi sull'analisi dell'aspetto moderato della cultura costituzionale, visto che la storia del movimento liberale moderato non è ancora stata analizzata in tutta la sua complessità.

Il discorso politico del movimento esaltato mette in evidenza la molteplicità di interpretazioni a cui la Costituzione del 1812 fu soggetta. La cultura costituzionale del Triennio integrò nuovi riferimenti culturali e politici che aumentarono la costruzione di nuovi significati politici della Costituzione. Dalla riunione patriottica di Lacy, il movimento esaltato fece in modo di regolare l'interpretazione della legge fondamentale assicurandosi la ricezione dei significati più sovversivi. Anche tale movimento

esemplificò la cultura costituzionale del Triennio distogliendola da quella configurata dal tardo illuminismo e dai primi esponenti del liberalismo. Gli esaltati propugnarono una riforma della morale cattolica per consolidare il sistema costituzionale tramite l'esaltazione della politica come azione virtuosa. L'applicazione del termine virtù alla politica era un lascito della tradizione greco-latina e della morale universalista basata sulle leggi della natura formulate dagli illuministi francesi. Gli esaltati incorporarono nella cultura costituzionale l'effetto correttore delle diseguaglianze economiche a cui dava luogo l'applicazione della Costituzione. La legittimità di tale misura sociale si basava sulla necessità di dare per certo che i cittadini che partecipavano alla politica non lo facessero per proprio interesse, bensì per interesse generale. L'eguaglianza politica dei cittadini era rafforzata da una riduzione delle diseguaglianze economiche per evitare che la loro morale venisse corrotta. Le riforme sociali promosse dal sistema politico potevano consolidarsi solo attraverso una nuova morale nella quale confluivano la virtù classica e la tradizione rivoluzionaria francese.

Il movimento esaltato incorporò la trasgressione degli articoli del codice gaditano nella cultura costituzionale del Triennio, con il pretesto che il regime liberale era in pericolo. La dottrina rivoluzionaria degli esaltati consacrava la salvezza della patria e la salute del popolo come premessa politica fondamentale che giustificava ogni danno legale. Senza bisogno di ricorrere alla sospensione o alla deroga della Costituzione, la diffusione di questa dottrina fu risolta dagli esaltati integrandola nella cultura costituzionale, richiamandosi allo spirito del testo di Cadice a detrimento di ciò che vi era scritto. Il movimento esaltato identificò lo spirito del codice costituzionale con la necessità di proseguire la rivoluzione. La minaccia costante della controrivoluzione legittimò l'adozione di misure straordinarie che infransero la Costituzione. La cultura costituzionale giustificava la trasgressione del codice gaditano per adeguare la legalità alle richieste dei cittadini e allo stesso tempo frenava ogni tentativo di riunione di un nuovo potere costituente.

Gli esaltati articolavano un discorso politico che esemplificò la nozione di cittadino al di là dei termini fissati della Costituzione. Il movimento esaltato cercò di mobilitare ampi contingenti di popolazione per ottenere il controllo delle istituzioni politiche. La cultura costituzionale del Triennio sfumò le differenze tra coloro che godevano della condizione di cittadino e coloro che non ne godevano, con l'intenzione di diffondere i principi liberali all'insieme della popolazione, incluso a coloro che erano esclusi dalla partecipazione politica. L'universalizzazione della condizione di cittadino

facilitò la mobilitazione popolare quando non esistevano spazi come la *tertúlia* patriottica in cui metter in scena l'esercizio della sovranità e consolidare l'identificazione del movimento esaltato con il popolo di Barcellona. Il discorso politico esaltato impostò una cultura costituzionale che trasformò quasi tutti in cittadini, malgrado distinguesse tra coloro che potevano partecipare agli organi di potere e coloro che non potevano.

La cultura costituzionale del Triennio si appropriò anche dello storicismo per esprimere i diversi progetti politici del liberalismo. L'esperienza storica che i liberali di Barcellona usarono nei loro discorsi politici era diversa da quella alimentata dal dibattito costituzionale di Cadice. Nella politica locale e provinciale i liberali impiegarono la propria storia per articolare un discorso politico efficace e convincente, ottenendo l'approvazione necessaria per mobilitare i cittadini. Anche i liberali trovarono nella storia della Catalogna, non inclusa nel racconto storico nazionale costruitosi nei decenni anteriori alla promulgazione della Costituzione del 1812, la possibilità d'esplorare altre vie politiche per sviluppare il regime liberale. L'identità storica spagnola identificata con la castigliana limitava le interpretazioni del codice gaditano dal momento che si cercava il fondamento dell'ordinamento giuridico nel passato e non nella capacità del corpo nazionale di decidere. I liberali della capitale catalana vollero inserire lo storicismo catalano nel discorso politico liberale per incorporare la storia catalana alla narrazione nazionale spagnola e giustificare in tal modo le interpretazioni più trasgressive del codice gaditano, fosse in senso moderato o rivoluzionario. La storia della nazione spagnola era il *corpus* che condizionava la glossa costituzionale, per tanto, attraverso la modificazione del canone nazionale si riusciva a restringere o ampliare il potenziale rivoluzionario della Costituzione. Una delle divergenze più significative nel seno del movimento liberale esaltato si rifletteva nel grado di permeabilità del discorso politico dello storicismo che rimandava all'esperienza storica del Principato. Una parte del liberalismo esaltato si rifiutò d'integrare qualsiasi elemento che modificasse il sostrato storico della nazione spagnola che era il fondamento delle libertà garantite dalla Costituzione. La modificazione della narrazione nazionale poteva promuovere nuovi significati politici che potevano sfociare in una riforma moderata. Suddetti esaltati fomentavano un discorso politico basato su proposte razionaliste e rivoluzionarie che tacciavano le vestigia politiche e culturali precedenti di semplici privilegi e particolarismi. Contemporaneamente, tale discorso esaltato era dotato di storicismo quando assimilava l'identità storica e culturale castigliana con la comunità nazionale

spagnola, costruita durante il riformismo borbonico del secolo XVIII. La società segreta dei *comuners* fu quella che meglio rappresentò quel lato rivoluzionario caratterizzato da un linguaggio politico colmo di riferimenti ai miti del racconto storico nazionale.

Al contrario, gli altri esaltati che non condividevano il discorso politico *comunero* diffuso a Barcellona e dintorni costruirono un discorso politico basato sul rafforzamento della loro “differenza”. Tali esaltati configurarono un altro aspetto del movimento esaltato che rendeva la narrazione storica del liberalismo responsabile sia delle sue limitazioni durante la tappa costituente sia delle interpretazioni moderate della Costituzione del 1812. La risposta di questi esaltati di fronte alla diffusione dei miti rivoluzionari trasmessi alla storia castigliana dai *comuners*, fu l’esaltazione della storia di Catalogna che forniva loro riferimenti adeguati per contestare l’identità nazionale spagnola fondata sulla monarchia e sul cattolicesimo. Tramite lo storicismo catalano cercarono d’infondere una maggiore permeabilità all’identità nazionale spagnola per favorire lo sviluppo di nuove proposte politiche che mettersero in dubbio la monarchia e la religione cattolica nella configurazione della nazione spagnola. La trasformazione della storia nazionale doveva legittimare una formulazione più ampia della nazione spagnola che avrebbe rinforzato la capacità dei cittadini d’esercitare una sovranità senza limiti. La rievocazione della repubblica catalana presieduta da Pau Claris e l’alleanza con i protestanti anglicani durante la guerra di successione saranno i due avvenimenti ai quali si farà appello per modificare il sostrato culturale e politico della nazione spagnola definito dalla monarchia e dal cattolicesimo nella narrazione storica nazionale.

Al termine del Triennio, la cultura costituzionale si era spaccata al punto tale da evocare significati politici della legge fondamentale totalmente opposti. La proliferazione di interpretazioni sulla Costituzione renderanno irrealizzabile lo sviluppo consensuale del regime liberale. Il discredito del codice gaditano si esacerbò quando il movimento esaltato, suo principale sostenitore, sovvertì l’architettura istituzionale della legge fondamentale per legittimare lo stabilimento di un organo politico rivoluzionario –la commissione o giunta di vigilanza– che metteva in dubbio la legittimità delle istituzioni liberali. I liberali moderati immaginarono che le truppe invaditrici della Santa Alleanza avrebbero imposto un regime liberale moderato basato su una carta concessa, come quello della Francia di Luigi XVIII. Il movimento esaltato non riuscì a sviluppare un progetto politico capace di riunire l’ampio ventaglio dei settori ideologici che raggruppava. La divisione interna degenererà in scontri tra le diverse fazioni del movimento che lo indebolirono.

**POLÍTICA, LIBERALISME I REVOLUCIÓ.
BARCELONA, 1820-1823**

VOLUM II: ANNEXOS

JORDI ROCA VERNET

TESI DOCTORAL DIRIGIDA PER
LLUÍS FERRAN TOLEDANO GONZÁLEZ
DEPARTAMENT D'HISTÒRIA MODERNA I CONTEMPORÀNIA
UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA
2007

Sumari

Vol. I

Introducció.....	9
Capítol 1. El pronunciament i la gènesi de la formació de les juntes revolucionàries	31
1.1 Introducció	31
1.2 La Conspiració del Palmar (juliol 1819).....	36
1.3 Paramaçoneria: societat secretes contra el règim absolutista de Ferran VII.....	40
1.4 De la conspiració al pronunciament.....	43
1.5 El pronunciament de Rafael del Riego	48
1.6 La mobilització revolucionària de Barcelona del 10 de març de 1820.....	51
1.7 La fallida insurrecció del general Luís Lacy.....	71
1.8 De les juntes tradicionals a les juntes revolucionàries: una nova pràctica política	79
1.9 La junta de gremis, col·legis i fabricants per salvar la vida de L. Lacy.....	89
1.10 Balanç.....	97
Capítol 2. La sociabilitat política formal a Barcelona, 1820-1823.....	101
2.1 Introducció	101
2.2 La sociabilitat en la historiografia.....	103
2.3 La sociabilitat a la historiografia de l'Europa meridional.....	109
2.4 La sociabilitat política formal	116
2.5 Els límits de la recerca	119
2.6 La Societat Patriòtica <i>Barcinonense</i> dels Bons Amics	125
2.7 La Junta Patriòtica de Lacy.....	140
2.8 La Societat Econòmica d'Amics del País de Barcelona	143
2.9 Les Càtedres de Constitució.....	147
2.10 Acadèmia Cívica	158
2.11 La fi de les societats patriòtiques	164
2.12 Tertúlia Patriòtica de Sant Andreu del Palomar.....	168
2.13 El Voto de Barcelona i la Junta de desembre de 1821.....	173
2.14 La tertúlia patriòtica de Barcelona, gener a febrer de 1822	179
2.15 L' <i>afer</i> del coronel Costa	180
2.16 El gabinet de lectura del palau de la virreina	196
2.17 La tertúlia patriòtica d'abril de 1822.....	206
2.18 La tertúlia patriòtica de juny de 1822	211

2.19 Una nova conjuntura política per una nova tertúlia patriòtica.....	219
2.20 La Tertúlia Patriòtica de Lacy.....	224
2.20.1 La política i la tertúlia.....	236
2.20.2 Qui eren els socis de la tertúlia?.....	250
2.20.3 Les societats secretes i la tertúlia patriòtica.....	258
2.20.4 La participació de les dones a la tertúlia.....	282
2.21 Balanç.....	288
Capítol 3.La mobilització revolucionària: la pràctica política liberal exaltada.....	291
3.1 Introducció.....	291
3.2 Primera jornada revolucionària: abril de 1821.....	295
3.2.1 La crispació dels ciutadans de Barcelona.....	295
3.2.2 La mobilització popular i la formació de la junta general d'autoritats.....	300
3.2.3 La conspiració revolucionària de Jorge Bessières.....	321
3.2.4 Balanç.....	338
3.3 Segona jornada revolucionària: 5 de setembre de 1822.....	341
3.3.1 Les interpretacions contraposades sobre la jornada.....	362
3.4 Tercera jornada revolucionària: 15 d'abril de 1823.....	370
3.4.1 La pràctica de la violència revolucionària i l'anticlericalisme.....	383
3.5 Quarta jornada revolucionària: 4 d'agost de 1823.....	386
3.5.1 Repressió contra els revolucionaris per signar la capitulació.....	399
3.6 Balanç sobre la mobilització política revolucionària.....	404
Capítol 4 La cultura constitucional del Trienni a Barcelona.....	413
4.1 Introducció.....	413
4.2 La reforma de la moral.....	425
4.3 L'historicisme.....	430
4.4 La universalització de la condició de ciutadà.....	463
4.5 Balanç de la cultura constitucional.....	473
Balanç final de la tesi.....	477
Bilancio finale.....	503

Vol. II: ANNEXOS.

Annex A. Apèndix documental	15
Annex B. Llistes i xarxes de relacions dels ciutadans més significats políticament a la Barcelona del Trienni Liberal	87
Fonts documentals	233
Altres publicacions de la primera meitat del segle XIX	240
Bibliografia.....	266

Annex A. APÈNDIX DOCUMENTAL

A.1. Violència política: el clima previ als fets d'abril de 1821.....	16
A.2. Diàleg justificant l'acció violenta del poble de Barcelona en els fets d'abril del 1821 per tal d'impulsar la revolució	17
A.3. El relat de l'execució frustrada de Jorge Bessières el 14 de juliol de 1821.	19
A.4. Petició per obrir una societat patriòtica a Barcelona.	21
A.5. Exposició de les companyies del 1r. regiment de la MNV adreçada al cap de la milícia, el coronel Costa, negant-se a sotmetre's a les ordres del governador.	23
A.6. Exposició dels ciutadans militars i milicians de Barcelona demanant la destitució del govern de desembre del 1821, conegut amb el nom del <i>voto de Barcelona</i>	24
A.7. Petició adreçada a les corts per la junta de ciutadans militars i milicians de desembre de 1821 a favor del <i>voto de Barcelona</i>	26
A.8. Discurs inèdit del general Rafael del Riego en el que intenta fer de mitjancer en el conflicte entre milicians de Barcelona, que enfronta al coronel J. Costa amb al tinent coronel J. A. Llinás; i tot seguit les al·legacions de cadascuna de les parts implicades.	28
A.9. Edicte del Cap polític després dels fets de l'11 de juny de 1822.	31
A.10. Defensa del coronel Costa i denúncia del comportament de Joaquín Ruiz Porras durant els fets de juny de 1822.....	32
A.11. La narració dels fets del 5 de setembre de 1822.....	33
A.12. Els redactors del <i>Diario de la ciudad de Barcelona</i> exposen la seva contrarietat amb les tesis del ciutadà Ribot al voltant de la inviolabilitat del monarca, que s'adeqüen amb les expressades per als ciutadans J. de Portell i J. F. Doménech a la tertúlia patriòtica.	36
A.13. Escrit liberal exaltat en forma de carta adreçada a un amic, on es posen de relleu tots el elements característics del liberalisme popular revolucionari.....	38
A.14. Edicte de la Junta de Vigilància.....	42
A.15. Encès debat a la Tertúlia Patriòtica de Lacy sobre la pràctica del terror per salvar la pàtria.....	44

A.16. Enaltiment de la proscripció de ciutadans i eclesiàstics que es produí el 15 d'abril de 1823.	45
A.17. Exaltació per l'arribada del general Rotten ja que l'autor diposita les esperances que sigui l'artífex del terror contra els eclesiàstics servils.....	46
A.18. Relació històrica dels tots els pobles republicans que basats en la virtut moral i la llibertat política, aconseguiren els seus èxits, comptant Catalunya entre ells.....	47
A.19. La justificació sobre la necessitats de les societats secretes per combatre un règim absolut.	49
A.20. Pla de la diputació per a la defensa de la província de la invasió francesa.....	51
A.21. Sobre la història de les llibertats catalanes, i els enfrontaments amb França en els darrers dos-cents anys. No s'esmenta la guerra del francès.....	55
A.22. Proclama del cap de l'estat major, Felipe Arco Agüero adreçada a la nació espanyola, dies després que el tinent coronel Rafael del Riego es pronunciés l'1 de gener de 1820 a Las Cabezas de San Juan.....	57
A.23. Proclama adreçada al rey justificant l'aixecament de l'exèrcit expedicionari defensant la constitució de 1812.....	58
A.24. Proclama signada pel cap dels militars insurrectes, Antonio Quiroga, adreçant-se en el seu nom i en el dels cossos de l'exèrcit nacional, a la resta de militars espanyols	60
A.25. Proclama dirigida als cossos de l'exèrcit reial recordant-los el seu protagonisme en la sanció de la constitució, i exhortant-los a sumar-se al pronunciament i defensar-la.....	62
A.26. Ofici de l'ambaixador piemontès, el comte de Sambuy, dirigit a la secretaria d'estat torinesa en relació a l'empresonament del coronel Costa a Barcelona, i la seva vinculació amb la difusió d'un pamflet titulat <i>constitución fundamental de los liberadores del genero humano</i>	63
A.27. Carta del cònsol piemontès de Barcelona, Antonio Bressiano, al seu ambaixador, el comte de Sambuy, fent una descripció dels fets ocorreguts als darrers dies de 1821 en relació al <i>voto de Barcelona</i>	65

A.28. Informe del cònsol piemontès a Barcelona, Antonio Bressiano, a la secretaria d'afers exteriors del Piemont, sobre l'avalot de milicians que comportà la detenció del coronel Costa.	66
A.29. Report del cònsol piemontès a Barcelona, Antonio Bressiano, a la secretaria d'afers exteriors del Piemont, sobre el breu alliberament del coronel Costa.	68
A.30. Informe del cònsol piemontès a Barcelona, Antonio Bressiano, a la secretaria d'afers exteriors del Piemont, en relació a la tornada a la presó del coronel Costa i al tancament de la tertúlia patriòtica.	69
A.31. Ofici del cònsol piemontès a Barcelona, Antonio Bressiano, a la secretaria d'afers exteriors del piemont, narrant els fets succeïts la nit del 5 al 6 de setembre de 1822 en la qual es detingueren una seixantena de ciutadans.	70
A.32. Informe del cònsol piemontès a Barcelona, Antonio Bressiano, a la secretaria d'afers exteriors del Piemont, en relació a la detenció d'un grup d'eclesiàstics als que s'acusa d'estar vinculats a una conspiració.	71
A.33. Ofici del cònsol piemontès a Barcelona, Antonio Bressiano, a la secretaria d'afers exteriors del Piemont, en relació al trasllat dels caputxins detinguts el mes anterior i l'arrest dels franciscans de començaments de novembre.	72
A.34. Sobre les accions del militar Antonio Roten durant els anys del Trienni. Carta del prefecte del Departament dels Pirineus Orientals, Sr. Chauvigny al Secretari d'Estat del Ministeri de l'Interior. L'esborrany d'aquest informe l'elaborà el confident Antonio Guillén de Mazón però fou completat amb d'altres informacions que tenia el Cap de la política del departament. El report insisteix en la pràctica política de la violència usada per Rotten, exacerbant les similituds entre el procés revolucionari barceloní i el govern revolucionari francès (1793-1794).	73
A.35. Carta de J. M. Roth adreçada al Cap militar del Departament dels Pirineus Orientals, sol·licitant-li recursos econòmics per poder anar des de Prades fins a Cahors tal i com li han ordenat. J. M. Roth, fundador del batalló de joves de la milícia barcelonina, en aquella missiva narra el periple que visqué els darrers mesos després que la junta de vigilància l'acusés de ser partidari de la causa contrarevolucionària o reialista.	78
A.36. Carta de Antonio Rodón, tercer alcalde de Barcelona expulsat l'agost de 1823, demanant al Ministre d'Assumptes Exteriors Francès que intercedeixi davant les autoritats espanyoles per poder retornar a Espanya. Antonio Rodón aprofita l'avinentesa	

per emfasitzar les represàlies patides després d'enfrontar-se durant el Trienni amb la junta de vigilància presidida pel general Rotten.	80
A.37. Carta de Antonio Guillén de Mazón adreçada al Ministre de l'Interior francès demanant-li ajuda econòmica per poder sobreviure a París. A la carta fa una breu autobiografia en la que emfasitza els serveis prestats com informador de la policia del Departament dels Pirineus Orientals sobre el perfil polític dels exiliats espanyols.....	83
A.38. Informe sobre la petició del confident Antonio Guillén de Mazón de traslladar-se des de Perpinyà a París. Es relaten les justificacions argüides pel confident que es fonamenten en la impossibilitat de prosseguir la seva tasca després de l'indult del seu col·laborador, l'informant Ramón María Sala.	86

Annex B. LLISTES I XARXES DE RELACIONS DELS CIUTADANS MÉS SIGNIFICATS POLÍTICAMENT A LA BARCELONA DEL TRIENNI LIBERAL

TERTÚLIA PATRIÒTICA DE LACY

B.1. Sessions Tertúlia Patriòtica de Lacy de Barcelona (17 de novembre 1822 – octubre 1823).....	89
Participació a les sessions.....	93
-Oradors	
-Càrrecs	
-Socis membres de comissions	
B.2. Els primers socis i sòcies de la Tertúlia Patriòtica de Lacy.....	95
-Socis	
-Sòcies	
B.3. Llista de socis i sòcies de la Tertúlia Patriòtica de Lacy	101
-Socis	
-Sòcies	
B.4. Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que eren membres de la Milícia Nacional Voluntària	108
-Primer regiment: Primer i Segon batalló	108
-Tercer batalló.....	111
-Quart batalló	112
-Cinquè batalló.....	113
-Sisè batalló	115
-Cos d'Artilleria.....	115
-Cos de Cavalleria.....	115

EL PERSONAL POLÍTIC QUE PARTICIPA EN EL PODER POLÍTIC MUNICIPAL

B.5. Electors parroquials que escolliren els diversos consistoris municipals.....	117
-Electors parroquials març 1820	117
-Electors parroquials desembre 1820.....	117
-Electors parroquials desembre 1821.....	118
-Electors parroquials desembre 1822.....	118
-Llista de tots els electors parroquials del Trienni que escolliren els consistoris municipals de Barcelona.....	119
-Membres de la Tertúlia Patriòtica de Lacy (TPL) que són electors parroquials als consistoris municipals de Barcelona durant el Trienni	120
B.6. Integrants dels Ajuntaments Constitucionals barcelonins del Trienni	121
-Ajuntament Constitucional de 1820	121
-Ajuntament Constitucional de 1821	122

-Ajuntament Constitucional de 1822	123
-Ajuntament Constitucional de 1823	124
-Llista total dels integrants de tots els ajuntaments constitucionals del Trienni.....	125
-Membres de la TPL que formen part dels ajuntaments constitucionals barcelonins del Trienni	126
 B.7. Llista conjunta dels electors parroquials i membres dels consistoris municipals que eren socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy.....	127
 B.8. Comissaris de Barri.....	128
-Comissaris de barri. Any 1820	128
-Comissaris de barri. Any 1821	129
-Comissaris de barri. Any 1822	130
-Comissaris de barri. Any 1823	131
-Llista de tots els comissaris de barri del Trienni (1820-1823).....	132
-Membres TPL que són comissaris de barri	137
 B.9. Diputats del comú i síndics procuradors que formaren part de l'Ajuntament de Barcelona (1785 i 1820).....	138
-Diputats i síndics del 1785 al 1820 que ostentaren càrrecs polítics i foren membres dels centres de sociabilitat política del Trienni a Barcelona.....	139
 B.10. Junta Patriòtica de Lacy.....	140
-Membres de la Junta que foren socis de la TPL.....	140
 B.11. Junta Municipal de Beneficència 1822.....	141
-Membres TPL de la Junta de Beneficència.....	141
 B.12. Comissionat dels barris pel repartiment de la contribució extraordinària de guerra, octubre de 1822.....	142
 EL PERSONAL POLÍTIC QUE PARTICIPA EN EL PODER POLÍTIC PROVINCIAL	
 B.13. Electors parroquials que participen en l'elecció dels electors de partit que escolliran els diputats a Corts i els diputats provincials.....	144
-Membres de la TPL que foren electors parroquials el 30 d'abril de 1820 per tal d'escollir els diputats a Corts.....	145
-Electors parroquials 1820	
-Membres que eren socis de la TPL	
-Electors parroquials escollits el 7 d'octubre de 1821	146
-Membres que eren socis de la TPL.....	147
-Electors parroquials escollits el 5 d'octubre de 1823.....	148
-Membres que eren socis de la TPL.....	149
-Electors parroquials de Barcelona que participaren en l'elecció indirecte dels diputats a Corts de la legislatura 1820- 1821, 1822-1823, 1824-1825.....	150

-Membres TPL que son electors parroquials per l'elecció a Corts. Fent constar l'any.....	153
B.14. Diputacions provincials de Catalunya	154
-Junta Interina.....	154
-Junta Provisional de la Província del 5 d'abril de 1820.....	154
-Diputació de Catalunya, del 3 de maig de 1820.....	154
-Diputació de Catalunya, 6 de Juny de 1820 – 28 de febrer de 1822	155
B.15. Diputacions provincials de Barcelona	156
-Diputació Provisional de Barcelona, 1 de març – 11 d'abril de 1822.....	156
-Diputació de Barcelona del 15 de maig de 1822.....	156
-Diputació de Barcelona del 1823	156
-Membres de les diputacions que eren socis de la TPL.....	157
B.16. Jutges de Fet.....	158
-Junta de censura: nomenaments d'agost de 1820.....	158
-Jutges de fet: nomenaments de gener de 1821	159
-Jutges de fet: nomenaments de 19 d'abril de 1821	160
-Jutges de fet: nomenaments de gener de 1822	161
-Jutges de fet: nomenaments de març de 1823	162
-Jutges de fet: gener 1820-març 1823.....	163
-Jutges de fet que foren socis de la TPL. Fent constar l'any.	165
B.17. Societat Econòmica d'Amics del País.....	166
-Proposta feta per l'Ajuntament per la Societat Econòmica d'Amics del País.....	167
-Proposta Junta de Comerç per la Societat Econòmica d'Amics del País.....	168
INSTITUCIONS LIBERALS EXTRAORDINÀRIES	
B.18. Junta de Vigilància de 6 de març de 1823	170
-Membres foren socis de la TPL.....	170
B.19. Junta auxiliar de Defensa de Barcelona.....	171
-Membres que foren socis de la TPL.....	171
B.20. Junta de recaptació i distribució d'impostos	172
B.21. Consell de guerra permanent del 9 de juliol de 1823.....	173
-Membres que foren socis de la TPL.....	173

JUNTES REVOLUCIONÀRIES DEL TRIENNI

B.22. Comissió Provisional Governativa de Catalunya, de 11 de març de 1820	175
B.23. Junta extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821.....	176
B.24. Signants del <i>Voto de Barcelona</i> contra el govern.....	177
B.25. Junta de ciutadans, militars i milicians desembre de 1821	179
Assitents a la Junta de desembre de 1821, que posteriorment foren memvres de la TPL.	180

CIUTADANS ACTIUS POLÍTICAMENT DURANT ELS ANYS DEL SEXENNI QUE DONEN SUPORT A LACY

B.26. Ciutadans que apareixen a la causa Lacy.....	182
B.27. Militars presos acusats de participar en la conspiració de Luís Lacy.....	183
B.28. Participants en la conspiració de Lacy segons l'obra de Josep Fontana.....	184
B.29. Participants a l'intent d'alliberar a Lacy. Maig 1817.	185
B.30. Llista dels membres de la Junta per alliberar a Lacy. Abril 1817.....	186
-Socis de la TPL que participen a aquesta Junta.....	188
B.31. Processats per la inquisició el 1819 acusats de delictes de Francmaçoneria ...	189

SOCIETAT PATRIÒTICA BARCINONENSE DELS BONS AMICS

B.32. Membres de la Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics de perseguits de 1814 a 1820.....	191
-Altres socis de la Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics	192
-Presidentes de la Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics.....	193
-Llista de tots els membres coneguts de la Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics	194
-Membres de la TPL que són socis de la Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics	194

EL CINQUÈ BATALLÓ DE LA MILÍCIA NACIONAL VOLUNTÀRIA

B.33. Cinquè Batalló de la Milícia Nacional Voluntària.....	196
-Membres de la TPL que formen part del 5è. Batalló de la MNV	198

SOCIABILITAT POLÍTICA DELS LIBERALS MODERATS

B.34. Opositors al coronel Costa dins del 1r regiment. Abril de 1821.....	200
B.35. Socis del Gabinet de Lectura del palau de la virreina del Perú i membres de la Sociedad del Anillo	201
B.36. Socis de la Reial Acadèmia de Bones Lletres..... -Socis	202
B.37. Catedràtics de segona i tercera ensenyança de la Universitat de Barcelona	203
-Socis de la Reial Acadèmia de Bones Lletres que foren catedràtics de la Universitat 1822.....	204
B.38. Alumnes càtedra d'economia política.....	205

AGRUPACIÓ DE DONES QUE COL·LABOREN EN LA LLUITA CONTRA ELS REIALISTES, I ELS SEUS VINCLES AMB LA TERTÚLIA PATRIÒTICA DE LACY

B.39. Dones que cusien gratis capots per l'exèrcit.....	207
-Dones que són familiars de socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy.....	208
-Sòcies de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que cusien gratis.	208

SOCIETATS SECRETES REVOLUCIONÀRIES DEL TRIENNI

B.40. Comuners	210
-Societat secreta dels Comuners a Catalunya, segons Ramon Arnabat	210
-Societat secreta dels Comuners a Catalunya, segons Marta Ruiz Jiménez	211
-Societat secreta dels Comuners segons les fonts policials franceses, 1821-1830.....	212
B.41. Maçons	214
-Maçons durant el Trienni segons Ramon Arnabat	214
-Membres de la paramaçoneria segons les fonts policials franceses, 1821-1830	215
B.42. Societat secreta dels Carbonaris.....	217
B.43. Membres de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que són comuners, maçons i carbonaris	218

DAMNIFICATS PEL MOVIMENT LIBERAL EXALTAT

B.44. Llistes dels proscrits la matinada del 5 al 6 de setembre de 1822 220

B.45. Llista de proscrits del 15 d'abril de 1823 223

B.46. Comerciants detinguts l'agost de 1823 225

ALTRES LIBERALS EXALTATS I RADICALS

B.47. Liberals exaltats que no consten que formessin part de la
Tertúlia Patriòtica de Lacy 226

RECAPITULACIÓ DE DADES

B.48. Quadre resum 229

ANNEX A. APÈNDIX DOCUMENTAL

A.1. VIOLÈNCIA POLÍTICA: EL CLIMA PREVI ALS FETS D'ABRIL DE 1821.

“Sres. Redactores: tanto y tanto anda la mariposa rodeando la luz, que viene a dar con ella y acaba la vida: tanto y tanto andarán esparciendo falsas y vagas noticias los enemigos del nuevo sistema, que algún día se les aplicará un parche de Constitución, y quedarán libres para siempre más de incomodarnos. ¡Qué lástima que no esté el pandero en mis manos, que tanto a éstos como a otras ciertas personas le aplicaría yo un remedio que daría gusto! ¿Y que pensarán Vdes. que haría? Nada, nada: mandaré por un par de arrobas de azúcar negro, y otras tantas de confites de cierto color: registraré de una a una todas las cárceles, y si en alguna hallase, como por ejemplo, a uno que en 1814 hubiese aconsejado a S. M. que no jurase la Constitución, PUM... trágate tres confites; a otro que estando en su mano, no hubiese detenido los enfurecidos contra los inocentes, PUM ... a otro que hubiese insistido que en el año pasado juró el Rey la Constitución a la fuerza, siendo así que él mismo nos ha dicho lo contrario, PUM ... a otro que hubiese inventado, impreso, o esparcido proclamas incendiarias, PUM ... a otro que hubiese persuadido a los incautos, que la Constitución española era contraria a la religión de Jesucristo, a las antiguas leyes, y a los principios de la naturaleza, PUM ... a otro que hubiese propalado la voz, que venían cien mil rusos para acabar con los jansenistas, francmasones, hereges y liberales, que habían destrozado al santo tribunal y despojado a los pobres monacales etc. de las rentas que tanto necesitaban, PUM ... a otro que habiéndosele conferido amplias facultades para entender de alguna causa de lesa nación, por dinero o soborno la hubiese dilatado, o puesto en libertad al agresor, PUM ... a otro que falsamente hubiese declarado en la injusta causa que en el año 14 se formó contra los padres de la Patria, PUM ... a otro que hubiese asesinado, o robado, tanto en poblado como fuera de él, PUM ... ¿Qué tal Señores Redactores? ¿No les parece a Vdes. que con sólo este pequeño trabajo, quizá se moderarían los ánimos de algunos que todavía dicen, aun no ha pasado la pascua, que?... ¿Y no daría más gusto presenciar un baile de PUM ... PUM ... que no el de la Patacada? En fin, yo ya he puesto la contradanza, y si ahora encuentran Vds. diestros músicos que quieren tocarla, se lo agradecerá. El amante de la verdad.”

Font: *Diario Constitucional, Político y mercantil de Barcelona*, núm. 87, 29 de març de 1821, pp. 3-4

A.2. DIÀLEG JUSTIFICANT L'ACCIÓ VIOLENTA DEL POBLE DE BARCELONA EN ELS FETS D'ABRIL DEL 1821 PER TAL D'IMPULSAR LA REVOLUCIÓ

“Noticias Particulares de Barcelona. Dialogo imparcial sobre las ocurrencias del 3 de abril en Barcelona, y en muchas otras ciudades.

Don Modesto y Don Honorio.

Don Modesto: Estoy aburrido, amigo Don Honorario: estos movimientos populares, estas prisiones inconstitucionales que se han hecho en ésta y otras ciudades del reino, nos van a sumergir en un caos de horror y de anarquía y acaso de despotismo... D. Hon. Bravo amigo D. Mod ¿apostemos cualquier cosa a que acaba Vd de leer el C...? Pero sea de esto lo que quiera. Vd. sabe perfectamente que mis principios en un todo opuestos a cualquier género de arbitrariedad, no se acomodan del todo a lo que el pueblo pueda ejercer por sí mismo, porque al cabo es una arbitrariedad, y como he dicho mis principios la repugnan. Pero ya por más que miro y examino el asunto de las prisiones por todos los aspectos que puede presentar, no veo en él más que una providencia gubernativa, tomada por el común acuerdo de las autoridades y de varios patriotas, para evitar males de mayor consecuencia; no veo más que la expresión de la voluntad de los pueblos que levantan su voz y dicen al gobierno, que para dirigir a una Nación en tiempos de crisis, se necesita más energía, más firmeza y sobre todo, mejor desempeño en el cumplimiento de sus obligaciones. Cuando los amigos de la libertad cometen cualquiera exceso, porque al fin no son impecables, todo el mundo levanta la voz al exaltado, al perturbador; se aniquilan y extinguen las reuniones de ciudadanos, y bajo cualquier pretexto se separan de sus destinos los jefes más beneméritos de la libertad. Por el contrario, rompen las conspiraciones de Zaragoza, Burgos, Galicia, Madrid y otras mil; préndese sus autores y hasta la hora no hemos visto más que inútiles clamores de los pueblos pidiendo justicia, y los resultados funestos que trae consigo la impunidad de los grandes crímenes.

La impunidad, Sr. D. Modesto, de los asesinos de Cádiz, engendró los perturbadores de Galicia y de Aragón; y Salazar y Merino, no hubieran existido si la cabeza de Barrios hubiese caído en un cadalso. Estas reflexiones que he visto hacer a los hombres más iliteratos, llegaron a ser la opinión general de los pueblos, que viendo tan aventurado el fruto de sus afanes, marcharon directamente a impedir que se lo arrebatasen sin pararse en los medios. Yo no haré la apología de estos movimientos; pero no tendré reparo alguno en asegurar que fue el único medio de hacer ver al gobierno, que el deseo de los pueblos era que se castigase a los delincuentes, que el camino recto de los trámites que señala la ley, está totalmente obstruido y en poder de hombres enemigos por principios e intereses de las instituciones que nos rigen, y finalmente, que el éxito de cualquiera revolución está en razón directa de la energía y firmeza de los que la dirigen... D. Mod. Pero si el pueblo se acostumbra a estos actos, si se arroja a castigar por sí mismo a los criminales, ¿Quién nos asegura de que con cualquier pretexto no hará lo mismo con el pacífico y honrado ciudadano que acaso haya dado lugar a vanas hablillas contra su proceder? ¿Está Vd. libre de ser víctima entonces de un resentimiento personal? D. Hon. No, amigo D. Mod.; el peligro que Vd. profetiza, no es cierto. El sentimiento de la justicia innato en el pueblo corregiría mañana la tropelía que se hiciere hoy.

Y aun dado caso que así fuese ¿de estos inconvenientes que se inferiría? Que nuestros gobernantes deben prevenir los deseos de los pueblos, que deben separar de sus destinos a las autoridades que lejos de imponer a los enemigos del orden con castigos y reconvenciones públicas y privadas, alternan en la sociedad con los notoriamente contrarios al reposo público, que debe haber más energía, menos debilidad y sobre todo

menos contemplación con aquellos que están acechando el momento oportuno de clavarnos en el pecho un puñal alevoso. Cuando los pueblos vean prácticamente que las autoridades velan sobre sus derechos, ¿cree Vd. que se propasarán entonces a castigar a nadie por sí mismos? Cuando todo vaya según debe ¿habrá nadie que clame por que se tomen precauciones? Amigo mío, estos acontecimientos de los pueblos son sin duda alguna dolorosos... pero ¡ay de nosotros! ¡ay de nuestra libertad! Si el gobierno no despierta y no conoce que aun estamos en revolución. Vd. ha visto y hemos visto todos, el modo mezquino con que se han expresado sobre este asunto algunos diputados en las Cortes, lo que a mi ver prueba, que estos Sres. no se han penetrado bien de los males que adolece la patria, y que pasionzucas bajas mueven algunas veces a sentar principios y teoría que si en un todo se hubieran de observar, aun rugiría en los pies de algunos la cadena y el grillete... D. Mod. En eso es preciso convenir con Vd.; el movimiento de los pueblos pudo no haber sido legítimo; pero suponer que ha sido dirigido por otros principios que los de un celo puro por la libertad y bien de la patria, es no estar de todo punto en la historia de los hechos, y creer que se pensaba en empleos cuando todo amagaba ruina, es un absurdo insufrible.”

Font: *Diario Constitucional, Político y mercantil de Barcelona*, núm. 165, 14 de juny de 1821, pp. 3-4.

A.3. EL RELAT DE L'EXECUCIÓ FRUSTRADA DE JORGE BESSIÈRES EL 14 DE JULIOL DE 1821.

“Como Barcelonés respondo a la invitación que me hace el Señor J. L. y T. en el diario de Brusi de esta ciudad del día cinco. Vamos por partes.

Al salir de la Ciudadela (dice el Espectador) Bueno: esto *equivale al tiempo que iba a salir*; y esto Señor J. es verdad, como Vd. sabe, porque había más que pasado la hora de la ejecución.

Ha sido suspendida la sentencia. Esto es cierto, Señor L., y puedo producir por testigo al mismo D. Jorge Bessières.

Y enablada la competencia entre el tribunal civil y militar. La causa que produjo el efecto es equivocada; y no es extraño, porque cuando marchó el correo del sábado 14 de julio, día fatal para Bessières, no habían salido aun los anuncios que se pusieron después en la esquina de esta capital, y eran distintos los pareceres sobre el motivo que había ocasionado la suspensión.

Este acontecimiento ha sido celebrado con vivas repetidos por más de seis mil personas, que han visto este suceso con una alegría difícil de pintarse. Yo seré mal táctico, o no tendré buen golpe de ojo porque hubiera dicho que en la explanada, plaza Palacio, muralla del Mar, Borne, balcones y tejados había más de mil almas: sin contar unas seiscientas dentro de la Ciudadela, que aguardaban la salida. Y yo no oí más que vivas; y aun hasta el Verdugo (dicen y esto ni lo vi, ni oí) que vitoreó la suspensión: y ¿Quién es capaz de calcular los vivas que se dieron después dentro de las casas, en las plazas, y en los cafés de esta capital, y fuera de ella en los pueblos del principado; y después en las demás provincias de la península; y fuera de ella los que se darán en América? Sin que esto sea de extrañar porque para los españoles es una obligación; y Vd. sabe, Sr. T., que en Barcelona somos *constitucionales*, y por lo mismo benéficos, con arreglo al art. 6 de la Constitución “el amor de la patria es una de las principales obligaciones de todos los españoles, y asimismo el ser justos y benéficos.”

Vd. se ha olvidado decir, que fue tal la prisa que se dieron los espectadores de la explanada en comunicar la suspensión a los demás barceloneses, que con las corridas y los aplausos se caían de puro gozo unos encima de otros, que a mi me hicieron morir de risa.

A propósito de lo que dice Vd. de Barcelona dando a suponer que no deseaba la suspensión; Barcelona y toda esta provincia está representada por S. E. Diputación Provincial; y tómese Vd. la molestia de leer, ¡Cuánto los dignísimos Diputados deseaban remediar la suerte del desgraciado Bessières! Papeles cantan. El decreto de la Diputación del que se me ha facilitado una copia así –Barcelona 13 de julio de 1821– siendo la absoluta independencia y división de poderes una de las bases fundamentales de la actual sistema de gobierno, no podría la Diputación sin incurrir en la más estrecha responsabilidad dar el curso que solicita para la presente solicitud, supuesto que los artículos 242 y 243 de la Constitución alejan de la Diputación la más remota intervención en negocios judiciales: y por otra parte la atribución 2ª del art. 333 había solamente de las leyes y reglamentos que son referentes al objeto del mismo; y aunque la atribución, 9ª del citado artículo previene que se de parte a las Cortes de las infracciones de Constitución que se noten en la provincia, el art. 16 del capítulo 2 de la ley de 23 de junio de 1813 manda que no pueden las Diputaciones a pretexto de aquel encargo entrometerse en las funciones de los empleados públicos. Por consiguiente podrá la interesada dirigirse en derecho a la autoridad competente al efecto de repetir la demanda que dice hecha por el defensor Serrano; *Siendo sensible a la Diputación no reconocerse absolutamente con facultades*

para contribuir del modo que se pretende al alivio de una infeliz, cuya suerte compadece. Así se acordó S. E. la diputación provincial. Ramón Muns secretario interino. A fe, que el bueno del Espectador de Madrid no creo deje redactar este artículo en su apreciable periódico, y a ello le invita. El que lo presencié.”

Font: *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»,* núm. 219, 7 d'agost de 1821, pp. 3-4.

A.4. PETICIÓ PER OBRIR UNA SOCIETAT PATRIÒTICA A BARCELONA.

“Por todas partes de nuestra España parece que los hombres ilustrados se han dado la señal para establecer sociedades Patrióticas. Después que con grande contento de los serviles se las dio un golpe mortal en septiembre del año pasado, sujetando sus reuniones a la autoridad local, la mayor parte se desconcertaron, y se disolvieron por si mismas. Mejor hubiera sido a nuestro parecer continuar bajo la forma que les designaba la nueva ley, como se ha hecho en Madrid en las sesiones de la Fontana de Oro, y como en el Teatro de Córdoba bajo la inspección de su digno intendente y Jefe político interino D. Antonio Alcalá Galiano. Pero una cierta vanidad, que les disuadía de hacer dependiente un cuerpo que antes no lo había sido, se apoderó de los miembros de las sociedades patrióticas, y desde entonces el espíritu público menguó, las doctrinas constitucionales no se difundieron con la rapidez que convenía, faltando un punto de coincidencia, en que por medio de la discusión se chocasen y se destruyesen mutuamente las opiniones demasiado acaloradas y demasiado frías e indiferentes, se formaron partidos, cuyo objeto era acaso el mismo, pero que no pudiendo comunicarse ni acordarse, fueron cada uno por su camino fomentando la discordia; y los malévolos por fin aprovechándose de esta división, multiplicaron sus tramas: se han valido de nuestras mismas armas para hacernos la guerra, y han llenado de terror provincias enteras.

Vueltas sin embargo de sus primeras sorpresas, los patriotas de varios pueblos de la monarquía han visto los males a que ha expuesto a la Patria el no aprovecharse de la libertad que les dejaba la ley sobre sociedades patrióticas de 1820, y cuando esperaban los efectos de la que han discutido y aprobado las Cortes en 1821, han salido fallidas sus esperanzas por haber negado su sanción el poder ejecutivo. Sin embargo su ardor no se ha disminuido: por todos lados brotan sociedades patrióticas favorecidas por las autoridades, y llevadas adelante por una multitud de ciudadanos concedores de sus derechos y de sus deberes. Las aldeas más desconocidas abrigan varias en su seno, a cuyo frente se hallan párrocos dignos de su importante ministerio. En Cádiz, en Zaragoza y en otras capitales de provincia se reúnen lo que tiene de más respetable la población en virtudes, en luces, y en celo por el bien común. Se raciocina sobre nuestra actual situación, sobre nuestras relaciones con las demás potencias y sobre el terreno que gana todos los días en el mundo el espíritu de libertad: se desenvuelven los principios constitucionales, la santa exaltación se calma por la moderada sabiduría; y la indiferencia, el descuido de la estimada lenidad, se ven atacadas por la misma exaltación, formándose de todo una opinión pública recta y arreglada; se declama contra los abusos del poder; se avisan a los encargados de la fuerza los peligros que deben precaver; y al mismo tiempo se disipan los temores que les infunde el poco conocimiento del país, o el demasiado asenso a consejos alarmantes y cobardes. El pueblo se ilustra: los concurrentes contraen aquella elocuencia y soltura popular que se adquiere solamente en las juntas de esta especie, y de cuya falta se resienten tantos que con un caudal de ideas excelentes son enviados al congreso, y deben privarse de ilustrar materias, a las cuales podrían dar una luz clarísima.

Tanto como nos anima la contemplación de estos progresos que hace en nuestra España el espíritu público, nos aflige la idea de no ver planteada en esta capital que a ninguna otra cede en amor a las nuevas instituciones una sociedad patriótica perfectamente reglamentada en lo interior, cuyos individuos llevados del más puro deseo del bien público, fuesen el espanto de los enemigos del sistema establecido por el voto de la Nación. Las autoridades, si quieren dar una prueba de confianza que les inspira este país aplicado por naturaleza y por consiguiente tranquilo y respetuoso, harán un gran beneficio a la patria, y

se darán –a sí mismos– una gloria inmortal promoviendo esta idea y dando principio a una de las instituciones más útiles que ha producido el amor de la libertad. Ábranse pues estas sociedades, redúzcanse a una sola si es posible; se de una ancha puerta a la admisión, entren allí serviles, o sujetos conocidos por tales, no importa, las opiniones son sagradas mientras respeten las leyes, y no sean peligrosas a la pública salvación; háblese con libertad y con firmeza; la Nación está segura de su mayoría inmensa en número y en luces, que es la que ha restablecido la Constitución, y la que ha de conservarla, así la buena causa siempre quedará triunfante en estas discusiones, aun causando temor a no pocas almas pusilánimes.”

Font: *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»*, núm. 222, 10 d’agost de 1821, pp. 1-2.

A.5. EXPOSICIÓ DE LES COMPANYIES DEL 1R. REGIMENT DE LA MNV ADREÇADA AL CAP DE LA MILÍCIA, EL CORONEL COSTA, NEGANT-SE A SOTMETRE'S A LES ORDRES DEL GOVERNADOR.

“Señor Coronel. Los abajo firmados comisionados por las compañías de los batallones que tiene el honor de tenerles a V. S. a su frente le expone con el mayor respeto:

Que habiéndoles participado sus comandantes respectivos que por conducto del Excmo. Sr. Gobernador de esta plaza se había pasado a V. S. una copia de una real orden en la que se previene que esta Milicia debe estar a las órdenes del Excmo. Sr. Gobernador a la manera que lo están en todas las plazas de armas las guardias que subministra el ejército permanente, es decir sujetos a la ordenanza militar; deben manifestar a V. S., en nombre de todo este regimiento, que no se creen obligados a sufrir los efectos de la citada real orden: en primer lugar, porque no se ha comunicado a los cueros de esta Milicia por el conducto que para obedecerla se requiere; en segundo lugar porque no cree que sea permitida al poder ejecutivo el abrogarse facultades que sólo son peculiares al poder legislativo, y últimamente, que cuando éste las hubiese dictado o interpretado, no podían imponerse tales leyes sin seguir los trámites prevenidos por la Constitución para la derogación y sanción de ellas, y sin el nuevo consentimiento de unos cuerpos que voluntariamente se habían obligado a servir como Milicianos según su reglamento, voluntariamente lo habían hecho en excederse de las obligaciones en ellas citadas durante las actuales circunstancias, conservando las mismas penas; y voluntariamente podrían obligarse a cubrir el servicio sujetándose a la ordenanza del ejército pero jamás sin consultárselo y ellos acceder.

Por lo tanto los comisionados, poniendo toda su confianza en V. S., le suplican se sirva enérgicamente hacerlo presente a las Cortes, y si es necesario exponer contra el ministerio, pues nos confirma una tal conducta la poca observancia del sistema constitucional, pudiendo ocasionar este modo de proceder un desorden en la Milicia local y tal vez la ruina de la libertad. Creyendo al mismo tiempo de su deber el manifestar a V. S. que este cuerpo no se cree obligado a sufrir el rigor de la ordenanza del ejército sin un nuevo consentimiento suyo, y en caso de que por el servicio que da en el día, se le quisiese absolutamente imponer, se cree dicha Milicia autorizada a retirar la promesa que hizo de cubrir los puntos de esta plaza limitándose al sólo servicio prescrito en su reglamento. Barcelona, 23 de noviembre de 1821. Siguen las firmas de las comisiones de todas las compañías.”

Font: *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»,* núm. 330, 27 de noviembre de 1821. pp. 2-4.

A.6. EXPOSICIÓ DELS CIUTADANS MILITARS I MILICIANS DE BARCELONA DEMANANT LA DESTITUCIÓ DEL GOVERN DE DESEMBRE DEL 1821, CONEGUT AMB EL NOM DEL VOTO DE BARCELONA.

¡EL DÍA GLORIOSO DE BARCELONA!
DOMINGO 30 DE DICIEMBRE DE 1821.

Nulla enim nobis societas cum tyrannis, sed potius summa distractio. Cic. de Ofi. L. 3. C. 6.

Catalanes, y Españoles todos! Hombres buenos y libres! Hace muchos días que Barcelona observara con la sesuda y reflexiva calma, que en todos tiempos la ha distinguido, la marcha tenebrosa de un Ministerio, que ó falta de luces ó desnudo de patriotismo se ha obstinado en comprometer nuestra existencia como Nación, y en ridiculizarnos y en deshonorarnos a la faz de la Europa.

Ví a Barcelona con toda la amargura del patriotismo burlado y ofendido al monstruo de la guerra civil levantar ya su nefanda y ominosa cabeza, y amenazando ya devorarnos, mientras que aquellos miserables prefiriéndose a sí mismos y sus destinos al bien de la gran Nación, a la cual apenas son dignos de pertenecer, aún afectan insultarnos desde sus altas sillas, y osan desfachadamente confundir su causa desesperada con la de un trono invulnerable según nuestras Leyes.

No; Barcelona no pudiera desmentirse en circunstancias tan críticas. Barcelona Capital de una Provincia que se gloria de ser la vanguardia de la gran Nación; Barcelona, que no pudiera olvidar lo que debe a su nombre ni sus glorias antiguas; Barcelona que recuerda con placer el tierno interés y los auxilios que debió a sus hermanos los Españoles todos en la época tristísimo de su infame ocupación; Barcelona se apresura a unir sus votos a los de ellos, y añadir a la balanza de aquellos sentimientos el peso invencible de su franca y sincera adhesión.

Barcelona prescinde ahora de las negras imputaciones con que el Ministerio y sus asalariados satélites han querido obscurecer el buen nombre de los hombres más virtuosos de la Nación, y de sus hijos predilectos, y la horrible calumnia de esa soñada República, con la cual tal vez pensarán procurarse un apoyo en el extranjero. Prescinde no menos de ese nuevo sacudimiento *servil* que ha hecho casi estremecer todo el Aragón; de esas numerosas bandas que municionadas y pertrechadas de la otra parte de nuestra frontera infectan hoy todo el Reino de Navarra; ni de esa numerosa reunión de huestes enemigas casi a las puertas de nuestro territorio sagrado, y reunión, que en consideración a los agravios pasados, y atendida la política que hoy domina en la Europa, es tal vez el mayor de los insultos que puedan hacerse a una Nación tan celosa de su independencia y libertad.

Barcelona prescinde ahora de estas y mil otras causas de desconfianza, que la conducta del Ministerio no ha hecho concebir, y que las demás Provincias han tan enérgicamente ponderado en sus solemnes manifiestos. Bástale a Barcelona para justificar a los ojos del Soberano Congreso Nacional, de cuya aprobación no duda un momento, y para justificar a los ojos de la Europa toda, el solemnísimos pronunciamiento de sus votos y derechos, bástale el considerar el texto literal del mensaje que las Cortes acaban de elevar hasta el Trono. El Ministerio, dicen, ha perdido la *fuerza moral* necesaria para gobernar.

La circunstancia de ser extraordinarias las Cortes de hoy día, loa límites constitucionales del poder legislativo, y la extrema delicadeza de tan dignos diputados les han impedido tomar más vigorosas medidas; pero aquella manifestación nos traza del modo más claro la línea de nuestra conducta y proceder. En el caso que el Monarca

constitucional se obstinase en conservar unos Ministros *sin fuerza moral*, en el Congreso que es nuestra Representación, se vería deshonrosamente desairado, si sus comitentes y los pueblos todos no se apresurasen a apoyarle y fortalecerle con la más franca manifestación de sus sentimientos y votos.

¡Desairado el Congreso Nacional! Bien presto el poder ejecutivo cuya natural tendencia es a extenderse más y más o le dominaría, ó le disolvería; o pasaríamos tal vez por la ignominia que un déspota osado le tratase como Luís XIV a su Parlamento. Españoles! Las Cortes son nuestro centro y bandera, a que todos los Españoles deben reunirse y defender a todo trance y a costa de mil vidas! Ellas son nuestra sola áncora de salud! Sí, hombres ilusos! Nuestro imponente sacudimiento del 30 no fue otro que una bien sincera contestación al llamamiento de aquellas: ni podemos ni queremos reconocer como ministros del despacho a hombres, que según el voto de nuestro Congreso no tienen las prendas que imperiosamente exige la calidad de gobernantes de un Pueblo libre. Sí, hombres ilusos, repetimos; éste no es el voto de un partido o una facción, como aún sediciosamente afectáis proclamar; que las Naciones nunca pudieran ser facciosas, y éste es el voto de la inmensa mayoría de la nuestra.

Aptísimamente penetrada Barcelona de estos inmortales principios, ha hecho de ellos con esta fecha al Rey Constitucional la manifestación que damos a continuación:

SEÑOR.

Los Cuerpos e la Milicia Nacional de esta Plaza, el Primer Regimiento de Artillería, el primer Escuadrón de la misma arma y el batallón del Tren, la Armada Nacional, los Regimientos de Infantería, de Soria, Aragón, Suizos de Winffen, un destacamento de Murcia y una multitud de Ciudadanos de todas clases elevan al Trono Constitucional de V. M. su voto unánime, que es, *Abajo el Ministerio actual*.

Barcelona 31 de Diciembre de 1821. =Siguen las firmas.

Barcelona: en la imprenta constitucional de JOAQUÍN JORDI, año 1822

Font: Archivio Storico Diplomatico Roma (ASDR). Ministero degli affari esteri. Archivi Preunitari. Segreteria di Stato, poi Ministero degli affari esteri del Regno di Sardegna (1814-1861). Legazioni sarde in: Madrid (1814-61). Busta 33 (1816-1833) Foli 39, Lettere del consolato generale sardo in Barcellona alla Legazione, 9 de gener de 1822. “¡El día glorioso de Barcelona!”

A.7. PETICIÓ ADREÇADA A LES CORTS PER LA JUNTA DE CIUTADANS MILITARS I MILICIANS DE DESEMBRE DE 1821 A FAVOR DEL “VOTO DE BARCELONA”

Documentos pertenecientes a los sucesos de Barcelona en los días 30 y 31 de diciembre de 1821.

Exposición a S. M. y a la Diputación permanente de Cortes.

Señor= Los Cuerpos de la Milicia Nacional de esta plaza, el primer Regimiento de Artillería, el primer Escuadrón de la misma arma, y el batallón del Tren, la armada nacional, los Regimientos de Infantería de Soria, Aragón, suizos de Winffen, un destacamento del de Murcia, y una multitud de ciudadanos de todas clases, elevan al trono constitucional de V. M. su voto unánime; que es*

Acompañatoria del Excelentísimo Ayuntamiento. Al agosto Congreso Nacional.

La exoneración de los ministros de S. M. forma actualmente el deseo de la mayor parte de la nación y de todos los celosos ciudadanos que consideran este medio como el único para que se restablezca la confianza entre gobernantes y gobernados. El mismo retardo en verificarse, sea cual fuere la causa, infunde todavía mayores recelos, de suerte que esta autoridad municipal y todos los que anhelan por el bien y tranquilidad pública, deben tener una satisfacción cuando llegue a su noticia que S. M. ha accedido a las diferentes solicitudes que se elevan a este fin.

El ayuntamiento constitucional de esta ciudad de Barcelona ya manifestó su opinión sobre las operaciones del ministerio, representó con decoro contra varias de sus providencias que merecieron el desagrado e infundieron la sospecha. La Constitución le autoriza a promover cuanto será útil y beneficioso al bien de sus representados, y siempre usará en esta parte del lenguaje franco de los hombres libres sin traspasar los límites del respeto. Varios cuerpos del ejército, de la milicia nacional de esta plaza y otros muchos ciudadanos han presentado al ayuntamiento la solicitud que original se acompaña a fin de que la elevase con apoyo al Agosto Congreso; ¿Cómo puede dejar de hacerlo, cuando ese mismo documento es una prueba más de lo que aseguró con tanta firmeza? Los secretarios del Despacho perdieron su fuerza moral, se ha dicho en el santuario de las leyes, y el cumplimiento de las mismas leyes se resentiría del estado de descontento de la nación, sino desapareciese cuanto antes la causa que lo produce.

Barcelona primero de enero de 1822. Ignacio Galí, alcalde tercero presidente, Agustín Ortells y Pinto, Francisco Renart y Arús, Juan Sagarre, Bruno Petrus, El marqués de Llió, Mariano Flaquer, José Valentín, Ramón Salvató, Francisco Altés, vicesecretario.

Otra acompañatoria del mismo cuerpo. Al Rey

Señor= Con la franqueza y dignidad propia de una corporación que representa un pueblo verdaderamente libre, y en extremo celoso por la conservación de sus más apreciables derechos políticos, este Ayuntamiento constitucional de Barcelona descubrió a V.M. el crítico y ruinoso estado, a que conduce la nación Española, la permanencia de un ministerio que ha perdido su confianza, y que no tiene la fuerza moral necesaria para dirigirla ni gobernarla. Los cuerpos de la guarnición y de la milicia nacional, y otros muchos ciudadanos de todas clases, dirigen a V. M. con el adjunto escrito, la expresión de su voto identificado con el general de las españas. La decisión es uniforme, justos los recelos, y universal la agitación. Acceded, Señor, a los deseos de las provincias que os

* Veure annex B.24 – Signants del Voto de Barcelona contra el Ministeri.

confiaron su cuidado, y evitadles los horribles males a que de otro modo les arrastrará la inminente y sangrienta anarquía.

Barcelona primero de enero de 1822. Ignacio Galí, alcalde tercero presidente, El marqués de Llió, Agustín Ortells y Pinto, Francisco Renart y Arús, Mariano Flaquer, José Valentí, Ramón Salvató, Bruno Petrus, Francisco Altés, vicesecretario.

(El Señor Jefe Político acompañó igualmente esta exposición, y la dirigió por extraordinario que salió es día 2 a las 3 y media de la tarde. Parece que no se engañó en las sospechas que manifestaba en su acompañatoria (que no tenemos a la mano) sobre el voto unánime de esta provincia, según se ha visto después por las noticias extrajudiciales que se tienen de Tarragona, Reus, Arens de mar y otros puntos que han seguido el ejemplo de la Capital.)

Acta de la junta en que se votó la preinserta exposición.

En la ciudad de Barcelona a los treinta y un días del mes de diciembre de mil ochocientos veinte y uno, congregados en una sala de la Casa Lonja los individuos abajo firmados en nombre propio y en el de los cuerpos que representan, se constituyeron en junta para deliberar del modo más conveniente los medios que deben adaptarse en la crisis actual para salvar la patria de los males que la amenazan, teniendo al frente del gobierno un ministerio que según han expuesto las Cortes a S. M. ha perdido la fuerza moral necesaria para dirigir la nación por a senda de la libertad. En este concepto resolvieron dirigir a S. M. una exposición que a la letra es como sigue:

“(Es la misma arriba expresada)”

Igual exposición se dirigió a la Diputación permanente de Cortes; y para presentarlas al Excmo. Ayuntamiento, Jefe Superior Político, y Comandante general de ejército se nombraros las correspondientes comisiones,

Para el inesperado caso de que S. M. no accediese a dicha petición acordaron todos y cada uno de por sí en representación de sus cuerpos no obedecer ninguna orden del ministerio actual siempre que para el día quince del mes de enero próximo no tuviesen una contestación cual desean.

Y para que conste firmaron la presente en el dicho día mes y año **

En todos estos acontecimientos reinó un admirable orden, y armonía entre el pueblo guarnición y autoridades, a quienes se dio conocimiento de todo.

Font: Archive du Ministère des Affaires Étrangères (AMAE) Correspondance consulaire et commerciale, Barcelone núm. 25, pp.7-8 *Suplemento al Diario Constitucional de Barcelona*, 3 de gener de 1822

** Veure annex B.25. – Junta de ciutadans, militars i milicians desembre de 1821.

A.8. DISCURS INÈDIT DEL GENERAL RAFAEL DEL RIEGO EN EL QUE INTENTA FER DE MITJANCER EN EL CONFLICTE ENTRE MILICIANS DE BARCELONA, QUE ENFRONTA AL CORONEL J. COSTA AMB AL TINENT CORONEL J. A. LLINÁS; I TOT SEGUIT LES AL·LEGACIONS DE CADASCUNA DE LES PARTS IMPLICADES.

La estrechez de nuestro periódico, no menos que la importancia del asunto nos forzaron a omitir en nuestro número de ayer, hablando del banquete, que dio el primer regimiento al ciudadano General Riego, la circunstancia interesantísima de que los plausibles sentimientos del héroe de la nación coronaron la fiesta de este banquete con un solo brindis, que dijo este ilustre general, el que conmovió todos los sentimientos filantrópicos de la reunión. Después de servido el café se expresó Riego en estos términos. = “Ciudadanos: milicianos voluntarios de Barcelona: inútil nos sería propalar virtudes, si no hiciéramos uso de ellas; y de nada nos sirviera vociferar la unión, sino coadyuváremos a su logro: os ruego pues, milicianos, que desde este momento cesen todas las desavenencias y rencillas, que ha habido entre los que de vosotros se quedaron y salieron durante el contagio que acaba de sufrirse en esta Capital: cesen de una vez esas despreciables pequeñeces, que os haríais poco favor en no olvidar: preséntese recíprocamente a vuestros ojos todos los milicianos iguales, todos hermanos, y dándoos aquí en mi presencia unos a otros el ósculo de paz, sea este en adelante el garante de vuestra unión eterna.” = Los vivas a la unión, al General, y al Teniente Coronel del Regimiento fueron mezclados con los abrazos a este y a los demás, que se hallaban allí, habían existido fuera durante el contagio: el General hizo abrazar al Coronel y Teniente Coronel, y diciendo, que quería comunicar sus sentimientos, y dar mayor fuerza a este modo de unión, estrechó entre sus brazos a aquellos Jefes, y entrelazados los 3 exclamó “¡Ojalá que este abrazo, símbolo de la unión de la milicia nacional de Barcelona, sea tan cándido y sincero, como el que doy a vuestros dos Jefes!...” Los repetidos vivas y aclamaciones, que resonaron en toda la sala, durante este acto no se pueden describir, y sus sentimientos solo se pueden presentar, recordando los momentos, en que está uno próximo a verter lágrimas de placer. = En seguida el Teniente Coronel habló a los milicianos en estos términos. = “Ciudadanos nacionales: quisiera en este momento tener el heroísmo del Libertador de la nación, el General Riego, a fin que el abrazo, que he dado a vuestro Coronel se trasmitiese más fácilmente a todos vosotros. Desde el primer grito de Constitución, que oí el año 20, concibiendo que el apoyo de nuestras libertades patrias estribaba en la guardia Nacional, me dediqué totalmente a ella, y si por algunos momentos me he separado de vosotros, ha sido porque creí también hallar Patria a quien servir en la parte exterior del cordón, y en efecto, la encontré. Para agradecer la indicación de nuestro General, y los sentimientos, que acabáis de demostrarme todos, sólo me resta que desear el momento en que pueda verter al frente de vosotros mi sangre por la libertad de la patria, esta milicia nacional, y en particular por los sentimientos del primer Regimiento.” Se repitieron los vivas y el General dijo que no quería abandonar esta plaza sin ver otra de la milicia, en la que se mirasen entre las filas los milicianos, que algunos se resistían aún en admitir a cuyo fin proponía; se nombrase una comisión en el momento, que invitase a los Batallones enviasen comisionados para decidir definitivamente este punto en una reunión, que debería tener lugar en casa del Jefe Superior político, a quien debería avisarse ante todas cosas y contándose al mismo General Riego como individuo de la comisión para lograr un fin tan deseado; todo lo que se ejecutó con el mayor orden, saliendo después todos hacia el teatro, en cuyo tránsito tuvo la bondad el General de llevar asidos a sus brazos a los dos expresados jefes; y en el que se repetían

de continuo al son de la música del regimiento las voces de ¡Viva el héroe de la nación!
¡Viva el restaurador de nuestra libertad! ¡Viva el General Riego!

Mas la justicia, que en esta parte hicieron al señor de Llinás los individuos del primer regimiento, que se hallaron presentes, se conocerá mejor por las dos piezas, que damos a continuación. Los principios, sobre todo, en que se apoya la contestación del Coronel, nos parecen incontestables, y los más adecuados para dirimir esta enojosa cuestión.

Oficio.

El modo de comportarse que han tenido conmigo en estas circunstancias los oficiales de este regimiento al mando de V. S. conservándome mi empleo de Teniente Coronel del Cuerpo, a pesar de la orden injusta, que mandó se variase, es digno de mi mayor agradecimiento; pero como la oficialidad de ese benemérito cuerpo no lo forma todo por sí sola, vendría resultar que al presentarme yo al frente de mi Batallón, los individuos de él, disgustados de la distinción que se ha hecho de mí con relación al Comandante del 3, demostrarían su descontento de un modo que mi honor no me permitiría concluir sus extremos escandalosos; quedando desairados también los oficiales de la acción de su tropa, por haberme querido conservar a su cabeza.

He reprimido también por muchos días mi carácter, leyendo insultos repetidos en ambos periódicos de esa Capital, por la consideración que he dicho; mas así que los escuché de palabra, conteste cual debía, resuelto a combatir de todos modos los que me tocasen, conservando ileso mi honor cual me lo entregó el distinguido Cuerpo, en que he servido 25 años. Uno de los pasos que di, fue escribir el artículo inserto en el diario de Brusil de 22 pasado: lo que digo francamente a V. S. a fin que se digne hacer presente la benemérita oficialidad de este regimiento, la imposibilidad en que me encuentro de seguir siendo su Teniente Coronel; pues así como no pude olvidar el llamamiento, que hizo de mí para su 2. Jefe, cuando el 5 Batallón de esa milicia nacional me quiso nombrar su Comandante, de igual modo no puedo olvidar tampoco en esta ocasión lo que me debo a mí mismo.

Bajo este supuesto ruego a V. S. tenga la bondad de presentar esta renuncia que hago con extremo dolor, persuadido que sólo las imperiosas circunstancias que me rodean, pudieran haber dado lugar a ello; seguro de que quedo persuadido que las razones que he expuesto convencerán de las que tengo para dar este paso, a fin que ocupe mi lugar una persona que llene más que yo el aprecio de todos los que deban obedecerle.

Dios guarde a V. S. muchos años término del Hospitalet 13 de diciembre de 1821.
El Teniente Coronel Juan Antonio de Llinás.

Sr. D. José Costa Coronel de la Milicia Nacional. Contestación

Acabo de recibir el oficio de V. fecha de 13 de los corrientes, y en su contestación debo francamente decirle en primer lugar, que yo no puedo de modo alguno aprobar ni consentir en la renuncia que V. hace del empleo y destino de teniente coronel del primer regimiento de la Milicia Nacional.

Sin contar en que la separación de un compañero y militar tan experimentado e ilustrado y no menos decidido patriota me sería personalmente muy sensible, el espíritu del Reglamento de la Milicia se opone formalmente, a mi entender, a estas renunciaciones.

Según aquel en su capítulo 3, los oficiales retirados y demás ciudadanos que admitieren los empleos de Milicias, o fueren elegidos para ellos en la votación ante el Ayuntamiento, deben ser reelegidos por mitad a los dos años, pudiendo sin embargo ser nombrados de nuevo; y lo propio debe entenderse con respecto a la Plana Mayor.

El Reglamento no indica otro modo alguno de cesación en los empleos de Milicias; y sí prevén, que los ciudadanos todos estén obligados a dicho servicio, salvas las excepciones del artículo 2 capítulo 1, ninguna de las cuales, creo, compréndele a V.

La rigurosa observancia de dichos capítulos y artículo citado, la juzgo tanto más necesaria, cuanto sin ella la Milicia llegaría a perder toda su fuerza moral; pues en empleos que sólo traen consigo embarazos y tal vez disgustos, se multiplicarían las renunciaciones caprichosas, y aún pudiera llegar el caso de vernos privados de aquellos hombres virtuosos y decididos, que deben dirigir y mandar con preferencia nuestra Milicia, y comunicarle el impulso constitucional, que es hoy la mayor esperanza de la Patria.

Fundado en estos principios creo impropio de mi deber el admitir la renuncia que V. hace de su empleo de teniente Coronel de este Regimiento.

En segundo lugar, debo decirle a V. para su satisfacción, que con respeto a mi, V. no ha desmerecido cosa alguna de la alta estimación que en todos tiempos le he profesado por su bien conocido patriotismo y demás y muy recomendables circunstancias; y creo no menos, que los oficiales del cuerpo serán del mismo sentir, como lo acaba de acreditar la gestión de haber querido conservar a V. su destino de Teniente Coronel del mismo cuerpo. Todos ellos sabían además, que V. había salido de Barcelona con licencia de su Jefe; y en cuanto a la tropa, creo no debe dudarse, que los individuos de los Batallones se harán un placer de respetar lo que el Jefe, y todos los demás oficiales respetamos.

Nadie ignora no menos, que los papeles que V. ha hecho insertar en los periódicos de esta Capital, no han sido otro que unas justas represalias de los insultos que de palabra se le habían hecho a V. en el palenque del Cordón sanitario. Si el pundonor ultrajado le ha hecho a V. M. deslizarse en alguna expresión, esté V. M. bien seguro, que la dignísima oficialidad del cuerpo, que yo tengo el honor de mandar, no le juzgará a Vd. por ella, y sí con arreglo a la conducta patriótica y jamás desmentida, que Vd. ha observado en el mismo; y que a estas guerrillas de pluma no les damos por acá más importancia que la que por sí mismas merecen. Ellas hacen la ocupación de los ociosos por algunos días; más el verdadero mérito subsiste por siempre.

Y aún en el papel que V. M. insertó en el diario de Brusi el mes pasado, vi con placer, que Vd. protesta de *su agradecimiento sin límites* a uno de los cuerpos de la Milicia, y éste no podía ser otro, que el primer Regimiento, a que V. M. pertenece.

Y en atención a lo que llevo expuesto, especialmente a las circunstancias de hallarse Vd. fuera con mi licencia, le repito que no daré el menor curso a la renuncia, que acaba de remitirme por su oficio de 13 de los corrientes.

Dios guarde a V. M. muchos años. Barcelona 15 de diciembre de 1821. José Costa a Sr. D. Juan Antonio de Llinás.

Font: *El Indicador Catalán*, núm. 3, 17 de gener de 1822, pp. 9-12

A.9. EDICTE DEL CAP POLÍTIC DESPRÈS DELS FETS DE L'11 DE JUNY DE 1822.

“La alta indignación que ha excitado en todos los hombres sensatos la desarreglada conducta de los perturbadores del orden, que no pueden ni aún con un solo pretexto dorar sus demasías, manifiesta bien claramente los verdaderos votos de esta capital. Yo deseo ardientemente satisfacerlos, y para empezar a verificarlo, en uso de las facultades que la ley me concede mando:

1º La tertulia patriótica establecida en el suprimido convento de Trinitarios descalzos, se cerrará desde este día, y ni ésta, ni otra que se intente establecer, se abrirá sin mi conocimiento.

2º Ningún individuo de la milicia nacional de esta capital podrá llevar el uniforme, fuera de los actos de servicio.

3º Ningún cuerpo de milicias, ni parte de él, podrá reunirse sin orden o permiso de sus respectivos jefes, que lo pondrán en mi conocimiento con anterioridad.

4º Los individuos, sea cual fuese la clase a que pertenezcan, que se reúnan con armas, sin orden o permiso de la autoridad competente, serán tratados como perturbadores del orden público y juzgados con toda la severidad de las leyes. Barcelona, 16 de junio de 1822. Vicente Sancho.”

Font: *Diario de la ciudad de Barcelona o sea El Eco de la Ley*, núm. 48, 17 de juny de 1822, pp. 3-4

A.10. DEFENSA DEL CORONEL COSTA I DENÚNCIA DEL COMPORTAMENT DE JOAQUÍN RUIZ PORRAS DURANT ELS FETS DE JUNY DE 1822.

“Sres. Redactores del Constitucional: Si las continuas y terribles lecciones que por desgracia han recibido los Españoles desde que empezaron la historia de su libertad, no han de hacerlos suficientemente cautos para evitar otro decreto de 4 de Mayo en Valencia, desde luego pueden contar por nulos cuantos sacrificios han hecho para exigir el reinado de las leyes.

He leído con escándalo en los periódicos, que enterado el Rey del parte del Excmo. Sr. Comandante General de este 7º distrito, aplaude la fuerza y energía que desplegó el mismo gobernante en el día 17 para volver a la Ciudadela al Coronel Costa. Todo amante verdadero de la Patria, no puede menos de recordar los partes oficiales en que S. M. daba infinitas gracias por su comportamiento a los asesinos de Porlier y Lacy.

Sí, S. M. dice que no hubo alteración pública por efecto de aquel movimiento, y recomienda a su querido mandarán que siga conservando el orden, pero en el oficio se confunde lo que se entiende por orden o por letargo político, jamás causa resentimiento público el degüello de millares de hombres en Constantinopla; pero la parte sana de Barcelona, los verdaderos amantes de la Patria, aquellos cuyos corazones se mantienen puros en medio de la corrupción, todos creen que no por bien de la Patria ejecutó el comandante general la acción del 17 en la distinguida y benemérita persona del Coronel Costa, si no porque tal vez envidia las virtudes de este patriota a quien jamás sabrá imitar.

Los hombres de bien, los amantes de las leyes se baten y exterminan a los agentes del absolutismo, y no persiguen a los liberales, y ¡cuan diversa fuera la situación de Cataluña, si su Comandante general hubiera perseguido a los facciosos con la energía que trasladó a Costa del principal a la Ciudadela!

Convenzámonos ¡Oh Españoles! de que se nos vende pérfida y traidoramente, alcemos alguna vez el pendón de la verdad y la justicia, y perezcan a su vista los enemigos de la libertad. –J. G. y V.”

Font: *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 186, 5 de juliol de 1822, pp. 3-4

A.11. LA NARRACIÓ DELS FETS DEL 5 DE SETEMBRE DE 1822.

“El Constitucional. Barcelona 6 de septiembre.

Precisados como escritores públicos a dar cuenta de todas las ocurrencias, tomamos la pluma para dar una idea la más aproximada que hemos podido combinar de lo acaecido ayer tarde en esta ciudad y de sus resultados; protestando que si no se encuentra toda exactitud en las noticias que vamos a dar, no debe atribuirse a falta de celo para descubrir la verdad, sino a no saberse enteramente todas las consecuencias de aquellas operaciones, por no estar enteramente concluidas.

El Excmo. Ayuntamiento de esta ciudad lleno del mayor celo a favor de la justa causa que defendemos, determinó en una de sus sesiones que se quemasen públicamente por mano del verdugo las proclamas y otros papeles que de oficio les había remitido la tan decantada regencia de los facciosos, según se expresa en el programa que publicó e insertamos en el número de ayer.

Para dar mayor lucimiento a esta función se había vistosamente adornado la fachada de la casa de la Lonja en que está colocada la lápida de nuestra inmortal Constitución; a más de las ricas colgaduras y brillantes adornos que ornaban los arcos, se habían fijado en las columnas y sobre los pedestales, varias tarjetas con los nombres de los principales héroes que han perecido en esta lucha, coronando el todo, varios grupos de armas y dos estatuas alusivas al objeto a los lados del dosel del trono, y en un sitio elevado, estaban las sillas destinadas al cuerpo municipal, y en otro inferior, había asientos preparados para los que se habían convidado a la función.

Llegada la hora señalada se presentó el regimiento de Soria, los seis batallones de milicias de infantería, las dos compañías de artillería y el escuadrón de caballería también de milicias, una partida del escuadrón de Artillería del ejército, y un destacamento del batallón Gimnástico militar con su música. La infantería, formada en masa con separación de batallones, ocupaba todo el frente de la lápida, y los lados estaban cubiertos por la artillería, caballería, y algunas partidas de cazadores, alternando en la guardia del dosel un piquete del ejército y otro de milicias; en medio del ancho espacio que mediaba entre el frente de las columnas y el estrado del ayuntamiento, se había elevado un tablado en el que había un brasero encendido.

Llegado que fue el Excmo. Ayuntamiento y acompañamiento, y habiendo respectivamente ocupado sus asientos, empezó la ceremonia con un redoble para llamar la atención y silencio de los espectadores, se leyó el acta de la sesión en la que se resolvió la quema, y llamadas comisiones de los cuerpos de milicias y del ejército, se comunicó por un comisionado del cuerpo municipal lo que se iba a practicar. Retiradas éstas, se pusieron los papeles sobre una mesa que había al intento desde la que los tomó el verdugo y subiendo al tablado, y enseñándolos a todo el público, los entregó a las llamas: estas circunstancias y la de repartirse una proclama que su ayuntamiento dirigía al pueblo barcelonés, en la que se notaban varios rasgos de exaltación patriótica, contribuyó a que agitándose el pueblo con la memoria de los males que padecía y de quienes eran sus causantes, se oyese infinitas voces; unas de *mueran nuestros enemigos*, otras de *fuera los serviles*, y varias expresiones semejantes; en medio de esta agitación, y conservándose siempre el mejor orden, no se patentizaban bien los deseos de los hombres libres que presenciaban aquel acto, hasta que dirigiéndose una porción de patriotas acompañada de varios oficiales del ejército que no formaban, pidieron a la autoridad que atendida la confusión de las voces y la generalidad de la opinión se consultasen los cuerpos que estaban presentes para que manifestasen sus deseos; llamada una comisión de cada uno de

éstos se les excitó a que lo verificasen, pidieron éstas entonces, junto con los insinuados patriotas y oficiales, que se procediese al arresto de las personas marcadas por sus opiniones contrarias al sistema constitucional, para que privándolas a un tiempo mismo de conspirar contra él, sirviesen también de rehenes liberales que están en poder de los facciosos. Se resistió la autoridad como era de esperar, pues por más que este proyecto fuese dictado con la mejor intención, era siempre un paso ilegal.

Después de varios debates y repetidas instancias de los patriotas, y vistos los progresos de la agitación en el pueblo y en las columnas que estaban presentes, y habiéndose acudido al Excelentísimo Sr. Comandante general y Sr. Gobernador de la plaza que estaban entre los convidados, se acordó el arresto de las insinuadas personas y al efecto se formaron listas que presentadas a la autoridad, dispuso ésta que saliesen piquetes de todos los cuerpos del ejército y de la milicia para su ejecución.

Pasóse en estas primeras operaciones toda la noche permaneciendo sobre armas en la plaza toda la misma tropa, a excepción del primer batallón de milicias que se le mandó pasasen de retén a los cuarteles de Santa Madrona; durante la noche reino el mayor orden en toda la plaza cantando himnos patrióticos en lo que se distinguió especialmente el regimiento de Soria. El de Zaragoza, que no formó por tener que cubrir la Ciudadela, manifestó el mayor entusiasmo cuando se pasó a ella para arrestar algunos sujetos que había, después de cuya salida colocó su música sobre la muralla, la que no paraba de tocar marchas patrióticas, sino para dar lugar a los repetidos *Vivas a la Constitución, a todos los liberales y a la milicia de Barcelona*, con que desahogaban su ardor patrio los oficiales y soldados de aquel exaltado regimiento.

Y continuaban los arrestos, y empezó a notarse en una gran parte del público que no era de muy buen pronóstico para la seguridad de los arrestados. Previsto esto por los patriotas que estaban presentes, insinuaron sus recelos a la autoridad sobre el peligro que corrían las vidas de aquellos detenidos, y para evitarlo se acudió a la idea de embarcarlos: negándose la autoridad a ello, pero convencida en fin que no había otro remedio para poner seguras de todo insulto aquellas personas, empezó a dar disposiciones para que esto se verificase.

Al rayar el alba y formados los batallones a toque de diana, se retiró el regimiento de Soria, y empezaban a desfilan algunos de los batallones de milicias, pero habiendo corrido la voz de que era preciso no dejar las armas de la mano hasta asegurar las personas de los detenidos y la tranquilidad de la ciudad, que hubiera peligrado si algunos mal intencionados, que nunca faltan, se hubiesen valido del interés de la patria para saciar sus viles pasiones; volvieron en efecto los batallones de milicias a su formación primera y formando pabellones esperaron el resultado de las comisiones que habían salido para hacer algunos arrestos en los vecinos pueblos de Sarriá y Horta.

Se ha retirado a cosa de las seis de la mañana el Excmo. Ayuntamiento que había permanecido durante la noche en la casa Lonja, y posteriormente se han retirado el Excmo. Sr. Comandante general, Sr. Jefe Superior Político y Gobernador de la plaza después de haber dado las órdenes necesarias para el embarque.

Los cuerpos de milicias no han desamparado sus puestos hasta poco antes de las ocho de la misma mañana, hora en que habiendo sido conducidos al puerto todos los arrestados de la ciudad y algunos de los de afuera que ya habían llegado, han juzgado los comandantes que ya no era necesaria su presencia y habiendo desfilado y conducido las banderas a las casas consistoriales se han retirado a sus casas quedando sólo frente a la lápida un retén del primer batallón.

A continuación damos la lista de los arrestados que han llegado a nuestra noticia, prescindiendo de la exactitud de ella, porque la perentoriedad del tiempo no nos permite comprobarla con los datos que tenga el gobierno.

En obsequio a la verdad decimos francamente que tal vez no todos los indicados sujetos eran merecedores del arresto ¡pero quien obra con serenidad y discernimiento en los momentos de efervescencia! Los que tal vez pertenezcan a esta clase, perdonen los efectos del acaloramiento por la libertad de la patria, sufran con resignación su suerte, que llegará el día en que rectificándose la opinión, serán separados de entre aquellos con quienes se les ha confundido, y entonces con el mayor placer publicaremos el triunfo de su inocencia.

Con la mayor satisfacción manifestamos a nuestros lectores que a pesar de tanta agitación no se ha alterado la tranquilidad de Barcelona; se ha tratado a los arrestados con más decoro del que podían prometerse en aquellos críticos momentos: toda clase de gentes y aún las delicadas señoras se paseaban por en medio de las filas de los batallones, y los individuos del ejército permanente y de la milicia, se disputaban el gusto de convidarse unos a otros en los cafés y fondas inmediatas.

No hacemos ninguna observación acerca de estos sucesos: los exponemos sencillamente como los sabemos; agradeceremos cualquiera rectificación de ellos que se nos insinúe y concluimos haciendo presente, que una de las varias causas que las produjeron, fue el haber llegado a noticia del público que se estaba formando causa a los frailes Capuchinos y Franciscanos de esta ciudad por cierta conspiración que se había descubierto; y también el haber cundido la voz de haberse averiguado un plan para proporcionar la entrada de los facciosos en la Ciudadela, cuyas ideas de probabilidad se aumentaron al saberse que los facciosos habían cogido a dos horas de esta ciudad al comandante del segundo batallón de milicias Claret, y la marcha del general Milans sobre Mataró desamparando la villa de Granollers que ocupaba, para huir el cuerpo a un gran número de facciosos, que querían atacarles según decían, cuya última parte ha sido falsa.

El público juzgará de estas operaciones: nosotros callamos esperando que se fije la opinión sobre ellas* .

Font: Archivio di Stato di Torino (AST) Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda, 7 settembre de 1822. *Diario Constituciona, Político y Mercantil de Barcelona*, núm. 250, 7 de setembre 1822, pp. 1-4

* Veure annex B.44. Llistes dels proscrits la matinada del 5 al 6 de setembre de 1822.

A.12. ELS REDACTORS DEL *DIARIO DE LA CIUDAD DE BARCELONA* EXPOSEN LA SEVA CONTRARIETAT AMB LES TESIS DEL CIUTADÀ RIBOT AL VOLTANT DE LA INVIOABILITAT DEL MONARCA, QUE S'ADEQUËN AMB LES EXPRESSADES PER ALS CIUTADANS J. DE PORTELL I J. F. DOMÉNECH A LA TERTÚLIA PATRIÒTICA.

“Variedades. Cuando nosotros pusimos el artículo que principia inviolable en el gacetín de nuestro diario de ayer, estábamos muy distantes de creer que fuese impugnado por el ciudadano Ribot. Juzgábamos de buena fe que dando una interpretación favorable a la doctrina que vertió en la sesión de la tertulia patriótica del 8 sobre la inviolabilidad del Rey, no sólo hacíamos un favor a su reputación, sino a la buena opinión de la tertulia; pero no ha sido así. El ciudadano Ribot ha querido sostener en la sesión de ayer, con harto disgusto nuestro, su opinión particular sobre esta delicada materia, y nos ha puesto en el caso de manifestar al público que ésta es infundada y contraria en todos sus partes al espíritu y letra de la ley fundamental del estado. Entramos en una cuestión espinosa y de una discusión muy arriesgada; pero nosotros aunque exaltadísimos en amor a las libertades públicas, no sufriremos jamás que se sienten máximas erróneas de ninguna especie, que pudieran dar motivo a los enemigos del pueblo, para desacreditar a los liberales exaltados. Nosotros que nos gloriamos de pertenecer a esta clase de lo que hemos dado infinitas pruebas padeciendo una terrible persecución por nuestro pronunciamiento contra el indigno ministerio del año 21, nos consideraremos siempre en la obligación de combatir todos los razonamientos políticos que no estén conformes con el código de nuestros derechos y deberes.

El ciudadano Ribot tomó la palabra principiando por impugnar el indicado artículo inserto en nuestro gacetín de ayer que dice así: “Inviolable: lo es el Rey por la Constitución. Pretender probar lo contrario sería una temeridad muy criminal. No quiso decir esto, a nuestro entender, el ciudadano que habló de esta materia en la última sesión de la tertulia patriótica, sino que el Rey puede ser despojado de su autoridad en los casos prescritos en la misma constitución.” Y el ciudadano Ribot quiso demostrar, impugnando este artículo, que no era esto lo que había dicho, sino que no se debía dar tanta extensión a la inviolabilidad del Rey como se creía, y que éste podía ser violable en algunos casos. Nosotros sostendremos todo lo contrario, como lo probaron los ciudadanos Portell y Doménech. No se habla de un Rey absoluto que no se rige por otras leyes que por su capricho. Un Rey como éste no es legítimo, es un tirano y por consiguiente de ningún modo debe ser inviolable. Hablamos pues de un Rey constitucional, de un Rey que ejerce una autoridad legítima por el pacto que ha hecho con el pueblo; y siendo así que en este mismo pacto se establece que su persona es sagrada e inviolable, se deduce claramente que disfrutará de esta inviolabilidad en todos los casos ínterin que conserve legítimamente su autoridad. No es decir que el rey podrá causar impunemente la ruina de la patria sin que nos sea dable el evitarlo por impedirlo su misma inviolabilidad, pues la constitución marca los casos en que las cortes pueden declararle inhábil para el gobierno, y desde que esto suceda, reducido ya el Rey a la clase de un simple particular, en todos los actos criminales que cometa será juzgado con arreglo a las leyes como los demás ciudadanos. Antes de preceder la declaración de inhabilidad para el gobierno, su alta dignidad le pone fuera del alcance de las leyes.

Dijo el ciudadano Ribot que la responsabilidad de que se exime al Rey por el artículo 168 de la constitución, sólo debe entenderse así en todo lo que concierne a la ejecución de las leyes. Nosotros quisiéramos nos dijese el ciudadano Ribot, en qué artículo de la ley fundamental ha leído que se haga esta diferencia, pues nosotros no lo hemos

advertido; y al contrario estamos en la firme exposición, ínterin no se nos convenza de lo contrario que el sentido del artículo 168, con respeto a la persona del Rey, debe entenderse de un modo absoluto. Jamás convendremos con los principios de algunos publicistas que no han dudado en afirmar, que un Rey legítimo puede ser violable en varios casos; o a lo menos no somos de la opinión que estas máximas sean adaptables en nuestro sistema de gobierno. Hemos jurado la constitución política y la sostendremos a toda costa sin consentir que se infrinja el menor de sus artículos, ni que se altere sino por los medios legales marcados en la misma constitución.

Es verdad que cuando el Rey se insurrecciona contra el pueblo hasta el extremo de atacar con mano armada las mismas leyes que le conceden la autoridad, rompe el pacto que le unía con él y por lo mismo queda destituido de su dignidad; pero éste es uno de los casos que ha previsto la constitución, previniendo el modo de remediar estos males como hemos dicho antes. En una palabra, nunca se podía castigar a un Rey, pero sí a un hombre que lo ha sido.

El paralelo que hizo el mismo ciudadano para probar sus aserciones, entre el Rey de Nápoles y el Constitucional de España, es inexacto. Aquel es un tirano, un perjuro, un infiel, no es Rey en fin: ya no gobierna según las leyes que le daban esta autoridad y por consiguiente su persona no es, ni puede ser inviolable; pero la de nuestro monarca constitucional, estando vigente y en ejercicio la Constitución política cuyas reglas hemos jurado guardar, será sagrada e inviolable y no sujeta a responsabilidad sin excepción alguna, y sin que nos sea dable usar de otros medios para evitar nuestra ruina, en el caso que el Rey atentase contra las libertades patrias, que los que están expresamente marcados en la ley fundamental.

Estamos muy lejos de temer que se nos tache de moderantismo por estas opiniones. Nosotros somos enemigos de todos los que bajo esa aparente moderación tan decantada, han trabajado a favor del despotismo desde nuestra gloriosa restauración; pero no podemos menos de manifestar nuestro modo de pensar sobre esta cuestión importante, y lo hacemos con tanto más gusto cuanto que luego que llegaron a nuestra noticia los sucesos del 7 de julio publicamos entonces nuestra opinión sobre la conducta observada por la Diputación permanente de Cortes, probando que había faltado en no declarar al Rey imposibilitado para el gobierno por hallarse prisionero entre facciosos.

Concluiremos manifestando que si el ciudadano Ribot hubiese querido decir lo mismo que los ciudadanos Portell y Doménech, como lo expuso este último para conciliar las opiniones, no hubiera principado por impugnar nuestro artículo cuyo sentido está conforme a los discursos de éstos. Sin embargo, nos consta que el ciudadano Ribot produjo su opinión con la mejor intención, y ni nosotros, ni el público, dudamos de su patriotismo y adhesión a nuestras instituciones; pero no cesaremos de defender nuestro concepto enteramente contrario, ni de indicar los males que puede causar a la causa pública y a los verdaderos amigos del pueblo, que se susciten semejantes cuestiones a que regularmente se dan las más siniestras interpretaciones por los partidarios del absolutismo.”

Font: *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 190, 12 de diciembre de 1822, pp. 531-6

A.13. ESCRIT LIBERAL EXALTAT EN FORMA DE CARTA ADREÇADA A UN AMIC, ON ES POSEN DE RELLEU TOTS EL ELEMENTS CARACTERÍSTICS DEL LIBERALISME POPULAR REVOLUCIONARI.

“Copiamos el siguiente impreso que nos parece curioso. Carta primera, del compadre del Zurriago a un amigo suyo residente en Cartagena.

Hablaba como un ángel de paz, mi querido compadre, aquel amigo nuestro, cuando decía que habíamos de adelantar muy poco mientras no se degollase siquiera catorce o quince mil pasteleros por día.

La cosa ha salido tal; ni más ni menos como yo me la había temido. Varios milicianos locales de esta capital han cometido la impiedad de quemar nuestro patriótico Zurriago, los de Cuenca y otros han seguido su ejemplo, pero lo que más ha llenado de amargura mi corazón benéfico, sensible y bien condimentado, es que en Cádiz, en donde muchos se habían mantenido fieles a la justa causa del zurriaguismo, iban ya a imitar estos autos de fe con el papel más patriótico, más liberal y luminoso de cuantos se han conocido desde la invención de la imprenta: fortuna que el jefe político se opuso, a pesar de que no es de los nuestros.

Mil veces se lo dije a usted y a los demás patriotas puros cuando nos juntábamos en el guardillón de la calle de la comadre: *mientras tengamos M...* no haremos nada bueno, esta gente corta las alas a nuestro patriotismo, y no hace más que pastelear. Lo mismo es hablarles a ellos de zurriaguistas, que si les hablaran de serviles, y han dado en la majadería de probar que hacemos tanto o más daño que ellos a la causa de la libertad. Así es amigo mío que puede usted desde ahora insinuar a esos patriotas que voy desconfiando ya de aquel planecito que le anuncié a usted para navidad, y por Dios que si no se realiza, como me voy temiendo, no vamos a ver pluma de pavo siquiera en estas pascuas.

Ya habrá usted visto las sesiones de la sociedad en el Indicador. Este papelejo sí que vale un Perú. No dejaría usted de leer un preciosísimo artículo que disparó el otro día el ciudadano C. contra los pasteleros, porque es menester que sepa usted, señor compadre, que desde que faltó muy poco para que le hiciesen la cabeza un pastel a garrotazos, se ha *pronunciado definitivamente y hasta que vuelven los tiempos calmos y deje de bramar el huracán de pasiones*, contra todo género de masas. ¡Qué bien pone la pluma el pícaro! Eso es hablar con gentileza, lo demás farándula y escribir contra el hambre y no para la fama. Ahora nos ha entrado este refuerzo al partido, y me parece que es una excelente adquisición, si tenemos suerte de que no se nos desgracie malamente de resultas de algún imprevisto sopapo de aquellos que está ya acostumbrado a recibir con estoica conformidad, unas veces de manos blancas, suaves y pulidas, y otras de morenas, sucias y tiznadas... pero ya se me iba olvidando lo del artículo. En mi vida he visto cosa más valiente: en cada línea se descubre la bizarría del autor y su identificación con el sistema. Lo primerito que ha dicho es, que él ni necesita empleos, ni los ambiciona, ni los pretende, ni los quiere, aunque tampoco los desprecia. Eso ya se sabe, el ciudadano C. no es de los que tienen el genio despreciativo, ni descontentadizo; ahora se susurra que le van a emplear de bastonero en los bailes de máscaras con honores de sobrestante para los de la calle de los jardines, entre tanto pasa el rato ilustrando al público, y ofreciéndole en sus artículos indicativos, o sea vindicatorios, que defenderá la libertad con la misma valentía que se defendió de los puntapiés que le arrimó un cierto médico mal sufrido, de los bofetones que le aplicó una graciosa, pero irritable cantarina, y de los palos que le sacudió un actor mal hallado con sus profundas y luminosas críticas. También nos ha dicho este escritor celeberrimo que *arrojará mil y mil veces la pluma, antes que defender tibiamente, y según el viento que*

corra, la santísima causa de la libertad, y que los redactores del Indicador quieren dar prueba de que son ellos mismos. ¡Bonito es el ciudadano C. para andarse ahora con tibiezas, ni para dejar de dar pruebas de que él mismo es el de las bofetadas recibidas! No faltaba otra cosa sino que este, un hombre que pertenece a la historia de la revolución española, y que si esta se divide en materias, ocupará un lugar muy distinguido en el artículo de los puntapiés, en el de los sopapos y aún en el de los garrotazos, se anduviera ahora con tibiezas: eso es bueno para los pasteleros San Miguel, Gasco, Galiano, Istúriz, Grases u otro pobre diablo de los que no detienen dadas pruebas, ni recibidos pescozones. ¡Buena iría la causa de la libertad si la dejásemos en manos de unas gentes tan tibias, que jamás han sido para mover alborotos, ni para escribir indicadores, ni morder la reputación de nadie!

Sangre, y tripas, y asaduras y redaños: esto, esto es lo que necesitamos, querido compadre, y no pasteles, tibiezas ni tonterías. El que no sea para clamar a voz en grito que se deben despellejar vivos catorce o quince mil hombres en una noche, y aún en media si es posible, para acabar más pronto, ni tiene virtudes, ni patriotismo, ni celo por la libertad, y merece que le ataquen su fuerza moral y aún la física a martillazos si así conviniere a la causa de la patria.

Aquí lo que necesitamos es gente neta y no pastelería: la ejecución de las leyes y la observancia de la Constitución no hacen más que comprometer la tranquilidad del estado, y aumentar el número de descontentos; en vez que los tumultos, los gritos alarmantes, las difamaciones, los Zurriagos y las Tercerolas consolidan el sistema, y liberalizan a las gentes por millares.

Le aseguro a vd. compadre mío, que no puedo concebir como hay personas tan necias, que hayan llegado a persuadirse que nosotros los zurriaguistas estamos vendidos a la santa alianza, o que intentamos una desorganización general del orden social, a ver si logramos apoderarnos del mando. Yo compadezco a estos pobres diablos, que no ven en el fuego patrio que nos enciende, nos tuesta y achicharra, un deseo vehemente de que se conserve ilesa la libertad que nosotros predicamos, y no esa libertad mezquina, roñosa y escatimada que garantizan las leyes. Y si no que nos diga; ¿de qué sirve la libertad de imprenta, tal como la establecen las leyes, si nosotros no le hubiéramos sabido dar tan ilimitada extensión para ilustrar al público, haciéndole saber que en un país libre no deben respetarse los hombres unos a otros, ni debe haber honra que no se muerda, ni reputación que no se difame, porque así quedarán todos iguales a nosotros? Además que si hemos de tener Constitución, es preciso que cada uno haga su santísima voluntad, y que no andemos con miramientos a las autoridades, ni ninguno de esos trampantojos que tanto cacarean los moderados. Tajos y reveses, compadre mío, a cuantos se opongán a nuestros proyectos, que como Vd. Sabe no son otros que los de salvar la patria que se va convirtiendo en una *empanada con tanto diablo de pastelero.*

Dígame vd. si se trabaja con fruto en ésa, y si va el pueblo aprendiendo sus derechos. Por aquí se hace lo que se puede, a pesar de que (entre nosotros sea dicho) no se adelanta todo lo que nos habíamos prometido; pero no por eso desmayamos. Eso no, compadre; ¿para qué hemos estado devanándonos los sesos en leer cuando éramos muchachos, la diferencia entre lo temporal y eterno, el Electo y Desiderio, las poesías de Gerardo Lobo, la vida de Santa Brígida, las Soledades de la vida y desengaño del mundo, y después cuando más grandecitos, el Compendio de la revolución francesa, el Citador traducido, y el compadre Mateo, sino para poner cátedra de derecho público, civil y aun canónico si se necesita, e ilustrar al pueblo con nuestros luminosos y patrióticos discursos?

El que no crea que con tan inmensa erudición, etc. basta, y aun sobra para ser un excelente maestro en política y en moral, es un ignorante, mal patriota, pastelero y

desafecto al Zurriago y a los *zurriaguistas*, que son los únicos y verdaderos liberales, y los serán hasta que Dios venga a juzgar vivos y muertos.

No se descuide Vd. en enviarme la representación que me indicó hace dos correos; y por si acaso no se encontrase entre los nuestros quien sepa enjaretarla, ahí le envío a Vd. ese borrador; sobre todo, le encargo que recoja muchas firmas, y sino hallarse *bastantes libres* que quieran estampar las suyas, se ponen trescientos o cuatrocientos nombres, cualesquiera, con sus correspondientes apellidos: y como ya sabe Vd. que tan conocidas han de ser las firmas verdaderas como las supuestas, maldita la cosa se arriesga en aumentar trescientas más o menos.

También encargo a vd. muchísimo que no deje de la mano aquello del empastelamiento de la causa. Por acá este es nuestro pío, y ya tendremos buen cuidado de advertir en el primer Zurriago que salga que Paredes es comunero, y aunque todavía no está sancionada la infalibilidad de los hijos de Padilla, ni bastará acaso aquella circunstancia del susodicho Paredes para destruir las razones del tribunal especial de guerra y marina, y otros pasteleros de su ralea, bueno será tentar al vado para ver si logramos hacer causa común con la comunería, cuyos caballeros empiezan ya a pastelear y a descubrir a los profanos que hemos sido echados a puntapiés de la confederación. Mucho siento haberle de decir a Vd. que también se va ya corrompiendo esta asociación desde que han dado en entrar propietarios, padres de familia honrados y que tienen empleo del estado u oficios con que vivir; pero deje Vd., que ya tenemos dispuesto lo conveniente para formar nosotros una sociedad más análoga a nuestras ideas, en la cual no ha de entrar nadie que se haya lavado desde que le bautizaron, ni se haya cortado las uñas sino con una navaja gallega. Ya le enviaré a Vd. el reglamento con mis notas, y espero que ha de merecer su aprobación, porque las circunstancias que se requieren para ser admitido en esta sociedad, son las únicas para llevar a cabo nuestros planes.

No sería malo que fuese vd. recogiendo también algunas firmas para preparar una representacioncita contra el ministerio, porque esto no puede ir derecho, sino se muda de ministerio siquiera cada trimestre. Sobre todo, no deje Vd. de inculcar por ahí a los patriotas que no tenemos libertad, y que la revolución no está hecha. Bien sabe Vd. que para esto es menester clamar por los cafés, plazas, corrillos y billares que no hay un solo liberal verdadero entre todos los que mandan, y si alguno por casualidad dijere que eso es falso, y que mentimos como bellacos, se hace correr la voz, y aún se stampa en el Zurriago, en el Indicador o en otro papel de los nuestros, que quien tal disparate defiende es un pícaro anillero, pastelero, camarillero, indiferente, egoísta y traidor, que sólo quiere veto y cámaras, para ser par.

Lo que es por acá ya se sabe, en saliendo alguno con la tontería de que se deben observar las leyes, al momento se le planta un artículo en el Zurriago, diciendo que es un bribón moderado y que está rabiando por cámaras.

¡Si viera vd. compadre mío qué recurso es éste para los nuestros! Estas denominacioncillas valen lo que no es decible y se pueden aplicar sin riesgo a todo viviente, aunque haya hecho más servicios a la patria que pelos tiene en la cabeza.

Dígame Vd. qué tal fortuna ha hecho por ésa la discusión que sostuvimos aquí en la landaburiana con el pastelero Galiano sobre las personalidades: el tal nene nos tiraba a la tetilla izquierda con una malicia como una loma; pero le vimos venir y supimos parar el golpe a tiempo. Al diablo se le puede ocurrir el imbuir al público en la pernicioso doctrina de que para creer a un sujeto y distinguir si habla de buena fe, o por satisfacer sus infames deseos, sea necesario examinar antes, si el tal sujeto es hombre de bien y si ha traficado o no con la calumnia y la difamación de sus conciudadanos. No nos falta ahora otra tontería más, que la de ir a averiguar si el que grita *libertad* y más *libertad* en la tribuna y en los folletejos que salen por lo común sin conocimiento del público, ha hecho de mula tirando

del trillo del rey cuando S. M. se entretenía en dar vueltas a las eras en Sacedón, y ha arrastrado lápidas, delatado liberales, escamotado cajones enteros de alhajas de plata, o si en los años pasados dirigió representaciones al Rey, diciendo que en *el resbaladizo terreno de cierta secretaría del despacho sólo él se había mantenido inaccesible a los inicuos y desorganizadores principios de los liberales*. No señor nada de esto le importa al pueblo, ni tiene que ver con nuestras doctrinas y nuestro patriotismo más encendido que un hierro ardiendo. Una cosa es que nosotros hayamos dicho cuantas pestes nos han ocurrido contra todo pastelero viviente, y otra que a ninguno de ellos se le permita otro tanto con nosotros; porque al fin siempre se ha dicho que la chanza se ha de usar con la mentira; así es que nosotros sólo hemos hablado en chanza y lo que ellos digan de nosotros será demasiado de veras.

Ahora dicen que se va a imprimir en Pekín y vender en casa de Pas una biografía por el estilo del *tutilimundi* que se imprimió en Burdeos y se vendía en casa de Miyar, en que parece que se va a poner de manifiesto para entretenimiento e ilustración del público español la vida y milagros de una porcioncilla de los nuestros, y que saldrán a relucir ciertos trapos que han de dar muchísimo asco a más de cuatro. ¡Ay compadre! Ya me empiezan a temblar las carnes; no por mi, porque ya sabe Vd. que en mi vida no he tenido vergüenza, ni estoy ya en edad de tenerla, sino por el mal rato que van a pasar algunos de nuestros colaboradores, que tanto han trabajado por ilustrar al público sobre quien no es hijo de legítimo matrimonio o ha cometido el atentado de nacer de padres que comerciaban en paños, y que por consiguiente le ha de tirar la inclinación a la cámara de pares, con otros mil descubrimientos utilísimos que hemos hecho a la causa de la patria para hacer amable la libertad y reconciliar los ánimos.

No dejen Vds. de ir pensando en quien convendría proponer para rey si las circunstancias se barajasen de modo que nos fuese preciso tratar de este punto: aquí habíamos pensado en la casa de Braganza; pero ahora salimos con que la tal reina de Portugal parece que quiere irse a Alemania por no ver ni oír la Constitución de aquella monarquía de modo que no sabemos por ahora de quien echar mano. Hay tan mala cosecha de reyes hoy día, que no sabe un hombre a quien indicar en la sociedad para este empleo, y nos vemos a ver negros algunos de los oradores, si Vds. no nos sacan del apuro.

No faltó uno que la otra noche quiso proponer a cierto rey que rabió y que estuvo en Madrid una temporada como las aves de paso; pero le aconsejaron varios de los nuestros que no hiciese semejante disparate sino quería bajar de coronilla de la tribuna. Sin embargo el hombre es tan terco que tuvo valor para decirme después cuando estuvimos solos, que no perdía del todo las esperanzas de sacar rey a su ahijado, si lograba que los nuestros diesen un decreto para que se fuesen colocando los reyes cesantes.

Basta y aun sobra por hoy de política, otro día trataremos algo de moral y de lo demás que se nos antoje, entre tanto no se descuide Vd. en trabajar por aumentar en ésa el número de nuestros suscritores, pues nos vamos quedando ya reducidos a la menor expresión, y Vd. sabe mejor que nadie cuan horribles perjuicios se seguirían a la *causa* de la patria, si volviese a verse en los apuros de marras su efectismo. *Compadre*.

Font: *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 13, 13 de gener de 1823, pp. 113-8.

A.14. EDICTE DE LA JUNTA DE VIGILÀNCIA.

Al público

El frenesí de las pasiones patricidas, el encomio en las maldades y la perversidad de los hijos espurios de la madre patria, han acarreado a la hermosa Cataluña nueve meses de disgustos y desgracias que ha subido a un grado que no era de esperar.

Socavado por entes miserables e indignos de pertenecer a la heroica familia de la nación española, el majestuoso edificio de sus libertades, fácilmente se hubiera desplomado si el tesón de los hombres libres no le aplicara material para aumentarle su solidez, haciéndole impenetrable de las débiles asestaduras de la malicia oculta con la hipocresía más refinada.

¿De qué os sirve, seres mezquinos, la obstinación en un delito que no os ha proporcionado otra ventaja que cubriros de oprobio y de la pública y universal execración de los buenos? Tiempo suficiente habéis tenido para desengañaros de esas cacareadas ventajas en vuestras acciones; a cada paso habéis experimentado un terrible escarmiento, bastante para atraeros a la razón y abrazar la virtud que distingue a la generalidad de los españoles, y el único recurso que os queda es un cordial arrepentimiento de vuestros pérfidos devaneos.

Si aceptáis la indulgencia que acaba de prodigaros la generosidad de la patria por boca de sus dignos representantes, abandonaos a sus brazos, donde recobraréis la dulce tranquilidad que separó de vuestros pechos el cáncer del egoísmo.

Creed... ser dóciles a los latidos que sentís en vuestro interior al recordar esta verdad. Pero, si lo que no es presumible quedáis aletargados en vuestra criminal apatía, haciéndoos sordos al dulce llamamiento de tan cariñosa madre que os asegura el olvido de vuestros desvaríos y una eterna unión fraternal, estad seguros que a los reveses que habéis experimentado, va a seguirse el total desconcierto de vuestros efímeros proyectos y el triunfo de la causa santa en cuya defensa con tanta energía como justicia, están empeñados los hombres libres, por más que os alucine la aparente protección de la tiranía del despotismo extranjero.

Uno de los medios que se han adoptado y seguramente llegará a ser un imponente dique para contener vuestro expirante orgullo, es la creación de una Junta de Vigilancia con arreglo a las órdenes del gobierno superior, compuesta de acérrimos patriotas comprometidos en el sostenimiento de nuestros preciosos derechos, prudentes, justos y virtuosos y tan celosos de este inapreciable bien, que si mil vidas tuvieran, las inmolarían gustosos en las aras de la libertad.

La verdadera apología de lo que son y de las ventajas que proporcionarán sus tareas y desvelos en el encargo que se les ha confiado, la conocerán a primera vista los habitantes de esta capital y su provincia enterándose que en nombramiento para vocales de la Junta de Vigilancia ha recaído en los ciudadanos siguientes* :

Éstos son, ciudadanos, los sujetos que componen la expresada Junta de Vigilancia de esta capital; sus virtudes cívicas y su amor patrio darán irrefragables pruebas de su interés y fina correspondencia a la ardua comisión que principian a desempeñar.

Sí, esta Junta va a ser el antemural impenetrable para mantener ilesas las prerrogativas nacionales, el caos donde se confundan sus enemigos y el baluarte invencible para los tiranos que osen hollar el inviolable y sagrado código de la ley fundamental de la Monarquía, y mucho más si todos los amantes de las instituciones vigentes se acercan,

* Veure annex B.18. Junta de Vigilància de 6 de març de 1823

como espero, a la Junta para ayudarla en sus tareas y facilitarle datos y noticias para el logro del grandioso fin que se han propuesto, y de este modo quedará formada otra fortaleza guarnecida de ciudadanos dotados de los mismos sentimientos y cuyas acciones sean el ejemplo de aquellos heroicos predecesores que más de trescientos años ensalza la historia por haber perecido derramando su sangre en convencimiento de que el hombre es libre, y que de modo alguno debe arredrarse por las invectivas de los tiranos, contra quienes sea el voto general ODIO ETERNO; CONSTITUCIÓN O MUERTE. Barcelona, 6 de marzo de 1823. Fernando de Butrón.

Font: *Diario de Barcelona*, núm. 69, 9 de març de 1823. pp. 643-4

A.15. ENCÈS DEBAT A LA TERTÚLIA PATRIÒTICA DE LACY SOBRE LA PRÀCTICA DEL TERROR PER SALVAR LA PÀTRIA.

“Artículo comunicado. Señor editor: enardecido en sumo grado he visto al inmenso gentío, que concurrió la noche del 13 (domingo) en la tertulia patriótica. Cuando los oradores, que se hicieron celebres por sus enérgicos discursos manifestaron a los concurrentes, y a las autoridades (aunque no estaban) de que la salud del pueblo, es la suprema ley, temblaban las bóvedas de aquel recinto de los libres a los mayores aplausos que recibían por parte de la soberanía nacional.

El orador Doménech, joven que se arrebatara en los actos de la libertad, manifestó al pueblo cuanto es menester para salvarse, y lo que es para en contrario de ello. Gracias al benéfico numen que te inspira ¡oh joven!... La patria es sin duda para ti, y para con los buenos, muy agradecida en aquellos momentos que reina entre sus hijos, el eterno lenguaje de la verdad. Los enemigos del sistema, van a perecer sí, si vosotras autoridades decididas, no tomáis primero el modo de exterminarlos con prontitud. Un pueblo libre, lo prometió hacer, si considera reina apatía entre sus gobernantes. Barcelona en la noche del domingo, iba... estoy para decir, a completar la obra, a no ser que la detuvo el impulso de que las autoridades cumplirán sus deseos. Derribense pues todas cuantas maquinaciones se sacan fomentarse en contra la ley fundamental de la monarquía.

Ármense pues del valor patriota todos los que son administradores y procuradores de nuestras leyes. La justicia, no esté inerme. La salvación de la patria; es la suprema ley; cuando está peligrante, cuando los enemigos de sus derechos trabajan sin cesar día y noche, para sucumbirla y atarla de nuevo al ominoso carro del despotismo, la ley debe obrar y dar la salvación a aquella que está ligada. Justicia contra los enemigos interiores toca haber; obren las autoridades enérgicamente, no se intimiden que tienen a su favor las armas de los libres para su defensa. Mucho puede un pueblo decidido para conservar su libertad, su independencia, y cuando se trata de contrarrestar a una invasión amenazadora, es preciso que las que la fomentan perezcan a los filos de la ley. El pueblo repito, está resuelto en conservar lo que ha jurado solemnemente; constitución o muerte ha sido, y constitución o muerte, quiere sostener a todo evento. Conque así manos a la obra. Autoridades, no temáis; somos libres, os queremos conservar libremente, si camináis por la senda constitucional. Os bendecirán los buenos. Os respetarán y temblarán los malos que son muchos. Los invasores, (que pretenden serlo) admitirán vuestra constancia. Los serviles se aterrarán; y si prueban el castigo tremendo, habrán finalizado sus funciones. Y entonces, será eternamente exaltada la obra de la Justicia, que tanto se pide en la tertulia, como por todos los ángulos de la provincia; y como lo clama el comportamiento de éste S. S. El patriota.”

Font: *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 105, 15 d'abril de 1823, pp. 870-1

A.16. ENALTIMENT DE LA PROSCRIPCIÓ DE CIUTADANS I ECLESIASTICS QUE ES PRODUI EL 15 D'ABRIL DE 1823.

“Artículo comunicado. Señor editor: ¡Viva la vigilancia de los hombres libres, con que tenemos en nuestro poder parte crecida de la pandilla servilesca que iba cundiendo por esta ciudad el fomento de la sublevación! Bravo, Jesús, y que pesquise abades, curas, obispo, capellanes, exciudadanos y... tantos pajarotes que se comían la mies sin dejar ni un solo grano. Ellos ya están, (aunque no todos) en poder de la autoridad, veremos ésta como consueta las ansias de los buenos patricios. La complicidad creo es clara. Pues clara sea la finición. El brazo de la justicia, descargue el tremendo golpe que la ley señala. Apartemos de entre nosotros a la turba infernal. Prueben el azote intolerable. Los traidores que se proponen contra un gobierno libre, y moderado; los que ofenden y imaginan el exterminio de los pacíficos ciudadanos, e inventan suplicios para su desolación; no merecen más instantes de vida que los cortos momentos que se les va cogiendo. Infestan más, y más el suelo que pisan, y difuntos; *réquiem cantinpace*. Las autoridades acaben de consumir la obra. Las cabezas de los avechuchos traidores, sean separadas de los hombros de sus señores. Ojo alerta, y para fin de fiesta clamemos muerte y no destierro de los perversos desoladores de la humanidad. La ley ofendida está ultrajada, vilipendiada y hollada por todas partes; quien de la ley se aparta, debe sufrir el castigo que la misma impone. La constitución no puede sostenerse; mientras la circulen hombres desmoralizados, y enemigos de su patria, pasen el cáliz de la amargura, consíganse nuestros deseos puesto que están en nuestro poder. No nos mueva la compasión de si son o no fraternales los gemidos; el traidor, el asesino del suelo natal, el protector de la insurrección de la guerra civil, el móvil de millares de desgracias, no es nuestro hermano, no es español; merece la aburrición de toda la generación humana. La divina ya le aborrece y detesta, puesto que arma el brazo; y clava agudos filos del puñal al seno de su amada patria. Constancia pues, gritemos sin parar que ni señales queden de cuantos conspiran nuestra esclavitud. Sufran la muerte más atroz los que resulten delincuentes. Cuidado que no se aparten de nuestras manos. Ejemplos tenemos de algunos de tal raza. Avivaos autoridades finid la obra repito; y sobre todo no queden desalentados nuestros esfuerzos. Sois las áncoras de la salvación de la nave; y debéis procurar que las tempestades no la estrellen sobre la roca del fanatismo, y rebelión, puesto que los vientos empezaban ya en contrariarse. Seremos admirados por nuestros mismos contrarios, si sabemos vengarnos de sus satélites. Nos temerán tantas hidras como están para abortar el veneno matador, y no osarán si la cuchilla de la ley descarga sobre los que tenemos en nuestro poder. Gracias al eterno destino de la justa causa, que no duerme, y sabe ser el mejor centinela. Ya tiemblan los perversos y se anonadan y los deseos de los buenos empiezan a coronarse, como también los del más exaltado y S. S. El patriota”

Font: *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 106, 16 d'abril de 1823, pp. 877-9

A.17. EXALTACIÓ PER L'ARRIBADA DEL GENERAL ROTTEN JA QUE L'AUTOR DIPOSITA LES ESPERANCES QUE SIGUI L'ARTÍFEX DEL TERROR CONTRA ELS ECLESIASTICS SERVILS.

“Artículo comunicado. Señor editor: ¿con que tenemos por general gobernador, al decidido Rotten? Víctor, Víctor que lo necesitamos. Lástima que no llegase a tiempo. Ya me parece que vamos andando bien. No hay cura, que al leer el anuncio de que estaba destinado a esta plaza, nos decía el Constitucional, que no le hayan temblado las canillas y dicho entre sí, o en otras, cuidado que no tropecemos porque tendríamos mal levantamiento. El azote, la peste de los que andan de salto en salto, ya ha llegado y aquel que la pille no respira más. Si, éstas serían las reflexiones de muchos de esta clase; mientras los buenos habrán complacidos llenándose de cordiales parabienes. Sabe, pues una y mil veces campeón, terror de la inhumanidad fanática, exterminador de nuestros enemigos, salve eternamente. Los hijos de la patria, desean ser gobernados por ti; Barcelona no cabe de placer por ver le han destinado a un Cid, que sabrá perecer entre sus conciudadanos, y nos congratulamos de tener para admirar tu bien obrada justicia. Es de V. señor editor. El patriota.”

Font: *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 108, 18 d'abril de 1823, p. 892

A.18. RELACIÓ HISTÒRICA DELS TOTS ELS POBLES REPUBLICANS QUE BASATS EN LA VIRTUT MORAL I LA LLIBERTAT POLÍTICA, ACONSEGUÏREN ELS SEUS ÈXITS, COMPTANT CATALUNYA ENTRE ELLS.

“Variedades. Ningún pueblo puede ser verdaderamente libre sin moral ni buenas costumbres. Un pueblo embrutecido, avezado en antiguas preocupaciones, ignorante y bárbaro, siempre será el juguete e instrumento del que sepa adular sus pasiones; y este pueblo lejos de poderse llamar libre, por más que goce de sabias instituciones, será esclavo de un aventurero diestro y emprendedor que sepa conducirlo insensiblemente a la anarquía, a la disolución y al desorden. La historia de todas las revoluciones políticas, nos suministran innumerables ejemplos de esta verdad. La soberbia Roma conservó su libertad mientras fue la residencia de las virtudes cívicas y morales; y esta república universal con el amor a la patria, con el desprendimiento más absoluto de todas las riquezas, de todos los intereses parciales, y con el ejercicio constante de las virtudes, extendió el imperio de sus armas vencedoras por todo el orbe conocido. La heroica Atenas dio ejemplos brillantes de cuanto puede el patriotismo cuando está animado de un amor verdadero a las virtudes morales; y estos dos pueblos tan fecundos en sucesos gloriosos, jamás hubieran perdido su esplendor y grandeza, si hubiesen practicado siempre la verdadera moral, que los había conducido a la inmortalidad. La corrupción, el estrago de los vicios que por desgracia infestan a la humanidad, el olvido del lugar resplandeciente que ocupaban en el globo político y el apego a las riquezas, fueron las causas principales de su decadencia. En una palabra, la libertad, la igualdad, la justicia y la felicidad, nunca se detendrán, ni un breve momento, en un pueblo corrompido y sin virtudes.

El genio de la libertad tomó bajo su protección por algún tiempo a la ilustrada Francia. En ella se desarrolló un germen fecundo de ideas luminosas que prepararon una revolución general en la culta Europa. En ella se recordó con el entusiasmo que inspira la dignidad del hombre, el santo dogma de la libertad. A su grito penetrante retumbó con estrépito en las mismas gradas de los infames tronos de la tiranía, se estremecieron los déspotas, y conocieron que era llegado el término de todos sus crímenes. Pero ¡ah ciudadanos! La Francia no tenía virtudes morales, la Francia desconocía los saludables preceptos de esta ciencia sublime, cuyos principios nunca se inculcarán suficientemente a los pueblos, y ella sucumbió, como era de esperar, bajo el peso de su disolución. Ella fue presa de un aventurero osado, de un genio emprendedor, aunque tirano y ambicioso cual otro Julio Cesar, que pudo hacer refluir en su servicio, tantos heroicos esfuerzos y tantos años de gloria inmarcesible, erigiendo un trono despótico en medio de las humeantes cenizas del templo augusto de la libertad.

Los magnánimos Helvéticos, convencidos por el inmortal Guillermo Tell, pobres faltos de todo recurso, pero virtuosos, destruyeron para siempre el poder tiránico que les oprimiera de los injustos autócratas de la casa de Austria; y estos pueblos sencillos que han sabido sostener la grande obra de sus libertades, y que aun no han marchitado los laureles que regaron con su sangre noble y generosa sus dignos ascendientes, pueden gloriarse de que el árbol de la libertad les dará continuamente nuevos y hermosos retoños.

Los holandeses supieron conservar por mucho tiempo el don precioso de la libertad. Su comercio floreciente superó al de las demás naciones, y sus virtudes daban una garantía de su felicidad, si no hubiesen olvidado sus principios.

Son muchas las naciones que sucumbieron bajo el peso de su prostitución e inmoralidad. Si acaso nos faltasen ejemplos en la historia antigua pudiéramos citar a ese pueblo admirable de la América septentrional que con una suma inmensa de virtudes

cívicas y morales, supo constituirse libre e independiente. Sí, los estados unidos de América nos presentan un modelo de patriotismo y de moral que deben seguir todos los pueblos que quieran ser verdaderamente libres. La heroica Cataluña, en fin, ocupó en otro tiempo un lugar muy eminente en el mapa político de la Europa, y es indudable que lo debió a sus virtudes morales.

No hay que dudarlo: no seremos libres del modo que conviene serlo, ínterin no practiquemos los preceptos de la moral universal. No la moral bárbara y feroz que predicán las furias del averno, abusando del hombre sagrado la divinidad: esa moral austera, enteramente contraria a los eternos principios de justicia y a las leyes inmutables de la naturaleza, hace las costumbres atroces y produce monstruos abominables. La moral de que hablamos, es la que conviene a nuestra dignidad, es la que practicaron los hombres más grandes del universo, la misma que predicó el héroe de la verdadera religión; y esta moral apacible y dulce es la única que puede llevar a la nación española al mayor grado de prosperidad y de grandeza. Practiquémosla, ciudadanos, y una entera felicidad será la recompensa.”

Font: *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 128, 8 de maig de 1823, pp. 1115-6

A.19. LA JUSTIFICACIÓ SOBRE LA NECESSITATS DE LES SOCIETATS SECRETES PER COMBATRE UN RÈGIM ABSOLUT.

“Variedades. La Libertad y la esclavitud, la luz y las tinieblas, han estado en el mundo en todas épocas en una continua y perpetua lucha. Los tiranos y sus serviles satélites nada han dejado de hacer por su parte para sofocar los progresos de la ilustración: ellos conocían que ésta era su enemigo más irreconciliable, y así es que nada han omitido para dejar a los infelices pueblos en el error y la ignorancia; pero en vano. El destino ha señalado el presente siglo para término de tantos males, y el torrente de la civilización que todo lo arrastra, destruirá enteramente a las débiles vallas que puso a su curso, el malvado egoísmo de esos perversos hipócritas.

La magnánima España tiene el noble orgullo de ser la primera que ha lanzado el grito de Constitución y Libertad, Y ¿Quién duda que seguirán tan noble ejemplo muchas naciones cansadas ya de sufrir las pesadas cadenas de la esclavitud? Los siervos se estremecen al considerar cercano este feliz momento ansiado de los hombres libres, y conocen que es del todo infructuoso oponerse al espíritu del siglo solemnemente pronunciado contra toda clase de despotismo. El triunfo de la luz es infalible. La agonía de los tiranos ya suena. El genio del bien protege decididamente a los amantes de la humanidad, y cerca está el momento en que los que una vez juraron muerte a los tiranos cojan el fruto de sus tareas.

Para conseguir estos importantes fines es necesario que no nos dejemos sorprender por los fingidos liberales que bajo el velo de falsas virtudes que no tienen, tienden a introducir la desconfianza. Uno de los medios de que se han valido es la cuestión impertinente de las sociedades secretas que han suscitado con las más siniestras intenciones, atribuyendo a algunas todos los bienes que debe proporcionarnos el actual sistema de gobierno, al paso que a otras se les supone autoras de todos los males que pesan sobre la afligida patria. Han llegado a desgarrar patriotas muy recomendables por sus verdaderos nombres con el perverso fin de que recayese sobre ellos la indignación pública, hacerlos sospechosos a los liberales tímidos, y eternizar esa desunión infausta que es la causa principal de los males que nos abruma.

No nos consta a punto fijo que existan asociaciones secretas de patriotas como pretenden algunos. La opinión pública ha hecho detener nuestra consideración sobre este asunto, y el resultado de nuestras reflexiones nada ha añadido a las noticias que habían llegado a nuestros días. Es indudable que existe una sociedad de enemigos a la patria bajo el nombre del anillo, y sólo de la existencia de ésta nos sería dado responder; pero no podemos creer que existan otras sociedades libres de patriotas, y mucho menos que tiendan a perpetuar el odio y los partidos que suponen los enemigos comunes.

Hubo ciertamente un tiempo, en que atados al ominoso carro de la servidumbre, no podían los libres comunicarse sus pensamientos ni ideas, ni podían tampoco sin hacerse reos de un crimen imperdonable, proferir la menor expresión que directa ni indirectamente pudiese ofender a los usurpadores de la soberanía nacional. ¿Cómo pues tratar de los medios de restablecer sus antiguos fueros, y el uso de los derechos más sagrados del hombre social? Fue necesario, pues, reunirse en lugares solitarios a cubierto de los instrumentos del despotismo; establecer señales de reconocimiento para no ser sorprendidos, hacer el juramento inescrutable de sigilo, absolutamente preciso para el feliz éxito de operaciones tan importantes, y no admitir en su círculo sino a los que hubiesen dado repetidas pruebas de estar identificados con sus mismos sentimientos. Si esto es lo que se llama una sociedad secreta, no hay duda que las hubo para destruir el formidable

poder de los tiranos, y debió haberlas precisamente para llevar a cabo tan vastos y filantrópicos objetos. Pero, es un error creer que a las sociedades secretas se deba el restablecimiento del sistema. Si hubo alguna reunión oculta para concertar las medidas que conviniesen tomar, fue efecto de la imperiosa necesidad de sustraerse a la vigilancia de los partidarios del absolutismo. Sólo la civilización actual ha preparado la opinión pública a favor del reinado de las leyes, y las reuniones secretas no fueron más que instrumentos que los libres emplearon para romper los inhumanos hierros que nos oprimían.

En efecto, hubo estas sociedades secretas en aquellos tiempos de horrorosa memoria; pero es evidente que cesaron en sus trabajos desde el momento en que los libres pudieron hacer manifiestas sus patrióticas ideas sin necesidad de ocultar sus sentimientos por temor de la injusta opresión de los viles satélites de la tiranía. Desde entonces no hubo más sociedades secretas, pues las circunstancias las hacían superfluas. Poco importa que en España hayan circulado estatutos y reglamentos que se suponen de sociedades clandestinas, pues no nos son desconocidos estos ardides que suelen usar muy comúnmente los enemigos de la libertad.

Que los patriotas hayan elegido distintos emblemas más análogos a sus sentimientos, no es suficiente a probar la existencia de las sociedades secretas.

Estas divisas no arguyen otra cosa que el patriótico deseo de excitar el estímulo de las más apáticos e indiferentes por todos los medios posibles.

No demos pues crédito a noticias tan absurdas. Unámonos con lazos indisolubles, y no olvidemos un momento que la salvación de la patria consiste en la unión de todos los intereses, y de todos los sentimientos.”

Font: *Diario de la ciudad de Barcelona*, núm. 130, 10 de maig de 1823, pp. 1128-1131.

A.20. PLA DE LA DIPUTACIÓ PER A LA DEFENSA DE LA PROVÍNCIA DE LA INVASIÓ FRANCESA.

NOTICIAS PARTICULARES DE BARCELONA.

Día 5.

Diputación provincial de Barcelona.

Puesta esta Diputación provincial en la dura necesidad de adoptar remedios extraordinarios iguales a las circunstancias en que nos hallamos, invitada por el Sr. Comandante general segundo, el mariscal de campo D. Antonio Rotten, para estrechar y simplificar cuanto sea dable el círculo de la administración, recaudación y distribución de los caudales públicos de la provincia, a fin de que todas sus necesidades sean atendidas con equitativa proporción; deseando por otra parte poner en obra algunas medidas que tiendan al acrecentar los valores de las rentas de toda clase, y usando de las amplias facultades que le concede el decreto de las Cortes de 15 del último marzo; ha venido en formar y decretar el siguiente plan:

ADMINISTRACIÓN.

I.

Se nombrarán 32 individuos la mitad comerciantes de primer orden y conocida providencia e inteligencia y la otra mitad hacendados o menestrales que reúnan iguales circunstancias; para que dos de ellos, en calidad de inspectores de los vistas o primeros despachos de la aduana, asistan diariamente a ella en las horas que tiene señaladas el uno en la administración, y el otro en la marina, sirviendo este destino sin emolumento, como carga concejil; dando cuenta a la Diputación de todo aquello que crean digno de su noticia, y visando todos los despachos. El nombramiento de dichos 32 individuos queda a cargo del Excmo. Ayuntamiento constitucional de esta ciudad.

II.

Estando prevenido por reales órdenes que mensualmente se gire visita por parte de la Diputación a las oficinas de rentas, con precisa asistencia del Sr. Intendente; y conviniendo que esto se verifique con mayor frecuencia, a fin de que sea más fácil hacerse cargo del estado de la administración y marcha de sus negociados; se verificará dicha visita cada semana, con asistencia de los individuos de los 32 expresados en el artículo 1º, a saber, uno de cada clase de las dos que allí se menciona y por turno riguroso según el orden de su nombramiento.

III

Atendido el mal estado de la renta del tabaco, no hallándose todavía establecido, sino muy imperfectamente en esta provincia el sistema últimamente ordenado, y no siendo por otra parte fácil plantearlo actualmente en ella con utilidad, siendo por lo mismo casi del todo nulo sus productos, se librárá en arriendo por subasta pública al más ventajoso postor el abasto de aquel género para esta capital exceptuando únicamente el de polvo de toda clase, supuesto que la hacienda nacional no puede asegurar el surtido, ni lo prometen el estado de comunicaciones principalmente marítimas. El arriendo se librárá por el jefe principal de la hacienda pública, el arrendatario se encargará de las existencias que aquella tuviere a precios convencionales, que no bajen del que costó a la misma; y las condiciones de la taba deberán asegurar la buena administración o dirección del ramo arrendado a favor de los intereses nacionales.

IV.

Se nivelará rigurosamente el pago de las pensiones a secularizados a cargo del Crédito público; (excepto las de las mojas que se hallan en igual caso) y el mínimo de

aquellas se reducirá a cien ducados sin diferencia de edades durante las circunstancias del día.

V.

Atendida la extraordinaria penuria en que nos hallamos, se suspenden las oficinas de liquidación de cuentas atrasadas de hacienda y administración militar; como igualmente cualquiera otra oficina, cuyas operaciones no sean de necesidad en el estado presente de cosas. También se suspenden las propuestas, provisión y hasta el ejercicio de los empleos que se hallan en dicho caso.

VI.

En todas las puertas de esta ciudad donde se cobren los derechos municipales, sus recargos y los impuestos sobre granos, harinas y demás comestibles extranjeros, se establecerá un interventor de la recaudación nombrado por la Diputación provincial.

RECAUDACIÓN.

VII.

La tesorería de provincia será un centro común de recaudación provincial y entrarán en ella por semana todos los caudales desde las cajas particulares donde ingresan en cantidades minuciosas de cuyo recaudo no es fácil, ni conveniente relevarlas.

VIII.

Ingresarán en dicha tesorería, con intervención de sus respectivos ramos:

1º Todas las contribuciones ordinarias y productos de las rentas que actualmente recauda, deducidos únicamente los gastos reproductivos más indispensables, pero no los sueldos de empleados de ninguna clase, los cuales deberán percibirlos como se dirá más adelante; arreglándose en todo lo demás a la instrucción vigente en cuanto sea compatible con ella.

2º Los productos del crédito público con iguales deducciones, pero no de sueldos.

3º Los de derechos nacionales de Aduanas sobre granos, harinas y otros comestibles extranjeros; esto es, los de esta capital, conforme se declara en la primera condición de este artículo, y los de otros puntos de la provincia, en la forma que se dirá de la contribución extraordinaria de guerra.

4º Los derechos de puertas de esta ciudad, sus recargos y los impuestos también municipales sobre granos, harinas y otros comestibles extranjeros; con la circunstancia empero de que el tesorero de provincia libre mensualmente al Excmo. Ayuntamiento Constitucional una carta de pago por contribución de consumos del importe a que ascienda la parte de derechos de puertas que ingrese en tesorería aplicable a dicha contribución.

5º Los productos de los propios del Excmo. Ayuntamiento de esta capital, y los arbitrios que no sean derechos de puertas; deducidas las cargas perentorias de necesidad absoluta pero no los sueldos.

6º Los rendimientos del 17 por 100 de propios y arbitrios que recaude de la depositaria de la Diputación tanto de esta ciudad como de los demás pueblos de la provincia, semanalmente desde su caja; deducidos únicamente los gastos indispensables, pero no los sueldos.

7º Los rendimientos de la contribución extraordinaria de guerra desde las cajas de partido por medio de libranzas que expida la Diputación.

8º Los de la renta de correos con sola deducción de los gastos reproductivos, o de administración más indispensables, pero no de los sueldos de empleados.

9º Los productos íntegros de cruzada, deducidas iguales cargas perentorias de necesidad absoluta, pero no los sueldos.

10º Los de la junta del puerto con igual condición.

11º Los de Loterías en los mismos términos.

12º Todos los caudales en metálico o letras, y los frutos o efectos que se remitan a la provincia ya sean para el ejército o ya para otras atenciones del Estado.

DISTRIBUCIÓN.

IX.

Para la distribución se crea una junta compuesta de los Sres. Comandante general del distrito, o su jefe de Estado Mayor, jefe político, Intendente de la provincia, dos individuos de la Diputación, jefe de la Administración militar, dos individuos del Ayuntamiento Constitucional de esta ciudad, los dos jefes más antiguos de la guarnición, dos particulares o vecinos, y un individuo del Clero elegidos a pluralidad de votos por los otros vocales ya dichos. En la junta habrá un presidente que será el que ella eligiere; un secretario que será de su seno si fuese posible, y un contador que será el director de contribuciones de la provincia. Si no fuese dable que el secretario sea del seno de la junta, lo será uno de los empleados de reglamento de los que han de salir de la plaza pero con el mismo sueldo que disfrute por su empleo.

X.

Las funciones de dicha junta distributiva se reducirán a disponer todos los pagos o entregas que haya de hacer la expresada tesorería. Para esta distribución reunirá los presupuestos semanales o mensuales de los pagadores de cada Ministerio o bien del Jefe inmediato del ramo, cuerpo, o dependencia, que no tengan pagador, reducidos a los sueldos y demás cargas de reglamento y a los empleados efectivos que estén sirviendo actualmente sus destinos; excluidos los que aunque efectivos, se hallen separados de ellos por cualquier causa que sea; como y también los operarios auxiliares, temporeros y demás de que convenga prescindir, y visados por el jefe principal del ramo. En cuanto al haber de los batallones de cazadores de provincia y al reintegro mensual de las cédulas del adelanto que han de ser satisfechos igualmente de la caja general (siempre que no sea de absoluta necesidad el retardar dicho reintegro) el depositario de la Diputación presentará el presupuesto respectivo visado por el presidente de la misma. La distribución se hará por libramientos que expedirá la Junta, firmados por presidente y secretario y tomada razón por el contador.

XI.

Para que los acuerdos de esta Junta tengan autoridad de cosa resuelta, será esencial la asistencia en el acto de la mitad más uno de sus individuos.

XII.

De los ingresos de caudales en la única tesorería de su procedencia y de su distribución publicará la Junta un estado cada semana exigiendo para ello todos los domingos igual noticia circunstanciada de parte de la tesorería.

XIII.

Un reglamento particular que formará la Junta metodizará el interior de sus funciones.

XIV.

Cada semana se ejecutará un arqueo a la caja de la expresada tesorería con asistencia de la Junta representada por su presidente o dos vocales y el contador y secretario.

XV.

Este orden de cosas tendrá lugar hasta que varíen notablemente las circunstancias a juicio de Autoridades provinciales.

Artículo único adicional.

Hallándose autorizado el señor Intendente de provincia para proceder a la venta de las fincas pertenecientes al Crédito público a costa de cualquiera sacrificio, con tal que se vendan; se verificará con todas las que sea posible, mediante que su importe se cobre en dinero en lugar de papel, para ingresar en la caja general en calidad de reintegro al Crédito público, cuando mejoren las circunstancias, por medio de letras sobre la tesorería general.

Barcelona 4 de junio de 1823. El presidente Fernando de Butrón. El Intendente José Camps. Antonio Gironella. José Francisco Llauder. José Casajemas. Francisco Serra y Franch. José Cortés. Cayetano Roviralta, secretario.

Día 6.

Diputación provincial de Barcelona.

Penetrada esta Diputación de la necesidad de añadir al nuevo plan de administración, recaudación y distribución de 4 del corriente, una circunstancia esencialísima y de la mayor entidad; ha resuelto que todos los presupuestos y contratos de víveres, vestuario, fletes o de cualquiera otra especie, deban examinarse previamente por la Junta encargada por dicho plan de la distribución de caudales, con facultad de reformar, aprobar o desaprobar según crea conveniente.

Barcelona 6 de junio de 1823. El presidente Fernando de Butrón. El Intendente José Camps. Antonio Gironella. José Francisco Llauder. José Casajemas. Francisco Serra y Franch. José Cortés. Cayetano Roviralta, secretario.

Font: *Diario de Barcelona*, núm. 157, 6 de juny de 1823. pp. 1395-8; i *Diario de Barcelona*, núm. 158, 7 de juny de 1823. p. 2007

A.21. SOBRE LA HISTÒRIA DE LES LLIBERTATS CATALANES, I ELS ENFRONTAMENTS AMB FRANÇA EN ELS DARRERS DOS-CENTS ANYS. NO S'ESMENTA LA GUERRA DEL FRANCÈS.

“Los catalanes desde que con su valor hubieron logrado sacudir el ominoso yugo sarraceno, pusieron siempre el mayor esmero en conservar su independencia. Los condes de Barcelona al frente de hombres libres y esforzados, a quienes conservaron sus fueros, llegaron paulatinamente a ser reyes constitucionales de Aragón, Castilla y Navarra, y además dueños de la América y de las Dos Sicilias.

Carlos de Austria que heredó dichos estados, mal aconsejado de la ambición suya, y de la codicia de los flamencos, privó de sus fueros a los castellanos, y el cruel y supersticioso Felipe se los arrancó a los Aragoneses.

La gente de Barcelona sin acercarse a la corte y sin ofrecer su espada para convertir el Indio o su brazo para degollar al Belga, tan sólo se ocupaba de perfeccionar sus manufacturas, de hacer progresar su comercio marítimo, y principalmente de conservar su bien adquirida y feliz independencia.

El temerario Conde Duque osó arrebatársela, queriendo infringir a nuestros antiguos usos y privilegios, principalmente haciendo vivir la gente de guerra, a costa de la provincia, y exigiéndole 6000 hombres para destinar al ejército de Italia.

Con virtud y entereza se opuso y representó la Diputación, a fin de que la juventud no se distrajera un momento de la urgente necesidad de salvar la patria: en aquel año de 1640, no permitieron las diversiones del Carnaval, y a instancia de la misma los 100 venerables *consellers* se presentaron constantemente desde aquellos días con vestiduras negras.

Las gentes de todo el principado según costumbre vinieron a la celebridad del Corpus se querellaron con vehemencia de las vejaciones que padecían, y sabida al mismo tiempo la orden de arrestar los diputados Claris y Tamarit, se le acabó al pueblo la paciencia; el Virrey perdió la vida en S. Beltrán; se proclamó la independencia: y Alejo Senmanat marchó comisionado a Francia, en donde su rey Luís XIII firmó en Amiens el 29 de agosto poderes suficientes para formar una República bajo su protección, cuya capital fuera Barcelona. Mas se burlaron las diligencias de Senmanat y de nuestros virtuosos abuelos. El maquiavélico cardenal Richelieu escaseó los pronto auxilios que necesitábamos en aquel conflicto, su general Espenañ entregó la plaza de Tarragona; dejando antes degollar en Cambrils 2000 valientes que mandaba Rocafort, más ilustre por la heroica muerte que sufrió en defensa de la patria, que por ser descendiente de los esclarecidos duques de Aquitania.

Con estos reveses se lograron las miras políticas del gabinete francés; la diputación y concejo tuvieron que entregarse enteramente a Luís XIII, quien les otorgó una Constitución liberal que firmó en Perona el 18 de septiembre de 1641.

Desde entonces fueron tratados como los demás franceses, es decir como vasallos para llenar sus miras y el bien estar de sus amos y Señores; lucharon casi solos contra las tropas de Felipe, y después de haber sufrido 15 meses de sitio al fin capituló Barcelona el 13 de octubre de 1652, y los demás catalanes fueron entregados en 1658 por el tratado de los Pirineos a los Príncipes Austriacos para que los gobernase a su albedrío.

Renovada la guerra por Luís XIV, los sujetos más acreditados de Barcelona pensaron en separarse del Gobierno del estúpido Carlos II y aun se trató sobre ello con el mariscal Noailles, pero el mal proceder de las tropas francesas, y particularmente de 80 bombas que se echaron a la ciudad de Barcelona les enajenó para siempre la voluntad de sus habitantes.

La experiencia de medio siglo convenció bastante a los Catalanes de que los franceses eran sus enemigos más temibles, y se esforzaron en no dejarse subyugar por ellos; así es que el Duque de Vandoma que había derrotado los ejércitos de España, y era auxiliado de una fuerte escuadra, no se posesionó de Barcelona sino es con mucho trabajo y pérdida de gente después de 52 días de trinchera abierta; capituló su gobernador el Príncipe de Darmstad, el día 10 de agosto de 1697. Poco tiempo la conservaron los franceses que tuvieron que devolverla en la paz de Risvick.

Después de la muerte de Carlos II y venida de Felipe V formaron la unión los Señores de Madrid con los franceses, que propuso el conde Fernán Núñez en el consejo se arrasaran todas las plazas de la frontera.

Los Catalanes que desde el año de 1640 habían tenido sobradas ocasiones en que experimentar la opresión de los franceses, les concibieron tal odio, que a pesar de ser tan amantes de la Religión Católica Apostólica Romana, se unieron al Archiduque y a los generales Staramberg, Gollovvay, Sthanhoppe, y Hamilton, que no dejaron vaso sagrado ni ornamento en las iglesias donde pudieron llegar. El deseo de conservar su antigua Constitución, y gozar la nacional libertad que tenían, les determinó a sacrificarse antes que consentir que en Barcelona mandaran los franceses, y esta resolución seguida con heroica constancia es la que hizo la valiente defensa de Barcelona en el año de 1714, la más memorable del siglo, según opinión del inteligente Carnot; la relataremos en otro número a fin de que imitemos el valor y constancia de nuestros abuelos.”

Font: *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona. (Constitución ó Muerte), Año IV, núm. 227, 15 d'agost de 1823, p. 4*

A.22. PROCLAMA DEL CAP DE L'ESTAT MAJOR, FELIPE ARCO AGÜERO ADREÇADA A LA NACIÓ ESPANYOLA, DIES DESPRÈS QUE EL TINENT CORONEL RAFAEL DEL RIEGO ES PRONUNCIÉS L'1 DE GENER DE 1820 A LAS CABEZAS DE SAN JUAN.

“Proclama: El Ejército nacional, al pronunciarse por la Constitución de la Monarquía Española, promulgada en Cádiz por sus legítimos representantes, no trata en ningún modo de atentar a los derechos del legítimo soberano que ella reconoce, mas convencido que todas las operaciones de su gobierno, por una fatalidad tan funesta, como incomprensible, sólo han contribuido hacer desgraciada una nación que hizo tantos sacrificios para sancionarla, cree que sólo este pronunciamiento puede salvarla tanto a ella, como al Príncipe, del estado de nulidad en que se encuentra.

No trata el ejército de atentar a las propiedades ni a las personas, ni tampoco de hacer innovaciones que la equidad, la justicia y la religión de nuestros padres no autoricen. No es un espíritu de sedición, no son los momentos de una efervescencia efímera los resortes que le animan. El más puro patriotismo, los deseos más ardientes por la felicidad de su país le han dictado el juramento más solemne de derramar la última gota de su sangre por verlos satisfechos.

El resto de la milicia Española que no ha perdonado sacrificio alguno por la salvación, el honor y la gloria de su Patria, la Nación entera que ha dado al Universo tan brillantes pruebas de heroísmo, no podrá menos de aplaudir los sentimientos y resolución tan firme de sus individuos. Esta idea tan satisfactoria será el premio de sus trabajos. Su ejemplo será seguido de cuantos abrigan un corazón elevado y generoso ¡Pueblo Español! En tu mano está el seguirles, en tus manos está el volver a tus pasadas glorias o hundirte para siempre en un abismo de ignominia. La alternativa no es dudosa y la Europa entera, cuya atención ocupa tanto, no perderá las esperanzas que tiene concebidas en la Nación que hace seis años, la sacó del letargo y decidió por entonces sus destinos.

De orden y por ausencia del Sr. General en Jefe, el Jefe del Estado Mayor:
Firmado: Arco Agüero.”

Font: Archivio Storico Diplomatico Roma (ASDR). Ministeri degli affari esteri. Archivi Preunitari. Segreteria di Stato, poi Ministero degli affari esteri del Regno di Sardegna (1814-1861). Legazioni sarde in: Madrid (1814-61). Busta 4 (1819-1821) “Registro I. Dispacci dell'Eccmo Signr. Marchese Brignole sale diretti alla Regia Segreteria di Stato per gli affari in Torino dal 16 di Giugno 1819 al 2 di Marzo dell'anno 1820” núm. 53, 20 de gener de 1820.

A.23. PROCLAMA ADREÇADA AL REY JUSTIFICANT L'AIXECAMENT DE L'EXÈRCIT EXPEDICIONARI DEFENSANT LA CONSTITUCIÓ DE 1812

“Señor: El Ejército español cuya sangre y sacrificios inauditos han restituido a V. M. al trono de sus antepasados, el Ejército español, a cuyo abrigo la Nación por medio de sus representantes sancionó su código de Leyes que debían fijar para siempre su feliz destino, se vio herido en su honor y ardiente patriotismo el día en que, quebrantando V. M. las leyes del agradecimiento y de la justicia, derribó este monumento de sabiduría, y llamó atentado lo que era expresión de los derechos mas legítimos.

Seis años no pudieron alterar sentimientos grabados tan profundamente. Varios rompimientos verificados en distintos tiempos, y en distintos sitios, habrán convencido a V. M. de que los abriga la Nación entera, y que si la persona de V. M. ha sido el objeto de una general adoración, no lo es, ni el sistema de gobierno que ha adoptado, ni los personajes que le rodean, tan indignos de sus bondades y confianza. El genio del mal sofocó en todos ellos un grito tan generoso y respetable, y los valientes que lo levantaron fueron las víctimas de la iniquidad, que no perdonan a quien descorre el velo con que fascina al vulgo fácil e ignorante. Tan funesta suerte no arredró a los cuerpos del Ejército Expedicionario de Ultramar, que levantan de nuevo una voz tan dada a todo español que conoce el precio de este título. Ellos la levantaron con la firme y decidida intención de ser fieles al juramento que escuchó la patria. Nada podrá hacerlos perjuros, y la última gota de su sangre les parece pequeño sacrificio en obsequio de la grandiosa empresa que tomaron a su cargo: resucitar la Constitución de España, he aquí su objeto: decidir que es la Nación, legítimamente representada, quien sólo tiene el derecho de darse leyes a si misma, he aquí lo que les inspira el ardor más puro y los acentos del entusiasmo más sublime.

Las luces de la Europa no permiten ya, Señor, que las Naciones sean gobernadas como posesiones absolutas de los Reyes. Los pueblos exigen instituciones diferentes y el gobierno representativo es el que parece más análogo a las vastas sociedades, cuyos individuos no pueden materialmente congregarse todos, para promulgarse leyes. Es el gobierno que las Naciones sabias adoptaron, el gobierno que todas apetecen, el gobierno cuya posesión ha costado tanta sangre y del que no hay pueblo mas digno que el de España.

¿Por qué esta Nación, la más favorecida de la naturaleza, se ha de ver privada del don más grande que recibe de los hombres? Porque ha desmerecido el aire de la libertad civil, el solo que vivifica el cuerpo de un Estado? Preocupaciones antiguas, sistemas adoptados por violencia, prerrogativas frívolas y vanas que sólo adulan un orgullo necio, y sugerencias péfidas de favoritos que oprimen hoy para verse oprimidos otros días, son motivos justos para violar las leyes de la razón, de la humanidad y de la justicia? Los Reyes son Reyes porque así lo quieren las Naciones. Las luces han vuelto axiomas verdades tan incontestables; y si los gobiernos afectan principios muy opuestos, es el lenguaje del dolo, de la hipocresía, no del error, ni de la ignorancia.

Son los deseos y designios del Ejército que este lenguaje no subsista por más tiempo. La Nación los abriga igualmente, mas el hábito de la obediencia y las leyes del temor ha puesto un dique a su resentimiento. El se romperá al saber que está roto ya por los valientes. Los países que ocupan prorrumpen ya en vivas y en aclamación al ver promulgado ya un Código que no debía haberlo sido más que una vez sola. Estos gritos discurrirán por toda la Península, que volverá a ser un teatro de virtud y de heroísmo, más, si tan dulces esperanzas no se cumplen, si el Cielo no satisface los deseos de tan ardientes, no por eso darán por perdidos sus sudores, y morir en obsequio de la libertad les parecerá

mas dulce que vivir por tanto tiempo bajo las leyes y caprichos de los que seducen el corazón de V. M. y lo conducen a su infalible ruina.

Cuartel General de San Fernando, 7 de enero de 1820. Señor: Como órgano del Ejército: Antonio Quiroga.”

Font: ASDR. Archivi Preunitari. Segreteria di Stato, poi Ministero degli affari esteri del Regno di Sardegna (1814-1861). Legazioni sarde in: Madrid (1814-61). Busta 4, núm. 55, 27 de gener de 1820.

A.24. PROCLAMA SIGNADA PEL CAP DELS MILITARS INSURRECTES, ANTONIO QUIROGA, ADREÇANT-SE EN EL SEU NOM I EN EL DELS COSSOS DE L'EXÈRCIT NACIONAL, A LA RESTA DE MILITARS ESPANYOLS.

“Los Cuerpos del Ejército Nacional al resto de los Militares Españoles.

Compañeros. La Milicia Española ha sido siempre célebre en el mundo por su valor, su fidelidad, su constancia en el sufrir, en fin por todas las virtudes que caracterizan a los guerreros y a los héroes. La última guerra que ha suscitado a la Nación el que trató de esclavizarla, ha puesto el sello a su inmortal reputación y decidió por sus hazañas, el destino de la Europa. La España se llenó de un noble orgullo, al ver el denuedo de sus hijos. Tantas virtudes la llenaron de las más dulces esperanzas, y ya segura de sacudir el yugo de los extranjeros, quiso afianzar su dicha, y esplendor futuros, por medio de una Constitución que es un modelo de equidad, de justicia y de sabiduría. Mientras vosotros derramabais sangre al frente de las huestes enemigas, los padres de la patria levantaron el santuario de las leyes, y apoyaron sus trabajos en inmortales sacrificios. Vosotros jurasteis guardar y defender el código que sancionó a la faz del universo. La Patria escuchó y aceptó dicho juramento y se creyó en la cumbre de la felicidad y de la gloria, al ver en vuestra aprobación y vuestro aplauso tan dulce fruto de sus fatigas. No os recordamos el fatal día en que vio derribado un monumento que parecía incontrastable. No os recordamos la debilidad y falta de tesón indigna de nosotros que manifestaron en tales circunstancias. Los que hasta entonces habíamos sido los hijos de la Patria, nos convertimos en propiedad de un solo hombre. Los que combatieron por la libertad se tornaron en instrumento de opresión. El pueblo que veía en nosotros un apoyo temió desde entonces al aspecto del guerrero, azote fiero, ¡ah! ¡Cuanta ignominia fue la nuestra! ¡Que mancha para los que eran la envidia de los militares de la Europa! Un mal entendido amor del orden nos hizo olvidar juramentos tan solemnes, y ahogar resentimientos que debíamos haber declarado abiertamente. La Nación se quejó antaño de nosotros: lloró nuestra fatal debilidad... y ella... fue en efecto, el origen de los males que nos hecha en cara. ¿Y que sufristeis por más tiempo una opinión tan injustamente merecida? ¿No os bastan seis años de humillación y de amargura? ¿No estáis viendo los funestos resultados de un abuso de fidelidad y de obediencia?

¿Cómo será feliz la Patria si ve en vosotros las cadenas en que yace? ¿Cómo se atreverá a manifestar los sentimientos que tanto la distinguen, si los sofocan vuestras bayonetas? Podréis complaceros en oprimir el pueblo de quien debierais hacer parte ¿os pueden lisonjear los favores inconstantes de una corte, comprados con las lágrimas de los mismos, cuyos afanes se consagran a vuestra subsistencia? ¿Seréis insensibles a la voz del pueblo que os admiró en un tiempo como a Héroes, y se asombra al veros al presente, tan ajenos de vosotros mismos? No, no, semejante situación no es la que conviene a los valientes militares españoles. Nosotros que cansados de esclavizar a la Nación, levantamos el grito de su libertad, os convidamos a seguir tan noble ejemplo y a reconocer vuestro error como sacrificios que la restituyan. Vosotros que sois nuestros hermanos debéis devenir como nosotros en hijos de la Patria, y derramar vuestra sangre en su obsequio si es preciso. Entre ser sus hijos o sus opresores, ¿puede haber ninguno que vacile? Entre ser escudo del suelo que nos vio nacer, o esclavizar con su servidumbre, ¿se puede dar alternativa? Compañeros no estáis tan faltos de principios para conocerlo: Vuestros sentimientos son los nuestros, lo sabemos, si hasta ahora no se han hecho ver al mundo, circunstancias infelices lo impidieron, y hombres péfidos o estúpidos, que posponen al propio interés los más sagrados de la virtud y la naturaleza, ejercen en vosotros una

influencia tan fatal, como funesta a la causa de la Patria y os intimidan con discursos que reprobaban la razón y las luces de este siglo. No los escuchéis: romped un prestigio que tanto degrada a los valientes. No consintáis ser gobernados por más tiempo con tan infame arbitrariedad y despotismo. No consintáis que se disponga tan caprichosamente de la sangre de los bravos. No consintáis que empañe por más tiempo vuestra frente la ignominia de oprimir a costas de tantos sacrificios. Uníos con nosotros y veréis unos dulces días. Uníos con nosotros y volveréis a ser hombres y verdaderos hijos de la gloria. Uníos a la causa de la Patria, que os colmará de bendiciones cuando vea restablecida la Constitución que es el objeto de todos sus anhelos. Su dignidad está abatida, restaurémosla, su honor se halla obscurecido a los ojos de la Europa, volvamos su brillo antiguo. Démosla por fin la libertad civil, y nos será deudora del más grande de los beneficios.

Cuartel general de S. Fernando, 9 de enero de 1820. Como Jefe y Órgano del Ejército. Antonio Quiroga.

Font: ASDR. Archivi Preunitari. Segreteria di Stato, poi Ministero degli affari esteri del Regno di Sardegna (1814-1861). Legazioni sarde in: Madrid (1814-61). Busta 4, núm. 58, 7 de febrer de 1820

A.25. PROCLAMA DIRIGIDA ALS COSSOS DE L'EXÈRCIT REIAL RECORDANT-LOS EL SEU PROTAGONISME EN LA SANCIÓ DE LA CONSTITUCIÓ, I EXHORTANT-LOS A SUMAR-SE AL PRONUNCIAMENT I DEFENSAR-LA.

“Hijos predilectos de la Patria, primeros soldados de la Nación, el deber os llama, la gloria os espera. Donde están el valor, la ilustración y la virtud, allí arde la llama inextinguible del patriotismo. Los artilleros que ofrecieron las primeras víctimas en la pasada lucha, los Ingenieros y Zapadores que volaron los primeros los márgenes del Ebro y del Turia para quebrantar las cadenas de la opresión, os convidan ahora para hacer la felicidad del pueblo español, y a recibir las bendiciones de la posteridad. Los compañeros de vuestros sacrificios y de vuestros triunfos levantaron el grito generoso, el Ejército todo aplaudió su heroico entusiasmo, la Patria aceptó su ilustre juramento ¿A dónde está el español indigno que condene en su corazón tan noble propósito? ¿Quién preferirá la arbitrariedad a la Ley, la ignominia a la dignidad, la lisonja a la virtud, el espionaje y la calumnia a la seguridad personal, la insolencia afrentosa de cuatro favoritos indignos al bienestar de la Nación entera? ¿Qué sacrílego dirá que valen más los caprichos de un hombre solo, que los votos y las lágrimas de veinticinco millones de Españoles? ¿Quién provoca la guerra civil, el que defiende los derechos de sus conciudadanos o el que quiere perpetuar las cadenas de la esclavitud? ¿Son facciosos los que pelean por la felicidad pública, o los que arman españoles contra españoles por intereses privados? ¿Aman al Rey los que quieren preservarle de los extravíos funestos de la adulación que todos hemos visto, y hacerle oír la voz augusta de la verdad por medio de los representantes del pueblo; o los que conduciéndole de error en error, hacen su nombre odioso a todos sus súbditos? Acordaos, ¡oh Cuerpos distinguidos! de que os componéis de los descendientes de aquella nobleza española que sabía acatar al Rey y resistir sus desafueros, acordaos de que habéis sido siempre los primeros valientes en los combates y el ejemplo y el estímulo de todo el Ejército; Acordaos de que hemos derramado unidos como hermanos nuestra sangre por la Patria, acordaos que ésta sancionó libremente a nuestro abrigo, la Constitución que hará su felicidad y su gloria; acordaos sobre todo que sois Españoles y poniéndoos la mano sobre esos pechos generosos cubiertos de nobles cicatrices, elegid si cabe alternativa, entre empuñar las armas contra vuestros compañeros y hermanos, o reuniros con los que juramos a la faz del cielo hacer vuestra propia felicidad, la de vuestras familias y de vuestros descendientes, o perecer en tan gloriosa demanda.

Cuartel general de San Fernando, 11 de febrero de 1820. Como representante por el Cuerpo de Artillería, Miguel López Baños. Por los Ingenieros, Felipe Arco Agüero.”

Font: ASDR. Archivi Preunitari. Segreteria di Stato, poi Ministero degli affari esteri del Regno di Sardegna (1814-1861). Legazioni sarde in: Madrid (1814-61). Busta 4, núm. 66, 2 de març de 1820

A.26. OFICI DE L'AMBAIXADOR PIEMONTÈS, EL COMTE DE SAMBUY, DIRIGIT A LA SECRETARIA D'ESTAT TORINESA EN RELACIÓ A L'EMPRESONAMENT DEL CORONEL COSTA A BARCELONA, I LA SEVA VINCULACIÓ AMB LA DIFUSIÓ D'UN PAMFLET TITULAT *CONSTITUCIÓN FUNDAMENTAL DE LOS LIBERADORES DEL GENERO HUMANO*.

“Ho ricevuto il 1° corrente dal Console Generale di S. M. in Barcellona il ragguglio d'una grave agitazione che ha colà regnato la sera del 21 scaduto e vi ha seriamento minacciato di turbar la pubblica tranquillità, venne dessa prodotta dalla pubblicazione colle stampe d'un foglietto intitolato “Costituzione fondamentale dei Liberatori del Genere Humano” di cui mi trasmise un esemplare.

Contiene quel libricciuolo, che sembrandomi de quo della superiore di Lei attenzione compiego al presente, un'avvertenza d'uno spagnolo, il quale dice avere trovato quella specie di Regolamento d'una società segreta, il quale gli ha svelato i motivi ed i mezzi d'esecuzione di varj degli attuali avvenimenti che tendono alla total distruzione della Monarchia, onde ha creduto doverlo fare di pubblica ragione per rendere guardinghi i di lui concittadini contro si negre trame. Spiega con dettaglio quella nominata costituzione il modo di fare e ricevere nuovi proseliti per la Convenzione, di cui dev' esistire la Suprema ove risiede il Governo, dovendosene habilire una subalterna in ogni Provincia; l'ufficio di siffatte associazioni è di spargere in ogni possibile modo i principj rivoluzionarj e di screditare il Governo, sebbene debbano pure procurare d'impadromissene gradualmente per mezzo di tutti i pubblici impieghi importanti che ricaderebbero successivamente, secondo quel piano, nelle mani dei membri della convenzione: acquistata da questa la desiderata influenza, riformato il clero ed assicurarsi dell'armata, procurerà di preparare il Popolo a disfarsi del Re e scoppierà quindi la rivoluzione s'eleggerà un Direttore della Nazione per quell'anno e si formerà una nuova costituzione dello stato. L'effervescenza che produsse siffatta pubblicazione in Barcellona procedette dalla ersuasione dei cosi detti servili ed anche dei liberali moderati che quel segreto statuto forse effettivamente opera degli esaltati e che reggesse qualche loro riunione mentre quelli all'oposto lo consederavano come frutto d'un maneqqio dei servili per renderli odiosi. Le disposizioni presa dalle autorità e le numerose pattuglie che s miserono in moto prevennero i disordini e più non si temeva che qualche particolare vendetta dei supposti membri della Convenzione contro le Persone che hanno avuto parte alla scoperta ed alla pubblicazione del loro statuto. Quantunque non si debba dubitare dell'esistenza in Ispagna d'una o forse di più società segrete rivoluzionarie non sembrano peraltro i pochi articoli di cui si tratta dovere governare veramente ma di quelle, sia per la loro absurdità, per l'insufficienza assoluta di pervenire in tal guisa all'oggetto dello scopo che vi si prefigge, onde punto strano non sarebbe che fosse effettivamente quella produzione un parto della fazione servile che procura con simili mezzi di screditare i costituzionali, supponendo loro mire segrete e rovinatrice d'ogni ordine pubblico. Anche coloro che nutrono siffate intenzioni sono interessati a farne credere altrettanto ed era pertanto da presumersi che sotto un tale aspetto si presenterebbe al pubblico. L'hanno fatto tosto i periodici di Barcellona, i quali dicono dichiararne alla Giustizia i macchinatori, sotto pena d'essere riputati calummiatori e castigati come tali, e soggiungono che se non è stato sognato quello statuto da chi l'ha dato alla luce, dev'essere opera di qualche pazzo o malintenzionato non essendo facile di riunire tanti sproposti a principj si diabolici e sovversivi della società. Comunque sia, il foglietto in questione è stato denunziato in Barcellona ed il primo giurato ha dichiarato esservi luogo a formazione di causa contro il di lui autore.

Quest'occorrenza di Barcellona non è la sola che abbia agitato recentemente quella Provincia.”

Font: ASDR. Archivi Preunitari. Segreteria di Stato, poi Ministero degli affari esteri del Regno di Sardegna (1814-1861). Legazioni sarde in: Madrid (1814-61). Busta 5. 3 registri copialettere dei rapporti del conte Bertone di Sambuy alla Segreteria di Stato per gli affari esteri di Sardegna Registro III. Dispacci dell'Eccmo Sig. Marchese Brignole Sale alla Regia Segreteria in Torino dal 9 febbraio al 18 Giugno 1821, e da quest'epoca fino al 10 settembre del medesimo anno Dispacci diretti alla Regia segreteria di stato per gli affari esteri in Torino dal Sig. Conte Vittorio di Sambuy incaricato di Affari di S. M. núm. 79, 4 març 1822

A.27. CARTA DEL CÒNSOL PIEMONTESE DE BARCELONA, ANTONIO BRESSIANO, AL SEU AMBAIXADOR, EL COMTE DE SAMBUY, FENT UNA DESCRIPCIÓ DELS FETS OCORREGUTS ALS DARRERS DIES DE 1821 EN RELACIÓ AL VOTO DE BARCELONA.

Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcelona addi 5 gennaio 1822.

“Sabbato scorso vi fi in questa città una specie di commozione da parte di alcuni di suoi abitanti, quali si manifestarono altamente malcontenti dell’attuale ministero, e ne pretendevano la sua rimozione. Alcune autorità ed altre persone di credito opposero argine colle loro perorazioni al movimento del popolo, ed ottennero per quel giorno non successe nulla di rimarchevole. Nel dì successivo avendo l’Eccmo Sig. Cap. Generale della Provincia fatto presente alle truppe stagionate in questi contorni, la sue intenzioni di non separarsi un apice della costituzione, invitandole ad seguire in ogni movimento la sua condotta, successe qui una nuova rimozione, comparando un numero ragguardevole di abitanti con certe fetucce verdi dicenti *Constitución o Muerte, Esclavos jamás, Abajo Ministerio*. Dietro ciò alcuni corpi d’esercito si determinarono a manifestare chiaramente le stesse idea già dapprima apertamente spicagale e dalla Milizia Nazionale, e dai corpi d’Artiglieria, e fecero a S. M. Cat. l’esposizione chè impresa io l’onore di subordinarle colle operazioni che alla medessime precedono. La tranquillità pubblica non su in questa circostanza essenzialmente turbata, però le opinioni sembrano tutt’ora alquanto divise, e le persone sensate e d’un pacato raziocionio non lasciano di dichiararsi o incerti sul partito che debbano abbracciare o contrari alla suddetta risoluzione d’impedire al monarca il libero esercizio delle sua facultà. Le autorità costituite ed il reggimento di Cordoba sembra che non abbiano voluti immischiarseni.

In Tarragona vi fu pure lo stesso movimento popolare, e quanto parti da cola il cancelliere suddetto non si era ancor presa veruna determinazione in proposito.”

Consolato Generale di S. M. Sarda. Barcelona addi 9 gennaio 1822.

“Per un equivoco di spedizione si omise di unire al precedente rispettoso mio foglio n. 39. L’esposizione ivi annunciata, che diverse corpi e semplici cittadini di questa centrale hanno elevato al loro Re, omisione alla quale supplisco adesso pregando V. S. Ill. a volermela condonare.

Nell’ingresso in questa città del Reggimento di Cordova, ciò che ebbe luogo ieri l’altro verso un’ora dopo mezzo giorno, vi su fu da parte di queste guardia nazionale e truppe di stazione qualche allarma procedente dal non avere gl’individui di quel reggimento voluto riunire alle grida degli altri la loro voce di *Abajo Ministerio*. In seguito poi sembra che si sia riunito il voto e che unanimi abbiano abbracciato l’eguale partito, ependosi nuovamente ristabilita la calma.

In quest’incontro io l’onore di rasegnarle lo stato necrologico della pasata epidemia di questa città, ed ho pur quello di portestarmi un i sensi dell’opequioso mio rispetto.”

Font: ASDR. Archivi Preunitari. Segreteria di Stato, poi Ministero degli affari esteri del Regno di Sardegna (1814-1861). Legazioni sarde in: Madrid (1814-61). Busta 33 (1816-1833) Foli 39, Lettere del consolato generale sardo in Barcellona alla Legazione, 5 de gener de 1822 i 9 de gener de 1822

A.28. INFORME DEL CÒNSOL PIEMONTESE A BARCELONA, ANTONIO BRESSIANO, A LA SECRETARIA D'AFERS EXTERIORS DEL PIEMONT, SOBRE L'AVALOT DE MILICIANS QUE COMPORTÀ LA DETENCIÓ DEL CORONEL COSTA.

“Il giorno 21 del corrente poco mancò che la pubblica tranquillità non venisse qui vivamente turbata verso sera sortì dalla stampa un libricciuolo, che io l'onore di subordinare a V. E. nel quale si leggono titoli d'uno statuto che ha per oggetto di parare il rovescio dell'attuale sistema politico di Spagna sostituendone un nuovo estatuto democratico, e non per mezzo di certe giunte segrete in diverse parti stabilite e come meglio dall'impresso medesimo. Al soggetto che ne fece la pubblicazione attribui nel suo prologo all'esistenza delle suddette giunte ed all'influsso dei membri delle medesime l'inobbedienza che si osserva da molto tempo in diverse parti alla legittima autorità del Regno, l'insubordinazione di molti impiegati pubblici, i disordini e la che ad ogni tratto si notano ed in fine lo sconcerto politico in cui si trova attualmente la Spagna impatandone tacitamente l'iniquo disegno ai coi detti *liberales exaltados*. Questi ultimi incolparono i serviles della redazione e pubblicazione del menzionato libello con iscopo dicevano essi di screditare e gli amanti della costituzione, è l'attuale ordinamento di cose pubbliche. Da ciò ne vomero le sfide ed il bisbiglio popolare, ma le sollecite disposizioni dell'autorità politica, colla circolazione di numerose pattuglie ed altri apparecchi militari, giovarono a contenere gli ed a mantenere per quella notte quiete. Il governo pare che si stia accuratamente occupato per venire in cognizione della vera origine di detto libello, che dicesi essere stato ritrovato in casa di persona morta nella passata epidemia, che vuolsi da taluno che fosse segretario della giunta di questa città, ma finora nulla avvi in proposito di positivo a pubblica notizia. Non lascia però di esservi chi apicura che una tale giunta o convenzione esista effettivamente in questa città che membri siano molti de' conosciuti per *liberales exaltados*, che vi entri pure qualche autorità delle quali alcune, dicesi che sin qui schermite all'atto di essere richieste, e non manca perfino chi aperisce che vi si conta alla medesima qualche rifugiato piemontese. Io non saprei dir altro a V. E. in questo segreto e misterioso argomento fuori che mi è noto che la pubblicazione del menzionato libretto ha trovato fortissima resistenza, che lo stampatore dai quali tipi sortono tutti i fogli più arditi e licenziosi si rifiutò di stampare dello statuto e che dopo la sua promulgazione nella *Tertulia* o conversazione patriottica che si tiene ogni sera nel convento soppressi a i Trinitari di questa città, s'imposano col maggior vigore l'esistenza d'una simile convenzione da quelli appunto che sono sospetto di essere i fautori. Non debbo nemmeno tralasciare a V. E. che una persona di senno confessò ad un mio confidente che essa era stata richiesta da più d'un anno a voler entrare in una società segreta che aveva per oggetto il bene dell'umanità, che per entrarvi occorreva una spesa di dodici collonati oltre un collonato al mese ma che non poteva il candidato conoscerne gli arcani se non che dopo parecchie priore qualcosa sembra coincidere col senso dello scoperto statuto e dia però alla probabilità dell'esistenza d'una siffatta convenzione che taluno aggiunge essersi non solo in tutta la Spagna, ma benanche ad esteri paesi.

La pubblica quiete che con tanta sagacità era stata conservata nella sera del 21 corr. dovette però essere gravemente turbata nella successiva domenica giorno 24 ind cui l'anarchia scoppiò d'un modo violentissimo e preparava la più orribile catastrofe al popolo Barcellonese. Già da diversi giorni seguivano le contestazioni in una corrispondenza fra la municipalità, il capo politico Superiore la Deputazione provinciale da una parte, ed il Sig. Giuseppe Costa del 1° Reggimento di queste milizie nazionali dall'altra. Le suddette autorità politiche erano passate alla nomina del Tenente Colonello del suddetto Reggimento

nella persona del Sig. Giuseppe Elias, altro de municipalisti e ne avemo rimesso il Diploma al mentovato Sig. Colonello affinche le riconoscesse e le facesse riconoscere nel suo corpo. Il Sig Costa reinire il Diploma, protesto contro ale nomina, asperando che se gli contestava la formale rinunzia dell'antieriore Tenente Colonello, non volle riconsocere nè nel capo politico nè nella Deputazione provinciali l'autorità di pasare a tale nomina, insulto il suddetto Sig. Capo tacciando d'arbitraria di dispotica e quale non si prenderette da Governi di Costantinopoli e d'Algeri la sua risoluzione e suscito parito ne due suoi Battaglioni affinche lo spalleggiase. Dietr ciò il menzionato Sig. Capo politico sospese nella sera del sabbato dal comando dal Reggimento suddette il menzionato Sig. Costa quelli lungi dall'obbedienza protesto nuovamente finchè mostratisi alla Domenica nelle pubbliche contrade di forti distacamenti de suoi battaglioni insultando le autorità e quelli fra i loro compagni che non seguivano il partito e facendo risuonare e per ogni dove le grida di Viva il Colonello Costa, dovelle l'Autorità ricorrere alla forza per respingere la forze. Compare immediatamente lo squadroni della Nazionale Cavalleria quindi il Reggimento di Cadeva ed Arajona, poi l'Artiglieria e finalmento il Treno ed il 3° e 4° battaglione della Milizia che si conservaveno in favor delle leggi e delle autorità, ma malgrado l'imponente aspetto di quest'esercito, malgrado i diversi (doindi), la presenza del comandante Gral. Santocildes e del governatore cogli altri capi militari e non ostante in fine le minaccie e l'attitudine imperiosa delle file che stavano per iscaricare i miliziani di Costa ed una piccola parte del popolo che seguiva lo steso partito nulla valre a contenere l'audacia loro (...) la generale inquietudine duro del me(no fino verso la mezzanote, e ad ogni sembrava giunto il momento della terribile strage, ma la circosperzione e la saviezza delle autorità e la prudenza della forza armata ci risparmiò un giorno di vore, ed egle due e mezza dopo mezzanotte all'arresto del Colonello Costa e di qualche suo accerrimo partigiano si restitui la calma e l'ordine alla città. Al giornale di ieri ne stende l'ingennia ed effatta relazione meglio che io"

Font: Archivio di Stato di Torino (AST) Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda, 27 febrer 1822

A.29. REPORT DEL CÒNSOL PIEMONTÈS A BARCELONA, ANTONIO BRESSIANO, A LA SECRETARIA D'AFERS EXTERIORS DEL PIEMONT, SOBRE EL BREU ALLIBERAMENT DEL CORONEL COSTA.

“Ieri fu alquanto turbata la tranquillità pubblica di questa città: Sei miliziani del 1° Reggimento pretesero la libertà del loro Colonello D. Giuseppe Costa. Detenuto poi fatti del giorno 24 febbraio od al meno che fosse trasportato della Cittadella al suo Bivacco. Esendosi opposte le Autorità che non credevano di essere autorizzate a far luogo alla dimanda di Miliziani, incominciò una certa effervescenza che suole essere preludio di discordini. Allora per accontentare la parte del popolo che si mostrava inquieta si pubblicò un avviso dicendo, essersi spedita una stafetta a Tarragona dove avere il consentimento dal Comandante generale che trovasi col più impazienti e detti miliziani ed altri della plebe di avere fra loro il Sig. Costa, e privo il governo di forza per contrarrestarli, poi che il servizio del resto della milizia o guardia nazionali era cosa pericolosa, e mostrandosi d'altra parte i detti partidari minacciosi all'armi in mano al cospetto delle autorità e contro un Picchetto di 25 soldati del Regimento di Soria che era stato portato avanti il Palazzo del Capo Politico, e che si dovette levare immediatamente disposti conchi a tentare un assalto alla Cittadella permise il governatore di questa Piazza che il Sig. Costa fosse trasportato da quel castello al Bivacco del 1° Reggimento suddetto, ciò che ebbe luogo alle 9 circa della sera fra gli ulivi di detti miliziani e di molta plebe.”

Font: AST, Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Maggio 1. Consolato Generale di S. M. Sardeña, 12 giugno 1822

A.30. INFORME DEL CÒNSOL PIEMONTESE A BARCELONA, ANTONIO BRESSIANO, A LA SECRETARIA D'AFERS EXTERIORS DEL PIEMONT, EN RELACIÓ A LA TORNADA A LA PRESÓ DEL CORONEL COSTA I AL TANCAMENT DE LA TERTÚLIA PATRIÒTICA.

“Il fatto che intorno al trasporto del Colonello Costa della Cittadella al bivacco del Reggimento della GG NN che egli comandava ebbe qui luogo il giorno 11, che era stato altamente riprovato da tutte le persone di senno e specialmente dal battaglione di ufficiali giubilati teste formatosi per concorrere al servizio interno di questa Piazza, non che dalla massima parte di miliziani d'ogni arma ha ottenuto la pubblica necessaria vendetta. Per disposizione del Sig. Capo Politico di questa Provincia entro il 15 in città il reggimento d'infanteria di Aragon, e nella mattina del successivo giorno 16 venne dal suddetto Sig. Capo pubblicata un'energica proclamazione nella quale condannando gli avvenimenti dell'11 ed attribuendoli ad un piccolo num di miliziani e ad alcuni pochi individui del popolo, ordinò che venisse chiuso lo stabilimento della così detta Tertulia (Convenzione) patriottica, che nessun individuo della milizia potesse usare dell'uniforme, eccetto negli atti di servizio e che non se ne potessero riunire i corpi, senza permesso ed ordine di rispettivi loro comandanti previa intelligenza del lodato Sig. Capo ec. ec. All'imbrunire della notte del giorno stesso entrò in questa città l'Eccellentissimo Sig. Comandante generale del Distretto procedente da Tarragona, accompagnato dal 1° Batallaglione del Reggimento infanteria di Saragozza da parte di quello di Cantabria, dall'artiglieria a piedi ed a cavallo che era sortita in persecuzione di malcontenti e dal Reggimento di Cavalleria di Pavia, e ne il prelodato comandante generale si direse al suo Palazzo ne la truppe presero quartiere finché il riferito Sig. Colonello Costa fosse nuovamente alla Cittadella cioè ebbe luogo alle 11 ½ circa della notte senza che la pubblica quietà fosse menomamente turbata e verso le tre ore dopo mezza notte si ritirò S. E. e la truppe stanche a ingiunzione della lunga tappa di 30 miglia e più che avevano in quel giorno stesso sostenuta, senza che già più occorso nulla di notevole.

Font: AST, Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda, 19 juny 1822

A.31. OFICI DEL CÒNSOL PIEMONTESE A BARCELONA, ANTONIO BRESSIANO, A LA SECRETARIA D'AFERS EXTERIORS DEL PIEMONT, NARRANT ELS FETS SUCCEÏTS LA NIT DEL 5 AL 6 DE SETEMBRE DE 1822 EN LA QUAL ES DETINGUEREN UNA SEIXANTENA DE CIUTADANS.

“Giorno 5 mediante un pomposo aparato nella Piazza detta della Constitució, l’abbruciamento per mano del carnesice delle proclamazioni che questa municipalità aveva ricevute dalla sedicente Reggenza del Regno, nella di cui circostanze venne pubblicato e circolato (...) erano riunite le principali autorità della centrale, li sei battaglioni sebbene molto incompteti della Milizia Nazionale la Cavalleria ed Artigleria della medesima e ducento o trecento uomini di truppa di linea oltre il popolo che non vi concorse come suole nelle feste pubbliche. La fonzione incominciò verso le 5 pomeridiano, e dopo una breve ora farebbe stata la cosa terminata se tre o quattro uffiziali seguiti poi da altre persone non avessero, prendendo la voce del popolo preteso che le autorità fasce per arrestare e mandasero in relegazione molte ragguardevoli persone, inficate come non affetti all’attuale sistema politico, come membri, rapporto ad alcuni di essi, d’una società della di *Anilleros*, il di cui scopo credesi quello di stabilire in Spagna le Camere, o come supposti complici d’una cospirazione che si credeva ordita per facilitare l’ingresso dei faziosi, ma avendi indagato l’Autorità in dare il suo consenso, che dapprincipio pareva lo negasse, si fece asai notte e trallamito il ceto delle autorità suddelle fino alle sei del seguente mattino si verificò durante la notte medesima l’arresto di oltre sesanta persone, che verso le ore otto del mattino steso furono in mezzo alle dei miliziali, ed allo schiama, io d’una parte della plebe accompagnati al porto ed imbarcati per quando dicesi per Maon. Questa operazione viene in generale dalle persone saggie altamente riprovata, sia per le violenze che all’oggetto di verificare gli arresti occorsero in due o tre conventi contro le di cui porta e finestre scociarono diversi colpi di facile, sia perche fra gli arrestati vengono compresi diversi che godevano d’una buona opinione ed avevano fatti del sacrificio a favore della Costituzione, sia finalmente perchè in questa circostanza ne si attese alla generalità del popolo ne a quanto in questi casi preferire la legge fondamentale, ne al voto generale delle guardia nazionali che coll’armi in mano imponevano senza voler imporre. Il Diario Constitucional che io l’onore di rapegnarle le farà conoscere i noni de relegati preceduti da un racconto non troppo esato di ciò che diede luogo alla relegazione”

Font: AST, Materie politiche per rapporto all’estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda, 7 settembre 1822

A.32. INFORME DEL CÒNSOL PIEMONTESE A BARCELONA, ANTONIO BRESSIANO, A LA SECRETARIA D'AFERS EXTERIORS DEL PIEMONT, EN RELACIÓ A LA DETENCIÓ D'UN GRUP D'ECLESIASTICS ALS QUE S'ACUSA D'ESTAR VINCULATS A UNA CONSPIRACIÓ.

Nella notte del 14 al 15 corrente sono stati arrestati tutti i P. P. Cappucini del convento di questa città. Essi sono custoditi nel convento steso senza che sia loro permesso altra funzione religiosa fuori quella di celebrare il sacrificio della messa, pel quale alto vengono ogliano accompagnati dalla sacristia all'altare, e dall'altare nuovamente alla sacrestia da diverse sentinelle che sono incaricate di sorvegliarli perchè non si diano alla fuga. Questi abitanti l'interpellano l'un l'altro per sapere la ragione di detto arresto, ma tutti rimangono nella stesa ignoranza, masime corse dappriincipio ciò, che nel convento erano state ritrovate molte armi da fuoco con abbondanza di munizioni ch'era stata intercettata la corrispondenza dhe i Padri si supponeva avessero coi reali, che l'era scoperta una trama da loro ordita contro l'attuale sistema ec quello che in proposito se sa di positivo si è che l'arresto di suddetti cadri è stato ordinato dal fiscale della causa che verte contro il celebre Sig. Pol de Quimbert, generale credo anche già governatore della Seo d'Urgel, il quale, dopo essere stato uno di primi che nell'ano 1820 inalzó nell'isola di Leone la bandiera rivoluzionaria poco pochi mesi fa agli ordini della Reggenza d'Urgel, daddove si evase quini con molti ed importanti feritti e si presentò a questa autorità provinciali.

Font: AST, Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda, 19 ottobre 1822

A.33. OFICI DEL CÒNSOL PIEMONTÈS A BARCELONA, ANTONIO BRESSIANO, A LA SECRETARIA D'AFERS EXTERIORS DEL PIEMONT, EN RELACIÓ AL TRASLLAT DELS CAPUTXINS DETINGUTS EL MES ANTERIOR I L'ARREST DELS FRANCISCANS DE COMENÇAMENTS DE NOVEMBRE.

“Li P. P. Cappucini di questa città che da molti giorni trovavansi detenuti nel loro convento, sono stati tutti trasportati in diversi luoghi d'arresto, cioè nella cittadella nei diversi bivacchi dei militari di questa città ec. ec.

Nella notte del 4 al 5 corrente sono pure stati sorpresi dalla forza armata li P. P. del convento di S. Francesco d'Asis di questa stesa città e tutti condotti in numero di circa ottanta individui a bordo di diversi legni ancorati in questo porto, daddove si crede che faranno trasportati alle Andalusie. Nesuno conosce nel pubblico ciò che ha fatto un certo senzo. Taluni vogliono che siasi eseguita per ordine del general Mina.”

Font: AST, Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. Sarda, 6 novembre 1822

A.34. SOBRE LES ACCIONS DEL MILITAR ANTONIO ROTEN DURANT ELS ANYS DEL TRIENNI. CARTA DEL PREFECTE DEL DEPARTAMENT DELS PIRINEUS ORIENTALS, SR. CHAUVIGNY AL SECRETARI D'ESTAT DEL MINISTERI DE L'INTERIOR. L'ESBORRANY D'AQUEST INFORME L'ELABORÀ EL CONFIDENT ANTONIO GUILLÉN DE MAZÓN PERÒ FOU COMPLETAT AMB D'ALTRES INFORMACIONS QUE TENIA EL CAP DE LA POLÍTICA DEL DEPARTAMENT. EL REPORT INSISTEIX EN LA PRÀCTICA POLÍTICA DE LA VIOLÈNCIA USADA PER ROTTEN, EXACERBANT LES SIMILITUDS ENTRE EL PROCÉS REVOLUCIONARI BARCELONÍ I EL GOVERN REVOLUCIONARI FRANCÈS (1793-1794)

«Rotten, Antoine, est originaire du canton du Valais, en Suisse, et appartient à une famille qui a fourni à l'Espagne des officiers très distingués dans les régiments soldés de la nation. Il entra bien jeune dans un de ces corps, et continua d'y servir jusqu'à l'époque de la première invasion de l'Andalousie par les troupes de Général Dupont.

Son régiment qui s'était d'abord rangé du côté des Français, se débanda après l'affaire de Bailén, et les officiers subalternes comme Rotten, furent employés dans ceux que leva le Royaume de Grenade, et qui prirent les nouveaux noms de Santa Fe, Illiberia, Antequera, etc...

Les troupes de cette nouvelle levée d'une partie de l'Andalousie furent expédiées sur la Catalogne et y restèrent pendant toute la campagne. Rotten y prit une part très active comme officier subalterne, et ensuite comme chef, et donna des preuves très multipliées de valeur, mais sans la moindre connaissance de la véritable science militaire, que peut-être il ne serait pas capable d'apprendre. Au retour du Roi, en 1814, il avait le grade de colonel. En cette qualité il prit part en 1819 à la fameuse conspiration de Cadix, en faveur de la constitution. Connaissant sa bravoure personnelle et ses lumières très bornées, Moreno-Guerra, Isturiz, Vadillo, Gutierrez-Acuña^{*}, et les autres chefs de la conspiration, mirent Rotten en avant, et le compromirent de la manière la plus dangereuse. Il fut enfermé dans un château et était déjà à la veille d'être fusillé, quand les événements ultérieurs lui procurèrent la liberté, l'avancement, le grade de Brigadier et une certaine considération parmi les constitutionnels

Il vint alors à Barcelone, et y menait une vie assez tranquille, sans presque sortir du café del Rincón, ou des Gardes, quand la guerre des Royalistes éclata au mois de mars du 1822. A la première nouvelle que ceux-ci avaient déjà surprise Olot et menaçaient Ripoll, Barcelone s' alarma et on y songea à la formation de quelques petites colonnes pour aller à leur rencontre. Rotten proposa d'en créer une qu'il devait commander, et serait composée de tous les officiers en retraite, qui étaient en grand nombre, des officiers attachés à l'État major de la place et de tous les étrangers italiens. La proposition ne fut pas agréée par le général Porras, qui commandait alors par intérim le Septième District Militaire, mais Rotten acquit une très grande considération parmi les patriotes exagérés, notamment parmi les maçons, dans la société desquels il obtenait un grade supérieur et capitulaire.

Le danger de la guerre des royalistes augmentant toujours, l'ordre maçonnique imagina de placer à Manresa un homme de confiance, ce canton étant un des plus intéressants de la Catalogne par le nombre, les richesses, le caractère de ses habitants, et par sa proximité de la haute montagne. Le gouvernement militaire de ce canton était vacant par la promotion du colonel Perol au poste de Chef Politique de Gironne, et le général Porras ayant été remplacé par le général Ferras, celui-ci nomma le brigadier Rotten, gouverneur de Manresa.

* El subratllat apareix en el document original

Ici commence sa véritable histoire. Comme ses lumières n'inspiraient pas une grande confiance, ou lui attacha d'abord comme secrétaire, et après comme chef d'État Major de sa division d'opérations, le lieutenant Colonel Gali, maçon, le Prêtre Antoine Vila, professeur de l'université de Cervera, et on recommanda à Rius de Castella et à la loge de Manresa, dont le vénérable était le nommé Sagrista, de le diriger et d'être leurs mentors.

Pendant son gouvernement de Manresa, Rotten eut le bonheur de procurer deux fois des secours et des provisions au château de Cardonne, et fit même quelques expéditions assez heureuses du côté de Sallent et de Berga, ayant eu à lutter contre les chefs royalistes les plus faibles, savoir, le Jep dels Estanys et quelques moines partisans. Rotten avait sous ses ordres le fameux bataillon des Canaries, et quelques débris de régiments de Cantabrie et de Galice, c'est-à-dire de vieilles et de bonnes troupes.

A l'arrivée du Général chef Mina, dans la Catalogne, le mois de septembre de 1822, Rotten avait déjà un grand crédit, et fut considéré et placé d'une manière avantageuse dans la nouvelle division de l'armée et du territoire. Il est un exemple frappant de tout ce que les dehors et les apparences des hommes ont quelquefois de trompeur. D'un abord facile, d'une conversation très enjouée, sa physionomie semble annoncer le rire et la franchise. Avec une taille moyenne et assez d'embonpoint, il a tout l'air d'un vieux et loyal guerrier; Mais son cœur est tout au crime, à l'amour du sang et des richesses.

A cette époque, Rotten et ses dignes conseillers se proposèrent de donner à la Révolution Espagnole les atroces et sanglantes couleurs qu'imprimèrent à la révolution française Robespierre et ses complices. De vexations sans nombre et de quelques assassinats obscurs, ils se décidèrent à frapper de grands coups tous les hommes modérés, Constitutionnels ou Royalistes en furent révoltés. Conformément aux listes dressées dans les clubs de Manresa, on procéda à l'emprisonnement de plusieurs individus de la ville et du Canton, et les expédia sur Barcelone. Mais le détachement qui les escortait, du bataillon des Canaries, avait reçu de Rotten, des ordres secrets, et en arrivant à l'endroit appelé Los tres Robles, le groupe qui marchait le premier, composé de 25 hommes, tombe criblé de balles. Là périrent les deux alcaldes constitutionnels de Manresa et plusieurs membres très distingués du clergé. Leurs cadavres y servirent de pâture aux chiens et aux corbeaux. Toute la Catalogne resta comme stupéfiée de ce noir attentat, et quand elle s'attendait à le voir punir d'une manière exemplaire, Rotten est promu au grade de Maréchal de Camp sur les recommandations très pressantes du Général Mina.

Dès lors, ce monstre ne connut plus de frein, En revenant de Manresa à Barcelone, il s'arrête quelques heures au village de Piera, fait dresser par son digne complice Gali une espèce de procédure, et ordonne qu'on fusille sur le champ 5 individus, dont trois prêtres. Tous ses voyages, ses démarches et expéditions étaient marqués de sang et de carnage. Dans l'une d'elles fut brûlé et détruit de fond en comble le village de San Llorens dels Sitens et c'est encore Gali qui l'ordonna et présida à l'exécution.

Quand la funeste réputation de Rotten fut assez bien établie de ce côté là, le général Mina se décida à le placer sur un théâtre plus convenable. Le Maréchal de Camp et chef politique de Barcelone, Butrón, que Mina avait aussi nommé son second commandant général, constitutionnel de cœur, gênait les projets de ce révolutionnaire. Sa destitution fut décrétée par les sociétés secrètes des comuneros et des maçons, d'autant plus qu'il avait montré une humanité qui faisait leur censure, dans la fameuse proscription du 16 avril 1823, proscription à laquelle il ne consentit qu'à la force, et d'après les menaces du fameux Mariano Albó, qui était comme le maître de la Catalogne, en qualité de meneur des maçons. Rotten remplaça Butrón dans la place de second commandant général du septième district, en y réunissant l'emploi du gouverneur militaire de Barcelone.

Il se mit à découvert dès le lendemain de son installation. Les assassins du vénérable évêque de Vich venaient d'arriver dans cette capitale. Butrón déplorait ce forfait et avait juré la perte de ses auteurs qui, en qualité d'officiers du régiment de Saragosse, étaient ses justiciables. Ces misérables s'étant tenus cachés par ordre de leur commandant Arango, fameux Comunero, qui les avait dressé pour cet assassinat, jusqu'au lendemain que Rotten prit possession de son nouvel emploi de second commandant général. Ils se présentèrent à lui, et, bien loin de les blâmer, il alla au devant d'eux, les embrassa et les accueillit de la manière la plus distinguée, en louant leur courage, et leur offrant sa protection pour l'avenir.

Les suites furent tout à fait conformes à ce commencement, une nouvelle scène de carnage et d'horreur s'ouvrit aux yeux de Barcelone étonnée. C'est de cette époque que date l'invention de la Tartane de Rotten. On faisait monter des malheureux prisonniers sur les voitures du pays, qu'on appelle Tartanes, et sous le prétexte de les expédier sur Tarragone ou sur Manresa, ils étaient impitoyablement massacrés en route par ordre du féroce gouverneur. Ainsi périrent les prisonniers de Castellón d'Ampurias et tant d'autres. On raffina bientôt ces mêmes cruautés, et l'on vit plus tard des jeunes gens, sous prétexte de désertion, pendus aux vergues du télégraphe de Montjuich. En un mot Rotten et ses complices établirent à Barcelone une telle terreur qu'on peut dire sans exemple. Afin que rien ne manquât à ce système, Rotten influencé par le nouveau chef d'État major Albó, bien plus directement encore qu'il ne l'avait été à Manresa par l'ancien chef Gali et le prêtre Vila, ordonna la formation d'une commission militaire du conseil de guerre permanent, lequel se conformant aveuglement à ses ordres et instructions, condamna à la peine de mort le vertueux et très vertueux curé de Blanes M. Frigola et plusieurs autres individus. Il forma en outre une junte de vigilance, chargée de surveiller, de persécuter et de sévir même contre tous ceux qui faisaient apparaître encore un reste de modération et de vertu. Cette junte mit le dernier sceau à la terreur.

Pour composer le conseil permanent, on choisit parmi les officiers de la garnison, tout ce qu'il y avait de plus immoral et de plus exagéré, par exemple, Meca, Lopes, Panyagua, capitaines d'artillerie, Llorella et quelques autres. Comme pour former la junte de vigilance, on eut recours à tout ce qu'il y avait dans la ville de plus vil et de plus déhonté et au rebut des sociétés secrètes. Vidal et Pigem, avocat, Ildefonse Vidal, employé dans les douanes, Mariano Soro, employé dans la poste aux lettres, Planes y Comte, notaire des Escaldes, Poc, négociant, Roviralta, médecin, attaché à l'hôpital général, et plusieurs autres qui se promènent aujourd'hui par Barcelone, en bravant l'opinion publique, étaient de ce nombre.

Mais il ne suffisait pas à Rotten et ses complices d'être sanguinaires, il leur fallait aussi des richesses. Leurs vols et leurs rapines ont écrasé la ville de Barcelone, qui s'en ressentira pendant de bien longues années. Pour mieux entendre ceci, il faut observer que peu de temps avant que les hostilités ne commençassent, Mina fit assembler dans la ville de Vich, les notables de la Catalogne, y compris les quatre chefs politiques de ses provinces, les commissions des municipalités des premières villes, et en présence de l'intendant général de l'armée Comat, et d'après le budget militaire que celui ci présenta, on arrêta de lever une contribution extraordinaire de guerre montant à trente millions de réaux exigibles des quatre provinces de Barcelone, Gironne, Tarragone et Lérida. (Cette somme devait suffire pour tous les besoins du service, y compris ceux de la fortification et réparation des places, pendant les mois de Mai, Juin, Juillet et Août, et, toute énorme qu'elle était, elle fut payée.) Cependant, le 15 mai, déjà Rotten demandait de nouveaux fonds pour la subsistance journalière de la garnison de Barcelone. Dès lors commencèrent les intrigues, les marchés honteux, les vexations et les vols de tout genre. Les chefs des maçons et des comuneros oublièrent leurs anciennes rivalités, et travaillèrent d'accord pour

écraser le peuple et s'enrichir de ses dépouilles. La députation provinciale, dont les membres et les employés étaient tous comuneros, favorisait de tout son pouvoir, (et il était alors immense d'après nos lois) tous ces désordres, et déclara une guerre à mort à la municipalité et au chef politique Butrón, les seuls obstacles que les intrigants n'auraient pu jamais surmonter légalement. On abreuva Butrón de dégoûts et d'affronts, et on lui ôta, à la Municipalité, jusqu'à l'intervention et distribution des fonds sacrés de la corporation. Toutes les branches du service public s'en ressentirent et tout fut compromis jusques à la nourriture et l'entretien des pauvres malades de l'hôpital général, des fous, des enfants naturels, des infirmes habituels, des indigents et des orphelins de tout âge et de tout sexe de la maison de charité et des autres établissements de bienfaisance.

On créa, malgré la disposition expresse des lois, une nouvelle junte de recouvrement et de distribution, à la tête de laquelle se placèrent Rotten et Gali, et ainsi s'augmenta cette espèce d'anarchie. Un million de réaux par mois aurait suffi aux besoins du service de la place, et Rotten demandait trois millions trois cent mille réaux. Rotten supposait dans son budget, par exemple, que la force du régiment de Galice montait à 720 places, et il n'y en avait que 300. Rotten se chargeait de la solde des employés émigrés demeurant à Barcelone, et ne payait personne.

Les affidés de Rotten vinrent encore augmenter l'horreur de cette scène. Gali, Rius de Castella et Baiges, commissaires des guerres, prirent pour leur compte, sous des noms supposés, la fourniture des provisions de l'armée, et ruinèrent de fond en comble les finances militaires. A la tête de celle-ci, se trouvait, à Barcelone, le commissaire des guerres. D. Salvador San-Juan, voleur déhonté, qui en leur prêtant tout l'appuy de son emploi, volait pour son compte et laissait voler Rotten et ses complices avec une effronterie sans exemple. Des maçons même, assez raisonnables, élevèrent leurs voix contre ces criminels, et le Capitaine d'Aragón Vagues présenta à la loge, dont il était vénérable, un état démonstratif de toutes ses infamies. Mais le souverain chapitre maçonnique s'empara de cette affaire, et étouffa, par un coup d'autorité, les plaintes et les réclamations. En un mot Barcelone qui ne doit payer à l'État par année, que quatre millions de réaux, y compris tous les droits ordinaires et extraordinaires, avait fourni depuis janvier jusqu'au 26 juillet, plus de 17.000.000 de réaux, et peut être, en a fourni plus du double encore, depuis cette époque jusqu'à la capitulation.

La municipalité jetait les hauts cris en voyant ce désordre, comme chargée plus directement par les lois, de défendre les intérêts du peuple. Le chef Politique Butrón était inconsolable. Et c'est alors que, pour en venir plus aisément à leur but, Rotten et ses complices, Mina, les chefs des Maçons et des Comuneros, la Junte de Vigilance et tout le ramassis des brigands et des voleurs, résolurent de perdre l'alcaldé premier Sala, qui, en qualité de Président de la Municipalité, s'opposait de toutes ses forces, à ce brigandage; le chef Politique Butrón qui le blâmait aussi à haute voix, et leur ami Guillén de Mazón, Prieur de l'hôpital général, que l'on soupçonnait d'avoir révélé toutes ces iniquités au gouvernement supérieur. Sala et Guillén de Mazón furent jetés à la mer dans la matinée du 10 août avec des ordres secrets pour Carthagène, et vraisemblablement ils y eussent reçu la mort. Butrón fut expédié pour Cadix, le 14 du même mois, avec une prétendue commission pour le gouvernement.

Après le départ de ces fonctionnaires, les brigands se livrèrent encore avec plus d'effronterie à toute sorte d'excès. Alors recommencèrent les vexations, les contraintes et les insultes des garnisaires. Une moitié de la garnison de la place était occupée à ce honteux service, et les vols continuèrent jusqu'à la veille de la capitulation. Les prisons étaient encombrées des malheureux contribuables qui ne pouvaient absolument solder des demandes aussi multipliées et aussi hors de toute proportion. On eut même la barbarie

d'envoyer au service des guérillas et des partis de découverte, sans armes, des malheureux vieillards de 70 ans, pour le seul crime de ne pouvoir plus payer.

Rotten enfin gorgé d'or et de sang, partit pour la Suisse après la capitulation du 2 novembre 1823.»

Font: Archives Nationales Paris (ANP) Série F7 Lligall 12038 Expedient Antonio Rotten. Rapport. Département des Pyrénées Orientales (DPO). Bureau de la Police, n. 1031. Perpignan, 19 juillet 1824.

A.35. CARTA DE J. M. ROTH ADREÇADA AL CAP MILITAR DEL DEPARTAMENT DELS PIRINEUS ORIENTALS, SOL·LICITANT-LI RECURSOS ECONÒMICS PER PODER ANAR DES DE PRADES FINS A CAHORS TAL I COM LI HAN ORDENAT. J. M. ROTH, FUNDADOR DEL BATALLÓ DE JOVES DE LA MILÍCIA BARCELONINA, EN AQUELLA MISSIVA NARRA EL PERIPLE QUE VISQUÉ ELS DARRERS MESOS DESPRÉS QUE LA JUNTA DE VIGILÀNCIA L'ACUSÉS DE SER PARTIDARI DE LA CAUSA CONTRAREVOLUCIONÀRIA O REIALISTA.

«A monsieur le général commandant supérieur militaire du Département de Pyrénées Orientales.

Roth, Jean a l'honneur de vous exposer: Que le 10 du dernier août à une heure du matin fut surpris dans son lit par une force armée et conduit et embarqué avec cinq autres citoyens de Barcelone, y compris trois alcaldes, dans une petite balancelle sans eau et sans vivres avec des ordres réservés pour Carthagène dont la copie ci-jointe (numéro 1)

Ces ordres réservés n'étaient donnés cependant que pour un cas imprévu, puisque ils devaient être jetés dans un point convenu de la Côte et fusillés, d'après ce qu'en dit presque officiellement l'Echo du Midi, journal éminemment royaliste de Toulouse, dont la copie ci-jointe (numéro 2) Le piquet qui devait commettre une pareille atrocité avec eux se tint toute la journée en vue du bateau.

Cette infamie fut ordonnée par le Général Rotten et ses complices les assassins qui composaient la Junte de Vigilance, qui se convainquirent d'après les plus minutieuses recherches, que les six individus en question travaillaient pour le triomphe de la cause du Roi et pour le bonheur de son pays.

Le lendemain ils furent sauvés par les forces navales françaises qui bloquaient le port de Barcelone, et en ayant invoqué la protection du Pavillon Blanc, celle (-ci) leur fut généreusement accordée. Ils demeurèrent un mois à bord des frégates la Junon et la Marie-Thérèse, accueillis de la manière la plus amicale, et au bout de ce temps furent débarqués et mis par ordre de Monsieur le Maréchal Moncey sur la protection du Lieutenant Général des armées de S. M. Catholique Don Pierre Sarfield, et y agirent d'après ses instructions en faveur de la bonne cause jusqu'au le 30 novembre, qu'ils reçurent l'ordre de venir en France sur la haute garantie de son Armée.

A présent, se trouvant le Suppliant à Prades d'après les dispositions de Monsieur le Préfet de ce Département et ayant reçu l'ordre de son Excellence le Ministre de l'Intérieur de se rendre à Cahors et d'y résider, ne pouvant d'un côté subvenir aux frais de son voyage et de sa nourriture, puisqu'en Espagne il ne possédait d'autres fonds ni rentes que l'honoraire de son grade, acquis par trente ans de services honorables, et honoraire qu'il ne touchait plus même à Barcelone longtemps avant son malheur par les fâcheuses circonstances où se trouvait cette place, et ne pouvant d'un autre côté renoncer à son caractère militaire de chef, caractère avéré et reconnu par les Autorités françaises, notamment par la certification du commandant général de blocus des côtes de Catalogne et port de Barcelone, dont la copie va ci jointe (numéro 3)

Il vous prie très respectueusement, Monsieur le Général, d'avoir la bonté de donner les ordres convenables à Monsieur le Sous-intendant Militaire de ce Département, à fin que le Suppliant puisse toucher le traitement qui répond à sa classe d'officier supérieur depuis le 5 Décembre courant, jour de son arrivée à Perpignan jusqu'à présent et à l'avenir, ainsi que ses indemnités de route, et pouvoir avec ces moyens se porter au lieu de sa destination.

Agréez, Monsieur le Général, le témoignage de la plus distinguée considération, avec la quelle je suis

Votre très humble et obéissant serviteur

Jean Michel Roth
De Prades, ce 31 décembre de 1823»

Font: ANP, Série F7 Lligall 12038 Expedient J.M. Roth Rapport. Département des Pyrénées Orientales (DPO). Bureau de la Police. Carta datada a Prades el 31 de desembre de 1823.

A.36. CARTA DE ANTONIO RODÓN, TERCER ALCALDE DE BARCELONA EXPULSAT L'AGOST DE 1823, DEMANANT AL MINISTRE D'ASSUMPTES EXTERIORS FRANCÈS QUE INTERCEDEIXI DAVANT LES AUTORITATS ESPANYOLES PER PODER RETORNAR A ESPANYA. ANTONIO RODÓN APROFITA L'AVINENTESA PER EMFASITZAR LES REPRESENTALIES PATIDES DESPRÉS D'ENFRONTAR-SE DURANT EL TRIENNI AMB LA JUNTA DE VIGILÀNCIA PRESIDIDA PEL GENERAL ROTTEN.

«A Son Excellence le Ministre des affaires étrangères.

Le soussigné Antoine Rodón, avocat espagnol demeurant à Marseille, rue Damas, N° 1 a l'honneur d'exprimer à Votre Excellence ce qui suit

Victime des passions politiques qui ont agité si longtemps la malheureuse Espagne, il a trouvé en France un refuge hospitalier. Il ose espérer qu'il obtiendra la justice qu'il demande et la réparation de l'arbitraire qui pèse sur lui.

La capitulation de Barcelone conclue au nom de Monseigneur le Duc d'Angoulême par Mr le Maréchal Duc de Coregliano avec le général Espagnol Mina, établit dans son article 12 »que les employés civils et les personnes qui ont exercé des fonctions publiques sous le système constitutionnel, et tout autre individu, ne pourront être poursuivies dans leurs personnes ni dans leurs biens, pour leur conduite publique , ni pour les opinions qu'ils ont manifestées verbalement ou par écrit » comme il est à voir dans l'imprimé de ce traité ci-joint.

L'exposant devrait se trouver protégé par cette disposition tutélaire, et il en demande l'application.

En 1823, il remplissait les fonctions de Maire constitutionnel de Barcelone et celle de Premier Juge de première Instance de la même ville de son arrondissement par intérim.

Le général Rotten commanda en chef la place dès qu'elle fut assiégée. L'arbitraire sur lequel il s'appuyait lui faisait haïr la légalité et la justice. Redoutant le caractère indépendant de quelques fonctionnaires civils, et de quelques militaires qui pouvaient en invoquant les lois s'opposer à ses ordres tyranniques, il voulut s'en débarrasser, pour marcher plus à l'aise dans sa domination oppressive. L'exposant fut compris parmi ceux qui excitèrent sa méfiance et furent l'objet de sa persécution. Dans la nuit du 9 au 10 août 1823 il fut arrêté, ainsi que deux autres Maires de la même ville, un lieutenant-colonel, un prêtre prieur curé de l'hôpital militaire, et un lieutenant de la milice nationale. Rotten les fit embarquer dans un petit bateau avec ordre de les conduire à Carthagène qui était sous le commandement du général Torrijos.

La vigilance de la division navale française qui faisait le blocus de Barcelone fit échouer les projets de Rotten. Le 11 du même mois, elle s'empara du bateau qui devait conduire l'exposant et ses compagnons d'infortune au lieu d'exil. Ils furent menés à bord de la frégate la Junon, montée par le contre-amiral Rosamel qui commandait en chef cette division navale. Ce digne officier les reçut avec tous les égards qui étaient dus à leur malheur, à leur position et aux causes de leur proscription honorable. Ils restèrent trente jours à bord de la Junon.

Sur ces entrefaites, des accords furent pris entre Mr le Maréchal Duc de Coregliano et Mr le Contre Amiral Rosamel d'un côté et de l'autre côté le Général Sarfield Commandant Second de l'armée royaliste de la Catalogne. A la suite de ces accords l'exposant et ses compagnons furent débarqués comme prisonniers dans un village de la côte, sous la sauvegarde du pavillon français et moyennant la parole d'honneur du même général espagnol Sarfield, qui promit de les protéger et assurer que le gouvernement espagnol ne leur ferait subir aucune vexation.

Ils ne furent pas inquiétés jusqu'au 27 novembre de la même année, mais ce jour là ils acquirent la conviction que les promesses qui avaient été faites n'étaient que fallacieuses, et que la protection qu'on leur avait garantie n'était qu'une déception cruelle. Le Baron d'Eroles, commandant en chef de l'armée de la foi ordonna au général Sarfield de les conduire prisonniers à Mataró

Ils étaient retenus captifs dans cette ville, lorsque Mr le Maréchal Duc de Coregliano la traversa pour se rendre en France. Ils crurent devoir lui adresser leurs plaintes et faire un appel à sa justice et à son humanité: leurs espérances ne furent pas trompées. Le 30 du même mois de novembre Mr le Maréchal les arracha à la puissance des Espagnols. Il les conduisit à Perpignan et les y laissa en pleine liberté.

Son Excellence le Ministre de l'Intérieur donna à l'exposant l'ordre de se rendre à Cahors où il demeura jusqu'au 6 Mai 1824, époque de sa translation à Marseille, car le Directeur Général de la police lui avait accordé la permission de séjourner partout où il le désirait, aussi longtemps que sa conduite ne donnerait lieu à aucun reproche.

A peine arrivé à Marseille, l'exposant eut connaissance du décret de sa Majesté Catholique par lequel elle accordait amnistie et pardon à ceux de ses sujets qui avaient été égarés dans leurs opinions politiques depuis le commencement de 1820. Les cas d'exception contenus dans ce décret le rendaient presque sans effet; cependant l'exposant se résolut à passer en Espagne dans l'espérance de n'y être pas recherché. Au moment d'y retourner, il vit arriver fugitifs en France la plus part des membres de la municipalité de Barcelone qui étaient en fonction en 1823 et qu'on avait accusés d'avoir fait une adresse aux Cortes contre l'autorité absolue de sa Majesté Catholique, ils lui dirent que pour ce crime supposé, leurs biens avaient été saisis, que ceux de l'exposant étaient compris dans cette saisie, et ce, conformément à la cinquième exception de l'article 2 du décret royal précité.

Le fait qui lui était reproché était chimérique, aucune preuve ne pouvait en constater l'existence. La longue carrière de l'exposant au barreau lui avait malheureusement appris que la vérité et la justice sont méconnues dans le temps de troubles et de dissensions civiles. Il savait que la magistrature qui devrait toujours être impartiale et protectrice, ne présente aucune garantie, aucune indépendance, lorsqu'elle ne suit que les caprices d'une domination n'aveugle au lieu d'avoir pour règle les lois établies. Il jugea donc prudent de suspendre son départ pour l'Espagne, et n'ayant pu sauver ses biens qui étaient confisqués ou séquestrés il voulut au moins sauver sa personne. L'événement a justifié sa prévoyance. Après une procédure criminelle qui a duré plus de deux ans et dans laquelle il n'existe ni corps de délit, ni témoignage contre les accusés, ni aucun élément de culpabilité, les uns ont été condamnés au boulet et d'autres acquittés. Cette différence de décision n'a été produite que par l'absence de toute règle et de tout principe, elle ne l'a été que par cet arbitraire abject et par cette anarchie dévorante qui pèse sur l'Espagne. L'exposant a été condamné sans pouvoir se faire entendre, sans qu'il existât contre lui la plus légère preuve du fait imputé aux membres de la municipalité de Barcelone, sans que sa signature ait pu être produite, sans qu'on ait pu constater sa présence à la séance dans laquelle on prétendait que l'adresse en question avait été votée et rédigée.

Le séquestre a été mis sur tous les biens de l'exposant depuis le premier jour où la procédure a commencé, et on ne s'est pas contenté de cet acte si injuste, on lui a refusé le passeport sous restriction d'expatriation de tout les domaines de l'Espagne. La cour royale de Barcelone a repoussé sa demande, sous le prétexte qu'il n'est pas compris dans la capitulation de Barcelone et parce qu'il ne se trouvait pas dans cette place le jour où cette capitulation a été signée.

Peut-on faire une méprise plus évidente?

L'exposant avait été revêtu, ou il était revêtu encore des fonctions publiques lorsque la capitulation a été signée. S'il l'avait été, elle le comprend, s'il l'était encore, elle le comprend aussi parce que dans l'un comme dans l'autre cas, il a exercé un emploi civil, une fonction publique pendant le système constitutionnel. Il ne peut pas être placé en dehors de la capitulation, il doit jouir des avantages qu'elle lui accorde. Quel motif donnerait-on pour colorer l'injustice dont il est victime, pour soutenir qu'il ne doit pas profiter du bénéfice de la capitulation? Sera-ce la violence exercée sur sa personne par le Général Rotten? Sera-ce parce qu'il a été arraché de Barcelone, parce qu'il a été arbitrairement dépouillé d'une autorité que le peuple et la loi lui avaient donnée? Mais cette violence qui ne peut conférer un droit à personne, ne peut lui enlever aucun avantage acquis. Elle ne peut pas le rendre inhabile à profiter du bienfait d'une capitulation dont toutes les dispositions expresses ou tacites lui sont évidemment applicables

Tels sont, Monseigneur, les faits que l'exposant a dû exposer à Votre Excellence.

Privé de tous ses revenus, il ne peut pourvoir à sa subsistance, et ses besoins sont aussi nombreux que pressants.

Qu'a-t-il fait pour mériter tant de persécutions? Les malheurs qui accablent ses vieux jours, qui consomment sa triste existence, sont-ils justifiés par sa conduite? Elle a toujours été honorable, sa conscience ne lui reproche rien.

Dans sa douleur profonde, l'exposant a jeté ses regards sur Votre Excellence, et la consolante espérance est rentrée dans son cœur. Il tend vers vous ses mains suppliantes. Il vous conjure humblement d'avoir pitié de son état infortuné. Il vous supplie de faire tout ce qui sera en votre pouvoir pour que la capitulation de Barcelone soit exécutée à son égard, pour que le gouvernement Espagnol lui donne un passeport sans restriction d'expatriation absolue pour tous les domaines de l'Espagne, ainsi qu'on l'a donné aux personnes qui n'ont pas voulu se soumettre à un jugement selon l'article 9 du décret royal précité, pour que tous les biens mobiliers et immobiliers de l'exposant lui soient rendus.

En attendant, Monseigneur, que par l'effet de votre bienveillante médiation, il obtienne ce qu'il demande si justement, il vous supplie encore de vouloir bien mettre le comble à votre humanité, à vos sentiments généreux, en lui faisant obtenir quelques secours destinés à payer les dettes qu'il a été dans la nécessité de contracter pendant six ans d'exil, et à soutenir son existence menacée de s'éteindre dans la misère et la souffrance.

Antonio Rodón, Marseille le 2 avril 1829»

Font: ANP, Sèrie F7 Lligall 12038 Expedient Antonio Rodón. Rapport. DPO. Bureau de la Police. Carta datada a Marsella el 2 d'abril de 1829.

A.37. CARTA DE ANTONIO GUILLÉN DE MAZÓN ADREÇADA AL MINISTRE DE L'INTERIOR FRANCÈS DEMANANT-LI AJUDA ECONÒMICA PER PODER SOBREVUIRE A PARÍS. A LA CARTA FA UNA BREU AUTOBIOGRAFIA EN LA QUE EMFASITZA ELS SERVEIS PRESTATS COM INFORMADOR DE LA POLICIA DEL DEPARTAMENT DELS PIRINEUS ORIENTALS SOBRE EL PERFIL POLÍTIC DELS EXILIATS ESPANYOLS.

«Antoine Guillén de Mazón, natif de Crevillente, Royaume de Valence en Espagne et Diocèse d'Orihuela. Il fit ses études dans le collège séminaire de Saint Michel de cette ville, et à l'âge de dix-neuf ans, fut nommé Professeur par intérim* de Philosophie et de Théologie, et Professeur titulaire de Philosophie quelques mois après.

Il a soutenu, pendant sa carrière, plusieurs concours publics et généraux des deux facultés, présidés l'un d'eux par Son Éminence le Cardinal Dameso, et un autre par Monseigneur Cebrián et Valdá, Evêque d'Orihuela. Avant d'entrer en fonction, comme Professeur, il reçut le grade de Bachelier et de Docteur en Théologie, comme l'écolier préférant de sa classe, dans l'Université d'Orihuela.

Trois ans après, le Souverain d'Espagne le nomma à une Prébende de son ordre Royal, Militaire et de Chevalerie de Montera et de Saint Jorge d'Alfama, et après les examens et les preuves d'usage, fut admis à la Profession, et à la Prêtrise au bout de trois ans. Il fut quelques temps après nommé Professeur de Théologie morale dans son ordre et il compte au nombre de ses disciples trois chanoines et un aumônier de Sa Majesté Catholique.

Il fut nommé en 1822, par acclamation et par la municipalité de Barcelone, Aumônier de notre Dame de Montserrat et l'année suivante, Prieur du Grand Hôpital de Sainte Croix de Barcelone, et Directeur des études du séminaire Episcopal de Belém, de la même ville.

Pendant le régime constitutionnel, il fit tous ses efforts pour arrêter les ravages de l'impiété qui déjà débordait de tout côté. Il sollicita et obtint de l'autorité la condamnation d'une infâme rapsodie, traduite en espagnol, sous le titre de Cartas de Taillerand al Papa, qu'il pulvérisa aussi par écrit. Il fit aussi imprimer plusieurs articles touchant la défense du Dogme et de la morale Chrétienne et entre autres, le Défi Général aux Incrédules, qui fit un bien infini.

Des faux constitutionnels, ou pour mieux dire, des vrais Jacobins lui jurèrent une haine immortelle, et il fut chassé de Barcelone le 9 août 1823. Il fut sauvé sur mer par la croisière Française, et accueilli, de la manière la plus généreuse, avec ses compagnons de malheur, par le commandant du blocus maritime M. de Rosamel.

Sauvé une seconde fois par le maréchal Duc de Coregliono, à Mataró, il vint en France, escorté par le 32 de ligne. M. le préfet des Pyrénées Orientales, Roi de Chauvigny, l'envoya à Prades, en surveillance. Il y fut accueilli par le Chevalier d'Huart, sous-préfet, de la manière la plus amicale, et c'est de ce temps qui commença pour lui une nouvelle époque, puisque il a été assez heureux, pour pouvoir rendre quelques services à l'Administration Française en lui détaillant deux fois par semaine, pendant quatre ans et demi, tous les secrets et toutes les manœuvres politiques de ma nation, qui ne sera jamais heureuse sans la protection et sans la médiation française.

Le sous-préfet Mr d' Huart m'insinua, que le gouvernement français verrait avec plaisir quelque petit aperçu sur le dernier état de nos Sociétés Secrètes en Espagne. Je le fis dans un jour, et retouché après par lui, nous le lui présentâmes à monsieur le préfet roi de

* El subratllat apareix en el document original

Chauvigny. Quelques mois après nous en vîmes consigné une grande partie dans tous les journaux de l'Europe, qui le copièrent sans doute de la Gazette de Madrid. Le gouvernement Espagnol fit mille démarches pour en connaître le véritable auteur, et en me découvrant, j'aurai pu obtenir à cette époque ma grâce et une brillante carrière. Mai j'ai tout sacrifié, pour ne pas trahir l'amitié. Cependant M. D'Huart, m'a toujours refusé une copie de ce travail, que j'aurai pu étendre infiniment.

Mr Roi de Chauvigny m'assigna 100 francs par mois pour mon travail et les frais de ma correspondance. Mais Mr le Marquis d'Auberjon réduisit cet honoraire à la somme de 60 francs, somme qui ne couvrait pas les frais et les gratifications d'une correspondance immense. Mais comme c'est le bien public qui m'animait, et non pas le désir d'un vil gain ou d'une basse ambition personnelle, je continuais ma correspondance sur le même pied. Depuis le mois de Mars de 1825 et pour pouvoir m'entretenir ainsi que ma famille, j'entrepris des traductions pour Mr. Alzine, au nombre de quelles se trouve le Génie du Christianisme, traduction qui a été très applaudie en Espagne.

Cette branche des traductions se tarit pour moi à la fin à Perpignan, vu le triste état ou se trouve aujourd'hui ma Nation, et c'est alors que je me suis décidé à demander à Son Excellence, Monseigneur le Ministre de l'Intérieur, la permission de venir à Paris, pour y chercher une occupation littéraire ou religieuse quelconque.

Depuis dix-huit ans que je m'occupe de préférence des études concernant la religion. L'immortel auteur de la Défense du Christianisme, Mr de Fraissinon, n'a presque touché d'autres arguments contre notre croyance que ceux que les impies tirent des sciences métaphysiques. Il y a encore beaucoup à faire, si on doit réfuter ceux qu'on tire chaque jour des sciences physiques, dont les nouveaux progrès ont été aussi étonnants. Ma correspondance particulière m'apprend les ravages que font aujourd'hui en Espagne certains ouvrages du colonel Bory de Saint Vincent, et plusieurs articles du nouveau dictionnaire des sciences naturelles.

Je venais à Paris, afin d'y travailler et de parer à cet inconvénient qui finira pour compromettre la croyance religieuse de mon pays. Une place très subalterne dans une Bibliothèque publique, ou bien une succursale à administrer dans les environs de la capitale me donneraient assez de loisir et de commodité pour me livrer de nouveau à mes études ecclésiastiques.

Sachant aussi que les officiers espagnols Don Juan Van-Halen et Don Florentin Galí feraient publier à Paris des ouvrages relatifs à la guerre de Catalogne en 1823, je verrai pour relever les erreurs dans les quels l'un et l'autre ont du nécessairement tomber.

Du reste, l'Administration Française sait bien que j'ai manqué bien sciemment l'occasion de rentrer dans mon pays et en grâce auprès du gouvernement Espagnol. Celui-ci verrait beaucoup à faire tomber dans un piège le malheureux Jep dels Estanys. Des propositions nous furent faites à l'effet. Mon avis fut, qu'arracher à l'hospitalité Française un malheureux qui en jouissait au même titre que nous autres constitutionnels serait une infâme trahison contre le gouvernement de cette grande et honorable Nation. Par ma probité, donc, je me suis fermé deux fois les portes de mon pays.

S'il convient au gouvernement Français, je continuerai auprès de lui le même service que je prêtais à Perpignan à l'Administration. Sauf les frais de la poste, je ne demande au Gouvernement aucune gratification, ni solde de quelque nature que ce soit, pourvu que je puisse vivre d'une occupation quelconque, soit littéraire, soit ecclésiastique.

Il ne me serait pas difficile de trouver de l'occupation chez les libraires de Paris, mais ce serait une occupation bien peu digne d'un homme de mon rang et de mon état, et dans ce cas, je préférerais de mendier mon pain.

Avant de quitter Perpignan, je lui ai ménagé à Mr le Préfet, Baron Romain et à Mr Dubarry, chef du Bureau de la Police, une correspondance en Espagne. Je n'ai qu'à me

louer de la bienveillance et du zèle très éclairé de ces deux dignes fonctionnaires. Monsieur le Baron Romain me compta même 200 francs, avec lesquels nous avons fait ma famille et moi le voyage jusqu'à Paris, avec beaucoup de peine. Mais depuis notre arrivée dans la capitale, nous sommes matériellement sans ressources d'aucune nature. Je n'ai plus d'autre espoir dans le monde que dans la protection de Son Excellence le Ministre de l'Intérieur de France, et Monsieur de Patry. Que mon gouvernement sache quelque jour que je n'ai pas joué en France le rôle d'un Jacobin, et je me croirai assez récompensé. Le gouvernement Espagnol solde aujourd'hui même ma Prébende, dans le couvent de mon ordre à Valence, honoraire qui m'est retenu par la basse jalousie de mes confrères en religion, malgré que ce soit le seul titre de ma prêtrise.

A Paris, le 13 juin de 1828.

Antoine Guillén de Mazón, Prieur.

(Hôtel de Cherbourg, rue du four saint-honoré numéro 33)»

Font: ANP, Sèrie F7 Lligall 12038 Expedient Antonio Guillén de Mazón. Rapport. DPO. Bureau de la Police. Carta datada a París el 13 de juny de 1828.

A.38. INFORME SOBRE LA PETICIÓ DEL CONFIDENT ANTONIO GUILLÉN DE MAZÓN DE TRASLLADAR-SE DES DE PERPINYÀ A PARÍS. ES RELATEN LES JUSTIFICACIONS ARGÜIDES PEL CONFIDENT QUE ES FONAMENTEN EN LA IMPOSSIBILITAT DE PROSSEGUIR LA SEVA TASCA DESPRÉS DE L'INDULT DEL SEU COL-LABORADOR, L'INFORMANT RAMÓN MARÍA SALA.

«Mr. Guillén de Mazón, prêtre, de l'ordre Royal et militaire de Montesa en Espagne, ex-prieur de l'hôpital général de Barcelone, fut du nombre des six déportés que la frégate du Roi la Junon recueillit en 1823, et que Mr le Maréchal Moncey fit conduire à Perpignan lorsqu'il quitta lui-même la Catalogne. Autorisé à résider dans cette ville, il a fourni jusqu'à ce jour sur les affaires de son pays, une correspondance déjà établie quand j'ai été appelé à l'administration de ce département, qui a été continuée et que j'ai portée successivement à la connaissance de Votre Excellence. Les frais en sont payés, comme par le passé sur mes fonds de police secrète.

Mr. de Mazón avait pour coopérateur ou intermédiaire, Mr. Ramon Sala, réfugié de sa classe, également autorisé à résider à Perpignan. Celui-ci, premier Alcalde de la Municipalité constitutionnelle de Barcelone en 1823, grièvement compromis dans les affaires de son pays, frappé de plusieurs condamnations, vient d'être gracié par S. M. C., pour les services qu'il a rendus à l'occasion de l'arrestation de Mr. José Busoms. Il n'attend plus que l'expédition de ses lettres de grâce, pour rentrer dans ses foyers. Le Prieur de Mazón va manquer de ses principales ressources pour ses relations avec la Catalogne. Il prévoit en même temps que, dès le retour de M. Sala à Barcelone, le cours pourra en être intercepté ou livré du moins à une fausse direction, et que peut-être même les causes de sa présence à Perpignan seront dénoncées au gouvernement de S. M. C. puisqu'elles auront cessé d'être d'aucune utilité pour le S. Sala qui pourrait aussi chercher à vendre d'autres services.

Dans de telles circonstances, le Prieur de Mazón désire aller résider à Paris et m'a demandé d'en solliciter l'autorisation auprès de Votre Excellence. Je me rends à ses vœux et ai l'honneur de La prier de me faire connaître Sa décision à ce sujet.

J'ai exprimé en diverses occasions, mon opinion sur les principes politiques et les antécédents du Prieur de Mazón. Il peut convenir, à raison de sa demande actuelle, que j'en donne ici un court résumé.

Ce réfugié, tout entier aux principes de la révolution de son pays, ne parait point les avoir abjurés pendant son séjour en France. Toutefois, ennemi prononcé de toutes sociétés secrètes et en possession de beaucoup de renseignements à cet égard, ce fut là peut-être, une des causes de sa proscription de 1823. Il n'a du reste rempli aucune fonction publique administrative, et dans les nombreuses procédures suscitées contre les hommes de cette époque, aucune ne l'a été contre lui. Mais difficilement, je pense, on lui pardonnera une certaine influence dont il a pu abuser pour le triomphe de ses opinions contre des opinions contraires.

Possédant de l'érudition, le Prieur de Mazón a l'espoir d'utiliser ses talents (...) littéraires dans quelque imprimerie de la capitale. C'est là le motif de son désir de s'y rendre. Il est capable, laborieux, d'un caractère paisible, sa vie à Perpignan a toujours été fort retirée. Peut-être pourrait-il rendre quelque service dans ses relations avec ses compatriotes.

J'ai l'honneur d'être avec respect, Monseigneur. De Votre excellence. Le très humble et obéissant serviteur. Le Préfet des Pyrénées Orientales, Marquis d'Auberjoy»

Font: ANP, Sèrie F7 Lligall 12038 Rapport del marquis d'Auberjoy.au Ministre Secrétaire d'Etat au DPO. Bureau de la Police. Perpignan, le 7 mars 1829.

**ANNEX B. LLISTES I XARXES DE
RELACIONS DELS CIUTADANS MÉS
SIGNIFICATS POLÍTICAMENT A LA
BARCELONA DEL TRIENNI LIBERAL**

TERTÚLIA PATRIÒTICA DE LACY

B.1. Sessions de la Tertúlia Patriòtica de Lacy de Barcelona. (17 novembre 1822 – octubre 1823).

Sessió: Junta preparatòria i sessió del 17 de novembre de 1822.

Oradors: N. Besora,¹ Jacinto Félix Doménech, José Antonio Jaumar, José Moreno Guerra, Ramón María Sala i Antonio Vila.

Conservador de l'ordre: Fernando Gómez de Butrón.

Fonts documentals: DcB núm. 163, 17/11/1822; DcB núm. 167, 19/11/1822; DcB núm. 168, 20/11/1822

Sessió: 22 de novembre de 1822

Oradors: Manuel Casamada, Casar, José Moreno Guerra i José de Portell.

Fonts documentals: DCB 29/11/1822 (AMAE)

Sessió: 1 de desembre de 1822

Oradors: Jacinto Félix Doménech, José de Portell, Francisco Raull, Cayetano Ribot i Ramón María Sala.

President: Marquès de Castellidosrius.

Redactor: Joaquín de Alcántara y Boria.

Comissió per explicar la Constitució: José Alegret y Ferrer, Jacinto Félix Doménech, Pablo Janer, José Antonio Jaumar, José de Portell i Miguel Ribot y Menós.

Fonts documentals: DcB núm. 181, 3/12/1822

Sessió: 3 de desembre de 1822

Oradors: S. Canalejas, Manuel Casamada, Jacinto Félix Doménech, José Antonio Jaumar, Francisco Raull, Cayetano Ribot i Ceferino Robledo.

President: en absència del marquès de Castellidosrius, el secretari Alsina.

Redactor: Joaquín de Alcántara y Boria.

Fonts documentals: DcB núm. 184, 6/12/1822

Sessió: 6 de desembre de 1822

Oradors: S. Canalejas, Jacinto Félix Doménech, José Antonio Jaumar, José de Portell i Francisco Raull.

Redactor (interí): José de Portell.

Fonts documentals: DcB núm. 187, 9/12/1822

Sessió: 8 de desembre de 1822

Oradors: Pedro Albrador (Arango), José Alegret, Nicolás Casas, Jacinto Félix Doménech, Salvador Paniagua, José de Portell i Cayetano Ribot.

Redactor: José de Portell.

Fonts documentals: DcB núm. 189, 11/12/1822; DcB núm. 190, 12/12/1822

¹ S'ha considerat que l'orador citat amb el nom de N. Besora correspon al soci J. Francisco Basora, d'acord amb les llistes de socis que consten al *Diario de la ciudad de Barcelona* i a l'*Indicador Catalán* i a d'altres fonts documentals.

Sessió: 10 de desembre de 1822

Oradors: S. Canalejas, José de Portell, Cayetano Ribot, Roger (batalló Joves-cos Gimnàstic-militar) i Francisco Soler.

President: Juan Vilaregut.

Redactor: José de Portell.

Fonts documentals: DcB núm. 191, 13/12/1822; DcB núm. 192, 14/12/1822

Sessió: 13 de desembre de 1822

Oradors: S. Canalejas, Baudilio Carreras, Jacinto Félix Doménech, José de Portell, Cayetano Ribot, Ceferino Robledo, Francisco Soler, Juan Viguer i Juan Vilaregut.

Fonts documentals: DcB núm. 193, 15/12/1822; DcB núm. 194, 16/12/1822; IC núm. 306, 15/12/1822

Sessió: 15 de desembre de 1822

Oradors: S. Canalejas, Jacinto Félix Doménech, Miralles (batalló Joves-cos Gimnàstic-militar), José de Portell i Pedro Sainz de Andino (Pedro Álvarez de Andino²).

President i conservador de l'ordre: Marquès de Castelladosrius.

Nomenaments: president i conservador de l'ordre, José Camps; secretaris, Pedro Albrador i José López Paredes.

Fonts documentals: DcB núm. 196, 18/12/1822; DcB núm. 197, 19/12/1822

Sessió: 17 de desembre de 1822

Oradors: S. Canalejas, Baudilio Carreras, José Antonio Jaumar, Roger i Pedro Sainz de Andino.

President: José Camps.

Fonts documentals: DcB núm. 199, 21/12/1822

Sessió: 20 de desembre de 1822

Oradors: Baudilio Carreras, Cayetano Ribot, Ceferino Robledo, Francisco Soler, Baltasar de Torres i Trías (batalló Joves-cos Gimnàstic-militar).

President: José Camps.

Fonts documentals: DcB núm. 202, 24/12/1822

Sessió: 22 de desembre de 1822

Oradors: Joaquín de Alcántara y Boria, Pedro Sainz de Andino, S. Canalejas, Baudilio Carreras, Jacinto Félix Doménech, Gabarró, Juan Guinart, Ceferino Robledo i Roger.

President: José Camps.

Secretari: Juan Guinart.

Fonts documentals: DcB núm. 206, 28/12/1822; DcB núm. 207, 29/12/1822

Sessió: 24 de desembre de 1822

Oradors: José Alegret, S. Canalejas, Baudilio Carreras, Jacinto Félix Doménech, Cayetano Ribot i Pedro Sainz de Andino.

President: José Camps.

Secretari: Juan Guinart.

Comissió per l'elaboració del reglament: S. Canalejas, Jacinto Félix Doménech i Pedro Sainz de Andino.

Fonts documentals: DcB núm. 208, 30/12/1822; DcB núm. 209, 31/12/1822

² GIL NOVALES, ALBERTO (1991) pp. 597-598 considera que Pedro Álvarez de Andino és un pseudònim de Pedro Sainz de Andino

Sessió: 27 de desembre de 1822

Oradors: S. Canalejas, Jacinto Félix Doménech, José López Paredes, José Moliner i Buenaventura Torner.

President: José Camps

Ampliació comissió elaboració reglament: Joaquín Busquets, José Camps, Antonio Gironella i Antonio Vila.

Fonts documentals: DcB núm. 7, 7/01/1823; DcB núm. 8, 8/01/1823

Sessió: 29 de desembre de 1822

Oradors: Jacinto Félix Doménech, Pablo Pey, Roca, Roger, Pedro Sainz de Andino, i Francisco Soler.

Fonts documentals: DcB núm. 11, 11/01/1823

Sessió: 3 de gener de 1823

Oradors: Ramón Bonaplata, S. Canalejas, José Llorens i José Moliner.

Fonts documentals: DcB núm. 17, 17/01/1823

Sessió: 14 de gener de 1823

Oradors: José Alegret, S. Canalejas, Jacinto Félix Doménech, Francisco Ferrer y Valls, Salvador Gayá y Jover, Morató i Francisco Soler.

Nomenaments: conservador de l'ordre, Ramón María Sala; secretaris, Vicente María Sobeñat i Lorenzo Gardín.

Fonts documentals: DcB núm. 18, 18/01/1823

Sessió: 21 de gener de 1823

Oradors: Francisco Soler.

Fonts documentals: DCB, núm. 23, 23/01/1823

Sessió: No esmenta la data.

Comissió per donar de menjar als pobres: Ramón María Sala, Francisco Soler i Juan Vilaregut.

Fonts documentals: DcB núm. 45, 14/02/1823

Sessió: 21 de febrer del 1823

Oradors: ciutadà Villanueva.

Fonts documentals: DCB, núm. 55, 24/02/1823

Sessió: 23 de febrer del 1823

Oradors: Juan Bautista Maymó y Soriano i Francisco Soler.

Projecte batalló de Milicianes: Bautista Maymó y Soriano i Francisco Soler.

Fonts documentals: DcB núm. 94, 04/04/1823

Sessió: extraordinària del 26 de febrer de 1823

Oradors: Francisco Ferrer y Valls i Reynés.

Conservador de l'ordre (interí): S. Canalejas.

Secretari: Manuel M. Pascual.

Fonts documentals: DcB núm. 62, 03/03/1823

Sessió: extraordinària del 19 de març de 1823
Fonts documentals: DCB núm. 80, 21/3/1823

Sessió: 13 d'abril de 1823
Oradors: Jacinto Félix Doménech.
President: Juan Granados.
Fonts documentals: DcB núm. 105, 15/04/1823

Sessió: No esmenta la data.
Conservador de l'ordre: José López Paredes.
Fonts documentals: DcB núm. 114, 24/04/1823

Sessió: extraordinària del 26 d'abril de 1823
Oradors: Fernando Gómez de Butrón.
Fonts documentals: IC núm. 115, 29/04/1823

Sessió: 13 de juny de 1823
Conservador de l'ordre: Antonio Vila.
Secretaris: Nicolás Casas, Jacinto Félix Doménech i José Antonio Jaumar.
Fonts documentals: DB núm. 170, 19/06/1823

Sessió: No esmenta la data.
Oradors: Francisco Carbonell i Francisco Soler.
Fonts documentals: IC núm. 180, 29/06/1823

Sessió: extraordinària 17 d'agost de 1823
Oradors: Patricio Moore.
President: Vídua de Lacy.
Fonts documentals: IC núm. 231, 19/08/1823

Sessió: No esmenta la data.
Oradors: Ceferino Robledo.
Fonts documentals: IC núm. 245, 2/9/1823

Sessió: No esmenta la data.
Oradors: Vicente Cabanillas.
President: Francisco Puig.
Fonts documentals: IC núm. 292, 19/10/1823

Participació a les sessions de la Tertúlia Patriòtica de Lacy.

Oradors:

Albrador, Pedro	Gayá y Jover, Salvador	Raull, Francisco
Alcántara y Boria, Joaquín de	Gómez de Butrón, Fernando	Reynés
Alegret y Ferrer, José	Guinart, Juan	Ribot, Cayetano
Basora, J. Francisco	Jaumar, José Antonio	Robledo, Ceferino
Bonaplata, Ramón	Llorens, José	Roca
Cabanillas, Vicente	López Paredes, José	Roger
Canalejas, S.	Maymó y Soriano, Juan Bautista	Sainz de Andino, Pedro
Carbonell, Francisco	Miralles	Sala, Ramón María
Carreras, Baudilio	Moliner, José	Soler, Francisco
Casamada, Manuel	Moore, Patricio	Torner, Buenaventura
Casar	Morató	Torres, Baltasar de
Casas, Nicolás	Moreno Guerra, José	Trías
Doménech, Jacinto Félix	Paniagua, Salvador	Viguer, Juan
Ferrer y Valls, Francisco	Pey, Pablo	Vila, Antonio
Gabarró	Portell, José de	Vilaregut, Juan.

Càrrecs:

Albrador, Pedro (secretari)
Alcántara y Boria, Joaquín de (secretari i redactor)
Alsina, (secretari)
Camps, José (president i conservador de l'ordre)
Canalejas, S. (conservador de l'ordre interi)
Casas, Nicolás (secretari)
Castellodosrius, marquès de (president i conservador de l'ordre)
Doménech, Jacinto Félix (secretari)
Gardín, Lorenzo (secretari)
Gómez de Butrón, Fernando (president i conservador de l'ordre)
Granados, Juan (president)
Guinart, Juan (secretari)
Jaumar, José Antonio (secretari)
Lacy, Vídua de (presidenta)
López Paredes, José (secretari i conservador de l'ordre)
Pascual, Manuel M. (secretari)
Portell, José de (redactor)
Puig, Francisco (president)
Sala, Ramón María (conservador de l'ordre)
Sobeñat, Vicente María (secretari)
Vila, Antonio (conservador de l'ordre)
Vilaregut, Juan (president)

Socis membres de comissions:

Alegret y Ferrer, José (constitució)
Busquets, Joaquín (reglament)
Canalejas, S. (reglament)
Doménech, Jacinto Félix (constitució i reglament)
Janer, Pablo (constitució)
Jaumar, José Antonio (constitució)
Maymó y Soriano, Juan Bautista (projecte batalló Milicianes)
Portell, José de (constitució)
Ribot y Menós, Miguel (constitució)
Sáinz de Andino, Pedro (reglament)
Sala, Ramón María (pobres)
Soler, Francisco (pobres i projecte batalló Milicianes)
Vila, Antonio (reglament)
Vilaregut, Juan (pobres).

Llegenda de les fonts documentals:

AMAE: Archive du Ministère des Affaires Étrangères.
DB: Diario de Barcelona.
DcB: Diario de la ciudad de Barcelona.
DCB: Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona.
IC: Indicador Catalán.

B.2. Els primers socis i sòcies de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

Comparació de les inscripcions publicades al *Diario de la ciudad de Barcelona* i a l'*Indicador Catalán*.

Diario de la ciudad de Barcelona núm. 163, 15 de novembre de 1822, pp. 183-284
Diario de la ciudad de Barcelona núm. 164, 16 de novembre de 1822, pp. 292-293

Indicador Catalán núm. 280, 16 de novembre de 1822, p.4
Indicador Catalán núm. 281, 16 de novembre de 1822, pp.3-4

SOCIS

Abellá, José	Abellá, José
Aguirre, J.	
	Albará, Manuel
Albó, Mariano	Albo, Mariano
Albrador, Pedro	Albrador, Pedro
Alcántara y Boria, Joaquín de	Alcántara y Boria, Joaquín
Aldea, Tadeo	Aldea, Tadeo
Alegret, José	Alegret, José
Alfonso, Juan	Alfonso, Juan
Alsina, José	Alsina, José
Alsina, Mariano	Alsina, Mariano
Álvarez, Manuel	
Amat, Jaime	Amat, Jayme
Amatller , Juan de	Ametller , Juan de
Andreu, José	Andreu, José
Argelich , Juan	Argelio , Juan
Arnedo, F.	Arnedo, N.
Arozena , Ignacio	Arocena , Ignacio
	Aymerich, Ignacio
Badia, Esteban	Badía, Esteban
Bahí y de Ribot, José	Bahí y de Ribot, José
Basora, Francisco	Basora, Francisco
Bastons, Luís	Bastons, Luís
Batista, Antonio	Batista, Antonio
Belasch, José	Belasch, José
Biure, Barón de	Biure, Barón de
Blanco, Francisco	Blanco, Francisco
Bonaplata, Gerónimo	Bonaplata, Gerónimo
Bosch, F.	Bosch, N.
Bosch, José	Bosch, José
Botto, Juan	Botto, Juan
Bringues, Antonio	Bringues, Antonio
Bruguera, Tomas	
Bruno Socias , Miguel	Bueno-Socías , Miguel
Buixó , José	Boixó , José
Buquet y Bosch, Rafael	Buquet, Rafael
Busquets, Joaquín	Busquets, Joaquín
	Cabrera, N.

Calbet , Francisco	Calvet , Francisco
Camps, José	Camps, José
Canales, José	Canales, José
Cancas, José Antonio	
Cano Caballero, Tomás	Cano Caballero, Tomás
Capaccio, Francisco	Capaccio, Francisco
	Capella y Borgas, Jaime
Capdevila, Juan	Capdevila, Juan
Capellá, Juan	Capellá, Juan
Capmany, Salvador	Capmany, Salvador
Carbó Jaime	Carbó, Jayme
Carbonell, Francisco	Carbonell, Francisco
Carbonell, Ramón	Carbonell, Ramón
Carrancá, Jaime	
Carrancá, José	Carrancá, José
Carreras y Mas, Pablo	Carreras y Mas, Pablo
Carreras, Baldirio	Carreras, Baudilio
Casado, José Jorge	Casado, José Jorge
Casagemas, Rafael	
Casajemas, José	Casajemas, José
Casamada, Manuel	Casamada, Manuel
Casas, Nicolás	Casas, Nicolás
Castelldosrius, marquès de	Castelldosrius, marquès de
Castro, Miguel	Castro, Miguel
Coll, Isidro	Coll, Isidro
Comas, Francisco	
	Comas, Juan
Comelles, José	Comelles, José
Compani , Francisco	Company , Francisco
Corbera, Barón de	Corbera, Barón de
Cortés, Antonio	Cortés, Antonio
Cortés, Felipe	Cortés, Felipe
	Costa Mayor, N.
Costa Menor, F.	Costa Menor, N.
Costa, Ignacio	Costa, Ignacio
Costa, J.	Costa, José
Costa, Jaime	Costa, Jayme
Cot, Magín	Cot, Magín
Cuadros, Juan	Cuadros, Juan
Cubero, Bartolomé	Cubero, Bartolomé
Cuello, Francisco de Paula	Cuello, Francisco de Paula
Delahaya , Eugenio	Haya , Eugenio de la
Delgado, Antonio	Delgado, Antonio
Doménech, Jacinto	Doménech, Jacinto
Dulachs, Salvador	Dulachs, Salvador
Elías, Antonio	Elías, Antonio
Elías, N.	Elías, N.
Esparo , José	Esparró , José
Espilar, Fidel	Espilar, Fidel
Espinosa , Joaquín	Espina , Joaquín

Esteve y Claramunt , Juan	Esteve y Claramun , Juan
Estivill y Grao, S.S.	
Falcó, Vicente	Falcó, Vicente
Fernández de Herrán, Pedro	Fernández de Herrán, Pedro
Fillol, José Ignacio	Fillol, José Ignacio
Flich, Bartolomé	Flich, Bartolomé
Font, Salvador	Font, Salvador
Fontanillas , José Antonio	Fontanills , José Antonio
Forcada y Moré, Francisco	Forcada y Moré Francisco
Fornells , Pablo	Fonsells , Pablo
García, Fernando	García, Fernando
García, José	García, José
Gardín, Lorenzo	Gardín, Lorenzo
Gaspar, Tomás	Gaspar, Tomás
Gastón, Celestino	Gastón, Celestino
Gayá y Jover, Salvador	Gayá, Salvador
Gebhardt , Antonio	Gerhardt , Antonio
Gil, Antonio	Gil, Antonio
Gironella, Antonio	Gironella, Antonio
Gisper, N.	Gisper, N.
Gómez de Butrón, Fernando	Gómez de Butrón, Fernando
Gomis, Juan	
Gorge , Domingo	Jorge , Domingo
	Gran, Juan
Granados, F.	Granados, Juan
Grasot, José Antonio	Grasot, José Antonio
Grau, Magín	Grau, Magín
Guardiola, José	Guardiola, José
Guardiola, Juan	Guardiola, Juan
Guerrero, Diego	Guerrero, Diego
Guillem de Mason , Antonio	Guillén de Mazón , Antonio
Guitarte, Félix	
Gustá, Francisco	Gustá, Francisco
Henares , N.	Herane , N.
Herms y Trías, Francisco	Herm y Trías, Francisco
Hormachea , Mariano	Ormacher , Mariano
Indas , Ramón	Indar , Ramón
José Antonio, Jaime	José Antonio, Jaime
Lacort , José	Hacot , José
Laygorri , N.	Laygarri , N.
Leonardt , Juan	Leonard , Juan
Liendo, José	Liendo, José
Llanes, Pedro	Llanes, Pedro
Llanes, Tomás de	Llanes, Tomás de
Llaró , Bernardo	Lladó , Bernardo
Llauder, José	Llauder, José
Llinas, Antonio	Llinás, Juan Antonio
Llobet , José	Llobert , José
Llordella, Miguel María	Llordella, Miguel María
Llorens, José	Llorens, José

Loigorry, Manuel	
López Paredes, José	Lopez Paredes, José
March, Tomas	March, Tomas
Mareca, Melchor	Mareca, Melchor
Marsal, Juan	Marsal, Juan
Martínez, Antonio	Martínez, Antonio
Martínez, Lucas	Martínez, Lucas
Masanet, Juan	Masanet, Juan
Matas, Francisco	Matas, Francisco
Maymó y Soriano, Juan Bautista	
Mayol y Florenta , José	Mayol y Florenza , José
Mayro , Manuel	Magro , Manuel
Medrano, Xavier	Medrano, Xavier
Mirambell, José Ignacio	Mirambell, José Ignacio
Monmany, Antonio	Monmany, Antonio
Monserdá, Bartolomé	Monserdá, Bartolomé
	Montaña, Antonio
Montero, José María	Montero, José María
Monteya , Pedro	Monteills , Pedro
	Montserrat, N.
Moreno, Manuel	Moreno, Manuel
Mota y Biesca , Francisco	Mota y Riera , Francisco
Nabal , Eduardo	Naval , Eduardo
Nadal, Joaquín	Nadal, Joaquín
Nadal, Pablo	
Oliver, Francisco Antonio de	Oliver, Francisco Antonio de
Oms, José	Oms, José
Otón, José	Otón, José
Paniagua, Salvador	Paniagua, Salvador
Pera, José Antonio de	Pera, José Antonio de
Piza, Gabriel	
Poch, Juan	Poch, Juan
Pons, José	Pons, José
Portanell, Pedro	
Portell, José	Portell, José
Prat, Ramón	Prat, Ramón
Prats y Estrachs , Francisco	Prats y Estrach , Francisco
	Púa, Gabriel
Puente, Manuel de la	Puente, Miguel de la
Puig , Francisco	Puch , Francisco
Pujol, Miguel	Pujol, Miguel
Quevedo , Juan	Quebedo , Juan
	Quitarte, Félix
Rago , N.	Lago , N.
Ramírez, Pedro	Ramírez, Pedro
	Ramón (el tesorero)
Raull, Francisco	Raull, Francisco
Renart y Arús, Francisco	
Ribas, Manuel	Ribas, Manuel
Ribot y Menós, Cayetano	Ribot y Menós, Cayetano

Ribot, Cayetano	Ribot, Cayetano
Riera, Francisco	
Riera, Pedro	Riera, Pedro
Robledo, Ceferino	Robledo, Ceferino
Roda, Pedro de	Roda, Pedro de
Rodríguez , Vicente	Rodrigues , Vicente
Romo, José	Romo, José
Roset, Juan	
Roure, Pedro	Roure, Pedro
Rovira, Joaquim	Rovira, Joaquín
Rovira, Mariano	Rovira, Mariano
Rovira, Pedro	Rovira, Pedro
Roviralta, José	Roviralta, José
Rubió, José	Rubió, José
Ruiz Brabo, José	Ruiz Brabo, Mateo
Rull, Juan	Rull, Juan
Sagas, José	Sagas, José
Sala y Avellá, Ramón	Sala y Avellá, Ramón
Sala, Ramón María	Sala, Ramón María
Sanjuán, Salvador	
Sans, Ramón	
Sastre y Clausell, Joaquín	
Sastres y Torres, José	Sastre y Torres, José
Sauri, Manuel	Saurí, Manuel
Serra y Franch, Francisco	Serra y Franch, Francisco
Serra, Bartolomé	Serra, Bartolomé
Serra, Joaquín	Serra, Joaquín
Sobenat, Vicente María	Sobeñat , Vicente María
Soforcada , Ambrosio	Saforcada , Ambrosio
Soler, Francisco	Soler, Francisco
Soriano, Joaquín	Soriano, Joaquín
	Soto, Mariano
Subirachs, Francisco	
T.,J.	T., J.
Támaro, Juan	Támaro, Juan
Terradas, Pablo	Terradas, Pablo
Terradas, Pedro	Terradas, Pedro
Texidor , Salvador	Tegidor , Salvador
Torner , José	Torné , José
Torrens, Manuel	Torrens, Manuel
Torres, Baltazar de	Torres, Baltasar de
Torres , Joaquín María de	Tarres , Joaquín María de
Torres, José de	Torres, José de
Torres, Ramón	Torres, Ramón
Tudó, José María	Tudó, José María.
	Tur y Boto, Juan
Umbert, Manuel	Umbert, Manuel
Urgell, Raimundo	Urgell, Raimundo
Uzurrun , Juan	Ulzurrun , Juan
Val, Antonio del	Val, Antonio del

Vall, Ramón	
Valls, Pedro Nolasco	
Via, Francisco	
Vidal, Ildefonso	Vidal, Ildefonso
Viguer, Juan	Viguer, Juan
Vila, Domingo	Vila, Domingo
Vila, Ramón	Vila, Ramón
Vilaregut , Juan	Vilaragut , Juan
Villaronga, Francisco	Villaronga, Francisco
Viñals , Joaquín	Villas , Joaquín
Xicota, Francisco	Xicota, Francisco
Ximenez de Vaguez , Mariano	Ximenez de Bagües , Mariano
Yañez, Ramón	Yañez, Ramón
Zaragoza, Francisco de	

Diario de la ciudad de Barcelona núm. 164,
16 de novembre de 1822, pp. 292-293

Indicador Catalán núm. 281, 16 de
novembre de 1822, pp.3-4

SÒCIES

Balach, Gertrudis	Balach, Gertrudis
Boria , (dona del secretari)	Navarro de Boria , (senyora)
Capella, Isabel	Capella, Isabel
Capella, Madrona	Capella, Madrona
Carrera e Illa, Teresa	Carrera e Illa, Teresa
Castelldosrius, marquesa de	Castelldosrius, marquesa de
Gonzalez de Reyeno, María	Gonzalez de Reyeno, María
Quintana, Imirisalda	Quintana, Imirisalda
Rovira, Teresa	Rovira, Teresa
Saforcada, Mariana	Saforcada, Mariana
Sobeñach , N.	Sobeñat , N.
Támaro, Teresa	Támaro, Teresa
Tros de Butrón, Teresa	Tros de Butrón, Teresa

1 En els casos que una persona apareix inscrita al *Diario de la ciudad de Barcelona* i no a l'*Indicador Catalán* o viceversa, s'ha conservat a la taula la cel·la en blanc per facilitar la comparació.

2 Es destaca en **negreta** les diferents grafies de nom o cognoms -segons les dues publicacions-, per la mateixa persona.

B.3. Llista socis i sòcies de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

Socis:

Abellá, José
Aguirre, J.
Albará, Manuel
Albó, Mariano
Albrador, Pedro (Arango)
Alcántara y Boria, Joaquín de
Aldea, Tadeo
Alegret y Ferrer, José
Alfonso, Juan
Alsina, José
Alsina, Mariano
Álvarez, Manuel
Amat, Jaime
Ametller, Juan de
Andreu y Pich, José
Argelich, Juan
Arnedo, **F.** o **N.**
Arocena, Ignacio
Aymerich, Ignacio
Badia, Esteban
Bahí y de Ribot, José
Basora, J. Francisco
Bastons, Luís
Batista, Antonio
Belasch, José
Biure, baró de
Blanco, Francisco
Boixó o **Boixá**, José
Bonaplata, Gerónimo
Bonaplata y Corriol, Ramón (1)
Bosch y Espinosa, Narciso
Bosch y Pausas, José
Botto, Juan
Bringues, Antonio
Bruguera, Tomás
Bueno Socías, Miguel
Buquet y Bosch, Rafael
Busquets, Joaquín
Cabanillas, Vicente (1)
Cabrera, Francisco
Calvet, Francisco
Camps, José
Canalejas, S. (1)
Canales, José
Cancas, José Antonio
Cano Caballero, Tomás

Capaccio, Francisco
Capdevila, Juan
Capella y Borgas, Jaime
Capella, Juan
Capmany, Salvador
Carbó Jaime
Carbonell, Francisco
Carbonell, Ramón
Carrancá, Jaime
Carrancá, José
Carreras y Ferrer, José
Carreras y Mas, Pablo
Carreras, Baudilio
Casado, José Jorge
Casagemas, Rafael
Casajemas, José
Casamada, Manuel
Casar (1)
Casas, Nicolás
Castelldosrius, marquès de
Castro, Miguel
Coll, Isidro
Comas, Francisco Ignacio
Comas, Juan
Comellas, José
Company, Francisco
Corbera, baró de
Cortés, Felipe
Cortés, José
Costa Mayor, N.
Costa Menor, F o N.
Costa, Ignacio
Costa, Jaime
Costa, José
Cot, Magín
Cuadros, Juan
Cubero, Bartolomé
Cuello, Francisco de Paula
Delgado, Antonio
Doménech, Jacinto Félix
Dulachs, Salvador
Elías, Antonio
Elías, N.
Esparró, José
Espilar, Fidel
Espina, Joaquín
Esteve y Claramunt, Jaime
Estivill y Grao, S.S.
Falcó, Vicente
Fernández de Herrán, Pedro

Ferrer y Valls, Francisco (1)
Fillol, José Ignacio
Flich, Bartolomé
Font o **Fonsells**, Salvador
Fontanillas, José Antonio
Forcada y Moré, Francisco
Fornells, Pablo
Gabarró (1)
García, Fernando
García, José
Gardín, Lorenzo
Gaspar, Tomás
Gastón, Celestino
Gayá y Jover, Salvador
Gebhardt o **Gerhardt**, Antonio
Gil, Antonio
Gironella, Antonio
Gisper, Francisco
Gómez de Butrón, Fernando
Gomis, Juan
Gran, Juan
Granados, Juan
Grasot, José Antonio
Grau, Magín
Guardiola y Martí, Juan
Guardiola, José Francisco
Guerrero, Diego
Guillén de Mazón, Antonio
Guinart, Juan (1)
Guitarte, Félix
Gustá, Francisco
Haya, Eugenio de la
Henares, Antonio de
Herms y Trías, Francisco
Homs, José
Hormachea o **Ormacher**, Mariano
Indas o **Indar**, Ramón
Janer, Pablo
Jaumar, José Antonio (1)
Jorge, Domingo
José Antonio, Jaime
Lacort o **Hacot**, José
Laygorri o **Laygarri**. N.
Leonardo o **Leonard**, Juan
Liendo, José
Llanes, Pedro
Llanes, Tomás de
Llaró o **Lladó**, Bernardo
Llauder, José
Llinás, Juan Antonio

Llobet, José
Llordella, Miguel María
Llorens, José
Loigorry, Manuel
López Paredes, José
March, Tomas
Mareca, Melchor
Marsal, Juan
Martínez, Antonio
Martínez, Lucas
Masanet, Juan
Matas de Maresma, Francisco
Maymó y Soriano, Juan Bautista
Mayol y **Florenta** o **Florenza**, José
Mayro o **Magro**, Manuel
Medrano, Xavier
Miralles (1)
Mirambell, José Ignacio
Moliner, José (1)
Monmany, Antonio
Monserdá, Bartolomé
Montañá, Antonio
Montells, Pedro
Montero y Vigodet, José María
Montserrat, **Francisco** o **N.**
Moore, Patricio (1)
Morató (1)
Moreno Guerra, José (1)
Moreno, Manuel
Mota y **Biesca** o **Bes**, Francisco
Mota y Riera, Francisco
Nadal, Joaquín
Nadal, Pablo
Naval, Eduardo
Oliver, Francisco Antonio de
Otón, José
Paniagua, Salvador
Pascual, Manuel M. (1)
Pera, José Antonio de
Pey, Pablo (1)
Piza, Gabriel
Poch, Juan
Pons, José
Portanell, Pedro
Portell, José de
Prat, Ramón
Prats y Estrachs, Francisco
Pua, Gabriel
Puente, **Manuel** o **Miguel** de la
Puig, Francisco

Pujol, Miguel
Quevedo, Juan
Quitarte, Félix
Rago o Lago, N.
Ramírez, Pedro
Raull, Francisco
Renart y Arús, Francisco
Reynés, C. (1)
Ribas, Manuel
Ribot y Menós, Cayetano
Ribot y Menós, Miguel (1)
Ribot, Cayetano
Riera, Francisco
Riera, Pedro
Robledo, Ceferino
Roca (1)
Roda, Pedro de
Rodríguez, Vicente
Roger (1)
Romo o Romá, José
Roset, Juan
Roure o Roura, Pedro
Rovira Clavé, Joaquín
Rovira, Mariano
Rovira, Pedro
Roviralta, José
Rubió, José
Ruiz Brabo, **José o Mateo**
Rull, Juan
Saforcada, Ambrosio
Sagas, José
Sainz de Andino, Pedro (Andino) (1)
Sala y Avellá, Ramón
Sala, Ramón María
Sanjuán, Salvador
Sans, Ramón
Sastre y Clausell, Joaquín
Sastres y Torres, José
Saurí, Manuel
Serra y Franch, Francisco
Serra, Bartolomé
Serra, Joaquín
Sobeñat, Vicente María
Soler, Francisco
Soriano, Joaquín
Soto, Mariano
Subirachs y Ferrer, Francisco
Támaro, Juan
Terradas, Pablo
Terradas, Pedro

Texidor, Salvador
Torner, Buenaventura (1)
Torner, José
Torrens, Manuel
Torres, Baltasar de
Torres o **Tarres**, Joaquín María de
Torres, José de
Torres o **Torras**, Ramón
Trías (1)
Tudó, José María
Tur y Boto, Juan
Ulzurrun, Juan
Umbert, Manuel
Urgell, Ramón
Val, Antonio del
Vall, Ramón
Valls, Pedro Nolasco
Via, Francisco
Vidal, Ildefonso
Viguer, Juan
Vila, Antonio (1)
Vila, Domingo María
Vila, Ramón
Vilaregut, Juan
Villanueva, Joaquín Lorenzo (1)
Villaronga, Francisco
Villas, Joaquín
Viñals, Joaquín
Xicota, Francisco
Ximénez de Bagües, Mariano
Yáñez, Ramón
Zaragoza, Francisco de

Sòcies:

Balach, Gertrudis
Capella, Isabel
Capella, Madrona
Carrera e Illa, Teresa
Castelldosrius, marquesa de
González de Reyeno, María
Lacy, Vídua de (1)
Navarro de Boria, Sra.
Quintana, Imirisalda
Rovira, Teresa
Saforcada, Mariana
Sobeñat, N.
Támaro, Teresa
Tros de Butrón, Teresa

(1) Corresponen a socis que no consten a les primeres llistes del *Diario de la ciudad de Barcelona* i de l'*Indicador Catalán*.

-Es destaca en **negreta** les diferents grafies de nom o cognoms que no s'ha pogut comprovar quina és la correcte.

B.4. Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, membres de la Milícia Nacional Voluntària.

Primer regiment: Primer i Segon batalló.

Alsina, José: fins l'abril de 1822, fou caporal primer de la cia. de Granaders; a l'abril de 1822, l'escullen sergent primer de la 3a companyia, i al setembre d'aquell any ascendí a sotstinent de la 3a cia.

Andreu, José: fou capità del regiment i el 1823 és comandant accidental del 1r batalló.

Arocena, Ignacio: l'anomenen capità de la 3a cia del 2n batalló el 8 de setembre de 1822.

Bosch y Pausas, José: ajudant primer del 2n batalló.

Cabrera, Francisco: comandant del 2n batalló. Era tinent coronel retirat de l'exèrcit. A l'octubre de 1821 és sergent major i comandant accidental del 4t batalló; al maig de 1822 se li admet la dimissió com sergent major i el juny aconseguí el grau de capità de la cia. de Granaders del 4t batalló.

Carbonell, Francisco: capità del 1r batalló. Com capità més antic del batalló, se li nomena per fer-se càrrec del comandament del batalló el 6 de setembre de 1822. Donà suport a Costa. Possiblement es tracti de Francisco Carbonell y Bravo.

Carreras, Baudilio: a l'abril de 1822 passà de sergent segon a tinent de la cia. de Granaders del 1r batalló. Al setembre de 1822 l'escolliren sotstinent del 1r regiment.

Costa, Ignacio: al maig de 1822 l'anomenen sotstinent de la 1a cia. del 2n batalló; al setembre arribà a tinent.

Costa y Galí, José: fou coronel de l'exèrcit. Es retirà el 1817 amb el grau de tinent coronel del regiment d'Infanteria de Ferran VII. Després de la proclamació de la Constitució li encarregaren organitzar als primers milicians voluntaris de Barcelona, promovent d'aquesta manera la formació del 1r regiment A la tardor de 1821 fou nomenat coronel de tota la milícia de Barcelona. Posat en llibertat al setembre de 1822, les autoritats li encarregaren el comandament – que va tenir fins la dissolució el 1823–, de la Columna Expedicionària de Barcelona, destinada a la persecució de "facciosos". El general Espoz i Mina el va detenir i el desterrà de Barcelona per oposar-se activament a la rendició.

Cot, Magín: voluntari del 4t batalló, es va passar al 2n batalló del 1r regiment, on al maig de 1822 el designen sergent primer de la 2a cia.

Falcó, Vicente: va ser capità del regiment; el 1821 l'elegiren ajudant. Destacat col·laborador del coronel Costa al 1822.

Fernández de Herrán, Pedro: al maig de 1822 el designen caporal segon de la cia. de Granaders del 2n batalló.

Fillol, José Ignacio: l'escollien sergent primer de la cia. de Caçadors del 2n batalló a l'abril de 1821; al maig de 1822, ascendí a tinent.

Forcada y Moré, Francisco: a l'abril de 1822 és nomenat caporal primer de la 1a cia. d'Artilleria. Contrari a Costa.

Homs, José: al juny de 1821 és sergent segon de la 3a cia. del 1r batalló i al setembre de 1822 ascendí a sergent primer. Consta un milicià amb el nom de José Homs escollit sotstinent de la 1a cia del 3r batalló el setembre de 1822. Tanmateix existeix un José Homs que el gener de 1821 és sergent primer de la 6a cia. del 5è batalló.

Llinás, Juan Antonio: tinent coronel i comandant del 1r batalló.

Llobet, José: tinent de la 3a cia. del 2n batalló al setembre de 1822.

Monserdá, Bartolomé: l'abril de 1822 va passar de caporal primer a sotstinent de la cia. de Caçadors del 1r batalló. Aquell any col·laborà amb Costa.

Nadal, Joaquín: el designen sotstinent de la 4a cia. del 1r batalló a l'abril de 1822. Al setembre ascendí a tinent de la 3a cia. del 1r batalló.

Nadal, Pablo: al 1821 l'elegiren caporal segon de la 1a cia. del 1r batalló. Donà suport al coronel Costa el 1822.

Pascual, Manuel M.: al gener de 1821 l'anomenen sergent segon de la cia. de Caçadors del 1r batalló. Consta com Manuel Pascual, un milicià caporal primer de la 4a cia. del 7è batalló a l'abril de 1822.

Pey, Pablo: caporal segon de la cia. de Caçadors del 2n batalló, al setembre de 1822 ascendí a sergent segon de la companyia.

Prat, Ramón: a l'octubre de 1821 és caporal segon de la cia. de Granaders del 1r batalló. A l'abril de 1822 el designen caporal primer. Consta un Ramón Prat que al maig del 1823 és caporal de la cia. de Caçadors del 8è batalló.

Raull, Francisco: va ascendir de sotstinent a tinent de la cia. de Granaders del 2n batalló al setembre de 1822.

Ribas, Manuel: tinent de la 1a cia. del 2n batalló al l'abril de 1822. Consta un milicià amb el nom de Manuel Ribas, que el 1821 és caporal i sergent de la cia. de Caçadors del 3r batalló.

Rull, Juan: al setembre de 1822 fou escollit sotstinent de la cia. de Granaders del 2n batalló.

Sala y Avellá, Ramón: caporal segon de la cia. de Caçadors del 1r batalló al 1821. Presentà la renúncia el gener de 1822.

Saurí, Manuel: al setembre de 1822 el nomenaren caporal 1r de la 3a cia. del 2n batalló.

Serra, Joaquín: capità de la cia. de Caçadors del 1r batalló al novembre de 1821. Al 1822 és l'oficial que més es significà oposant-se a Costa. L'abril de 1822 presentà la renúncia i el 6

d'agost se li concedeix la baixa absoluta. Tanmateix el 18 d'agost l'escolliren capità de la cia. de Caçadors del 6è batalló.

Támaro, Juan: a l'octubre de 1821 el designen capità de la 1a cia. del 1r batalló; poc abans havia estat escollit ajudant major del 2n batalló.

Torres, Ramón: va ascendir de sergent a tinent de la 2a cia. del 1r batalló a l'abril de 1822. Al juny de 1823, és tinent de la cia. de Caçadors del 1r batalló.

Vila, Ramón: consta un milicià amb el nom de Ramón Vila y Figueras, que al setembre de 1822 fou escollit sergent segon de la 1a cia. del 1r batalló.

Tercer batalló

Corbera, Barón de: al setembre del 1822 és capità de la cia. de Granaders del 3r batalló.

Fontanillas, José Antonio: fou un dels fundadors del 3r batalló. Al maig del 1820 era sotstinent de la 1a cia. Al juny de 1821 l'escolliren tinent de la cia. de Granaders.

Gardín, Lorenzo: capità. Al setembre del 1822 és ajudant primer del batalló. Era tinent retirat de l'exèrcit.

Gil, Antonio: amb el nom de Antonio Gil y Carrió, consta un milicià que al setembre de 1822 el nomenen caporal segon de la cia. de Granaders i al desembre, l'escullen caporal primer.

Gironella, Antonio: fou el primer comandant del batalló i el va substituir Ramón del Llano y Chávarri quan dimití a l'octubre de 1821. Va rellevar Costa com a coronel de tota la Milícia de Barcelona, però les seves obligacions a la Diputació li van fer renunciar a l'estiu de 1822, encara que diversos batallons li oferiren el comandament i algunes companyies li prometeren ser el seu capità.

Homs, José: al setembre de 1822 el designen sotstinent de la 1a cia. Consta un milicià amb el nom de José Homas, que al juny de 1821 és sergent segon de la 3a cia. del 1r batalló i al setembre de 1822 ascendí a sergent primer. També existeix un José Homas que al gener de 1821 el designen sergent primer de la 6a cia. del 5è batalló.

Montero y Vigodet, José María: va reemplaçar a Ramón de Llano y Chávarri al comandament del 3r batalló; abans fou comandant del 5è batalló.

Ribas, Manuel: el 1821 és caporal i sergent de la cia. de Caçadors. del 3r batalló. Consta un milicià amb el nom de Manuel Ribas que és tinent de la 1a cia. del 2n batalló al l'abril de 1822.

Urgell, Ramón: al juny de 1821 l'escollen tinent de la 1a companyia.

Quart batalló

Capella y Borgas, Jaime: l'elegiren sergent segon de la 2a cia. al setembre de 1821. Dimití al maig de 1822.

Jaumar, José Antonio: el nomenen caporal segon de la 6a cia el gener de 1821.

Pons, José: al setembre de 1821 el designen caporal segon de la cia. de Granaders. Amb el nom de José Pons, consta un milicià que el 1822 està a la 2a cia. del 1r. batalló del 1r regiment i s'oposà al coronel Costa.

Rovira Clavé, Joaquín: al 1823 és tinent de la 4a cia. Sol·licita la renúncia i li concediren passar a voluntari.

Rubió, José: al juliol 1821 és sergent primer de la cia. de Granaders.

Sagas, José: al setembre de 1822 és escollit tinent de la 1a cia.

Sobeñat, Vicente María: al setembre 1822 l'elegiren capità de la 1a cia. Aquell any serà comandant del batalló. Era un *hidalgo* aragonès que es retirà com capità de l'exèrcit.

Soler, Francisco: Fou capità de la 3a cia. des de 1822 fins el 1823.

Soto, Mariano: a l'abril de 1821 el nomenaren caporal primer de la cia. de Granaders.

Subirachs y Ferrer, Francisco: sergent primer de la 3a cia. Al maig de 1821 li acceptaren la renúncia.

Vall, Ramón: caporal primer de la 2a cia. a l'octubre de 1821. Dimití a l'abril de 1822.

Cinquè batalló

Bosch, Francisco: al gener de 1821 l'elegiren tinent de la 6a cia. Amb el nom de Francisco Bosh consta un milicià que al novembre de 1821 és membre del cos de Cavalleria de la Milícia.

Calvet, Francisco: l'assignen sotstinent de la 3a cia. al febrer de 1823.

Comellas, José: al novembre de 1821 l'escollen ajudant. Al març de 1822 presentà la dimissió com ajudant i accedí a capità per absència del titular. Presentà la dimissió quan no va tornar a ser elegit.

Dulachs, Salvador: va ser comandant del batalló. Substitueix a Clot com comandant accidental, càrrec que ja havia ocupat al febrer de 1821. Al 1822 es capità de la 2a cia. Formà part del comandament del 5è batalló fins començaments del 1823. Quan el va rellevar José de Portell, va quedar com ajudant primer.

Gayà y Jover, Salvador: a l'abril de 1821 l'elegiren sotstinent de la 1a cia. i al gener de 1823 ajudant major. A l'abril d'aquell mateix any fou nomenat comandant d'armes de Moià. A partir de juny de 1823 es fa càrrec del batalló, encara que José de Portell continua com comandant titular.

Granados, Juan: l'escolliren capità de la 5a cia. al gener de 1821. Fou un dels fundadors del batalló. Era militar comissari de guerra d'Artilleria.

Homs, José: al gener de 1821 el nomenen sergent primer de la 6a cia. del 5è batalló. Consta un milicià amb el nom de José Hom, que al juny de 1821 és sergent segon de la 3a cia. del 1r batalló i al setembre de 1822 ascendí a sergent primer. També el setembre de 1822, existeix un José Hom que el designen sotstinent de la 1a cia del 3r batalló.

Montserrat, Francisco: al gener de 1821 el designen caporal segon de la 5a cia. i al novembre arribà a caporal primer.

Moreno, Manuel: el nomenen tinent de la 1a cia. al gener 1821. Al novembre ascendí a capità. Dimití al març de 1822.

Mota y Bes Francisco: caporal primer de la 6a cia. al gener de 1821.

Mota y Riera, Francisco: al gener de 1821 l'elegiren capità de la 6a cia.

Portell, José de: es fa càrrec del comandament del 5è batalló a començaments de 1823. Al juny presenta la dimissió i no li fou acceptada, continuant com comandant tot i que serà Salvador Gayà y Jover el que dirigeix el batalló a la pràctica. Fou tinent coronel de l'exèrcit.

Riera, Francisco: al novembre de 1821 l'escolliren sotstinent de la 3a cia.

Riera, Pedro Mártir: el nomenaren caporal primer de la 1a cia. al novembre de 1821.

Roure, Pedro: capità del batalló, que al juliol de 1821 és elegit ajudant. Al 1822 està al 1r batalló, on fou designat tinent de la 1a cia. al setembre.

Rovira, Pedro: capità del batalló. Al juliol de 1821 passà de sotstinent a ajudant.

Torrens, Manuel: va ser caporal primer de la 5a cia. al gener de 1821.

Valls, Pedro Nolasco: a l'octubre de 1821 és sergent segon de la primera cia. Al novembre és elegit capità de la 6a cia. Col·laborà amb Costa al 1822.

Sisè batalló

Puig, Francisco: és abandera el 2n batalló a l'octubre de 1821. Al febrer de 1822 donà suport a Costa; i al maig l'escolliren sergent segon de la 2a cia.

Ruiz, José: al 1823 fou elegit sergent primer de la 4a cia.

Cos d'Artilleria

Viñals, Joaquín: és tinent de la 3a cia a l'agost de 1823.

Cos de Cavalleria

García, José: Al 1823 és comandant, i no consta com a milicià fins que té aquest grau militar.

Fonts documentals:

DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) *La Milicia Nacional Local en Barcelona durante el Trienio Liberal (1820-1823)*. Tesi Doctoral dirigida per Irene Castells. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra. Vol. II Annex documental.

**EL PERSONAL POLÍTIC QUE PARTICIPA
EN L'ESFERA POLÍTICA MUNICIPAL**

B.5. Electors parroquials que escolliren els diversos consistoris municipals

Electors parroquials març de 1820

Anglasell, José.
Banús, Francisco.
Bofarull, Próspero.
Dou, Cayetano.

Martín Igual, Felipe.
Monistrol, marquès de.
Ros y Buscá, Francisco Tomás.

Fonts documentals:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Anys 1820
Diario Constitucional, Político y mercantil de Barcelona, núm. 51, 2 de maig 1820, p. 4
Diario Constitucional, Político y mercantil de Barcelona, núm. 52, 2 de maig 1820, p. 4
Diario de Barcelona, núm. 123, 2 de maig de 1820, pp. 1042-3
Diario de Barcelona, núm. 124, 3 de maig de 1820, pp. 1058-9
Diario de Barcelona, núm. 125, 4 de maig de 1820, pp. 1071-2

Electors parroquials desembre 1820

Altés y Gurena, Francisco.
Argelich, Juan.
Aviñó, Cayetano.
Basora y Seguí, José.
Bolart, Juan.
Boxeda, José.
Codorniu, Pablo.
Coroleu, José.
Espalter, Francisco.
Esteve y Marató, Mariano.
Foxart, José.
Galí, Juan Ignacio.
Galofré, José.

Gironella, Antonio.
Grau, Francisco Pablo.
Larrad, Francisco de.
Naranja y Depares, Andrés.
Obiols, Francisco.
Pallicer, Antonio.
Parallada, Francisco José.
Pujol, José.
Pujol, José Antonio.
Roig y Jacas, Juan.
Vergés, Nicolás.
Viguer, Pedro Antonio.

Fonts documentals:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Anys 1820
Diario Constitucional, Político y mercantil de Barcelona, núm. 273, 12 de desembre 1820, p. 3

Electors parroquials desembre 1821

Altés y Gurena, Francisco.
Alzamora, Jaime.
Artís, Francisco.
Baigés, José.
Ballesteros, José.
Barba, Tomás.
Bosch, Jaime.
Bracons, José.
Carretas, Rafael.
Claret, José.
Colombí, Benito.
Coroleu, José.
Costa, José.
Depares, Luís.
Dotres, Juan.
Gaspar, Tomás.

Juliá, Vicente.
Llano y Chavárri, Ramón.
Mareca, Melchor.
Nadal, Juan.
Nadal, Mariano.
Permañer, Joaquín.
Plana, Juan.
Pons, Juan.
Porta, Ignacio.
Ribot, Cayetano.
Sanjuán, Salvador.
Támaro, Juan.
Torras, Ramón.
Verdalet, Pablo María.
Vidal, Bruno.

Fonts documentals:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Anys 1821
Diario de Barcelona, núm. 357, 18 de desembre de 1821, p. 2766

Electors parroquials desembre 1822

Asparó, Valentí.
Baiges, José.
Bosch, Juan.
Buquet, Rafael.
Busquets, Joaquín.
Casajemas, José.
Daufi, Juan.
Escuder, José.
Fabrés, Jaime.
Gil, Antonio.
Gironella, Antonio.
Illas Domero, Felipe.
Jordi, Joaquín.
Margaría, Antonio.
Mir, Mariano.
Montero y Vigodet, José María.

Mota, Francisco.
Naranja y Depares, Andrés.
Ortells, Manuel.
Pérez de Meca, Francisco.
Pons, Juan.
Quintana, Ginés.
Ribot y Tudó, Cayetano.
Roura, Pedro.
Roviralta, Cayetano.
Saforcada, Antonio.
Sans, Ramón.
Támaro, Juan.
Valls, Juan.
Vila, Domingo María.
Yáñez, Agustín.

Fonts documentals:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Anys 1822

Llista de tots els electors parroquials del Trienni que escolliren els consistoris municipals de Barcelona

Altés y Gurena, Francisco.(des.1820) (des. 1821) Juliá, Vicente. (des. 1821)
 Alzamora, Jaime. (des. 1821) Larrad, Francisco de. (des. 1820)
 Anglasell, José. (març 1820) Llano y Chavárri, Ramón. (des. 1821)
Argelich, Juan. (des. 1820) **Mareca, Melchor.** (des. 1821)
 Artís, Francisco. (des. 1821) Margaria, Antoni. (des. 1822)
 Asparó, Valentí. (des. 1822) Martín Igual, Felipe. (març 1820)
 Aviñó, Cayetano. (des. 1820) Mir, Mariano. (des. 1822)
 Baigés, José. (des. 1821) (des. 1822) Monistrol, marquès de. (març 1820)
 Ballesteros, José. (des. 1821) **Montero y Vigodet, José María.** (des. 1822)
 Barba, Tomás. (des. 1821) **Mota, Francisco.** (des. 1822)
 Basora y Seguí, José. (des. 1820) Nadal, Juan. (des. 1821)
 Banús, Francisco. (març 1820) Nadal, Mariano. (des. 1821)
 Bofarull, Próspero. (març 1820) Naranja y Depares, Andrés. (des. 1820) (des. 1822)
 Bolart, Juan. (des. 1820) Obiols, Francisco. (des. 1820)
 Bosch, Jaime. (des. 1821) Ortells, Manuel. (des. 1822)
 Bosch, Juan. (des. 1822) Pallicer, Antonio. (des. 1820)
 Boxeda, José. (des. 1820) Parallada, Francisco José. (des. 1820)
 Bracons, José. (des. 1821) Pérez de Meca, Francisco. (des. 1822)
Buquet, Rafael. (des. 1822) Permañer, Joaquín. (des. 1821)
Busquets, Joaquín. (des. 1822) Plana, Juan. (des. 1821)
 Carretas, Rafael. (des. 1821) Pons, Juan. (des. 1821) (des. 1822)
Casajemas, José. (des. 1822) Porta, Ignacio. (des. 1821)
 Claret, José. (des. 1821) Pujol, José Antonio. (des. 1820)
 Codorniu, Pablo. (des. 1820) Pujol, José. (des. 1820)
 Colombí, Benito. (des. 1821) Quintana, Ginés. (des. 1822)
 Coroleu, José. (des. 1820) (des. 1821) **Ribot y Tudó, Cayetano.** (des. 1821) (des. 1822)
Costa, José. (des. 1821) Roig y Jacas, Juan. (des. 1820)
 Daufi, Juan. (des. 1822) Ros y Buscá, Francisco Tomás. (març 1820)
 Depares, Luís. (des. 1821) **Roura, Pedro.** (des. 1822)
 Dotres, Juan. (des. 1821) Roviralta, Cayetano. (des. 1822)
 Dou, Cayetano. (març 1820) Saforcada, Antonio. (des. 1822)
 Escuder, José. (des. 1822) **Sanjuán, Salvador.** (des. 1821)
 Espalter, Francisco. (des. 1820) **Sans, Ramón.** (des. 1822)
 Esteve y Marató, Mariano. (des. 1820) **Támaro, Juan.** (des. 1821) (des. 1822)
 Fabrés, Jaime. (des. 1822) **Torras, Ramón.** (des. 1821)
 Foxart, José. (des. 1820) Valls, Juan. (des. 1822)
 Galí, Juan Ignacio. (des. 1820) Verdalet, Pablo Maria. (des. 1821)
 Galofré, José. (des. 1820) Vergés, Nicolás. (des. 1820)
Gaspar, Tomás. (des. 1821) Vidal, Bruno. (des. 1821)
Gil, Antonio. (des. 1822) Viguer, Pedro Antonio. (des. 1820)
Gironella, Antonio. (des. 1820) (des. 1822) **Vila, Domingo Maria.** (des. 1822)
 Grau, Francisco Pablo. (des. 1820) Yáñez, Agustín. (des. 1822)
 Illas Domero, Felipe. (des. 1822)
 Jordi, Joaquín. (des. 1822)

-Els noms en **negreta** corresponen als dels socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

Membres de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que són electors parroquials als consistoris municipals de Barcelona durant el Trienni

Electors Parroquials març 1820

No consta cap soci de la Tertúlia

Electors Parroquials desembre 1820

Argelich, Juan
Gironella, Antonio

Electors Parroquials desembre 1821

Costa, José
Gaspar, Tomás
Mareca, Melchor
Ribot, Cayetano
Sanjuán, Salvador
Támaro, Juan
Torras, Ramón

Electors Parroquials desembre 1822

Buquet, Rafael.
Busquets, Joaquín.
Casajemas, José.
Gil, Antonio.
Gironella, Antonio.
Montero y Vigodet, José María.
Mota, Francisco
Ribot y Tudó, Cayetano
Roura, Pedro
Sans, Ramón
Támaro, Juan
Vila, Domingo María

B.6. Integrants dels Ajuntaments Constitucionals barcelonins del Trienni

Ajuntament Constitucional de 1820.

Alcaldes:

Alcalde 1r: Sans y Rius, Narciso de.

Alcalde 2n: Puig, Honorato de.

Regidors:

Casanovas, Ramón.

Casas, Juan.

Dou, Eudaldo.

Fàbregas y Marimón, Pedro.

García, Juan.

Illas y Ferrer, Juan.

Maresch y Ros, Ramón.

Mas, Pablo.

Mercader, José de.

Reynals, Juan.

Ros, Juan.

Rovira, José.

Rovira, Juan.

Satorras, Antonio.

Sebriá, Joaquín.

Sierra, Valero.

Torre, marquès de la.

Síndics:

Basora, J. Francisco.

Casajemas, José.

Fonts documentals:

Diario de Barcelona, núm. 84, 24 de març de 1820, p. 674

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Any 1820.

Ajuntament Constitucional de 1821.

Alcaldes:

Alcalde 1r: Cabanes y Escofet, José Mariano.

Alcalde 2n: Babot, Francisco de Sales.

Alcalde 3r: Alfarrás, marquès de. **(1)**

Alcalde 4t: Dou, Cayetano de. *Mort per l'epidèmia de febre groga de l'estiu de 1821.* **(1)**

Alcalde 5è: Ferrer, Antonio Dionisio. **(1)**

Regidors:

Amell y Torrens, Juan. **(1)**

Barnola, Juan. *Mort per l'epidèmia.*

Barraquer, José Antonio. *Fuig durant l'epidèmia.*

Casanova y Gayolá, Francisco. *Fuig durant l'epidèmia.*

Casas y Vilarrubias, Juan

Flaquer, Mariano. *Substitueix a Olzina per invalidació de la seva elecció.* **(1)**

Gil y Juliá, Juan. *Mort per l'epidèmia.*

Gironella, marquès de.

Illas y Ferrer, Juan.

Llió, marquès de. (Doménech de Mora y de Peguera, Joaquín de).

Olzina, Jerónimo.

Ortells y Pintó, Agustín.

Renart y Arús, Francisco. **(1)**

Reynals, Juan.

Roca y Pi, Vicente de. *Fuig durant l'epidèmia.* **(1)**

Ros, Juan.

Rovira, José. *Mort per l'epidèmia.*

Rovira, Juan.

Soler, Pablo. **(1)**

Torre, marquès de la.

Vedruna, Raimundo.

Síndics:

Basora, J. Francisco.

Clarís, Pascual. **(1)**

Ros y Buscá, Francisco Tomás.

Salvató, Ramón. **(1)**

Fonts documentals:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Any 1821.

(1) Incorporació de nous membres a l'ajuntament de 1821, el 10 d'abril de 1821.

Ajuntament Constitucional de 1822.

Alcaldes:

Alcalde 1r: Maresch y Colí, Ramón.
Alcalde 2n: Generes, José Antonio.
Alcalde 3r: Galí, Ignacio.
Alcalde 4t: Milans y Durán, Francisco.
Alcalde 5è: Maldà, baró de.

Regidors:

Amell y Torrens, Juan.
Ametller, Gabriel.
Argelich, Juan. *Substitueix a A. Gironella*
Artís, Francisco. *Substitueix al marquès de Gironella.*
Boixeda y Dam, José. *Mort el 1822*
Costa, José.
Esteve y Claramunt, Jaime.
Flaquer, Mariano.
Galup, Cayetano.
Gironella, José Antonio.
Gironella, marquès de. *Substitueix un dels tres regidors morts durant l'epidèmia.*
Llió, marquès de.
Olzina, Jerónimo.
Ortells y Pinto, Agustín.
Petrus, Bruno.
Regés, Ignacio. *Substitueix a Francisco Serra y Franch.*
Renart Arús, Francisco.
Roca y Pi, Vicente de.
Sagarra, Juan.
Santanach, José. *Substitueix un del tres regidors morts durant l'epidèmia.*
Serra y Franch, Francisco.
Soler, Pablo.
Urgell, Ramón. *Substitueix José Boixeda y Dam.*
Valentí, José.
Vila y Gerona, J.

Síndics:

Banquells, Ramón. *Substitueix a J. Francisco Basora*
Elías, José. *Substitueix 1 dels 3 regidors morts per l'epidèmia.*
Ros y Buscá, Francisco Tomás.
Vila, Domingo María.

Fonts documentals:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Any 1822.

Ajuntament Constitucional de 1823.

Alcaldes:

Alcalde 1r: Sala, Ramón María.
Alcalde 1r: Cabanillas, Vicente. *Substitueix a R. María Sala.*
Alcalde 2n: Ferrer Vilajoana, Francisco.
Alcalde 2n: Sans y de Gregorio, Buenaventura. *Substitueix a F. Ferrer Vilajoana.*
Alcalde 3r: Rodón, Antonio.
Alcalde 3r: Yáñez, Agustín. *Substitueix A. Rodón.*
Alcalde 4t: Gisper, Francisco.
Alcalde 5è: Raull, Francisco.
Alcalde 5è: Cortada y Amoreti, Antonio. *Substitueix F. Raull.*

Regidors:

Ametller, Gabriel.
Argelich, Juan.
Bonaplata y Corriol, Ramón.
Costa, José.
Esteve y Claramunt, Jaime.
Fabrés, Jacinto.
Galup, Cayetano.
Gaspar, Tomás.
Guardiola, José Francisco.
Janer, Pablo.
Margaría, Antonio.
Mota, Francisco.
Novellas, Juan.
Pallós, Melchor.
Petrus, Bruno.
Regés, Ignacio.
Rull, Juan.
Sagarra, Juan.
Urgell, Ramón.
Valentí, José.

Síndics:

Busquets, Joaquín.
Elías, José.
Llinás, Juan Antonio.
Vila, Domingo María.

Fonts documentals:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Any 1823.

Llista total dels integrants de tots els ajuntaments constitucionals barcelonins del Trienni

Alfarrás, marquès de. (ampliació 1821).
Amell y Torrens, Juan. (ampliació 1821) (1822)
Ametller, Gabriel. (1822) (1823)
Argelich, Juan. (1822) (1823)
Artís, Francisco. (1822)
Babot, Francisco de Sales. (1821)
Banquells, Ramón. (1822)
Barnola, Juan. (1821)
Barraquer, José Antonio. (1821)
Basora, J. Francisco. (1820) (1821)
Boixeda y Dam, José. (1822)
Bonaplata y Corriol, Ramón. (1823)
Busquets, Joaquín. (1823)
Cabanes y Escofet, José Mariano. (1821)
Casajemas, José. (1820)
Casanova y Gayolá, Francisco. (1821)
Casanovas, Ramón de. (1820)
Casas y Vilarrubias, Juan. (1821)
Casas, Juan. (1820)
Cabanillas, Vicente. (1823)
Clarís, Pascual. (ampliació 1821)
Cortada y Amoreti, Antonio. (1823)
Costa, José. (1822) (1823)
Dou, Cayetano de. (ampliació 1821)
Dou, Eudaldo. (1820)
Elías, José. (1822) (1823)
Esteve y Claramunt, Jaime. (1822) (1823)
Fábregas y Marimón, Pedro. (1820)
Fabrés, Jacinto. (1823)
Ferrer Vilajoana, Francisco. (1823)
Ferrer, Antonio Dionisio. (ampliació 1821)
Flaquer, Mariano. (ampliació 1821) (1822)
Galí, Ignacio. (1822)
Galup, Cayetano. (1822) (1823)
García, Juan. (1820)
Gaspar, Tomás. (1823)
Generés, José Antonio. (1822)
Gil y Juliá, Juan. (1821)
Gironella, José Antonio. (1822)
Gironella, marquès de. (1821) (1822)
Gisper, Francisco. (1823)
Guardiola, José Francisco. (1823)
Illas y Ferrer, Juan. (1820) (1821)
Janer, Pablo. (1823)
Llinás, Juan Antonio. (1823)
Llió, marquès de. (1821) (1822)
Maldà, baró de. (1822)
Maresch y Ros, Ramón. (1820)
Maresch y Colí, Ramón. (1822)
Margaría, Antonio. (1823)
Mas, Pablo. (1820)
Mercader, Josef de. (1820)
Milans y Durán, Francisco. (1822)
Mota, Francisco. (1823)
Novellas, Juan. (1823)
Olzina, Jerónimo (1821) (1822)
Ortells y Pintó, Agustín. (1821) (1822)
Pallós, Melchor. (1823)
Petrus, Bruno. (1822) (1823)
Puig, Honorato de. (1820)
Raull, Francisco. (1823)
Regés, Ignacio. 1822) (1823)
Renart y Arús, Fco. (amp. 1821) (1822)
Reynals, Juan. (1820) (1821)
Roca y Pi, Vicente de. (amp 1821) (1822)
Rodón, Antonio. (1823)
Ros y Buscá, Fco. Tomás. (1821) (1822)
Ros, Juan. (1820) (1821)
Rovira, José. (1820) (1821)
Rovira, Juan. (1820) (1821)
Rull, Juan. (1823)
Sagarra, Juan. (1822) (1823)
Sala, Ramón María. (1823)
Salvató, Ramón. (ampliació 1821)
Sans y de Gregorio, Buenaventura. (1823)
Sans y Rius, Narciso de. (1820)
Santanach, José. (1822)
Satorras, Antonio. (1820)
Sebriá, Joaquín. (1820)
Serra y Franch, Francisco. (1822)
Sierra, Valero. (1820)
Soler, Pablo. (ampliació 1821) (1822)
Torre, marquès de la. (1820) (1821)
Urgell, Ramón. (1822) (1823)
Valentí, José. (1822) (1823)
Vedruna, Raimundo. (1821)
Vilá y Gerona, José. (1822)
Vila, Domingo María. (1822) (1823)
Yáñez, Agustín. (1823)

Membres de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que formen part dels ajuntaments constitucionals barcelonins del Trienni

Ajuntament 1820

Basora, J. Francisco
Casajemas, José

Ajuntament 1821

Basora, J. Francisco
Renart y Arús, Francisco

Ajuntament 1822

Argelich, Juan
Costa, José
Esteve y Claramunt, Jaime
Gironella, Antonio
Renart y Arús, Francisco
Serra y Franch, Francisco
Urgell, Ramón
Vila, Domingo María

Ajuntament de 1823

Bonaplata y Corriol, Ramón
Busquets, Joaquín
Cabanillas, Vicente
Costa, José
Esteve y Claramunt, Jaime
Gaspar, Tomás
Gisper, Francisco
Guardiola, José Francisco
Janer, Pablo
Llinás, Juan Antonio
Mota, Francisco
Raull, Francisco
Rull, Juan
Sala, Ramón María
Urgell, Ramón
Vila, Domingo María

B.7. Llista conjunta dels electors parroquials i membres dels consistoris municipals que eren socis de la Tertúlia patriòtica de Lacy. (Càrrec i any d'exercici)

Argelich, Juan (elector parroquial des.1820) (regidor 1822-1823)
Basora, J. Francisco (síndic 1820-1821)
Bonaplata y Corriol, Ramón (regidor 1823)
Buquet y Bosch, Rafael (elector parroquial des.1822)
Busquets, Joaquín (elector parroquial des.1822) (regidor 1823)
Cabanillas, Vicente (alcalde 1823)
Casajemas, José (regidor 1820) (elector parroquial des.1822)
Costa, José (elector parroquial des.1821) (regidor 1822-1823)
Esteve y Claramunt, Jaime (regidor 1822-23)
Gaspar, Tomás (elector parroquial des.1821) (regidor 1823)
Gil, Antonio (elector parroquial des.1822)
Gironella, Antonio (elector parroquial des.1820-des.1822) (regidor 1822)
Gisper, Francisco (alcalde 1823)
Guardiola, José Francisco (regidor 1823)
Llinás, Juan Antonio (síndic 1823)
Mareca, Melchor (elector parroquial des.1821)
Montero y Vigodet, José María (elector parroquial des.1822)
Mota y Riera, Francisco (elector parroquial des.1822) (regidor 1823)
Raull, Francisco (alcalde 1823)
Renart y Arús, Francisco (regidor 1821-22)
Ribot, Cayetano (elector parroquial des.1821-des.1822)
Roure, Pedro (elector parroquial des.1822)
Rull, Juan (regidor 1823)
Saforcada, Ambrosio (elector parroquial des.1822)
Sala, Ramón María (alcalde 1823)
Sanjuán, Salvador (elector parroquial des.1821)
Sans, Ramón (elector parroquial des.1822)
Serra y Franch, Francisco (regidor 1822)
Támaro, Juan (elector parroquial des.1821- des.1822)
Urgell, Ramón (regidor 1822-1823)
Vila, Domingo María (síndic 1822-1823) (elector parroquial des.1822).

B.8. Comissaris de barri.

Comissaris de barri de l'any 1820

Badía, Baudilio (fonedor)
Balaguer, Manuel (corredor de canvis)
Batlle y Vidal, Juan (hisendat)
Boixá, José (corredor de canvis)
Bolart, Antonio (comerciant)
Bonaplata, Gabriel (fabricant)
Bonaplata, Ramón (fabricant)
Borja, Francisco (tintorer)
Borrás, José de (noble)
Borrás, Salvador (cirurgià)
Bosch, Jaime (fabricant)
Calvell, Pablo (corder)
Calveras, Francisco (boticari)
Camps, Isidro (comerciant)
Canet, Manuel (hisendat)
Canna, Antonio (fabricant d'instruments nàutics)
Casas, Felipe (hisendat)
Castelló, Pablo (corredor de canvis)
Clascar, Ramón de (noble)
Coll, Ignacio Domingo (fabricant)
Columbí, Benito (comerciant)
Comellas, Manuel (hisendat)
Copóns, Francisco Antonio (noble)
Costa, Pedro Pablo (mitjaire)
Cruells, Juan (advocat)
Depares, Luís (comerciant)
Faralt, Cayetano (maquinista)
Feu y Colom, Juan (comerciant)
Font y Masiá, Buenaventura (advocat)
Font, Juan (mitjaire)
Fornells, Pablo (fabricant)
Fuster, Agustín (hortolà)
Galofré, José (comerciant)
Gamot, Juan (ferrer)
González, Bartolomé (hortolà)
González, Gerónimo (boticari)
Janer de Gónima, Erasmo (fabricant)
Jou, Ferran (comerciant)
Juanich, Esteban (forner)
March y de Virgili, José (advocat)
Marrugat, Cayetano (boticari)
Marrugat, Pedro Mártir (hisendat)
Mas, Francisco (fabricant de sabó)
Mas, José (fuster de ribes)
Mascaró, Felipe (comerciant)
Minguella, Francisco (advocat)
Molet, Salvador (hisendat)
Monjo, José (comerciant)
Montfort y Garriga, Antonio (mitjaire)
Naranja, Andrés (calafatador)
Navarro, Jaime (velluter)
Oms, Pedro (mercader)
Permañer, Juan (fabricant de sabó)
Piferrer, Juan Francisco (impressor)
Pou Plana, José Antonio (advocat)
Prat, Peregrino (fabricant)
Prats, Antonio (teixidor de vels)
Puig, Pedro (fuster)
Puigcarbó, Isidro (galoner)
Puigoriol, Jaime (confiter)
Pujol, Francisco (curtidor)
Rexach, Tomás (comerciant)
Ribas, José (hisendat)
Roca y Pi, Vicente Elías de (hisendat)
Roig y Jacas, Juan (comerciant)
Ros, Juan (fabricant)
Sáenz de Majarrez, José (advocat)
Sagarra, Benito (noble)
Sansalvador, José (fabricant)
Santamaría, Domingo (comerciant)
Serra, Joaquín (comerciant)
Serratosa, Juan (comerciant)
Tarroja, José (mercader)
Tell, Pedro (corredor de canvis)
Torras, José (revededor)
Torras, Pedro (pedrer)
Travería, Juan (galoner)
Tusquets, Antonio (mercader)
Vichetó, Vicente (confiter)
Vidal, Ignacio (advocat)
Vilardaga, José (comerciant)
Volart, Juan (comerciant)

-Els noms en **negreta** corresponen als socis de la TPL

Fonts documentals:

AHCB. Ajuntament de Barcelona. Acords, 28 de desembre de 1820, pp. 872-875

Comissaris de barri de l'any 1821

Amadas, José (comerciant)
Angulo, Manuel de (hisendat)
Badía, Baudilio (fonedor)
Bahí y de Ribot, José (causídic)
Batlle y Vidal, Juan (hisendat)
Bolart, Antonio (comerciant)
Borja, Francisco (tintorer)
Borrás, Salvador (cirurgià)
Bosch, Ramón (botiguer)
Botet, Martiniano (comerciant)
Boxeda, José (comerciant)
Camps, Emeterio (fabricant)
Canna, Antonio (fabricant d'instruments nàutics)
Casalprim, Pedro (confiter)
Castelló, Pablo (corredor de canvis)
Catalá, Bernardino (botiguer)
Codorniu, Pablo (hisendat)
Comellas, Manuel (hisendat)
Comerma, Pablo (adroguer)
Costa, Pedro Pablo (mitjaire)
Cruells, Juan (advocat)
Curet y Mora, Pedro Jaime (calafatador)
Depares, Luís (comerciant)
Faralt, Cayetano (maquinista)
Feu y Colom, Juan (comerciant)
Figarola, Manuel de (hisendat)
Font, Juan (mitjaire)
Freixas, José María (hisendat)
Galí, Ignacio (advocat)
Galí, Jacinto (cerer)
Gelabert, Juan (fabricant de pintats)
Ginesta Mayor, Francisco (comerciant)
Gomis, Pablo de (comerciant)
González, Bartolomé (hortolà)
González, Gerónimo (boticari)
Gorgoll, Manuel de los Santos (hisendat)
Guix, Jaime (botiguer)
Ibern, Onofre (hisendat)
Jou, Ferran (comerciant)
Juanich, Esteban (forner)
March y de Virgili, José (advocat)
Marrugat, Cayetano (boticari)
Martí, Antonio (mestre de veles)
Martorell, Bernardino (fabricant)
Mas y Font, Francisco (escribà)
Mas, José (fuster de ribes)
Mascaró, Felipe (comerciant)
Mayol, Pedro (comerciant)
Monjo, José (comerciant)
Montfort y Garriga, Antonio (mitjaire)
Mota, Francisco (sombreter)
Nadal, José Antonio (cordoner)
Navarro, Jaime (velluter)
Olivé, José Antonio (hisendat)
Pascual, Salvador (paperer)
Piqué, Miguel (hortolà)
Prat, Peregrino (fabricant)
Puigcarbó, Isidro (galoner)
Puiggarí, Juan (interventor del dipòsit al port)
Puigoriol, Jaime (confiter)
Pujol, Francisco (curtidor)
Rexach, Tomás (comerciant)
Ribas, José (hisendat)
Riera, Felipe (comerciant)
Roig y Jacas, Juan (comerciant)
Ros, Juan (fabricant)
Sáenz de Majarrez, José (advocat)
Santomá, Benito (advocat)
Sentmenat, Pedro Carlos (hisendat)
Serrahima, José Antonio (comerciant)
Sivilla, Antonio (teixidor de vels)
Tarroja, José (mercader)
Tell, Pedro (corredor de canvis)
Torras, José (revenedor)
Torras, Pedro (pedrer)
Travería, Juan (galoner)
Tudó, Jacinto de (hisendat)
Valentí, José (fabricant de pintats)
Vallés, Mariano (hisendat)
Vichetó, Vicente (confiter)
Vidal, Ignacio (advocat)
Vila, Agustín (curtidor)

Fonts documentals:

Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, núm. 184, 3 de juliol de 1821, pp. 3-4.

Comissaris de barri de l'any 1822

Albán, Joaquín (hisendat)
Almirall, Miguel (comerciant)
Altamira, Jaime (sabater)
Arqués, Ignacio (comerciant)
Baltá, Francisco (mercader de draps)
Baró, Bernardo (corredor de canvis)
Batlle, José, (hisendat)
Baulenas, Alejo (fabricant de teixits)
Bordas, Mauricio (semoler)
Bosch, Francisco (fuster)
Botet, José (pilot)
Caballol, Juan (comerciant)
Carcer, José María (hisendat)
Casademunt, Antonio (calafatador)
Casanovas, Pedro (serraler)
Casanoves y Calvet, Francisco (comerciant)
Casañas y Pascual, Cristóbal (comerciant)
Casas, Jaime (fabricant de sabó)
Castellar, Evaristo de (advocat)
Castells, Antonio (hisendat)
Cerdá y Casanovas, Jaime (mercader al detall)
Compte, Jacinto (apotecari)
Crafi, Gaspar (fabricant de pintats)
Depares, José (semoler)
Elías, Juan (hisendat)
Elías, Miguel (comerciant)
Fabrés, Cayetano (comerciant)
Fabrés, José (sastre)
Farando, Antonio (hisendat)
Farriols, Ignacio (serraller)
Fatjó, Juan Pablo (corredor de canvis)
Feliu y Ribas, Luís (mestre de veles)
Feliu y Tutsó, Luís (mestre de veles)
Ferrer y Sans, Ramón (pintor)
Forés, Peregrino (torner)
Freginals, Pedro Jaime (mercader al detall)
Gallardo, Matías (mercader de draps)
Gerona, Ignacio (comerciant)
Gironés, Félix (taverner)
Graells, Francisco (mercader de draps)
Gualba, Francisco (hisendat)
Guix y Monserdá, Jaime (mercader de draps)
Inglés, Francisco (fabricant de pintats)
Jori, Jaime (mercader al detall)
Jori, Juan Antonio (hisendat)
Llausana, Leodigario (hortolà)
Mateu, José (teixidor de vels)
Miró, José (sabater)
Molins, Clemente (xocolater)
Molins, Pedro Màrtir (mesoner)
Oliver, José Antonio (hisendat)
Oliver, Juan (confiter)
Olivo, Juan (veterinari)
Oller, Antonio (brodador)
Padrís, Tomás (traginer)
Palau, Joaquín (cerer)
Pallós, Mariano (causídic)
Perino, Francisco Andrés (mercader al detall)
Peyra, José (metge)
Piguillem, Tomás (comerciant)
Puigventós, Baudilio (sastre)
Pujadas, Desidero (fuster)
Pujol, Joaquín (mercader al detall)
Pujol, Pablo (forner)
Romá, Antonio (fabricant)
Rovira y Clavé, Joaquín (mercader al detall)
Sábat, Jaime (hortolà)
Saguí, José de (militar retirat)
Sallés, Juan (comerciant)
Satre, Mariano (mercader de draps)
Serra y Ginesta, Francisco (advocat)
Serradell, Pedro (corredor de canvis)
Solá, Felipe (tintorer de draps)
Solá, Juan (tintorer)
Terrés, Pedro (fabricant de teixits)
Ticó, Francisco (fuster)
Urgell, Jaime (fabricant d'indianes)
Valls, Juan (paleta)
Vendrell, José (confiter)
Vidal, Gerónimo (paleta)
Vidal, Tomás (mercader de draps)
Vilaró, Pablo (causídic)

Fonts documentals:

Diario de la ciudad de Barcelona, núm. 117, 25 d'agost de 1822, pp. 3-4

Comissaris de barri de l'any 1823

Aimar, Francisco (tintorer)
Alabau, Joaquín (hisendat)
Altimira, Jaime (zapatero)
Arqués, Ignacio (comerciant)
Badia, Esteban (comerciant)
Balaguer, José (galoner)
Baltá, Francisco (mercader de draps de lli)
Bargalló, Manuel (fabricant)
Barnés, Martín (comerciant)
Bermúdez, Pedro (procurador)
Bolart, José (batedor d'or)
Bordas, Mauricio (semoler)
Bori, Bernardo (comerciant)
Bosch, Francisco (fuster)
Caballol, Juan (comerciant)
Cabanes y Nadal, Pedro (confiter)
Cabús, Raimundo (hisendat)
Carcer, José María (hisendat)
Carreras, Jaime (comerciant)
Casañas y Pascual, Cristóbal (comerciant)
Casas, Domingo (comerciant)
Castellvell, José (semoler)
Compte, Jacinto (apotecari)
Costa, Felipe (cerer)
Creu, Buenaventura (comerciant)
Damians, José (mercer)
Elías, Miguel (comerciant)
Espígol, Ramón (hisendat)
Fabrés, Cayetano (comerciant)
Fabrés, José (sastre)
Farando, Antonio (hisendat)
Farriols, Ignacio (serraller)
Felio, Carlos (mestre de veles)
Feliu y Ribas, Luís (mestre de veles)
Font, Antonio (hisendat)
Forasté, Francisco (hortolà)
Formantí, Joaquín (apotecari)
Fuster, Narciso (hortolà)
Galtés, Ignacio (xocolater)
Gironés, Félix (taverner)
Gomis, José (hisendat)
Graells, Francisco (mercader de draps de lli)
Guardiola, Salvador (comerciant)
Inglés, Francisco (fabricant de pintats)
Jordá, José (comerciant)
Jori, Juan Antonio (hisendat)
Llansans, Leodegario (hortolà)
Llongueras, Salvador (hisendat)
Llorens, José (fabricant)
Marsal, Antonio (fabricant de filats)
Masferrer, Joaquín (matalasser)
Masó, Diego (botiguer)
Miró, José (sabater)
Molins, Pedro Màrtir (mesoner)
Molins, Clemente (xocolater)
Oliba, Pedro (fuster)
Ortells, Manuel (confiter)
Padrís, Tomás (traginer)
Palau, Joaquín (cerer)
Pamias, Gaspar (hisendat)
Parés, José (fabricant)
Perellada, José Francisco (comerciant)
Perino, Francisco Andrés (mercader al detall)
Puiggari, Ignacio (hisendat)
Pujol, Joaquín (mercader al detall)
Ragull, Narciso (cuireter)
Riera, Salvador (tintorer)
Romeu y Marsans, Pablo (mestre de veles)
Ros, José (plater)
Rubió, José (llibrer i impressor)
Saforcada, Ambrosio (comerciant)
Saguí, José (militar retirat)
Sallés, Juan (comerciant)
Serradell, Pedro (hisendat)
Ticó, Francisco (fuster)
Torrents, Vicente (botiguer de draps)
Umbert, Melchor (corredor)
Urgell, Jaime (fabricant d'indianes)
Valls, Joaquín (comerciant)
Vendrell, José (confiter)
Vidal, Tomás (mercader de draps de lli)
Viñals y Arbós, José (procurador i propietari)

Fonts documentals:

Diario de Barcelona, núm. 2, 2 de gener de 1823, pp. 12-3

Comissaris de barri (1820-1823)

Aimar, Francisco (tintorer) (1823)
Alabau, Joaquín (hisendat) (1823)
Alban, Joaquín (hisendat) (1822)
Almirall, Miguel (comerciant) (1822)
Altamira, Jaime (sabater) (1822-1823)
Amadas, José (comerciant) (1821)
Angulo, Manuel de (hisendat) (1821)
Arqués, Ignacio (comerciant) (1822-1823)
Badía, Baudilio (fonedor) (1820-1821)
Badía, Esteban (comerciant) (1823)
Bahí y de Ribot, José (causídic) (1821)
Balaguer, José (galoner) (1823)
Balaguer, Manuel (corredor de canvis) (1820)
Baltá, Francisco (mercader de draps de lli) (1822-1823)
Bargalló, Manuel (fabricant) (1823)
Barnés, Martín (comerciant) (1823)
Baró, Bernardo (corredor de canvis) (1822)
Bartolomé González, (hortolà) (1820)
Batlle y Vidal, Juan (hisendat) (1820-1821)
Batlle, José, (hisendat) (1822)
Baulenas, Alejo (fabricant de teixits) (1822)
Bermúdez, Pedro (procurador) (1823)
Boixá, José (corredor de canvis) (1820)
Bolart, Antonio (comerciant) (1820-1821)
Bolart, José (batedor d'or) (1823)
Bonaplata, Gabriel (fabricant) (1820)
Bonaplata, Ramón (fabricant) (1820)
Bordas, Mauricio (semoler) (1822-1823)
Bori, Bernardo (comerciant) (1823)
Borja, Francisco (tintorer) (1820-1821)
Borrás, José de (noble) (1820)
Borrás, Salvador (cirurgià) (1820-1821)
Bosch, Francisco (fuster) (1822-1823)
Bosch, Jaime (fabricant) (1820)
Bosch, Ramón (botiguer) (1821)
Botet, José (pilot) (1822)
Botet, Martiniano (comerciant) (1821)
Boxeda, José (comerciant) (1821)
Caballol, Juan (comerciant) (1822-1823)
Cabanes y Nadal, Pedro (confiter) (1823)
Cabús, Raimundo (hisendat) (1823)
Calvell, Pablo (corder) (1820)
Calveras, Francisco (boticari) (1820)
Camps, Emeterio (fabricant) (1821)
Camps, Isidro (comerciant) (1820)
Canet, Manuel (hisendat) (1820)
Canna, Antonio (fabricant d'instruments nàutics) (1820-1821)
Carcer, José María (hisendat) (1822-1823)
Carreras, Jaime (comerciant) (1823)

Casademunt, Antonio (calafatador) (1822)
Casalprim, Pedro (confiter) (1821)
Casanovas, Pedro (serraller) (1822)
Casanoves y Calvet, Francisco (comerciant) (1822)
Casañas y Pascual, Cristóbal (comerciant) (1822-1823)
Casas, Domingo (comerciant) (1823)
Casas, Felipe (hisendat) (1820)
Casas, Jaime (fabricant de sabó) (1822)
Castellar, Evaristo de (advocat) (1822)
Castelló, Pablo (corredor de canvis) (1820-1821)
Castells, Antonio (hisendat) (1822)
Castellvell, José (semoler) (1823)
Catalá, Bernardino (botiguer) (1821)
Cerdá y Casanovas, Jaime (mercader al detall) (1822)
Clascar, Ramón de (noble) (1820)
Codorniu, Pablo (hisendat) (1821)
Coll, Ignacio Domingo (fabricant) (1820)
Columbí, Benito (comerciant) (1820)
Comellas, Manuel (hisendat) (1820-1821)
Comerma, Pablo (adroguer) (1821)
Compte, Jacinto (apotecari) (1822-1823)
Copons, Francisco Antonio (noble) (1820)
Costa, Felipe (cerer) (1823)
Costa, Pedro Pablo (mitjaire) (1820-1821)
Crafi, Gaspar (fabricant de pintats) (1822)
Creu, Buenaventura (comerciant) (1823)
Cruells, Juan (advocat) (1820-1821)
Curet i Mora, Pedro Jaime (calafatador) (1821)
Damians, Josef (mercer) (1823)
Depares, José (semoler) (1822)
Depares, Luís (comerciant) (1820-1821)
Elías, Juan (hisendat) (1822)
Elías, Miguel (comerciant) (1822-1823)
Espígol, Ramón (hisendat) (1823)
Fabrés, Cayetano (comerciant) (1822-1823)
Fabrés, José (sastre) (1822-1823)
Faralt, Cayetano (maquinista) (1820-1821)
Farando, Antonio (hisendat) (1822-1823)
Farriols, Ignacio (serraller) (1822-1823)
Fatjó, Juan Pablo (corredor de canvis) (1822)
Felio, Carlos (mestre de veles) (1823)
Feliu y Ribas, Luís (mestre de veles) (1822-1823)
Feliu y Tutsó, Luís (mestre de veles) (1822)
Ferrer y Sans, Ramón (pintor) (1822)
Feu y Colom, Juan (comerciant) (1820-1821)
Figarola, Manuel de (hisendat) (1821)
Font y Masiá, Buenaventura (advocat) (1820)
Font, Antonio (hisendat) (1823)
Font, Juan (mitjaire) (1820-1821)
Forasté, Francisco (hortolà) (1823)
Forés, Peregrino (torner) (1822)

Formantí, Joaquín (apotecari) (1823)
Fornells, Pablo (fabricant) (1820)
Freginals, Pedro Jaime (mercader al detall) (1822)
Freixas, José María (hisendat) (1821)
Fuster, Agustín (hortolà) (1820)
Fuster, Narciso (hortolà) (1823)
Galí, Ignacio (advocat) (1821)
Galí, Jacinto (cerer) (1821)
Gallardo, Matías (mercader de draps) (1822)
Galofré, José (comerciant) (1820)
Galtés, Ignacio (xocolater) (1823)
Gamot, Juan (ferrer) (1820)
Gelabert, Juan (fabricant de pintats) (1821)
Gerona, Ignacio (comerciant) (1822)
Ginesta Mayor, Francisco (comerciant) (1821)
Gironés, Félix (taverner) (1822-1823) (1822)
Gomis, José (hisendat) (1823)
Gomis, Pablo de (comerciant) (1821)
González, Bartolomé (hortolà) (1821)
González, Gerónimo (apotecari) (1820-1821)
Gorgoll, Manuel de los Santos (hisendat) (1821)
Graells, Francisco (mercader de draps de lli) (1822-1823)
Gualba, Francisco, (hisendat) (1822)
Guardiola, Salvador (comerciant) (1823)
Guix y Monserdá, Jaime (mercader de draps) (1821-1822)
Ibern, Onofre (hisendat) (1821)
Inglés, Francisco (fabricant de pintats) (1822-1823)
Janer de Gónima, Erasmo (fabricant) (1820)
Jordá, José (comerciant) (1823)
Jori, Jaime (mercader al detall) (1822)
Jori, Juan Antonio (hisendat) (1822-1823)
Jou, Ferran (comerciant) (1820-1821)
Juanich, Esteban (forner) (1820-1821)
Llansans, Leodegario (hortolà) (1822-1823)
Llongueras, Salvador (hisendat) (1823)
Llorens, José (fabricant) (1823)
March y de Virgili, José (advocat) (1820-1821)
Marrugat, Cayetano (apotecari) (1820-1821)
Marrugat, Pedro Màrtir (hisendat) (1820)
Marsal, Antonio (fabricant de filats) (1823)
Martí, Antonio (mestre de veles) (1821)
Martorell, Bernardino (fabricant) (1821)
Mas y Font, Francisco (escribà) (1821)
Mas, Francisco (fabricant de sabó) (1820)
Mas, José (fuster de ribes) (1820-1821)
Mascaró, Felipe (comerciant) (1820-1821)
Masferrer, Joaquín (matalasser) (1823)
Masó, Diego (botiguer) (1823)
Mateu, José (teixidor de vels) (1822)
Mayol, Pedro (comerciant) (1821)
Minguella, Francisco (advocat) (1820)

Miró, José (sabater) (1822-1823)
Molet, Salvador (hisendat) (1820)
Molins, Clemente (xocolater) (1822-1823)
Molins, Pedro Màrtir (mesoner) (1822-1823)
Monjo, José (comerciant) (1820-1821)
Montfort y Garriga, Antonio (mitjaire) (1820-1821)
Mota, Francisco (sombreter) (1821)
Nadal, José Antonio (cordoner) (1821)
Naranja, Andrés (calafatador) (1820)
Navarro, Jaime (velluter) (1820-1821)
Oliba, Pedro (carpintero) (1823)
Oliver, José Antonio (hisendat) (1821-1822)
Oliver, Juan (confiter) (1822)
Olivo, Juan (veterinari) (1822)
Oller, Antonio (brodador) (1822)
Oms, Pedro (mercader) (1820)
Ortells, Manuel (confiter) (1823)
Padris, Tomás (traginer) (1822-1823)
Palau, Joaquín (cerer) (1822-1823)
Pallós, Mariano (causídic) (1822)
Pamias, Gaspar (hisendat) (1823)
Parés, José (fabricant) (1823)
Pascual, Salvador (paperer) (1821)
Perellada, José Francisco (comerciant) (1823)
Perino, Francisco Andrés (mercader al detall) (1822-1823)
Permañer, Juan (fabricant de sabó) (1820)
Peyra, José (metge) (1822)
Piferrer, Juan Francisco (impressor) (1820)
Piguillem, Tomás, (comerciant) (1822)
Piqué, Miguel (hortolà) (1821)
Pou Plana, José Antonio (advocat) (1820)
Prat, Peregrino (fabricant) (1820-1821)
Prats, Antonio (teixidor de vels) (1820)
Puig, Pedro (fuster) (1820)
Puigcarbó, Isidro (galoner) (1820-1821)
Puiggarí, Ignacio (hisendat) (1823)
Puiggarí, Juan (interventor del dipòsit al port) (1821)
Puigoriol, Jaime (confiter) (1820-1821)
Puigventós, Baudilio (sastre) (1822)
Pujadas, Desidero (fuster) (1822)
Pujol, Francisco (curtidor) (1820-1821)
Pujol, Joaquín (mercader al detall) (1822-1823)
Pujol, Pablo (forner) (1822)
Ragull, Narciso (cuireter) (1823)
Rexach, Tomás (comerciant) (1820-1821)
Ribas, José (hisendat) (1820-1821)
Riera, Felipe (comerciant) (1821)
Riera, Salvador (tintorer) (1823)
Roca y Pi, Vicente Elías de (hisendat) (1820)
Roig y Jacas, Juan (comerciant) (1820-1821)
Romá, Antonio (fabricant) (1822)

Romeu y Marsans, Pablo (mestre de veles) (1823)
 Ros, José (plater) (1823)
 Ros, Juan (fabricant) (1820-1821)
Rovira y Clavé, Joaquín (mercader al detall) (1822)
Rubió, José (llibrer i impressor) (1823)
 Sábat, Jaime (hortolà) (1822)
 Sáenz de Majarrez, José (advocat) (1820-1821)
 Saforcada, Ambrosio (comerciant) (1823)
 Sagarra, Benito (noble) (1820)
 Saguí, José de (militar retirat) (1822-1823)
 Sallés, Juan (comerciant) (1822-1823)
 Sansalvador, José (fabricant) (1820)
 Santamaría, Domingo (comerciant) (1820)
 Santomá, Benito (advocat) (1821)
 Satre, Mariano (mercader de draps) (1822)
 Sentmenat, Pedro Carlos (hisendat) (1821)
 Serra y Ginesta, Francisco (advocat) (1822)
Serra, Joaquín (comerciant) (1820)
 Serradell, Pedro (corredor de canvis / hisendat) (1822-1823)
 Serrahima, José Antonio (comerciant) (1821)
 Serratosa, Juan (comerciant) (1820)
 Sivilla, Antonio (teixidor de vels) (1821)
 Solá, Felipe (tintorer de draps) (1822)
 Solá, Juan (tintorer) (1822)
 Tarroja, José (mercader) (1820-1821)
 Tell, Pedro (corredor de canvis) (1820-1821)
 Terrés, Pedro (fabricant de teixits) (1822)
 Ticó, Francisco (fuster) (1822-1823)
 Torras, José (revenedor) (1820-1821)
 Torras, Pedro (pedrer) (1820-1821)
 Torrents, Vicente (botiguer de draps) (1823)
 Travería, Juan (galoner) (1820-1821)
 Tudó, Jacinto de (hisendat) (1821)
 Tusquets, Antonio (mercader) (1820)
 Umbert, Melchor (corredor) (1823)
 Urgell, Jaime (fabricant d'indianes) (1822-1823)
 Valentí, José (fabricant de pintats) (1821)
 Vallés, Mariano (hisendat) (1821)
 Valls, Joaquín (comerciant) (1823)
 Valls, Juan (paleta) (1822)
 Vendrell, José (confiter) (1822-1823)
 Vichetó, Vicente (confiter) (1820-1821)
 Vidal, Gerónimo (paleta) (1822)
 Vidal, Ignacio (advocat) (1820-1821)
 Vidal, Tomás (mercader de draps de lli) (1822-1823)
 Vila, Agustín (curtidor) (1821)
 Vilaroaga, José (comerciant) (1820)
 Vilaró, Pablo (causídic) (1822)
 Viñals y Arbós, José (procurador i propietari) (1823)
 Volart, Juan (comerciant) (1820)

Comissaris de barri que foren socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

Badía, Esteban (1823)
Bahí y de Ribot, José (1821)
Boixá/Boixó, José (1820)
Bonaplata, Ramón (1820)
Fornells, Pablo (1820)
Llorens, José (1823)
Mota, Francisco (1821)
Rovira y Clavé, Joaquín (1822)
Rubió, José (1823)
Saforcada, Ambrosio (1823)
Serra, Joaquín (1820)

B.9. Diputats del comú i síndics procuradors que formaren part de l'Ajuntament de Barcelona entre 1785 i 1820

Albert y Condesa, Francisco
Amat, Juan
Anglí, Cayetano
Arenas, Isidro
Artís, Juan
Bacardí, Baltasar de
Baigés, José
Banus, Francisco
Camps, Francisco
Carracá o Carrancá, José
Carreras, Narciso
Castells, Antonio
Coroleu, José
Corominas, José
Estalella, Francisco
Fradera, Tomás
Gariot, José
Gelabert, José
Giralt, Jaime
Gironella, José
Janer y de Gónima, Erasmo
Llausas, Pedro
Magarola, Francisco
Mas, Felipe
Matas, Juan
Merara, Antonio
Mota, Francisco
Pelliser, Carlos
Pla, Francisco
Plandolit, Francisco
Prats, Jaime
Riera y Alzamora, José
Ros, Salvio
Sala, Ramón María
Sanjuán, Salvador
Saurí, José Antonio
Solá, José
Támaro, Antonio
Vila, Onofre

Fonts documentals:

Diario de Barcelona, núm. 80, 20 de març de 1820, pp. 637-638

-Els noms en **negreta** corresponen als socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

Diputats i síndics del 1785 al 1820 que ostentaren càrrecs polítics i foren membres dels centres de sociabilitat política del Trienni a Barcelona

- Banús, Francisco**: elector parroquial a l'ajuntament de 1820.
- Baigés, José**: elector parroquial a Corts al 1821.
- Castells, Antonio**: comissari de barri al 1822.
- Coroleu, José**: membre de la junta de censura de 1820, jutge de fet al 1822 i elector parroquial al consistori al 1820 i al 1821.
- Corominas, José**: membre de la junta de beneficència de 1822.
- Fradera, Tomás**: membre de la junta de beneficència de 1822.
- Gelabert, José**: membre de la junta de beneficència de 1822, i comissari de barri al 1821.
- Janer de Gónima, Erasmo**: membre de la Societat Econòmica d'Amics del País (1822) i elector parroquial a Corts al 1823.
- Llausas, Pedro**: membre de la junta de beneficència de 1822.
- Mas, Felipe**: elector parroquial a Corts al 1821 i al 1823.
- Mota, Francisco**: membre de la Junta Patriòtica de Lacy, comissari de barri al 1821, membre de la Societat Patriòtica de Bons Amics, soci de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, membre del 5è batalló de la Milícia Nacional Voluntària, i membre del consistori municipal de 1823.
- Sala, Ramón María**: membre de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, i primer alcalde ajuntament 1823.
- Sanjuán, Salvador**: jutge fet el 1821 i el 1822; elector parroquial a Corts el 1823, i membre de la Junta de Vigilància de 1823.

B.10. Socis de la Junta Patriòtica de Lacy

Bas, Magín
Bonaplata y Corriol, Ramón
Bosch, Jaime
Comón y de Escribá, Rafael
Costa, José
Delom, Domingo
Dou, Cayetano de
Galcerán, Pablo
Granados, Juan
Guardiola y Martí, Juan
Horst, baró de
Jaumeandreu, Eudaldo
Llió, marquès de
Martorell, Buenaventura
Masanés, José
Morera, Antonio
Mota, Francisco
Noguera, Pablo
Plandolit, Miguel
Prats, José Miguel de
Puig, Antonio
Puig, José
Renin, Jaime
Revelo, Cayetano
Reynals, Juan
Rull, Juan
Tortella, Fortián
Vidal, Francisco de Paula

Fonts cocumentals:

AHCB. 1 MI Caixa 9 – Funerària Lacy 1820-1823

Membres de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que també foren de la Junta Patriòtica de Lacy

Bonaplata y Corriol, Ramón
Costa, José
Granados, Juan
Guardiola y Martí, Juan
Mota, Francisco
Rull, Juan

B.11. Junta Municipal de Beneficència 1822

Andreu y Pich, José	Llobet, Mariano
Babot, Francisco	Maldá, baró de
Bacardí, Ramón	Marrugat, Pedro Màrtir
Balaguer, Manuel	Mas, Pablo
Baulenas, Alejo	Mora, Pablo
Bertrán, Juan	Oller, Antonio
Bonaplata, Gabriel	Palaudarías, Joaquín de
Boscá, José	Pallés, Buenaventura
Capella y Borgas, Jaime	Paradaltés, Salvador
Carbonell, Pedro	Peix, Juan
Cariló, Jaime	Piguillem, Francisco
Carreras, Jaime	Plana, Juan
Castañer, José	Pons, Juan
Clos, José	Prats, Peregrino
Coderniu, Pablo	Pujol, Francisco
Compte, Joaquín	Reges, Ignacio
Corominas, José	Ribas, Luís
Depares, Luís	Rufasta, Felipe
Dotres, Juan	Rull, Jaime
Espalter, Joaquín	Sala y Xepelli, José
Estrach, Jaime	Sandiumenge, Magín
Fabrés, José	Santaló, Bartolomé
Ferau, Cayetano	Sierra, Valerio
Fontanillas, José Antonio	Solá, Felipe
Forés, Peregrino	Urgell, Jaime
Fradera, Tomás	Urgell, Ramón
Fraginals, Pedro Jaime	Usich, José
Galup, Cayetano	Vedruna, Ramón
Gelabert, Juan	Vidal, Tomás
Guiart, José	Vieta, Pedro
Guix, Jaime	Visa, José
Lladó, Esteban	Ysart, José
Llausas, Pedro	

Fonts documentals:

Diario de la ciudad de Barcelona, núm. 118, 26 d'agost de 1822, pp. 3-4

Membres de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que són de la Junta Municipal de Beneficència de 1822.

Andreu y Pich, José
Capella y Borgas, Jaime
Fontanillas, José Antonio
Urgell, Ramón

B.12. Comissionats dels Barris pel repartiment de la contribució extraordinària de guerra.

Alañó, Vicente
Bosch, Jaime
Camps, Mariano
Cruells, Juan
Gil, Pedro
Guardiola, Salvador
Lanti, Alejandro
Mas, Francisco
Nadal, Mariano
Naranja, Andrés
Ortells, Agustín (president)
Padró, Pedro
Pou Plana, Francisco
Ribas, José
Ros, Salvador
Sandiumenge, Magín

Fonts documentals:

AHCB. Actes de l'Ajuntament de Barcelona de 13 d'octubre de 1822.

-Dels 16 comissionats, no hi ha cap soci de la Tertúlia Patriòtica de Lacy.

**EL PERSONAL POLÍTIC QUE PARTICIPA
EN LA POLÍTICA PROVINCIAL**

B.13. Electors parroquials que participen en l'elecció dels electors de partit que escolliran els diputats a Corts i els diputats provincial

Electors parroquials per l'elecció a Corts de 30 d'abril de 1820, legislatura 1820-1821

Altés, Francisco	Gelabert, Juan
Amell, Juan	Gibert, Félix
Amell, Pablo	Gironella, Antonio
Anglasell, José	Grau, Magín
Atmeller, Gabriel	Guardiola, Juan
Bacigalupi, Serafín	Illas, Juan
Badía Esteban	Larrad, Francisco María de
Bages y Oliva, José	Lasala, Manuel
Balaguer, José	Llobet, Mariano
Basora, José	Maresch y Colí, Ramón
Batlle, Juan	Maresch y Ros, Ramón
Bigué, Pedro Antonio	Martí y Estela, José
Bofarull, Próspero de	Martí y Vidal, Ignacio
Bosch, Jaime	Mas, Pablo
Bulvena, Antonio	Mascaró, Felipe
Busquets, Joaquín	Merli, Ramón
Buxeda, José	Milá de la Roca, Antonio
Cabañas, Francisco	Moré, Jaime
Callís, Pedro	Nogués, Esteban
Camps, Emeterio	Parròquia de Santa María, Perpetu de la
Camps, Isidro	Parròquia del Pi, Capellà de la
Capella, Francisco	Pascual y Torres, Salvador
Carbonell, Pedro	Peradaltas, Salvador
Casanova, Ramón	Picañol, Sebastián
Casas, Juan	Pintó, Francisco
Codorniu, Pablo	Plana, Juan
Coll, Domingo	Plandolit, Benito
Colomer, José	Plandolit, Narciso
Coma, Antonio	Pons, Juan
Comas, Rafael María	Puig, Honorato
Coroleu, José	Pujol, José Antonio
Corominas, Magín	Quintana, Ginés
Dalmases, José	Remisa, Gaspar
Depares, Luís	Renart, Francisco
Domínguez, Jaime	Ribas, Mariano
Dorca, Juan	Roig y Jacas, Juan
Elías, José	Rovira, José
Espalter y Tolrá, Francisco	Sala, Ramón María
Esteve, Mariano	Salvató de Esteba, Ramón
Esteve y Claramunt, Jaime	Sanjuán, Salvador
Faral, Cayetano	Sarratacó, Pablo
Flaquer, Mariano	Serra, Martín
Fontanillas, José Antonio	Solá, Rafael
Fores y de Basart, Salvador	Torner, Manuel
Foxar, José	Tramullas, Bruno

Tusquets, Magín
Ubach, Antonio
Urgell, Ramón
Valentí, José

Vidal, Bartolomé
Vila, Domingo María
Volart, Antonio
Yáñez, Agustín

Membres de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que foren electors parroquials el 30 d'abril de 1820 per tal d'escollir els diputats a Corts.

Badía Esteban
Basora, José Francisco
Busquets, Joaquín
Esteve y Claramunt, Jaime
Fontanillas, José Antonio
Gironella, Antonio
Grau, Magín
Guardiola, Juan
Renart, Francisco
Sala, Ramón María
Sanjuán, Salvador
Urgell, Ramón
Vila, Domingo María

Electors parroquials per l'elecció a Corts. 7 d'octubre de 1821, legislatura de 1822-1823

Altés y Gurena, Francisco
Alzamora, Jaime
Amell y Torrens, Juan
Andrés Rafael, Benito
Arocena, Ignacio
Artiz, Francisco
Baigés, José
Banquells, Antonio María
Basas, José
Boigas, Jaime
Bonet, José
Borrás, Salvador
Boscá, José
Bosch, Esteban
Bosch, Jaime
Bosch, Pedro
Botet, Martiniano
Bover, Francisco
Brosa, Antonio
Bulbena, Antonio
Buquet y Bosch, Rafael
Cabrera, Francisco
Calls, Benito
Camps, Emeterio
Canals, Francisco de Asís
Casanovas, José
Claret, José
Colombí, Benito
Cortada, Sebastián
Costa, José
Cot, Magín
Depares, José
Dotres, Juan
Escoder, José
Esplugas, José
Falcó, Vicente
Flaquer, Onofre
Font, Francisco
Formentí, Joaquín
Franquesa, Ramón
Galí, Ignacio
García de la Madrid, Miguel
Gaspar, Tomás
Gealba, Francisco
Geli, Carlos
González, Jerónimo
Gorgoll, Miguel de los Santos
Grau, José
Joanich, Esteban

Jori, Juan
Larrad, Francisco María de
Ligoña, Pedro
Llano y Chávarri, Ramón de
Llió, marquès de
Manejas, Juan
Mareca, Melchor
Maresch y Ros, Ramón
Martí, Antonio
Martorell, Buenaventura
Mas, Felipe
Mas, Fernando
Mas, Pablo
Masip, Francisco
Matas de Maresma, Francisco
Nogués, Francisco
París, Joaquín
Permañer, Joaquín
Pey, Pablo
Picañol, Sebastián
Planas, Fructuoso
Pons, Juan
Puig, Pedro
Pujol, José Antonio
Rius, Jaime
Roig y Jacas, Juan
Romeu, Pablo
Roquer, Francisco
Roquer, José
Ros, Salvador
Roset, Francisco
Salvató, Ramón
Sanjuán, Salvador
Támaro, Juan
Tap, José
Tell, Pedro
Torres, Pedro Pablo
Torres, Ramón
Tramullas, Bruno
Urgell, Jaime
Urpía, José
Valls, Jaime
Vedruna, Raimundo de
Vidal, Bruno
Vidal, Ildelfonso
Viguer, Juan
Viguer, Pedro Antonio
Yañez, Agustín.

Membres de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que foren electors parroquials el 7 d'octubre de 1821 per tal d'escollir els diputats a Corts.

Arocena, Ignacio
Buquet y Bosch, Rafael
Cabrera, Francisco
Costa, José
Cot, Magín
Falcó, Vicente
Gaspar, Tomás
Mareca, Melchor
Matas de Maresma, Francisco
Pey, Pablo
Sanjuán, Salvador
Támaro, Juan
Torres, Ramón
Vidal, Ildefonso
Viguer, Juan

Electors parroquials per l'elecció a Corts de 5 d'octubre de 1823, legislatura de 1824-1825

Albrador, Narciso
Altés, Miguel
Ardit, Simón
Ausich, Antonio
Bahí y de Ribot, José
Barrera, Antonio
Bonaplata, José
Borés, Joaquín
Borrell, Mariano
Botet, Martiniano
Botet, José
Bray, Antonio
Buquet y Bosch, Rafael
Busquets, Joaquín
Calafell, Juan
Camarasa, Marcos
Capaccio, Francisco
Capella y Borgas, Jaime
Casajemas, José
Casalprim, Pedro
Claret, José
Clavell, Jaime
Coll, Ignacio Domingo
Columbí, Benito
Compte, Francisco
Cortés, José
Cortés, Juan
Costa y Galí, Ramón
Cruillas, Felipe
Drument, Juan
Espuell, José
Espina, Joaquín
Figueras, Elías
Flaquer, Mauricio
Font, Ramón
Fontanillas, José Antonio
Foxar, Pablo
Franquesa, Francisco
Franquesa, Ramón
Galada, Antonio
Gayá y Jover, Salvador

Generés, José Antonio
Gibert, Manuel
Gispert, José
González, Jerónimo
Grau, José Ignacio
Guardiola, Juan
Guix, Jaime
Henares, Antonio de
Herreros, Antonio
Illa, José
Janer de Gónima, Erasmo
Joy, Luís
Juanich, Francisco
Llanes, Tomás de
Llimona y Martí, José
Llorens, Hermenegildo
López, Pablo
Malgá, Antonio
Manté, José Antonio
Mas, Felipe
Mataró, José
Materger, Tomás
Mayol, Ramón
Menejas, Juan
Miradillo, Florencio
Molet, Joaquín
Montada, Francisco
Montero y Vigodet, José María
Murphi, Gerardo
Nadal, Juan
Nadal, Rafael
Naval, Eduardo
Oliveras, Francisco
Ortega, José María
Ortís, Juan
Otón, José
Padrós, Juan
Pairachs, Salvador
Pérez, Ángel
Pérez, Feliu
Piferrer, Francisco

Pinós, Segismundo
Planas, Manuel
Planas, Ramón
Pompido, Cosme
Pons, Pablo
Puigmartí, José
Ragull, Narciso
Rengifó, Mauricio
Ribas, Francisco
Ribot, Cayetano
Romá, Antonio
Romeu, Pablo
Roquer, Luís
Roure, Pedro
Roviralta, José
Sáenz de Tejada, Gil
Sans, Buenaventura
Serra, Joaquín
Sessé, Vicente
Soler y Galcerán, José

Soler, Carlos
Subirana, Miguel
Tapias, Sixto
Tellerís, José
Torner, Buenaventura
Tors, Raymundo
Tous, Nicolás
Vázquez, Joaquín
Via, Lorenzo
Vidal y Pigem, Ignacio
Vidal, Bruno
Vidal Ildefonso
Vidal, José María
Vila, Domingo María
Volart, Antonio
Volart, Juan
Xicota, Francisco
Yammar, Baudilio
Yáñez, Ramón
Zulueta, Antonio

Membres de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que foren electors parroquials el 5 d'octubre de 1823 per escollir els diputats a Corts.

Bahí y de Ribot, José
Buquet y Bosch, Rafael
Busquets, Joaquín
Capaccio, Francisco
Capella y Borgas, Jaime
Casajemas, José
Cortés, José
Espina, Joaquín
Fontanillas, José Antonio
Gayá y Jover, Salvador
Henares, Antonio de
Llanes, Tomás de
Montero y Vigodet, José María
Naval, Eduardo
Otón, José
Ribot, Cayetano
Roure, Pedro
Roviralta, José
Serra, Joaquín
Torner, Buenaventura
Vidal, Ildefonso
Vila, Domingo María
Xicota, Francisco
Yáñez, Ramón

Electors parroquials de Barcelona que participaren en l'elecció dels diputats a Corts de la legislatura 1820-1821, 1822-1823, 1824-1825

Albrador, Narciso (1823)
Altes y Gurena, Francisco (1820 i 1821)
Altés, Miguel (1823)
Alzamora, Jaime (1821)
Amell, Juan (1820 i 1821)
Amell, Pablo (1820)
Ametller, Rafael (1821)
Andrés Benito, Rafael (1821)
Anglasell, José (1820)
Ardit, Simón (1823)
Arocena, Ignacio (1821)
Artíz, Francisco (1821)
Atmeller, Gabriel (1820)
Ausich, Antonio (1823)
Bacigalupi, Serafín (1820)
Badía Esteban (1820)
Bahí, José (1823)
Baigés, José (1820 i 1821)
Balaguer, José (1820)
Banquells, Antonio Maria (1821)
Barrera, Antonio (1823)
Basas, José (1821)
Basora, José (1820)
Batlle, Juan (1820)
Bigué, Pedro Antonio (1820)
Bofarull, Próspero de (1820)
Boigas, Jaime (1821)
Bonaplata, José (1823)
Bonet, José (1821)
Bores, Joaquín (1823)
Borras, Salvador (1821)
Borrell, Mariano (1823)
Boscá, José (1821)
Bosch, Esteban (1821)
Bosch, Jaume (1820 i 1821)
Bosch, Pedro (1821)
Botet Martinian (1821 i 1823)
Botet, José (1823)
Bover, Francisco (1821)
Bray, Antonio (1823)
Brosa, Antonio (1821)
Bulbena, Antonio (1820 i 1821)
Buquet, Rafael (1821 i 1823)
Busquets, Joaquín (1820 i 1823)
Buxeda, José (1820)
Cabañas, Francisco (1820)
Cabrera, Francisco (1821)
Calafell, Juan (1823)
Callís, Pedro (1820)
Calls, Benito (1821)
Camarasa, Marcos (1823)
Camps, Emeterio (1820 i 1821)
Camps, Isidro (1820)
Canals, Francisco de Asís (1821)
Capaccio, Francisco (1823)
Capella, Francisco (1820)
Capella, Jaime (1823)
Carbonell, Pedro (1820)
Casagemas, José (1823)
Casalprim, Pedro (1823)
Casanova, Ramón (1820)
Casanovas, José (1821)
Casas, Juan (1820)
Claret, José (1821 i 1823)
Clavell, Jaime (1823)
Codorniu, Pablo (1820)
Coll, Domingo (1820 i 1823)
Colomer, José (1820)
Columbí, Benito (1821 i 1823)
Coma, Antonio (1820)
Comas, Rafael María (1820)
Compte, Francisco (1823)
Coroleu, José (1820)
Corominas, Magín (1820)
Cortada, Sebastián (1821)
Cortés, José (1823)
Cortés, Juan (1823)
Costa y Galí, Ramón (1823)
Costa, José (1821)
Cot, Magín (1821)
Cruillas, Felipe (1823)
Dalmases, José (1820)
Depares, José (1821)
Depares, Luís (1820)
Domínguez, Jaime (1820)
Dorca, Juan (1820)
Dotres, Juan (1821)
Drument, Juan (1823)
Elías, José (1820)
Escoder, José (1821)
Espalter y Tolrá, Francisco (1820)
Espiell, José (1823)
Espina, Joaquín (1823)
Esplugas, José (1821)

Esteva, Mariano (1820)
 Esteve, Jaime (1820)
 Falcó, Vicente (1821)
 Faral, Cayetano (1820)
 Figueras, Elías (1823)
 Flaquer, Mariano (1820)
 Flaquer, Mauricio (1823)
 Flaquer, Onofra (1821)
 Fon, Francisco (1821)
 Font, Ramon (1823)
 Fontanills, José Antonio (1820 i 1823)
 Fores y de Basart, Salvador (1820)
 Formentí, Joaquín (1821)
 Foxar, José (1820)
 Foxar, Pablo (1823)
 Franquesa, Francisco (1823)
 Franquesa, Ramón (1821 i 1823)
 Galada, Antonio (1823)
 Galí, Ignacio (1821)
 García de la Madrid, Miguel (1821)
 Gaspar, Tomás (1821)
 Gayá y Jover, Salvador (1823)
 Gealba, Francisco (1821)
 Gelabert, Juan (1820)
 Geli, Carlos (1821)
 Generés, José Antonio (1823)
 Gibert, Félix (1820)
 Gibert, Manuel (1823)
 Gil Sanz de Tejada (1823)
 Gironella, Antonio (1820)
 Gispert, José (1823)
 González, Gerónimo (1821 i 1823)
 Gorgoll, Miguel de los Santos (1821)
 Grau, José Ignacio (1821 i 1823)
 Grau, Magín (1820)
 Guardiola, Juan (1820 i 1823)
 Guix, Jaime (1823)
 Henares, Antonio de (1823)
 Herreros, Antonio (1823)
 Illa, José (1823)
 Illas, Juan (1820)
 Janer de Gónima, Erasmo (1823)
 Joanich, Esteban (1821)
 Jori, Juan (1821)
 Joy, Luis (1823)
 Juanich, Francisco (1823)
 Larrad, Francisco Maria de (182 i 1821)
 Lasala, Manuel (1820)
 Ligoña, Pedro (1821)
 Llanes, Tomás (1823)
 Llano y Chavarri, Ramón de (1821)
 Llimona y Martí, José (1823)
 Llió, marquès de (1821)
 Llobet, Mariano (1820)
 Llorens, Hermenegildo (1823)
 López, Pablo (1823)
 Malgá, Antonio (1823)
 Manejas, Juan (1821 i 1823)
 Manté, José Antonio (1823)
 Mareca, Melchor (1821)
 Maresch y Colí, Ramón (1820)
 Maresch y Ros, Ramón (1820 i 1821)
 Martí y Estela, José (1820)
 Martí y Vidal, Ignacio (1820)
 Martí, Antonio (1821)
 Martorell, Bonaventura (1821)
 Mas, Felipe (1821 i 1823)
 Mas, Fernando (1821)
 Mas, Pablo (1820 i 1821)
 Mascaró, Felipe (1820)
 Masip, Francisco (1821)
 Mataró, José (1823)
 Matas de Maresma, Francisco (1821)
 Materger, Tomás (1823)
 Mayol, Ramón (1823)
 Merli, Ramón (1820)
 Mila de la Roca, Antonio (1820)
 Miradillo, Florencio (1823)
 Molet, Joaquín (1823)
 Montada, Francisco (1823)
 Montero y Vigodet, José (1823)
 Moré, Jaime (1820)
 Murphi, Gerardo (1823)
 Nadal, Juan (1823)
 Nadal, Rafael (1823)
 Neval, Eduardo (1823)
 Nogués, Esteban (1820)
 Nogués, Francisco (1821)
 Oliveras, Francisco (1823)
 Ortega, J. M^a (1823)
 Ortís, Juan (1823)
 Otón, José (1823)
 Padrós, Juan (1823)
 Pairachs, Salvador (1823)
 París, Joaquín (1821)

Parròquia de Santa Maria, Perpetu de la (1820)
 Parroquia del Pi, Capellà de la (1820)
 Pascual y Torres, Salvador (1820)
 Peradaltas, Salvador (1820)
 Pérez, Angel (1823)
 Pérez, Feliu (1823)
 Permañer, Joaquín (1821)
 Pey, Pablo (1821)
 Picañol, Sebastián (1820 i 1821)
 Piferrer, Francisco (1823)
 Pinós, Segismundo (1823)
 Pintó, Francisco (1820)
 Plana, Juan (1820)
 Planas, Fructuoso (1821)
 Planas, Manuel (1823)
 Planas, Ramón (1823)
 Plandolit, Benito (1820)
 Plandolit, Narciso (1820)
 Ponpido, Cosma (1823)
 Pons, Juan (1820 i 1821)
 Pons, Pablo (1823)
 Puig, Honorato (1820)
 Puig, Pedro (1821)
 Puigmartí, José (1823)
 Pujol, José Antonio (1820 i 1821)
 Quintana, Ginés (1820)
 Ragull, Narciso (1823)
 Remisa, Gaspar (1820)
 Renart, Francisco (1820)
 Rengifo, Mauricio (1823)
 Ribas, Francisco (1823)
 Ribas, Mariano (1820)
 Ribot, Cayetano (1823)
 Rius, Jaime (1821)
 Roig y Jacas, Juan (1820 i 1821)
 Romá, Antonio (1823)
 Romeu, Pablo (1821 i 1823)
 Roquer, Francisco (1821)
 Roquer, José (1821)
 Roquer, Luis (1823)
 Ros, Salvador (1821)
 Roset, Francisco (1821)
 Roura, Pedro (1823)
 Rovira, José (1820)
 Roviralta, José (1823)
 Sáez de Tejada, Gil (1823)
 Sala, Ramón María (1820)
 Salvatò de Esteba, Ramón (1820 i 1821)
 Sanjuán, Salvador (1820 i 1821)
 Sans, Buenaventura (1823)
 Sarratacò, Pablo (1820)
 Serra, Joaquín (1823)
 Serra, Martín (1820)
 Sessé, Vicente (1823)
 Solá, Rafael (1820)
 Soler y Galcerán, José (1823)
 Soler, Carlos (1823)
 Subirana, Miquel (1823)
 Tàmaro, Juan (1821)
 Tap, José (1821)
 Tapias, Sixto (1823)
 Tell, Pedro (1821)
 Tellerís, José (1823)
 Torner, Buenaventura (1823)
 Torner, Manuel (1820)
 Torres, Pedro Pablo (1821)
 Torres, Ramón (1821)
 Tors, Raymundo (1823)
 Tous, Nicolás (1823)
 Tramullas, Bruno (1820 i 1821)
 Tusquets, Magín (1820)
 Ubach, Antonio (1820)
 Urell, Jaime (1821)
 Urgell, Ramón (1820)
 Urpia, José (1821)
 Valentí, José (1820)
 Valls, Jaime (1821)
 Vázquez, Joaquín (1823)
 Vedruna, Raymundo de (1821)
 Via, Lorenzo (1823)
 Vidal y Pigem, Ignacio (1823)
 Vidal, Bartolomé (1820)
 Vidal, Bruno (1821 i 1823)
 Vidal, Ildefonso (1821 i 1823)
 Vidal, José María (1823)
 Viquer, Juan (1821)
 Viquer, Pedro Antonio (1821)
 Vila, Domingo María (1820 i 1823)
 Volart, Antonio (1820 i 1823)
 Volart, Juan (1823)
 Xicota, Francisco (1823)
 Yammar, Baudilio (1823)
 Yáñez, Ramón (1823)
 Yáñez, Agustín (1820 i 1821)
 Zulueta, Antonio (1823)

Membres de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, que foren electors parroquials i escolliren els diputats a Corts de les legislatures 1820-1821, 1822-1823, 1824-1825

Arocena, Ignacio (1821)	Llanes, Tomás de (1823)
Badía Esteban (1820)	Mareca, Melchor (1821)
Bahí y de Ribot, José (1823)	Matas de Maresma, Francisco (1821)
Basora, José (1820)	Montero y Vigodet, José María (1823)
Buquet y Bosch, Rafael (1821 i 1823)	Naval, Eduardo (1823)
Busquets, Joaquín (1820 i 1823)	Otón, José (1823)
Cabrera, Francisco (1821)	Pey, Pablo (1821)
Capaccio, Francisco (1823)	Renart, Francisco (1820)
Capella y Borgas, Jaime (1823)	Ribot, Cayetano (1823)
Casajemas, José (1823)	Roure, Pedro (1823)
Cortés, José (1823)	Roviralta, José (1823)
Costa, José (1821)	Sala, Ramón María (1820)
Cot, Magín (1821)	Sanjuán, Salvador (1820 i 1821)
Espina, Joaquín (1823)	Serra, Joaquín (1823)
Esteve, Jaime (1820)	Támaro, Juan (1821)
Falcó, Vicente (1821)	Torner, Buenaventura (1823)
Fontanillas, José Antonio (1820 i 1823)	Torres, Ramón (1821)
Gaspar, Tomás (1821)	Urgell, Ramón (1820)
Gayá y Jover, Salvador (1823)	Vidal, Ildefonso (1821 1823))
Gironella, Antonio (1820)	Viguer, Juan (1821)
Grau, Magín (1820)	Vila, Domingo María (1820 i 1823)
Guardiola, Juan (1820)	Xicota, Francisco (1823)
Henares, Antonio de (1823)	Yáñez, Ramón (1823)

Recompte de ciutadans:

Junta electoral de 30 d'abril de 1820: 98 ciutadans, dels que 13 són membres de la Tertúlia patriòtica de Lacy (TPL)

Junta electoral de 7 d'octubre de 1821: 98 ciutadans dels que 15 són membres de la TPL

Junta electoral de 5 d'octubre de 1823: 122 ciutadans dels que 24 són membres de la TPL

Dels 284 ciutadans que són electors de parròquia per escollir diputats a corts durant el Trienni, 46 són membres de la TPL

Fonts documentals:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Anys 1820, 1821 i 1823

Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona. (Constitución ó Muerte), Año IV, núm 280, 7 d'octubre de 1823, pp. 3-4

Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona. (Constitución ó Muerte), Año IV, núm 280 (281), 8 d'octubre de 1823, p. 4

B.14. DIPUTACIONS DE CATALUNYA

Junta Interina

Batlle, Juan de
Buch, Antonio (Secretari)
Castellar, José (Cap Polític)
Castellet, baró de
Erro, Juan de
Esteve y Morató, Mariano
Lasala, Manuel
Plandolit, Benito
Támaro, Antonio
Torres y Amat, Félix

Junta Provisional de la Província del 5 d'abril de 1820.

Calvet y Rubalcaba, Francisco
Capdet, Francisco Miguel (1)
Castellar, José (President)
Castellet, baró de
Claret, José
Espiga, José (Vicepresident)
Janer, Félix
Jordana y de Oller, José Antonio (Secretari)
Porret, José
Quintana, Ginés (1)
Segura, Valentín
Selles, Ignacio Miguel
Viñals, Salvador

(1) Noves incorporacions a la Junta Provisional de la Província, aparegudes al *Diario de Barcelona*, núm. 103, 12 d'abril de 1820.

Diputació de Catalunya, del 3 de maig de 1820.

Castellet, baró de
Cid, José María
Figuerola, Carlos
Genover, Juan
Quintana, Ginés
Rubinat, Benito
Solá, Ignacio
Torelló, Isidro

-Els noms en **negreta** corresponen als socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

Diputació de Catalunya, 6 de Juny de 1820 – 28 de febrer de 1822

Alcoriza, Pedro.

Barba y Roca, Manuel. *Substituí a Pedro Alcoriza.*

Borrás, Gaspar

Felip, Pedro

Lasala, Manuel

Quintana, Jaime

Rubinat, Benito

Sanou, Luís

Segura, Valentín

Serrat, Jaime. *Substituí a Gaspar Borrás.*

B.15. DIPUTACIONS DE BARCELONA

Diputació Provisional, 1 de març – 11 d'abril de 1822

Bagà, Ramón
Castells, Ramón
Felip, Pedro
Malats, José
Rubinat, Benito
Segura, Valentín
Trullol, Joan

Diputació de Barcelona del 15 de maig de 1822

Casajemas, José
Cortés, José
Elizalde, Bernardo (Intendent)
Gironella, Antonio
Llauder, José
Malats, Sebastián
Montaña, Antonio (suplent)
Quintana, Ginés
Sagrera, Joaquín (suplent)
Sancho, Vicente (Cap polític i President)
Serra y Franch, Francisco
Vilalta, José María

Diputació de Barcelona del 1823

Camps, José (Intendent)
Casagemas, José
Cortés, José
Gironella, Antonio
Gómez de Butrón, Fernando (Cap polític)
Llauder, José Francisco
Roviralta, Cayetano (Vicesecretari)
Serra y Franch, Francisco

Fonts documentals:

ARNABAT MATA, RAMON (1999): *Revolució i Contrarevolució a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823)*. Tesi doctoral dirigida per Josep Fontana. Universitat Pompeu Fabra. Barcelona. Vol. II, pp. 186-189

DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997): *La Milicia Nacional Local en Barcelona durante el Trienio Liberal (1820-1823)*. Tesi Doctoral dirigida per Irene Castells. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra. Vol. II Annex documental.

-Els noms en **negreta** corresponen als socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

Membres de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que també foren diputats provincials

Cabanillas, Vicente: Comissió Provincial Governativa de Catalunya, de 11 de març de 1820.

Calvet y Rubalcaba, Francisco: Junta Provisional de la Província del 5 d'abril de 1820.

Camps, José: Diputació de Barcelona (1823).

Casajemas, José: Diputació de Barcelona (maig 1822 i 1823).

Cortés, José: Diputació de Barcelona (maig 1822 i 1823).

Gironella, Antonio: Diputació de Barcelona (maig 1822 i 1823).

Gómez de Butrón, Fernando: Diputació de Barcelona (1823)

Llauder, José: Diputació de Barcelona (maig 1822 i 1823)

Montaña, Antonio: Diputació de Barcelona (maig de 1822).

Serra y Franch, Francisco: Diputació de Barcelona (maig 1822 i 1823).

B.16. JUTGES DE FET

Junta de Censura: Nomenaments d'agost de 1820.

Altés y Gurena, Franciso
Cabanillas, Vicente
Coroleu, José
Ferrer y Albareda, Bruno
Marcé, Cristobal

Oriol, Domingo
Puig y Luca, Antonio
Salvató, Ramón
Torres y Amat, Félix

Fonts documentals:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Any 1820, p. 50

-Els noms en **negreta** corresponen als socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

Jutges de fet per assumptes de censura 1821: Nomenaments de gener de 1821

Altés, Francisco
Ametller, Ignacio
Anglasell, José
Baldrich y Arenas, José
Bobera, Pedro Juan
Bofarull, Próspero
Bosch, Jaime
Boxeda, Juan
Buch, Antonio
Busaña, Jaime
Busquets, Joaquín
Cabanillas, Vicente
Casajemas, José
Castillo del Torrente, marquès del
Coma, Antonio
Comas, Rafael María
Cubero, Bartolomé
Doménech, Baltasar
Dou, Cayetano de
Fernández de Moratín, Leandro
Ferrer y Albareda, Bruno
Ferrer, Antonio
Ferret, Ceferino
Ferret, Monserrate
Galofré, José
Gayolá, Ignacio de
Gironella, Antonio
Illas, Félix

Larrad, Francisco María
Martorell, José
Maset y Bahí, Francisco
Maymó, Francisco
Merlí, Ramón
Moles, Tirso
Muns, Ramón
Olea y Carrasco, Francisco Javier
Ortega, José María
Piguillem, Francisco
Plandolit, Benito
Puig, Antonio
Puig, Honorato de
Remisa, Gaspar
Salvá, Francisco
Salvató, Ramón
Sanjuán, Salvador
Sans y Rius, Narciso
Santa Coloma, comte de
Satorras, Antonio
Sebriá, Joaquín
Torrens y Miralda, Pablo
Urgell, Ramón
Vieta, Pedro
Viguer, Pedro Antonio
Vila, Domingo María
Yáñez, Agustín
Yriarte, Juan de

Fonts documentals:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Any 1821, pp. 4-6
Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, núm. 14, 14 de gener de 1821, p. 3
ARNABAT MATA, RAMON (1999) *Revolució i Contrarevolució a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823)*. Tesi doctoral dirigida per Josep Fontana. Universitat Pompeu Fabra. Barcelona. Vol. II. Annex. II. 5, pp. 1761-1771

-Els noms en **negreta** corresponen als socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

Jutges de fet per assumptes de censura 1821:Nomenaments de 19 d'abril de 1821.

Arañó, Vicente
Arqués, Segismundo
Bacardí, Ramón de
Bahí, Juan Francisco
Basora y Seguí. José
Bassa, Pedro Nolasco
Codorniu, Pablo
Coll, Ignacio Domingo
Comas, Pedro
Coroleu, José
Dalmases, Domingo
Eliás, José
Esteve, Rafael
Ferrer y Albareda, Juan
Fochs, Juan Gerardo
Gresa, Bartolomé
Guardia, Juan
Madriguera, Francisco Andrés
Mas y Fontané, Francisco
Mena, Ventura
Monistrol, marquès de
Montero y Vigodet, José María
Olzina, Gerónimo de
Plandolit, Miguel de
Riera, José
Sáenz de Manjarres, José
Serra, Joaquín

Fonts documentals:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Any 1821, pp. 20-22
Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, Año II, núm. 105, 17 d'abril de 1821, pp. 3-4

-Els noms en **negreta** corresponen als socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

Jutges de fet per assumptes de censura 1822: Nomenaments de gener de 1822.

Alá, Antonio
Amell y Torrens, Juan
Ametller, Ignacio
Ametller, Juan
Anglasell, José
Ardévol, Jaime
Armada, Miguel
Arocena, Ignacio
Balcells, José Antonio
Barbará, Juan
Berdalet, Pedro
Bofill, Feliciano
Bosch, Jaime
Bosch, José
Bruguera, Pedro
Cabañas, Francisco
Cabrera, Francisco
Calveras, José
Capmany, Salvador
Carlos, Simón de
Casamada, Manuel
Casas y Vilarrubias, Juan
Castellar, Juan Evaristo de
Celler, Antonio
Clarís, Pascual
Coma, Antonio
Comes, Rafael María
Compte, Joaquín
Coroleu, José
Cubero, Bartolomé
Domínguez, Jaime
Dotres, Juan Bautista
Ferrer y Albareda, Bruno
Ferrer, Simón
Foix, Juan Bautista
Gallarda, Isidro
Galofré, José
Gastó, Pablo Félix
Gresa, Bartolomé
Guardia, Joaquín
Guardiola, Juan
Hernández, Gabriel
Homs, Juan

Illas y Ferrer, Juan
Illas, Félix
Manzanares, Salvador
Juanich, Francisco
Lários de Medrano, Juan
Lasarte, Juan
Llano y Chávarri, Ramón
López, Juan.
Maresch y Ros, Ramón
Martorell, José
Molins, José
Olea y Carrasco, Francisco Xavier
Ortega, José María
Pelegrí, José
Piguillem, Francisco
Planas, Manuel
Plandolit, Benito de
Pombo, Ignacio
Porta, Ignacio
Puig, Antonio
Remisa, Gaspar
Ribas, Francisco
Ribot, Juan
Ros, Juan
Rotten, Antonio
Rubiano, Andrés
Rufasta, Felipe
Ruiz, Joaquín
Sanjuán, Salvador
Sans y de Rius, Narciso
Saravia, Francisco Javier
Soler, Pablo
Subirachs, Francisco
Tabernés, Manuel
Torra, marquès de
Urgell, Ramón
Vedruna, Raymundo
Vidal, Bruno
Vieta, Pedro
Yáñez, Agustín
Yriarte, Juan
Zara, Manuel

Fonts documentals:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Any 1822
Diario de Barcelona, núm. 18, 18 de gener de 1822, pp. 153-6

-Els noms en **negreta** corresponen als socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

Jutges de fet per assumptes de censura 1823: Nomenaments de març de 1823.

Albó, Mariano
Alcántara y Boria, Joaquín
Arnedo, Manuel
Arocena, Ignacio
Basora, Juan Francisco
Belloch, Luís
Bastons, Luís
Bofill, Feliciano
Bosch y Pausas, José
Bray, Antonio
Brosa, Antonio
Bruguera, Tomás
Buquet, Rafael
Calera, Andrés
Capmany, Salvador
Corominas, Magín
Cubero, Bartolomé
Delgado, José
Errando, Manuel
Espina, Joaquín
Foxá, Ramón
García, José
Geronés, Esteban
Gómez, Esteban
Illas, Félix
Jaumeandreu, Eudaldo
Llanes, Pedro
Llió, marquès de

Martorell, José
Mir, Mariano
Moncada, Jaime
Montells, José
Montero y Vigodet, José María
Moret, Domingo
Porrella, Manuel
Puig, Lorenzo
Pujol, Miguel
Ramírez, Pedro
Raull, Cayetano
Riu, Macario
Rodríguez, Vicente
Roig y Jacas, Juan
Roncaly, Agustín
Roth, Juan Miguel
Roviralta, José
Sainz de Andino, Pedro
Sobeñat, Vicente María
Torras, Ramón
Torrens, Manuel
Tudó, José María
Vidal y Pigem, Ignacio
Viguer, Juan
Ximénez de Bagües, Mariano
Yáñez, Agustín
Yáñez, Ramón

Fonts documentals:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Any 1823, pp.14-17
Diario de Barcelona, núm. 65, 6 de març de 1823, pp. 581-2

-Els noms en **negreta** corresponen als socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

Jutges de fet per assumptes de censura: gener 1820 – març 1823.

Alá, Antonio (1822)
Albó, Mariano (1823)
Alcántara y Boria, Joaquín (1823)
Altés, Francisco (1820-1821)
Amell, Juan (1822)
Ametller, Ignacio (1821-1822)
Ametller, Juan (1822)
Anglasell, José (1821-1822)
Araño, Vicente (1821)
Ardévol, Jaime (1822)
Armadá, Miguel (1822)
Arnedo, Manuel (1823)
Arocena, Ignacio (1822-1823)
Arqués, Segismundo (1821)
Bacardí, Ramón de (1821)
Bahí, Juan Francisco (1821)
Balcells, José Antonio (1822)
Baldrich y Arenas, José (1821)
Barbara, Juan (1822)
Basora y Seguí, José (1821)
Bassa, Pedro Nolasco (1821)
Bastons, Luis (1823)
Belloch, Luís (1823)
Berdalet, Pedro (1822)
Besora, Juan Francisco (1823)
Bobera, Pedro Juan (1821)
Bofarull, Próspero (1821)
Bofill, Feliciano (1822-1823)
Bosch y Pausas, José (1822-1823)
Bosch, Jaime (1821-1822)
Boxeda, Juan (1821)
Bray, Antonio (1823)
Brosa, Antonio (1823)
Brugera, Pedro (1822)
Bruguera, Tomás (1823)
Buch, Antonio (1821)
Busaña, Jaime (1821)
Busquets, Joaquín (1821)
Buquet, Rafael (1823)
Cabanillas, Vicente (1820-1821)
Cabañas, Francisco (1822)
Cabrera, Francisco (1822)
Calera, Andrés (1823)
Calveras, José (1822)
Capmany, Salvador (1822-1823)
Carlos, Simón de (1822)
Casagemas, José (1821)
Casamada, Manuel (1822)
Casas y Vilarrubias, Juan (1822)
Castellar, Juan Evaristo de (1822)
Castillo del Torrente, Marqués (1821)
Celler, Antonio (1822)
Claris, Pascual (1822)
Codorniu, Pablo (1821)
Coll, Domingo (1821)
Coma, Antonio (1821-1822)
Comas, Pedro (1821)
Comas, Rafael Maria (1821-1822)
Compte, Joaquín (1822)
Coroleu, José (1820-1822)
Corominas, Magín (1823)
Cubero, Bartolomé (1821-1823)
Dalmases, Domingo (1821)
Delgado, José (1823)
Doménech, Baltasar (1821)
Domínguez, Jaime (1822)
Dotres, Juan Bautista (1822)
Dou, Cayetano de (1821)
Elías, José (1821)
Errando, Manuel (1823)
Espina, Joaquín (1823)
Esteva, Rafael (1821)
Fernández de Moratín, Leandro de (1821)
Ferrer y Albareda, Bruno (1820-1822)
Ferrer y Albareda, Juan (1821)
Ferrer, Antonio (1821)
Ferrer, Simón (1822)
Ferret, Ceferino (1821)
Ferret, Monserrate (1821)
Fochs, Juan Gerardo (1821)
Foix, Juan Bautista (1822)
Foxá, Ramón (1823)
Gallarda, Isidro (1822)
Galofré, José (1821-1822)
García, José (1823)
Gastó, Pablo Félix (1822)
Gayolá, Ignacio de (1821)
Geronés, Esteban (1823)
Gironella, Antonio (1821)
Gómez, Esteban (1823)
Gresa, Bartolomé (1821-1822)
Guardia, Joaquín (1822)
Guardia, Juan (1821)
Guardiola, Juan (1822)
Hernández, Gabriel (1822)
Homs, Juan (1822)

Illas y Ferrer, Juan (1822)
 Illas, Felix (1821-1823)
 Jaumeandreu, Eduardo (1823)
 Juanich, Francisco (1822)
 Larios de Medrano, Juan (1822)
 Larrad, Francisco María (1821)
 Lasarte, Juan (1822)
 Llanes, Pedro (1823)
 Llano y Chávarri, Ramón (1822)
 Llió, marquès de (1823)
 López, Juan (1822)
 Madriguera, Francisco Andrés (1821)
 Manzanares, Salvador (1822)
 Marcé, Cristóbal (1820)
 Maresch y Ros, Ramón (1822)
 Martorell, José (1821-1823)
 Mas y Fontané, Francisco (1821)
 Maset y Bahí, Francisco (1821)
 Maymó, Francisco (1821)
 Mena, Ventura (1821)
 Merlí, Ramón (1821)
 Mir, Mariano (1823)
 Moles, Tirso (1821)
 Molins, José (1822)
 Moncada, Jaime (1823)
 Monistrol, marquès de (1821)
 Montells, José (1823)
 Montero y Vigodet, José María (1821 i 1823)
 Moret, Domingo (1823)
 Muns, Ramón (1821)
 Olea y Carrasco, Francisco Javier (1821-1822)
 Olzina, Gerónimo de (1821)
 Oriol, Domingo (1820)
 Ortega, José (1821-1822)
 Pelegrí, José (1822)
 Piguillem, Francisco (1821-1822)
 Planas, Manuel (1822)
 Plandolit, Benito de (1821-1822)
 Plandolit, Miguel de (1821)
 Pombo, Ignacio (1822)
 Porrella, Manuel (1823)
 Porta, Ignacio (1822)
 Puig, Antonio (1820-1822)
 Puig, Honorato de (1821)
 Puig, Lorenzo (1823)
 Pujol, Miguel (1823)
 Ramírez, Pedro (1823)
 Raull, Cayetano (1823)
 Remisa, Gaspar (1821-1822)
 Ribas, Francisco (1822)
 Ribot, Juan (1822)
 Riera, José (1821)
 Riu, Macario (1823)
 Rodríguez, Vicente (1823)
 Roig y Jacas, Juan (1823)
 Roncaly, Agustín (1823)
 Ros, Juan (1822)
 Roth, Juan Miguel (1823)
 Rotten, Antonio (1822)
 Roviralta, José (1823)
 Rubiano, Andrés (1822)
 Rufasta, Felipe (1822)
 Ruiz, Joaquín (1822)
 Sáenz de Manjarrés, José (1821)
 Sainz de Andino, Pedro (1823)
 Salvá, Francisco (1821)
 Salvató, Ramón (1820-1821)
 Sanjuán, Salvador (1821-1822)
 Sans y Rius, Narciso (1821-1822)
 Santa Coloma, comte de (1821)
 Saravia, Francisco Javier (1822)
 Satorras, Antonio (1821)
 Sebríá, Joaquín (1821)
 Serra, Joaquín (1821)
 Sobeñat, Vicente María (1823)
 Soler, Pablo (1822)
 Subirachs, Francisco (1822)
 Tabernés, Manuel (1822)
 Torra, marquès de (1822)
 Torrá, Ramón (1823)
 Torrens y Miralda, Pablo (1821)
 Torrens, Manuel (1823)
 Torres y Amat, Félix (1820)
 Tudó, José Maria (1823)
 Urgell, Ramón (1821-1822)
 Vedruna, Raymundo (1822)
 Vidal y Pigem, Ignacio (1823)
 Vidal, Bruno (1822)
 Vieta, Pedro (1821-1822)
 Viquer, Juan (1823)
 Viquer, Pedro Antonio (1822)
 Vila, Domingo María (1821)
 Ximénez de Bagües, Mariano (1823)
 Yáñez, Agustín (1821-1823)
 Yáñez, Ramón (1823)
 Yriarte, Juan de (1821-1822)
 Zara, Manuel (1822)

Membres de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que foren Jutges de fet per assumptes de Censura.

Albó, Mariano. (1823)
Alcántara y Boria, Joaquín. (1823)
Ametller, Juan. (1822)
Arnedo, Manuel (1823)
Arocena, Ignacio. (1822-1823)
Basora, J. Francisco. (1823)
Bastons, Luís. (1823)
Bosch y Pausas, José. (1822-1823)
Bruguera, Tomás. (1823)
Busquets, Joaquín (1821)
Buquet, Rafael. (1823)
Cabanillas, Vicente. (1820-1821)
Cabrera, Francisco. (1822)
Capmany, Salvador (1822-1823)
Casajemas, José. (1821)
Casamada, Manuel. (1822)
Cubero, Bartolomé. (1821-1822-1823)
Espina, Joaquín. (1823)
García, José. (1823)
Gironella, Antonio. (1821)
Guardiola, Juan. (1822)
Llanes, Pedro. (1823)
Montells, José. (1823)
Montero y Vigodet, José María. (1821-1823)
Pujol, Miguel. (1823)
Ramírez, Pedro. (1823)
Rodríguez, Vicente. (1823)
Roviralta, José. (1823)
Sainz de Andino, Pedro. (1823)
Sanjuán, Salvador. (1821-1822)
Serra, Joaquín. (1821)
Sobeñat, Vicente María. (1823)
Subirachs, Francisco. (1822)
Torras, Ramón (1821)
Torrens, Manuel. (1823)
Tudó, José María. (1823)
Urgell, Ramón. (1821-1822)
Viguer, Juan. (1823)
Vila, Domingo María. (1821)
Ximénez de Bagües, Mariano. (1823)
Yáñez, Ramón. (1823)

B.17. Membres de la Societat Econòmica d'Amics del País

Angulo, Manuel de. Hisendat
Bacardí, Ramón de. Comerciant hisendat
Balcells, José Antonio. Apotecari i catedràtic
Bofarull, Próspero de. Arxiver de la Corona d'Aragó
Coma, Antonio. Advocat
Corominas, Magín. Comerciant
Gironella, Antonio. Diputat provincial
Janer y de Gónima, Erasmo. Fabricant
Llió, Marqués de. Noble
Martín Igual, Felipe. Magistrat de l'Audiència
Montiu, Cristóbal. Prevere i soci Acadèmia de Ciències
Plandolit, Benito de. Hisendat
Puig y Luca, Antonio. Major de la Ciutadella
Pujol, Alberto. Prior dels Agustins Calçats
Remisa, Gaspar. Comerciant
Sanjuán, Salvador. Comissari de guerra
Siscar, Ramón de. Hisendat
Solá, Felipe. Fabricant.
Torner, Manuel. Fabricant
Yáñez, Agustín. Apotecari i catedràtic

Fonts documentals:

Diario de la ciudad Barcelona, 4 de juny de 1822, núm. 35, p. 318

-Els noms en **negreta** corresponen als socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

Proposta de l'ajuntament de Barcelona per configurar la Societat Econòmica d'Amics del País

Amat, Felipe de. Hisendat
Bacardí, Ramón de. Hisendat
Bacigalupi, Serafin. Comerciant
Bardié, José. Traginer
Bosch, Jaime. Fabricant
Botet, Martiniano. Comerciant
Castañer, José. Fabricant
Coma, Antonio. Advocat
Compte, Joaquín. Comerciant
Costa, Felipe. Cerer
Janer de Gónima, Erasmo. Fabricant
Martínez Cabanes, José. Hisendat
Plandolit, Benito. Literato
Puig y Luca, Antonio. Major de la Ciutadella
Puig, Honorato de. Hisendat
Puig, José Francisco. Serraller
Remisa, Gaspar. Comerciant
Ros, Juan. Hisendat
Torner, Manuel. Fabricant.
Torres de Amat, Félix. Bisbe electe

Fonts documentals:

Archivo de la Diputación de Barcelona (ADB). Lligall (Ll.) 25 expedient (exp.) 6
“Lista de los veinte individuos de todas clases que el Ayuntamiento Constitucional de Barcelona propone a la S. E. Diputación provincial de Cataluña, para formar en dicha capital una sociedad económica de amigos del país. Barcelona, 27 de febrer de 1822”

-Els noms en **negreta** corresponen al dels socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

Proposta de la Junta de Comerç per a la formació Societat Econòmica d'Amics del País

Angulo, Manuel. Propietari
Bahí, Juan Francisco. Artista
Coll, Domingo. Fabricant
Compte, Joaquín. Comerciant
Faralt, Cayetano. Artista
Llopis, José. Artista
Mallol, Pedro. Comerciant
Mercader, José Ignacio. Propietari
Monistrol, marquès de. Propietari
Montius, Cristóbal. Artista
Mora, Pablo. Artista
Moré, Jaime. Comerciant
Remisa, Gaspar. Comerciant
Roselló, Francisco. Artista
Sans, Narciso. Propietari
Solá, Felipe. Artista professional
Soler, Jaime. Artista
Torner, Manuel. Fabricant
Travería, Juan. Artista
Villardaga, José. Comerciant

Fonts documentals:

ADB. Ll. 25 exp. 6 “*Propuesta de la Junta Nacional de Comercio a la Excma. Diputación provincial para la formación de una sociedad económica de amigos del país. Barcelona 8 de març de 1822*”

INSTITUCIONS LIBERALS REVOLUCIONÀRIES

B.18. Junta de Vigilància de 6 de març de 1823.

President:

Gómez de Butrón, Fernando (Cap polític de la província de Barcelona). En el seu defecte, un dels alcaldes constitucionals de Barcelona

Vocals:

Baigés, José (Comissari de guerra exèrcits nacionals i Capità de la companyua de Granaders 1r batalló del 1r regiment)

Bolart, Juan (Comerciant)

Capaccio, Francisco (Hisendat)

García Piña, Luís (Tinent coronel del regiment d'Artilleria)

Lillo, Ambrosio Tomás (Tinent de la M. A. de Sigüenza i comandant del 4t batalló)

Montero y Vigodet, José María (Coronel infanteria, comandant del 5è batalló i tresorer municipal)

Sobeñat, Vicente María (Capità d'Infanteria i comandant del 4t batalló)

Támaro, Juan (Capità de la 1ª companyia del 1r batalló del 1r regiment)

Torrens, Manuel (Capità de la 6ª companyia del 5è batalló i empleat municipal)

Fonts documentals:

Diario de Barcelona, núm. 69, 9 de març de 1823, pp. 643-4

DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997) *La Milicia Nacional Local en Barcelona durante el Trienio Liberal (1820-1823)*. Tesi Doctoral dirigida per Irene Castells. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra. Vol. II Annex documental, pp. 409-411

Membres de la Junta de Vigilància que foren socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy.

Capaccio, Francisco

Gómez de Butrón, Fernando

Montero y Vigodet, José María

Sobeñat, Vicente María

Támaro, Juan

Torrens, Manuel

B.19. Junta Auxiliar de Defensa de Barcelona.

President:

Sans, José Antonio (General)

Secretaris:

Primer: García Piña, Luís (Comandant d'Artilleria)

Segon: Navarro Pingarrón, Pedro (Comandant del resguard militar)

Vocals:

Albó, Mariano (Tinent coronel)
Ametller, Juan (Tinent coronel governador del fort Pius)
Arnáiz, Manuel de (Coronel subinspector d'Artilleria)
Biure, baró de (Tinent del Rei)
Bray, Antonio (Coronel governador de la Ciutadella)
Buytrago, N. (Comandant de la Marina de Barcelona)
Camps, José (Intendent)
Casajemas, José (Vocal de la Diputació provincial)
Dalp, José (Comandant accidental d'Artilleria)
Foxá, Ramón (Coronel de la milícia activa)
Galí, Ramón (Tinent coronel; cap de l'administració militar)
Gil, Pedro (Comerciant)
Janer, Pablo (Regidor)
Luna, N. (Comandant de Cantàbria)
Meseguer, Tomás (Tinent comandant de Sòria)
Montells, Pedro (Comandant de la Constitució)
Montero y Vigodet, José María (Coronel tresorer de rendes)
Murphy, Gerardo (Capità del Port)
Ordobaz, Pablo (Brigadier comandant d'Enginyers)
Ortega, José María (Coronel governador de Montjuïc)
Pérez, Ángel (Tinent comandant de Galícia)
Planas, Ramón (Coronel comandant d'Enginyers)
Remisa, Gaspar (Comerciant)
Reynals, Juan (Comerciant)
Sáenz de Tejada, Gil (Coronel comandant d'Artilleria)
Saforcada, Ambrosio (Comerciant)
Sanjuán, Salvador (Comissari de guerra)
Ximénez de Bagües, Mariano (Comandant accidental d'Aragó)

Fonts documentals:

Indicador Catalán núm. 135, 15 de maig de 1823, p. 2

Membres de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, que son de la Junta aux. Defensa

Albó, Mariano
Ametller, Juan de
Biure, baró de
Camps, José
Casajemas, José

Montells, Pedro
Montero y Vigodet, José María
Saforcada, Ambrosio
Sanjuán, Salvador
Ximénez de Bagües, Mariano

B.20. Junta de recaptació i distribució d'impostos. (Pla de la Diputació de juny de 1823)

Camps, José (Intendent)

Galí, Ramón (Tinent coronel; Cap de l'administració militar)

Gómez de Butrón, Fernando (Cap polític)

Roten, Antonio (Comandant general)

2 comandants que més temps porten a la guarnició de Barcelona

2 representants de l'ajuntament de Barcelona

2 representants de la diputació de Barcelona

3 vocals particulars (un dels quals és un eclesiàstic)

Fonts documentals:

Diario de Barcelona, núm. 157, 6 de juny de 1823, pp. 1395-1398

B.21. Consell de guerra permanent del 9 de juliol de 1823

President:

García Piña, Luís (Tinent coronel d'Artilleria)

Vocals:

Barraquer, Ramón (Capità de la M. A.)

Delgado, José (Capità del regiment d'Aragó)

López, Pablo (Capità d'Artilleria)

Meca, Francisco (Tinent coronel d'Artilleria)

Paniagua, Salvador (Capità d'Artilleria)

Ximénez y Bagües, Mariano (Tinent coronel del regiment d'Aragó)

Suplents:

Navarro Valvoa, Juan (Capità del regiment d'Aragó)

Quintana, Ramón (Capità del regiment d'Aragó)

Ribas, Manuel (Capità del 2n batalló)

Fiscals:

Cano Caballero, Tomás (Tinent del regiment d'Aragó)

Fernández, Enrique (Capità ajudant de la plaça)

Jorcano, Bonifacio (Subaltern)

Llorella, José María (Tinent del regiment d'Aragó)

Fonts documentals:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Any 1823

Indicador Catalán núm. 192, 10 de juliol de 1823, pp. 2-3

Membres de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que formaven part al Consell de Guerra

Cano Caballero, Tomás

Paniagua, Salvador

Ribas, Manuel

Ximénez y Bagües, Mariano

JUNTES REVOLUCIONÀRIES DEL TRIENNI

B.22. Comissió Provisional Governativa de Catalunya, de 11 de març de 1820.

Abadal, Antonio

Avellá, Pedro José

Cabanillas, Vicente

Casacagigal, marquès de

Castellar y Lladó, José. (Cap polític)

Dehesa, Juan de la

Gayolá, Ignacio

López de Vinuesa, Juan

Ruiz de Porras, Joaquín

Sichar, Pablo

Támaro, Antonio

Torres y Amat, Félix

Vedruna, Raimundo

Villacampa Periel, Pedro

Prohoms dels diferents gremis i col·legis

-Els noms en **negreta** corresponen al dels socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

B.23. Junta Extraordinària de la nit del 3 al 4 d'abril de 1821

Avellá, Pedro José. Provisor del bisbe
Babot, Francisco de Sales. Alcalde 2n
Barba, Manuel. Diputat provincial
Barnola, Juan. Regidor
Barraquer, José Antonio. Regidor
Basora, J. Francisco. Síndic 1r
Borrás, Gaspar. Diputat provincial
Buch, Antonio. Secretari del govern polític
Cabanes y Escofet, José Mariano. Alcalde 1r
Casanova y Gayolá, Francisco. Regidor
Casas y Vilarrubias, Juan. Regidor (*no va assistir a la junta extraordinària*)
Elola y Acevedo, Antonio. Intendent de la província
Félix, Pedro. Diputat provincial
Gil y Juliá, Juan. Regidor
Gironella, marquès de. Regidor (*no va assistir a la junta extraordinària*)
Illas y Ferrer, Juan. Regidor
Lasala, Manuel. Diputat provincial
Llió, marquès de. Regidor
López Vinuesa, Juan. Regent de l'Audiència territorial
Moñino. Comissionat regiment d'Artilleria
Munárriz, Juan. Cap polític
Olzina, Jerónimo. Regidor
Ortells y Pintó, Agustín. Regidor.
Quintana, Jaume. Diputat provincial
Reynals, Juan. Regidor
Ros y Buscá, Francisco Tomás. Síndic 2n
Ros, Juan. Regidor
Rovira, José. Regidor
Rovira, Juan. Regidor
Rubinat, Benito. Diputat provincial
Ruiz de Porras, Joaquín. Governador de la plaça
Sanón, Luís. Diputat provincial
Torre, marquès de la. Regidor
Vedruna, Raimundo. Regidor
Vilá y de Gerona, José. Regidor
Comissionats regiment d'Aragó
Comissionats regiment de Córdova
Comissionats regiment de Hostalric
Comissionats regiment de Múrcia
Comissionats regiment de Pavia
Comissionats regiment d'Enginyers
Comissionats regiment de Comptadoria
Comissionats de la Milícia Nacional Voluntària
Alguns ciutadans particulars

Fonts documentals:

Arxiu de la Diputació de Barcelona (ADB), Lligall. 65 i 76. Actes reservades. Sessió de la junta general d'autoritats celebrada la nit del 3 al 4 d'abril de 1821. Còpia, Barcelona, 14 d'octubre de 1826.

B.24. Signants del Voto de Barcelona contra el Ministeri.

Aldecoa, Antonio. Com a comissionat del 1r esquadró d'Artilleria
Álvarez, Cayetano. Sergent segon de Sòria.
Amat, José. Ciutadà sotstinent d'Artilleria Nacional
Arocena, Ignacio. Tinent de la 1a cia. del 5è batalló de la MNV
Badel, José. Caporal en representació dels caporals del regiment de Suïssos de Wiffen
Baiges, José. Capità de Granaders del 1r batalló de la MNV
Ballvé, Francisco. Sotstinent, en representació dels sotstintents del 5è batalló de la MNV
Barcena, Francisco de la. Sotstinent de Sòria
Besengues, Pedro. En representació dels individus del 5è Nacional Voluntari
Biaró, Francisco. Tinent en representació dels tinentes del 5è batalló de la MNV
Bordas, José. Sotstinent del 5è batalló
Borrajó, José. Oficial de la Comptadoria de l'exèrcit
Bosch, Jayme. Capità, en representació dels capitans del 3r batalló de la MNV
Bosch, José. Sergent, en representació dels sergents del 3r. Batalló de la MNV
Brosa, Antonio. Sergent major i comandant accidental del 5è batalló de la MNV
Bruguera, Pedro. Comandant d'Aragó
Calvet, Francisco. Ciutadà tinent del primer batalló del regiment de Sòria
Camps, Antonio. Sergent en representació dels sergents del 4t batalló de la MNV
Cantó, Francisco. Com comissionat pels caporals del 1r batalló de la MNV
Carlos, Simón de. En representació del 1r regiment d'Artilleria Nacional
Castro Palomino, Nicolas de. Ciutadà
Clapes, Isidro. Caporal en representació dels caporals del 4t batalló de Milícies
Claret, José. Capità en representació dels capitans del 2n batalló del MNV de Barcelona
Clutaro, Francisco. Caporal, en representació dels caporals del 3r batalló de la MNV
Colombrí, Francisco. Caporal del 5è batalló
Costa, Felipe. Dr. En representació dels voluntaris del 3r batalló de la MNV
Costa, Gerónimo. Sotstinent de la 1a cia. de Granaders del 1r batalló de la MNV
Cuello, Francisco de Paula. Com comissionat pels sotstintents del regiment d'Aragó
Doménech, Félix. Ciutadà capità del primer batalló del regiment de Sòria.
Doménech, Jaime. Per la classe de Voluntaris del 4t batalló de la MNV
Echávarri, Juan Antonio. Tinent coronel del regiment d'Infanteria de Múrcia
Ferran, Adriano. En representació del 1r batalló de la MNV
Ferrer, Antonio. Capità del 3r batalló de la MNV
García Cónsul, Justo. Ciutadà capità d'Aragó
Garrumbe, Pedro. Capità d'Infanteria i tinent d'Artilleria
Gastón, Celestino. Ciutadà capità de l'Artilleria
Gisbert, Víctor. Ciutadà
Guerrero, José. Sotstinent d'Artilleria
Iboleón, José María. Comandant interí de la Polacra Carmen de l'Armada Nacional
Joaquín, Giol. Caporal primer de Granaders i brigada del 1r batalló de la MNV
Kámer, Jorge. Soldat en representació dels soldats del regiment de Suïssos de Wiffen
Llano y Chávarri, Ramón de. Comandant del 3r batalló de la MNV
Llió, marquès de . Sergent major del 3r batalló de la MNV
López, Francisco. Tinent de la 3a cia. del 5è batalló de la MNV
Manzanares, Salvador. Tresorer de l'exèrcit.
Martí, Joaquín. Caporal, en representació dels caporals del 2n batalló de la MNV
Miralles y Catalán, Joaquín. Ajudant primer del 4t batalló de la MNV
Moradillo, Florencio de. Oficial de la Comptadoria de l'exèrcit

Nadal, José Ramón. Sergent en representació dels sergents del 1r batalló de la MNV
Naval, Eduardo. Ajudant segon del regiment de Sòria
Nicolau, Francisco. Sergent en representació dels sergents del 2n batalló del 1r regiment de la MNV
Pelegrí, Ramón. Ciutadà
Perales, Pascual. Segon ajudant, representant als tinents, regiment d'Infanteria d'Aragó
Pérez, Miguel. Sergent primer de Sòria
Portell, José de. Granader Nacional i oficial agregat al E. M. d'aquesta plaça
Puig, Antonio. Comandant interí del 4t batalló de la Milícia Nacional
Ramos, Antonio. Capità. En representació del regiment d'Infanteria d'Aragó
Rebelo, Cayetano. Capità d'Artilleria
Rodés, Francisco Andrés. Capità del 2n batalló de la MNV
Rolle, Juan. Sergent de brigada en rep. dels sergents del regiment de Suïssos de Wiffen
Rolli, Juan. Abanderat en comissió del regiment de Suïssos de Wiffen
Romá, José Francisco. Ajudant, en representació dels ajudants del 3r batalló de la MNV
Rotten, Antonio. Brigadier del 5è batalló
Ruiz de Porras, Joaquín. Governador de la plaça
Ruiz, Francisco. Ciutadà sergent segon de Múrcia.
Samaniego y Padilla, Antonio. Soldat Nacional de la 2a cia. de Caçadors
San Martín, Manuel de. Sergent primer de Sòria
Saravia, Javier. Comandant del batalló d'Artilleria
Schmit, Antonio. Ajudant primer, pel regiment de Suïssos de Wiffen
Solades, Manuel. En representació del 2n batalló de la MNV
Tamaro, Juan. Capità en representació dels capitans del 1r regiment de la MNV
Taverne, José. Segon comandant del 1r Esquadró
Tegel, José. Sotstinent, en representació dels sotstintents del 3r batalló de la MNV
Torments, José. En representació dels tinents del 4t batalló de la MNV
Vasco, Juan. Ciutadà sotstinent d'Artilleria Nacional
Vehils, Mariano. Abanderat del 4t batalló de la MNV
Velarde, Julián. Sotstinent del 1r esquadró d'Artilleria
Verdalet, Pablo María. En representació del cos de la Milícia Nacional de Cavalleria
Vidal, Francisco de Paula. Capità del regiment d'Infanteria Infant Don Carlos
Vidal, Ildefonso. Oficial de la Comptadoria de la Duana
Vidal, Liserio. Tinent, en representació dels tinents del 3r batalló de la MNV
Vila, Francisco. Comissionat pel 2n batalló de la MNV
Vilaró, Bartolomé. En representació dels capitans del 4t batalló de la MNV
Yriarte, José María. Sotstinent del regiment d'Infanteria de Múrcia
Yriarte, Juan de. En representació del 1r regiment d'Artilleria

Fonts documentals:

Archive du Ministère des Affaires Étrangères (AMAE). Correspondance consulaire et commerciale, Barcelone núm. 25, pp. 7-8. *Suplemento al Diario Constitucional de Barcelona*, 3 de gener 1822

-Els noms en **negreta** corresponen al dels socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

B.25. Junta de ciutadans, militars i milicians desembre de 1821

Aldecoa, Antonio (1r Esquadró d'Artilleria del regiment d'Aragó)
Álvarez, Cayetano (Sergent 2n del regiment de Sòria)
Arocena, Ignacio (Tinent de la 1a cia del 5è batalló)
Baigés, José (Capità de Granaders del 1r batalló)
Barcena, Francisco de la (Sotstinent del regiment de Sòria)
Bardel, José (Caporal del regiment de Winffen 1r Suís)
Batlle, Francisco
Berenguer, Pedro (Caporal segon de la 3ª companyia del 5è batalló)
Bordas, José (Sotstinent del 5è batalló)
Borrajó, José (Oficial de la Comptadoria de l'exèrcit)
Bosch y Pausas, José (Sergent del 3r batalló)
Bosch, Jaime (Capità del 3r batalló)
Brosa, Antonio (Sergent major del 5è batalló)
Calvet, Francisco (Tinent del 1r. batalló del regiment d'Infanteria de Sòria)
Camps, Antonio (Sergent del 4t batalló)
Cantón, Francisco (Comissionat dels caporals del 1r batalló)
Carlos, Simón de (1r regiment d'Artilleria Nacional)
Claret, José (Capità del 2n batalló)
Clutaro, Francisco (Caporal del 3r batalló)
Colombri, Francisco (Caporal del 5è batalló)
Costa, Felipe (Voluntaris del 3r batalló)
Cuello, Francisco de Paula (Comissionat dels Sotstintents del regiment d'Aragó)
Doménech, Jacinto Félix (Capità del 1r batalló del regiment d'Infanteria de Sòria)
Falcó, Vicente
Ferran, Andriano (1r batalló)
Gastón, Celestino (Capità d'Artilleria)
Grande, Gerónimo
Iboleón, José María
Llano y Chávarri, Ramón (Comandant interí del 3r batalló)
Llió, marquès de (Sergent major del 3r batalló)
López, Francisco (Tinent de la 3ª companyia del 5è batalló)
Manzanares, Salvador (Tresorer de l'exèrcit)
Martí, Joaquín (Caporal del 2n batalló)
Moreno, Manuel
Nadal, José Ramón (Sergent del 1r batalló)
Nart, Antonio
Nicolau, Francisco (Sergent del 2n batalló del 1r regiment)
Olly, Juan
París, Miguel
Perales, Pascual (Tinent del regiment d'Aragó)
Puig, Antonio (Comandant interí del 4t batalló)
Rodes, Francisco Andrés (Voluntari del 4t batalló)
Romá, José
San Martín, Manuel de (Sergent primer del regiment de Sòria)
Sarabia, Javier (Comandant del batalló d'Artilleria)
Schmid(t), Antonio (regiment de Winffen 1r Suís)
Solana, Manuel
Tagell, José

Támaro, Juan (Capità del 1r regiment)
Taverné, José (Comandant segon del 1r esquadró)
Vidal, Licerio (Tinent del 3r batalló)
Vilaró, Bartolomé (Capità del 4t batalló)
Viure, Francisco
Yriarte, Juan de (1r regiment d'Artilleria)

Fonts documentals:

Suplemento al Diario Constitucional de Barcelona, 5 de gener de 1822. Referència esdeveniments del 30 i 31 de desembre de 1822

Assistents a la Junta de desembre de 1821 que posteriorment foren socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

Arocena, Ignacio
Bosch y Pausas, José
Calvet, Francisco
Costa, Felipe
Cuello, Francisco de Paula
Doménech, Jacinto Félix
Falcó, Vicente
Gastón, Celestino
Moreno, Manuel
Romá, José
Támaro, Juan

**CIUTADANS ACTIUS POLÍTICAMENT DURANT ELS ANYS
DEL SEXENNI QUE DONEN SUPORT A LACY**

B.26. Ciutadans que apareixen a la causa judicial de Lacy

Aguilar, Luís	López, Antonio
Aguirre, Mariano	Mancha, Francisco
Aira, Ángel	Matas, Miguel
Appentel, Francisco	Mauri, Teresa
Bacigalupi, Pablo Luís	Mellado, José
Bertichinger, Manuel	Miguel, Juan de
Blancher, Buenaventura	Milans y Mauri, Francisca
Cabrera, Domingo	Milans, Joaquina
Castellano, Manuel	Milans, Rafael
Cerezo, Lorenzo	Moreno, José
Comas, Vicente	Nandín, Gaspar
Cuero, Juan	Oliveres, Ignacio
Dexens, Jacinto	Pérez Gisbert, José
Díaz Morales, Francisco	Pérez, José Manuel
Duc, Pablo	Pertegás, José
Echauri, Andrés	Ponce, José
Escario, Ventura	Puyol, Jacinto
Mallo, Juan de	Quer, José
Feitzan, Antonio	Ramírez Pizarro, Juan
Fernández, Pedro	Riva, Antonio
Flugier, Gabriel	Robledo, Andrés
Frizzi, Cristóbal	Rubio, Diego
Gironda, Felipe	Ruiz, Vicente
Graupera, José	Sauri de la Torre, José
Herrero, José	Sort, José
Huertas, José	Subirá, Antonia
Jiménez, Benito	Subirá, Francisco
Llausas, Félix	Subirá, José
Llirio, Ramón	Subirá, María Rosa
Llorens, Salvador	Vieta, Pedro
López Denia, Isidro	

Fonts documentals:

Causa criminal formada en la plaza de Barcelona contra el héroe de la libertad española el excelentísimo señor D. Luís de Lacy, teniente general de los ejércitos nacionales, caballero gran cruz de la militar orden de S. Fernando, etc. Pasado por las armas en los fosos del castillo de Bellver de la isla de Mallorca en el aciago día de 5 de julio de 1817. Madrid. Imprenta del Censor.

B.27. Militars presos acusats de participar en la conspiració de L. Lacy

Bacigalupi, Pablo
Benito, Manuel
Brun, Mateo
Casulá, Ramón
Cerezo, Lorenzo
Crozat, Juan
Delgado, José
Díaz Morales, Francisco
Echauri, Andrés
Espínola, José
Fluger, Gabriel
Frizzi, Cristóbal
Geli, Miguel
Gomila, Onofre
Guisado, Domingo
Lacy, Luís
Lluelles, Gregorio
López, Antonio
Mallo, Juan de
Mellado, José
Moreno, José
Moulin, Pedro
Oliver, Francisco Antonio de
Ortega, José María
Pérez Gisbert, José
Pérez, José Manuel
Puig, Ignacio
Revelo, Cayetano
Ri(v)bas, Antonio
Robledo, Andrés
Rubio, Diego
Ruiz de Porras, Joaquín
Ulzurrun, Juan
Vidal, José María

Fonts documentals:

Suplemento Diario Constitucional de Barcelona, núm. 39, 20 d'abril 1820, pp. 11-12

B.28. Participants en la conspiració de Lacy segons l'historiador Josep Fontana

Ardévol, Jaime
Baigés y Muré, José
Blancher, Buenaventura
Bosch, Jaime
Díaz Morales, Francisco
Dorca, Juan
Fornells, Pablo
Jordana, Miguel
Mota, Francisco
Mota, José
Parra, Manuel de la

Fons documentals:

FONTANA, JOSEP (2002): *La quiebra de la monarquía absoluta. La crisis del antiguo régimen*. Barcelona. Crítica. (primera edició 1971), pp. 188-195

B.29. Participants en l'intent d'alliberar a Lacy, el maig de 1817

Arnet, José
Bartolí, José
Canals, José
Comas, Vicente
Desayre
Feliu
Gayá, José
Granados, Juan
Lluelles, Gregorio
Mancha, Francisco
Milagro, Santiago
Milans
Molins y Martí, Juan
Oliver, Francisco
Quer, José
Reyes, Antonio de
Rodón, Rafael
Rodríguez, José
Sabater
Sans, José
Suriach, Francisco
Torrella, Fortián
Velzunce
Vidal

Fonts documentals:

RODRÍGUEZ, JOSÉ. *Sucinta narración de la empresa trazada en Barcelona el año 1817, para dar libertad al excelentísimo señor capitán general D. Luís Lacy. La da a luz el capitán agregado al regimiento de Córdoba.* D. José Rodríguez. Barcelona. En la imprenta de Juan Dorca, año 1820.

B.30. Llista dels membres de la Junta o comissió de col·legis, gremis i fàbriques de Barcelona per alliberar al Tinent general Luís Lacy, 17 d'abril 1817.

Abad, José: Prohom. Faquins
Almirall, José: Prohom. Moliners
Altes, Miguel: Prohom. Mitgers i barreters d'agulla
Arajol, José: Prohom. Les cinc corporacions d'*albeytars*: ferradors, llanterners, ferrers i calderers
Armengol, Felipe: Cònsol. Col·legi d'argenters
Aumatell, José: Prohom. Fusters
Baixeras, José: Prohom. Guanteres
Barral, Juan: Prohom. Fusters
Bausis, Jayme: Prohom. Tintorers de seda
Blanch, Pablo: Prohom. Traginers
Blas, Tomás: Prohom. Espasers
Bó, Antonio: Prohom. Garbelladors
Bosch, Antonio: Prohom. Guanteres
Bosch, Juan: Comissionat. Comissionats de fàbriques, de teixits, filats i pintats
Botey, Jayme: Prohom. Germandat de mesuradors de grans
Buxadós, Pedro: Prohom. Sabaters
Cabrisas: Prohom. Gremi de galoners
Calbetó, Francisco: Prohom. Gremi de la confraria de Sant Esteve (freners)
Casacuberta, Sebastián: Prohom. Taverners i hostalers
Casadevall, Francisco: Prohom. Gremi de la confraria de Sant Esteve (freners)
Casas, Ramón: Prohom. Gremi de batedors d'or
Casasanpere, José: Prohom. Mestres sastres
Castells, José: Prohom. Teixidors de vels
Castellvell, Juan: Prohom. Hortolans de la porta nova
Chelma, Francisco: Prohom. Traginers
Colom, Francisco: Prohom. Candelers de sèu
Comellas, Andrés: Prohom. Calafatador i fuster de ribera
Compte, Francisco: Prohom. Carders
Costa, José: Prohom. Blanquers
Creixell, Lázaro: Prohom. Cadirers de boga
Crous, José: Prohom. Corredors de pelfa
Cudina, José: Prohom. Hortolans de la porta nova
Domenech, Ramón: Prohom. Mitgers i barreters d'agulla
Estrell: Prohom. Gremi de batedors d'or
Ferant, Juan: Prohom. Taverners i hostalers
Fey, Manuel: Prohom. Semolers
Finet, Carlos: Prohom. Sabaters
Font, Francisco: Prohom. Tallants
Fontdevila, José: Prohom. Gremi de perruquers
Garrut, José: Prohom. Esparters
Guix, José: Cònsol. Col·legi d'impremters i llibrers
Janer, Diego: Prohom. Hortolans de la porta de Sant Antoni
Liró, Francisco: Prohom. Carders
Llambí, Jayme: Prohom. Soguers
Lletjós, Salvador: Prohom. Corredors de pelfa

Maguiol: Prohom. Faquins
Marsans, Francisco: Prohom. Forners
Martí, Esteban: Cònsol. Col·legi de cerers
Martí, José: Prohom. Hortolans de la porta de Sant Antoni
Mas, Jayme: Prohom. Mestres sastres
Masferrer, Benito: Prohom. Les cinc corporacions d'*albeytars*
Masriera, Felipe: Prohom. Revenedors
Matas, Onofre: Prohom. Teixidors de lli
Matavacas, Joaquín: Prohom. Soguers
Menció, Antonio: Prohom. Semolers
Mitayna, Carlos: Cònsol. Col·legi de corredors de canvi
Molins, Clemente: Prohom. Xocolaters
Monje, Juan: Prohom. Gremi de boters
Morera, Antonio: Prohom. Mestres sastres
Mota, Francisco de Asís: Síndic. Barreters
Mota, Salvador: Prohom. Hortolans de la porta de Sant Antoni
Mugal, Magín: Cònsol. Col·legi de droguers
Nadal, Juan: Prohom. Clavetaires
Noé, Juan: Prohom. Terrissaires
Pagá, Mateo: Prohom. Taverners i hostalers
Parici, Jorge: Prohom. Pelleters
Pedragosa, Jayme: Prohom. Mestres sastres
Picañol, José: Prohom. Fusters
Piferrer, Juan Francisco: Cònsol. Col·legi d'impremters i llibrers
Planas, José: Prohom. Tintorers de draps
Planas, Pedro: Prohom. Esparters
Prats, José: Prohom. Calafatador i fuster de ribera
Prats, Miguel: Prohom. Gremi de perruquers
Priu, Pedro: Prohom. Llogaters de mules
Puig y Fages, José: Prohom. Serrallers
Puigcarbó, Isidro: Prohom. Gremi de galoners
Pujola i Mestres, José.: Prohom. Gremi de boters
Quer, Francisco: Prohom. Cordoners
Reniu, Jayme: Prohom. Espasers
Reynes, Pedro: Cònsol. Col·legi de cerers
Ribas, José: Prohom. Mitgers i barreters d'agulla
Riera, Luciano: Prohom. Escultors i tallistes
Rigalt i Muntané, Francisco: Cònsol. Col·legi de dauradors
Roca i Parent, José: Prohom. Sabaters
Rodón, Juan: Prohom. Moliners
Rogent, Francisco de Asís: Prohom. Taverners i hostalers
Roig, Feliciano: Prohom. Forners
Rosell, José: Prohom. Pinters
Rossel, Francisco: Prohom. Pinters
Sabates, José: Prohom. Ganiveters
Sagarra, Francisco: Prohom. Tintorers de seda
Sagristá, Juan: Prohom. Fabricants de carros
Sala, José: Prohom. Teixidors de vels
Sallarés, Domingo: Prohom. Llogaters de mules
Santaugenia, Antonio: Prohom. Barreters

Sardá, José: Prohom. Mariners
Saurí, Pedro: Prohom. Barreters
Serra y Fuster, José: Comissionat. Torners
Serra, Baltasar: Prohom. Blanquers.
Serrat, Andrés: Prohom. Escultors i tallistes
Sistachs, Jayme: Prohom, Gremi de la confraria de Sant Esteve (freners)
Siuró, Víctor: Prohom, Gremi de la confraria de Sant Esteve (freners)
Solá, Felipe: Cònsol. Col·legi d'argenters
Solá, Francisco: Síndic. Gremi de la confraria de Sant Esteve (freners)
Soler, Francisco: Prohom. Llogaters de mules
Soler, Ignacio: Prohom. Candelers de sèu
Soler, Jayme: Prohom. Velluters
Subieta, Baltasar: Clavari. Escultors i tallistes
Tarrasa, Pedro Màrtir: Prohom. Gremi de sabaters de vell
Tomás, José: Prohom. Cordoners
Torner, Manuel: Comissionat. Comissionats de fàbriques, de teixits, filats i pintats
Torras, Alexandro: Prohom. Clavetaires
Torras, Gerónimo: Síndic. Carreters de mar
Torrens, Adjutorio: Prohom. Gremi de boters
Torres, José: Prohom. Abaixadors
Trías, Andrés: Prohom. Fabricants de carros
Trias, José Àngel: Prohom. Caixistes
Trias, Juan: Prohom. Caixistes
Valldejuli, Rafael: Cònsol. Col·legi de corredors de canvi
Valls, Jayme: Prohom. Pintors de vidrieres
Ventura, Vicente: Prohom. Assaonadors
Vila, Domingo: Prohom. Assaonadors
Vilamara, Antonio: Prohom. Mossos sastres
Vilarrull, Miguel: Prohom. Teixidors de lli
Viñals, Francisco: Prohom. Revenedors
Vinardell, Ramón: Comissionat. Gremi de sabaters de vell
Viñas, Gabriel: Prohom. Soguers

Socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que participaren en aquesta Junta.

Mota y Riera, Francisco de Asís

Fonts documentals:

Archivo Histórico del Congreso (AHC) Papeles Reservados de Fernando VII. Legajo 41, folio 359, Barcelona, 16 d'abril 1817

B.31. Processats per la inquisició el 1819 acusats de delictes de Francmaçoneria

Bonilla, Josep (franciscà)
Bretón, Francisco (ajudant Castaños)
Carandole, baró de
Casañas, Pelegrino (servita)
Darguries, N. (militar)
Echevarria, Antonio
Flugier, Gabriel (Capità)
Geruti, Florencio (Tinent coronel)
Llinás, Francisco (Capità)
Martínez, Juan Antonio (militar)
Masuti, N. (militar)
Morales, Francisco (Tinent)
Ribas, Francisco (Capità)
Trillo, José (Tinent coronel)

Fonts documentals:

BADA, JOAN (1986): *L'església de Barcelona en la crisi de l'antic règim (1808-1833)*. Col·lectània Sant Pacià. Facultat de Teologia de Barcelona. Herder. Barcelona, p. 459

**SOCIETAT PATRIÒTICA BARCINONENSE
DELS BONS AMICS**

B.32. Membres de la Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics perseguits (1814-1820)

Arnet, José
Baeza, Marcelo
Bartoli, José
Bas, Magín
Biosca, José
Blancher, N.J.
Calafau, Tomás
Crozat, Juan
Decref, Jose
Díaz Morales, Francisco
Didié, Melchor
Dorca, Juan
Escalera, Fermín
Fidalgo, Francisco
Flórez de Estrada, Álvaro
Flórez de Estrada, Antonio
Frizzi, Cristóbal
García de la Madrid, Miguel
Granados, Juan
Gutiérrez de Terán, José María
Herms y Trías, José
Lescura, Atanasio
Llovella, Isidro
Lluelles, Gregorio

Llufrio, Juan María
Mota, Francisco
Mota, José
Moulin, Pedro
Oliver, Francisco
Pascual y Rubió, Santiago
Perena, Pedro
Pertierra, Francisco
Pujol, Juan
Revelo, Cayetano
Reyes, Antonio de
Robledo, Andrés
Rodón, Rafael
Rodríguez, José
Romay, Ramón
Rull, Juan
Salomó, Nicolás
Salvá, Juan
Saura, Cirilo Antonio
Soler, Francisco
Surriach, Francisco
Vidal, Francisco de Paula
Villacampa Maza de Lizana, Pedro

Fonts documentals:

Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, Papel Suelto, 24 de juny de 1820.

Altres membres de la Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics

Alcántara y Boria, Joaquín de
Arocena, Ignacio
Bessières, Jorge
Blanco, Felipe
Brotons, Francisco
Casals, José
Castellar, José de
Dulachs, Salvador
García de la Madrid, Miguel
Granados, Juan
Grasot, José Antonio
Larrard, Francisco
Lirio, Gregorio
Martínez, Lucas
Milans del Bosch, Francisco
Navarro, José
Palleruelo, baró de
Paricio, Jorge
Prieto, Andrés
Raul, Francisco
Sáenz de Tejada, Gil
Sánchez, Basilio
Sieyes, Fidel
Valls, Antonio
Yriarte, Juan de

Fonts documentals:

GIL NOVALES, ALBERTO (1975): *Las sociedades Patrióticas (1820-1823). Las libertades de expresión y de reunión en el origen de los partidos políticos*. Tecnos. Madrid. Vol. I, pp. 245-265.

GONZAGA ORONoz, LUÍS. *Manifiesto que Fr Luis Gonzaga Oronoz hace a la España entera sobre la soñada conspiración para destituir las autoridades legítimamente constituidas levantar nuevas fuerzas militares, remover los empleados en el ramo de hacienda, jueces de la audiencias, y cometer otros excesos, substituyendo al gobierno monárquico moderado hereditario el demócrata, ó republicano, de que se acusó. A dicho Oronoz, a D. Jorge Besieres, y al ayudante supernumerario de la ciudadela de esta plaza D. Francisco Brotons; cuyas causas tuvieron origen de la prisión del primero en la noche del 20 de mayo último. En refutación a la conclusión, ó manifiesto, fiscal por el Coronel Don Manuel Fernández*. Barcelona: En la imprenta constitucional de Joaquín Jordi, año 1821.

Presidents de la Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics

Gutiérrez de Terán, José María. Cap polític
Villacampa, Pedro. Capità general
Castellar, José de. Cap polític
Milans del Bosch, Francisco. Mariscal de camp

Fonts documentals:

GIL NOVALES, ALBERTO (1975): *Las sociedades Patrióticas (1820-1823). Las libertades de expresión y de reunión en el origen de los partidos políticos*. Tecnos. Madrid. Vol. I, pp. 245-265.

GONZAGA ORONOZ, LUÍS. *Manifiesto que Fr Luis Gonzaga Oronoz hace a la España entera sobre la soñada conspiración para destituir las autoridades legítimamente constituidas levantar nuevas fuerzas militares, remover los empleados en el ramo de hacienda, jueces de la audiencias, y cometer otros excesos, substituyendo al gobierno monárquico moderado hereditario el demócrata, ó republicano, de que se acusó. A dicho Oronoz, a D. Jorge Besieres, y al ayudante supernumerario de la ciudadela de esta plaza D. Francisco Brotons; cuyas causas tuvieron origen de la prisión del primero en la noche del 20 de mayo último. En refutación a la conclusión, ó manifiesto, fiscal por el Coronel Don Manuel Fernández*. Barcelona: En la imprenta constitucional de Joaquín Jordi, año 1821.

Llista de tots els membres coneguts de la Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics.

Alcántara y Boria, Joaquín de	Llufrio, Juan María
Arnet, José	Martínez, Lucas
Arocena, Ignacio	Milans del Bosch, Francisco
Baeza, Marcelo	Mota, Francisco
Bartolí, José	Mota, José
Bas, Magín	Moulin, Pedro
Bessières, Jorge	Navarro, José
Biosca, José	Oliver, Francisco
Blancher, N. J.	Palleruelo, baró de
Blanco, Felipe	Paricio, Jorge
Brotos, Francisco	Pascual y Rubió, Santiago
Calafau, Tomás	Perena, Pedro
Casals, José	Pertierra, Francisco
Castellar, José de	Prieto, Andrés
Crozat, Juan	Pujol, Juan
Decref, José	Raull, Francisco
Díaz Morales, Francisco	Revelo, Cayetano
Didié, Melchor	Reyes, Antonio de
Dorca, Juan	Robledo, Andrés
Dulachs, Salvador	Rodón, Rafael
Escalera, Fermín	Rodríguez, José
Fidalgo, Francisco	Romay, Ramón
Flórez de Estrada, Álvaro	Rull, Juan
Flórez de Estrada, Antonio	Sáenz de Tejada, Gil
Frizzi, Cristóbal	Salomó, Nicolás
García de la Madrid, Miguel	Salvá, Juan
Granados, Juan	Sánchez, Basilio
Grasot, José Antonio	Saura, Cirilo Antonio
Gutiérrez de Terán, José María	Sieyes, Fidel
Herms y Trías, José	Soler, Francisco
Larrard, Francisco	Surriach, Francisco
Lescura, Atanasio	Valls, Antonio
Lirio, Gregorio	Vidal, Francisco de Paula
Llovella, Isidro	Villacampa Maza de Lizana, Pedro
Lluelles, Gregorio	Yriarte, Juan de

Membres Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics que també ho foren de la Tertúlia Patriòtica.

Alcántara y Boria, Joaquín de	Mota, Francisco
Arocena, Ignacio	Oliver, Francisco
Dulachs, Salvador	Raull, Francisco
Granados, Juan	Rull, Juan
Grasot, José Antonio	Soler, Francisco
Martínez, Lucas	

**EL CINQUÈ BATALLÓ
DE LA MILÍCIA NACIONAL VOLUNTÀRIA**

B.33. Cinquè Batalló de la Milícia Nacional Voluntària

Abadal, Pablo	Chiner Ruiz, Francisco
Alabau, Pablo	Clos, Juan
Alabou, Joaquín	Clot, Ignacio
Altafulla, Juan	Clot, José
Amigó, Antonio	Cochillón, Diego
Anglada, Pedro	Colombri, Francisco
Arajol, Juan Francisco	Colomer, Juan
Astor, Antonio	Comellas, José
Bach, Bernardo	Conchelló, Andrés
Badía, Ignacio	Conchelló, Diego
Balbé, Francisco	Correchatí, Cristóbal
Ballester, José	Creus, Pedro
Baperas, Pedro	Dasi, Juan
Barraquer, Manuel	Dasi, Juan Antonio
Basas, José	Desvalls, Félix
Bastida, Antonio	Devi, Melchor
Belats, Esteban	Dimas, Narciso
Bori, Francisco	Dulachs, Salvador
Berenguer y Rosals, Manuel	Dutrem, Raimundo
Berenguer, Pedro	Escuder, Miguel
Biaró, Francisco	Estaño, Roque
Bilbert, Antonio	Faig, Antonio
Biosca, Andrés	Ferrer, Peregrino
Bis, Jerónimo	Flotats, Antonio
Blanco, Felipe	Font, Miguel
Blanco, Fernando	Fontanet, Luís
Bohigas, Raimundo	Forés, Jaime
Bolart, José	Fornuella, Francisco
Bonada, Carlos	Funtamet, Luís
Bordas, José	Fuster, Pedro
Borés, Vicente María	Galcerán, José
Borgues, Ginés	García, Jaime
Bosch, Francisco	Gayá y Jover, Salvador
Boxeras, Pedro	Genover, Juan
Brosa, Antonio	Giralt, Pedro Juan
Brugarola, Juan	Gorrichategui, Cristóbal
Bruguerolas, Antonio	Granados, Juan
Buxens, Rafael	Guía, Ramón
Caba, Antonio	Homs, José
Calvet, Francisco	Illa, José
Camp, Justo	Isart, Juan
Canasl, Bartolomé	Janer, Pablo
Capdevila, Francisco	Jolis, José
Casacuberta, Francisco	Llagostera, Jaime
Casanovas, Jacinto	López, Francisco
Casasampere, Raimundo	Lozano, Antonio
Castellá, Gabriel	Maltel, Olegario
	Marsans, Isidro

Martínez, Fulgencio	Rodés, Narciso
Martínez, José	Romaguera, Francisco
Mas, Fernando	Ros, Pablo
Masanet, Matías	Roura, Jerónimo
Mastra, Jaime	Roure, Pedro
Matamala, José	Rovira, Pedro
Mercader, Raimundo	Rovira, Sebastián
Moleras, Miguel	Rubió, Félix
Molins, Bartolomé	Rusiñol, Francisco
Molins, Isidro	Saba, José
Monfar, Mariano	Sagarra, Pedro
Montero y Vigodet, José María	Salvat, Ramón
Montserrat, Francisco	Sampere, José
Montserrat, José	Samsó, José
Moreno, Manuel	Sanmartín, Antonio
Mota y Bes, Francisco	Sans, Joaquín
Mota, Francisco	Seguí, Benito
Navarro, José	Semiach, Francisco
Noé, Francisco	Serra, Lorenzo
Noé, José	Sieyes, Fidel
Olivella, Jacinto	Simó, José
Pageras, Manuel	Solá, Ignacio
Palau, Juan	Solá, Raimundo
Pascual, Jacinto	Soler, Isidro
Pelachs, Esteban	Soler, Onofre
Peyol, Hipólito	Soler, Plácido
Pla y Traveria, José	Tafarell, Agustín
Planas y Compte, José Manuel	Tarrés, Valentín
Ponsa, Juan	Teixidó, Juan
Ponsás, José	Terras, Pablo
Portell, José	Torrens, Manuel
Prieto, Andrés	Torruella, Fernando
Pusalgas, Miguel	Treserras, Bernardino
Ramis, José	Trullás, Domingo
Ramon y Mas, Bautista	Vallcorba, Miguel
Ribas, Antonio	Vallés, Ramón
Ribas, Joaquín	Valls, Félix
Ribot y Martí, Agustín	Valls, Pedro Nolasco
Ricart, Jerónimo	Vidal, Pedro
Riera, Francisco	Vigué, Jaime
Riera, Juan	Vila, Manuel
Riera, Pedro Màrtir	Vilaseca, Francisco
Rius, Jaime	Viñeta, José
Rius, Pablo	Vis, Jerónimo
Roble, Pedro	Viure, Francisco

Fonts documentals:

DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997): *La Milicia Nacional Local en Barcelona durante el Trienio Liberal (1820-1823)*. Tesi Doctoral dirigida per Irene Castells. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra. Vol. II Annex documental.

Membres Tertúlia Patriòtica de Lacy que eren milicians del cinquè batalló.

Bosch, Francisco
Calvet, Francisco
Comellas, José
Dulachs, Salvador
Gaya y Jover, Salvador
Granados, Juan
Homs, José
Montserrat, Francisco
Moreno, Manuel
Mota y Biesca, Francisco
Mota y Riera, Francisco
Portell, José de
Riera, Francisco
Riera, Pedro Màrtir
Roure, Pedro
Rovira, Pedro
Torrens, Manuel
Valls, Pedro Nolasco

SOCIABILITAT POLÍTICA DELS LIBERALS MODERATS

B.34. Opositors al coronel Costa dins del 1r regiment. Abril de 1821

Anglada, Cayetano
Arimón, Joaquín
Borés, Joaquín
Cabeza, Magín
Elías, José
Esborna, Juan
Escarrá, José
Espalter, Francisco Manuel
Estaper, Juan
Fillol, Esteban
Font, Mariano
Gibert, Pedro
Jaumar, Pablo
Madriguera, Francisco
Martí, Andrés
Pouplana, Gaspar
Regés, José
Sans, Ramón
Tresserra, Bernardino
Urregola, José
Vila, Agustín

Fonts documentals:

Archivo Histórico del Congreso de Diputados (AHCD). Papers reservats de Ferran VII. Lligall 56, folis 68-69. Còpia de diversos documents enviats a les Corts el 19 de maig de 1821

B.35. Socis del Gabinet de Lectura del palau de la virreina del Perú i membres de la Sociedad del Anillo

Abadal, Antonio. Auditor de Guerra
Altés i Gurena, Francisco. Secretari de l'Ajuntament de Barcelona
Blanco, Silvestre Manuel. Comptador de Correus
Bruguera, Pedro. Comandant del regiment d'Aragó
Caamaño, Joaquín. Mariscal de camp
Caneras, Pedro. Empleat de l'Ajuntament de Barcelona
Casamada, Manuel. Director de l'Acadèmia Cívica, redactor del *Diario de la ciudad de Barcelona o sea, El Eco de la Ley*
Castells, Miguel. Jutge de l'Audiència
Coban, Carlos. Capità de claus de la Ciutadella
Elías, José. Síndic de l'Ajuntament de Barcelona
Elizalde, Bernardo. Intendent
Gironella, Antonio. Diputat Provincial
Granados, Mariano. Comandant de presidaris de la ciutadella
Guardiola, Juan. Fiscal de l'Auditoria de guerra
Jaumeandreu y Trité, Eudaldo. Catedràtic d'economia política i estadística, 2a ensenyança
Llano y Chávarri, Ramón. Comandant del 3r batalló de la MNV
Lloser, Joaquín. Oficial de la secretaria del Cap polític
Marqués de Aguilar, José Mariano. Jutge de 1a instància
Masanet, Matías. Comandant del 5è batalló de la MNV
Mena, Ventura de. Sergent major de la plaça
Miranda, Pablo. Coronel del 1r regiment d'Artilleria
Oñate, J. Víctor. Jutge de l'Audiència
Ortega, José. Cap de l'Escola del 1r regiment d'Artilleria
Pombo, Ignacio. Comissari de guerra
Puig y Luca, Antonio. Tinent del rei de la Ciutadella
Pujol y Gurena, Alberto. Catedràtic d'història eclesiàstica, 3a ensenyança
Rich, José. Governador de la Ciutadella
Rubiano, Andrés. Secretari del Cap polític
Ruiz de Porras, Joaquín. Capità general interí
Sans, José Antonio. Mariscal de camp
Santocildas, José María. Tinent general
Taberna, José. Tinent coronel del 1r regiment d'Artilleria
Tornas, Blas. Mariscal de camp

Fonts documentals:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Any 1822.
Voz del Pueblo, any 1822
Arxius Personals Biblioteca de Catalunya (APBC) Fons del Baró de Castellet, Correspondència.

B.36. Socis de la Reial Acadèmia de Bones Lletres.

Altés Gurena, Francisco	López Soler, Ramón
Amat, Cayetano de	Manzano, Julián
Amblás, Miguel	Mariezcurrera, Nicolás
Aribau y Farriols, Buenaventura Carlos	Mena, Ventura de
Arquer, Segismundo	Mestres, José
Ayguals de Izco, Wenceslao	Monmany, Antonio
Bahí, Juan Francisco	Muns y Serriñá, Ramón
Barata, Antonio	Ocaña, Francisco
Bas, Narciso	Oñate, Víctor de
Bofarull y Mascaró, Próspero de	Pintó, Ramón
Borgas, Joaquín	Prat de Cervera, José M. de
Bruguera, Tomás	Prats y Martí, Buenaventura
Cabanes y Escofet, José Mariano de	Puig y Lucá, Antonio
Calva, Juan	Pujol, Alberto
Casamada, Manuel	Quintana, Ginés
Casas, Salvador	Renart y Arús, Francisco
Cassey More, Guillermo	Rey y Esteve, Joaquín (baró de Mentuy)
Comerma y Bonet, Domingo	Ros, Juan
Cuyás y Devesa, Miguel	Rubiano, Andrés
Doménech, Baltasar	Ruiz de Porras, Joaquín
Dou y Tayadella, Cayetano de	Sala, José
Ferrando, Pedro	Salat y Mora, José
Ferrer, Raimundo	Salvató y de Esteve, Ramón
Ferrer, Simón	Sans y de Barutell, Juan
Fivaller, Agustín de	Santpons y Barba, Ignacio
Illas, Félix	Subirats y Ferrer, Francisco
Jaumeandreu y Trité, Eudaldo	Torá, Félix
Jaumeandreu, Agustín	Torrá, Ramón
Larios de Medrano, Juan	Torres Amat, Félix
Lasala, Manuel	Vieta, Pedro
Llaro y Vidal, Joaquín	Vila, Domingo María
Llauder y Comín, Manuel (marquès de la Vall de Ribas)	Yáñez y Girona, Agustín

Fonts documentals:

AADD (1955): *Historia y Labor de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona. Desde su fundación en el siglo XVIII*. Real Academia de Buenas Letras. Barcelona.

-Dels 64 membres de la Reial Acadèmica de Bones Lletres, els 6 noms en **negreta** foren socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy.

B.37. Catedràtics de segona i tercera ensenyança de la Universitat de Barcelona

Segona ensenyança

Armet, Pedro Màrtir. Matemàtiques Pures. Geografia i Cronologia.

Bahí, Juan. Botànica i Agricultura.

Carbonell, Francisco. Química.

Casamada, Manuel. Literatura i Història.

Gallarda, Isidro. Matemàtiques Pures. Geografia i Cronologia.

Jaumeandreu, Eudaldo. Economia Política y Estadística.

Moret, Domingo. Lògica i Gramàtica general.

Puig, Lorenzo. Moral i dret natural.

Roig, Ramon. Matemàtiques pures.

Tudó, José María. Dret públic i Constitució.

Vidal y Pigem, Ignacio. Moral i dret natural.

Vieta, Pedro. Física.

Viguer, Juan. Matemàtiques pures.

Vila, Antonio. Literatura i Història.

Yáñez, Agustín. Mineralogia y Geologia.

Yáñez, Ramón. Zoologia.

Tercera ensenyança

Alba, Ángel. Teologia: fonaments de la Religió, Història de la Teologia y llocs Teològics.

Bertrán, Felipe. Jurisprudència civil: Història e institucions del dret espanyol.

Bover, Antonio. Teologia: Institucions dogmàtiques i morals.

Estrada, Manuel. Teologia: Institucions dogmàtiques i morals.

Gresa, Bartolomé. Dret Canònic: institucions canòniques.

Illas, Félix. Dret Canònic: Història y elements del dret públic eclesiàstic.

Llaró, Joaquin. Teologia: Sagrada Escriptura.

Manoco, Ramón. Dret Canònic: història Eclesiàstica i suma de Concilis

Oriol, Domingo. Jurisprudència civil: Història i institucions del dret espanyol.

Palaudaries, Joaquín de. Jurisprudència civil: història i elements del dret civil Romà.

Pujol, Alberto. Dret Canònic: història Eclesiàstica i suma de Concilis. (Vicerector)

Sales Babot, Francisco de. Secretari

Sanponts, Ignacio. Jurisprudència civil: Historia i elements del dret civil Romà.

Sans y Barutell, Juan. Bibliotecari

Sobrerriba, Isidro. Jurisprudència civil: Història e institucions del dret espanyol.

Torrà, Ramón. Historia i elements del dret civil Romà.

Vila, Domingo María. Jurisprudència civil: principis de legislació universal.

Fonts documentals:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Any 1822.

PALOMEQUE TORRES, ANTONIO (1970): *El trienio constitucional en Barcelona y la instauración de la Universidad de 2ª y 3ª enseñanza*. Editorial de la Universitat de Barcelona. Barcelona, pp. 54-5

Suplemento del Diario de Barcelona, 16 de febrer de 1822.

-Els noms en **negreta** corresponen als socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

Socis de la Reial Acadèmia de Bones Lletres que foren catedràtics de la Universitat de segona i tercera ensenyança de Barcelona, el 1822

Bahí, Juan. Botànica i Agricultura. 2a ensenyança

Casamada, Manuel. Literatura i Història. 2a ensenyança

Illas, Félix. Dret Canònic: Història y elements del dret públic eclesiàstic. 3a ensenyança

Jaumeandreu, Eudaldo. Economia Política y Estadística. 2a ensenyança

Llaró, Joaquin. Teologia: Sagrada Escripura. 3a ensenyança

Pujol, Alberto. Dret Canònic: història Eclesiàstica i suma de Concilis. (Vicerector). 3a ensenyança

Sanponts, Ignacio. Jurisprudència civil: Historia i elements del dret civil Romà. 3a ensenyança

Sans y Barutell, Juan. Bibliotecari. 3a ensenyança

Torrà, Ramon. Historia i elements del dret civil Romà. 3a ensenyança

Vieta, Pedro. Física. 2a ensenyança

Vila, Domingo María. Jurisprudència civil: principis de legislació universal. 3a ensenyança

Yáñez, Agustín. Mineralogia y Geologia. 2a ensenyança

-Dels 64 socis de la Reial Acadèmia de Bones Lletres i els 33 catedràtics de la Universitat de Barcelona, 12 persones són membres d'ambdues entitats

-Els noms en **negreta** foren membres de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

B.38. Alumnes de la Càtedra d'Economia Política regentada per Eudaldo Jaumeandreu

Buigas, José
Canalejas, José
Gabaldá, José
Gibert, Felipe
Jaumar, Joaquín
Martínez de Laspara, Olegario
Ventosa, José

Fonts documentals:

Diario de la ciudad de Barcelona, núm. 187, 3 de novembre de 1822, pp. 184-5

**AGRUPACIÓ DE DONES QUE COL·LABOREN
EN LA LLUITA CONTRA ELS REIALISTES,
I ELS SEUS VINCLES AMB
LA TERTÚLIA PATRIÒTICA DE LACY**

B.39. Dones que cusien gratis capots per l'exèrcit

Almirall, Ignacia	L., I
Almirall, Paula	Lacy, vídua de
Baquero, Senyores de	Lopez de Gómez, María del Carmen
Blanco, Gala	Mareca, Concepción
Bores, Lutgarda	Mareca, Ignacia
Botet y Conill, Rosa	Mareca, Martana
Botet, Francisca	Mareca, Mónica
Botet, Paula	Menéndez, Mariana
Cagigul, Vicenta	Montellanos, duquesa vídua de
Camps, filla de Mariana Camps	Mornau, germana primera
Camps, Mariana	Mornau, germana segona
Cañellas y Cortada, Mariana	Mornau, germana tercera
Capella, filla de Madrona Capella	Moxó y Piñero, María de los Dolores de
Capella, Madrona	Nash, Manuela
Capella, Isabel	Nash, María del Carmen
Castelldosrius, marquesa de	Nash, Rita
Castelldosrius, marquesa vídua de	Ochoa y Venero, Josefa
Cifuentes, Rita de	Parrela y de Girona, Francisca de Paula
Cremadells, Juliana	Pedralves, Catalina
Cuyás y Bataller, Eulalia	Pedralves, Elena
Cuyás, Carlota	Pedralves, Josefa
Demestre, Antonia	Piris, Manuela
Demestre, Francisca	Rovira, Teresa
Demestre, Magina	Ribalta y Alañó, Rosa
Doménech y Obrador, Antonia	Romá, María de los Dolores
Doménech, hija de Isabel Doménech	Sáez de Payaruelo y Cuyás, Francisca de Paula
Doménech, Isabel	Sala, Carlota
Doménech, Manuela	Sala, Eulalia
Domínguez, filles de Juan Domínguez	Serra, María
Dupré y Torné, Paula	Soler, Bárbara
España, Eulalia	Soso, Manuela de
España, Josefa	Tolás, Antonia
Flotats y Nadal, Antonia	Traval, María Josefa
Flotats y Ribas, Magdalena	Ubach, Raymunda
Foixá de Basols, Joaquina	Viguisa, Benita
Font, Josefa	Z. y J. Sra.
Fuentes, Antonia	Zaragoza, María Dolores de
G., les senyorettes de la casa de	Dues ciutadanes anònimes
Gamir y Maladen, Mariana	Les oficiales de Manuela Piris

Fonts documentals:

Indicador Catalán, núm. 271, 7 de novembre de 1822, p. 4

Indicador Catalán, núm. 281, 17 de novembre de 1822, p. 3

Dones que són familiars de socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy

Blanco, Gala
Camps, filla de Mariana Camps
Camps, Mariana
Capella, filla de Madrona Capella
Castelldosrius, marquesa vídua de
Doménech y Obrador, Antonia
Doménech, filla de Isabel Doménech
Doménech, Isabel
Doménech, Manuela
Flotats y Nadal, Antonia
Flotats y Ribas, Magdalena
Mareca, Concepción
Mareca, Ignacia
Mareca, Martana
Mareca, Mónica
Romá, María Dolores
Sala, Carlota
Sala, Eulalia
Serra, María
Soler, Bárbara
Zaragoza, María Dolores de

Sòcies de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que cusen gratis

Capella, Isabel
Capella, Madrona
Castelldosrius, marquesa de
Lacy, vídua de
Rovira, Teresa

Fonts documentals:

Diario de la ciudad de Barcelona núm. 164, 16 de novembre de 1822, pp. 292-293
Indicador Catalán núm. 281, 16 de novembre de 1822, pp. 3-4

SOCIETATS SECRETES REVOLUCIONÀRIES DEL TRIENNI

B.40. Comuners

Societat secreta dels Comuners a Catalunya segons l'historiador Ramon Arnabat

Gironella, Antonio
González Oliva, Francisco
Novia, Martín
Ofarril y Amich, Juan
Salvató, Ramón

Fonts documentals:

ARNABAT MATA, RAMON (1999): *Revolució i Contrarevolució a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823)*. Tesi doctoral dirigida per Josep Fontana. Universitat Pompeu Fabra. Barcelona. Vol. I i II.

Societat secreta dels Comuners a Catalunya segons l'historiadora Marta Ruiz Jiménez

Bacigalupi, Pedro Luís
Baeza, Marcelo
Barbaza y Fernández Sopeña, Juan
Castellar, José María
Castelldosrius, marquès de
Casulá, Ramón
Ceruti, Florencio
Cresta, Francisco
Desprats, Esteban
Díaz Morales y Bernuy, Francisco
Escacio ó Escario, Ventura
Fidalgo, Francisco
Flórez Estrada, Álvaro
Gabarra, José
Gironella Ayguals, Antonio
Gomila, Onofre
Horta, Jaime
Jonama y Bellsolá, Santiago
Lescura, N.
Limaz, Juan Antonio
Manzanares, Salvador
Navarro, José
Ortega, José María
Parra, Manuel
Perena, Pedro
Prats, José
Renom Zarco del Valle, Antonio
Robledo, Andrés
Salvá, Juan
Salvató de Esteve, Ramón
Saura, Antonio
Vidal, Francisco
Villacampa Maza de Lizana, Pedro

Fonts documentals:

RUIZ JIMÉNEZ, MARTA (2007): *El liberalismo exaltado*. Fundamentos. Madrid.
RUIZ JIMÉNEZ, MARTA (1999): *El liberalismo Comunero: una consideración especial de el Zurriago (1821-1823)*. Tesis realizada bajo la dirección de ALBERTO GIL NOVALES. Madrid.

Societat secreta dels Comuners segons les fonts policials franceses de 1821-1830

Altés y Gurena, Francisco
Arango, Manuel
Casa y Más
Casajemas, José
Casamada, Manuel
Cortés, José
Cubero, Bartolomé
Gironella, Antonio
Granados, Juan
Janer, germà de Pablo
Janer, Pablo
Jaumard, José Antonio
Llió, marquès de
Llobet, José
López Paredes, José
Pol, Pablo
Ribot, Cayetano
Ribot, Miguel
Roviralta, Cayetano
Roviralta, José
Urgell, Ramón

Fonts documentals:

Archives Nationales Paris (ANP)

Série F7 Lligall 12005

- Département des Pyrénées Orientales (DPO). Bureau de la Police, n. 184. Perpignan, 7 février 1824
- DPO. Bureau de la Police, n. 319. Perpignan, le 8 mars 1824.
- DPO. Bureau de la Police, n. 319. Perpignan, le 24 mars 1824.
- DPO. Bureau de la Police, n. 1340. Perpignan, le 13 septembre 1824.

Série F7 Lligall 12008

- Extrait du Rapport du préfet du DPO, en date du 18 mai 1826.
- Extrait du bulletin de police du DPO, en date du 19 juillet 1826.
- Extrait du rapport du préfet du DPO, en date du 7 septembre 1824.
- Ministère de l'Intérieur. Paris, le 18 septembre 1824. Au surintendant de la Police d'Espagne à Madrid.
- Extrait de renseignement reçus de Catalogne, et communiqués au préfet du DPO, par le Prieur Mazón, 20 sept. 1824.
- Extrait d'une lettre écrite le 28 septembre 1824, au surintendant général de la Police d'Espagne à Madrid, et dont la minute dernière.
- Extrait du rapport du préfet du DPO, en date du 23 novembre 1825. Correspondance du Prieur Mazón.
- Extrait du rapport du préfet du DPO, en date du 5 décembre 1825. Correspondance du Prieur Mazón.
- Extrait du rapport du Prieur Mazón, transmis a S. Exc. par le préfet du DPO, en date du 25 février 1826.

-Ministère de l'Intérieur. Paris, le 17 février 1824. Au surintendant de la Police d'Espagne à Madrid.

Série F7 Lligall 12014

-Expedient Antonio Gironella. "Extrait du rapport du préfet du DPO, 11 mai 1825. Correspondance du Prieur Mazón."

Série F7 Lligall 12020

-Expedient Ramón Urgell. "Cabinet du préfet de police, 29 mars 1825. Le Conseiller d'Etat préfet. A son Ex. le Ministre de l'Intérieur."

B.41. Maçons

Maçons durant el Trienni segons Ramon Arnabat

Ardévol y Cabré, Jaime
Baeza, Marcelo
Desprat, Esteban
Espoz y Mina, Francisco
Haro, Miguel
Leonart, Andrés
Llinás, José Antonio
Moore, Patricio
Munárriz, J. M.
Ortega, José María
Renom Zarco del Valle, Antonio
Salvá, Juan
Torrens, Manuel
Torrijos, Juan María
Valdés, Francisco
Villacampa, Pedro
Zorraquín, Mariano

Fonts documentals:

ARNABAT MATA, RAMON (1999): *Revolució i Contrarevolució a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823)*. Tesi doctoral dirigida per Josep Fontana. Universitat Pompeu Fabra. Barcelona. Vol. II.

Membres de la paramaçoneria segons les fonts policials franceses, 1821-1830

Albó, Mariano
Alcántara Boria, Joaquín
Andreu, José
Ardévol, Jaime
Baigés, José
Basora, J. Francisco
Bruguera, Tomás
Camps, José
Coll, Isidro
Galí, Ramón
García, Ramón
Llinás. Tinent coronel
Montero y Vigodet, José María. Coronel
Montero, Luís Tinent coronel
Moñino
Moore, Patricio
Par, Coronel
Perol de Otero, José, Coronel
Planes y Compte, Manuel
Poc, Juan
Ramírez, Pedro
Sainz de Andino, Pedro (Andino)
Salvató, Ramón
Sardá
Schneidnagel, Joachim
Sobeñat, Vicente María
Soro, Mariano
Torner, Manuel
Torrens, Manuel
Valls, Pedro Nolasco
Victorica, Miguel
Vidal y Pigem, Ignacio
Vidal, Ildefonso
Ximénez de Bagües, Mariano

Fonts documentals:

Archives Nationales Paris (ANP)

Série F7 Lligall 6684

-Notice sur les sociétés secrètes organisées en Espagne jusqu'en 1823, et sur celles de la Catalogne en particulier

Série F7 Lligall 12005

-Département des Pyrénées Orientales (DPO). Bureau de la Police, n. 184. Perpignan, 7 février 1824

-DPO. Bureau de la Police, n. 319. Perpignan, le 8 mars 1824.

-DPO. Bureau de la Police, n. 319. Perpignan, le 24 mars 1824.

-DPO. Bureau de la Police, n. 1340. Perpignan, le 13 septembre 1824.

Série F7 Lligall 12008

- Extrait du Rapport du préfet du DPO, en date du 18 mai 1826.
- Extrait du bulletin de la police du DPO, en date du 19 juillet 1826.
- Extrait du rapport du préfet du DPO, en date du 7 septembre 1824.
- Ministère de l'Intérieur. Paris, le 18 septembre 1824. Au surintendant de la Police d'Espagne à Madrid.
- Extrait de renseignements reçus de Catalogne, et communiqués au préfet du DPO, par le Prieur Mazón, 20 septembre. 1824.
- Extrait d'une lettre écrite le 28 septembre 1824, au surintendant général de la Police d'Espagne à Madrid, et dont la minute dernière.
- Extrait du rapport du préfet du DPO, en date du 23 novembre 1825. Correspondance du Prieur Mazón.
- Extrait du rapport du préfet du DPO, en date du 5 décembre 1825. Correspondance du Prieur Mazón.
- Extrait du rapport du Prieur Mazón, transmis a S. Exc. par le préfet du DPO, en date du 25 février 1826.
- Ministère de l'Intérieur. Paris, le 17 février 1824. Au Surintendant de la Police d'Espagne à Madrid.

Série F7 Lligall 12020

- Expedient Schneidnagel, Joachim. "Ministère de l'Intérieur. Direction de la Police. Rapport. Paris, le 24 février 1825; DPO. Bureau de la Police, n. 1479 Perpignan, le 4 octobre 1824"

Série F7 Lligall 12028

- Expedient Llinás, Juan Antonio.

B.42. Societat secreta dels Carbonaris segons Ramon Arnabat

Attelis, Orazio

Fidalgo, Francisco

Pacchiarotti, Giuseppe

Polo, Tomás

Sobeñat, Vicente Maria

Vandoncourt, Guillermo

Fonts documentals:

ARNABAT MATA, RAMON (1999): *Revolució i Contrarevolució a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823)*. Tesi doctoral dirigida per Josep Fontana. Universitat Pompeu Fabra. Barcelona.

ARNABAT MATA, RAMON (2001): *La revolució de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya*. Eumo. Vic.

B.43. Membres de la Tertúlia Patriòtica de Lacy que són carbonaris, comuners o paramaçó

Albo, Mariano (paramaçó)
Alcántara Boria, Joaquín (carbonari – paramaçó)
Andreu y Pich, José (paramaçó)
Basora, J. Francisco (paramaçó)
Bruguera, Tomás (paramaçó)
Camps, José (paramaçó)
Casajemas, José (comuner)
Casamada, Manuel (comuner)
Castelldosrius, marquès de (comuner)
Coll, Isidro (paramaçó)
Cortés, José (comuner)
Cubero, Bartolomé (comuner)
Gironella, Antonio (comuner)
Granados, Juan (comuner)
Guillén de Mazón, Antonio (paramaçó)
Jaumar, José Antonio (comuner)
Llinás, Juan Antonio (paramaçó)
Llobet, José (comuner)
López Paredes, José (carbonari – comuner)
Montero y Vigodet, José María (paramaçó)
Moreno Guerra, José (carbonari)
Moore, Patricio (paramaçó)
Poch, Juan. (paramaçó)
Ramírez, Pedro (paramaçó)
Ribot y Menós, Cayetano. (comuner)
Ribot y Menós, Miguel. (comuner)
Roviralta, José (comuner)
Sainz de Andino, Pedro (paramaçó)
Sobeñat, Vicente María (carbonari – paramaçó)
Soto, Mariano (paramaçó)
Torner, José (paramaçó)
Torrens, Manuel (carbonari – paramaçó)
Urgell, Ramón (comuner)
Valls, Pedro Nolasco (paramaçó)
Vidal, Ildefonso (paramaçó)

DAMNIFICATS PEL MOVIMENT LIBERAL EXALTAT

B.44. Llistes dels proscrits la matinada del 5 al 6 de setembre de 1822

Comparació de les relacions aparegudes en les dues fonts

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Any 1822	<i>Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona</i> , núm. 250, 7 setembre de 1822, pp. 3-4
Abadal, Antonio Auditor de guerra	Abadal, Antonio Auditor de guerra
Avelló y Navarro, Pedro José Canonge de la Catedral i Vicari General	Avelló y Navarro, Pedro José Canonge de la Catedral i Vicari General
Bas, Narciso Rector del Col·legi Episcopal De Nostra Escola Benèfica de la Catedral	Bas, Narciso Rector del Seminari del Bisbe
Baucells, Buenaventura Masover de la Torre de Ponsich	Baucells, Buenaventura Masover de la Torre de Ponsich
Baucells, Francisco (fill de Buenaventura) Masover de la Torre de Ponsich	Baucells, Francisco (fill de Buenaventura) Masover de la Torre de Ponsich
Bla, N (1) Beneficiat de Santa Maria del Mar	Bla, N (1) Exsecretari de la Inquisició i beneficiat de Santa Maria del Mar
Blanco, Silvestre Manuel Comptador de Correus	Blanco, Silvestre Manuel Comptador de Correus
Blavia, Manuel Capellà d'Artilleria	Blavia, Manuel Capellà d'Artilleria
Boter, Francisco	Boter, Francisco
Bruguera, Pedro Comandant del regiment d'Aragó	
Caamaño, Joaquín Mariscal de Camp	Caamaño, Joaquín General
Calafell, Carlos P. Prevere de Sant Felip Neri	Calafell, Carlos P. Prevere de Sant Felip Neri
Camprodón, Francisco Superior de la Casa de la Missió	Camprodón, Francisco Sots-prior del convent de la Casa de la Missió
Canaleta, José Coronel retirat	Canaleta, José Coronel retirat
Caneras , Pedro Empleat de l'Ajuntament	Carreras , Pedro Empleat de l'Ajuntament de Barcelona
Capellà (1) Religioses de Pedralbes	Capellà (1) de Pedralbes i exmonjo
Capellà (1) Religioses de Pedralbes (un altre)	Capellà (1) de Pedralbes i exmonjo (un altre)
Casals, Bruno P.Fr. Ministre dels P.P. Trinitaris Calcats	Casals, Bruno P.Fr. Ministre dels P.P. Trinitaris
Casals, Juan Beneficiat de Santa Maria del Mar	Casals, Juan Prevere de Santa Maria del Mar
Castells, Miguel Jutge de l'Audiència	Castells, Miguel de Magistrat de l'Audiència
Cervera, José de P.Fr. Guardià dels P.P. Caputxins	Cervera, José de P.Fr. Guardià dels P.P. Caputxins

Coban , Carlos Capità de claus de la ciutadella	Cabusi , Carlos Capità de claus de la ciutadella
Colominas , Jaime P.Fr. Corrector dels P.P. Mínims	Curminas , Jaime P.Fr. Corrector dels P.P. Mínims
Cullell, Francisco Rector de Sarrià	Cullell, Francisco Rector de Sarrià
	Esquelé, N. Prevere beneficiat de la Catedral
Fabiller, Agustín (1) Canonge de la Catedral	Fabiller, Agustín (1) Canonge de la Catedral
Fonollà, Comte de Brigadier	Fonollà, Comte de
Gassols, Mariano (1)	Gassols, Mariano (1)
Gassols, Pedro	
Gil, José P.Fr. Prior de P.P. Mercenaris	Gil, José María P.Fr. Mercenari, Prior i beneficiat de la Catedral
Granados, Mariano Comandant de presidiaris de la ciutadella	Granados, Mariano Comandant del presidi de la ciutadella
Guardiola, Juan Fiscal de l'auditoria de guerra	Guardiola, Juan Fiscal de l'auditoria de guerra
Jordana, José Capellà d'Artilleria	Jordana, José Capellà d'Artilleria
Llano y Chávarri, Ramón de Comandant del 3r. batalló de la MNV	
Lleonar , Francisco Canonge de la Catedral	Lleonart , Francisco Canonge de la Catedral
Lloser, Joaquín Oficial de la secretaria del Cap polític	Lloser, Joaquín Oficial de la secretaria del Cap polític
Lloser, José Canonge de la Catedral	Lloser, José Canonge i ex-inquisidor
Lluís, Tomás P.Fr. Prior de P.P. Servites	Lluís, Tomás P.Fr. Servita. Beneficiat de la Catedral
Manegat, Buenaventura P.Fr. Superior dels P.P. Dominics	Manegat, Buenaventura, P.Fr.
Marqués de Aguilar, José Mariano Jutge de 1a Instància	Marqués de Aguilar, José Mariano Jutge de 1a Instància
Masanet, Matías Comandant del 5è. batalló de la MNV	Masanet, Matías Comandant del 5è. batalló de la MNV
Mena, Ventura de Sergent Major de la plaça	Mena, Ventura de Major de la plaça
Miranda, Pablo Coronel del 1r. regiment d'Artilleria	Miranda, Pablo Brigadier i coronel del 1r. regiment d'Artilleria
Oñate, José Víctor Jutge de l'Audiència	Oñate, José Víctor Magistrat de l'Audiència

Ortega, José Cap d'Escola del 1r. regiment d'Artilleria	Ortega, José Cap d'Escola del 1r. regiment d'Artilleria
Pinós, Raimundo P.Fr. Prior de P.P. Dominics	Pinós, Raymundo P.Fr. Dominic i beneficiat de la Catedral
Pla, Juan P.Fr. Superior dels P.P. Carmelites Descalços	Pla, Juan P.Fr. Agustí Calçat
Planas, José P.Fr. Guardià de P.P. Franciscans	Planas, José P.Fr. Guardià dels P.P. Franciscans
Pombo, Ignacio Comissari de guerra	Pombo, Ignacio Comissari de guerra
Ponsich, José María de	Ponsich, José María de Hisendat
Puig y Luca, Antonio Tinent del Rei de la ciutadella	Puig y Luca, Antonio Tinent del Rei de la ciutadella
Puiguriguer, Esteban	Puixuriguer, N.
Rector d'Horta (1)	Rector d'Horta (1)
Rich, José Governador de la ciutadella	Rich, José Governador de la ciutadella
Roquer, Francisco Vicari perpetu de Santa Maria del Mar	
Rubiano, Andrés Secretari del Cap polític	Rubiano, Andrés Secretari del Cap polític
San Antonio, Magín de P.Fr. P.P. Agustins Descalços	
	San José, Juan de P .
San Nicolás, Pedro de P.Fr. Prior de P.P. Agustins Descalços	San Nicolás, Pedro de P.Fr. Agustí Descalç
Sans y Rius, Narciso (1)	Sans y Rius, Narciso (1)
Sans, fill de José Antonio Sans Guàrdia Reial	Sans, fill de José Antonio Sans ex Guàrdia de la Reial Persona
Sans, José Antonio (1) Mariscal de Campo	Sans, José Antonio (1) General
Santocildas, José María Tinent general	Santocildes, José María Tinent general
Serraina, Juan P.Fr. Prior de P.P. Carmelites Calçats	Serraina, Juan P.Fr. Carmelita Descalç i beneficiat de la Catedral
Taberna, José Tinent Coronel del 1r. regiment d'Artilleria	Taberna, José Tinent Coronel del 1r. regiment d'Artilleria
Tornas, Blas Mariscal de camp	Tornas, Blas General
Vieta, Salvador (1) Capellà de Sant Antoni del Palomar	
Viladecans, Gerónimo de P.Fr. Superior de P.P. Caputxins	Viladecans, Gerónimo de P.Fr. Caputxí

B.45. Llista de proscrits del 15 d'abril de 1823

Cognoms, nom i condició	Destí (2)
Alá, Pedro Bernardo. Beneficiat del Pi	Màlaga
Antich, Juan. Domer de Sant Pere	Màlaga
Barcelona, José de. Frare caputxí	Màlaga
Bla, N. Beneficiat de Santa Maria del Mar	Màlaga
Bori, Pedro. Beneficiat de Sant Joan	Màlaga
Cabioli, Julián. Criad del bisbe de Lleida	Tarragona
Cabriol, Francisco. Beneficiat del Pi	Màlaga
Corvedo, Domingo. Criad del bisbe de Lleida	Tarragona
Fabregas, José. Alcalde de la duana	Tarragona
Ferrer, Juan Pablo. Beneficiat del Pi	Màlaga
Feu, Antonio. Frare servita	Màlaga
García, Valentín. Beneficiat de la Catedral	Màlaga
Garriga, José. Beneficiat del Pi	Màlaga
Ibern, Antonio. Canonge de Santa Anna	Màlaga
López, Vicente. Criad del bisbe de Lleida	Tarragona
Malet, Domingo. Beneficiat de Santa Maria del Mar	Màlaga
Marcé, Cristobal. Prior de la convalescència de l'Hospital General de la Santa Creu	Màlaga
Marcerau, Pedro. Forner francès	Tarragona
Mariategui, Juan. Canonge de Lleida	Tarragona
Martí	Tarragona
Mas, Lorenzo. Beneficiat de Santa Maria del Mar	Màlaga
Mesclans, José. Capellà de Ribes	Màlaga
Muns, José. Prevere	Màlaga
Nau, Manuel de la. Frare caputxí	Màlaga
Novell, Lorenzo. Vicerector del Col·legi Episcopal	Màlaga
Oliver, N.	Tarragona
Pages, Damián. Prevere	Màlaga
Parera, Anselmo. Frare servita	Màlaga
Parrella, Rafael de. Abat de Sant Pau	Màlaga
Plá, Salvador. Frare servita	Màlaga
Pro, Manuel. Capellà d'Artilleria	Tarragona
Rentería y Reyes, Simón Antonio de. Bisbe de Lleida	Tarragona
Ribes, Pedro	Tarragona
Riera, Isidro. Frare servita	Màlaga
Rodríguez Cifuentes, Juan. Beneficiat de Lleida	Tarragona
Roger, Rafael. Prevere	Màlaga
Rulló, Juan	Tarragona
Sala, Juan. Beneficiat del Pi	Màlaga
Sanpera, Francisco. Beneficiat del Pi	Màlaga
Soler, José. Prevere	Màlaga
Tapias, Mariano. Frare servita	Màlaga

Torà, Ramón María de	Màlaga
Ubach, Jaime. Prevere	Màlaga
Valparda, Antonio	Màlaga
Vega, José. Hisendat / Propietari	Màlaga
Vidal, Gerónimo. Sastre	Màlaga
Vidal, Magín	Màlaga
Vilà, Félix. Prevere	Màlaga
Viladecans, Francisco. Prior de l'Hospital general de la Santa Creu	Màlaga
Viver, Narciso. Beneficiat del Pi	Màlaga

- (1) Proscrits que hores després foren alliberats i no sortiren de Barcelona.
- (2) Localitat a la qual foren enviats des de Barcelona.

Les **negretes** es corresponen amb les discrepàncies en la grafia dels noms procedents de les fonts.

Fonts documentals:

AHCB, Manuscrits A, núm. 112. Dietari Mateu Crespi, Any 1823, pp. 22-28

B.46. Comerciants detinguts l'agost de 1823

Sr. Amat
Sr. Castañé
Sr. Fontanellas
Sr. Martí
Sr. Nadal
Sr. Plandolit
Sr. Gaspar
Sr. Sabadell
Sr. Sargelet
Sr. Seriol

Fonts documentals:

Archivio di Storico di Torino (AST) Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali. Barcellona. Mazzo 1. Consolato Generale di S. M. sarda, 26 d'agost 1823.

B.47. Liberals exaltats que no consten com a socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy.

-**Altés y Gurena, Francisco:** Elector parroquial desembre de 1820 i 1821, elector a Corts el 7/10/1821, jutge de censura a l'agost de 1820. Comuner.

-**Ardévol y Cabré, Jaime:** Conspirador durant el sexenni absolutista, paramaçó, jutge censura gener 1822 i participant a la conspiració de Lacy.

-**Bacigalupi, Pablo Luís:** apareix a la causa judicial de Lacy, militar pres acusat de participar a la causa de Lacy, comandant regiment Figueres, rendició als francesos a Cardona i comuner.

-**Baigés, José:** paramaçó, elector parroquial municipal desembre de 1821 i 1822, elector parroquial a Corts al 1820 i 1821, diputat i síndic entre 1785 i 1820, comissari de guerra exèrcits nacionals i capità cia. Granaders 1r batalló, Junta vigilància 6/03/1823 Conspirador durant el sexenni absolutista 1820, junta alliberament Costa juny 1822.

-**Barbaza Fernández Sopeña, Juan:** comuner que viu a Tarragona.

-**Bosch, Juan:** membre de la Junta per alliberar Lacy 17/04/1817 i elector parroquial al desembre de 1822.

-**Brosa, Antonio:** elector a Corts 1821, jutge de fet 1823, Sergent major i comandant accidental del 5è batalló de la MNV signant del *Voto de Barcelona*, membre de la Junta ciutadans militars i milicians de desembre de 1821.

-**Casulá, Ramón:** comuner, militar pres acusat de participar en la conspiració de Lacy.

-**Comellas, Miguel:** procurador expulsat l'agost 1823.

-**Desprats, Esteban:** comuner

-**Fidalgo, Francisco:** carbonari, comuner, i membre Societat Patriòtica Barcinonense de Bons Amics. Afusellat 1828.

-**García, Ramón:** membre de la paramaçoneria.

-**Gisbert, Víctor:** signant del *Voto a Barcelona*, processat amb Costa.

-**Gomila, Onofre:** comuner, militar acusat de participar en la conspiració de Lacy

-**Haro, Miguel:** paramaçó, governador militar de Tortosa.

-**Horta, Jaime:** comuner i comerciant de Sta. Coloma de Farnés. Afusellat 1823.

-**Illas Domero, Felipe:** elector parroquial 1822.

-**Janer, Félix:** membre de la junta provisional de Província 05/04/1820.

- Jordi, Joaquín**: conspirador abril 1822 i elector parroquial des 1822.
- Lescura, Atanasio**: comuner i membre de la Soc. Patriòtica Barcinonense de Bons Amics.
- Leonart, Andrés**: paramaçó
- Llió, marquès de. (Doménech de Mora y de Peguera, Joaquín de)**: comuner, regidor 1821 i 1822, jutge de censura 1820 i 1823, elector a Corts 1821, membre de la Societat Econòmica d'Amics del País, soci de la Junta Patriòtica de Lacy,
- Manzanares, Salvador**: comuner membre de la Junta de ciutadans, militars i milicians de desembre 1820, tresorer de l'exèrcit, jutge de fet 1822, signant del *Voto de Barcelona*, editor de l'*Indicador Catalán*.
- Montero, Luís**: paramaçó i tinent coronel.
- Navarro, José**: comuner, membre de la Societat Patriòtica Barcinonense de Bons Amics.
- Ortega, José María**: comuner, paramaçó, elector a Corts 1823, jutge de fet 1821 i 1822, coronel Governador de Montjuic 1821-3, membre del Gabinet de lectura i *Sociedad del Anillo*, conspirador durant el sexenni absolutista, Afusellat 1828.
- Par**: paramaçó i coronel de l'exèrcit.
- Perol de Otero, José**: coronel, paramaçó, Cap polític de Girona 1823, des de 1823 a 1827 a Barcelona.
- Planes y Compte, Manuel**: paramaçó.
- Pol, Pablo**: comuner.
- Prats, José Miguel de**: comuner, membre de la Junta Patriòtica de Lacy, membre de la Junta per alliberar a Lacy el 17/04/1817.
- Quintana, Ginés**: elector parroquial 1822, elector a Corts el 1820 i diputat a la legislatura 1820-22; junta provisional de província 5/04/1820; Diputació de Catalunya 1820-1822; Diputació Barcelona el maig 1822; soci Reial Acadèmia de Bones Lletres La seva germana és sòcia de la Tertúlia Patriòtica de Lacy. Cap polític de les balears febrer 1823
- Rodón, Antonio**: alcalde constitucional 1823
- Rodón, Rafael**: participant intent d'alliberar Lacy, membre de la Soc. Patriòtica Barcinonense de Bons Amics, oficial del regiment de Bailén. Expulsat l'agost de 1823.
- Roth, Juan Miguel**: jutge de fet al març de 1823, militar expulsat l'agost 1823.

- Roviralta, Cayetano**: comuner, elector parroquial des 1822, Diputació Barcelona 1823.
- Sagarra, Juan**: regidor als ajuntaments de 1822 i 1823, amic de Costa.
- Salvá, Juan**: comuner i membre de la Societat Patriòtica Barcinonense de Bons Amics.
- Salvató de Esteva, Ramón**: comuner, paramaçó, regidor al 1821, Junta de censura agost 1820 i jutge fet al 1821, soci Reial Acadèmia de Bones Lletres, diputat a Corts 1822-23.
- Saura, Antonio Cirilio**: comuner, membre de la Societat Patriòtica Barcinonense de Bons Amics, conspirador durant el sexenni absolutista.
- Torner, Manuel**: paramaçó, fabricant, elector a Corts el 30/04/1820, membre Societat Econòmica d'Amics del País, membre de la Junta per alliberar a Lacy.
- Valdés, Francisco**: paramaçó, refugiat a Cartagena després de combatre a l'Aragó.
- Valentí, José**: comissari de barri 1821 i el 1823, elector a Corts 1820, amic de Costa.
- Valls, Juan**: comissari de barri 1822, elector parroquial des 1822)
- Vidal, Francisco de Paula**: membre de la Junta Patriòtica de Lacy, Capità del regiment d'Infanteria Infant Don Carlos i signant del *Voto de Barcelona*, membre Societat Patriòtica Barcinonense de Bons Amics, conspirador durant el sexenni absolutista.
- Yriarte, Juan Antonio**: jutge de fet al 1821 i 1822, signant del *Voto de Barcelona* en representació del 1r regiment d'Artilleria, membre de la Junta ciutadans militars i milicians de desembre de 1821, membre de la Societat Patriòtica Barcinonense de Bons Amics.

B.48. Quadre resum de dades*

TERTÚLIA PATRIÒTICA DE LACY (TPL)	
Oradors	45
Càrrecs	22
Membres de les comissions	14
Sòcies	14
Socis	278
SOCIS DE LA TPL A LA MILICIA NACIONAL VOLUNTÀRIA	
Socis al 1r. Regiment	32
Socis al 3r batalló	9
Socis al 4tr batalló	11
Socis al 5è batalló	18
Socis al 6è batalló	2
Socis al cos d'Artilleria	1
Socis al cos de Cavalleria	1
Total de milicians socis TPL / núm. total de socis	72/278
EL PERSONAL POLÍTIC VINCULAT AL PODER MUNICIPAL	
ELECTORS PARROQUIALS (1820-1823)	
Electors març 1820	0/7
Electors desembre 1820	2/25
Electors desembre 1821	7/31
Electors desembre 1822	12/31
Total d'electors socis TPL / núm. total d'electors	18/94
MEMBRES DE L'AJUNTAMENT CONSTITUCIONAL (1820-1823)	
Consistori del 1820	2/21
Consistori del 1821	2/30
Consistori del 1822	8/34
Consistori del 1823	16/33
Total consistori i socis TPL / num. total de membres dels consistoris	28/101
COMISSARIS DE BARRI (1820-1823)	
Comissaris al 1820	4/82
Comissaris al 1821	2/82
Comissaris al 1822	1/82
Comissaris al 1823	3/82
Total comissaris i socis TPL / num. total de comissaris de barris	11/252
Socis TPL / Diputats i síndics de l'Ajuntament de Barcelona (1785-1820)	4/39
Socis TPL / Junta Patriòtica de Lacy	6/28
Socis TPL / Junta Municipal de Beneficència de 1822	4/65
Socis TPL / Comissionats pel repartiment de la contribució ext. de guerra	0/16

* Els totals que pertanyen a una determinada categoria no tenen perquè coincidir amb el corresponent sumatori, degut al fet que hi ha persones que són membres, milicians, jutjes, etc. en més d'una ocasió; i només s'han comptabilitzat una vegada.

EL PERSONAL POLÍTIC VINCULAT AL PODER PROVINCIAL	
ELECTORS PARRÒQUIA PER A LES CORTS (1820-1823)	
Electors per a l'elecció a Corts 30 d'abril de 1820	13/98
Electors per a l'elecció a Corts 07 d'octubre de 1821	15/98
Electors per a l'elecció a Corts 05 d'octubre de 1823	24/122
Total d'electors socis TPL / núm. total d'electors a Corts del Trienni	46/284
DIPUTATS PROVINCIALS DEL TRIENNI	
Socis TPL / Diputacions de Catalunya: Junta interina	0/10
Socis TPL / Junta provisional de la Província 5 d'abril de 1820	1/13
Socis TPL / Diputació de Catalunya 3 de maig de 1820	0/8
Socis TPL / Diputació de Catalunya 06/06/1820 - 28/02/1822.	0/10
Socis TPL / Diputació Provincial de Barcelona 01/03/1822-11/04/1822	0/7
Socis TPL / Diputació de Barcelona del 15 de maig de 1822	6/12
Socis TPL / Diputació de Barcelona del 1823	7/8
Total de socis TPL diputats provincials	10
JUTGES DE CENSURA DEL TRIENNI	
Junta censura: agost 1820	1/9
Jutges de fet: gener 1821	8/56
Jutges de fet: abril 1821	2/27
Jutges de fet: gener 1822	11/85
Jutges de fet: març 1823	27/55
Total de jutges de fet socis TPL / núm. total de jutges	41/193
SOCIETAT ECONÒMICA D'AMICS DEL PAÍS DE BARCELONA (SEAPB)	
Socis TPL / Proposta Ajuntament per a la SEAPB	1/20
Socis TPL / Proposta Junta de Comerç per a la SEAPB	0/20
Socis TPL / Societat Econòmica d'Amics del País	2/20
INSTITUCIONS LIBERALS EXTRAORDINÀRIES	
Socis TPL / Junta de Vigilància de 6 de març de 1823	6/11
Socis TPL / Junta auxiliar de defensa de Barcelona	10/31
Socis TPL / Consell de guerra permanent de 9 de juliol de 1823	4/14
Socis TPL / Signants del <i>Voto de Barcelona</i>	12/84
Socis TPL / Junta de ciutadans, militars i milicians desembre 1821	11/54
CIUTADANS POLÍTICAMENT ACTIUS DURANT EL SEXENI	
Socis TPL / Junta per l'alliberament de Luis Lacy	1/127
Socis TPL / Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics	11/70
Socis TPL / Cinquè batalló de la Milícia Nacional Voluntària	18/185
CENTRES DE SOCIABILITAT DEL LIBERALISME MODERAT	
Socis TPL / Socis de la Reial Acadèmica de Bones Lletres	6/64
Socis TPL / Catedràtics de 2a. i 3a. Ensenyança de la UB 1822	7/33

DONES POLÍTICAMENT ACTIVES EN LA LLUITA CONTRA ELS REIALISTES	
Sòcies TPL / Dones que cusien gratis capots per a l'exèrcit	5/14
Dones relació de parentiu amb socis TPL / Dones que cusien gratis	21/82
SOCIETATS SECRETES REVOLUCIONÀRIES DEL TRIENNI	
Membres societats secretes i socis TPL / núm. total de socis TPL	35/278

FONTS DOCUMENTALS

ARCHIVE DU MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES, PARIS (AMAEP)

- A. 2 Correspondance Politique, Espagne, vol. 709, 710, 713, 714, 715, 716, 717 i 720
- A. 4 Correspondance consulaire et commerciale, Barcelone, vol. 24 i 25

ARCHIVE DU MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES, NANTES (AMAEN)

- Série A. Répertoire numérique des registres du Consulat Général de France à Barcelone, vol. 5, 14, 45, 60, 68, 87, 88, 110, 116, 126 i 127
- Série B i C. Répertoire numérique des registres du Consulat Général de France à Barcelone, vol. 19 i 20
- Série D. Répertoire numérique des registres du Consulat Général de France à Barcelone, vol. 7, 11, 13, 15, 18, 19, 28, 29

ARCHIVES NATIONALES PARIS (ANP)

- Série F7, Lligalls 6637, 6638, 6641, 6642, 6643, 6644, 6649, 6652, 6653, 6654, 6655, 6656, 6684, 6747, 6768, 6749, 6753, 6756, 6757, 6800, 6853, 6854, 6976, 6979, 6980, 6981, 9308, 9309, 9796, 11980, 11981, 11982, 11989, 11991, 11993, 11994, 11995, 11996, 11997, 11998, 11999, 12000, 12001, 12002, 12003, 12004, 12005, 12006, 12007, 12008, 12009, 12010, 12011, 12012, 12013, 12014, 12015, 12016, 12017, 12018, 12019, 12020, 12021, 12022, 12023, 12024, 12025, 12026, 12027, 12028, 12029, 12030, 12031, 12032, 12033, 12034, 12035, 12036, 12037, 12038, 12039, 12040, 12041, 12042, 12043, 12044, 12045, 12046, 12047, 12048, 12049, 12050, 12068, 12069, 12071, 12075, 12107, 12108, 12109

BIBLIOTHEQUE ÉCOLE D'HAUTE ÉTUDES SCIENCE SOCIALES (EHESS)

Bibliografia citada posteriorment

ARCHIVIO STORICO DIPLOMATICO. ROMA. MINISTERI DEGLI AFFARI ESTERI (ASDR)

- Archivi Preunitari. Segreteria di Stato, poi Ministero degli affari esteri del Regno di Sardegna (1814-1861). Legazioni sarde in: Madrid (1814-61)
 - Correspondència ambaixada Sarda a Madrid (1819-24). Busta 3, 4, 5, 6
 - Correspondència del cònsol de Barcelona (1816-33). Busta 33
 - Correspondència dels còsols de Tarragona, Mataró, Tortosa (1816-1861). Busta 38

ARCHIVIO DI STATO DI TORINO (AST)

- Materie politiche per rapporto all'estero. Consolati nazionali.
 - Barcellona. Mazzo 1 (1814-1822), 2 (1823-1829), 3 (1830-1835), 4 (1836-1839)
 - Cadice. Mazzo 1 (1815-1835), 2 (1836-1854)
 - Alessandria. Mazzo 2 (1831)

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE DI ROMA (BNR)

Bibliografia citada posteriorment

BIBLIOTECA DI STORIA MODERNA E CONTEMPORANEA (BHMC)

Bibliografia citada posteriorment

BIBLIOTECA DE LA SCUOLA SPAGNOLA A ROMA (BSSR)

Bibliografia citada posteriorment

BIBLIOTECA NACIONAL DE LISBOA (BNL)

Bibliografia citada posteriorment

ARCHIVO HISTÓRICO DEL CONGRESO DE DIPUTADOS (AHCD)

- Papeles reservados de Fernando VII. Legajos 37, 38, 40, 41, 52, 53, 56, 60
- Serie expedientes generales. Barcelona. Legajos 36 exp. 203; 37 exp. 61, 123; 38 exp. 44, 71, 193; 39 exp. 111; 44 exp. 123, 125, 200; 83 exp. 2
- Impresos. Legajos 3 exp. 61; 4 exp. 89; 6 exp. 9, 12, 21, 62, 68; 7 exp. 7, 14, 29, 50, 59, 63, 90; 8 exp. 14, 15, 16, 29, 113; 9 exp. 21, 34, 48, 55, 72; 10 exp. 10, 94, 183, 446, 447, 462, 463, 470, 489; 46 exp. 6

BIBLIOTECA DEL CONGRESO DE DIPUTADOS (BCD)

Prensa i Impresos del primer terç dels segle XIX. Citats posteriorment

BIBLIOTECA DEL SENADO (BS)

Prensa i Impresos del primer terç dels segle XIX. Citats posteriorment

ARCHIVO HISTÓRICO NACIONAL (AHN)

Estado

Consultas 1820-1823, Legajos 94, 100, 101, 111, 112, 122, 123, 127,
129, 130, 133, 134, 135, 139, 141, 142, 197, 721, 1398

Consejo de Estado personal 1812-1823, Legajos 172, 173, 174

Policía, comisiones reservadas, 1820-1831, Legajo 3141

Policía, correspondencia interceptada, 1819-1822, Legajo 2998

BIBLIOTECA NACIONAL DE MADRID (BNM)

Prensa i Impresos del primer terç dels segle XIX. Citats posteriorment

HEMEROTECA MUNICIPAL DE MADRID (HMM)

Prensa i Impresos del primer terç dels segle XIX. Citats posteriorment

ARCHIVO DEL PALACIO REAL (APR)

Papeles reservados de Fernando VII. Legajo 23, 43, 44, 45, 47, 48, 50, 56, 66, 67

REAL ACADEMIA DE HISTORIA MADRID (RAH)

Impresos del primer terç dels segle XIX. Citats posteriorment

Colección de Francisco Copons y Navía

BIBLIOTECA DEL ATENEO DE MADRID

Prensa i Impresos del primer terç dels segle XIX. Citats posteriorment

BIBLIOTECA DE CATALUNYA (BC)

Prensa i Impresos del primer terç del segle XIX. Citats posteriorment

Fons d'impresos Bonsoms i Porter Moix

Arxius

-Fons de la Junta de Comerç

Llibre d'acords, 1820. Caixa (JC 33)

Llibre d'acords, 1821. Caixa (JC 34)

Llibre d'acords, 1822. Caixa (JC 35)

Llibre d'acords, 1823. Caixes (JC 36; JC 37; JC 38)

Arxius Personals

-Fons baró de Castellet. Marià Alegre i Aparici

Documentació personal i familiar. Caixa (194/1)

Gestió de béns i comptabilitat domèstica. Caixes (196/1; 196/2; 196/3; 196/4)

Activitat professional i econòmica. Caixes (199/1; 200/1; 199/5; 200/5; 200/6; 204/3; 204/6; 205/5; 206/1; 206/2)

Obra creativa (208/2)

Correspondència (215/1; 215/2; 215/3; 216/1; 219/1; 219/2)

-Fons Antonio Elola y Acevedo

Informes elaborats. Caixes (2/1; 3/1; 3/2)

Llicències i trasllats. Caixa (5/3)

Obra de creació. Caixa (6/6; 6/7)

Correspondència. Caixa (7/1; 7/2)

-Fons Erasme de Gònima i Erasme Janer de Gònima

Documentació particular. Caixes (108/1; 109/1; 109/2; 109/3; 109/4; 110/1)

Contribucions. Caixa (110/4)

Comptabilitat. Caixes (108/2; 111/1; 111/2; 111/3)

Assumptes diversos. Caixes (117/1; 117/2; 117/7; 117/10)

Correspondència d'Erasme de Janer. Llibre 32. Caixes (136/1; 136/2; 136/3; 137/1; 137/2; 143/3; 143/4; 143/5; 144/5; 145/1; 145/4)

-Fons marquès de Saudín. Família Sans i Barutell

Cens dels veïns del barri (1822). Lligall (Saud 8º 310)

Correspondència dels germans Ramon i Bonaventura Sans i de Gregorio (1816-1883). Lligall (Saud. 8º 378)

Vària Joan Sans i Barutell: Notes i còpies de documents d'arxiu, certificats, esborranys (1781-1822). Lligall (Saud. 8º 384)

Cartes rebudes (1740-1821) Lligall. (Saud. 8º 386)

Papers dels Sans durant el Trienni. Lligall (Saud. 8º 379)

Papers en relació al Bisbe Pablo Schar. Lligall (Saud 8º 277)

Papers sobre l'exèrcit i la Milícia (1823). Lligall (Saud 8º 232-I)

Miscel·lània Joan Sans i Barutell (Saud. Fol 291; Fol 292-3)

ARXIU DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA (ADB)

Assumptes relatius a la dissolució de la Junta Provisional i instauració i entrada en funcionament de la Diputació Provincial. 1820. Lligall 58 exp. 3

Quaderns de resolució i actes de la Diputació de Barcelona de la sessió política de 1820-1821. Lligall 23 exp. 10

Reglament interior de la Diputació Provincial de 1820-1822. Lligall 23 exp. 1

Actes reservades Ll. 65 exp. 3, 76

Expedients generals tramitats per la Secció d'Atribucions polítiques, 1820-1823. Lligall 57 exp. 1; 58 exp. 2; 22 exp. 9; 40 exp. 2; 38 exp. 1; 39 exp. 4

Assumptes generals sobre Universitats. Càtedres de Constitució a Vic i Solsona. Lligall 14 exp. 6

Constitució i estat de comptes de la Gazeta de Catalunya i un expedient sobre la distribució 1820. Lligall 14 exp. 3 i Ll. 58 exp. 1

Constitució de la Societat Econòmica d'Amics del País de Barcelona. Lligall 25 exp. 2; 14 exp. 17; 23 exp. 7

ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT DE BARCELONA (AHCB)

Prensa i impresos del primer terç del segle XIX. Citats posteriorment

Manuscrit A, núm. 112. Dietari de Mateu Crespi, Anys 1820-1823

Arxiu històric

-1D I Ajuntament Borbònic. Acord 1820-1823. Lligall 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 112bis.

-1D XX Diversions públiques. Caixa 3, 4, 10, 11,

-1 MI Caixa 9 – Funerària Lacy 1820-1823

Fons comercial

-Juan Rull. Lligall B. 993

-Ramon Llano i Chavarri. Lligall B. 540; B. 541; B. 542; B. 543

ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT DE BARCELONA. DISTRICTE SARRIA SANT GERVASI
(AHCBS)

Ordres de l'any 1821

BIBLIOTECA ROSSEND ARÚS (BRA)

Bibliografia citada posteriorment

PREMSA

- Diario Constitucional de Barcelona*. Barcelona. 1820
- Diario Constitucional, Político y mercantil de Barcelona* i després *Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona «Constitución o Muerte»*. Barcelona. 1820-1823.
- Diario de Barcelona*. 1820-1823
- Diario de la ciudad de Barcelona ó sea El Eco de la Ley*. Barcelona. 1822
- Diario de la ciudad de Barcelona*. 1822-1823
- El Amigo de la Religión*. Barcelona. 1820-1822
- El Europeo*. Barcelona. 1823
- El Indicador Catalán*. Barcelona. 1822-1823
- El verdadero amigo de la Religión*. Barcelona. 1821
- Gaceta de Cataluña*. Barcelona, 1820
- Gaceta extraordinaria de Barcelona*. Barcelona. 1820
- Memorias de Agricultura y Artes*. Barcelona. 1815-1820/1821
- Miscelánea Liberal o sea el Redactor del Pueblo*. Barcelona. 1821
- Periódico de la Sociedad de Salud Pública de Cataluña*. Barcelona. 1821.
- Periódico Universal de Ciencias, Literatura y Artes*, núm del 1 al 20. Barcelona. 1821.
- Revista Nacional y patriótica*. Barcelona. 1820
- Semanario Nacional, Político y Científico*. Barcelona. 1820
- Voz del Pueblo*. Barcelona. 1822
- Zurriago*. Madrid. 1821-1822.

ALTRES PUBLICACIONS DE LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIX

-*A la Asamblea general de tropas, y milicias nacionales, celebrada en esta ciudad por las beneméritas autoridades política y Militar, en el domingo 26 de noviembre de 1820. Barcelona.* Por Miguel y Tomás Gaspar. Barcelona. 1820.

-*Adición a la relación de sucesos de la noche del cinco al seis de setiembre de 1822. Y respuesta a las variedades del Indicador Catalán del 13 de octubre, y a las reflexiones del descamisado militar sin remordimientos.* Por Garriga, y Aguasvivas en dicho año. Barcelona. 1822.

-*Adición que puede servir de suplemento a la relación de las fiestas celebradas en Figueras con motivo de la restauración y jura del Código político de la monarquía española. El día 4 de abril de 1820.* Imp. de José Torner, calle de Capellans. Barcelona. 1820

-ANQUETIL, L. P. *Compendio de la Historia Universal o Pintura histórica de todas las naciones, su origen, vicisitudes y progresos hasta nuestros días.* Madrid. 2ª edición 1829-31

-ANTILLÓN, ISIDRO. *Disertación sobre el origen de la Esclavitud de los negros. Motivos que la han perpetuado, ventajas que se le atribuyen y medios que podrían adoptarse para hacer prosperar nuestras colonias sin esclavitud de los negros.* Leída en la real academia Matritense de derecho español y público, el día dos de abril de 1802 por el doctor D... individuo exento, y miembro de varios cuerpos literarios. Publicase ahora con notas en apoyo e ilustración de la misma doctrina. Barcelona. En la Imprenta de José Busquets. Barcelona. 1820.

-*Apéndice a la Galería de los periodistas, folletistas y articulistas de esta capital por dos bachilleres y un domine.* Imprenta de D. Eusebio Álvarez. Madrid. 1822

-*Apéndice a la Galería de los periodistas, folletistas y articulistas de esta capital por dos bachilleres y un domine.* Imprenta de D. Eusebio Álvarez. Madrid. 1822.

-ARAGONÉS, FRANCISCO. *Diccionario Crítico-serio en contraposición al Burlesco.* En la Imprenta de Dorca. Vich. 1813.

-ARROYAL, LEÓN DE. *Pan y toros, oración apológica que en defensa del Estado floreciente de la España del reinado de Carlos IV, dijo por los años de 1796 en la plaza de Toros de Madrid.* Don Gaspar Melchor de Jovellanos. Madrid: Imprenta de Burgos.

Reimpreso en Barcelona: En la Imprenta de Joaquín Jordi, calle de la Librería. Barcelona. 1820.

-*Auto general de fe celebrado en Madrid en 30 de junio del año 1680*. Con asistencia del Rey Carlos II, su esposa y la Reyna Madre, siendo inquisidor general el Excmo. Señor D. Diego Sarmiento de Valladares. Ilustrado con notas por un aficionado á esta clase de diversiones. Imprenta de don José Del Collado. Madrid. 1820.

-*Aviso al verdadero y legítimo pueblo español, sobre la conducta de los españoles falsos y bastardos, o sea aviso a los blancos. Sobre el proceder de los negros, y castigo que estos merecen. En este aviso se explica la palabra Constitución, y se descifran los misterios de iniquidad, que por medio de la Constitución de la monarquía española, pretenden introducir los masones y sus compañeros los Jansenistas*. Por un español, deseoso del bien de sus conciudadanos. Imprenta de D. Francisco Martínez de Dávila. Madrid. 1823.

-BENTHAM, J. *Consejos que dirige a las Cortes y al pueblo español...* traducidos del inglés por José Joaquín de Mora. Impr. Repullés. Madrid. 1820.

-BIGNON, L. P. *Los gabinetes y los pueblos desde 1815 hasta fines de 1822*. Imprenta de don Eusebio Álvarez. Madrid. 1823.

-BRUGERA, TOMÁS. *Carta Eucarística-política de la ciudadana F. S. a D. Somat Aguerb por su apología al bello sexo*. Por la viuda e hijos de Sastres. Barcelona. 1820.

-BURLAMAQUI, J. J. *Elementos de derecho natural por...* Traducidos del latín al francés por Barbeyrac, y al castellano por D. M. B. García Suelto. Imprenta de la Minerva Española. Madrid. 1820.

-*Calendario del año 1822. Año Once De la Constitución Política*. Para las provincias de Cataluña, Lérida, Tarragona y Gerona. Dispuesto por el observatorio de Madrid según concesión exclusiva de las Cortes de 1820. Barcelona: Por Miguel y Tomas Gaspar, bajada de la cárcel.

-*Calendario del año 1823. Año Doce De la Constitución Política*. Para las provincias de Barcelona, Lérida, Tarragona y Gerona. Dispuesto por el observatorio de Madrid según concesión exclusiva de las Cortes de 1820. Con el privilegio exclusivo de las Cortes. Barcelona: Por Miguel y Tomas Gaspar, bajada de la cárcel.

-CAMBRONERO, MANUEL MARIA. *La institución de los mayorazgos, examinada histórica y filosóficamente con un proyecto de ley para su reforma*. Imprenta de Collado. Madrid. 1820.

-*Carta Constitucional Francesa*. Traducida literalmente en español, para mayor inteligencia de todos. En la librería de José Sellent, en la Boria. Barcelona. 1822.

-*Carta pastoral que Pablo Schar obispo de Barcelona con motivo de la aparición en el continente Europeo de Napoleón Bonaparte envía a sus feligreses manifestando la justicia y santidad de la guerra contra el perturbador de la paz*. Juan Ignacio Jordi. Barcelona. 1815.

-*Cartas de algunos judíos portugueses, alemanes y polacos, a Voltaire: con un pequeño comentario extractado de otro mayor*. Traducidas del francés. Por Don Fernando María Segovia. En la oficina de D. Francisco Martínez Dávila. Impresor de cámara de S. M. Madrid. 1822.

-CASAMADA, MANUEL. *El imperio de las leyes sostenido y afianzado por las víctimas del 7 de julio de 1822, en Madrid. Elogio fúnebre que en las solemnes exequias celebradas por el excelentísimo Ayuntamiento Constitucional de la ciudad de Barcelona, el 29 de agosto de 1822*. Dijo en la Santa Iglesia, D..., presbítero, Excelentísimo aminorador sinodal del Obispo de Gerona y Director de la Academia Cívica, y Escuelas reunidas de sordo-mudos, y herejes instalados en Barcelona. Sale á la luz, por disposición del mismo Excelentísimo Ayuntamiento. En la imprenta de las Casas Consistoriales por José Rubió y Tomás Gaspar. Barcelona. 1822.

-CASAMADA, MANUEL. *La Constitución política de la Monarquía española base de nuestra felicidad, cuando este apoyada y sostenida por las virtudes sociales. Sermón que en la solemne acción de gracias que ofreció al ser supremo la sociedad dramática de la ciudad de Barcelona por el restablecimiento del código fundamental de nuestras leyes*. R. P. Fr... Imprenta Nacional del Gobierno por Dorca. Barcelona. 1820.

-CASAMADA, MANUEL. *Tributo de la gratitud a las víctimas de dos de mayo de 1808, cuya sangre sentó la primera piedra del santuario de nuestra independencia, y cuyas cenizas levantaron las paredes del santuario de nuestra libertad. Elogio fúnebre que en el solemne aniversario decretado por las Cortes generales y extraordinarias del reino dixo la Santa Iglesia de Barcelona*. Por el encargo del excelentísimo Ayuntamiento Constitucional. El R. P. Fr... Mercenario, maestro en sagrada teología, director de estudios en la provincia de Cataluña y examinados sinodal del obispo de Gerona. Por Miguel y Tomas Gaspar. Barcelona. 1820.

-CATALÁ, JOAQUÍN. *Manual práctico ó compendio del método de enseñanza mutua, traduciendo de los idiomas inglés y francés, que ha reglamentado y dá a luz para las*

escuelas de Cataluña y demás de España. El R..., Presbítero, director de la Academia Cívica de Barcelona. Imprenta de José Torner, calle de capellans. Barcelona. 1821.

-CATALÀ, JOAQUÍN. *Oración inaugural que en la obertura de la nueva Academia Cívica. Gratuita de Barcelona, presidiendo S. E el Ayuntamiento Constitucional de la misma por medio de sus tres regidores comisionados D. Juan Reynals decano, D. Ramón Maresch y D. Ramón de Vedruna,* Dijo en la casa cofradía de los tejedores de velos. El P... del orden de trinitarios calzados y maestro-director de la referida academia. El día 16 de noviembre de 1820. Lo dan a la prensa algunas personas amantes de la instrucción del pueblo. En la imprenta de los hermanos Torras frente San Francisco de Paula. Barcelona. 1820.

-CATALÀ, JOAQUÍN. *Prólogo del método y plan de enseñanza e instrucción pública* que el P. Lector en Sagrada Teología Fr... del orden de Trinitarios Calzados da á luz para sus beneméritos conciudadanos de la Academia Cívica de Barcelona. En la imprenta Nacional de la Viuda de D. Agustín Roca, Impresor de Cámara de S. M. Barcelona. 1821.

-*Catálogo de las obras que se hallan para la Lectura en el Gabinete de la calle preciados, núm. 2.* Imprenta y librería que fue de Bueno, calle Preciados, núm. 2. Madrid. 1821.

-*Catálogo de los cuadros, estatuas y bustos que existen en la Academia de San Fernando.* Madrid. 1821.

-*Catálogo de los cuadros, estatuas y bustos que se conservan en la Real Academia de San Fernando.* Madrid. 1824.

-*Catálogo de los héroes que victoriosamente han abierto y continuado nuestra gloriosa revolución.* Imprenta de la viuda de Barco López. Madrid. 1821.

-*Catecismo cristiano constitucional.* En la imprenta de Felipe Guasp. Palma de Mallorca. 1823.

-*Catecismo político para la instrucción de los niños en los principales artículos de la Constitución política de la Monarquía Española, que no debe ignorar ningún individuo de ella: Ordenado por preguntas y respuestas para la mejor inteligencia de los niños y aumentadas algunas, sacadas de los mejores políticos antiguos y modernos.* Por D. I. P. S. Mallorca. En la imprenta de Felipe Guasp. Palma de Mallorca. 1823.

-*Certamen literario que ofrecen sostener los alumnos de la Academia Militar y civil* siendo sus principales directores D. Juan Rosselló presbítero... D. Manuel Estrada... Joaquín Jordi. Barcelona. 1821.

- Código penal para la Milicia Nacional Local de Infantería y Caballería*. Imprenta Constitucional de Joaquín Jordi, 15 de junio de 1820. Barcelona
- Colección de las varias cartas constitucionales que rigen en Europa para instrucción de los españoles y comparación de unos códigos con otros*. Con licencia: Imprenta de M. Texéro. 1835. Véndese en la librería de José Solá.
- Colección de máximas y sentencias de Young, de Duclós, de Fenelón de Chateaubriand y otros autores*. Por D. J. C. Imprenta de la Viuda Roca. Barcelona. Mayo de 1832.
- Coloqui entre Peret y Baldiri, pagesos, sobre, lo modo de fer las eleccions de parroquia, en lo día 30 del present mes de abril*. Imprenta Nacional de Ifern, calle Agullers. Barcelona. 1820.
- Coloqui entre un rector y un pagés anomenat Macari, son parroquia sobre la Constitució y decrets de Corts*. En la Estampa Nacional del Govern per Dorca. Barcelona. 1820.
- Compendio de las antigüedades romanas, reimpresso para el uso del seminario episcopal de Barcelona*. Con licencia. En la oficina de Juan Francisco Piferrer, impresor de S. M., Plaza del Ángel. Barcelona. 1821.
- Compendio exacto de la Constitución española de 1812 y 1820*. Véndese en la Librería de J. Solá, calle de la Bocaria. Barcelona. 1836.
- Compendio histórico de la antigua constitución política de Cataluña*. Imprenta Joaquín Jordi. Barcelona. 1820
- Compendio o índice analítico de la Constitución española*. Formado por el ciudadano y doctor de ambos derechos don Miguel García de la Madrid, catedrático de Constitución en los estudios de san Isidro de esta corte, nombrado por la Regencia hasta que se estableciese el plan general de instrucción pública. Imprenta de E. Aguado. Madrid. 1822.
- Con motivo de la colocación de la piedra de la Constitución en el Campamento Cívico, ó sea de Zarco del Valle y Cabanes*. Por José Torner. Barcelona. 1821.
- Condiciones y semblanzas de los diputados en Cortes 1820-1821*. Madrid. 1821.
- CONSERGNES, CLAUSEL. *Observaciones varias sobre la revolución de España, la intervención de la Francia y las actuales y antiguas Cortes*; obra escrita en francés, por Mr. Clausel de Consergnés, miembro de la cámara de los diputados, traducida al español por un amigo de la religión y del rey. Por J. Alzine, Impresor del Rey. Perpiñán. 1823.

-*Constitución Política de la Monarquía española promulgada en Cádiz á 19 de Marzo de 1812*. Reimpresa en la imprenta Nacional de Piferrer. Barcelona. 1820.

-*Constitución y organización de los Carbonari; o documentos sobre todo lo que concierne a la existencia, origen y fin de esta sociedad secreta*. Obra compuesta en francés en el año de 1821, y traducida al español por D. B. E., presbítero. Imprenta que fue de Fuentenebro. Madrid. 1822.

-*Conversa entre Albert y Pasqual molt crítica, molt gustosa, molt interesant y molt instructiva per desvaneixer preocupacions y per ilustrarse*; en Decimas. En la oficina de la Viuda de Pla administrada per Vicens Verdaguer, carret dels cotoners. Barcelona. 1821.

-*Conversa verdadera y de molt profit tinguda entre un pagés nomenat Isidro y lo advocat doctor Julià. Se publica per ser util als servils y liberals, als tibis ó indiferents, y mes als pagesos que res entenguan en lo del dia*. P.N.A. Iguales nos fá la lley natural, libres la propietat racional, y nobles la beneficiencia. En la Imprenta de Manuel Tegero Plaça del Oli. Barcelona. 1821.

-*Coplas Patrióticas. En honor de los soldados veteranos y milicianos locales, por la restauración de la Constitución de la Monarquía*. En la imprenta Constitucional de Joaquín Jordi, calle de la Libretería. Barcelona. 1821.

-CORRADI, JUAN. *Catecismo político arreglado a la Constitución de la Monarquía Española*; para ilustración del pueblo, instrucción de la juventud y uso de las escuelas de primeras letras. Por D. J. C. Véndese en Barcelona en la librería de José Lluch, calle de la Librería. Barcelona. 1820.

-CORRADI, JUAN. *Catecismo político arreglado a la Constitución de la Monarquía Española; para la ilustración del pueblo, instrucción de la juventud y uso de las escuelas de primeras letras*. Por D. J. G (C). En la Imprenta Nacional del Gobierno Político Por Rubió. Barcelona. 1820.

-CORRADI, JUAN. *Catecismo político arreglado á la Constitución de la Monarquía Española. Para la ilustración del pueblo, instrucción de la juventud y uso de las escuelas de primeras letras*. Por D. J. G (C). Imprenta Nacional del Gobierno por Oliva. Gerona. 1820.

-CORRADI, JUAN. *Catecismo político arreglado á la Constitución de la Monarquía Española; para ilustración del pueblo, instrucción de la juventud y uso de las escuelas de primeras letras*. Por D. J. C. En la Imprenta de Piferrer, plaza del ángel. Barcelona. 1820.

- CORRADI, JUAN. *Catecismo político arreglado á la Constitución de la Monarquía Española*; para ilustración del pueblo, instrucción de la juventud y uso de las escuelas de primeras letras. Por D. J. C. En la Imprenta de Piferrer, plaza del ángel. Barcelona. 1820.
- CORRADI, JUAN. *Catecismo político, arreglado á la Constitución de la Monarquía Española: para ilustración del pueblo, instrucción de la juventud, y uso de las escuelas de primeras letras*. Por D. J. G (C). Imprenta de Brusi. Barcelona. 1820.
- Costumbres de la ciudad de Barcelona sobre las servidumbres de los predios urbanos y rústicos; llamadas vulgarmente den Sanctacilia: á las que se han añadido por apéndice algunos capítulos de los privilegios conocidos bajo el nombre del Recognoverunt próceres. Relativos á las mismas servidumbres*. Traducidas por la Real Academia de buenas letras de Barcelona. Con licencia Barcelona. En la ofician de Juan Francisco Piferrer, Impresor de S. M. Véndese en su librería administrada por Juan Sellent. Barcelona.
- Cuatro palabras a los afrancesados*. Imprenta, calle de Bordadores. Madrid. 1820.
- Cuatro palabras sobre la Constitución*. Imprenta de la calle Greda. Madrid. 1820.
- CHEVALIER, J. A. A. *Réflexions sur la Révolution d'Espagne, avec un commentaire politique, historique et critique de la Constitution des Cortès*. Par..., éditeur de la dernière édition des Reflexions sur la Révolution de France, par Burke. A. Égron, imprimeur, rue des Noyers, n° 37. Pichard, libraire, quai Conty, n° 5. Paris. Avril 1820.
- DAUNOU, P. C. F. *Ensayo sobre las garantías individuales que reclama el estado actual de la sociedad* por..., miembro del instituto; traducido por S. P. En la imprenta de Leonardo Núñez de Vargas, Calle de los Remedios, número 20. Madrid. 1823.
- Décimas que un constitucional dijo a la imagen de su divino redentor*. Por José Torner, calle capellans. Véndese al lado del café de la unión patriótica, en la Rambla. Barcelona. 1821.
- Defensa de la masonería*. Por el Hermano GOMDA. Imp. del Indicador. Madrid. 1823.
- Defensa de los ciudadanos José Roca, Gerónimo Serra, Francisco Bellbé y Juan Roca, arbitrariamente presos por las ocurrencias del 24 de febrero de este año en esta ciudad*. Barcelona. Por Miguel y Tomás Gaspar. Barcelona. 1822.
- Del derecho de la potestad civil sobre las cosas sagradas*. Imprenta de Núñez. Madrid. 1820.
- Desafío general a los incrédulos*. Traducción libre del francés por el Dr. D. Antonio Guillen de Mazón. Imprenta Estivill. Barcelona. 1822.

- Descarga cerrada á metralla o sea análisis sucinto sobre el folleto titulado condiciones y semblanzas de los diputados a cortes.* Imprenta Constitucional de don Antonio Fernández. Madrid. 1821.
- Descripción de la famosa columna constitucional de la ciudad de Vich y del modo conque se precedió hasta su solemne colocación celebrada en los días 29 y 30 de diciembre de 1821.* Imprenta del ciudadano Felipe Tolosa. Vich. 1822.
- Descripción de las alegorías y emblemas del adorno y viñetas del grabado de la Constitución política de la monarquía española, arregladas según la iconología.* Imprenta del Universal. Regente Verges. Madrid. 1822.
- Diálogo entre un ciudadano español y un persa.* Contestación a la carta, que se dice escrita por un soldado español que nunca perdió los derechos de ciudadano; demostración que tampoco los perdieron los que titula afrancesados; razones que tiene para creerlo así el ciudadano sin recelos A. C. y S. por Arjona. Madrid. 1820.
- Diccionario de la lengua castellana por la Academia Española.* Sexta edición. En la Imprenta Nacional. Madrid. 1822.
- Diccionario provisional de la Constitución política de la monarquía española, compuesto por un amante de ella.* Imp. Calle de Bordadores. Madrid. 1820.
- DIDEROT. Compendio del sistema de la naturaleza de Mirabaud por...* Imprenta de la V. Ifern. Barcelona. 1823.
- Discurso contra las reuniones formadas en España con el título de patrióticas.* Por D. P. B. Imprenta Repullés. Madrid. 1820.
- Discurso del señor abogado general Mr. De Marchangy, pronunciado en la sala de sesiones del tribunal permanente de jurados de París el 29 de agosto de 1822 en el negocio de la conspiración de la Rochela.* Madrid. 1822.
- Discurso patriótico a los habitantes de Cataluña sobre las juntas electorales de Parroquia.* Imprenta Piferrer. Barcelona. 1820.
- Discurso sobre la precaución que se debe tener para evitar las intrigas de los opuestos al sistema constitucional. Leído en la Sociedad Patriótica Barcelonesa, en la sesión del 17 de julio de 1820.* Por el ciudadano socio G. de la P. B., Imprenta de José Torner, calle capellans. Barcelona. 1820.
- Disertación teológica-jurídica en defensa del precepto que obliga a todos los fieles cristianos á pagar diezmos y primicias á la iglesia de Dios, y el derecho de propiedad que el Clero Secular y Regular tiene en los bienes de sus Iglesias y Monasterios, y de la notoria justicia que le asiste, á que el Gobierno le ampare y conserve en posesión de*

ellos: dirigida en una exposición respetuosa, a S. M. (que Dios guarde) y á las Cortes. En ella se rebate con los más sólidos fundamentos la erronía y escandalosa opinión de que los bienes de la Iglesia son de la Nación, sujetos á su disposición, como contraria á todo derecho natural y de gentes, Divino y humano, Eclesiástica y civil, y á las nuevas instituciones políticas de la monarquía. Por don Miguel Herrezuelo, Canónigo Magistrado de la Santa Iglesia de Zamora. Impreso en Madrid: por Don Francisco Martínez Dávila. Reimpreso en Barcelona, en la oficina de la Viuda Pla, en donde se vende, en calle de Cottoners, en la Librería de Ignacio Estivill, calle de la Boira, en la de Joaquín Mayól, bajada la Canonge, y en la de José Lluch, calle de la Libreteria. Barcelona. 1822.

-DU-HAMEL, VÍCTOR. *Historia constitucional de la Monarquía española desde la invasión de los bárbaros hasta la muerte de Fernando VII.* Madrid. 1845-1846.

-DUNHAM, A. S. *Historia de España desde los tiempos primitivos hasta la mayoría de la reina Doña Isabel II, redactada y anotada con arreglo a la que escribió en inglés el doctor.* Madrid. 1844-46.

-DUVERINE, A. *Cuadro histórico de los abusos y espíritu de reforma política de España.* Madrid. 1840.

-*El Amante de la Religión.* Impreso en Valencia por Domingo Mompié. Reimpreso en Barcelona por Miguel y Tomas Gaspar, bajada de la cárcel. Barcelona. 1820.

-*El observador de las sociedades secretas.* Imprenta de don Antonio Fernández. Madrid. 1821.

-*El Sexto Batallón de M. N. L. V. de Barcelona al Recibir y Jurar la nueva insignia del leon en el día 6 de Abril de 1823.* Imprenta Brusi. Barcelona. 1823.

-*El terrible para todos o sea cuadro de los errores, tropelías, crímenes, e infracciones de la Constitución y de las leyes que han cometidos todos los partidos por un Ciudadano pacífico.* Imprenta de la viuda de Aznar, 4 números, exaltados, moderados, empleados públicos y déspotas extranjeros. Madrid. 1821.

-*El viaje. Diálogo crítico, verídico, burlesco entre la tristeza y pocapena.* Imprenta de D. Rosa Sanz. Madrid. 1823.

-ELIZALDE, BERNARDO. *Los sueños.* Madrid. 1822.

-*Elogio de los hechos militares de D. Rafael del Riego.* Imprenta de D. J. Collado. Madrid. 1820.

-ESCOQUIZ, JUAN DE. *Tratado de las obligaciones del hombre.* Hermanos Torras Barcelona. 1821.

-ESPAÑOL, LORENZO. *Relación de lo ocurrido en la Universidad literaria y Estudio general de la ciudad de Zaragoza, con motivo de haberse instalado en público la Cátedra de la Constitución política de la Monarquía española, bajo la dirección del Sr. Dr. D.* en el día 12 de junio de 1820. Zaragoza. 1820.

-*Explicación de los derechos del hombre, y del ciudadano ó comparación de estos derechos con los verdaderos principios de la sociedad para facilitar á todos su inteligencia.* Opúsculo traducido libremente del francés por el ciudadano Dr. En ambos derechos Don Miguel García de la Madrid, regente que ha sido de la cátedra de constitución en los estudios nacionales de San Isidro de Madrid, y por cuya causa se le desterró á esta ciudad el gobierno tiránico de 1814. Cuanto mas ilustrado son los hombres, con tanto mayor gusto obedecen á las leyes. Imprenta de Francisco Ifern. A costas de dicho, y de Josef Sellent; siendo propiedad de los dos. Barcelona. 1821.

-*Exposición hecha a las Cortes extraordinarias por 66 diputados sobre las causas de los males que afligen a la nación.* Madrid. 1822.

-*Exposición hecha á las Cortes extraordinarias por 66 diputados. Sobre las causas de los males que afligen á la Nación.* Imprenta calle de la greda, por D. Cosme Martínez. Se hallará en la librería de Ranz, calle de la Cruz. Madrid. 1822.

-*Extracto de las sesiones celebradas por la Asociación farmacéutica de Barcelona, desde el día 1 de marzo de 1821, hasta el fin del cuarto trimestre.* Imprenta de José Torner. Barcelona. 1821.

-FERNÁNDEZ CLARA, ANTONIO. *Manifiesto sobre el extravío de la opinión de los partidos por don... capitán graduado de teniente coronel agregado al Estado Mayor de dicha plaza Barcelona.* En la imprenta de Gorchs. Barcelona. 1820.

-FERNÁNDEZ, MANUEL. *Conclusión en la causa de conspiración, seguida contra D. Jorge Bessiers y D. Francisco Brotons, por el coronel... ayudante 1º del 2º batallón del regimiento infantería de Córdoba 12 de línea.* La cual debe servir de contestación a la defensa que el Capitán D. Andrés Serrano hizo en favor del reo Bessiers, y a las notas que se han puesto al fin de dicha defensa en la que se ha impreso en esta ciudad por el C. Dorca. En la oficina de Antonio Brusi, Impresor de Cámara de S. M. Barcelona. 1821.

-FIORILLI, B. *Al Generale D. Raffaele del Riego, eletto diputado a Cortes. Lettera.* Imprenta de D. Eusebio Álvarez. Madrid. 1822.

-FIORILLI, B. *Constitución político-natural para todos los pueblos por el abogado italiano...* Imprenta Eusebio Álvarez. Reimpresión. Madrid. 1822.

- FIORILLI, BARTOLOMEO. *Causas filosófico-políticas de la caída del Reino constitucional de las dos Sicilias*. Imprenta de la viuda Roca. Barcelona. 1821.
- FIORILLI, BARTOLOMEO. *La miglior possibile costituzione política per tutte le genti sul calcolo di ragione*, per L'avvocato Fiorilli, italiano. Napoli Dalla tipografia francese. 1821.
- FLORIAN, M. *Guillermo Tell o la Suiza Libre*. Escrito en francés por M. Florian y traducido por una joven señorita. Madrid. Imprenta de I. Sancha. 1821.
- Formulario de los juicios de conciliación, retención de efectos y demás en que los alcaldes constitucionales pueden tomar providencias provisionales, con arreglo al decreto 201 de 9 de octubre de 1812: o sea Reglamento de las Audiencias y Juzgados de primera instancia*. Oficina de D. Francisco Martínez Dávila. Madrid. 1820.
- Función con que los ciudadanos suscriptores al gabinete de lectura establecido en esta ciudad celebraron*. La fiesta nacional del dos de mayo. Gratis para los Srs. Suscriptores al *Eco de la ley*. En la imprenta de Rubió y Gaspar. Barcelona. 1822.
- Galería en Miniatura de los más celebres periodistas, folletistas y articulistas de Madrid, por Dos Bachilleres y un domine*. Imprenta de Eusebio Álvarez. Madrid. 1822.
- Galerie Espagnole ou Notices Biographiques sur les membres des Cortès et du gouvernement; les généraux en chef et comandans de guerrillas, des armées constitutionnelles et de la foi. Et généralement tous les hommes qui ont marqué dans la péninsule, pendent de la guerre de l'indépendance ou depuis la révolution de 1820*. Chez bechet aine libraire. Paris. 1823.
- GALLOTTI, PEDRO. *Treinta preguntas de un oficial piamontés al teniente Guillermo Pepé. Acerca de su conducta política y militar en los últimos sucesos de Nápoles*. Imprenta de José Torner, calle capellans. Barcelona. 1821.
- GARCÍA DE LA MADRID, MIGUEL. *Tablas cronológicas de los códigos y colecciones de todos tres derechos civil, romano, canónico y español: escritas en latín y castellano*. Por el ciudadano Don.... Doctor en ambos derechos y regente que ha sido de la cátedra de Constitución en Madrid. En la imprenta de José Torner, Calle de capellans. Barcelona. 1820.
- GARCÍA MALO, IGNACIO. *La política natural ó discurso sobre los verdaderos principios del gobierno*. Le da á luz. Por Miguel y Tomás Gaspar. Barcelona. 1820.
- GAUTRUCHE, PEDRO. *Epítome de la fabulosa historia de los Dioses*. Imprenta de Sierra y Martí. Barcelona. 1822.

-GAYA Y JOVER, SALVADOR. *Impugnación de la proclama incendiaria*. Impresa en Madrid en casa de la viuda de Llorente, su autor un español indigno. El miliciano local Salvador Gaya y Jover. Imprenta de José Torner. Barcelona 1821.

-GONZAGA ORONOZ, LUIS. *Manifiesto que Fr... hace a la España entera sobre la soñada conspiración para destituir las autoridades legítimamente constituidas levantar nuevas fuerzas militares, remover los empleados en el ramo de hacienda, jueces de la audiencias, y cometer otros excesos, substituyendo al gobierno monárquico moderado hereditario el demócrata, ó republicano, de que se acusó. A dicho Oronoz, a D. Jorge Besieres, y al ayudante supernumerario de la ciudadela de esta plaza D. Francisco Brotons; cuyas causas tuvieron origen de la prisión del primero en la noche del 20 de mayo último. En refutación a la conclusión, ó manifiesto, fiscal por el Coronel Don Manuel Fernández*. En la imprenta constitucional de Joaquín Jordi. Barcelona. 1821.

-GONZAGA, BONAVENTURA S. LLUÍS. *Discurs pronunciat per lo R. P. prior de los carmelitas descalzos del poble de Gracia...* en lo día de la colocació de Lápida constitucional en dit poble als 23 de desembre de 1821. Per Miquel y Tomas Gaspar. Barcelona. 1822.

-GOROSTIZA, MANUEL EDUARDO. *Cataluña a fines de julio de 1822, o sea rápida ojeada sobre el origen, progresos, proyectos y recursos de la facción liberticida en sus cuatro provincias*. Imprenta de D. Eusebio Álvarez. Madrid. 1822.

-Gozos, nacimiento, vida, muerte, resurrección, portentos y virtudes de Ntra Sta Constitución. Por José Torner, calle de capellans. Véndese al lado del café de la unión patriótica, en la Rambla, a 3 cuartos. Barcelona. 1821.

-Grande almacén de toda clase de anteojos de nueva invención. Obra crítica, moral, divertida y útil para toda clase de personas. Imprenta de Sauri y Cía, calle escudallers. Barcelona. 1830.

-GUDIN. *Suplemento al Contrato social de Rousseau aplicable a grandes naciones*. Escrito en francés por el ciudadano... con notas sobre doctrinas de aquel filósofo; preciso para mejor inteligencia del contrato social, y que manifiesta algunos de sus errores. Traducido y aumentado con otras notas para mayor conocimiento del sistema político de la nación española por un ciudadano de ella. Dividido en tres libros. Libro II. Imprenta de Brugada. Madrid. 1821.

-Guía de forasteros en Barcelona 1821. Imprenta del ciudadano Dorca. Estado militar de Cataluña. Barcelona. 1821.

- HALLER. *Análisis de la Constitución española*. Imprenta de José del Collado. Madrid. 1823.
- HASSE, J. MARTIN; *Juicio Imparcial y preventivo de la opinión del Señor Monero Guerra sobre prohibiciones*. Imprenta de Espinosa. Madrid. 1821.
- Horrorosa escena de los ochos héroes catalanes sacrificados al fanatismo, ambición y bárbaro despotismo del infame canónigo Merino*. Imprenta de Domingo y Mompié. Valencia. 1822.
- HUGO, ABEL. *Histoire de la Campagne d'Espagne en 1823...* 2 vols. Paris. 1824.
- HUSSON DE TUR, FRANCISCO. *Manifiesto que el Coronel Francés... refugiado en la península y recientemente perseguido en esta capital por los más atroces enemigos de la libertad, hace a la tan benemérita como desgraciada provincia de Murcia*. En la oficina de la viuda de Antonio Santamaría e hijo, calle de la Platería, número 25. Murcia. 1823.
- Impugnación del discurso sobre las Instituciones Religiosas inserto en los números 7, 8, hasta el 16, excluso el 11, de la Miscelánea Liberal de Barcelona; que es el mismo que fue censurado por la junta censoria de la ciudad de Palma, reunida a 14 de setiembre de 1812, con la calificación de ser un escrito calumnioso, y un verdadero libelo infamatorio*. Imprenta Brusi, Barcelona. 1820.
- Impugnación joco-seria al folleto titulado condiciones y semblanzas de los diputados a Cortes para la legislatura de 1820 y 1821*. Imprenta de la viuda de Aznar. Madrid. 1821.
- Indicación reverente en respuesta a varios periódicos, sobre diezmos, censos y Laudemios., y sobre dismembración gratuita de temporalidades, extinción de señoríos dominicales, y reducción á redimibles los censos perpetuos*. Por un ciudadano Laico, de su propio mutuo, a beneficio común y del azador. En la imprenta de José Torner, calle capellans. Barcelona. 1820.
- Informe de la comisión especial sobre los resultados que dan los documentos mandados pasar a ella, especialmente sobre las ocurrencias de los días primeros de julio último*. Impreso de orden de las cortes extraordinarias. Imprenta de D. Tomás Alban y Compañía. Madrid. 1823.
- Instrucció breu de la Constitució, y de lo mes principal que se conté en ella. Ho dedicá á la Patria lo ciudadá I. P. J.* En la estampa de Silveri Lleyxá á la Daguería. Barcelona. 1820.

-*Instrucción para los comisarios de barrio sobre el servicio de patrullas*. Barcelona. 1823.

-JAUMEANDREU, E. *Catecismo razonado o explicación de los artículos de la Constitución Política de la Monarquía Española publicada en 18 de Junio de 1837* por..., Presbítero y profesor de Economía política. En la imprenta de Tomas Gaspar, bajada de la cárcel. Barcelona. 1839.

-JAUMEANDREU, EDUALDO. *Curso elemental de derecho público*. En la imprenta del Gobierno Político Superior. Barcelona. 1820.

-JAUMEANDREU, EDUALDO. Oración inaugural que en la abertura de la Cátedra de Constitución establecida por la Junta Nacional de Comercio de esta ciudad, dijo en el salón de la nacional casa Lonja el día 31 de mayo de 1820, el P. M. Fr... del orden de san Agustín, doctor teologo, socio de la Academia de ciencias naturales y artes de esta ciudad de Barcelona, catedrático de Economía Política, y de Constitución en la nacional casa Lonja de la misma. En la imprenta nacional de la viuda Roca. calle de la librería. Barcelona. 1820.

-JAUMENDREU, AGUSTÍN. *Sermón que el día 4 de abril de 1820, en la iglesia parroquial de Sta. Maria del Mar de esta ciudad en la solemne función que en acción de gracias por la feliz publicación de la Constitución Política de la Monarquía española tributaron al altísimo los gremios de mareantes, pescadores y carpinteros calafates presididos por el M. I. S. Comandante Militar de Marina de este tercio naval; dijo el R. P. D... C. R. T.* En la Imprenta de Brusi. Barcelona. 1820.

-JULLIAN, LOUIS. *Précis historique des principaux événements politiques et militaires qui ont amené la Revolution d'Espagne*. Par... P. Mongie Ainé, (de l'imprimerie de fain). Paris. 1821.

-*Junta provisional de gobierno de España é Indias circulares*. Impreso en Madrid: y reimpresso en Barcelona por la viuda é hijos de D. Antonio Brusi. Barcelona. 1823.

-*La amable cinitia en sus días oda Martilio*. Impreso por Estivill. Barcelona. 1820

-*La Ciudadana Constitucional, sueño alegórico*. En la Imprenta de Villalpando. Madrid. 1820.

-*La libertad restaurada representación dramático patriótica escrita para ejecutarse en el teatro de Barcelona en memorable día dos de mayo por los ciudadanos Ubariso, Martilo, Lopecio y Selta Runega*. Imprenta Constitucional de Dorca. Barcelona. 1820.

-*La nación y el gobierno*. papel suelto. Madrid. 1821.

-*La necesidad del sistema prohibitivo en España. Diálogo entre un comerciante inglés y otro francés, sobre el que se ha publicado en Cádiz, entre los comerciantes españoles D. Canuto Contreras y D. Prudencio Razones de Cádiz.* Imprenta de José Torner. Barcelona. 1822.

-*La perrología. Obra crítico-burlesca en diez conversaciones, tenidas en la calle de Alcalá por las noches de Estío, y otoño, en Madrid el año 1869.* Compuesta por F. T. L. Imprenta de Espinosa, calle del Carmen. Madrid. 1820.

-*La Salud del pueblo es la Suprema Ley, Cuarto diálogo entre los dos amigos don Justo Claro y don Prudencio Bueno por Mirtilo Sicuritano.* Imprenta de Eusebio Aguado. Madrid. 1823.

-*La tertulia patriótica a los granaderos y cazadores provinciales, en su llegada a Zaragoza... Diálogo entre un observador y un reflexivo.* Imp. en Madrid, Madrid, Reimpreso en Barcelona. 1821.

-*Lamentos Patrióticos á la muerte de los soldados del batallón primero de Cataluña atrozmente inmolados en 26 de mayo de 1821 por la facción de Merino y sus secuaces.* Imprenta de José Torner calle capellans nº 12. Véndese en la librería de José Lluch calle de la Libretería y en la dicha imprenta. Barcelona. 1821.

-LANUZA, CAYETANO. *Indicaciones sobre las ventajas que deben resultar a la salud pública de la Constitución política de la Monarquía Española.* Memoria leída en la junta general que con motivo del juramento de la Constitución, celebró la sociedad patriótica y academia de ciencias, bellas letras y nobles artes de la ciudad de Córdoba en 21 de abril de 1820 por su individuo Don..., regidor constitucional y médico de la misma, y socio de la patriótica de Jaén. Imprenta de Burgos. Madrid. 1820.

-LAURENTIE. A. *Considérations sur les Constitutions démocratiques, et en particulier sur les conséquences de la Charte portugaise par rapport a la politique de l'Angleterre et de l'Europe.* Par... A la Libraire classique, et au bureau du mémorial Catholique. Paris. 1826.

-LE CHEVALIER DE MÉSIÈRE. M. *Discours sur l'introduction du gouvernement représentatif en Espagne. Traduit de l'espagnol par M. Le Cher de Mesièrre, ancien officier au service de LL.MM. Charles III et Charles IV, Louis XVI, Louis XVII et Louis XVIII, des ordres de Saint-Louis, de la Légion-d'honneur, de Charles III d'Espagne, de l'éperon d'or, et du phénix de hohlenlohe.* De l'Imprimerie de C. J. Trouvé, rue neuve-saint-augustin, n. 17. Paris. 1823.

-LESCURA, ATANASIO. *Discurso demostrativo de las principales ventajas que deben resultar a la nación española de la puntual observancia de la constitución de la monarquía, sancionada por las Cortes generales extraordinarias, y promulgada en Cádiz el 19 de marzo de 1812*. Imprenta de Álvarez. Madrid. 1820.

-*Letanía Constitucional*. Imprenta Joaquin Jordi, calle llibreteria. Barcelona 1820 i 1821.

-*Lista de los hombres eminentes, heroicos, beneméritos, esclarecidos, ilustres y distinguidos que han contribuido a restablecer el sistema constitucional, o sea contestación al catálogo de héroes de la revolución*. Imprenta de la Compañía por su regente D. Juan José Sigüenza y Vera. Madrid. 1822.

-*Los Arístides modernos, proyecto de una sociedad patriótica republicana constitucional, que debió instalarse en una habitación de la gran casa de Correos poco antes de que se abriese el club de los Landaburianos*. Imprenta de Núñez. Madrid. 1823.

-*Los conspiradores revolucionarios, del día ó Túmulo de Molay*. Por el amigo de la verdad Impreso en Madrid 1815 y reimpresso en Barcelona por José Rubió. Barcelona. 1823.

-LLUELLES Y ALEU. GREGORIO. *Discurso que por acuerdo de la sociedad econòmica de amigos del país de esta ciudad de Jaén pronunció su contador y socio de número D...* En la tarde del 30 de mayo del presente año, día del cumpleaños de nuestro augusto monarca constitucional d. Fernando VII, en la sala del ilustre Ayuntamiento, en la que celebró esta patriótica corporación Junta general, y repartimiento de premios a los beneméritos acreedores a ellos, con distinción a los más instruidos en los elementos del código sagrado de la Constitución política de la monarquía española. Imprenta de D. Manuel de Doblás. Jaén. 1821.

-MABLY, ABATE. *Derechos y deberes del ciudadano*, escrita en francés por el Abate Mably. Traducida al español por D. M. M. P. H. Imprenta de Doña Rosa Sanz calle del Baño. Madrid. 1820.

-MADRAMANY Y CALATAYUD, MARIANO. *Analogía entre la monarquía constitucional y la república de las abejas, comúnmente así llamada; propuesta como modelo para la imitación*. Imprenta de Salvador Savall. Mallorca. 1820.

-*Manifiesto a la nación española y particularmente a las futuras cortes de 22 y 23 sobre las causas que han paralizado la revolución y la marcha de las Cortes de 20 y 21 por el*

ciudadano José Moreno de Guerra diputado en estas por la Provincia de Córdoba. Imprenta Constitucional de Serra. Córdoba. 1822.

-Manifiesto a las Cortes para la próxima legislatura del año 1821, por el ciudadano teniente coronel graduado, capitán agregado al E. M. de esta plaza A. F. C. Imprenta de Gorchs. Barcelona. 1821.

-Manual del ciudadano o sumaria colección de verdades histórico-políticas al alcance de todo el mundo, y cuyo conocimiento puede ser útil al pueblo español, en las circunstancias actuales, para proceder con acierto en la parte que el nuevo gobierno constitucional exige que tome en los asuntos políticos. Imprenta de Hércules, calle del Rosario, a cargo de Antonio Truxillo. Cádiz. 1820.

-Manuscrito remitido de la isla de Santa Elena por conducto reservado. Publicado en Londres por Juan Murray en 1817. Nueva traducción al castellano por D. M. C. Imprenta de Collado. Madrid. 1820

-Manuscrito, o resumen de la vida política de Napoleón Buonaparte. Escrito por él mismo en la isla de Santa Elena. Traducido al español, y adornado con notas. Por L. C. C. y M. Impreso por Espinosa. Madrid. 1820.

-MARTÍN CARRAMOLIN, PEDRO NOLASCO. El tostoneo, menéo y mosqueo: gabinete de orates coronados: colegio hospital de Toribios, para asistir y curar por amor de Dios indistintamente a todos los clérigos y frailes, con los demás españoles enfermos y contagiados de los afectos anticonstitucionales. Pajarera brusca de pico en ristre y uña en garra, Por... Imprenta D. M. Repullés. Madrid. 1821.

-MARTÍNEZ MARINA, FRANCISCO. Discurso sobre sociedades patrióticas por el diputado D... Imprenta de la Compañía, por su regente D. Juan José Sigüenza y Vera. Madrid. 1820.

-MARTÍNEZ SANTIZO, PEDRO. La Constitución y la ley o sea estudio de la constitución política de la monarquía española. Sevilla. 1820.

-MAYNER Y ALCOVER, ANTONIO. Sociabilidad natural del hombre y poderoso influjo de las formas de gobierno. Discurso inaugural que en la abertura de clases del colegio nacional de cirugía-médica de la ciudad de Barcelona leyó el Dr. D... En la oficina de la viuda Roca. Barcelona. 1820.

-Memoria leída en las Cortes en el día 6 de marzo de 1822 por el Señor Encargado de la Secretaría de Estado y del despacho de la gobernación del Reino para Ultramar. Imprenta de José del Collado. Madrid. 1822.

- Memorias para la historia de la última guerra civil de España*. Contiene los principales sucesos de Cataluña, desde q se levantaron los realistas hasta el fin de dicha guerra. 2 tomos. Imprenta de Brusi. Barcelona. 1826.
- Memorias para la historia de las Constituciones españolas. Memoria primera sobre la constitución gótico-española*. Por d. Juan Sampere. En la imprenta de P. N. Rougeron, calle de l'hirondelle, nº 22. París. 1820.
- Memorias relativas a los sucesos políticos y militares de Nápoles 1820-1821*. Madrid. 1822.
- Mérito fortuna, errores, crímenes y desgracias de Napoleón Buonaparte*. Imprenta del Censor, Carrera de San Francisco. Por D. León Amatita. Madrid. 1821.
- MIÑANO, SEBASTIÁN. *Impugnación del discurso del Vizconde de Chateaubriand sobre la Revolución* por D. S. M. En la imprenta que fue de Fuentenebro. Madrid. 1820.
- MORA, J. J. *Discurso inaugural que pronunció en el Ateneo español don..., uno de sus socios, al abrir un curso de derecho natural, el día 7 de marzo de 1821*. Imprenta del Censor. Madrid. 1821.
- MORA, J. J. *Mémoires historiques sur Ferdinand VII Roi des Espagnes, et sur les événements de son règne*. Mongie ainé. Paris. 1824.
- MOYA, J. MANUEL DE. *Manifiesto*. Imprenta Constitucional de Joaquin Jordi. Calle llibreteria. Barcelona. 1820.
- MUELA MANZOL, LOPE. *Sistema de unión patriótica o ideas desconocidas de verdadero patriotismo, y males que puede producir la ignorancia de ellas*. Imprenta que fue de Fuentenebro. Madrid. 1820.
- MURIEL, ANDRÉS. *Los Afrancesados o una cuestión de política, por D. A. M.* En la imprenta de P. N. Rougeron, calle de l'Hirondelle, núm. 22. París. 1820.
- Nos don Fray Veremundo Arias Teyxeyro, por la gracia de Dios y de la Santa Sede apostólica, arzobispo de Valencia, Caballero gran Cruz prelado de la Real y distinguida orden española de Carlos tercero, del consejo de su majestad, etc. A nuestros venerables Párrocos, Vicarios y demás á quienes corresponda, salud en Jesucristo*. Impreso en Valencia por Brusola. Reimpreso en Barcelona: por Miguel y Tomas Gaspar, bajada de la Cárcel. Barcelona. 1820.
- Nos don Simón López por la gracia de Dios y de la Santa Sede Apostólica, Obispo de Orihuela, etc. A nuestros amados Diocesanos, salud en nuestro Señor Jesucristo*. Reimpreso en Valencia por Martín Peris; y en Barcelona por Miguel y Tomas Gaspar, bajada de la Cárcel, frente la Plaza del Rey. Barcelona. 1820.

-*Nota de los asesinatos de que se ha podido tener noticia que cometieron los constitucionales desde últimos de diciembre de 1821 hasta últimos de 1823.* Imprenta Brusí. Barcelona. 1826.

-*Nuevo vocabulario filosófico-democrático indispensable para todos los que desentender la nueva lengua revolucionaria.* Escrito en italiano y traducido al español. Segunda edición. Tomo primero. Con las licencias necesarias. Imprenta de don José del Collado. Madrid. 1823.

-*Observación respetuosa que el excelentísimo y reverendísimo P. General de Capuchinos ha hecho á S. M. y á las Cortes, acerca del dictamen de la comisión, en su proyecto de Decreto sobre la Reforma de los Regulares.* Impreso en Madrid por Dávila. Reimpreso en Barcelona por Miguel y Tomas Gaspar. Barcelona. 1820.

-*Observaciones acerca de los nuevos aranceles, presentadas a la Junta Nacional de Comercio de Cataluña por la Comisión que ésta nombró de su seno. Y que conformándose con ellas pasó a S. E. la diputación provincial en desempeño del informe que la tenía encargado.* Impr. Nacional de la Viuda Roca. Barcelona. 1821.

-*Observaciones imparciales sobre las sociedades secretas.* Madrid. 1822. Reimpresió a Barcelona. José Rubió. Barcelona. 1822

-OLZINELLAS, D. ROQUE DE. *Observaciones sobre la respuesta d. Juan Antonio Llorente publicada por D. José de Grassot a la censura por orden del tribunal eclesiástico de Barcelona se dio a la obra titulada. Projet d'une constitution religieuse considerée comme faisant partive de la Constitution civil d'une nation libre independenta, écrit per un americain, publicaire un preface, par D. Jean-Antoine Llorente.* Impr. Piferrer. Barcelona. 1821.

-*Ordenanza para el Régimen, Constitución y Servicio de la Milicia Nacional é Local de la península é islas adyacentes.* Reimpreso en Barcelona: En la imprenta de Narcisa Dorca. Barcelona. 1822.

-*Ordenanzas formadas para la agregación y Monte-Pío de la entrada de Jesús en Jerusalén.* Por la viuda e hijos de sastres. Barcelona. 1820.

-ORENSE, CASIMIRO. *Lección de Economía política sobre población.* Escrita por D. en la oposición que hizo a la Cátedra de la Corte. La aplicación de los principios a esta materia que se hace con mucho discernimiento y la perpetuidad de las máximas que encierra la lección, la constituyen digna de la prensa en concepto de muchos inteligentes imparciales. Madrid. 1820.

-*Origen y Compendio de las leyes fundamentales de Inglaterra, ilustrado con notas.* Imprenta de Ifern, calle de Agullers. Barcelona. 1820.

-OSCALAN DE LACY, TIMOTEO. *Apuntes acerca del difunto teniente general de los ejércitos nacionales de España el excelentísimo señor D. Luis de Lacy.* Imprenta de I. Sancha. Madrid. 1820

-*Parabién al autor del folleto intitulado: Condiciones y semblanzas de los diputados a Cortes.* Imprenta de D. Rosa Sanz, calle del Baño. Madrid. 1821.

-PARGA, MANUEL DE. *Extracto de los trabajos hechos por el Ateneo Español desde su origen hasta la presente época, acompañado de una ligera idea acerca de sus ventajas y progresos.* Imprenta I de Sancha. Madrid. 1821.

-PASTOR, ESTEBAN. *Moral filosófica aplicada a las leyes de contribuciones en el diverso estado económico en que se hallan las naciones o el descubrimiento de las relaciones que existen entre las leyes de la naturaleza, teorías, o verdades filosóficas, y las de sentimientos, lo necesario, y las prácticas de los errores en que se hallan los pueblos, modificando aquellas leyes como lo exige la moral, la opinión, la regeneración y el fomento de las industrias: indagando, siguiendo y ayudando a la misma naturaleza con los medios de enmendar, dirigir, conservar y regenerar de que ella se vale.* Por el ciudadano Esteban Pastor. Imprenta de Don Antonio Fernández. Madrid. 1822.

-PECCHIO, G. *Sei Mesi in Ispagna nel 1821, Lettere di Giuseppe Pecchio.* A Ledi G. O. Per don Michele di Burgos. Madrid. 1821.

-*Pensamientos juicios y opiniones de Napoleón sobre los acontecimientos los hombres y las cosas.* Entresacado todo de sus conversaciones, de sus escritos, de sus notas autógrafas y de los manuscritos dictados por él, en Santa Helena, a... Gourgaud, y Montholon. Extracto, ordenado y puesto en castellano por D. Luis Corsini. Imprenta de J. Martín Alegría. Madrid. 1845-6.

-PEPE, GUGLIELMO. *Memorie del generale... intorno alla sua vita e ai recenti casi d'Italia scritta da lui medesimo.* Baudry. Libreria Europea. Parigi. 1847.

-*Prefacio Liberal.* Barcelona: por José Torner, calle capellans. Véndese al lado del Café de la Unión patriótica, en la Rambla. Barcelona. 1821.

-PUFFENDORF, S. *Les devoirs de l'homme et du citoyen, tels qu'ils lui sont prescrits.* Par la loi naturelle; traduis du latin... par J. Barbeyrac, avec toutes ses notes. Nouvelle édition, Où Sse trouvent le Jugement de Leibnitz sur cet ouvrage, la Préface du traducteur, et ses deux Discours sur la Permission et sur le Bénéfice des Lois. Tome

Premier. Chez Delestre-Bouloge, Libraire de L'école de droit, Rue des Mathurins saint-Jacques, nº 1. Paris. 1822.

-PUJOL, ALBERT. *Catecisme politich al objecte de instruir als catalans en los drets, privilegis y ventatjes quels proporciona la Constitució Política de la Monarquia espanyola y obligacions quels imposa*. Arreglat per lo P. A. P. A. En la Imprenta Nacional de Garriga, y Aguasvivas. Barcelona. 1820.

-PUJOL, ALBERT. *Las ventajas que resultan á la nación española de prohibir su constitución el ejercicio de cualquier otra religión que no sea la católica, apostólica, romana, y la obligación de todo español de aplicar su celo para conservarla*. Sermón en la iglesia de Santa Mónica de P. P. Agustinos descalzos el día 10 de Abril de 1821. Dijo... rector del colegio de los agustinos calzados, individuo correspondiente de las academias natutense de la historia, y de sagrados cánones, liturgia, historia y disciplina eclesiástica, socio de número de las ciencias naturales y artes, y de buenas letras de Barcelona, y secretario de la Junta Nacional de caridad de la misma etc. En la imprenta de Garriga y Aguasvivas. Barcelona. 1821.

-QUIN, MICHAEL, *Memorias históricas sobre Fernando VII, Rey de España*. Valencia 1840.

-QUINTO, AGUSTÍN; *Defensa de tres puntos esenciales de nuestra constitución*. Por Magallón. Zaragoza. 1820.

-RAYNAL, GUILLERMO TOMÁS; *Fanal político o Carta del filósofo Raynal, leída en la Asamblea nacional de Francia el 31 de mayo de 1791*. Imprenta de Burgos. Madrid. 1820.

-*Reflexiones apologéticas en favor del clero español, satirizado en varios papeles públicos*. Por D. M. D. V. Imprenta de Aguado y Compañía. Madrid. 1820.

-*Reflexiones de un verdadero español sobre el estado de su patria en 1820*. Madrid. 1820.

-*Reflexiones del Coronel Costa para contar la insurrección de Cataluña*. Imprenta Constitucional de Joaquín Jordi. Barcelona. 1822.

-*Reflexiones políticas sobre los asuntos del día*. Su autor el ciudadano A. R. y R. Imprenta de D. Rosa Sanz. Madrid. 1823.

-*Reflexiones que sobre la conducta observada por el batallón de Voluntarios de la Milicia Nacional de Valencia desde su creación, y en particular en los acontecimientos del mes de noviembre último, han resuelto publicar los trescientos treinta individuos del mismo cuerpo que suscribe*. Imprenta de Manuel Muñoz y Cía. Valencia. 1821.

-Reflexiones sobre la Constitución política de la Monarquía española, publicada por las cortes extraordinarias en 1812. Barcelona. 1823.

-Reflexiones sobre la inalterabilidad de la Constitución, que un gaditano somete al examen de las Cortes y al criterio de la opinión pública. Imprenta de D. Francisco Contilló. Algeciras. 1821.

-Refutación del papel dado por suplemento en el periódico de Madrid, titulado El Espectador del lunes 6 de agosto de 1821, con que se impugna la circular del ministerio de Hacienda de 9 de mayo anterior. Escrita por un español amante de las clases productoras y de la prosperidad de su patria. En la oficina de la Viuda Roca, calle llibretería. Barcelona. 1821.

-Reglamento de la sociedad constitucional. Imprenta de don José del Collado. Madrid. 1821.

-Reglamento de una sociedad secreta llamada de federados españoles. Imprenta calle de los Abades. R. Cerro. Madrid. 1823.

-Reglamento formado por la sociedad patriótica de la ciudad de Zaragoza, aprobado en las sesiones celebradas en los días catorce y quince de abril. En la Imprenta de Andres Sebastian. Zaragoza. 1820.

-Relación circunstanciada de las fiestas, que el Constitucional Ayuntamiento de la muy noble, y muy leal ciudad de Manresa ha dado á sus vecinos en los días 14, 15, y 16 de julio de 1820 en celebridad y grata memoria de la segunda jura que nuestro católico rey el señor don Fernando Séptimo hizo en el seno de las Cortes de guardar y hacer guardar la Constitución Política de nuestra Monarquía. Imprenta Abadal. Manresa. 1820.

-Relación de la pompa fúnebre con que en el mes de julio de 1820 y en virtud de real aprobación se celebraron en esta capital las triunfales exequias al cadáver del excelentísimo Sr. D. Luis Lacy capitán general de los ejércitos nacionales arcabuceado en el castillo de Bellver en la isla de Mallorca el 5 de julio de 1817, víctima del despotismo, que en aquella época afligía a la nación española. Redactada por disposición de la junta patriótica en honor del esclarecido ciudadano Lacy. Imprenta de Juan Dorca. Barcelona. 1820.

-Relación de las fiestas con que la villa de Figueres justamente enardecida por la Feliz restauración del Código Político de la Monarquía, sancionado en Cádiz en 1812. Celebró la jura solemne del mismo en su Parroquial de San Pedro el día 4 de Abril de 1820. Imprenta Nacional de Antonio Matas. Figueras. 1820.

-Relación de los acontecimientos del día 24 de Febrero de 1822 en la ciudad de Barcelona. Por los redactores del Constitucional Imprenta de la Herrredena de Do... Barcelona. 1822.

-Relación de los sucesos de la noche del cinco al seis de setiembre de 1822. Por Garriga, y Aguasvivas. Barcelona. 1822.

-Relación de los últimos acontecimientos que han destruido la independencia y la libertad del reino de las dos-sicilias por un observador de ellos. En la imprenta de la Viuda Roca, calle de la Librería. Barcelona. 1821.

-Representación que con motivo de la sociedad promovida en las Cortes para que se erija en puerto franco y libre el de la ciudad de Cádiz, dirigen á las mismas en manifestación de los irreparables perjuicios que á la prosperidad general del reino produciría la concesión de aquel privilegio. Los 580 individuos del comercio, fábricas, artes é industria de la vecindad de Barcelona que la inscriben. En la imprenta de la viuda Roca, calle Librería. Barcelona. 1821.

-Representación que dirige a las Cortes el excelentísimo Ayuntamiento Constitucional de Barcelona sobre creación en la misma de Universidad literaria, demostrando los perjuicios que seguirán de continuarse exclusivamente en Cervera y las ventajas de planificarse en Barcelona. En la oficina de Juan Francisco Piferrer. Impresor de S. M. Barcelona. 1821.

-Representación que el General de San Francisco ha hecho á las Cortes acerca del proyecto de ley sobre la reforma de Regulares, en la parte comprende á la Orden Seráfica. Impreso en Madrid; en la imprenta de D. M. de Burgos. Reimpreso en Barcelona en la imprenta de Ifern, calle de Agullers. Barcelona. 1820.

-Respuesta dirigidas a la voz del pueblo. Imprenta de D. M. R. y Cerro. Madrid. 1822.

-Respuesta general a cuanto se ha dicho en varios periódicos contra el artículo de aonadas, inserto en el núm. 61 del Censor. Imprenta de D. León Amarita, Carrera de San Francisco, núm. 1. Madrid. 1822.

-Respuesta importante que a cierta duda sobre la observación respetuosa que el Excmo. y Rmo P. General de Capuchino hizo a S. M. y a las Cortes dio un religioso de la Pública un amigo de los Capuchinos. En la imprenta de la viuda e hijos de Sastres. Barcelona. 1820.

-Respuesta seria, que un amigo del Sr. Lobato, diputado de las actuales Cortes, da al impugnador jocoserio del folleto titulado condiciones y semblanzas de los diputados a

Cortes para la legislatura de 1820 y 1821. Oficina de D. Francisco Martínez Dávila. Madrid. 1821.

-REVILLA, FRANCISCO MANUEL. *Impugnación del discurso sobre la urgentísima necesidad de Cortes extraordinarias, que escribió el ciudadano Juan Romero Alpuente.* Por otro ciudadano. Enero de 1821. Oficina de Don Francisco Martínez Dávila, impresor de la Cámara de S. M. Madrid. 1821.

-RIVADENEIRA Y TEXADA, JOSÉ DE. *El Europeo a su amado hermano el Español Americano.* Reimpreso con nuevas notas. Imprenta Constitucional de Joaquin Jordi, calle Libretería. Barcelona. 1820.

-ROBRENYO, J. *Fin de fiesta titulado: Mossen Antón en las montañas del monseny.* Por Narcisa Dorca. Barcelona. 1822.

-ROMERO ALPUENTE, JUAN. *Discurso sobre la Suprema Junta Central de Conspiradores contra el sistema constitucional y acerca de la responsabilidad legal y moral de los ministros escritos por el ciudadano.* Imprenta en Madrid. Reimpreso en Barcelona por Miguel y Tomás Gaspar. Barcelona. 1821.

-RONDEN, J. R. *Algunas ideas relativas a las fábricas nacionales a la prohibición de géneros extranjeros, a la reciprocidad que entre si se deben las naciones y a otros objetos que deben concurrir a la prosperidad tanto del comercio como del Estado.* Imprenta del Gobierno Político Superior. Barcelona. 1820.

-Roth, Juan Miguel. *Proyecto gimnástico-militar, para la formación de un batallón local de jóvenes españoles desde diez a seis años de edad.* Imprenta Ifern. Barcelona. 1821.

-SAINZ DE ANDINO, PEDRO (ÁLVAREZ Y ANDINO, PEDRO). *De la Constitución y del derechos que tiene todos los pueblos a constituirse del modo que crean más conveniente.* Impreso de José Cid. Tortosa. Abril de 1820.

-SAIZ CASTELLANOS, PEDRO. *Suplemento a las anotaciones sobre las campañas de Cataluña de 1822 y 1823.* Imprenta de José María Repullés. Madrid. 1836.

-SALA, RAMÓN MARIA. *Defensa del ciudadano José Costa coronel retirado de ejército y del primer regimiento de la milicia nacional voluntaria de Barcelona, regidor de la misma:* por ciudadano D... abogado de los tribunales del reino, auditor de guerra jubilado de ejército, comandante del 8º batallón de la milicia nacional local de dicha ciudad, e individuo de varias sociedades literarias. En la oficina de la viuda Roca, calle llibreteria. Barcelona. 1822.

-SALA, RAMÓN MARÍA. *Defensa del ciudadano José Costa, Coronel retirado del Ejército y del primer regimiento de la Milicia Nacional Voluntaria de Barcelona, regidor de la misma, etc. Por el ciudadano... Abogado de los tribunales del reino, auditor de guerra jubilado de ejército, comandante del 8º batallón de la milicia local de la ciudad, é individuo de varias sociedades literarias.* En la oficina de la viuda Roca, calle de la llibretería. Barcelona. 1822.

-*Segunda impresión del papel que en elogio de Bonaparte se ha publicado después de su fallecimiento en la ciudad de Barcelona.* Imprenta de Don Miguel de Burgos. Madrid. 1821

-SERVE, DE LA. *De la Autoridad Real según las leyes divinas reveladas, las leyes naturales y la carta constitucional.* Obra escrita en francés por El Sr. de la Serve, abogado en parís, y traducida al castellano, por Antonio Ortiz de Zárate quien la dedica a la Gran Nación Española. Imprenta de I. Sancha. Madrid. 1821.

-*Sobre modificar la Constitución.* Madrid. 1823.

-*Sobre Sociedades Secretas. Carta que un padre escribe a sus hijos sobre el permiso que le pidieron para entrar en la comunería. Seguida de otra al autor por un patriota amigo suyo.* Madrid. Imprenta del Indicador. Calle ancha. R. J. Fernández. Madrid. 1822.

-SOSA, LUIS DE. *Manual de la Constitució espanyola disposat per lo coronel D. L. D. S. y traduït a la llengua catalana per un ciutadà de Vich, amant de la Constitució, y desitjò del be de sos conciutadans.* En la Estamp de Felip Tolosa. Vich. 1820.

-*Sucinta Relación de las principales operaciones del Excmo. Ayuntamiento Constitucional de la Ciudad de Barcelona.* En la imprenta de la Viuda e hijos de Antonio Brusi. Barcelona. 1821.

-SURRÁ Y RULL, PEDRO. *Plan que para conseguir en España las cantidades que reclaman las necesidades públicas presenta a las Cortes el diputado de las mismas por la provincia de Barcelona.* Imprenta de I. Sancha. Madrid. 1822.

-TAP Y NÚÑEZ DE RENDÓN, NICOLÁS. *Pensamiento patriótico.* Imprenta de Muñoz y Cía. Plaza de San Agustín. Madrid. 1821.

-*Teoría de una constitución política para España por un español.* Venancio Oliveres. Valencia. 1822.

-*Tertulia patriótica constitucional de Valencia.* En la imprenta de Oliveres. Valencia 1821.

- Testamento de España en el tiempo de su decadencia por el celebre Macanas lo da á luz D. J. M. E.* En la imprenta Constitucional de Joaquín Jordi. Barcelona. año 1820.
- Testamento de la Señora de la Vela Verde, y pública declaración de sus culpas. Escrito por el mismo ciudadano que tuvo el sentimiento de pronunciar su Oración fúnebre...* Madrid. Imprenta de D. Rosa Sanz. Reimpreso en Barcelona. Imprenta Constitucional de Joaquín Jordi. Barcelona. 1822.
- TOMILLO ALBADO, PEDRO. *Contestación que da... al discurso que el ciudadano Juan Romero Alpuente publicó en setiembre último sobre la Suprema Junta de Conspiradores contra el sistema constitucional, y acerca de la responsabilidad moral y legal de los ministros.* Imprenta de D. Rosa Sanz. Calle Baño. Madrid. 1821.
- TORRE, JOAQUÍN DE LA. *Papel suelto en que se demuestra que la raíz o germen de la insubordinación en el ejército, no se halla en el súbdito que desobedece o falta al respeto (que así llaman a la verdad); sino en el que lo manda por no saber mandar.* En la imprenta de José Rubio. Barcelona. 1820.
- Un español agradecido. A la buena memoria de Napoleon el benéfico.* Imprenta de Francisco Ifern. Barcelona. 1821.
- VIARDOT, LUIS. *Historia de las Asambleas Nacionales de España*, escrita en francés por Mr..., Individuo de la Real Academia de Madrid, y Redactor del periódico Nacional de París: Traducido por D. J. M. G. de C. y T. Imprenta de Verges. Madrid. 1834.
- VICERE, CONSTANTIN. *Notice biographique sur le lieutenant-général Guillaume Pépé.* Par la Veuve Roca. Barcelona. 1821
- Vida y milagros, muerte, entierro y honras de todos los ministerios que ha habido en España desde que resucitó la Constitución en el año de 1820.* Lo escribió un amante de us patria, religión y rey. Imprenta de D. Rita Ribas, viuda de Aznar. Regente D. José Pio León. Madrid. 1823
- Vigilia a los liberales.* Con licencia. Imprenta de Eusebio Aguado. Madrid. 1823.
- VILA Y FIGUERAS, RAMÓN. *Nuevo Plan de enseñanza mutua fundada en las bases más sólidas de la gramática española y acompañado de una exposición elocuente, que fue presentada a las Cortes.* Ignacio Estivill. Barcelona. 1821.
- Vindicación de las Cartas de la reina Witinia por un apasionado suyo.* Por D. Miguel de Burgos. Madrid. 1823.
- YÁÑEZ Y GIRONA, AGUSTÍN. *Lecciones de historia natural explicadas en el colegio nacional de Farmacia de S. Victoriano de Barcelona, por el Dr. D...* En la oficina de la viuda Roca, calle Libretería. Barcelona. 1820.

BIBLIOGRAFIA

- AADD. *Los Catecismos políticos españoles, arreglados a las constituciones del Siglo XIX*. Comunidad de Madrid. Consejo de Cultura. Madrid, 1989.
- AADD. *Congrés d'Història de Barcelona, la ciutat i el seu territori dos mil anys d'història*. Barcelona 20-22 d'octubre de 1993. Ajuntament de Barcelona, Vol I. i II. 1995
- AADD. *Estampas cinco siglos de imagen impresa*. Ministerio de Cultura. Subdirección General de Museos. Madrid.
- AADD. *Gades*. Número extraordinario. Aniversario de la Constitució 1812-1987. Diputación de Cádiz, 1987.
- AADD. *L'imagerie populaire française*. Musée national des arts et traditions populaires. Paris, 1990.
- AADD. *Historia y Labor de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona. Desde su fundación en el siglo XVIII*. Real Academia de Buenas Letras. Barcelona, 1955.
- ADSERÁ MARTORELL, JOSÉ (1986): *Tarragona capital de provincia. Estudio histórico documental sobre la división del territorio*. Tarragona.
- AGUADO, ANNA (2004): "Liberalismo y ciudadanía femenina en la formación de la sociedad burguesa" pp. 211-231 dins CHUST, MANUEL I FRASQUET, IVANA (eds.) *La trascendencia del liberalismo doceañista en España y America*. Biblioteca Valenciana. Valencia.
- AGUILAR, MARIA JESÚS (1999): *La imagen del trienio liberal en Asturias*. Universidad de Oviedo, Vicerrectorado de Extensión Universitaria Servicio de Publicaciones. Oviedo.
- AGULHON, MAURICE (1966): *La sociabilité méridionale (Confréries et associations dans la vie collective en Provence orientale à la fin du XVIIIe siècle)*. La Pensée Universitaire, Aix-en-Provence.
- AGULHON, MAURICE (1968): *Pénitents et Francs-Maçons de l'ancienne Provence. Essai sur la sociabilité méridionale*. Fayard. Paris.
- AGULHON, MAURICE (1970): *La vie sociale en Provence intérieure au lendemain de la Révolution*. Société des Études Robespierristes. Paris.
- AGULHON, MAURICE (1979): *Marianne au Combat, L'imagerie et la symbolique républicaines de 1789 a 1880*. Flammarion. Paris.

- AGULHON, MAURICE (1981): "Les associations depuis le début du XIXe siècle" dins MAURICE AGULHON I MARYVONNE BODIGUEL. *Les Associations au village*. Le Paradou. Actes Sud.
- AGULHON, MAURICE (1988): *Histoire vagabonde*. Vol I. *Ethnologie et politique dans la France contemporaine*. Vol. II. *Idéologies et politique dans la France du XIXe siècle*. Gallimard. Paris.
- AGULHON, MAURICE (1992): "Clase obrera y sociabilidad antes de 1848" *Historia Social*, núm. 12, pp. 141-166
- AGULHON, MAURICE (1993): *Il salotto, il circolo e il caffè: i luoghi della sociabilità nella Francia borghese, 1810-1848*. A cura di MARIA MALATESTA. Donzelli. Roma.
- ALBAREDA, J., ARRIETA, J., FONTANA, J. (ed.) (2001): *Del patriotisme al catalanisme*. Eumo. Vic.
- ALEXANDER, ROBERT S. (1991): *Bonapartism and revolutionary tradition in France. The fédérés of 1815*. Cambridge University Press. New York.
- ALEXANDER, ROBERT S. (2004): *Re-writing the french revolutionary tradition*. Cambridge University Press.
- ALMOND, G. (ed.) (1992): *Diez textos básicos de Ciencia Política*, Ariel. Madrid, pp. 171-201.
- ÁLVAREZ ALONSO, CLARA (1999): "Los derechos y sus garantías (1812-1931)" *Ayer*, núm. 34, pp. 177-216
- ÁLVAREZ ALONSO, CLARA (2002): "Un rey, una ley, una religión (goticismo y constitución histórica en el debate constitucional gaditano)" *Historia constitucional: Revista electrónica de Historia constitucional*, núm. 1.
- ÁLVAREZ JUNCO, JOSÉ (1985): "A vueltas con la revolución burguesa" *Zona Abierta*, núm. 36-37, pp. 81-106
- ÁLVAREZ JUNCO, JOSÉ (2001a): "El nacionalismo español: las insuficiencias en la acción estatal" *Historia Social*, núm. 40, pp. 29-51
- ÁLVAREZ JUNCO, JOSÉ (2001b): *Mater dolorosa. La idea de España en el siglo XIX*. Taurus. Madrid.
- ÁLVAREZ JUNCO, J. I MORENO LUZÓN, J. (eds.) (2006): *La Constitución de Cádiz: historiografía y conmemoración. Homenaje a Francisco Tomás y Valiente*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.
- AMADES, JOAN (1984): *Històries i llegendes de Barcelona*. Vol I i Vol II. Edicions 62. Barcelona.

- AMALRIC, JEAN-PIERRE I DOMERGUE, LUCIEN (2000): *La España de la Ilustración (1700-1833)*. Crítica Barcelona. (1ª edició 1985)
- AMORÓS, J. (1958): *Medalles de los acontecimientos, instituciones y personajes españoles*. Barcelona.
- ANES ÁLVAREZ, GONZALO (1975): *El Antiguo Régimen los Borbones*. Alfaguara. Madrid.
- ANES ÁLVAREZ, GONZALO (1994): *El siglo de las luces*. Alianza. Madrid.
- ANGUERA, PERE (1977): *El Centre de lectura de Reus. Una institució ciutadana*. Edicions 62, Barcelona.
- ANGUERA, PERE (ed.) (1985): *Lliure poble de Porrera*. Ajuntament de Porrera. Porrera.
- ANGUERA, PERE (1993): “Formes i espais de sociabilitat en una ciutat catalana: Reus a l’època contemporània” *L’Avenç*, núm. 171, pp. 62-67.
- ANGUERA, PERE (1995): “Damunt el polvorí: els catalans 1800-60” pp. 37-76 dins GABRIEL, PERE (dir.) *Història de la Cultura Catalana*. Vol. IV. *Romanticisme i Renaixença 1800-1860*. Edicions 62. Barcelona.
- ANGUERA, PERE (2000): *Els precedents del catalanisme, catalanitat i anticontralisme*. Empúries. Barcelona.
- ANGUERA, PERE (coord.) (2001a): *Símbols i mites a l’Espanya Contemporània*. Centre de Lectura de Reus. Reus.
- ANGUERA, PERE I MANENT, ALBERT (2001b) “La resposta” pp. 73-84 dins VALLVERDÚ, FRANCESC (dir.) *Enciclopèdia de la llengua catalana*. Edicions 62. Barcelona.
- ANGUERA, PERE (2004): *El teatre català. Josep Robrenyo*. Arola. Tarragona.
- ARBÓS, XAVIER (1986): *La idea de Nació en el primer constitucionalisme espanyol*. Curial. Barcelona.
- ARGÜELLES, AGUSTÍN (2001): *Examen histórico de la reforma constitucional de España. Estudio preliminar de MIGUEL ARTOLA*. Tomo I i II, núm. 12 de Clásicos Asturianos del Pensamiento Político. Junta General del Principado de Asturias. Oviedo.
- ARGÜELLES, A. (1995): *Discursos, prólogo de Francisco Tomás y Valiente*. Clásicos del Pensamiento Político Asturiano. Oviedo.
- ARGÜELLES, A. (1981): *Discurso preliminar a la Constitución de 1812. Introducción de LUIS SÁNCHEZ AGESTA*. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid.
- ARNABAT, RAMON (1993a): “Liberals i Reialistes en la literatura de Canya i Cordill durant el trienni liberal” *III Seminari sobre Carlisme* organitzat per la Fundació Francesc Rivalta. Columna.

- ARNABAT, RAMON; BOFARULL, M; I VENTURA, J. A. (1993b): *La llibreta d'en Xaconín. Dietari d'un soldat realista del Penedès (1820-1823)*. Institut d'Estudis Penedesencs. Sant Sadurní.
- ARNABAT, RAMON (1997): *Liberals i reialistes. El Trienni liberal al Penedès (1820-1823)*. Col·lecció Josep Lladonosa. La Mañana. Lleida.
- ARNABAT MATA, RAMON (1998): "El govern de la ciutat durant el trienni liberal i la seva comparació amb el govern local de Catalunya" pp. 111-122 dins ROCA, J. (coord.) *El Municipi de Barcelona i els combats pel govern de la Ciutat*. Institut Municipal d'Història. Institut de Cultura Ajuntament de Barcelona. Proa. Barcelona.
- ARNABAT MATA, RAMON (1999): *Revolució i Contrarevolució a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823)*. Tesi doctoral dirigida per Josep Fontana. Universitat Pompeu Fabra. Barcelona.
- ARNABAT MATA, RAMON (2001a): *La revolució de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya*. Eumo. Vic.
- ARNABAT, RAMON (2001b): "Catalunya i Espanya durant el trienni liberal (1820-1823)" *L'Avenç*, núm. 256, Barcelona, pp. 10-16
- ARNABAT MATA, RAMON (2002a): "*Visca la Pepa!*" *Les reformes econòmiques del Trienni Liberal (1820-1823)*. D'ahir per Avui. Societat Catalana d'Estudis Històrics. Barcelona.
- ARNABAT MATA, RAMON (2002b): *Verds i blancs. El trienni liberal a Reus al Baix Camp (1820-1823)*. Associació d'Estudis Reusencs. Reus.
- ARNABAT MATA, RAMON (2002c): "Repressió liberal i restauració de la monarquia absoluta (La postguerra de 1823-1824)" pp. 422-440 dins *Segon Congrés Recerques: Enfrontaments civils: postguerres i reconstruccions*. Avenç. Lleida.
- ARNABAT MATA, RAMON (2003): "La divulgación popular de la cultura liberal durante el Trienio (Cataluña, 1820-1823)" *Trienio*, núm. 41, pp. 55-83
- ARNABAT MATA, RAMON (2004a): "La revolució liberal a Barcelona. Política de classes i classes de política" *Quaderns d'Història de Barcelona*, núm. 10, pp. 11-58
- ARNABAT MATA, RAMON (2004b): "El Trienni liberal a Catalunya (1820-1823) aproximació a les aportacions historiogràfiques dels darrers cinquanta anys" pp. 982-998 dins AADD. *Josep Fontana. Història i projecte social. reconeixement a una trajectòria*. Crítica. Barcelona.
- ARNABAT MATA, RAMON (2006): *Visca el rei i la religió! La primera guerra civil de la Catalunya contemporània (1820-1823)*. Pagès. Lleida.

- ARRIAGA, JOSÉ DE (1980): *História da revolução portuguesa de 1820*. “A filosofia portuguesa, 1720-1820”. Guimarães. Lisboa.
- ARRIAGA, JOSÉ DE (1886-1889): *História da revolução portuguesa de 1820*. Liv. Portuense. Vol. I-IV. Porto.
- ARTOLA, MIGUEL (1969): *Los orígenes de la España contemporánea*. Instituto de Estudios Políticos, Vol. I i II, Madrid.
- ARTOLA, MIGUEL (1968): *La España de Fernando VII*. Vol. XXVI dins MENÉNDEZ PIDAL, R. (dir.) *Historia de España*. Espasa-Calpe. Madrid.
- ARTOLA, MIGUEL (1975): *La burguesía revolucionaria (1808-1874)*. Alfaguara. Madrid.
- ARTOLA, MIGUEL (1977): *Partidos y programas políticos, 1808-1936*. Aguilar. Vol. I i II, Madrid.
- ARTOLA, MIGUEL (1991): “Las Cortes de Cádiz” *Ayer*, núm. 1, pp. 105-124
- ARTOLA, MIGUEL (2005): *Constitucionalismo en la historia*. Crítica. Barcelona
- ASTUR, EUGENIA (1984): *Riego*. Principado de Asturias. Consejería de Educación, Cultura y Deportes. Vitoria.
- AYMES, J. R. (ed.) (1989): *España y la Revolución Francesa*. Crítica. Barcelona.
- AYMES, J. R. (1991): *La guerra de España contra la Revolución Francesa (1793-1795)*. Instituto de Cultura Juan Gil Albert. Alacant.
- AYMES, JEAN-RENÉ (1992): “Las nuevas autoridades: las Juntas. Orientaciones Historiográficas y datos recientes” pp. 567-582 dins ENCISO RECIO, LUÍS MIGUEL (ed.) *Actas del Congreso Internacional. El Dos de Mayo y sus precedentes*. Madrid Capital Europea de la Cultura. Madrid.
- AYMES, JEAN-RENÉ (2003): “Le débat ideologico-historiographique autour des origines française du libéralisme espagnol: Cortes de Cadix et Constitution de 1812” *Historia constitucional: Revista electrónica de Historia constitucional*, núm. 4.
- AYMES, JEAN-RENE (2005): *La crise de l’Ancien Régime et l’avènement du libéralisme en Espagne (1808-1833)*. *Essai d’histoire politico-culturelle*. Ellipses. Paris.
- BACZKO, BRONISLAW (1979): *L’utopia. Immaginazione sociale e rappresentazioni utopiche nell’età dell’illuminismo*. Einaudi Paperbacks. Torino.
- BACZKO, BRONISLAW (1994): *Los imaginarios sociales. Memorias y esperanzas colectivas*. Nueva Visión. Buenos Aires.
- BADA, JOAN (1986): *L’església de Barcelona en la crisi de l’antic règim (1808-1833)*. Col·lectània Sant Pacià. Facultat de Teologia de Barcelona. Herder. Barcelona.

- BAHAMONDE, ÁNGEL Y MARTÍNEZ, JESÚS. A. (1998): *Historia de España siglo XIX*. Cátedra. Madrid.
- BAKER, KEITH MICHEL (ed.) (1987): *The French and the Creation of Modern Political Culture*. Vol. 1 *The Political Culture of the Old Regime*. Pergamon Press, Oxford.
- BAKER, KEITH MICHEL (2006): “El concepto de cultura política en la reciente historiografía sobre la Revolución Francesa” *Ayer*, núm. 62, pp. 89-110
- BALLBÉ, MANUEL (1983): *Orden público y militarismo en la España Constitucional, 1812-1983*. Alianza Universidad. Madrid.
- BANDINI, GINO (1908): *Giornili e scritti politici clandestini della Carboneria Romagnola (1819-21)*. Roma – Milano.
- BARNOSELL, GENÍS (1999): *Orígens del sindicalisme català*. Eumo. Vic.
- BARNOSELL, GENÍS (2004): “Consens i revolució. Poble i nació a la Barcelona de la Revolució Liberal, 1835-1843” *Barcelona, Quaderns d’Història*, núm. 10, pp. 137-170.
- BARNOSELL, GENÍS (2006): “Libertad, Igualdad, Humanidad. La construcción de la democracia en Cataluña” pp. 145-182 dins SUÁREZ CORTINA, MANUEL (ed.) *La redención del pueblo. La cultura progresista en la España liberal*. Universidad de Cantabria. Santander.
- BARRAGÁN BARRAGÁN, JOSÉ (1978): *Temas del Liberalismo Gaditano*. Universidad Nacional Autónoma de México. México.
- BARRAQUER Y ROVIRALTA, C. (1906): *Las Casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Vols. 2. Imprenta de F. J. Altés y Alabert. Barcelona.
- BARREIRO, X. R. (1982): *Liberales y absolutistas en Galicia (1808-1833)*. Xerais. Vigo.
- BATICLE, JEANNINE (1995): *Goya*. Crítica. Barcelona.
- BATISTA, EMA (1997): “A deputação permanente e o conselho de estado. Espanha (1812) e Portugal (1822)” *Revista de História das Ideias*, núm. 19.
- BATLLORI, MIQUEL (1997): *La Il·lustració*. Obra Completa Vol. IX, Biblioteca d’estudis i investigacions. Tres i quatre. València.
- BEAUREPAIRE, PIERRE-YVES (1998): *L’autre et le frère: l’étranger et la franc-maçonnerie en France au XVIIIe siècle*. H. Champion. Paris.
- BEAUREPAIRE, PIERRE-YVES (2002): *Nobles jeux de l’arc et loges maçonniques dans la France des Lumières: enquête sur une sociabilité en mutation*. Ivoire-clair. Cahors.
- BEAUREPAIRE, PIERRE-YVES (2003): *L’espace des francs-maçons: une sociabilité européenne au XVIIIe siècle*. Presses universitaires de Rennes. Rennes.

- BELISSA, MARC I COTTRET, BERNARD (2005): *Cosmopolitismes, patriotismes. Europe et Amériques 1773-1802*. Les Perséides. Paris.
- BERAMENDI, JUSTO G. (1998): “La cultura política como objeto historiográfico. Algunas cuestiones de método” en ALMUIÑA, C. (ed.) *Culturas y Civilizaciones. III Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea*, Universidad de Valladolid. Valladolid.
- BERLIN, ISAIAH (2000): *Las raíces del romanticismo*. Taurus. Madrid.
- BERMEJO CABRERO, J. L. (1996): “Prensa política en los orígenes del constitucionalismo” *Anuario de Historia del Derecho español*, núm. 66, pp. 615-651
- BERRUEZO, Mª TERESA (1986): *La participación americana en las Cortes de Cádiz, 1810-1814*. C.E.C. Madrid.
- BERSTEIN, SERGE (1999): *Les cultures politiques en France*. Seuil. Paris.
- BIARD, MICHEL (2005): “Paris / provinces. Le fil conducteur des pouvoirs, rouages et dysfonctionnements” pp. 57-76 dins MARTIN, JEAN-CLEMENT (dir). *La Révolution à l'oeuvre. Perspectives actuelles dans l'histoire de la Révolution Française*. Universitaires de Rennes. Rennes.
- BISTARELLI, AGOSTINO (1998): “Vivere il moto spagnolo. Gli esiliati italiani in Catalogna durante el Trienio Liberal. I” *Trienio*, núm. 32, pp. 5-14 i la segona part de l'article, *Trienio*, núm. 33, pp. 65-90.
- BISTARELLI, AGOSTINO (2002): “El fondo piemontés en el Archivo Municipal de Tarragona, fuentes para el estudio de los exiliados italianos en el Trienio Liberal”. Tesina dirigida per ANTONI MOLINER I PRADA, Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.
- BLANCO VALDÉS, R. (1988): *Rey, Cortes y Fuerza armada en los orígenes de la España Liberal, 1808-1823*. Siglo Veintiuno. Madrid.
- BLANCO VALDÉS, R. L. (1994): *El Valor de la Constitución*. Alianza Universidad. Madrid.
- BORREGO, ANDRÉS (1886): “El general Riego y los revolucionarios liberales. Tentativas para restablecer el sistema constitucional durante el reinado de Fernando VII” 7^a, 8^a, 9ª Conferencias” dins pp. 319-405 AADD *La España del siglo XIX. Colección de Conferencias Históricas. Curso de 1885-86*. Ateneo científico, literario y artístico de Madrid.
- BOURDIN, PHILLIPPE (1995): *Des lieux, des mots, les révolutionnaires. Le Puy-de-Dôme entre 1789 et 1799*. Institut d'études du Massif Central, Clermont-Ferrand.

- BOURDIN, PHILIPPE (2001): “La aculturación revolucionaria: combates franceses por una nueva sociabilidad (1789-1799)” *Cuadernos de Historia Moderna*, núm. 26, pp. 151-167.
- BOURDIEU, PIERRE (2000): *Poder, derecho y clases sociales*. Palimpsesto. Derechos Humanos y desarrollo Editorial Desclée de Brouwe. Bilbao.
- BOURDIEU, PIERRE (1997): *Razones Prácticas. Sobre la teoría de la acción*. Anagrama. Barcelona.
- BOUTIER, J. I BOUTRY, PH. (1992): *Atlas de la Révolution française*. Vol. 6. *Les sociétés politiques*. Editions de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales. Paris.
- BRACCO, FABRIZIO (1990): *Democrazia e associazionismo nel XIX secolo*. Le Monnier. Firenze.
- BRAGA, TEÓFILO (1983): *História das ideias republicanas em Portugal*. Documenta. Vega. Lisboa.
- BRUNET, PIERRE (2002): “La notion de représentation sous la révolution Française” *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 2, pp. 27-45
- BRUYERE-OSTELLS, WALTER (2003): “Les officiers de la grande armée dans l'Espagne Libérale de 1823” *Revue de l'Institut Napoléon*, núm. 186, pp. 55-78
- BULDAIN JACA, BLANCA ESTHER (1988): *Régimen Político y preparación de Cortes en 1820*. Publicaciones Congreso de Diputados. Monografía 13. Madrid.
- BULDAIN JACA, BLANCA ESTHER (1993): *Las Elecciones de 1820. La época y su publicística*. Ministerio del Interior. Secretaria General Técnica. Madrid.
- BURDIÉL, ISABEL (1987): *La política de los notables. Moderados y progresistas durante el régimen del Estatuto Real (1834-1836)*. Institució Alfons el Magnànim. València.
- BURDIÉL, ISABEL (1997): “De la monarquía absoluta a l'Estat liberal” pp. 232-263 dins FRADERA, J. M. (ed.) *La gran transformació 1790-1860*. Vol. 6, RIQUER, B. DE (dir.) *Història. Política, societat i cultura dels Països Catalans*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- BURDIÉL, ISABEL (1999a): “Morir de éxito: el péndulo liberal y la revolución española del siglo XIX” *Historia y política: Ideas, procesos y movimientos sociales*, núm. 1, pp. 181-204
- BURDIÉL, ISABEL (1999b): “Edición del libro de” MARY W. SHELLY. *Frankenstein o El moderno Prometeo*. Cátedra. Letras Universales. Madrid.
- BURKE, PETER (1986): *La cultura popular en la Europa Moderna*. Alianza. Madrid.

- BURKE, PETER (2001): *Visto y no visto, el uso de la imagen como documento histórico*. Crítica letras de la humanidad. Barcelona.
- BURSTIN, HAIM (1998): “Ancora, sulla rivoluzione passiva: riflessioni comparative sul’esperienza giacobina in Italia” *Società e storia*, núm. XXI, pp. 75-95
- BURSTIN, HAIM (2005): *L’invention du sans-culotte. Regard sur le Paris révolutionnaire*. Collège de France. Odile Jacob. Paris.
- BUTRÓN PRIDA, GONZALO (1995): “La fiesta revolucionaria en el Cádiz constitucional” pp. 439-444 dins FERNÁNDEZ ALBADALEJO, PABLO I ORTEGA LÓPEZ, MARGARITA (eds.). *Antiguo Régimen y liberalismo. Homenaje a Miguel Artola*. Vol. III. Alianza. Madrid.
- BUTRÓN PRIDA, GONZALO (1996): *La ocupación francesa de España (1823-1828)*. Universidad de Cádiz. Cádiz
- BUTRÓN PRIDA, GONZALO (1998a): *La intervención francesa y la crisis del absolutismo en Cádiz (1823-1828)*. Universidad de Huelva. Huelva.
- BUTRÓN PRIDA, G. I ANDAMOYO HERRERO, M^a. J (1998b): “Arquitectura efímera y espíritu revolucionario. Cádiz, 1820-3” *Gades. Homenaje al profesor José Luis Millán Chivite*. núm. 22, pp. 129-136
- BUTRÓN PRIDA, GONZALO Y RAMOS SANTANA, ALBERTO (ed.) (2000): *Intervención exterior y crisis del Antiguo Régimen en España*. Universidad de Huelva. Huelva.
- BUTRÓN PRIDA, GONZALO (2001): “Fiesta y Revolución. Las celebraciones políticas en el Cádiz Liberal (1812-37)” pp. 159-177 dins ALBERTO GIL NOVALES (ed.) *La Revolución liberal (Congreso sobre la Revolución Liberal española en su diversidad peninsular (e insular) y americana)*. Orto, Madrid.
- BUTRÓN PRIDA, GONZALO (2006): *Nuestra Sagrada Causa. El modelo gaditano en la revolución piemontesa de 1821*. Fundación Municipal Cultura. Cádiz.
- CAFFIO, MARIA ANGELA (2006): “L’individualità corretta: note sulle strutture d’aggregazione sociale e sulle culture politiche nel mezzogiorno del primo ottocento” *Società e storia*, núm. 112, pp. 361-383
- CAMPABADAL I BERTRAN, MIREIA (2003): “El pensament i l’activitat literària del Setcents català.” Vol II: *Manifestacions literàries en llengua catalana (1700-1823)*. Universitat de Barcelona. Barcelona.
- CAMPABADAL I BERTRAN, MIREIA (2006): *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII. L’interès per la història, la llengua i la literatura catalanes*. Publicacions de l’Abadia de Montserrat.

- CANAL I MORELL, JORDI (1992): “La sociabilidad en los estudios sobre la España contemporánea” *Historia Contemporánea*, núm. 7, pp. 183-205
- CANAL, JORDI (1997a): “Maurice Agulhon: Historia y compromiso republicano” *Historia Social*, núm. 29, pp. 47-72
- CANAL, JORDI (1997b): “La gran familia: estructuras e imágenes familiares en la cultura política carlista” pp. 99-136 dins CRUZ, R. I PÉREZ LEDESMA, MANUEL (eds.) *Cultura y movilización en la España contemporánea*. Alianza Universidad. Madrid.
- CANALES, ESTEBAN (1987): “La Diputació a l’inici del liberalisme, 1812-1823” pp. 44-73 dins RIQUER, BORJA DE (dir.) *Història de la Diputació de Barcelona*. Diputació de Barcelona. Barcelona. Vol. 1
- CANDIDO, SALVATORE (1990): “La rivoluzione di Cadice del gennaio 1820 e i suoi prodromi del luglio 1819 nei dispacci inediti di Antonio Brignole Sale ministro sardo a Madrid (8 luglio 1819 – 24 aprile 1820)” *Italica. Cuadernos de Trabajos de la Escuela Española de Historia y Arqueología de Roma*, núm. 18, pp. 175-232
- CANDIDO, S. (1992): “La revolución de Cádiz y la implicación hispanoamericana en las vicisitudes constitucionales de España en los despachos enviados del Rey de Cerdeña a la Corte de Madrid (1820-22)” pp. 631-636 dins *IX Congreso internacional de Historia de America*, Sevilla, Asociación de Historiadores Latinoamericanistas Europeos. Ahila.
- CANTOS CASENAVE, MARIETA (ed.) (2006): *Redes y espacios de opinión pública. XII Encuentros de la Ilustración al Romanticismo 1750-1850, Cádiz, América y Europa ante la modernidad*. Universidad de Cádiz. Cádiz.
- CAPISTEGUI, FRANCISCO JAVIER (2004): “La llegada del concepto de cultura política a la historiografía española” pp. 167-185 dins AADD. *Usos de la historia y políticas de la memoria*. Prensas universitarias de Zaragoza. Zaragoza.
- CAPITÁN DÍAZ, ALFONSO (1978): *Los catecismos políticos en España (1808-1822). Un intento de educación política del pueblo*. Caja General de Ahorros y Monte de Piedad de Granada, Granada.
- CAPRA, CARLO (1978): *L’età rivoluzionaria e napoleonica in Italia (1796-1815)*. Loescher Editore. Torino.
- CAPRA, CARLO (1999): “La scoperta della politica nell’Italia del decennio rivoluzionario” *Società e storia*, núm. 85 pp. 457-61
- CARBONE, SALVATORE (1962): *Fonti per la storia del Risorgimento italiano negli archivi nazionali di Parigi*. Istituti per la storia del Risorgimento Italiano. Roma.

- CARDONA, ÁLVARO (2005): *La salud pública en España. Durante el Trienio Liberal*. CSIC. Madrid.
- CARO BAROJA, J. (1980): *Introducción a una historia contemporánea del anticlericalismo español*. Istmo. Madrid.
- CARPINTERO, F. (1975): “Sobre la génesis del Derecho natural racionalista de los siglos XIV-XVII” *Anuario de Filosofía del Derecho*, T. XVII, pp. 263-305
- CARPINTERO, F. (1985): “Voluntarismo y contractualismo. Una visión sucinta de la Escuela de Derecho Natural” *Persona y Derecho*, núm. 13, pp. 61-109
- CARPINTERO, F. (1992): “Nuestros prejuicios acerca del llamado Derecho Natural”, *Persona y Derecho*, núm. 27, pp. 21-200
- CARPINTERO, F. (2000): *Historia breve del Derecho Natural*. Editorial Constitución y Leyes. Colex. Madrid.
- CARRERA I PUJAL, JAUME (1953): *La Lonja de Mar y los Cuerpos de Comercio de Barcelona*. Barcelona.
- CARRERA I PUJAL, JAUME (1957): *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*. Tomo II “El turbulento reinado de Fernando VII”. Bosch. Barcelona.
- CARRERAS, JOSEP RAFEL (1929-1930): “Estudis biogràfics d’alguns benemèrits patrici” *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*. Vol. 14, pp. 15-31, 183-193 i 213-229
- CASALS, QUINTÍ (2002): *Polítics de Lleida. El poder local i les seves mutacions a través del temps (1716-1868)*. Universitat de Lleida. Lleida.
- CASANOVA, I. (1953): *La cultura Catalana en el siglo XVIII: Finestres y la Universidad de Cervera, en Obras del P. Casanovas*. Edición de M. Flori. Barcelona.
- CASASSAS I YMBERT, JORDI (1986): *L’Ateneu Barcelonés. Dels seus orígens als nostres dies*. La Magrana. Barcelona.
- CASASSAS I YMBERT, JORDI (coord.) (1999): *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya 1808-1975*. Pòrtic. Barcelona.
- CASASSAS I YMBERT, JORDI (dir.) (2006): *L’Ateneu i Barcelona. 1 segle i ½ d’acció cultural*. RBA/La Magrana/Diputació de Barcelona. Barcelona.
- CASSINA, CRISTINA (2003): *Idee, stampa e reazione nella Francia del primo Ottocento*. Pisa.
- CASTAÑEDA CONTRERAS, J. M. (1989): *La Laguna en el trienio liberal*. Gobierno de las Canarias, Tenerife.
- CASTELLÀ, Mª BETLEM (2000): “La Guerra Gran a l’abric de la historiografia catalana” *Manuscrits*, núm. 18, pp. 199-217

- CASTELLÀ, Mª BETLEM (2004): *Legisladors a cavall, intermediaris en campanya i forjadors d'un somni: comissaris i representants en missió en el sud-est francès (1792-1795)*. Universitat Autònoma de Barcelona. Treball de recerca inèdit. Bellaterra.
- CASTELLS I OLIVÁN, IRENE (1970): “Els rebomboris del pa de 1789 a Barcelona” *Recerques*, núm, 1,
- CASTELLS I OLIVÁN, IRENE (1989): *La Utopía insurreccional del Liberalismo*. Crítica. Barcelona.
- CASTELLS I OLIVÁN, IRENE I GARCÍA ROVIRA, ANNA M^a (1990): “Pronunciamientos, juntas y bullangas: ideología y práctica política en la Revolución liberal. El caso español y catalán (1823-1835)” pp. 351-363 dins AADD. *El Jacobinisme. Reacció i Revolució a Catalunya i a Espanya, 1789-1837*. Col·loqui internacional 4-6 de maig de 1989. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.
- CASTELLS, IRENE (1995a): “La rivoluzione liberale spagnola nel recente dibattito storiografico” *Studi Storici*, anno 36, núm. 1, pp. 127-161
- CASTELLS, IRENE (1995b): “La Revolución francesa: Jacobinos y Jacobinismo” pp. 1-40 dins CASTELLS, I. I ROURA, LLUÍS. *Revolución y Democracia. El Jacobinismo Europeo*. Orto. Madrid.
- CASTELLS, IRENE (1997a): *La Revolución francesa 1789-1799*. Síntesis. Madrid.
- CASTELLS, I. I ROMEO, M. C. (1997b): “Liberalismo y revolución en la crisis del antiguo régimen europeo: Francia y España” *Trienio*, núm. 29, pp. 27-48.
- CASTELLS, IRENE (2000a): “José María Torrijos, conspirador romántico” pp. 73-98 dins BURDIEL, I. Y PÉREZ LEDESMA, M. *Liberales, agitadores y conspiradores*, Espasa-Biografías. Madrid.
- CASTELLS, IRENE I MOLINER, ANTONIO (2000b): *Crisis del Antiguo Régimen y Revolución liberal en España (1789-1845)*. Ariel. Barcelona.
- CASTELLS OLIVÁN, I I ROMEO MATEO, Mª CRUZ (2001a): “Poder político y diversidad social en la revolución liberal española, 1820-1845” pp. 373-400 dins ALBERTO GIL NOVALES (ed.) *La Revolución liberal (Congreso sobre la Revolución Liberal española en su diversidad peninsular (e insular) y americana)*. Orto. Madrid.
- CASTELLS, IRENE (2001b): “La resistencia liberal contra el absolutismo fernandino (1814-1833)” *Ayer*, núm. 41, pp. 43-62.
- CASTELLS, IRENE (2001c): “La opinión liberal ante la invasión francesa: Cataluña, 1823” dins pp. 147-156 FUENTES, J. F. I ROURA, LL. *Sociabilidad y liberalismo en la España del siglo XIX. Homenaje a Alberto Gil Novales*. Milenio Hispania. Lleida.

- CASTELLS, IRENE (2002a): “Le Jacobinisme et le romantisme politique dans la presse du premier libéralisme espagnol (1808-1823)” pp. 173-183 dins *Hommages Offererts à J. P. Bertaud: La plume et le sabre*. Publications de la Sorbonne. Paris.
- CASTELLS, IRENE; ROBLEDO, RICARDO I ROMEO, Mª CRUZ (eds.) (2002b): *Orígenes del Liberalismo. Universidad, Política, Economía*. Ediciones de la Universidad de Salamanca. Junta de Castilla y León. Salamanca.
- CASTELLS OLIVÁN, IRENE (2004a): “Los orígenes del iberismo (1815-1832)” pp. 1033-1046 dins AADD. *Josep Fontana. Història i projecte social. Reconeixement a una trajectòria*. Crítica. Barcelona.
- CASTELLS, IRENE I ROCA VERNET, JORDI (2004b): “Napoleón y el mito del héroe romántico. Su proyección en España (1815-1831)” *Hispanianova*. núm. 4, revista electrònica
- CASTRO ALFÍN, DEMETRIO (1987): “Jacobinos y populistas. El republicanismo español a mediados del siglo XIX” pp. 181-218 dins ÁLVAREZ JUNCO, J. (coord) *Populismo, caudillaje y discurso demagógico*. Siglo XXI. Madrid.
- CASTRO ALFÍN, D. (1994a): “Orígenes y primeras etapas del republicanismo en España” pp. 33-57 dins TOWSON, NIGEL (ed.) *El Republicanismo en España (1830-1977)*. Alianza Editorial. Madrid.
- CASTRO ALFÍN, D. (1994b): “Unidos en la adversidad, unidos en la discordia: El Partido Demócrata, 1849-1868” pp. 59-85 dins TOWSON, RIGEL (ed.) *El Republicanismo en España (1830-1970)*. Alianza Universidad. Madrid.
- CASTRO ALFÍN, D. (1996): “Republicanos en armas. Clandestinidad e insurreccionalismo en el reinado de Isabel II” *Bulletin d’Histoire Contemporaine de l’Espagne*, núm. 23, pp. 29-40.
- CASTRO ALFÍN, D. (1997): “Cultura, política y cultura política en la violencia anticlerical” pp. 69-98 dins R. CRUZ I M. PÉREZ LEDESMA (eds.) *Cultura y movilización en la España contemporánea*. Alianza Universidad. Madrid.
- CASTRO ALFÍN, D. (2001): “La cultura política y la subcultura política del republicanismo español” pp. 15-34 dins CASAS SÁNCHEZ, J. L. I DURÁN ALCALÁ, F. *1º Congreso. El Republicanismo en la Historia de Andalucía*. Priego de Córdoba.
- CASTRO, ZILIA OSÓRIO DE (1990): *Cultura e Política. Manuel Borges Carneiro e o Vintismo*, INIC. Lisboa.
- CASTRO, ZILIA OSÓRIO DE (1995): *Constitucionalismo vintista. Antecedentes e Pressupostos*, Centro de Historia da Cultura U. N. L. Lisboa.

- CEPEDA GÓMEZ, J. (1990): *El ejército en la política española, 1787 – 1843*. Fundación Universitaria Española. Madrid.
- CHARLE, CHRISTOPHE ET ROCHE, DANIEL (2002): *Capitales culturelles. Capitales Symboliques. Paris et les expériences européens XVIII-XIX siècles*. Publications de la Sorbonne. Paris.
- CHARTIER, ROGER (1995): *Espacio público, crítica y desacralización en el siglo XVIII. Los orígenes culturales de la Revolución francesa*. Gedisa. Barcelona. (1ª edición francesa 1990)
- CHAVARRI SIDERA, PILAR (1988): *Las Elecciones de diputados a las Cortes Generales y Extraordinarias (1810-1813)*. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid.
- CHIAVESTELLI, A. (2006): *Dallo Stato alla nazione. Costituzione, sfera pubblica in Toscana dal 1814 al 1849*. Carocci. Roma.
- CHRISTIANSEN, E. (1973): *Los orígenes del poder militar en España, 1800 – 1854*. Aguilar. Colección Cultura e Historia. Madrid.
- CHUST, MANUEL I FRASQUET IVANA (eds.) (2004): *La trascendencia del liberalismo doceañista en España y en América*. Biblioteca Valencia. València.
- CLAVERO, BARTOLOMÉ (1976): “Para un concepto de revolución burguesa” *Sistema*, núm. 13, pp. 35-54.
- CLAVERO, BARTOLOMÉ (1997): “Tomás y Valiente, insólito” *Claves de razón práctica*, núm. 72, pp. 41-8
- COLOMBO, PAOLO (1998): “Costituzione come ideologia. Le rivoluzioni italiane del 1820-21 e la costituzione di Cadice” pp. 131-157 dins PORTILLO VALDÉS, J. M^a. *La Nazione cattolica. Cadice 1812: una costituzione per la Spagna*. Piero Lacaita Editore. Bari – Roma.
- COMELLAS, JOSÉ LUIS (1958a): *Los realistas en el Trienio constitucional (1820-1823)*. Estudio General de Navarra. Pamplona.
- COMELLAS, JOSÉ LUÍS (1958b): *Los primeros pronunciamientos en España*. CSIC. Madrid.
- CONEJERO MARTÍNEZ, VICENTE (1975): *Algunos aspectos del clero liberal en Barcelona durante el trienio constitucional (1820-1823)*. Tesi de llicenciatura de la UAB. Bellaterra.
- CONTI, F. (2000): “Masonería y sociedades secretas en la Italia de la Restauración: fases del debate historiográfico” pp. 127-144 dins FERRER BENIMELI, J. A. *La masonería española en el 2000. Una revisión histórica. Vol I. IX Symposium Internacional de*

Historia de la Masonería española. Segovia del 18 al 22 de octubre de 2000. Centro de Estudios Históricos de la Masonería Española. Zaragoza.

-CORCIULO, MARIA SOFIA (1984): “Il Parlamento napoletano del 1820-21 nel giudizio dei contemporanei: la Minerva Napolitana” pp. 473-485 dins *Assemblee di stati e istituzioni rappresentative nella storia del pensiero politico moderno. Atti del convegno internazionale tenuto a Perugia dal 16 al 18 settembre 1982.* Università di Perugia. Perugia.

-CORCIULO, MARIA SOFIA (1985): “La stampa costituzionale durante la rivoluzione napoletana del 1820-1821 e la sua polemica contro la camera alta” *Analisi Storica*, III, pp. 13-29

-CORCIULO, MARIA SOFIA (1998): “Le influenze politico-istituzionali inglesi sul costituzionalismo napoletano degli anni 1820-1821” pp 435-451 dins ROMANO, ANDREA. *Il Modello costituzionale inglese e la sua recezione nell'area mediterranea tra la fine del 700 e la prima metà dell'800. Atti del Seminario internazionale di studi in Memoria di Francisco Tomás y Valiente (Messina, 14-16 novembre 1996).* Guiffirè editore. Milano.

-CORCIULO, MARIA SOFIA (2004): “La circolazione del modello spagnolo in Italia (1820-1821)” pp. 129-147 dins PEPE, FERNANDA MAZZANTI. *Culture costituzionali a confronto. Europa e stati uniti dall'età delle rivoluzioni all'età Contemporanea. Atti del Convegno internazionale, Genova 29-30 aprile 2004.* Name Edizioni. Genova.

-COROLEU, JOSÉ (1888): *Memorias de un menestral de Barcelona, 1792-1864.* Facsimil de la Edición de 1888. Fundación Conde de Barcelona. Barcelona.

-CORTESE, NINO (1934): *Il governo napoletano e la rivoluzione siciliana dell 1820-1821.* Messina.

-COSTA I OLLÉ, FRANCESC (1989): *Mataró revolucionari contra el rei i la Religió.* Col·lecció Creu del Terme 1. Edicions La Rambla. Mataró.

-COSTA, JAIME RAPOSO (1976): *A teoria da Liberdade. Periodo de 1820 a 1823.* Universidade de Coimbra. Coimbra.

-CRISCUOLO, VITTORIO (1990): “Appunti sulla fortuna del Machiavelli nel periodo rivoluzionario” *Critica Storica*, núm. 3, pp. 475-92

-CRISCUOLO, VITTORIO (1994): “L'idée de république chez les jacobins italiens” *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 296, pp. 279-96

-CRUZ, JESÚS (2000): *Los notables de Madrid. Las bases sociales de la revolución liberal española.* Marcial Pons. Madrid.

- CRUZ VILLALÓN, PEDRO (1980): *El estado de sitio y la Constitución. La constitucionalización de la protección extraordinaria del Estado (1789-1878)*. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid.
- CURET, FRANCESC (1967): *Història del teatre català*. Aedos. Barcelona.
- CURET, FRANCESC (1971): *Rebomboris i bullangues de Barcelona*. Vol. II. Bruguera. Barcelona.
- DAUM, WERNER (2005): *Zeit der Drucker un Buchhändler. Die Produktion un Rezeption von Publizistik in der Verfassungsrevolution Neapel-Siziliens 1820-1821*. Peter Lang. Frankfurt.
- DELGADO, MANUEL (1992): *La ira sagrada. Anticlericalismo, iconoclastia y antiritualismo en la España contemopránea*. Humanidades. Barcelona.
- DELLA PERUTA, FRANCO (1989): *Conservatori, liberali e democratici nel Risorgimento*. Franco Angeli. Milano.
- DELLA PERUTA, FRANCO (1992): *Milano nel Risorgimento: dall'età napoleonica alle cinque giornate*. La storia. Milano.
- DELLA PERUTA, FRANCO (1996): *Realtà e mito nell'Ottocento*. Franco Angeli. Milano.
- DELLA PERUTA, FRANCO (2004): "La Nascita della nazione: la carboneria: intrecci veneti, nazionali e internazionali" dins BERTI G. I DELLA PERUTA, F. (ed.) *XXVI Convegno di Studi Polesine: 8-9-10 novembre 2002*. Minelliana. Rovigo.
- DEMANGE, CHRISTIAN (2004): *El Dos de Mayo. Mito y fiesta nacional (1808-1958)*. Marcial Pons Historia. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.
- DEROZIER, ALBERT (1965): "L'histoire de la Sociedad del anillo de oro pendant le triennat constitutionnel 1820-1823: la faillite du système libéral" *Annales Littéraires de l'Université de Besançon*. Vol. 72, pp. 9-54
- DÉROZIER, ALBERT (1978): *Manuel José Quintana y el nacimiento del liberalismo en España*. Turner. Madrid.
- DIAS, GRAÇA e J. S. DA SILVA (1980): *Os primórdios da maçonaria em Portugal*. 4 vols., Inic. Lisboa.
- DIEM, WARREM M. (1967): "Las fuentes de la Constitución de Cádiz" pp. 353-483 dins ARRIAZU, M^a. ISABEL (ed.) *Estudios sobre las Cortes de Cádiz*. Universidad de Navarra. Pamplona.
- DÍEZ DEL CORRAL, LUÍS (1945): *El liberalismo doctrinario*. Instituto de Estudios Políticos. Madrid.

- DITO, ORESTE (1905): *Masoneria, Carboneria ed altre società segreta nella storia del Risorgimento italiano*. Torino.
- DIZ-LOIS, Mª CRISTINA (1976): “Estudio preliminar” pp. 9-68 dins SUÁREZ VERDAGUER, FEDERICO. *Actas de la Comisión de Constitución (1811-1813)*. Instituto de Estudios Políticos. Madrid.
- DONATO, FRANCESCO DI (1997): “Constitutionnalisme et idéologie de robe. L’évolution de la théorie juridico-politique de Murard et Le Paige a Chanlaire et Mably” *Annales HSS*, núm. 4, pp. 821-852.
- DUARTE, ÁNGEL (1997): “La esperanza republicana” pp. 169-200 dins R. CRUZ Y M. PÉREZ LEDESMA (eds.) *Cultura y movilización en la España contemporánea*. Alianza Universidad. Madrid.
- DUARTE, ANGEL I GABRIEL, PERE (2000): “¿Una sola cultura política republicana ochocentista en España?” *Ayer*, núm. 39, pp. 11-34
- DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1997): *La Milicia Nacional Local en Barcelona durante el Trienio Liberal (1820-1823)*. Tesi Doctoral dirigida per Irene Castells. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.
- DUEÑAS GARCÍA, FRANCISCO (1998): “El Sitio de Barcelona, 1823” pp. 123-133 dins ROCA, J. (coord.) *El Municipi de Barcelona i els combats pel govern de la Ciutat*. Institut Municipal d’Història. Institut de Cultura Ajuntament de Barcelona. Proa. Barcelona.
- DUFOUR, GERARD (1987): “Una efimera revista religiosa durante el trienio liberal El verdadero amigo de la religión” *Trienio*, núm. 9, pp. 165-176
- DUFOUR, GERARD (1991): (estudio preliminar). *Sermones revolucionarios del trienio liberal (1820-1823)*. Instituto de cultura “Juan Gil-Albert”. Diputación de Alicante. Alicante.
- DURÁN LÓPEZ, FERNANDO (ed.) (2003): *Crónicas de Cortes del Semanario Patriótico (1810-1812)*. Ayuntamiento de Cádiz. Cádiz.
- DURAN SAMPERE, AGUSTÍ (1971): *Grabados populares españoles*. Editorial de Gustavo Gili. Barcelona.
- EDELSTEIN, MELVIN (1998): “Les élections de l’an VI dans la Côte-d’Or: le rôle des cercles constitutionnels et les scissions” pp. 351-364 dins Vol. I BOURDIN, PHILIPPE I GAINOT, BERNARD. *La République directoriale. Actes du colloque de Clermont-Ferrand*. Bibliothèque d’Histoire Révolutionnaire. Clermont-Ferrand.

- EIRAS ROEL, ANTONIO (1961a): *El partido demócrata español (1849-1868)*. Estudio General de Navarra. Rialp. Madrid.
- EIRAS ROEL, ANTONIO (1961b): “Sociedades secretas republicanas en el reinado de Isabel II” *Hispania*, núm. LXXXVI, pp. 250-310
- EIRAS ROEL, ANTONIO (1962): “Las relaciones luso-hispanas en el trienio constitucional (1820-1823) según correspondencia diplomática de los agentes españoles” *Associação Portuguesa para o Progresso das Ciências*, Seccao VII. pp. 33-54
- EIRAS ROEL, ANTONIO (1963): “La política hispano-portuguesa en el Trienio Constitucional” *Hispania*. núm. CVI, pp. 401-454
- ELORZA, ANTONIO (1970): *La ideología liberal en la Ilustración española*. Tecnos. Madrid.
- ELORZA, ANTONIO I TRIAS VEJERANO, JUAN J. (1975): *Federalismo y Reforma social en España (1840-1870)*. Seminario y Ediciones, Madrid.
- ELORZA, ANTONIO (1989): “El temido árbol de la libertad” pp. 69-117 dins AYMES, JEAN-RENÉ (ed.) *España y la Revolución francesa*. Crítica. Barcelona.
- ELORZA, ANTONIO (1995): “El tema de Francia en el primer republicanismo español” pp. 107-125 dins AYMES, JEAN-RENÉ I FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, JAVIER. *La imagen de Francia en España (1808-1850)*. Servicio Editorial Universidad del País Vasco. Bilbao.
- ELVIRA SILLERAS, MARÍA (2001): “Los diputados catalanes en las Cortes del Trienio constitucional, 1820-1823” pp. 311-349 dins *La Revolución liberal (Congreso sobre la Revolución Liberal española en su diversidad peninsular (e insular) y americana)*. Orto. Madrid.
- ESCARTÍN, EDUARD (1988): “Els Intendents de Catalunya en el regnat de Carles III” *Pedralbes*, núm. 8-II, pp. 107-117
- ESPOZ Y MINA, FRANCISCO (1962): *Memorias del general Francisco Espoz y Mina*. Edición y estudio preliminar de Miguel Artola. Atlas. Madrid.
- FÀBREGAS, XAVIER (1978): *Història del Teatre català*. Millà. Barcelona.
- FELIU MONTFORT, GASPÀR (1972): *La clerecia catalana durant el trienni*. IEC. Barcelona.
- FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, MANUEL (1961): *Las sociedades secretas y los orígenes de la España contemporánea*. Publicaciones Españolas. Madrid.

- FERNÁNDEZ SARASOLA, IGNACIO (2000): “Los partidos políticos en el pensamiento Español (1783-1855)” *Historia constitucional: Revista electrónica de Historia constitucional*, núm. 1.
- FERNÁNDEZ SARASOLA, IGNACIO (2001a): “La Constitución española de 1812 y su proyección europea e iberoamericana.” *Fundamentos*, núm. 2, pp. 359-466
- FERNÁNDEZ SARASOLA, IGNACIO (2001b): *Poder y libertad: los orígenes de la responsabilidad del Ejecutivo en España (1808-1823)*. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid.
- FERNÁNDEZ SARASOLA, IGNACIO (2004): *Proyectos constitucionales en España (1786-1824)*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.
- FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, JAVIER (1994): “España, monarquía y nación. Cuatro concepciones de la comunidad política española entre el Antiguo Régimen y la Revolución Liberal” *Studia Historica. Historia Contemporánea*, núm. 12, pp. 45-74
- FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, JAVIER (1995): “Los primeros cafés en España (1758-1808): nueva sociabilidad urbana y lugares públicos de afrancesamiento” pp. 65-82 dins AYMES, JEAN-RENÉ Y FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, JAVIER. *La imagen de Francia en España (1808-1850)*, Servicio Editorial Universidad del País Vasco.
- FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, J. I FUENTES ARAGONÉS, J. F. (2002): *Diccionario político y social del siglo XIX español*. Alianza. Madrid.
- FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, J. (2004): “Textos, conceptos y discursos políticos perspectivas histórica” *Ayer*. núm. 53, pp. 131-151
- FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, J. (2006): “Cádiz y el primer liberalismo español. Sinopsis historiográfica y reflexiones sobre el bicentenario” pp. 23-58 dins ÁLVAREZ JUNCO, J. I MORENO LUZÓN, J. (eds.) *La Constitución de Cádiz: historiografía y conmemoración. Homenaje a Francisco Tomás y Valiente*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.
- FERRER, ANTONI LLUC (1978): *La patrie imaginaire. La projection de «La patria» de B. C. Aribau (1832) dans la mentalité catalane contemporaine*. Publications de l'Université de Provence. Aix-en-Provence.
- FERRER BENIMELI, JOSÉ A. (1980): *Masonería española contemporánea*, Vol. 1, 1800-1868. Siglo veintiuno. Madrid.
- FERRER BENIMELI, J. A. (1987): “Implantación de las logias y distribución geográfica-histórica de la masonería española” pp. 57-216 dins FERRER BENIMELI, J. A. (coord.) *La masonería en la España del siglo XIX. II Symposium de metodología aplicada a la*

historia de la masonería española. Salamanca, 2 – 5 julio de 1985. Consejería de Educación de Castilla y León. Valladolid.

-FERRER I BOSCH, Mª ANTÒNIA (1976): *La ciutat de Tarragona durant el trienni liberal (1820-1823)*. Tesi Doctoral inèdita. Universitat de Barcelona. Barcelona

-FERRONE, VINCENZO (1999): “L’illuminismo italiano e la rivoluzione napoletana del ‘99” *Studi Storici*, anno 40, núm. 4, pp. 993-1008

-FERRONE, VINCENZO (2003): *La società giusta ed equa. Republicanesimo e diritti dell’uomo in Gaetano Filangieri*. Editori Laterza. Roma-Bari.

-FIGUEROLA, JORDI (1988): *Església i societat a principis del segle XIX. La societat osonenca i el bisbe Strauch durant la crisi de l’antic règim*. Eumo. Vic.

-FIGUEROLA ROTGER, PERE JORDI I MARTÍ BONET, J. M. (1995): *Càtaleg monumental de l’arquebisbat de Barcelona*, Barcelona Vol. VI/2 “La Rambla els seus convents. La seva història”. Edició arxiu diocesà. Barcelona.

-FIORAVANTI, MAURIZIO (1999): *Los Derechos fundamentales, apuntes de historia de las constituciones*. Trotte. Universidad de Derecho de Valladolid, Madrid.

-FIORAVANTI, MAURIZIO (2001a): *Constitución, de la antigüedad a nuestros días*. Editorial Trotte. Bologna, 1999. Madrid.

-FIORAVANTI, MAURIZIO (2001b): *La Scienza del diritto pubblico dello Stato e della Costituzione tra Otto e Novecento*. Guifré. Milà.

-FLORENSA, JOAN (1996): *L’ensenyament a Catalunya durant el trienni liberal (1820-1823). El mètode dels escolapis*. Publicacions de l’Abadia de Montserrat. Barcelona.

-FLÓREZ ESTRADA, ÁLVARO (2002): *Escritos políticos. Estudio preliminar de MANUEL JESÚS GONZÁLEZ*. Núm. 15 de Clásicos Asturianos del Pensamiento Político. Junta General del Principado de Asturias. Oviedo.

-FONSECA CUEVAS, PALMIRA (1995): *Un hacendista asturiano: José Canga Argüelles*. Cincuentenario del Real Instituto de Estudios Asturianos. Fuentes y Estudios de Historia de Asturias. Oviedo.

-FONTANA, JOSEP (1961): *La revolució de 1820 a Catalunya*. Dalmau. Barcelona.

-FONTANA, JOSEP (1977): *La Revolución liberal. Política y Hacienda, 1833-45*. Instituto de Estudios Fiscales. Madrid.

-FONTANA, JOSEP (1979): *La crisis del Antiguo Régimen, 1808-1833*. Crítica. Barcelona.

-FONTANA, JOSEP (1988): *La fi de l’antic règim i la industrialització 1787-1868*, dins VILAR, PIERRE (dir.) *Història de Catalunya*. Vol. V. Edicions 62. Barcelona.

- FONTANA, JOSEP (1997): *Introducció a l'estudi de la història*. Crítica, Col·lecció Nous instruments universitaris. Barcelona.
- FONTANA, JOSEP (2001): *La història dels homes*. Crítica. Barcelona.
- FONTANA, JOSEP (2002): *La quiebra de la monarquía absoluta. La crisis del antiguo régimen*. Crítica. Barcelona. (1ª edició 1971)
- FONTANA, JOSEP (2003): *La revolució liberal a Catalunya*. Eumo / Pagès. Barcelona.
- FONTANA, JOSEP (2005): *Aturar el temps. La segona Restauració espanyola 1823-1834*. Crítica. Barcelona.
- FONTBONA, FRANCESC I DURÀ, VICTORIA (1999): *Catàleg del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*. Vol. I, Pintura. Barcelona.
- FONTBONA, FRANCESC (1992): *La xilografia a Catalunya entre 1800 i 1923*. Secció d'Estampes, Mapes i Gravats. Publicacions de la Biblioteca de Catalunya. Barcelona.
- FORCADELL ÁLVAREZ, CARLOS (2001): "El mito del justicia en el imaginario del liberalismo español" dins d'ANGUERA, P. (coord.) *Símbols i mites a l'Espanya Contemporània*. Centre de Lectura de Reus.
- FOUCAULT, MICHEL (1981): *Un diálogo sobre el poder y otras conversaciones*. Selección e introducción de Miguel Morey. Alianza / Filosofía. Madrid.
- FOUCAULT, MICHEL (2003): *Foucault vist per Foucault. La filosofia com a activitat il·lustrada*. Textures Bromera. Valls.
- FRADERA, J. Mª (1997): *El poder de la ciutat* dins FRADERA, J. Mª (ed.) *La gran transformació 1790-1860*, Vol. 6, RIQUER, B. DE (dir.) *Història. Política, societat i cultura dels Països Catalans*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- FRANCESCO, ANTONINO DE (1995): "Cultura costituzionale e conflitto politico nell'età della Restaurazione" pp. 121-134 dins BENIGNO, F. I TORRISI, C. *Elite e potere in Sicilia dal Medioevo ad oggi*. Donzelli. Roma.
- FRANCESCO, ANTONINO DE (1996): *Rivoluzione e costituzione saggi sul democratismo politico nell'Italia napoletana 1796-1821*. Napoli.
- FRANCESCO, ANTONIO DE (1997): "Aux origines du mouvement démocratique italien: quelques perspectives de recherche d'après l'exemple de la période révolutionnaire, 1796-1801" *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 314, pp. 335-350
- FRANCESCO, ANTONINO DE (1998): "La Constitución de Cádiz en Nápoles" pp. 273-286 dins IÑURRITIGUI, J. Mª I PORTILLO VALDÉS, J. Mª. *Constitución en España: orígenes y destinos*. Centro de Estudios políticos y constitucionales. Madrid.

- FRANCESCO, ANTONINO DE (1999): “L’ombra di Buonarroti, Giacobinismo e Rivoluzione francese nella storiografia italiana del dopoguerra” *Storica*, núm. 15, pp. 7-67
- FRANCOVICH, C. (1986): “Prospettive politiche delle società segrete in Italia durante il periodo napoleonico e la Restaurazione” *Rivista italiana di studi napoleonici*, núm. 2, pp. 9-17.
- FUENTE, VICENTE DE LA (1933): *Historia de las Sociedades Secretas antiguas y modernas de España*. Barcelona. Editorial Prensa Católica. Reimpresión facsímil Editorial Analecta.
- FUENTES ARAGONÉS, JUAN FRANCISCO (1987): “La conjuración republicana en Barcelona” pp. 180-185 dins GIL NOVALES, ALBERTO (ed.) *Homenaje al General Rafael del Riego. Ejército, pueblo y Constitución. Anejos Revista Trienio*. Madrid, pp. 180-185
- FUENTES ARAGONÉS, J. F. (1989): *José Marchena. Biografía política e intelectual*. Crítica. Barcelona.
- FUENTES ARAGONÉS, J. F. (1992): “Sátira y Revolución en la prensa del Trienio liberal” *Trienio*, núm. 20, pp. 83-100.
- FUENTES ARAGONÉS, J. F. (1994): “Estructura de la prensa española en el Trienio liberal: difusión y tendencias” *Trienio*, núm. 24, pp. 165-196.
- FUENTES ARAGONÉS, J. F. (1995): “Aproximación al vocabulario socio-político del primer liberalismo español (1792-1823)” pp. 51-62 dins AYMES, JEAN-RENÉ I FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, JAVIER *La imagen de Francia en España (1808-1850)*, Servicio Editorial Universidad del País Vasco.
- FUENTES ARAGONÉS, J. F. I FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, J. (1997): *Historia del periodismo español. Prensa, política y opinión pública en la España contemporánea*. Síntesis. Madrid.
- FUENTES ARAGONÉS, J. F., RUBIO, D. I ROJAS FRIEND, A. (1998): “Aproximación sociológica al exilio liberal español en la década ominosa (1823-1833)” *Spagna Contemporanea*, núm. 13, pp. 7-19
- FUENTES ARAGONÉS, J. F. (2001): “De la sociabilidad censitaria a la sociabilidad popular en la España liberal” pp. 207-224 dins FUENTES, J. F. Y ROURA, LL. *Sociabilidad y liberalismo en la España del siglo XIX. Homenaje a Alberto Gil Novales*. Milenio Hispania. Lleida.
- FUENTES ARAGONÉS, J. F. (2002): “Imagen del exilio y del exiliado en la España del siglo XIX” *Ayer*, núm. 47, pp. 35-55

- FUENTES ARAGONÉS, J. F. (2004): “Flórez Estrada en el Trienio Liberal” pp. 175-207 dins de VARELA SUANZES-CARPEGNA, J. (coord.) *Álvaro Flórez Estrada (1766-1853), política, economía, sociedad*. Junta General del Principado de Asturias. Oviedo.
- FUENTES GARCÍA, ANTONIO (1973): *Aproximación al Trienio constitucional en Barcelona (1820-1823)*. Tesi de Llicenciatura de la Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.
- FURET, FRANÇOIS (1980): *Pensar la Revolución francesa*. Petrel. Barcelona. (edició francesa 1978)
- FURET, F. I OZOUF, M. (dirs.) (1989): *Diccionario de la Revolución Francesa*. Alianza. Madrid. (1ª edició francesa 1988)
- GABRIEL, PERE (1993): “Sociabilidada obrera y popular y vida política en Cataluña, 1868-1923” *Butlletín d’Histoire Contemporaine de l’Espagne*, núm. 17-18,
- GABRIEL, PERE (2001): “Mites republicans, els federals catalans i Pau Claris” pp. 87-101 dins ANGUERA, P. (ed.) *Símbols i Mites a l’Espanya Contemporània*. Edicions del Centre de Lectura de Reus. Reus.
- GABRIEL, PERE (2002): “Cultures polítiques republicanes del vuit-cents: insurrecció, democràcia i federalisme” *Quaderns d’història de Barcelona*, núm. 6, pp. 239-254
- GABRIELI, GIUSEPPE (1981): *Massoneria e Carboneria nel regno di Napoli*. Roma.
- GALANTE GARRONE, A. (1979): “I giornali della Restaurazione (1815-1847)” dins GALANTE GARRONE, A. I DELLA PERUTA, F. *Stampa italiana del Risorgimento*. Laterza. Roma – Bari.
- GALÍ BOADELLA, MONTSERRAT (1997-1999): *Imatges de la Memòria, el gravat popular a la Catalunya de la primera meitat del segle XIX*. Editorial Altafulla. Barcelona.
- GALLI, FLORENT (1835): *Memorias sobre la guerra de Cataluña en los años 1822 y 1823*. Imprenta de A. Bergnes. Barcelona.
- GARCÍA I BALANÀ, ALBERT (1996): “Ordre industrial i transformació cultural a la Catalunya de mitjan segle XIX: a propòsit de Josep Anselm Clavé i l’associacionisme coral” *Recerques*, núm. 33, pp. 103-134.
- GARCÍA I BALANÀ, ALBERT (2004): *La fabricació de la fàbrica. Treball i política a la Catalunya cotonera (1784-1874)*. Publicacions de l’Abadia de Montserrat. Barcelona.
- GARCÍA LEÓN, JOSE Mª (1983): *La milicia Nacional en Cádiz. Durante el trienio liberal 1820-1823*. Caja de Ahorros de Cádiz. Cádiz.

- GARCÍA LEÓN, JOSE M^a. (1989): “Las sociedades patrióticas gaditanas” *Trocadero*, núm. 1, pp. 199-208
- GARCÍA LEÓN, JOSE M^a. (1990): “Educación y enseñanza en Cádiz durante el Trienio Constitucional (1820-1823)” *Trocadero*, núm. 2, pp. 251-262
- GARCÍA LEÓN, JOSE M^a (1999): *Cádiz en el trienio liberal (1820-1823)*. Fundación Municipal de Cultura de Cádiz. Cádiz.
- GARCÍA MALO, IGNACIO (1995): *La Voz de la Naturaleza*. Selección, estudio preliminar y notas de GUILLERMO CARNERO. Tamesis. Madrid.
- GARCÍA MALO, IGNACIO (1996): *Doña Maria Pacheco, mujer de Padilla*. Madrid.
- GARCÍA MONERRIS, CARMEN (2002a): “La diversidad de proyectos políticos en el primer debate preconstitucional español: Canga Argüelles, Ribelles y Borrull en el contexto de la política valenciana” *Hispania*, LXII/I, núm. 210, pp. 113-140
- GARCÍA MONERRIS, CARMEN (2002b): “Lectores de historia y hacedores de política en tiempos de fractura constitucional” *Historia Constitucional. Revista Electrónica de Historia Constitucional*, núm. 3.
- GARCÍA MONERRIS, CARMEN (2004): *La Corona contra la historia. José Canga Argüelles y la reforma del Real Patrimonio valenciano*. Publicaciones Universitat de València. València.
- GARCÍA ROVIRA, ANNA MARÍA (1989): *La Revolució liberal a Espanya les classes populars*. Eumo. Vic.
- GARCÍA ROVIRA, A. M^a (1998a): “Sociedades secretas, facciones y partidos políticos durante la Revolució Liberal: La Barcelona revolucionaria (1835-1837)” *Trienio*, núm. 32, pp. 67-102.
- GARCÍA ROVIRA, A. M^a (1998b): “Radicalismo liberal, republicanismo y revolución (1835-1837)” *Ayer*, núm. 29, pp. 63-90
- GARCÍA ROVIRA, A. M^a (1999): “Los proyectos de España en la Revolución liberal. Federalistas y Centralistas ante la inserción de Cataluña en España (1835-1837)” *Hispania*, LIX/3, núm. 203, pp. 1007-1031.
- GARCÍA ROVIRA, A. M^a (2000): “Eugenio de Avinareta e Ibarгойen (1792-1872). El paroxismo de la conspiración” pp. 127-154 dins BURDIÉL, ISABEL I PÉREZ LEDESMA, MANUEL (coord.) *Liberales, agitadores y conspiradores*. Espasa. Biografías. Madrid.
- GARCÍA ROVIRA, A. M^a. (2002): “Significat de la revolució liberal” *Quaderns d’Història de Barcelona*, núm. 6, pp. 19-34

- GARCÍA ROVIRA, A. M^a (2004): “Històries d’exili: els “pronunciaments insurreccionals” a la frontera catalana durant la dècada ominosa” pp. 1046-1057 dins AADD. *Josep Fontana. Història i projecte social. reconeixement a una trajectòria*. Crítica. Barcelona.
- GARCÍA ROVIRA, A. M^a (2006): “Republicanos en Cataluña. El nacimiento de la democracia (1832-1837)” pp. 115-143 dins SUÁREZ CORTINA, MANUEL. *La redención del pueblo. La cultura progresista en la España liberal*. Universidad de Cantabria. Santander.
- GARRIGA, CARLOS (1997): “La enfermedad política de Cataluña: en torno a la diputación de los colegios y gremios de Barcelona (1773-1775)” *Anuario de Historia del Derecho Español*, LXVII-I, pp. 721-748
- GAUTHIER, FLORENCE ET MAZZANTI PEPE, FERNANDA (1995): *Colloque Mably la politique comme science morale*. Palmar Athenaem.
- GELABERTO I ORUE, JOAN CARLES (1991): *La revolució liberal i la guerra civil a la marina de la Selva*. Caixa d’estalvis Laietana. Mataró.
- GHANIME, ALBERT (2002): “Aproximació als periòdics i als periodistes de la Barcelona de 1820 a 1839” *Cercles. Revista d’Història Cultural*. núm. 5, pp. 52-78
- GHANIME, ALBERT (2004): “Pensament polític i acció revolucionària de Tomàs Bertran i Soler, 1835-1840” *Quaderns d’Història de Barcelona*. núm. 10, pp. 121-136
- GHISALBERTI, CARLO (1987): *Dall’antico regime al 1848: le origini dell’Italia moderna*. Labertza. Roma.
- GHISALBERTI, CARLO (2004): “I modelli costituzionali della restaurazione e le istanze Rivoluzionarie” *Clio, Rivista trimestrale di studi storici*, anno XL, núm. 2, pp. 223-235.
- GIL NOVALES, ALBERTO (1975): *Las sociedades Patrióticas (1820-1823). Las libertades de expresión y de reunión en el origen de los partidos políticos*. Tecnos. Madrid.
- GIL NOVALES, ALBERTO (1976): *Rafael del Riego, La revolución de 1820, día a día*. Tecnos. Madrid.
- GIL NOVALES, ALBERTO (1978a): *William Maclaure. El socialismo utópico en España*. Tecnos. Madrid.
- GIL NOVALES, ALBERTO (1978b): *Textos exaltados del Trienio Liberal*. Júcar. Madrid.
- GIL NOVALES, ALBERTO (1980): *El Trienio Liberal*. Siglo Veintiuno. Madrid.
- GIL NOVALES, ALBERTO (1986): *El primer Ateneo (1820-1823)*. Ateneo de Madrid.

- GIL NOVALES, ALBERTO (1989): *Edición de la Historia de la Revolución española y otros escritos de Juan Romero Alpuente*. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid.
- GIL NOVALES, ALBERTO (1991): *Diccionario Biográfico del Trienio Liberal*. Tecnos. Madrid.
- GIL NOVALES, ALBERTO (1996): “Del liberalismo al Republicanismo” dins PIQUERAS, JOSÉ ANTONIO I CHUST, MANUEL (ed.) *Republicanos y repúblicas en España*. Siglo Veintiuno. Madrid.
- GIL NOVALES, ALBERTO (1997): “La guerra de 1823. Consideraciones historiográficas” pp. 63-75 dins AYMES, JEAN-RENÉ I FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, JAVIER. *La imagen de Francia en España (1808-1850)*. Editorial Universidad del País Vasco. Bilbao.
- GIL NOVALES, ALBERTO (2005): *Diccionario biográfico aragonés 1808-1833*. Colección de Estudios Altoaragoneses. Huesca.
- GIL NOVALES, ALBERTO (2006): “Napoléon, anti-Napoléon en Espagne, à partir de 1815” *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 2, pp. 185-197
- GONZÁLEZ MORENO-NAVARRO, ANTONIO (2006): “La desventurada història del Torín. La primera plaça de toros permanent de Catalunya” *L’Avenç*, núm. 313, pp. 20-27
- GOÑI GALÁRRAGA, J. M^a (1987): “Un legajo documental desconocido sobre la figura y la familia de Riego” pp. 196-241 dins GIL NOVALES, ALBERTO (ed.) *Ejército, pueblo y Constitución. Homenaje al General Rafael del Riego*. Anejos de la Revista Trienio. Madrid.
- GUERCI, LUCIANO (1998): “Aspects du débat sur l’égalité durant le Triennio Républicain” *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 313, pp. 409-30.
- GUERCI, LUCIANO (1999): *Istruire nelle verità repubblicane : la letteratura politica per il popolo nell’Italia in rivoluzione (1796-1799)*. Il Mulino. Milano.
- GRAU, RAMON I LÓPEZ, MARINA (1988): “L’ajuntament de Barcelona sota Carles III (1759-1788). Un esquema històric” *Pedralbes*, núm. 8-II, pp. 27-39
- GRIMM, DIETER (2006): *Constitucionalismo y derechos fundamentales*. Trotta. Madrid. (1ª edició en alemany 1991)
- GUERCI, LUCIANO (1998): “Aspects du débat sur l’égalité durant le Triennio Républicain” *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 313, pp. 409-30
- GUERCI, LUCIANO (1999): “Per una riflessione sul dibattito politico nell’Italia del triennio repubblicano (1796-99)” *Storica*, núm. 14, pp. 129-145
- GUEREÑA, JEAN LOUIS (1980): “Fuentes para la historia de la sociabilidad en la España Contemporánea” *Estudios de Historia Social*, núm. 50-51, pp. 273-305

- GUEREÑA, JEAN LOUIS (1991): “Hacia una historia socio-cultural de las clases populares en España (1840-1920)” *Historia Social*, núm. 11, pp. 149-151
- GUEREÑA, JEAN LOUIS (1995): “Fête Nationale, Fête populaire? Les premières commémorations du 2 Mai (1809-1833)” pp. 35-50 dins AYMES, JEAN-RENE I FERNANDEZ SEBASTIAN, JAVIER. *La imagen de Francia en España (1808-1850)*. Editorial Universidad del País Vasco. Bilbao.
- GUEREÑA, J. L., BUSSY GENEVOIS, D., RALLE, M. (2000a): “Fêtes, sociabilités, politique dans l’Espagne contemporaine” *Bulletin d’Histoire Contemporaine de l’Espagne*, núm. 30-31, pp. 11-27
- GUEREÑA, JEAN LOUIS (2000b): “Les fêtes du 2 mai ou la fondation d’une nation” *Bulletin d’Histoire Contemporaine de l’Espagne*, núm. 30-31, pp. 31-47
- GUEREÑA, JEAN-LOUIS (2001): “El “Espíritu de asociación”. Nuevos espacios y formas de sociabilidad en la España decimonónica” pp. 225-237 dins FUENTES, JUAN F. I ROURA, LI; *Sociabilidad y liberalismo en la España del siglo XIX. Homenaje a Alberto Gil Novales*. Milenio Hispania. Lleida.
- GUEREÑA, JEAN LOUIS (2003): “Espacios y formas de sociabilidad en la España Contemporánea” *Hispania*, LXIII/2, núm. 214, pp. 409-414
- GUERRA, FRANÇOIS-XAVIER (1992): *Modernidad e independencia. Ensayos sobre las revoluciones hispánicas*. Mapfre. Madrid.
- GUILHAUMOU, J. (1986): “Le congrès républicain des sociétés populaires des départements méridionaux de Marseille (octobre-novembre 1793): programme et mots d’ordre” a *Existe-t-il un fédéralisme jacobin? Études sur la Révolution*, Actes du 111e Congrès National des Sociétés Savantes, Poitiers. Vol. I, fasc. 2, CTHS. Paris.
- GUILHAUMOU, J. (1992): *Marseille républicaine (1791-1793)*. UPF. Paris.
- GUILHAUMOU, J. (1994): “Un argument en révolution, la souveraineté du peuple. L’expérimentation marseillaise” *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 298, pp. 695-714
- GUILHAUMOU, J. ET MONNIER, R. (2003): *Des notions-concepts en révolution autour de la liberté politique a la fin du 18e siècle*. Coleccion études révolutionnaire núm. 4. Société des études robespierristes, Paris.
- GUILHAUMOU, JACQUES (2004): “La historia lingüística de los conceptos: el problema de la intencionalidad” *Ayer*, núm. 53, pp. 47-61
- GUILLAMET, JAUME (2000): *Abdon Terradas. Primer dirigent republicà, periodista i alcalde de Figueres*. Institut d’Estudis Empordanesos. Figueres.

- GUILLAMET, JAUME (2004): *Els orígens de la premsa a Catalunya, catàleg de periòdics antics, 1641-1833*. Arxiu Municipal de Barcelona. Barcelona.
- GUILLEN GÓMEZ, ANTONIO (2000): *Una aproximació al trienio liberal en Almería: Milicia Nacional Voluntaria (1820-1823)*. Instituto de Estudios Almerienses. Diputación de Almería. Almería.
- GURVITCH, GEORGE (1963): *La vocation actuelle de la sociologie*. Presses Universitaires de France. Paris.
- GUTIÉRREZ LLORET, ROSANA (2001): “Sociabilidad política, propaganda y cultura tras la revolución de 1868. Los clubes republicanos en el Sexenio Democrático” *Ayer*, núm. 44, pp. 151-172
- HÄBERLE, PETER (1997): *Libertad, igualdad, fraternidad. 1789 como historia, actualidad y futuro del Estado constitucional*. Trotta. Madrid.
- HÄBERLE, PETER (2000): *Teoría de la Constitución como ciencia de la cultura*. Tecnos. Madrid.
- HÄBERLE, P. (2003): *La Garantía del contenido esencial de los derechos fundamentales en la ley fundamental de Bonn*. Estudio Preliminar, Peter Häberle: la gigantesca construcción constitucional de un humanista europeo, por FRANCISCO FERNÁNDEZ SEGADO, Dykinson, Madrid.
- HAMON, LEO (1988): *Les Cent-jours dans l'Yonne. Aux origines d'un bonapartisme libérale*. Éditions de la Maison des sciences de l'homme. Paris.
- HARDEN, J. DAVID (1995): “Liberty caps and Liberty trees” *Past and Present*, núm. 146, pp. 66-102.
- HERTAULT, GERARD I DOUAY, ABEL (2005): *Franc-maçonnerie et sociétés secrètes contre Napoléon. Naissance de la nation allemande*. Nouveau monde éditions. Fondation Napoléon. Paris.
- HERR, RICHARD (1964): *España y la revolución del siglo XVIII*. Aguilar. Madrid. (1ª edición inglesa 1958)
- HERR, RICHARD. (1996): *La Hacienda Real y los cambios rurales en la España de finales del Antiguo Régimen*. Instituto de Estudios Fiscales. Madrid.
- HOBSBAWM, E. J. (1992): *Los ecos de la marsellesa*. Crítica. Barcelona.
- HOCQUELLET, RICARD (2003): “La aparición de la opinión pública en España: Una práctica fundamental para la construcción del primer liberalismo (1808-1810)” *Historia Contemporánea*, núm. 27, pp. 615-629

- HOCQUELLET, RICARD (2004): “Les élites et le peuple face à l’invasion napoléonienne: pratiques sociales traditionnelles et politique moderne (1808-1812)” *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 336, pp. 71-89
- HOFFMANN, LEON FRANÇOIS (1964): *La Peste a Barcelona*, Publications du Département de Langues Romanes de L’Université de Princeton. New Jersey.
- HUNT, LYNN (1986): *Politics, Culture and Class in the French Revolution*. Methuen, Londres.
- IÑURRITEGUI, J. M^a Y PORTILLO VALDÉS, J. M^a (1998): *Constitución en España: orígenes y destinos*. Centro de Estudios políticos y constitucionales. Madrid.
- IBARREN, JOSÉ MARÍA (1967): *Espoz y Mina, el guerrillero*. Aguilar. Madrid.
- IGLESIES, J. (1969): *Síntesis de la Junta de Comerç de Barcelona, 1760-1847*. Episodis de la història de Catalunya. Vol. 119-120. Rafael Dalmau. Barcelona.
- JANKE, PETER (1974): *Mendizábal y la instauración de la monarquía constitucional en España (1790-1853)*. Siglo veintiuno editores. Madrid.
- JARA ANDREU, A. (1977): *Derecho Natural y conflictos ideológicos en la Universidad española (1750-1850)*. Instituto de Estudios Administrativos. Madrid.
- JARDÍ, E. (1962): “Un profesor de derecho público: Fray Eudaldo Jaumeandreu” dins AADD. *Problemática de la Ciencia del Derecho. Libro homenaje al prof. J. M^a Pi Sunyer*. Barcelona.
- JAUME, LUCIEN (1990): *El Jacobinismo y el Estado Moderno*. Instituto España Espasa Calpe. Madrid.
- JAUME, LUCIEN (2004): “El pensamiento en acción: por otra historia de las políticas” *Ayer*, núm. 53, pp. 109-130
- JIMÉNEZ LOZANO, J. (1978): *Los cementerios civiles y la heterodoxia española*. Taurus. Madrid.
- JOURDAN, ANNIE (2004): *La Révolution, une exception française?* Flammarion. Paris.
- KOCKA, JÜRGEN (2002): *Historia social y conciencia histórica*. Marcial Pons. Madrid.
- KOSELLECK, REINHARDT (1993): *Futuro pasado. Para una semántica de los tiempos históricos*. Paidós. Barcelona. (1ª edició alemanya 1979)
- KOSELLECK, REINHARDT (2004a): *historia / Historia*. Minima Trotta. Madrid.
- KOSELLECK, REINHARDT (2004b): “Historia de los conceptos y conceptos de historia” *Ayer*, núm. 53, pp. 27-45
- LABATE, VALENTINO (1909): *Un decennio di Carboneria in Sicilia, 1821-1831: documenti*. Roma.

- LABRA, RAFAEL MARÍA DE (1886): “5ª Conferencia Muñoz Torrero y las Cortes de Cádiz. Historia de la primera Asamblea constitucional. Programa de la transformación política y social de España. La elocuencia y las costumbres parlamentarias en las Cortes de Cádiz” pp. 189-278 dins AADD. *La España del siglo XIX. Colección de Conferencias Históricas, curso de 1885-86*. Ateneo científico, literario y artístico de Madrid. Librería don Antonio San Martín.
- LABRA, RAFAEL M. DE (1907): *La Constitución de Cádiz de 1812. Declaraciones, Instituciones, Garantías y Desenvolvimientos*. Madrid 1907.
- LABRA, RAFAEL MARÍA DE (1913) *El Panteón doceañista de Cádiz*. Est. Tipográfico de Fortanet. Madrid
- LABRA, RAFAEL MARÍA DE (HIJO) Y JOSÉ BELDA (1912): *El centenario de la Constitución de 1812, el oratorio de San Felipe*. Imprenta de Fortanet. Madrid.
- LAMBERT, PIERRE-ARNAUD (1995): *La Charbonnerie Française 1821-1823. Du secret en politique*. Presses Universitaires de Lyon. Lyon.
- LANDAVAZO, MARCO ANTONIO (2001): *La máscara de Fernando VII. Discursos e imaginarios monárquicos en una época de crisis. Nueva España, 1808-1822*. El colegio de México. Universidad Michoacana de San Nicolás de Hidalgo. Michoacán.
- LARA, I. (1996): *Jaén (1820-1823). La lucha por la libertad durante el trienio liberal*. Jaén. Ayuntamiento de Jaén. Jaén.
- LARIA, DAMASO I LINDE, E. DE (1994): *Las Constituciones españolas*. Anaya. Madrid.
- LATORRE, HENRI DE (1908): *A la liberte: Italie de 1814 a 1848*. Paris.
- LATOCHÉ, H. DE, I L’HÉRITIER, L. F. (1966): *Dernières Lettres de deux Amants de Barcelona*. Notes par L. F. Hoffmann. Paris.
- LÉCUYER, MARIE-CLAUDE (1989): “Algunos aspectos de la sociabilidad en España hacia 1840” *Estudios de Historia Social*, núm. 50-51, pp. 145-159.
- LÉCUYER, MARIE-CLAUDE (1989): “Fêtes civiques et libéralisme en Espagne (1812-1843)” *Bulletin d’Histoire Contemporaine de l’Espagne*, núm. 30-31, pp. 49-64
- LEMNI, FR. (1920): “Le società segreta nella Sicilia, nell’autobiografia dell’ab. Luigi Oddo (1814-1820)” *Archivio Storico Siciliano*, Palerm.
- LEPRE, AURELIO (1967): *La rivoluzione napoletana del 1820-1*. Riuniti. Roma.
- LEPRE, AURELIO (1969): “Sui rapporti tra Mezzogiorno ed Europa nel Risorgimento” *Studi storici*, núm. 10, pp. 548-86.
- LEUWERS, HERVE (2005): “Pratiques, réseaux et espaces de sociabilité au temps de la Révolution française” pp. 41-55, dins MARTIN, JEAN-CLEMENT (dir). *La Révolution à*

l'oeuvre. Perspectives actuelles dans l'histoire de la Révolution Française.
Universitaires de Rennes. Rennes.

-LLAQUET DE ENTRAMBASAGUAS, JOSE LUIS (2001): *La facultat de Cánones de la Universidad de Cervera (s. XVIII-XIX)*. Tesi doctoral dirigida per Eduard Bajet i Royo. Universitat de Barcelona. Barcelona.

-LLANOS ARAMBURU, FÉLIX (1998): *El trienio liberal en Guipúzcoa (1820-1823)*. Universidad de Deusto. Sant Sebastià.

-LLIMARGAS, JORDI (1999): *Consens i coerció en l'exercici del poder a Catalunya. La junta provincial de 1794-1795*. Universitat Pompeu Fabra. Treball de recerca inèdit. Barcelona.

-LLIMARGAS, JORDI (2005): "La Junta de la Província de 1794-1795: una assemblea representativa per a Catalunya" pp. 645-661 dins J. SOBREQÜÉS, J. AGUIRREAZKUENAGA, M. MORALES, M. URQUIJO I M. CISNEROS (coord.) *Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries*. Parlament de Catalunya. Barcelona.

-LLORENS, VICENTE (1979): *Liberales y Románticos. Una emigración española en Inglaterra (1823-1834)*. Castalia. València. (1ª edició, 1954)

-LLORENS I JORDANA, RODOLF (1981): *Josep Robreño. El nou concepte de la Renaixença*. Editorial Ariel. Barcelona-Caracas.

-LLUCH, ERNEST (1976): *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*. Edicions 62. Barcelona.

-LLUCH, ERNEST (1996): *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la il·lustració*. Edicions 62. Barcelona.

-LLUCH, ERNEST (2000): *L'alternativa catalana (1700-1714-1740). Ramon de Vilana Perlas i Joan Amor de Soria, teoria i acció austracista*. Eumo. Vic.

-LÓPEZ, PILAR (1993): "L'evolució demogràfica" pp. 110-166 dins Vol. 5 *El desplegament de la ciutat manufacturera (1714-1833)*. SOBREQÜÉS, JAUME (dir.) *Història de Barcelona*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

-LORENTE SARIÑENA, MARTA (1988): *Las infracciones a la Constitución de 1812*. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid.

-LORENZO, RENATA DE (2000): "Dalla scoperta della politica al tempo della politica: la dimensione italiana in età napoleonica" *Rassegna storica del Risorgimento*, fasc. III, pp. 335-356.

- LOUSADA, ALEXANDRA (1995): *Espaços de Sociabilidade em Lisboa (Finais do século XVIII a 1834)*. FLUL. Lisboa.
- LUCAS-DUBRETON, J. (1960): *Le culte de Napoléon, 1815-1848*. Albin Michel. Paris.
- LUIS, JEAN-PHILIPPE (1997): “Libéralisme et fontion publique: l'exemple du Trienio Liberal (1820-1823)” *Trienio*, núm. 30, pp. 47-63
- LUIS, JEAN-PHILIPPE (2002): *L'Utopie Réactionnaire. Épuration et modernisation de l'état dans l'Espagne de la fin de l'ancien régime (1823-1834)*. Bibliothèque de la Casa de Velázquez. Madrid.
- LUIS, JEAN-PHILIPPE (2004): “L'influence du modèle napoléonien en Espagne (1814-1845)” *Annales Historiques de la Revolution Française*, núm. 336, pp. 199-219
- MALATESTA, MARIA E GEMELLI, GIULIANA (ed.) (1982): *Forme di sociabilità nella storiografia francese contemporanea*. Feltrinelli. Milano.
- MALATESTA, MARIA (1989a): *Sociabilità nobiliare, sociabilità borghese*. Centro di ricerche storiche e sociali Federico Odorici. Brescia.
- MALATESTA, MARIA (1989b): *I signori della terra: l'organizzazione degli interessi agrari padani: 1860-1914*. Franco Angeli. Milano.
- MALATESTA, MARIA (1996): *I professionisti*. Einaudi. Torino.
- MALUQUER DE MOTES, JORDI (1977): *El socialismo en España, 1833-1868*. Crítica. Barcelona.
- MARCOLONGO, B. (1912): “Le origini della Carboneria e la società segrete nell'Italia meridionale dal 1810 al 1820” *Studi Storici*, del Crivelucci, pp. 233-348
- MARFANY, JOAN LLUÍS (1965): *Teatre revolucionari, Josep Robrenyo*. Curial. Barcelona.
- MARQUES OLIVEIRA, A. H. (1995): *História da maçonaria em Portugal. Política e Maçonaria (1820-1869)*. Editorial. Lisboa.
- MARQUES OLIVEIRA, A. H. (1995): “Las sociedades patrióticas” pp. 289-300 dins FERRER BENIMELI, JOSÉ ANTONIO. *La masonería española enre Europa y América: VI Symposium internacional de Historia de la masonería española, Zaragoza 1-3 de julio de 1993*. Gobierno de Aragón. Zaragoza.
- MARTÍ ARNÁNDIZ, OTILIA (1997): *Un liberalismo de clases medias. Revolución política y cambio social en Castelló de la Plana (1808-1858)*. Col·lecció Universitària. Diputació de Castelló. Castelló.
- MARTIN, JEAN-CLEMENT (2005): *La Révolution à l'oeuvre. Perspectives actuelles dans l'histoire de la Révolution Française*. Presses Universitaires de Rennes. Rennes.

- MARTIN, LUIS P. (1993): “La Masonería y la conspiración liberal (1814-1834). Los límites de un mito histórico” *Trienio*, núm. 22, pp. 73-90.
- MARTIN, LUIS P. (2000): “La Masonería un ejemplo de historia cultural” dins FERRER BENIMELI (coord.). *La Masonería Española en el 2000*. Una revisión histórica. Vol II.
- MARTIN, LUIS P. (2003): “Las logias masonicas. Una sociabilidad pluriformal” *Hispania*, LXIII/2, núm. 214, pp. 523-550
- MARTÍNEZ MARINA, FRANCISCO (2002a): *Principios Naturales de la Moral, de la Política y de la Legislación*. Estudio introductorio: JOAQUÍN VARELA SUANZES, núm. 2 de Clásicos Asturianos del Pensamiento Político. Junta General del Principado de Asturias. Oviedo.
- MARTÍNEZ MARINA, FRANCISCO (2002b): *Teoría de las Cortes*. Estudio preliminar de JOSE ANTONIO ESCUDERO, núm. 9 de Clásicos Asturianos del Pensamiento Político. Junta General del Principado de Asturias. Oviedo.
- MARTÍNEZ MARTÍN, JESÚS. A. (ed.) (2003a): *Orígenes culturales de la sociedad liberal (España del siglo XIX)*. Biblioteca Nueva. Madrid.
- MARTÍNEZ MARTÍN, JESÚS. A. (2003b): “Historia de la cultura e historia de la lectura en la historiografía” *Ayer*, núm. 52, pp. 283-294
- MARTÍNEZ NEIRA, MANUEL (1998): “¿Una supresión ficticia? Notas sobre la enseñanza del Derecho en el reinado de Carlos IV” *Anuario de Historia del Derecho Español*. T. LXVIII, pp. 523-44.
- MARTÍNEZ PÉREZ, FERNANDO (1999): *Entre confianza y responsabilidad. La justicia del primer constitucionalismo español, (1810-1823)*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.
- MARTÍNEZ DE PRESNO, JORGE PABLO (1995): *Revolució Liberal i Contrarrevolució a l'Anoia, (1820-1823)*. Fundació Salvador Vives i Casajuana. Barcelona.
- MARTÍNEZ QUINTEIRO, ESTHER (1977): *Los grupos liberales antes de las Cortes de Cádiz*. Narcea. Madrid.
- MARTÍNEZ SOSPEDRA, MANUEL (1978): *La Constitución de 1812 y el primer liberalismo español*. Cátedra Fadrique Furio Ceriol. Facultad de Derecho. València.
- MARTÍNEZ DE VELASCO, ÁNGEL (1972): *La formación de la Junta Central*. Universidad de Navarra. Pamplona.
- MARTINS, OLIVEIRA (1879): *Historia de Portugal*. Lisboa, 1879.
- MARTUCCI, ROBERTO (2001): *L'ossessione costituente. Forma di governo e costituzione nella Rivoluzione francese (1789-1799)*. Il Mulino. Bologna.

- MATOS, SÉRGIO CAMPOS (2006): “Iberismo e identidade nacional (1851-1910)” *Clio. Revista do Centro de Historia da Universidade de Lisboa*, núm. 14, pp. 349-400
- MATTHEWS, GEORGE (1997): *Las últimas operaciones militares del General Riego. (Edició original, London 1824). Estudi introductori de Gloria Sanz Testón*. Sociedad Cultural Gijonesa. Avilés.
- MARINO, GIUSEPPE CARLO (1988): *L'ideologia sicilianista. Dall'età dell'Illuminismo al Risorgimento*. Palermo.
- MENAGER, BERNARD (1988): *Les Napoleón du peuple*. Aubier Collection Historique. Paris.
- MENÉNDEZ, ALFONSO (1991): “Victoria por los catalanes. Los motines de Barcelona de 1773” *Pedralbes*, núm. 11, pp. 119-129
- MERCADER, JOAN (1957): *Els Capitans Generals al segle XVIII*. Teide. Barcelona.
- MERIGGI, MARCO (1992): *Milano borghese. Circoli ed élites nell'Ottocento*. Marsilio. Venezia.
- MERIGGI, M. (1999): “Nazione e religione, Meriggi legge Portillo” *Storica*, núm. 31, pp. 199-204.
- MERIGGI, M. (2002): *Gli Stati italiani prima dell'Unità. Una storia istituzionale*. Il Mulino. Bologna.
- MESTRE, JESÚS (1985): *Una ciutat emmurallada al temps de la revolució industrial. Barcelona: ciutat, societat i política (1823-1859)*. Tesi doctoral inèdita. Universitat de Barcelona. Barcelona.
- MESTRE SANCHIS, ANTONI (1981): *Perfil biogràfic de don Gregori Mayans y Siscar*. Publicaciones del Ayuntamiento de Oliva. València.
- MESTRE SANCHIS, ANTONI (1987): *Influjo europeo y herencia hispana. Mayans y la ilustración Valenciana*. Publicaciones del Ayuntamiento de Oliva. València.
- MESTRES, ALBERT (1998): *Tres peces teatrals de Josep Robrenyo*. Proa. Barcelona.
- MILLÁN, JESÚS I FRADERA, JOSEP M^a (2000): *Las Burguesías europeas del siglo XIX: sociedad civil, política y cultura*. Biblioteca NuevaValència. València – Madrid.
- MIRALLES RODÓ, JESUS (2000): *Barcelona 1814-1820. Els seus habitants davant d'um fet històric*. Tesi doctoral inèdita. Universitat de Barcelona
- MOGARRO, MARIA JOAO (1990): *José da Silva Carvalho e a Revolução de 1820*. Libros Horizonte, Lisboa.
- MOLAS RIBALTA, PERE (1970): *Los gremios barceloneses del siglo XVIII*. Confederación Española de Cajas de Ahorro. Madrid.

- MOLAS RIBALTA, PERE (2002): “Reflexions sobre la societat barcelonesa del segle XVIII” *Barcelona Quaderns d’Història*, núm. 7, pp. 51-69
- MOLINER PRADA, ANTONIO (1988): “El movimiento centralista catalán de 1843” *Trienio*, núm. 11, pp. 25-109
- MOLINER PRADA, ANTONIO (1989): *La Catalunya resistent a la dominació francesa (1808-1812)*. Edicions 62. Barcelona.
- MOLINER PRADA, ANTONIO (1997a): “Las juntas durante el trienio liberal” *Hispania*, LVII/1 núm. 195, pp. 147-181.
- MOLINER, ANTONIO (1997b): *Revolución burguesa y movimiento juntero en España*. Milenio. Lleida.
- MOLINER PRADA, ANTONIO (2004): “Crise de l’état et nouvelles autorités: les juntas lors de l guerre d’indépendance” *Annales historiques de la Révolution française*. Paris, núm. 2, pp. 107-128;
- MOLINER PRADA, ANTONIO (2006): “El juntismo en la primera mitad del siglo xix como instrumento de socialización política” *Coloquio sobre la guerra de la independencia*. Casa Velásquez. Madrid. (en prensa)
- MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, JORDI (1987): *L’obra educativa de la Junta de Comerç*. Cambra oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona. Barcelona.
- MONTOLIU, MANUEL DE (1936): *Aribau i la Catalunya del seu temps*. Institut d’Estudis Catalans. Barcelona.
- MORALES MOYA, ANTONIO (2000): “Estado y Nación en la España contemporánea” *Ayer*, núm. 37, pp. 233-270
- MORALES MUÑOZ, MANUEL (1990): *Los Catecismos en la España del siglo XIX*. Textos mínimos. Universidad de Málaga. Màlaga.
- MORALES MUÑOZ, MANUEL (2002): “Cultura política y sociabilidad en la democracia republicana” pp. 211-234 dins SERRANO GARCIA, RAFAEL (dir.) *España, 1868-1874 (Nuevos enfoques sobre el sexenio democrático)*. Valladolid.
- MORALES MUÑOZ, MANUEL (2001-2002): “Los espacios de la sociabilidad radical-democrática: Casinos, Círculos y Ateneos” *Studia Histórica. Historia Contemporánea*, núm. 19-20, pp. 161-205
- MORALES MUÑOZ, MANUEL (2005): “Cultura y sociabilidad política en el liberalismo radical” pp. 249-295 dins de CARO CANCELA, DIEGO (ed.) *El primer liberalismo en Andalucía (1808-1868). Política, economía y Sociabilidad*. Servicio de Publicaciones. Universidad de Cádiz. Cádiz.

- MORALES MÚÑOZ, MANUEL (2006): “Un espacio propio. Sociabilidad e identidad obrera en Andalucía” *Historia Social*, núm. 56, pp. 53-69
- MORÁN, M^a LUZ Y BENEDICTO, JORGE (1995): *La Cultura política de los Españoles. Un ensayo de reinterpretación*. Centro de Investigaciones Sociológicas. Madrid.
- MORÁN ORTÍ, MANUEL (1986): *Poder y gobierno en las Cortes de Cádiz (1810-1813)*. Ediciones de la Universidad de Navarra. Pamplona.
- MORÁN ORTÍ, MANUEL (1989): “La cuestión de los refugiados extranjeros. Política española en el trienio liberal” *Hispania*, XLIX, núm. 173, pp. 985-1016
- MORÁN ORTÍ, MANUEL (1990): “Los emigrados italianos de 1821 en la guerra de Cataluña” *Italica. Cuadernos de Trabajos de la Escuela Española de Historia y Arqueología de Roma*. núm. 18, pp. 362-329
- MORÁN ORTÍ, MANUEL (1991a): “Los piemonteses en el trienio constitucional español” *L'Émigration politique en Europe Aux XIXe ET XXe siècles*. École Française de Rome. Roma, pp. 217-234
- MORÁN ORTÍ, MANUEL (1991b): “La formación de las Cortes (1808-1810)” *Ayer*, núm. 1, pp. 13-36
- MORANGE, CLAUDE (1990): *Siete calas en la crisis del Antiguo Régimen y un panfleto clandestino de 1800*. Instituto de Cultura Juan Gil-Albert. Alicante.
- MORANGE, CLAUDE (1994): *Sátiras y Panfletos del Trienio constitucional (1820-1823)*, Sebastián Miñano. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid.
- MORANGE, CLAUDE (2001): “Opinión pública: cara y cruz del concepto del primer liberalismo español” pp. 117-145, dins FUENTES, JUAN F. I ROURA, LI. *Sociabilidad y liberalismo en la España del siglo XIX. Homenaje a Alberto Gil Novales*. Milenio Hispania. Lleida.
- MORANGE, CLAUDE (2002a): “El programa político de la conspiración de 1819” *Trienio*, núm. 39, pp. 31-61.
- MORANGE, CLAUDE (2002b): *Paleobiografía (1779-1819) del “Pobrecito Holgazán” Sebastián de Miñano y Bedoya*. Ediciones Universidad Salamanca. Salamanca, 2002.
- MORANGE, CLAUDE (2006): *Una conspiración fallida y una Constitución nonnata (1819)*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.
- MORENO ALONSO, MANUEL (1979): *Historiografía Romántica española*. Universidad de Sevilla. Sevilla.
- MORENO ALONSO, MANUEL (1997): *La forja del liberalismo en España. Los amigos españoles de Lord Holland, 1793-1840*. Congreso de Diputados. Madrid.

- MORENO LUZÓN, JAVIER (2003): “Memoria de la nación liberal: el primer centenario de Cádiz” *Ayer*, núm. 52, p. 207-235
- MOREU-REY, ENRIC (1967): *Revolució a Barcelona el 1789*. Institut d’Estudis Catalans. Barcelona.
- MOSCATI, RUGGERO (1971): “Su la rivoluzione napoletana del 1820/1821” pp. 29-43 dins AADD. *Scritti in memoria di Leopoldo Cassese*. Napoli.
- MUGNAINI, MARCO (1994): *Italia e Spagna nell’età contemporanea. Cultura, politica e diplomazia (1814-70)*. Alessandria.
- MUNDÓ, ANSCARI M. (1994): *Catàleg del museu del llibre de Frederic Marés*. Publicat per la Biblioteca de Catalunya. Barcelona.
- MUÑOZ DE BUSTILLO, CARMEN (1998): “Los otros celadores del orden constitucional doceañista: Diputaciones provinciales y ayuntamientos constitucionales” pp. 179-213 dins IÑURRITIGUI, J. M^a Y PORTILLO VALDÉS, J. Mª *Constitución en España: orígenes y destinos*. Centro de Estudios políticos y constitucionales. Colección. Historia de la Sociedad Política. Madrid.
- NARVÁEZ ALBA, Mª VIRTUDES (2006): “El café gaditano em la época de las Cortes” pp. 207-215 dins CANTOS CASENAVE, MARIETA (ed.) *Redes y espacios de opinión pública. XII Encuentros de la Ilustración al Romanticismo 1750-1850, Cádiz, América y Europa ante la modernidad*. Universidad de Cádiz. Cádiz.
- NEVES BALTASAR, ISABEL CRISTINA FERREIRA (1994): *O Rei o Poder Régio, 1820-1823*. Lisboa.
- NIELFA, GLORIA (1995): “La revolución liberal desde la perspectiva de género.” *Ayer*, núm. 17, pp. 103-120
- NUTINI, STEFANO (1989): “La società di pubblica istruzione di Milano” *Studi Storici*, fasc. 4, pp. 891-916
- NUTINI, STEFANO (1999): “I soci dei club democratici milanesi nel Triennio: status, professione, formazione” *Società e storia*, núm. 85, pp. 587-616
- OAKLEY, FRANCIS (1996): “Anxieties of influence: Skinner, Figgis, conciliarism and early modern and constitucionalism” *Past and Present*, núm. 156, pp. 60-110
- OLLÉ ROMEU, JOSEP MARIA (ed.) (1981): *Successos a Barcelona (1822-1835)*. Curial, Barcelona.
- OLLE ROMEU, J. M^a (1994): *Les bullangues de Barcelona. Durant la primera guerra carlina (1835-1837)*. El Médol. Vol I i Vol II. Tarragona.

- ONAINDÍA, MARIO (2002): *La construcción de la nación española. Republicanismo y nacionalismo en la Ilustración*. Ediciones B. Barcelona.
- ORTUÑO MARTÍNEZ, MANUEL (2000): *Xavier Mina, Guerrillero, liberal, insurgente*. Universidad de Navarra. Pamplona.
- OSSORIO, ANGEL (1931): *Historia del pensamiento político catalán durante la guerra de España con la República Francesa (1793-1795)*. CIAP. Madrid. (reedició a l'editorial Grijalbo. Barcelona, 1977)
- OTTOLINI, ANGELO (1936): *La carboneria dalle origini ai primi tentativi insurrezionali: 1797-1817*. Modena.
- PÁEZ RÍOS, ELENA (1981): *Repertorio de Grabados españoles*. Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas Artes, Archivos y Bibliotecas. Madrid. Vol. I, II, III.
- PAGÈS I PONS, JOAN (1980): *Olot durant el trienni liberal (1820-1823)*. Olot.
- PALOMEQUE TORRES, ANTONIO (1970): *El trienio constitucional en Barcelona y la instauración de la Universidad de 2ª y 3ª enseñanza*. Universidad de Barcelona. Barcelona.
- PARRA, EMILIO LA (1998): “Los inicios del anticlericalismo español contemporáneo” pp. 17-68 dins PARRA, E. LA I SUÁREZ CORTINA, M. (eds.) *El anticlericalismo español contemporáneo*. Biblioteca Nueva. Madrid.
- PARRA, EMILIO LA (2002): *Manuel Godoy. La aventura del poder*. Fabula-Tusquets. Barcelona.
- PARRA, EMILIO LA I RAMÍREZ, GERMÁN (ed.) (2003): *El primer liberalismo: España y Europa, una perspectiva comparada*. Biblioteca Valenciana. València.
- PARRA, EMILIO LA (2007): *Los cien mil hijos de San Luís. El ocaso del primer impulso liberal en España*. Síntesis. Madrid.
- PEGENAUTE, PEDRO (1974): *Represión política en el reinado de Fernando VII. Las Comisiones Militares (1824-1825)*. Universidad de Navarra. Pamplona.
- PEIRÓ ARROYO, A. (1985): *Las Cortes Aragonesas de 1808. Pervivencias forales i Revolución popular*. Zaragoza.
- PELLISTRANDI, BENOIT (1997): *Histoire et culture politique dans l'Espagne du XIX siècle. L'exemple de la Real Academia de Historia entre 1847-1897*. Ecole des hautes Etudes en Sciences Sociales. Paris.
- PENNER DA CUNHA, P. (1989): *Sob Fogo. Portugal e Espanha entre 1800 e 1820*. Livros Horizonte. Lisboa.

- PEREIRA, M. HALPERN (2000): “Del Antiguo Régimen al liberalismo (1807-1842)” *Ayer*, núm. 37, pp. 39-66
- PEREIRA, ANTÓNIO JOAQUIM DA SILVA (1997): “Constitucionalismo e Modernidade” *Revista de História das Ideias*. Vol. 19.
- PEREIRA, ANTÓNIO JOAQUIM DA SILVA (1992): *O vintismo – História de uma corrente doutrinal*. Lisboa.
- PÉREZ GARZÓN, J. SISINIO (1978): *Milicia Nacional burguesa. Prototipo madrileño*. Publicado por el CSIC. Instituto “Jeronimo Zurita”. Madrid.
- PÉREZ GARZÓN, J. S., ELORRIAGA PLANES, T. I CIRUJANO MARIN, P. (1985): *Historiografía y Nacionalismo español, 1834-1868*. Centro de Estudios Históricos. CSIC. Madrid.
- PÉREZ GARZÓN, J. SISINIO (1997): “Curas y liberales en la revolución burguesa” *Ayer*, núm. 27, pp. 67-100
- PÉREZ GARZÓN, J. SISINIO (2000): “El republicanismo, alternativa social y democrática en el Estado liberal” dins d’URÍA, JORGE (ed.) *Institucionismo y reforma social en España*. Talasa. Ágora. Madrid.
- PÉREZ GARZÓN, J. S., MANZANO, E., LÓPEZ FACAL, R. Y RIVIÈRE, A. (2000): *La gestión de la memoria. La historia de España al servicio del poder*. Crítica Contrastes. Barcelona.
- PÉREZ GONZÁLEZ, FERNANDO Y FERNÁNDEZ BLASCO, ASUNCIÓN (2001): “Las reivindicaciones políticas de la mujer, en los orígenes de la revolución liberal española” pp. 433-441 dins ALBERTO GIL NOVALES (ed.) *La Revolución liberal (Congreso sobre la Revolución Liberal española en su diversidad peninsular (e insular) y americana)*. Orto. Madrid.
- PÉREZ LEDESMA, MANUEL (1991): “Las Cortes de Cádiz y la sociedad española” *Ayer*, núm. 1, pp. 167-206
- PÉREZ LEDESMA, MANUEL (2004): “El lenguaje de la ciudadanía en la España contemporánea” *Historia Contemporánea*, núm. 28, pp. 237-266
- PÉREZ SAMPER, MARÍA DE LOS ÁNGELES (2001): “Espacios y prácticas de sociabilidad en el siglo XVIII: tertulias, refrescos y cafés de Barcelona.” *Cuadernos de Historia Moderna*, núm. 26, pp. 11-55.
- PÉREZ SAMPER, MARÍA DE LOS ÁNGELES (2003): “Vida cotidiana y sociabilidad de la nobleza catalana del siglo XVIII: el barón de Maldà” *Cuadernos de Historia Moderna*, núm. 23, pp. 433-476.

- PERMANYER, LLUÍS (1993): *Cites i testimonis sobre Barcelona*. La Campana. Barcelona.
- PERROT, M. (1991): *La Revolución francesa y el asentamiento de la sociedad burguesa*. dins ARIÈS, PH. I DUBY, G. *Historia de la vida privada*. Vol. 7, Taurus. Madrid.
- PETITEAU, NATALIE (1999): *Napoléon de la mythologie à l'histoire*. Editions Seuil, Paris.
- PEYROU, FLORENCIA (2002): *El Republicanismo popular en España 1840-1843*. Servicio de publicaciones. Universidad de Cádiz. Cádiz.
- PEYROU, FLORENCIA (2004): “Discursos concurrentes de la ciudadanía: del doceañismo al republicanismo (1808-1843)” *Historia Contemporánea*, núm. 28, pp. 267-283
- PI DE CABANYES, ORIOL (1972): “Dos textos inèdits sobre els rebomboris del pa de 1789: els manuscrits de Ramon Cornet i d'Ignasi Bruguera i Almirall” *Miscellanea Barcinonensia*, núm. 31,
- PI Y MARGALL, FRANCISCO (obra póstuma) i PI Y ARSUAGA, FRANCISCO (1903): *Historia de España en el Siglo XIX. Sucesos políticos, económicos, sociales y artísticos, acaecidos durante el mismo. Detallada narración de sus acontecimientos y extenso juicio crítico de sus hombres*. Tomo I. Barcelona.
- PIERATONI, AUGUSTO (ed.) (1910): *I carbonari dello stato Pontificio ricercati dalle inquisizione austriache nel Regno Lombardo-Veneto (1817-1825). Documenti inediti*. Roma.
- PIQUERAS ARENAS, JOSÉ A. (1996): “La revolución burguesa española. De la burguesía sin revolución a la revolución sin burguesía” *Historia Social*, núm. 24, pp. 95-132
- PLONGERON, BERNARD (1996): “Socabilité religieuse et acculturation révolutionnaire” *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 4, pp. 593-600
- POBLET, JOSEP M^a. (1980): *Josep Robrenyo, comediant, escriptor i revolucionari*. Millà, Barcelona.
- POCOCK, J. G. A. (2002): *El momento maquiavélico. El pensamiento político florentino y la tradición republicana atlántica*. Colección de Ciencias Sociales. Serie de Ciencia Política. Editorial Tecnos. Madrid.
- POCOCK, J. G. A. (2002b): *Historia e Ilustración. Doce estudios*. Marcial Pons. Madrid.
- PORTILLO VALDÉS, JOSÉ M^a (1995a): “La historia del primer constitucionalismo español. Proyecto de investigación” *Quaderni Fiorentini*, núm. 24, pp. 303-373

- PORTILLO VALDÉS, JOSÉ M^a (1995b): “Imaginación y representación de la Nación española (el debate sobre la naturaleza de la representación y la tentativa de Francisco Xavier Uriortua)” *Anuario de Historia del Derecho español*, pp. 267-320
- PORTILLO VALDÉS, JOSÉ M^a (2000): *Revolución de nación orígenes de la cultura constitucional en España, 1780-1812*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.
- PORTILLO VALDÉS, J. M^a (2006): *Crisis atlántica. Autonomía e independencia en la crisis de la monarquía hispana*. Marcial Pons. Madrid.
- PUIGVERT I SOLÀ, JOAQUIM M^a (2000): *Església, territori i sociabilitat als segles XVII-XIX*. Eumo. Vic.
- RADICH, MARIA CARLOS (1982): “Formas e organização Política: Sociedades Patriotas e Clubes Políticos: 1820-1836” pp. 117-141 dins *O Liberalismo na Península Ibérica na primeira metade do século XIX*, Vol. I, Lisboa.
- RAMISA, MATIES (2002): “Guerra, economia i política a Catalunya a les acaballes de la guerra del francès” *II Congrés Recerques. Enfrontaments civils: postguerres i reconstruccions*. Pagès. Lleida.
- RAMISA, MATIES (2005): “El paper de les elits dirigents a Catalunya” *Congrés Ocupació i Resistència a la Guerra del Francès (1808-1814)*. Museu d’Història de Catalunya. Barcelona. (en premsa)
- RAMOS SANTANA, ALBERTO (ed.) (2004): *La ilusión constitucional: pueblo, patria, nación. De la Ilustración al Romanticismo. Cádiz, América y Europa ante la modernidad. 1750-1850*. Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz. Cádiz.
- RAO, ANNA MARIA (1995): “El jacobinismo italiano (1796-9)” pp. 139-180 dins ROURA I AULINAS, LLUÍS Y CASTELLS, IRENE. *Revolución y Democracia, el jacobinismo europeo*. Orto. Madrid.
- RAO, ANNA MARIA (1998): “Introduction. L’expérience révolutionnaire italienne” *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 313, pp. 387-407
- RAO, A. M^a (2002): *Napoli 1799 fra storia e storiografia: atti del convegno internazionale Napoli, 21-24 gennaio*. Vivarium. Napoli.
- REICHART, ROLF E (2002): *La Revolución Francesa y la cultura democrática. La sangre de la libertad*. Siglo veintiuno. Madrid.
- REIS TORGAL, LUIS Y VARGUES, ISABEL NOBRE (1984): *A revolução de 1820 e a instrução pública*. Paisagem. Porto.

- REVUELTA GONZÁLEZ, MANUEL (1973): *Política religiosa de los liberales en el siglo XIX. Trienio Constitucional*. CSIC. Escuela de Historia Moderna. Madrid.
- REYERO, CARLOS (1999): *La Escultura conmemorativa en España. La edad de oro del monumento público, 1820-1914*. Cuadernos Arte Cátedra. Madrid.
- RIBALTA I HARO, JAUME (2002): “Constitución catalana y Cortes de Cataluña. Excerpta vuitcentista de Peguera, a càrrec de Ramon López Soler” *Revista de Dret Històric Català*, 2, pp. 11-67
- RIENZO, EUGENIO DI (2000): “Neogiacobinismo e movimento democratico nelle rivoluzioni d’Italia (1796-1815)” *Studi Storici*, fasc. 2, pp. 403-31
- RENZIO, E. DI (2001a): “Arrivederci 1799” *L’Acropoli*, núm. 4, II, pp. 384-402
- RIENZO, E. DI (2001b): *L’aquila e il berretto frigio. Per una storia del movimento democratico in Francia da brumaio ai cento giorni*. ESI. Napoli.
- RIENZO, E. DI (ed.) (2004): *Nazione e Controrivoluzione nell’Europa contemporanea, 1799-1848*. Guerini e Associati. Milano.
- RIERA I TUÈBOLS, SANTIAGO (1985): *Ciència i tècnica a la il·lustració: Francesc Salvà i Campillo: 1751-1828*. La Magrana. Barcelona.
- RIERA I TUÈBOLS, SANTIAGO (2003): *Història de la ciència a la Catalunya Moderna*. Pagès / Eumo. Lleida – Vic.
- RÍO, RAMÓN DEL (1987): *Orígenes de la guerra carlista en Navarra (1820-1824)*. Gobierno de Navarra. Estella.
- RIQUER I PERMANYER, MARTÍ (1955): “Breve historia de la Real Academia de Buenas Letras” pp. 3-32 dins AADD. *Historia y Labor de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona. Desde su fundación en el siglo XVIII*. Real Academia de Buenas Letras. Barcelona.
- RIQUER I PERMANYER, BORJA DE (2000): *Identitats contemporànies: Catalunya i Espanya*. Eumo. Vic.
- RISQUES CORBELLA, MANEL (1995a): *El govern civil de Barcelona al segle XIX*. Publicacions de l’Abadia de Montserrat. Barcelona.
- RISQUES CORBELLA, M. (1995b): “Autoridad militar versus autoridad civil. Jefe político y orden público en el primer liberalismo. Cataluña 1812-1814 y 1820-1823” *Trienio*, núm. 26, pp. 99-148
- RIVERA GARCÍA, ANTONIO (2006): *Reacción y Revolución en la España liberal*. Biblioteca Nueva. Madrid.

- ROCA VERNET, JORDI (2002): “Las imágenes en la cultura política liberal durante el trienio constitucional (1820-1823): El caso de Barcelona” *Cuadernos de Ilustración y Romanticismo*, núm. 10, pp. 185-215
- ROCA VERNET, JORDI (2006): “La sociabilidad del Trienio Liberal en Barcelona: foros de educación política y de adoctrinamiento constitucional” pp. 481-494 dins CANTOS CASENAVE, MARIETA (ed.) *Redes y espacios de opinión pública. XII Encuentros de la Ilustración al Romanticismo, 1750-1850. Cádiz, América y Europa ante la modernidad*. Universidad de Cádiz.
- ROCA VERNET, JORDI (2007): “L’impacte dels projectes radicals del Trienni Liberal en l’exegesi exaltada de la Constitució de 1812” *Recerques*, núm. 52-53, pp. 147-171
- ROCAMORA, MANUEL (1933): *Junta de Museus, Catàleg de la col·lecció d’indumentària de Manuel Rocamora*, Museu d’Arts decoratives. Palau de Pedralbes, Barcelona.
- ROCAMORA, MANUEL (1970): *Museo de indumentaria colección Rocamora*. Ajuntament de Barcelona, delegación de servicios de cultura. Museos de Arte. Barcelona.
- RODRÍGUEZ ÁLVAREZ, AZUCENA (2001): “Sociedades populares y descentralización en la Revolución Francesa (1790-1793)” *Hispania*, LXI/2, núm. 208, pp. 563-582
- RODRÍGUEZ LÓPEZ BREA, CARLOS M^a (2002): “La Santa Sede y los movimientos revolucionarios europeos. Los casos napolitano y español” *Ayer*, núm. 45, pp. 251-274
- RODRÍGUEZ PANIAGUA, J. M^a (1960): “La caracterización del Derecho natural y del de gentes por los autores de la Escuela española” *Anuario de Filosofía del Derecho*, VII, pp. 189-220
- RODRÍGUEZ SOLÍS, ENRIQUE (1893): *Historia del partido republicano español*. Imprenta de Fernando Cao y Domingo del Val. Tomo II. Madrid.
- ROMEA CASTRO, CELIA (1994): *Barcelona romántica y revolucionaria. Una imagen literaria de la ciudad de 1833 a 1843*. Universitat de Barcelona. Barcelona.
- ROMANELLI, RAFFAELE (1994): “Il Casino, l’accademia e il circolo. Forme e tendenze dell’associazionismo d’élite nella Firenze dell’ottocento” pp. 809-51 dins P. MACRY – A. MASSAFRA (ed.) *Fra storia e storiografia. Scritti in onore di Pasquale Villani*. Il Mulino. Bologna.
- ROMEO MATEO, MARÍA CRUZ (1990): “Teoría política y agitación social en los orígenes del liberalismo “exaltado”: la oposición al gobierno Bardají-Feliu, 1821-1822” pp. 431-447 dins AADD. *El Jacobinisme. Reacció i Revolució a Catalunya i a Espanya*,

1789-1837. Col·loqui internacional 4-6 de maig de 1989. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.

-ROMEO MATEO, Mª C. (1992): “Liberalismo y revolución en España: a proposito del trienio liberal” *Bulletin d’Histoire Contemporaine de l’Espagne*, núm. 15, pp. 71-88

-ROMEO MATEO, Mª C. (1993): *Entre el orden y la revolución. La formación de la burguesía liberal en la crisis de la monarquía absoluta. (1814-1833)*. Colección: “Ensayo e Investigación”. Instituto de Cultura “Juan Gil-Albert” Alicante.

-ROMEO MATEO, Mª C. (1995): “La sombra del pasado y la expectativa del futuro: jacobinos” pp. 107-138 dins ROURA, LL. I CASTELLS, I (eds.) *Revolución y Democracia. El Jacobinismo Europeo*. Ediciones del Orto. Madrid.

-ROMEO MATEO, Mª C. (1998): “Lenguaje y política del nuevo liberalismo: moderados y progresistas, 1834-1845” *Ayer*, núm. 29, pp. 37-62

-ROMEO MATEO, Mª C. (2000a): “Historiografía “crítica” de la revolución francesa: política, cultura y lenguaje” pp. 30-54 dins GÉRARD, ALICE I ROMEO MATEO, Mª C. *La Revolución Francesa: historiografía y didáctica*. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.

-ROMEO MATEO, Mª C. (2000b): “La Cultura política del progresismo: las utopías liberales, una herencia en discusión” *Berceo*, núm. 139, pp. 9-30

-ROMEO MATEO, Mª C. (2000c): “Juana María de Vega, condesa de Espoz y Mina (1805-1872). Por amor al esposo, por amor a la patria” pp. 209-238 dins BURDIEL, I. I PÉREZ LEDESMA, M. (coord.). *Liberales, agitadores y conspiradores. Biografías heterodoxas del siglo XIX*. Espasa Calpe. Madrid.

-ROMEO MATEO, Mª C. (2003): “Los mundos posibles del liberalismo progresista” pp. 287-314 dins PARRA, EMILIO LA I RAMÍREZ, GERMÁN (eds.) *El primer liberalismo: España y Europa, una perspectiva comparada*. Bibiloteca Valenciana. València.

-ROMEO MATEO, Mª C. (2004): “Discursos de nació i discursos de ciudadanía al liberalisme del segle XIX” *Afers*, núm. 48, pp. 307-326

-ROMEO MATEO, Mª C. (2006): “La tradición progresista: historia revolucionaria, historia nacional” pp. 81-113 dins SUÁREZ CORTINA, MANUEL (ed.) *La redención del pueblo. La cultura progresista en la España liberal*. Universidad de Cantabria. Santander.

-ROMERO ALPUENTE, JUAN (1989): *Historia de la Revolución española y otros escritos. Edición presentada por ALBERTO GIL NOVALES*. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid.

- ROMERO MARÍN, JUANJO (2000): “Segmentación laboral y asociacionismo obrero, Barcelona 1820-1855” *Estudis Històrics i documents dels arxius de Protocol*, núm. 17, pp. 243-289
- ROMERO MARÍN, JUANJO (2005): *La construcción de la cultura del oficio durante la industrialización. Barcelona, 1814-1860*. Icària. Barcelona.
- ROSANVALLON, PIERRE (1994): *La monarchie impossible: les chartes de 1814 et 1830*. Paris.
- ROSANVALLON, PIERRE (1998): *Le Peuple introuvable. Histoire de la représentation démocratique en France*. Paris.
- ROSANVALLON, PIERRE (2000): *La démocratie inachevée. Histoire de la souveraineté du peuple en France*. Foliohistoire. Gallimard. Paris.
- ROSANVALLON, PIERRE (2003): *Pour une histoire conceptuelle du politique*. Leçon inaugural au Collège de France. Paris.
- ROSANVALLON, PIERRE (2004): *Les modèle politique français. La société contre le jacobins*. Paris.
- ROURA I AULINAS, LLUÍS (1987): “Ejército y Constitución a partir de los Diálogos, Conversaciones y Coloquios en los orígenes del Constitucionalismo Español” GIL NOVALES, ALBERTO (ed.) *Ejército, pueblo y Constitución. Homenaje al General Rafael del Riego*. Anejos de la Revista Trienio. Madrid.
- ROURA, LLUÍS (1993): *La guerra gran a la ratlla de França. Catalunya dins la guerra contra la Revolució Francesa (1793-1795)*. Curial. Barcelona.
- ROURA, LLUÍS (2001): “Subjecció i militarització a la Catalunya del segle XVIII” pp. 289-315 dins ALBAREDA, J., ARRIETA, J., FONTANA, J. (ed.) *Del patriotisme al catalanisme*. Eumo. Vic.
- ROURA, LLUÍS (ed.) (2002): *Pedro de Lucuce. Precauciones contra alborotos, motines y rebeliones en la plaza de Barcelona*. Eumo. Vic.
- ROURA, LLUÍS (2003): “La Diputació de Catalunya de 1773” *Pedralbes*, núm. 23. pp. 237-261.
- ROURA, LLUÍS (2006): *Subjecció i revolta en el segle de la Nova Planta*. Eumo. Vic.
- RUBI, BASILI DE (1984): *Els Caputxins a la Barcelona del segle XVIII*. Caputxins de Sarrià. Barcelona.
- RUDÉ, GEORGE (1989): *La Revoulución Francesa*. Javier Bergara editores. Buenos Aires.

- RUEDA, GERMÁN (1993): “Introducción la desamortización en la península Ibérica” *Ayer*, núm. 9, pp. 19-28
- RUGGERO MOSCATI (1938): *Guiglielmo Pepe*. Regio Istituto per la storia del risorgimento italiano. Roma.
- RUIZ, JOSEFINA (1987): “Defensa y juntismo en la Barcelona de la Guerra Gran (1793-1795)” *Trienio*, núm. 10, pp. 27-44
- RUIZ, NYDIA (1995): “El género catequístico-político” *Trienio*, núm. 26, pp. 15-65.
- RUIZ JIMÉNEZ, MARTA (1999): *El liberalismo Comunero: una consideración especial de el Zurriago (1821-1823)*. Tesis realizada bajo la dirección de ALBERTO GIL NOVALES. Madrid.
- RUIZ JIMÉNEZ, MARTA (2000a): “La Confederación de Comuneros Españoles en el Trienio Liberal (1820-1823)” *Trienio*, núm. 35, pp. 155-186
- RUIZ JIMÉNEZ, MARTA (2000b): “Fuentes documentales y bibliográficas para el estudio de la Confederación de Comuneros durante el Trienio Liberal” pp. 41-50 dins FERRER BENIMELI, J. A. *La masonería española en el 2000. Una revisión histórica. Vol I. IX Symposium Internacional de Historia de la Masonería española. Segovia del 18 al 22 de octubre de 2000*. Centro de Estudios Históricos de la Masonería Española. Junta de Aragón. Zaragoza.
- RUIZ JIMÉNEZ, MARTA (2005): “Medidas represivas a los integrantes de las sociedades secretas a partir de 1823” *Trienio*, núm. 45, pp. 69-93
- RUIZ JIMÉNEZ, MARTA (2007): *El liberalismo exaltado*. Fundamentos. Madrid.
- RUIZ I PABLO, ANGEL (1919): *Historia de la Real Junta Particular de comercio de Barcelona (1758-1847)*. Barcelona.
- RUIZ TORRES, PEDRO (1982): *Señores y propietarios. Cambio social en el Sur del País Valenciano (1650-1850)*. València
- RUIZ TORRES, PEDRO (1994): “Del antiguo al nuevo régimen: carácter de la transformación” pp. 159-192 dins AADD. *Antiguo régimen y liberalismo. Homenaje a Miguel Artola. I Visiones generales*. Madrid.
- RUIZ TORRES, PEDRO (2004): “Contribuciones recientes al estudio del primer liberalismo en España” *Ayer*, núm. 55, pp. 237-263
- RÚJULA, PEDRO (2000): *Constitución o Muerte. El trienio liberal y los levantamientos realistas en Aragón. (1820-1823)*. Rolde. Zaragoza.
- RUS RUFINO, SALVADOR (1993): *Historia de la Cátedra de Derecho Natural (1770-1794)*. Publicaciones Universidad de León. León.

- SABANTONIO, BRUNO DI (1997): “Luigi Angeloni tra liberalismo e democrazia” *Rassegna Storica del Risorgimento*, anno LXIV, pp. 3-21
- SÁENZ-RICO URBINA, ALFREDO (1973): *La educación general en Cataluña durante el trienio constitucional, (1820-1823)*. Universidad de Barcelona. Barcelona.
- SAIZ GARCÍA, JACINTO (1976): *El trienio constitucional en Girona*. Tesi inèdita de Llicenciatura. Bellaterra.
- SALA, CELINE (2005): *Franc-maçonnerie et sociabilité en pays catalan au siècle des lumières: un particularismo de frontière*. Trabucaire. Canet.
- SALA VALLDAURA, J. M^a (2000): *El teatro en Barcelona entre la Ilustración y el Romanticismo*. Milenio. Lleida.
- SALAS, RAMÓN (1982): *Lecciones de derecho público constitucional*. Introducción de JOSÉ LUIS BERMEJO. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid.
- SALAÛN, SERGE (2001): “La sociabilidad en el teatro (1890-1915)” *Historia Social*, núm. 41, pp. 127-146
- SANAHUJA, P. (1959): *Historia de la Seráfica provincia de Cataluña*. Seráfica. Barcelona.
- SÁNCHEZ AGESTA, L. (1973): “Continuidad y contradicción en la Ilustración española (Cartas de León de Arroyal)” *Revista de Estudios Políticos*, núm. 192, pp. 9-25
- SÁNCHEZ, ALEXANDRE (ed.) (1990): *Protecció, ordre i llibertat. El pensament i la política econòmica de la Comissió de Fàbriques de Barcelona (1820-1840)*. Edicions Altafulla. Barcelona.
- SÁNCHEZ I AGUSTÍ, F. (1987): *Notícia del Cólera i d'altres epidèmies. Bandolers, reialistes i liberals a la Catalunya central (1820-1827)*. Diputació de Barcelona. Sallent.
- SÁNCHEZ-ARCILLA, JOSÉ (2002): “La experiencia constitucional gaditana y la Constitución portuguesa de 1822” *Cuadernos de Historia Contemporánea*, núm. 24, pp. 105-143
- SÁNCHEZ BLANCO, FRANCISCO (2001): *La ilustración*. Marcial Pons. Madrid.
- SÁNCHEZ CÁRCELEN, ANTONIO (2006): *La revolució liberal a Lleida (1820-1823)*. Universitat de Lleida. Lleida.
- SÁNCHEZ GARCÍA, RAQUEL (2005a): *Alcalá Galiano y el liberalismo español*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.
- SÁNCHEZ GARCÍA, RAQUEL (2005b): “Morfología del texto y producción de sentido en la lectura” *Ayer*, núm. 58, pp. 57-86

- SÁNCHEZ GARCÍA, RAQUEL (2006): “La revolución liberal en España. Un estado de la cuestión” pp. 11-62 dins CARO CANCELA, DIEGO. *El primer liberalismo en Andalucía (1808-1868). Política, economía y sociabilidad*. Universidad de Cádiz. Cádiz.
- SÁNCHEZ HITA, BEATRIZ (2003): “Cartillas políticas y catecismos constitucionales en el Cádiz de las Cortes: un género viejo para la creación de una nueva sociedad” *Revista de Literatura*, Tomo LXV, núm. 130, pp. 541-574
- SÁNCHEZ MANTERO, RAFAEL (1972): *Las Conspiraciones liberales en Francia (1815-1823)*. Publicaciones de la Universidad de Sevilla. Sevilla.
- SÁNCHEZ MANTERO, RAFAEL (1981): *Los cien mil hijos de San Luís y las relaciones franco-españolas*. Universidad de Sevilla. Sevilla.
- SÁNCHEZ MANTERO, RAFAEL (2002): “Exilio liberal e intrigas políticas” *Ayer*. núm. 47, pp. 17-32
- SÁNCHEZ DE MADARIAGA, ELENA (1999): “Cultura religiosa y sociedad: las cofradías de laicos” *Historia Social*, núm. 35, pp. 23-42.
- SANTALÓ I PEIX, JOSEP (1997): “L’avalot de quintes de 1773, un exemple de resistència popular” pp. 81-92 dins ARNABAT, RAMON (ed.) *Moviments de protesta i resistència a la fi de l’Antic Règim*. Publicacions de l’Abadia de Montserrat. Barcelona.
- SANTIAGO PÁEZ, ELENA (1997): *Guía de las colecciones públicas de dibujos y grabados en España*. Ministerio de educación y cultura. Biblioteca Nacional. Madrid.
- SARRAILH, JEAN (1957): *La España ilustrada de la segunda mitad del siglo XVIII*. Fondo Cultura Económica. México. (edició francesa 1954)
- SARRIÓ I GUALDA, JOSEP (1991): *La Diputació provincial de Catalunya sota la Constitució de Cádiz. (1812-1814 i 1820-1822)*. Publicat per la Generalitat de Catalunya. Barcelona.
- SARRIÓ GUALDA, JOSÉ (2000): *L’organització política del pla de Barcelona abans de 1854. El règim constitucional*. Quaderns del Seminari d’Història de Barcelona. Ajuntament de Barcelona.
- SCALAMANDRÈ, RAFFAELE (1993): *Michele Morelli e la rivoluzione napoletana del 1820-1821: dalle bandiere di Murat al sogno della Costituzione*. Roma.
- SCIROCCO, ALFONSO (1990): “Parlamento e opinione pubblica a Napoli nel 1820/21: L’Adattamento’ della costituzione” *Clio. Rivista Trimestrale di Studi Storici*, núm. 26, pp. 569-78
- SCIROCCO, ALFONSO (1992): “La reazione a Napoli nel 1821 e la riabilitazione dei compromessi” pp. 225-235 dins MANGO, ALFREDO (ed) *L’età della Restaurazione in*

Piemonte e i moti del 1821. Atti del Convegno Nazionale di Studi, Bra, 12-15 novembre 1991. Edizioni L'Artistica Savigliano. Bra.

-SEGARRA ESTARELLES, JOSEP-RAMON (2004): "El provincialisme involuntari. Els territoris en el projecte liberal de nació espanyola (1808-1868)" *Afers*, núm. 48, pp. 327-341

-SEIGAN, KOBO (2004): "L'influence de la mémoire de la Révolution Française et de l'Empire Napoléonien dans l'opinion publique française face à la guerre d'Espagne de 1823" *Annales Historiques de la Révolution Française*, núm. 335, pp. 159-181

-SEOANE, MARÍA CRUZ (1996): *Historia del periodismo en España, 2. El siglo XIX.* Alianza Universidad Textos. Madrid.

-SERRA DE MANRESA, VALENTÍ (1998): *Els framenors caputxins a la Catalunya del segle XIX. Represa conventual, exclaustacions i restauració (1814-1900).* Col·lectània Sant Pacià. Facultat de Teologia de Catalunya. Barcelona.

-SERRA VILARÓ, J. (1953): *Universidad literaria de Solsona.* Sugrañes. Tarragona.

-SERRANO GARCÍA, RAFAEL (2001): *El fin del Antiguo Régimen (1808-1868). Cultura y vida cotidiana.* Síntesis. Colección La España del Tercer Milenio. Madrid.

-SERRAO, JOEL (1979): *Liberalismo, Socialismo, Republicanismo. Antología de pensamiento político portugués.* Livros Horizonte. Lisboa.

-SHUBERT, ADRIAN (2001): "En la vanguardia del ocio mercantilizado de masas: la corrida de toros en España, siglos XVIII i XIX" *Historia social*, núm. 41, pp. 113-126

-SIGNORELLI, ALFIO (2002): *A teatro, al Circolo. Socialità borghese nella Sicilia dell'Ottocento.* Aracne. Roma.

-SILBERT, ALBERT (1978): "Les invasions françaises et les origines du libéralisme au Portugal" *Revista de Historia das ideias.* Vol. II. Coimbra.

-SILVA DIAS, J. S. DA. (1980a): "O vintismo: realidades e estrangulamentos políticos." *Análise Social*, vol. XVI, núm. 61-62, pp. 273-8

-SILVA DIAS, J. S. DA. (1980b): *Os primórdios da maçonaria em Portugal.* Instituto Nacional de Investigaçao Científica. Lisboa.

-SIRINELLI, J. F. (1992): "Des cultures politiques" dins *Histoire des Droites en France*, Gallimard, Vol II. Cultures. Paris.

-SKINNER, QUENTIN (1998): *Liberty before Liberalism.* Cambridge University Press. Cambridge.

- SKINNER, QUENTIN AND VAN GELDEREN, MARTIN (ed.) (2003): *Republicanism. A shared European heritage*. Vol I. *Republicanism and Constitutionalism in Early Modern Europe*. Cambridge University Press. Cambridge.
- SOBERANAS, AMADEU, J. (1982): “Aribau i el guiatge de Fèlix Torres Amat” pp. 27-40 AADD. *Commemoració de la Renaixença*, Fundació Jaume I. Barcelona.
- SOLÀ I MONTSERRAT, ROSER (2001): *Joan Vilaregut i Albafull. Industrial i progressista (Barcelona, 1800-1854)*. Biblioteca Serra d’Or. Barcelona.
- SOLÀ I PARERA, ÀNGELS (1981): “Tres notes entorn les actituds i valors de l’alta burgesia barcelonina a mitjan segle XIX” *Quaderns de l’Institut Català d’Antropologia*, núm. 3/4, pp. 101-128
- SOLÀ I PARERA, ÀNGELS (1974): “La desamortització del Trienni a Barcelona i el seu pla” *Estudios históricos y documentos de los archivos de protocolos*, Vol. IV, pp. 365-394
- SOLÀ I PARERA, ÀNGELS (1976): “Notes per iniciar un estudi de la desvinculació” *Separata del llibre 1º Col·loqui d’Història Agrària*, Barcelona, pp. 283-290
- SOLÀ I PARERA, ÀNGELS (1984): “Escoceses, yorkinos y carbonarios (La obra de O. De Attellis, marqués de Santangelo, Claudio Linati y Florencio Galli en México en 1826)” *Boletín Americanista*, núm. 34, XXVI, pp. 209-244
- SOLÀ, PERE (1993): *Història de l’associacionisme català contemporani. Barcelona i les comparques de la seva demarcació, 1874-1966*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.
- SOLÀ, PERE (1998): *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana: L’associacionisme i la cultura popular a la demarcació de Tarragona (1868-1964)*. Diputació de Tarragona. Tarragona.
- SOLDEVILA, FERRAN (1968): *Segles XIX-XX*. Vol. 5 dins *Història dels catalans*. Ariel. Barcelona.
- SOLE, JACQUES (2005): *Les Révolutions de la fin du XVIII siècle aux Ameriques et en Europe*. Editions Seuil. Paris.
- SPINI, GIORGIO (1950): *Mito e realtà della Spagna nelle rivoluzioni italiane del 1820-21*. Roma.
- SUÁREZ VERDAGUER, FEDERICO (1950): *La crisis política del Antiguo Régimen en España (1800-1840)*. Rialp. Madrid.
- SUÁREZ VERDAGUER, FEDERICO (1967-1974): *Cortes de Cádiz. Informes oficiales sobre Cortes*. 3 Vol. Eunsa. Pamplona.

- SUÁREZ VERDAGUER, FEDERICO (ed.) (1976): *Actas de la Comisión de Constitución 1811-1813*. Instituto de Estudios Políticos. Madrid.
- SUÁREZ VERDAGUER, FEDERICO (1982a): *El proceso de convocatoria a Cortes (1808-1810)*. Eunsa. Pamplona.
- SUÁREZ VERDAGUER, FEDERICO (1982b): *Las Cortes de Cádiz*. Rialp. Madrid.
- SUÁREZ CORTINA, MANUEL (ed.) (2003): *Las máscaras de la libertad. El liberalismo español 1808-1950*. Marcial Pons, Madrid.
- SUBIRACHS BURGAYA, JUDITH (1994): *L'escultura del segle XIX a Catalunya*. Biblioteca Abat Oliba. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.
- SUBIRANA REBULL, ROSA MARIA (1991): *Els orígens de la litografia a Catalunya*. Secció d'Estampes i Gravats, publicat per la Biblioteca de Catalunya. Barcelona.
- SUERO ROCA, TERESA (1987-1997): *El teatre representat a Barcelona de 1800 a 1830*. 4 volums. Institut del Teatre. Barcelona.
- TARROW, SIDNEY (1997): *El poder en movimiento*. Alianza. Madrid.
- THOMPSON, E. P. (1979): *Tradición, revuelta y conciencia de clase*. Crítica. Barcelona.
- THOMPSON, E. P. (1995): *Costumbres en Común*. Crítica. Barcelona.
- THOMSON, J. (1994): *Els orígens de la industrialització a Catalunya. El cotó a Barcelona, 1728-1832*. Edicions 62. Barcelona.
- TILLY, CHARLES (2007): *Violencia colectiva*. Hacer editorial. Barcelona. (1º edició 2003)
- TOLEDANO GONZÁLEZ, LLUÍS FERRÁN I RUBÍ, GEMMA (1999): "El Carlismo en Cataluña Contemporánea: Tradición histórica y cultura política" *Trienio*, núm. 33, pp. 117-140
- TOMÁS Y VALIENTE, FRANCISCO (1964): "Expedientes de censura de libros jurídicos a finales del siglo XVIII y principios del XIX" *Anuario de Historia del Derecho Español*, t. XXXIV, pp. 417-462
- TOMÁS Y VALIENTE, FRANCISCO (1995): "Génesis de la Constitución de 1812. I. De muchas leyes fundamentales a una sola Constitución" *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 65, pp. 13-125
- TORENO, CONDE DE (2002): *Discursos Parlamentarios. Estudio introductorio: JOAQUÍN VARELA SUANZES*. Núm. 15 de Clásicos Asturianos del Pensamiento Político. Junta General del Principado de Asturias. Oviedo.
- TORRAS, JAUME (1976): *Liberalismo y rebeldía campesina, 1820-1823*. Ariel. Barcelona.

- TORRAS RIBÉ, JOSEP M^a (2003): *Los mecanismos del poder. Los ayuntamientos catalanes del siglo XVIII*. Crítica. Barcelona.
- TORT MITJANS, FRANCESC (1978): *El Obispo de Barcelona Josep Climent i Avinent*. Balmes. Barcelona.
- TORTELLA, GABRIEL (1994): *El desarrollo de la España contemporánea. Historia económica del los siglos XIX y XX*. Madrid.
- TOSCAS I SANTAMANS, ELISEU (1993): “Elements de continuïtat política local a la Barcelona del primer terç del segle XIX” *Afers*, núm. 15, pp. 163-174
- TOSCAS, ELISEU I AYALA, FERRAN (1995a): “Aspectes del poder polític local a Barcelona del Trieni 1820-1823” *Gausac*, núm. 7, pp. 39-43
- TOSCAS I SANTAMANS, ELISEU (1995b): “Els lligams polítics entre Barcelona i Sarrià al segle XIX: la connexió Vives” *Estudis Històrics i documents dels arxius de Protocols*, núm. 13, Barcelona, pp. 253-278
- TOSCAS I SANTAMANS, ELISEU (1996): “La oposición campo ciudad en Cataluña durante el trienio liberal” *Trienio*, núm. 28, pp. 15-50
- TOSCAS I SANTAMANS, ELISEU (1997): *L'Estat i els poders locals a la Catalunya del segle XIX. Una visió des de Sarrià (1780-1860)*. Publicacions Abadia de Montserrat. Barcelona.
- TUERO BERTRAND, FRANCISCO (1995): *Riego proceso a un liberal*. Nobel. Oviedo.
- TULARD, JEAN (1965): *L'Anti-Napoleón. La Légende noire de L'Empereur*. Collection Archives. Paris.
- URÍA, JORGE (2003): “La taberna. Una espacio multifuncional de sociabilidad popular en la Restauración española” *Hispania*, LXIII/2, núm. 214, pp. 571-604
- URÍA, JORGE (2001): “Lugares para el ocio. Espacio público y espacios recreativos en la Restauración española” *Historia Social*, núm. 41, pp. 89-111
- VANNONI, G. (1985): *Le società segrete dal seicento al novecento: note e documenti*. Sansoni. Firenze.
- VARELA SUANZES-CARPEGNA, JOAQUÍN (1983a): *La Teoría del Estado en los orígenes del constitucionalismo hispánico (Las Cortes de Cádiz)*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.
- VARELA SUANZES-CARPEGNA, JOAQUÍN (1983b): *Tradición y Liberalismo en Martínez Marina*. Caja Rural de Asturias / Facultad de Derecho. Oviedo.

- VARELA SUANZES-CARPEGNA, JOAQUÍN (1995): “El pensamiento constitucional español en el exilio: el abandono del modelo doceañista (1823-1833)” *Revista de Estudios Políticos*, núm. 88, pp. 63-90
- VARELA SUANZES-CARPEGNA, JOAQUÍN (1996): “La Monarquía Imposible: La Constitución de Cádiz durante el trienio” *Anuario de Historia del Derecho español*, núm. 66, pp. 653-687
- VARELA SUANZES-CARPEGNA, J. (2001): “Sistema de gobierno y partidos políticos en el pensamiento constitucional británico durante el último tercio del siglo XVIII. (De Blackstone a Paley)” *Historia constitucional: Revista electrónica de Historia constitucional*, núm. 1.
- VARELA SUANZES-CARPEGNA, J. (coord.) (2004): *Álvaro Flórez Estrada (1766-1853), política, economía, sociedad*. Junta del Principado de Asturias. Oviedo.
- VARELA SUANZES-CARPEGNA, J. (2005): *El conde de Toreno. Biografía de un liberal (1786-1843)*. Marcial Pons. Madrid.
- VARELA SUANZES-CARPEGNA, J. (2006): “Reflexiones sobre un bicentenario (1812-2012)” pp. 75-84 dins ÁLVAREZ JUNCO, J. I MORENO LUZÓN, J. (eds.) *La Constitución de Cádiz: historiografía y conmemoración. Homenaje a Francisco Tomás y Valiente*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. Madrid.
- VARGUES, ISABEL NOBRE (1997): *A aprendizagem da cidadania em Portugal (1820-1823)*. Minerva História. Coimbra.
- VARO MONTILLA, FRANCISCO (2002a): “Liberalismo revolucionario y la gestación de un régimen constitucional: 1819, la Conspiración del Palmar” Comunicación del Congreso Internacional *Orígenes del Liberalismo. Universidad, Política y Economía*. Universidad de Salamanca. Salamanca. 2002. En format electrònic (cd)
- VARO MONTILLA, FRANCISCO (2002b): “La participación de la tropa en la sublevación del Palmar” *Espacio, Tiempo y Forma. Serie V. Hª Contemporánea*. Vol. 15, pp. 25-40
- VARO MONTILLA, FRANCISCO (2003): “El mariscal de campo Sarsfield y la represión del pronunciamiento del Palmar” *Hispanianova*, núm. 3, <http://hispanianova.rediris.es/>
- VAUCHELLE-HAQUET, ALINE (1985): *Les ouvrages en langue espagnole publiés en France entre 1814 et 1833*. Université de Provence. Etudes Hispaniques.
- VÁZQUEZ GARCÍA, FRANCISCO (1997): “Foucault y la historia social” *Historia Social*. núm. 29, pp. 145-159
- VEGA, JESUSA (1990): *Origen de la litografía en España*. Real Establecimiento litográfico. Fabrica Nacional de Moneda y Timbre. Madrid.

- VELASCO BAYON, BALBINO (1992): *Provincia de Cataluña y Aragón y Valencia, 1563-1835*. Vol. II. *Historia del Carmelo español*. Institutum Carmelitanum. Roma.
- VÉLEZ, P. (2001): *Catàleg del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*. Vol. II, Escultura i Medalles. Barcelona.
- VERDELHO, TELMO DOS SANTOS (1981): *As Palavras e as Ideias na Revolução Liberal de 1820*. INIC. Coimbra.
- VICENS VIVES, JAUME (1958): *Industrials i polítics (segle XIX)*. Vicens Vives. Barcelona.
- VILAR, PIERRE (1973): “Ocupació i resistència durant la Guerra Gran i en temps de Napoleó” dins *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII*. Curial. Barcelona.
- VILAR, PIERRE (1982): “Ocupantes y ocupados: algunos aspectos de la ocupación y resistencia en España en 1794 y en tiempos de Napoleón” (el text original és el d’una conferència impartida a Brusel·les el 1968) dins de *Hidalgos, amotinados y guerrilleros*. Crítica. Barcelona
- VILLACORTA BAÑOS, FRANCISCO (2003): “Los ateneos liberales: política, cultura y sociabilidad intelectual” *Hispania*, LXIII/2, núm. 214, pp. 415-442
- VINAIXA MIRÓ, JOAN R. (1998): *La postguerra del francés i la revolta reialista de 1822 a l'Ebre*. Columna Tresmall. Barcelona.
- VIRELLA I BLODA, ALBERT (1997): *Vilanova i la Geltrú davant la invasió francesa*. Institut d’Estudis Penedesencs. Sant Sadurní.
- VOVELLE, MICHEL (1989): *La mentalidad revolucionaria*. Crítica. Barcelona.
- VOVELLE, MICHEL (1993): *La découverte de la politique: geopolitique de la révolution française*. La découverte, Paris.
- WARESQUIEL, EMMANUEL DE (1992): *Histoire de la Restauration (1814-1830) naissance de la France moderne*. Fayard. Paris.
- WARESQUIEL, EMMANUEL DE (2005): *L’histoire a rebrousse-poil. Les élites, la Restauration, la Révolution*. Fayard. Paris.
- WOLF, STUART (1992): *La Europa Napoleónica*. Crítica. Barcelona.
- ZAVALA, IRIS M^a (1971): *Masones, comuneros y carbonarios*. Siglo veintiuno. Madrid.
- ZAVALA, I. M^a (1980): “La prensa exaltada en el trienio constitucional: el Zurriago” dins AADD. *Románticos y socialistas*. Siglo veintiuno. Madrid.
- YAMAMICHI, YOSHIKO (2000): “Fiestas y celebraciones cívico-religiosas en la Barcelona Constitucional (1820-3)” *I Congreso Virtual de Historia Contemporánea de España*. Revista (digital) Hispania Nova.

-YAMAMICHI, YOSHIKO (2002): “La cultura política del primer liberalismo español: Un acercamiento desde la prensa y otros medios de comunicación tipográficos en al Barcelona Constitucional (1820-1823)” Comunicación del Congreso Internacional *Orígenes del Liberalismo. Universidad, Política y Economía*. Universidad de Salamanca. Salamanca. 2002. En format electrònic (cd).